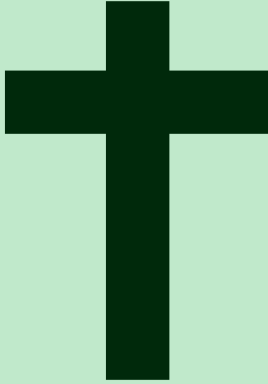

Wapômbêŋ Anêŋ Abô
Mathêŋ

The New Testament in the Malei-Hote Language of Papua New
Guinea

Wapômbêŋ Anêŋ Abô Mathen
The New Testament in the Malei-Hote Language of
Papua New Guinea

Nupela Testamen long tokples Maei-Hote long Niugini

copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc. and The Malê people

Language: Hotê-Malê (Malei-Hote)

Translation by: Wycliffe Bible Translators

Contributor: The Malê people

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-02

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020

c8e90bc3-6cab-57b1-9a48-04f5f30fe59a

Contents

Matyu	1
Mak	78
Luk	124
Jon	203
Aposel	259
Lom	332
1 Kolin	368
2 Kolin	398
Galesia	417
Epesus	429
Pilipai	441
Kolosi	449
1 Tesalonaika	457
2 Tesalonaika	464
1 Timoti	468
2 Timoti	477
Titi	484
Pilemon	489
Hiblu	491
Jems	515
1 Pita	524
2 Pita	533
1 Jon	538
2 Jon	547
3 Jon	549
Jut	551
Auk Loj Kapô	554

Abô Mavi atu ba Matyu hato Abô môñ

Matyu hato kapyã êntêk. Ma anêñ athêñ yan nena Li-vai. Yani ma anyô Israël te. Yani hadum ku hawa takis haviñ Lom vêm ma hatak ku êñ ma hasopa Yisu. Yisu halam Pita lo Andulu ma Jems lo Jon vêm ma halam Matyu (Mat 4:18-22; 9:9-13). Matyu ma Yisu anêñ nê ku laumiñ ba lahavuju takatu te.

Matyu hato ek injik thô êndêñ avômalô Israël nena Yisu ma thêlô iniñ Mesia. Mesia ma abô Hiblu ma hathak abô Glik ma Kilisi. Ma anêñ ôdôñ nena, ‘Ôpatu ba Wapômbêñ habi bañ hayô hêk ek nêm anêñ avômalô bulubiñ.’ Matyu hik thô nena Yisu ma Mesia atu ba bôk eto hathak yani hêk Mose lôk plopet iniñ kapyã ba intu abô takêñ lêk hik anôñ hathak Kilisi. Yani hato kapyã êntêk ek avômalô Israël, ma donjom lahaviñ avômalô loñ buyan nesam imbiñ.

Hato hadêñ 60 mena 70 AD la.*

Yisu Kilisi anêñ limi

(Luk 3:23-38)

¹* Êntêk ma Yisu Kilisi anêñ limi. Yani ma Ablaham lo Devit iniñ lim lukmuk.

² Ablaham habi Aisak vê, ma Aisak habi Jekop vê, ma Jekop habi Juda lôk iviyan vê.

³* Ma Juda habi Peles lo Sela vê, ma thainiñ talêbô Tama.

Ma Peles habi Heslon vê, ma Heslon habi Lam vê.

⁴ Ma Lam habi Aminadap vê, ma Aminadap habi Nason vê, ma Nason habi Salmon vê.

⁵* Ma Salmon habi Boas vê, ma Boas talêbô Lahap.

Ma Boas habi Obet vê, ma Obet talêbô Lut.

Ma Obet habi Jesi vê.

⁶* Ma Jesi habi Kiñ Devit vê.

Ma Devit habi Solomon vê, ma Solomon anêñ talêbô ma Ulia yanavi.

⁷ Ma Solomon habi Lehoboam vê,

ma Lehoboam habi Abiya vê, ma Abiya habi Asa vê.

⁸ Ma Asa habi Jehosapat vê, ma Jehosapat habi Jeholam vê.

Ma Jeholam ma Usaia anêñ lim.

⁹ Ma Usaia ma Jotam anêñ bumalô,

ma Jotam habi Ahas vê, ma Ahas habi Hesekaia vê.

¹⁰ Ma Hesekaia habi Manasa vê,

ma Manasa habi Amon vê, ma Amon habi Josaia vê.

¹¹* Ma Josaia ma Jekonaia lôk iviyan iniñ bumalô. Jekonaia lôk iviyan ibitak ma avômalô Babilon ik vovak ba

* :: ‘60 AD’ anêñ ôdôñ nena Yisu anêñ talêbô havathu yani ma sondabêñ hatôm 60 bôk hale ba hi yôv. * **1:1:** Stt 22:18; 1Sto 17:11 * **1:3:** Stt 38:29-30; Rut 4:18-22 * **1:5:** Rut 4:13-17 * **1:6:** 2Sml 12:24 * **1:11:** 2Kiñ 24:14-16; 2Sto 36:10; Jer 27:20; 40:1; Dan 1:1-2

ewa avômalô Israe*l* i êmô Babilon.

12 *Avômalô Israe*l* êmô Babilon dena*ŋ*, ma Jekonaia habi Sialtiel vê, ma Sialtiel ma Selubabel anê*ŋ* bumalô. Ê*ŋ* ma avômalô Israe*l* êvô*ŋ* ini*ŋ* lo*ŋ* hathak lo*ŋ*bô.

13 Ma Selubabel ma Abiut anê*ŋ* lim, ma Abiut ma Elaiakim anê*ŋ* lim, ma Elaiakim ma Aso anê*ŋ* lim.

14 Ma Aso ma Sadok anê*ŋ* lim, ma Sadok ma Akim anê*ŋ* lim, ma Akim ma Eliut anê*ŋ* lim.

15 Ma Eliut ma Eleasal anê*ŋ* lim, ma Eleasal ma Matan anê*ŋ* lim, ma Matan ma Jekop anê*ŋ* lim.

16 Ma Jekop habi Josep vê, ma Josep intu Malia yamalô. Ma Malia ê*ŋ* intu havathu Yisu. Ma Yisu ê*ŋ* atu ba elam nena "Mesia".

17 Ma avômalô takatu ba ibitak anê*ŋ* Ablaham haven*ŋ* aleba hayô Devit, thêlô ma hatôm ôdô*ŋ* laumi*ŋ* ba lahavuva. Ma avômalô takatu ba ibitak anê*ŋ* Devit aleba hayô avômalô Israe*l* i Babilon, thêlô ma hatôm ôdô*ŋ* laumi*ŋ* ba lahavuva aê*ŋ* iyom. Ma avômalô takatu ba ibitak hadê*ŋ* waklavô*ŋ* atu ba avômalô Israe*l* êmô Babilon aleba hayô Mesia ma hatôm ôdô*ŋ* laumi*ŋ* ba lahavuva aê*ŋ* iyom.

*Malia havathu Yisu
(Luk 2:1-7)*

18 *Ma abô hathak Yisu Kilisi halêm pik aêntêk. Malia anê*ŋ* avômalô bôk epesa*ŋ* abô yôv ek nendom yani êndê*ŋ* Josep. Thai mi*ŋ* ewa i ami dena*ŋ* ma êyê nena yani hasabe*ŋ*. Lovak Mather*ŋ* da hêv amena ê*ŋ*. 19-20 Ma Josep, ôpatu ba enja Malia ma anyô thêthô*ŋ* ba intu hadum ek êndô Malia. Ma hadô indum yani mama êndôk avômalô male*ŋ*i*ŋ*.

Ê*ŋ* ma habôlêm auk ek êndô avi ê*ŋ* mena*ŋ*na ba ni. Ma do*ŋ*tom hayê niavi*ŋ* nena Wapômbê*ŋ* anê*ŋ* a*ŋ*ela hayô ba hana*ŋ*, "Josep, Devit anê*ŋ* lim lukmuk, amena êntêk ma Lovak Mather*ŋ* hêv hadê*ŋ* yani. Ba intu mi*ŋ* ôkô ek onja Malia ba nu anêm unyak êtôm vônim ami. 21 *Ma tem embathu okna te ek nêm anê*ŋ* avômalô bulubi*ŋ* ba intu ondam anê*ŋ* athê*ŋ* nena Yisu."

22 Ma nômkama takêntêk bôk habitak ek Wapômbê*ŋ* anê*ŋ* abô injik anô*ŋ* ba hana*ŋ* hadê*ŋ* plopet nena,

23 "Avi te mi*ŋ* hêk havi*ŋ* anyô ami dena*ŋ* ma tem esabe*ŋ* ba embathu okna te. Ba tem nendam anê*ŋ* athê*ŋ* nena Imanuel." *Aisaia 7:14*

Abô ê*ŋ* anê*ŋ* ôdô*ŋ* nena, "Wapômbê*ŋ* hamô havi*ŋ* alalô."

24 Ma Josep hayê niavi*ŋ* ê*ŋ* yôv ma haviyô. Ma hadum hatôm atu ba Wapômbê*ŋ* anê*ŋ* a*ŋ*ela hana*ŋ* ba hawa Malia

* 1:12: Esr 3:2 * 1:18: Luk 1:27,35

* 1:21: Luk 1:31; 2:21

ba hi anêḡ unyak hatôm yanavi. ²⁵*Ma miḡ hêk haviḡ ami aleba havathu amena êḡ. Ma halam nena Yisu. Havathu amena êḡ vêm ka hêk haviḡ yanavi havenḡ yam.

2

Nê lôkauk hathak vuliḡ êlêm êyê Yisu

¹ Helot hatu kiḡ ma Malia hawa Yisu hêk Betlehem anêḡ loḡ Judia. Êḡ ma nê lôkauk hathak vuliḡ anêḡ loḡ wak hathak êlêm Jelusalem ²*ma enaḡ hik liḡ, “Amena lukmuk atu ba hatu avômalo Israeḡ iniḡ kiḡ, anêḡ talêbô havathu hêk êsê? Yêlô ayê anêḡ vuliḡ habitak loḡ wak hathak ba alêm ek nanêm yeḡ êndêḡ yani.”

³ Ma kiḡ Helot lôk avômalo Jelusalem sapêḡ elañô abô êḡ ba êkô hathak. ⁴ Êḡ ma Helot halam avômalo iniḡ nê bêḡbêḡ êbôk da lôk iniḡ nê lôkauk hathak abô balabuḡ sapêḡ ethak donḡtom. Ma hanaḡ hik thêlô liḡ, “Mesia atu tem nembathu ênjêk êsê?” ⁵ Ma thêlô enaḡ viyaḡ nena, “Wapômbêḡ bôk hanaḡ ba plopet te bôk hato nena,

⁶* “ ‘O Betlehem atu ba hômo Juda iniḡ pik,
anyô bêḡ te tem imbitak
anêḡ o ba eyabinḡ
yenaḡ avômalo Israeḡ
êtôm boksipsip iniḡ alañ
ba intu o miḡ malak oyaḡ
te hômo pik Juda

malêvôḡ ami. Mi
anôḡ!’ ” *Maika 5:2*

⁷ Yôv ma Helot halam nê lôkauk eyala vuliḡ menañna ek endañô nena aḡgê intu vuliḡ êḡ habitak. ⁸ Ma hêv thêlô ba i Betlehem ma hanaḡ, “Môlônu nômbôlêm amena êḡ katô. Ba ôpôm ma nôlêm nonaḡ êndêḡ ya ek yana yanêm yeḡ êndêḡ yani imbiḡ.”

⁹⁻¹⁰ Thêlô elañô kiḡ anêḡ abô yôv ma i. Ma êyê vuliḡ sêbôk ba habitak loḡ wak hathak. Êḡ ma thêlô leḡḡmavi bêḡ anôḡ. Vuliḡ êḡ hamôḡ ba hi aleba hamiḡ unyak atu ba amena hêk vôv. ¹¹*Thêlô êyô unyak kapô ba i ma êyê amena lo talêbô Malia. Êḡ ma elek veḡḡdôḡ lêlô ba êkôm ba êv yeḡ hadêḡ yani. Ma epesaḡ iniḡ nômkama mavi ba êv iniḡ leḡḡmavi hadêḡ yani. Êv gol lôk nôm ôv mavi ju atu ba epesaḡ hathak alokwaḡ thôk. ¹² Ma êyê niaviḡ ma Wapômbêḡ hanaḡ hadêḡ thêlô nena miḡ ini ek Helot ami. Êḡ ma elom loḡndê yaḡ ba i iniḡ loḡ hathak loḡbô.

Josep lo Malia ma Yisu i Ijip

¹³ Nê lôkauk hathak vuliḡ etak unyak yôv, ma Josep hayê niaviḡ ba Wapômbêḡ anêḡ aḡela te hayô ba hanaḡ, “Helot tem êmbôlêm amena ek injik vônô. Aêḡ ba umbiyô onja amena lo talêbô ba ôsôv

* 1:25: Luk 2:21 * 2:2: Nam 24:17

* 2:6: Jon 7:42 * 2:11: Sng 72:10-15;

ba nu Ijip ma ômô endeba yanêm abô êndêḡ o am.”

¹⁴ Aêḡ ba intu Josep haviyô ma hawa amena lo talêbô hadêḡ bôlôvôḡ ba etak Betlehem ma êsôv ba i Ijip ¹⁵ ma hamô aleba Helot hama. Nôm takêḡ habitak ek Wapômbêḡ anêḡ abô injik anôḡ ba hanaḡ hadêḡ plopet nena,

“Yahalam yenaḡ okna hêk Ijip ba halêm.” *Hosea 11:1*

Kiḡ Helot hik apenena vônô

¹⁶ Nê lôkauk hathak vuliḡ miḡ êvôi hathak loḡbô ami ba Kiḡ Helot hayala nena esau yani. Ma laḡaḡa kambom anôḡ ma lahabi thêlônḡ abô takatu ba bôk enaḡ hathak vuliḡ anêḡ waklavôḡ. Êḡ ma hanaḡ ek nijik apenena takatu ba iniḡ sondabêḡ hatôm lokwanju sapêḡ vônô anêḡ Betlehem lôk anêḡ loḡ yaô nena sapêḡ. ¹⁷ Aêḡ ba Wapômbêḡ anêḡ abô hik anôḡ ba hanaḡ hadêḡ plopet Jelemaia nena,

¹⁸* “Voḡvoḡ bêḡ hêk Lama, asêḡ malêḡ lôk malaiḡ bêḡ, Lesel anêḡ limi lêk ema ba mi. Aêḡ ba halaḡ ba hadô nêḡnêm yani thêvô.” *Jelemaia 31:15*

Êvôi Nasalet

¹⁹ Josep hamô Ijip denaḡ ma Helot hama. Hayê niaviḡ ma Wapômbêḡ anêḡ aḡela te hayô ²⁰ ba hanaḡ nena, “Nê takatu ba idum ek nijik

amena vônô bôk ema yôv ma umbiyô onja amena lo talêbô ba ômbônu pik Islael esak loḡbô.” ²¹ Êḡ ma Josep haviyô ma hawa amena lo talêbô ba êvôi pik Islael. ²² Ma halaḡô nena Akelaus hawa lambô Helot anêḡ loḡ ba hatu avômalô Judia iniḡ kiḡ. Ba intu hakô ek ni loḡ êḡ. Ma hayê niaviḡ ma hasôv ba hi ²³* hamô malak nate anêḡ athêḡ nena Nasalet ba hamô Galili kapô. Nom êḡ habitak ek Wapômbêḡ anêḡ abô injik anôḡ ba hanaḡ hadêḡ plopet doho nena, “Avômalô tem nendam yani nena anyô Nasalet te.”

3

Jon anyô hathik ḡaḡ hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô

(*Mak 1:2-8; Luk 3:1-18; Jon 1:19-28*)

¹ Wak êḡ ma anyô te ba elam nena “Jon anyô hathik ḡaḡ” hayô Judia iniḡ loḡ ek enaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô êndêḡ avômalô. Ôpêḡ hamô loḡ thiliv ²* ma hanaḡ nena, “Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak lêk habobo. Ba intu node kapôlômim liliḡ.” ³ Jon êḡ ma ôpatu ba Wapômbêḡ hanaḡ hadêḡ plopet Aisaia nena,

“Kaêk te dalam haveḡ loḡ thiliv nena,
‘Nôpôpêk loḡôndê ek Anyô Bêḡ êlêm,

* **2:18:** Stt 35:19

* **2:23:** Ais 11:1; 53:2; Luk 2:39; Jon 1:45

* **3:2:** Mat 4:17;

ma nopesan ba imbitak thêthôn ek yani.’” *Aisaia 40:3*

4 *Jon ma hathak hik kwêv atu ba epesan hathak bok kamel vuluk ma havak bokngôp epesan hathak bok kupik hayôhêk lamalim. Ma hathak hayañ kôm sopek lôk hanum biyo thôk. 5 Ma avômalô anêñ Jelusalem lôk Judia anêñ malak sapêñ lôk loñ takatu ba êmô habobo ñañ Jolodañ ethak i hadêñ Jon. 6 Ma thêlô enañ iniñ kambom bêñ ma Jon hathik i halôk ñañ Jolodañ.

7 *Ma hayê avômalô Is-lael iniñ ñê bêñbêñ takatu ba elam nena Palisi lôk Sadyusi ma hanañ, “Môlô ma umya kambom anêñ nali ba osoñ nena tem yasik môlô ek nôsôv ênjêk Wapômbêñ anêñ lamanin e? Mi anôn! 8 Nundum ku takatu ba injik thô nena lêk ole kapôlômim liliñ am. 9 *Ma miñ lemim-imbibi auk te ba nonañ êndêñ am nena, ‘Ablaham ma yêlôaniñ bumalô. Ba intu yêlô avômalô thêthôn.’ Mi, yanañ êndêñ môlô nena Wapômbêñ hatôm enja valu takêntêk ba epesan Ablaham anêñ limi esak. 10 *Kisiñ lêk hamô alokwañ ôdôn yôv, ek alokwañ takatu ba miñ hik anêñ anôn mavi ami, ma tem nede lu ba nêmbôk esak atum.

11 *“Yahathik môlô hathak ñañ ek injik thô nena bôk

ole kapôlômim liliñ yôv. Ma doñtom ôpatu ba tem ember ya yam anêñ lôklokwañ ma bomañ ek yenañ ba intu tem isik môlô esak Lovak Mathen lôk atum. Yani ma anyô lôk athêñ bêñ ma ya ma yaônâlôk ba intu miñ hatôm yanja anêñ va bokngôp êtôm anyô ku oyañ ami. Mi anôn. 12 Yani tem isuv nôm anêñ kupik vê ba êndô anôn êmô unyak kapô. Ma yavoyav takatu ba hamô piklêvôn ma isi ba êmbôk esak atum atu ba tem miñ ema ami.”

*Jon hathik Yisu halôk ñañ
(Mak 1:9-11; Luk 3:21-22;
Jon 1:31-34)*

13 Yisu hatak Galili ma hi ñañ Jolodañ ek Jon isik yani. 14 Ma doñtom Jon hadum ek imiñ yani loñ siñ ba hanañ, “Aisé ka hôleñ hadêñ ya? Usik ya.”

15 Êñ ma Yisu hanañ viyañ nena, “Alalô nasopa loñôndê thêthôn ba intu usik ya.” Ma Jon halôk ba hathik Yisu.

16 *Ma kethen oyañ ma haviyô hêk ñañ kapô. Ma len hakyav ma hayê Wapômbêñ anêñ Lovak Mathen halôk ba halêm hatôm menak bôbô ba hayô hamô yani. 17 *Ma abô te halêm anêñ malak len ba hanañ nena, “Intu ma yenañ Okna atu ba yalenhavin videdaun. Ma ya kapôlôn mavi hathak yani.”

* 3:4: 2Kin 1:8 * 3:7: Mat 12:34; 23:33 * 3:9: Jon 8:33,39; Lom 4:12

* 3:10: Mat 7:19; Luk 13:6-9 * 3:11: Jon 1:26-27,33; Ap 1:5 * 3:16: Jon 1:32

* 3:17: Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18; 17:5; Luk 9:35

4

Sadaŋ halôk Yisu la ek indum kambom

(Mak 1:12-13; Luk 4:1-13)

1 *Yôv ma Lovak Mathen halom Yisu hi loŋ thiliv ek Sadaŋ êndôk yani la ek indum kambom. 2 *Yani hatip ek nô m ba haveŋ hatôm wak lo bôlôvôn 40 ba intu hama kisi. 3 Êŋ ma ngôk iniŋ anyô bêŋ hayô ek Yisu ma hanaŋ, “O Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ ma onaŋ ek valu takêntêk imbitak êtôm polom.”

4 *Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Wapômbêŋ anêŋ kapy a hanaŋ nena, ‘Anyô miŋ hatôm êmô lôkmala esak nô m iyom ami. Mi. Esopa Wapômbêŋ anêŋ abô lôkthô.’ ”

5 Vê m ma ngôk hawa Yisu ba hi Jelusalem loŋ bêŋ atu ba mathen ma hadô hamiŋ unyak mathen anêŋ vôn daim te. 6 Ma hanaŋ, “O ma Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ, e? Wapômbêŋ anêŋ kapy a hanaŋ nena,

“ ‘Wapômbêŋ tem nê m anêŋ aŋela ek neyabiŋ o.

Ma thêlô tem netak baheŋ ek miŋ valu la embatho vemkapô ami.’ *Kapy a Yeŋ 91:11-12*

Ba intu ôsôv kisi.”

7 *Ma Yisu hanaŋ, “Abô bute hêk Wapômbêŋ anêŋ kapy a aêntêk, ‘Miŋ hatôm môlô nundum mambêŋ esak Wapômbêŋ, môlônim Anyô Bêŋ ami.’ ”

8 Vê m ma ngôk hawa yani hathak loŋbô ba hi dumlolê daim te. Ma hik loŋ lôk nômkama mavi lomalama takatu ba hamô pik bêŋ êntêk lôkthô thô hadêŋ yani. 9 Ma hanaŋ hadêŋ Yisu, “Tem yanê m nô m takêntêk sapêŋ êndêŋ o. Ma doŋtom ondek vemdôn lêlô ba nê m yeŋ êndêŋ ya am.”

10 *Ma Yisu hanaŋ, “Sadaŋ, o vê. Wapômbêŋ anêŋ kapy a hanaŋ, ‘Nê m yeŋ êndêŋ Wapômbêŋ anê m Anyô Bêŋ ma undum yanida anêŋ ku iyom.’ ”

11 Ba intu ngôk êŋ hatak yani ba hi ma aŋela êyô êv yani sa.

Yisu hadum anêŋ ku môŋ

(Mak 1:14-15; Luk 4:14-15)

12 *Ma Yisu halaŋô nena bôk êdô Jon hamô koladôn. Ba intu havôhi Galili 13 ba hi hamô Kapaneam ma miŋ hamô Nasalet ami. Kapaneam êŋ hamô habobo kasukthôm te ba hamô Sebulun lo Naptali iniŋ pik. 14 Yani hamô loŋ êŋ ek Wapômbêŋ anêŋ abô injik anôn ba hanaŋ hadêŋ plopet Aisaia nena,

15 “Sebulun lo Naptali iniŋ pik

atu hamô habobo kasukthôm,

lôk pik atu ba hêk ŋaŋ Jolodaŋ anêŋ daŋ vi,

Galili, loŋ atu ba avômalô loŋ buyaŋ êmô.

16 Avômalô takatu ba êmô mo maŋiniŋ bêŋ kapô,

* 4:1: Hib 2:18; 4:15 * 4:2: Kis 34:28 * 4:4: Lo 8:3 * 4:7: Lo 6:16

* 4:10: Lo 6:13 * 4:12: Mat 14:3; Mak 6:17; Luk 3:19-20

thêlô lêk êyê deda bêñ te.
Ba idum ek nema,
ma donjom deda habi
hayô hêk thêlô ba hêv
momanjiniñ vê.” *Aisaia*
9:1-2

17 *Yisu hayô Kapaneam
yôv ma hadum anêñ ku
môn ba hanañ Wapômbêñ
anêñ abô hadêñ avômalô
nena, “Wapômbêñ anêñ loñ
lôklinyak lêk habobo ba node
kapôlômim liliñ.”

*Yisu halam anyô ayova ek
nesopa yani*

(*Mak 1:16-20; Luk 5:1-11;
Jon 1:35-42*)

18 Yisu habup hathak ka-
sukthôm Galili anêñ liñdañ
ma hayê anyô lo yañ Saimon
atu ba elam nena Pita lôk
yañ molok Andulu. Thai ma
nê ik alim ba ibi iniñ yak-
señ halôk kasukthôm. 19 Ma
hanañ hadêñ thai, “Mamu
nôlêm nosopa ya! Tem yan-
dum ba mamu nôbôv avômalô
êtôm ôvôv alim halôk yak-
señ.” 20 Ma ketheñ oyañ ma
thai êdô iniñ yakseñ hamô
ma esopa Yisu.

21 Habup hathak vauna ma
hayê anyô loyañ, Jems lo Jon.
Thai ma Sebedi nakaduñ.
Thêlô lôk lambô êmô yeñ ba
idu iniñ yakseñ. Ma Yisu
halam thai. 22 Ma ketheñ
oyañ ma etak lambô lôk yeñ
hamô ma esopa Yisu.

*Yisu hadum avômalô lôk li-
jiñ mavi*
(*Luk 6:17-19*)

* 4:17: Mat 3:2 * 4:23: Mat 9:35; Mak 1:39; Ap 10:38 * 4:24: Mak 6:55

* 4:25: Mak 3:7-8 * 5:3: Ais 57:15 * 5:4: Ais 61:2-3; ALK 7:17 * 5:5:
Sng 37:11

23 *Yisu hi havenñ Galili
lôbôlôbô ba hathak habitak
hayô iniñ unyak yeñ ba
hanañ Wapômbêñ anêñ
Abô Mavi hathak anêñ loñ
lôklinyak hadêñ i. Ma hadum
iniñ malaiñ lôk lijiñ loma-
loma ba ibitak mavi. 24 *Ma
avômalô anêñ plovins Silia
elanô abô hathak Yisu anêñ
ku ma ewa iniñ nê lôk lijiñ
lomalama sapêñ ba i hadêñ
yani. Ewa nê takatu ba ewa
vovañ bêñ lôk nê ngôk hamô
haviñ i ma nê ema yak lôk
nê ivuviñ sapêñ i hadêñ yani
ek hêv iniñ lijiñ takêñ vê.

25 *Avômalô bêñ anôñ êlêm
esopa yani. Doho êlêm anêñ
Galili, ma doho êlêm anêñ
Jelusalem, ma doho êlêm
anêñ Judia. Ma doho êlêm
anêñ Dekapolis lôk loñ takatu
ba hamô ñañ Jolodañ vi.

5

Yisu hadôñ avômalô
(*Luk 6:20-23*)

1 Yisu hayê avômalô bêñ
anôñ êlêm ma hathak dumte
ba hi hamô. Ma avômalô
takatu ba esopa yani i êyô ek
yani. 2 Ma hadôñ i ba hanañ
nena,

3 * “Ôpatu ba hayala nena yani
anyô kambom anôñ,
ôpêñ lêk hamô mavi
ba tem enja Wapômbêñ
anêñ loñ lôklinyak.

4 * Ma ôpatu ba lamalaiñ,
ôpêñ lêk hamô mavi
ba Wapômbêñ tem nêm
yani thêvô.

5 *Ma ôpatu ba hamô malin̄yaô, ôpêñ lêk hamô mavi ba tem enja pik sapêñ.

6 *Ma ôpatu ba hama kisi lôk hathakmunin̄ ek imbitak êtôm anyô thêthôn̄, ôpêñ lêk hamô mavi ba tem laviyak.

7 Ma ôpatu ba hêv kapô ek anyô yan̄, ôpêñ lêk hamô mavi ba Wapômbêñ tem nê m kapô ek ôpêñ aêñ iyom.

8 Ma ôpatu ba kapô mabuñ, ôpêñ lêk hamô mavi ba tem êñjê Wapômbêñ.

9 Ma ôpatu ba hêv bulubin̄, ôpêñ lêk hamô mavi ba tem nendam nena Wapômbêñ anêñ nakaduñ.

10 *Ma anyô thêthôn̄ te hapôm vovañ, ôpêñ lêk hamô mavi ba tem enja Wapômbêñ anêñ loñ lôklin̄yak.

11 * “Hosopa ya ba anyô te hanan̄ abôma hathak o lôk hêv vovañ hadêñ o lôk hanan̄ abô kambom lomalama hathak o mena hanan̄ abôyan̄ hathak o, êñ ma lêk hômô mavi!

12 * “Avômalô bôk idum aêñ hadêñ plopet tak sêbôk ba êmôn̄ ek o. Ma Wapômbêñ tem nê m vuli mavi bêñ te êndêñ o êmô malak leñ ba intu lemmavi anôn̄ ba ômbô o!

Wapômbêñ anêñ avômalô hatôm ñgwêk lo deda

(Mak 9:50; Luk 14:34-35)

13 “Môlô ma pik êntêk anêñ ñgwêk. Ma don̄tom ñgwêk vabô, êñ ma lêk habitak hatôm sin̄suk ma hatôm imbitak vasiñ esak loñbô ami ba intu nômbi ni ek avômalô nêyô niniñ ba nembak pesa.

14 * “Môlô ma pik anêñ deda. Ma malak atu ba hamô dum ba avômalô êtôm atum lam sapêñ, thêlô êthôkwêñ ek nê m deda ma miñ ivuñ ami.

15 *Ma miñ othak ôtôm atum lam ba uvuñ halôk uñ kapô ami. Othak opesañ lam anêñ deda ek imbi êyô unyak kapô lôkthô.

16 * “Ma môlônim deda imbi êyô êñjêk avômalô lôkthô ek nêgê unim ku mavi takatu ba udum ek nebam môlônim lemambô atu ba hamô malak leñ anêñ athêñ.

Yisu halêm ek embatho abô balabuñ loñ

17 * “Môlô miñ noson̄ nena yahalêm ek yambulin̄ abô balabuñ lôk plopet iniñ abô ami. Yahalôk ba yahalêm ek abô takêñ injik anôn̄ ma miñ yahalêm ek yanê m vê ami.

18 *Yanan̄ avanôn̄ êndêñ môlô. Abô lêlêyan̄ yaô nena sapêñ atu ba eto hêk kapya abô balabuñ te tem miñ nê m yak ami. Mi anôn̄. Abô takêñ tem êñjêk endeba pik lo leñ anêñ dañ. Ma nômkama takatu ba hamô abô balabuñ sapêñ tem

* 5:6: Ais 55:1-2

* 5:10: 1Pi 3:14

* 5:11: 1Pi 4:14

* 5:12: 2Sto 36:16;

Ap 7:52

* 5:14: Jon 8:12; 9:5

* 5:15: Mak 4:21; Luk 8:16; 11:33

* 5:16:

Ep 5:8-9; 1Pi 2:12

* 5:17: Lom 3:31

* 5:18: Luk 16:17; 21:33

* 5:19: Jem

injik anôh. ¹⁹ *Aêh ba ôpatu ba hêv abô balabuñ yaônate vê ba hadôh avômalô hathak tem êtôm okna hathek ênjêk Wapômbêh anêh loñ lôkliñyak. Ma doñtom ôpatu ba hasopa abô balabuñ lôk hik thô hadêh avômalô tem imbitak anyô lôk athêh bêh ênjêk Wapômbêh anêh loñ lôkliñyak. ²⁰ Yanañ avanôh êndêh môlô. Anêm thêthôh miñ hamôh ek Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ iniñ ami, êh ma tem miñ hatôm ôyô Wapômbêh anêh loñ lôkliñyak ami.

Notauiñ unim lemim manin

(Luk 12:57-59)

²¹ * “Môlô bôk olañô abô takatu ba enañ hadêh bumalô thêlô nena, ‘Miñ unñgwik anyô vônô paliñ ami. Ma ôpatu ba hik anyô vônô paliñ tem êpôm abô.’ ²² *Ma doñtom yanañ êndêh môlô. Anyô te lamanin hadêh anyô yañ, ôpêh tem êpôm abô. Ma anyô te hanañ abôma hathak anyô yañ, ôpêh tem imin nê bêh bêh malenin ek indum abô. Ma anyô te hanañ hadêh anyô yañ nena, ‘O anyô molo’, yakô ôpêh tem nimbi êndôk loñ atum lôkmala.

²³ * “Aêh ba hômô loñ êbôk da ek ômbôk anêm da, ma lemhabi nena anêm abô hêk haviñ anyô te, ²⁴ êh ma otak anêm da êmô loñ êbôk da ma nu êndêh ôpêh. Ma opesañ

abô imbiñ yani vêmam ka nu ômbôk anêm da.

²⁵ “Ma anyô te hadum ek idum abô ek o ba mamu ovej loñôndê hi denañ ek nôyô loñ nindum abô, ma opesañ abô imbiñ yani kethen. Yakô tem etak o êndôk anyô hanañ abô bañ. Êh ma ôpêh tem etak o êndôk anêh nê ku bahenin ek nêndô o êmô koladôh. ²⁶ Odañô! Yanañ avanôh êndêh o. Tem ômô koladôh endeba nêm anêm vuli sapêh atu ba anyô bêh hanañ am.

Otak auk sek walilin

²⁷ * “Môlô bôk olañô abô takatu ba enañ yôv nena, ‘Miñ undum sek imbiñ anyô yañ yanavi ami.’ ²⁸ Ma doñtom yanañ êndêh môlô nena anyô te makilik hathak avi te ba hadum ek ênjêk imbiñ yani, êh ma lêk hêk haviñ avi êh yôv. ²⁹ *Aêh ba malem vianôh hadum ba hudum kambom, êh ma ômbi vê ba umbini! Malem daluk doñtom iyom, êh ma malain. Ma doñtom, lemvimkupik sapêh êndôk loñ atum lôkmala, êh ma malain bêh anôh. ³⁰ *Ma bahem vianôh hadum ba hudum kambom, êh ma odabêh kisi ba umbini! Bahem doñtom iyom, êh ma malain. Ma doñtom lemvimkupik sapêh êndôk loñ atum lôkmala, êh ma malain bêh anôh.

* 5:21: Kis 20:13; Lo 5:17

* 5:22: 1Jon 3:15

* 5:23: Mak 11:25

* 5:27:

Kis 20:14; Lo 5:18

* 5:29: Mat 18:9; Mak 9:47

* 5:30: Mat 18:8; Mak 9:43

Minj nê m vônim vê ami
(*Mat 19:9; Mak 10:11-12;*
Luk 16:18)

31 * “Môlô bôk olañô yôv nena, ‘Anyô hadum ek êndô avi ma eto abô êndôk kapya ba nê m kapya êñ êndên yanavi ek nê m yani vê. Ma minj hatôm nê m yanavi vê oyañ ami.’ 32 *Ma doñtom yanañ êndên môlô aêntêk. Anyô te hêv yanavi vê oyañ ma minj hadum sek ami ba avi êñ hi hawa anyô yañ êñ ma ôpên hadum ba avi êñ hadum sek. Ma yamalô lukmuk êñ hadum sek aên iyom.

Nonañ abô anôñ iyom

33 * “Môlô bôk olañô abô takatu ba enañ hadên bu-malô thêlô nena, ‘Hovak bal-abuñ hathak Wapômbên anên athên hathak nômla, êñ ma undum nô m êñ anôñ.’ Minj ômbôlinj dô mimi ami. 34 *Ma doñtom yanañ êndên môlô nena minj ombak balabuñ esak nômla ami lôk minj ombak balabuñ esak Wapômbên anên athên ami ek malê nena yanida hamô malak lenj hatôm kinj. 35 *Ma minj ombak balabuñ esak pik ami ek malê nena pik bênj êntêk ma balê Wapômbên da hatak vakapô hayô haminj. Ma minj ombak balabuñ esak Jêlusalem ami ek malê nena Jêlusalem ma Kinj Bênj atu anên malak. 36 Ma minj ombak balabuñ

esak lemkadôk ami ek malê nena o minj hatôm onañ ba lemkadôk ñauñ imbitak thapuk mena lonjavu la ami. 37 Ba intu môlô nonañ abô avanôñ iyom. Ma minj nonañ balabuñ lomaloma ek injik thô nena onañ abô avanôñ ami. Abô takênj habitak anênj Sadan anênj.

Môlô minj unjgwik kambom liliñ ami
(*Luk 6:29-30*)

38 * “Môlô bôk olañô abô takatu ba enañ yôv nena, ‘Anyô te habi anyô yañ madaluk sinj, êñ ma nômbi ôpênj madaluk sinj aênj iyom. Ma anyô te hik anyô yañ abôlêk kalalanj lu, ma unjgwik ôpênj abôlêk kalalanj lu aênj iyom.’ 39 Ma doñtom yanañ êndên môlô nena minj unjgwik anyô yañ anênj kambom liliñ ami. Ma anyô te hapetav malem danj vi, êñ ma nunjgwik vi liliñ ek epetav imbinj. 40 Ma anyô te hadum abô ek o ba anyô atu halanô abô hanan nena nê m anê m kwêv êndên ôpênj, êñ ma nê m anê m kwêv thilibuñ êndên ôpênj imbinj. 41 Ma anyô vovak te hanan nena onja anênj nômkama ba nu êtôm kilomita te, êñ ma nu êtôm kilomita ju. 42 Ma anyô te hanan hik o linj ek nê m nômlate êndênj yani, êñ ma nê m êndênj yani. Ma anyô te lahavinj enja nômlate ênjêk o vê m ka nê m viyanj, êñ ma minj ôpôlik ami.

* 5:31: Lo 24:1-4; Mak 10:4 * 5:32: 1Ko 7:10-11 * 5:33: Wkp 19:12; Nam 30:2; Lo 23:21 * 5:34: Ais 66:1; Mat 23:22; Jem 5:12 * 5:35: Sng 48:2; Ais 66:1 * 5:38: Kis 21:24; Wkp 24:20; Lo 19:21

Lemimimbiŋ nê takatu ba êpôlik hathak o

(Luk 6:27-36)

43 * “Môlô bôk olaŋô abô takatu ba enaŋ yôv nena, ‘Lemimbiŋ anêm avômalô ma ôpôlik esak nê takatu ba êpôlik hathak o.’ 44-45 *Ma doŋtom yanaŋ êndêŋ môlô nena lemimimbiŋ nê takatu ba êpôlik hathak môlô lôk noteŋ mek esak nê takatu ba êv vovaŋ hadêŋ môlô ek numbitak êtôm Lemambô atu ba hamô malak leŋ anêŋ nali. Ek malê nena yanida hêv wak hadêŋ avômalô mavi lôk kambom ma hêv ôthôm ek nê thêthôn lôk nê lokbaŋ. 46 Ma môlô othak lemimhaviŋ nê takatu ba leŋiŋhaviŋ môlô iyom, êŋ ma nôm oyaŋ. Tem miŋ môlô noja nôm mavi te ami. Nê ewa takis ethak idum aêŋ haviŋ! 47 Ma môlô othak ôêv waklêvôn hadêŋ môlônim avômalô iyom, môlô osoŋ nena kobom hik môlô vônô e? Nê daluk idum aêŋ haviŋ! 48 *Ba intu nômô batôn oyaŋ êtôm Lemambô atu ba hamô batôn oyaŋ hamô malak leŋ.”

6

Nônêm avômalô siv sa

1 * “Môlô noyabiŋ am! Miŋ nundum ku mavi lomalama ek avômalô nêgê ba nebam môlô ami. Yakô Wapômbêŋ atu ba hamô malak leŋ tem miŋ nê nôm mavi la êndêŋ môlô ami.

2 “Môlô udum ek nônêm avômalô siv sa, ma miŋ nundum êtôm nê takatu ba esau avômalô ami. Thêlô ethak êv anyô ek iyuv lavuak êmôn ba i unyak yeŋ. Êŋ ma thêlô êv nômlate hadêŋ avômalô siv ek avômalô nêgê ba nebam thêlô. Yanaŋ avanôn êndêŋ môlô nena nê takêŋ lêk ewa iniŋ mavi yôv ba embeŋ yam ma Wapômbêŋ tem miŋ nê nôm mavi yaŋ êndêŋ i ami. 3 Ma doŋtom môlô udum ek nônêm nômlate êndêŋ avômalô siv, êŋ ma nubun ba nônêm ek avômalô vi miŋ nêgê ami. Nôm atu ba bahem vianôn hadum ma bahem vikeŋ êsôn paliŋ 4 ek ku êŋ ênjêk loŋ kapô iyom. Ma Lemambô atu ba hayê ku takatu ba hudum hêk loŋ kapô ma tem nê nôm mavi te êndêŋ o.

Okopak ba oteŋ mek

(Luk 11:2-4)

5 * “Môlô udum ek noteŋ mek, ma miŋ nundum êtôm nê takatu ba esau avômalô ami. Thêlô leŋiŋhaviŋ neteŋ mek nimiŋ malaklêvôn lôk unyak yeŋ ek avômalô nêgê i. Odaŋô! Yanaŋ avanôn êndêŋ môlô. Nê takêŋ lêk ewa iniŋ mavi yôv ba embeŋ yam ma Wapômbêŋ tem miŋ nê nôm mavi yaŋ êndêŋ i ami. 6 Ma doŋtom hudum ek oteŋ mek, êŋ ma nu anêm unyak kapô ma nuŋgwik unyak abôlêk siŋ. Ma oteŋ mek êndêŋ Lemambô atu ba hamô

* 5:43: Wkp 19:18 * 5:44-45: Kis 23:4-5; Luk 23:34; Ap 7:60; Lom 12:14,20

* 5:48: Wkp 19:2; Lo 18:13 * 6:1: Mat 23:5 * 6:5: Mat 23:5; Luk 18:10-14

loŋ kapô. Ma Lemambô tem ênjê ku takatu ba hudum hêk loŋ kapô ma nê m nôm mavi te êndên o.

7 * “Hudum ek oteŋ mek, ma miŋ ondela abô êtôm nê daluk ethak idum ami. Thêlô eteŋ mek daim ek esoŋ nena Wapômbêŋ tem endanô iniŋ mek daim êŋ. 8 *Ma doŋtom hudum ek oteŋ mek ma Wapômbêŋ lêk hayala anê m malaiŋ yôv ba intu miŋ osopa iniŋ bôk lo loŋ ami. 9 Ma noteŋ mek aêntêk, “Wakamik, hômô malak leŋ. Yêlô nambô anê m athêŋ mathêŋ liŋ.

10 *Anê m loŋ lôkliŋyak êlê m. Yêlô nasopa anê m lemhaiŋ ênjêk pik êtôm thêlô esopa hêk malak leŋ.

11 Nê m nôm êndên yêlô êndên wak êntêk.

12 *Ma otak kapôlôm ek yêlô êtôm atu ba yêlô atak kapôlôŋiŋ ek avômalô vi atu ba idum kambom hadêŋ yêlô.

13 *Miŋ otak yêlô ek nandum kambom ami. Ma nê m yêlô vê ênjêk kambom.”*

14 * “Ma notak kapôlômim ek avômalô vi, ma Lemambô atu ba hamô malak leŋ tem etak kapô ek môlô aêŋ iyom.

15 Ma hovalonŋ kapôlôm lôŋ ek avômalô vi, ma Lemambô

tem embalonŋ kapô loŋ ek o aêŋ iyom.

Hutip ek nôm ek lemimbi Wapômbêŋ

16 * “Hutip ek nôm ek lemimbi Wapômbêŋ, ma miŋ malem tiyamtiyam êtôm nê esau avômalô ethak idum ami. Thêlô miŋ ithik i ba epesaŋ i katô ami ek avômalô neyala nena thêlô lêk itip ek nôm. Yanaŋ avanônŋ êndên môlô nena nê êŋ lêk ewa iniŋ nôm mavi yôv ba embeŋ yam ma Wapômbêŋ tem miŋ nê m nôm mavi yaŋ êndên i ami. 17 Ma doŋtom hutip ek nôm ek lemimbi Wapômbêŋ, ma otak nôm lêŋlêŋ esak lemkadôk lôk usik thonam lo malem êtôm lemmavi iyom 18 ek avômalô miŋ neyala nena lêk hutip ek nôm ami. Ma lemambô atu ba hamô loŋ kapô, yani iyom intu hayê anê m ku loŋ kapô êŋ ba tem nê m nôm mavi te êndên o.

Nômbôlê m nômkama malak leŋ

(Luk 12:33-34)

19 * “Pik êntêk ma didu lo da tem nimbuliŋ nômkama lôk nê vani tem nijik unyak vose ba neja nômkama takêŋ vani. Ba intu miŋ nômbôlê m nômkama mavi ba nôndô êmô pik êntêk ami. 20 *Mi, nusup nômkama malak leŋ mavimavi iyom. Êŋ ma miŋ hatôm da lo didu

* 6:7: 1Kinj 18:26-29 * 6:8: Mat 6:32 * 6:10: Luk 22:42 * 6:12: Mat 6:14-15; 18:21-35 * 6:13: Luk 22:40; Jem 1:13; Jon 17:15; 2Te 3:3; 2Ti 4:18

* 6:13: Nê lôk kau vi enaŋ nena abô doho atu ba Matyu hatô ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Loŋ lôkliŋyak lôk lôklokwaŋ ma athêŋ lôkmaŋgiŋ, êŋ ma oda anê m êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Avanônŋ. * 6:14: Mak 11:25-26 * 6:16: Ais 58:5-9

* 6:19: Jem 5:1-3 * 6:20: Mat 19:21; Luk 18:22

nimbuliņ nômkama takêņ lôk
 ñê vani miņ hatôm nijik anêm
 unyak vose ba neja anêm
 nômkama vani ami. ²¹ Loņ atu
 ba anyô anêņ nômkama mavi
 hamô intu kapôlôņiņ tem êmô
 loņ êņ imbiņ.

Maleņ ma kupik anêņ deda
(Luk 11:34-36)

²² “Maleņdaluk ma
 leņviņkupik anêņ deda. Aêņ
 ba malemdaluk hamô mavi,
 êņ ma anêņ deda êņ hayabiņ
 lemvimkupik sapêņ. ²³ Ma
 doņtom maleņdaluk kam-
 bom, êņ ma momaņiniņ
 lêk hayabiņ leņviņkupik
 sapêņ. Ba deda atu ba hamô
 kapôlôm miņ hadum anêņ
 ku ami, ma momaņiniņ tem
 indumbak bêņ.

Anyô te miņ hatôm indum
anyô ju iniņ ku ami
(Luk 16:13)

²⁴ “Anyô te miņ hatôm
 indum anyô bêņ ju iniņ ku
 ami. Ma tem la imbiņ anyô
 yaņ ma kapô êndô yaņ. Ma
 tem ma endahaliņ anyô yaņ
 ma imbuliņ dôm ek anyô
 yaņ. Mólô miņ hatôm nosopa
 Wapômbêņ lôk valuselen ami.

Miņ lemim imbi bêņ anôņ
esak nômkama pik ami
(Luk 12:22-32)

²⁵ * “Lôkmala ma bêņ ek nôm
 eyaņ. Leņviņkupik ma bêņ
 ek kwêv lo sup. Aêņ ba intu
 yanaņ êndêņ mólô nena miņ
 lemim imbi bêņ anôņ esak
 nômkama pik lomalama êtôm

kwêv mena nôm lôk ñaņ ami.
²⁶ * Ôņgô menak. Thêlô miņ
 ethak idum ku lôk elav nôm
 ami. Ma miņ ethak ewa nôm
 ba etak hamô unyak kapô
 ami. Mólônim Lemambô
 atu ba hamô malak leņ
 havakôņ thêlô. Ma mólô ma
 Wapômbêņ lahaviņ bêņ anôņ
 hamôņ ek menak. ²⁷ Ma mólô
 lemhikam hathak nôm pik
 takêņ, ma tem nômô lôkmala
 wak te imbiņ e? Mi anôņ!

²⁸ “Aisê ka mólô othak
 lemimhabi bêņ anôņ hathak
 kwêv? Mólô ôņgô alokwaņ
 vuak takatu ba hamô may-
 aliv. Thêlô ibitak aisê? Thêlô
 miņ ethak idum iniņ ku lôk
 idu iniņ kwêv ami. ²⁹ * Aêņ ba
 yanaņ êndêņ mólô! Solomon
 hathak hik anêņ kwêv kékêlô.
 Ma anêņ kwêv sapêņ ma nôm
 yaôna ek alokwaņ vuak mavi
 takatu. ³⁰ Mólô ma avômalô
 ôêvhaviņ yaôna lôk! Kethen
 oyaņ ma tem nedabêņ kamuņ
 takatu kisi ba nêmbôk esak
 atum! Ma doņtom Wapômbêņ
 hathak hêv kwêv hadêņ
 kamuņ takêņ. Ba intu tem
 eyabiņ mólô mavi aêņ iyom.
³¹ Aêņ ba mólô miņ lemim
 injik am ba nonaņ, ‘Yêlô
 aņgaņ malê lôk nanum malê?’
 ma ‘Yêlôaniņ kwêv êsê?’
³² * Ñê daluk ethak elañviņ ba
 esopa nôm takêņ. Ma doņtom
 mólônim Lemambô atu ba
 hamô malak leņ hayala
 mólônim malaiņ ba tem nê-
 m nôm takêņ êndêņ mólô. ³³ * Ba
 intu ku môņ ma lem injik

* 6:25: Plp 4:6; 1Ti 6:6-8; 1Pi 5:7 * 6:26: Mat 10:29-31; Luk 12:6-7 * 6:29:

1Kin 10:4-7; 2Sto 9:3-6 * 6:32: Mat 6:8 * 6:33: 1Kin 3:11-14; Sng 37:4,25;
 Lom 14:17

o esak Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡnyak lôk osopa anêḡ abô ma tem nêḡ nôm takêḡ sapêḡ êḡndêḡ o. ³⁴ Aêḡ ba môlô miḡ lemimmalaiḡ ek yamuḡ anêḡ nômkama ami. Yamuḡ anêḡ malaiḡ ma wak êḡ da anêḡ. Ma wak te anêḡ malaiḡ ma wak êḡ da iyom anêḡ.

7

*Minḡ nutitiniḡ avômalô ami
(Luk 6:37-42)*

¹ * “Môlô miḡ nutitiniḡ anyô vi ami. Wapômbêḡ tem ititiniḡ môlô aêḡ iyom! ² * Abô takatu ba honaḡ hathak anyô vi, êḡ ma Wapômbêḡ tem enaḡ aêḡ êḡndêḡ o. Ma malêla takatu ba huik sam hadêḡ anyô vi ma tem nêḡ viyaḡ aêḡ iyom êḡndêḡ o. ³ Ma lem hik o hathak siḡsusik yaô atu ba hamiḡ mamuyaḡ madaluk. Ma doḡtom aselaḡ atu ba hapalaḡaniḡ hamiḡ oda maleḡ siḡ ma hôthôḡ paliḡ. ⁴ Ba honaḡ, ‘Aiyaḡ, yahadum ek yanêḡ siḡsusik atu ba hamô maleḡ daluk vê.’ Nôḡḡô katô, oda anêḡ ma aselaḡ hapalaḡaniḡ hamiḡ maleḡ loḡ siḡ. ⁵ O anyô abôyaḡ! Nêḡ aselaḡ atu ba hêk maleḡ vê ek nôḡḡô tak vêḡ ka miḡ nêḡ siḡsusik atu ba hêk mamuyaḡ madaluk vê.

⁶ “Ma miḡ noja nôḡ mathêḡ ba nôḡnêḡ êḡndêḡ avuḡ ami. Tem nijik liliḡ ba nesaḡ môlô mayaliv. Ma miḡ nôḡmbi

unim kômkom mavi êḡndêḡ bok ami. Tem nembak pesa esak veḡiḡ kapô.

*Loḡôndê neteḡ mek
(Luk 11:9-13)*

⁷⁻⁸ * “Nê takatu ba enaḡ hik Wapômbêḡ liḡ, ma tem neja nômkama êtôm atu ba enaḡ. Ma anyô habôlêḡ nômlate, êḡ ma tem êpôm. Ma ôpatu ba hapididiḡ unyak abôlêk, ma tem injik unyak abôlêk vê ek ôpêḡ. Aêḡ ba nonaḡ injik Wapômbêḡ liḡ ma tem nêḡ môlônim lemimhaviḡ êḡndêḡ môlô. Ma môlô ôbôlêḡ ma tem nôpôm. Ma upididiḡ unyak abôlêk ma tem injik vê ek môlô.

⁹ “Nalummalô hanaḡ hik o liḡ ek nêḡ polom êḡndêḡ yani, ma tem nêḡ valu te êḡndêḡ yani e? Mi. ¹⁰ Ma nalummalô hanaḡ hik o liḡ ek nêḡ alim ḡgwêk te êḡndêḡ yani, ma tem nêḡ umya kambom te êḡndêḡ yani e? Mi. ¹¹ * Odaḡô! Môlô ma avômalô kambom! Ma doḡtom môlô othak ôêv nômkama mavi hadêḡ nalumi. Ma môlônim Lemambô atu ba hamô malak leḡ ma Wapômbêḡ mavi anôḡ ba intu tem nêḡ nômkama mavi êḡndêḡ môlô ḡê takatu ba onaḡ hik yani liḡ.

¹² * “Ma malêla takatu ba môlô lemimhaviḡ avômalô vi nindum êḡndêḡ môlô, ma nundum aêḡ êḡndêḡ i. Êḡ ma abô balabuḡ lôk plopet iniḡ abô anêḡ ôdôḡ bêḡ.”

* **7:1:** Lom 2:1; 1Ko 4:5; Jem 4:11-12 * **7:2:** Mak 4:24 * **7:7-8:** Mak 11:24;

Jon 14:13; 15:7; 16:23-24; 1Jon 3:22; 5:14-15 * **7:11:** Jem 1:17 * **7:12:** Mat 22:39-40; Luk 6:31; Lom 13:8-10

Unyak abôlêk yaôna
(Luk 13:24)

13-14 “Lojôndê bêñ ma hi loj ñama. Ma badêñ abôlêk bêñ te hamô loj êñ ba avômalô bêñ anôñ ethak ibitak êyô. Ma donjom lojôndê kamuñ hi loj lôkmala. Ma badêñ abôlêk yaônate hêk loj êñ ba avômalô tomtom iyom ethak êpôm ba elom. Ba intu nôsôam ek numbitak nôyô badêñ abôlêk yaôna êñ ba unu.

Nê plopet abôyañ
(Luk 6:43-44; 13:25-27)

15 * “Môlô noyabiñ am êndêñ nê plopet abôyañ. Thêlô ma hatôm avuñ yatap ba ivuliv i siñ hathak bok-sipsip kupik ba i hadêñ boksipsip ek nimbuliñ i. 16 * Aêñ ba iniñ anôñ intu tem injik i thô. Yak lôkmanjiñ mena kamuñ lôk lilu ma avômalô ethak elav hatôm iniñ nôm e? 17 Alokwañ mavi sapêñ hathak hik anêñ anôñ mavi iyom. Ma alokwañ kambom hathak hik anêñ anôñ kambom aêñ iyom. 18 Ba intu alokwañ mavi miñ hatôm injik anêñ anôñ kambom ami. Ma alokwañ kambom miñ hatôm injik anêñ anôñ mavi ami. 19 * Aêñ ba alokwañ sapêñ atu ba miñ hik anêñ anôñ ami, ma tem nede lu ba nêmbôk esak atum. 20 * Ba intu plopet abôyañ iniñ anôñ tem injik thêlôda thô êndêñ môlô.

21 * “Avômalô ethak elam ya nena, ‘Anyô Bêñ, Anyô Bêñ.’ Ma donjom thêlô sapêñ miñ hatôm nêyô Wapômbêñ anêñ loj lôkliñyak kapô ami. Ma avômalô takatu ba esopa Wakamik atu ba hamô malak leñ anêñ abô, thêlô êñ iyom intu tem nêyô Wapômbêñ anêñ loj lôkliñyak kapô. 22 Waklavôñ yandañô avômalô sapêñ iniñ abô, ma bêñ anôñ tem nenan êndêñ ya ‘Anyô Bêñ, Anyô Bêñ, yêlô athak alam anêm athêñ ba adum anêm ku plopet. Ma yêlô athak alam anêm athêñ ba êv ñgôk vê lôk adum nômbithi bêñ anôñ hathak.’ 23 * Êñ ma tem yanañ êndêñ i, ‘Môlô nu! Môlô nê udum kambom ba yahathôñ môlô paliñ.’

Lojôndê ju ek nedav unyak
(Luk 6:46-49)

24 “Aêñ ba ôpatu ba halañô yenan abô sapêñ ba hasopa hatôm anyô lôkauk mavi atu ba halav anêñ unyak halôk valu. 25 Ma ôthôm lôk lovak bêñ ma ñambô hayô ba hayôkwiñ unyak êñ. Ma valu havalon unyak êñ loj lôklokwañ ba miñ hapu ami. 26 Ma anyô halañô yenan abô ba miñ hasopa ami hatôm anyô auk mi ba halav anêñ unyak halôk thathe oyañ. 27 Ma ôthôm malokola lôk lovak bêñ ma ñambô hayô ba hayôkwiñ unyak êñ ba hapu lôk diñdiñ bêñ ba hi.”

* 7:15: Mat 24:24; Ap 20:29; 2Pi 2:1

* 7:16: Gal 5:19-22; Jem 3:12 * 7:19:

Mat 3:10; Luk 3:9; Jon 15:6

* 7:20:

Mat 12:33

* 7:21:

Luk 6:46; Jem 1:25

* 7:23: Sng 6:8; 2Ti 2:19

28 Yisu hanaŋ abô sapêŋ yôv ma avômalô takatu ba elanô eson kambom ba enaŋ, 29 * “Yani miŋ hadôŋ alalô ba halam kédôŋwaga bô iniŋ abô hatôm nê lôkawk hathak abô balabuŋ ethak idum ami. Mi. Hadôŋ alalô hatôm anyô lôk athêŋ bêŋ.”

8

Yisu hadum anyô palê lepla te mavi

(Mak 1:40-45; Luk 5:12-14)

1 Yisu hatak dumlolê ba hi ma avômalô bêŋ anôŋ esopa yani. 2 Ma anyô palê lepla te halêm hadêŋ Yisu ma halek vadôŋ lêlô ma hanaŋ, “Anyô bêŋ, odanêm lemhaveŋ ma hatôm undum ba yambitak mavi.”*

3 Ma hatak baŋ hayô hêk ôpêŋ ma hanaŋ, “Yaleŋhaveŋ umbitak mabuŋ mavi!” Ma ketheŋ oyaŋ ma lijiŋ êŋ hêv yak ba habitak mabuŋ mavi.

4 *Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani, “Nu nuŋgwik o thô êndêŋ anyô habôk da ma nêm da êtôm sêbôk ba Mose hanaŋ ek injik thô nena anêm lijiŋ lêk hêv yak. Ma miŋ onaŋ bêŋ êndêŋ anyôla ami.”

Yisu hadum anyô vovak anêŋ anyô ku te mavi

(Luk 7:1-10)

5 Yisu hayô malak Kapaneam, ma anyô vovak laik te anêŋ malak bêŋ Lom halêm hadêŋ yani 6 ma hanaŋ,

“Anyô bêŋ, yenaŋ anyô ku hapôm lijiŋ va lo baŋ havuviŋ ba hawa vovaŋ bêŋ ba hêk unyak iyom.”

7 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani, “Tem yasôk ek yandum ôpêŋ mavi.”

8-9 Ma donjom anyô vovak laik êŋ hanaŋ, “Anyô bêŋ, ya miŋ anyô mavi ek ôlêm yenaŋ unyak ami. Yada yahamô anyô bêŋ te vibinŋ, ma yenaŋ nê vovak êmô ya vibinŋ. Ba yahanaŋ hadêŋ yenaŋ anyô vovak te nena, ‘Nu,’ êŋ ma hi. Mena yahanaŋ hadêŋ yaŋ nena, ‘Ôlêm,’ êŋ ma halêm. Ma yahanaŋ hadêŋ yenaŋ anyô ku nena, ‘Undum ku êntêk,’ êŋ ma hadum. Aêŋ ba yahayala nena onaŋ iyom ek yenaŋ anyô ku imbitak mavi ma tem imbitak mavi.”

10 Yisu halaŋô abô êŋ ba hason kambom ma hanaŋ hadêŋ avômalô takatu ba esopa yani nena, “Yanaŋ avanôŋ êndêŋ mólô. Ya miŋ bôk yahapôm anyô hêvhaviŋ bêŋ te aêntêk hamô loŋ Israe ami. 11 *Yanaŋ êndêŋ mólô. Avômalô loŋ buyaŋ bêŋ anôŋ tem nejaŋ ba ninum imbiŋ Ablaham lo Aisak ma Jekop nêmo Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak. 12 *Sêbôk ma Wapômbêŋ lahaviŋ avômalô Israe nêyo anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô, ma donjom lêk ma yani tem nêm thêlô vê ba ini loŋ momaŋiniŋ bêŋ. Loŋ êŋ ma tem thêlô nedan asêŋ malen

* 7:29: Mak 1:22; Luk 4:32 * 8:2: Lijiŋ lepla ma palê hatêto anyô liŋkupik aleba ibitak puliŋ ba avômalô êpôlik hathak i. *

8:4: Wkp 14:1-32; Mat 9:30;

Luk 17:14 * 8:11: Luk 13:29 * 8:12: Mat 22:13; 25:30; Luk 13:28

ba nesan venjnbôlêk ôdôn loj.”

¹³ Êñ ma Yisu hanañ hadên anyô vovak laik êñ, “Nu! Ma nôm atu ba lêk hôêvhaviñ ma tem imbitak aên.” Ma kethen oyañ ma ôpên anên anyô vovak atu habitak mavi.

Yisu hadum Pita yañavi mavi

(Mak 1:29-31; Luk 4:38-39)

¹⁴ Ma Yisu hayô Pita anên unyak kapô ma hayê Pita yañavi hapôm lijij vovañ ba hêk iyom. ¹⁵ Ma Yisu havalon avi êñ bañ ma lijij êñ hatak yani ma haviyô hapôpêk nôm ek Yisu.

Yisu hadum avômalô bêñ anôn mavi

(Mak 1:32-34; Luk 4:40-41)

¹⁶ Yañsiñ ma ewa nê lôk ngôk habulin i doho êlêm hadên Yisu. Ma Yisu hanañ abô iyom ma ngôk takên etak avômalô takên ba i. Ma hadum avômalô lôk lijij sapên ibitak mavi. ¹⁷ Ba intu Wapômbên anên abô atu ba bôk hanañ hadên plopet Aisaia hik anôn nena, “Yani hapesañ alalôaniñ lijij mavi

ma hêv alalôaniñ vovañ vê.”

Aisaia 53:4

Ku bêñ ek nesopa Yisu vañgwam

(Luk 9:57-62)

¹⁸ Yisu hayê avômalô bêñ anôn êmô ma hanañ hadên anên nê ku nena, “Alôana kasukthôm vi tuvulu.” ¹⁹ Êñ

ma nê lôkauk hathak abô balabuñ te halêm hadên Yisu ma hanañ nena, “Kêdônwaga, lon nômbên atu ba hu ma tem ya-sopa o.”

²⁰ *Ma Yisu hanañ, “Avun yatap iniñ pik abyañ hamô ma menak iniñ unyak hamô, ma doñtom ya Anyô Anên Nakaduñ atu anên lon ênjêk ma mi.”

²¹ *Ma Yisu anên anyô te hanañ, “Anyô Bên, otak ya ek yana yandav wakamik vêman.”

²² Ma doñtom Yisu hanañ hadên ôpên, “Dô! Nê ñama da nedav iniñ ñama. Ma ôlêm osopa ya!”

Lovak halañô Yisu

(Mak 4:35-41; Luk 8:22-25)

²³ Yôv ma Yisu hathak yey ma anên nê ku i haviñ yani.

²⁴ *Thêlô i êyô kasukthôm malêvôn ma kethen oyañ ma ôthôm bêñ lôk lovak hayô. Ma ñañ budum hik ba hadum ek êyô yey vov. Ma doñtom Yisu hêk sôm denañ. ²⁵ Ma anên nê ku i ik yani lij ba enañ, “Anyô Bên, nêm alalô bulubin! Tem alalô nama!”

²⁶ *Ma Yisu hanañ hadên i, “Môlô nê ôêvhaviñ yaôna lôk! Aisê ba môlô ôkô?” Êñ ma haviyô hathañ lovak lôk ñañ budum ba êk malinjaô ba thêthê mavi.

²⁷ Thêlô eson kambom ba enañ, “Anyô aisête ba lovak lôk ñañ budum elañô anên abô ba esopa?”

* 8:20: 2Ko 8:9 * 8:21: 1Kinj 19:20
Sng 89:9

* 8:24: Sng 4:8 * 8:26: Mat 14:31;

*Yisu hêv ngôk doho vê
(Mak 5:1-20; Luk 8:26-39)*

²⁸ Yôv ma Yisu hi kasukthôm vi tuvulu ba hayô avômalô Gadala inin pik. Ma anyô lokwanju atu ba ngôk kambom hathak habulin i êlêm anêḅ siô ba êpôm yani halôk loḅondê. Anyô ju êḅ ethak ibulin avômalô ba intu êkô ek nendom loḅondê êḅ.

²⁹ *Ma êyê Yisu ma elam lôklala, “Wapômbêḅ anêḅ Nakaduḅ, hólêm ek undum malê êndêḅ yêlô? Waklavôḅ nindum abô hêk denaḅ. Ma hólêm loḅ êntêk ek nêḅ vovaḅ êndêḅ yêlô e?”

³⁰ Ma bok dum te êmô daim dokte ba eyaḅ kamuḅ êmô. ³¹ Ma ngôk takêḅ elañ lôklokwaḅ hadêḅ Yisu, “Nêḅ yêlô vê ni êndôk bok takêḅdaku kapô.”

³² Ma Yisu hanaḅ hadêḅ thêlô “Môlô nu!” Êḅ ma ngôk takêḅ etak anyô ju êḅ ma i êlôk bok takêḅ kapô ba elañvin kethaḅ ba i hadêḅ loḅ kambom ma êv yak halôk kasukthôm ba ema. ³³ Nê takatu ba eyabin bok êyê nôḅ êḅ ma êsôv ba i êyô malak bêḅ. Ma enañ hadêḅ avômalô hathak nôḅ atu ba Yisu hadum hadêḅ bok lôk anyô ju atu ba ngôk habulin thai.

³⁴ Êḅ ma avômalô malak lôḅ êḅ iki thô ba i hadêḅ Yisu. Thêlô êyê yani ba êkô kambom ma enañ nena, “Otaḅ yêlô ba nu!”

9

*Yisu hadum anyô havuvin
te mavi*

(Mak 2:1-12; Luk 5:17-26)

¹ *Yôv ma Yisu hathak yen ngwêk te ba havôhi anêḅ loḅ.

² Ma anyô doho evak anyô havuvin te hêk yêm ba êlêm hadêḅ yani. Êḅ ma Yisu hayê thêlônin êvhaḅin ma hanaḅ hadêḅ anyô havuvin atu nena, “Yenaḅ okna, lem êndôk bin. Lêk yahêv anêḅ kambom sapêḅ vê.”

³ Nê lôkauk hathak abô balabuḅ doho elañ abô êḅ ma enañ hadêḅ i, “Ôpêḅ hasoḅ nena yani ma Wapômbêḅ e?”

⁴ *Yisu hayala thêlônin auk ma hanaḅ, “Aisê ka môlô owa auk kambom êḅ? ⁵ Abô alê intu vumvum ek yanaḅ: ‘Lêk yahêv anêḅ kambom sapêḅ vê’ mena ‘Umbiyô omben.’

⁶ *Aêḅ ba tem yaḅgik thô êndêḅ môlô nena Anyô Anêḅ Nakaduḅ atu anêḅ athêḅ ma bêḅ ba hatôm nêḅ kambom vê.” Êḅ ma hanaḅ hadêḅ anyô havuvin atu nena, “Umbiyô umin ma onja anêḅ yêm ba nu anêḅ unyak.” ⁷ Êḅ ma ôpêḅ haviyô hamin ba hi anêḅ unyak. ⁸ Ma avômalô êyê nôḅ êḅ ba eson kambom ma êbô Wapômbêḅ atu ba hêv lôklokwaḅ lôk athêḅ bêḅ hadêḅ avômalô.

Yisu halam Matyu

(Mak 2:13-17; Luk 5:27-32)

⁹ Yisu hi ma hayê anyô te ba anêḅ athêḅ nena Matyu ba hamô unyak ewa takis.

* 8:29: Mak 1:24; Luk 4:41

* 9:1:

Mat 4:13

* 9:4: Luk 9:47; Jon 2:25

* 9:6: Jon 17:2

Ma hanaŋ hadêŋ ôpêŋ nena, “Ôlêm osopa ya,” êŋ ma haviyô ba hi hasopa yani.

¹⁰ Yisu hayaŋ nôŋ haviŋ Matyu hamô anêŋ unyak. Ma nê ewa takis lôk nê idum kambom bêŋ anôŋ êlêm eyaŋ nôŋ haviŋ yani lôk anêŋ nê ku. ¹¹ *Palisi êyê ma enaŋ hik anêŋ nê ku liŋ, “Aisé ka môlônim kédôŋwaga hayaŋ nôŋ haviŋ nê ewa takis lôk nê idum kambom?”

¹² Yisu halaŋô abô êŋ ma hanaŋ, “Nê lôk lijiŋ iyom intu ethak i êyê dokta. Ma nê lijiŋ mi ma mi. ¹³ *Aêŋ ba môlô lemimimbi Wapômbêŋ anêŋ abô atu ba hêk kapya hanaŋ nena,

“Yalenjhaviŋ môlô nôŋnêŋ
kapôlômim êndêŋ
avômalô.

Ma yahapôlik hathak da.’
Hosea 6:6

Ba intu yahalêm ek yandam nê takatu ba idum kambom. Ma miŋ yahalêm ek yandam nê thêthôŋ ami.”

Enaŋ hik Yisu liŋ hathak kobom evak balabuŋ ek nôŋ
(Mak 2:18-22; Luk 5:33-39)

¹⁴ *Jon anêŋ nê ku êlêm hadêŋ Yisu ma enaŋ hik yani liŋ, “Yêlô lôk nê Palisi athak avak balabuŋ ek nôŋ ek lenjŋhabi Wapômbêŋ. Ma doŋtom anêŋ nê ku miŋ ethak idum aêŋ ami eka?”

¹⁵ Ma Yisu hanaŋ, “Anyô te hawa avi lukmuk, êŋ ma anêŋ anyô môlô eyaŋ nôŋ lôk lenjŋmavi. Ma miŋ hatôm

nembak balabuŋ ek nôŋ ami. Ma doŋtom havenŋ yam, ba ewa yani vê hêk thêlô, êŋ ma anêŋ nê môlô tem nembak balabuŋ ek nôŋ.”

¹⁶ “Anyô late hatôm enja sôp lukmuk bute ba indu sôp bô anêŋ abyanaŋ siŋ esak ami. Hadum aêŋ ma tem sôp lukmuk buêŋ êmô sôp bô kisi. Êŋ ma tem itip bêŋ. ¹⁷ Ma môlô othak ôkê waiŋ lukmuk halôk kolopak epesaŋ hathak bok kupik bô e? Mi! Waiŋ lukmuk êŋ tem imbuliŋ bok kupik bô atu bôk thektheke ba tem ipup ba waiŋ engasô ni. Ba intu othak ôkê waiŋ lukmuk halôk bok kupik lukmuk atu ba belap ek isiŋ mavi ma miŋ ipup ami lôk waiŋ miŋ engasô ni ami.”

Amena ŋama lôk avi lijiŋ
(Mak 5:21-43; Luk 8:40-56)

¹⁸ Yisu hanaŋ abô denaŋ ma anyô bêŋ te halêm halek vadôŋ lêlô hêk yani va ma hanaŋ, “Yenaŋ avena lêk hama. Ôlêm otak bahem êyôŋgêk yani ek imbiyô esak loŋbô.” ¹⁹ Ma Yisu lôk anêŋ nê ku i i viŋ yani ba i.

²⁰ Thêlô evenŋ ba i ma avi lôk lijiŋ te halêm hadêŋ Yisu dômlokwaŋ ma havalonaŋ Yisu anêŋ kwêv anêŋ daŋ. Avi êŋ hapôm lijiŋ thalaleŋ halom hatôm sondabêŋ laumiŋ ba lahavuju. ²¹ *Ma avi êŋ anêŋ auk nena, “Yambaloŋ anêŋ kwêv iyom, ma tem ya mavi.” ²² Ma Yisu hik i liliŋ ba hayê avi êŋ ma hanaŋ,

* 9:11: Luk 15:2

* 9:13: Mat 12:7

* 9:14: Luk 18:12

* 9:21: Mat 14:36

“Yenaŋ avena, lem êndôk biŋ. Anêm hôêvhaviŋ hadum ba lêk hubitak mavi.” Ma kethen oyaŋ ma avi êŋ habitak mavi.

²³ Vêm ma Yisu hi hayô anyô bêŋ atu anêŋ unyak. Ma hayê avômalô iyuv abiŋ ba elaŋ ba idum thôthô bêŋ ²⁴ ma hanaŋ, “Môlô vê! Avena hêk sôm iyom ma miŋ hama ami.” Êŋ ma thêlô emalik hathak yani. ²⁵ Ma donjom êv avômalô vê ma Yisu habitak hayô unyak kapô ba havalon avena êŋ baŋ, ma haviyô hamiŋ. ²⁶ Ba intu abô hathak nôm êŋ havenŋ lonŋ êŋ lôkthô.

Anyô maleŋ pusip ju lôk anyô abôlêk putup te

²⁷ *Ma Yisu hatak lonŋ êŋ ma havenŋ ba hi, ma anyô maleŋ pusip ju esopa yani ba elam kaêk nena, “Devit anêŋ Lim Lukmuk, nêk kapôlôm ek yai!”

²⁸ Yisu hayô unyak kapô ba hi ma anyô ju atu i hadêŋ yani. Ma hanaŋ hik thai liŋ, “Mamu ôêvhaviŋ nena ya hatôm yandum ba mamu numbitak mavi e?”

Ma thai enaŋ, “Intu êŋ. Anyô Bêŋ.”

²⁹ Êŋ ma yani hatak baŋ hayô hêk thai maleŋdaluk ma hanaŋ, “Mamu lêk ôêvhaviŋ ba intu tem numbitak mavi.”

³⁰ *Êŋ ma maleŋiŋ daluk hakyav. Ma Yisu hêv abô lôklokwaŋ hadêŋ thai, “Miŋ nonaŋ êndêŋ anyôla esak nôm

êntêk ami.” ³¹ Ma donjom i ma enaŋ nôk atu ba Yisu hadum hadêŋ thai havenŋ lonŋ êŋ lôkthô.

³² Anyô ju êŋ etak Yisu ba i denaŋ, ma avômalô ewa anyô abôlêk putup te atu ba ngôk habuliŋ yani ba êlêm ek Yisu. ³³ *Ma hêv ngôk êŋ vê ma ôpêŋ hanaŋ abô. Ma avômalô eson kambom ba enaŋ, “Sêbôk ma miŋ nômlate aêŋ habitak Israel ami.”

³⁴ *Ma donjom nê Palisi enaŋ, “Ngôk iniŋ anyô bêŋ hêv lôklokwaŋ hadêŋ ôpêŋ. Ba intu hatôm nêk ngôk sapêŋ vê ênjêk avômalô.”

Nê ku naju iyom

³⁵ *Ma Yisu havenŋ lonŋ buêŋ sapêŋ ba habitak hayô avômalô iniŋ unyak yeŋ ba hadôn avômalô lôk hanaŋ Abô Mavi hathak Wapômbêŋ anêŋ lonŋ lôkliŋyak. Ma hapesaŋ avômalô iniŋ malaiŋ sapêŋ lôk hêv iniŋ lijiŋ lomaloma sapêŋ vê. ³⁶ *Yisu hayê avômalô nômbêŋ atu iniŋ auk lêk mayaliv ba êmô malaiŋ kambom hatôm boksipsip anêŋ alaŋ mi. Aêŋ ba lahiki hathak i. ³⁷ *Ba intu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Nôm bêŋ anônŋ lêk hayôk ba hamô ku kapô, ma donjom nê ku ma tomtom iyom. ³⁸ Aêŋ ba notenŋ mek êndêŋ ku anêŋ alaŋ ek nêk nê ku ba ini ek nindum anêŋ ku.”

* 9:27: Mat 20:29-34 * 9:30: Mat 8:4 * 9:33: Mak 2:12 * 9:34: Mat 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15 * 9:35: Mat 4:23; Mak 1:39 * 9:36: Nam 27:17; 1Kin 22:17; Sek 10:2; Mat 14:14; Mak 6:34 * 9:37: Luk 10:2

10

Nê ku laumiŋ ba lahavuju iniŋ athêŋ

(Mak 3:13-19; Luk 6:12-16)

1 *Ma Yisu halam nê ku laumiŋ ba lahavuju i hadêŋ yani. Ma hêv lôklokwan hadêŋ thêlô ek nênem ngôk lelaik vê ênjêk avômalô ma nindum avômalô lijiŋ lôk malaiŋ lomaloma mavi.

2 Êntêk ma aposel laumiŋ ba lahavuju takatu iniŋ athêŋ: anyô môŋ ma Saimon, anêŋ athêŋ yaŋ nena Pita, ma yaŋ Andulu; ma Jems loyaŋ Jon, thai ma Sebedi nali; 3 ma Pilip, Batolomiu, Tomas, Matyu, anyô hawa takis; ma Jems Alpius nakaduŋ ma Tadius, 4 ma Saimon, anyô Selot te, ma Judas Iskaliot, ôpatu vêm ma hanaŋ Yisu bêŋ.

Yisu hêv nê ku ba i

(Mak 6:7-11; Luk 9:1-5)

5 Yisu hanaŋ abô hadêŋ anyô laumiŋ ba lahavuju takêŋ yôv ma hêv i ba i ma hanaŋ, “Avômalô Samalia iniŋ loŋ lôk avômalô loŋ buyaŋ ma miŋ unu êndêŋ i ami. 6 *Ma doŋtom unu êndêŋ boksipsip Israeŋ takatu ba even mayaliv. 7 *Unu luvu-luvu ba nonaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô êndêŋ avômalô nena, ‘Dokte ma Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak tem êlêm.’ 8 Nundum avômalô lôk lijiŋ mavi, ma unŋwik nê ŋama liŋ, ma nundum nê lôk palê lepla

mabuŋ mavi, ma nônêm ngôk vê ênjêk avômalô. Athêŋ bêŋ ma miŋ môlô ôêv vuli ami. Bôk yahêv oyaŋ hadêŋ môlô ba intu nundum ku takêŋ oyaŋ esak avômalô.

9-10 * “Môlô u hatôm nê ku ba mavi ek avômalô neyabin môlô ba intu nombeŋ oyaŋ. Miŋ nobek vak ami. Valuseleŋ mi. Kwêv mi. Veŋ bokŋgôp mi. Ma kôm mi. 11 Ma môlô ôyô loŋ te ma nômbôlêm anyô wapôm te ba nômô imbiŋ yani endeba notak loŋ êŋ ek unu buyaŋ. 12 *Ma ubitak ôyô anêŋ unyak kapô, ma nonaŋ êndêŋ yani lôk anêŋ avômalô nena, ‘Wapômbêŋ anêŋ lamavi êmô imbiŋ môlô.’ 13 Avômalô unyak êŋ leŋiŋmavi ba ewa môlô thô, êŋ ma môlônim abô mavi êŋ tem êmô imbiŋ i. Ma doŋtom miŋ leŋiŋmavi ba ewa môlô thô ami, êŋ ma noja unim abô mavi êŋ vê ênjêk i ba unu. 14 *Ma avômalô loŋ takatu ba miŋ ewa môlô thô ami lôk êdô nedaŋô môlônim abô, ma waklavôŋ otak loŋ êŋ, ma unŋwik voŋgovaŋ takatu ba hamô veminkapô vê êndôk thêlô maleŋiŋ ma unu. 15 *Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena waklavôŋ atu ba Wapômbêŋ endelêm ek endanô abô, êŋ ma avômalô loŋ atu ba miŋ ewa môlô thô ami, thêlôniŋ malaiŋ tem êmôŋ ek avômalô kambom

* 10:1: Mak 6:7; Luk 9:1 * 10:6: Jer 50:6 * 10:7: Mat 3:2; 4:17; Luk 10:9,11

* 10:9-10: Luk 10:4,7; 1Ko 9:14 * 10:12: Luk 10:5-6 * 10:14: Luk 10:10-12;

Ap 13:51 * 10:15: Mat 11:24; Jut 7

anêḡ Sodom lo Gomola.

Malaiḡ lomaloma tem êpôm môlô

(Mak 13:9-13; Luk 21:12-17)

16 * “Odaḡô! Yahêv môlô hatôm boksipsip ba u ôlôk avuḡ yatap malêvôḡ. Aêḡ ba môlô noja umya iniḡ auk mavi ba nômô mabuḡ êtôm menak bôbô. 17 *Aêḡ ba intu môlô noyabiḡ am ek avômalô! Thêlô tem nebalonḡ môlô ba netak êndôk iniḡ ḡê bêḡbêḡ bahenḡḡ lôk nebali môlô êmô iniḡ unyak yeḡ. 18 Ma môlô ma yenaḡ avômalô ba intu tem nendom môlô ba unu êndêḡ kiḡ lôk ḡê bêḡbêḡ ek nonaḡ yenaḡ Abô Mavi êndêḡ i lôk avômalô lonḡ buyaḡ.

19-20 *Ma doḡtom evalonḡ môlô ma môlônim Lemambô anêḡ Lovak Matherḡ tem êmô imbiḡ môlô ba waklavôḡ êḡ ma tem nêḡm abô êndêḡ môlô ek nonaḡ. Tem miḡ môlôda nonaḡ unim abô ami. Ba intu miḡ nôkô ba nonaḡ nena, ‘Yêlô nanaḡ malê?’ mena ‘nanaḡ aisê?’ ami.

21 * “Ma anyô loyaḡ tem yaḡ enaḡ yaḡ bêḡ ek nijik vônô. Ma lambô tem indum aêḡ êndêḡ nakaduḡ. Ma avômena tem nêmbôliḡ dômiḡ êndêḡ lami lo taluvi ba nenaḡ ek nijik i vônô. 22 Ma môlô ma yenaḡ avômalô. Ba intu avômalô sapêḡ tem nêpôlik esak môlô. Ma doḡtom ḡê

takatu ba imiḡ lôklokwaḡ aleba hayô anêḡ daḡ, ma Wapômbêḡ tem nêḡm i bulu-biḡ. 23 Aêḡ ba avômalô malak te êv vovaḡ hadêḡ môlô, ma nôsôv ba unu malak yaḡ. Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô, tem nundum ku êḡ embenḡ Israeḡ denaḡ ma Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem êlêḡ.

24 * “Avômena ethak unyak ma miḡ bêḡ ek iniḡ kêdôḡwaga ami. Ma ḡê ku miḡ bêḡ ek iniḡ anyô bêḡ ami. 25 *Avômalô elam lambô nena, ‘ḡgôk Bêḡ Belsebul’ êḡ ma tem nindum aêḡ esak yani anêḡ avômalô aêḡ iyom. Avômena ewa kêdôḡwaga iniḡ malaiḡ, êḡ ma hatôm. Ma ḡê ku ewa iniḡ anyô bêḡ anêḡ malaiḡ, êḡ ma hatôm.

Nakô ek Wapômbêḡ iyom (Luk 12:2-7)

26 * “Aêḡ ba miḡ môlô nôkô ek ḡê takatu ba idum kambom takêḡ ami. Nôm takatu ba havuḡi hêk lonḡ kapô, tem imbitak yaḡḡ. Ma abô takatu ba havuḡi, tem avômalô sapêḡ neyala. 27 Aêḡ ba abô takatu ba yahanaḡ hadêḡ môlô hadêḡ bôlôvôḡ, êḡ ma nonaḡ êndêḡ lôkwak. Ma abô takatu ba anyô vi enaḡ thikuthik, êḡ ma numiḡ unyak vôv ba nodam ek avômalô nedaḡô. 28 *Miḡ nôkô ek avômalô ami. Thêlô hatôm nijik lemvimkupik

* 10:16: Luk 10:3; Lom 16:19 * 10:17: Mat 5:22; 23:34; Mak 13:9 * 10:19-20:

Luk 12:11-12; 21:12-15; Jon 14:26 * 10:21: Mai 7:6; Mat 10:35; Mak 13:12; Luk

21:16 * 10:24: Luk 6:40; Jon 13:16; 15:20 * 10:25: Mat 9:34; 12:24; Mak

3:22; Luk 11:15 * 10:26: Mak 4:22; Luk 8:17 * 10:28: Lom 8:31; Jem 4:12

iyom vônô. Ma dahôlômim ma thêlô miñ hatôm nijik vônô ami. Aêñ ba intu nôkô ek Anyô Bêñ iyom! Yani hatôm imbuliñ mólônim lemvimkupik lôk dahôlômim êndôk loñ atum lôkmala.

29 “Avômalô ethak êv vuli menak yaômena hathak valuseleñ yaô ek eyañ. Ma Lemambô lahiki hathak menak yaô takatu ba te hama. 30 Ma doñtom mólô ma Wapômbêñ bôk hakatuñ mólô sapêñ lemimkadôk ñauñ yôv. 31 *Aêñ ba mólô ma bêñ ek menak, ba intu miñ nôkô ami.

*Miñ mama esak Yisu ami
(Luk 12:8-9)*

32 “Aêñ ba ôpatu ba hanañ hadêñ avômalô nena hasopa ya, intu tem yanañ imiñ Wakamik atu ba hamô malak leñ ma nena, ‘Ôpêntêk ma yenañ.’ 33 *Ma ôpatu ba hanañ hadêñ avômalô nena hadô esopa ya, intu tem yanañ êndêñ Wakamik atu ba hamô malak leñ nena, ‘Yahathôñ ôpêñ paliñ.’

*Yisu hadum ba avômalô evaki vose
(Luk 12:49-53; 14:26-27)*

34 “Yahalêm ek yanêm kôm janak êndêñ mólô! Ba intu miñ noson nena yahalêm ek yandum mólô kapôlômim êndôk biñ ami ma milôk. 35 Yahalêm ek “ ‘namalô êmbôliñ dôm êndêñ lambô,

ma nalavi êmbôliñ dôm êndêñ talêbô,
ma namalô yanavi êmbôliñ dôm êndêñ yanañavi.

36 Anyô te lôk anêñ thalaleñ tem nêpôlik esak i.’
Maika 7:6

37 “Ma opalê atu ba lahaviñ lambô lo talêbô bêñ anôñ hamôñ ek ya, ôpêñ hatôm anyô ôv vathek ba miñ yenañ ami. Ma opalê atu ba lahaviñ nali bêñ anôñ hamôñ ek ya, ôpêñ hatôm anyô ôv vathek ba miñ yenañ ami. 38 *Ma ôpatu ba miñ hawa anêñ alovalañansiñ ba hasopa ya ami, ôpêñ hatôm anyô ôv vathek ba miñ yenañ ami. 39 *Ma opalê atu ba hadum ku bêñ ek embatho anêñ lôkmala loñ, êñ ma anêñ lôkmala êñ tem nêm yak. Ma ôpatu ba hatak anêñ lôkmala ek hasopa ya, ôpêñ tem embalon anêñ lôkmala loñ.

40 * “Ma ôpatu ba hawa mólô thô, êñ ma hawa ya thô haviñ. Ma ôpatu ba hawa ya thô, êñ ma hawa Ôpatu ba hêv ya ba yahalêm thô haviñ. 41 Ma ôpatu ba hayê plopet te ba hawa thô, êñ ma tem enja nôm mavi êtôm atu ba plopet êñ hawa. Ma ôpatu ba hayê anyô thêthôn te ba hawa thô, êñ ma tem enja nôm mavi êtôm atu ba anyô thêthôn êñ hawa. 42 Ma ôpatu ba hayê anyô oyañ te hasopa ya ba hêv ñañ thilibun hadêñ yani, yanañ avanôn

* 10:31: Mat 6:26 * 10:33: Mak 8:38; Luk 9:26; 2Ti 2:12 * 10:38: Mat 16:24-25; Mak 8:34-35; Luk 9:23-24 * 10:39: Luk 17:33; Jon 12:25 * 10:40: Mak 9:37; Luk 10:16; Jon 13:20

binj êndêḡ mólô nena ôpêḡ tem enja anêḡ vuli.”

11

¹ Ma Yisu hadôḡ anêḡ ḡê ku laumiḡ ba lahavuju yôv, ma hatak loḡ êḡ ma hi hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô lôk hadôḡ avômalô hamô Galili anêḡ malak nenanena.

Yisu hanaḡ abô hathak Jon anyô hathik ḡaḡ
(Luk 7:18-35)

² Jon hamô koladôḡ ma hanaḡ abô hathak ku takatu ba Kilisi hadum. Êḡ ma hêv anêḡ ḡê ku doho ba i hadêḡ yani ³ ek nenaḡ injik yani liḡ, “O ma Mesia atu ba Wapômbêḡ bôk habutiḡ abô ek nêḡ êlêḡ mena yêlô nayabiḡ anyô yaḡ?”

⁴⁻⁵ *Êḡ ma Yisu hanaḡ viyaḡ, “Nôbônu ma nonaḡ êndêḡ Jon esak nôḡ takatu ba mamu olaḡ lo ôyê. ḡê maleniḡ pusip êyê tak, ma ḡê veniḡvuvuḡ evenḡ, ma ḡê palê lepla ibitak mavi, ma ḡê leḡiḡndôḡ kôtôḡ elanaḡ abô, ma ḡê ḡama iviyô hathak loḡbô, ma avômalô siv elanaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi atu. Ba intu unu nonaḡ êndêḡ Jon esak nôḡ takêḡ. ⁶ Ma ḡê takatu ba êyê ya ba evaloḡ iniḡ êvhaviḡ loḡ, nêḡmô lôk leḡiḡmavi.”

⁷ Jon anêḡ ḡê ku êvôḡ denaḡ, ma Yisu hanaḡ abô hathak Jon hadêḡ avômalô nena, “Bôk mólô u loḡ thiliv ek ôyê malê? Mólô u ek ôyê lovak

hayuv baselak vuak e? ⁸ Mi. Ma mólô u ek ôyê malê? Mólô u ek ôyê anyô te hik kwêv kêkêlô e? Mi. ḡê takatu ba ik kwêv kêkêlô, ma êḡmô kiḡ iniḡ unyak ma miḡ êḡmô loḡ thiliv ami. ⁹ Mólô u loḡ thiliv ek ôyê malê? Plopet te e? Avanaḡ! Ma donḡtom yanaḡ êndêḡ mólô nena Jon ma bêḡ ek plopet sapêḡ. ¹⁰ *Bôk eto hathak ôpêḡ hêk Wapômbêḡ anêḡ kapyā nena,

“ ‘Odaḡô, tem yanêḡ yenaḡ anyô ku te êḡmôḡ ek o, ek enaḡ yenaḡ abô bêḡ ek êpôpêk loḡndê ek o.’
Malakai 3:1

¹¹ “Yanaḡ avanaḡ binj êndêḡ mólô nena Jon ma bêḡ ek avômalô pik sapêḡ. Avi te miḡ bôk havathu anyô te aêḡ ami ma mi. Ma donḡtom ôpatu ba yaôna hêk Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡnyak, ôpêḡ ma bêḡ ek Jon.

¹²⁻¹³ * “Ma plopet sapêḡ lôk kapyā balabuḡ bôk enaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô bêḡ aleba lêk hayô Jon habitak haviḡ. Ma sêbôk aleba lêk ma ôpêḡ hanaḡ abô ma Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡnyak halêḡ hatôm ḡê vovak ibi thêthô i ba i aleba ik vovak ba lovak. ¹⁴ *Ma mólô lemimhaviḡ nodanaḡ plopet takatu iniḡ abô ba nodanaḡ! Wapômbêḡ anêḡ kapyā hanaḡ nena Elia tem êlêḡ. Elia êḡ ma Jon. ¹⁵ Aêḡ ba mólô ḡê lôk lemôndôḡ ma nodanaḡ abô êntêk katô!

* 11:4-5: Ais 35:5-6; 61:1

* 11:10: Luk 1:76

* 11:12-13: Luk 16:16

* 11:14: Mal 4:5; Mat 17:10-13; Mak 9:11-13

16 “Yanaŋ aisê esak avômalô bôlôŋ êntêk? Thêlô ma hatôm avômena takatu ba êmô loŋ ethak doŋtom halôk ma elam hi ek avômena vi nena,

17 “Yêlô abi yeŋ beleŋ ek môlô nondo yeŋ, ma doŋtom miŋ olo yeŋ ami. Ma yêlô alaŋ asêŋ malêŋ ek môlô nodanŋ, ma doŋtom miŋ olaŋ ami.’

18 “Ma avômalô bôlôŋ êntêk êtôm avômena takêŋ. Jon halêm ba hathak hatip ek nô m lo waiŋ. Ma môlô ôpôlik hathak yaŋi ba onaŋ nena ŋgôk hamô haviŋ yaŋi. 19* Ma doŋtom Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu halêm ma miŋ hatip ek nô m lo waiŋ ami. Ba intu avômalô êpôlik ba enaŋ, ‘Ôŋgô! Anyô êŋ hathak hayaŋ nô m lôk hanum waiŋ bêŋ anôŋ aleba intu halo molo. Yaŋi ma ŋê idum kambom lôk ŋê ewa takis iniŋ anyô môlô.’ Aêŋ ba Wapômbêŋ anêŋ auk tem injik anôŋ mavi ba avômalô tem nêgê nena auk êŋ ma thêthôŋ anôŋ.”

*Avômalô leŋôndôŋ kôtoŋ
(Luk 10:13-15)*

20 Yisu bôk hadum nômbithi bêŋ anôŋ yôv hamô malak doho ma avômalô takêŋ miŋ ele kapôlôŋiŋ liliŋ ami. Ba intu Yisu hathaŋ i 21 *ba hanaŋ, “Alikaknena, môlô avômalô Kolasin lo Betsaida!

Môlô bôk ôyê nômbithi lo-maloma. Ma doŋtom bôk yandum nômbithi takêŋ êmô Taia lo Saidon malêvôŋ, êŋ ma ketheŋ oyaŋ ma tem nijik kwêv kambom lôk nesav atum ŋgavu esak leŋiŋkadôk ek nede kapôlôŋiŋ liliŋ. 22 Odaŋô! Yahanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena waklavôŋ atu ba Wapômbêŋ endelêm ek endanô abô, êŋ ma môlônim malaiŋ tem bêŋ anôŋ êmôŋ ek avômalô Taia lo Saidon iniŋ!

23 * “Ma môlô avômalô Kapaneam, tem nêmbô môlônim athêŋ esak leŋ e? Mi, môlô tem unu ŋê ŋama iniŋ loŋ! Môlô bôk ôyê nômbithi lomaloma. Ma doŋtom bôk yandum nômbithi takêŋ êmô Sodom malêvôŋ, êŋ ma tem netak iniŋ kambom ma tem nê môt denaŋ endeba lêk. 24 *Odaŋô! Yanaŋ avanôŋ! Waklavôŋ atu ba Wapômbêŋ endelêm ek endanô alalôaniŋ abô, êŋ ma môlônim malaiŋ tem bêŋ anôŋ êmôŋ ek avômalô Sodom!”

*Wapômbêŋ anêŋ aseleŋ ma vumvum
(Luk 10:21-22)*

25 *Yôv ma Yisu hanaŋ, “Wakamik, O ma pik lo leŋ anêŋ alaŋ! Lêk huvuŋ anê m auk hadêŋ ŋê lôkauk lôk ŋê bêŋbêŋ, ma huik thô hadêŋ ŋê takatu ba êtôm avômena yaônena. Ba intu yahabô anê m athêŋ! 26 Wakamik,

* 11:19: Mat 9:14 * 11:21: Ais 23; Ese 26:1-28:26; Jol 3:4-8; Amo 1:9-10; Sek 9:2-4 * 11:23: Stt 19:24-28; Ais 14:13-15 * 11:24: Mat 10:15; Luk 10:12

* 11:25: 1Ko 1:26-29 * 11:27: Mat 28:18; Jon 1:18; 3:35; 10:15; 17:2

avanôᶇ oda hosopa anêᶇ
lemhaviᶇ ba intu hudum aêᶇ.

27 * “Wakamik bôk hôêᶇ
ya auk sapêᶇ yôᶇ. Ba anyô
late miᶇ hayala Nalum atu
ami. Mi, O Wakamik iyom.
Ma anyô late miᶇ hayala
O Wakamik katô ami. Mi,
Nalum lôk ᶇê takatu ba
Nalum lahaviᶇ injik O thô
êndêᶇ i iyom.

28 * “Môlô ᶇê takatu ba
udum ku bêᶇ ba owa malaiᶇ
nôlêᶇ êndêᶇ ya ma tem
yanêᶇ lovak êndêᶇ môlô.
29-30 *Yahathak yahatauᶇ
ya hatôm anyô ku ba intu tem
nômô mavi. Ma aselêᶇ atu ba
yahêᶇ ma vumvum ek noja.
Ma vak atu ba yahêᶇ ek nôbô
ma miᶇ malaiᶇ ami. Ba intu
nôlêᶇ êndêᶇ ya ek noja yenaᶇ
auk.”

12

Yisu ma Sabat anêᶇ alaᶇ
(Mak 2:23-28; Luk 6:1-5)

1 *Sabat te ma Yisu lôk anêᶇ
ᶇê ku i evenᶇ ku kapô te. Ma
anêᶇ ᶇê ku ema kisi ba ewa
wit doho hêk ku êᶇ kapô ba
eyanᶇ. 2 *Palisi doho êyê ma
enaᶇ, “Ondaᶇô! Abô bal-
abuᶇ hanaᶇ nena Sabat ma
miᶇ hatôm nandum ku ba
naja nôᶇ ek nanᶇanᶇ ami. Ma
doᶇtom anêᶇ ᶇê ku ibuliᶇ
waklavôᶇ êᶇ!”

3 *Ma Yisu hanaᶇ nena,
“Môlô bôk osam abô hathak
Devit lôk anêᶇ ᶇê môlô ema

kisi ba idum e? 4 *Yani
habitak hayô Wapômbêᶇ
anêᶇ unyak mathêᶇ kapô ma
hayaᶇ polom atu ba mathêᶇ
anôᶇ. Polom êᶇ ma ᶇê êbôk
da iyom iniᶇ ek nejanᶇ ba intu
habuliᶇ abô balabuᶇ buêᶇ.
5 *Odaᶇô abô te imbiᶇ. Môlô
bôk osam abô te hamô abô
balabuᶇ nena Sabat sapêᶇ
ma ᶇê êbôk da idum ku ba êᶇ
da hadêᶇ Wapômbêᶇ. Thêlô
ethak ibuliᶇ abô balabuᶇ
bô êntêk hathak Sabat. Ma
doᶇtom thêlô ma kambom
mi. 6 *Aêᶇ ba yanaᶇ êndêᶇ
môlô nena nômlate lêk hamô
loᶇ êntêk ma nômbêᶇ lôk ek
unyak mathêᶇ. 7-8 *Môlô bôk
osam abô êᶇ yôᶇ ba hanaᶇ
nena,

“Yalenᶇhaviᶇ môlô nôᶇnêᶇ
kapôlômim êndêᶇ
avômalô
ma yahapôlik hathak da.’
Hosea 6:6

“Ya Anyô Anêᶇ Nakaduᶇ
atu ma Sabat anêᶇ Alaᶇ. Ba
intu oyala abô êᶇ anêᶇ ôdôᶇ,
ma tem miᶇ hatôm notak
malaiᶇ êyômô ôpatu ba anêᶇ
kambom mi ami. Mi.”

*Sabat ma Yisu hadum anyô
baᶇ hatyôk te mavi*

(Mak 3:1-6; Luk 6:6-11)

9 Yôᶇ ma Yisu hatak buêᶇ
ma habitak hayô avômalô loᶇ
êᶇ iniᶇ unyak yeᶇ kapô. Ma
anyô baᶇ hatyôk te hamô loᶇ
êᶇ. 10 *Ma Palisi doho êbôlêᶇ
loᶇôndê ek nenaᶇ Yisu bêᶇ ba
intu enaᶇ hik yani liᶇ, “Kapyā
balabuᶇ hanaᶇ aisê? Hatôm

* 11:28: Jer 31:25 * 11:29-30: 1Jon 5:3 * 12:1: Lo 23:25 * 12:2: Kis

20:10 * 12:3: 1Sml 21:1-6 * 12:4: Wkp 24:5-9 * 12:5: Nam 28:9-10

* 12:6: Mat 12:41-42 * 12:7-8: Mat 9:13 * 12:10: Luk 14:3

alalô nandum anyô lôk lijij mavi êndên Sabat mena mi e?”

11 *Ma Yisu hanañ, “Anyô te anên boksipsip hêv yak halôk lôv hadên Sabat, ma ôpên tem ni edadi boksipsip êñ imbitak yaiñ mena mi e?
12 Anyô ma bêñ ek boksipsip. Ba intu kapyâ balabuñ hanañ nena alalô hatôm nandum anyô mavi êndên Sabat.”

13 Aên ba Yisu hanañ hadên ôpên, “Oto bahem.” Ma hato bañ ma bañ vi kambom atu habitak mavi hathak loñbô hatôm bañ vi atu mavi.

14 *Êñ ma Palisi iviyô ba i ethak donjom ma ekak abô ek nêpôm loñôndê te ek nijik Yisu vônô.

Wapômbên anên anyô ku

15 Yisu hayala nôm êñ ba intu hatak loñ êñ ba hi. Ma avômalô bêñ anôn esopa yani ba hadum iniñ lijij sapên mavi. 16 *Ma Yisu hanañ lôklokwañ hadên thêlô nena miñ nenañ yani bêñ êndên anyôla ami. 17 Yisu hanañ aên ek Wapômbên anên abô injik anôn ba bôk hanañ hadên plopet Aisaia nena,

18 * “Ôpêntêk ma yenañ anyô ku atu ba bôk yahabi yabahañ hayô hêk yani yôv.

Ôpên ma yalenhaviñ yani bêñ anôn, ma yakapôlôn mavi ek yani;

* 12:11: Luk 14:5 * 12:14: Jon 5:16
Mat 3:17 * 12:24: Mat 9:34; 10:25

tem yanêm yenañ Lovak Matheñ êmô imbiñ ôpên,

ma tem enañ bêñ êndên avômalô nena tem nêm i bulubiñ.

19 Yani ma anyô bônôn ba miñ hathak hanañ abô lôk lôklala ami,
ma miñ hathak hanañ abô hamô loñ ekaksa ami.

20 Ma tem miñ edabên base-lak atu hapu ba hêk pik ami,

ma miñ imbi ayôk ñgathiniñ ni ami ma mi.

Ma tem indum mavi iyom endeba etak kambom sapên nêmo ku mavi vibin am.

21 Ma avômalô pik sapên tem nênem maleniñ êndên yani.” Aisaia 42:1-4

Yisu lôk Belsebul

(Mak 3:20-30; Luk 11:14-23)

22 Vêm ma ewa anyô te atu ngôk habuliñ ba êlêm hadên Yisu. Ngôk êñ hadum ba ôpên madaluk pusip ma abôlêk putup. Ma Yisu hadum ba ôpên madaluk lôk abôlêk hakyav ba hayê tak lôk hanañ abô. 23 Ma avômalô sapên eson kambom ba enañ, “Yakô êntêk ma Devit anên Lim Lukmuk atu ba Wapômbên hêv halêm ek nêm alalô bulubiñ la?”

24 *Ma Palisi elañ abô êñ ma enañ, “Ngôk iniñ anyô bêñ Belsebul hêv lôklokwañ hadên

* 12:16: Mat 8:4; Mak 3:12 * 12:18:

ôpêḡ. Ba intu hatôm nêḡ ḡgôk sapêḡ vê êḡjêk avômalô.”

²⁵ Yisu hayala thêlôninḡ auk ba hanaḡ, “Loḡ bêḡ te da inin avômalô evaki vose hi ôdônḡ ju, êḡ ma loḡ bêḡ êḡ tem êḡjêk ḡgathininḡ. Ma malak te evaki vose hi ôdônḡ ju, êḡ ma tem nêḡnêḡ yak. Ma ôdônḡ te evaki vose hi ôdônḡ ju, êḡ ma tem nêḡnêḡ yak aêḡ iyom. ²⁶ Ma Sadaḡ hêv anêḡ ḡgôk vê, êḡ ma hatôm evaki vose hi ôdônḡ ju. Ba anêḡ loḡ lôklinḡyak tem iminḡ majaḡ aisê? Mi. ²⁷ Môlô onanḡ nena ḡgôk bêḡ Belsebul hêv lôklokwaḡ hadêḡ ya ba yahêv ḡgôk vê. Ma môlônim avômalô idum ku êḡ havinḡ! Ma opalê intu hêv lôklokwaḡ hadêḡ thêlô ba idum ku mavi êḡ? ḡgôk Bêḡ, e? Mi! Môlôda unim avômalô ik thô nena môlô onanḡ abôyaḡ. ²⁸ *Ma doḡtom Wapômbêḡ anêḡ Lovak Matherḡ hêv lôklokwaḡ hadêḡ ya ba yahêv ḡgôk vê hêk avômalô. Aêḡ ba oyala nena Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinḡyak lêk halêḡ yôv.

²⁹ “Odanô abô yaḡ imbinḡ. Anyô te hatôm imbitak êyô anyô lôklokwaḡ yaḡ anêḡ unyak kapô ba enja anêḡ nôḡkama vani e? Mi anônḡ! Ôpêḡ embalonḡ anyô lôklokwaḡ êḡ ba ekak loḡ am, êḡ ma yani hatôm enja anêḡ nôḡkama vani.

³⁰ * “Ôpatu ba miḡ lahavinḡ ya ami, yani êḡ intu hapôlik hathak ya. Ma ôpatu ba miḡ hasup avômalô ba ethak

doḡtom ami, êḡ ma hatôm halupuniḡ i.

³¹ * “Aêḡ ba yananḡ êḡndêḡ môlô nena Wapômbêḡ tem nêḡ avômalô ininḡ kambom lomaloma lôk abôḡa takatu ba enanḡ hathak Wapômbêḡ vê. Ma doḡtom anyô te hayê Lovak Matherḡ anêḡ ku ba hanaḡ abôḡa nena, ‘Êntêk ma ḡgôk Bêḡ anêḡ ku’, êḡ ma Wapômbêḡ miḡ hatôm nêḡ kambom êḡ vê êḡjêk ôpêḡ ami. Ma mi. ³² Ma anyô te hanaḡ abô kambom hathak Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu, ma Wapômbêḡ tem nêḡ ôpêḡ anêḡ kambom vê. Ma doḡtom anyôla hanaḡ abô kambom hathak Lovak Matherḡ, êḡ ma Wapômbêḡ tem miḡ nêḡ ôpêḡ anêḡ kambom êḡ vê ami ma êḡjêk thêthô.

Alokwaḡ kambom hathak hik anêḡ anônḡ kambom (Luk 6:43-45)

³³ * “Alokwaḡ mavi ma tem injik anônḡ mavi, ma alokwaḡ kambom ma tem injik anônḡ kambom aêḡ iyom. Ma anyô ethak êyê anêḡ anônḡ vêḡ ma eyala nena alokwaḡ mavi mena kambom. ³⁴ *Môlô ma umya kambom anêḡ nali ba kapôlômim putup hathak nôḡ kambom lomaloma atu ba habitak vemimbôlêk. Ba miḡ hatôm nonanḡ abô mavi ami! ³⁵ Anyôla hapesanḡ anêḡ nôḡkama mavi lomaloma ba hamô yani kapô, êḡ ma tem enanḡ abô mavi iyom. Ma anyôla hapesanḡ nôḡkama

* 12:28: Ap 10:38; 1Jon 3:8 * 12:30: Mak 9:40; Luk 9:50 * 12:31: Hib 6:4-6

* 12:33: Mat 7:16-20 * 12:34: Mat 3:7; 15:18; Luk 3:7; 6:45

kambom lomaloma ba hamô yani kapô, êḡ ma tem enaḡ abô kambom iyom.

³⁶ “Odaḡô! Yanaḡ êḡdêḡ mômô! Wapômbêḡ tem êlêm ek endanḡ abô. Ba intu anyô tomtom tem nenaḡ inḡ kambom takatu ba bôk enaḡ hadêḡ avômalô vi lôk ibulinḡ i bêḡ. ³⁷ Wapômbêḡ tem endanḡ anêḡm abô ba enaḡ êḡdêḡ o nena o anyô thêthôḡ mena o anyô lokbaḡ.”

Palisi leḡḡhavinḡ nêḡê lavôḡḡḡ te

(*Mak 8:11-12; Luk 11:29-32*)

³⁸ *Vêḡm ma Palisi lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ doho enaḡ hadêḡ Yisu, “Kêḡdôḡwaga, yêlô leḡḡhavinḡ undum lavôḡḡḡ te ek injik thô nena Wapômbêḡ hêḡv o ba hólêm.”

³⁹⁻⁴⁰ *Ma Yisu hanaḡ, “Mômô avômalô bôlôḡ êḡtêk ma avômalô kambom ba miḡ ôêḡhavinḡ ya ami. Ba intu lemimhavinḡ yandum lavôḡḡḡ ek injik thô nena Wapômbêḡ bôk hêḡv ya ba yahalêm, ma doḡtom tem mi. Wak lô ma Jona hamiḡ alim ḡḡwêk bêḡ te kapô. Ma wak lô aêḡ iyom ma tem Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu êḡḡêk pik kapô. Lavôḡḡḡ êḡ iyom intu tem Wapômbêḡ injik thô nena bôk hêḡv ya ba yahalêm. ⁴¹ *Sêbôk ma Jona hanaḡ abô hadêḡ avômalô Ninive ba ele kapôlôḡḡḡ liliḡ. Odaḡô! Nômplate lêk hamô

loḡ êḡtêk ma bêḡ hamôḡ ek Jona. Ma mômô miḡ ôêḡhavinḡ ami. Ma waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ hatak ek nindum abô ma avômalô Ninive tem nenaḡ mômônim kambom takêḡ bêḡ. ⁴² *Ma sêbôk ma Siba inḡ kwin hatak anêḡ loḡ ma halêm anêḡ loḡ daim bomaḡ ek endanḡ Solomon anêḡ auk mavi. Odaḡô! Nômplate lêk hamô loḡ êḡtêk ma bêḡ ek Solomon. Ma doḡtom mômô ôḡdô anêḡ nodanḡ. Ma waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ hatak ek nindum abô ma tem Siba inḡ kwin êḡ enaḡ mômônim kambom takêḡ bêḡ.”

ḡḡôk hatup siḡ

(*Luk 11:24-26*)

⁴³ “ḡḡôk lelaik hatak anyô te, êḡ ma hi havenḡ loḡ thiliv ek êḡmbôlêm loḡ mavi te ek enja lovak ba êḡmô. Ma miḡ hapôm loḡ te ami, ⁴⁴ ma tem enaḡ nena, ‘Yatup siḡ yana unyak sêbôk esak loḡbô.’ Ma hayô ba hayê nena unyak êḡ lêk hamô oyaḡ ma epesaḡ ba lêk habitak mabuḡ mavi. ⁴⁵ *Êḡ ma tem ni êḡmbôlêm ḡḡôk bahenḡvi ba lahavuju takatu ba inḡ lôklokwaḡ hamôḡ ek anêḡ ba enja i imbiḡ ek nimbitak nêyô unyak êḡ kapô esak loḡbô. Êḡ ma ôpêḡ tem êḡmô kambom anôḡ ek yaḡ sêbôk. Ba intu mômô avômalô kambom bôlôḡ êḡtêk tem nômôm malaiḡ êḡ imbiḡ.”

* **12:38:** Mat 16:1; Luk 11:16; Jon 6:30

1:17 * **12:41:** Jna 3:5

* **12:42:** 1Kin 10:1-10

* **12:39-40:** Mat 16:4; Mak 8:12; Jna

* **12:45:** 2Pi 2:20

Yisu anêḡ talêbô lôk iviyaḡ
(*Mak 3:31-35; Luk 8:19-21*)

⁴⁶ Yisu hanaḡ abô hadêḡ avômalô denaḡ ma anêḡ talêbô lôk iviyaḡ leḡḡhaviḡ nenaḡ abô imbiḡ yaḡi ba intu êlêm imiḡ unyak viyaḡ.

⁴⁷ Ma anyô te hi hanaḡ hadêḡ Yisu, “Lemtambô lôk môlôviyaḡ imiḡ yaḡi ba thêlô leḡḡhaviḡ nenaḡ abô imbiḡ o.”

⁴⁸ Ma Yisu hanaḡ, “Opalê intu yenaḡ wakatik lôk aiaḡ thêlô?” ⁴⁹⁻⁵⁰ *Ma habi baḡ hayô hamiḡ anêḡ ḡê ku ba hanaḡ, “Avômalô takatu ba esopa Wakamik atu ba hamô malak leḡ anêḡ lahaviḡ, intu yenaḡ wakatik lôk aiaḡ ma livôḡ thêlô. Ba intu môlô êntêk ma yenaḡ wakatik lôk aiaḡ thêlô.”

13

Abô loḡ kapô hathak anyô hapaliv yaḡvêk

(*Mak 4:1-9; Luk 8:4-8*)

¹ Wak êḡ iyom ma Yisu hatak unyak atu ma hi hayô kasukthôm anêḡ daḡ ma halôk hamô biḡ. ² *Ma avômalô bêḡ anôḡ ekalabu yaḡi siḡ ba intu hathak yeḡ te ba hi hamô, ma avômalô imiḡ liḡdaḡ habup hathak. ³ Ma hadôḡ avômalô hathak abô loḡ kapô bêḡ anôḡ. Ba hanaḡ nena, “Anyô te hi hapaliv anêḡ yaḡvêk halôk anêḡ ku.

⁴ Yaḡi hapaliv yaḡvêk takêḡ ma vi halôk loḡḡndê. Êḡ ma

menak êpôm ba eyaḡ. ⁵ Ma doho halôk valu kikiliḡ ba intu hapup kethêḡ ek malê nena pik dokte iyom. ⁶ Ma doḡtom wak habi hayô hêk ma hakapok ek malê nena anêḡ ḡgalôk ma bidoḡna. ⁷ Ma vi halôk loḡ yak lôkmaḡḡiḡ kapô ba yak êḡ halumbak hayô yaḡvêk takêḡ vov. ⁸ Ma doḡtom vi halôk pik mavi ba hik anôḡ ba vi hatôm 100 ma vi 60 ma vi 30. ⁹ Aêḡ ba môlô ḡê lôk lemôndôḡ ma nodanḡ abô êntêk katô!”

Aisê ka Yisu hanaḡ abô loḡ kapô?

(*Mak 4:10-12; Luk 8:9-10*)

¹⁰ Yisu anêḡ ḡê ku i hadêḡ yaḡi ma enaḡ hik yaḡi liḡ, “Aisê ba hothak honaḡ abô loḡ kapô hadêḡ avômalô?”

¹¹ Ma Yisu hanaḡ viyaḡ nena, “Wapômbêḡ lêk hik anêḡ auk loḡ kapô hathak anêḡ loḡ lôkliḡyak thô hadêḡ môlô. Ma miḡ hik thô hadêḡ thêlô ami. ¹² *Ba anyô te hayala auk êḡ, ma tem Wapômbêḡ nêḡ auk doho imbiḡ ba imbitak bêḡ anôḡ. Ma doḡtom anyô te hathôḡ auk êḡ, ma anêḡ auk dokte atu ba ôpêḡ havalonḡ loḡ tem yaḡi nêḡ vê. ¹³ *Ba intu yahananaḡ abô loḡ kapô hadêḡ thêlô ba

“Êyê, ma doḡtom miḡ êyê katô ami.

Elaḡô, ma doḡtom miḡ elaḡô katô ba eyala abô êḡ anêḡ ôdôḡ ami.

* **12:49-50:** Lom 8:29 * **13:2:** Luk 5:1-3 * **13:12:** Mat 25:29; Mak 4:25; Luk 8:18; 19:26 * **13:13:** Lo 29:4; Jer 5:21 * **13:14-15:** Jon 12:40; Ap 28:26-27

14-15 * Aên ba Wapômbên anên abô hik anên hatôm bôk ba Aisaia hanañ,

“ ‘Avômalô iniñ auk bôk thek-
theke
ba ibi leñôndôn sin
ma ivuliv malenñ sin.

Wak nômbên intu ma tem
nedanô abô,

ma donjom miñ hatôm
neyala anên ôdôn ami.

Ma wak nômbên intu ma tem
nêgê nômlate,

ma donjom miñ hatôm
nêpôm anên ôdôn ami.

Ba intu etak kambom êñ
ma tem nêgê esak

malenñ
lôk nedanô êndôk

leñôndôn
ma neja ênjêk iniñ auk

ma nede i liliñ ek yandum
thêlô mavi.’ Aisaia
6:9-10

16 * Ma môlô lêk ôyê ya hathak
malemim daluk lôk olanô
ya halôk lemim ôndôn. Ba
intu lêk ômô mavi. 17 Odañô!
Yanañ avanôn êndên môlô!
Sêbôk ma plopet lôk nê
thêthôn bên anôn leññhiki ek
nêgê nôm êntêk ba lêk môlô
ôyê, ma donjom miñ êyê ami.
Ma leññhiki ek nedanô abô
takêntêk ba lêk môlô olanô,
ma donjom miñ elanô ami.

*Abô loñ kapô hathak
yañvêk anên ôdôn*

(Mak 4:13-20; Luk 8:11-15)

18 “Aên ba tem yanañ
abô loñ kapô hathak epaliv
yañvêk anên ôdôn bên êndên
môlô. 19 Anyô te halañô abô
hathak Wapômbên anên loñ

lôklinyak ma donjom miñ
hayala anên ôdôn ami, êñ ma
Sadañ hayô ba hawa yañvêk
atu ba Wapômbên havatho
halôk yani kapô vê. Êñ ma
hatôm yañvêk atu ba halôk
loñôndê.

20-21 “Ma ôpatu halañô
abô ba hêvhaviñ kethen lôk
lamavi ma donjom malain
lôk vovañ hapôm yani hathak
Wapômbên anên abô ma
hatak anên hêvhaviñ kethen
oyan, êñ ma hatôm yañvêk atu
ba hêv yak halôk valu kikilin
ba miñ habi ngalôk ami.

22 * “Anyô te halañô abô
ma donjom lahiki bên anôn
hathak anên lôkmala pik êntêk
lôk nômkama lomaloma lôk
valuseleñ. Ma auk takên intu
hasivun Wapômbên anên abô
ba ôpên miñ hik anên anôn
ami. Êñ ma hatôm yañvêk atu
ba halôk yak lôkmanññ kapô.

23 “Ma anyô halañô
Wapômbên anên abô ba
hayala anên ôdôn êñ ma tem
indum ku ba injik anôn mavi
êtôm 100 mena 60 mena 30
la. Êñ ma hatôm yañvêk atu
ba halôk pik mavi.”

*Abô loñ kapô hathak ka-
mun kambom*

24 Yisu hanañ abô loñ kapô
yañ nena, “Wapômbên anên
loñ lôklinyak ma aêntêk. Anyô
te havatho yañvêk mavi halôk
anên ku. 25 Ma avômalô i
êk sôm, ma ôpên anên anyô
lamanin te halêm havatho
kamuñ kambom halôk ku
kapô êñ haviñ ma hi. 26 Vêm

* 13:16: Luk 10:23-24 * 13:22: Luk 12:16-21; 1Ti 6:9-10,17

ma nôm anôḡ hadum ek êyôk, ma kamuḡ kambom êḡ havuak haviḡ. ²⁷ Ma ḡê eyabiḡ ku i hadêḡ ku alaḡ ma enaḡ hadêḡ yani, ‘Anyô bêḡ, bôk hovatho yaḡvêk mavi halôk anêḡ ku iyom. Aisê ka kamuḡ kambom habitak haviḡ?’

²⁸ “Ma yani hanaḡ hadêḡ thêlô, ‘Anyô te lamaniḡ hathak ya ba hadum nôḡ êḡ.’

“Ma ḡê ku enaḡ hik yani liḡ, ‘Lemhaviḡ yêlô nayavovoḡ ku êḡ e?’

²⁹ “Ma donḡtom ku alaḡ hanaḡ, ‘Mi. Yahakô môlô noyavovoḡ ba nosapu nôḡ mavi vê imbiḡ kamuḡ kambom. ³⁰ Môlô nôḡndô luvi êḡmô endeḡba avômalô nedav nôḡ am. Êḡ ma tem yanaḡ êḡndêḡ ḡê ku takatu ba tem nedav nôḡ nena, “Môlô nusup kamuḡ kambom sapêḡ ba nokak lôkulôku ba nôḡndô êḡmô loḡ nêmbôk esak atum. Ma nusup nôḡ anêḡ anôḡ ba notak êḡmô unyak nôḡ hamô.”’”

Abô loḡ kapô hathak ava yaôna

(*Mak 4:30-32; Luk 13:18-19*)

³¹ Yisu hanaḡ abô loḡ kapô te nena, “Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ma aêntêk. Anyô te hawa ava yaônate ba havatho halôk anêḡ ku kapô. ³² Ava êḡ ma yaôna lôk, ma donḡtom habitak alokwaḡ daim ba hamôḡ ek nôḡmkama ku kapô vi. Ma menak ethak elav iniḡ unyak halôk anêḡ ḡaunḡ.”

Abô loḡ kapô hathak yis
(*Mak 4:33-34; Luk 13:20-21*)

³³ Yisu hanaḡ abô loḡ kapô te nena, “Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ma aêntêk. Avi te hawa yis dokte ba hayelanḡ halôk palawa bêḡ anôḡ kapô, ma haveḡ yam ma palawa sapêḡ hathiḡ bêḡ.”

³⁴ Abô takêntêk ba Yisu hanaḡ hadêḡ avômalô ma hanaḡ hathak abô loḡ kapô iyom ma miḡ hathak hadôḡ i hathak abô yaḡda ami ³⁵ ek Wapômbêḡ anêḡ abô injik anôḡ ba hanaḡ hadêḡ plopet nena,

“Yavenḡbôlêk tem ekyav ba yanaḡ abô loḡ kapô êḡndêḡ môlô.

Ma yanaḡ Wapômbêḡ anêḡ auk lomaloma takatu ba havuḡ hadêḡ sêbôk ba yani hapesanḡ pik êntêk aleba lêk bêḡ.” *Kapya Yeḡ 78:2*

Yisu hanaḡ kamuḡ kambom anêḡ ôdôḡ bêḡ

³⁶ Yôv ma Yisu hatak avômalô ba i ma hi unyak kapô. Ma anêḡ ḡê ku i ek yani ma enaḡ, “Nuḡgwik abô loḡ kapô atu ba hathak kamuḡ kambom habitak ku kapô anêḡ ôdôḡ thô êḡndêḡ yêlô.”

³⁷ Êḡ ma hanaḡ, “Ôpatu ba havatho yaḡvêk mavi, êḡ ma Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu. ³⁸ Ma ku kapô ma pik êntêk, ma yaḡvêk mavi ma loḡ lôkliḡyak anêḡ avômalô, ma kamuḡ kambom ma anyô kambom anêḡ avômalô. ³⁹ Anyô lamaniḡ atu ba

havatho yanvêk kambom, yani ma Sadan. Avômalô takatu ba elav nô m, thêlô ê n ma hatôm anjela. Nôm hayôk, ê n ma pik lo le n anê n dan.

40-42 * “Pik lo le n anê n dan hayô ma Anyô Anê n Nakadu n atu tem nê m anê n anjela ba ini anê n lo n lôkli nyak atu ba hamô pik ê ntê k ek ne ja avômalô kambom takatu ba ê vôn avômalô ek nindum kambom lô k avômalô sapê n atu ba ethak idum kambom ba nimbi ê ndô k lo n atum lô kmala. Thêlô tem neda n kambom ba nesa n veni n bô lê k ô dôn lo n. Nôm ê n hatôm avômalô takatu ba isup kamu n kambom ba ê bô k hathak atum.

43 * “Ma don tom avômalô thêthôn tem nimbitak ê tôm wak anê n deda ba nê m ô Lambô anê n lo n lôkli nyak. Aê n ba mô lô nê lô k lemôn dôn ma noda n ô abô ê ntê k katô!”

Abô lo n kapô hathak ivu n nô m mavi te

44 “Wapômbê n anê n lo n lôkli nyak ma hatôm ku kapo te ba ivu n nô m mavi te hamô. Ma anyô te hapôm nô m mavi ê n. Ma havu n halô k lo n bô. Yani lamavi ba hê v anê n nô mkama sapê n ek nê nê m vuli. Ma hawa valusela n ba hê v hadê n ku atu ba nô m mavi ê n hamô anê n ala n ek en ja ku ê n.”

Abô lo n kapô hathak kô mkôm mavi

45 “Abô lo n kapô te havin nena Wapômbê n anê n lo n lôkli nyak ma aê ntê k. Anyô hadum ku valusela n te habô lê m kô mkôm kê kê lô ek nê m vuli. 46 Yani habô lê m aleba hapôm kô mkôm kê kê lô anê n dô ê n te ba anê n vuli bê n anôn. Ê n ma hi hê v anê n nô mkama sapê n ek nê nê m vuli. Ma hawa valusela n ba hi hê v kô mkôm kê kê lô ê n hathak.”

Abô lo n kapô hathak yak sen

47 “Abô lo n kapô te hathak lo n bô nena Wapômbê n anê n lo n lôkli nyak ma hatôm aê ntê k. Nê ibi yakse n halô k kasukthôm ê vôn alim loma loma aleba putup. 48 Ê n ma ê vôn yakse n hathak li n dan. Ma ê lô k ê m ô ma isup alim mavi halô k vak sam doho. Ma don tom alim kambom ma ibi hi. 49 Ba intu waklavôn pik lo le n anê n dan ma Wapômbê n tem indum aê n iyom. Ba anê n anjela tem nê lê m ne ja nê kambom vê ê njê k nê thêthôn malê vôn 50 *ba nimbi ê ndô k lo n atum lô kmala. Thêlô tem neda n kambom ba nesa n veni n bô lê k ô dôn lo n.”

51 Ma Yisu hana n hik anê n nê ku li n nena, “Mô lô lê k oyalala abô sapê n anê n ô dôn e?”

Ma thêlô ena n hadê n yani, “Intu ê n.”

52 Ê n ma yani hana n hadê n thêlô, “Anyô lô kau k hathak abô balabu n te hala n ô abô ba

* 13:40-42: Mat 8:12; 24:31; 25:31; Mak 13:27; Jon 15:6 * 13:43: Dan 12:3

* 13:50: Mat 13:42; Luk 13:28

hawa auk hathak Wapômbên anêᶇ loᶇ lôkliᶇyak, yani êᶇ hatôm unyak te anêᶇ lambô. Yani hi unyak kapô ba hawa nôᶇ mavi lukmuk lôk bô havinᶇ ba hêᶇ hadêᶇ avômalô.”

Plopet ma athêᶇ mi hêk anêᶇ malak ôdôᶇ

(Mak 6:1-6; Luk 4:16-30)

⁵³ Yisu hanaᶇ abô loᶇ kapô takêᶇ yôᶇ ma yani hatak loᶇ êᶇ. ⁵⁴ *Ma hi yanida anêᶇ malak ôdôᶇ. Ma hadôᶇ avômalô hamô iniᶇ unyak yeᶇ aleba esonᶇ kambom ba enaᶇ, “Ôpêntêk hawa auk êntêk anêᶇ êsê? Aisê ba yani hatôm idum nôᶇmbithi? ⁵⁵ *Ôpêᶇ ma anyô halav unyak te anêᶇ nakaduᶇ ma anêᶇ talêbô ma Malia. Ma anêᶇ iviyaᶇ ma Jems lo Josep ma Saimon lo Judas. ⁵⁶ Ma anêᶇ livi êᶇmô loᶇ êntêk havinᶇ. Ma aisê ka anyô êᶇ hatôm idum nôᶇm takêᶇ?” ⁵⁷ *Ma thêlô enaᶇ aêᶇ, ma êpôlik hathak yani. Ba intu Yisu hanaᶇ hadêᶇ thêlô, “Plopet hawa athêᶇ bêᶇ hêk malak yaᶇ. Ma doᶇtom anêᶇ malak ôdôᶇ lôk anêᶇ thalalenᶇ ma hatôm anyô athêᶇ mi.”

⁵⁸ Aêᶇ ba intu miᶇ hadum nôᶇmbithi bêᶇ anôᶇ hêk loᶇ êᶇ ami ek malê nena thêlô miᶇ êᶇhavinᶇ yani ami.

14

Ik Jon anyô hathik ᶇaᶇ vônô
(Mak 6:14-29; Luk 9:7-9)

¹ Wak êᶇ ma Anyô Bêᶇ Helot Antipas halanô abô hathak nôᶇm takatu ba Yisu hadum. ² Êᶇ ma hanaᶇ hadêᶇ anêᶇ ᶇê ku nena, “Ôpêᶇ ma Jon anyô hathik ᶇaᶇ iyom intu haviyô hathak loᶇbô. Ba intu yani hawa lôklokwaᶇ ba hadum nôᶇmbithi takêᶇ.”

³⁻⁴ *Sêbôk ma Helot hawa yaᶇ Pilip anêᶇ avi Helodias vani. Ba Jon hanaᶇ hadêᶇ Helot, “Lêk howa avi êntêk vani ba intu hubulinᶇ abô balabuᶇ.” Êᶇ ma Helot hêᶇ anêᶇ ᶇê ku ba i evalonᶇ Jon ba ekak ma êdô hamô koladôᶇ. ⁵ *Avômalô leᶇinᶇhabi nena Jon ma plopet te. Ba intu Helot hadum ek injik Jon vônô ma doᶇtom hakô ek avômalô.

⁶ Anyô doho êlêm eyaᶇ nôᶇm havinᶇ Helot ek leᶇinᶇhabi anêᶇ waklavôᶇ talêbô hawa yani. Ma Helodias nalavi halêm haloyeᶇ hamiᶇ thêlô malêᶇvôᶇ. Ma Helot hayê ba lamavi anêᶇ dôêᶇ. ⁷ Êᶇ ma Helot havak abô havinᶇ yani nena, “Yanaᶇ avanôᶇ biᶇ dake nena honaᶇ hik ya liᶇ hathak nôᶇmlate ek yanêᶇm êndêᶇ o, êᶇ ma tem yanêᶇm iyom.” ⁸ Ma talêbô hêᶇ auk hadêᶇ nalavi ek enaᶇ nena, “Yalenᶇhavinᶇ Jon wakadôk êndôk belev te ba nêᶇm êndêᶇ ya!” ⁹⁻¹⁰ Ma kiᶇ halanô ba lamalainᶇ. Ma doᶇtom bôk havak abô halôk ᶇê bêᶇbêᶇ maleᶇinᶇ yôᶇ ba intu hanaᶇ hadêᶇ ᶇê ku ba i koladôᶇ ma edabêᶇ Jon laselo kisi hatôm

* 13:54: Jon 7:15 * 13:55: Jon 6:42 * 13:57: Jon 4:44 * 14:3-4: Wkp
18:16; 20:21; Luk 3:19-20 * 14:5: Mat 21:26

atu ba avena hanaŋ. ¹¹ Ma thêlô etak Jon wakadôk halôk belev te ba ewa êlêm êv hadêŋ avi muk atu. Ma yani hawa ba hi hêv hadêŋ talêbô. ¹² Ma Jon anêŋ nê ku elañô ma êlêm ewa anêŋ liŋkupik ba i elav. Elav vêm ma i enañ hadêŋ Yisu.

Yisu havakôŋ avômalô hatôm 5,000

(Mak 6:32-44; Luk 9:10-17; Jon 6:1-15)

¹³ Yisu halañô abô êŋ vêm ma hatak loŋ êŋ ma hathak yeŋ te ba hi loŋ thiliv bute. Ma avômalô bêŋ anôŋ elañô nena yani iyom lêk hi ba intu etak iniŋ malak ma even yani yam ba i. ¹⁴ Ma Yisu hathak liŋ ma hayê avômalô bêŋ anôŋ lêk êmô yôv. Ma lahiki hathak thêlô ba hadum iniŋ nê lôk lijiŋ mavi.

¹⁵ Yaŋsiŋ hayô ma anêŋ nê ku êlêm ma enañ, “Lêk yaŋsiŋ ma alalô amô loŋ thiliv. Ba intu otak avômalô takêntêk ek ini malak takatu ba hamô habobo ek nênmê iniŋ nômvuli.”

¹⁶ Ma doŋtom Yisu hanaŋ nena, “Mi! Thêlô nênmô. Môlô da nobakôŋ i.”

¹⁷ Ma doŋtom thêlô enañ, “Yêlôaniŋ polom bahenvi ma alim ju iyom.”

¹⁸ Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Noja nôlêm.” ¹⁹ *Ma hanaŋ hadêŋ avômalô nena, “Nôndôk nônmô kamuŋ takêntêk.” Ma hawa polom bahenvi lôk alim ju atu ma hêv ma hathak leŋ ma hêv mek. Vêm ma haya polom lôk

alim ba hêv hadêŋ anêŋ nê ku, ma nê ku ewa ba ibi sam ba êv hadêŋ avômalô nômbêŋ atu. ²⁰ Ma avômalô sapêŋ eyañ ba leŋiŋviyak. Ma nômvata vi atu ba hamô ma nê ku isup halôk vak sam laumiŋ ba lahavuju. ²¹ Anyô iyom intu hatôm 5,000 ma avi lo avômena takatu ba eyañ nômvêŋ haviŋ miŋ ekatuŋ i ami.

Yisu haven kasukthôm anêŋ dômlê

(Mak 6:45-52; Jon 6:16-21)

²² Vêm ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena nesak yeŋ ba nênmôŋ ba ini kasukthôm vi tuvulu. Ma yanida hamô ek nêmvômalô ba ini am. ²³ *Yani hêv avômalô ba i ma hathak dum te ba hi ek eteŋ mek. Bôlôvôŋ hayô ma yani hamô dum êŋ denañ. ²⁴ Ma yeŋ lêk hi kasuk malêvôŋ ma lovak hayuv ba hamô yeŋ loŋ hale hi ba intu ŋañ budum hik ba yeŋ êŋ halelela liliŋ kambom.

²⁵ Habobo tem eyañ ma yani haven kasuk anêŋ dômlê ba hi hadêŋ anêŋ nê ku. ²⁶ *Ma anêŋ nê ku êyê yani haven kasuk anêŋ dômlê ma êkô kambom ba enañ nena, “Anyôla dahô!” ba elañ boloba.

²⁷ Ma ketheŋ oyaŋ ma yani hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Môlô miŋ nôkô ami ma nônmô yaô! Ya êntêk!”

²⁸ Êŋ ma Pita hanaŋ, “O Anyô Bêŋ Yisu, ma onañ ek

* **14:19:** Mat 15:35-39; Mak 8:6-10
24:37

* **14:23:** Luk 6:12; 9:28 * **14:26:** Luk

yamben kasuk anêḡ dômîlê ba yasôk êndêḡ o.”

29 Ma Yisu hanaḡ, “Ôlêm.”

Êḡ ma Pita hatak yeḡ ma haveḡ kasuk anêḡ dômîlê ba hi. 30 Ma doḡtom hayê lovak hayuv ba hakô. Êḡ ma hêv yak halôk kasuk kapô ma halam nena, “Anyô Bêḡ! Nêm ya sa!”

31 *Ketheḡ oyaḡ ma Yisu havalonḡ yani. Ma hanaḡ, “O anyô hôêvhaviḡ yaôna lôk. Hoson nena hatôm yayabiḡ o ami e?”

32 Ma thai ethak yeḡ ma lovak bêḡ êḡ hama. 33 Aêḡ ba ḡê takatu ba êmô yeḡ elek veḡḡdônḡ lêlô ma êkôm ba êv yeḡ ba enaḡ, “Avanônḡ biḡ! O ma Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ.”

Yisu hadum avômalô lôk lijiḡ mavi hêk Genesalet

(Mak 6:53-56; Jon 6:22-25)

34 Thêlô ethak liḡdaḡ vi tuvulu anêḡ Genesalet. 35 Ma avômalô lonḡ êḡ êyê Yisu ba eyala yani. Ma êv abô haveḡ malak lonḡ êḡ sapêḡ. Ma ewa iniḡ ḡê lôk lijiḡ sapêḡ ba i hadêḡ Yisu. 36 *Ma eteḡ Yisu ba enaḡ ek ḡê lôk lijiḡ nêsoḡm anêḡ kwêv anêḡ daḡ iyom. Ma sapêḡ atu ba êsoḡm ma ibitak mavi.

15

Yisu hanaḡ hathak nôḡ takatu ba tem indum anyô lelaik

(Mak 7:1-23)

1 Palisi lôk ḡê lôkau hathak abô balabuḡ doho êlêm anêḡ Jelusalem ba i hadêḡ Yisu ma enaḡ hik yani liḡ nena, 2 “Bumalô iniḡ abô majanaḡ hanaḡ ek alalô nasik bahenḡḡ vêmam ka miḡ anḡaḡ nôḡm ek indum Wapômbêḡ lamavi. Ma aisê ka anêm ḡê ku ibuliḡ abô êḡ ba miḡ ithik bahenḡḡ ami?”

3 Êḡ ma Yisu hanaḡ, “Aisê ka môlô ubuliḡ Wapômbêḡ anêḡ abô balabuḡ ba osopa môlôda unim abô majanaḡ?

4 *Hatôm Wapômbêḡ hanaḡ nena, ‘Nodovak lemami lo lemtami’ ma ‘Ôpatu ba hathaḡ lambô lo talêbô hathak abô kambom, ma nijik ôpêḡ vônô.’ 5 Ma doḡtom môlô othak onanaḡ nena anyôla hanaḡ hadêḡ lami nena, ‘Yenaḡ nôḡkama takatu ba hamô ek yanêm mamu sa, êḡ ma bôk yahananaḡ nena tem yanêm êndêḡ Wapômbêḡ êtôm da. 6 Ba intu miḡ hatôm yanêm mamu sa ami.’ Êḡ ma hatôm môlô ôvôliḡ dômim ek Wapômbêḡ anêḡ abô ba osopa libumi iniḡ bôk lo lonḡ. 7 Môlô ḡê kambom! Môlô udum ba avômalô esonḡ nena môlô ḡê wapôm. Ma doḡtom môlô ma ḡê palonḡ anônḡ ba plopet Aisaia anêḡ abô lêk hik anônḡ ba hanaḡ nena,

8 “‘Avômalô êntêk êbô yenaḡ athêḡ hathak veḡḡḡbôlêk oyaḡ.

Ma doḡtom kapôlônḡḡ ma hêk daim bô ek ya.

* 14:31: Mat 8:26; Mak 4:39 * 14:36: Mat 9:20-21 * 15:4: Kis 20:12; 21:17; Wkp 20:9; Lo 5:16

⁹Thêlô êv yeŋ oyaŋ hadêŋ ya.
Ma ethak enaŋ thêlôda
iniŋ abô iyom ba esau
nena,
“Êntêk ma Wapômbêŋ
anêŋ abô.” ’” *Aisaia*
29:13

¹⁰Ma Yisu dalam avômalô
nômbêŋ atu ba êlêm hadêŋ
yani ma hanaŋ nena, “Môlô
nodaŋô ba noyala katô.

¹¹*Nôm takatu ba anyô
hayaŋ halôk abôlêk miŋ
hadum yani habitak lelaik
ami. Ma doŋtom nôk takatu
ba anyô hanaŋ hale abôlêk
intu hadum anyô habitak
lelaik.”

¹²Vêm ma nê ku êlêm enaŋ
hadêŋ Yisu nena, “Ondaŋô.
Palisi elañô anêm abô êntêk
ba lêk leŋiŋmaniŋ kambom
hathak o.”

¹³Ma Yisu hanaŋ viyaŋ
nena, “Wakamik atu ba hamô
malak leŋ tem esapu nôk
lôk ŋgalôk takatu ba miŋ
yani havatho ami. ¹⁴*Ba
miŋ môlô nodaŋô nê takêŋ
iniŋ abô ami. Thêlô ma nê
malenŋ pusip ba idum ek
nendom avômalô vi ember
loŋôndê. Ma anyô mapusip
yaŋ halom anyô mapusip yaŋ
haveŋ loŋôndê, êŋ ma tem
luvi nênm yak êndôk lôv.”

¹⁵Êŋ ma Pita hanaŋ hadêŋ
Yisu nena, “Nuŋgwik abô loŋ
kapô êŋ anêŋ ôdôŋ thô êndêŋ
yêlô.”

¹⁶Ma Yisu hanaŋ hadêŋ
thêlô nena, “Môlô ôthôn
haviŋ e? ¹⁷Odaŋô katô! Nôm
takatu ba halôk anyô abôlêk

ba hi hamiŋ anyô lasoam vêm
ma hale yaŋ ba hi. ¹⁸Ma
doŋtom nôk takatu ba hamô
anyô kapô ba hanaŋ hale
abôlêk, êŋ ma habitak anêŋ
anyô kapô ba intu hadum
ôpêŋ habitak lelaik. ¹⁹Nôm
takêntêk intu hamô avômalô
kapôlôŋiŋ ba hale yaŋ: auk
kambom lôk ik anyô vônô
ma idum sek haviŋ anyô yaŋ
yanavi lôk sek waliliŋ ma
vani lôk enaŋ abôyaŋ hathak
anyô yaŋ ba idum abô ek
yani lôk enaŋ abô kambom
hathak anyô vi. ²⁰Aêŋ ba
anyô hayaŋ nôk ba miŋ
hathik baŋ ami, nôk êŋ miŋ
hadum ba yani habitak lelaik
ami. Mi. Kambom takêntêk
intu hadum ba ôpêŋ habitak
lelaik.”

Avi Kenan te hêvhaviŋ Yisu
(Mak 7:24-30)

²¹Yisu hatak loŋ êŋ ma hi
hamô habobo Taia lo Saidon.
²²Ma avi Kenan te hamô
loŋ êŋ ba halêm ma dalam
nena, “Anyô Bêŋ! Devit anêŋ
Lim Lukmuk! Nêm kapôlôm
ek ya! Nŋgok habuliŋ yenaŋ
avena kambom anôŋ.”

²³Ma doŋtom yani bônôn
iyom aleba nê ku êlêm ma
enaŋ nena, “Avi êntêk dalam
kaêk haveŋ alalô yam bôsahe!
Onaŋ ek yani ni!”

²⁴*Êŋ ma hanaŋ viyaŋ
nena, “Wapômbêŋ hêv ya ba
yahalêm hadêŋ avômalô Israe
l takatu ba even mayaliv iyom
hatôm bôksipsip.”

25 Ma avi atu halêm ma halek vadônġ lêlô ma hanaġ, “Anyô bêġ, nêm ya sa!”

26 Ma hanaġ hadêġ avi êġ nena, “Kambom ek nakaliv avômena iniġ nôm êndêġ avuġ.”

27 Avi êġ hanaġ, “Anyô Bêġ, êġ ma avanônġ. Ma donġtom avuġ ethak eyaġ alaġsi iniġ nôm mapmap.”

28 Yisu hanaġ, “O avi hôêvhaviġ bêġ anônġ ba Wapômbêġ tem êndôk esak anêm lemhaviġ.” Ma avi êġ nalavi habitak mavi hathak loġbô.

Yisu hadum avômalô lôk lijiġ bêġ anônġ mavi

29 Ma Yisu hatak loġ êġ ma habup hathak kasukthôm anêġ Galili. Vêm ma hathak dumlolê te ba hi hamô. 30 Ma avômalô bêġ anônġ êlêm hadêġ yani ma ewa nê venġġvuviġ, lôk nê malenġġ pusip, lôk nê venġġ lo bahenġġ thoġho, lôk nê venġġbôlêk putup, lôk nê lijiġ lomaloma ba êdô i hêk Yisu valuvi. Ma yani hadum ba ibitak mavi. 31*Ma avômalô êyê nê venġġbôlêk putup enaġ abô, lôk nê venġġ lo bahenġġ thoġho ibitak mavi, ma nê venġġvuviġ evenġ, lôk nê malenġġ pusip êyê tak. Ma thêlô esonġ kambom ba êbô Israeġ iniġ Wapômbêġ anêġ athêġ.

Yisu havakônġ avômalô hatôm 4,000 (Mak 8:1-10)

32*Yisu halam anêġ nê ku êlêm ma hanaġ hadêġ i nena,

“Yalenġ hik ya hathak avômalô nômbêġ êntêk. Thêlô bôk êmô haviġ ya hatôm wak lô ba iniġ nôm lêk mi. Ma yahadô yanêm thêlô ba ini oyaġ. Yakô tem malenġġ etaba êndôk loġônêdê ba nênenêm yak.”

33 Ma anêġ nê ku enaġ nena, “Alalô amô loġ thiliv ma avômalô bêġ anônġ ba intu naja nôm anêġ êsê ba nanêm êndêġ i?”

34 Ma Yisu hanaġ hik thêlô liġ, “Môlônim polom vithê intu hamô?”

Ma enaġ nena, “Polom bahenġvi ba lahavuju lôk alim yaônena tomtom.”

35 Ma Yisu hanaġ hadêġ avômalô nômbêġ atu nena nêndôk nêmo biġ. 36 Êġ ma hawa polom bahenġvi ba lahavuju atu lôk alim ma hêv lamavi hadêġ Wapômbêġ. Ma haya polom lôk alim ba hêv hadêġ anêġ nê ku. Ma nê ku ewa ba ibi sam hadêġ avômalô. 37 Sapêġ eyaġ ba lenġġviyak ma nê ku isup nôm wata halôk vak sam bahenġvi ba lahavuju. 38 Anyô iyom intu hatôm 4,000 ma avi lo avômena takatu ba eyaġ nôm êġ haviġ miġ ekatuġ i ami. 39 Yôv ma Yisu hêv avômalô ba i ma hathak yenġ ba hi Magadala.

16

Palisi lo Sadyusi lenġġhaviġ nêġê lavônġġ te (Mak 8:11-13; Luk 12:54-56)

* 15:31: Mak 7:37 * 15:32: Mat 14:14 * 16:1: Mat 12:38; Luk 11:16

1 *Palisi lo Sadyusi doho êlêm hadêḡ Yisu ek nesaê yani. Ba intu thêlô enaḡ hadêḡ yani nena, “Undum lavôḡiḡ te ek injik thô nena Wapômbêḡ hêv o ba hôleḡ mena mi e?”

2 Ma Yisu hanaḡ nena, “Yaḡsiḡ ma môlô othak onaḡ nena, ‘Sômuyum mavi, êḡ ma wak mavi tem êḡjêk sawa daim.’” 3 Ma lôkbôk ma môlô othak onaḡ, ‘Wak habi thapuk ba tem ôthôm.’ Môlô oyala leḡlêvôḡ anêḡ kobom katô. Ma doḡtom ku lomaloma takatu ba lêk habitak anêḡ ôdôḡ, ma môlô ôthôḡ paliḡ denaḡ.

4 *Môlô avômâlô bôlôḡ êntêk ma avômâlô kambom ba miḡ ôêvhaveḡ ya ami. Môlô lemimhaveḡ yandum lavôḡiḡ ek injik thô nena Wapômbêḡ bôk hêv ya ba yahalêm, ma doḡtom tem mi. Môlô tem nôḡgô Jona anêḡ lavôḡiḡ iyom.” Êḡ ma Yisu hatak thêlô ba hi.

Abô loḡ kapô hathak Palisi lo Sadyusi iniḡ yis

(Mak 8:14-21)

5 Yisu lôk anêḡ ḡê ku êyô kasukthôm vi tuvulu. Ma anêḡ ḡê ku leḡḡipaliḡ polom ba miḡ ewa haveḡ ami. 6 *Ma hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Noyabiḡ am esak Palisi lo Sadyusi iniḡ yis.”

7 Ma ḡê ku enaḡ abô hadêḡ thêlôda nena, “Alalô miḡ awa polom ami ba intu hanaḡ abô êntêk la.”

8 Ma doḡtom yani hayala iniḡ abô atu ba enaḡ ba hanaḡ, “Môlô ḡê ôêvhaveḡ yaôna lôk. Onaḡ hathak miḡ owa polom ami eka?”

9 *Môlô ôthôḡ denaḡ e? Miḡ lemimhabi polom baheḡvi atu ba avômâlô 5,000 bôk eyaḡ ami e? Ma vak sam vithê intu usup nôḡ wata halôk? 10 *Ma polom baheḡvi ba lahavuju ek avômâlô hatôm 4,000, ma doḡtom vak sam vithê intu bôk usup nôḡ wata halôk ba lemimpaliḡ?

11 “Môlô ôthôḡ yenaḡ auk denaḡ ba osoḡ nena yahanaḡ abô hathak polom e? Noyabiḡ am ek Palisi lo Sadyusi iniḡ yis!” 12 Êḡ ma ḡê ku eyala Yisu anêḡ auk. Yani hanaḡ nena thêlô neyabiḡ i ek Palisi lo Sadyusi takatu ba êdôḡ avômâlô hathak auk lokbaḡ. Ma miḡ hanaḡ hathak yis atu ba avômâlô eḡgabôm polom hathak ami.

Pita hanaḡ nena Yisu ma Kilisi

(Mak 8:27-30; Luk 9:18-21)

13 Yisu habitak hayô Sisalia Pilipai ma hanaḡ hik ḡê ku liḡ nena, “Avômâlô iniḡ auk aisê? Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu ma opalê?”

14 *Ma thêlô enaḡ nena, “Doho enaḡ nena o ma Jon anyô hathik ḡaḡ. Ma doho enaḡ nena o Elia. Ma vi enaḡ nena o ma Jelemaia mena plopet bô te.”

* 16:4: Mat 12:39; Luk 11:29 * 16:6: Luk 12:1 * 16:9: Mat 14:17-21

* 16:10: Mat 15:34-38 * 16:14: Mat 14:1-2; Mak 6:14-15; Luk 9:7-8

15 Ma hanaŋ hik thêlô liŋ, “Ma môlôda olam ya nena opalê?”

16 *Êŋ ma Saimon Pita hanaŋ nena, “O ma Mesia, Wapômbêŋ lôkmala anêŋ Nakaduŋ atu ba hêv ek nêŋ anêŋ avômalô bulubiŋ.”

17 *Ma hanaŋ viyaŋ, “Saimon, Jona anêŋ nakaduŋ, lêk hômô mavi. Ek malê nena anyô pik êntêk te miŋ hik auk êŋ thô hadêŋ o ami, ma mi. Wakamik atu ba hamô malak leŋ, yani êŋ intu hik auk êntêk thô hadêŋ o. 18 *Ma yanaŋ êndêŋ o nena o ma Pita.* Ma tem yandav yenaŋ avômalô takatu ba êvhaviŋ êyô êmô valu êŋ. Ma nômlate miŋ hatôm imbuliŋ avômalô ôdôŋ êŋ ba nema ami ma mi.

19 *Tem yanêŋ loŋ lôkliŋyak anêŋ vovaleŋ êndêŋ o. Nôm takatu ba hubutiŋ hamô pik ma tem yambutuŋ ênjêk leŋ aêŋ iyom. Ma nôŋ takatu ba hopole hamô pik ma tem yapole ênjêk leŋ aêŋ iyom.”

20 Ma hanaŋ lôklokwaŋ hadêŋ anêŋ nê ku ek miŋ nenaŋ êndêŋ anyôla nena yani ma Mesia atu ami.

Yisu hanaŋ abô hathak anêŋ ŋama

(Mak 8:31–9:1; Luk 9:22–27)

21 Pita hanaŋ nena Yisu ma Mesia vêŋ ma Yisu anêŋ ku yaŋ hayô nena êndôŋ anêŋ nê ku, “Tem yasopa

Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ba yana Jelusalem. Ma Islael iniŋ nê bêŋbêŋ lôk nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ tem nêŋem vovaŋ êndêŋ ya. Ma Wapômbêŋ tem indum ba nijik ya vônô. Ma êtôm wak lô ma tem injik ya liŋ imbiyô esak loŋbô.”

22 Ma Pita hawa yani hi daim dokte ma hathaŋ ba hanaŋ nena, “Anyô Bêŋ, mi anôŋ! Nôm êŋ miŋ hatôm êpôm o ami ma mi anôŋ!”

23 Yisu hik i liliŋ ma hanaŋ hadêŋ Pita, “Sadaŋ, nu dan! Hosopa anyô iniŋ auk iyom ma miŋ hosopa Wapômbêŋ anêŋ auk ami. Ba intu o hatôm gwasilim te atu ba elav ek enja ya êmô.”

24 *Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Anyôla hadum ek esopa ya, êŋ ma êmbôliŋ dôŋ êndêŋ yanida ma enja anêŋ alovalaŋaŋsiŋ ba esopa ya.

25 *Ek malê nena ôpatu ba lahabi bêŋ anôŋ hathak anêŋ lôkmala pik, anêŋ lôkmala êŋ tem nêŋ yak. Ma doŋtom ôpatu ba hatak anêŋ lôkmala ek hasopa ya, yani êŋ tem enja lôkmala anôŋ.

26 * “Anyô te hawa nômkama pik sapêŋ ma doŋtom miŋ hasopa Wapômbêŋ anêŋ abô ami ba anêŋ lôkmala hêv yak, êŋ ma tem yani êmô mavi e? Mi anôŋ, tem enja

* 16:16: Jon 6:69 * 16:17: Gal 1:15-16 * 16:18: Jon 1:42; Ep 2:20 * 16:18: Athêŋ êŋ anêŋ ôdôŋ nena ‘valu’. * 16:19: Mat 18:18; Jon 20:23 * 16:24: Mat 10:38; Luk 14:27 * 16:25: Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25 * 16:26: Mat 4:8-9

vovaŋ. Ma anyôla hatôm nêm nômlate êndêŋ Wapômbêŋ ek enja anêŋ lôkmala esak loŋbô e? Mi anôŋ! ²⁷ *Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem êlêm imbiŋ aŋela ba embalonŋ Lambô anêŋ lôklokwaŋ lôk deda lôkmanŋiŋ. Êŋ ma tem yani nêm vuli êndêŋ avômalô sapêŋ êtôm ku mavi lôk ku kambom takatu ba bôk thêlô idum yôv anêŋ vuli. ²⁸ Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem êlêm imbiŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak. Ma môlô vi atu ba lêk umiŋ loŋ êntêk tem nômô lôkmala denaŋ ma ôŋgô nôm êŋ imbiŋ.”

17

Yisu liŋkupik habitak yaŋda (Mak 9:2-13; Luk 9:28-36)

¹ Wak bahenŋvi ba lahavute hale ba hi ma Yisu hawa Pita haviŋ anyô loyaŋ Jems lo Jon ba ethak dumlolé daim bêŋ te ba i. Ma thêlô iyom êmô dumlolé êŋ. ² *Êŋ ma Yisu liŋkupik habitak yaŋda hêk thêlô malenŋiŋ. Ma thohavloma hatôm wak anêŋ deda, ma anêŋ kwêv sapêŋ habitak thapuk hatôm deda. ³ Ma kethenŋ oyaŋ ma Mose lo Elia êyô ma enaŋ abô haviŋ Yisu ba thêlô êyê. ⁴ Êŋ ma Pita hanaŋ hadêŋ Yisu, “Anyô Bêŋ, mavi anôŋ ek lêk alalô amô loŋ êntêk. Lemhaviŋ ma tem yandav unyak lôkkupik lokwaŋlô, te ek o ma te ek Mose ma te ek Elia?”

⁵ *Pita hanaŋ abô denaŋ ma buliv mabuŋ anôŋ te hayô hava thêlô siŋ. Ma abô te halêm anêŋ buliv êŋ kapô nena, “Intu ma yenaŋ Okna atu ba yalenŋhaviŋ videdaŋ. Ma ya kapôlôŋ mavi hathak yani. Ba nodanŋô anêŋ abô!”

⁶ Nê ku elanŋô abô êŋ ma êkô ba elan boloba ba êlôk êk pik. ⁷ Ma Yisu halêm ma hašôm thêlô ba hanaŋ, “Numbiyô, miŋ nôkô ami.” ⁸ Êŋ ma thêlô esonŋ êyê ma Yisu iyom hamiŋ. Ma anyô ju atu ma mi.

⁹ Vêm ma etak dumlolé êŋ ba êlôk ele i ma Yisu hanaŋ lôklokwaŋ nena, “Môlô miŋ nonaŋ nôm atu ba ôyê bêŋ êndêŋ anyôla ami endeba Wapômbêŋ injik Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu liŋ imbiyô ênjêk ŋama esak loŋbô am.”

¹⁰ *Nê ku enaŋ hik Yisu liŋ nena, “Aisê ka nê lôkauk hathak abô balabuŋ enaŋ nena Elia tem êmôŋ ba êlêm vêm ka Mesia?”

¹¹ Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Avanôŋ! Elia tem êlêm ba indum ku ek nômkama sapêŋ imbitak mavi esak loŋbô.

¹² *Ma donŋtom yanaŋ êndêŋ môlô nena Elia bôk halêm yôv. Ma avômalô êthônŋ yani paliŋ ba esopa iniŋ lenŋhaviŋ iyom ba idum kambom lomaloma hadêŋ yani. Ma tem nênem vovaŋ êndêŋ Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu aêŋ iyom.”

¹³ *Nê ku elanŋô abô êŋ, ma

* **16:27:** Sng 62:12; Snd 24:12; Mat 25:31; Lom 2:6; ALK 22:12 * **17:2:** 2Pi 1:16-18

* **17:5:** Lo 18:15; Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 3:17; Mak 1:11; Luk 3:22

* **17:10:** Mal 4:5 * **17:12:** Mat 11:14 * **17:13:** Luk 1:17

eyala nena Yisu hanaŋ abô hathak Jon anyô hathik ŋaŋ.

*Yisu hêv ŋgôk vê hêk okna te
(Mak 9:14-29; Luk 9:37-43)*

14 Yisu thêlô i êyô ma êyé avômalô bêŋ anôŋ lêk êmô. Ma anyô te halêm hadêŋ Yisu ma halek vadôŋ lêlô hêk yani ma, 15 ma hanaŋ, “Anyô Bêŋ, nêŋ kapôlôm ek yenaŋ okna. Yani hawa lijiŋ hama yak ba hathak hêv yak halôk ŋaŋ lôk atum. Ma vovaŋ bêŋ hathak hapôm yani. 16 Ma yahawa hi hadêŋ anêŋ nê ku, ma doŋtom thêlô miŋ hatôm nindum yani mavi ami.”

17 Ma Yisu hanaŋ, “Yahamô haviŋ môle sawa daim ma doŋtom miŋ ôêvhaviŋ ami ma owa auk lokbaŋ aleba yakapôlôŋ lêk hagiap hathak môle. Noja okna êŋ êlêm!” 18 Ma hathaŋ ŋgôk ba ŋgôk hatak okna êŋ ma kethêŋ oyaŋ ma habitak mavi.

19 *Nê ku i hadêŋ Yisu ma enaŋ, “Aisê ka yêlô miŋ hatôm nanêŋ ŋgôk êŋ vê ami?”

20-21 *Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Môle miŋ hatôm ami ek malê nena môleŋim ôêvhaviŋ ma yaôna lôk ba mi! Ava yaôna ma bêŋ anôŋ ek môleŋim ôêvhaviŋ! Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môle. Môleŋim ôêvhaviŋ hatôm ava yaônate iyom, êŋ ma hatôm nonaŋ êndêŋ dumlolê êntêk, ‘Umbiyô ba nu buyaŋ’,

êŋ ma tem ni. Ma môle hatôm nundum nômbêŋ intu sapêŋ!”*

*Yisu hanaŋ bôleŋ yaŋ
hathak anêŋ ŋama*

(Mak 9:30-32; Luk 9:43-45)

22 *Yisu lôk anêŋ nê ku sapêŋ ethak doŋtom halôk Galili ma hanaŋ hadêŋ i nena, “Tem nenaŋ Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu bêŋ ba netak êndôk avômalô bahêŋ. 23 Ma tem nijik yani vônô, ma êtôm wak lô ma tem injik yani liŋ imbiyô esak loŋbô.” Nê ku elanô abô êŋ ma leŋiŋmalaiŋ kambom.

Yisu hêv da unyak mathêŋ

24 *Yisu lôk anêŋ nê ku i êyô Kapaneam ma nê ewa da unyak mathêŋ êlêm ma enaŋ hik Pita liŋ, “Môleŋim kêdôŋwaga hathak hêv da unyak mathêŋ e?”

25 Ma Pita hanaŋ, “Intu êŋ. Yani hathak hêv.”

Ma Pita habitak hayô unyak kapô ma Yisu hanaŋ hik yani liŋ hamôŋ, “Saimon, lemhabi aisê? Pik sapêŋ iniŋ kiŋ ethak ewa da anêŋ opalêla? Thêlôdaniŋ nali mena avômalô vi?”

26 Ma hanaŋ, “Ewa anêŋ avômalô vi.”

Aêŋ ba Yisu hanaŋ, “Nali ma miŋ ethak êv da êŋ ami.

27 Ma doŋtom yahadô alalô nanêŋ malaiŋ êndêŋ nê takêŋ. Ba intu nu kasukthôm

* 17:19: Mat 10:1 * 17:20-21: Mat 21:21; Mak 11:23; Luk 17:6; 1Ko 13:2

* 17:20-21: Nê lôkawk vi enaŋ nena abô doho atu ba Matyu hatô ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Ovak balabuŋ ek nôŋ ba oteŋ mek iyom ma hatôm nêŋ ŋgôk lôklokwaŋ anêŋ aêŋ vê. * 17:22: Mat 16:21 * 17:24: Kis 30:13; 38:26

ma okaliv lôm. Alim môḥ
atu ba hôvôv, êḥ ma onja ba
okyav abôlêk. Ma tem nôḥgô
valuselenḥ te hamiḥ kapô.
Onja valuselenḥ êḥ ba nêḥ
êndêḥ ḥê êḥ ek êtôm da unyak
mathenḥ.”

18

*Opalê intu bêḥ hêk
Wapômbêḥ anêḥ loḥ lôkliḥyak
kapô*

(Mak 9:33-37,42-48; Luk
9:46-48; 17:1-2)

1 *Wak êḥ ma ḥê ku êlêḥ
hadêḥ Yisu ma enaḥ hik yani
liḥ, “Opalê te tem imbitak
anyô lôk athêḥ bêḥ êmô
Wapômbêḥ anêḥ loḥ lôkliḥyak
kapô?”

2 Ma Yisu halam amena te
halêḥ ma hadô hamiḥ thêlô
malêvônḥ³ *ma hanaḥ, “Yanaḥ
avanônḥ êndêḥ môlô nena miḥ
otak unim kobom ba ubitak
hatôm amena êntêk ami, êḥ
ma môlô tem miḥ numbitak
nôyô Wapômbêḥ anêḥ loḥ
lôkliḥyak kapô ba unu ami.
Ma mi. 4 Aêḥ ba anyô te
hatauviḥ i aleba yaôna hatôm
amena êntêk, yani êḥ tem
imbitak anyô lôk athêḥ bêḥ
êmô Wapômbêḥ anêḥ loḥ
lôkliḥyak kapô. 5 *Ma ôpatu ba
hêvhaviḥ ya ba hawa amena
te aêntêk thô, ma hatôm hawa
ya thô haviḥ.

6 “Ma doḥtom anyô te
hadum ba yenaḥ amena atu
ba hêvhaviḥ ya te hêv yak,
ôpêḥ tem êpôm malaiḥ bêḥ
anônḥ. Ôpêḥ tem nêsoḥkêḥ

valu bêḥ te esak laselo ba
nimbi yani êndôk ḥgêk
makidiḥ ba ema. Malaiḥ êḥ
ma yaôna ek malaiḥ atu ba
yani tem êpôm embenḥ yam.

7 “Alikaknena môlô
avômaloḥ pik êntêk! Nôm
lomaloma hamô pik êntêk ba
hadum ba môlô udum kam-
bom. Nôm takêḥ tem imbitak.
Ma doḥtom ôpatu ba halom
anyô vi ba idum kambom,
yani êḥ tem êpôm malaiḥ
bêḥ anônḥ. 8 *Bahem lo vem
hadum ba hudum kambom,
êḥ ma odabêḥ kisi ba umbini
ek miḥ undum kambom esak
loḥbô ami! Bahem lo vem vi
iyom ma malaiḥ, ma doḥtom
mavi ek nu malak leḥ. Ma
bahem lo vem luvi hamô
ba hudum kambom, êḥ ma
lemvimkupik sapêḥ tem ni
loḥ atum hathaḥ hamô hatôm
wak nômbêḥ intu sapêḥ ba
intu malaiḥ bêḥ anônḥ. 9 Ma
malem daluk hadum ba
hudum kambom, êḥ ma ômbi
vê ba okaliv ni ek miḥ undum
kambom esak loḥbô ami!
Malem daluk vi iyom ma
malaiḥ, ma doḥtom mavi ek
nu malak leḥ. Ma malem
daluk luvi hamô ba hudum
kambom êḥ ma lemvimkupik
sapêḥ tem êndôk loḥ atum
lôkmala ba intu malaiḥ bêḥ
anônḥ.

10 * “Aêḥ ba noyabiḥ am!
Miḥ nosonḥ nena yenaḥ
avômena ma nôḥ oyaḥ ami.
Yanaḥ êndêḥ môlô nena iniḥ
aḥela ethak êyê nôḥ takatu

* 18:1: Luk 22:24 * 18:3: Mat 19:14; Mak 10:15; Luk 18:17 * 18:5: Mat
10:40; Luk 10:16; Jon 13:20 * 18:8: Mat 5:29-30 * 18:10: Hib 1:14

ba udum hadêḡ i ma i enaḡ hadêḡ Wakamik atu ba hamô malak leḡ. ¹¹ *Ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ yahalêm ek yanêm avômalô takatu ba evenḡ mayaliv bulubiḡ.*

Abô loḡ kapô hathak bok-sipsip te mi

(Luk 15:4-7)

¹² “Anyô te anêḡ boksipsip hatôm 100 êmô ba te haveḡ aidoho. Lemhabi aisê? Bok-sipsip alaḡ tem indum malê? Tem etak 99 takatu ba nêḡmô dumlolê ma ni êmbôlêm ali atu ba mi. ¹³ Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô! Yani hapôm ali êḡ, ma tem lamavi anêḡ dôêḡ esak ali atu ba hapôm êmôḡ ek 99 takatu ba êmô. ¹⁴ Ma môlônim Lemambô atu ba hamô malak leḡ hadô anyô athêḡ mi te ni loḡ atum lôkmala aêḡ iyom.

Loḡôndê opesaḡ abô imbiḡ mamuyaḡ

¹⁵ * “Mamuyaḡ hadum kambom hadêḡ o,* ma nu êndêḡ yani ma onaḡ anêḡ kambom bêḡ. Yani halaḡô o, êḡ ma mamu ômô hatôm anyô loyaḡ hathak loḡbô. ¹⁶ *Ma miḡ halaḡô o ami, êḡ ma onja anyô te mena ju la imbiḡ o ba unu êndêḡ yani ma nonaḡ anêḡ kambom êḡ bêḡ esak loḡbô. Anyô ju êḡ tem nimiḡ ba nedaḡô mamunim abô êtôm atu ba Wapômbêḡ bôk hanaḡ

yôv. ¹⁷ Yani lêndôḡ kôtôḡ denaḡ, êḡ ma nu onaḡ anêḡ kambom bêḡ êndêḡ avômalô ôdôḡ êvhaviḡ. Ma doḡtom yani lêndôḡ kôtôḡ denaḡ ba hadô endanaḡô avômalô ôdôḡ êvhaviḡ iniḡ auk, êḡ ma môlô nôḡḡô yani êtôm anyô daluk lôk anyô hawa takis.

¹⁸ * “Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô. Nôm takatu ba ubutiḡ hamô pik ma tem yambutiḡ êmô malak leḡ. Ma nôḡm takatu ba opole hêk pik ma tem yapole êḡjêk malak leḡ aêḡ iyom.

¹⁹⁻²⁰ * “Odanaḡ! Anyô ju mena lu la ethak doḡtom hathak yenaḡ athêḡ, êḡ ma yada tem yamô i malêvôḡ. Ba intu te mena ju la kapôlôḡiḡ doḡtom hathak nôḡmlate ba eteḡ mek, ma yenaḡ Wakamik atu ba hamô malak leḡ tem indum nôḡm êḡ anôḡ.”

Abô loḡ kapô hathak anyô paloḡ

²¹ Vêḡm ma Pita halêm ma hanaḡ hik Yisu liḡ, “Anyô Bêḡ, yenaḡ aiaḡ hadum kambom hadêḡ ya, êḡ ma yatak yakapôlôḡ bôlôḡ vithê? Bôlôḡ bahenḡvi ba lahavuju, e?”

²² *Ma Yisu hanaḡ, “Yanaḡ êndêḡ o. Otak kapôlôm ek mamuyaḡ êtôm wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ, ma miḡ bôlôḡ bahenḡvi ba lahavuju ami!

* **18:11:** Luk 19:10 * **18:11:** Hadêḡ sêbôk ḡê doho atu ba eto Abô Mavi eto abô 11 haviḡ, ma doho miḡ eto ami. * **18:15:** Luk 17:3; Gal 6:1 * **18:15:** ḡê lôkawk vi leḡiḡhabi nena abô ‘hadêḡ o’ êḡ, ma Matyu da miḡ hato ami, ma anyôla hato haveḡyam. * **18:16:** Lo 19:15; Jon 8:17 * **18:18:** Mat 16:19; Jon 20:23 * **18:19-20:** Mak 11:24; Jon 15:7 * **18:22:** Luk 17:4

23 “Wapômbêḅ anêḅ loḅ lôklinḅyak ma hatôm kiḅ te hadum ek anêḅ ḅê ku nêlêm nêwê anêḅ valuselenḅ viyaḅ. 24 Wak êḅ hayô, ma ewa anyô ku atu halêm. Ôpêḅ bôk hayaḅ kiḅ anêḅ valuselenḅ vithê ba hathôḅ palinḅ. 25 Yani miḅ hatôm nêm viyaḅ ami ba intu kiḅ hanaḅ nena nêḅnêm ôpêḅ lôk veḅi lôk nali ba nimbitak êtôm anyô yaḅ anêḅ ḅê ku oyaḅ ek nêḅnêm valuselenḅ êḅ viyaḅ. Ma nêḅnêm anêḅ nômkama sapêḅ ba anyô vi nêḅnêm vuli ma neja valuselenḅ esak ba nêwê kiḅ anêḅ valuselenḅ êḅ viyaḅ.

26 “Êḅ ma ôpêḅ hêv yak halôk hêk yani valuvi ma halaḅ nena, ‘Oyabiḅ vêḅmam! Valuselenḅ takatu ba yahawa hêk o ma tem yanêm viyaḅ.’ 27 Ma kiḅ lahiki ba hanaḅ, ‘Viyaḅ dôlôk!’ Ma hatak ôpêḅ ba hi.

28 “Anyô ku êḅ hatak kiḅ anêḅ unyak ma hi hapôm anyô ku yaḅ ba thainiḅ ku hatôm doḅtom. Anyô yaḅ hawa valuselenḅ yaôna lôk hêk yani ba miḅ bôk hêv ami. Êḅ ma yani havalonḅ ôpêḅ ba hakakô laselo siḅ lôklokwaḅ ma hathaḅ ba hanaḅ, ‘Yenaḅ valuselenḅ êlêm!’

29 “Ma yaḅ êḅ hêv yak halôk hêk yani valuvi ma halaḅ nena, ‘Oyabiḅ vêḅmam! Tem yanêm anêm valuselenḅ êḅ viyaḅ.’

30 “Ma doḅtom ôpêḅ hapôlik hathak yaḅ êḅ anêḅ abô

ba hawa ba hi hatak halôk koladônḅ endeba ôpêḅ nêm valuselenḅ êḅ viyaḅ am. 31 Nê ku vi êyê nôḅm atu ba ôpêḅ hadum ba esonḅ kambom ma leḅiḅmalaiḅ bêḅ ba i enaḅ hadêḅ kiḅ.

32 “Êḅ ma kiḅ halam ôpêḅ ba halêm ma hanaḅ, ‘O anyô kambom anônḅ! Holaḅ bêḅ hadêḅ ya aleba yahatak o ba miḅ hôwê anêm valuselenḅ viyaḅ ami. 33 Yalenḅ hik ya hathak o, ma aisê ka miḅ hudum aêḅ hadêḅ mamuyaḅ ami?’ 34 *Ma kiḅ lamaniḅ ba hatak ôpêḅ halôk ḅê takatu ba eyabiḅ koladônḅ ek thêlô nêḅnêm vovaḅ êḅdêḅ yani endeba nêm valuselenḅ êḅ viyaḅ am.

35 * “Aêḅ ba môlô toḅtom lemimmavi ba notak unim kapôlômim kambom ek môlôviyaḅ. Yakô Wakamik atu ba hamô malak leḅ tem indum aêḅ êḅdêḅ o êtôm atu ba kiḅ hadum hadêḅ anêḅ anyô ku atu.”

19

Yisu hanaḅ abô hathak ḅê lôk veḅi êdô i

(Mak 10:1-12; Luk 16:18)

1 Yisu hanaḅ abô takêḅ vêm ma hatak Galili ma hi ḅaḅ Jolodaḅ vi tuvulu hêk Judia. 2 Ma hamô loḅ êḅ ma avômalô bêḅ anônḅ êyô. Ma hadum ḅê lôk lijiḅ ba ibitak mavi.

3 Ma Palisi doho êlêm hadêḅ Yisu ma idum ek nesau yani ba enaḅ hik yani liḅ, “Abô balabuḅ hanaḅ aisê? Anyô

* 18:34: Mat 5:25-26 * 18:35: Mat 6:15; Mak 11:25; Ep 4:32; Kol 3:13

hatôm nêm yanavi vê esak ôdôḡ lomalomana mena mi e?”

4 *Ma doḡtom Yisu hanaḡ, “Môlô bôk osam Wapômbêḡ anêḡ abô atu ba hanaḡ nena, ‘Sêbôk ba môḡ anôḡ atu ba Wapômbêḡ hapesaḡ avômalô ma hapesaḡ anyô lo avi. 5 *Ba intu Wapômbêḡ bôk hanaḡ nena, “Anyô tem etak lambô lo talêbô ma esak doḡtom imbiḡ yanavi ek thai nimbatak êtôm kupik doḡtom iyom.” ’

6 Thai miḡ ju hathak loḡbô ami ma lêk ibitak doḡtom. Aêḡ ba nôḡ atu ba Wapômbêḡ bôk havak loḡ hathak doḡtom ma miḡ hatôm anyôla epole vê ami.”

7 *Ma Palisi enaḡ, “Ma doḡtom Mose bôk hanaḡ nena anyô hadum ek êndô yanavi ma eto kapya nêm yanavi vê ba nêm êndêḡ yanavi ek nêm yani vê.”

8 Ma Yisu hanaḡ, “Môlô ḡê lemimôndôḡ kôtôḡ. Ba intu Mose hik loḡôndê êḡ thô hadêḡ môlô. Môḡ anôḡ atu ba Wapômbêḡ hapesaḡ pik êntêk, ma auk êḡ miḡ hamô haviḡ ami. 9 *Yanaḡ êndêḡ môlô nena anyô te yanavi miḡ hadum sek ami, ma doḡtom yamalô hadô yanavi ba hawa avi yaḡ. Anyô êḡ hadum sek haviḡ avi yaḡ êḡ.”

10 ḡê ku enaḡ hadêḡ Yisu, “Aêḡ ba anyô muk hamô mavi ek anyô lôk avi.”

11 Ma hanaḡ hadêḡ thêlô, “Anyô sapêḡ miḡ hatôm

nedaḡ abô êḡ ami. Ôpatu ba Wapômbêḡ hêv lôklokwaḡ hadêḡ i iyom intu hatôm nedaḡ abô êḡ. 12 Anyô doho ma taluvi ewa i ba malaiḡ hamô ba miḡ hatôm neja avi ami. Doho ma êvê iniḡ thalôk vê ek neyabiḡ kiḡ iniḡ vêḡi. Ma doho leniḡhaviḡ nêḡnêḡ iniḡ lôklokwaḡ lôkthô ek nindum Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak anêḡ ku ba intu miḡ ewa avi ami. Ôpatu ba halaḡ abô êḡ ba hasopa, ma esopa iyom.”

Yisu hêv mek hathak avômena
(Mak 10:13-16; Luk 18:15-17)

13 Avômalô doho ewa avômena yaôḡnena êlêm ek Yisu etak baḡ êyô êḡḡêk thêlô ba nêḡ mek esak i. Ma doḡtom anêḡ ḡê ku ethaḡ avômalô takêḡ.

14 *Êḡ ma Yisu hanaḡ, “Notak avômena yaôḡnena ba nêlêm êndêḡ ya ma miḡ numiḡ thêlô loḡ siḡ ami ek malê neḡa avômalô takatu ba athêḡ mi ma hatôm avômena takêntêk ba Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ma thêlôniḡ.”

15 Êḡ ma hatak baḡ hayôhêk i vêḡ ma hatak loḡ êḡ ba hi.

Anyô muk lôk nômkama bêḡ hanaḡ abô haviḡ Yisu

(Mak 10:17-31; Luk 18:18-30)

16 Anyô te halêm hadêḡ Yisu ma hanaḡ, “Kêdôḡwaga, yandum malê mavi te ek

* 19:4: Stt 1:27; 5:2 * 19:5: Stt 2:24; Ep 5:31 * 19:7: Lo 24:1-4; Mat 5:31

* 19:9: Mat 5:32; 1Ko 7:10-11 * 19:14: Mat 18:2-3 * 19:17: Wkp 18:5; Luk 10:28

yamô lôkmala êtôm wak nômbêḅḅ intu sapêḅḅ?”

17 *Ma Yisu hanaḅḅ, “Anyô te iyom intu mavi! Ma honaḅḅ hik ya liḅḅ hathak abô ‘mavi’ êḅḅ eka? Lemhaviḅḅ onja lôkmala atu ba hamô hatôm wak nômbêḅḅ intu, êḅḅ ma osopa Wapômbêḅḅ anêḅḅ abô balabuḅḅ.”

18 *Ma ôpêḅḅ hanaḅḅ hik yani liḅḅ nena, “Yasopa abô balabuḅḅ alisêḅḅ?”

Êḅḅ ma Yisu hanaḅḅ, “Miḅḅ nuḅḅwik anyô vônô ami. Miḅḅ undum sek imbiḅḅ anyô yaḅḅ yanavi ami. Miḅḅ onja vani ami. Miḅḅ onaḅḅ abôyaḅḅ esak anyô vi ba undum abô ek i ami. 19 *Ondovak lemambô lo lemtambô.’ Ma ‘lemimbiḅḅ avômalô vi êtôm lemhaviḅḅ oda.’”

20 Ma anyô muk êḅḅ hanaḅḅ, “Abô balabuḅḅ takêḅḅ, ma yahathak yahasopa. Yandum malê te imbiḅḅ?”

21 Ma Yisu hanaḅḅ, “Lemhaviḅḅ nuḅḅwik anêm ku anêḅḅ daḅḅ siḅḅ, êḅḅ ma nu nêm anêm nômkama sapêḅḅ ek avômalô nêḅḅ vuli. Ma onja valuselaḅḅ sapêḅḅ ba nêm êḅḅ avômalô siv. Hudum aêḅḅ, ma tem anêm nômkama mavi lomaloma êmô malak leḅḅ. Ma ôlêm osopa ya.”

22 Anyô muk êḅḅ ma anyô lôk nômkama bêḅḅ anôḅḅ. Ba intu halaḅḅ abô êḅḅ ma hêv malaiḅḅ bêḅḅ hadêḅḅ yani ba hi lôk lamalaiḅḅ.

23 Êḅḅ ma Yisu hanaḅḅ hadêḅḅ anêḅḅ ḅḅ ku nena, “Yanaḅḅ avanôḅḅ êḅḅ môleḅḅ nena ḅḅ lôk nômkama bêḅḅ tem nêpôm malaiḅḅ bêḅḅ ek nimbitak nêyô Wapômbêḅḅ anêḅḅ loḅḅ lôkliḅḅyak kapô ba ini. 24 Odaḅḅ! Miḅḅ malaiḅḅ bêḅḅ ek bok kamel imbitak êyô luvik idu sôp anêḅḅ abyaḅḅ ba ni ami, ma doḅḅtom malaiḅḅ anôḅḅ ek anyô lôk nômkama bêḅḅ te imbitak êyô Wapômbêḅḅ anêḅḅ loḅḅ lôkliḅḅyak kapô.”

25 Nêḅḅ ku elañô abô êḅḅ ma esonḅḅ kambom ba enaḅḅ, “Avanôḅḅ e? Aêḅḅ ba miḅḅ hatôm anyôla imbitak êyô Wapômbêḅḅ anêḅḅ loḅḅ lôkliḅḅyak kapô ba ni ami e?”

26 *Ma Yisu hayê thêlô lôklokwaḅḅ ma hanaḅḅ, “Wapômbêḅḅ iyom hatôm indum nômkama sapêḅḅ. Ma anyô te miḅḅ hatôm nêm yanida bulubiḅḅ ami ma mi.”

27 Ma Pita hanaḅḅ, “Yêlô bôk atak yêlôaniḅḅ nômkama sapêḅḅ ba alêm asopa o ba intu tem naja malê?”

28 *Ma Yisu hanaḅḅ hadêḅḅ i, “Yanaḅḅ avanôḅḅ êḅḅ môleḅḅ! Wak te ma Wapômbêḅḅ tem epesaḅḅ loḅḅ lukmuk. Ma Anyô Anêḅḅ Nakaduḅḅ atu tem êmô loḅḅ êḅḅ ba eyabiḅḅ anêḅḅ avômalô êtôm kiḅḅ lôkmaḅḅgiḅḅ. Ma môleḅḅ anyô ku laumiḅḅ ba lahavuju takatu ba osopa ya, môleḅḅ tem noyabiḅḅ avômalô Is-lael ôdôḅḅ laumiḅḅ ba lahavuju êtôm kiḅḅ aêḅḅ iyom. 29 Ma

* 19:18: Kis 20:13-16; Lo 5:17-20 * 19:19: Kis 20:12-16; Lo 5:16-20; Wkp 19:18

* 19:26: Jop 42:2 * 19:28: Mat 25:31; Luk 22:30; ALK 3:21

avômalô takatu ba leñiñhabi ya ba etak iniñ unyak lôk iviyañ ma livi lôk lami ma taluvi lôk iniñ nali lôk iniñ ku, êñ ma tem Wapômbêñ nêm bêñ anôñ êndêñ i êtôm 100 êyô êmô iniñ loñ imbiñ. Ma thêlô tem neja lôkmala atu ba nêmo êtôm wak nômbêñ intu sapêñ imbiñ. ³⁰ *Odañô! Nê lôk athêñ bêñ, bêñ anôñ tem nimbitak nê lôk athêñ mi. Ma nê lôk athêñ mi bêñ anôñ tem nimbitak nê lôk athêñ bêñ.”

20

Abô loñ kapô hathak ku anêñ vuli

¹ Yisu hanañ, “Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak ma hatôm aêntêk. Lôkbôk momañiniñ ma ku te anêñ alañ hi ek êmbôlêma nê ku ek nindum ku embenñ anêñ ku kapô. ² Yani hapôm anyô doho ma hanañ hik i liñ ek nindum anêñ ku êtôm wak daluk te ma nêm i vuli esak valuselenñ doñtom ma êlôk hathak anêñ abô. Yôv ma hêv thêlô ba i anêñ ku kapô.

³ “Wak hathak leñ ma hi loñ ethak doñtom halôk ma hayê anyô doho atu ba ida êmô iyom. ⁴ Ma hanañ hadêñ thêlô, ‘Môlô nu nundum yenañ ku, ma tem yanêm môlô vuli êtôm unim ku.’ ⁵ Êñ ma i.

“Waklêvônñ biñ ma hi hadum aêñ ma habobo wak êndôk ma hi hadum aêñ hathak loñbô. ⁶ Yañsiñ ma hayê anyô doho ida êmô iyom

ma hanañ, ‘Aisê ka môlô ômô oyañ wak daluk êntêk?’

⁷ “Ma enañ, ‘Anyô te miñ hêv ku hadêñ yêlô ami.’

“Ma ku alañ hanañ, ‘Môlô nu nundum yenañ ku imbiñ.’

⁸ * “Bôlôvônñ hayô ma ku alañ hanañ hadêñ anyô hayabiñ ku, ‘Ondam nê takatu ba idum ku nêlêma ek nêm i vuli. Nê yañsiñ êmônñ ma nê wak halôk êyô ênjêk vêma ma nê waklêvônñ ma nê lôkbôk ma embenñ yam anôñ.’

⁹ “Nê yañsiñ êlêma ma hêv i valuselenñ doñtom. ¹⁰ Ma nê lôkbôk esonñ nena tem neja valuselenñ esak. Ma doñtom mi. Ewa hatôm doñtom. ¹¹ Ewa iniñ vuli yôv, ma thêlô enañ abô munuñmunuñ hathak ku alañ ba enañ, ¹² ‘Aisê ba yêlô alêma hadêñ lôkbôk ba adum ku bêñ lôk vovanik hamiñ wak mathalalenñ. Ma nê yañsiñ idum ku yaôna lôk. Ma doñtom ewa valuselenñ hatôm yêlôaniñ!’

¹³ “Êñ ma ku alañ hanañ hadêñ anyô te nena, ‘Aiyañ, miñ yahadam kambom hadêñ o ami. Bôk yahanañ ba hólôk nena undum ku ma tem onja valuselenñ doñtom iyom. ¹⁴ Yenañ yalenñhaviñ ba yahêv nê takatu ba evenñ yam iniñ vuli hatôm môlônim. Aêñ ba onja anêm ba nu! ¹⁵ Valuselenñ êntêk ma yenañ ba intu hatôm yasopa yenañ yalenñhaviñ iyom ek yanêm. Ma môlô malemim thêlêv eka?’

16 * “Aêḡ ba ḡê êmôḡ tem nimbitak êtôm ḡê evenḡ yam. Ma ḡê evenḡ yam tem nimbitak êtôm ḡê êmôḡ.”

Yisu hanaḡ abô hathak anêḡ ḡama bôlôḡ te lô
(Mak 10:32-34; Luk 18:31-33)

17 Yisu hi Jelusalem ma hawa anêḡ ḡê ku laumiḡ ba lahavuju takatu. Thêlô evenḡ ba i ma Yisu havôv thêlô i daḡ vi ma hanaḡ nena, 18 * “Odaḡô. Alalô a daku Jelusalem. Ma tem nenaḡ Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu bêḡ ba nêḡnêḡ yani êḡḡḡḡ ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ. Ma tem nenaḡ ek nijik yani vônô. 19 Tem nêḡnêḡ ya êḡḡḡḡ avômâlô loḡ buyaḡ ek nenaḡ abôma lôk nebali ya ma nijik ya vônô esak a. Ma êtôm wak lô, ma tem injik ya liḡ ba yambiyô esak loḡbô.”

Jems lo Jon iniḡ talêbô anêḡ lahaviḡ

(Mak 10:35-45)

20 Vêḡ ma Sebedi anêḡ nakaduḡ ju atu iniḡ talêbô halêm hadêḡ Yisu. Ma halek vadôḡ lêlô ma hadum ek enaḡ injik yani liḡ esak abô te. 21 *Êḡ ma Yisu hanaḡ, “Lemhaviḡ malê te?”

Ma avi êḡ hanaḡ, “Tem otak yenaḡ okna ju êḡḡêk yaḡ sê êḡô bahem vianôḡ ma yaḡ sê êḡô bahem vikeḡ êḡḡêk anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô?”

22 *Ma hanaḡ hadêḡ anyô loyaḡ, “Mamu ôthôḡ nôm atu ba onaḡ hik ya liḡ paliḡ. Hatôm nunum êḡḡôk tase atu ba tem yanum e?”

Ma thai enaḡ, “Yai hatôm.”

23 Ma hanaḡ nena, “Avanôḡ, tase êḡ tem nunum êḡḡôk. Ma doḡḡtom nêḡmô yabahaḡ vianôḡ lôk vikeḡ, ma miḡ yenaḡ ku ami. Mi, Wakamik da hayabiḡ ku êḡ ba bôk hatak anyô doho yôv ek nêḡmô loḡ êḡ.”

24 ḡê ku laumiḡ takêḡ elañô abô êḡ ba leḡḡḡḡḡḡḡ hadêḡ Jems lo Jon. 25 *Ma Yisu halam thêlô êlêm ethak doḡḡtom ma hanaḡ, “Môlô bôk oyala nena avômâlô loḡ buyaḡ iniḡ kiḡ ethak ebam i ba ibuliḡ ḡê takatu ba êḡmô thêlô vibiḡ. Ma iniḡ ḡê bêḡbêḡ ethak ethaḡ iniḡ avômâlô aêḡ iyom ek ne-sopa iniḡ abô. 26 *Odaḡô! Môlô miḡ nundum kobom êḡ ami! Môlô te lahaviḡ imbitak anyô lôk athêḡ bêḡ êḡḡêk môlô malêvôḡ, êḡ ma imbitak êtôm môlônim anyô ku ek nêḡm môlô sa. 27 Ma ôpatu lahaviḡ imbitak êtôm môlônim anyô bêḡ, êḡ ma êḡmô êtôm môlônim anyô ku oyaḡ 28 *hatôm ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu ba yahadum aêḡ iyom. Miḡ yahalêm ek yandum ḡê bêḡbêḡ pik iniḡ kobom ba yasaḡ avômâlô ek nindum yenaḡ ku ami. Mi anôḡ! Yahalêm hatôm anyô ku ek yanêḡ avômâlô sa lôk

* 20:16: Mat 19:30; Mak 10:31

* 20:18: Mat 16:21; 17:22-23

* 20:21: Mat

19:28; Luk 22:30

* 20:22: Mat 26:39; Jon 18:11

* 20:25: Luk 22:25-26

* 20:26: Mat 23:11; Mak 9:35

* 20:28: Luk 22:27; Plp 2:7

yatak yenaŋ lôkmala ek nê m avômalô bulubiŋ.”

Yisu hadum anyô mapusip ju mavi

(*Mak 10:46-52; Luk 18:35-43*)

²⁹ Yisu lôk anêŋ nê ku etak Jeliko ba i ma avômalô bêŋ anôŋ esopa yani. ³⁰ Ma anyô maleŋ pusip lokwanju êmô loŋôndê daŋ vi, ma thai elanô nena Yisu halêm. Êŋ ma thai elam lôklokwan nena, “Anyô Bêŋ! Devit anêŋ Lim Lukmuk! Nê m kapôlôm ek yai!”

³¹ Ma avômalô ethaŋ thai ba enaŋ, “Mamu bônôŋ!” Ma doŋtom thai elam lôklala nena, “Anyô Bêŋ! Devit anêŋ Lim Lukmuk! Nê m kapôlôm ek yai!”

³² Êŋ ma Yisu hamiŋ ma halam thai ba hanaŋ, “Lemimhaviŋ yandum malê êndêŋ mamu?”

³³ Ma thai enaŋ nena, “Anyô Bêŋ, yai leniŋhaviŋ nagê tak!”

³⁴ Êŋ ma Yisu lahiki hathak thai ba hatak baŋ hayô hêk maleniŋ daluk. Ma kethêŋ oyaŋ ma thai ibitak mavi ba êyê tak ma i esopa yani.

21

Yisu habitak hayô Jerusalem hatôm kin

(*Mak 11:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19*)

¹ Yisu thêlô i ebobo Jerusalem ma i êyô Betpagi, malak êŋ hêk habobo Dum Oliv. Ma hêv anêŋ nê ku ju ba i ² ma hanaŋ nena, “Mamu unu malak entuvulu. Ma

kethêŋ oyaŋ ma tem ôŋgô bok doŋki te lôk nakaduŋ ba ekak luvi loŋ ba imiŋ. Nopole yak vê ma nodom luvi ba nôlêm êndêŋ ya. ³ Ma anyôla hanaŋ abôla hadêŋ mamu, ma nonaŋ nena, ‘Anyô Bêŋ lahaviŋ indum ku te esak luvi’, êŋ ma tem êndôk ba etak luvi ek nêlêm kethêŋ.”

⁴ Nôm êŋ habitak ek Wapômbêŋ anêŋ abô injik anôŋ ba hanaŋ hadêŋ plopet nena,

⁵ “Nonaŋ abô êŋ êndêŋ avômalô Saion,

‘Ôŋgô. Môlônim kin lêk halêm hadêŋ môlô.

Ôpêŋ anyô labali ba hayô hamô bok doŋki te.

Yani hayô hamô bok doŋki nakaduŋ te ba halêm.’” *Sekalaia 9:9; Aisaia 62:11*

⁶ Ma nê ku ju atu i ma idum hatôm atu ba Yisu hanaŋ. ⁷ Ma ewa doŋki talêbô lôk nakaduŋ êŋ ba i ma ibi iniŋ kwêv thilibuŋ daim thô ba engava hayôhêk bok doŋki dômlokwan ma Yisu hayô hamô. ⁸ Ma avômalô lubuŋlubuŋ engava iniŋ kwêv thilibuŋ hêk loŋôndê. Ma vi ele nôkya lô ŋauŋ ba engava hêk loŋôndê. ⁹ Ma vi êmôŋ ma vi evenŋ yam ma Yisu halôk malêvônŋ ba leniŋmavi anôŋ ba lôk lêlô ba elam nena,

“Osana ni êndêŋ Devit anêŋ Lim Lukmuk!”

“Wapômbêŋ nê m lamavi êndêŋ ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêŋ anêŋ

athênj!” *Kapya Yen*
118:26

“Osana! Nambô Wapômbên
anênj athênj esak lenj!”

10 Yisu habitak hayô
Jelusalem kapô ma avômalô
nômbênj atu ba êmô Jelusalem
esonj kambom ba enanj hik
lij mayaliv nena, “Ôpêntêk
ma opalê?” 11 Ma avômalô
nômbênj atu ba esopa Yisu
enanj nena, “Yani ma Yisu,
plopêt atu ba halêm anênj
malak Nasalet hêk Galili.”

*Yisu hêv nê idum ku valu vé
hêk unyak mathenj kapô*

(*Mak 11:15-19; Luk 19:45-
46*)

12 Yisu habitak hayô
unyak mathenj kapô anênj
piklêvônj ma hayê avômalô
ewa nômkama ba êdô hamô ek
avômalô vi nênm vuli. Ênj ma
halupunij i ba hêv i vé hêk
unyak mathenj kapô ba ele
yainj ba i. Ma hale nê takatu
ba êwê nê lonj buyanj inij
valuselej hathak Hiblu inij
valuselej inij balé lili. Ma
hadum aênj hadênj nê takatu
ba êdô menak bôbô hamô
ek avômalô vi nênm vuli.
13 *Ma hananj hadênj thêlô
aêntêk, “Wapômbênj anênj
kapya hananj nena, ‘Yenanj
unyak ma unyak netenj mek
êndôk.’ Ma môlô lêk udum
ba lêk habitak hatôm nê vani
inij lonj ekopak êmô.”

14 Vêm ma nê malenij
pusip lôk nê venjvujij i êyô
unyak mathenj anênj piklêvônj
ma hadum ba ibitak mavi.

15 Nê bêjnbêj êbôk da lôk nê
lôkauk hathak abô balabunj
êyê nômbithi takatu ba Yisu
hadum. Ma thêlô elanjô
avômena elam kaêk havenj
unyak mathenj anênj piklêvônj
nena, “Osana ni êndênj Devit
anênj Lim Lukmuk!” Ênj ma
thêlô lenjmanij 16 ba enanj
hadênj Yisu nena, “Ondanjô
avômena inij abô!”

Ma Yisu hananj, “Yahalanjô.
Ma môlô bôk osam abô atu ba
hêk Wapômbênj anênj kapya
ba hananj hathak

“ ‘Avômena lôk amena kasek
nena Wapômbênj bôk
hatak abô mavi halôk
thêlô venjnbôlêk ek
nêmbô anênj athênj.’ ”
Kapya Yen 8:2

17 Vêm ma hatak avômalô
takênj ma hi hêk Betani
bôlôvônj te.

Alokwanj njanj hayenj
(*Mak 11:12-14,20-24*)

18 Lôkbôk momanjini
Yisu havôhi Jelusalem hathak
lonjbô ma hama kisi. 19 Yani
hayê alokwanj sabo te haminj
lonjondê danj vi. Hi hadênj
alokwanj ênj, ma hayê nena
njanj oyanj iyom haminj ma
anênj anônj mi. Ma hananj
hadênj alokwanj ênj, “Minj
hatôm nunjwik anônj esak
lonjbô ami!” Ma kethenj oyanj
ma alokwanj ênj anênj njanj
hayenj ba hama.

20 Nê ku êyê nôm ênj ba esonj
kambom ba enanj, “Honanj
malê hathak alokwanj êntêk
ba lêk hama kethenj?”

* 21:13: Ais 56:7; Jer 7:11 * 21:21: Mat 17:20; Luk 17:6; Jon 14:12; 1Ko 13:2

21 *Ma Yisu hanaŋ, “Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena môlô ôêvhaviŋ ba miŋ kapôlômim ju ami, êŋ ma hatôm nundum êtôm atu ba yahadum hadêŋ alokwaŋ êntêk lôk hatôm nundum nômla yaŋ imbiŋ nena nonaŋ êndêŋ dumlolê êntêk, ‘Ômbi o kisi ni tamu ŋgwêk.’ Êŋ ma Wapômbêŋ tem indum ba dumlolê êŋ endanô môlônim abô. 22 *Môlô ôêvhaviŋ ba oteŋ mek, ma Wapômbêŋ tem nê m nôm takatu ba onaŋ hik yani liŋ hathak êndêŋ môlô.”

Yisu, opalê hêv athêŋ bêŋ hadêŋ o?

(Mak 11:27-33; Luk 20:1-8)

23 Yisu habitak hayô unyak mathen anêŋ piklêvôn ma hadôn avômalô hamô. Êŋ ma nê bêŋbêŋ êbôk da lôk avômalô iniŋ nê bêŋbêŋ êlêm hadêŋ yani ma enaŋ, “Opalê hêv athêŋ bêŋ hadêŋ o lôk hêv ku hadêŋ o ba intu hudum nô m takêntêk?”

24 Ma Yisu hanaŋ, “Tem yanaŋ injik môlô liŋ esak abô te aêŋ iyom. Ba onaŋ abô êŋ bêŋ hadêŋ ya, ma tem yandam ôpatu ba hêv athêŋ bêŋ hadêŋ ya êndêŋ môlô. 25 Opalê hêv ku nisik avômalô êndôk ŋaŋ hadêŋ Jon? Wapômbêŋ leŋ? Mena anyô pik?”

Ma thêlôda enaŋ hadêŋ i nena, “Alalô anaŋ nena Wapômbêŋ hêv ku êŋ hadêŋ Jon ma tem yani enaŋ, ‘Aisê ka môlô miŋ ôêvhaviŋ yani

ami?’ 26 *Ma donjom alalô anaŋ nena, ‘Anyô pik te hêv ku êŋ,’ êŋ ma avômalô tem leŋŋmaniŋ êndêŋ alalô. Ek malê nena thêlô sapêŋ êvhaviŋ nena Jon ma plopet te.”

27 Ma thêlô enaŋ hadêŋ Yisu nena, “Yêlô athôn palin.”

Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Aêŋ ba miŋ hatôm yandam ôpatu ba hêv athêŋ bêŋ hadêŋ ya anêŋ athêŋ bêŋ êndêŋ môlô ami. Ma mi.”

Abô loŋ kapô hathak anyô lo yaŋ

28 “Lemimbi kukuthin êntêk. Anyô te anêŋ nakaduŋ lokwanju êmô. Ma yani hi ek namalô yaŋ ma hanaŋ, ‘Yenaŋ okna! Undum yenaŋ ku emben ku yak waiŋ kapô!’

29 “Ma namalô hanaŋ viyaŋ nena, ‘Yahadô.’ Vê m ma hik anêŋ auk liliŋ ma hi.

30 “Lambô hi hadêŋ namalô yaŋ ma hanaŋ abô êŋ hathak loŋbô. Ma nakaduŋ hanaŋ, ‘Wakamik, tem yana’. Ma miŋ hi ami.

31 “Namalô ju êŋ yaŋ sê intu hasopa lambô anêŋ abô?”

Ma thêlô enaŋ, “Namalô yaŋ môŋ.”

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô. Nê takis lôk avi sek waliliŋ tem nimbitak nêyô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô nê môn ek môlô. 32 *Jon bôk halêm ba hik loŋondê thêthôn thô hadêŋ môlô. Ma donjom môlô miŋ ôêvhaviŋ

anêḡ abô ami. Ma ḡê takis lôk avi sek waliliḡ, thêlô êvhaviḡ ba bôk môlô ôyê yôv. Ma donḡtom môlô miḡ ole kapôlômim liliḡ ami. Ba intu ḡê takêḡ tem nêḡmôḡ ba nimbital nêyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô ba ini.”

Abô loḡ kapô hathak ḡê kambom eyabiḡ ku yak waiḡ (Mak 12:1-12; Luk 20:9-19)

33 * “Môlô nodanô abô loḡ kapô yan. Ku alaḡ te havatho anêḡ ku yak waiḡ ma havak lôk hawê haveḡ. Ma halav lôv nêyô nimiḡ waiḡ anêḡ anôḡ pesa ek neja anêḡ thôk. Ma halav unyak daim te ek anyô nêḡmô ek neyabiḡ ku êḡ. Vêḡm ma hatak ku êḡ halôk anyô doho baheniḡ ek neyabiḡ ek hik anôḡ ma thêlô neja anôḡ vi ma nêḡnêḡ vi êḡndêḡ yani. Ma hatak loḡ êḡ ba hi loḡ buyaḡ.

34 “Yak waiḡ êḡ hadum ek injik anôḡ ma ku alaḡ hêv anêḡ ḡê ku ba i ek neja yak waiḡ anêḡ anôḡ. 35 Ma ḡê takatu ba eyabiḡ ku evaloḡ thêlô ba epatiḡ i ma ik doho vônô ma ik doho hathak valu. 36 Êḡ ma ku alaḡ hêv ḡê ku bêḡ anôḡ ba i ma ḡê eyabiḡ ku yak waiḡ ibuliḡ thêlô aêḡ iyom.

37 “Ma hasoḡ nena thêlô tem nedaḡô namalô anêḡ abô ba intu hêv yani iyom ba hi. 38 *ḡê eyabiḡ ku êyê ku alaḡ nakaduḡ hayô ma enaḡ hadêḡ i nena, ‘Ôpêntêk ma ku

alaḡ anêḡ nakaduḡ ba tem eyabiḡ lambô anêḡ ku. Alalô ik yani vônô, ma ku êḡ tem imbitak alalôaniḡ.’ 39 *Ba intu evaloḡ yani ba ewa ele ku viyaiḡ ma ik vônô.

40 “Aêḡ ba ku alaḡ hayô ma tem indum malê êḡndêḡ ḡê takatu ba eyabiḡ ku êḡ?”

41 ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk avômalô iniḡ ḡê bêḡbêḡ enaḡ hadêḡ yani nena, “Yani tem imbuliḡ ḡê kambom takêḡ kambom anôḡ. Ma tem enja ku yak waiḡ êḡ ba nêḡm êḡndêḡ anyô vi. Yak waiḡ hik anôḡ, ma ḡê êḡ tem nêḡnêḡ ku alaḡ anêḡ sam.”

42 *Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Môlô bôk osam abô êntêk ba hêk Wapômbêḡ anêḡ kapyā nena,

“Valu atu ba ḡê elav unyak êpôlik hathak,
ma lêk habitak landiḡ anôḡ.

Anyô Bêḡ da hadum aêḡ,
ma yêlô ayê nôḡm êḡ
nena mavi anêḡ
dôêḡ.’ *Kapyā Yêḡ*
118:22-23

43 “Aêḡ ba yanaḡ êḡndêḡ môlô nena Wapômbêḡ tem nêḡm anêḡ loḡ lôkliḡyak vê êḡnjêk môlô ba nêḡm êḡndêḡ ḡê ôdôḡ yan. Ma thêlô tem nijik anôḡ êtôm alokwaḡ mavi te hathak hik anôḡ. 44 Ma ôpatu ba hêv yak hayôhêk valu êntêk, ma tem ipup nenanena. Mena valu êḡ hêv yak hayôhêk anyôla, ma

* 21:33: Ais 5:1-2 * 21:38: Mat 27:18
9:33; 1Pi 2:6-8

* 21:39: Hib 13:12 * 21:42: Lom

tem ôpêḡ ipulusik ba imbitak malimmalim.”*

⁴⁵ Nê bêḡbêḡ êbôk da lôk Palisi elanô Yisu anêḡ abô loḡ kapô takêḡ ma eyala nena yani hanaḡ hathak thêlôda.

⁴⁶ Êḡ ma thêlô êbôlêm loḡondê ek nebalonḡ yani. Ma donḡtom êkô hathak avômalô iniḡ eyala nena Yisu ma plopet te ba intu êkô.

22

Abô loḡ kapô hathak enḡgabôm nôḡ ewa i (Luk 14:16-24)

¹ Yisu hanaḡ abô loḡ kapô yaḡ hathak loḡbô nena, ²⁻³ “Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinḡyak ma hatôm aêntêk. Avômalô idum ek nendom avi te ni ek kiḡ te anêḡ nakaduḡ. Êḡ ma hêv abô hadêḡ avômalô doho ek nêlêm nejaḡ nôḡ imbiḡ thêlô. Ba hanḡgabôm nôḡ bêḡ atu yôv ma halam avômalô ek nêlêm nejaḡ nôḡ ewa i êḡ imbiḡ thêlô. Ma donḡtom êdô.

⁴ “Êḡ ma hêv nê ku doho hathak loḡbô ba hanaḡ hadêḡ avômalô takatu ba halam nena, ‘Môlô nodanô! Lêk yahapôpêk nôḡ yôv. Yahik yenaḡ bokmanḡkao doho lôk alim dopdop doho ba yahanḡgabôm! Ba intu nôlêm!’

⁵ “Ma donḡtom miḡ elanô ami ma i mayaliv. Vi i iniḡ ku ma vi i idum iniḡ ku valuseleḡ. ⁶ *Ma vi evalonḡ kiḡ anêḡ

nê ku ba idum kambom lo-maloma hadêḡ i vêm ma iki vônô. ⁷ Kiḡ lamaniḡ kambom ba hêv nê vovak i ek nijik nê êḡ lenḡkadôk liḡ lôk nêmbôk atum esaḡ loḡ êḡ.

⁸ “Êḡ ma hanaḡ hadêḡ nê ku nena, ‘Nôm lêk yahapôpêk yôv ba hamô. Ma donḡtom avômalô takatu ba yahalam i, ma avômalô kambom ba intu êdô nêlêm. ⁹ Aêḡ ba unu malaklêvônḡ ma nodam avômalô takatu ba ôpôm i ba nêlêm ek nejaḡ nôḡ êntêk.’ ¹⁰ Ma nê ku i mayaliv ba evenḡ loḡondê sapêḡ ma enaḡ kiḡ anêḡ abô hadêḡ avômalô takatu ba êpôm i. Êḡ ma elom avômalô mavi lôk avômalô kambom ba êyô aleba unyak kapô êḡ putup.

¹¹ “Ma kiḡ habitak hayô unyak kapô ba hi ek êḡjê avômalô, ma hayê nena anyô te miḡ hapesaḡ i mavi ami. ¹² Ma hanaḡ hadêḡ ôpêḡ, ‘Aiyaḡ, miḡ huik kwêv mavi ami eka? Ma opalê hêv o ba hólêm unyak kapô êntêk?’ Ma ôpêḡ bônônḡ iyom.

¹³ * “Êḡ ma hanaḡ hadêḡ anêḡ nê ku nena, ‘Nobalonḡ ôpêntêk ba nokak va lo baḡ lusu ma nôḡnêm yani vê ba ni loḡ momaḡiniḡ. Loḡ êḡ ma tem thêlô nedaḡ kambom ba nesaḡ venḡḡbôlêk ôdônḡ loḡ.’ ”

¹⁴ Yisu hanaḡ abô loḡ kapô êḡ yôv ma hanaḡ, “Wapômbêḡ halam avômalô bêḡ anônḡ, ma

* **21:44:** Nê lôk kauk vi enaḡ nena, “Abô 44, ma Matyu da miḡ hato ami ma anyô yaḡ hawa abô êḡ hêk Luk ba hato.” Ma vi enaḡ nena, “Mi, Matyu da hato.” * **22:6:** Mat 21:35 * **22:13:** Mat 8:12; 25:30; Luk 13:28

doŋtom tem enja naju iyom ek nimbatak anêŋ avômalô.”

Nênêm takis êndêŋ Sisa mena dô

(Mak 12:13-17; Luk 20:20-26)

15* Ma Palisi i ethak doŋtom ba ibutiŋ abô ba iniŋ abô ma hatôm elav gwasilim. Thêlô idum aêŋ ek Yisu hanaŋ abô kambom te ma nebalonŋ yani. 16 Êŋ ma thêlô êv iniŋ nê ku doho lôk nê ôdônŋ te iniŋ athêŋ nena “Helotian” ba i hadêŋ Yisu. Ma enaŋ, “Kêdônŋwaga, yêlô ayala nena o ma anyô abô avanônŋ. Ma hothak huik Wapômbêŋ anêŋ abô thô hadêŋ avômalô. Ma miŋ hothak hobam anyô yaŋ ma hôdô anyô yaŋ ami. Ba intu nê bêŋbêŋ êdô anêm abô, ma miŋ hôkô ek i ami. 17 Aêŋ ba onanŋ êndêŋ yêlô. Bumalô iniŋ balabuŋ hanaŋ nena yêlô hatôm nanêm valuselen êndêŋ Sisa mena mi? Ba lemhabi aisê?”

18 Yisu hayala iniŋ auk kambom ba intu hanaŋ, “Môlô nê abôyan! Aisê ba môlô udum ek numbuliŋ ya? 19 Uŋgwik valuselenŋ atu ba othak ôêv hadêŋ Sisa te thô êndêŋ ya.” Ma ewa valuselenŋ êŋ ba i êv hadêŋ yani. 20 Ma hanaŋ hik thêlô liŋ, “Opalê anêŋ dahô lôk anêŋ athêŋ hêk valuselenŋ êntêk?”

21* Ma enaŋ nena, “Sisa.”

Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Sisa anêŋ nômkama ma nônêm êndêŋ

Sisa da. Ma Wapômbêŋ anêŋ nômkama ma nônêm êndêŋ Wapômbêŋ da.”

22 Thêlô elanŋô abô êŋ ba esonŋ kambom ma etak Yisu ba i.

Abô hathak nê ŋama tem nimbiyô aisê

(Mak 12:18-27; Luk 20:27-40)

23 *Wak êŋ ma Sadyusi doho i hadêŋ Yisu. Thêlô ma ôdônŋ te atu ba enaŋ nena nê ŋama tem miŋ nimbiyô esak lonbô ami. Aêŋ ba intu enaŋ hik Yisu liŋ nena,

24 * “Kêdônŋwaga, Mose bôk hanaŋ hadêŋ alalô nena, ‘Anyô te hama ba nali mi ma anêŋ yaŋ hamô, ma enja avi tôp êŋ ek imbi yaŋ atu ba hama anêŋ nakaduŋ vê.’ 25 Aêŋ ba nê lôk iviyaŋ bahenŋvi ba lahavuju êmô. Ma bôp hawa avi te ba hama ma nakaduŋ mi. Ma nôk enja avi tôp êŋ, hawa 26 ba hama ma nakaduŋ mi. Ma ŋgwa enja avi tôp bô êŋ, nena hama haviŋ. Êŋ ma iviyaŋ takatu ba êmô ma nesopa kobom doŋtom êŋ iyom. 27 Vêm ma avi tôp êŋ hama haviŋ. 28 Ma waklavônŋ nê ŋama iviyô hathak lonbô ma avi tôp atu ba nê lôk iviyaŋ bahenŋvi ba lahavuju takatu ba ewa ma alisê te anêŋ avi?”

29 Ma Yisu hanaŋ, “Môlô miŋ oyala Wapômbêŋ anêŋ lôklokwanŋ lôk anêŋ abô atu ba hêk anêŋ kapyka katô ami. Ba intu onanŋ abô lokbanŋ êntêk.

* 22:15: Mak 3:6 * 22:21: Lom 13:7

* 22:23: Ap 23:8 * 22:24: Lo 25:5

³⁰ Waklavôḡ ḡê ḡama iviyô hathak loḡbô, ma anyô lo avi tem miḡ neja i esak loḡbô ami ma mi. Thêlô tem nêḡmô êtôm aḡela malak leḡ iyom.

³¹ “Môlô onañ nena ḡê ḡama tem miḡ nimbiyô esak loḡbô ami. Ma doḡtom môlô bôk osam abô atu Wapômbêḡ bôk hanaḡ hadêḡ Mose aêntêk, ³² * ‘Ya ma Ablaham lo Aisak ma Jekop iniḡ Wapômbêḡ.’ Wapômbêḡ ma miḡ ḡê ḡama iniḡ Wapômbêḡ ami. Mi, yani ma ḡê lôkmala iyom iniḡ Wapômbêḡ. Ba intu yêlô ayala nena thêlô bôk ema, ma doḡtom lêk êḡmô lôkmala.”

³³ Avômalô bêḡ anôḡ elañô Yisu anêḡ abô êḡ ba esonḡ kambom.

Balabuḡ alisê intu bêḡ ek vi?

(*Mak 12:28-34; Luk 10:25-28*)

³⁴ Palisi elañô nena Yisu hik Sadyusi iniḡ auk lokbaḡ thô aleba thêlô bônôḡ iyom. Ma thêlô ethak doḡtom ba i hadêḡ Yisu. ³⁵ Ma iniḡ anyô lôkauk bêḡ te hathak balabuḡ hadum ek esaê Yisu ba hanaḡ, ³⁶ “Kêdôḡwaga, abô balabuḡ alisê intu bêḡ ek abô balabuḡ vi?”

³⁷ *Êḡ ma Yisu hanaḡ nena, “ ‘Lemimimbiḡ Anyô Bêḡ unim Wapômbêḡ êḡjêk unim kapôlômim lôk dahôlômim ma unim auk sapêḡ.’ ³⁸ Ma balabuḡ êntêk ma bêḡ anôḡ ba hamôḡ. ³⁹ *Ma balabuḡ

yaḡ ma hatôm balabuḡ môḡ atu iyom ba hanaḡ nena, ‘Lemimbiḡ avômalô vi êtôm lemhabiḡ oda.’ ⁴⁰ *Abô balabuḡ sapêḡ lôk plopet iniḡ abô ma hamô balabuḡ ju êntêk kapô.”

Mesia ma opalê anêḡ lim lukmuk?

(*Mak 12:35-37; Luk 20:41-44*)

⁴¹ Yôv ma Yisu hanaḡ hik Palisi takatu liḡ, ⁴² * “Môlô lemimhabi aisê hathak Mesia atu? Yani ma opalê anêḡ lim lukmuk?”

Ma thêlô enañ, “Devit anêḡ.”

⁴³⁻⁴⁴ *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Mavi. Ma doḡtom odaḡô Devit anêḡ abô te. Lovak Mathenḡ hêv auk hadêḡ yani ba Devit da hanaḡ nena, “ ‘Anyô Bêḡ Wapômbêḡ hanaḡ hadêḡ yenaḡ Anyô Bêḡ Mesia nena, “Ômô yabaheḡ vianôḡ endeba yatak ḡê takatu ba ik vovak hadêḡ o nêḡmô vemkapô vibinḡ am.” ’ *Kapya Yêḡ 110:1*

⁴⁵ Ma Devit da bôk halam Mesia nena anêḡ Anyô Bêḡ. Ma aisê ka Mesia ma yani anêḡ lim lôk anêḡ Anyô Bêḡ imbiḡ?” ⁴⁶ Ma thêlô miḡ hatôm nenaḡ vianaḡ ami. Ba intu hayô hamô wak êḡ ba hi, ma thêlô êkô ba miḡ enañ hik yani liḡ ek nesau yani esak loḡbô ami.

* **22:32:** Kis 3:6; Mat 8:11 * **22:37:** Lo 6:5 * **22:39:** Wkp 19:18; Mat 7:12

* **22:40:** Lom 13:10; Gal 5:14 * **22:42:** Jon 7:42 * **22:43-44:** Mat 26:64

23

*Yisu hathañ Palisi lôk nê
lôkauk hathak abô balabuñ*

(Mak 12:38-39; Luk 20:45-46)

¹ Yisu hanañ hadêñ avômalô lubuñlubuñ takatu lôk anêñ nê ku nena, ² “Nê lôkauk hathak abô balabuñ lôk Palisi ma môlônim nê bêñbêñ êdôn môlô hathak Mose anêñ abô. ³ *Ba intu nosopa nê êñ inin abô sapêñ. Ma donjom thêlôda minj ethak esopa inin abô ami ma mi. Aêñ ba minj nundum êtôm atu ba thêlô idum ami. ⁴ *Thêlô êv balabuñ anêñ malainj lomaloma hadêñ avômalô ek nesopa. Nôm êñ ma hatôm vak malainj kambom. Ma donjom thêlôda minj êv sa dokte ami.

⁵ * “Nê takêñ ethak epe-
san vak yaônena ek netak Wapômbêñ anêñ abô êndôk ba ibutinj hêk luvôninj lôk bahenjin. Ma ethak ibutinj yak daim haminj inin kwêv anêñ danj hêk venjin luvi ek injik thô nena nê êvhavinj Wapômbêñ. Lôk epesanj inin vak yaô lôk yak daim takatu ba bêñ ek avômalô vi inin ek avômalô nêgê ba nebam i. ⁶ *Ma avômalô engabôm nômbêñ, ma leñinhavinj nejanj nômbêñ nê bêñbêñ inin loñ ethak êmô. Lôk leñinhavinj nêmbêñ êtôm nê bêñbêñ êmô unyak yenj kapô. ⁷ Ethak i loñ ethak donjom halôk

ma leñinhavinj avômalô bêñ anôn nenañ nena, ‘Waklêvôn anyô bêñ’ lôk nebam i nena ‘Kêdônwaga’.

⁸ “Môlônim Anyô Bêñ ma donjom iyom ma môlô ma nê lôk iviyanj sapêñ. Ba intu minj malemimkilik ek avômalô nebam môlô nena nê bêñbêñ ami. ⁹ Ma môlônim lemambô ma donjom iyom hamô malak leñ. Ba intu minj nodam anyô pik te nena môlônim lemambô ami. ¹⁰ Ma môlônim kêdônwaga ma donjom iyom. Yani ma Mesia atu. Ba intu minj anyô te endam môlô nena ‘kêdônwaga’ ami. ¹¹ *Ôpatu ba hadum môlônim ku ek hêv môlô sa, yani êñ intu tem imbitak anyô lôk athêñ bêñ. ¹² *Ma ôpatu ba habam yanida, yani êñ tem imbitak anyô athêñ mi. Ma ôpatu ba hatauinj i, yani êñ tem nebam yani.

*Yisu hathañ nê bêñbêñ
sapêñ*

*(Mak 12:40; Luk 11:39-52;
20:47)*

¹³ “Alikaknena môlô Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ! Môlô onañ auk mavi ma donjom môlô udum kambom ba uik Wapômbêñ anêñ loñ lôklinyak anêñ unyak abôlêk sinj ek avômalô. Môlôda ôdô ek numbitak nôyô loñ êñ. Ma anyô te hadum ek imbitak êyô, êñ ma môlô uminj yani loñ sinj.

¹⁴ “Alikaknena môlô Palisi lôk nê lôkauk hathak

* 23:3: Mal 2:7-8 * 23:4: Luk 11:46 * 23:5: Kis 13:9; Nam 15:38-39; Lo

6:8; Mat 6:1 * 23:6: Luk 11:43 * 23:11: Mat 20:26; Mak 9:35; Luk 22:26

* 23:12: Jop 22:29; Snd 29:23; Luk 14:11; 18:14

abô balabuņ! Mólô onañ auk mavi ma doņtom mólô udum kambom. Mólô othak owa avi tōp iniņ unyak lôk nômkama sapêņ! Ma doņtom mólô othak oterņ mek daim bêņ ek avômalô nebam mólô. Ba intu mólônim vovaņ tem imbitak bêņ anôņ ek avômalô vi iniņ.*

15 “Alikaknena mólô Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuņ! Mólô onañ auk mavi ma doņtom mólô udum kambom. Mólô othak oveņ pik lôk ŋgwêk sapêņ ek ôdôņ avômalô hathak mólônim auk. Ma avômalô takêņ esopa mólônim auk ba idum kambom takêņ ma hatôm anyô ju iniņ kambom idum bôlôņ ju ba tem ini loņ atum lôkmala êtôm mólô.

16 * “Alikaknena! Mólô ma hatôm nê maleņiņ pusip ba yaņ halom yaņ haveņ loņôndê ba othak onañ nena, ‘Anyô te havak balabuņ hathak Wapômbêņ anêņ unyak, êņ ma nôm yaôna ba yani hatôm êmbôliņ dôm êndêņ abô êņ. Ma doņtom anyô te havak balabuņ hathak gol atu ba hamô Wapômbêņ anêņ unyak, êņ ma nômbêņ ba yani indum êtôm atu ba yani hanaņ.’ 17 Mólô nê molo lôk malemim pusip! Wapômbêņ anêņ unyak ma nômbêņ ek gol. Ek malê nena Wapômbêņ anêņ unyak hadum ba gol êņ habitak mathenņ.

18 “Ma mólô othak onañ abô bute haviņ nena, ‘Anyô

te havak balabuņ hathak loņ êbôk da, yani êņ hatôm êmbôliņ dôm êndêņ abô êņ. Ma doņtom anyô te hêv da ba havak balabuņ hathak da êņ, êņ ma yani indum êtôm atu ba yani hanaņ.’ 19 Mólô nê malemim pusip! Loņ êbôk da ma nômbêņ ek nôm atu ba anyô hêv hatôm da. Ek malê nena loņ êbôk da hadum ba da êņ habitak mathenņ.

20 “Ba intu Anyô te havak balabuņ hathak loņ êbôk da, yani lêk havak balabuņ hathak loņ êbôk da lôk da atu ba hamô haviņ. 21 Ma anyô te havak balabuņ hathak unyak mathenņ êņ, yani êņ lêk havak balabuņ hathak unyak mathenņ lôk Wapômbêņ atu ba hamô unyak mathenņ êņ kapô haviņ. 22 *Ma anyô te havak balabuņ hathak malak len, êņ ma hatôm havak balabuņ hathak Wapômbêņ lôk loņ atu ba hayô hamô ek hayabiņ nômkama sapêņ.

23-24 * “Alikaknena mólô nê lôkauk hathak abô balabuņ lôk Palisi! Mólô lôklokwaņ ba osopa balabuņ yaônena ma balabuņ bêņ ma mólô ôthôņ paliņ. Mólô othak usup ava nenanena atu ba hadum nôm vasiņ ma uik sam hi ôdôņ laumiņ ba ôêv te hadêņ Wapômbêņ hatôm da. Ma doņtom mólô othak ubuliņ avômalô ba miņ udum thêthôņ hadêņ i ami lôk miņ ôêv kapôlômim ek i ami. Ma

* 23:14: Nê lôkauk vi leņiņhabi nena abô 14 êņ, ma Matyu da miņ hato ami, ma anyôla hato haveņ yam. * 23:16: Mat 15:14 * 23:22: Ais 66:1; Mat 5:34

* 23:23-24: Wkp 27:30; Mai 6:8

miñ mólô ôêvhaviñ ba osopa Wapômbêñ anêñ abô sapêñ ami.

“Mólô othak ôêv thêmathôm vê hêk mólônim nôm, ma doñtom bok kamel ma mólô ôtôkwêñ paliñ! Ba intu mólô hatôm anyô mapusip te ba halom anyô yañ haven loñôndê. Notak auk takêñ ma nosopa balabuñ bêñbêñ lôk balabuñ yaônena imbiñ.

25 * “Alikaknena mólô Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ! Mólô osau avômalô ba othak uthik unim tase lôk belev anêñ vidôm iyom. Ma doñtom nôm takatu ba oñgasô halôk ma bôk owa vani ba oañ palonj. 26 Ba intu mólô nê malemim pusip! Nusik tase lôk belev vi kapô ek viyaiñ imbitak mabuñ imbiñ!

27 * “Alikaknena mólô Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ! Mólô osau avômalô hatôm valu atu ba hamô siô ma esaba hathak nôm thapuk ek nepesañ mavi anôñ. Ma doñtom siô kapô ma putup hathak nê ñama iniñ lokwañ bôk hapalê hamô. 28 * Ba intu avômalô êyê mólônim bôk lo loñ ma thêlô esonj nena mólô ma nê thêthônj. Ma doñtom mólônim kapôlômim ma putup hathak ku esau avômalô lôk auk ôdô Wapômbêñ anêñ abô.

29 “Alikaknena mólô Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ! Mólô onañ nena mólô ôdô kambom te. Ma doñtom mólôda udum kambom êntêk. Mólô othak olav unyak mavi

hayô plopet bô iniñ siô ma mólô opesañ kamuñ mavi hamô nê thêthônj iniñ siô.

30 Ma mólô othak onañ nena, ‘Bumalô iniñ kambom ma bêñ ek yêlôaniñ. Ba intu thêlô ik plopet vônô. Ma yêlô namô imbiñ bumalô, ma tem miñ yêlô nadôk ek nijik plopet vônô ami.’ 31 * Aêñ ba lêk hik thô nena mólô ma nê takatu ba uik plopet vônô iniñ limi ba intu mólô othak udum iniñ kambom takêñ haviñ. 32 Yôv! Mólônu nundum bumalô iniñ kambom takêñ endeba êyô anêñ dañ!

33 * “Mólô unya kambom! Mólô nyaleñ kambom anêñ nali! Wapômbêñ indum abô ek mólô ma tem mólônu loñ atum lôkmala. Ma miñ hatôm nôsôv ba unu ami.

34 “Ba intu tem yanêm plopet lôk nê lôkauk ma kêdônjwaga doho êsôk êndêñ mólô ma tem unjgwik vi vônô ma vi ma unjgwik esak alovalañañsiñ. Ma vi ma tem nobali êndôk mólônim unyak yeñ lôk nudupunij i ba nêsôv mayaliv ba ini lomalak lomalak. 35 * Mólô othak osopa libumi takatu ba bôk ik nê thêthônj bêñ anôñ vônô. Anyô môñ atu ba ik vônô ma Abel ma ik aêñ habup hathak aleba hayô Sekalaia, Belekia nakaduñ. Ik yani vônô hêk unyak mathenj lôk loñ êbôk da anêñ malêvônj. Ba intu Wapômbêñ tem nêñ vovañ bêñ êndêñ mólô. 36 Yanañ

* 23:25: Mak 7:4 * 23:27: Ap 23:3

* 23:28: Luk 16:15 * 23:31: Ap 7:52

* 23:33: Mat 3:7; 12:34; Luk 3:7

* 23:35: Stt 4:8; 2Sto 24:20-21

avanôḡ êndêḡ môlô! Avômalô bôlôḡ êntêk tem nêpôm vovaḡ bêḡ esak limi iniḡ kambom.”

Yisu lahiki hathak Jelusalem

(Luk 13:34-35; 19:41-44)

³⁷“Ai, Jelusalem, Jelusalem! Môlô othak uik plopet pôpônô! Ma ḡê takatu ba Wapômbêḡ hêv halêm ma môlô uik i hathak valu! Alikaknena! Yahadum lôbôlôḡ ek yasup nalumi esak doḡtom êtôm tale tiḡ hasup nali ba êmô banik kapô. Ma doḡtom môlô ôdô. ³⁸*Odaḡô! Môlônim malak ma tem kambom ba êmô ḡgathiniḡ! ³⁹*Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô nena môlô tem miḡ ôḡḡô ya esak loḡbô ami endeba nonaḡ nena, ‘Wapômbêḡ nêḡ lamavi êndêḡ ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ!’ am.”

24

Yisu hanaḡ abô hathak unyak mathêḡ Jelusalem

(Mak 13:1-2; Luk 21:5-6)

¹Yisu hatak unyak mathêḡ anêḡ piklêvôḡ ba havenḡ denaḡ ma anêḡ ḡê ku êlêm hadêḡ yani ba enaḡ nena, “Nôḡḡô unyak mathêḡ lôk anêḡ unyak yaônena mavi anôḡ takêntêk!” ²*Ma Yisu hanaḡ, “Môlô ôyê nôḡ takêntêk ba lemimmavi hathak e? Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô. Malaiḡ bêḡ tem imbitak ba ḡê vovak tem nijik nôḡkama mavi nôḡmbêḡ êntêk

pesa ba valu yaḡ miḡ hatôm êyômô yaḡ loḡ ami.”

Malaiḡ lomaloma tem nimbitak

(Mak 13:3-13; Luk 21:7-19)

³Yisu hathak Dum Oliv ba hi halôk hamô biḡ. Ma anêḡ ḡê ku iyom i hadêḡ yani ma enaḡ hik yani liḡ nena, “Anḡê intu nôḡ takêḡ tem imbitak? Ma malê intu tem imbitak ek injik thô nena tem ôlêm ek pik lo leḡ anêḡ daḡ?”

⁴⁻⁵*Ma Yisu hanaḡ nena, “ḡê lomaloma tem nêlêm esak yenaḡ athêḡ ba nenaḡ nena, ‘Ya ma Mesia atu.’ Ma tem nesau avômalô bêḡ anôḡ. Ba intu noyabiḡ am. ⁶Ma môlô tem nodanô abô esak vovak lomaloma lôk vovak tem imbitak pik luvuluvu. Nôm takêḡ tem imbitak ma doḡtom pik lo leḡ anêḡ daḡ ma mi denaḡ. Ba intu miḡ nodowaliḡ ami. ⁷Ma avômalô ôdôḡ yaḡ tem nijik vovak imbiḡ ôdôḡ yaḡ. Ma kiḡ yaḡ lôk anêḡ avômalô tem nijik vovak êndêḡ kiḡ yaḡ. Ma loḡ lomaloma ma tem bôm lôk duviaḡ bêḡ imbitak. ⁸Nôm takêḡ ma hatôm vovaḡ môḡ atu ba hapôm avi lôk lasabenḡ ek embathu.

⁹* “Ma tem nebalonḡ môlô ba netak êndôk anyô vi baheḡḡ ek nêḡnêḡ vovaḡ êndêḡ môlô lôk nijik môlô vônô. Môlô ma yenaḡ avômalô ba intu tem avômalô sapêḡ nêpôlik esak môlô. ¹⁰Ma avômalô takatu ba êvhaveḡ

* 23:38: 1Kiḡ 9:7-8; Jer 22:5

* 23:39: Sḡḡ 118:26

* 24:2: Luk 19:44

* 24:4-5: Mat 24:23-24; 1Jon 2:18

* 24:9: Mat 10:22

ya bêḡ anôḡ tem netak iniḡ êvhaviḡ, ma thêlôda tem nêpôlik esak i ba nenanḡ thêlôda bêḡ. ¹¹ *Ma plopet abôyaḡ bêḡ anôḡ tem nimbitak ba nesau avômalô bêḡ anôḡ. ¹² Ma avômalô takatu ba êdô nesopa Wapômbêḡ anêḡ abô tem nimbitak bêḡ anôḡ. Aêḡ ba avômalô iniḡ lenḡhaviḡ avômalô vi tem imbitak thilibuḡ. ¹³ *Ma doḡtom ḡê takatu ba imiḡ lôklokwaḡ aleba hayô anêḡ daḡ, ma Wapômbêḡ tem nêḡ i bulubiḡ. ¹⁴ *Aêḡ ba avômalô tem nenanḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi êntêk esak anêḡ loḡ lôkliḡyak bêḡ embenḡ pik sapêḡ ek avômalô sapêḡ nedaḡô vêḡ ka pik lo lenḡ anêḡ daḡ tem êyô.

Nôm kambom anôḡ tem imbitak

(Mak 13:14-23; Luk 21:20-24)

¹⁵⁻¹⁶ * “Plopet Daniel bôk hanaḡ abô te hathak nôm kambom anôḡ atu ba tem imiḡ loḡ mathêḡ anôḡ. (Aêḡ ba môlô takatu ba osam abô êntêk, ma lemimimbi katô am.) Ma môlô takatu ba ômô Judia ôyê nôm êḡ, ma nôsôv kethêḡ ba unu dumlolê. ¹⁷ *Ma ḡê takatu ba êmô unyak vôv, miḡ hatôm nêndôk ba ini unyak kapô ek neja iniḡ nômkama ami. ¹⁸ Ma ḡê takatu ba êmô ku kapô miḡ hatôm nendeni unyak ek neja

iniḡ kwêv thilibuḡ ami. ¹⁹ Ai, kikaknena. Waklavôḡ êḡ ma tem malaiḡ bêḡ ek avi takatu ba esabenḡ lôk avi takatu ba êv sôm hadêḡ nali. ²⁰ Noteḡ mek ek malaiḡ takêḡ miḡ imbitak êndêḡ Sabat mena beleḡ simbak la ami. ²¹ *Ek malê nena waklavôḡ êḡ ma tem malaiḡ bomaḡ ba êmôḡ ek malaiḡ tak sêbôk ba môḡ anôḡ aleba lêk. Ma tem miḡ imbitak aêḡ esak loḡbô ami. ²² Ma miḡ hadabêḡ waklavôḡ malaiḡ takêḡ kisi ami, êḡ ma avômalô sapêḡ tem nema. Ma doḡtom lahabi avômalô takatu ba bôk dalam i yôv ba intu hadabêḡ waklavôḡ êḡ hi bidonḡ.

²³ * “Waklavôḡ êḡ ma anyôla hanaḡ hadêḡ môlô nena, ‘Ôḡḡô, Mesia hamô loḡ êntêk’ mena ‘hamô loḡ tamu,’ ma miḡ nônêḡmimbiḡ ami. ²⁴ *Anyô doho tem nêlêḡḡ ba nenanḡ abôyaḡ nena, ‘Ya ma Mesia’ mena ‘Ya ma Wapômbêḡ anêḡ plopet te’, ma nindum lavôḡniḡ lôk nômbithi ek nesau avômalô takatu ba bôk Wapômbêḡ dalam i yôv haviḡ. Ma doḡtom Wapômbêḡ bôk dalam i yôv ba intu miḡ hatôm ami. ²⁵ Odaḡô! Nôm takêntêk miḡ lêk habitak ami denaḡ ma yahanaḡ nôm takêḡ bêḡ hadêḡ môlô ek môlô noyabiḡ am.

²⁶ * “Aêḡ ba anyô late hanaḡ hadêḡ môlô nena, ‘Ôḡḡô, yani hamô loḡ thiliv,’

* **24:11:** Mat 24:5,24; 1Jon 4:1 * **24:13:** Mat 10:22 * **24:14:** Mat 28:19

* **24:15-16:** Dan 9:27; 11:31; 12:11 * **24:17:** Luk 17:31 * **24:21:** Dan 12:1

* **24:23:** Mat 24:5 * **24:24:** Lo 13:1-3; 2Te 2:8-9; ALK 13:13-14 * **24:26:** Luk

êḡ ma miḡ mólô unu ami. Mena hanaḡ, ‘Ôḡḡô, yani hamô unyak êntêk,’ êḡ ma miḡ mólô nônêḡmibiḡ ôpêḡ ami. ²⁷ *Nodaḡô! Damak hêv ba habi deda haveḡ loḡ lôkthô ma avômalô sapêḡ êyê. Ma Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem êlêm ma avômalô sapêḡ tem nêḡê yani aêḡ iyom.

²⁸ * “Menak lambek ethak doḡtom êmô loḡ takatu ba alim palê hêk.

Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem endelêm

(Mak 13:24-32; Luk 21:25-33)

²⁹ * “Malaiḡ takêḡ hale halôk vêm ma ketheḡ oyaḡ ma

“wak tem imbitak mo-
maḡjiniḡ,

ma ayôḡ tem miḡ imbi deda
ami,

ma vuliḡ leḡ tem nêḡnêm yak,
ma nôḡ takatu ba hamô leḡ
tem nedowaliḡ.’ *Ai-
saia 13:10; 34:4*

³⁰ * “Ma wak êḡ ma Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu anêḡ lavôḡniḡ tem imbitak êḡjêk leḡ. Ma avômalô pik tem nedaḡ boloba ba nêḡê Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem êyô êmô buliv ba êlêm imbiḡ anêḡ lôkliḡyak lôk anêḡ deda lôkmaḡḡiḡ. ³¹ *Ma lavuak tem endaḡ lôklokwaḡ bomaḡ, ma yani tem nêḡ anêḡ aḡela ba

ini pik anêḡ daḡ sapêḡ ek nisup avômalô takatu ba bôk dalam i yôv.

³² “Ba intu mólô noja auk esak alokwaḡ beleḡ. *Hayeḡ ba ḡauḡ lukmuk habitak, êḡ ma oyala nena tem wak mavi êyô. ³³ Ma aêḡ iyom, mólô ôyê nôḡ takêḡntêk habitak, êḡ ma noyala nena Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu anêḡ waklavôḡ endelêm lêk habobo ba hamiḡ unyak abôlêk. ³⁴ *Yanaḡ avanôḡ êndêḡ mólô nena avômalô bôlôḡ êntêk tem miḡ nema ami denaḡ, ma nôḡ takêḡntêk sapêḡ tem imbitak. ³⁵ *Pik lôk leḡ tem nêḡ yak ba ni, ma doḡtom yenaḡ abô bute miḡ hatôm nêḡ yak ami.

Anyô te miḡ hayala waklavôḡ Yisu endelêm ami

(Mak 13:32-37; Luk 17:26-36)

³⁶ * “Anyô te miḡ hayala Yisu anêḡ waklavôḡ endelêm ami. Aḡela leḡ miḡ eyala ami, ma Nakaduḡ miḡ hayala haviḡ ami. Ma Kamik iyom intu hayala. ³⁷ *Ma avômalô bôlôḡ êntêk tem nindum êtôm bôk idum hadêḡ Noa anêḡ waklavôḡ. Êḡ ma Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem êlêm. ³⁸⁻³⁹ *Avômalô eyaḡ lo inum ma ewa i aleba êthôḡ paliḡ ma Noa hi yeḡ kapô.

* 24:27: Mat 24:37-39 * 24:28: Luk 17:37 * 24:29: Ese 32:7; Jol 2:10,31;

2Pi 3:10; ALK 6:12-13 * 24:30: Dan 7:13; Sek 12:10; ALK 1:7 * 24:31: 1Ko 15:52; 1Te 4:16 * 24:32: Abô Bômbôm ma ‘fik’. Ma Abô Malê ma ‘sabo’, ma doḡtom sabo anêḡ waklavôḡ miḡ hatôm Israeḡ iniḡ sabo anêḡ waklavôḡ ami. Ba

intu ato beleḡ iyom ek nêḡ auk esak Israeḡ iniḡ sabo anêḡ waklavôḡ. * 24:34: Mat 16:28 * 24:35: Mat 5:18 * 24:36: Ap 1:7; 1Te 5:1-2 * 24:37: Stt 6:5-8

* 24:38-39: Stt 7:21-23

Êḡ ma ḡambô bêḡ hayô ba habuliḡ thêlô sapêḡ. Ma avômalô bôlônḡ êntêk tem nêsonḡ paliḡ aêḡ iyom. Ma Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem êlêm. ⁴⁰ Wak êḡ, ma anyô ju tem nêmo kulêvônḡ, ma tem enja anyô yaḡ ma yaḡ êmo. ⁴¹ Ma avi ju tem nepesaḡ nômo êmo, ma tem enja avi yaḡ ma yaḡ êmo.

⁴² * “Aêḡ ba môlô noyabinḡ am ek malê nena môlô miḡ oyala waklavônḡ atu ba môlônim Anyô Bêḡ endelêm ami. ⁴³ *Môlô lemimimbi abô êntêk katô. Unyak te anêḡ alaḡ halaḡô abô nena ḡê vani tem nijik anêḡ unyak vose, êḡ ma yani hêk lêlê ek ḡê vani miḡ hatôm nijik unyak êḡ vose ami. ⁴⁴ Ma Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem endelêm ba indum môlô nosonḡ kambom. Ba intu nômo lêlê aêḡ iyom.

Abô loḡ kapô hathak anyô ku mavi lôk anyô ku kambom (Luk 12:42-46)

⁴⁵ “Aêḡ ba môlô nundum ku êtôm anyô lôkauk mavi atu ba hayabinḡ nômkama mavi. Unyak alaḡ hatak yani ek eyabinḡ anêḡ ḡê ku ba nêmo nômo êndêḡ i êtôm anêḡ wakma atu ba hatak. Vêm ma hi loḡ buyaḡ. ⁴⁶ Ma unyak alaḡ havôhalêm hathak loḡbô ba hayê nena anêḡ anyô ku êḡ hadum ku mavi, ma tem lamavi esak ôpêḡ. ⁴⁷ *Yanaḡ avanônḡ êndêḡ môlô nena unyak alaḡ êḡ tem etak ôpêḡ ek eyabinḡ anêḡ nômkama sapêḡ.

⁴⁸ “Ma donḡtom ôpêḡ ma anyô kambom, êḡ ma tem laimbi êḡḡêk kapô nena, ‘Lêk sawa daim ma yenaḡ anyô bêḡ miḡ havôhalêm kethêḡ ami.’ ⁴⁹ Êḡ ma hik ḡê ku takatu ba idum ku haviḡ yani ma hayaḡ nômo lôk hanum waiḡ bêḡ anônḡ haviḡ ḡê takatu ba ethak inum waiḡ ba elo molo. ⁵⁰ Hadum aêḡ ba hathônḡ paliḡ, ma unyak alaḡ tem êyô ba indum ôpêḡ esonḡ kambom. ⁵¹ Êḡ ma unyak alaḡ tem nêmo vovaḡ bêḡ êndêḡ yani ma êndô ôpêḡ êmo imbiḡ ḡê takatu ba esau avômalô. Loḡ êḡ ma thêlô tem nedaḡ kambom ba nesaḡ veḡḡbôlêk ôdônḡ loḡ.

25

Abô loḡ kapô hathak avi muk laumiḡ

¹ * “Wapômbêḡ anêḡ lôkliḡnyak ma aêntêk. Avi muk laumiḡ ewa iniḡ atum ba i ek nêpôm ôpatu ba tem enja avi lukmuk. ² Avi lôkauk ma baheḡvi ma auk mi ma baheḡvi. ³ Avi auk mi ewa iniḡ atum ba i, ma miḡ ewa iniḡ alokwaḡ thôk ami. ⁴ Ma donḡtom avi lôkauk ewa iniḡ atum lôk alokwaḡ thôk halôk kolopak. ⁵ Avi takêḡ eyabinḡ anyô êḡ ek êyô aleba mi ma maleḡniḡ hayaḡ ba êk sôm.

⁶ “Bôlôvônḡ biḡ ma elam, ‘Anyô hawa avi lêk hayô yôv ba alôana!’

⁷ “Êḡ ma avi muk takêḡ iviyô ma êpôpêk iniḡ atum.

* 24:42: Mat 25:13 * 24:43: Luk 12:39-40; ALK 16:15 * 24:47: Mat 25:21,23

* 25:1: Luk 12:35; ALK 19:7

⁸ Ma avi auk mi enañ hadêḡ avi lôkawk nena, ‘Yêlôaniḡ atum hadum ek ema ba môle nônêm athôk doho êlêm.’

⁹ “Ma avi lôkawk enañ, ‘Miḡ hatôm alalô sapêḡ ami ba dô, ma unu nonañ êndêḡ avômalo doho ek nônêm vuli.’

¹⁰ “Êḡ ma thêlô i ek nênem iniḡ vuli. Thêlô i denañ ma anyô atu hayô. Ma vi atu ba lêk êpôpêk i yôv ibitak êyô unyak kapô haviḡ yani ek nejan nôm ma ik unyak abôlêk siḡ.

¹¹ * “Vêm ma vi atu êyô ma enañ, ‘Anyô bêḡ, anyô bêḡ! Uḡgwik unyak abôlêk vê ek yêlô.’

¹² * “Ma donjom ôpêḡ hanaḡ, ‘Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môle nena yahathôḡ môle paliḡ.’”

¹³ * Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ avômalo takatu ba elañ anêḡ abô nena, “Môle miḡ oyala waklavôḡ atu ba Anyô Bêḡ tem endelêm ami. Ba intu noyabiḡ am.”

Abô loḡ kapô hathak ḡê ku eyabiḡ valuseleḡ

(Luk 19:11-27)

¹⁴ “Nodañô abô doho imbiḡ. Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ma hatôm anyô te hadum ek ni loḡ buyañ ba halam anêḡ ḡê ku êlêm ek nêm nômkama êndêḡ i ek neyabiḡ. ¹⁵ * Yani hik valuseleḡ sam hatôm thêlôniḡ auk lôk iniḡ ku ba hêv valuseleḡ 5,000 hadêḡ anyô te, ma 2,000 hadêḡ anyô yaḡ, ma

1,000 hadêḡ anyô te ma hi. ¹⁶ Kethêḡ oyaḡ ma ôpatu ba hawa 5,000 hi hadum ku hathak ma havôv 5,000 hayô hamô loḡ haviḡ. ¹⁷ Ma yaḡ atu ba hawa 2,000 hi hadum aêḡ ba havôv 2,000 hayô hamô loḡ haviḡ. ¹⁸ Ma ali atu ba hawa 1,000 hi halav lôv ba havuḡ halôk.

¹⁹ “Wak doho hale ba hi ma ḡê êḡ iniḡ anyô bêḡ havôhalêm. Ma halam i ek endañô iniḡ ku anêḡ lavôḡ. ²⁰ Ma ali atu ba hawa 5,000 lôk 5,000 hayô hamô loḡ haviḡ halêm ma hanaḡ, ‘Anyô bêḡ, bôk hôêv 5,000 ek yayabiḡ. Nôḡgô! Lêk yahavôv 5,000 hayô hamô loḡ haviḡ.’

²¹ * “Ma anêḡ anyô bêḡ hanaḡ, ‘Mavi anôḡ! O anyô katô ba hudum ku mavi. Lêk hoyabiḡ nômkama yaônena mavi ba intu tem yanêm nômkama bêḡ anôḡ êndêḡ o ek oyabiḡ. Ôlêm ek alai leḡiḡmavi imbiḡ i!’

²² “Ma ôpatu ba hawa 2,000 halêm ma hanaḡ nena, ‘Anyô bêḡ, bôk hôêv ya 2,000 ek yayabiḡ. Nôḡgô! Lêk yahavôv 2,000 hayô hamô loḡ haviḡ.’

²³ “Ma anêḡ anyô bêḡ hanaḡ ‘Mavi anôḡ! O anyô katô ba hudum ku mavi. Lêk hoyabiḡ nômkama yaônena mavi ba intu tem yanêm nômkama bêḡ anôḡ êndêḡ o ek oyabiḡ. Ôlêm ek alai leḡiḡmavi imbiḡ i!’

²⁴ “Êḡ ma ali atu ba hawa 1,000 halêm ma hanaḡ, ‘Anyô

* 25:11: Luk 13:25-27 * 25:12: Mat 7:23 * 25:13: Mat 24:42 * 25:15:

Lom 12:6 * 25:21: Mat 24:45-47; Luk 16:10

bêḡ, yahayala nena o ma anyô malem thêlêv. Hothak holav nôḡ hêk ku kapô atu ba miḡ hovatho ami. Ma pik atu ba anyô yaḡ hapaliv yaḡvêk halôk ma hothak howa anêḡ anôḡ. ²⁵ Yahakô ba yahavuḡ anêḡ 1,000 atu halôk pik. Nôḡḡô! Anêḡ valuselenḡ êntêk.’

²⁶ “Ma anyô bêḡ hanaḡ viyaḡ, ‘O anyô vau kambom! Hôyê yenaḡ ku aisê ba intu honaḡ aêḡ? ²⁷ Aisê ka miḡ hotak yenaḡ valuselenḡ halôk unyak valuselenḡ ek êmbôv doho ami ek wakma atu ba yahavôhalêḡ hathak loḡbô ma tem yanja doho êyômô loḡ imbiḡ.’

²⁸⁻²⁹* “ ‘Ôpatu ba hadum ku mavi hathak yenaḡ nôḡkama ba habitak bêḡ, êḡ ma tem yatak doho êyômô loḡ imbiḡ ba yanêḡ êndêḡ ôpêḡ ba anêḡ tem imbitak bêḡ anôḡ. Ma ôpatu ba miḡ hadum ku hathak yenaḡ nôḡkama ami, êḡ ma tem yanêḡ dokte atu ba havalonḡ loḡ vê êḡjêk yani. Ba intu noja 1,000 atu vê êḡjêk ôpêḡ ba nôḡnêḡ êndêḡ ôpatu ba hawa 10,000. ³⁰* Ma nôḡnêḡ ôpêḡ vê ba ni loḡ momaḡiniḡ. Loḡ êḡ ma tem nedaḡ kambom ba nesaḡ venḡjnbôlêk ôdôḡ loḡ.’ ”

Abô loḡ kapô hathak bok-sipsip lôk bokmeme

³¹* “Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu ma tem êlêḡ imbiḡ

deda lôkmaḡḡiḡ lôk aḡjela ma tem êndôk êḡḡ biḡ ek endanḡ avômalô iniḡ abô êtôm kiḡ. ³²* Tem nesaḡ doḡtom ba ini êndêḡ yani ma embaki vose ni ôdôḡ ju êtôm boksipsip anêḡ alaḡ hathak hik boksipsip sam ba êḡḡ buyaḡ ma bokmeme êḡḡ buyaḡ. ³³ Ma yani tem etak boksipsip êḡḡ baḡ vianôḡ ma bokmeme êḡḡ baḡ vikeḡ.

³⁴ “Êḡ ma tem enaḡ êndêḡ avômalô takatu ba êḡḡ baḡ vianôḡ nena, ‘Môlô nôlêḡ! Wakamik bôk hadum mavi hadêḡ môlô. Nôlêḡ noja loḡ lôkliḡyak atu ba Wapômbêḡ la-haviḡ nêḡ êndêḡ môlô. Sébôk ba yani hapesaḡ pik lukmuk, ma hapesaḡ loḡ êḡ êk môlô.

³⁵* Yahama kisi ma môlô ôêv nôḡ hadêḡ ya, ma yahathak-muniḡ ma ôêv ḡaḡ hadêḡ ya, ma ya anyô loḡ buyaḡ ma owa ya thô. ³⁶ Ya sôp mi ma ôêv sôp hadêḡ ya, yahapôm lijiḡ ma oyabiḡ ya, yahamô koladôḡ ma ôlêḡ ôyê ya. Aêḡ ba nôlêḡ noja loḡ lôkliḡyak atu!’

³⁷ “Ma avômalô thêthônḡ tem nenaḡ injik liḡ, ‘Anyô Bêḡ, aḡḡê te ma yêlô ayê homa kisi ba yêlô êv nôḡ hadêḡ o ma hothakmuniḡ ba yêlô êv ḡaḡ hadêḡ o? ³⁸ Aḡḡê te ma o anyô loḡ buyaḡ ba yêlô awa o thô ma o sôp mi ba yêlô êv sôp hadêḡ o? ³⁹ Aḡḡê te ma hôpôm lijiḡ ba yêlô ayabiḡ o lôk ayê hôḡḡ koladôḡ ba yêlô athôk

* **25:28-29:** Mat 13:12; Mak 4:25; Luk 8:18 * **25:30:** Mat 8:12; Luk 13:28

* **25:31:** Mat 16:27; 19:28 * **25:32:** Ese 34:17; ALK 20:11-13 * **25:35:** Ais

58:7 * **25:40:** Snd 19:17; Mat 10:42; Mak 9:41

ayê o?"

40 * "Ma Kiñ tem enañ êndêñ i, 'Yanañ avanôñ êndêñ môlô! Môlô bôk udum nôñ takêñ hadêñ yenañ avômalô takatu ba athêñ mi, êñ ma hatôm udum hadêñ ya.'

41 * "Yôv ma tem enañ êndêñ avômalô takatu ba imiñ bañ viken nena, 'Môlô nu! Wapômbêñ lêk hêv malaiñ hadêñ môlô ba unu loñ atum hathañ wak nômbêñ intu sapêñ. Bôk ebañ yôv ba hamô ek Sadañ lôk anêñ nê ku nêndôk. 42 Sêbôk ba yahama kisi ma miñ ôêv nôñ hadêñ ya ami, ma yahathakmunin ma miñ ôêv ñañ hadêñ ya ami. 43 Ma ya anyô loñ buyañ ma miñ owa ya thô ami, ma ya sôp mi ma miñ ôêv sôp hadêñ ya ami. Yahapôm lijin ba yahamô koladôñ ma miñ oyabin ya ami. Ba intu môlô nu loñ atum êñ.'

44 "Ma tem nenañ, 'Anyô Bêñ, aṅgê te ma yêlô ayê homa kisi, mena hothakmunin mena o anyô loñ buyañ, mena o sôp mi, mena hópôm lijin, mena hômô koladôñ, ba miñ yêlô êv o sa ami?"

45 "Ma tem enañ nena, 'Yanañ avanôñ êndêñ môlô! Môlô miñ bôk udum nôñ takêñ hadêñ yenañ avômalô takatu ba athêñ mi te ami. Êñ ma hatôm udum nôñ êñ hadêñ ya.'

46 * "Aêñ ba avômalô takêñ tem ini ek neja vovañ wak nômbêñ intu sapêñ. Ma donjom avômalô thêthôn tem ini ek neja lôkmala êtôm wak nômbêñ intu sapêñ."

26

Nê bêñbêñ êbôlêm auk ek nijik Yisu vônô
(Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53)

1 Yisu hanañ abô nômbêñ êñ yôv ma hanañ hadêñ anêñ nê ku nena, 2 * "Môlô oyala nena wak ju hêk denañ ma waklavôn anêñ athêñ nena Hale ba Hi* tem êyô. Waklavôn êñ ma tem netak ya Anyô Anêñ Nakaduñ atu êndôk avômalô doho bahenjin ek nijik ya vônô esak a."

3 Ma nê bêñbêñ êbôk da lôk avômalô iniñ nê bêñbêñ ethak donjom halôk anyô bêñ habôk da Kaiapas anêñ unyak. 4 Ma êbôlêm loñôndê ek nesau Yisu ba nebalon ek nijik yani vônô. 5 Ma thêlô enañ, "Lêk ma waklavôn matherj ba intu natak ku êñ êñjêk vêmam. Yakô avômalô tem lenjinmanin ba nijik vovak."

Avi te hançasô nôñ ôv mavi hayô hamô Yisu wakadôk
(Mak 14:3-9; Jon 12:1-8)

6 Wak êñ ma Yisu hamô Saimon anêñ unyak anêñ Betani. Sêbôk ma ôpêñ hapôm palê lepla ma donjom bôk mi.

7 * Ma thai lôk Yisu ma anêñ

* 25:41: Mat 7:23 * 25:46: Dan 12:2; Jon 5:29 * 26:2: Kis 12:1-27; Mat 20:18 * 26:2: Sêbôk Wapômbêñ anêñ aṅela hik Ijip iniñ apenena môñ vônô. Ma Israël ma hale ba hi ba miñ hik te vônô ami. * 26:7: Luk 7:37-38

nê ku eyañ nôm denañ ma avi te halêm unyak kapô. Ma hawa kolopak valu te ba thapuk ba nôm ôv mavi hamô kapô ba anêñ vuli ma bêñ anôñ. Ma avi atu hi hançasô nôm ôv mavi êñ hayô hamô Yisu wakadôk.

⁸ Nê ku êyê nôm êñ ma lenjimanij ba enañ, “Aisê ka habulinj nôm ôv mavi êñ hi oyan? ⁹ Hatôm nê ek anyô yan nê mavi ma naja valuselenj bêñ esak ek nanê avômalô siv sa.”

¹⁰ Yani halanjô thêlônij abô êñ ma hanañ, “Aisê ka môlô ôêv malainj hadêñ avi êntêk? Yani hadum nôm mavi anôñ hadêñ ya. ¹¹ *Avômalô siv tem nê mavi imbij môlô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Ma donjom tem mij yamô imbij môlô sawa daim ami. ¹² Avi êntêk hançasô nôm ôv mavi hayô hamô ya ek epesan yalenjvinkupik ek nedav ya. ¹³ Odañô! Yanañ avanôñ êndêñ môlô! Pik nômbêñ atu ba enañ yenañ Abô Mavi bêñ havenj, ma tem nenañ esak nôm atu ba avi êntêk lêk hadum imbij ek avômalô lenjimbij yani.”

Judas habutinj abô ek nê mavi Yisu êndêñ nê bêñbêñ

(Mak 14:10-11; Luk 22:3-6)

¹⁴ Judas Iskaliot ma nê ku lauminj ba lahavuju takatu te ma yani hi hadêñ nê bêñbêñ êbôk da ¹⁵ *ma hanañ hik i lij, “Yanê mavi Yisu êndêñ môlô, ma tem nô nê malê te êndêñ

ya?” Ma ekatun valuselenj seleva hatôm 30 ba êv hadêñ yani. ¹⁶ Êñ ma Judas habôlêm lonjondê ek nê mavi Yisu êndôk thêlô bahenij.

Yisu hayañ nôm waklavôñ Hale ba Hi haviñ anêñ nê ku

(Mak 14:12-21; Luk 22:7-13,21-23; Jon 13:21-30)

¹⁷ *Waklavôñ anêñ athêñ nena Eyañ Polom Yis Mi anêñ wak te môñ hayô. Ma nê ku i hadêñ Yisu ma enañ hik yani lij, “Lemhaviñ yêlô ana unyak alê ek napôpêk nôm lenjimbij waklavôñ Hale ba Hi êndôk?” ¹⁸ Ma yani hanañ, “Môlô unu malak bêñ kapô ba ôpôm ôpatu ma nonañ êndêñ yani nena, ‘Kêdônwaga hanañ nena anêñ waklavôñ atu ma lêk habobo. Ma yani lôk anêñ nê ku tem nêlêm anê mavi unyak ek lenjimbij waklavôñ Hale ba Hi.’” ¹⁹ Ma nê ku idum hatôm atu ba yani hanañ ba thêlô i êpôpêk waklavôñ Hale ba Hi anêñ nôm.

²⁰ Bôlôvôñ ma Yisu hayañ nôm hamô haviñ anêñ nê ku lauminj ba lahavuju takatu ²¹ ma hanañ, “Yanañ avanôñ êndêñ môlô nena môlô te tem enañ ya bêñ.” ²² Nê ku kapôlônij malainj kambom ba thêlô tomtom enañ, “Anyô Bêñ, ya mi! Aêñ e?” ²³ *Êñ ma Yisu hanañ nena, “Ôpatu ba hatak banj halôk belev haviñ ya intu tem enañ ya bêñ. ²⁴ Anyô Anêñ Nakadunj atu tem ni êtôm atu ba bôk eto yôv hathak yani. Ma

* 26:11: Lo 15:11 * 26:15: Sek 11:12; Mat 27:3 * 26:17: Kis 12:14-20

* 26:23: Sng 41:9

donptom alikakna. Malainj bêñ ek ôpatu ba hanañ Anyô Anêñ Nakaduñ bêñ. Talêbô minj bôk havathu ami, êñ ma mavi ek ôpêñ!”

²⁵ Ma Judas, ôpatu ba tem enañ Yisu bêñ, hanañ hik liñ nena, “Kêdôñwaga, ya mi! Aêñ e?” Ma Yisu hanañ, “Hatôm intu honañ aêñ.”

Yisu hêv polom lo wainj leñjimbiniyani

(Mak 14:22-26; Luk 22:15-20; 1Ko 11:23-25)

²⁶ Thêlô eyañ nôm hamô ma Yisu hawa polom te ma hêv lamavi. Vêm ma haya ba hêv hadêñ anêñ ñê ku ma hanañ, “Noja ba ongwañ. Êntêk ma yenañ vathiap.”

²⁷ Vêm ma hawa tase lôk wainj ma hêv lamavi. Ma hêv hadêñ thêlô ma hanañ, “Môlô sapêñ nunum. ²⁸ *Êntêk

ma yenañ thalalenj atu ba tem enjasô ek embak tabô imbinj Wapômbêñ lôk avômalô pik êntêk ek nêm avômalô bêñ anôñ ininj kambom vê.

²⁹ Odañô! Yanañ êndêñ môlô nena tem minj hatôm yanum wainj êñ esak lonjô ami endeba waklavônj êñ hayô ma tem yanum wainj lukmuk êmô Wakamik anêñ lonj lôklinyak kapô.”

³⁰ *Êv yey te vêm ma ethak ba i Dum Oliv.

Yisu hanañ nena Pita tem enañ nena hathônj yani palinj

(Mak 14:27-31; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38)

³¹ *Ma Yisu hanañ hadêñ anêñ ñê ku, “Bôk eto hêk Wapômbêñ anêñ kapya nena, “Tem yanjgik boksipsip alañ

vônô,
ma boksipsip tem nêsôv mayaliv ba ini.’ *Sekalaia 13:7*

Ba intu yaô bôlôvônj ma tem môlô ôngô nôm takatu ba tem êpôm ya. Ma môlô sapêñ tem notak ya ma nêsôv mayaliv ba unu. ³² *Ma donptom hik ya liñ hathak lonjô, ma tem yamônj ba yana Galili vêm ka môlô nombenj ya yam.”

³³ Ma Pita hanañ nena, “Dô! Thêlô sapêñ etak o ba i, ma tem yaminj imbinj o denañ.”

³⁴ *Ma Yisu hanañ nena, “Ondañô! Yanañ avanônj binj êndêñ o nena bôlôvônj êntêk ma tale minj halañ ami denañ, ma tem onañ êtôm bôlônj lô nena hôthônj ya palinj.” ³⁵ Ma Pita hanañ, “Mi anônj! Ik ya vônô, ma minj hatôm yanañ nena yahathônj o palinj ami. Milôk!” Ma ñê ku sapêñ enañ abô êñ iyom.

Yisu hatenj hamô Getsemani

(Mak 14:32-42; Luk 22:39-46)

³⁶ Vêm ma Yisu lôk anêñ ñê ku êyô lonj atu ba elam nena Getsemani ma hanañ hadêñ i, “Môlô nômô lonj êntêk ma yana saka ek yatenj mek.”

³⁷ Ma hawa Pita lôk Sebedi nakaduñ luvi ba i. Ma yani kapô lêk malainj bomañ. ³⁸ *Ma hanañ hadêñ

* 26:28: Kis 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16

* 26:30: Luk 22:39; Jon

18:1 * 26:31: Jon 16:32 * 26:32: Mat 28:7,16

* 26:34: Mat 26:69-75

* 26:38: Jon 12:27

thêlô, “Yakapôlôŋ lêk malain bomaŋ hatôm lêk yahama yôv. Mólô nôômô loŋ êntêk ma nônem lêlê imbiŋ ya.”³⁹ Ma hi daim dokte ma hêv yak ba thohavloma halôk pik. Ma hateŋ mek nena, “Yenaŋ Wakamik, loŋôndê vi hamô, êŋ ma yalenhaviŋ onja tase êntêk vê ênjêk ya. Ma doŋtom miŋ osopa yenaŋ yalenhaviŋ ami. Mi, osopa oda anêm lemhaviŋ.”

⁴⁰ Ma Yisu hale hi ma hayê nê ku takatu ma lêk êk sôm. Êŋ ma hanaŋ hik Pita liŋ, “Aisé? Mólô miŋ hatôm nônem lêlê imbiŋ ya êtôm wakma te ami e?”⁴¹ Nômô lêlê ba noten mek ek miŋ nônem yak ba nundum kambom ami. Kapô lahaviŋ indum mavi ma doŋtom auk ma pulusikna ba miŋ hatôm indum ami.”

⁴² Ma havôhi hathak loŋbô ma hateŋ mek nena, “Wakamik, lemhaviŋ malain bêŋ êntêk êpôm ya, êŋ ma mavi. Ma tem yandum êtôm honaŋ.”⁴³ Ma halehi hathak loŋbô ma hayê thêlô êk sôm denaŋ ek malê nena malenŋ hayan ba miŋ hatôm nêômô lêlê ami.⁴⁴ Ma hatak thêlô ma havôhi hateŋ mek bô atu bôlôŋ te lu hathak loŋbô.

⁴⁵ Vêm ma halehi hadêŋ anêŋ nê ku ma hanaŋ, “Mólô ôêk sôm ba owa lovak denaŋ e? Odaŋô. Wakma lêk habobo ek netak ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu êndôk nê kambom bahenŋŋ.”⁴⁶ *Aên

ba numbiyô ek alôana! Ôŋgô! Ôpatu ba tem enaŋ ya bêŋ lêk halêm yôv!”

Evalon Yisu

(Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Jon 18:1-11)

⁴⁷ Yisu hanaŋ abô denaŋ ma Judas hayô. Yani ma nê ku laumiŋ ba lahavuju takatu te. Ma avômalô bêŋ anôŋ êlêm iviŋ yani ba ewa biŋ vovak lôk okdiba. Nê takêŋ ma nê bêŋbêŋ êbôk da lôk avômalô iniŋ nê bêŋbêŋ êv thêlô ba êlêm.⁴⁸ Ôpatu ba tem enaŋ Yisu bêŋ bôk hik lavôŋŋ te thô hadêŋ i nena, “Ôpatu ba yahaliŋu, êŋ ma Yisu ba nobaloŋ!”⁴⁹ Ma ôpêŋ hi kethen hadêŋ Yisu ma hanaŋ, “Kêdôŋwaga, bôlôvôŋ mavi.” Ma haliŋu yani.

⁵⁰ Ma Yisu hanaŋ, “Aiaŋ, undum ku atu ba hólêm hathak.” Ma nê takatu ba êlêm haviŋ Judas i ma evalon Yisu ba ewa ba i.

⁵¹ *Ma anyô te atu ba hamiŋ haviŋ Yisu hadadi anêŋ biŋ vovak ma hale anyô bêŋ habôk da anêŋ anyô ku te limbuk vi vê.⁵² *Ma Yisu hanaŋ, “Otak anêm biŋ êndôk anêŋ loŋ esak loŋbô! Ôpatu ba hik vovak hathak biŋ, ma biŋ êŋ tem enaŋ yani vônô.⁵³ Lemimbi! Yahalaŋ hadêŋ Wakamik ma kethen ma yani tem nê anjela vovak ôdôŋ laumiŋ ba lahavuju ma doho imbiŋ ba nêlêm ek nênem ya sa.⁵⁴ Ma doŋtom abô atu ba bôk hêk Wapômbêŋ

* 26:46: Jon 14:31 * 26:51: Jon 18:26 * 26:52: Stt 9:6; ALK 13:10

anêḡ kapyā tem injik anôḡ aisê? Wapômbêḡ anêḡ kapyā hanaḡ nena nôm takêḡ tem êpôm ya.”

55 *Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ avômalô nômbêḡ atu nena, “Ya ma anyô kambom anôḡ ba intu owa biḡ vovak lôk okdiba ba ôlêm ek nobaloḡ ya e? Aisê? Wak nômbêḡ intu ma yahadôḡ avômalô hamô unyak mathenḡ anêḡ piklêvôḡ ma miḡ ovaloḡ ya ami eka? 56 Ma donḡtom nômkama takêntêk ba lêk habitak ek plopet iniḡ abô takatu ba bôk eto injik anôḡ.” Êḡ ma anêḡ ḡê ku sapêḡ etak yani ma êsôv mayaliv ba i.

Yisu hadum abô
(Mak 14:53-65; Luk 22:54-71; Jon 18:13-24)

57 ḡê takatu ba evaloḡ Yisu ewa ba i Kaiapas anêḡ unyak, ôpêḡ ma anyô bêḡ habôk da. ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ lôk ḡê bêḡbêḡ ethak donḡtom ba êmô loḡ êḡ. 58 Ma Pita hasopa Yisu haveḡ yam ma donḡtom haveḡ daim dokte. Ma habitak hayô anyô bêḡ habôk da anêḡ badêḡ kapô. Ma hi halôk hamô havinḡ sôp bidonḡ ek êḡjê nena malê intu tem imbitak.

59 ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk Sanhedlin sapêḡ* êbôlêm avômalô doho ek nenaḡ abôyaḡ esak Yisu ek thêlô nindum abô esak ek nijik yani vônô. 60 Anyô bêḡ anôḡ êlêm ma enaḡ abôyaḡ

hathak yani, ma donḡtom thêlô miḡ êpôm Yisu anêḡ kambom te ek nijik yani vônô ami. Êḡ ma anyô ju êlêm 61 *ma enaḡ, “Anyô êntêk bôk hanaḡ yôv nena, ‘Yahatôm yandiniḡ Wapômbêḡ anêḡ unyak mathenḡ ma êtôm wak lô iyom ma tem yandav esak loḡbô.’”

62 Êḡ ma anyô bêḡ habôk da haviyô hamiḡ ma hanaḡ hik Yisu liḡ nena, “Anyô ju êntêk lêk enaḡ o bêḡ yôv ma o bônôḡ eka? O abô mi e?” 63 *Ma donḡtom Yisu bônôḡ iyom. Ma anyô bêḡ habôk da hanaḡ hadêḡ Yisu, “Yanaḡ êndêḡ o! Ondam Wapômbêḡ lôkmala atu anêḡ athêḡ ba onaḡ êndêḡ yêlô nena, ‘O ma Mesia, Wapômbêḡ anêḡ nakaduḡ atu e?’”

64 *Ma Yisu hanaḡ nena, “Oda honaḡ aêḡ. Ma yanaḡ abô te imbiḡ êndêḡ mólô sapêḡ nena wak te am ka tem mólô ôḡgô Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem êmô Wapômbêḡ Lôkliḡnyak Anôḡ baḡ vianôḡ ba tem êyô êmô buliv ba êlêm.”

65 *Ma anyô bêḡ habôk da halaḡô abô êḡ ma hakakavinḡ anêḡ kwêv ma hanaḡ, “Lêk yôv! Ôpêntêk habuliḡ Wapômbêḡ anêḡ athêḡ ba hanaḡ nena yanida ma hatôm Wapômbêḡ ba mólô lêk olaḡô abô êḡ yôv! Aisê ka alalô leḡḡḡhavinḡ nadaḡô

* 26:55: Luk 19:47; 21:37 * 26:59: Elam iniḡ kaunsil nena ‘Sanhedlin’.

* 26:61: Jon 2:19-21 * 26:63: Ais 53:7; Mat 27:12 * 26:64: Sng 110:1; Dan

7:13; Mat 24:30 * 26:65: Mat 9:3; Jon 10:33 * 26:66: Wkp 24:16; Jon 19:7

abô doho imbiņ? ⁶⁶ *Môlônim auk aisê? Yandum malê te?” Ma thêlô enaņ, “Yani hanaņ abôma hathak Wapômbêņ ba intu ema.”

⁶⁷ *Êņ ma thêlô êsôvwapôk hathak Yisu thohavloma ma êpêņ yani. Ma doho epetav yani ⁶⁸ ba enaņ, “O ma Mesia e? O plopet te ma onañ êndêņ yêlô nena opalê intu hik o?”

Pita hanaņ nena hathôņ Yisu paliņ

(Mak 14:66-72; Luk 22:55-62; Jon 18:15-18,25-27)

⁶⁹ Pita hamô unyak atu anêņ badêņ kapô ma avi ku te halêm hadêņ yani ma hanaņ, “O êntêk intu bôk hoveņ haviņ Yisu anêņ Galili.” ⁷⁰ Ma Pita hanaņ, “Injo! Yahathôņ abô intu ba honañ paliņ!” Ma avômalô sapêņ elañô anêņ abô.

⁷¹ Pita hi badêņ abôlêk ma avi ku yaņ hayê ma hanaņ hadêņ avômalô, “Anyô êntêk bôk hamô haviņ Yisu anêņ Nasalet.” ⁷² Ma Pita dalam Wapômbêņ anêņ athêņ ba hanaņ hathak loņbô, “Mi anôņ! Yahathôņ ôpêntu paliņ!” ⁷³ Vêm ma nê takatu ba imiņ badêņ kapô êlêm hadêņ Pita ma enañ, “Môlô lemimselo doņtom ba intu o ma Yisu anêņ anyô te.”

⁷⁴ Ma doņtom Pita hanaņ, “Ya miņ yahanañ abô avanôņ ami, êņ ma tem Wapômbêņ nêm vovaņ êndêņ ya. Yaha-lam Wapômbêņ anêņ athêņ ba yahanañ nena yahathôņ ôpêntu paliņ!” Kethen oyaņ

ma tale halaņ. ⁷⁵ *Ma Pita lahabi abô atu ba Yisu hanaņ hadêņ yani nena, “Tale miņ halaņ ami denañ, ma tem onañ êtôm bôlôņ lô nena hôthôņ ya paliņ.” Êņ ma Pita hale yaņ ma lahiki ba halaņ bêņ.

27

Ewa Yisu ba i hadêņ Pailat (Mak 15:1; Luk 23:1-2; Jon 18:28-32)

¹ Lôkbôk momañiniņ ma nê bêņbêņ êbôk da sapêņ lôk avômalô Israeļ iniņ nê bêņbêņ ethak doņtom ma ibutiņ abô ek nijik Yisu vônô. ² Ma ekak baņ luvi lusu ma ewa ba i hadêņ Pailat, anyô Lom atu ba hayabiņ Judia.

Judas hama (Ap 1:18-19)

³ Judas ôpatu ba hanaņ Yisu bêņ halaņô nena lêk idum abô yôv ek nijik Yisu vônô. Êņ ma lahiki bêņ ba hi hêv valuseleņ 30 seleva takatu hadêņ nê bêņbêņ êbôk da lôk avômalô iniņ nê bêņbêņ hathak loņbô ⁴ ma hanaņ, “Lêk yahadum kambom hathak yahanañ ôpatu ba kambom mi bêņ.”

Êņ ma thêlô enañ, “Oda anêm malaiņ ma miņ yêlôaniņ ami.” ⁵ *Ma Judas hakaliv valuseleņ seleva takêņ hayô unyak mathen kapô ma hi havaklôk ba hama.

⁶ Ma nê bêņbêņ êbôk da isup valuseleņ seleva takêņ

ba enañ, “Valuselenj êntêk ma valuselenj êv ek nijik anyô vônô esak. Ba intu abô balabuñ hanañ nena valuselenj takêñ ma miñ nandô êmô imbiñ unyak mathenjanêñ valuselenj ami.”

7 Ma thêlô ibutiñ abô ek nênm anyô hapesañ uñ anêñ pik bute vuli ek nedav avômalô loñ buyañ ênjêk.

8 Ma avômalô elam pik êñ nena “Enjasô Thalalenj” ek malê nena ewa valuselenj ek nijik anyô yañ vônô esak.

9-10 *Ba intu Wapômbêñ anêñ abô hik anôñ ba hanañ hadêñ plopet Jelemaia nena,

“Thêlô ewa valuselenj ba êv anyô hapesañ uñ anêñ pik bute vuli hatôm atu ba Wapômbêñ hanañ hadêñ ya.

Valuselenj êñ ma avômalô Israêl elam hatôm yani anêñ vuli ba êv ek nijik yani vônô.” *Sekalaia 11:12-13*

Yisu hadum abô hathak Pailat

(*Mak 15:2-15; Luk 23:1-5,13-25; Jon 18:28-19:16*)

11 Yisu hamiñ anyô bêtñ Pailat thohavloma, ma Pailat hanañ, “O ma avômalô Israêl iniñ kiñ e?” Ma Yisu hanañ nena, “Intu êñ, hatôm intu honañ.”

12 *Nê bêtñbêtñ êbôk da lôk avômalô iniñ nê bêtñbêtñ ibi Yisu liñkupik hathak abô lomalomoma. 13 Êñ ma Pailat hanañ, “Aisê! Miñ holañô

iniñ abô ami ma o bônôñj eka?” 14 Ma donjom yani bônôñj iyom ma miñ hanañ iniñ abô viyañ ami. Ba intu Pailat hasonj kambom.

15 Waklavôñ Hale ba Hi nômbêñ intu, ma avômalô ethak elam anyô koladôñj te anêñ athêñ ek Pailat nênm vê. Ma Pailat hathak hêv ôpêñ vê.

16 Sondabêñ êñ ma anyô te anêñ athêñ nena Yisu Balabas hamô koladôñj. Ma avômalô bêtñ anôñ eyala ôpêñ. 17 Aêñ ba avômalô sapêñ ethak donjom ma Pailat hanañ hik thêlô liñ, “Yatak opalê te êndêñ môlô, Balabas mena Yisu atu ba elam nena Mesia?”

18 *Pailat hayala nena nê bêtñbêtñ êbôk da lôk nê bêtñbêtñ lenjandaj hathak Yisu ba intu idum abô ek yani ba hanañ aêñ.

19 Pailat halañô abô denañ ma yanavi hêv abô hadêñ yani ba hanañ, “Bôkam ma yahayê niaviñ te ba yahakô kambom. Aêñ ba miñ undum nômlate êndêñ anyô thêthônj intu ami.”

20 Ma donjom nê bêtñbêtñ êbôk da lôk nê bêtñbêtñ êlôk avômalô lenjij ek nendam Balabas ma nenañ êndêñ Pailat nena nijik Yisu vônô.

21 Aêñ ba Pailat hanañ hik thêlô liñ, “Yatak anyô ju êntêk yañ sê?” Ma avômalô elam, “Balabas.” 22 Ma Pailat hanañ hik thêlô liñ hathak loñbô nena, “Ma Yisu atu ba elam nena Mesia, yandum ôpêñ aisê?” Ma sapêñ elam

* 27:9-10: Jer 19:13; 32:6-9 * 27:12: Ais 53:7 * 27:18: Jon 11:47-48; 12:19

nena, “Nijik vônô esak a!”
 23 Ma Pailat hanan, “Eka? Yani hadum malê kambom?” Ma doñtom thêlô elam lôklala hathak loñbô nena, “Nijik vônô esak a!”

24 *Pailat halañô thêlônin kaék ma hayê nena vovak bêñ hadum ek imbitak ba anêñ ku êñ tem miñ hik anôñ ami. Êñ ma yani hawa ñañ ma hathik bañ hamiñ avômalô malenin ma hanan nena, “Ôpêntêk hama, ma môlôda unim malain ma miñ yenañ malain ami!” 25 *Ma avômalô sapêñ enañ viyan, “Yôv! Yêlô lôk yêlôaniñ avômena iniñ malain!” 26 Êñ ma Pailat hatak Balabas ba hi. Ma hanan ek nebalî Yisu esak yak lôkmañgin vêm ma hatak halôk ñê vovak bahenin ek nijik vônô esak a.

Ñê vovak enañ abôma hathak Yisu
 (Mak 15:16-20; Jon 19:2-3)

27 Pailat anêñ ñê vovak ewa Yisu ba i Pailat anêñ unyak badêñ kapô. Ma elam ñê vovak sapêñ êlêm ethak doñtom ba ekalabu yani sin. 28 *Ma ibi anêñ nômkama thô ba hamiñ liñ popam. Ma ewa kin anêñ kwêv thalalen daim te ma ik hathak yani. 29 Ma ewa yak lôkmañgin atu ba epesan hatôm kin iniñ kulan ma ik halôk wakadôk. Ma etak kôm halôk yani bañ vianôñ ba havalon hatôm kin iniñ kwandin. Ma thêlô

elek veninđôn lêlô hadêñ yani ma enañ abôma nena, “Waklêvôn mavi, avômalô Israêl iniñ kin!” 30 *Ma vi êsôvwapôk hathak yani ma vi ewa kwandin atu ba ik wakadôk hathak. 31 Ma enañ abôma hathak yani vêm ma ibi kwêv thalalen atu thô ma ik yanida anêñ kwêv daim hathak loñbô. Ma elom yani ba i ek nijik vônô esak a.

Ik Yisu hathak a
 (Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27)

32 Ewa ba i ma êpôm anyô Sailini te ba anêñ athêñ nena Saimon halôk loñondê. Ma êpôvin ôpêñ ek enja Yisu anêñ alovalañsin. 33 Êñ ma thêlô i êyô loñ te anêñ athêñ nena Golgota, athêñ êñ anêñ ôdôn nena Loñ Lenkadôk Lokwan. 34 *Loñ êñ ma thêlô ewa wain ba eyelan nôm maniñ te halôk ma êv hadêñ yani ek inum ek miñ vovañ bêñ anôñ ami. Yani hanum dokte iyom ma hadô. 35 *Êñ ma thêlô ik yani loñ hathak a. Vêm ma ibi valu ek nêgê nena opalêla intu tem neja anêñ kwêv lo sôp. 36 Vêm ma êlôk êmô ma eyabin iniñ ku êñ. 37 Yani wakadôk vulin ma eto abô atu ba idum anêñ abô ñama hathak ba eto nena,
 ÔPÊNTÊK MA YISU, AVÔMALÔ
 ISRAEL INIÑ KIN

38 *Ma êthôkwên anyô vani lokwanju haviñ. Êthôkwên yan hamiñ Yisu bañ vianôñ,

* 27:24: Lo 21:6-9 * 27:25: Ap 5:28 * 27:28: Luk 23:11 * 27:30: Ais 50:6 * 27:34: Sng 69:21 * 27:35: Sng 22:18 * 27:38: Ais 53:12 * 27:39: Sng 22:7; 109:25

ma yan hamiņ baņ vikeņ.
 39 *Ma avômalô takatu ba elom loņôndê êņ ba i ibi abôma hathak yani lôk itutu- niņ leņiņkadôk 40 *ba enaņ, “O atu ba honaņ nena tem undiniņ Wapômbêņ anêņ unyak mathen ma ondav esak loņbô êtôm wak lô iyom e? Êņ ma nêm oda bulubiņ! O ma Wapômbêņ anêņ Nakaduņ, e? Êņ ma otak alovalaņaņsiņ ma ôlêm pik!” 41 Ma nê bêņbêņ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuņ lôk avômalô iniņ nê bêņbêņ, thêlô enaņ abôma haviņ ba enaņ, 42 “Ôņgô! Yani bôk hêv avômalô vi bulubiņ, ma doņtom miņ hatôm nêm yanida bulubiņ ami eka? Yani ma Israeļ iniņ kiņ e? Êņ ma etak alovalaņaņsiņ ba êlêm pik ek alalô nagê ba nanêmimbiņ yani! 43 *Ôpêņ hêvhaviņ Wapômbêņ ba hanaņ, ‘Ya Wapômbêņ anêņ Nakaduņ’. Yôv! Alalô nagê! Wapômbêņ lahaviņ nêm yani bulubiņ e?” 44 Ma anyô kambom ju atu ba imiņ alovalaņaņsiņ haviņ yani enaņ abôma haviņ.

Yisu hama

(Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30)

45 Wاكلêvôn biņ ma mo- maņiniņ hayô pik sapêņ vôv ba hêk aleba hayô 3 kilok. 46 *Habobo 3 kilok ma Yisu halam lôklala nena, “Eloi, Eloi, lama sabaktani?”

Abô êņ anêņ ôdôņ aêntêk, “Yenaņ Wapômbêņ, yenaņ Wapômbêņ, aisê ka hôdô ya?” 47 Ma avômalô vi atu ba imiņ loņ êņ eļaņô abô êņ ma enaņ, “Yani halam Elia!” 48 *Kethen oyaņ ma nê êņ te hi ma hawa kapôk ba hasoņ halôk waiņ maniņ. Ma hathôkwêņ kapôk êņ hathak apiyak te ba hêv hadêņ yani ek inum. 49 Ma anyô vi enaņ, “Dô! Alalô nagê vêmam! Yakô Elia tem êlêm nêm yani bulubiņ la?” 50 Ma yani halam kaêk lôklala hathak loņbô ma hatak dahô ba hi ma hama.

51 *Ma sôp bêņ atu ba hamiņ unyak mathen ek hayaņ unyak kapô kisi ma hapup vose hi luvi hêk vuliņ ba hayô vibiņ. Ma duviaņ hayôkwiņ pik ma valu hapupup nenanena. 52-53 Ma siô abôlêk hakyav. Ma avômalô mathen sêbôk atu ba ema ma Wapômbêņ hik i liņ ba etak siô ma iviyô hathak loņbô. Ma eyabiņ Yisu anêņ haviyô hathak loņbô, êņ ma thêlô lôkthô i unyak mathen Jelusalem. Ma avômalô bêņ anôņ êyê i. 54 Ma anyô vovak laik lôk nê vovak takatu ba eyabiņ Yisu êmô êyê duviaņ lôk nôm takatu ba habitak. Êņ ma thêlô êkô kambom ba enaņ nena, “Avanôņ biņ, ôpêntêk ma Wapômbêņ anêņ Nakaduņ anôņ!”

55-56 *Ma Malia anêņ Maga- dala, ma Malia Jems lo Josep

* 27:40: Mat 26:61; Jon 2:19 * 27:43: Sng 22:8 * 27:46: Sng 22:1 * 27:48: Sng 69:21 * 27:51: Kis 26:31-33; Hib 10:19-20 * 27:55-56: Luk 8:2-3

iniŋ talêbô, ma Sebedi anêŋ nakaduŋ luvi iniŋ talêbô, thêlô lôk avi bêŋ anôŋ imiŋ daim dokte ba êyê. Avi takêŋ bôk etak Galili ma evenŋ haviŋ Yisu ek êv yani sa.

Elav Yisu

(Mak 15:42-47; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42)

57-58 *Yaŋsiŋ ma anyô lôk valuselenŋ bêŋ te anêŋ Alimatia ba anêŋ athêŋ nena Josep halêm hayê Pailat. Yani bôk halanô Yisu anêŋ abô ba hasopa ba intu hi hanaŋ hadêŋ Pailat nena, “Hatôm yanja Yisu anêŋ kupik e?” Êŋ ma Pailat hanaŋ hadêŋ nê vovak ba êv hadêŋ Josep. 59 Ma Josep hawa Yisu liŋkupik ba havuliv siŋ hathak sôp thapuk mabuŋ mavi te. 60 *Ma hawa Yisu liŋkupik ba hi hadô hêk anêŋ siô lukmuk te. Siô êŋ ma elav valu abyanaŋ ba epeanaŋ ek nedav nê ŋama êndôk. Yôv ma habubi valu bêŋ te ba hik siô abôlêk siŋ hathak ma hi. 61 Ma Malia anêŋ Magadala, thai lôk Malia yaŋ, êmô saku ma êyê siô êŋ.

Nê vovak eyabiŋ siô

62 Waklavônŋ êpôpêk nômkama Sabat lêk hale ba hi yôv. Ma haviyô hayaŋ ma nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê Palisi i ek nêgê Pailat. 63 *Ma thêlô enaŋ, “Anyô bêŋ, yêlô leŋhabi nena anyô abôyaŋ atu hamô lôkmala denaŋ ma hanaŋ nena êtôm wak lô, ma

tem nijik yani liŋ ba imbiyô esak loŋbô.

64 “Ba intu nêŋ nê vovak ini ek neyabiŋ siô êtôm wak lô êŋ. Yakô yanida anêŋ nê ku ini neja anêŋ kupik vani ma nesau avômalô nena, ‘Wapômbêŋ lêk hik yani liŋ ba haviyô hathak loŋbô.’ Abôyaŋ êŋ ma tem kambom anôŋ ek yaŋ môŋ atu.” 65 Êŋ ma Pailat hanaŋ hadêŋ thêlô, “Mavi. Noja nê vovak doho ba unu ek nepesanaŋ siô abôlêk êŋ ba majanaŋ.” 66 Êŋ ma thêlô i ma ebalanaŋ valu atu ba hamô siô abôlêk siŋ. Yôv ma thêlô enaŋ hadêŋ nê vovak, “Môlô nômô ek noyabiŋ siô êntêk.”

28

Yisu haviyô hathak loŋbô

(Mak 16:1-10; Luk 24:1-10; Jon 20:1-18)

1 Sabat hale ba hi. Ma sonda êŋ anêŋ wak te môŋ hayô. Lôkbôk momaŋiniŋ ma Malia anêŋ Magadala lôk Malia yaŋ thai i ek nêgê siô. 2 Ma duviaŋ bêŋ hayô ek malê nena Anyô Bêŋ anêŋ aŋela te halôk anêŋ leŋ ba halêm ba habubi valu bêŋ atu vê ma hayô hamô loŋ ba hamô. 3 Anêŋ thohavloma hatôm damak ma anêŋ kwêv ma thapuk anêŋ dôŋ. 4 Ma nê vovak êyê ba êkô kambom ba elowaliŋ. Ba êv yak êlôk êk êtôm nê ŋama.

5 Êŋ ma aŋela hanaŋ hadêŋ avi ju êŋ, “Miŋ nôkô ami. Yahayala nena mamu ôbôlêm

* 27:57-58: Lo 21:22-23

* 27:60: Ais 53:9

* 27:63: Mat 12:40; 16:21; Mak

9:31; 10:33-34; Luk 9:22; 18:31-33; Jon 2:19-21

* 28:6: Mat 12:40; 16:21

Yisu, ôpatu ba ik hathak a.
 6 *Wapômbêḡ lêk hik yani liḡ yôv ba haviyô hathak loḡbô hatôm bôk ba hanaḡ. Yani miḡ hêk loḡ êntêk ami ma lêk hi yôv. Ma nôlêm ek ôḡgô loḡ atu ba yani hêk. 7 Mamu kethêḡ ba unu nonaḡ êndêḡ anêḡ ḡê ku nena, ‘Wapômbêḡ lêk hik yani liḡ hêk ḡama ba haviyô hathak loḡbô. Ma lêk hamôḡ ek môlô ba hi Galili. Ôyô loḡ êḡ ma tem nôpôm yani.’ Abô êntêk intu yahalêm hathak.”

8 Avi ju êḡ elañô abô êḡ ba êkô, ma doḡtom thai leḡḡmavi anôḡ haviḡ. Ma thai etak siô ma elañviḡ kethêḡ ba i ek nenaḡ abô êḡ êndêḡ anêḡ ḡê ku. 9 Ma Yisu hapôm thai ma hanaḡ, “Lôkbôk mavi.” Ma thai i evaloḡ vakapô ma êv yeḡ hadêḡ yani. 10 *Êḡ ma hanaḡ, “Mamu miḡ nôkô ami ma unu nonaḡ êndêḡ yenaḡ aiyaḡ thêlô nena ini Galili. Loḡ êḡ ma tem thêlô nêpôm ya.”

Nê vovak iniḡ abôyaḡ

11 Avi ju êḡ even denaḡ ma ḡê vovak doho eyabiḡ siô êyô Jelusalem. Ma thêlô i hadêḡ ḡê bêḡbêḡ êbôk da ma enaḡ abô hathak duviaḡ lôk aḡela. 12 Ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê bêḡbêḡ ethak doḡtom ma epesaḡ abô ek nênem valuseleḡ bêḡ anôḡ êndêḡ ḡê vovak. 13 Ma thêlô enaḡ hadêḡ ḡê vovak nena, “Môlô nonaḡ aêntêk êndêḡ avômalô, ‘Yêlô

ek sôm ba athôḡ paliḡ ma Yisu anêḡ ḡê ku êlêm hadêḡ bôlôvôḡ ma ewa anêḡ kupik vani.’ ” 14 Ma thêlô enaḡ abô doho haviḡ hadêḡ ḡê vovak nena, “Anyô bêḡ Pailat halañô abô hathak nôm êḡ, ma yêlô tem napesaḡ abô imbiḡ yani ek môlô miḡ nôpôm malaiḡ ami.” 15 Ma ḡê vovak ewa valuseleḡ ma idum hatôm atu ba ḡê bêḡbêḡ enaḡ. Ma abô êḡ intu hi haveḡ Israeḡ iniḡ loḡ sapêḡ ba enaḡ aêḡ aleba lêk.

Yisu hêv ku hadêḡ anêḡ ḡê ku

(Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23)

16 *ḡê ku laumiḡ ba lahavute i Galili ma êyô dumlolê atu ba Yisu bôk hanaḡ yôv nena thêlô ini. 17 Thêlô êyê Yisu ma êv yeḡ hadêḡ yani. Ma doho êthôḡ paliḡ dokte ba leḡḡhabi nena, “Êntêk ma Yisu mena mi e?” 18 *Êḡ ma halêm ma hanaḡ hadêḡ i, “Wapômbêḡ hêv athêḡ bêḡ hadêḡ ya ek yayabiḡ leḡ lôk pik lôkthô. 19 *Aêḡ ba môlô unu êtôm pik sapêḡ ma nundum avômalô sapêḡ ba nimbitak êtôm yenaḡ avômalô. Ma nusik thêlô êndôk ḡaḡ esak Wapômbêḡ lôk Nakaduḡ ma Lovak Matherḡ iniḡ athêḡ. 20 Ma nôndôḡ thêlô ek nesopa abô nômbêḡ atu ba bôk yahêv hadêḡ môlô yôv. Odaḡô! Tem yamô imbiḡ môlô êtôm wak

* 28:10: Mat 26:32 * 28:16: Mat 26:32 * 28:18: Jon 13:3; Ep 1:20-22

* 28:19: Mak 16:15-16; Ap 1:8

nômbêᶯ intu sapêᶯ endeba
pik lo leᶯ anêᶯ dâᶯ.”

Abô Mavi atu ba Mak hato Abô môñ

Mak hato kapya êntêk. Yani anêñ athêñ yañ nena Jon Mak. Yani ma anyô Israeël te. Sêbôk atu ba Yisu hadum anêñ ku hamô pik, ma Mak ma anyô muk denañ ba intu miñ hi havin Yisu ami. Yani halumbak bêñ hamô Jelusalem ba intu halanô abô hathak Yisu (Ap 12:12). Môñ anôñ ma Pol lo Banabas i luvuluvu, ma ewa Mak havin (Ap 12:25; 13:5; 13:13; 15:36-39; Kol 4:10; 2Ti 4:11). Haven yam ma Mak hamô havin Pita hamô Lom. Pita bôk hayê Yisu anêñ ku lôkthô hathak ma, ba intu hanan ba Mak hato.

Mak hik thô nena Yisu Kilisi ma Wapômbên anêñ Nakadun ba havalon Wapômbên anêñ lôklokwan ba hadum nômbithi lomaloma hathak. Ma hato havin nena Yisu halêm pik hatôm anyô ku te. Mak hayê malain lomaloma hapôm avômalô êvhavin anêñ Lom, ba intu hato kapya êntêk ek embatho avômalô êvhavin lon ek nimir lôklokwan. Mak hayê nena Yisu anêñ lôklokwan ma bêñ anôñ ba hamôñ ek Sadan anêñ.

Hato kapya êntêk hadên sondabên 55 mena 65 AD la.

* 1:3: Ais 40:3 * 1:4: Ap 13:24; 19:4
13:25

Jon anyô hathik ñañ hapôpêk Yisu anêñ lonôndê
(Mat 3:1-12; Luk 3:1-17;
Jon 1:19-28)

¹ Abô Mavi êntêk ma hathak Wapômbên nakadun Yisu Kilisi.

² Hatôm plopet Aisaia bôk hato aêntêk,

“Ondanô! Tem yanêm yenan anyô ku te ek enja abô êmôñ ek o,

ôpêñ tem êpôpêk anêm lonôndê. *Malakai 3:1*

³ *Kaêk te halam haven lon thiliv nena,

“Nôpôpêk lonôndê ek Anyô Bêñ êlêm,

ma nopesan ba imbitak thêthôn ek yani.’” *Aisaia 40:3*

⁴ *Aên ba Jon anyô hathik ñañ habitak anêñ lon thiliv ba hanan ek avômalô nede kapôlônin liliñ ba nisik ñañ ek Wapômbên nêm inin kambom vê. ⁵ Êñ ma avômalô Judia lo Jelusalem sapên ibi thêthô ba i hadên yani ek enan inin kambom bêñ.

Ma Jon hathik i halôk ñañ Jolodan. ⁶ *Jon ma hathak hik kwêv atu ba epesan hathak bok kamel vuluk ma havak bokngôp epesan hathak bok kupik hayôhêk lamalim. Ma hathak hayan kôm sopek lôk hanum biyo thôk. ⁷ *Ma hanan nena,

“Ôpatu ba tem emben ya yam anêñ lôklokwan ma boman ek yenan. Yani ma anyô lôk athên bêñ ma ya ma yaônâlôk ba intu miñ hatôm yakôm ba

“Ôpatu ba tem emben ya yam anêñ lôklokwan ma boman ek yenan. Yani ma anyô lôk athên bêñ ma ya ma yaônâlôk ba intu miñ hatôm yakôm ba

“Ôpatu ba tem emben ya yam anêñ lôklokwan ma boman ek yenan. Yani ma anyô lôk athên bêñ ma ya ma yaônâlôk ba intu miñ hatôm yakôm ba

* 1:6: 2Kinj 1:8; Mat 11:8 * 1:7: Ap

yapole anêḡ vakapô bokḡgôp anêḡ yak vê ami. ⁸ Yahathik môlô hathak ḡaḡ. Ma donḡtom yani tem isik môlô esak Lovak Mathenḡ.”

Jon hathik Yisu

(*Mat 3:13-17; Luk 3:21-22; Jon 1:32-34*)

⁹ Wak te ma Yisu hatak Nasalet anêḡ Galili ba halêm ma Jon hathik yani halôk ḡaḡ Jolodaḡ. ¹⁰ Yisu haviyô anêḡ ḡaḡ kapô ma hayê leḡ hakyav ma Lovak Mathenḡ halôk ba halêm ek yani hatôm menak bôbô. ¹¹ *Ma abô te halêm anêḡ leḡ nena, “O ma yenaḡ Okna atu ba yalenḡhaviḡ. Yalenḡmavi anôḡ hathak o.”

Sadaḡ halôk Yisu la ek indum kambom

(*Mat 4:1-11; Luk 4:1-13*)

¹² Ma kethenḡ oyaḡ ma Lovak Mathenḡ hêv Yisu vê hi loḡ thiliv. ¹³ *Yisu hamô loḡ êḡ hatôm wak 40, êḡ ma Sadaḡ hayô ba halôk yani la. Yani hamô haviḡ alim bomaḡ ma aḡela eyabiḡ yani.

Yisu anêḡ ku môḡ

(*Mat 4:12-17; Luk 4:14-15*)

¹⁴ *Etak Jon halôk koladôḡ, êḡ ma Yisu hi Galili ma hanaḡ Wapômbênḡ anêḡ Abô Mavi bênḡ nena, ¹⁵ *“Wakma lêk hayô yôv ba Wapômbênḡ anêḡ loḡ lôklinḡyak lêk habobo. Aênḡ ba node kapôlômim liliḡ lôk nônêmimbiḡ Wapômbênḡ anêḡ Abô Mavi!”

Yisu dalam anyô ayova ek nesopa yani

(*Mat 4:18-22; Luk 5:1-11; Jon 1:35-42*)

¹⁶ Yisu habup hathak kasukthôm Galili anêḡ daḡ ma hayê Saimon lo yaḡ Andulu. Thai ma ḡê ik alim ba lêk ekaliv yakseḡ haveḡ. ¹⁷ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thai, “Mamu nôlêm nosopa ya. Tem yandum ba mamu nôbôv avômalo êtôm ôvôv alim halôk yakseḡ.” ¹⁸ Kethenḡ oyaḡ ma thai êdô iniḡ yakseḡ hamô ma esopa yani.

¹⁹ Yisu habup hathak vauna ma hayê Jems lo Jon. Thai ma Sebedi nali ba êmô iniḡ yeḡ ma idu iniḡ yakseḡ titip. ²⁰ Hayê thai ma halam, êḡ ma êdô lambô Sebedi hamô yeḡ haviḡ anêḡ ḡê ku, ma i esopa yani.

Yisu hêv ḡḡôk vê

(*Luk 4:31-37*)

²¹ Ma Yisu thêlô êyô Kapaneam ba êmô. Ma Sabat hayô ba Yisu hi unyak yeḡ ma hadôḡ avômalo. ²² *Thêlô elanô anêḡ abô ba eson kambom ma leḡḡhabi nena yani miḡ hadôḡ i hatôm ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ ami. Mi, hadôḡ i hatôm anyô lôk athênḡ bênḡ. ²³ Ma anyô te hamô unyak yeḡ êḡ ba ḡḡôk lelaik hamô haviḡ yani. Ma halam nena, ²⁴ *“Yisu anêḡ Nasalet, hôlek ek udum malê êndênḡ yêlô? Hôlek ek umbuliḡ yêlô e? Yahayala o.

* 1:11: Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18; Mak 9:7 * 1:13: Sng 91:11-13 * 1:14: Mak 6:17 * 1:15: Mat 3:2 * 1:22: Mat 7:28-29 * 1:24: Mak 5:7

O ma Wapômbêḅ anêḅ Anyô Mathen.”

25 Êḅ ma Yisu hathanḅ ḅḅôk êḅ ba hanaḅ, “O bônônḅ ma otak ôpêntu!” 26 *Ma ḅḅôk lelaik êḅ hayôkwiḅ ôpêḅ kambom anônḅ ba hanḅgaliak ma hatak ôpêḅ ba hi.

27 Ma avômâlô sapêḅ esonḅ kambom ba enaḅ hadêḅ i, “Malê êntêk aêḅ am? Yani hadônḅ auk lukmuk hatôm anyô lôk athêḅ bêḅ. Ma hanaḅ lôklokwanḅ hadêḅ ḅḅôk lelaik ma elanḅ anêḅ abô ba esopa.” 28 *Ma abô hathak Yisu halanḅviḅ havenḅ Galili iniḅ lonḅ sapêḅ.

Yisu hadum avômâlô lijiḅ bêḅ anônḅ mavi

(Mat 8:14-17; Luk 4:38-41)

29 Ma Yisu thêlô etak unyak yeḅ, ma i Saimon lo Andulu iniḅ unyak. Ma Jems lo Jon i iviḅ. 30 Êyô unyak, ma enaḅ hadêḅ Yisu nena Saimon yanḅavi hapôm lijiḅ vovanḅ ba hêk. 31 Ma Yisu hi hadêḅ avi êḅ ma havalonḅ banḅ ma hadadi haviyô. Êḅ ma lijiḅ hatak yani ma hapôpêk nôḅ ek thêlô.

32 Wak halôk abuk ma avômâlô ewa ḅê lôk lijiḅ lôk ḅê takatu ba ḅḅôk habulinḅ i ba êlêm ek Yisu. 33 Lôk avômâlô malak lônḅ êḅ sapêḅ êlêm iviḅ ba êmô unyak anêḅ piklêvônḅ. 34 *Êḅ ma Yisu hadum avômâlô lôk lijiḅ lomaloma bêḅ anônḅ mavi. Ma hêv ḅḅôk bêḅ anônḅ vê

haviḅ. ḅḅôk takêḅ eyala nena yani intu opalê ba miḅ hatak i ek nenanḅ abô ami.

Yisu da hi lonḅ thiliv ek eteḅ mek

(Luk 4:42-44)

35 *Lôkbôk momanḅiniḅ mi ma Yisu haviyô ba hi lonḅ thiliv ek eteḅ mek. 36 Ma Saimon thêlô i êbôlêm yani havenḅ. 37 Êpôm yani ma enaḅ, “Avômâlô sapêḅ êbôlêm o havenḅ.”

38 Ma Yisu hanaḅ, “Alôana buyanḅ. Alôana malak lônḅ takatu ba hamô habobo ek yanḅ Wapômbêḅ anêḅ abô êndêḅ i imbiḅ. Hathak ôdônḅ êḅ iyom intu yahalêm.”

39 *Ma Yisu havenḅ Galili iniḅ lonḅ sapêḅ ma hanaḅ Wapômbêḅ anêḅ abô hamô iniḅ unyak yeḅ lôk hêv ḅḅôk bêḅ anônḅ vê hêk avômâlô.

Yisu hadum anyô lôk palê lepla te mavi

(Mat 8:1-4; Luk 5:12-16)

40 Ma anyô lepla te hi hayô ek Yisu ma halek vadônḅ lêlô ma habui hadêḅ Yisu ba hanaḅ, “Hathak oda anêm lemhaviḅ, ma hatôm undum ba yambitak mavi.”

41 Ma Yisu lahiki hathak ôpêḅ ba hatak banḅ hayôhêk yani ma hanaḅ, “Yalenḅhaviḅ. Umbitak mabunḅ mavi.” 42 Êḅ ma palê lepla êḅ hayôv ma liḅkupik habitak mabunḅ mavi.

43 Ma Yisu hêv ôpêḅ ba hi ketheḅ ma hanaḅ lôklokwanḅ

* 1:26: Mak 9:26 * 1:28: Mat 4:24

14:23; Mak 6:46 * 1:39: Mat 4:23; 9:35

* 1:34: Mak 3:10-12 * 1:35: Mat

* 1:44: Wkp 14:1-32

hadêḡ yani nena, ⁴⁴ * “Miḡ onañ nôm êḡ bêḡ êndêḡ avômalô vi ami. Nu êndêḡ ḡê êbôk da ma nuḡḡwik o thô êndêḡ i iyom. Ma osopa balabuḡ atu ba Mose bôk hato ba nêḡ da ek ḡê êbôk da nêḡê o nena lêk hubitak mabuḡ.” ⁴⁵ Ma donḡtom ôpêḡ miḡ hasopa Yisu anêḡ abô thêthôḡ ami. Mi, hanaḡ bêḡ ba abô êḡ hi mayaliv. Ba intu Yisu miḡ hatôm ni lomalak nenanena ami. Mi, hi haveḡ loḡ thiliv, ma avômalô êlêm anêḡ luvuluvu ba êyô ek nêḡê yani.

2

Yisu hadum anyô havuviḡ te mavi

(Mat 9:1-8; Luk 5:17-26)

¹ Wak doho hale ba hi ma Yisu hi Kapaneam hathak loḡbô ma avômalô elañô nena Yisu lêk hayô anêḡ loḡ. ² Êḡ ma avômalô bêḡ anôḡ êlêm ba êḡ unyak kapô êḡ aleba putup, ma unyak abôlêk putup aêḡ iyom. Ma Yisu hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô hadêḡ i. ³ Ma anyô doho ewa anyô havuviḡ te ba êlêm ma anyô ayova evak. ⁴ Avômalô bêḡ anôḡ ba loḡ putup ba miḡ hatôm neja ôpêḡ ba ini unyak kapô ek Yisu ami. Ba ethak unyak vov ba êḡḡô unyak vov abyan ma êlêlô ôpêḡ halôk yêḡ aleba habup ek Yisu. ⁵ Yisu hayê thêlônḡ êvhaviḡ, ma hanaḡ hadêḡ anyô havuviḡ atu nena, “Yenaḡ okna, lêk

yahêḡ anêḡ kambom sapêḡ vê.”

⁶ Ma ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ doho êḡḡo haviḡ ba leḡḡḡhabi nena, ⁷ “Aisê ka ôpêntêk hanaḡ aêḡ? Ôpêḡ hasoḡ nena yani ma Wapômbêḡ e? Anyô late miḡ hatôm nêḡ kambom vê ami ma Wapômbêḡ iyom.”

⁸ Yisu hayala thêlônḡ auk ba hanaḡ nena, “Aisê ka môlô lemimhikam hathak abô êntêk? ⁹ Abô alê intu vumvum ek yanaḡ êndêḡ anyô havuviḡ êntêk: ‘Lêk yahêḡ anêḡ kambom sapêḡ vê’ mena ‘Umbiyô onja anêḡ yêḡ ba ombêḡ.’ ¹⁰ Aêḡ ba tem yaḡḡik thô êndêḡ môlô nena Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu anêḡ athêḡ ma bêḡ ba hatôm nêḡ kambom vê.” Êḡ ma hanaḡ hadêḡ anyô havuviḡ atu aêntêk, ¹¹ “Yanaḡ êndêḡ o nena umbiyô umiḡ ma onja anêḡ yêḡ ba nu anêḡ unyak.” ¹² Êḡ ma ôpêḡ haviyô anêḡ avômalô malêvôḡ ma hawa anêḡ yêḡ ma hale yaiḡ ba hi. Avômalô esoḡ kambom ba êbô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ ba enañ, “Yêlô miḡ bôk ayê nômlate aêntêk ami!”

Yisu halam Livai
(Mat 9:9-13; Luk 5:27-32)

¹³ Ma Yisu hatup hi kasuk-thôm anêḡ daḡ. Ma avômalô bêḡ anôḡ êyô ma yani hadôḡ i. ¹⁴ Yani habup hathak ma hayê Livai, Alpius nakaduḡ hamô unyak ewa takis. Ma hanaḡ, “Ôlêm osopa ya.” Êḡ ma haviyô ba hi hasopa yani.

15 Yisu hayaŋ nôm haviŋ Li-vai hamô anêŋ unyak. Ma nê ewa takis lôk nê idum kambom bêŋ anôŋ éyô eyaŋ nôm haviŋ yani lôk anêŋ nê ku ek malê nena thêlô bêŋ anôŋ esopa Yisu. 16 *Ma Palisi doho atu ba nê lôk kauk hathak abô balabuŋ éyê ma enaŋ hik anêŋ nê ku liŋ, “Yisu hayaŋ nôm haviŋ nê ewa takis lôk nê idum kambom eka?”

17 Yisu halaŋô iniŋ abô ma hanaŋ, “Nê lôk lijiŋ iyom intu ethak i éyê dokta. Ma nê lijiŋ mi ma mi. Ma aêŋ iyom yahalêm ek yandam nê takatu ba idum kambom. Ma miŋ yahalêm ek yandam nê thêthôŋ ami.”

Enaŋ hik Yisu liŋ hathak kobom evak balabuŋ ek nôm (Mat 9:14-17; Luk 5:33-39)

18 Wak te ma Jon anêŋ nê ku lôk Palisi esopa iniŋ kobom evak balabuŋ ek nôm ek leŋiŋhabi Wapômbêŋ. Ma avômâlô doho éyô ek Yisu ma enaŋ hik liŋ, “Jon lo Palisi iniŋ nê ku evak balabuŋ ek nôm ma anêm ma mi eka?”

19 Ma Yisu hanaŋ, “Anyô te hawa avi lukmuk, êŋ ma anêŋ anyô môlô eyaŋ nôm lôk leŋiŋmavi. Ma miŋ hatôm nembak balabuŋ ek nôm ami. 20 Ma doŋtom haveŋ yam, ba ewa yani vê hêk thêlô, êŋ ma anêŋ nê môlô tem nembak balabuŋ ek nôm.

21 “Anyô late hatôm enja sôp lukmuk bute ba indu sôp bô anêŋ abyayaŋ siŋ esak ami.

Hadum aêŋ ma tem sôp lukmuk buêŋ êmô sôp bô kisi. Êŋ ma tem itip bêŋ. 22 Ma môlô othak ôkê waiŋ lukmuk halôk kolopak epesaŋ hathak bok kupik bô e? Mi! Waiŋ lukmuk êŋ tem imbuliŋ bok kupik bô atu ba bôk thekthek ba tem ipup ba waiŋ engasô ni. Ba intu othak ôkê waiŋ lukmuk halôk bok kupik lukmuk atu ba belap ek isiŋ mavi ma miŋ ipup ami lôk waiŋ miŋ engasô ni ami.”

Yisu ma Sabat anêŋ alaŋ (Mat 12:1-8; Luk 6:1-5)

23 Sabat te ma Yisu lôk anêŋ nê ku i evenŋ ku kapô te, ma nê ku ewa wit doho ek nejaŋ. 24 *Ma Palisi enaŋ hadêŋ Yisu, “Ondaŋô! Abô balabuŋ hanaŋ nena Sabat ma miŋ hatôm nandum ku ba naja nôm ek naŋgaŋ ami. Ma doŋtom anêm nê ku ibuliŋ waklavôŋ êŋ!”

25 *Ma Yisu hanaŋ nena, “Môlô bôk osam abô hathak Devit lôk anêŋ nê môlô ema kisi ba idum e? 26 *Sêbôk atu ba Abiata hadum ku anyô bêŋ habôk da, ma Devit habitak hayô Wapômbêŋ anêŋ unyak mathenŋ kapô ma hayaŋ polom atu ba mathenŋ anôŋ. Polom êŋ ma nê êbôk da iyom iniŋ ek nejaŋ ba intu habuliŋ abô balabuŋ buêŋ. Ma doŋtom Devit hayaŋ doho ma hêv doho hadêŋ anêŋ nê takatu ba iviŋ yani ba eyaŋ.”

27 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Wapômbêŋ hapesaŋ

* 2:16: Mat 11:19 * 2:24: Lo 23:25
24:5-9 * 2:27: Lo 5:14

* 2:25: 1Sml 21:1-6 * 2:26: Wkp

Sabat ek nê m avômalô sa ma miñ hapesañ avômalô ek Sabat eyabiñ i ami. ²⁸ Aêñ ba Anyô Anêñ Nakaduñ atu ma Sabat anêñ Alañ.”

3

Sabat ma Yisu hadum anyô bañ hatyôk te mavi

(*Mat 12:9-14; Luk 6:6-11*)

¹ Ma Yisu habitak hayô unyak yeñ kapô hathak loñbô. Ma anyô bañ hatyôk te hamô unyak êñ kapô. ² Ma nê takatu ba êbôlêm loñôndê ek nenañ Yisu bêtñ êmô ma ititiñ yani nena tem indum ôpêñ mavi êndêñ Sabat mena mi e? ³ Êñ ma Yisu hanañ hadêñ ôpatu ba bañ hatyôk nena, “Ûmbiyô umiñ ek avômalô sapêñ nêgê o.”

⁴ *Vêm ma hanañ hik thêlô liñ nena, “Alalô hatôm nandum malê ek nasopa balabuñ Sabat? Hatôm alalô nandum mavi mena nandum kambom? Hatôm alalô nanêm anyô sa ek êmô lôkmala mena nanjik i vônô?” Ma donjom sapêñ bônôn.

⁵ Ma Yisu lamanij ba hatitiñ i hawê haveñ lôk lamalaiñ hathak thêlô evalon kapôlônij loñ. Êñ ma hanañ hadêñ ôpatu, “Oto bahem.” Ma ôpêñ hato bañ ma bañ êñ habitak mavi hathak loñbô. ⁶ *Yôv ma Palisi ethak donjom haviñ avômalô Israeël vi atu ba esopa Helot. Ma evak abô ek nêpôm loñôndê te ek nijik Yisu vônô.

Avômalô bêtñ anôn esopa Yisu

(*Mat 12:15-16; Luk 6:17-19*)

⁷ Yisu lôk anêñ nê ku etak loñ êñ ba i kasukthôm anêñ dan ma avômalô Galili bêtñ anôn esopa yani. ⁸ Avômalô anêñ Judia ma Jelusalem lo Idumia ma nãñ Jolodan vi lôk Taia ma Saidon, bêtñ anôn elanô nô m takatu ba Yisu hadum ba intu êlêm ek nêgê yani. ⁹ Ma Yisu hayê avômalô bêtñ anôn ba hanañ hadêñ anêñ nê ku nena nêpôm yeñ te yapiñ ek avômalô ekalabu yani siñ ma esak yeñ êñ ba ni êmô. ¹⁰ *Ek malê nena bôk hadum avômalô lôk lijiñ bêtñ anôn mavi ba avômalô takatu ba idum lijiñ denan intu lôklokwan ek nêsôm yani.

¹¹ *Ma ngôk lelaik takatu êyê yani ma êv yak êlôk êk yani ma ba elan lôklala nena, “O ma Wapômbêtñ anêñ Nakaduñ.” ¹² *Ma donjom Yisu hanañ lôklokwan hadêñ thêlô ek miñ nenañ yani bêtñ êndêñ anyôla ami.

Yisu halam nê ku laumiñ ba lahavuju

(*Mat 10:1-4; Luk 6:12-16*)

¹³ Ma Yisu hathak dum te ba hi ma halam nê takatu ba yani lahaviñ ba i hadêñ yani. ¹⁴ Ma habi bañ hayô hamiñ anyô hatôm laumiñ ba lahavuju ma halam i nena aposel. Yani hatak i ek nê mô imbiñ yani lôk nê m i ba ini ek nenañ Wapômbêtñ anêñ

* 3:4: Luk 14:3 * 3:6: Mat 22:15-16

* 3:12: Mak 1:34

* 3:10: Mat 14:36 * 3:11: Luk 4:41

abô bêñ. ¹⁵ Ma yani lahavij nêñ lôklokwan êndên thêlô ek nêñêm ngôk lomaloma vê. ¹⁶ *Êntêk ma anyô laumiñ ba lahavuju takatu ba Yisu dalam i. Saimon atu ba dalam nena Pita ma ¹⁷ *Jems lo yan Jon, thai iniñ lambô ma Sebedi. Ma dalam i nena Boanegis. Boanegis anêñ ôdôn nena Kakalu anêñ Nali. ¹⁸ Ma Andulu lôk Pilip ma Batolomiu lo Matyu ma Tomas lo Jems Alpius nakadun ma Tadius lôk Saimon anyô Selot* te ¹⁹ ma Judas Iskaliot, ôpatu vên ma hanan Yisu bêñ.

Yisu lo Belsebul

(*Mat 12:22-32; Luk 11:14-23; 12:10*)

²⁰ Ma Yisu lôk anêñ nê ku êyô unyak te kapô ma avômalô bêñ anôn êyô ba ekalabu thêlô siñ hathak lonbô aleba miñ hatôm nejan nôñ ami. ²¹ Ma Yisu anêñ avômalô elanô abô hathak nôñ êñ ma êlêm ek neja yani ba ini neyabiñ ek malê nena avômalô enan nena anêñ auk lêk molo.

²² *Nê lôkauk hathak abô balabun anêñ Jusalem êlôk ba êlêm ma enan, "Belsebul* hamô havij yani! Ba intu hêv ngôk vê hathak ngôk iniñ anyô bêñ Belsebul anêñ lôklokwan."

²³ Ma Yisu dalam thêlô êlêm ethak donjom ma hanan

abô lon kapô doho hadên i. "Sadan hatôm nêñ Sadan vê e? ²⁴ Mi, avômalô lon bêñ te evaki vose hi ôdôn ju, êñ ma tem nêñêm yak. ²⁵ Lôk avômalô ôdôn te evaki vose hi ôdôn ju, êñ ma tem nêñêm yak aên iyom. ²⁶ Ba intu Sadan hik vovak havij yanida ba havaki vose hi ôdôn ju, êñ ma tem yani nêñ yak ba tem miñ êmô ami. ²⁷ Odanô abô yan imbiñ. Anyô te hatôm imbitak êyô anyô lôklokwan yan anêñ unyak kapô ba enja anêñ nômkama vani e? Mi anôn! Ôpên embalon anyô lôklokwan êñ ba ekak lon am, êñ ma yani hatôm enja anêñ nômkama vani. ²⁸ Yanan avanôn êndên môlô nena Wapômbên tem nêñ avômalô iniñ kambom lomaloma lôk abôma takatu ba enan vê. ²⁹ Ma donjom anyôla hayê Lovak Matheñ anêñ ku ba hanan abôma nena, 'Êntêk ma Ngôk Bên anêñ ku', êñ ma Wapômbên miñ hatôm nêñ kambom êñ vê ênjêk ôpên ami. Ma mi. Anêñ kambom êñ tem ênjêk thêthô."

³⁰ Yisu hanan abô takên hathak nê takatu ba enan nena ngôk lelaik hamô havij yani.

Yisu anêñ talêbô lôk iviyan
(*Mat 12:46-50; Luk 8:19-21*)

³¹ *Ma Yisu anêñ talêbô lôk iviyan êyô imiñ yaiñ ma

* **3:16:** Jon 1:42 * **3:17:** Luk 9:54 * **3:18:** Selot anêñ ôdôn nena anyô atu

ba hapôlik hathak Lom iniñ gavman ek miñ eyabiñ avômalô Israeñ ami. * **3:22:**

Mat 9:34; 10:25 * **3:22:** Belsebul ma Sadan anêñ athên yan. * **3:31:** Mak

6:3; Jon 2:12; Ap 1:14

êv anyô te ba hi ek enañ êndêñ Yisu nena êlêm yaiñ. ³² Avômalô bêñ anôñ lêk ekalabu yani siñ ba enañ, “Lemtambô lôk môlôviyañ imiñ yaiñ ba leñiñhaviñ nêgê o.”

³³ Ma Yisu hanañ hik liñ, “Opalê intu yenañ wakatik lôk aiyañ thêlô?”

³⁴⁻³⁵ Ma Yisu hayê avômalô nômbêñ atu ba ekalabu yani siñ ma hanañ, “Avômalô takatu ba esopa Wapômbêñ anêñ lahaviñ, intu yenañ wakatik lôk aiyañ ma livôn thêlô. Ba intu môlô êntêk ma yenañ wakatik lôk aiyañ thêlô.”

4

Abô loñ kapô hathak anyô hapaliv yañvêk

(Mat 13:1-23; Luk 8:4-15)

¹ *Ma Yisu hadôñ avômalô hathak loñbô hamô kasukthôm anêñ dañ. Ma avômalô bêñ anôñ ekalabu yani siñ ba intu hathak yeñ te ba hi hamô kasuk habobo liñdañ ma avômalô imiñ liñdañ hapup hathak. ² *Ma hadôñ thêlô hathak abô loñ kapô bêñ anôñ. Ba hanañ nena, ³ “Odañô! Anyô te hi hapaliv anêñ yañvêk halôk anêñ ku. ⁴ Yani hapaliv yañvêk takêñ ma vi halôk loñôndê. Êñ ma menak êpôm ba eyañ. ⁵ Ma doho halôk valu kikiliñ ba intu hapup kethen ek malê nena pik dokte iyom. ⁶ Ma doñtom wak habi hayô hêk

ma hakapok ek malê nena anêñ ngalôk ma bidoñna. ⁷ Ma vi halôk loñ yak lôkmañgiñ kapô ba yak êñ halumbak hayô yañvêk takêñ vôv. Ba intu miñ yañvêk êñ hik anôñ ami. ⁸ Ma doñtom vi halôk pik mavi ba hapup ba habitak bêñ ba hik anêñ anôñ. Vi hatôm 30, ma vi 60, ma vi 100.”

⁹ Yôv ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Môlô nê lôk lemôndôn ma nodañô abô êntêk katô!”

¹⁰ Avômalô nômbêñ atu etak Yisu ba i, êñ ma yani lôk anêñ nê ku laumiñ ba lahavuju ma avômalô takatu ba evenj haveñ yani iyom intu thêlô êmô. Ma thêlô enañ hik yani liñ hathak abô loñ kapô takatu ba yani hanañ anêñ ôdôn. ¹¹ Ma Yisu hanañ, “Wapômbêñ lêk hêv anêñ auk loñ kapô hathak anêñ loñ lôkliñyak hadêñ môlô. Ma doñtom avômalô vi atu ba êmô yaiñ ek anêñ loñ lôkliñyak, thêlô ethak elañô abô êñ hathak abô loñ kapô iyom.

¹² *Aêñ ba,

“thêlô tem nêgê bêñ anôñ, ma doñtom tem miñ neyala ami.

Ma tem nedañô abô bêñ anôñ,

ma doñtom tem miñ neyala abô takêñ anêñ ôdôn ami.

Yakô thêlô nede kapôlônjin liliñ,

ma Wapômbêñ nêm iniñ kambom vê.” *Aisaia 6:9-10*

* **4:1:** Mak 3:7-9; Luk 5:1-3

* **4:2:** Mat 13:34; Mak 4:33-34

* **4:12:** Ap 28:26-27

13 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô miŋ oyala abô loŋ kapô êntêk ami e? Aêŋ ba tem môlô noyala abô loŋ kapô yaŋ aisê? 14 Anyô atu ba havatho yaŋvêk, êŋ ma hatôm yani havatho Wapômbêŋ anêŋ abô. 15 Ma avômalô vi ma êtôm yaŋvêk atu ba epaliv halôk loŋôndê. Thêlô êŋ elañô Wapômbêŋ anêŋ abô. Ma doŋtom kethêŋ oyaŋ ma Sadan hayô ba hêv abô takatu ba evatho halôk thêlô kapôlôŋiŋ vê. 16 Ma avômalô vi ma hatôm yaŋvêk epaliv halôk valu kikiliŋ. Thêlô elañô Wapômbêŋ anêŋ abô ba êvhaviŋ kethêŋ lôk leŋiŋmavi. 17 Ma doŋtom miŋ habi ŋgalôk ami ba intu imiŋ vauna iyom. Ek malê nena malaiŋ lôk vovaŋ hapôm thêlô hathak Wapômbêŋ anêŋ abô, êŋ ma etak iniŋ êvhaviŋ kethêŋ oyaŋ. 18 Ma avômalô vi êtôm yaŋvêk epaliv halôk loŋ yak lôkmaŋgiŋ kapô. Avômalô takêŋ elañô Wapômbêŋ anêŋ abô, 19 *ma doŋtom thêlô leŋiŋhiki bêŋ anôŋ hathak iniŋ lôkmala pik êntêk lôk valuselerŋ ma maleniŋkilik hathak nômkama lomalama. Auk takêŋ intu hasivunŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ba thêlô miŋ ik iniŋ anôŋ ami. 20 Ma avômalô vi ma êtôm yaŋvêk epaliv halôk pik mavi. Thêlô elañô ba evaloŋ loŋ hêk thêlôniŋ kapôlôŋiŋ. Doho iniŋ anôŋ atu ba hik ma hatôm 30 ma doho 60 ma

doho hatôm 100.”

Êthôkwêŋ atum hamiŋ ek nêmdeda
(Luk 8:16-18)

21 *Ma Yisu hanaŋ hik thêlô liŋ nena, “Môlô othak ôtôm atum ba osoŋ halôk uŋ kapô mena uvuŋ hamô loŋ kapô e? Mi, môlô ôtôm ba ôthôkwêŋ liŋ hamiŋ. 22 *Nômkama nômbêŋ atu ba hamô loŋ kapô, êŋ ma vêmam ka tem imbitak yaŋiŋ. Ma nômkama takatu ba anyô havuŋ hêk loŋ kapô, êŋ ma vêmam ka tem imbitak deda. 23 O anyô lôk lemôndôŋ ma ondanô abô êntêk.”

24 *Vêm ma Yisu hanaŋ, “Lemimimbi abô takatu ba yahananŋ katô. Ma olaŋô mavi, êŋ ma tem noyala katô anôŋ lôk noja auk mavi bêŋ anôŋ imbiŋ. 25 *Ôpatu ba halañô Wapômbêŋ anêŋ abô, ma tem Wapômbêŋ nêmdeda auk bêŋ anôŋ êndêŋ yani. Ma doŋtom ôpatu ba miŋ halañô Wapômbêŋ anêŋ abô ami, anêŋ auk mavi atu ba bôk hamô haviŋ yani, Wapômbêŋ tem nêmdeda vê.”

Abô loŋ kapô hathak yaŋvêk halumbak bêŋ

26 Ma Yisu hanaŋ, “Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma aêntêk. Anyô te hapaliv yaŋvêk halôk anêŋ ku kapô. 27 Ma hêk hadêŋ bôlôvôŋ ma havenŋ hadêŋ lôkwak. Ma doŋtom yaŋvêk da hapup ba habitak

* 4:19: Mat 19:23-24 * 4:21: Mat 5:15; Luk 11:33 * 4:22: Mat 10:26; Luk 12:2 * 4:24: Mat 7:2 * 4:25: Mat 13:12; 25:29; Luk 19:26

bêḅ, ba anyô êḅ miḅ hayala ami. ²⁸ Pik da hadum ku ba yaḅvêk êḅ hapup ba livuk habitak ma habi ḅaḅḅ ba hik va hayô hamô. ²⁹ *Ma nôḅ takêḅ hapôpêk i, êḅ ma anyô êḅ hawa biḅ ba hale anôḅ hathak ek malê nena waklavôḅḅ neja anôḅ hayô.”

Abô loḅ kapô hathak ava yaôna

(*Mat 13:31-32; Luk 13:18-19*)

³⁰ Ma Yisu hanaḅ, “Yanaḅ aisê esak Wapômbêḅ anêḅ loḅ lôkliḅyak ek nêḅ auk êndêḅ môlô? Lôk abô loḅ kapô alê yaḅ intu tem yanaḅ? ³¹ Wapômbêḅ anêḅ loḅ lôkliḅyak ma hatôm ava yaôna ba havatho halôk anêḅ ku. Ava êḅ ma yaôna lôk. ³² Ma doḅtom hapup ba habitak alokwaḅ daim ba hamôḅ ek nôḅkama ku kapô vi. Alokwaḅ êḅ anêḅ thaḅaḅ ma bêḅ ba intu loḅ kapô mavi ek menak nedav iniḅ unyak êndôk ba nêḅmô.”

Yisu hanaḅ abô loḅ kapô iyom

(*Mat 13:34-35*)

³³ Ma Yisu hathak hanaḅ abô loḅ kapô bêḅ anôḅ aêḅ iyom hadêḅ avômalô. Ma hadôḅ thêlô hatôm thêlôda iniḅ auk eyala nôḅkama. ³⁴ Avômalô bêḅ anôḅ êḅmô haviḅ yani, êḅ ma hathak hadôḅ i hathak abô loḅ kapô iyom. Ma yanida lôk anêḅ ḅê ku iyom êḅmô, êḅ ma hanaḅ anêḅ ôdôḅ bêḅ hadêḅ i.

Yisu hanaḅ ba lovak bêḅ hama

(*Mat 8:23-27; Luk 8:22-25*)

³⁵ Wak êḅ anêḅ yaḅsiḅ habôk ma Yisu hanaḅ hadêḅ anêḅ ḅê ku nena, “Alôana kasukthôm vi tuvulu.” ³⁶ Êḅ ma thêlô etak avômalô nôḅmbêḅ atu ma ethak yeḅ atu ba Yisu hamô ba i. Ma yeḅ doho i haviḅ. ³⁷ Êḅ ma ôthôm bêḅ lôk lovak hayô ba hayuv ḅaḅ ba ḅaḅ haḅgasô halôk yeḅ kapô ba hadum ek êḅmô yeḅ sesoḅ. ³⁸ Yisu hayô hêk kwalim te hêk yeḅ layuk ba hêk sôm. Êḅ ma anêḅ ḅê ku êyô ik liḅ ba enaḅ, “Kêdôḅwaga, ḅaḅ tem endok alalô. Ma hosoḅ nena êḅ ma nôḅ oyaḅ e?”

³⁹ Êḅ ma Yisu haviyô ma hathaḅ ḅaḅ budum lôk lovak ba hanaḅ nena, “Nôḅgwêk yaô ma ôḅmô tiḅiḅ!” Yôv ma lovak hama ma ḅaḅ hêk labalina.

⁴⁰ Ma Yisu hanaḅ hadêḅ anêḅ ḅê ku nena, “Môlô ôkô eka? Miḅ ôêvhaviḅ ami denaḅ e?”

⁴¹ Ma ḅê êḅ elowaliḅ kambom ba enaḅ hik thêlôda liḅ, “Yani ma opalê ba intu ḅaḅ lo lovak elañô anêḅ abô ba esopa.”

5

Yisu hêv ḅgôk kambom vê hêk anyô te

(*Mat 8:28-34; Luk 8:26-39*)

¹ Yisu lôk anêḅ ḅê ku i kasukthôm vi tuvulu ma êyô avômalô Gelasa iniḅ pik. ² Ma yeḅ hathak liḅ ma Yisu habup

* 4:29: Jol 3:13; ALK 14:15

pik. Êḡ ma anyô lôk ḡgôk lelaik te halêm anêḡ siô ba hi hadêḡ Yisu. ³ Yani hathak hamô siô ma miḡ hatôm anyô late embalonḡ yani lonḡ ami. Ma miḡ hatôm nekak yani lonḡ esak seḡ ami. ⁴ Bôk evalonḡ yani lôbôlônḡ ba ekak va lobanḡ lusu hathak seḡ ma donḡtom hathô seḡ êḡ kisi. Anyô late miḡ hatôm embalonḡ ôpêḡ ba êmô tiḡiḡ ami, milôk. ⁵ Ma wak lo bôlôvônḡ sapêḡ ma hamô ba havenḡ siô lo dum ma hanḡgaliak ba hanḡgothe liḡkupik hathak valu.

⁶ Yani hayê Yisu halêm daim denaḡ, ma halanḡviḡ ba hi hadêḡ Yisu ma halek vadônḡ lêlô hamô Yisu ma. ⁷⁻⁸ *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ ôpêḡ, “ḡḡôk lelaik, otak ôpêntêk ba nu.” Ma anyô lôk ḡgôk êḡ halam lôklala bomaḡ, “Yisu, Wapômbêḡ Leḡ Anônḡ Biḡ anêḡ Nakaduḡ, hólêm ek undum malê êndêḡ ya? Esak Wapômbêḡ anêḡ athêḡ miḡ nêḡm vovaḡ êndêḡ ya ami!”

⁹ Êḡ ma Yisu hanaḡ hik ôpêḡ liḡ, “Anêḡm athêḡ nena?”

Ma ôpêḡ hanaḡ, “Yenaḡ athêḡ nena ḡê Vovak Lubunḡlubunḡ, ek malê nena yêlô ma bêḡ anônḡ.” ¹⁰ Ma yani hateḡ Yisu lôbôlônḡ nena miḡ nêḡm thêlô vê êḡnjêk lonḡ êḡ ami.

¹¹ Bok bêḡ anônḡ eyaḡ nôm êmô dum te habobo lonḡ êḡ.

¹² Ma ḡgôk takêḡ enaḡ hik Yisu liḡ nena, “Nêḡm yêlô vê ni êndôk bok takêḡdaku kapô.”

¹³ Êḡ ma Yisu halôk ba hêv thêlô vê i êlôk bok takêḡ kapô.

Ma bok takêḡ elanḡviḡ kethenḡ ba i hadêḡ lonḡ kambom ma êv yak halôk kasukthôm ba ḡanḡ halok sapêḡ vônô. Bok takêḡ ma hatôm 2,000.

¹⁴ Ma ḡê takatu ba eyabinḡ bok êsôv ba i enaḡ bêḡ havenḡ malak bêḡ lôk lonḡ yaô nenanena haviḡ. Êḡ ma avômalô i ek nêḡê nôm atu ba lêk habitak. ¹⁵ Thêlô êyô ma êyê ôpatu ba bôk ḡgôk lubunḡlubunḡ êmô iviḡ yani lêk hapuk sôp ma anêḡ auk mavi ba hamô tiḡiḡ. Êḡ ma thêlô êkô kambom. ¹⁶ Ma ḡê takatu ba êyê nôm êḡ enaḡ abô hadêḡ avômalô hathak malê atu hapôm anyô lôk ḡgôk êḡ ma enaḡ hathak bok takatu ba elok ḡanḡ ba ema haviḡ. ¹⁷ Êḡ ma avômalô eteḡ Yisu lôklokwaḡ ek etak thêlônḡ lonḡ ba ni buyaḡ.

¹⁸ Yôv ma Yisu hathak yeḡ, ma anyô atu ba ḡgôk bôk hamô haviḡ yani hapetenak nena, “Hatôm yasôk imbiḡ o e?” ¹⁹ Ma donḡtom Yisu miḡ halôk hathak ôpêḡ anêḡ abô ami ba hanaḡ nena, “Nu anêḡm unyak lôk anêḡm avômalô. Ma onaḡ êndêḡ thêlô esak nôm bêḡ atu ba Anyô Bêḡ hadum hathak o lôk hêv anêḡ lahaviḡ hadêḡ o.”

²⁰ Êḡ ma ôpêḡ havôhi anêḡ lonḡ ma hanaḡ hathak nôm bêḡ atu ba Yisu hadum hadêḡ yani havenḡ malak laumiḡ atu ba hamô Dekapolis kapô. Ma avômalô lonḡ êḡ sapêḡ elanḡ ba esonḡ kambom.

* 5:7-8: Mak 1:24

Avena n̄ama lôk avi lijij
(Mat 9:18-26; Luk 8:40-56)

²¹ Yisu hathak yeŋ ba hi liŋdaŋ vi tuvulu hathak loŋbô. Yani hamiŋ liŋdaŋ, ma avômalô bêŋ anôŋ isup i ethak doŋtom ba ekalabu yani siŋ. ²² Ma anyô bêŋ hayabiŋ unyak yeŋ te halêm, anêŋ athêŋ nena Jailus. Yani hi hayê Yisu ma hêv yak halôk Yisu va luvi. ²³ Ma hapetenak nena, “Yenaŋ avena tem ema. Ma hatôm ôlêm ba otak bahem êyôŋgêk yani ek imbitak mavi ba êmô lôkmala e?” ²⁴ Êŋ ma Yisu hi haviŋ yani.

Ma avômalô bêŋ anôŋ esopa yani ba ekalabu yani siŋ. ²⁵ Avi te hamô loŋ êŋ ba hapôm lijij thalaleŋ halom hatôm sondabêŋ laumiŋ ba lahavuju. ²⁶ Dokta bêŋ anôŋ idum ek nêŋnêŋ yani sa ma doŋtom miŋ êtôm ami ma êv vovaŋ iyom. Avi êŋ hêv anêŋ valu lôkthô hadêŋ thêlô, ma doŋtom lijij êŋ miŋ hakapok dokte ami ma halom hêk denaŋ. ²⁷ Ma bôk halaŋô abô hathak Yisu, ba intu halôk avômalô nômbêŋ êŋ kapô ma haveŋ Yisu yam ba hasôm anêŋ sôp daŋ. ²⁸ Yani lahabi nena, “Yambalon anêŋ kwêv iyom ma tem ya mavi.” ²⁹ Hasôm iyom ma ketheŋ oyaŋ ma anêŋ thalaleŋ hakapok ma hayala nena malaiŋ êŋ hatak yani.

³⁰ *Ma Yisu hasaê nena anêŋ lôklokwaŋ doho hêv yak. Êŋ ma hik i liliŋ hamiŋ

avômalô takêŋ malêvôŋ ma hanaŋ, “Opalê hasôm ya?”

³¹ Ma anêŋ nê ku enaŋ, “Hôyê avômalô nômbêŋ êntêk ekalabu o siŋ ma honaŋ hik liŋ hathak opalê hasôm o eka?”

³² Ma doŋtom Yisu hatitiŋ hawê haveŋ nena opalê intu hasôm yani. ³³ Ma avi êŋ hayala nôŋm atu ba lêk hapôm yani, ba intu hakô ba halowaliŋ ma hi halek vadôŋ lêlô hêk Yisu va. Ma hanaŋ nôŋm takêŋ bêŋ hadêŋ yani. ³⁴ *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani nena, “Yenaŋ avena, anêŋ hêv haviŋ hadum ba lêk hubitak mavi. Nu lôk kapôlôm labali. Anêŋ lijij lêk hatak o.”

³⁵ Yisu hanaŋ abô denaŋ ma anyô doho êlêm anêŋ Jailus anêŋ unyak ba enaŋ, “Nalum avi lêk hama yôv ba intu otak kêdôŋwaga ma miŋ nêŋ malaiŋ êndêŋ yani ami.”

³⁶ Ma doŋtom Yisu miŋ halaŋô iniŋ abô ami ma hanaŋ hadêŋ Jailus nena, “Miŋ ôkô ami, ônêŋmimiŋ iyom.”

³⁷ Yisu hadô avômalô ini nimbiniŋ yani ba hawa Pita lo Jems ma yaŋ Jon iyom ba i haviŋ yani. ³⁸ Thêlô êyô Jailus anêŋ unyak ma hayê avômalô lêk elanaŋ asêŋ malêŋ lôk thôthô bêŋ anôŋ. ³⁹ Êŋ ma hi unyak kapô ma hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Olaŋ ba thôthô bêŋ êntêk eka? Amena ma hêk sôm iyom ma miŋ hama ami.” ⁴⁰ Ma thêlô emalik hathak yani.

* 5:30: Luk 6:19 * 5:34: Mak 10:52; Luk 7:50; 17:19

Ma Yisu hêv thêlô vê ba ele yaiņ ba i, ma hawa amena êņ anêņ talêbô lo lambô ma anêņ nê ku lô atu iyom iviņ yani ba i unyak kapô atu ba amena hêk. ⁴¹ *Êņ ma havalonj avena banj ma hananj hathak abô Hiblu aêntêk, “Talita kum!” (Abô êņ anêņ ôdônj nena, “Yenanj avena, yananj êndênj o nena umbiyô.”) ⁴² Ma kethenj oyanj ma avena êņ haviyô ba havenj. Yani anêņ sondabênj hatôm laumiņ ba lahavuju. Thêlô êyê ba eboloba kambom. ⁴³ Ma Yisu hananj lôklokwanj hadênj thêlô nena miņ nenanj nôm êņ bênj êndênj anyôla ami. Ma nênem nôm ek enjanj.

6

Avômalô Nasalet êpôlik hathak Yisu
(*Mat 13:53-58; Luk 4:16-30*)

¹ Yisu hatak lonj êņ ma hi anêņ malak ôdônj ma anêņ nê ku i iviņ. ² *Sabat anêņ Waklavônj hayô ba Yisu hi unyak yeņ ma hadônj avômalô. Ma avômalô bênj anônj elanj anêņ abô ba esonj ma enanj nena, “Ôpêntêk hawa abô lôk auk takêntêk anêņ êsê ba intu hadum nômbithi hathak? ³ Ôpênj ma anyô halav unyak e? Yani ma Malia nakadunj ma Jems lo Josep ma Judas lo Saimon thêlô iniņ te bênj e? Ma anêņ livi êmô lonj êntêk havinj alalô e?” Thêlô enanj aênj, ma êpôlik hathak yani.

* 5:41: Luk 7:14

* 6:2: Jon 7:15

* 6:11: Ap 13:51

⁴ *Ma Yisu hananj hadênj thêlô nena, “Plopet hawa athênj bênj hêk malak yanj. Ma donjom anêņ malak ôdônj lôk anêņ thalalenj ma anêņ avômalô, ma hatôm anyô athênj mi.” ⁵ Aênj ba Yisu miņ hatôm idum nômbithi ênjêk lonj êņ ami, ma hatak banj hayô hêk anyô lôk lijij tomtom iyom ba ibitak mavi. ⁶ Ma Yisu hasonj kambom hathak thêlô miņ êvhavinj yani ami.

Yisu hêv nê ku ba i
(*Mat 10:5-15; Luk 9:1-6*)

Ma Yisu hi lomalak nena-nena ma hadônj avômalô. ⁷ Ma halam anêņ nê ku laumiņ ba lahavuju ethak donjom ma habi i sam ba hêv juju ba i lôk hêv lôklokwanj hadênj thêlô ek nênem nğok lelaik vê.

⁸ *Ma Yisu hananj hadênj i nena, “Nobalonj unim kôm kwandiņ iyom. Ma miņ noja nômla doho imbiņ ami. Polom lôk vak ma valu imiņ unim vak damanj ami, dô. ⁹ Ma unjgwik vemim kapô boknğop iyom, ma miņ noja kwêv ju ami. ¹⁰ Ma ôyô unyak te, ma nômô unyak êņ iyom endeba notak lonj êņ ba unu buyanj. ¹¹ *Ma lonj takatu ba miņ ewa mômô thô ami lôk êdô nedarjô mômônim abô, ma waklavônj otak lonj êņ, ma unjgwik vonjgovanj takatu ba hamô vemim kapô vê êndôk thêlô malenij ek injik iniņ kambom thô.”

* 6:4: Jon 4:44

* 6:8: Luk 10:4-11

12 Êḡ ma Yisu anêḡ ḡē ku i lomalak ma enaḡ ek avômalô nede kapôlôḡiḡ liliḡ.
 13 *Thêlô êv ḡḡôk bêḡ anôḡ vê lôk etak nôḡ lēḡlêḡ hayô hamô avômalô lôk lijiḡ bêḡ anôḡ leḡḡkadôk ba idum i ibitak mavi.

Helot lahabi nena Yisu ma Jon anyô hathik ḡaḡ

(Mat 14:1-12; Luk 3:19-20; 9:7-9)

14 *Kiḡ Helot Antipas halanô abô hathak Yisu ek malê nena avômalô sapêḡ bôk eyala yani katô. Doho enaḡ, “Jon anyô hathik ḡaḡ haviyô hathak loḡbô ba intu hawa lôklokwaḡ ba hadum nômbithi takêḡ.”

15 Ma vi enaḡ, “Yani ma Elia.”

Ma vi enaḡ, “Yani ma plopet te hatôm plopet tak sêbôk doho.”

16 Ma doḡtom Helot halanô abô takêḡ ma hanaḡ nena, “Jon, ôpatu ba bôk yahadabêḡ laselo kisi, lêk haviyô hathak loḡbô!”

17-18 *Sêbôk ma Helot hawa yaḡ Pilip anêḡ avi Helodias vani. Ba Jon hanaḡ hadêḡ Helot nena, “Lêk howa mamuyaḡ yanavi vani ba intu hubuliḡ abô balabuḡ.” Êḡ ma Helot hêv abô ek nebalonḡ Jon. Ma evalonḡ yani ba ekak loḡ ma êdô hamô koladôḡ.
 19 Ma Helodias havalonḡ anêḡ lamaniḡ hathak Jon loḡ ba lahaviḡ nijik yani vônô, ma doḡtom miḡ hatôm ami, 20 ek malê nena Helot hakô ek

Jon. Yani hayala nena Jon ma anyô mathenḡ lôk anyô thêthônḡ. Aêḡ ba hayabiḡ Jon mavi. Ma hathak halanô Jon anêḡ abô ba lahiki kambom, ma doḡtom lahaviḡ bêḡ anôḡ ek endanḡ anêḡ abô.

21 Havenḡ yam ma Helodias hapôm loḡondê te. Helot hangabôm nôḡ bêḡ ek lahabi anêḡ waklavônḡ talêbô hawa yani. Ba halam anêḡ ḡê bêḡbêḡ takatu ba ethak êv yani sa lôk ḡê vovak laik môḡ ma ḡê bêḡbêḡ anêḡ Galili. 22 Thêlô eyaḡ nôḡ êmô ma Helodias nalavi hayô haloyenḡ ba hadum Helot lôk anêḡ ḡê bêḡbêḡ sapêḡ malenjiḡ mavi.

Êḡ ma kiḡ hanaḡ hadêḡ avena êḡ, “Lemhaviḡ malê ba honaḡ ma tem yanêm êndêḡ o.” 23 Ma havak abô haviḡ yani nena, “Yanaḡ avanônḡ biḡ dake nena honaḡ hik ya liḡ hathak nômlate ek yanêm êndêḡ o, êḡ ma tem yanêm iyom. Ma honaḡ hadêḡ ya ek yambak yenaḡ pik lôk nômkama sapêḡ vose êndôk malêvônḡ ba yanêm vi êndêḡ o, êḡ ma hatôm.”

24 Êḡ ma avena êḡ hi hanaḡ hik talêbô liḡ, “Yanaḡ aisê?”

Ma talêbô hanaḡ, “Onaḡ nena, ‘Yalenḡhaviḡ Jon anyô hathik ḡaḡ wakadôk.’”

25 Ma avena êḡ havôhi lêvôkê ma hanaḡ hadêḡ kiḡ nena, “Yalenḡhaviḡ êntêk iyom ma otak Jon anyô hathik ḡaḡ

* 6:13: Jem 5:14

* 6:14: Mat 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19-20

* 6:17-18: Wkp 18:16

wakadôk êndôk belev te ba nê m êndêḡ ya.”

26 Ma kiḡ halanô ma lamalaiḡ bêḡ, ma donḡtom bôk havak abô halôk ḡê bêḡbêḡ malenḡḡ yôv. Ba intu hadô enaḡ nena mi. 27 Aêḡ ba hêv ôpatu ba hathak hik anyô vônô ba hi ek enja Jon wakadôk ba êlêm. Anyô êḡ hi koladôḡ ma hadabêḡ Jon laselo kisi. 28 Ma hatak halôk belev te, ma hawa ba hi hêv hadêḡ avi muk atu. Ma avi êḡ hawa ba hi hêv hadêḡ talêbô. 29 Ma Jon anêḡ ḡê ku elanô abô êḡ, ma êlêm ewa anêḡ liḡkupik ba i elav halôk siô valu abyāḡ.

Yisu havakôḡ avômalô hatôm 5,000

(Mat 14:13-21; Luk 9:10-17; Jon 6:1-13)

30 *Aposel itup êyô ek Yisu hathak lonḡbô ma enaḡ hathak nôm takatu ba thêlô idum lo êdôḡ. 31 Ma avômalô bêḡ anôḡ i ba êlêm ba Yisu lôk anêḡ ḡê ku miḡ hatôm nejan nôm ami. Ba intu hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku nena, “Nôlêm ek alôana lonḡ thiliv bute ek naja lovak.”

32 Aêḡ ba thêlôda iyom ethak yeḡ te ba i lonḡ thiliv bute. 33 Ma donḡtom avômalô bêḡ anôḡ êyê thêlô ma eyala lonḡ atu ba thêlô tem ini. Ba intu avômalô anêḡ lomalak lomalak elanḡviḡ ba êyô lonḡ êḡ êmôḡ vêm ka Yisu lôk anêḡ ḡê ku êyô evenḡ yam.

34 *Ma Yisu hathak liḡ ma hayê avômalô bêḡ anôḡ lêk

êmô hatôm boksipsip takatu ba alanḡi mi, ba intu lahiki hathak thêlô. Ma hadôḡ thêlô hathak nômkama bêḡ anôḡ.

35 *Yaḡsiḡ hayô ma anêḡ ḡê ku i hadêḡ yani ma enaḡ, “Lêk yaḡsiḡ ma alalô amô lonḡ thiliv. 36 Ba intu otak avômalô takêntêk ek ini malak lôk lonḡ takatu ba hamô habobo ek nê nê m iniḡ nôm vuli ek nejan.”

37 Ma donḡtom Yisu hanaḡ nena, “Mi, môlelôda nobakôḡ i.”

Êḡ ma thêlô enaḡ viyaḡ, “Ai, avômalô nômbêḡ anôḡ ba intu napôm valu êtôm ku ayôḡ bahenḡvi ba lahavulô anêḡ vuli ek nanê m nôm vuli esak e?”

38 Ma Yisu hanaḡ hik thêlô liḡ, “Môlelônim polom vithê? Ôḡḡ am.”

Ma i êyê ma enaḡ nena, “Polom bahenḡvi ma alim ju.”

39 Êḡ ma Yisu hanaḡ ek anêḡ ḡê ku nenaḡ êndêḡ avômalô ek nimbi i sam ni lodôḡlodôḡ nenanena ba nêndôk nê m ô kamuḡ mavi atu. 40 Ma thêlô ibi i sam hi lodôḡlodôḡ ba vi ma hatôm 100 ê m ô dôm te ma ôdôḡ yaḡ ma hatôm 50 ê m ô lodôḡlodôḡ aêḡ. 41 Ma Yisu hawa polom bahenḡvi lôk alim ju atu. Ma hêv ma hathak leḡ ma hêv mek. Vêm ma haya polom êḡ ma hêv hadêḡ anêḡ ḡê ku ek nimbi sam êndêḡ avômalô takatu ba ê m ô. Ma hadum aêḡ hathak alim ju atu haviḡ.

42 Ma avômalô sapêḡ eyaḡ ba leḡniḡviyak. 43 Ma polom lôk

* 6:30: Luk 10:17

* 6:34: Nam 27:17; Mat 9:36

* 6:35: Mak 8:1-9

alim wata vi atu ba hamô ma nê ku isup halôk vak sam lauminj ba lahavuju. ⁴⁴ Ma anyô takatu ba eyañ nôm êñ ma hatôm 5,000.

Yisu haveñ kasukthôm anêñ dômlê

(Mat 14:22-33; Jon 6:16-21)

⁴⁵ Vêm ma Yisu hanañ hadêñ anêñ nê ku nena nesak yeñ ba nêmbên ba ini Betsaida. Ma yanida hamô ek nêmbên avômalô ba ini am. ⁴⁶ *Yani hêv avômalô ba i, êñ ma yani hathak dum te ba hi ek eteñ mek.

⁴⁷ Hale vônô ma yeñ atu lôk anêñ nê ku êmô kasukthôm malêvônj biñ ma Yisu da intu hamô linđañ denañ. ⁴⁸ Ma hayê lovak hayuv anêñ nê ku lôk yeñ ba hamô yeñ loñ hale hi. Ma thêlô lôklokwañ ek ivusiñ yeñ. Habobo tem eyañ ma Yisu haveñ kasuk anêñ dômlê ba hi hadêñ thêlô. Yani hadum ek nêmbên thêlô liliñ, ⁴⁹⁻⁵⁰ *ma doñtom anêñ nê ku êyê yani haveñ kasuk anêñ dômlê ba esonj nena anyôla dahô. Thêlô sapêñ êyê yani ba êkô kambom ba elañ boloba.

Ma ketheñ oyañ ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, "Môlô miñ nôkô ami ma nômbên yaô! Ya êntêk!" ⁵¹ *Ma yani hathak yeñ haviñ thêlô ma lovak bêñ êñ hama. Ma thêlô esonj kambom ba leññhabi mayaliv. ⁵² Ek malê nena iniñ auk ma thektheke denañ ba miñ eyala polom

atu ba Yisu hanjôli anêñ ôdônj ami.

Yisu hadum avômalô lôk lijiñ mavi hêk Genesalet

(Mat 14:34-36; Jon 6:22-25)

⁵³ Thêlô ethak linđañ vi tuvulu anêñ Genesalet ma êthô yeñ hamô. ⁵⁴ Etak yeñ ba êlôk biñ ma avômalô êyê Yisu ba eyala yani ketheñ. ⁵⁵ Ba intu elañviñ evenj loñ sapêñ ba ewa nê lôk lijiñ halôk yêm ba i loñ atu ba elañô nena Yisu tem êmô. ⁵⁶ Loñ nômbênj atu ba yani hi, malak yaônena lôk malak bêñbêñ, ma avômalô ewa nê lôk lijiñ ba i êdô i hêk loñ ethak doñtom halôk. Ma eteñ yani ek nêsôm anêñ kwêv daim anêñ danj iyom. Ma sapêñ atu ba êsôm ma ibitak mavi.

7

Yisu hanañ hathak nômbên takatu ba tem indum anyô lelaik

(Mat 15:1-20)

¹ Ma Palisi lo nê lôkauk hathak abô balabuñ doho êlêm anêñ Jelusalem ba ekalabu Yisu siñ. ² *Ma thêlô êyê Yisu anêñ nê ku doho eyañ nômbên lôk bahenj "lelaik" ma miñ ithik bahenjiñ hatôm Palisi iniñ abô majañ hanañ ami. ³ (Palisi lôk avômalô Israêl ethak esopa limi iniñ kobom ba intu ethak ithik bahenjiñ hatôm kobom atu ba limi ethak idum. Ithik aêñ ma hatôm nejañ nômbên, ma miñ ithik aêñ ami ma miñ hatôm nejañ nômbên ami. ⁴ *Lôk i loñ

* **6:46:** Luk 5:16 * **6:49-50:** Luk 24:37 * **6:51:** Mak 4:39 * **7:2:** Luk 11:38 * **7:4:** Mat 23:25

etak nôm hamô ek nênmê vuli ba êvô êlêm ma miñ ithik nôm takatu ba ewa hatôm iniñ bôk lo loñ atu ba ethak idum ami, êñ ma miñ hatôm nejan nôm takêñ ami. Thêlô ethak esopa limi iniñ bôk lo loñ ba ithik tase lôk uñ ma belev lôk nômkama lomaloma hatôm iniñ abô majañ hanañ.)

⁵ Êñ ma Palisi lôk nê lôk kauk hathak abô balabuñ enañ hadêñ Yisu, “Aisê ka anê m nê ku eyañ nô m lôk bahenijñ lelaik ma miñ esopa bumalô iniñ abô majañ ami?”

⁶ Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Plopet Aisaia bôk hatô abô avanôñ hathak môlô nê takatu ba onañ abô mavi ma doñtom udum kambom lomaloma ba hanañ nena, “Avômalô êntêk êbô yenañ athêñ hathak venijñbôlêk oyañ.

Ma doñtom kapôlôñijñ ma hêk daim bô ek ya.

⁷ Thêlô êv yey oyañ hadêñ ya. Ma ethak enañ thêlôda iniñ abô iyom ba esau nena,

“Êntêk ma Wapômbêñ anêñ abô.” ’ Aisaia 29:13

⁸ Môlô ovaloñ nê pik iniñ kobom loñ ma otak Wapômbêñ anêñ abô balabuñ.”

⁹ Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Môlô ôdô Wapômbêñ anêñ abô balabuñ ba osopa môlôda unim abô majañ. ¹⁰ *Hatôm Mose

bôk hanañ aêntêk, ‘Nodovak lemami lo lemtami’ ma ‘Ôpatu ba hathañ lambô lo talêbô hathak abô kambom, ma nijik ôpêñ vônô.’ ¹¹ Ma doñtom môlô othak onañ nena anyôla hanañ hadêñ lami nena, ‘Yenañ nômkama atu ba hamô ek yanê m mamu sa, êñ ma bôk yahanañ nena tem yanê m êndêñ Wapômbêñ êtôm da. Ba intu miñ hatôm yanê m mamu sa ami.’ ¹² Êñ ma numiñ yani loñ siñ ek nê m talêbô lo lambô sa. ¹³ Môlô othak osopa libumi iniñ bôk lo loñ ba ôvôliñ dômiñ ek Wapômbêñ anêñ abô. Lôk udum kobom lomaloma aêñ iyom.”

¹⁴ Ma Yisu halam avômalô nômbêñ atu êlêm hadêñ yani hathak loñbô ma hanañ, “Môlô sapêñ, nodañô ya lôk noyala abô takêntêk. ¹⁵⁻¹⁶ *Nôm eyañ miñ hatôm indum anyô imbitak lelaik ami. Mi. Nôm takatu ba hamô anyô kapô ba hale yaiñ, intu hadum anyô habitak lelaik.”*

¹⁷ Yisu hatak avômalô nômbêñ atu ma hi unyak kapô. Êñ ma anêñ nê ku enañ hik yani liñ hathak abô loñ kapô atu ba hanañ. ¹⁸ Ma Yisu hanañ, “Ma môlô ôthôñ haviñ e? Odañô katô! Nôm takatu ba eyañ, miñ hatôm idum anyô imbitak lelaik êñjêk Wapômbêñ ma ami. ¹⁹ Nôm takêñ miñ halôk anyô kapô ba habuliñ iniñ auk ami. Mi, hi hamiñ anyô lasoam vê m ma

* 7:10: Kis 20:12; 21:17; Lo 5:16 * 7:15-16: Ap 10:14-15 * 7:15-16: Nê lôkau vi enañ nena abô doho atu ba Mak hatô ma hêk denañ. Abô êñ ma aêntêk: O anyô lôk lemôndôñ ma ondañô abô êntêk.

hale yainj ba hi.” (Yisu hanañ aêñ ek hik thô nena nôñ eyañ sapêñ ma lêk mavi iyom.)

20 Ma Yisu hanañ nena, “Nôm takatu ba hamô anyô kapô ba hale yainj, intu hadum anyô ibitak lelaik hêk Wapômbêñ ma. 21 Nôm takatu ba hamô anyô kapô ba hale yainj ma aêntêk: auk kambom lôk sek walilinj ma vani lôk ik anyô vônô ma idum sek havinj anyô yañ yanavi lôk 22 maleñjñkilik ma leñjñhabi auk kambom hathak anyô vi lôk abôyañ ma idum nôñ kambom hathak anyô yañ ma miñ mama ami lôk leñdañ hathak anyô yañ anêñ nômkama ma enañ abôyañ hathak anyô yañ lôk êbôñ hathak iniñ athêñ ma idum nômkama hatôm ñê molo. 23 Nôm kambom takêñ intu hamô anyô kapô ba hale yainj ba hadum ôpêñ habitak lelaik.”

Avi Ponisia te hêvhavinj Yisu (Mat 15:21-28)

24 Ma Yisu hatak loñ êñ ma hi havenj loñ takatu ba habobo Taia. Ma hi unyak te kapô ma hadô ek avômalô neyala nena yani hamô loñ êñ. Ma donjom miñ hatôm imbuñ i ek avômalô ami. 25 Ma avi te atu ba ñgôk lelaik hamô havinj nalavi halañô nena Yisu lêk hayô loñ êñ. Êñ ma hi kethenj ma halek vadôñ lêlô hêk Yisu ma. 26 Yani ma avi Glik te ba talêbô havathu hêk Ponisia hamô Silia kapô. Ba hanañ hik Yisu liñ lôk

kapô malainj nena nêñ ñgôk atu ba hamô havinj nalavi vê.

27 Ma Yisu hanañ nena, “Alalô nanêñ nôñ êndênj avômena vêmam. Ma kambom ek nakaliv avômena iniñ nôñ êndênj avuñ.”

28 Ma avi êñ hanañ, “Anyô Bêñ, êñ ma avanôñ. Ma donjom avuñ ethak isup avômena iniñ nôñ mapmap atu ba hêv yak halôk balê vibinj ba eyañ.”

29 Ma Yisu hanañ, “Abô atu ba honañ ma mavi ba intu ômbônu. Ñgôk êñ lêk hatak nalum avi yôv.”

30 Ma avi êñ hayô anêñ unyak ma hayê nena ñgôk lêk hatak nalavi ba nalavi lêk hêk bônôñ hêk anêñ loñ.

Yisu hadum anyô lëndônj lôk abôlêk putup te mavi

31 Ma Yisu hatak Taia iniñ loñ hêk ma hasopa Saidon habup halôk ba hi hayô Dekapolis iniñ loñ vêñ ma havôhi kasukthôm Galili. 32 Êñ ma ewa anyô lëndônj lôk abôlêk putup te ba êyô ek Yisu ma enañ hik yani liñ lôk kapôlônjñ ek etak banj êyôñgêk ôpêñ.

33 Ma Yisu hawa ôpêñ ba hi daim dokte ek avômalô ma hasonj banjwasinj halôk ôpêñ lëndônj kapô. Vêñ ma hasôwapôk hathak banj ma hasôm ôpêñ dahalañ. 34 Ma hayê leñ ma hik siv auk ma hanañ hadênj ôpêñ hathak abô Hiblu nena, “Epata!” (Anêñ ôdônj nena lemôndônj ekyav.) 35 Êñ ma ôpêñ lëndônj

lo abôlêk hakyav ma hanan abô halêm yainj.

³⁶ *Ma Yisu hanan nena miñ nenan bêñ êndên anyôla ami. Hanan aên lôbôlôn ma donjom avômalô miñ bônôn ami ma enan bêñ hi ba hi. ³⁷ *Ma avômalô eson kambom ba enan, “Yani hadum nômkama lôkthô ma mavi anôn. Hadum nê leñondôn kôtôn elanô abô ma nê venjnbôlêk putup enan abô halêm yainj.”

8

Yisu havakôn avômalô hatôm 4,000
(Mat 15:32-39)

¹ *Ma wak te ma avômalô bêñ anôn êlêm ethak donjom hathak lonbô. Ma thêlô nômi ek nejan. Êñ ma Yisu halam anên nê ku êlêm ma hanan hadên i nena, ² “Yaleñ hik ya hathak avômalô nômbênj êntêk. Thêlô bôk êmô haviñ ya hatôm wak lô ba iniñ nômi lêk mi. ³ Doho êlêm anên lon daim bô ba intu yahêv i ba i oyan, ma tem malenij etaba êndôk lonjondê ba nênm yak.”

⁴ Ma anên nê ku enan nena, “Lonj êntêk ma lonj thiliv ma avômalô bêñ anôn. Aên ba alalô naja polom anên êsê ek nanêm êndên i?”

⁵ Ma Yisu hanan hik thêlô lij, “Môlônim polom vithê intu hamô?”

Ma enan nena, “Bahenji ba lahavuju.”

⁶ Ma Yisu hanan hadên avômalô nômbênj atu nena nêndôk nêmbiñ. Ma hawa polom bahenji ba lahavuju atu ma hêv lamavi hadên Wapômbênj. Ma haya ba hêv hadên anên nê ku ek nebani êndên avômalô nômbênj atu ba êmô. ⁷ Ma iniñ alim yaônena tomtom hamô haviñ. Hêv lamavi hathak vêm ma hêv hadên anên nê ku ek nebani êndên avômalô imbiñ. ⁸ Ma avômalô nômbênj êñ eyan ba leñijviyak. Ma nê ku isup nômi wata halôk vak sam bahenji ba lahavuju. ⁹ Avômalô takên ma hatôm 4,000. Yôv ma Yisu hêv thêlô sapênj ba i. ¹⁰ Ma yani hathak yen haviñ anên nê ku ba i Dalmanuta iniñ lonj.

Palisi leñijhaviñ nêgê lavôñij te
(Mat 16:1-4)

¹¹ Ma Palisi êyô ma enan hik Yisu lij lôklokwan nena, “Undum lavôñij te ek injik thô nena Wapômbênj hêv o ba hôlêm mena mi e?” Thêlô enan aên ek nesau yani iyom. ¹² *Êñ ma Yisu hik siv auk ma hanan, “Avômalô bôlônj êntêk leñijhaviñ yandum lavôñij te ek injik thô nena Wapômbênj bôk hêv ya ba yahalêm eka. Yanan avanônj êndên môlô nena tem miñ yandum lavôñij ek avômalô bôlônj êntêk nêgê ami, ma mi.” ¹³ Yôv ma Yisu hatak thêlô ma hathak yen hathak lonbô ba hi kasukthôm vi tuvulu.

* 7:37: Ais 35:5

* 8:1: Mak 6:35-44

* 8:12: Mat 12:39; Luk 11:29

*Abô loŋ kapô hathak Palisi
lôk Helot inin yis
(Mat 16:5-12)*

14 Yisu anêŋ nê ku leŋinpalin ba miŋ ewa polom bêŋ anôŋ ba ethak yeŋ ami ma ewa polom doŋtom iyom. 15 *Ma Yisu hanaŋ lôklokwaŋ hadêŋ thêlô nena, “Noyabinŋ am esak Palisi lo Helot inin yis.”*

16 Ma nê ku enaŋ hadêŋ thêlôda nena, “Betha hanaŋ hathak alalô polom mi la.”

17 *Ma doŋtom yani hayala inin abô atu ba enaŋ ba hanaŋ hik thêlô lin, “Môlô onaŋ hathak miŋ owa polom ami eka? Môlô ôthônŋ lôk miŋ oyala ami denaŋ e? Ma unim auk ma thekthek e? 18 Môlô nê lôk malemim ma miŋ ôyê tak ami e? Ma môlô nê lôk lemimôndônŋ ma miŋ olaŋô abô ami e? Ma môlô miŋ lemimhabi nôm atu ba bôk yahadum ami e? 19 *Yahaya polom bahenŋvi ek avômalô hatôm 5,000 ma usup polom wata halôk vak sam vithê?”

Ma enaŋ, “Lauminŋ ba lahavuju.”

20 “Ma yahaya polom bahenŋvi ba lahavuju ek avômalô hatôm 4,000, ma usup polom wata halôk vak sam vithê?”

Ma enaŋ, “Bahenŋvi ba lahavuju.”

21 Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ i, “Aisê, miŋ oyala ami denaŋ e?”

*Yisu hadum anyô mapusip
te mavi hêk Betsaida*

22 Ma thêlô i êyô Betsaida ma avômalô doho ewa anyô mapusip te hayô ma enaŋ hik yani lin lôklokwaŋ ek êsôm ôpêŋ. 23 Ma Yisu havalonŋ anyô mapusip hamô baŋ ma hadadi ba thai etak malak bêŋ ma i daim dokte. Ma Yisu hasôwapôk hathak ôpêŋ madaluk luvi ma hatak baŋ hayô hêk ôpêŋ. Ma hanaŋ, “Hôyê nômlate mena mi e?”

24 Ma ôpêŋ hêv ma lin ma hanaŋ, “Yahayê avômalô doho, ma doŋtom thêlô hatôm alokwaŋ i ba êlêm.”

25 Êŋ ma Yisu hatak baŋ hayô hêk ôpêŋ madaluk hathak loŋbô. Ma ôpêŋ madaluk hakyav ba habitak mavi ma hayê nômkama sapêŋ halêm yain. 26 Ma Yisu hanaŋ nena, “Nu oda anêm unyak ma miŋ nu malak bêŋ ami.”

*Pita hanaŋ nena Yisu ma
Kilisi*

(Mat 16:13-20; Luk 9:18-21)

27 Ma Yisu lôk anêŋ nê ku etak loŋ êŋ ma ibup ethak malak nenanena takatu ba hamô habobo Sisalia Pilipai. Evenŋ loŋôndê denaŋ ma hanaŋ hik anêŋ nê ku lin, “Avômalô ethak elam ya nena opalê?”

28 *Ma thêlô enaŋ nena, “Doho enaŋ nena o ma Jon anyô hathik ŋaŋ ma doho enaŋ nena o ma Elia ma doho enaŋ nena o ma plopet bô te.”

* 8:15: Luk 12:1 * 8:15: Yis ma nôm atu ba hadum polom hathinŋ bêŋ. * 8:17:

Mak 6:52 * 8:19: Mak 6:41-44 * 8:28: Mak 6:15

29 *Ma Yisu hanaŋ hik thêlô liŋ, “Ma môleđa olam ya nena opalê?”

Êŋ ma Pita hanaŋ bêŋ nena, “O ma Mesia atu ba Wapômbêŋ hêv ek nêŋ anêŋ avômalô bulubiŋ.”

30 *Ma Yisu hanaŋ lôklokwaŋ ek miŋ nenaŋ abô êŋ bêŋ êndêŋ anyôla ami.

Yisu hanaŋ abô hathak anêŋ ŋama

(Mat 16:21-28; Luk 9:22-27)

31 Ma Yisu hadôŋ thêlô ba hanaŋ nena, “Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem esopa Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ba enja vovaŋ bêŋ anôŋ. Ma Israeł iniŋ ŋê bêŋbêŋ lôk ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ tem nimbuliŋ dômiŋ êndêŋ yani. Ma Wapômbêŋ tem indum ba nijik yani vônô. Ma êtôm wak lô ma tem imbiyô esak loŋbô.” 32 Yisu hanaŋ abô takêŋ bêŋ hadêŋ thêlô, êŋ ma Pita hawa yani hi daim dokte ma hathaŋ ba hanaŋ nena, “Miŋ onaŋ aêŋ ami.”

33 Ma doŋtom Yisu hik ma liliŋ ba hayê anêŋ ŋê ku vi ma hathaŋ Pita ba hanaŋ, “Sadaŋ, nu daŋ! Hosopa anyô iniŋ auk iyom ma miŋ hosopa Wapômbêŋ anêŋ auk ami.”

34 *Êŋ ma Yisu halam avômalô nômbêŋ atu ba êlêm iviŋ anêŋ ŋê ku ma hanaŋ, “Anyôla hadum ek esopa ya, êŋ ma êmbôliŋ dôŋ êndêŋ

yanida ma enja anêŋ alovalanaŋsiŋ ba esopa ya. 35 Ek malê nena ôpatu ba lahabi bêŋ anôŋ hathak anêŋ lôkmala pik, anêŋ lôkmala êŋ tem nêŋ yak. Ma doŋtom ôpatu ba hatak anêŋ lôkmala ek hasopa ya lôk yenaŋ abô, yani êŋ tem enja lôkmala anôŋ. 36 Anyô te hawa nômkama pik sapêŋ, ma doŋtom miŋ hasopa Wapômbêŋ ami ba anêŋ lôkmala hêv yak, êŋ ma tem yani êmô mavi e? Mi anôŋ, tem enja vovaŋ. 37 Ma anyôla hatôm nêŋ nômlate êndêŋ Wapômbêŋ ek enja anêŋ lôkmala esak loŋbô e? Mi anôŋ! 38 *Avômalô bôlônêntêk ma lêk idum kobom kambom lomaloma ba êdô Wapômbêŋ. Aêŋ ba anyôla mama ek ya lôk yenaŋ abô, ma embeŋ yam atu ba Anyô Anêŋ Nakaduŋ êlêm imbiŋ Lambô anêŋ deda lôkmaŋgiŋ lôk anêŋ aŋela mathêŋ, ma yani tem mama ek ôpêŋ aêŋ iyom.”

9

1 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môleđa nena Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak tem êlêm imbiŋ anêŋ lôklokwaŋ bêŋ. Ma môleđa vi atu ba umiŋ loŋ êntêk tem nômô lôkmala denaŋ, ma ôŋgô nôŋ êŋ imbiŋ.”

Yisu liŋkupik habitak yaŋda (Mat 17:1-13; Luk 9:28-36)

2 *Wak baheŋvi ba lahavute hale ba hi ma Yisu

* 8:29: Jon 6:68-69 * 8:30: Mak 9:9 * 8:34: Mat 10:38-39; Luk 14:27

* 8:38: Mat 10:33 * 9:1: Mak 13:30 * 9:2: Ap 3:22; 2Pi 1:17-18

hawa Pita lo Jems ma Jon iviņ̄ yani ba ethak dumlolé daim te ba i êmô daluk. Êņ̄ ma Yisu liņ̄kupik habitak yanĉa hêk thêlô malenĉiņ̄. ³Ma anêņ̄ kwêv̄ habitak thapuk anôņ̄ biņ̄ ba anyô pik la miņ̄ hatôm isik anêņ̄ kwêv̄ ba imbitak thapuk aêņ̄ ami. ⁴Ma kethen̄ oyaņ̄ ma Elia lo Mose êyô ma enaņ̄ abô haviņ̄ Yisu ba thêlô êyê.

⁵Ma Pita hanaņ̄ hadêņ̄ Yisu, “Kêdôņ̄waga, mavi anôņ̄ ek lêk alalô amô loņ̄ êntêk. Yêlô tem nadav unyak lôkkupik lokwanĉlô, te ek o ma te ek Mose ma te ek Elia.” ⁶(Thêlô êkô kambom ba êthôņ̄ abô nenaņ̄ paliņ̄ ba intu Pita hanaņ̄ aêņ̄.)

⁷Ma buliv te hayô hava thêlô siņ̄, ma abô te halêm anêņ̄ buliv êņ̄ kapô nena, “Intu ma yenaņ̄ Okna atu ba yalenĉhaviņ̄ videdaunĉ. Ba nodanĉo anêņ̄ abô!”

⁸Ma kethen̄ oyaņ̄ ma thêlô êyê hawê haveņ̄ ma Yisu iyom intu hamiņ̄ ma miņ̄ anyôla hamiņ̄ haviņ̄ yani ami.

⁹Vêm ma etak dumlolé êņ̄ ba êlôk ele i ma Yisu hanaņ̄ lôkklokwanĉ ek miņ̄ nenaņ̄ nôm atu ba êyê bêņ̄ êndên̄ anyôla ami endeba Anyô Anêņ̄ Nakaduņ̄ atu ema ba imbiyô êņ̄jêk ņama esak loņ̄bô am. ¹⁰Aêņ̄ ba thêlô ivuņ̄ abô êņ̄ hêk thêlôda ma miņ̄ enaņ̄ bêņ̄ ami, ma donĉtom enaņ̄ abô pôk bêņ̄ hathak “ema lo

imbiyô êņ̄jêk ņama” anêņ̄ ôdôņ̄ ma aisê?

¹¹*Ma thêlô enaņ̄ hik Yisu liņ̄, “Aisê ka ņê lôkuk hathak abô balabuņ̄ enaņ̄ nena Elia tem êmôņ̄ ba êlêm vêm ka Mesia?”

¹²⁻¹³*Ma Yisu hanaņ̄ nena, “Avanôņ̄! Elia tem êmôņ̄ ek indum nômkama sapêņ̄ imbitak mavi esak loņ̄bô. Ma donĉtom yanaņ̄ êndên̄ mólô nena Elia bôk halêm yôv. Ma avômalô esopa iniņ̄ lenĉiņ̄haviņ̄ iyom ba idum kambom lomaloma hadêņ̄ yani hatôm atu ba Wapômbêņ̄ anêņ̄ kapyā bôk hanaņ̄ hathak yani. Ma donĉtom aisê ka Wapômbêņ̄ anêņ̄ kapyā hanaņ̄ nena Anyô Anêņ̄ Nakaduņ̄ atu tem enja vovaņ̄ bêņ̄ lôk nêmbôliņ̄ dômiņ̄ êndên̄ yani?”

Yisu hêv̄ ņgôk vê hêk okna te
(*Mat 17:14-21; Luk 9:37-43*)

¹⁴Yisu thêlô êyô ek ņê ku vi ma êyê avômalô bêņ̄ anôņ̄ lêk ethak donĉtom ba êmô. Ma ņê lôkuk hathak abô balabuņ̄ lôk anêņ̄ ņê ku vi atu ba êmô enaņ̄ abô ba êkôki hathak. ¹⁵Ma avômalô nômbêņ̄ êņ̄ êyê Yisu, ma esonĉ kambom ba elanĉviņ̄ i ma ewa yani thô.

¹⁶Ma Yisu hanaņ̄ hik thêlô liņ̄, “Mólô ôkôkam hathak malê?”

¹⁷Ma anyô te hamiņ̄ avômalô nômbêņ̄ êņ̄ kapô ba hanaņ̄, “Kêdôņ̄waga, ņgôk te havalonĉ yenaņ̄ okna abôlêk loņ̄ ba miņ̄ hatôm enaņ̄ abô ami. Ba intu

* 9:11: Mal 3:1

* 9:12-13: Sng 22:1-18; Ais 53:3; Mal 4:5-6; Mat 11:14

yahawa halêm ek o. ¹⁸ Ngôk hathak hayôkwiņ yani ba habi yani halôk pik ma abôlêk wapôk thapuk hale yaiņ ma halonolon abôlêk kalalan ma liņ havuviņ ba thotho. Yahanan ek anêm nê ku nê nê nê ngôk êņ vê ma doņtom thêlô miņ hatôm ami.”

¹⁹ Ma Yisu hanaņ viyaņ, “Yahamô haviņ mólô sawa daim ma doņtom miņ ôêvhaviņ ami ma owa auk lokbaņ aleba yakapôlôn lêk hagiap hathak mólô. Noja okna êņ êlêm.”

²⁰ Êņ ma ewa okna atu hi hadêņ Yisu. Ngôk hayê Yisu, ma hayôkwiņ okna êņ kambom ba hêv yak halôk pik ba hapiki ma abôlêk thôk hêv yak.

²¹ Ma Yisu hanaņ hik lambô liņ, “Ngôk habuliņ yani hadêņ anġê?”

Ma lambô hanaņ nena, “Sêbôk ba yani yaôna. ²² Ngôk êņ habi yani halôk atum lôk ŋaņ lôbôlôn ek injik yani vônô ma doņtom mi. Aêņ ba o hatôm undum ek ngôk êņ etak yenaņ okna, êņ ma hôêv kapôlôm ek yai.”

²³ *Ma Yisu hanaņ, “Aisê ka honaņ nena, ‘o hatôm?’ Wapômbêņ hatôm indum nômkama sapêņ ek nê takatu ba êvhaviņ yani.”

²⁴ Ma kethen oyaņ ma okna êņ anêņ lambô hanaņ, “Yahêvhaviņ ba undum ek yenaņ auk atu ba miņ

yahêvhaviņ ami êkôk ya liņ ek yanêmbiņ!”

²⁵ Ma Yisu hayê nena avômalô êvôv i kethen ethak doņtom, êņ ma hathaņ ngôk lelaik atu ba hanaņ, “O ngôk vembôlêk lôk lemôndôn putup, yahanan hadêņ o nena otak okna êntêk ba nu ma miņ ômbôlêm esak lonbô ami.”

²⁶ *Ma ngôk halaņ boloba ma hayôkwiņ okna êņ kambom ma hale yaiņ ba hi. Ma okna êņ hêk inaņ anyô ŋama ba avômalô enaņ nena, “Lêk hama.” ²⁷ Ma doņtom Yisu havalon hamô baņ vi ma havôv ba haviyô hamiņ.

²⁸ Vêem ma Yisu lôk anêņ nê ku iyom êmô unyak kapô ma thêlô enaņ hik yani liņ, “Aisê ka yêlô miņ hatôm nanêm ngôk êņ vê ami?”

²⁹ Ma Yisu hanaņ viyaņ hadêņ thêlô, “Mek iyom intu hatôm nêem ngôk anêņ aêņ vê.”

Yisu hanaņ bôlôn yaņ hathak anêņ ŋama

(Mat 17:22-23; Luk 9:43-45)

³⁰ *Ma thêlô etak lon êņ ba ibitak êyô Galili. Ma Yisu hadô avômalô neyala nena thêlô lêk êmô êsê ³¹ *ek êndôn anêņ nê ku. Êņ ma Yisu hanaņ hadêņ thêlô, “Tem nenaņ Anyô Anêņ Nakaduņ atu bêņ ba netak êndôk avômalô baheņiņ. Ma tem nijik yani vônô, ma êtôm wak lô ma tem imbiyô esak lonbô.” ³² *Ma anêņ nê ku êthôn abô êņ anêņ

* 9:23: Mat 21:21; Mak 11:23 * 9:26: Mak 1:26 * 9:30: Jon 7:1 * 9:31:

Mak 8:31; 10:32-34 * 9:32: Luk 9:45

ôdôḡ palin lôk êkô ek nenan injik yani linḡ.

Opalê intu anyô bêḡ?

(Mat 18:1-5; Luk 9:46-48)

³³ Ma Yisu thêlô éyô Kapaneam ma i êmô unyak kapô te. Êḡ ma Yisu hanaḡ hik thêlô linḡ, “Môlô ôkôkam hathak malê havenḡ loḡondê ba ôlêm?” ³⁴ Thêlô eyala nena thêlô êkôki hathak thêlô alisê intu anyô bêḡ ek Yisu anêḡ ḡê ku vi ba intu thêlô bônônḡ. ³⁵ *Ma Yisu halôk hamô ma halam anêḡ ḡê ku lauminḡ ba lahavuju takatu ba êlêm. Ma hanaḡ, “Lemimhavinḡ numbitak anyô bêḡ, êḡ ma undum o endeba yaôna ba ôtôm avômalô lôkthô ininḡ anyô ku oyanḡ.”

³⁶ Ma hawa amena te ba hadô haminḡ thêlô malêvônḡ. Ma havalonḡ haminḡ ma hanaḡ hadêḡ thêlô, ³⁷ * “Ôpatu ba hêvhavinḡ ya ba hawa amena yaônate aêntêk thô, ma hatôm hawa ya thô. Ma ôpatu ba hawa ya thô, ma hatôm hawa ôpatu ba hêv ya ba yahalêm thô havinḡ.”

Ôpatu ba hadum ku havinḡ alalô ma minḡ numinḡ yani loḡ sinḡ ami

(Luk 9:49-50)

³⁸ Ma Jon hanaḡ hadêḡ Yisu nena, “Kêdônḡwaga, yêlô ayê anyô te hêv ḡḡok vê hathak anêm athêḡ. Ma donḡtom yani

ma minḡ alalô te ami, ba intu yêlô anaḡ ek yani etak ku êḡ.”

³⁹ Ma donḡtom Yisu hanaḡ nena, “Dô! Minḡ numinḡ yani loḡ sinḡ ami. Ôpatu ba hadum nômbithi hathak yenaḡ athêḡ ma tem minḡ enaḡ abô kambom kethêḡ esak ya ami, ⁴⁰ * ek malê nena ôpatu ba minḡ hapôlik hathak alalô ami, intu alalôaniḡ te. ⁴¹ *Yanaḡ avanônḡ êndêḡ môlô nena anyô te hayê nena môlô ma Kilisi anêḡ avômalô ba hêv ḡaḡ hadêḡ môlô, ôpêḡ tem enja anêḡ vuli.

Uminḡ lôklokwanḡ ek kambom minḡ esale o thô ami

(Mat 18:6-9; Luk 17:1-2)

⁴² “Ma anyô te hadum ba yenaḡ amena atu ba hêvhavinḡ ya te hêv yak, ôpêḡ tem êpôm malainḡ bêḡ anônḡ. Ôpêḡ tem nêsôkwêḡ valu bêḡ te esak laselo ba nimbi yani êndôk ḡḡwêk makidinḡ ba ema. Malainḡ êḡ ma yaôna ek malainḡ atu ba yani tem êpôm embenḡ yam. ⁴³⁻⁴⁴ *Ma bahem hadum ba hudum kambom, êḡ ma odabêḡ kisi ba nêm vê ek minḡ undum kambom esak loḡbô ami! Bahem vi iyom ma malainḡ, ma donḡtom mavi ek nu malak leḡ. Ma bahem luvi hamô ba hudum kambom, êḡ ma lemvimkupik sapêḡ tem ni loḡ atu ba atum hathaḡ ba minḡ hama ami. Ba intu malainḡ bêḡ

* **9:35:** Mat 20:25-27; Mak 10:43-44; Luk 22:24-26 * **9:37:** Mat 10:40 * **9:40:**

Mat 12:30; Luk 11:23 * **9:41:** Mat 10:42 * **9:43-44:** Mat 5:30 * **9:43-44:** Nê lôkauk vi enaḡ nena abô doho atu ba Mak hato ma hêk denaḡ. Abô êḡ ma aêntêk: Loḡ êḡ ma matinḡyak tem nejanḡ anyô linḡkupik êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ, ma atum tem esaḡ anyô êmô aêḡ.

anôḡ.* 45-46 Ma vem hadum ba hudum kambom, êḡ ma odabêḡ kisi ba nêḡm vê ek miḡ undum kambom esak loḡbô ami! Vem vi iyom ma malaiḡ, ma doḡtom mavi ek nu malak leḡ. Ma vem luvi hamô ba hudum kambom, êḡ ma lemvimkupik sapêḡ tem ni loḡ atu ba atum hathaḡ ba miḡ hama ami. Ba intu malaiḡ bêḡ anôḡ.* 47 *Ma malem daluk hadum ba hudum kambom, êḡ ma ômbi vê. Malem daluk vi iyom ma malaiḡ, ma doḡtom mavi ek nu malak leḡ. Ma malem daluk luvi hamô ba hudum kambom, êḡ ma lemvimkupik sapêḡ tem ni loḡ atu ba atum hathaḡ ba miḡ hama ami. Ba intu malaiḡ bêḡ anôḡ. 48 * ‘Loḡ êḡ ma matiḡyak tem nejaḡ anyô liḡkupik êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ, ma atum tem esaḡ anyô êḡmô aêḡ.’ 49 Atum tem êpôm avômalô sapêḡ êtôm ḡgwêk etak hathak nôḡm ek atum êḡ esaê thêlô.

50 * “ḡgwêk ma nôḡm mavi, ma doḡtom anêḡ maniḡ hêv yak, êḡ ma opalê hatôm idum ba imbitak maniḡ esak loḡbô am? ḡgwêk hathak hadum nôḡm ba vasiḡ, ba intu nôḡmô yôhok* mavi imbiḡ am aêḡ iyom.”

* **9:45-46:** Nê lôkauk vi enaḡ nena abô doho atu ba Mak hatô ma hêk denaḡ. Abô êḡ ma aêntêk: Loḡ êḡ ma matiḡyak tem nejaḡ anyô liḡkupik êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ, ma atum tem esaḡ anyô êḡmô aêḡ. * **9:47:** Mat 5:29 * **9:48:** Ais 66:24

* **9:50:** Mat 5:13; Luk 14:34 * **9:50:** ‘Yôhok’ anêḡ ôdôḡ nena ôpatu ba hamô malinḡyaô haviḡ avômalô vi. Lôk miḡ lamaniḡ kethenḡ ami. Ma hêv avômalô sa ek netak vovak. * **10:4:** Lo 24:1-4; Mat 5:31 * **10:6:** Stt 1:27; 5:2 * **10:7:** Stt 2:24; Ep 5:31-33

10

Yisu hanaḡ abô hathak ḡê lôk venḡ êdô i

(Mat 19:1-12; Luk 16:18)

1 Ma Yisu hatak loḡ êḡ ma hi haveḡ loḡ Judia lo ḡḡaḡ Jolodaḡ vi. Ma avômalô bêḡ anôḡ êlêḡm hathak loḡbô. Êḡ ma hasopa anêḡ bôk lo loḡ ba hadôḡ i.

2 Ma Palisi doho êlêḡm ma idum ek nesau Yisu ba enaḡ hik yani liḡ, “Abô balabuḡ hanaḡ aisê? Anyô hatôm nêḡm yanavi vê mena mi e?”

3 Ma Yisu hanaḡ viyaḡ, “Mose bôk hanaḡ aisê?”

4 *Ma thêlô enaḡ, “Mose halôk ek anyô eto kapya nêḡm yanavi vê ba etak êndôk yanavi baḡ ek nêḡm yani vê.”

5 Êḡ ma Yisu hanaḡ nena, “Môlô ḡê lemôndôḡ kôtôḡ kambom ba intu Mose hatô balabuḡ êḡ ba hêv hadêḡ môlô. 6 *Ma doḡtom ‘sêbôk ba môḡ anôḡ atu ba Wapômbêḡ hapesaḡ avômalô ma hapesaḡ anyô lo avi. 7 *Ba intu Wapômbêḡ bôk hanaḡ nena, “Anyô tem etak lambô lo talêbô ma esak doḡtom imbiḡ yanavi 8 ek thai nimbitak êtôm kupik doḡtom iyom.” ’ Thai miḡ ju hathak loḡbô ami ma lêk ibitak doḡtom. 9 Aêḡ ba nôḡm atu ba Wapômbêḡ bôk havak loḡ hathak doḡtom, ma

miŋ hatôm anyôla epole vê ami.”

10 Vêm ma Yisu lôk anêŋ nê ku êmô unyak kapô, ma anêŋ nê ku enaŋ hik yani liŋ hathak abô êŋ. 11 *Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Anyô hadô yanavi ba hawa avi yaŋ, êŋ ma hadum sek ba habuliŋ yanavi bô. 12 Ma avi te hadô yamalô ba hawa anyô yaŋ, êŋ ma hadum sek aêŋ iyom.”

Yisu hêv mek hathak avômena
(Mat 19:13-15; Luk 18:15-17)

13 Ma avômalô ewa avômena yaônena i hadêŋ Yisu ek etak baŋ êyô ênjêk thêlô. Ma doŋtom anêŋ nê ku ethaŋ avômalô takêŋ. 14 Yisu hayê nôm êŋ, ma lamaniŋ ba hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Notak avômena yaônena ba nêlêm êndêŋ ya ma miŋ numiŋ thêlô loŋ siŋ ami ek malê nena avômalô takatu ba athêŋ mi ma hatôm avômena takêntêk ba Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma thêlôniŋ. 15 *Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena ôpatu ba miŋ hawa Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak hatôm avômena yaônena ami, miŋ hatôm imbitak êyô loŋ êŋ kapô ba ni ami. Ma mi.” 16 Ma Yisu havalôŋ avômena ma hatak baŋ hayô hêk i ma hêv mek hathak thêlô.

Anyô lôk nômkama bêŋ hanaŋ abô haviŋ Yisu

(Mat 19:16-30; Luk 18:18-30)

17 Ma Yisu haviyô ba hi ma anyô te halaŋviŋ hadêŋ yani ma halek vadôŋ lêlô hamô valuvi ma hanaŋ, “Kêdôŋwaga mavi, yandum malê ek yamô lôkmala êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ?”

18 Ma Yisu hanaŋ, “Holam ya nena mavi eka? Anyô late miŋ mavi ami ma Wapômbêŋ iyom intu ba mavi. 19 *Abô balabuŋ ma bôk hoyala yôv: ‘Miŋ unŋwik anyô vônô ami. Miŋ undum sek imbiŋ anyô yaŋ yanavi ami. Miŋ onja vani ami. Miŋ onaŋ abôyaŋ esak anyô vi ba undum abô ek i ami. Miŋ onaŋ abôyaŋ ek ômbôv anyô yaŋ anêŋ nômkama ami. Ma ondovak lemambô lo lemtambô.’”

20 Ma ôpêŋ hanaŋ, “Kêdôŋwaga, ya yaôna aleba lêk ma yahasopa abô balabuŋ takêŋ.”

21 Ma Yisu hayê ôpêŋ ba lahaviŋ. Ma hanaŋ, “O ma nômlate mi denaŋ. Nu nêŋ anêŋ nômkama sapêŋ ek avômalô nêŋem vuli, ma onja valuselaŋ sapêŋ ba nêŋ êndêŋ avômalô siv. Hudum aêŋ, ma tem anêŋ nômkama mavi lomalama êmô malak leŋ. Ma ôlêm osopa ya.”

22 Yani ma anyô lôk nômkama bêŋ anôŋ. Ba intu halaŋô abô êŋ, ma hakôm ba hi lôk lamalaiŋ bêŋ.

* 10:11: Mat 5:32 * 10:15: Mat 18:3

* 10:19: Kis 20:12-17; Lo 5:16-20

23 Ma Yisu hayê hawê havenj ma hanañ hadêñ anêñ nê ku, “Nê lôk nômkama bêñ tem nêpôm malainj bêñ ek nimbitak nêyô Wapômbêñ anêñ loñ lôklinyak kapô ba ini.”

24 Yisu anêñ nê ku elañô ba esonj kambom. Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô hathak loñbô nena, “Yenañ avômena, avômalô takatu ba indum ek nimbitak nêyô Wapômbêñ anêñ loñ lôklinyak kapô ba ini ma tem nêpôm malainj bêñ anôñ! 25 Miñ malainj bêñ ek bok kamel imbitak êyô luvik idu sôp anêñ abyanj ba ni ami, ma donjom malainj anôñ ek anyô lôk nômkama bêñ te imbitak êyô Wapômbêñ anêñ loñ lôklinyak kapô.”

26 Ma Yisu anêñ nê ku esonj kambom anôñ ba enañ hadêñ i, “Avanôñ e? Aêñ ba miñ hatôm anyôla imbitak êyô Wapômbêñ anêñ loñ lôklinyak kapô ba ni ami e?”

27 Ma Yisu hayê thêlô lôklokwanj ma hanañ, “Wapômbêñ iyom hatôm indum nômkama sapêñ. Ma anyô te miñ hatôm nêñ yanida bulubinj ami ma mi.”

28 Ma Pita hanañ hadêñ Yisu, “Yêlô bôk atak yêlôaniñ nômkama sapêñ ba alêm asopa o!”

29 Ma Yisu hanañ nena, “Yanañ avanôñ êndêñ môle, anyô te lahabi ya lôk yenañ Abô Mavi ba hatak anêñ unyak lôk iviyanj ma livi lôk talêbô lo lambô ma nali lôk

anêñ pik, 30 êñ ma Wapômbêñ tem nêñ bêñ anôñ êndêñ ôpêñ êtôm 100 êyô êmô anêñ loñ imbinj. Ôpêñ hamô pik denañ, ma tem enja nômkama bêñ anôñ aêntêk unyak lôk iviyanj ma livi lôk taluvi ma nali lôk pik, ma donjom avômalô vi tem nimbulingj yani imbinj. Ma embenj yam ma tem êmô lôkmala êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. 31 *Odanô! Nê lôk athêñ bêñ, bêñ anôñ tem nimbitak nê lôk athêñ mi. Ma nê lôk athêñ mi bêñ anôñ tem nimbitak nê lôk athêñ bêñ.”

Yisu hanañ abô hathak anêñ ñama bôlôñ te lô

(Mat 20:17-19; Luk 18:31-34)

32 *Yisu thêlô i Jerusalem ma Yisu hi hamôñ. Ma anêñ nê ku êyê ba esonj kambom ma avômalô takatu ba evenj yam êkô. Ma Yisu hanañ hadêñ anêñ nê ku lauminj ba lahavuju takatu ek nêlêm bidonj ma hanañ hathak nôñ takatu ba tem êpôm yani. 33 “Odanô. Alalô ayô Jerusalem ma tem nenañ Anyô Anêñ Nakadunj atu bêñ ba nêñem yani êndêñ nê bêñbêñ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabunj. Ma tem nenañ ek nijik yani vônô ma nêñem yani êndêñ avômalô loñ buyanj 34 ek thêlô nenañ abôma lôk nêsôvwapôk esak yani ma nebali yani lôk nijik yani vônô. Wak lô ende ba ni ma tem imbiyô esak loñbô.”

* 10:31: Mat 20:16; Luk 13:30 * 10:32: Mak 8:31; 9:31

Jems lo Jon lenjnhaviņ nimbitak nê bêņ

(Mat 20:20-28)

³⁵ Yôv ma Sebedi nakaduņ luvi, Jems lo Jon, i hadêņ Yisu ma enaņ, “Kêdônwaga, yai lenjnhaviņ undum nômlate ek yai.”

³⁶ Ma Yisu hanaņ, “Mamu lemimhaviņ malê?”

³⁷ Ma thai enaņ nena, “Otak yai yaņ êmô bahem vianônġ ma yaņ êmô bahem vikeņ ênjêk anêm loņ lôkmanġiņ kapô.”

³⁸ *Ma Yisu hanaņ, “Mamu ôthônġ nôm atu ba onaņ hik ya liņ paliņ. Hatôm nunum êndôk tase atu ba tem yanum lôk nusik êndôk ŋaņ atu ba tem yasik e?”

³⁹ *Ma enaņ, “Yai hatôm.”

Ma Yisu hanaņ, “Avanônġ, tase êņ lôk ŋaņ êņ tem nunum lôk nusik. ⁴⁰ Ma doņtom nêmô yabaheņ vianônġ lôk vikeņ, ma miņ yenaņ ku ami. Mi, Wapômbêņ da hayabiņ ku êņ ba bôk hatak anyô doho yôv ek nêmô loņ êņ.”

⁴¹ Nê ku laumiņ takêņ elañô abô êņ ba lenjnhana hadêņ Jems lo Jon. ⁴² *Ma Yisu halam sapêņ ethak doņtom ma hanaņ, “Môlô bôk oyala nena avômalô loņ buyaņ iniņ kiņ ethak eban i ba ibuliņ nê takatu ba êmô thêlô viभि. Ma iniņ nê bêņbêņ ethak ethaņ iniņ avômalô aêņ iyom. ⁴³ *Odanô! Môlô miņ nundum kobom êņ ami!

Môlô te lahaviņ imbitak anyô lôk athêņ bêņ ênjêk môlô malêvônġ, êņ ma imbitak êtôm môlônim anyô ku ek nêm môlô sa. ⁴⁴ Ma ôpatu lahaviņ imbitak êtôm môlônim anyô bêņ, êņ ma êmô êtôm avômalô sapêņ iniņ anyô ku oyaņ ⁴⁵ hatôm ya Anyô Anêņ Nakaduņ atu ba yahadum aêņ iyom. Miņ yahalêm ek yandum nê bêņbêņ pik iniņ kobom ba yasaņ avômalô ek nindum yenaņ ku ami. Mi anônġ! Yahalêm hatôm anyô ku ek yanêm avômalô sa lôk yatak yenaņ lôkmala ek nêm avômalô bulubiņ.”

Yisu hadum Batimeas madaluk mavi

(Mat 20:29-34; Luk 18:35-43)

⁴⁶ Ma Yisu lôk anêņ nê ku êyô Jeliko. Idum ek netak Jeliko ma avômalô bêņ anônġ i haviņ thêlô. Ma anyô madaluk pusip te anêņ athêņ nena Batimeas hamô loņôndê daņ vi ba hapetenak ek avômalô nênem yani sa. (Batimeas anêņ ôdônġ nena Timeas nakaduņ.) ⁴⁷ Yani halañô nena Yisu anêņ Nasalet halêm, ma halam kaêk lôklala nena, “Yisu, Devit anêņ Lim Lukmuk, nêm kapôlôm ek ya!”

⁴⁸ Ma avômalô bêņ anônġ ethaņ yani ba enaņ, “Ô bônônġ!” Ma doņtom yani halam lôklala nena, “Yisu, Devit anêņ Lim Lukmuk, nêm kapôlôm ek ya!”

* **10:38:** Mak 14:36; Luk 12:50 * **10:39:** Ap 12:2; ALK 1:9 * **10:42:** Luk 22:25-26 * **10:43:** Mat 23:11; Mak 9:35

49 Êḡ ma Yisu hamiḡ ma hanaḡ, “Nodam yani êlêm.”

Ma elam hadêḡ anyô madaluk pusip atu nena, “Lemmavi! Umbiyô ba nu! Yani dalam o.” 50 Êḡ ma hakaliv anêḡ kwêv thilibuḡ hi ma hasôv kisi haviyô hamiḡ ma hi hadêḡ Yisu.

51 Ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani, “Lemhaviḡ yandum malê êndêḡ o?”

Ma anyô madaluk pusip êḡ hanaḡ, “Kêdôḡwaga, yalenḡhaviḡ yanḡgê tak.”

52 *Ma Yisu hanaḡ, “Umbiyô ba nu. Anêm hôêvhaviḡ hadum ba hubitak mavi.” Ma kethêḡ oyaḡ ma ôpêḡ madaluk hakyav ba hayê tak, ma hasopa Yisu havenḡ loḡôndê.

11

Yisu habitak hayô Jerusalem hatôm kiḡ

(Mat 21:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19)

1 Yisu thêlô i ebobo Jerusalem ma i êyô Betpagi lo Betani, malak ju êḡ hêk habobo Dum Oliv. Ma hêv anêḡ ḡê ku ju ba i 2 ma hanaḡ nena, “Mamu unu malak entuvulu. Ubitak ôyô kapô ba u, ma tem ôḡgô ekak bok doḡki map te loḡ ba hamiḡ. Bok êḡ ma miḡ bôk anyôla hayô hamô ami. Nopole yak vê ma nondom ba nôlêm. 3 Ma anyôla hanaḡ hik mamu liḡ nena, ‘Udum aêḡ eka?’ ma nonaḡ êndêḡ yani nena, ‘Anyô Bêḡ lahaviḡ idum ku

te esak vêmam, ka tem nêm êmbôlêm.’ ”

4 Êḡ ma ḡê ku ju atu i ma êyê bok doḡki map atu ekak loḡ ba êthô hamô unyak abôlêk habobo loḡôndê viyaiḡ. Ma thai epole yak vê. 5 Ma anyô doho imiḡ loḡ êḡ êyê ba enaḡ, “Mamu udum malê ba opole bok anêḡ yak vê?” 6 Ma thai enaḡ hatôm atu ba Yisu hanaḡ hadêḡ thai. Êḡ ma etak thai ba i. 7 Ma ewa bok doḡki êḡ ba i hadêḡ Yisu, ma ibi iniḡ kwêv thilibuḡ daim thô ba enḡgava hayôhêk bok dômlokwaḡ ma Yisu hayô hamô. 8 Ma avômalô bêḡ anôḡ enḡgava iniḡ kwêv thilibuḡ daim ma vi ele nôkyalô ḡaunḡ hamô kamunḡ ba enḡgava hêk loḡôndê. 9 Ma vi êmôḡ ma vi evenḡ yam ma Yisu halôk malêvôḡ ba elam nena,

“Osana!”

“Wapômbêḡ nêm lamavi êndêḡ ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ!” *Kapya Yeḡ 118:25-26*

10 “Wapômbêḡ nêm anêḡ lamavi êyô êmô bu-malô Devit anêḡ lim êntêk atu ba tem eyabiḡ alalô êtôm kiḡ êtôm sêbôk ba Devit hayabiḡ!

Osana! Nambô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ esak lenḡ!”

11 Ma hi Jerusalem ma habitak hayô unyak mathêḡ anêḡ piklêvôḡ kapô ba hi. Ma hayê nômkama takatu ba hamô loḡ êḡ. Ma doḡtom wak lêk halôk jalôm, êḡ ma

hatak Jerusalem ma hi Betani havin anêṅ nê ku laumin ba lahavuju takatu.

Yisu hêv nê idum ku valu vé hêk unyak mathen kapô

(*Mat 21:12-19; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22*)

12 Haviyô hayaṅ ma etak Betani ek ini Jerusalem. Ma Yisu hama kisi. 13 *Ma hayê alokwan sabo te lôk ṅauṅ hamin daim dokte. Êṅ ma hi hayô alokwan êṅ ôdôṅ ek ênjê nena hik anôṅ mena mi. Ma donṅtom hayê ṅauṅ oyan iyom ma miṅ hik ami ek malê nena miṅ anêṅ waklavôṅ injik ami.

14 Êṅ ma Yisu hanaṅ hadêṅ alokwan êṅ nena, “Anyô late miṅ hatôm enjaṅ anêm anôṅ esak loṅbô ami.” Ba anêṅ nê ku elanô.

15 *Ma Yisu thêlô êyô Jelusalem. Ma habitak hayô unyak mathen kapô anêṅ piklêvôṅ. Ma hayê avômalô ewa nômkama ba êdô hamô ek avômalô vi nênem vuli. Êṅ ma halupunin i ba hêv i vé hêk unyak mathen kapô ba ele yain ba i. Ma hale nê takatu ba êwê nê loṅ buyan inin valuseleṅ hathak Hiblu inin valuseleṅ inin balê liliṅ. Ma hadum aêṅ hadêṅ nê takatu ba êdô menak bôbô hamô ek avômalô vi nênem vuli. 16 Ma hamin loṅ sin ek avômalô miṅ neja inin nômkama ba ini kapô ek nênem vuli ami.

17 *Ma Yisu hadôṅ thêlô ba hanaṅ aêntêk, “Wapômbêṅ

anêṅ kapyā hanaṅ nena, ‘Yenaṅ unyak ma unyak avômalô pik sapêṅ neteṅ mek êndôk.’ Ma môlô lêk udum ba habitak hatôm nê vani inin loṅ ekopak êmô.”

18 *Nê bêṅbêṅ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô bal-abuṅ elanô abô êṅ ma êbôlêm loṅôndê ek nijik yani vônô. Ma donṅtom thêlô êkô hathak yani ek malê nena avômalô sapêṅ eson kambom hathak anêṅ abô.

19 Yanṅsin anôṅ ma Yisu thêlô etak Jelusalem ba i.

Alokwan sabo hakapok
(*Mat 21:20-22*)

20 Hayaṅ lôkbôk ma Yisu thêlô êvôi ma êyê alokwan sabo atu lêk hama ba hakapok hêk ṅauṅ ba hayô ôdôṅ. 21 Ma Pita lahabi Yisu anêṅ abô ba hanaṅ nena, “Kêdôṅwaga, nôṅgô! Alokwan sabo wakbôk atu ba hothan ma lêk hakapok yôv.”

22 Ma Yisu hanaṅ hadêṅ thêlô, “Nônêmbin Wapômbêṅ. 23 *Yanaṅ avanôṅ êndêṅ môlô nena ôpatu ba hanaṅ hadêṅ dumlolê êntêk nena, ‘Ômbi o kisi ni tamu ṅgwêk’, ma hêvhavin ba havalon anêṅ abô êṅ loṅ lôklokwan ma miṅ laluvi ami, êṅ ma Wapômbêṅ tem indum ba dumlolê êṅ endanô ôpêṅ anêṅ abô. 24 *Aêṅ ba intu yanaṅ êndêṅ môlô nena malê atu ba môlô onan halôk unim mek, êṅ ma nônêmbin nena

* 11:13: Luk 13:6 * 11:15: Jon 2:14

* 11:17: Ais 56:7; Jer 7:11 * 11:18:

Mak 14:1

* 11:23: Mat 17:20

* 11:24: Mat 7:7

lêk owa yôv, ma nô m ên tem imbitak êtôm môle nim. ²⁵⁻²⁶ *Môle umiŋ ba oter mek, ba lemimhabi kambom atu ba anyôla bôk hadum hadêŋ o, ên ma notak unim kapôle mim ek ôpêŋ. Udum aêŋ ma môle nim Lemambô atu ba hamô malak leŋ tem etak kapô ek môle aêŋ iyom.*

Yisu, opalê hêv athêŋ bêŋ hadêŋ o?

(Mat 21:23-27; Luk 20:1-8)

²⁷ Ma Yisu thêlô i Jelusalem hathak lonbô ba êyô unyak mathen anêŋ piklêvôn. Ma nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ lôk nê bêŋbêŋ vi i hadêŋ Yisu. ²⁸ Ma enaŋ hik yani liŋ nena, "Opalê hêv athêŋ bêŋ hadêŋ o lôk hêv ku hadêŋ o ba intu hudum nô m takêntêk?"

²⁹ Ma Yisu hanaŋ hadêŋ i nena, "Tem yanaŋ injik môle liŋ esak abô te aêŋ iyom. Ba onaŋ abô ên bêŋ hadêŋ ya ma tem yandam ôpatu ba hêv athêŋ bêŋ hadêŋ ya êndêŋ môle. ³⁰ Opalê hêv ku nisik avômalô êndôk naŋ hadêŋ Jon? Wapômbêŋ leŋ? Mena anyô pik? Môle nonaŋ êndêŋ ya!"

³¹ Ma thêlôda enaŋ hadêŋ i nena, "Alalô anaŋ nena Wapômbêŋ hêv ku ên hadêŋ Jon ma tem yani enaŋ, 'Aisê ka môle miŋ ôvêhaviŋ yani ami?' ³² Ma doŋtom alalô

anaŋ nena, 'Anyô pik te hêv ku ên,' ên ma avômalô tem leŋiŋmaniŋ êndêŋ alalô. Ek malê nena thêlô sapêŋ êvhabiŋ nena Jon ma plopet te."

³³ Ma thêlô enaŋ hadêŋ Yisu nena, "Yêlô athôn palin."

Ên ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, "Aêŋ ba miŋ hatôm yandam ôpatu ba hêv athêŋ bêŋ hadêŋ ya anêŋ athêŋ bêŋ êndêŋ môle ami. Ma mi."

12

Abô lon kapô hathak nê kambom eyabiŋ ku yak waiŋ

(Mat 21:33-46; Luk 20:9-19)

¹ *Ma Yisu hanaŋ abô lon kapô doho hadêŋ thêlô. Ba hanaŋ, "Anyô te havatho anêŋ ku yak waiŋ ma havak lôk hawê haveŋ. Ma halav lôv nêyô nimiŋ waiŋ anêŋ anôn pesa ek neja anêŋ thôk. Ma halav unyak daim te ek anyô nê môt ek neyabiŋ ku ên. Vê m ma hatak ku ên halôk anyô doho baheniŋ ek neyabiŋ ba hik anôn ma thêlô neja anôn vi ma nê nê m vi êndêŋ yani. Vê m ma hatak lon ên ba hi lon buyaŋ. ² Waklavôn yak waiŋ hik anôn hayô ma hêv anêŋ anyô ku te ba hi hadêŋ nê takatu ba eyabiŋ anêŋ ku atu. Yani lahaviŋ thêlô nê nê m anôn doho êndêŋ yani êtôm sêbôk ba thêlô evak abô haviŋ i. ³ Ma doŋtom thêlô evalon

* **11:25-26:** Mat 6:14-15 * **11:25-26:** Nê lôkauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Mak hatô ma hêk denaŋ. Abô ên ma aêntêk: Ma doŋtom môle miŋ otak kapôle mim ek avômalô vi iniŋ kambom ami, ên ma môle nim Lemambô tem miŋ etak anêŋ kapô ek môle nim kambom ami. * **12:1:** Ais 5:1-2

ôpêḅ loḅ ma ik yani kambom ba êv yani hi oyaḅ. ⁴ Vêḅ ma hêv anyô ku yaḅ ba hi hathak loḅbô, ma doḅtom ik halôk wakadôk ma êv mama hadêḅ yani. ⁵ Êḅ ma hêv anyô ku te hathak loḅbô ma doḅtom thêlô ik yani vônô. Vêḅ ma hêv tomtom aêḅ habup hathak ba vi ma evali ma vi ma ik vônô.

⁶ “Hadum aêḅ aleba lêk mi ma anyô doḅtom iyom hamô. Ôpêḅ ma anêḅ namalô atu ba yaḅ lahaviḅ. Hêv ôpêḅ hi ma lahabi nena, ‘Êntêk ma yenaḅ okna ba tem nedaḅô anêḅ abô.’

⁷ “Ma doḅtom ḅê takatu ba eyabiḅ ku êḅ êyê ôpêḅ ma enaḅ hadêḅ thêlôda aêntêk, ‘Ôpêntêk ma ku alaḅ anêḅ nakaduḅ ba tem eyabiḅ lambô anêḅ ku. Alalô ik yani vônô ma ku êḅ tem imbitak alalôaniḅ.’ ⁸ *Ba intu evaloḅ yani ba ik yani vônô ma ibi anêḅ kupik hale viyaiḅ ba hi.

⁹ “Aêḅ ba ku alaḅ tem indum malê? Tem ni injik ḅê takêḅ vônô ma nêḅ ku êḅ êndêḅ anyô vi ek neyabiḅ. ¹⁰ Môlô bôk osam Wapômbêḅ anêḅ abô bu êntêk mena mi e?

“ ‘Valu atu ba ḅê elav unyak êpôlik hathak, ma lêk habitak landiḅ anôḅ.

¹¹ Anyô Bêḅ da hadum nôḅ êḅ, ma yêlô ayê nôḅ êḅ nena mavi anêḅ dôêḅ.’”
Kapya Yey 118:22-23

¹² Ma Israel iniḅ ḅê bêḅbêḅ eyala nena Yisu hanaḅ abô loḅ kapô êḅ hathak thêlô ba intu êbôlêḅ loḅôndê ek nebaloḅ yani. Ma doḅtom êkô hathak avômalô, ba intu etak yani ma thêlô i.

Nênêḅ takis êndêḅ Sisa mena dô
(*Mat 22:15-22; Luk 20:20-26*)

¹³ *Vêḅ ma êv Palisi doḅo lôk ḅê esopa Helot doḅo ba i hadêḅ Yisu ek nesau yani esak abô ek nebaloḅ yani. ¹⁴ Thêlô êyô ek Yisu ma enaḅ, “Kêdôḅwaga, yêlô ayala nena o ma anyô abô avanôḅ. Ma miḅ hothak hobam anyô yaḅ ma hôdô anyô yaḅ ami. Ba intu ḅê bêḅbêḅ êdô anêḅ abô, ma miḅ hôkô ek i ami. Ma hothak huik Wapômbêḅ anêḅ abô thô hadêḅ avômalô. Aêḅ ba lemhabi aisê? Bumalô iniḅ balabuḅ hanaḅ nena yêlô hatôm nanêḅ valuselen êndêḅ Sisa mena mi?”

¹⁵ Ma doḅtom Yisu hayê thêlôniḅ auk kambom thô ba hanaḅ hik thêlô liḅ, “Aisé ba môlô udum ek numbuliḅ ya? Noja valuselen te êlêḅ ek yaḅgê.” ¹⁶ Êḅ ma thêlô ewa valuselen te halêḅ ek Yisu. Ma Yisu hanaḅ hadêḅ thêlô nena, “Opalê anêḅ dahô lôk anêḅ athêḅ hêk valuselen êntêk?”

Ma thêlô enaḅ, “Sisa.”

¹⁷ *Êḅ ma Yisu hanaḅ hadêḅ thêlô nena, “Sisa anêḅ nôḅkama ma nôḅnêḅ êndêḅ Sisa da. Ma Wapômbêḅ anêḅ

nômkama ma nônêm êndêḡ Wapômbêḡ da.”

Ma thêlô elañô ba eson kambom hathak anêḡ abô êḡ.

Abô hathak ḡê ḡama tem nimbiyô aisê

(Mat 22:23-33; Luk 20:27-40)

18 *Ma Sadyusi doho i hadêḡ Yisu. Thêlô ma ôdôḡ te atu ba enañ nena ḡê ḡama tem miḡ nimbiyô esak loḡbô ami. Aêḡ ba intu enañ hik Yisu liḡ nena, 19 * “Kêdôḡwaga, Mose bôk hato hadêḡ alalô nena, ‘Anyô te hama ba nali mi ma anêḡ yaḡ hamô, ma enja avi tôp êḡ ek imbi yaḡ atu ba hama anêḡ nakaduḡ vê.’ 20 Aêḡ ba ḡê lôk iviyaḡ bahenḡvi ba lahavuju êmô. Ma bôp hawa avi te ba hama ma nakaduḡ mi. 21 Ma nôk enja avi tôp êḡ, hawa ba hama ba nakaduḡ mi. Ma ḡgwa enja avi tôp bô êḡ, nena hama haviḡ. 22 Êḡ ma iviyaḡ takatu ba êmô ma nesopa kobom donḡtom êḡ iyom. Vêm ma avi tôp êḡ hama haviḡ. 23 Ma waklavôḡ ḡê ḡama iviyô hathak loḡbô ma avi tôp atu ba ḡê lôk iviyaḡ bahenḡvi ba lahavuju takatu ba ewa ma alisê te anêḡ avi?”

24 Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Môlô miḡ oyala Wapômbêḡ anêḡ lôklokwaḡ lôk anêḡ abô atu ba hêk anêḡ kapyâ katô ami. Ba intu onañ abô lokbaḡ êntêk. 25 Nê ḡama iviyô hathak loḡbô, ma anyô

lo avi tem miḡ neja i esak loḡbô ami ma mi. Thêlô tem nêmo êtôm anjela malak len iyom. 26 *Môlô onañ nena ḡê ḡama tem miḡ nimbiyô esak loḡbô ami. Ma donḡtom môlô bôk osam Mose anêḡ kapyâ lôk kukuthiḡ atum hathañ hamô aliḡ e? Wak êḡ ma Wapômbêḡ hanaḡ hadêḡ Mose aêntêk, ‘Ya ma Ablaham lo Aisak ma Jekop iniḡ Wapômbêḡ.’ 27 Wapômbêḡ ma miḡ ḡê ḡama iniḡ Wapômbêḡ ami. Mi, yani ma ḡê lôkmala iyom iniḡ Wapômbêḡ. Ba intu yêlô ayala nena thêlô bôk ema, ma donḡtom lêk êmô lôkmala. Môlônim abô ma lokbaḡ anôḡ!”

Balabuḡ alisê intu bêḡ ek vi?

(Mat 22:34-40; Luk 10:25-28)

28 *Nê lôkauk hathak abô balabuḡ te hayô ma halañô Yisu lo Sadyusi êkôki. Ma halañô Yisu hanaḡ thêlôniniḡ abô viyaiḡ mavi anôḡ. Aêḡ ba yani hanaḡ hik Yisu liḡ, “Balabuḡ alisê intu bêḡ ek balabuḡ vi?”

29 *Êḡ ma Yisu hanaḡ nena, “Balabuḡ môḡ hanaḡ nena, ‘Môlô Israêl nodañô katô. Anyô Bêḡ alalôaniḡ Wapômbêḡ, yani iyom intu Anyô Bêḡ. 30 Lemimimbiḡ Anyô Bêḡ unim Wapômbêḡ ênjêk unim kapôlômim lôk dahôlômim ma lôklokwaḡ lôk unim auk sapêḡ.’ 31 *Ma balabuḡ yaḡ ma aêntêk:

* 12:18: Ap 23:8 * 12:19: Lo 25:5

10:25-28 * 12:29: Lo 6:4-5 * 12:31: Wkp 19:18

* 12:26: Kis 3:2,6

* 12:28: Luk

'Lemimbiŋ avômalô vi êtôm lemhabiŋ oda.' Balabuŋ vi ma êmô balabuŋ bêŋ ju êntêk kapô."

32 Ma anyô lôkauk hathak abô balabuŋ hanaŋ hadêŋ Yisu, "Kêdôŋwaga, honaŋ abô mavi anôŋ. Anêm abô ma avanôŋ biŋ nena Anyô Bêŋ iyom intu Wapômbêŋ ma miŋ wapômbêŋ la yaŋ hamô doho haviŋ ami. 33 *Alalô leŋiŋimbiŋ yani avanôŋ ênjêk alalôaniŋ kapôlôŋiŋi lôk auk ma lôklokwaŋ sapêŋ. Lôk leŋiŋimbiŋ avômalô vi êtôm alalô leŋiŋhaviŋ alalôda. Abô balabuŋ ju êŋ ma bêŋ ek da nômbêŋ atu ba êbôk hathak atum."

34 Yisu halanô ôpêŋ hanaŋ viyaŋ lôkauk mavi ba intu hanaŋ hadêŋ ôpêŋ, "Miŋ hômô daim ek Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ami. Mi." Ma avômalô sapêŋ elanô anêŋ abô ba êkô ma miŋ enaŋ hik yani liŋ ek nesau yani esak loŋbô ami.

Mesia ma opalê anêŋ lim lukmuk?

(Mat 22:41-23:36; Luk 20:41-47)

35 Ma Yisu hadôŋ avômalô hamô unyak mathen anêŋ piklêvôŋ ma hanaŋ, "Nê lôkauk hathak abô balabuŋ ethak enaŋ nena Mesia ma Devit anêŋ lim lukmuk eka?"

36 Lovak Mathen hêv auk hadêŋ Devit da ba hanaŋ,

"Anyô Bêŋ Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ yenaŋ Anyô Bêŋ Mesia nena,

"Ômô yabaheŋ vianôŋ endeba yatak nê takatu ba ik vovak hadêŋ o nêmo vemkapô vibin am." ' *Kapya Yeŋ 110:1*

37 Ma Devit da bôk halam Mesia nena anêŋ Anyô Bêŋ. Ma aisê ka Mesia ma yani anêŋ lim lôk anêŋ Anyô Bêŋ imbiŋ?"

Avômalô elanô Yisu anêŋ abô êŋ ba leŋiŋmavi anôŋ.

38 Yisu hadôŋ thêlô ba hanaŋ, "Môlô noyabiŋ am ek nê lôkauk hathak abô balabuŋ. Thêlô leŋiŋhaviŋ nijik kwêv daim kêkêlô ba nemben ek avômalô nebam i. Lôk leŋiŋhaviŋ avômalô bêŋ anôŋ nenaŋ, 'Waklêvôŋ anyô bêŋ' emben loŋ ethak dontom halôk. 39 Ma leŋiŋhaviŋ nêmo êtôm nê bêŋbêŋ êmô unyak yeŋ kapô. Ma avômalô engabôm nômbêŋ, ma leŋiŋhaviŋ nejaŋ nômbêŋ nê bêŋbêŋ iniŋ loŋ ethak êmô. 40 Thêlô ethak esau avi tôp ba ewa iniŋ unyak vani lôk eteŋ mek daim bêŋ ek avômalô leŋiŋimbi nena thêlô ma nê thêthôŋ anôŋ. Nê anêŋ aêŋ ma tem nêpôm vovaŋ bêŋ êndêŋ waklavôŋ idum abô."

Avi tôp te anêŋ da

(Luk 21:1-4)

41 Yisu hi halôk hamô habobo unyak mathen anêŋ alapa da ma hayê avômalô lubuŋlubuŋ i ibi iniŋ da. Ma nê lôk valu bêŋ ekaliv valu bêŋ anôŋ halôk alapa da. 42 Ma avi tôp te atu

* 12:33: 1Sml 15:22; Hos 6:6

ba nômkama mi anôṅ hayô ma hatak anêṅ da hatôm valuselenṅ thalalenṅ ju iyom halôk alapa da êṅ.

⁴³ *Ma Yisu dalam anêṅ ṅê ku êlêm ma hananṅ, “Yananṅ avanôṅ êndêṅ mólô nena avi tōp êntêk hêv valuselenṅ bêṅ anôṅ hamôṅ ek takêntêk sapêṅ. ⁴⁴ Avômalô nômbêṅ êntêk iniṅ valu bêṅ anôṅ hamô ma doṅtom êv doktena iyom. Ma avi tōp êntêk ma nômkama mi anôṅ ma lêk hêv anêṅ valuselenṅ sapêṅ ba miṅ havalonṅ dokte lonṅ ami.”

13

Yisu hananṅ abô hathak unyak mathenṅ Jelusalem

(Mat 24:1-2; Luk 21:5-6)

¹ Yisu hatak unyak mathenṅ ba hale yainṅ ma anêṅ ṅê ku te hananṅ hadêṅ yani, “Kêdôṅwaga, nôṅgô unyak mathenṅ anêṅ lêlêyanṅ ma kékêlô bomanṅ lôk anêṅ valu bêṅbêṅ!”

² *Ma Yisu hananṅ nena, “Hôyê unyak bêṅbêṅ takêntêk e? Malainṅ bêṅ tem imbitak ba ṅê vovak tem nijik nômkama mavi nômbêṅ êntêk pesa ba valu yanṅ miṅ hatôm êyômô yanṅ lonṅ ami.”

Malainṅ lomaloma tem imbitak

(Mat 24:3-28; Luk 21:7-24)

³ Vêṅ ma Yisu hamô Dum Oliv ma hayê unyak mathenṅ hamô vi tuvulu. Ma Pita lo Jems ma Jon lo Andulu thêlô iyom i enanṅ hik yani linṅ,

⁴ “Onanṅ êndêṅ yêlô nena anṅê intu nôṅ takêṅ tem imbitak? Lôk malê intu tem imbitak ek injik thô nena nômbêṅ êṅ lêk habobo?”

⁵⁻⁶ Ma Yisu hananṅ hadêṅ thêlô, “ṅê lomaloma tem nêlêm esak yenanṅ athêṅ ba nenanṅ nena, ‘Ya ma Mesia atu.’ Ma tem nesau avômalô bêṅ anôṅ. Ba intu noyabinṅ am. ⁷ Ma mólô olanṅ abô hathak vovak lomaloma lôk vovak tem imbitak pik luvuluvu. Nôṅ takêṅ tem imbitak, ma doṅtom pik lo lenṅ anêṅ danṅ ma mi denanṅ. Ba intu miṅ nodowalinṅ ami.

⁸ Ma avômalô ôdôṅ yanṅ tem nijik vovak imbinṅ ôdôṅ yanṅ. Ma kinṅ yanṅ lôk anêṅ avômalô tem nijik vovak êndêṅ kinṅ yanṅ. Ma lonṅ lomaloma ma tem duviaṅ lôk bôm bêṅ imbitak. Nôṅ takêṅ ma hatôm vovanṅ môṅ atu ba hapôm avi lôk lasabenṅ ek embathu.

⁹ * “Aêṅ ba noyabinṅ am. Tem nebalonṅ mólô ba netak êndôk ṅê elanṅ abô bahenṅ. Lôk nebali mólô êmô unyak yeṅ. Hathak yenanṅ athêṅ ma tem numinṅ ṅê bêṅbêṅ lôk kinṅ maleṅṅ ek nonanṅ yenanṅ abô bêṅ êndêṅ i. ¹⁰ Avômalô pik sapêṅ tem nedanṅ yenanṅ Abô Mavi vêṅmam ka nôṅ takêṅ tem imbitak embenṅ yam.

¹¹ *Thêlô ekak mólô lonṅ ma ewa ba i ek nundum abô, êṅ ma miṅ nôkô ba nonanṅ nena, ‘Yêlô tem nananṅ malê?’ Mi. Waklavôṅ êṅ ma nonanṅ

* **12:43:** 2Ko 8:12 * **13:2:** Luk 19:44
12:11-12

* **13:9:** Mat 10:17-20 * **13:11:** Luk

auk takatu ba êv hadêḡ mólô iyom. Auk takêḡ ma Lovak Matherḡ da hananḡ ma miḡ mólôda onanḡ ami.

12 * “Ma anyô loyanḡ tem yanḡ enanḡ yanḡ bêḡ ek nijik vônô. Ma lambô tem indum aêḡ êndêḡ nakaduḡ. Ma avômena tem nêmbôlinḡ dômiḡ êndêḡ lami lo taluvi ba nenanḡ ek nijik i vônô. 13 *Mólô ma yenanḡ avômalô. Ba intu avômalô sapêḡ tem nêpôlik esak mólô. Ma doḡtom ḡê takatu ba imiḡ lôklokwanḡ aleba hayô anêḡ danḡ, ma Wapômbêḡ tem nêḡ i bulu-biḡ.

14 * “Nôm kambom anôḡ te tem imiḡ loḡ matherḡ anôḡ ba loḡ êḡ ma miḡ hatôm imiḡ ami. (Aêḡ ba mólô takatu ba osam abô êntêk, ma lemim-imbi katô am.) Ma mólô takatu ba ômô Judia ôyê nôm êḡ ma nôsôv kethenḡ ba unu dumlolê. 15 *Ma ḡê takatu ba êmô unyak vov miḡ hatôm nêndôk ba ini unyak kapô ek neja iniḡ nômkama ami. 16 Ma ḡê takatu ba êmô ku kapô miḡ hatôm nendeni unyak ek neja iniḡ kwêv thilibuḡ ami. 17 *Ai, kikaknena. Waklavôḡ êḡ ma tem malaiḡ bêḡ ek avi takatu ba esabenḡ lôk avi takatu ba êv sôm hadêḡ nali. 18 Notenḡ mek ek malaiḡ takêḡ miḡ imbitak êndêḡ waklavôḡ beleḡ simbak ami. 19 *Ek malê nena waklavôḡ êḡ ma

tem malaiḡ bomanḡ anôḡ ba êmôḡ ek malaiḡ tak sêbôk atu ba Wapômbêḡ hapesanḡ pik aleba lêk. Ma tem miḡ imbitak aêḡ esak loḡbô ami. 20 Ma Anyô Bêḡ miḡ hadabêḡ waklavôḡ malaiḡ takêḡ kisi ami, êḡ ma avômalô sapêḡ tem nema. Ma doḡtom yani lahabi avômalô takatu ba bôk halam i yôv ba intu hadabêḡ waklavôḡ êḡ hi bidonḡ.

21 “Waklavôḡ êḡ ma anyôla hananḡ hadêḡ mólô nena, ‘Ôḡḡô, Mesia hamô loḡ êntêk’ mena ‘hamô loḡ tamu,’ ma miḡ nônêḡmimiḡ ami. 22 *Anyô doho tem nêlêḡ ba nenanḡ abôyanḡ aêntêk, ‘Ya ma Mesia’ mena ‘Ya ma Wapômbêḡ anêḡ plopet te’, ma nindum lavôḡniḡ lôk nômbithi ek nesau avômalô takatu ba bôk Wapômbêḡ halam i yôv havinḡ. Ma doḡtom Wapômbêḡ bôk halam i yôv ba intu miḡ hatôm ami. 23 Odaḡô! Nôm takêntêk miḡ lêk habitak ami denanḡ ma yahananḡ nôḡ takêḡ bêḡ hadêḡ mólô ek mólô noyabinḡ am.

Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem endelêḡ

(Mat 24:29-35; Luk 21:25-33)

24 * “Malaiḡ takêḡ hale halôk vêḡ,
“ ‘ma wak tem imbitak mo-
maḡjiniḡ,
ma ayôḡ tem miḡ imbi
deda ami;

* 13:12: Mat 10:21 * 13:13: Mat 10:22; Jon 15:21 * 13:14: Dan 9:27; 11:31;

12:11 * 13:15: Luk 17:31 * 13:17: Luk 23:29 * 13:19: Dan 12:1; ALK

7:14 * 13:22: ALK 13:13 * 13:24: Jol 2:10,31; 3:15; ALK 6:12-13

25 ma vuliņ leņ tem nênem yak

ma nôm takatu ba hamô leņ tem nedowaliņ.’
Aisaia 13:10; 34:4

26 * “Ma wak êņ ma avômalô tem nêgê Anyô Anêņ Nakaduņ atu tem êyô êmô buliv ba êlêm imbiņ anêņ lôkliņyak lôk anêņ deda lôkmanņiņ. 27 *Yani tem nêm anêņ aņela ba ini pik anêņ daņ sapêņ ek nisup avômalô takatu ba bôk dalam i yôv.

28 “Ba intu môle noja auk esak alokwaņ beleņ.* Hayeņ ba ņauņ lukmuk habitak, êņ ma oyala nena tem wak mavi êyô. 29 Ma aêņ iyom, môle ôyê nôm takêntêk habitak, êņ ma noyala nena Anyô Anêņ Nakaduņ atu anêņ waklavôņ endelêm lêk habobo ba hamiņ unyak abôlêk. 30 Yanaņ avanôņ êndêņ môle nena avômalô bôlôņ êntêk tem miņ nema ami denaņ ma nôm takêntêk sapêņ tem imbitak. 31 Pik lôk leņ tem nêm yak ba ni, ma doņtom yenaņ abô bute miņ hatôm nêm yak ami.

Anyô te miņ hayala waklavôņ Yisu endelêm ami
(Mat 24:36-44)

32 “Anyô te miņ hayala Yisu anêņ waklavôņ endelêm ami. Aņela leņ miņ eyala ami, ma Nakaduņ miņ hayala haviņ ami. Ma Kamik iyom intu

hayala. 33 Aêņ ba noyabiņ am ba nônêm lêlê! Môle miņ oyala waklavôņ atu ba nôm êņ tem imbitak ami. 34 Nôm êņ ma hatôm anyô hatak anêņ unyak ba hi loņ buyaņ. Yani hi ma hanaņ hadêņ anêņ ņê ku ek neyabiņ anêņ nômkama. Ma hik ku sam tomtom hatôm thêlô. Ma hanaņ hadêņ anyô hayabiņ malak abôlêk nena eyabiņ dedaņ mavi.

35 * “Môle miņ oyala waklavôņ atu ba unyak alaņ tem endelêm esak loņbô ami. Tem êlêm êndêņ yaņsiņ mena bôlôvôņ biņ mena wakma tale halaņ mena hayaņ wak bêņ la. 36 Yakô ek êlêm ketheņ ma êņjê nena môle ôêk sôm denaņ. 37 Ma abô êntêk ba yahanaņ hadêņ môle, ma lêk yahanaņ hadêņ avômalô sapêņ haviņ nena, ‘Noyabiņ ami!’”

14

Avi te hanņasô nôm ôv mavi hayô hamô Yisu wakadôk
(Mat 26:1-16; Luk 22:1-6; Jon 11:45-53; 12:1-8)

1 Wak lokwaņju hêk denaņ ek waklavôņ nôm bêņ ju, yaņ ma Hale ba Hi* ma yaņ ma Eyaņ Polom Yis Mi. Ma ņê bêņbêņ êbôk da lôk ņê lôkauk hathak abô balabuņ idum ek nesau Yisu ba nebaloņ ek ni-jik yani vônô. 2 Ba enaņ, “Lêk ma waklavôņ matheņ ba intu natak ku êņ êņjêk vêmam.

* 13:26: ALK 1:7 * 13:27: Mat 13:41

* 13:28: Abô Bômbôm ma “fik”. Nôņgô

Mat 24:32. * 13:35: Luk 12:38 * 14:1: Waklavôņ Hale ba Hi ma avômalô

Israel leņiņhabi hathak sêbôk atu ba Wapômbêņ anêņ aņela hi avômalô Israel iniņ unyak ma hêv liliņ ba hi hathak avômalô Ijip iniņ unyak ma hik iniņ bôp sapêņ vônô.

Yakô avômalô tem lenjimanin ba nijik vovak.”

3 *Wak êḡ ma Yisu hamô Saimon anêḡ unyak anêḡ Betani. Sêbôk ma ôpêḡ hapôm palê lepla ma doḡtom bôk mi. Yisu hamô balê eyaḡ nôm hamô ma avi te halêm ma hawa kolopak valu te ba tha-puk ma nôm ôv mavi hamô kapô ba anêḡ vuli ma bêḡ anôḡ. Ma hik kolopak êḡ wakadôk lu ma hanḡasô nôm ôv mavi êḡ hayô hamô Yisu wakadôk.

4 Ma avômalô vi atu ba êmô loḡ êḡ haviḡ êyê ba lenjimanin ba enaḡ hadêḡ thêlôda, “Aisê ka habulin nôm ôv mavi êḡ hi oyaḡ? 5 Hatôm nêḡ ek anyô yaḡ nêḡ vuli êtôm 300 seleva ek naja ba nanêḡ avômalô siv sa esak!” Êḡ ma lenjimanin ba ethaḡ avi êḡ.

6 Ma doḡtom Yisu hanaḡ, “Aisê ka môlô ôêv malaiḡ hadêḡ avi êntêk? Notak yani. Yani hadum nôm mavi anôḡ hadêḡ ya. 7 *Avômalô siv tem nêḡmô imbinḡ môlô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ, ba lemimhaviḡ nôḡnêḡ i sa ma nôḡnêḡ sa. Ma doḡtom tem miḡ yamô imbinḡ môlô sawa daim ami. 8 *Nôm atu ba yani hatôm indum, ma lêk hadum yôv, ba hanḡasô nôm ôv mavi hayô hamô ya ba lêk hapôpêk ya yôv ek nedav. 9 Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô nena pik nômbêḡ atu ba enaḡ yenaḡ Abô Mavi bêḡ havenḡ ma tem nenaḡ esak nôm atu

ba avi êntêk lêk hadum imbinḡ ek avômalô lenjimbini.”

10 Êḡ ma Judas Iskaliot, Yisu anêḡ ḡê ku laumiḡ ba la-havuju takatu te, hi hadêḡ ḡê bêḡbêḡ êbôk da ek nêḡm Yisu êndôk thêlô baheniḡ. 11 Thêlô elanô abô êḡ ma lenjimavi anôḡ ba ibutiḡ abô ek nêḡnêḡm valuseleḡ êndêḡ yani. Ba intu yani habôlêḡm loḡôndê ek enaḡ Yisu bêḡ.

Yisu hayaḡ nôm waklavôḡ Hale ba Hi haviḡ anêḡ ḡê ku

(Mat 26:17-30; Luk 22:7-23; Jon 13:21-30; 1Ko 11:23-25)

12 *Waklavôḡ anêḡ athêḡ nena Eyaḡ Polom Yis Mi anêḡ wak te môḡ hayô. Wak êḡ ma ethak ik boksipsip nakaduḡ te ek lenjinhabi waklavôḡ Hale ba Hi. Ma Yisu anêḡ ḡê ku enaḡ hik yani liḡ, “Lemhaviḡ yêlô ana unyak alê ek napôpêk nôm lenjimbini waklavôḡ Hale ba Hi êndôk?”

13 Ma Yisu hêv anêḡ ḡê ku ju ba i ma hanaḡ, “Mamu unu malak bêḡ kapô ma tem nôpôm anyô te ba hawa ḡaḡ lôk kolopak bêḡ te halôk loḡôndê, ma nosopa yani ba unu. 14 Ma habitak hayô unyak kapô te ba hi, ma nonaḡ êndêḡ unyak êḡ anêḡ alaḡ nena, ‘Kêdôḡwaga hanaḡ nena, “Yenaḡ unyak kapô atu ba yaḡḡaḡ nôm waklavôḡ Hale ba Hi imbinḡ yenaḡ ḡê ku hamô êsê?” ’ 15 Êḡ ma tem injik unyak kapô bêḡ atu ba hêk vulinḡ thô êndêḡ mamu.

* 14:3: Luk 7:37-38 * 14:7: Lo 15:11 * 14:8: Jon 19:40 * 14:12: Kis 12:6

Unyak kapô êḡ ma nômkama sapêḡ bôk hamô yôv. Ba intu nôpôpêk alalôaniḡ nôḡ êḡ loḡ êḡ.”

16 Êḡ ma ḡê ku ju atu i êyô malak lôḡ êḡ kapô. Ma êpôm nômkama sapêḡ hatôm atu ba yani hanaḡ. Ma êpôpêk nôḡ waklavôḡ Hale ba Hi ek thêlô.

17 Yanḡsiḡ habôk ma Yisu lôk anêḡ ḡê ku laumiḡ ba lahavuju i êyô loḡ êḡ.

18 *Thêlô eyaḡ nôḡ êḡ ma Yisu hanaḡ, “Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô nena môlô te tem enaḡ ya bêḡ. Ôpêḡ lêk hayaḡ nôḡ haviḡ ya.”

19 Ma thêlô leḡiḡmalaiḡ ba tomtom enaḡ hadêḡ yani nena, “Ya mi, aêḡ e?”

20 Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Môlô laumiḡ ba lahavuju takatu te. Ôpêḡ intu hasoḡ baḡ halôk belev haviḡ ya. 21 Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem ḡi êtôm atu ba bôk eto yôv hathak yani. Ma doḡtom alikakna. Malaiḡ bêḡ ek ôpatu ba hanaḡ Anyô Anêḡ Nakaduḡ bêḡ. Talêbô miḡ bôk havathu ami, êḡ ma mavi ek ôpêḡ!”

22 Thêlô eyaḡ nôḡ hamô ma Yisu hawa polom te ma hêv lamavi. Vêḡ ma haya ba hêv hadêḡ anêḡ ḡê ku ma hanaḡ, “Noja ba oḡgwaḡ. Êntêk ma yenaḡ vathiap.”

23 Vêḡ ma hawa tase lôk waiḡ ma hêv lamavi. Ma hêv hadêḡ thêlô ba sapêḡ inum.

24 *Ma hanaḡ hadêḡ thêlô, “Êntêk ma yenaḡ thalaleḡ atu ba tem eḡgasô ek embak tabô imbiḡ Wapômbêḡ lôk avômalô pik ek nêḡ avômalô bêḡ anôḡ sa. 25 Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô nena tem miḡ hatôm yanum waiḡ esak loḡbô ami endeba waklavôḡ êḡ hayô ma tem yanum waiḡ lukmuk êḡ Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡnyak kapô.”

26 Vêḡ ma êv yeaḡ te yôv ma ethak ba i Dum Oliv.

Yisu hanaḡ nena Pita tem enaḡ nena hathôḡ yani paliḡ
(Mat 26:31-35; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38)

27 Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Bôk eto hêk Wapômbêḡ anêḡ kapyā nena,

“‘Tem yaḡḡik boksipsip alaḡ vônô,
ma boksipsip tem nêḡsôv mayaliv ba ini.’
Sekalaia 13:7

Ba intu môlô sapêḡ tem no-tak ya ma nêḡsôv mayaliv ba unu. 28 *Ma doḡtom hik ya liḡ hathak loḡbô, ma tem yamôḡ ba yana Galili vêḡ ka môlô nombeḡ ya yam.”

29 Ma Pita hanaḡ nena, “Dô! Thêlô sapêḡ etak o ba i, ma tem yamiḡ imbiḡ o denaḡ.”

30 Ma Yisu hanaḡ, “Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ o nena bôlôvôḡ êntêk ma tale miḡ halaḡ bôlôḡ ju ami denaḡ, ma tem onaḡ êtôm bôlôḡ lô nena hôthôḡ ya paliḡ.”

31 *Ma doḡtom Pita hanaḡ lôklokwaḡ nena, “Mi anôḡ!

* 14:18: Sng 41:9 * 14:24: Kis 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16; Hib 9:20

* 14:28: Mat 28:16; Mak 16:7 * 14:31: Jon 11:16

Ik ya vônô, ma miñ hatôm yanañ nena yahathôn o paliñ ami. Milôk!” Ma nê ku sapêñ enañ aêñ iyom.

Yisu hateñ mek hamô Getsemani
(Mat 26:36-46; Luk 22:39-46)

32 *Vêm ma thêlô êyô loñ atu ba elam nena Getsemani ma hanañ hadêñ anêñ nê ku, “Môlô nômô loñ êntêk ma yana ek yateñ mek.”
33 Ma hawa Pita lo Jems ma Jon haviñ yani. Ma yani kapô halêlêk lôk lamalaiñ kambom. 34 *Ma hanañ hadêñ thêlô nena, “Yakapôlôn lêk malaiñ bomañ hatôm lêk yahama yôv. Môlô nômô loñ êntêk ma nônem lêlê.”

35 Ma hi daim dokte ma hêv yak halôk pik ma hateñ mek nena loñondê la hêk ek yani ma nê malaiñ lôk vovañ êntêk vê. 36 *Ma hanañ, “O Aba* Wakamik, o hatôm undum nômkama sapêñ. Aêñ ba nê tase êntêk vê ênjêk ya. Ma doñtom miñ osopa yenañ yalenhaviñ ami. Mi, osopa oda anêñ lemhaviñ.”

37 Ma Yisu hale hi ma hayê anêñ nê ku lêk êk sôm. Ma hanañ hadêñ Pita, “Saimon, hôk sôm e? O miñ hatôm ômô lêlê wakma te ami e?
38 Nômô lêlê ba noterñ mek ek miñ nônem yak ba nundum kambom ami. Kapô lahaviñ indum mavi ma doñtom auk ma pulusikna ba miñ hatôm indum ami.”

39 Vêm ma havôhi ma hateñ mek bô atu hathak loñbô.
40 Ma halehi hathak loñbô ma hayê thêlô êk sôm denañ ek malê nena maleññ hayañ ba miñ hatôm nê mô lêlê ami. Ba intu êthôn nena nenañ malê êndêñ yani.

41 Vêm ma halehi bôlôn te lô ma hanañ hadêñ thêlô, “Môlô ôk sôm ba owa lovak denañ e? Hatôm! Odañô, wakma lêk hayô yôv ek netak ya Anyô Anêñ Nakaduñ atu êndôk nê kambom bahenñ. 42 Aêñ ba numbiyô ek alôana. Ôngô! Ôpatu ba tem enañ ya bêñ lêk halêm yôv.”

Evalon Yisu
(Mat 26:47-56; Luk 22:47-53; Jon 18:3-12)

43 Yisu hanañ abô denañ ma Judas hayô. Yani ma nê ku laumiñ ba lahavuju takatu te. Ma avômalo bêñ anôn êlêm iviñ yani ba ewa biñ vovak lôk okdiba. Nê takêñ ma nê bêñbêñ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ lôk nê bêñbêñ vi êv thêlô ba êlêm.

44 Ôpatu ba tem enañ Yisu bêñ bôk hik lavônñ te thô hadêñ i nena, “Ôpatu ba yahaliñu, êñ ma Yisu. Ba intu nobalon loñ ma noja ba unu.” 45 Ma ôpêñ hi kethen hadêñ Yisu ma hanañ, “Kêdônwaga.” Ma haliñu yani. 46 Ma nê takatu ba i haviñ Judas evalon Yisu ba ewa ba i. 47 Ma nê takatu ba imiñ habobo te hadadi anêñ

* 14:32: Jon 18:1 * 14:34: Jon 12:27 * 14:36: Mak 10:38; Jon 6:38 * 14:36: ‘Aba’ anêñ ôdôn ma kamik. Êñ ma abô Alam, Yisu thêlô iniñ abô.

biŋ vovak ma hale anyô bêŋ habôk da anêŋ anyô ku te limbuk vi vê.

⁴⁸ Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Ya ma anyô kambom anôŋ ba intu owa biŋ vovak lôk okdiba ba ôlêm ek nobaloŋ ya e? ⁴⁹ *Aisê? Wak nômbêŋ intu ma yahamô unyak mathen anêŋ piklêvôŋ ba yahadôŋ mólô ma miŋ ovaloŋ ya ami eka? Ma doŋtom lêk nômtakêŋ habitak ek Wapômbêŋ anêŋ abô injik anôŋ.” ⁵⁰ *Êŋ ma anêŋ nê ku sapêŋ etak yani ma êsôv mayaliv ba i.

⁵¹ Ma anyô muk te hasopa Yisu havenŋ yam ba havuliv liŋkupik hathak sôp mavi te iyom. Ma idum ek nebalonŋ yani, ⁵² ma doŋtom evaloŋ sôp oyaŋ ma hasôv liŋpopam ba hi.

Enaŋ Yisu bêŋ hadêŋ Sanhedlin

(*Mat 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Jon 18:12-14,19-24*)

⁵³ Ma thêlô ewa Yisu ba i hadêŋ anyô bêŋ habôk da. Ma nê bêŋbêŋ êbôk da sapêŋ lôk nê bêŋbêŋ sapêŋ lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ sapêŋ ethak doŋtom. ⁵⁴ Ma Pita hasopa Yisu havenŋ yam ma doŋtom havenŋ daim dokte. Ma habitak hayô anyô bêŋ habôk da anêŋ badêŋ kapô. Ma hi hamô haviŋ sôp bidonŋ ba havuŋu atum haviŋ thêlô.

⁵⁵ Ma nê bêŋbêŋ êbôk da lôk Sanhedlin* sapêŋ êbôlêm avômalô doho ek nenaŋ Yisu

anêŋ kambom takatu ba hadum bêŋ ek thêlô nindum abô esak ek nijik yani vônô. Ma doŋtom miŋ êpôm Yisu anêŋ kambom te ek nijik yani vônô ami. ⁵⁶ Avômalô bêŋ anôŋ enaŋ abôyaŋ hathak Yisu, ma doŋtom iniŋ abô takatu ba enaŋ ma miŋ hatôm doŋtom ami.

⁵⁷ Ma doho iviyô imiŋ ma enaŋ abôyaŋ hathak Yisu aêntêk, ⁵⁸ * “Yêlô alaŋô yani hanaŋ nena, ‘Tem yandiniŋ unyak mathen êntêk ba anyô elav hathak bahenŋ. Ma êtôm wak lô iyom ma tem yandav lukmuk yaŋ atu ba miŋ elav hathak bahenŋ ami.’” ⁵⁹ Ma doŋtom iniŋ abô takatu ba enaŋ hi mayaliv ma miŋ enaŋ abô doŋtom ami.

⁶⁰ Êŋ ma anyô bêŋ habôk da haviyô hamiŋ thêlô maleŋiŋ ma hanaŋ hik Yisu liŋ nena, “Nê takêntêk lêk enaŋ o bêŋ yôv ma o bônôŋ eka? O abô mi e?” ⁶¹ Ma doŋtom Yisu bônôŋ iyom ma miŋ hanaŋ abôla ami.

Ma anyô bêŋ habôk da hanaŋ hik Yisu liŋ hathak loŋbô nena, “O ma Mesia, Anyô Bêŋ Mathen atu anêŋ Nakaduŋ e?”

⁶² Ma Yisu hanaŋ nena, “Ya êŋ êntêk. Ma tem ôŋgô Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem êmô Wapômbêŋ Lôkliŋyak Anôŋ baŋ vianôŋ ba tem êyô êmô buliv ba êlêm.”

⁶³ Ma anyô bêŋ habôk da halaŋô abô êŋ ma hakakaviŋ

* **14:49:** Luk 19:47; 21:37; Jon 18:20

Sanhedlin ma avômalô Israêl iniŋ kaunsil.

* **14:50:** Mak 14:27-31

* **14:58:** Jon 2:19-21

* **14:55:**

anêṅ kwêv ma hanaṅ, “Lêk yôv. Aisê ka alalô leṅṅhaviṅ nadaṅô abô doho imbiṅ? 64 *Lêk alaṅô yôv nena habuliṅ Wapômbêṅ anêṅ athêṅ ba hanaṅ nena yanida ma hatôm Wapômbêṅ. Ba intu lemimhabi aisê?”

Ma thêlô sapêṅ enaṅ nena, “Hadum kambom ba intu ema.” 65 Vêṃ ma doho êsôvwapôk hathak yani. Ma vi ivuliv ma siṅ hathak sôp ma êpêṅ yani ba enaṅ nena, “O plopet te ma onaṅ nena opalê intu hik o?” Ma sôp bidonṅ evalonṅ yani ba ik haviṅ.

Pita hanaṅ nena hathônṅ Yisu paliṅ

(*Mat 26:69-75; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18,25-27*)

66 Pita hamô tamu unyak atu anêṅ badêṅ kapô, ma anyô bêṅ habôk da anêṅ avi ku te halêm. 67 Ma hayê Pita havuṅu atum hamô. Ma hatitiṅ yani ba hanaṅ, “O êntêk intu bôk hoveṅ haviṅ Yisu, anyô Nasalet atu.”

68 Êṅ ma Pita hanaṅ, “Mi, yahathônṅ abô intu ba honaṅ paliṅ.” Ma hale ba hi habobo badêṅ abôlêk. Ma tale te halaṅ.

69 Ma avi ku atu hayê Pita hathak loṅbô ma hanaṅ hadêṅ anyô takatu ba imiṅ habobo yani aêntêk, “Ôpêntêk ma ṅê takatu iniṅ anyô te.” 70 Ma doṅtom yani hanaṅ hathak loṅbô, “Mi.”

Vêṃ ma ṅê takatu ba imiṅ habobo yani enaṅ hadêṅ Pita hathak loṅbô, “Avanônṅ biṅ

nena o ma anyô Galili te ba intu o ma anêṅ anyô te.”

71 Ma doṅtom Pita hanaṅ nena, “Ya miṅ yahanaṅ abô avanônṅ ami, êṅ ma tem Wapômbêṅ nêṃ vovaṅ êndêṅ ya. Yahalam Wapômbêṅ anêṅ athêṅ ba yahanaṅ nena yahathônṅ ôpêntu ba onaṅ abô hathak paliṅ.”

72 Kethêṅ oyaṅ ma tale halaṅ bôlônṅ yaṅ, êṅ ma Pita lahabi abô atu ba Yisu hanaṅ hadêṅ yani nena, “Tale miṅ halaṅ bôlônṅ ju ami denaṅ, ma tem onaṅ êtôm bôlônṅ lô nena hôthônṅ ya paliṅ.” Êṅ ma Pita hakôm ba halaṅ kambom.

15

Ewa Yisu ba i hadêṅ Pailat

(*Mat 27:1-2,11-26; Luk 23:1-5,13-25; Jon 18:28-19:16*)

1 *Lôkbôk momaṅiniṅ ma Sanhedlin sapêṅ ethak doṅtom. Thêlô ma ṅê bêṅbêṅ êbôk da lôk avômaloṅ iniṅ ṅê bêṅbêṅ lôk ṅê lôkauk hathak abô balabuṅ. Ma ibutiṅ abô hathak doṅtom vêṃ ma ekak baṅ luvi lusu ma ewa ba i hadêṅ Pailat.

2 Ma Pailat hanaṅ hik Yisu liṅ aêntêk, “O ma avômaloṅ Is-lael iniṅ kiṅ e?”

Ma Yisu hanaṅ nena, “Intu êṅ, hatôm intu honaṅ.”

3 Ma ṅê bêṅbêṅ êbôk da ibi Yisu liṅkupik hathak abô lomaloma. 4 Ma Pailat hanaṅ hadêṅ Yisu hathak loṅbô, “O abô mi e? Thêlô ibi lemvimkupik hathak abô lomaloma.”

* 14:64: Wkp 24:16; Jon 19:7 * 15:1: Luk 22:66

5 *Ma donjom Yisu bônônj iyom. Ba intu Pailat hasonj kambom.

6 Waklavônj Hale ba Hi nômbêj intu, ma avômalô ethak elam anyô koladônj te anêj athênj ek Pailat nêmvê. Ma Pailat hathak hêv ôpênj vê. 7 Sondabêj êj ma anyô te anêj athênj nena Balabas hamô koladônj. Yani hamô koladônj havinj nê takatu ba thêlô ik vovak hadênj Lom ba ik anyô doho vônô. 8 Êj ma avômalô i hadênj Pailat ma elam ek nêmvê anyô koladônj te vê êtôm hathak hadum lôbôlônj.

9 Ma Pailat hanañ hadênj thêlô nena, "Lemimhavinj yatak môlô avômalô Israèl unim kinj êntêk e?" 10 Pailat hayala nena nê bêtêbêtj êbôk da lenjndanj hathak Yisu ba intu idum abô ek yani ba hanañ aênj. 11 *Ma donjom nê bêtêbêtj êbôk da ik avômalô kapôlônjinj linj ek nendam nena netak Balabas ba ni ma nebalonj Yisu lonj.

12 Ma Pailat hanañ hik thêlô linj hathak lonjbô nena, "Yandum malê êndênj ôpatu ba môlô olam nena Israèl ininj kinj?"

13 Ma sapênj elam nena, "Nijik vônô esak a!"

14 Ma Pailat hanañ, "Eka? Yani hadum malê kambom?"

Ma donjom thêlô elam lôklala hathak lonjbô nena, "Nijik vônô esak a!"

15 Ma Pailat lahavinj nêmvê lenjinjmavi êndênj avômalô

nômbêj atu ba intu hatak Balabas ba hi. Ma hanañ ek nebali Yisu esak yak lôkmanjinj vêmvê ma hatak halôk nê vovak bahenjinj ek nijik vônô esak a.

Nê vovak enanj abôma hathak Yisu
(Mat 27:27-31; Jon 19:2-3)

16 Vêmvê ma nê vovak ewa Yisu ba i Pailat anêj unyak badênj kapô. Ma elam nê vovak sapênj ba êlêmvê ethak donjom. 17 Ma ewa kinj anêj kwêv thalalenj daim te ma ik hathak Yisu ma ewa yak lôkmanjinj atu ba epesanj hatôm kinj ininj kulunj ma ik halôk wakadôk. 18 Ma iviyô ma êv bahenj hathak lenj ma enanj, "Waklêvônj mavi, avômalô Israèl ininj kinj!" 19 Ma ik wakadôk hathak alokwanj te lôbôlônj ma êsôvwapôk hathak yani. Vêmvê ma elek venjndônj lêlô hadênj yani lôk êbô anêj athênj. 20 Ma enanj abôma hathak yani vêmvê ma ibi kwêv thalalenj atu thô ma ik yanida anêj kwêv daim hathak lonjbô. Ma elom yani ba i ek nijik vônô esak a.

Ik Yisu hathak a
(Mat 27:32-44; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27)

21 *Ma anyô te anêj athênj nena Saimon anêj Sailini halêmvê anêj buyanj ba hadum ek ni Jerusalem. Yani ma Aleksanda lo Lupus ininj lambô. Ma nê vovak êpôm yani ba êpôvinj ek enja Yisu

anêḡ alovalaḡaḡsiḡ. ²² Êḡ ma ewa Yisu ba i loḡ te anêḡ athêḡ nena Golgota. Athêḡ êḡ anêḡ ôdôḡ nena Loḡ Lenkadôk Lokwaḡ. ²³ Ma ewa waiḡ ba eyelaḡ haviḡ alokwaḡ te anêḡ thôk ba êv hadêḡ yani ek inum ek etauviḡ vovaḡ. Ma doḡtom hadô. ²⁴ *Êḡ ma thêlô ik yani loḡ hathak a. Vêḡ ma ibi valu ek nêḡê nena opalêla intu tem neja anêḡ kwêv lo sôp.

²⁵ Wakma hatôm 9 kilok lôkbôk ma ik Yisu loḡ hathak a. ²⁶ Alovalaḡaḡsiḡ anêḡ vuliḡ ma eto abô atu ba enaḡ hathak Yisu aêntêk,

AVÔMALÔ ISLAEL INIḡ KIN

²⁷⁻²⁸ *Ma êthôkwêḡ anyô vani lokwaḡju haviḡ. Êthôkwêḡ yaḡ hamiḡ Yisu baḡ vianôḡ, ma yaḡ hamiḡ baḡ vikeḡ.* ²⁹ *Ma avômalô takatu ba elom loḡôndê êḡ ba i ibi abôma hathak yaḡ lôk itutuniḡ lenḡkadôk ba enaḡ, “Ai! O atu ba honaḡ nena tem undiniḡ Wapômbêḡ anêḡ unyak mathenḡ ma ondav esak loḡbô êtôm wak lô iyom e? ³⁰ Êḡ ma oda nêḡm oda bulubiḡ ba otak alovalaḡaḡsiḡ ma ôlêḡ pik!”

³¹ Ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ enaḡ abôma haviḡ. Ba enaḡ hadêḡ i nena, “Ôḡḡô! Yani bôk hêv avômalô vi bulubiḡ, ma doḡtom miḡ

hatôm nêḡm yanida bulubiḡ ami eka? ³² Yani ma Mesia, Islael iniḡ kin e? Êḡ ma etak alovalaḡaḡsiḡ ba êlêḡ pik ek alalô nagê ba nanêḡmibiḡ!” Ma anyô ju atu ba imiḡ alovalaḡaḡsiḡ haviḡ yani enaḡ abôma haviḡ.

Yisu hama

(Mat 27:45-56; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30)

³³ Wاكلêvôḡ biḡ ma mo- maḡiniḡ hayô pik sapêḡ vôv ba hêk aleba hayô 3 kilok. ³⁴ *Ma 3 kilok ma Yisu halam lôklala aêntêk, “Eloi, Eloi, lama sabaktani?” Abô êḡ anêḡ ôdôḡ nena, “Yenaḡ Wapômbêḡ, yenaḡ Wapômbêḡ, aisê ka hôdô ya?”

³⁵ Ma avômalô vi atu ba imiḡ loḡ êḡ elanô abô êḡ ma enaḡ, “Odaḡô, yani halam Elia.”

³⁶ *Ma anyô te hi bôlôḡ doḡtom ma hawa kapôk ba hasoḡ halôk waiḡ maniḡ. Ma hathôkwêḡ kapôk êḡ hathak apiyak te ba hêv hadêḡ Yisu ek inum. Ma ôpêḡ hanaḡ, “Dô! Alalô nagê vêḡmam. Yakô Elia tem êlêḡ enja yani vê êḡjêk alovalaḡaḡsiḡ la?”

³⁷ Ma Yisu halam kaêk lôklala ma hama.

³⁸ Ma sôp bêḡ atu ba hamiḡ unyak mathenḡ ek hayaḡ unyak kapô kisi ma hapup vose hi luvi hêk vuliḡ ba hayô vibiḡ. ³⁹ Ma anyô vovak laik atu ba hamiḡ habobo

* 15:24: Sḡg 22:18 * 15:27-28: Ais 53:12 * 15:27-28: ḡê lôkauk vi enaḡ nena abô doho atu ba Mak hato ma hêk denaḡ. Abô êḡ ma aêntêk: Aêḡ ba Wapômbêḡ anêḡ abô bute hik anôḡ. Abô êḡ hanaḡ aêntêk, “Thêlô êyê yani hatôm

anyô kambom.” * 15:29: Sḡg 22:7; 109:25; Mak 14:58 * 15:34: Sḡg 22:1

* 15:36: Sḡg 69:21

Yisu hayê kobom atu ba Yisu hama hathak, êṅ ma hanaṅ, “Avanôṅ biṅ, ôpêntêk ma Wapômbêṅ anêṅ Nakaduṅ anôṅ.”

⁴⁰ *Avi doho imiṅ daim dokte ba êyê imiṅ. Thêlô êṅ te ma Malia anêṅ Magadala. Ma te ma Malia, Jems yaô lo Josep iniṅ talêbô. Ma te ma Salome. ⁴¹ Sêbôk ba Yisu hamô Galili ma avi takêṅ esopa yani ba êv yani sa. Ma avi bêṅ anôṅ êmô haviṅ ba iviṅ Yisu ba i Jelusalem.

Elav Yisu

(*Mat 27:57-61; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42*)

⁴² Wak ik Yisu vônô, êṅ ma waklavôṅ avômalô ethak êpôpêk iniṅ nôm kama ek Sabat. Ma wak êṅ anêṅ yaṅsiṅ bôlôvôṅ ma tem Sabat.

⁴³ Ba intu wak hamiṅ denaṅ ma Josep anêṅ Alimatia hayô. Yani ma Sanhedlin iniṅ anyô bêṅ te. Yani hathak hêv ma ek Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak atu tem êlêm. Ma miṅ hakô ami ma hi hadêṅ Pailat ma hanaṅ ek enja Yisu anêṅ kupik. ⁴⁴ Ma Pailat halanô nena Yisu lêk hama yôv ba hasoṅ kambom ma halam anyô vovak laik halêm. Ma hanaṅ hik ôpêṅ liṅ nena, “Yisu lêk hama yôv mena mi e?” ⁴⁵ Ma halanô anyô vovak laik anêṅ abô yôv ma halôk ek Josep enja anêṅ kupik.

⁴⁶ Êṅ ma Josep hêv sôp daim mavi te vuli ma hawa Yisu liṅkupik vê hêk alovalaṅsiṅ ma havuliv siṅ hathak sôp

atu. Ma hi hadô hêk siô valu abyanaṅ atu ba elav ek nedav ṅê ṅama êndôk. Ma habubi valu bêṅ te ek hik siô abôlêk siṅ hathak. ⁴⁷ Malia anêṅ Magadala lôk Malia, Josep anêṅ talêbô, imiṅ ma êyê loṅ atu ba etak Yisu anêṅ kupik hêk.

16

Yisu haviyô hathak loṅbô

(*Mat 28:1-8; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10*)

¹ Sabat hale ba hi ma Malia anêṅ Magadala lôk Malia, Jems anêṅ talêbô, ma Salome êv vuli nôm ôv mavi ek neja ba ini ek netak esak Yisu kupik. ² Ma sonda êṅ anêṅ wak te môṅ anêṅ lôkbôk momaṅiniṅ ma thêlô iviyô ba i siô. ³ Ma enaṅ hadêṅ i nena, “Opalê tem ibubi valu atu ba hamô lôv abôlêk vê ek alalô am?”

⁴ Êyô siô ma êyê nena valu bêṅ atu ma lêk ibubi hi hamô daṅ. ⁵ Thêlô ibitak êyô valu abyanaṅ kapô ma êyê anyô muk lôk kwêv thapuk daim te hamô thêlô bahenṅ vianôṅ. Thêlô êyê ma esonṅ kambom.

⁶ Ma doṅtom ôpêṅ hanaṅ, “Miṅ nosonṅ ami. Yahayala nena ôbôlêm Yisu anêṅ Nasalet atu ba ik hathak a. Yani lêk haviyô ba hi ma miṅ hêk loṅ êntêk ami. Ôṅgô loṅ atu ba êdô yani hêk êntêk.

⁷ *Ma unu nonaṅ êndêṅ anêṅ ṅê ku lôk Pita nena, ‘Yani lêk hamôṅ ek môlô ba hi Galili. Ôyô loṅ êṅ ma tem nôpôm

* 15:40: Luk 8:2-3 * 16:7: Mat 26:32; Mak 14:28

yani êtôm atu ba bôk hanan yôv hadênj mólô.’ ”

⁸ Ma avi takênj êkô ba elowalinj kambom ma etak siô ba êsôv ele yainj ba i. Thêlô êkô ba bônônj iyom ma miñ enañ abô ênj hadênj anyôla ami.

[Malia anênj Magadala lôk Yisu anênj nê ku êyê yani]*

(Mat 28:9-20; Luk 24:13-49; Jon 20:11-23)

⁹ Yisu haviyô hadênj sonda te anênj wak te mônj. Ma hik i thô mônj hadênj Malia Magadala, avi atu ba bôk Yisu hêv ngôk bahenji ba lahavuju vê hêk yani. ¹⁰ Ênj ma Malia hi hanan hadênj nê takatu ba bôk evenj haviñ yani. Nê takênj lenjmalainj ba elanj êmô. ¹¹ Ma elanjô nena Yisu lêk hamô lôkmala ba Malia lêk hayê yani, ma doñtom miñ êvhaviñ abô ênj ami.

¹² Havenj yam ma Yisu anênj nê ku ju etak malak bêñ ba i lonj yanj. Ma Yisu habitak yanja ba hik i thô hadênj thai. ¹³ Ma ele i enañ abô ênj hadênj nê ku vi, ma doñtom miñ êvhaviñ ininj abô ami.

¹⁴ *Yôv ma Yisu anênj nê ku laumiñ ba lahavute eyanj nôm êmô, ma Yisu da hayô ek thêlô. Ma hathanj thêlô hathak ininj kapôlônjinj thek-thek ba miñ êvhaviñ nê takatu ba êyê nena yani lêk haviyô yôv ininj abô ami.

¹⁵ *Ênj ma Yisu hanan hadênj thêlô, “Unu êtôm pik sapênj ma nonanj Abô Mavi atu ba hathak ya bêñ êndênj avômalô sapênj. ¹⁶ *Nê takatu ba êvhaviñ ba ithik ñanj ma tem Wapômbênj nêmi i bulubiñ. Ma nê takatu ba miñ êvhaviñ ami, ma tem nêpôm Wapômbênj anênj abô atu nena ini nêndôk lonj atum. ¹⁷ *Wapômbênj tem etak lavônjinj lomalomaa êndôk nê êvhaviñ bahenjinj aêntêk. Esak yenanj athênj, ma tem nênenj ngôk vê lôk nenanj abô masôm lukmuk. ¹⁸ *Ma nebalonj umya kambom êmô bahenjinj lôk ninum nômi atu ba injik anyô vônô ma doñtom tem nêmi mavi. Ma netak bahenjinj êyônggêk nê lôk lijinj, ma tem nimbitak mavi.”

Wapômbênj hawa Yisu

(Luk 24:50-53; Ap 1:9-11)

¹⁹ *Anyô Bêñ Yisu hanan abô haviñ thêlô yôv ma ewa yani hathak lenj ba hi hamô Wapômbênj banj vianônj. ²⁰ *Vêmi ma anênj nê ku i enañ Abô Mavi ênj havenj lonj sapênj. Ma Anyô Bêñ hadum ku haviñ thêlô ba hik ininj abô lonj hathak lavônjinj takatu ba idum.]

* **16:8:** Nê lôkauk bêñ anônj lenjinjhabi nena abô ênj ma Mak da miñ hatô ami, ma anyôla hatô havenj yam. * **16:14:** 1Ko 15:5 * **16:15:** Ap 1:8 * **16:16:** Ap

2:38 * **16:17:** Ap 2:4; 8:7 * **16:18:** Luk 10:19; Ap 28:3-6 * **16:19:** Ap

1:9-11; 2:33-34 * **16:20:** Ap 14:3; Hib 2:3-4

Abô Mavi atu ba Luk hato Abô môn

Luk hato kapya êntêk. Yani ma anyô loŋ buyaŋ ma miŋ Israeŋ te ami. Yani ma dokta te ma Pol anêŋ anyô mólô. Yanida ma miŋ hayê Yisu ami, ma doŋtom hanaŋ abô haviŋ nê nômbêŋ atu ba bôk êyê Yisu hathak malenŋ.

Yani hato kapya êntêk hadêŋ anyô bêŋ Tiapilus. Tiapilus ma anyô Lom te. Tiapilus miŋ bôk hayê pik atu Yisu hamô ba haveŋ ami. Ba intu Luk hawasa bêŋ anôŋ. Luk lahaviŋ Tiapilus eyala abô avanôŋ esak malêla takatu ba Yisu hanaŋ ba hadum. Ba intu hato hathak malêla takatu habitak vêm ka evathu Yisu hi aleba hayô waklavôŋ hathak len ba hi. Aêŋ iyom ma Luk hik thô nena Yisu miŋ halêm ek nêm nê Israeŋ iyom bulubiŋ ami. Mi, halêm ek nêm nê Israeŋ lôk nê loŋ buyaŋ bulubiŋ imbiŋ. Luk dalam Yisu nena, “Anyô Anêŋ Nakaduŋ” bêŋ anôŋ.

Hato kapya êntêk hadêŋ 60 mena 70 AD la. Ma haveŋ yam ma hato kapya Aposel haviŋ.

Abô môn

¹ *Anyô bêŋ Tiapilus, avômalô bêŋ anôŋ eto kapya hathak nôm takatu ba bôk hik anôŋ hêk yêlô malêvôŋ.

* 1:1: Ap 1:1 * 1:9: Kis 30:7

² Thêlô eto abô hatôm atu ba anyô vi êyê Yisu hadum ba hanaŋ. Nê êŋ êmô hatôm Wapômbêŋ anêŋ nê ku ek enaŋ abô hadêŋ avômalô. ³ Aêŋ ba yalenmavi anôŋ ba yahato kapya êntêk hadêŋ o hathak nôm takêŋ ek malê nena yada yahadum ku bêŋ anôŋ ek yahanan hik abô takêŋ liŋ hathak Yisu anêŋ ku sapêŋ ek yenaŋ abô êŋ imbitak êtôm loho mavi. ⁴ Yahato abô takêŋ ek nêm o sa ek oyala abô takatu ba bôk holaŋô, êŋ ma abô avanôŋ.

Aŋela hayô ek Sekalaia

⁵ Sêbôk atu ba Kiŋ Helot hayabiŋ avômalô Judia ma anyô habôk da te hamô ba anêŋ athêŋ nena Sekalaia. Yani hadum ku habôk da haviŋ nê ôdôŋ atu ba iniŋ athêŋ nena Abiya. Ma yanavi Elisabet habitak anêŋ Alon anêŋ limi haviŋ. ⁶ Thai êmô thêthôŋ mavi hêk Wapômbêŋ ma, ma ethak esopa abô balabuŋ lôk Anyô Bêŋ anêŋ abô sapêŋ ba iniŋ kambom mi. ⁷ Ma doŋtom Elisabet ma avi yamu ba intu thai avômena mi, ma êmô aleba eyalôv.

⁸ Wak te ma ôdôŋ Abiya iniŋ waklavôŋ nindum ku êmô unyak mathen. Ma etak Sekalaia ek indum ku êŋ.

⁹ *Thêlô esopa nê êbôk da iniŋ kobom ba ibi valu ek nêgê nena opalê intu tem imbitak êyô Anyô Bêŋ anêŋ unyak mathen ba ni ek êmbôk kamuŋ ôv mavi. Êŋ ma

Sekalaia anêḡ athêḡ habitak ba yani hi Wapômbêḡ anêḡ unyak ek êmbôk da. ¹⁰ Ma Sekalaia habôk da ôv mavi ba avômalô bêḡ anôḡ imiḡ unyak viyaiḡ ba eteḡ mek imiḡ.

¹¹ Êḡ ma Anyô Bêḡ anêḡ aḡela te hayô ek Sekalaia ba hamiḡ loḡ êbôk da ôv mavi anêḡ loḡ vianôḡ. ¹² Sekalaia hayê aḡela, êḡ ma hasoḡ ba hakô kambom. ¹³ Ma doḡtom aḡela hananḡ, “Sekalaia, miḡ ôkô ami. Anêḡ mek ma Wapômbêḡ halanô. Vônim Elisabet tem embathu nalum malô te ba ondam anêḡ athêḡ nena Jon. ¹⁴ Ma tem lemmavi bêḡ anôḡ. Amena êḡ habitak ma avômalô bêḡ anôḡ tem leḡiḡmavi ¹⁵ *ek malê nena yani tem imbitak anyô lôk athêḡ bêḡ imiḡ Anyô Bêḡ ma. Yani miḡ hatôm inum yak waiḡ lôk ḡaḡ manḡ vi ami. Hamiḡ talêbô la denanḡ ma tem Lovak Matherḡ êmbôlô yani kapô siḡ. ¹⁶ Ma tem endom avômalô Israeḡ bêḡ anôḡ ba ini êndêḡ Anyô Bêḡ, thêlônḡiḡ Wapômbêḡ. ¹⁷ *Ma yani tem êmôḡ ek Anyô Bêḡ ma anêḡ lôklokwanḡ lôk ku lo loḡ ma tem êtôm Elia anêḡ. Ma tem indum ba lami lôk nali nimbitak kapôlôḡiḡ doḡtom. Lôk indum ḡê leḡôndôḡ kôtôḡ leḡôndôḡ ekyav ek nedanô ḡê thêthôḡ iniḡ auk mavi. Ma yani tem indum aêḡ ek avômalô nêpôpêk i ba neyabiḡ Anyô Bêḡ anêḡ êyô.”

¹⁸ Ma Sekalaia hananḡ hadêḡ aḡela, “Yai luvi bôk ayalôv yôv ba yanêḡmimbiḡ abô êḡ aisê?”

¹⁹ *Ma doḡtom aḡela hananḡ viyanḡ nena, “Ya Gebliel, ba yahamiḡ Wapômbêḡ thohavloḡma. Ba intu yanida hêv ya ba yahalêḡ ek yananḡ abô mavi êntêk êndêḡ o. ²⁰ Yôv ma ondanô, miḡ hôtevhaviḡ yenanḡ abô ami. Aêḡ ba vembôlêk tem putup ba miḡ hatôm onanḡ abô ami endeba yenanḡ abô êntêk injik anôḡ êtôm waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ hananḡ am.”

²¹ Avômalô eyabiḡ Sekalaia aleba mi ma leḡiḡhabi nena malê te lêk hapôm Sekalaia hamô unyak mathêḡ kapô am? ²² Ma Sekalaia hale yaiḡ ma abôlêk putup. Ba hik nômkama thô hathak baḡ iyom ma miḡ hananḡ abô ami. Aêḡ ba thêlô eyala nena yani lêk hayê wêḡ te hêk unyak mathêḡ kapô.

²³ Sekalaia hadum anêḡ ku yôv ma yani havôhi anêḡ unyak. ²⁴ Havenḡ yam ma Sekalaia yanavi Elisabet hasabenḡ. Ma havuḡ i hatôm ayôḡ bahenḡvi. ²⁵ Ma hananḡ nena, “Anyô Bêḡ lamavi ba hadum nôḡ êḡ ek ya ba hêv yenanḡ mama vê hêk avômalô malenḡiḡ.”

Aḡela hayô ek Malia

²⁶ Elisabet hasabenḡ hatôm ayôḡ bahenḡvi ba lahavute, ma Wapômbêḡ hêv aḡela Gebliel ba hi hayô malak

* 1:15: Nam 6:2-3 * 1:17: Mal 3:1; 4:5-6; Mat 17:11-13 * 1:19: Dan 8:16;

9:21 * 1:27: Mat 1:16,18

Nasalet hêk Galili kapô.
 27 *Yani hi hadêñ avi muk te anêñ athêñ nena Malia. Malia anêñ avômalô bôk epesañ abô yôv ek nendom yani êndêñ anyô te anêñ athêñ nena Josep. Josep ma Kiñ Devit anêñ lim. 28 Anjela hi hadêñ Malia ma hanañ, “Waklêvôn mavi o! Anyô Bêñ hêv lamavi anôñ hadêñ o ba hamô haviñ o.”

29 Ma Malia halañô abô êñ ma hasoñ kambom ba lahabi nena abô êntêk ma aisê am. 30 Ma doñtom anjela hanañ hadêñ yani, “Malia, miñ ôkô ami. Lêk hôpôm Wapômbêñ anêñ lamavi. 31 *Ondañô, tem osabeñ ba onja okna te ba ondam anêñ athêñ nena Yisu. 32 *Yani ma tem imbitak anyô lôk athêñ bêñ. Ma tem nendam yani nena Wapômbêñ Leñ anêñ Nakaduñ. Ma tem Anyô Bêñ Wapômbêñ nêñ lim Devit anêñ ku kiñ êndêñ yani. 33 Ma tem êmô êtôm Jekop anêñ avômalô iniñ kiñ wak nômbêñ intu sapêñ. Ma anêñ ku eyabiñ anêñ avômalô hatôm nêñ yak ami ma mi anôñ.”

34 Ma Malia hanañ hadêñ anjela aêntêk, “Nôm êñ tem imbitak aisê am? Miñ bôk yahêk haviñ anyô te ami.”

35 Ma anjela hanañ nena, “Lovak Mathêñ tem êlêm êndôk o ma Wapômbêñ Leñ anêñ lôklokwañ tem êyô o vôv. Ba amena atu ba hovathu ma tem mathêñ ba nendam nena

Wapômbêñ Anêñ Nakaduñ.
 36 Ondañô. Yatam avi Elisabet bôk avôdôña ba elam yani nena avi yamu, ma doñtom lêk hasabeñ ba anêñ ayôñ bahenvi ba lahavute ba tem embathu amena te. 37 *Nômlate miñ malaiñ ek Wapômbêñ indum ami.”

38 Ma Malia hanañ, “Ya ma Anyô Bêñ anêñ avi ku. Ba indum êndêñ ya êtôm intu honañ.” Êñ ma anjela hatak Malia ba hi.

Malia hi hayê Elisabet

39 Ma Malia hatak anêñ loñ ma hi kethêñ ba hayô malak te atu ba hêk loñ dumlolê anêñ Judia. 40 Ma habitak hayô Sekalaia anêñ unyak kapô ma hanañ waklêvôn mavi hadêñ Elisabet. 41 Ma Elisabet halañô anêñ abô ma amena hapundik hamiñ yani la kapô ba Lovak Mathêñ havôlô yani kapô siñ. 42 Êñ ma Elisabet halam kaêk lôk lamavi ba hanañ, “Wapômbêñ hêv lamavi bêñ anôñ hadêñ o hamôñ ek avi vi. Ba tem indum mavi êndêñ o imbiñ amena intu ba hamiñ o kapôlôm. 43 Ma doñtom ya avi alê te ba yenañ Anyô Bêñ anêñ talêbô halêm ek êñjê ya? 44 Ondañô, yahalañô anêñ waklêvôn, êñ ma amena êntêk hamiñ yalensoam lamavi ba hapundik. 45 Bôk holañô Wapômbêñ anêñ abô ba hôêvhaviñ nena tem indum aêñ. Ba intu ômô lôk lem-mavi!”

* 1:31: Ais 7:14; Mat 1:21-23

* 1:32: 2Sml 7:12-13,16; Ais 9:7 * 1:37: Stt

18:14 * 1:46: 1Sml 2:1-10

Malia anênyen

- 46 *Ma Malia hanaŋ,
 “Yakapôlôn habô Anyô Bêŋ
 anêŋ athêŋ,
 47 ma yadahôlôn lamavi
 hadêŋ Wapômbêŋ atu
 ba hêv ya bulubiŋ
 48 ek malê nena yani
 hayê ba lahabi anêŋ
 avi oyaŋ atu ba hadum
 anêŋ ku.
 Avômalô sapêŋ tem nenaŋ
 nena Wapômbêŋ hêv
 lamavi hadêŋ ya hatôm
 wak nômbêŋ intu
 sapêŋ
 49 ek malê nena
 Wapômbêŋ Lôklokwaŋ
 Anôn hadum nômbêŋ
 ek ya.
 Ma anêŋ athêŋ ida ênjêk
 mathenŋ.
 50 *Yani hathak hêv kapô
 hadêŋ nê takatu ba
 elanô anêŋ abô hadêŋ
 sêbôk ma êntêk ma
 embenŋ yam imbiŋ.
 51 *Yani hadum ku bêŋbêŋ
 hathak yani anêŋ
 lôklokwaŋ.
 Ma hathak havalonŋ
 avômalô takatu ba êbô
 ma habi i hi.
 52 *Ma hathak hamô nê
 bêŋbêŋ iniŋ lôklokwaŋ
 lu.
 Ma hêv athêŋ bêŋ hadêŋ
 nê athêŋ mi.
 53 *Ma hathak havakônŋ
 avômalô takatu ba ema
 kisi hathak nôm mavi
 anôn ba leniŋviyak.

Ma donjom nê lôk
 nômkama bêŋ, ma
 hathak hêv i vê ba i
 oyaŋ.

- 54-55 *Ma yani hathak hêv
 anêŋ avômalô ku Israel
 sa,
 ma lahabi anêŋ abô atu
 ba bôk havak haviŋ
 Ablaham lôk anêŋ limi
 sapêŋ nena tem laimbi
 i ba nêŋ i sa wak
 nômbêŋ intu sapêŋ.”

56 Êŋ ma Malia hamô haviŋ
 Elisabet hatôm ayôn lô vêm
 ma halehi anêŋ lonŋ hathak
 lonbô.

*Elisabet havathu Jon anyô
 hathik ŋaŋ*

57 Ma Elisabet anêŋ
 waklavôn embathu hayô ba
 havathu okna te. 58 Êŋ ma
 Elisabet anêŋ thalalenŋ lôk
 anêŋ avômalô elanô nena
 Anyô Bêŋ hêv kapô bêŋ hadêŋ
 yani ba intu êbô i lôk leniŋmavi
 anônŋ.

59 *Ma amena êŋ hamô
 hatôm wak bahenŋvi ba la-
 havulô, ma anêŋ avômalô
 êlêm ek nenŋgothe anêŋ kupik.
 Ma leniŋhaviŋ nêŋnêŋ lambô
 Sekalaia da anêŋ athêŋ êndênŋ
 okna êŋ. 60 Ma donjom talêbô
 hanaŋ nena, “Mi. Alalô
 nandam nena Jon.”

61 Ma thêlô enaŋ hadêŋ
 yani nena, “Libumi la miŋ
 bôk ewa athêŋ Jon ami.”

62 Êŋ ma thêlô enaŋ hik
 lambô liŋ hathak bahenŋ
 nena nendam anêŋ athêŋ

* 1:50: Sng 103:13,17 * 1:51: 2Sml 22:28 * 1:52: Jop 12:19; 5:11; Sng 147:6

* 1:53: Sng 34:10 * 1:54-55: Sng 98:3; Stt 17:7; Mai 7:20 * 1:59: Stt 17:12;
 Wkp 12:3; Luk 2:21

aisê? ⁶³ Aên ba hanan hathak ban nena neja aselen te êlêm. Ma hato nena, “Okna ên anên athên ma Jon.” Ma thêlô sapên êyê athên ên ba eson kambom. ⁶⁴ Ma kethen oyan ma Sekalaia hanan abô hathak lonbô ba habô Wapômbên anên athên. ⁶⁵ Ma avômalô malak ên êyê nôm ên ba êkô kambom. Ma abô ên hi haver Judia inin lon takatu ba hamô dumlolê sapên. ⁶⁶ Ma thêlô enan hadên i nena, “Anyô Bên anên lôklokwan hamô havin amena êntêk ba emben yam ka tem imbitak aisê?”

Sekalaia anên yen

⁶⁷ Yôv ma Lovak Mather hayô halôk Jon lambô Sekalaia kapô ba hanan abô plopet aêntêk,

⁶⁸ * “Anyô Bên, IsraeL inin Wapômbên, lêk halêm ek nê m anên avômalô vê ênjêk inin malain. Ba intu nanêm athên bên êndên yani.

⁶⁹ *Yani hêv Anyô Lôklokwan te habitak anên anyô ku Devit anên thalalen ek nê m alalô bulubin.

⁷⁰ Yani hadum aên hatôm sêbôk ba hanan hadên anên plopet mather ba enan neña

⁷¹ *tem Wapômbên nê m alalô bulubin ênjêk nê vovak lôk nê takatu

ba bôk êpôlik hathak alalô.

⁷² *Aên ba yani hêv kapô ek alalôanin bumalô lôk lahabi anên tabô mather.

⁷³ *Abô atu ba yani bôk havak balabun havin alalôanin kamik Ablaham nena

⁷⁴ tem nê m alalô bulubin ênjêk nê vovak inin lôklokwan ek alalô nandum anên ku ma min nakô ami

⁷⁵ *ek namô mather lôk thêthôn ênjêk Wapômbên ma êtôm wak nômbên intu sapên.

⁷⁶ *Aên ba, yenan okna, tem ômôn ek ôpôpêk Anyô Bên anên lonôndê ek êlêm ba intu tem nendam o nena Wapômbên Len anên plopet.

⁷⁷ *Lôk ôndôn anên avômalô ek neyala nena Wapômbên tem nê m i bulubin esak hêv inin kambom vê.

⁷⁸ *Alalôanin Wapômbên lahiki bên anôn ba intu hêv kapô ba tem indum nô m ên lôk nê m anên wak êlêm anên len

⁷⁹ ek nê m deda êndên avômalô takatu ba bôk ema ba êmô momanin bên kapô. Lôk anên deda ên tem nê m alalô sa ek

* 1:68: Sng 72:18 * 1:69: Sng 18:2

Sng 105:8-9 * 1:73: Stt 22:16-17

* 1:77: Jer 31:34 * 1:78: Ais 60:1-2

* 1:71: Sng 106:10 * 1:72: Stt 17:7;

* 1:75: Tit 2:12-14 * 1:76: Ais 40:3

namben loṅôndê labali mavi.”

⁸⁰ Ma Jon halumbak bêṅ ma habitak lôklokwanṅ hathak hêvhavinṅ. Êṅ ma hi hamô loṅ thiliv ba hayabinṅ anêṅ waklavôṅ êlêm yainṅ ek indum anêṅ ku ênjêk avômalô Israeḷ malenṅiṅ.

2

Malia havathu Yisu (Mat 1:18-25)

¹ Waklavôṅ êṅ ma Sisa Ogastus havak abô majanṅ ek neja avômalô pik takatu ba Lom eyabinṅ i ininṅ athêṅ.

² Wak êṅ ma môṅ anôṅ ek gavman hawa avômalô ininṅ athêṅ. Ma Kulinius ma hamô hatôm plovins Silia ininṅ gavman bêṅ.

³ Êṅ ma avômalô sapêṅ i ininṅ malak ôdôṅ nenanena ek neja ininṅ athêṅ. ⁴ Josep habitak anêṅ Kiṅ Devit anêṅ thalalenṅ. Ba intu hatak Nasalet anêṅ Galili ma hi Devit anêṅ malak ôdôṅ Betlehem anêṅ Judia.

⁵ Yani hi havinṅ Malia ek neto thainṅ athêṅ. Avi êṅ bôk epesanṅ anêṅ abô yôv ek nendôm êndêṅ Josep. Ma wak êṅ ma Malia hasabenṅ.

⁶ Êmô Betlehem denanṅ ma Malia anêṅ waklavôṅ hayô ek embathu. ⁷ Ma havathu namalô bôp ba havuliv hathak sôp ba hadô hêk bokmanṅkao ininṅ kabum ek malê nena unyak atu ba hêk ek avômalô nêjêk ma lêk putup ba mi.

Aṅela hayô ek ṅê eyabinṅ bok

⁸ Ma ṅê eyabinṅ boksipsip doho êmô loṅ êṅ viyainṅ ba eyabinṅ ininṅ bok hadêṅ bôlôvôṅ. ⁹ Ma Anyô Bêṅ anêṅ aṅela te hayô ek thêlô lôk Anyô Bêṅ anêṅ deda lôkmanṅiṅ habi hayôhêk thêlô ba êkô kambom.

¹⁰ Ma donṅtom aṅela hananṅ nena, “Miṅ nôkô ami. Odaṅô! Yahawa abô mavi halêm ek môlô ba tem indum avômalô sapêṅ leninṅmavi anôṅ. ¹¹ Lêk êntêk hêk Devit anêṅ malak ma avi te havathu okna te atu ba tem nêṅ môlô bulubinṅ.

Yani ma Anyô Bêṅ, Mesia* atu ba Wapômbêṅ bôk hatak ek nêṅ anêṅ avômalô bulubinṅ. ¹² Môlô tem ôṅgô amena kasek te ivuliv hathak sôp ba êdô hêk bokmanṅkao ininṅ kabum. Nôm êṅ ma hatôm lavôṅiṅ ek môlô ôṅgô.”

¹³ Aṅela hananṅ yôv ma kethenṅ oyanṅ ma aṅela bêṅ anôṅ anêṅ lenṅ êlêm ivinṅ yani. Ma êbô Wapômbêṅ anêṅ athêṅ ba enanṅ aêntêk,

¹⁴ * “Nômbô Wapômbêṅ anêṅ athêṅ lôkmanṅiṅ esak lenṅbum.

Ma pik ma anêṅ labali êmô imbinṅ avômalô takatu ba Wapômbêṅ lamavi hathak.”

ṅê eyabinṅ bok i êyê Yisu

¹⁵ Aṅela etak thêlô ba i malak lenṅ ma ṅê eyabinṅ bok enanṅ hadêṅ i, “Alôana ek nagê nôṅ atu ba Anyô Bêṅ hananṅ

* **2:11:** Mesia ma abô Hiblu ma Kilisi ma abô Glik. Ma anêṅ ôdôṅ ma ‘Ôpatu ba Wapômbêṅ hêv ek nêṅ avômalô bulubinṅ.” * **2:14:** Luk 19:38

hadêṅ alalô nena lêk habitak Betlehem.”

16 Êṅ ma thêlô i kethen ma êpôm Malia lo Josep ma amena kasek atu ba hêk bokmanṅkao iniṅ kabum. 17 Thêlô êyê yôv ma enaṅ abô takatu ba aṅela hanaṅ hadêṅ i hathak amena êṅ. 18 Ma avômalô elanô nê eyabinṅ bok iniṅ abô êṅ ba esonṅ kambom. 19 *Ma Malia lahabi abô takêṅ ba havalonṅ loṅ hêk kapô. 20 Ma nê eyabinṅ boksipsip ele i ma êbô Wapômbêṅ lôk leniṅmavi anôṅ hadêṅ Wapômbêṅ hathak nôm takatu ba thêlô êyê lo elanô hatôm atu ba aṅela hanaṅ hadêṅ i.

Elam Yisu anêṅ athêṅ

21 *Wak bahenṅvi ba lahavulô hale ba hi ma enṅothe okna êṅ anêṅ kupik ba elam anêṅ athêṅ nena Yisu. Athêṅ êṅ ma Malia miṅ hasabeṅ ami denaṅ ma aṅela te bôk halam yôv.

Simeon lo Ana êyê Yisu

22 *Josep lo Malia iniṅ waklavônṅ nimbitalak mabuṅ êṅjêk Wapômbêṅ ma hayô hatôm balabuṅ atu ba Mose bôk hato. Êṅ ma ewa Yisu ba i Jelusalem ek nêṅnêṅ êndêṅ Anyô Bêṅ 23 *hatôm anêṅ balabuṅ bôk hanaṅ yôv nena, “Nônêṅ anyô môṅ sapêṅ êndêṅ Wapômbêṅ.” 24 *Lôk i ek nêṅbôk da hatôm Anyô Bêṅ anêṅ balabuṅ bôk

hanaṅ nena, “menak bôbô lokwanṅju mena thabiyom muk lokwanṅju.”

25 Ma anyô te hamô Jelusalem ba anêṅ athêṅ nena Simeon. Yani ma anyô thêthônṅ ba hasopa abô balabuṅ dedauṅ mavi. Yani hayabinṅ Mesia atu ba tem nêṅ Israeṅ thêvô. Ma Lovak Mathenṅ hamô haviṅ Simeon. 26 Ma Lovak Mathenṅ bôk hanaṅ hadêṅ yani yôv nena tem miṅ ema ami ma êmô endeba êṅjê Anyô Bêṅ anêṅ Mesia vêṅmam. 27 Ma Lovak Mathenṅ halom yani ba hi Wapômbêṅ anêṅ unyak mathenṅ. Yani hamô denaṅ ma Josep lo Malia ewa Yisu ba êlêṅ ek nesopa abô balabuṅ. 28 Ma Simeon hasip okna hamô baṅ ma habô Wapômbêṅ ba hanaṅ aêntêk,

29 “Anyô Bêṅ Wapômbêṅ, ya anêṅ anyô ku. Lêk yahayê yôv ba tem yama lôk yalenṅmavi êtôm atu ba bôk hovak abô haviṅ ya.

30 *Lêk yamalenṅ hayê nôm atu ba hôêv ek nêṅ yêlô bulubiṅ.

31 Hôpôpêk nôm êṅ hêk avômalô sapêṅ malenṅiṅ.

32 *Nôm êṅ ma hatôm deda ek avômalô loṅ buyanṅ nêgê,

ma tem nêṅ athêṅ lôkmanṅiṅ êndêṅ anêṅ avômalô Israeṅ.”

* 2:19: Luk 2:51 * 2:21: Luk 1:31 * 2:22: Wkp 12:1-8 * 2:23: Kis 13:2

* 2:24: Wkp 12:8 * 2:30: Ais 52:10; Luk 3:6; Tit 2:11 * 2:32: Ais 42:6; 49:6; 52:10

33 Yisu anêḡ lambô lo talêbô elanô Simeon anêḡ abô atu ba hanaḡ hathak okna êḡ ba eson kambom. 34 *Êḡ ma Simeon hêv mek hadêḡ thêlô ma hanaḡ hadêḡ Malia aêntêk, “Wapômbêḡ hatak okna êntêk ek indum avômalô Israèl bêḡ anôḡ nêḡnêḡ yak ma bêḡ anôḡ nimbiyô nimiḡ. Yani tem êmô êtôm Wapômbêḡ anêḡ lavôḡniḡ te ma donḡtom avômalô bêḡ anôḡ tem miḡ nêḡnêḡmibiḡ yani ami. 35 Êḡ ma avômalô bêḡ anôḡ iniḡ auk loḡ kapô tem imbitak loḡ yaḡi. Ma tem kapôlôm indinḡ o êtôm biḡ vovak hadabêḡ bimdaluk kisi.”

36 Ma plopet avi te hamô haviḡ ba anêḡ athêḡ nena Ana. Yani ma Panuel anêḡ nalavi ba habitak anêḡ Asel anêḡ ôdôḡ. Yani bôk avôdôḡna ba anêḡ sondabêḡ hatôm 84. Sêbôk ba yani avi muk ma hawa anyô ba hamô haviḡ yamalô hatôm sondabêḡ bahenḡvi ba lahavuju. 37 Vêḡ ma yamalô hama ma yani hamô hatôm avi tôp sondabêḡ bêḡ anôḡ. Wak lo bôlôvôḡ ma miḡ hatak unyak mathenḡ ami, ma hathak hatak nôm ek nêḡm yeḡ lo etenḡ mek. 38 Ma Simeon hanaḡ abô denaḡ, ma avi êḡ hi habobo thêlô ma hêv lamavi hadêḡ Wapômbêḡ. Ma hanaḡ abô hathak okna êḡ hadêḡ avômalô takatu ba êmô

ek eyabiḡ waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ nêḡm avômalô Israèl vê êḡḡek iniḡ malaiḡ.

39 *Josep lo Malia idum nômkama sapêḡ hatôm atu ba Anyô Bêḡ anêḡ balabuḡ hanaḡ vêḡm ma ele i iniḡ malak Nasalet hêk Galili. 40 Ma okna halumbak ba habitak lôklokwaḡ. Ma anêḡ auk mavi bêḡ anôḡ. Ma Wapômbêḡ anêḡ wapôm hamô haviḡ yani.

Yisu hamô unyak mathenḡ kapô

41 *Sondabêḡ nômbêḡ intu ma Yisu anêḡ talêbô lo lambô i Jelusalem ek nêḡgê waklavôḡ anêḡ athêḡ nena Hale ba Hi.*

42 Ma Yisu anêḡ sondabêḡ hatôm laumiḡ ba lahavuju, ma thêlô idum aêḡ ba ethak ba i Jelusalem ek nêḡgê waklavôḡ êḡ. 43 Waklavôḡ bêḡ êḡ hale halôk ma thêlô ele i iniḡ loḡ. Ma okna Yisu ma hamô Jelusalem denaḡ. Ma talêbô lo lambô êthôḡ ba i. 44 Ma eson nena lêk haviḡ anêḡ avômalô vi ba hi la. Ba evenḡ wak daluk te vêḡm ma êyê mi, êḡ ma i êbôlêḡ yani haveḡ iniḡ avômalô malêvôḡ. 45 Ma donḡtom miḡ êpôm ami, êḡ ma êvôi Jelusalem hathak loḡbô ek nêḡmbôlêḡ yani. 46 Wak lô hale ba hi yôv ma êpôm yani hamô unyak mathenḡ kapô. Yani hamô haviḡ kêdôḡwaga doho ba halaḡô iniḡ abô ma hanaḡ

* 2:34: Ais 8:14; Mat 21:42; 1Pi 2:8 * 2:39: Mat 2:23 * 2:41: Kis 12:24-27;

23:14-17; Lo 16:1-8 * 2:41: Sêbôk ma Wapômbêḡ anêḡ anjela ik Ijip iniḡ apenena môḡ vônô. Ma hayô Israèl ma hayê thalalenḡ hamô iniḡ unyak abôlêk, êḡ ma hale ba hi ba miḡ hik Israèl te vônô ami.

hik thêlô liņ. ⁴⁷ Avômalô takatu ba elañô anêņ abô lôk anêņ auk bêņ ma eson kambom. ⁴⁸ Êņ ma lambô lo talêbô êyê yani ba eson kambom haviņ. Ma talêbô hanaņ, “Yenaņ okna, hudum malê aêņ? Yai akô kambom ba abôlêm o.”

⁴⁹ Ma Yisu hanaņ viyaņ nena, “Mamu ôbôlêm ya eka? Miņ oyala nena tem yamô Wakamik anêņ unyak ami e?” ⁵⁰ Ma donjom êthôn anêņ abô êņ anêņ ôdôn paliņ.

⁵¹ *Yôv ma hi haviņ talêbô lo lambô ba i Nasalet. Ma halañô iniņ abô ba hasopa. Ma talêbô havalon abô takêņ loņ hêk kapô. ⁵² *Yisu habitak bêņ ma anêņ auk mavi anôn. Ma Wapômbêņ lôk avômalô leniņmavi hathak yani.

3

Jon anyô hathik űaņ hanaņ Wapômbêņ anêņ abô
(*Mat 3:1-12; Mak 1:2-8; Jon 1:19-28*)

¹ Hadêņ sondabêņ laumiņ ba labahenvi atu ba kiņ Sisa Taibelias hayabiņ Lom, ma Pontius Pailat hayabiņ Judia, ma Helot hayabiņ Galili, ma yaņ molok Pilip hayabiņ Itulia lo Takonitis, ma Lisianas hayabiņ Abilene, ² ma Anas lo Kaiapas êmô hatôm anyô bêņ êbôk da. Hadêņ wak êņ ma Sekalaia nakaduņ Jon hamô loņ thiliv, ma Wapômbêņ hêv anêņ abô hadêņ yani. ³ *Êņ ma

Jon hi haveņ loņ takatu ba hamô habobo űaņ Jolodaņ ma hanaņ ek avômalô nede kapôlônriņ liliņ ba nisik űaņ ek Wapômbêņ nêem iniņ kambom vê. ⁴ Hatôm plopet Aisaia bôk hato halôk anêņ kapya nena,

“Kaêk te dalam haveņ loņ thiliv nena,
‘Nôpôpêk loņôndê ek Anyô Bêņ êlêm,
ma nopesaņ ba imbitak thêthôn ek yani.

⁵ Nusivuņ koloson sapêņ siņ
ma node dumlolê sapêņ pesa ba imbitak kalôn mavi.

Ma nopesaņ loņôndê lokbaņ ba imbitak thêthôn,
ma loņôndê kekela ma nopesaņ ba imbitak thêthê mavi.

⁶ Ma avômalô pik sapêņ tem nêgê Wapômbêņ anêņ kobom atu ba hêv avômalô bulubiņ.’ ”
Aisaia 40:3-5

⁷ *Avômalô bêņ anôn i hadêņ Jon ek isik thêlô ma hanaņ hadêņ i, “Môlô ma umya kambom anêņ nali ba oson nena tem yasik môlô ek nôsôv ênjêk Wapômbêņ anêņ lamaniņ e? Mi anôn!
⁸ *Ma nundum kobom takatu ba injik thô nena lêk ole kapôlômim liliņ. Ma miņ lemimimbi auk takatu ba nonaņ êndên am nena, ‘Ablaham ma yêlôaniņ bumalô. Ba intu yêlô ma avômalô

* 2:51: Luk 2:19 * 2:52: 1Sml 2:26; Snd 3:4 * 3:3: Ap 13:24 * 3:7: Mat 12:34; 23:33 * 3:8: Jon 8:33,39

thêthôj.’ Mi, yanañ êndênj mólô nena Wapômbênj hatôm enja valu takêntêk ba epesañ Ablaham anênj limi esak.
 9 *Kisiñ lêk hamô alokwañ ôdônj yôv ek alokwañ takatu ba miñ hik anônj mavi ami ma tem nede lu ba nêmbôk esak atum.”

10 Ma avômalô nômbênj atu ba elañô anênj abô enañ hik yani liñ, “Yêlô nandum malê?”

11 Ma Jon hanañ nena, “Anyô anênj kwêv ju hamô ma nêmañ êndênj anyô yañ atu ba kwêv mi. Ma anênj nômañ hamô ma nêmañ aênj iyom.”

12 *Ma nê ewa takis doho êlêm ek Jon isik thêlô imbiñ ba enañ hik yani liñ nena, “Kêdônjwaga, yêlô nandum malê?”

13 Ma Jon hanañ, “Mólô noja takis êtôm atu ba Lom iniñ anyô bênj hanañ iyom ma miñ noja vi oyañ ami.”

14 Ma nê vovak doho enañ hik yani liñ haviñ nena, “Ma yêlô nandum malê?”

Ma hanañ nena, “Miñ o mathalalenj êndênj avômalô ek noja iniñ valuseleñ oyañ ami. Lôk miñ osau nê idum abô ek onja anyô yañ anênj nômkamañ ami. Ma lemimimbi nena mólônim ku anênj vuli ma hatôm mólô.”

15 Avômalô Israêl ethak êv malenij ek Mesia nena tem êlêm. Ba êyê Jon hadum ku takênj ma esonj nena yani ma Mesia la. 16 *Êñ ma Jon hanañ hadênj i nena, “Yahathik

mólô hathak najañ, ma donjom ôpatu ba tem embenj ya yamañ anênj lôklokwañ ma bomañ ek yenañ. Yani ma anyô lôk athênj bênj ma ya ma yaônâlôk ba intu miñ hatôm yapole anênj vakapô boknjgôp anênj yak vê ami. Yani tem isik mólô esak Lovak Mathenj lôk atum. 17 Yani tem isuv nômañ anênj kupik vê ba êndô anônj êmô unyak kapô. Ma yavoyav takatu ba hamô piklêvônj ma isi ba êmbôk esak atum atu ba tem miñ emañ ami.” 18 Ma Jon hanañ abô bênj anônj haviñ ek imbi avômalô lenij liñ ba hathak kobom êñ ma hanañ Wapômbênj anênj Abô Mavi bênj hadênj thêlô.

19 *Vêmañ ma Jon hathañ Galili iniñ Anyô Bênj Helot hathak anênj kambom takatu ba hadum ba hanañ te bênj nena, “Aisê ka howa mamuyañ molok yanavi Helodias hatôm vônim?” 20 Êñ ma Helot hadum kambom yañ hathak lonjbô nena hatak Jon hamô koladônj.

Jon hathik Yisu

(Mat 3:13-17; Mak 1:9-11; Jon 1:32-34)

21 Jon hathik avômalô bênj anônj halôk najañ aleba hathik Yisu haviñ. Hathik vêmañ ma Yisu hamiñ ba hateñ mek ma leñ hakyav. 22 *Ma Lovak Mathenj halôk ba halêm hatôm menak bôbô ba hayô hamô yani. Ma kaêk te halêm anênj leñ ba hanañ nena, “O ma yenañ okna atu ba

* 3:9: Mat 7:19 * 3:12: Luk 7:29 * 3:16: Ap 13:25 * 3:19: Mat 14:3-4;
 Mak 6:17-18 * 3:22: Jon 1:32

yalenḡhaviḡ videdaḡ. Ma yalenḡmavi anôḡ hathak o.”

23 *Yisu hadum anêḡ ku môḡ haveḡ avômalô maleḡiḡ, ma anêḡ sondabêḡ ma habobo 30. Ma avômalô eson nena yani ma Josep nakaduḡ.

Ma Josep ma Heli nakaduḡ.

24 Ma Heli ma Matat nakaduḡ.

Matat ma Livai nakaduḡ.

Livai ma Melki nakaduḡ.

Melki ma Janai nakaduḡ.

Janai ma Josep nakaduḡ.

25 Josep ma Matatias nakaduḡ.

Matatias ma Amos nakaduḡ.

Amos ma Nahum nakaduḡ.

Nahum ma Esli nakaduḡ.

Esli ma Nagai nakaduḡ.

26 Nagai ma Mat nakaduḡ.

Mat ma Matatias nakaduḡ.

Matatias ma Semen nakaduḡ.

Semen ma Josek nakaduḡ.

Josek ma Joda nakaduḡ.

27 Joda ma Joanan nakaduḡ.

Joanan ma Lesa nakaduḡ.

Lesa ma Selubabel nakaduḡ.

Selubabel ma Sealtiel nakaduḡ.

Sealtiel ma Neli nakaduḡ.

28 Neli ma Melki nakaduḡ.

Melki ma Adi nakaduḡ.

Adi ma Kosam nakaduḡ. Kosam ma Elmadam nakaduḡ.

Elmadam ma El nakaduḡ.

29 El ma Josua nakaduḡ.

Josua ma Eliesel nakaduḡ.

Eliesel ma Jolim nakaduḡ.

Jolim ma Matat nakaduḡ.

Matat ma Livai nakaduḡ.

30 Livai ma Simeon nakaduḡ.

Simeon ma Juda nakaduḡ.

Juda ma Josep nakaduḡ.

Josep ma Jonam nakaduḡ.

Jonam ma Eliakim nakaduḡ.

31 Eliakim ma Melea nakaduḡ.

Melea ma Mena nakaduḡ.

Mena ma Matata nakaduḡ.

Matata ma Natan nakaduḡ.

Natan ma Devit nakaduḡ.

32 *Devit ma Jesi nakaduḡ.

Jesi ma Obet nakaduḡ.

Obet ma Boas nakaduḡ.

Boas ma Salmon nakaduḡ.

Salmon ma Nason nakaduḡ.

33 Nason ma Aminadap nakaduḡ.

Aminadap ma Atmin nakaduḡ.

Atmin ma Alni nakaduḡ.

Alni ma Heslon nakaduḡ.

* 3:23: Luk 4:22; Jon 6:42 * 3:32: Rut 4:17-22

Heslon ma Peles
nakaduŋ.
Peles ma Juda nakaduŋ.
34 Juda ma Jekop
nakaduŋ.
Jekop ma Aisak nakaduŋ.
Aisak ma Ablaham
nakaduŋ.
Ablaham ma Tela
nakaduŋ.
Tela ma Naho nakaduŋ.
35 Naho ma Seluk
nakaduŋ.
Seluk ma Leu nakaduŋ.
Leu ma Pelek nakaduŋ.
Pelek ma Ebel nakaduŋ.
Ebel ma Sela nakaduŋ.
36 *Sela ma Kainan
nakaduŋ.
Kainan ma Alpaksat
nakaduŋ.
Alpaksat ma Sem
nakaduŋ.
Sem ma Noa nakaduŋ.
Noa ma Lamek nakaduŋ.
37 Lamek ma Metusela
nakaduŋ.
Metusela ma Inok
nakaduŋ.
Inok ma Jalet nakaduŋ.
Jalet ma Mahalalel
nakaduŋ.
Mahalalel ma Kenan
nakaduŋ.
38 *Kenan ma Inos
nakaduŋ.
Inos ma Set nakaduŋ.
Set ma Adam nakaduŋ.
Adam ma Wapômbêŋ
nakaduŋ.

4

*Sadaŋ halôk Yisu la ek in-
dum kambom*
(Mat 4:1-11; Mak 1:12-13)

1 Lovak Matherŋ hadum ku
lôklokwaŋ hamô Yisu kapô, êŋ
ma hatak ŋaŋ Jolodaŋ hêk.
Ma Lovak Matherŋ halom
yani ba hi loŋ thiliv. 2 Ma
hamô loŋ êŋ hatôm wak 40 ek
Sadaŋ êndôk yani la ek indum
kambom. Ma miŋ hayaŋ nôm
ami aleba hama kisi.

3 Ma Sadaŋ hanaŋ hadêŋ
yani, “Avanôŋ, o Wapômbêŋ
anêŋ Nakaduŋ ma onan
ek valu êntêk imbitak êtôm
polom.”

4 *Ma doŋtom Yisu hanaŋ
viyaŋ, “Wapômbêŋ anêŋ
kapy a hanaŋ, ‘Anyô miŋ
hatôm êmô lôkmala esak
polom iyom ami.’”

5 Vêm ma Sadaŋ halom
Yisu ba hathak dumlolê bêŋ
te ba hi daku anêŋ dum.
Ketherŋ oyaŋ ma hik pik êntêk
anêŋ loŋ lôkliŋyak sapêŋ thô
hadêŋ yani. 6 Ma hanaŋ
hadêŋ Yisu, “Tem yanêm loŋ
takêŋ iniŋ athêŋ bêŋ lôk iniŋ
lôkmaŋgiŋ sapêŋ êndêŋ o ek
oyabiŋ. Nôm takêŋ ma yenaŋ
ba yalenhaviŋ yanêm êndêŋ
opalê, êŋ ma tem yanêm.
7 Aêŋ ba hôêv yeŋ hadêŋ
ya, ma tem yanêm nômkama
takêntêk sapêŋ êndêŋ o.”

8 *Ma Yisu hanaŋ,
“Wapômbêŋ anêŋ kapy a
hanaŋ, ‘Nêm yeŋ êndêŋ
Wapômbêŋ anêm Anyô Bêŋ
lôk undum yani iyom anêŋ
ku.’”

9 Yôv ma Sadaŋ halom
ba hi Jelusalem ma hatak
yani hamiŋ unyak matherŋ
anêŋ vôv. Ma hanaŋ,

* 3:36: Stt 11:10-26 * 3:38: Stt 4:25-26 * 4:4: Lo 8:3 * 4:8: Lo 6:13-14

“Avanôḡ, o ma Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ ma ôsôv kisi nu tamu pik ¹⁰ ek malê nena bôk eto yôv nena,

“ ‘Yani tem nêḡ anêḡ anjela ek neyabiḡ o mavi ¹¹ lôk nisip o ek miḡ hatôm valu la embatho vemkapô ami.’ ”
Kapya Yeḡ 91:11-12

¹² *Ma Yisu hanaḡ, “Wapômbêḡ anêḡ kapya hanaḡ nena, ‘Miḡ osaê Wapômbêḡ anêḡ Anyô Bêḡ ami.’ ”

¹³ *Sadaḡ halôk Yisu la ek indum kambom takêḡ vêḡ ma hatak yani ba hi ma hayabiḡ wak yaḡ.

Yisu hadum ku môḡ daluk hêk Galili

(Mat 4:12-17; Mak 1:14-15)

¹⁴ Hathak Lovak Matherḡ anêḡ lôklokwaḡ ma Yisu hale hi Galili hathak loḡbô. Ma abô hathak yani havenḡ loḡ takêḡ sapêḡ. ¹⁵ Ma hadôḡ thêlô hamô iniḡ unyak yeḡ ba avômalô sapêḡ ebam yani.

Avômalô Nasalet êpôlik hathak Yisu

(Mat 13:53-58; Mak 6:1-6)

¹⁶ Ma Yisu hi Nasalet, loḡ êḡ intu anêḡ loḡ halumbak bêḡ hamô. Ma Sabat ma hi unyak yeḡ hatôm anêḡ kobom hathak hadum. Haviyô hamiḡ ek esam Wapômbêḡ anêḡ abô. ¹⁷ Ma êv plopet Aisaia anêḡ kapya hadêḡ yani, ma hakak ma hapôm abô bute hanaḡ aêntêk,

¹⁸ “Anyô Bêḡ anêḡ Lovak Matherḡ hamô haviḡ ya

ek malê nena Anyô Bêḡ hatak ya ek yanaḡ anêḡ Abô Mavi êndêḡ avômalô siv.

Ma hêv ya ba yahalêḡ ek yanaḡ bêḡ êndêḡ ḡê takatu ba êḡ koladôḡ ek nede yaiḡ

lôk yanaḡ êndêḡ ḡê maleniḡ pusip ek nêḡê tak esak loḡbô

ma yanja ḡê takatu ba anyô vi êv vovaḡ hadêḡ i vê

¹⁹ *lôk yanaḡ nena lêk ma Anyô Bêḡ anêḡ waklavôḡ hik anêḡ lamavi thô.” *Aisaia 62:1-2*

²⁰ Êḡ ma hik kapya siḡ ma hêv hadêḡ ôpatu ba hayabiḡ kapya ma halôk hamô biḡ. Ma avômalô sapêḡ ititiḡ yani. ²¹ Ma hanaḡ nena, “Abô êntêk ba hêk Wapômbêḡ anêḡ kapya ba olaḡô intu lêk hik anôḡ.”

²² *Ma thêlô sapêḡ eson ba enaḡ nena anêḡ abô ma mavi anôḡ. Ma doḡtom enaḡ, “Yani ma Josep anêḡ nakaduḡ iyom, aêḡ e?”

²³ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Yahayala nena môlô tem nonaḡ abô loḡ kapô te êndêḡ ya aêntêk, ‘Dokta, oda undum lemvimkupik mavi am. Yêlô bôk alaḡô nôḡ takatu ba hudum hêk Kapaneam. Ba intu undum

* 4:12: Lo 6:16; 1Ko 10:9 * 4:13: Hib 2:18; 4:15 * 4:19: Ais 58:6 * 4:22: Luk 3:23; Jon 6:42

aêḡ ênjêk anêm malak ôdôn imbinj.”

24 *Ma hanaḡ, “Yanaḡ avanônḡ êndêḡ mólô nena plopet te hi anêḡ malak ôdôn ma anêḡ avômalô miḡ ethak ewa yani thô ami. 25 *Yanaḡ avanônḡ binḡ êndêḡ mólô nena sêbôk atu ba Elia hamô pik ma Israeḡ iniḡ avi tôp bêḡ anônḡ êmô. Ma Wapômbêḡ hadum ba ôthôm mi hatôm sondabêḡ lô ma wata te haviḡ ba bôm bêḡ habitak loḡ êḡ. 26 *Ma doḡtom Wapômbêḡ miḡ hêv Elia ba hi hadêḡ avi Israeḡ te ami, ma mi. Ma hêv hi hadêḡ avi tôp te atu ba hamô Salepat Saidon iniḡ pik.

27* “Ma sêbôk atu ba plopet Elia hamô ma avômalô Israeḡ bêḡ anônḡ êpôm palê lepla. Ma doḡtom thêlô te miḡ mavi ami, ma mi. Ma Elia hêv anyô loḡ buyaḡ Naiman anêḡ Silia iyom sa.

28 “Ma avômalô takatu ba êmô unyak yeḡ elañô abô takêḡ ba leḡiḡmaniḡ kambom. 29 Ma iviyô imiḡ ma êv Yisu vê hêk anêḡ malak. Ma êmô yani siḡ hi hadêḡ dumlolê atu ba elav iniḡ malak hamô anêḡ dum. Ma êmô siḡ hadêḡ loḡ kambom te ek nêsô yani pônḡêḡ êndôk. 30 Ma doḡtom Yisu hêv i vê hêk thêlô malêvônḡ ba haveḡ ba hi.”

*Yisu hêv ḡḡok vê
(Mak 1:21-28)*

31 Vêm ma Yisu halôk ba hi Kapaneam anêḡ Galili. Ma Sabat ma hadônḡ avômalô.

32 *Thêlô elañô anêḡ abô ba eson kambom ek malê nena anêḡ abô ma lôklokwaḡ bomaḡ.

33 Ma unyak yeḡ êḡ, ma anyô te atu ba ḡḡok lelaik hamô haviḡ yani hamô. Ma yani halam kaêk lôklala aêntêk, 34 “Ei. Yisu anêḡ Nasalet, hólêm ek undum malê te êndêḡ yêlô? Hólêm ek umbuliḡ yêlô e? Yahayala o. O ma Wapômbêḡ anêḡ Anyô Mathêḡ.”

35 Ma doḡtom Yisu hathaḡ ḡḡok êḡ ba hanaḡ, “O bônônḡ ma otak ôpêntu.” Ma ḡḡok êḡ hadum ba ôpêḡ hêv yak halôk pik hêk thêlô malêvônḡ ma hatak ôpêḡ ba hi ma miḡ habuliḡ ôpêḡ dokte ami.

36 Ma avômalô sapêḡ eson kambom ba enaḡ hadêḡ thêlôda nena, “Malê êntêk aêḡ am? Yani hanaḡ hadêḡ ḡḡok lelaik hatôm anyô lôk athêḡ bêḡ ma anêḡ abô ma lôklokwaḡ bomaḡ ba ḡḡok elañô ba ele yaḡ ba i.” 37 Ma abô hathak yani hi haveḡ loḡ bêḡ êḡ sapêḡ.

*Yisu hadum ḡê lôk liḡiḡ bêḡ
anônḡ mavi*

(Mat 8:14-17; Mak 1:29-39)

38 Ma Yisu hatak unyak yeḡ ma hi Saimon anêḡ unyak. Ma Saimon yaḡavi hapôm li-jiḡ vovaḡ kambom. Ma thêlô enaḡ ek Yisu nêḡ yani sa. 39 Êḡ ma Yisu hi habobo avi êḡ

* 4:24: Jon 4:44 * 4:25: 1Kinḡ 17:1,7
5:1-14 * 4:32: Mat 7:28-29

* 4:26: 1Kinḡ 17:8-16 * 4:27: 2Kinḡ

ma hathañ lijij êñ ma lijij êñ hatak yani. Ma kethen oyañ ma haviyô ba hapôpêk nôm ek thêlô.

⁴⁰ Wak halôk jalôm ma avômalô ewa nê lôk lijij lomaloma êyô ek Yisu. Ma hatak bañ hayô hêk tomtom ma sapêñ ibitak mavi. ⁴¹ *Ma hadum ba ngôk etak avômalô bêñ anôn ba ele yaiñ ma elam lôklala nena, “O ma Wapômbêñ Anêñ Nakaduñ.” Ngôk takêñ eyala nena yani intu Mesia ba intu hathañ i ek bônôn.

⁴² Lôkbôk momañiniñ ma Yisu hatak loñ êñ hêk ma hi loñ thiliv. Ma avômalô êbôlêm yani aleba êpôm. Ma idum ek nebalon yani loñ ek miñ etak thêlô ba ni loñ buyañ ami. ⁴³ Ma donjom hanañ, “Wapômbêñ hêv ya ba yahalêm ek yandum ku êñ ba intu yana ek yanañ Abô Mavi esak Wapômbêñ anêñ loñ lôklinyak êndêñ avômalô malak yañ imbiñ.”

⁴⁴ *Êñ ma hi Judia iniñ unyak yeñ tomtom ma hanañ Wapômbêñ anêñ abô bêñ hadêñ i.

5

Yisu hêv ku lukmuk hadêñ Saimon
(*Mat 4:18-22; Mak 1:16-20; Jon 1:35-42*)

¹ *Wak te ma Yisu hamiñ kasukthôm Genesalet* anêñ dañ ma avômalô bêñ anôn

imiñ ba elañô Wapômbêñ anêñ abô ba ililiñ yani siñ hawê haven. ² Ma hayê nê ik alim etak iniñ yeñ luvi hamô linđañ ma i ithik iniñ yaksen. ³ Êñ ma hi hathak yeñ êñ yañ, yeñ êñ ma Saimon anêñ. Ba intu hanañ hadêñ Saimon nena, “Ôlêm ususuniñ yeñ dokte ni tovola kasuk.” Ma halôk hamô ma hadôn avômalô.

⁴ Yani hadôn avômalô yôv ma hanañ hadêñ Saimon nena, “Onja yeñ ba nu kasuk malêvôn ma otak yaksen êndôk kasuk ek ômbôv alim.”

⁵ *Ma Saimon hanañ, “Anyô bêñ, bôkam bôlôvôn daim ma yêlô atak yaksen halôk kasuk aleba miñ avôv alim te ami ma mi anôn. Ma donjom lêk honañ ba intu tem yêlô natak yaksen êndôk kasuk.”

⁶ Thêlô idum aêñ ma êvôn alim bêñ anôn ba yaksen hadum ek itip. ⁷ Êñ ma ik kaiyav hadêñ yeñ yañ atu ba thêlô idum ku êvôn alim haviñ i nena nêlêm ek nêñêm thêlô sa. Êñ ma êlêm ba etak alim halôk yeñ luvi ba hayô siñ ba hadum ek êmô yeñ luvi seson.

⁸⁻⁹ Saimon Pita lôk nê takatu ba êmô haviñ yani êyê alim nômbêñ atu ba êvôn ma eson kambom. Êñ ma Saimon halek vadôn lêlô hamô Yisu va luvi ma hanañ nena, “Anyô Bêñ, otak ya ba nu. Ya anyô yahadum kambom.”

* **4:41:** Mat 8:29; Mak 3:11-12 * **4:44:** Mat 4:23 * **5:1:** Mat 13:1-2; Mak 3:9-10 * **5:1:** Genesalet ma kasukthôm Galili anêñ athêñ yañ. * **5:5:** Jon 21:3-8

¹⁰ Ma Sebedi anêḡ nakaduḡ Jems lo Jon atu ba thêlô idum ku êvôv alim havinḡ i êyê nôḡm êḡ ba esonḡ kambom havinḡ.

Ma Yisu hanaḡ hadêḡ Sai-mon, “Miḡ ôkô ami. Vêḡm ka tem ômbôv anyô êtôm lêk hôvôv alim.” ¹¹ *Êḡ ma ewa yeḡ ba i ethak liḡdaḡ. Ma etak iniḡ nôḡmkama sapêḡ hamô ma i esopa Yisu.

Yisu hadum anyô lepla te mavi

(Mat 8:1-4; Mak 1:40-45)

¹² Wak te ma Yisu hamô malak lôḡ te ma anyô palê lepla hatêtô liḡkupik te halêḡm. Hayê Yisu ma halek vadôḡ lêlô ba hakôm halôk pik. Ma hanaḡ, “Anyô Bêḡ, lemhavinḡ ma hatôm opesaḡ ya ek yenaḡ kupik imbitak thêthê mavi.”

¹³ Êḡ ma Yisu hasôm ôpêḡ ma hanaḡ, “Yalenḡhavinḡ. Umbitak mabuḡ mavi.” Ma kethenḡ oyaḡ ma palê lepla hatak ôpêḡ ma ôpêḡ habitak liḡsiḡ anôḡ.

¹⁴ *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ ôpêḡ nena, “Miḡ onaḡ nôḡm êntêk bêḡ ami. Ma nu nuḡḡwik o thô êndêḡ anyô habôk da lôk nêḡm da êndêḡ Wapômbêḡ hatôm Mose bôk hanaḡ yôv. Ma ḡê êbôk da tem nenaḡ êndêḡ avômalô sapêḡ nena lêk o mabuḡ mavi.”

¹⁵ Ma doḡtom abô hathak Yisu hi mayaliv. Ba intu avômalô bêḡ anôḡ êlêḡm ek nedaḡô anêḡ abô lôk indum iniḡ liḡjiḡ mavi. ¹⁶ Ma doḡtom

wak bêḡ anôḡ ma Yisu hatak avômalô hamô ma hi loḡ thiliv ek eteḡ mek.

Yisu hadum anyô havuvinḡ te mavi

(Mat 9:1-8; Mak 2:1-12)

¹⁷ Wak te ma Yisu hadôḡ avômalô. Ma ḡê Palisi lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ êlêḡm anêḡ Jelusalem lôk malak takatu ba hamô Galili lôk Judia kapô. Ma Anyô Bêḡ anêḡ lôklokwaḡ hamô havinḡ Yisu ek indum avômalô lôk liḡjiḡ nimbitak mavi. ¹⁸ Ma anyô doho etak anyô havuvinḡ te halôk hêk yêḡm ba ewa ba êyô. Thêlô idum ek neja yani ba ini unyak kapô ek netak êḡḡêk ebobo Yisu. ¹⁹ Ma doḡtom avômalô bêḡ anôḡ ba loḡ putup ba miḡ hatôm neja yani ba ini unyak kapô ami. Êḡ ma ethak unyak vôv ma êḡḡô unyak vôv abyanaḡ ba êlêlô ôpatu halôk avômalô malêvôḡ aleba hayô Yisu thohavloma.

²⁰ *Yisu hayê thêlôniḡ êvhavinḡ ma hanaḡ hadêḡ anyô havuvinḡ atu nena, “Aiyaḡ, lêk yahêv anêḡm kambom sapêḡ vê.”

²¹ Ma Palisi lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ elanaḡ abô êḡ ma leḡḡḡhabi nena, “Ôpêntêk ma opalê ba hasonḡ nena yani ma Wapômbêḡ e? Anyô late miḡ hatôm nêḡm kambom vê ami ma Wapômbêḡ iyom.”

²² Yisu hayala thêlôniḡ auk ba hanaḡ nena, “Aisê ka môlô lemimhikam hathak

* 5:11: Mat 19:27 * 5:14: Wkp 14:1-32 * 5:20: Ais 43:25; Luk 7:48

abô êntêk? ²³ Abô alê intu vumvum ek yanaŋ: ‘Lêk yahêv anêm kambom sapêŋ vê’ mena ‘Umbiyô omben.’ ²⁴ *Aêŋ ba tem yangik Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu thô êndêŋ môlô nena anêŋ athêŋ ma bêŋ ba hatôm nêm kambom vê.” Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ anyô havuviŋ atu aêntêk, “Yanaŋ êndêŋ o nena umbiyô umiŋ ma onja anêm yêm ba nu anêm unyak.” ²⁵ Ketheŋ oyaŋ ma ôpêŋ haviyô hamiŋ avômalô malêvôn ma hawa anêŋ yêm. Ma hi anêŋ unyak ba habô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ. ²⁶ Ma avômalô sapêŋ eson kambom ba êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ haviŋ. Ma êkô ba enaŋ nena, “Lêk êntêk ma alalô ayê nômbithi anôŋ te.”

Yisu dalam Livai
(*Mat 9:9-13; Mak 2:13-17*)

²⁷ Vêm ma Yisu hi hayê anyô hawa takis te ba anêŋ athêŋ nena Livai ba hamô unyak ewa takis. Ma hanaŋ hadêŋ ôpêŋ nena, “Ôlêm osopa ya.” ²⁸ Êŋ ma Livai haviyô ba hatak nômkama sapêŋ hamô ma hi hasopa yani.

²⁹ Ma Livai hi hangabôm nôm bêŋ hamô anêŋ malak ek Yisu enaŋ. Ma nê ewa takis bêŋ anôŋ lôk avômalô vi eyaŋ nôm haviŋ thai. ³⁰ *Ma Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ doho atu ba êmô Palisi kapô êyê ba enaŋ abô diŋdiŋ hadêŋ anêŋ nê ku

nena, “Môlô oan ba unum haviŋ nê takis lôk nê idum kambom eka?”

³¹ Êŋ ma Yisu hanaŋ nena, “Nê lôk lijiŋ iyom intu ethak i êyê dokta. Ma nê lijiŋ mi ma mi. ³² Ma aêŋ iyom yahalêm ek yandam nê takatu ba idum kambom ek nede kapôlôŋiŋ liliŋ. Ma miŋ yahalêm ek yandam nê thêthôn ami.”

Enaŋ hik Yisu liŋ hathak kobom evak balabuŋ ek nôm

(*Mat 9:14-17; Mak 2:18-22*)

³³ Ma thêlô enaŋ hadêŋ Yisu aêntêk, “Wak bêŋ anôŋ ma Jon anêŋ nê ku evak balabuŋ ek nôm ek leŋiŋhabi Wapômbêŋ, ma Palisi iniŋ nê ku idum aêŋ iyom. Ma aisê ka anêm nê ku eyaŋ nôm wak nômbêŋ intu sapêŋ?”

³⁴ *Ma Yisu hanaŋ nena, “Anyô te hawa avi lukmuk, êŋ ma anêŋ anyô môlô eyaŋ nôm lôk leŋiŋmavi. Ma miŋ hatôm nembak balabuŋ ek nôm ami. ³⁵ Ma doŋtom haveŋ yam ba ewa yani vê hêk thêlô, êŋ ma anêŋ nê môlô tem nembak balabuŋ ek nôm.”

³⁶ Ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te aêntêk, “Anyô te miŋ hatôm edabêŋ sôp lukmuk ek indu sôp bô anêŋ abyaŋ siŋ esak ami. Hadum aêŋ ma habuliŋ sôp lukmuk lôk sôp bô iniŋ lêlêyaŋ haviŋ.

³⁷ “Ma môlô othak ôkê waiŋ lukmuk halôk kolopak epe-saŋ hathak bok kupik bô e? Mi! Waiŋ lukmuk êŋ tem imbuliŋ bok kupik bô atu ba

* 5:24: Jon 5:8

* 5:30: Luk 15:1-2

* 5:34: Jon 3:29

bôk thekthek ba tem ipup ba waiņ engasô ni. ³⁸ Ba intu othak ôkê waiņ lukmuk halôk bok kupik lukmuk atu ba belap ek isiņ mavi ma miņ ipup ami lôk waiņ miņ engasô ni ami.

³⁹ “Ma doņtom nê takatu ba inum waiņ bô yôv ma ethak êpôlik ek waiņ lukmuk. Ba enaņ, ‘Waiņ bô ma vasiņ mavi ek waiņ lukmuk.’ ”

6

Yisu ma Sabat anêņ alañ
(Mat 12:1-8; Mak 2:23-28)

¹ *Sabat te ma Yisu lôk anêņ nê ku i even ku kapô te. Ma anêņ nê ku even haviņ yani. Ma ewa wit anêņ va ba ekamithiņ hamô baheniņ kapô ek anêņ kupik nêm yak ek nejaņ. ² *Ma Palisi doho êyê ba enaņ, “Abô balabuņ hanaņ nena Sabat ma miņ hatôm nandum ku ba naja nôm ek naņgaņ ami. Ma doņtom anêm nê ku ibuliņ waklavôņ êņ!”

³ *Ma Yisu hanaņ nena, “Môlô bôk osam abô hathak Devit lôk anêņ nê môlô ema kisi ba idum e? ⁴ *Yani habitak hayô Wapômbêņ anêņ unyak mathen kapô ba hawa polom mathen atu ba mathen anôņ. Polom êņ ma nê êbôk da iyom iniņ ek nejaņ ba intu habuliņ abô balabuņ buêņ. Ma doņtom Devit hayaņ ma hêv doho hadêņ anêņ nê takatu ba even haviņ yani ba eyaņ.”

⁵ Êņ ma Yisu hanaņ hadêņ thêlô, “Anyô Anêņ Nakadun atu ma Sabat anêņ Alañ.”

Sabat ma Yisu hadum anyô baņ hatyôk te mavi

(Mat 12:9-14; Mak 3:1-6)

⁶ Sabat yaņ ma Yisu habitak hayô unyak yeņ te ba hi ma hadôņ avômalô. Ma anyô te hamô loņ êņ ba baņ vianôņ hatyôk. ⁷ Ma nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuņ doho êmô ba ititiņ Yisu ek nêgê nena tem indum avômalô lôk lijiņ mavi êndêņ Sabat mena mi e? Thêlô êbôlêm loņôndê ek nanan yani bêņ. ⁸ Ma doņtom hayala thêlôniņ auk ba hanaņ hadêņ anyô baņ hatyôk atu nena, “Umbiyô umiņ ek avômalô sapêņ nêgê o.” Êņ ma ôpêņ haviyô hamiņ.

⁹ Ma Yisu hanaņ, “Ya-hadum ek yanaņ injik môlô liņ. Alalô hatôm nandum malê ek nasopa Sabat anêņ balabuņ? Hatôm nandum mavi mena kambom? Hatôm nanêm anyô sa ek êmô lôkmala mena nambuliņ i ek nema?”

¹⁰ Ma Yisu hatitiņ thêlô sapêņ hawê haveņ ma hanaņ hadêņ ôpatu nena, “Oto bahem.” Êņ ma ôpêņ hadum aêņ ma baņ habitak mavi hathak loņbô. ¹¹ Ma doņtom nê lôkauk hathak abô balabuņ lôk Palisi leniņmaniņ kambom ba enaņ hadêņ i hi ba halêm nena, “Alalô nandum malê êndêņ Yisu?”

*Yisu dalam aposel lauminj
ba lahavuju*

(Mat 10:1-4; Mak 3:13-19)

¹² Wak te ma Yisu hathak dum te ba hi ek eterj mek. Ma bôlôvôŋ êŋ aleba hayaŋ ma hateŋ mek iyom hadêŋ Wapômbêŋ. ¹³ Hayaŋ ma halam nê takatu ba esopa yani ethak doŋtom. Ma habi baŋ hayô hamiŋ tomtom hatôm lauminj ba lahavuju ma halam i nena aposel.* ¹⁴ Ma halam Saimon ba hêv athêŋ lukmuk nena Pita hadêŋ yani ma yaŋ molok Andulu ma Jems lo Jon ma Pilip lo Batolomiu ¹⁵ ma Matyu lo Tomas ma Jems Alpius nakaduŋ ma Saimon ba elam yani nena Selot ¹⁶ ma Judas Jems nakaduŋ ma Judas Iskaliot, ôpatu vêm ma hanaŋ Yisu bêŋ.

*Yisu hadum avômalô bêŋ
anôŋ mavi*

(Mat 4:24-25; Mak 3:7-12)

¹⁷ Yôv ma Yisu lôk anêŋ nê ku êlôk ba i kalôŋ bute. Ma avômalô nômbêŋ atu ba bôk esopa yani êmô loŋ êŋ lôk avômalô bêŋ anôŋ êlêm anêŋ Judia lo Jelusalem ma avômalô ŋgwêk Taia lo Saidon êlêm haviŋ. ¹⁸ Thêlô êlêm ek nedaŋô anêŋ abô lôk indum iniŋ nê lôk lijiŋ mavi. Ma nê lôk ŋgôk lelaik ma Yisu hêv ŋgôk takêŋ vê ba ibitak mavi. ¹⁹ Ma avômalô bêŋ anôŋ idum ek nêsôm yani ek malê nena anêŋ lôklokwaŋ bêŋ anôŋ habitak ba hi ba

hathak thêlô ma tem thêlô nimitak mavi.

*Yisu hadôŋ avômalô
(Mat 5:1-12)*

²⁰ Ma Yisu hayê avômalô takatu ba esopa yani ma hanaŋ hadêŋ i nena,

“Môlô avômalô siv, môlô lêk ômô mavi ba Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma tem môlônim.

²¹ *Ma môlô takatu ba lêk oma kisi, môlô lêk ômô mavi ba tem lemimviyak.

Ma môlô takatu ba lêk olaŋ, môlô lêk ômô mavi ba tem nomalik.

²² *Ma avômalô êyê môlô takatu ba osopa Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu, ba êpôlik lôk êvôliŋ dômiŋ ma enaŋ abôma nena môlônim athêŋ ma nôm ôvathek kambom.

²³ “Êŋ ma lemimmavi lôk nodam kaêk lôklala ek malê nena môlônim nôm mavi bêŋ lêk hamô malak leŋ. Sêbôk ma iniŋ bumalô idum aêŋ hadêŋ plopet lôkthô.

²⁴ “Ma doŋtom kikaknena môlô nê lôk nômkama bêŋ anôŋ, lêk owa unim nômkama lôk lemimmavi yôv.

²⁵ Ma kikaknena môlô takatu ba lêk lemimviyak, tem noma kisi.

Ma kikaknena môlô takatu ba lêk omalik, tem lemimmalaiŋ kambom ba nodan.

* **6:13:** ‘Aposel’ anêŋ ôdôŋ nena nê takatu ba Yisu hêv i ba i ek nenaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô. * **6:21:** Sng 126:5-6; Ais 61:3; ALK 7:16-17 * **6:22:** Jon 15:19; 16:2; 1Pi 4:14

26 Ma kikaknena mólô takatu ba lêk avômalô sapêŋ êbô mólô. Sébôk ma mólônim bumalô êbô plopet abôyaŋ aêŋ iyom.

Lemimibiŋ nê takatu ba ik vovak hadêŋ mólô
(Mat 5:38-48)

27 “Ma doŋtom yanaŋ êndêŋ mólô takatu ba othak olaŋô yenaŋ abô nena lemimibiŋ nê takatu ba ik vovak hadêŋ mólô ma nundum kobom mavi êndêŋ nê êpôlik hathak mólô. 28 Ma nonaŋ êndêŋ Wapômbêŋ ek indum mavi êndêŋ nê takatu ba enaŋ nena Wapômbêŋ imbuliŋ mólô. Ma notaŋ mek ek Wapômbêŋ indum mavi êndêŋ nê takatu ba idum kambom hadêŋ mólô. 29 Ma anyô te hapetav malem daŋ vi, ma nuŋgwik vi liliŋ ek epetav imbiŋ. Ma anyô te havôv anêŋ kwêv daim vê, êŋ ma otak yani ek enja anêŋ kwêv yaŋ imbiŋ. 30 Ma anyô te hanaŋ hik o liŋ hathak nômkama, êŋ ma nêŋ iyom. Ma anyô te hawa anêŋ nômkama, êŋ ma miŋ onaŋ lôklokwaŋ ek nêŋ endelêŋ ami. Dô. 31 *Ma kobom atu ba lemhabiŋ anyô yaŋ indum êndêŋ o, êŋ ma undum aêŋ êndêŋ yani.

32 “Mólô lemimhabiŋ nê takatu ba leŋŋhabiŋ mólô iyom, êŋ ma osoŋ nena mólô avômalô mavi e? Mi anôŋ, nê idum kambom ethak idum aêŋ iyom. 33 Ma mólô othak udum kobom mavi hadêŋ nê

takatu ba idum kobom mavi hadêŋ mólô iyom, êŋ ma osoŋ nena mólô avômalô mavi e? Mi anôŋ, nê idum kambom ethak idum aêŋ iyom. 34 Ma mólô ôêv nômkama hadêŋ nê takatu ba lemimhabiŋ nena tem nêŋem viyaŋ iyom, êŋ ma osoŋ nena mólô avômalô mavi e? Mi anôŋ, nê idum kambom ethak idum aêŋ iyom. 35 Ma doŋtom lemimhabiŋ nundum kobom mavi, êŋ ma lemimibiŋ nê êpôlik hathak mólô ba nundum kobom mavi lôk nôŋem nômkama oyaŋ êndêŋ i. Udum aêŋ ma emberŋ yam ma tem noja vuli bêŋ, ma tem nôŋmô êtôm Wapômbêŋ Leŋ anêŋ nali ek malê nena osopa yani anêŋ bôk lo loŋ. Yani hathak hadum kobom mavi hadêŋ nê paloŋ lôk avômalô idum kambom habiŋ. 36 Ma mólô kapôlômim injik am esak avômalô lôkthô êtôm mólônim Lemambô kapô hiki hathak avômalô pik sapêŋ.

Mólô miŋ notatale anyô vi iniŋ kobom ami
(Mat 7:1-5)

37 * “Mólô miŋ notatale anyô vi ami. Wapômbêŋ tem etatale mólô aêŋ iyom! Ma miŋ nonaŋ êndêŋ anyô vi nena vovaŋ bêŋ tem êpôm yani ami. Wapômbêŋ tem enaŋ êndêŋ mólô aêŋ iyom. Ma anyô te hadum kambom hadêŋ o, ma otak kapôlôm ek ôpêŋ. Êŋ ma tem Wapômbêŋ nêŋ anêŋ kambom vê aêŋ iyom. 38 *Ma ôêv nômkama

* 6:31: Mat 7:12

* 6:37: Mat 6:14

* 6:38: Mak 4:24

hadêḅ avômalô vi, ma tem Wapômbêḅ nêḅ nôm kama êndêḅ môle. Yani tem nêḅ bêḅ anôḅ. Ma doḅtom yani hathak hasopa môle nim kobom. Môle udum palon ma tem yani indum aêḅ. Ma udum wapôm, ma tem Wapômbêḅ indum aêḅ ijom êndêḅ môle.”

39 *Vêḅ ma Yisu hanan abô lon kapô te hadêḅ thêlô aêntêk, “Hatôm anyô mapusip yan endom anyô mapusip yan e? Mi anôḅ. Thai luvi tem nêḅ yak êndôk lôv. 40 *Avômena ethak unyak ma miḅ bêḅ ek iniḅ kêdôḅwaga ami. Ma doḅtom ethak unyak vêḅ ma tem nimbitak êtôm iniḅ kêdôḅwaga.

41 “Aisê ka hôyê siḅusik hamô mamuyan madaluk ma miḅ lemhabi aseleḅ atu ba hapalaḅaniḅ hêk malemdaluk ami? 42 Ma aisê ka honan hadêḅ mamuyan, ‘Aian, yalenḅavin yanêḅ siḅusik vê êḅjêk malem?’ O anyô abôyan, nêḅ aseleḅ atu ba hapalaḅaniḅ hêk malem vê ek nôḅgô katô am ka nêḅ siḅusik atu ba hamô mamuyan madaluk vê.”

Alokwan lôk anêḅ anôḅ
(Mat 7:15-20; 12:33-35)

43 “Alokwan mavi ma miḅ hathak hik anôḅ kambom ami. Ma alokwan kambom miḅ hathak hik anôḅ mavi ami. 44 Ma anyô ethak êyê alokwan anêḅ anôḅ ma eyala

nena alokwan mavi mena alokwan kambom. Ma anyô miḅ hatôm enja ḅgôbêḅ mena bada êḅ yak lôkmanḅin kapô ami. Milôk. 45 Aêḅ ba anyô iniḅ kobom tem injik iniḅ kapôleḅin thô. Auk mavi hamô anyôla kapô ma tem indum nôḅ kama mavi. Ma doḅtom auk kambom hamô anyôla kapô ma tem indum nôḅ kama kambom. Aêḅ ba malêla takatu ba hamô anyô kapô siḅ intu tem enan ende abôlek.”

Kobom elav unyak
(Mat 7:24-27)

46 * “Aisê ka olam ya nena, ‘Anyô Bêḅ’ ma miḅ osopa yenan abô ami? 47 Ma ôpatu ba halêḅ hadêḅ ya ba halanô yenan abô ba hasopa, êḅ ma tem yanḅik ôpêḅ anêḅ bôk lo lon thô êndêḅ môle. 48 Yani ma hatôm ôpatu ba halav anêḅ unyak landin halôk pik lôk valu ba havalon lon majan. Ma ḅambô bêḅ hayô ba hayôkwin unyak êḅ, ma doḅtom miḅ hapu ami ek malê nena pik lôk valu havalon lon majan. 49 Ma doḅtom ôpatu ba halanô yenan abô ma miḅ hasopa ami, êḅ ma hatôm halav anêḅ unyak hayô hamô pik pulusik. Ma ḅambô bêḅ hayô ba hayôkwin unyak êḅ, ma hapu kethen oyan ba mi.”

7

Anyô vovak laik anêḅ

* 6:39: Mat 15:14

* 6:40: Mat 10:24-25

* 6:46: Mat 7:21

hêvhaviņ

(Mat 8:5-13)

1 Yisu hanaņ abô takêņ hadêņ avômalô vêm ma hi Kapaneam. ²Ma anyô vovak laik te anêņ Lom hamô ba yani lamavi hathak anêņ anyô ku te, ma donjom anêņ anyô ku êņ hapôm lijij kambom ba hadum ek ema. ³Anyô vovak laik atu hanaņô nena Yisu lêk hamô loņ êņ, êņ ma yani hêv Israeļ iniņ nê bêņbêņ doho ba i hadêņ Yisu ek nenaņ injik yani lij ek êlêm indum anêņ anyô ku êņ mavi. ⁴Thêlô êyô ek Yisu ma enaņ, “Ôpêntêk ma anyô mavi ba intu mavi ek nêm yani sa. ⁵Ôpêņ hathak lahaviņ alalô avômalô Israeļ ba bôk hêv yêlô sa ek alav unyak yeņ.”

⁶⁻⁸Êņ ma Yisu hi haviņ thêlô. Thêlô ebobo anêņ unyak ma anyô vovak laik êņ hêv anêņ anyô môlô doho ba i hadêņ Yisu ma enaņ, “Anyô Bêņ, ya miņ anyô mavi ek ôlêm yenaņ unyak kapô ami ba intu dô. Ma aêņ iyom ma ya miņ anyô mavi ek yasôk yaņgê o ami. Yada yahamô anyô bêņ te vibiņ ma yenaņ nê vovak êmô ya vibiņ aêņ iyom. Ba yahanaņ hadêņ yenaņ nê vovak te nena, ‘Nu’, ma hi. Mena yahanaņ hadêņ yaņ nena, ‘Ôlêm,’ ma halêm. Ma yahanaņ hadêņ anyô ku te, ‘Undum ku êntêk,’ ma hadum. Ba intu humiņ daim ba honaņ ek yenaņ anyô ku imbitak mavi ma tem mavi.”

⁹Yisu hanaņô ôpêņ anêņ abô ba hasoņ kambom ma hik i liliņ havôhi ma hanaņ hadêņ avômalô nômbêņ atu ba even yaņi yaņ nena, “Yanaņ êndêņ môlô nena miņ bôk yahayê anyô te anêņ pik Israeļ anêņ hêvhaviņ hatôm ôpêntêk ami!”

¹⁰Ma nê takatu ba enaņ abô haviņ Yisu êvôi unyak ma êyê nena anyô lôk lijij atu lêk habitak mavi.

Yisu hik anyô ŋama te lij

¹¹Kasana ma Yisu hi malak te anêņ athêņ nena Nain. Ma anêņ nê ku lôk avômalô bêņ anôņ i haviņ yaņi. ¹²Thêlô ebobo malak êņ anêņ badêņ abôlêk ma avômalô malak êņ ewa anyô ŋama te ba ele yaņi ba i. Yani ma avi tôp te anêņ nakaduņ donjom êņ iyom. Ma avômalô malak êņ bêņ anôņ i haviņ avi tôp lôk nakaduņ ŋama atu ba i ek nedav. ¹³Yisu hayê avi êņ ma lahiki ba hanaņ hadêņ yaņi nena, “Miņ ondaņ andô.”

¹⁴Ma Yisu hi ma hatak baņ hayôhêk alapa, ma nê takatu ba evak ôpêņ imiņ tiņiņ. Ma Yisu hanaņ, “Anyô muk, yaņaņ êndêņ o, umbiyô!” ¹⁵*Ma anyô ŋama êņ haviyô hamô ma hanaņ abô, ma Yisu hêv ôpêņ hadêņ talêbô.

¹⁶*Ma avômalô sapêņ êyê ba êkô ma êbô Wapômbêņ anêņ athêņ ba enaņ, “Plopet bêņ te lêk habitak alalô malêvôņ. Ma Wapômbêņ lêk halêm ek nêm anêņ avômalô sa.” ¹⁷Êņ ma abô hathak

* 7:15: 1Kiņ 17:23; 2Kiņ 4:36 * 7:16: Luk 1:68

Yisu anêḅ ku atu ba hadum hi haveḅ avômalô Judia iniḅ loḅ sapêḅ lôk pik buyaḅ takatu ba habobo haviḅ.

Jon hêv ḅê ku ju ba i ek nenanḅ injik Yisu liḅ
(Mat 11:2-19)

18 Jon anêḅ ḅê ku enaḅ hadêḅ yani hathak nôḅ takatu ba Yisu hadum. 19 Ma halam anêḅ anyô ju êlêm ma hêv i ba i ek nenanḅ injik Yisu liḅ, “O ma Mesia atu ba Wapômbêḅ bôk habutiḅ abô ek nêḅ êlêm mena yêlô nayabiḅ anyô yaḅ?”

20 Anyô ju êḅ êyô ek Yisu ma enaḅ, “Jon anyô hathik ḅaḅ hêv yai ba alêm ek nanaḅ injik o liḅ nena, ‘O ma Mesia atu ba Wapômbêḅ bôk habutiḅ abô ek nêḅ êlêm mena yêlô nayabiḅ anyô yaḅ?’ ”

21 Thai êyô ma êyê Yisu hadum avômalô lôk lijiḅ lomalom mavi lôk hêv ḅgôk kambom bêḅ anôḅ vê hêk avômalô. Ma hadum ḅê maleniḅ pusip bêḅ anôḅ êyê tak. 22 *Vêḅ ma hanaḅ hadêḅ thai aêntêk, “Nôbônu ma nonaḅ êndêḅ Jon esak nôḅ takatu ba mamu ôyê lo olaḅ. Nê maleniḅ pusip êyê tak, ma ḅê veniḅvuvuḅ evenḅ, ma ḅê palê lepla ibitak mavi, ma ḅê leniḅôndôḅ kôtoḅ elañô abô, ma ḅê ḅama iviyô hathak loḅbô ma ḅê siv elañô Wapômbêḅ anêḅ Abô Mavi atu. Ba intu unu nonaḅ êndêḅ Jon esak nôḅ takêḅ. 23 Ma ḅê takatu ba êyê ya ba

evaloḅ iniḅ êvhaviḅ loḅ, nêḅmô lôk leniḅmavi.”

24 Ma Jon anêḅ anyô ku êvôḅ ma Yisu hanaḅ abô hathak Jon hadêḅ avômalô nena, “Bôk môlô u loḅ thiliv ek ôyê malê? Môlô u ek ôyê lovak hayuv baselak vuak e? 25 Mi. Mena u ek ôyê anyô te hik kwêv kêkêlô ba hayaḅ nôḅ mavi lomalom e? Mi, ḅê takatu ba ik kwêv kêkêlô ma êḅmô kiḅ anêḅ unyak ma miḅ êḅmô loḅ thiliv ami. 26 *Môlô u loḅ thiliv ek ôyê malê? Plopet te e? Avanôḅ! Ma doḅtom yanaḅ êndêḅ môlô nena Jon ma bêḅ ek plopet sapêḅ. 27 Bôk eto hathak ôpêḅ hêk Wapômbêḅ anêḅ kapya nena,

“ ‘Odaḅ, tem yanêḅ yenaḅ anyô ku te êḅmôḅ ek o, ek enaḅ yenaḅ abô bêḅ ek

êpôpêk loḅôndê ek o.’
Malakai 3:1

28 “Yanaḅ êndêḅ môlô nena Jon ma bêḅ ek avômalô pik sapêḅ. Avi te miḅ bôk havathu anyô te aêḅ ami ma mi. Ma doḅtom ôpatu ba yaôna hêk Wapômbêḅ anêḅ loḅ lôkliḅyak, ôpêḅ ma bêḅ ek Jon.”

29 *(Sêbôk ma Jon hathik avômalô lôk ḅê ewa takis haviḅ ba intu elañô abô atu ba Yisu hanaḅ hathak Jon ma enaḅ, “Wapômbêḅ anêḅ kobom ma thêthôḅ anôḅ.”

30 *Ma doḅtom ḅê Palisi lôk ḅê lôkauk hathak abô balabuḅ êdô ek Jon isik thêlô ba intu

* 7:22: Ais 35:5-6; 61:1; Luk 4:18

* 7:30: Mat 21:32

* 7:26: Luk 1:76

* 7:29: Luk 3:12

êvôlinj dôminj hadêj lojôndê atu ba Wapômbêj hik thô hadêj i.)

³¹ Ma Yisu hanañ, “Yanañ aisê esak avômalô bôlônj êntêk? Ma thêlô hatôm malê?

³² Thêlô ma hatôm avômena takatu ba êmô loj ethak doñtom halôk ba elam hi ek avômena vi nena,

“Yêlô abi yeñ beleñ ek môlô nondo yeñ,
ma doñtom miñ olo yeñ
ami.

Ma yêlô alañ asêj malêj ek môlô nodañ,
ma doñtom miñ olañ
ami.’

³³ “Ma avômalô bôlônj êntêk êtôm avômena takêj. Jon anyô hathik ñañ halêm ma hatip ek nôm lôk waiñ. Ma môlô ôpôlik hathak yani ba onañ nena ñgôk hamô haviñ yani.

³⁴ *Ma doñtom Anyô Anêj Nakaduñ atu halêm ma miñ hatip ek nôm lo waiñ ami. Ba intu môlô onañ, ‘Ôñgô, anyô êj hathak hayañ nôm lôk hanum waiñ bêj anôj aleba intu halo molo. Yani ma ñê idum kambom lôk ñê ewa takis iniñ anyô môlô.’

³⁵ Aêj ba Wapômbêj anêj auk tem injik anôj mavi ba avômalô tem nêgê nena auk êj ma thêthôj anôj.”

Avi te hathik Yisu va hathak nôm ôv mavi

³⁶ Palisi te halam Yisu hi ek enjañ nôm imbiñ yani. Êj ma yani hi hayô ôpêj anêj unyak ma halôk hamô ek enjañ nôm. ³⁷ *Ma avi sek

te anêj loj êj halañô nena Yisu lêk hayañ nôm hamô Palisi atu anêj unyak. Êj ma hawa nôm ôv mavi halôk kolopak valu te ba thapuk ba hi unyak êj. ³⁸ Ma halêm hamiñ Yisu dôm habobo valuvi ma halañ ba mathôk hêv yak hayô hamô Yisu vakapô. Ma hathav mathôk vê hathak yanida wakadôk ñauñ. Ma halinju Yisu vakapô lôbôlônj ma hawa nôm lêñlêj ôv mavi atu ba hathik Yisu vakapô hathak.

³⁹ Palisi atu hayê nôm êj ma lahabi nena, “Yisu ma miñ plopet te ami. Yani plopet ma tem eyala nena avi atu ba hasôm yani ma avi sek te ba tem êpôlik.”

⁴⁰ Yisu hayala ôpêj anêj auk ma hanañ, “Saimon, yenañ abô te hêk ek yanañ êndêj o.”

Ma Saimon hanañ, “Kêdôñwaga, onañ.”

⁴¹ Ma Yisu hanañ, “Anyô ju bôk ewa valuselenj hêk anyô bêj te. Anyô yañ hawa hatôm 500, ma yañ hawa hatôm 50 ba iniñ viyañ hêk. ⁴² Ma thai miñ hatôm nêñêm valuselenj êj viyañ ami. Ma anyô bêj êj hanañ hadêj thai luvi nena, ‘Dô, hatôm.’ ”

Yisu hanañ abô loj kapô êj yôv ma hanañ hik Saimon linj nena, “Lemhabi nena anyô ju êj yañsê intu lahaviñ ôpêj bêj anôj?”

⁴³ Ma Saimon hanañ viyañ nena, “Yañ atu ba hawa valu bêj la.”

* 7:34: Luk 15:2

* 7:37: Mat 26:7; Mak 14:3; Jon 12:3

Ma Yisu hanaŋ, “Anêm auk ma mavi.”

⁴⁴ Ma Yisu hik i liliŋ ma hayê avi êŋ ma hanaŋ hadêŋ Saimon, “Nôŋgô avi êntêk. Yahabitak hayô anêm unyak kapô ma miŋ hôêv ŋaŋ ba yahathik yaveŋ ami. Ma doŋtom avi êntêk hathik yaveŋ hathak yanida mathôk ma haya vê hathak yanida wakadôk ŋaŋ. ⁴⁵ Ma miŋ huliŋu ya ami, ma doŋtom avi êntêk halinju yaveŋkapô lôbôlôŋ. ⁴⁶ Ma miŋ howa nôm lêŋlêŋ ba honŋasô hayô hamô yaleŋkadôk ami, ma doŋtom avi êntêk hawa nôm lêŋlêŋ ôv mavi ba haŋgasô hayô hamô yaveŋkapô. ⁴⁷ Aêŋ ba yanaŋ êndêŋ o nena avi êntêk lahaviŋ ya bêŋ anôŋ ba intu alalô ayala nena anêŋ kambom bêŋ anôŋ bôk hêv yak yôv. Ma doŋtom avômalô takatu ba esoŋ nena iniŋ kambom takatu ba Wapômbêŋ hêv vê ma dokte iyom, êŋ ma leŋinjhaviŋ yani dokte aêŋ iyom.”

⁴⁸ Ma Yisu hanaŋ hadêŋ avi êŋ nena, “Anêm kambom sapêŋ lêk hêv yak yôv.”

⁴⁹ Ma avômalô takatu ba êmô Saimon anêŋ unyak elanô abô êŋ ma enaŋ hadêŋ i nena, “Ôpêntêk ma opalê ba intu hêv kambom vê?”

⁵⁰ *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ avi êŋ, “Anêm hôêvhaviŋ hêv o bulubiŋ. Nu lôk lemmavi.”

8

Avi doho êv Yisu thêlô sa

¹ Yôv ma Yisu hi haveŋ malak lôbôlôbô ba hanaŋ Abô Mavi hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak. ² *Nê ku laumiŋ ba lahavuju lôk avi takatu ba bôk hêv iniŋ ŋgôk lôk lijiŋ vê even haviŋ yani. Avi takatu te ma Malia anêŋ Magadala sêbôk ba ŋgôk baherŋvi ba lahavuju etak yani. ³ Ma avi yaŋ ma Joana, Kusa yanavi. Kusa ma ôpatu ba hayabiŋ Helot anêŋ unyak. Ma te ma Susana lôk avi bêŋ anôŋ haviŋ. Avi takêŋ ethak êv Yisu thêlô sa hathak nômkama.

Abô loŋ kapô hathak anyô hapaliv yaŋvêk

(Mat 13:1-23; Mak 4:1-20)

⁴ Avômalô bêŋ anôŋ ibi thêthô hêk lomalak lomalak ba êlêm ethak doŋtom ek nêgê Yisu. Ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te nena, ⁵ “Anyô te hi hapaliv yaŋvêk halôk anêŋ ku. Ma hapaliv yaŋvêk takêŋ ma vi halôk loŋôndê ba avômalô evak pesa lôk menak êpôm ba eyaŋ. ⁶ Ma doho halôk pik lôk valu ba hapup. Ma doŋtom pik êŋ moma ba yaŋvêk êŋ hayeŋ ba hama. ⁷ Ma vi halôk loŋ yak lôkmaŋgiŋ kapô ba yak êŋ halumbak hayô yaŋvêk takêŋ vôv. ⁸ Ma doŋtom vi halôk pik mavi ba hapup ba habitak bêŋ ma hik anôŋ ba hatôm 100.”

Yisu hanaŋ abô takêŋ yôv ma halam nena, “Môlô ŋê lôk lemôndôŋ ma nodanô abô êntêk katô.”

* 7:50: Luk 8:48; 18:42 * 8:2: Mat 27:55-56; Mak 15:40-41; Luk 23:49

9 Ma Yisu anêḡ ḡê ku enaḡ hik yani liḡ hathak abô loḡ kapô êḡ anêḡ ôdôḡ. 10 *Ma yani hanaḡ nena, “Wapômbêḡ lêk hik anêḡ auk loḡ kapô hathak anêḡ loḡ lôkliḡyak thô hadêḡ môlô yôv. Ma doḡtom avômalô vi ma yahathak yahanaḡ hathak abô loḡ kapô iyom. Ba intu “thêlô êyê, ma doḡtom miḡ êyê katô ami.

Ma thêlô elañô, ma doḡtom miḡ eyala anêḡ ôdôḡ katô ami.’”
Aisaia 6:9

11 Ma Yisu hanaḡ nena, “Abô loḡ kapô êḡ anêḡ ôdôḡ ma aêntêk. Yanḡvêk ma hatôm Wapômbêḡ anêḡ abô. 12 Yanḡvêk takatu ba halôk loḡondê ma hatôm avômalô takatu ba elañô Wapômbêḡ anêḡ abô, ma havenḡ yam ma Sadaḡ hayô ma hêv Wapômbêḡ anêḡ abô vê hêk thêlô kapôlôḡniḡ ek miḡ nêḡmimbiḡ ami. Ba intu Wapômbêḡ miḡ hatôm nêḡm thêlô bulubiḡ ami. 13 Ma yanḡvêk takatu ba halôk pik lôk valu ma hatôm avômalô takatu ba elañô Wapômbêḡ anêḡ abô ba evaloḡ lôk leniḡmavi. Ma doḡtom iniḡ ḡgalôk miḡ halôk pik kapô ba hi ami. Ba intu êvhaviḡ bidona iyom ma malaiḡ hayô ma etak iniḡ êvhaviḡ. 14 Ma yanḡvêk takatu ba halôk yak lôkmaḡniḡ kapô ma hatôm avômalô takatu ba elañô Wapômbêḡ anêḡ abô, ma doḡtom thêlô êmô dokte

ba pik êntêk anêḡ malaiḡ lôk anêḡ nômkama lôk anêḡ nôḡm mavi hathivuḡ Wapômbêḡ anêḡ abô siḡ ba thêlô miḡ ik anôḡ ami ma mi. 15 Ma doḡtom yanḡvêk takatu ba halôk pik mavi ma hatôm avômalô takatu ba kapôlôḡniḡ mavi ba maleḡ lêlê. Thêlô elañô Wapômbêḡ anêḡ abô ba evaloḡ loḡ majanaḡ. Êḡ ma hatôm imiḡ lôklokwaḡ ba ik anôḡ mavi.

Miḡ evuḡ atum lam anêḡ deda ami
(Mak 4:21-25)

16 * “Anyô miḡ ethak êtôm atum lam ba êdô hamô uḡ kapô mena ivuḡ hamô loḡ kapô te ami. Thêlô ethak êthôkwêḡ hamiḡ ek avômalô takatu ba êyô unyak kapô ma nêḡê deda. 17 *Nômkama takatu ba ivuḡ hêk loḡ kapô ma tem nimbitak loḡ yaiḡ. Ma nômkama takatu ba ivuḡ i êmô loḡ momaḡniḡ ma tem nimbitak yaiḡ ek sapêḡ neyala i. 18 *Aêḡ ba môlô nodañô yenaḡ abô êntêk katô. Ôpatu ba hayala yenaḡ abô katô ma tem Wapômbêḡ indum ba yani eyala nômkama doho imbiḡ. Ma doḡtom ôpatu ba miḡ hayala yenaḡ abô ami, ma tem Wapômbêḡ enja auk takatu ba ôpêḡ hasoḡ nena bôk hawa yôv vê êḡjêk ôpêḡ.”

Yisu anêḡ talêbô lôk iviyaḡ
(Mat 12:46-50; Mak 3:31-35)

* 8:10: Ais 6:9-10 * 8:16: Mat 5:15; Luk 11:33 * 8:17: Mat 10:26; Luk 12:2

* 8:18: Mat 25:29; Luk 19:26

19 Ma Yisu anêḡ talêbô lôk iviyaḡ êlêm ek nêgê yani, ma donḡtom avômâlô bêḡ anôḡ imiḡ loḡ siḡ ba miḡ hatôm nêgê yani ami. 20 Êḡ ma anyô te hanaḡ hadêḡ Yisu nena, “Lemtambô lôk môlôviyaḡ imiḡ yaiḡ ba leniḡhaviḡ nêgê o.”

21 Êḡ ma Yisu hanaḡ, “Yenaḡ wakatik lôk aiyaḡ thêlô ma ḡê takatu ba elañô Wapômbêḡ anêḡ abô ba esopa.”

Yisu hanaḡ ba lovak bêḡ hama

(Mat 8:23-27; Mak 4:35-41)

22 Wak te ma Yisu hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku nena, “Alôana kasukthôm vi tuvulu.” Êḡ ma ewa yeḡ ba i. 23 Thêlô i ma Yisu hêk sôm. Ma ôthôm bêḡ lôk lovak hayô ba hayuv kasuk ba hik halôk yeḡ kapô ba hadum ek êmô thêlô sesoḡ êndôk kasuk kapô ba ini.

24 Êḡ ma i ik Yisu liḡ ba enaḡ, “Anyô bêḡ, anyô bêḡ, alalô tem nama ba mi!”

Ma Yisu haviyô ma hathaḡ lovak lôk kasuk budum bêḡ takatu ba ema ba êk tiḡiḡ. 25 Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Môlônim ôêvhaviḡ hamô êsê?” Ma thêlô êkô ba esoḡ kambom ba enaḡ hi ba halêm nena, “Ôpêntêk ma opalê ba intu hanaḡ abô hadêḡ kasuk lo lovak ba elañô anêḡ abô ba esopa?”

Yisu hêv ḡḡok vê hêk anyô te
(Mat 8:28-34; Mak 5:1-20)

26 Ma thêlô ewa yeḡ êḡ ba ibup êyô kasuk ba i avômâlô

Gelasa iniḡ pik. Loḡ êḡ hêk Galili vi tuvulu. 27 Ma thêlô ethak liḡ ma Yisu hatak yeḡ ba hi, ma anyô te atu ba ḡḡok hamô haviḡ yani anêḡ loḡ êḡ halêm ba hapôm Yisu. Ôpêḡ bôk hatak anêḡ malak ma hi hamô siô ba haveḡ kôlôlôḡ. 28-29 ḡê loḡ êḡ ethak ekak ôpêḡ baḡ lo va lusu hathak seḡ ma êv anyô te ek eyabiḡ, ma donḡtom ḡḡok êḡ hayô ba hayôkwiḡ ôpêḡ ma hamô seḡ êḡ kisi. Ma habi ôpêḡ vôkê ma hi hamô loḡ thiliv.

Ma anyô êḡ hayê Yisu ma halaḡ boloba ba hêv yak halôk pik habobo Yisu valuvi. Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ ḡḡok lelaik atu nena, “Otak ôpêntêk ba nu.” Êḡ ma ôpêḡ halam lôklala bomaḡ nena, “Yisu, o ma Wapômbêḡ Len Anôḡ Biḡ anêḡ Nakaduḡ, lemhaviḡ undum malê êndêḡ ya? Miḡ nêḡ vovaḡ êndêḡ ya ami!”

30 Êḡ ma Yisu hanaḡ hik ôpêḡ liḡ, “Anêḡ athêḡ nena?”

Ma ôpêḡ hanaḡ, “Yenaḡ athêḡ nena ḡê Vovak Lubuḡlubuḡ” ek malê nena ḡḡok bêḡ anôḡ êmô yani kapô.

31 Ma ḡḡok takêḡ enaḡ lôbôlôḡ hadêḡ Yisu nena, “Miḡ ômbi yêlô êndôk Viv atu ami. 32 Nêḡ yêlô ni êndôk bok takêḡdaku ba êmô dum endaku.” Êḡ ma Yisu halôk hathak iniḡ auk. 33 Ma ḡḡok takêḡ etak ôpêḡ ma i êlôk bok takêḡ kapô. Ma bok takêḡ elañviḡ kethêḡ ba i hadêḡ loḡ kambom ma êv

yak halôk kasukthôm ba njan halok sapêḅ vônô.

³⁴ Ma ḅê takatu ba eyabin bok êyê nôm êḅ ma êsôv ba i enaḅ mayaliv havenḅ lomalak. ³⁵ Ma avômalô êlêm ek nêḅê nena malê te habitak loḅ êḅ. Thêlô êyô ma êyê Yisu lôk ôpatu ba ḅḅok bêḅ anôḅ bôk êmô havinḅ yani ba lêk anêḅ auk habitak mavi ba hapuk sôp ma hamô habobo Yisu valuvi. Avômalô êyê ba êkô kambom. ³⁶ Ma ḅê takatu ba êyê nôm êḅ enaḅ hadêḅ avômalô hathak nôm takatu ba hadum ba anyô lôk ḅḅok atu habitak mavi. ³⁷ Ma avômalô Gelasa sapêḅ êkô ba elowalinḅ kambom ba enaḅ ek Yisu etak i ba ni buyaḅ. Aêḅ ba Yisu hathak yeḅ ma thêlô êvôi Galili hathak loḅbô.

³⁸ Ma anyô lôk ḅḅok atu lêk mavi ba hanaḅ lôklokwaḅ hadêḅ Yisu nena, “Hatôm yasôk imbinḅ o e?” Ma doḅtom Yisu hêv ek êmbôni anêḅ loḅ ba hanaḅ, ³⁹ “Onaḅ êndêḅ avômalô esak nômbêḅ atu ba Wapômbêḅ hadum hathak o.” Êḅ ma havôhi anêḅ loḅ ma hanaḅ hadêḅ avômalô sapêḅ hathak nômbêḅ atu ba Yisu hadum hadêḅ yani.

Avena ḅama lo avi lijin
(Mat 9:18-26; Mak 5:21-43)

⁴⁰ Yisu hale hi kasukthôm vi tuvulu hathak loḅbô ma avômalô bêḅ anôḅ lêk eyabinḅ yani êmô linḅdanḅ ba ewa yani thô. ⁴¹ Ma anyô bêḅ hayabinḅ unyak yeḅ te halêm ma anêḅ athêḅ nena Jailus. Yani halek

vadôḅ lêlô habobo Yisu valuvi ma hanaḅ hik yani linḅ lôk kapô malainḅ ek Yisu imbinḅ yani ba ini anêḅ unyak. ⁴² Ek malê nena anêḅ amena ma doḅtom iyom ba hapôm lijinḅ ba hadum ek ema. Amena êḅ anêḅ sondabêḅ ma hatôm lauminḅ ba lahavuju.

Êḅ ma Yisu hi havinḅ yani ma avômalô bêḅ anôḅ ekalabu yani sinḅ. ⁴³ Ma avi te hamô loḅ êḅ ba hapôm lijinḅ thalalenḅ halom hatôm sondabêḅ lauminḅ ba lahavuju. Ma anyôla minḅ hatôm idum yani mavi ami. ⁴⁴ Avi êḅ halêm habobo Yisu dômlokwaḅ ma hasôm Yisu anêḅ kwêv daim anêḅ danḅ iyom ma kethêḅ oyaḅ ma thalalenḅ êḅ hakapok.

⁴⁵ Êḅ ma Yisu hanaḅ hik thêlô linḅ, “Opalê hasôm ya?”

Ma thêlô sapêḅ enaḅ nena thêlô mi. Ma Pita hanaḅ, “Anyô Bêḅ, avômalô bêḅ anôḅ ekalabu o sinḅ ba intu êsôm o.”

⁴⁶ Ma doḅtom Yisu hanaḅ, “Anyôla hasôm ya ba yahasaé nena yenaḅ lôklokwaḅ doho hêv yak.”

⁴⁷ Ma avi êḅ hayê nena minḅ hatôm imbuḅ i ami. Ba intu hakô ba halowalinḅ ba hi halek vadôḅ lêlô habobo Yisu va. Ma hanaḅ hathak hasôm yani ma kethêḅ oyaḅ ma anêḅ thalalenḅ atu hakapok ba avômalô nômbêḅ atu elanô. ⁴⁸ *Ma Yisu hanaḅ hadêḅ avi êḅ, “Yenaḅ avena, anêm hôêvhavinḅ hadum ba

* 8:48: Luk 7:50

lêk hubitak mavi. Nu lôk kapôlôm labali.”

⁴⁹ Yisu hanañ abô hamiñ denañ ma anyô te halêm anêñ Jailus anêñ unyak ba hanañ, “Nalum avi lêk hama yôv ba intu otak kêdôn̄waga ma miñ nêñ malain̄ êndên̄ yani ami.”

⁵⁰ Yisu halan̄ô abô êñ ma hanañ hadên̄ Jailus, “Miñ ôkô ami. Nêñimbiñ iyom ma tem nalum avi mavi esak lon̄bô.”

⁵¹⁻⁵³ Yisu hayô Jailus anêñ unyak ma avômalô êmô ba elañ asên̄ malên̄ lôk leñ̄malain̄ bêñ hathak yani. Ma Yisu hanañ, “Asên̄ dô. Yani hêk sôm iyom ma miñ hama ami.” Thêlô eyala nena lêk hama yôv ba intu emalik hathak Yisu. Ma Yisu hadô avômalô ini imbiñ yani ba hawa Pita lo Jon ma Jems lôk amena êñ talêbô lo lambô iyom ba i unyak kapô haviñ yani.

⁵⁴ Êñ ma havalon̄ avena hamô ban̄ ma halam nena, “Avena, umbiyô!” ⁵⁵ Ma avena êñ anêñ dahô hayô halôk kupik hathak lon̄bô ma kethen̄ oyañ ma haviyô. Ma Yisu hanañ ek nêñnêm nôm êndên̄ avena êñ ek enjañ. ⁵⁶ Ma anêñ talêbô lo lambô eson̄ kambom. Ma don̄tom Yisu hanañ lôklokwan̄ nena miñ nenañ nôm êñ bêñ êndên̄ anyôla ami.

9

Yisu hêv nê ku ba i
(*Mat 10:5-15; Mak 6:7-13*)

¹ Yisu halam anêñ nê ku laumiñ ba lahavuju ethak don̄tom ma hêv lôklokwan̄ lôk athên̄ bêñ hadên̄ i ek nêñnêm ngôk sapên̄ vê lôk nindum avômalô lijiñ mavi. ² Ma yani hêv thêlô ba i ek nenañ abô esak Wapômbên̄ anêñ lon̄ lôkliñyak lôk nindum avômalô lôk lijiñ mavi. ³ *Ma Yisu hanañ hadên̄ thêlô, “Môlô nu lomalak lomalak. Ma miñ noja kôm lo vak ma nôm lo valuseleñ imbiñ ami. Uñgwik kwêv don̄tom ma miñ noja kwêv yañ imbiñ ami. ⁴ Unyak alêla takatu ba môlô ôyô, ma nômô unyak êñ iyom endeba notak lon̄ êñ ek unu buyañ. ⁵ Ma don̄tom lon̄ takatu ba miñ ewa môlô thô ami, ma waklavôn̄ otak lon̄ êñ, ma uñgwik von̄govañ takatu ba hamô vemimkapô vê êndôk thêlô malen̄iñ ek injik iniñ kambom thô.” ⁶ Yôv ma thêlô i even̄ lomalak lomalak ba enañ Wapômbên̄ anêñ Abô Mavi lôk idum avômalô lôk lijiñ mavi.

Helot lahabi nena Yisu ma opalê

(*Mat 14:1-2; Mak 6:14-16*)

⁷ *Anyô Bêñ Helot halan̄ô nôm takatu ba Yisu hadum ba lahabi bêñ anôn̄ hathak ek malê nena anyô doho enañ aêntêk, “Jon haviyô hêk n̄ama hathak lon̄bô.” ⁸ Ma anyô doho enañ, “Elia halêm,” ma doho enañ, “Plopet tak sêbôk te haviyô hathak lon̄bô.” ⁹ *Êñ ma Helot hanañ nena,

* 9:3: Luk 10:4-11 * 9:7: Mat 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19 * 9:9: Luk 23:8

“Bôk yahadabêḡ Jon laselo kisi yôv, ma doḡtom Yisu ma opalê ba yahalaḡô avômalô enaḡ abôkama hathak yani?” Êḡ ma yani hadum ek êḡjê Yisu.

Yisu havakôḡ avômalô hatôm 5,000

(Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Jon 6:1-15)

¹⁰ Ma Yisu anêḡ aposel êyô, ma enaḡ hathak nôḡ takatu ba thêlô idum bêḡ hadêḡ Yisu. Yôv ma Yisu halom thêlôda iyom ba i malak te anêḡ athêḡ nena Betsaida. ¹¹ Ma doḡtom avômalô bêḡ anôḡ eyala nena Yisu lêk hi. Êḡ ma thêlô esopa yani ba i. Thêlô i êyô ek Yisu ma yani hawa thêlô thô. Yôv ma yani hanaḡ abô hathak Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklijyak ba hadum avômalô lôk lijij ibitak mavi.

¹² Ma yaḡsiḡ bôlôvôḡ ma Yisu anêḡ ḡê ku êlêḡ ma enaḡ hadêḡ yani nena, “Lêk yaḡsiḡ ma alalô amô loḡ thiliv. Ba intu otak avômalô takêntêk ek ini malak lôk loḡ takatu ba hamô habobo ek nêmbôlêḡ iniḡ nôḡ lôk loḡ nêjêk.”

¹³ Ma doḡtom Yisu hanaḡ nena, “Mi, môlôda nobakôḡ i.” Ma thêlô enaḡ, “Yêlôaniḡ nôḡ ma polom bahenḡvi ma alim ju iyom hamô ba miḡ hatôm ami. Aêḡ ba yêlô ana nanêḡ nôḡ vuli ek avômalô nôḡmbêḡ êntêk êḡ la?” ¹⁴ Thêlô enaḡ abô êḡ ek malê nena anyô bêḡ anôḡ ba hatôm 5,000 la intu êḡmô.

Ma Yisu hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku nena, “Môlô nonaḡ êndêḡ avômalô nena nesak doḡtom êtôm aêntêk 50 dum te, ma 50 dum yaḡ êtôm 5,000.” ¹⁵ ḡê ku idum aêḡ hadêḡ avômalô ba sapêḡ êlôk êḡmô biḡ. ¹⁶ Ma Yisu hawa polom bahenḡvi lôk alim ju atu ba hêv ma hathak leḡ ma hateḡ mek. Vêḡ ma haya hi lôbôlôbô ma hêv hadêḡ anêḡ ḡê ku ba ibi sam hadêḡ avômalô nôḡmbêḡ atu. ¹⁷ Ma avômalô sapêḡ eyaḡ ba leḡḡvijyak. Ma nôḡ wata vi atu ba hamô ma ḡê ku isup halôk vak sam lauminḡ ba lahavuju.

Pita hanaḡ nena Yisu ma Kilisi

(Mat 16:13-28; Mak 8:27-9:1)

¹⁸ Wak te ma Yisu hateḡ mek ma anêḡ ḡê ku iyom êḡmô haviḡ yani. Ma Yisu hanaḡ hik thêlô liḡ nena, “Avômalô ethak elam ya nena opalê?”

¹⁹ *Ma thêlô enaḡ nena, “Doho enaḡ nena o ma Jon anyô hathik ḡaḡ. Ma doho enaḡ nena o ma Elia, ma doho enaḡ nena o ma plopet bô te intu haviyô hathak loḡbô.”

²⁰ *Ma Yisu hanaḡ hik thêlô liḡ, “Ma môlôda olam ya nena opalê?”

Ma Pita hanaḡ viyaḡ nena, “O ma Mesia atu ba Wapômbêḡ hêv ek nêḡ anêḡ avômalô bulubiḡ.”

* 9:19: Luk 9:7-8

* 9:20: Jon 6:68-69

* 9:22: Luk 9:44; 18:32-33

21 Êḡ ma Yisu hanaḡ lōklokwaḡ hadêḡ thêlō ek miḡ nenaḡ abō êḡ bêḡ êndêḡ anyōla ami. 22 *Ma yani hanaḡ nena, “Anyō Anêḡ Nakaduḡ atu tem esopa Wapōmbêḡ anêḡ lahaviḡ ba enja vovaḡ bêḡ anōḡ. Ma Israeḡ iniḡ ḡê bêḡbêḡ lōk ḡê bêḡbêḡ êbōk da lōk ḡê lōkauk hathak abō balabuḡ tem nêmbōliḡ dômiḡ êndêḡ yani. Ma Wapōmbêḡ tem indum ba nijik yani vônō. Ma êtôm wak lô ma tem injik yani liḡ imbiyō esak loḡbō.”

23 *Ma yani hanaḡ hadêḡ avômâlō sapêḡ nena, “Anyōla hadum ek esopa ya, êḡ ma êmbōliḡ dôḡ êndêḡ yanida ma enja anêḡ alovalaḡaḡsiḡ êtôm wak nōmbêḡ intu sapêḡ ba esopa ya. 24 *Ek malê nena ôpatu ba lahabi bêḡ anōḡ hathak anêḡ lōkmala pik ma anêḡ lōkmala êḡ tem nêḡ yak. Ma doḡtom ôpatu ba hatak anêḡ lōkmala ek hasopa ya, yani êḡ tem enja lōkmala anōḡ. 25 Anyō te hawa nōmkama pik sapêḡ, ma doḡtom miḡ hasopa Wapōmbêḡ ami ba anêḡ lōkmala hêḡ yak, êḡ ma tem yani êmō mavi e? Mi anōḡ, tem enja vovaḡ. 26 *Ma anyōla mama ek ya lōk yenaḡ abō, ma embeḡ yam atu ba ya Anyō Anêḡ Nakaduḡ yandealêḡ imbiḡ yenaḡ deda lōkmaḡiḡ lōk lambō ma aḡela mathêḡ iniḡ deda

lōkmaḡiḡ, ma tem ya mama ek ôpêḡ aêḡ iyom. 27 Aêḡ ba yanaḡ avanōḡ êndêḡ mōlō nena Wapōmbêḡ anêḡ loḡ lōkliḡyak tem êlêḡ. Ma mōlō vi atu ba umiḡ loḡ êntêk tem nômō lōkmala denaḡ ma ôḡḡō nôm êḡ imbiḡ.”

Yisu liḡkupik habitak yaḡda (Mat 17:1-13; Mak 9:2-13)

28 Ma Yisu hanaḡ abō êḡ yōv ma wak bahêḡvi ba lahavulō hale ba hi. Ma Yisu hathak dumlolê te ba hi ek eteḡ mek ma hawa Pita lo Jems ma Jon iviḡ yani. 29 Yisu hateḡ mek denaḡ ma thohavloma habitak yaḡda ba anêḡ kwêv habitak thapuk hatôm damak hêv. 30-31 *Ma ketheḡ oyaḡ ma anyō lokwanju lōk deda bêḡ imiḡ ba enaḡ abō haviḡ yani, yaḡ ma Mose ma yaḡ ma Elia. Thai enaḡ abō hadêḡ Yisu hathak nôm takatu ba Yisu tem indum ba injik anōḡ êmō Jelusalem endeba yani etak pik êntêk ba ni. 32 *Ma Pita lo Jems ma Jon thêlō maleḡ hatulak ba êk sôm. Ma thêlō iviyō ma êyê Yisu anêḡ deda bêḡ lōk anyō ju imiḡ iviḡ yani. 33 Ma thai idum ek ini ma Pita hanaḡ hadêḡ Yisu aêntêk, “Anyō bêḡ, mavi anōḡ ek lêk alalō amō loḡ êntêk. Yêlō nadav unyak lōkkupik lokwaḡlō, te ek o ma te ek Mose ma te ek Elia.” Pita hathōḡ abō atu ba enaḡ ba intu hanaḡ aêḡ.

34 Pita hanaḡ abō denaḡ ma buliv te hayō hava thêlō

* 9:23: Mat 10:38; Luk 14:27 * 9:24: Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25 * 9:26:

Mat 10:33; Luk 12:9 * 9:30-31: Luk 9:22 * 9:32: 2Pi 1:16-18 * 9:35: Luk 3:22

siŋ ba thêlô êkô. ³⁵ *Ma abô te halêm anêŋ buliv êŋ kapô nena, “Intu ma yenaŋ Okna ba bôk yahatak yani yôv ek indum yenaŋ ku. Ba nodanô anêŋ abô.” ³⁶ Abô êŋ habitak yôv ma thêlô êyê Yisu iyom hamiŋ. Pita lo Jems ma Jon miŋ enaŋ hadêŋ anyôla hathak nôm takatu ba êyê lo elanô ami.

Yisu hêv ngôk vê hêk okna te
(*Mat 17:14-21; Mak 9:14-29*)

³⁷ Haviyô hayaŋ ma Yisu thêlô etak dumlolê hêk ma êlôk ba i, ma avômalô bêŋ anôŋ i êpôm yani. ³⁸ Ma anyô te halam aêntêk, “Kêdônwaga, hatôm nê m kapôlôm ek yenaŋ okna ba nê m yani sa ek malê nena yenaŋ okna doŋtom iyom. ³⁹ Ngôk te hathak hayôkwiniŋ yani ba ketheŋ oyaŋ ma yani halaŋ boloba ba halowaliŋ kambom ba wapôk habitak abôlêk. Ngôk êŋ habuliŋ yani liŋkupik kambom anôŋ ba miŋ hathak hatak yani dokte ami. ⁴⁰ Yahananŋ hik anê m nê ku liŋ lôklokwanŋ ek nê nê m ngôk kambom êŋ vê, ma doŋtom thêlô miŋ hatôm ami.”

⁴¹ Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Yahamô haviŋ môlô sawa daim ma doŋtom miŋ ôêvhaviŋ ami ma owa auk lokbaŋ aleba yakapôlônŋ lêk ha-giap hathak môlô. Onja okna êŋ êlê m.”

⁴² Ma okna êŋ haveŋ denaŋ, ma ngôk êŋ habi vôkê halôk

pik ba hadum ba okna halowaliŋ kambom. Ma doŋtom Yisu hathaŋ ngôk lelaik êŋ, ma hadum okna êŋ ba habitak mavi ma hêv hi hadêŋ lambô hathak lonbô. ⁴³ Ma avômalô sapêŋ eson kambom hathak Wapômbêŋ anêŋ lôklokwanŋ bêŋ.

Yisu hanaŋ bôlônŋ yaŋ
hathak anêŋ ŋama
(*Mat 17:22-23; Mak 9:30-32*)

Avômalô sapêŋ leniŋhabi abô bêŋ anôŋ hathak nô m takatu ba Yisu hadum, ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, ⁴⁴ * “Môlô nodanô abô êntêk katô. Tem nenaŋ Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu bêŋ ba netak êndôk avômalô baheniŋ.” ⁴⁵ *Ma anêŋ nê ku êthônŋ abô êŋ anêŋ ôdônŋ paliŋ ek malê nena havuŋ ek thêlô. Ma êkô ek nenaŋ injik yani liŋ ek enaŋ anêŋ ôdônŋ bêŋ êndêŋ thêlô.

Opalê intu anyô bêŋ?
(*Mat 18:1-5; Mak 9:33-41*)

⁴⁶ *Ma Yisu anêŋ nê ku êkôki nena thêlô alisé intu bêŋ ek nê ku vi. ⁴⁷ Ma Yisu hayala thêlônŋ auk êŋ. Ma hawa amena te ba hadô hamiŋ habobo yani. ⁴⁸ *Ma hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Ôpatu ba hêvhaviŋ ya ba hawa amena nate aêntêk thô, ma hatôm hawa ya thô. Ma ôpatu ba hawa ya thô, ma hatôm hawa ôpatu ba hêv ya ba yahalê m thô haviŋ. Ma ôpatu ba hadum i aleba

* 9:44: Luk 9:22 * 9:45: Luk 18:34

* 9:46: Luk 22:24

* 9:48: Mat 10:40

yaôna hamô môlô malêvôn
intu anyô bêñ ek môlô.”

49 Ma Jon hanañ nena,
“Anyô Bêñ, yêlô ayê anyô te
hêv ñgôk vê hathak anêm
athêñ. Ma doñtom yani ma
miñ alalô te ami ba intu yêlô
anañ ek yani etak ku êñ.”

50 *Ma doñtom Yisu hanañ
nena, “Dô! Miñ numiñ yani
loñ siñ ami. Ôpatu ba miñ
hapôlik hathak alalô ami,
intu alalôaniñ te.”

Avômalô Samalia êdô Yisu

51 Waklavôn Wapômbêñ
enja Yisu ni leñ lêk habobo,
êñ ma yani lavidonj ek ni
Jelusalem. 52 Ma yani hêv
anyô doho ba i malak te hêk
Samalia ek nêpôpêk nômkama
êmônj ek yani. 53 Ma doñtom
avômalô loñ êñ êdô neja
yani thô ek malê nena hi
Jelusalem. 54 *Ma ñê ku Jems
lo Jon êyê nôm êñ ma enañ hik
yani liñ aêntêk, “Anyô Bêñ,
yai nandam atum êndôk ba
êlêm anêñ leñ ek esañ thêlô
e?” 55 Ma doñtom Yisu hik i
liliñ ma hayanda thai. 56 Ma
thêlô i malak yañ.

*Ku bêñ ek nesopa Yisu
vanjgwan*

(Mat 8:18-22)

57 Thêlô evenj loñôndê ba i
ma anyô te hanañ nena, “Loñ
nômbêñ atu ba hu ma tem ya-
sopa o.”

58 Ma Yisu hanañ, “Avuñ
yatap iniñ pik abyañ hamô
ma menak iniñ unyak hamô
aliñ, ma doñtom ya Anyô

Anêñ Nakadunj atu ma yenañ
loñ yanjgêk ma mi.”

59 Ma Yisu hanañ hadêñ
anyô yañ nena, “Osopa ya.”

Ma doñtom ôpêñ hanañ,
“Anyô Bêñ, otak ya ek yana
yandav wakamik vêmam.”

60 Ma Yisu hanañ hadêñ
yani, “Dô, ñê ñama da ne-
dav iniñ ñama. Ma nu onañ
abô esak Wapômbêñ anêñ loñ
lôkliñyak bêñ.”

61 *Ma anyô yañ hanañ
hadêñ Yisu nena, “Anyô
Bêñ, tem yasopa o, ma
doñtom otak ya ek yanañ
waklêvônj êndêñ yenañ
avômalô vêmam.”

62 Ma Yisu hanañ viyañ
nena, “Ôpatu ba havenj
loñôndê ma hik ma liliñ
miñ hatôm indum ku êñjêk
Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak
kapô ami ma mi.”

10

*Yisu hêv ñê ku hatôm 72 ba
i*

(Mat 11:20-24)

1 *Yôv ma Anyô Bêñ hatak
avômalô yañda hatôm 72 ba
hêv i juju ba êmônj ek yani
ba i hadêñ malak lôñ sapêñ
atu ba yani tem ni. 2 *Ma
yani hanañ hadêñ thêlô nena,
“Nôm bêñ anônj lêk hayôk ba
hamô ku kapô, ma doñtom ñê
ku ma tomtom iyom. Aêñ
ba notenj mek êndêñ ku anêñ
alañ ek nêm ñê ku ba ini ek
nindum anêñ ku. 3 *Môlô
nu. Yahêv môlô ba u hatôm

* 9:50: Mat 12:30; Luk 11:23

* 9:54: 2Kinj 1:9-16

* 9:61: 1Kinj 19:20

* 10:1: Mak 6:7

* 10:2: Mat 9:37-38; Jon 4:35

* 10:3: Mat 10:16

boksipsip nali i êmô avun yatap malêvôn. ⁴ *Ma miñ mólô noja valuselej lôk vak lôk bokngôp imbiñ ami. Ma miñ nonañ abô pôk embeñ loñôndê ami ma unu nundum ku êñ kethen.

⁵ “Mólô ôyô unyak te kapô, ma nonañ êndên thêlô aêntêk, ‘Wapômbên hatôm indum ba mólô nômo yôhok mavi.’ ⁶ Anyô yôhok te hamô unyak êñ ba hêvHAVIN, êñ ma tem mólônim abô mavi êñ êmô imbiñ thêlô. Ma mi, ma tem abô êñ êmbôlêm ek mólôda esak loñbô. ⁷ *Ma mólô nômo unyak êñ iyom. Ma mólô ongwañ ba nunum êtôm atu ba êv hadên mólô iyom ek malê nena mólô ma nê ku ba mavi ek avômalô neyabin mólô. Ma miñ mólô unu nosak unyak mayaliv ami.

⁸ * “Mólô ôyô malak lôñ te ba ewa mólô thô ba êv nôm hadên mólô, êñ ma mólôngañ. ⁹ Ma mólô nundum thêlônin avômalô lôk lijñ nimbitak mavi, ma mólô nonañ aêntêk, ‘Wapômbên anên loñ lôklinyak lêk halêm habobo mólô.’ ¹⁰ Ma donjom miñ ewa mólô thô ami, êñ ma mólô unu numiñ loñôndê ma nonañ nena, ¹¹ *Yêlô ik vongovan veniñkapô vê halôk mólô malemim ek injik mólônim kambom thô. Ba intu mólô lemim imbi katô nena Wapômbên anên loñ lôklinyak lêk halêm habobo mólô.’

¹² *Yañ êndên mólô nena waklavôn atu ba Wapômbên endelêm ek endañ abô, êñ ma avômalô loñ atu ba miñ ewa mólô thô ami, thêlônin malain tem êmôn ek avômalô kambom anên Sodom.

¹³ “Alikaknena, mólô avômalô Kolasin lo Betsaida! Mólô bôk ôyê nômbithi lomaloma. Ma donjom bôk yandum nômbithi takên êmô Taia lo Saidon malêvôn, êñ ma kethen oyan ma tem nijik kwêv kambom lôk nesav atum ngavu esak leñkadôk ek nede kapôlônin lilin. ¹⁴ Waklavôn atu ba Wapômbên endelêm ek endañ abô, êñ ma mólônim malain tem bên anôn êmôn ek avômalô Taia lo Saidon inin! ¹⁵ Ma mólô avômalô Kapaneam, tem nêmbô mólônim athên esak leñ e? Mi, mólô tem unu nê nama inin loñ!

¹⁶ * “Anyô halañ mólônim abô, êñ ma yani halañ yañ abô havin. Ma anyô havôlin dôm hadên mólô, êñ ma yani havôlin dôm hadên ya havin. Ma anyô havôlin dôm hadên ya, êñ ma yani havôlin dôm hadên Ôpatu ba hêv ya ba yahalêm havin.”

Nê ku êvôlêm hathak loñbô (Mat 11:25-27; 13:16-17)

¹⁷ Nê ku 72 takatu êvôlêm hathak loñbô ma leñimavi bên anôn ba enañ, “Anyô Bên, yêlô adum ku lomaloma

* **10:4:** Mat 10:7-14; Mak 6:8-11; Luk 9:3-5 * **10:7:** 1Ko 9:6-14; 1Ti 5:18

* **10:8:** 1Ko 10:27 * **10:11:** Ap 13:51; 18:6 * **10:12:** Stt 19:24-25; Mat

10:15; 11:24 * **10:16:** Mat 10:40; Luk 9:48; Jon 5:23 * **10:18:** Jon 12:31; ALK 12:8-9

lôk êv ngôk vê hathak anêm athêj.”

18 *Ma Yisu hanañ aêntêk, “Yahayê Sadan hêv yak anêj leñ hatôm damak. 19 *Odañô, yahêv lôklokwan hadêj mólô ek nombak umya lo danğaviñ pesa. Ma mólô hatôm nômô Sadan ôpatu ba lamaniñ hathak mólô anêj lôklokwan sapêj lu. Ma nômlate miñ hatôm imbuliñ mólô ami ma mi. 20 *Ma mólô miñ lemimmavi bêj anôj esak ngôk elañô mólônim abô ami ma mi, ma doñtom mólô lemimmavi esak Wapômbêj bôk hato mólônim athêj hêk leñ.”

21 Yôv ma Lovak Mathen hadum Yisu anêj kapô lamavi ba hanañ, “Wakamik, O ma leñ lo pik anêj alañ! Lêk huvuñ anêm auk hadêj nê lôkauk lôk nê bêjbêj ma huik thô hadêj nê takatu ba êtôm avômena yaônena. Ba intu yahabô anêm athêj! Wakamik, avanôj oda hosopa anêm lemhaviñ ba intu hudum aêj.

22 * “Wakamik bôk hôêv ya auk sapêj yôv. Ba anyô late miñ hayala Nalum atu ami. Mi, O Wakamik iyom. Ma anyô late miñ hayala O Wakamik katô ami. Mi, Nalum lôk nê takatu ba Nalum lahaviñ injik O thô êndêj i iyom.”

23 Ma Yisu hik i liliñ ba hanañ hadêj anêj nê ku iyom nena, “Wapômbêj

hadum mavi hadêj mólô ba mólô ôyê nôm takatu. 24 Yanañ êndêj mólô nena sêbôk ma plopet lôk kiñ bêj anôj leñjhaviñ nêgê nôm êntêk ba lêk mólô ôyê, ma doñtom miñ êyê ami. Ma leñjhaviñ nedañô abô takêntêk ba lêk mólô olañô, ma doñtom miñ elañô ami.”

Anyô Samalia mavi te

(Mat 22:34-40; Mak 12:28-34)

25 *Wak te ma anyô lôkauk hathak abô balabuñ hayô hamiñ ba hadum ek esaê Yisu ba hanañ, “Kêdôñwaga, yandum malê ek Wapômbêj nêm lôkmala atu ba nêmo êtôm wak nômbêj intu sapêj êndêj ya?”

26 Ma Yisu hanañ hik yani liñ aêntêk, “Abô balabuñ hanañ malê? Êj ma oda osam abô êj ba lemimbi nena abô êj hanañ aisê?”

27 *Ma yani hanañ nena, “Lemimimbiñ Anyô Bêj unim Wapômbêj ênjêk unim kapôlômim lôk dahôlômim ma lôklokwan lôk unim auk sapêj. Ma lemimbiñ anêm avômalô êtôm lemhaviñ oda.”

28 *Ma Yisu hanañ nena, “Avanôj. Undum aêj ma tem ômô lôkmala.”

29 Ma doñtom yani hadum ek avômalô nêgê nena anêj auk ma mavi, aêj ba yani hanañ nena, “Yenañ avômalô êj ma opalêla?”

* 10:19: Sng 91:13; Mak 16:18 * 10:20: Plp 4:3; ALK 3:5 * 10:22: Jon

3:35; 10:15 * 10:25: Mat 22:35-40; Luk 18:18 * 10:27: Wkp 19:18; Lo 6:5

* 10:28: Wkp 18:5

30 Ma Yisu hanaŋ viyaŋ aêntêk, “Anyô te hatak Jelusalem ma halôk ba hi Jeliko. Êŋ ma nê vani êpôm yani ba ik yani ba hamayak hêk loŋôndê ma ewa anêŋ nômkama vani ba i. 31 Ma anyô habôk da te hasopa loŋôndê êŋ ba halôk ba hi. Êŋ ma yani hayê anyô êŋ, ma doŋtom yani habup halôk loŋôndê vi hale ba hi. 32 Aêŋ iyom ma Livai te halôk loŋôndê bô êŋ hale ma hayê ôpêŋ, ma ketheŋ oyaŋ habup halôk loŋôndê vi atu hale ba hi. 33 Ma doŋtom anyô Samalia* te halom loŋôndê êŋ ba hi ma hayê ôpêŋ ba lahiki. 34 Êŋ ma yani hi hadêŋ ôpêŋ ma hanŋasô waiŋ lôk nôm lêŋlêŋ hathak ôpêŋ anêŋ palê ma hasum. Yôv ma yani hawa ôpêŋ ba hatak hayô hamô anêŋ bok doŋki ma halom ba hi unyak atu ba êv vuli ba êk. Ma yanida hayabiŋ ôpêŋ. 35 Ma haviyô hayaŋ ma yani hêv valuseleŋ seleva ju hadêŋ unyak alaŋ ma hanaŋ nena, ‘Oyabiŋ anyô lijiŋ êntêk mavi. Ma valu êntêk miŋ hatôm ami ba wak yaŋ atu ba yahalehalêm ma tem yanêŋm doho imbiŋ.’ ”

36 Yisu hanaŋ abô loŋ kapô êŋ yôv ma hanaŋ hik anyô lôkauk êŋ liŋ aêntêk, “Lemhabi aisê? Ôpatu ba nê kambom ik ma opalê hêv yani sa hatôm yanida anêŋ avômalô te?”

37 Ma anyô lôkauk hanaŋ

viyaŋ nena, “Ôpatu ba hêv kapô hadêŋ yani.”

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ ôpêŋ nena, “Nu ma undum aêŋ iyom.”

Yisu hamô Mata lo Malia iniŋ unyak

38 Yisu lôk anêŋ nê ku even ba i ma Yisu habitak hayô malak lôŋ te ba hi. Ma avi te anêŋ athêŋ nena Mata hawa Yisu thô ba hi hamô anêŋ unyak. 39 *Mata anêŋ yaŋ molok Malia hamô habobo Anyô Bêŋ valuvi ba halaŋô anêŋ abô. 40 Ma doŋtom Mata hadum ku bêŋ anôŋ ek hapôpêk nôŋm. Êŋ ma yani hi hadêŋ Yisu ma hanaŋ, “Anyô Bêŋ, lemhabi aisê? Yahadum ku bêŋ anôŋ ma yenaŋ aiaŋ molok miŋ hêv ya sa dokte ami. Ba intu otak yani êlêm ek nêŋm ya sa.”

41 Ma doŋtom Anyô Bêŋ hanaŋ viyaŋ hadêŋ yani nena, “Mata, Mata, aisê ka lem hik o ba kapôlôm malaiŋ hathak nômkama lomalom? 42 *Ma doŋtom nômlate iyom intu ba nômbêŋ ma Malia lêk hawa nôŋm êŋ yôv ba anyô te miŋ hatôm enja nôŋm êŋ vê ênjêk yani ami ma mi.”

11

*Kobom neteŋ mek
(Mat 6:9-15; 7:7-11)*

1 Wak te ma Yisu hateŋ mek hamô bute. Ma hateŋ mek yôv ma anêŋ nê ku te hanaŋ hadêŋ yani nena, “Anyô Bêŋ, ôndôŋ yêlô ek yêlô nateŋ mek

* 10:33: Avômalô Samalia ma Islael iniŋ nê kambom. * 10:39: Jon 11:1; 12:2-3

* 10:42: Mat 6:33

êtôm sêbôk ba Jon hadôḅ anêḅ
ḅê ku.”

² Ma Yisu hanaḅ, “Môlô
notenḅ mek aêntêk,

“ ‘Wakamik, anêḅ athêḅ
êḅjêk mathenḅ.

Ma anêḅ loḅ lôklinḅyak êlêḅ
êtôm loḅ lôkthô.

³ Ma nêḅ wak tomtom anêḅ
nôm êndêḅ yêlô.

⁴ Ma yêlô êv avômalô iniḅ
kambom takatu ba
idum hadêḅ yêlô vê,

ba intu nêḅ yêlôaniḅ
kambom vê aêḅ iyom.

Lôk miḅ otak yêlô êndôk nôm
atu ba esau yêlô ami.’ ”

⁵⁻⁶ Yôv ma Yisu hanaḅ
abô loḅ kapô te hadêḅ thêlô
aêntêk, “Bôlôvôḅ biḅ te ma
hu hadêḅ anêḅ anyô môlô
te anêḅ unyak ma honaḅ,
‘Aiyaḅ, yenaḅ anyô môlô te
halêḅ anêḅ loḅ daim ba lêk
hamô yenaḅ unyak ba hama
kisi ma ya nôm mi. Ba hatôm
nêḅ polom lokwanlô ek yani
e?’ ⁷ Ma anêḅ anyô môlô atu
hamô unyak kapô tem enaḅ
viyaḅ nena, ‘Yahadô. Yêlô
lêk êk sôm ba unyak abôlêk
lêk putup yôv ba tem miḅ
yanêḅ nôm êndêḅ o ami ma
mi.’ ⁸ Yani hadô ek nêḅ anêḅ
anyô môlô sa. Ma doḅtom
yahananḅ hadêḅ môlô nena
oteḅ lôbôlôḅ, êḅ ma tem yani
mama ba imbiyô ba nêḅ nôm
êtôm atu ba hotenḅ yani.

⁹⁻¹⁰ “Ba intu yahananḅ
hadêḅ môlô nena ḅê takatu
ba enaḅ hik Wapômbêḅ liḅ,
ma tem neja nômkama êtôm
atu ba enaḅ. Ma êbôlêḅ

nôm late ma tem nêḅpôm. Ma
ipididiḅ unyak abôlêk ma
tem injik vê ek i. Aêḅ ba onanḅ
hik Wapômbêḅ liḅ ma tem
nêḅ môlônim lemimhaviḅ
êndêḅ môlô. Ma ôbôlêḅ ma
tem nôpôm. Ma upididiḅ
unyak abôlêk ma tem injik vê
ek môlô.

¹¹ “Môlô avômena iniḅ lami,
nalum hanaḅ hik o liḅ ek
enjanḅ alim ma tem nêḅ umya
kambom te êndêḅ yani e?
Ma mi! ¹² Mena yani hanaḅ
ek enjanḅ menak daluk, êḅ
ma tem nêḅ ḅgalivaḅ te e?
Ma mi! ¹³ Môlô avômalô pik
unim bôk lo loḅ ma kambom,
ma doḅtom môlô othak ôêv
nôm kama mavi hadêḅ nalumi.
Aêḅ ba môlô noyala katô
nena môlônim Lemambô Bêḅ
atu ba hamô malak leḅ yani
lamavi anôḅ ek nêḅ Lovak
Mathenḅ êndêḅ ḅê takatu ba
enaḅ hik yani liḅ.”

Yisu lo Belsebul

(*Mat 12:22-32,43-45; Mak
3:20-27*)

¹⁴ Yisu hêv ḅgôk vê hêk
anyô abôlêk putup te. Ma
ḅgôk êḅ hatak ôpêḅ ba hi ma
ôpêḅ hanaḅ abô ba avômalô
sapêḅ êyê ba esonḅ kambom.

¹⁵ *Ma doḅtom avômalô doho
enaḅ, “ḅgôk iniḅ anyô bêḅ
Belsebul hêv lôklokwanḅ hadêḅ
ôpêḅ. Ba intu hatôm nêḅ
ḅgôk sapêḅ vê êḅjêk avômalô.”

¹⁶ *Ma avômalô doho idum ek
nesau Yisu ba enaḅ hik yani
liḅ nena, “Undum lavôḅniḅ te
ek injik thô nena Wapômbêḅ
hêv o ba hôlêḅ mena mi e?”

* **11:15:** Mat 9:34; 10:25 * **11:16:** Mat 12:38

17 Ma doŋtom Yisu hayala thêlônin auk ba hanaŋ abô loŋ kapô te hadêŋ thêlô nena, “Avômalô malak lôŋ te evaki vose hi ôdôŋ ju, êŋ ma tem malak lôŋ êŋ ŋgathiniŋ ba bapu ipup imbitak. Ma avômalô ôdôŋ te evaki vose hi ôdôŋ ju ma tem thêlôda nênmêm yak. 18 Aêŋ ba Sadan anêŋ ŋgôk vi evaki vose hi ôdôŋ ju, êŋ ma Sadan anêŋ loŋ lôkliŋyak tem imiŋ majan aisé? Mi. Ma aisé ka môlô onan nena yahêv ŋgôk vê hathak Belsebul anêŋ lôklokwan? 19 Môlô onan nena ŋgôk bêŋ Belsebul hêv lôklokwan hadêŋ ya ba yahêv ŋgôk vê. Ma môlônim avômalô idum ku êŋ haviŋ! Ma opalê intu hêv lôklokwan hadêŋ thêlô ba idum ku mavi êŋ? Ngôk Bêŋ, e? Mi! Môlôda unim avômalô ik thô nena môlô onan abôyan. 20 Wapômbêŋ da hêv lôklokwan hadêŋ ya ba yahêv ŋgôk vê hêk avômalô. Aêŋ ba oyala nena Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak lêk halêm yôv.

21 “Anyô lôklokwan te havalon nômka vovak ba hayabiŋ anêŋ loŋ, êŋ ma anêŋ nômka tem êmô mavi.

22 *Ma doŋtom anyô vovak laik môŋ hayô ba hik vovak hadêŋ ôpêŋ aleba hamô lu, êŋ ma yani tem enja ôpêŋ anêŋ nômka vovak takatu ba bôk hadum ôpêŋ ba habitak lôklokwan vê. Aêŋ ba ôpatu ba lovak ma tem imbi yan atu ba hêv yak anêŋ nômka sam.

23 * “Anyôla miŋ hêv ya sa ek yai nanjik vovak êndêŋ Sadan ami, ôpêŋ hatôm haviŋ Sadan ba thai ik vovak hadêŋ ya. Ma anyô miŋ hêv ya sa ba hasup avômalô hathak doŋtom ami, êŋ ma hatôm halupuniŋ i ba êsôv mayaliv.”

24 “Ngôk lelaik hatak anyô te, êŋ ma hi haven loŋ thiliv ek êmbôlêm loŋ mavi te ek enja lovak ba êmô. Ma miŋ hapôm loŋ te ami ma tem enan nena, ‘Yatup siŋ yana unyak sêbôk esak loŋbô.’ 25 Ma hayô ba hayê nena unyak êŋ lêk epesan ba habitak mabuŋ mavi. 26 Êŋ ma tem ni êmbôlêm ŋgôk bahen vi ba lahavuju takatu ba iniŋ lôklokwan hamôŋ ek anêŋ ba enja i imbiŋ ek nimbitak nêyô unyak êŋ kapô esak loŋbô. Êŋ ma ôpêŋ tem êmô kambom anôŋ ek yan sêbôk.”

27 *Yisu hanaŋ abô takêŋ hamô denan ma avi te hamiŋ avômalô nômbêŋ êŋ malêvôn ma halam aêntêk, “Avi atu ba havathu o ba hêv sum hadêŋ o, yani êŋ êmô lôk lamavi.”

28 Ma doŋtom Yisu hanaŋ, “Ôpatu ba hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ba hasopa, yani êŋ êmô lôk lamavi anôŋ.”

Anyô doho leŋihaviŋ nêgê lavôŋiŋ

(Mat 12:38-42; Mak 8:11-12)

29 *Avômalô bêŋ anôŋ êyô ek Yisu. Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Avômalô bôlôn êntêk ma

* 11:22: Kol 2:15 * 11:23: Luk 9:50
Mat 16:4

* 11:27: Luk 1:28,42,48 * 11:29:

avômalô kambom. Thêlô enaᅇ ek yandum lavôᅇiᅇ ek injik thô nena Wapômbêᅇ bôk hêv ya ba yahalêm, ma doᅇtom tem mi. Thêlô tem nêgê Jona anêᅇ lavôᅇiᅇ iyom.
 30 Sêbôk ma Jona habitak hatôm lavôᅇiᅇ ek avômalô Ninive. Ma lêk Anyô Anêᅇ Nakaduᅇ atu tem imbitak aêᅇ iyom êndêᅇ avômalô bôlôᅇ êntêk.

31 * “Sêbôk ma Siba iniᅇ kwin hatak anêᅇ loᅇ ma halêm anêᅇ pik anêᅇ daᅇ ek endanô Solomon anêᅇ auk mavi. Odaᅇo! Nômlate hamô loᅇ êntêk ma bêᅇ ek Solomon. Ma doᅇtom môlô ôdô anêᅇ nodanô. Ma waklavôᅇ atu ba Wapômbêᅇ hatak ek nindum abô ma Siba iniᅇ kwin êᅇ tem enaᅇ môlônim kambom takêᅇ bêᅇ. 32 * Ma sêbôk ba avômalô Ninive elanô Jona anêᅇ abô ba ele kapôlôᅇiᅇ liliᅇ. Ma nômlate lêk hamô loᅇ êntêk ma bêᅇ ek Jona. Ma doᅇtom môlô ôdô anêᅇ nodanô. Ma waklavôᅇ atu ba Wapômbêᅇ hatak ek nindum abô ma tem avômalô Ninive nimiᅇ ba nenaᅇ môlônim kambom takêᅇ bêᅇ.”

Deda leᅇviᅇkupik
 (Mat 5:15; 6:22-23)

33 * “Anyô miᅇ ethak êtôm atum ba ivuᅇ hamô lôᅇ kapô mena êdô hamô uᅇ kapô ami ma mi. Thêlô êthôkwêᅇ hamiᅇ ek avômalô takatu ba êyô unyak kapô tem nêgê deda. 34 Malem daluk ma

hatôm atum ek nêᅇ deda êndêᅇ lemvimkupik. Malem daluk mavi ma tem deda êmô lemvimkupik sapêᅇ. Ma doᅇtom malem daluk kambom ma tem momaᅇiniᅇ bêᅇ êᅇjêk lemvimkupik. 35 Aêᅇ ba nôᅇgô katô nena anêᅇ deda ma deda anôᅇ ek malê nena deda doᅇ ma hatôm momaᅇiniᅇ. 36 Ma deda hamô lemvimkupik sapêᅇ, ma momaᅇiniᅇ miᅇ hêk bute ami. Êᅇ ma lemvimkupik sapêᅇ tem imbitak deda êtôm atum habi malem loᅇ.”

Yisu hathaᅇ Palisi lôk ᅇê lôkauk hathak abô balabuᅇ

(Mat 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47)

37 Yisu hanaᅇ abô yôv ma Palisi te hanaᅇ hik Yisu liᅇ ek enaᅇ nôᅇm êmô imbiᅇ yaᅇi. Êᅇ ma Yisu hi hayô ôpêᅇ anêᅇ unyak kapô. 38 Ma Palisi êᅇ hayê Yisu halôk hamô ek enaᅇ nôᅇm ma miᅇ hathik i ami. Êᅇ ma yaᅇi hasoᅇ kambom.

39 Ma Yisu hanaᅇ hadêᅇ yaᅇi nena, “Môlô ᅇê Palisi, môlô othak uthik unim tase lôk belev anêᅇ vidôm iyom, ma doᅇtom môlônim kapôlômim putup hathak kobom vaᅇi lo kobom kambom. 40 Môlô ᅇê molo, Wapômbêᅇ hapesaᅇ viyaiᅇ lôk vikapô haviᅇ. 41 Ma doᅇtom môlônim nôᅇmkama takatu ba hamô ma môlô nôᅇnêᅇm êndêᅇ ᅇê nôᅇmkama mi ek nêᅇm thêlô sa. Môlô nundum aêᅇ ma tem môlônim

* 11:31: 1Kiᅇ 10:1-10 * 11:32: Jna 3:5-10 * 11:33: Mak 4:21; Luk 8:16

nômkama sapêḡ êmô mabuḡ mavi êḡjêk Wapômbêḡ ma.

42 “Alikaknena môlô ḡ Palisi, vovaḡ bêḡ tem êpôm môlô. Môlô othak usup ava takatu ba hadum nôm vasiḡ ba uik sam hi ôdôḡ laumiḡ ba ôêv ôdôḡ te hadêḡ Wapômbêḡ hatôm da. Kobom êḡ ma nôm yaôna. Ma doḡtom môlô otak kobom thêthôḡ lôk kobom lemimimbiḡ Wapômbêḡ. Kobom êntêk ma nômbêḡ! Nodaḡô! Môlô nosopa abô balabuḡ bêḡ takêntêk lôk abô balabuḡ yaônena imbiḡ!

43 “Alikaknena môlô ḡ Palisi, vovaḡ bêḡ tem êpôm môlô! Môlô lemimhaviḡ nôômô êtôm ḡ bêḡbêḡ êmô unyak yeḡ kapô lôk lemimhaviḡ avômâlô nenaḡ, ‘Waklêvôḡ anyô bêḡ’ êndôk loḡ ethak doḡtom halôk.

44 “Alikaknena, vovaḡ bêḡ tem êpôm môlô. Môlô lelaik hatôm ḡama te atu ba bôk elav bô ma lêk miḡ anyôla hayala ami. Ba intu avômâlô êyô imiḡ ba ibitak lelaik hamô Wapômbêḡ ma. Aêḡ ba avômâlô takatu ba ele ebobo môlô ma ibitak lelaik aêḡ iyom.”

45 ḡê eyala abô balabuḡ te halaḡô abô êḡ ma hanaḡ hadêḡ Yisu aêntêk, “Kêdôḡwaga, honaḡ abô êḡ hadêḡ ḡê Palisi ma huik yêlô susu haviḡ.”

46 Ma Yisu hanaḡ, “Alikaknena môlô ḡ lôkauk hathak abô balabuḡ haviḡ, vovaḡ bêḡ tem êpôm môlô. Môlô ôêv

balabuḡ anêḡ malaiḡ loma-loma hadêḡ avômâlô ek nesopa. Nôm êḡ ma hatôm vak malaiḡ kambom ek thêlô. Ma doḡtom môlô miḡ ôêv thêlô sa dokte ami.

47-48 “Alikaknena, vovaḡ bêḡ tem êpôm môlô. Môlônim libumi bôk ik plopet bêḡ anôḡ vônô ma môlô oyabiḡ iniḡ siô dedauḡ mavi. Aêḡ ba hik thô nena môlô ôlôk hathak libumi iniḡ bôk lo loḡ takatu ba idum. 49 Ba intu Wapômbêḡ anyô lôkauk bêḡ bôk hanaḡ aêntêk, ‘Tem yanêm plopet lo aposel bêḡ anôḡ êndêḡ thêlô, ma tem thêlô nindum kambom êndêḡ doho ba nijik doho vônô.’ 50 Aêḡ ba avômâlô bôlôḡ êntêk tem neja vovaḡ bêḡ esak plopet takatu ba ik vônô hadêḡ waklavôḡ Wapômbêḡ hapesaḡ pik aleba lêk. 51 Plopet môḡ atu ba ik vônô ma Abel ma ik aêḡ habup hathak aleba hayô Sekalaia ma anêḡ daḡ. Ik yani vônô hêk unyak mathen lôk loḡ êbôk da anêḡ malêvôḡ. Avanôḡ, yanaḡ êndêḡ môlô, vuli kambom hathak bôk lo loḡ takêḡ tem imbitak êpôm avômâlô bôlôḡ êntêk.

52 “Alikaknena môlô ḡ uik abô majaḡ thô, vovaḡ bêḡ tem êpôm môlô! Môlô umiḡ auk mavi anêḡ loḡôndê loḡ siḡ. Môlôda miḡ oven loḡôndê êḡ ami ma umiḡ siḡ ek avômâlô takatu ba leniḡhaviḡ nesopa ma miḡ hatôm nesopa ami.”

53 Yôv ma Yisu hatak unyak êḡ ma ḡê lôkauk hathak

abô balabun lôk nê Palisi leñinñanja kambom ba enañ ik yani linj lomalama. ⁵⁴Thêlô idum aêñ ek neja yani êndôk adêk esak anêñ abô.

12

Noyabin am esak Palisi inin kobom kambom

(Mat 10:26-33; 12:31-32; 10:19-20)

1 *Avômalô bêñ anôñ bo-
man ethak donjom ba êyô
iminj i pesa. Ma Yisu hanañ
hadêñ anêñ nê ku aêntêk,
“Noyabin am esak Palisi
inin kobom kambom. Thêlô
idum hatôm nê mavi êmô
avômalô malêvôn, ma donjom
auk lomalama hêk inin
kapôlônin. Nôm êñ ma hatôm
yis ba tem êmbôv avômalô
bêñ anôñ. 2 *Nôm takatu
ba havuñi hêk loñ kapô ma
tem imbitak loñ yain. Ma
abô takatu ba havuñi ma
tem avômalô sapêñ neyala.
3 Aêñ ba abô takatu ba môlô
onan hadêñ bôlôvôn ma
tem avômalô nedañô êndên
lôkwak. Ma abô takatu ba
môlô onañ thikuthik halôk
unyak kapô, êñ ma tem niminj
unyak vôn ba nendam bêñ.

4 “Yenan avômalô, yanañ
êndên môlô nena minj nôkô ek
avômalô ami. Thêlô hatôm ni-
jik lemvimkupik iyom vônô.
Ma embenjam ma tem minj
hatôm nindum nômlate ami.
5 Odañô tem yangik ôpatu ba
môlô nôkô esak thô: Nôkô ek
Anyô Bêñ. Yani hatôm injik
môlô lemvimkupik vônô vêm

ma imbi êndôk atum lôkmala.
Ba intu nôkô ek yani iyom.

6 “Avômalô ethak êv vuli
menak yaônena hathak
valuseleñ yaô ek eyañ. Ma
donjom Wapômbêñ minj
hathôn thêlô te ami, mi.
7 *Yani bôk hakatuñ môlô
sapêñ lemimkadôk ñauñ yôn.
Aêñ ba môlô ma bêñ ek
menak, ba intu minj nôkô
ami.

8 “Yanañ êndên môlô
nena ôpatu ba hanañ hadên
avômalô nena hasopa ya
ma tem ya Anyô Anêñ
Nakaduñ atu yanañ iminj
Wapômbêñ ma ba añela
nedañô nena, ‘Ôpêntêk ma
yenañ.’ 9 Ma ôpatu ba hanañ
hadên avômalô nena hadô
esopa ya, intu tem yanañ
iminj Wapômbêñ ma ba añela
nedañô nena, ‘Yahathôn
ôpên palin.’ 10 Ma anyô te
hanañ abô kambom hathak
Anyô Anêñ Nakaduñ atu, ma
Wapômbêñ tem nêm ôpên
anêñ kambom vê. Ma donjom
anyôla hayê Lovak Matherñ
anêñ ku ba hanañ abôma
nena, ‘Êntêk ma Ngôk Bêñ
anêñ ku’, êñ ma Wapômbêñ
tem minj nêm ôpên anêñ
kambom êñ vê ami.

11 * “Avômalô evalonj môlô
loñ ba u unyak yeñ mena êdô
môlô haminj nê bêñbêñ mena
nê loñ buyañ inin nê bêñbêñ
maleñin, êñ ma minj nôkô ba
nonañ nena, ‘Yêlô tem nanañ
malê?’ mena ‘nanañ viyanj
aisê?’ ami. Mi. 12 Lovak

* 12:1: Mat 16:5-6; Mak 8:14-15 * 12:2: Luk 8:17 * 12:7: Luk 12:24; Ap
27:34 * 12:11: Mak 13:11; Luk 21:12-15

Mathenḡ tem nêḡ auk êndênḡ mólô ek nonanḡ.”

Anyô lôkmanḡinḡ atu ba auk mi

¹³ Anyô te haminḡ avômalô nômbênḡ atu kapô ma hanaḡ hadênḡ Yisu aêntêk, “Kêdônḡwaga, wakamik bôk hama yôv ba onanḡ ek aiaḡanḡ bênḡ imbi anênḡ nômkama sam ba nêḡ ôdônḡ te ek ya.”

¹⁴ Ma donḡtom Yisu hanaḡ hik ôpênḡ linḡ, “Aisête? Opalê te hatak ya ek yambitak anyô bênḡ ek yambi mólônim nômkama sam?” ¹⁵ *Ma Yisu hanaḡ hadênḡ avômalô aêntêk, “Noyabinḡ am katô ek miḡ malemimkilik ek nômkama lomalomami. Anyô miḡ hamô lôkmala hathak nômkama ami.”

¹⁶ Ma Yisu hanaḡ abô lonḡ kapô te hadênḡ thêlô aêntêk, “Anyô lôk nômkama bênḡ te anênḡ nômkama hik anônḡ bênḡ anônḡ haminḡ ku. ¹⁷ Êḡ ma yani lahabi aêntêk, ‘Yatak yenaḡ nôḡ êḡmô êsê? Yenaḡ unyak kapô sapênḡ putup ba mi.’ ¹⁸ Ma yani hanaḡ, ‘Aênḡ ba dô ma yandum aêntêk. Yaseḡ yenaḡ unyak sapênḡ thô ma yandav unyak lukmuk bênḡbênḡ ek yandô yenaḡ nôḡ lôk nômkama sapênḡ êḡmô kapô. ¹⁹ Ma yada yanaḡ êndênḡ ya aêntêk, ‘Ya ma anyô lôkmanḡinḡ kambom. Yenaḡ nômkama bênḡ anônḡ hamô. Ba tem yanḡanḡ lo yanum ma yamô mavi iyom êtôm wak nômbênḡ intu sapênḡ. Ma miḡ hatôm yandum ku te ami.’”

²⁰ “Ma donḡtom Wapômbênḡ hanaḡ hadênḡ ôpênḡ aêntêk, ‘Ô anyô molo! Bôlôvônḡ êntêk ma tem yanḡa anêḡm Lôkmala vê ba oma, ma opalê tem enḡa nômkama takatu ba hopesanḡ ek oda?’

²¹ * “Noyabinḡ am! Avômalô takatu ba êpôm nômkama bênḡ anônḡ ek thêlôda ba lenḡinḡpaliḡ Anyô Bênḡ hatôm ôpêntêk, thêlô êḡ ma nômkama mi anônḡ hêk malak lenḡ.”

Miḡ nôkô esak nôḡm atu tem imbitak ami
(Mat 6:25-34)

²²⁻²³ Ma Yisu hanaḡ hadênḡ anênḡ ḡê ku aêntêk, “Lôkmala ma bênḡ ek nôḡm eyaḡ. Ma lenḡvinḡkupik ma bênḡ ek kwêv lo sup. Aênḡ ba intu yanaḡ êndênḡ mólô nena miḡ lemimimbi bênḡ anônḡ esak nômkama pik lomalomami êtôm kwêv mena nôḡm ami. ²⁴ Mólô lemimimbi menak yelam. Thêlô ku kapô mi. Ma miḡ ethak ewa nôḡm ba etak hamô unyak kapô ek waklavônḡ nôḡm mi ami. Ma donḡtom Wapômbênḡ havakônḡ thêlô. Ma mólô ma Wapômbênḡ lahavinḡ bênḡ anônḡ hamônḡ ek menak ba intu tem eyabinḡ mólô. ²⁵ Ma hatôm anyô te hamô ba hakôki ek êḡmô pik êntêk, êḡ ma tem kobom êḡ nêḡm yani sa ek êḡmô lôkmala dokte imbinḡ e? Ma mi anônḡ. ²⁶ Mólô miḡ hatôm nundum nôḡm yaôna aênḡ ami. Aênḡ ba aisê ka mólô lemimihabi bênḡ anônḡ hathak nômkama takênḡ.”

* 12:15: 1Ti 6:9-10 * 12:21: Mat 6:19-20

27 “Lemimimbi alokwan vuak. Thêlô miŋ idum ku lôk epesaŋ sôp ami. Ma doŋtom yanaŋ êndêŋ môlô nena alokwan vuak takêŋ iniŋ lêlêyaŋ hamôŋ ek Kiŋ Solomon anêŋ nômkama mavi sapêŋ. 28 Aêŋ ba Wapômbêŋ hêv sôp mavi anôŋ hadêŋ alokwan vuak lo kamuŋ lomaloma atu ba êmô bidonŋ, êŋ ma anyô ethak ele ba êbôk hathak atum. Aêŋ ba môlô oyala nena Wapômbêŋ lahaviŋ bêŋ anôŋ ek nêŋ sôp êndêŋ môlô imbiŋ. Alikak-nena, môlônim ôêvhaviŋ miŋ bêŋ ami. 29 Ba miŋ kapôlômim injik am esak oŋgwan malê mena nunum malê ami. 30 Nê daluk ethak leŋiŋhiki ba êbôlêm nôŋ takêŋ, ma doŋtom môlônim Lemambô hayala môlônim malaiŋ ba tem nêŋ nôŋ takêŋ êndêŋ môlô. 31 Aêŋ ba môlô lemim injik am ek nômbôlêm Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak. Êŋ ma tem yani nêŋ nôŋ takêŋ sapêŋ êndêŋ môlô imbiŋ.

32 * “Môlô boksipsip ôdôŋ yaôna, miŋ nôkô ami. Lemambô lamavi ek nêŋ loŋ lôkliŋyak êndêŋ môlô. 33 *Ma môlô owa vuli hathak unim nômkama ma nônêŋ êndêŋ nê siv. Noja vak valuselenŋ atu ba tem miŋ kambom ami, ma nusup nômkama kêkêlô lomaloma ek môlô ênjêk leŋ. Loŋ êŋ ma nêŋ vani lo didu mi, ba intu unim nômkama valova tem êmô. 34 Ma loŋ atu

ba môlônim nômkama kêkêlô hamô, loŋ êŋ iyom intu tem môlônim lemimhaviŋ êmô imbiŋ.

*Noyabiŋ Anyô Anêŋ
Nakaduŋ atu
(Mat 24:42-51)*

35 * “Môlô nôpôpêk am ek nundum ku ba intu nupuk unim sôp ma nôtôm unim atum lam ba noyabiŋ nômô 36 êtôm avômalô ku takatu ba eyabiŋ iniŋ anyô bêŋ. Thêlôniniŋ anyô bêŋ bôk hi hayaŋ nôŋ ewa avi vêŋ ma tem êmbôlêm esak loŋbô. Yani havôhalêm anêŋ loŋ ba hapididiŋ unyak abôlêk ma tem nijik unyak abôlêk vé kethenŋ ba neja yani thô. 37 Anyô bêŋ êŋ hayô ba hayê nena anêŋ nêŋ ku eyabiŋ yani ba êmô lêlê, êŋ ma tem yani lamavi ma thêlô nêŋ lôk leŋiŋmavi. Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena anyô bêŋ êŋ tem ipuk anêŋ sôp ku ma enaŋ ek thêlô nêndôk nêŋ biŋ ma yani nêŋ nôŋ êndêŋ thêlô êtôm anyô ku te. 38 Anyô bêŋ hale halêm hadêŋ bôlôvôŋ biŋ mena lôkbôk momaŋiniŋ ba hayê anêŋ nêŋ ku miŋ êk sôm ami ma eyabiŋ yani iyom, êŋ ma tem nêŋ anêŋ lamavi êndêŋ thêlô.

39 * “Môlô lemimimbi abô êntêk katô. Unyak te anêŋ alaŋ halaŋô abô nena nêŋ vani tem nijik anêŋ unyak vose, êŋ ma yani hêk lêlê ek nêŋ vani miŋ hatôm nijik unyak êŋ vose ami. 40 Ma Anyô Anêŋ

* 12:32: Mat 14:27; 25:34 * 12:33: Mat 6:20; Luk 18:22; Ap 2:45; Jem 5:2

* 12:35: Mat 25:1-13 * 12:39: Mat 24:43-44; 1Te 5:2

Nakaduŋ atu tem endelêm ba indum môlô nosoŋ kambom. Ba intu nômo lêlê aêŋ iyom.”

41 Ma Pita hanaŋ aêntêk, “Anyô Bêŋ, hôêv abô loŋ kapô êntêk hadêŋ yêlô iyom mena hôêv hadêŋ avômalô sapêŋ havin e?”

42 Êŋ ma Anyô Bêŋ hanaŋ nena, “Yahanaŋ hadêŋ nê takatu ba idum iniŋ anyô bêŋ anêŋ ku mavi êtôm anyô lôkauk bêŋ atu ba hayabiŋ nômkama mavi. Unyak alaŋ hatak yani ek eyabiŋ anêŋ nê ku vi ba nêmo nômo êndêŋ i êtôm anêŋ wakma atu ba hatak. Vêmo ma hi loŋ buyaŋ.

43 Ma unyak alaŋ havôhalêm hathak loŋbô ma hayê nena anyô ku êŋ hadum ku mavi, ma tem lamavi esak ôpêŋ.

44 *Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena unyak alaŋ êŋ tem etak ôpêŋ ek eyabiŋ anêŋ nômkama sapêŋ. 45 Ma donjom anyô ku êŋ lahabi hêk kapô nena, ‘Lêk sawa daim ma yenaŋ anyô bêŋ miŋ havôhalêm kethêŋ ami.’ Êŋ ma hik anyô lo avi ku vi ma hayaŋ nômo lôk hanum waiŋ bêŋ anôŋ aleba halo molo. 46 Hadum aêŋ ba hathôŋ paliŋ ma unyak alaŋ tem êyô ba indum ôpêŋ esoŋ kambom. Êŋ ma unyak alaŋ tem nêmo vovaŋ bêŋ êndêŋ yani ma êndô ôpêŋ êmô imbiŋ nê takatu ba miŋ êvhavin ami.

47 * “Anyô ku atu ba hayala anêŋ anyô bêŋ anêŋ lahavin ma donjom miŋ hapesaŋ nômkama ba hasopa anêŋ

anyô bêŋ anêŋ lahavin ami ma tem enja vovaŋ bêŋ. 48 Ma donjom anyô ku atu ba miŋ hayala anêŋ anyô bêŋ anêŋ lahavin ami ma hadum nômkama kambom ma tem enja vovaŋ yaô.

“Ôpatu ba Wapômbêŋ hêv auk bêŋ hadêŋ yani, êŋ ma Wapômbêŋ lahavin yani indum ku bêŋ esak. Ma ôpatu ba Wapômbêŋ hêv auk bêŋ anôŋ hadêŋ yani, êŋ ma Wapômbêŋ lahavin yani indum ku bêŋ anôŋ esak.

Yisu halêm ek embak avômalô vose
(Mat 10:34-36)

49 “Yahalêm ek yambi atum êndôk pik. Yalenhavin lôklokwaŋ nena atum êŋ bôk hathaŋ yôv. 50 *Tem yanja vovaŋ bêŋ ba intu yakapôlôŋ malaiŋ kambom endeba anêŋ daŋ. 51 Môlô osoŋ nena yahalêm ek yandum avômalô kapôlôŋiŋ êndôk biŋ e? Mi anôŋ! Yanaŋ êndêŋ môlô nena yahalêm ek yambak i vose. 52 Yaô lôk emben yam ma avômalô baheŋvi anêŋ unyak te tem nembaki vose ni ôdôŋ ju ba lokwaŋlô tem nêmbôliŋ dômiŋ êndêŋ lokwaŋju ma lokwaŋju tem nêmbôliŋ dômiŋ êndêŋ lokwaŋlô. 53 *Tem thêlô nembak i vose, ba lambô tem êmbôliŋ dômo êndêŋ nakaduŋ, ma namalô tem êmbôliŋ dômo êndêŋ lambô, ma talêbô tem êmbôliŋ dômo êndêŋ nalavi, ma nalavi tem êmbôliŋ dômo

* 12:44: Mat 25:21,23 * 12:47: Jem 4:17 * 12:50: Mak 10:38-39 * 12:53:

êndêḡ talêbô, ma yaḡavi tem êmbôliḡ dôḡ êndêḡ namalô yanavi, ma namalô yanavi tem êmbôliḡ dôḡ êndêḡ yaḡavi.”

Noyala waklavôḡ bôlôḡ êntêk
(Mat 16:2-3; 5:25-26)

⁵⁴ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ avômalô nômbêḡ atu aêntêk, “Môlô ôyê buliv loḡgavu hamô loḡ wak halôk, êḡ ma môlô onañ nena, ‘Ôthôm tem êyô.’ Êḡ ma ôthôm hik hayô. ⁵⁵ Ma lovak halêm anêḡ loḡ vovaḡ, êḡ ma môlô onañ nena, ‘Tem vovaḡ kambom.’ Êḡ ma tak vovaḡ kambom. ⁵⁶ Môlô avômalô abôyaḡ. Môlô ôyê leḡ lo pik ma oyala anêḡ ôdôḡ, ma doḡtom waklavôḡ êntêk ma môlô ôthôḡ anêḡ ôdôḡ paliḡ.

⁵⁷ “Aisê ka môlô miḡ lemimhabi katô nena yenaḡ abô ma thêthôḡ mena mi e? ⁵⁸ Nodaḡô! Anyô te hadum ek idum abô ek o ba hawa o ba hi unyak nindum abô. Mamu ovej loḡôndê denañ, êḡ ma opesaḡ abô imbiḡ yani kethêḡ. Ma miḡ honañ abô mavi hadêḡ yani ami, êḡ ma tem ôpêḡ êmbôv o lôklokwaḡ kambom ba ni êndêḡ anyô halaḡô abô. Ma anyô bêḡ êḡ tem nêḡ o ni êndêḡ sôp bidonḡ. Ma sôp bidonḡ tem êmbôv o kisi ba ni etak o êndôk koladonḡ. ⁵⁹ Yanaḡ êndêḡ o nena tem ômô koladonḡ endeba nêḡ anêḡ vuli sapêḡ am. Aêḡ ba lemimbi katô am!”

13

Node am liliḡ

¹ Yôv ma anyô doho êyô ba enañ hadêḡ Yisu hathak ḡê Galili doho êbôk iniḡ da ma Pailat hik thêlô vônô ba iniḡ thalalenḡ hangasô hathak iniḡ da. ² *Ma Yisu hanaḡ viyaḡ nena, “Môlô osonḡ nena ḡê Galili êḡ iniḡ kambom hamôḡ ek avômalô Galili vi ba malaiḡ êḡ hapôm thêlô e? ³ Ma mi. Ma doḡtom môlô miḡ ole kapôlômim liliḡ ami, êḡ ma malaiḡ tem êpôm môlô imbiḡ êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. ⁴ Ma anyô hatôm 18 takatu ba unyak daim anêḡ Siloam hanḡôli ba hik thêlô vônô, êḡ ma môlô osonḡ nena thêlôniniḡ kambom hamôḡ ek avômalô Jelusalem iniḡ kambom e? ⁵ Ma mi. Ma doḡtom môlô miḡ ole kapôlômim liliḡ ami, êḡ ma malaiḡ tem êpôm môlô imbiḡ êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ.”

Abô loḡ kapô hathak alokwaḡ anôḡ mi

⁶ Ma Yisu hanaḡ abô loḡ kapô te aêntêk, “Alokwaḡ sabo te hamiḡ anyô te anêḡ ku kapô. Ma wak te ma yani hi ku kapô ek ênjê nena hik mena mi e? Ma doḡtom mi. ⁷ *Êḡ ma yani hanaḡ hadêḡ anêḡ anyô ku nena, ‘Ondaḡô. Sondabêḡ lokwaḡlô ma yahalêm ek yaḡgê a êntêk anêḡ va ma doḡtom mi. Alokwaḡ êḡ habuliḡ yenaḡ pik anêḡ lêḡlêḡ, ba dô ma onde lu.’

* 13:2: Jon 9:2

* 13:7: Luk 3:9

* 13:8: 2Pi 3:9,15

8 * “Ma anyô ku êṅ hanaṅ viyaṅ nena, ‘Anyô bêṅ, otak imiṅ sondabêṅ te vēmam ek yandav pik lo bok la esak ôdôṅ. 9 Êṅ ma tem injik anôṅ êndêṅ sondabêṅ yaṅ endake. Nena mi, ma onde lu.’ ”

Sabat te ma Yisu hadum avi te mavi

10 Sabat te ma Yisu hanaṅ abô hadêṅ avômalô halôk unyak yeṅ. 11 Ma avi te hamô ba ṅgôk bôk hêv lijiṅ hadêṅ avi êṅ hatôm sondabêṅ 18. Avi êṅ anêṅ dômlokwaṅ lokbaṅ kambom ba miṅ hatôm imiṅ tibum dokte ami ma mi. 12-13 Ma Yisu hayê avi êṅ ma halam “Ôlêm.” Ma avi êṅ halêm ma Yisu hatak baṅ hayôhêk yani ma hanaṅ, “Avi, yahêv anêm lijiṅ vê.” Êṅ ma ketheṅ oyaṅ ma avi êṅ hamiṅ tibum mavi ma habô Wapômbêṅ anêṅ athêṅ.

14 *Ma doṅtom anyô bêṅ atu ba hayabiṅ unyak yeṅ lamaniṅ hathak Yisu hadum avi êṅ mavi hadêṅ Sabat. Êṅ ma anyô bêṅ atu hanaṅ hadêṅ avômalô aêntêk, “Wak bahenṅvi ba lahavute ma wak nindum ku. Ma môlô nôlêm êndêṅ wak takêṅ ek nêm môlônim lijiṅ vê, ma Sabat ma dô.”

15 *Ma Anyô Bêṅ hanaṅ ôpêṅ anêṅ abô viyaṅ nena, “Môlô ṅê abôyaṅ. Môlô sapêṅ othak opole unim bokmaṅkao lôk doṅki ba i inum ṅaṅ hadêṅ Sabat mena mi e? 16 Avi êntêk

ma Ablaham anêṅ lim te. Sadaṅ hakak yani loṅ hathak lijiṅ hatôm sondabêṅ 18. Ma kambom ek yapole anêṅ yak vê êndêṅ Sabat e? Mi anôṅ. Êṅ ma nôm mavi.”

17 Yisu hanaṅ abô êṅ ma ṅê takatu ba êpôlik hathak yani elañô ba mama kambom, ma avômalô sapêṅ lenjiṅmavi hathak nômbêṅ atu ba Yisu hadum.

Wapômbêṅ anêṅ lôkliṅyak ma hatôm malê?

(Mat 13:31-33; Mak 4:30-32)

18 Vêm ma Yisu hanaṅ, “Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak ma aisê ba hatôm malê? 19 Êṅ ma hatôm ava yaônate. Ma anyô te hawa ba havatho halôk anêṅ ku kapô. Ma havenṅ yam ma ava êṅ halumbak bêṅ hatôm alokwaṅ ba menak elav iniṅ unyak halôk anêṅ thanṅaṅ.”

20 Ma Yisu hanaṅ hik thêlô liṅ hathak loṅbô, “Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak, êṅ ma hatôm malê? 21 Êṅ ma hatôm yis. Avi te hawa yis dokte ba hayelanṅ halôk palawa bêṅ anôṅ kapô, ma havenṅ yam ma palawa sapêṅ hathiṅ bêṅ.”

Unyak abôlêk yaôna

(Mat 7:13-14,21-23)

22 Yisu hi Jelusalem ma havenṅ malak lodôṅlodôṅ nenanena ba hadôṅ avômalô. 23 Ma anyô te hanaṅ hik yani liṅ nena, “Anyô Bêṅ,

* 13:14: Kis 20:9-10; Lo 5:13-14 * 13:15: Luk 14:5

Wapômbêḅ tem nêḅ anyô tomtom iyom bulubiḅ e?”

Ma Yisu hanaḅ hadêḅ thêlô nena, ²⁴“Môlô majana anôḅ ek numbitak nôyô unyak abôlêk yaôna. Yanaḅ êndêḅ môlô nena tem anyô bêḅ anôḅ leḅiḅhaviḅ nimbitak nêyô, ma doḅtom thêlô miḅ hatôm ami.

²⁵ *Unyak alaḅ tem imbiyô injik unyak abôlêk siḅ, êḅ ma môlô tem numiḅ viyaiḅ ma nupididiḅ unyak abôlêk ba nodam nena, ‘Anyô bêḅ, nuḅgwik unyak abôlêk vê ek yêlô.’

“Ma doḅtom yani tem enaḅ viyaḅ nena, ‘Yahathôḅ môlô paliḅ. Môlô ôlêm anêḅ êsê?’

²⁶ “Ma môlô tem nonaḅ êndêḅ yani nena, ‘Bôk yêlô aḅ nôḅ haviḅ o ma hôdôḅ yêlô hamô yêlôaniḅ loḅ.’ ²⁷ *Ma doḅtom yani tem enaḅ nena, ‘Yahathôḅ môlô paliḅ. Môlô ôlêm anêḅ êsê? Môlô ḅê kambom ba unu daim ek ya!’

²⁸⁻²⁹ * “Ma avômalô loḅ buyaḅ tem netak pik luvu-luvu sapêḅ ma ini nejaḅ nôḅ bêḅ nêḅô Wapômbêḅ anêḅ loḅ lôkliḅyak. Êḅ ma môlô tem ôḅgô Ablaham lo Aisak ma Jekop lôk plopet sapêḅ tem nêḅô loḅ êḅ. Ma doḅtom Wapômbêḅ tem nêḅ môlô vê ba môlô tem nodana asêḅ malêḅ ba nosaḅ vemimbôlêk ôdôḅ loḅ. ³⁰ *Odaḅô, anyô yaô doho ma tem nimbitak anyô bêḅ. Ma anyô bêḅ doho ma tem nimbitak anyô yaô.”

Yisu halana hathak
Jelusalem

(Mat 23:37-39)

³¹ Yisu hanaḅ abô yôv ma Palisi doho êlêm ma enaḅ hadêḅ Yisu nena, “Otaḅ loḅ êntêk ma nu buyaḅ ek malê nena Helot hadum ek injik o vônô.”

³² Ma Yisu hanaḅ viyaḅ nena, “Unu nonaḅ êndêḅ avuḅ yatap êḅ aêntêk, ‘Ondaḅô, yaô lo yamuḅ ma tem yanêḅ ḅgôk kambom vê lôk yandum avômalô lôk liḅiḅ mavi. Ma êtôm wak lô ma tem yaḅgik yenaḅ ku anêḅ daḅ siḅ.’ ³³ Aêḅ ba yaô lo yamuḅ ma yaḅ ma tem yambeḅ ba yana Jelusalem ek malê nena kambom ek plopet ema êḅjêk loḅ yaḅda.

³⁴ “Ai, Jelusalem, Jelusalem! Môlô othak uik plopet pôpônô. Ma ḅê takatu ba Wapômbêḅ hêv halêm ma môlô uik i hathak valu! Alikaknena! Yahadam lôbôlôḅ ek yasup nalumi esak doḅtom êtôm tale tiḅ hasup nali ba êḅô banik kapô. Ma doḅtom môlô ôdô! ³⁵ *Odaḅô! Môlônim malak ma tem kambom ba êḅô ḅgathiniḅ! Yanaḅ avanôḅ êndêḅ môlô nena môlô tem miḅ ôḅgô ya esak loḅbô ami endeba nonaḅ nena, ‘Wapômbêḅ nêḅ lamavi êndêḅ ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêḅ anêḅ athêḅ!’ am.”

14

Yisu hadum anyô thiḅ te

* 13:25: Mat 25:10-12 * 13:27: Sng 6:8

* 13:28-29: Mat 8:11-12; Sng 107:3

* 13:30: Mat 19:30 * 13:35: Sng 118:26

mavi

¹ Sabat te ma Yisu hi hayañ nôm hamô Palisi iniñ anyô bêñ te anêñ unyak ma thêlô ititiñ yani lôklokwan. ² Anyô te hathiñ kambom ba hamô havinñ yani. ³ *Ma Yisu hanañ hik nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ liñ nena, “Alalôaniñ abô balabuñ te hanañ nena alalô hatôm nandum anyô lôk lijiñ mavi êndêñ Sabat mena mi e?” ⁴ Ma donptom thêlô bônônñ iyom. Êñ ma yani hawa anyô lijiñ êñ ba hadum yani mavi ma hatak yani ba hi.

⁵ *Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Môlônim nalumi mena bokmankao la hêv yak halôk lôv hadêñ Sabat, ma môlô tem kethenñ unu nodadi imbitak yayñ mena mi e?”

⁶ Ma thêlô miñ hatôm nenanñ abô êñ viyañ ami.

Undum o endeba yaôna

⁷ Yisu hayê avômalô êlêm ek nejañ nôm ma thêlô lenñhavinñ nêndôk nêmo nê bêñbêñ iniñ loñ iyom. Aêñ ba yani hanañ abô loñ kapô te hadêñ thêlô nena, ⁸ * “Anyô te hapôpêk anêñ nôm bêñ ba halam o ma miñ nu ômo nê bêñbêñ iniñ loñ ami. Yakô thêlô bôk netak loñ êñ ek anyô lôk athêñ bêñ te la. ⁹ Ma nôm anêñ alañ tem êyô ma enañ, ‘O vê ek anyô êntêk enja anêm loñ.’ Êñ ma tem o mama kambom ba nu ômo nê yaô iniñ loñ. ¹⁰ Aêñ ba anyô te

halam o ba hu ek nonjwan nôm, êñ ma nu ômo anyô yaô iniñ loñ. Hudum aêñ ma nôm anêñ alañ tem êlêm ma enañ, ‘Aiyañ, ôlêm ômo imbiñ nê bêñbêñ.’ Yani hadum aêñ ma tem onja athêñ bêñ ênjêk nê nômbêñ atu ba êlêm eyañ nôm êñ. ¹¹ *Anyô habô anêñ athêñ hathak leñ ma tem Wapômbêñ etauvinñ yani. Ma donptom anyô hatauvinñ i aleba yaôna ma Wapômbêñ tem nêm athêñ bêñ êndêñ yani.”

¹² Ma Yisu hanañ hadêñ unyak anêñ alañ nena, “Hudum ek ôpôpêk nôm bêñ ma miñ ondam anêm avômalô môlô lôk anêm thalalenñ ma avômalô lôkmanjiñ ami. Embenñ yam ma thêlô tem nendam o ba nu nonjwan nôm êndôk thêlôninñ unyak aêñ iyom. ¹³ Ma donptom hôpôpêk nôm bêñ, ma ondam nê siv ma nê bahenñ kambom lôk nê venñ kambom ma nê malenñ pusip. ¹⁴ *Nê anêñ aêñ ma miñ hatôm nênm anêm nôm viyañ ami. Êñ ma tem lemmavi ek malê nena embenñ yam ma tem Wapômbêñ nêm anêm nôm êñ viyañ êndêñ waklavônñ atu ba nê thêthônñ mavi iviyô hêk ñama.”

Abô loñ kapô hathak nôm bêñ te

(Mat 22:1-14)

¹⁵ *Anyô te atu ba hayañ nôm hamô havinñ Yisu halañô abô êñ ma hanañ hadêñ Yisu

* 14:3: Luk 6:9 * 14:5: Mat 12:11; Luk 13:15 * 14:8: Snd 25:6-7 * 14:11: Mat 23:12; Luk 18:14 * 14:14: Jon 5:29 * 14:15: Luk 13:29

nenana, “Avômalô takatu ba tem nejan nôm nêmo Wapômbên anên lon lôklinyak anên len nêmo lôk lenjnmavi.”

16 Ma Yisu hanañ viyañ nena, “Anyô te hatak waklavôn te ek êpôpêk anên nôm bên ma hêv abô hadên avômalô bên anôn ek nêlêm nejan. 17 Waklavôn hayô ma yani hêv anên anyô ku ba hi hadên avômalô takatu ba bôk hanañ yôv hadên i ma hanañ nena, ‘Môlo nôlêm, lêk yêlo apesañ nôm yôv.’

18 “Ma donjom avômalô takên maleñ baki iyom. Anyô te hanañ, ‘Lêk yahêv pik te vuli yôv ba yana ek yañgê. Alikakna, ku êñ havalon ya lon ba tem miñ hatôm yasôk ami.’

19 “Ma anyô yañ hanañ, ‘Lêk yahêv bokmankao laumiñ vuli ek nindum yenañ ku ba tem yana ek yasaê i ek yañgê. Alikakna, ku êñ havalon ya lon ba tem miñ hatôm yasôk ami.’

20 * “Ma anyô yañ hanañ, ‘Lêk yahawa avi lukmuk ba miñ hatôm yasôk ami.’

21 “Êñ ma anyô ku hawa abô takên ba hi hadên anên anyô bên. Ma unyak anên alañ lamaniñ kambom ba hanañ hadên ôpên nena, ‘Nu kethen êndên malak lon anên lonôndê bên lôk lonôndê yaô ma onja nê siv lôk nê baheniñ kambom ma nê maleñiñ pusip lôk nê veniñ kambom ba ôlêm yenañ unyak kapô.’

22 “Haven yañ ma anyô ku êñ hanañ, ‘Anyô bên, lêk yahadum hatôm honañ, ma donjom unyak miñ putup ami denañ.’

23 “Ma anyô bên hanañ hadên anyô ku nena, ‘Otak malak lon ênjêk ma nu ku kapô lôk unyak kudum lôk ñañ onañ sapên ba onañ lôklokwañ nena thêlo nêlêm. Yalenhaviñ yenañ unyak putup am. 24 Yanañ êndên môlo nena nê takatu ba maleñiñ baki, thêlo miñ hatôm nejan yenañ nôm dokte ami ma mi anôn.’ ”

*Hudum ek osopa Yisu
(Mat 10:37-38)*

25 Avômalô bên anôn i haviñ Yisu. Ma yani hik i liliñ ma hanañ hadên thêlo nena, 26 * “Anyô hadum ek esopa ya ma donjom miñ hatak lambô lo talêbô ma yanavi lôk nali ma iviyañ lôk livi ma anên lôkmala haviñ ami ma miñ hatôm imbitak yenañ anyô ku ami. 27 Ma ôpatu ba miñ hawa anên alovalañansiñ ba hasopa ya ami ma miñ hatôm imbitak yenañ anyô ku ami.

28 “Môlônim anyô te lahaviñ endav unyak bên te, ma êmô ba laimbi katô nena hatôm endav unyak êñ ba injik siñ e. 29 Ma miñ lahabi aên ami ma tem endav landiñ iyom ma miñ hatôm injik siñ ami. Ma avômalô sapên tem nêgê ba nemalik esak yani 30 ba nenañ nena, ‘Halav landiñ iyom ma miñ hatôm injik unyak siñ ami!’ Ba intu hudum ek

* 14:20: 1Ko 7:33 * 14:26: Luk 9:23

osopa ya ma lemimbi katô am.

³¹ “Ma kinj te lahabi injik vovak êndêj kinj yaŋ, êj ma êmô ba laimbi katô êja anêj nê vovak ma 10,000 iyom ba hatôm nijik vovak êndêj kinj yaŋ atu ba anêj 20,000 e? ³² Ma mi, ma nê m abô ni ek kinj yaŋ atu ba hamô daim denaŋ ek thai nepesaŋ abô ek vovak dô.

³³ “Ma aêj iyom ma môle te lahaviŋ imbitak yenaŋ anyô ku, êj ma etak anêj nômkama sapêj.

³⁴ * “Ngwêk ma nô m mavi. Ma doŋtom ŋgwêk doho thilibuŋ kambom ma tem nindum aisê ek anêj vasiŋ êmô esak loŋbô? Mi anôj.

³⁵ * “Ma anêj ku lêk mi ba dô ma nubini. Nê lôk leŋôndôj ma nodanô abô êntêk katô.”

15

Abô loŋ kapô hathak boksipsip mi

(Mat 18:12-14)

¹ Nê ewa takis lôk nê idum kambom, thêlô êlêm ek nedaŋô Yisu anêj abô. ² * “Ma doŋtom nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ enaŋ abô munuŋmunuŋ nena, “Ôpêntêk hawa nê kambom thô ba hayaŋ nô m hamô haviŋ thêlô.”

³ Aêj ba Yisu hanaŋ abô loŋ kapô hadêj thêlô aêntêk, ⁴ * “Môlônim anyô te anêj boksipsip hatôm 100 ba te mi, êj ma tem yani etak 99 ba

nejaŋ kamuŋ nê mô ma ni ek êmbôlêm ali atu ba mi endeba êpôm am. ⁵ Ma hapôm boksipsip êj, ma tem ekaliv ênjêk vakôk lôk lamavi ba ni. ⁶ Ma hayô anêj unyak ma tem endam anêj avômalô ma enaŋ nena, ‘Yaleŋmavi anêj dôêj hathak lêk yahapôm yenaŋ boksipsip hathak loŋbô ba nôlêm ek alalô leŋiŋmavi imbiŋ i.’

⁷ “Yanaŋ êndêj môle nena Wapômbêj lamavi hathak avômalô thêthôj hatôm 99 takatu ba bôk ele kapôlôj liliŋ yôv. Ma doŋtom anyô kambom te hale kapô liliŋ ma tem avômalô malak leŋ leŋiŋmavi anôj êtôm ôpatu ba hapôm boksipsip atu ba mi.”

Abô loŋ kapô hathak valuseleŋ mi

⁸ Ma Yisu hanaŋ, “Avi te anêj valuseleŋ seleva laumiŋ hamô ma doŋtom te mi. Êj ma yani tem indum malê? Yani tem êtôm atum ba injik unyak kapô kisi ba êmbôlêm endeba êpôm am.

⁹ Êj ma yani dalam anêj avômalô ba hanaŋ hadêj thêlô, ‘Yaleŋmavi anêj dôêj ek malê nena lêk yahapôm yenaŋ valuseleŋ hathak loŋbô ba alalô leŋiŋmavi.’

¹⁰ Yanaŋ êndêj môle nena leŋiŋmavi anêj aêj iyom habitak Wapômbêj anêj aŋela malêvôj hathak anyô kambom te hale kapô liliŋ.”

Abô loŋ kapô hathak nakaduŋ hatak lambô

* **14:34:** Mak 9:49-50 * **14:35:** Mat 5:13 * **15:2:** Luk 5:30 * **15:4:** Ese 34:11,16; Luk 19:10

11 Ma Yisu hanaŋ, “Anyô te anêŋ nakaduŋ bôp lo nôk êmô. 12 Wak te ma nôk hanaŋ hadêŋ lambô aêntêk ‘Wakamik, ômbi anêm nômkama sam ba nêm ôdôŋ yaŋ êndêŋ ya.’ Êŋ ma lambô hik nômkama sam hi ôdôŋ ju.

13 “Nôk hamô vauna ma hêv anêŋ nômkama ba êv vuli ma yani hawa valuseleŋ sapêŋ ba hi loŋ buyaŋ. Ma yani hadum kambom lomaloma ba habuliŋ anêŋ nômkama sapêŋ. 14 Êŋ ma yani anêŋ valuseleŋ lêk thô, ma bôm bêŋ hayô loŋ êŋ. Ba yani hama kisi kambom. 15 Ma nôk hi hayô ek anyô loŋ êŋ te ma ôpêŋ hêv ku ni ek embakôŋ anêŋ bok. Ku êŋ ma lelaik kambom hêk Israeŋ malenŋ. 16 Ma nôk hama kisi ba lahaviŋ enjaŋ bok iniŋ nôm, ma doŋtom thêlô miŋ êv nôm dokte hadêŋ yani ami.

17 “Êŋ ma yani hawa auk mavi ma hanaŋ, ‘Ai, Wakamik anêŋ nê ku sapêŋ eyaŋ nôm mavi bêŋ anôŋ. Ma doŋtom yahamô loŋ êntêk ba yahama kisi kambom ba tem yama! 18 *Yambiyô ba yana ek wakamik ma yanaŋ êndêŋ yani aêntêk, “Wakamik, yahadum kambom bêŋ hadêŋ o lôk Wapômbêŋ. 19 Ya miŋ anyô mavi hatôm ondama ya nena nalum ami. Otak ya êtôm anêm anyô ku te.” ’

20 “Yôv ma yani haviyô ba hi hadêŋ lambô. Ma hamiŋ daim denaŋ ma lambô hayé ba lahiki kambom hathak

yani. Ma halaŋviŋ ba hi hadêŋ namalô ma havalonŋ ba halaŋ hathak.

21 “Ma nakaduŋ hanaŋ hadêŋ lambô aêntêk, ‘Wakamik yahadum kambom bêŋ hadêŋ o lôk Wapômbêŋ. Ya miŋ anyô mavi hatôm ondama ya nena nalum ami.’

22 “Ma doŋtom lambô halam hadêŋ anêŋ nê ku nena, ‘Kethen! Noja kwêv daim mavi te êlêm ek naŋgik esak yenaŋ okna. Ma notak mote êndôk baŋgwasinŋ ma uŋgwik va bokŋgôp esak vakapô. 23 Ma môlô unu noja bokmaŋkao dopdop te êlêm ma uŋgwik ek alalô anŋaŋ lôk lenŋmavi. 24 *Ek malê nena yenaŋ okna êntêk bôk hama yôv, ma doŋtom lêk hamô lôkmala hathak lonbô. Yani bôk mi, ma doŋtom lêk apôm yani hathak lonbô.’ Êŋ ma thêlô enŋgabôm nôm bêŋ ba eyaŋ lôk lenŋmavi.

25 “Ma namalô bôp havenŋ ku denaŋ. Ma havenŋ yam ma yani hale halêm anêŋ ku kapô ba habobo unyak ma halaŋô avômalô eloyeŋ bêŋ. 26 Êŋ ma yani halam anyô ku te halêm ma hanaŋ hik yani liŋ, ‘Idum malê?’ 27 Ma anyô ku hanaŋ hadêŋ yani nena, ‘Mamuyaŋ molok hale halêm hathak lonbô ba lemambô hik bokmaŋkao dopdop te ek malê nena yani hamô mavi ba halêm.’

28 “Bôp halaŋô abô êŋ ma lamaniŋ kambom ba hadô ni

unyak kapô. Êñ ma lambô hale yaiñ ma hadum ek indum yani lamavi. ²⁹⁻³⁰ Ma doñtom yani hanañ hadêñ lambô aêntêk, 'Ondañô! Aisé ba huik bok siñ mavi ek nalum atu ba hadô o ba hi buyañ. Yani habuliñ anêñ nômkama sapêñ ba hêv hadêñ avi idum sek waliliñ. Ma ya ma yahayabiñ o mavi ba yahalañô anêñ abô hatôm sondabêñ nômbêñ intu sapêñ. Yahadum anêñ ku hatôm anyô oyañ. Ma doñtom miñ bôk huik bok nate ek ya lôk yenañ nê môlô ami.'

³¹ "Ma lambô hanañ hadêñ yani nena, 'Yenañ okna, wak nômbêñ intu ma hômô haviñ ya ba yenañ nômkama sapêñ ma o iyom anêñ. ³² Ma doñtom lêk ma alalô leñiñmavi ek malê nena mamuyañ molok bôk mi ma lêk alalô apôm yani hathak loñbô. Alalô asoñ nena bôk hama ma doñtom lêk hamô lôkmala hathak loñbô.' "

16

Abô loñ kapô hathak kobom neyabiñ valuselen

¹ Yisu hanañ hadêñ anêñ nê ku nena, "Anyô lôkmañgiñ te hatak anyô te ek eyabiñ anêñ ku. Ma haveny yam ma halañô nena ôpêñ habuliñ anêñ nômkama. ² Ba intu halam yani ba hanañ, 'Yahalañô nena hubuliñ yenañ nômkama. Ba oto anêñ ku anêñ lavôñ êlêm ek yanğê. O miñ hatôm oyabiñ yenañ ku esak loñbô ami.'

³ "Ma anyô ku lahabi aêntêk, 'Yenañ anyô bêñ tem nêñ ya vê êñjêk anêñ ku, aêñ ba yandum malê. Ya miñ anyô lôklokwañ hatôm yandum ku êmô ku kapô ami. Lôk ya mama ek yapetenak ek avômalô nêñem ya sa. ⁴ Ai! Yahayala nôñ atu ba yandum ek avômalô leñiñmavi ba neja ya thô êndêñ waklavôñ atu ba ya ku mi.'

⁵ "Aêñ ba yani halam nê takatu ba bôk ewa anyô bêñ anêñ nômkama ba anêñ viyañ hêk denañ. Anyô môñ hayô ba yani hanañ hik ôpêñ liñ, 'Howa yenañ anyô bêñ anêñ nômkama vithê ba anêñ viyañ hêk?'

⁶ "Ma hanañ, 'Yahawa nôñ lêñlêñ lôk uñ hatôm 100.' Êñ ma anyô ku hanañ, 'Onja kapy a tu ba bôk ato anêñ nômkama halôk êlêm ma oto 50 iyom.'

⁷ "Yôv ma hanañ hadêñ yan atu ba haveny yam, 'Anêñ viyañ ma vithê?'

"Êñ ma ôpêñ hanañ, 'Yahawa wit lôk vak hatôm 100.'

"Ma anyô ku hanañ, 'Onja kapy a tu ba bôk ato anêñ nômkama halôk êlêm ma oto 80 iyom.'

⁸ "Ma haveny yam ma anyô lôkmañgiñ atu hayê nôñ atu ba anêñ anyô ku hadum. Êñ ma hanañ nena ôpêñ ma anyô kambom ma doñtom hadum nômkama hatôm anyô lôkauk bêñ. Avanoñ, nê pik eyala kobom pik mavi anôñ hamôñ ek avômalô takatu ba esopa deda.

9 “Yanaŋ êndêŋ mólô nena noja nômkama pik ba nônem êndêŋ avômalô vi ek thêlô leŋiŋmavi êndêŋ mólô. Ma waklavôŋ atu ba nômkama mi, êŋ ma tem Wapômbêŋ enja mólô thô ba unu unyak atu ba tem nômô mavi wak nômbêŋ intu sapêŋ.

10 * “Ôpatu ba hayabiŋ nôm yaônena mavi ma hatôm eyabiŋ nômbêŋ mavi aêŋ iyom. Ma ôpatu ba hayabiŋ nôm yaônena kambom ma tem eyabiŋ nômbêŋ kambom aêŋ iyom. 11 Aêŋ ba oyabiŋ nômkama pik êntêk kambom, êŋ ma opalê tem nêŋ nômkama anôŋ êndêŋ mólô? Mi. 12 Ma oyabiŋ anyô yaŋ anêŋ nômkama kambom, êŋ ma opalê tem nêŋ nômkama ek mólôda? Milôk.

13 * “Anyô ku te miŋ hatôm indum anyô bêŋ ju iniŋ ku ami. Ma tem la imbiŋ anyô yaŋ ma kapô êndô yaŋ. Ma tem ma endahaliŋ anyô yaŋ ma imbuliŋ dôŋ ek anyô yaŋ. Mólô miŋ hatôm nosopa Wapômbêŋ lôk valuselen ami.”

14 Nê Palisi takatu ba leŋiŋhaviŋ valuselen elanô Yisu anêŋ abô takêŋ ba maleŋ thêlêv hathak Yisu. 15 * Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Mólô udum ek avômalô leŋiŋimbi nena mólô ŋê thêthôŋ mavi. Ma doŋtom Wapômbêŋ hayala mólônim kapôlômim. Nôm takatu ba avômalô leŋiŋhabi nena nôŋ

mavi anôŋ, êŋ ma Wapômbêŋ hayê nena nôŋ ôvathek.

Yisu hanaŋ abô hathak balabuŋ

16 * “Abô balabuŋ lôk plopet iniŋ abô iyom hayabiŋ avômalô aleba hayô Jon anêŋ waklavôŋ. Ma lêk yahanaŋ Abô Mavi bêŋ hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak. Ba avômalô bêŋ anôŋ lôklokwaŋ ek nimbitak nêyô loŋ lôkliŋyak êŋ kapô ba ini. 17 * Pik lo leŋ hatôm nêŋ yak. Ma doŋtom Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ bunate miŋ hatôm nêŋ yak ami.

18 * “Anyô te hadô yanavi ba hawa avi yaŋ, êŋ ma hadum sek. Ma anyô te hawa avi atu ba yamalô bôk hadô, êŋ ma hadum sek haviŋ.”

Anyô lôkmaŋgiŋ lôk Lasalus

19 “Anyô lôkmaŋgiŋ te hamô ba wak nômbêŋ intu sapêŋ ma yani hik kwêv thapuk lo sôp thalalen kêkêlô ba hayaŋ nôŋ mavi lomaloma lôk lamavi bêŋ anôŋ. 20 Ma anyô siv te anêŋ athêŋ nena Lasalus hêk ôpêŋ anêŋ malak badêŋ abôlêk. Ma palê hatêtô liŋkupik lôkthô. 21 Ma yani lahaviŋ enjaŋ ôpêŋ anêŋ nôŋ mapmap atu ba ibi hi, ma doŋtom mi. Yani hamô ma avuŋ ethak êlêŋ elami anêŋ palê.

22 “Haveŋ yam ma anyô siv hama, ma aŋela ewa yani

* 16:10: Luk 19:17-26 * 16:13: Mat 6:24 * 16:15: Mat 23:28; Luk 18:9-14

* 16:16: Mat 11:12-13 * 16:17: Mat 5:18 * 16:18: Mat 5:31-32; 19:9; Mak 10:11-12; Lom 7:2-3; 1Ko 7:10-11

ba i êdô hamô habobo Ablaham. Ma anyô lôkmanjiŋ êŋ hama haviŋ ba elav. ²³ Anyô lôkmanjiŋ hamô nê ŋama iniŋ loŋ ba hawa vovaŋ bêŋ. Yani hêv ma liŋ ba hayê Ablaham lo Lasalus êmô daim bô. ²⁴ Êŋ ma yani halam nena, ‘Wakamik Ablaham, lem ek ya ba nê m Lasalus ek etak baŋgwasij kupik êndôk ŋaŋ ba etak êyô êmô yadahalaŋ ek thilibuŋ ek malê nena yahawa vovaŋ bêŋ anôŋ hamô atum êntêk.’

²⁵ “Ma doŋtom Ablaham hanaŋ viyaŋ nena, ‘Yenaŋ okna, sêbôk ba hômô pik ma howa anê m nô m mavi yô v ma Lasalus hawa anêŋ kambom. Ma doŋtom lêk yêlô êv yani thêvô ma o ma lêk howa vovaŋ. ²⁶ Ma Wapômbêŋ bôk hatak kolosaŋ bêŋ te hêk malêvôŋ ek yêlô ma môlô. Ba intu miŋ hatôm môlô nôlê m êndêŋ yêlô ma yêlô nasôk êndêŋ môlô ami.’

²⁷ “Ma ôpêŋ hanaŋ, ‘Aêŋ ba wakamik, hatôm nê m Lasalus ba endeni wakamik anêŋ unyak ²⁸ ma enaŋ abô lôklokwaŋ êndêŋ yenaŋ aiyaŋ bahenvi takatu ek miŋ nêlê m loŋ vovaŋ bêŋ êntêk imbiŋ ya ami.’

²⁹ “Ma doŋtom Ablaham hanaŋ, ‘Mose lo plopet iniŋ abô hêk ba thêlô nedaŋô ba nesopa.’

³⁰ “Ma ôpêŋ hanaŋ, ‘Wakamik Ablaham, miŋ hatôm ami. Ma doŋtom anyô ŋama te ni êndêŋ thêlô, êŋ ma tem thêlô nede kapôlôŋiŋ liliŋ.’

³¹ “Ma doŋtom Ablaham hanaŋ hadêŋ yani nena, ‘Thêlô miŋ elanô Mose lo plopet iniŋ abô ami. Êŋ ma anyô ŋama te haviyô hathak loŋbô, ma tem miŋ nedaŋô anêŋ abô imbiŋ ami.’ ”

17

Kambom hathak habuliŋ êvhaviŋ

(Mat 18:6-7; Mak 9:42-48)

¹ Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Nôm lomaloma tem êndôk avômalô leŋiŋ ek nindum kambom. Ma doŋtom vovaŋ bêŋ tem êpôm opalêla takatu ba indum nô m êŋ. ² Ma anyô te hadum ba yenaŋ amena atu ba hêvhaviŋ ya te hêv yak, ôpêŋ tem êpôm malaiŋ bêŋ anôŋ. Ôpêŋ tem nêsôkwêŋ valu bêŋ te esak laselo ba nimbi yani êndôk ŋgwêk makidiŋ ba ema. Malaiŋ êŋ ma yaôna ek malaiŋ atu ba yani tem êpôm embenŋ yam. ³ *Aêŋ ba noyabiŋ am.

“Mamuyaŋ hadum kambom hadêŋ o, êŋ ma nu opesaŋ abô imbiŋ yani. Ma yani hale kapô liliŋ, êŋ ma nê m anêŋ kambom êŋ vê. ⁴ *Wak te iyom ma mamuyaŋ hadum kambom hadêŋ o hatôm bôlôŋ bahenvi ba lahavuju, ma bôlôŋ bahenvi ba lahavuju havôhalê m hanaŋ hadêŋ o nena, ‘Alikakna, yahadam kambom’, êŋ ma nê m anêŋ kambom vê.”

Êvhaviŋ

⁵ Ma aposel enañ hadêñ Anyô Bêñ nena, “Undum yêlôaniñ êvhaviñ indumbak bêñ!”

⁶ *Ma Anyô Bêñ hanañ, “Môlônim ôêvhaviñ ma yaôna hatôm ava yaônate, êñ ma hatôm nonañ êndêñ alokwan sabo êntêk, ‘Osapu oda ba nu umiñ ngwêk,’ êñ ma tem endañô môlônim abô.”

Nê ku iniñ auk

⁷ Ma Yisu hanañ, “Môlô othak ôêv ku nêpôpêk nôm hadêñ malak lôñ te. Êñ ma nê bêñbêñ tem nenañ êndêñ thêlô nena nejan nôm êmôn e? Mi. ⁸ Nê bêñbêñ tem nenañ êndêñ thêlô nena, ‘Nôpôpêk yêlôaniñ nôm êmôn ma môlônim ember yam.’ ⁹ Ma tem nê bêñbêñ nenañ leññmavi bêñ êndêñ malak lôñ êñ e? Mi, thêlô idum iniñ ku iyom. ¹⁰ Ma môlô aêñ iyom, môlô udum ku sapêñ atu ba Anyô Bêñ hêv hadêñ môlô yôv, êñ ma nonañ, ‘Yêlô ma nê ku iyom ba adum yêlôaniñ ku iyom.’”

Yisu hadum anyô laumiñ mavi

¹¹ Yisu hi Jelusalem denañ ba hasopa loñôndê atu ba havenñ Samalia lo Galili iniñ pik malêvôn. ¹² Ma hi habobo malak te ma nê lepla laumiñ êlêm êpôm yani. Thêlô imiñ daim dokte ¹³* ma elam nena, “Anyô Bêñ Yisu, lem ek yêlô.”

¹⁴ *Ma Yisu hayê thêlô ma hanañ, “Môlô unu uñgwik am

thô êndêñ nê êbôk da.” Êñ ma thêlô evenñ ba i denañ ma leññkupik habitak mavi.

¹⁵ Ma thêlô êñ te hayê nena liñkupik lêk habitak mavi ma halehi ma halam kaêk lôk habô Wapômbêñ anêñ athêñ. ¹⁶ Ma hayô ma halek vadôn lêlô ba thohavloma halôk pik habobo Yisu valuvi ma hêv lamavi hadêñ yani. Ôpêñ ma anyô Samalia te.

¹⁷ Ma Yisu hanañ, “Ya-hadam anyô laumiñ mavi. Ma anyô bahenñvi ba la-havuva êmô êsê? ¹⁸ Aisê ka anyô loñ buyañ iyom hale halêm ek habô Wapômbêñ anêñ athêñ?” ¹⁹ Ma Yisu hanañ hadêñ ôpêñ aêntêk, “Umbiyô ba nu, anêm hôêvhaviñ hadum ba o mavi.”

Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak tem êlêm

(*Mat 24:23-28,37-41; Mak 13:14-23*)

²⁰ Nê Palisi enañ hik Yisu liñ nena, “Anjê ka tem Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak êlêm?” Ma Yisu hanañ viyan nena, “Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak halêm ma tem miñ êlêm lôk lavônñiñ ek avômalô nêgê ami. ²¹ Aêñ ba tem miñ nenañ nena, ‘Ôngô, Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak êntêk aêñ’ mena ‘Endaku aêñ’ ami. Mi, Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak lêk hamô môlô malêvôn.”

²² Ma Yisu hanañ hadêñ anêñ nê ku nena, “Wak te tem êyô ba môlô tem lemimimbiñ

* 17:6: Mat 17:20; 21:21

* 17:13: Wkp 13:45-46

* 17:14: Wkp 14:2-3; Mat

bêḡ anôḡ ek ôḡgô Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu, ma doḡtom mólô tem miḡ ôḡgô ami. ²³ *Ma avômalô tem nenaḡ êndêḡ mólô nena, ‘Ôḡgô, yani hamiḡ loḡ êntêk!’ mena ‘hamiḡ loḡ endaku!’ Êḡ ma mólô nôḡmô maliḡyaô ma miḡ nosopa thêlô ami ²⁴ ek malê nena Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu anêḡ waklavôḡ ma tem avômalô sapêḡ nêḡê êtôm damak hêv ba habi deda havenḡ leḡ lôkthô. ²⁵ Ma doḡtom tem yanja vovaḡ lomaloma ma mólô ḡê bôlôḡ êntêk tem nôḡmbôliḡ dôḡmim êndêḡ ya vêḡmam.

²⁶ “Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu anêḡ waklavôḡ tem êtôm sêbôk ba Noa anêḡ waklavôḡ. ²⁷ Avômalô eyaḡ lo inum ma ewa i aleba êthôḡ paliḡ ma Noa hi yeḡ kapô. Êḡ ma ḡambô bêḡ hayô ba habuliḡ thêlô sapêḡ. ²⁸ *Aêḡ ba hatôm aêsêbôk ba Lot anêḡ waklavôḡ. Avômalô eyaḡ ba inum ma êv vuli lôk ewa vuli ma evatho ku lôk elav iniḡ unyak. ²⁹ Ma doḡtom wak atu ba Lot hatak Sodom ba hi ma atum lôk valu vovaḡ solpa halôk anêḡ leḡ ba habuliḡ thêlô sapêḡ. ³⁰ Waklavôḡ atu ba Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu injik i thô ma tem imbitak kethêḡ oyaḡ aêḡ iyom.

³¹ * “Wak êḡ ma anyô te hamô unyak vôv ma anêḡ nôḡmkama hamô unyak kapô,

êḡ ma miḡ ni unyak kapô ek enja anêḡ nôḡmkama ami. Mi, êsôv ba ni iyom. Ma aêḡ iyom ma anyôla hamiḡ ku kapô ma miḡ endeni unyak ami. Mi, êsôv ba ni iyom. ³² *Mólô lemim imbi Lot yanavi! ³³ *Anyô te hadum ek embalon yanida anêḡ lôkmala loḡ ma anêḡ lôkmala tem nêḡm yak. Ma doḡtom anyô te hatak anêḡ lôkmala ma anêḡ lôkmala tem êḡmô mavi.

³⁴ “Yanaḡ êndêḡ mólô nena bôlôvôḡ êḡ ma anyô ju tem nêḡêk yêḡm doḡtom ma tem neja anyô yaḡ ma yaḡ êḡḡêk. ³⁵⁻³⁶ Ma avi ju tem nepesaḡ iniḡ palawa ma tem neja avi yaḡ ma yaḡ êḡmô.”*

³⁷ Nê ku enaḡ hik Yisu liḡ nena, “Anyô Bêḡ, nôḡm êḡ tem imbitak êsê?”

Ma Yisu hanaḡ viyaḡ nena, “Menak lambek ethak doḡtom ba êḡmô loḡ takatu ba alim hapalê hêk.”

18

Abô loḡ kapô hathak avi tôp lôk anyô halanô abô

¹ *Yisu hanaḡ abô loḡ kapô te hadêḡ thêlô ek neteḡ mek êtôm wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ ma miḡ kapôlôḡniḡ enḡḡiap ami. ² Aêḡ ba yani hanaḡ aêntêk, “Malak lôḡ te ma anyô bêḡ halanô avômalô iniḡ abô hamô. Yani ma miḡ hakô Wapôḡmbêḡ ami ma hapôlik ek avômalô iniḡ abô haviḡ. ³ Ma avi tôp

* 17:23: Mak 13:21; Luk 21:8

* 17:28: Stt 18:20–19:25

* 17:31: Mat

24:17-18 * 17:32: Stt 19:17,26

* 17:33: Luk 9:24

* 17:35-36: Nê lôkauk

vi enaḡ nena abô doho atu ba Luk hato ma hêk denaḡ. Abô êḡ ma aêntêk: Anyô ju

êḡmô ku kapô ma neja yaḡ ma yaḡ êḡmô.

* 18:1: Kol 4:2; 1Te 5:17

te hamô lôḡ êḡ. Ma yani hi hadêḡ anyô bêḡ êḡ lôbôlôḡ ma hanaḡ, ‘Anyô te habuliḡ ya. Ma ôlêm ondanô yenaḡ abô ba opesaḡ.’⁴ Ma donḡtom anyô bêḡ hadô avi tôp êḡ anêḡ abô hatôm wak bêḡ anôḡ.

“Havenḡ yam ma anyô bêḡ êḡ lahabi nena, ‘Miḡ yaha-lanô Wapômbêḡ anêḡ abô ami ma yakapôlôḡ hadô avômalô iniḡ abô haviḡ,⁵ ma donḡtom yahadô ek avi tôp êntêk êlêm wak nômbêḡ intu sapêḡ ba imbuliḡ yenaḡ auk. Aêḡ ba yandanô yani anêḡ abô ba yapesaḡ kethêḡ ek yani êmô tiḡiḡ.’”

⁶ Ma Anyô Bêḡ Yisu hanaḡ, “Noja auk esak anyô bêḡ kambom êntêk anêḡ kobom.⁷ Aêḡ ba Wapômbêḡ tem endanô anêḡ avômalô takatu ba bôk hatak i yôv iniḡ asêḡ atu ba elanḡ bôlôvôḡ ba wak mena mi e? Tem endanô. Ma tem yani endanô yaôyaô e? ⁸ Mi anôḡ! Yanaḡ avanôḡ biḡ nena yani tem endanô kethêḡ ma tem epesaḡ. Ma donḡtom Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu halêm pik hathak loḡbô, êḡ ma tem êpôm nena avômalô êvhaveḡ doho êmô mena mi e?”

Abô loḡ kapô hathak anyô ju eteḡ mek

⁹ Ma Yisu hanaḡ abô loḡ kapô te hadêḡ avômalô takatu ba leḡiḡhabi nena thêlô ma avômalô thêthôḡ iyom ba êyê avômalô vi kambom. Êḡ ma Yisu hanaḡ nena,¹⁰ “Anyô

ju i unyak mathêḡ ek neteḡ mek. Anyô yanḡ ma Palisi ma yanḡ ma anyô hawa takis.¹¹ Palisi êḡ da hamiḡ ba hateḡ mek nena, ‘Wapômbêḡ, mavi anôḡ ek ya anyô mavi ma ya miḡ hatôm anyô vi ami. Thêlô ma ḡê vani lôk ḡê kambom lôk ḡê idum sek haviḡ anyô yanḡ yanavi. Ma ya ma mi anôḡ, ya ma miḡ hatôm anyô hawa takis endaku ami.¹² *Sonda te anêḡ wak ju ma yahavak balabuḡ ek nôḡ. Ma nômkama nômbêḡ atu ba yahawa ma yahabi sam hi ôdôḡ laumiḡ ba yahêv ôdôḡ te hadêḡ o.’

¹³ * “Ma donḡtom anyô hawa takis hamiḡ daim ma hakô ek êḡjê leḡ. Ma yani hakôm ba hatak baḡ luvi hêk madaluk siḡ ma hanaḡ, ‘Wapômbêḡ, ya anyô kambom ba nêm kapôlôm ek ya.’”

¹⁴ * Ma Yisu hanaḡ, “Yanaḡ êndêḡ môlô nena anyô hawa takis havôhi anêḡ unyak ma lêk anyô thêthôḡ hêk Wapômbêḡ ma. Ma anyô yanḡ ma mi. Ôpatu ba hêv anêḡ athêḡ liḡ ma tem Wapômbêḡ etauviḡ anêḡ athêḡ. Ma donḡtom ôpatu ba hatauviḡ i ma tem Wapômbêḡ nêm anêḡ athêḡ liḡ.”

Yisu hêv mek hathak avômena
(*Mat 19:13-15; Mak 10:13-16*)

¹⁵ Avômalô ewa iniḡ avômena yaônena i hadêḡ Yisu ek etak baḡ êyô êḡjêk

* 18:12: Ais 58:1-4; Mat 23:23

* 18:13: Sng 51:1

* 18:14: Mat 23:12

thêlô. Ma anêḡ ḡê ku êyê ma ethaḡ i. ¹⁶ Ma doḡtom Yisu halam avômena êlêm ma hanaḡ nena, “Notak avômena yaônena ba nêlêm êndêḡ ya ma miḡ numiḡ loḡ siḡ ami ek malê nena avômalô takatu ba athêḡ mi hatôm avômena takêntêk ma Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ma thêlôniḡ. ¹⁷ *Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô nena ôpatu ba miḡ hawa Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak hatôm avômena yaônena ami ma miḡ hatôm imbitak êyô loḡ êḡ kapô ba ni ami. Ma mi.”

Anyô lôk nômkama bêḡ hanaḡ abô haviḡ Yisu

(Mat 19:16-30; Mak 10:17-31)

¹⁸ *Anyô bêḡ te hanaḡ hik Yisu liḡ nena, “Kêdôḡwaga mavi, ma yandum malê ek yamô lôkmala êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ?”

¹⁹ Ma Yisu hanaḡ, “Holam ya nena mavi eka? Anyô late miḡ mavi ami ma Wapômbêḡ iyom intu ba mavi. ²⁰ *Abô balabuḡ ma bôk hoyala yôv: ‘Miḡ undum sek imbiḡ anyô yaḡ yanavi ami. Miḡ nuḡḡwik anyô vônô ami. Miḡ onja vani ami. Miḡ onaj abôyaḡ esak anyô vi ba undum abô ek i ami. Ma ondovak lemambô lo lemtambô.’”

²¹ Ma anyô bêḡ êḡ hanaḡ, “Ya yaôna aleba lêk ma yaha-sopa abô balabuḡ takêḡ.”

²² Ma Yisu halanô ma hanaḡ hadêḡ ôpêḡ nena, “Mavi anôḡ, ma doḡtom

nômlate hamô denaḡ. Nu nêḡ anêḡ nômkama sapêḡ ek avômalô nêḡḡ vuli ma onja valuselaḡ sapêḡ ba nêḡ êndêḡ ḡê siv. Êḡ ma tem anêḡ nômkama mavi lomaloma êḡ malak leḡ. Ma ôlêm osopa ya.”

²³ Yani ma anyô lôk nômkama bêḡ anôḡ. Ba intu halanô abô êḡ ma hêv malaiḡ bêḡ hadêḡ yani ba hi lôk lamalaiḡ. ²⁴ Yisu hayê yani lamalaiḡ ma hanaḡ, “Nê lôk nômkama bêḡ tem nêpôm malaiḡ bêḡ ek nimbitak nêyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô ba ini. ²⁵ Avanôḡ biḡ nena miḡ malaiḡ bêḡ ek bok kamel imbitak êyô luvik idu sôp anêḡ abyaḡ ba ni ami, ma doḡtom malaiḡ anôḡ ek anyô lôk nômkama bêḡ te imbitak êyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô.”

²⁶ Avômalô elanô abô êḡ ma enaḡ nena, “Avanôḡ e? Aêḡ ba miḡ hatôm anyôla imbitak êyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô ba ni ami e?”

²⁷ Ma Yisu hanaḡ, “Nôm takatu ba anyô miḡ hatôm nindum ami, intu Wapômbêḡ hatôm indum.”

²⁸ Ma Pita hanaḡ, “Yêlô bôk atak yêlôaniḡ nômkama sapêḡ ba alêm asopa o.”

²⁹ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Yanaḡ avanôḡ nena avômalô takatu ba leḡiḡhabi Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ba etak iniḡ unyak lo avi ma iviyaḡ lôk lami ma nali, ³⁰ ma thêlô êḡ pik

* 18:17: Mat 18:3

* 18:18: Luk 10:25

* 18:20: Kis 20:12-16; Lo 5:16-20

denaŋ ma Wapômbêŋ tem nêŋ iniŋ nômkama lôkthô êndêŋ i ba tem nêŋ bêŋ anôŋ êyô êmô iniŋ loŋ imbiŋ ma embeŋ yam ma tem nêŋ lôkmala atu ba nêŋmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ êndêŋ i imbiŋ.”

Yisu hanaŋ abô hathak anêŋ ŋama bôlôŋ te lô
(*Mat 20:17-19; Mak 10:32-34*)

³¹ *Yisu hawa ŋê ku laumiŋ ba lahavuju takatu hathak doŋtom ma hanaŋ, “Nodaŋô. Alalô ana daku Jelusalem ma abô tak sêbôk ba plopet eto hathak Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem imbitak avanôŋ.

³² *Tem nêŋnêŋ yani êndôk ŋê loŋ buyaŋ Lom baheniŋ. Ma tem nemalik esak yani ba nenaŋ abô lomalama esak yani ma nêsôvwapôk êyômô yani. ³³ Ma nebali yani ba nijik yani vônô. Ma êtôm wak lô ma tem yani imbiyô esak loŋbô.”

³⁴ *Ma doŋtom ŋê ku miŋ eyala abô takêŋ ami. Abô êŋ anêŋ ôdôŋ ma havuŋ ek thêlô ba thêlô miŋ eyala ami ma êthôŋ paliŋ.

Yisu hadum anyô mapusip te mavi
(*Mat 20:29-34; Mak 10:46-52*)

³⁵ Yisu hayô habobo Jeliko ma anyô mapusip te hamô loŋôndê daŋ vi ba hapetenak ek avômalô nêŋnêŋ yani sa. ³⁶ Yani halaŋô avômalô bêŋ anôŋ ele ba i ma hanaŋ hik

thêlô liŋ nena, “Malê?” ³⁷ Ma thêlô enaŋ hadêŋ yani nena, “Yisu anêŋ Nasalet halêm.”

³⁸ Êŋ ma anyô mapusip halam nena, “Yisu, Devit anêŋ Lim Lukmuk, nêŋ kapôlôm ek ya!”

³⁹ Avômalô takatu ba êmôŋ ethaŋ yani ba enaŋ, “O bônôŋ.” Ma doŋtom yani halam lôklala nena, “Devit anêŋ Lim Lukmuk, nêŋ kapôlôm ek ya!”

⁴⁰ Êŋ ma Yisu hamiŋ ma hanaŋ ek thêlô neja ôpêŋ êlêm. Yani hayô ma Yisu hanaŋ hik yani liŋ nena, ⁴¹ “Lemhaviŋ yandum malê êndêŋ o?”

Ma ôpêŋ hanaŋ, “Anyô Bêŋ, yalenhaviŋ yaŋgê tak.”

⁴² Ma Yisu hanaŋ hadêŋ ôpêŋ nena, “Nôŋgô tak. Anêŋ hôêvhaviŋ hadum ba hubitak mavi.” ⁴³ Ma kethêŋ oyaŋ ma ôpêŋ madaluk hakyav ba hayê tak. Ma yani hasopa Yisu lôk habô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ. Ma avômalô nômbêŋ atu ba i haviŋ yani êyê nôŋm êŋ ba êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ haviŋ.

19

Yisu hi Sakius anêŋ unyak

¹ Yisu hayô Jeliko ma hi iyom. ² Ma anyô lôk valuselen bêŋ te hamô. Yani ma anyô bêŋ hawa takis ba anêŋ athêŋ nena Sakius. ³ Yani lahaviŋ ênjê nena Yisu ma opalê, ma doŋtom avômalô bêŋ anôŋ ma Sakius anyô bidonŋ ba miŋ

hatôm ênjê ami. ⁴ Êñ ma yani halanvinj hamôn ba hi ma hathak alokwanj sabo te ba hamô ek ênjê Yisu.

⁵ Yisu hayô loj êñ ma hêv ma hathak leñ ma hanañ, “Sakius, ôndôk ba ôlêm kethen. Yaô ma tem yamô anêm unyak.” ⁶ Êñ ma kethen oyanj ma Sakius halôk ma hawa Yisu thô lôk lamavi.

⁷ *Ma avômalô sapênj êyê ba kapôlônjinj diñdinj ba enañ nena, “Yani hi hamô havin anyô kambom te.”

⁸ *Ma doñtom Sakius haviyô haminj ma hanañ hadênj Anyô Bênj nena, “Anyô Bênj, ondanô. Tem yambi yenanj nômkama sam ni ôdônj ju ba yanêm yanj êndênj nê siv. Ma bôk yahasau anyôla ba yahawa anênj valuselej doho vani, êñ ma tem yanêm valuselej êtôm dum ayova êyômô loj imbinj.”

⁹ *Ma Yisu hanañ hadênj yani nena, “Lêk ma Wapômbênj hêv avômalô unyak êntêk êñ bulubinj ek malê nena yani ma Ablaham anênj nakadunj te. ¹⁰ *Anyô Anênj Nakadunj atu halêm ek êmbôlêm nê takatu ba êv yak ek nêm i bulubinj.”

Abô loj kapô hathak anyô bênj te hêv valuselej hadênj nê ku

(Mat 25:14-30)

¹¹ Avômalô elanjô abô êñ yôv ma Yisu hanañ abô loj kapô te havinj ek malê nena yani

lêk habobo Jelusalem. Ma avômalô takênj lenjinhabi nena yani hayô Jelusalem, êñ ma Wapômbênj anênj loj lôklinyak tem imbitak êmô pik. ¹² Êñ ma Yisu hanañ nena, “Anyô bênj te anênj namalô tem ni loj buyanj ek enja athênj lôk kulunj kinj vêmam ka êmbôlêm anênj malak ôdônj esak lojnbô ek eyabinj anênj avômalô. Loj êñ ma daim kambom. ¹³ Vêm ma yani halam anênj nê ku lauminj hathak doñtom ma hêv valuselej hatôm 100 hadênj thêlô tomtom sapênj. Ma hanañ aêntêk, ‘Môlô noja valuselej êntêk ba nundum ku esak endeba yambô alêm esak lojnbô am.’ Yôv ma hatak thêlô ba hi.

¹⁴ “Ma doñtom yanida anênj avômalô kapôlônjinj agiap ek yani. Êñ ma yani hi loj buyanj ma thêlô êv anyô doho ba esopa yani ek nenanj aêntêk, ‘Yêlô adô anyô êntêk imbitak êtôm yêlôaninj kinj.’

¹⁵ “Ma doñtom yani habitak kinj yôv ma havôhalêm ma hanañ aêntêk, ‘Nodam nê ku takatu ba bôk yahêv valuselej hadênj i ek yayala nena thêlô tomtom bôk êvôv valuselej vithê havinj.’

¹⁶ “Êñ ma anyô te hamônj hi ma hanañ, ‘Anyô bênj, yahadum ku hathak anêm valuselej êñ ba yahavôv valuselej hatôm 1,000.’

¹⁷ * “Ma anênj anyô bênj hanañ nena, ‘Mavi anônj! O anyô katô ba hudum ku mavi.

* 19:7: Luk 15:2 * 19:8: Kis 22:1; Nam 5:6-7 * 19:9: Luk 13:16; Ap 16:31

* 19:10: Luk 15:4; Jon 3:17; 1Ti 1:15 * 19:17: Luk 16:10

Hoyabinj nô m yaôna dedaun mavi ba intu oyabinj malak lôj lauminj.'

18 "Yôv ma anyô yanj halêm ma hanañ, 'Anyô bêñ, hathak anêm valuselej, yahavôv valuselej hatôm 500.'

19 "Ma anêñ anyô bêñ hanañ hadêñ yani, 'Oyabinj malak lôj baheñvi.'

20 "Yôv ma anyô ku te lô halêm ma hanañ, 'Anyô bêñ, anêm valuselej atutêk. Yahavuvi halôk sôp ba yahadô hamô²¹ ek malê nena yahakô ek o. O ma anyô malem thêlêv. Hothak hôvôv anyô vi iniñ nômkama ba howa hatôm anêm. Ma pik atu ba anyô yanj hapaliv yanjvêk halôk ma hothak howa anêñ anôñ.'

22 "Êñ ma anêñ anyô bêñ hanañ, 'O anyô ku mi kambom ba oda anêm abô intu hanañ o bêñ. Bôk hoyala yôv nena ya hathak yahavôv anyô vi iniñ nômkama ba yahawa hatôm yenañ. Lôk pik atu ba anyô yanj hapaliv yanjvêk halôk ma ya hathak yahawa anêñ anôñ.²³ Ma aisê ka miñ hotak yenañ valuselej halôk unyak valuselej ek êmbôv doho ami ek wakma atu ba yahavôhalêm hathak loñbô ma tem yanja doho êyômô loñ imbiñ?'

24 "Êñ ma hanañ hadêñ ñê takatu ba imiñ habobo nena, 'Môlô noja anêñ valuselej hatôm 100 vê êñjêk yani ba nôñêm êndêñ ôpatu ba hawa 1,000.'

25 "Ma thêlô enañ hadêñ yani nena, 'Anyô bêñ, yani anêñ 1,000 bôk hamô yôv.'

26* "Ma yani hanañ, 'Yanañ êndêñ môlô nena ôpatu ba hadum ku mavi hathak yenañ nômkama ba habitak bêñ, êñ ma tem yatak doho êyômô loñ imbiñ ba yanêm êndêñ ôpêñ. Ma donjom ôpatu ba miñ hadum ku hathak yenañ nômkama ami, êñ ma tem yanêm dokte atu ba havalonj loñ vê êñjêk yani.'

27 "Ma donjom ñê takatu leñjmaniñ hathak ya ba êdô ek yambitak iniñ kiñ, 'Noja i êlêm loñ êntêk ma ungwik i pôpônô êñjêk yamalenj.'

28 Yisu hanañ abô êñ yôv ma hamôñ ba hi Jelusalem.

*Yisu habitak hayô
Jelusalem hatôm kiñ
(Mat 21:1-11; Mak 11:1-11;
Jon 12:12-19)*

29 Yisu habobo Betpagi lo Betani, malak ju êñ hêk habobo Dum Oliv. Ma hêv anêñ ñê ku ju ba i ma hanañ nena,³⁰ "Mamu unu malak entuvulu. Ma numbitak nôyô ma tem ôñgô ekak bok donji map te loñ ba hamiñ. Bok êñ ma miñ bôk anyôla hayô hamô ami. Ma nopole yak vê ma nondom ba nôlêm.³¹ Ma anyôla hanañ nena, 'Mamu opole eka', êñ ma nonañ viyanj nena, 'Anyô Bêñ lahaviñ indum ku te esak.'

32 Yisu hêv thai ba i ma êyê nômkama sapêñ hatôm atu ba yani hanañ.³³ Thai epole bok donji êñ anêñ yak vê ma bok

* 19:26: Mat 13:12; Luk 8:18

anêṅ alansi enaṅ hadêṅ thai nena, “Mamu opole eka?”

³⁴ Ma thai enaṅ, “Anyô Bêṅ lahaviṅ indum ku te esak.”

³⁵ Êṅ ma thai ewa bok donḡki ba i êv hadêṅ Yisu. Ma thai ibi iniṅ kwêv thilibuṅ daim thô ba enḡava hayôhêk bok donḡki dômlokwaṅ, ma thai êv Yisu sa ek hathak hayô hamô bok êṅ. ³⁶ Ma Yisu hi ma avômalô enḡava iniṅ kwêv thilibuṅ hêk loṅôndê.

³⁷ Yani halôk Dum Oliv ek ni vi tuvulu Jerusalem. Ma avômalô nômbêṅ atu ba esopa yani leṅiṅmavi hathak nômbithi nômbêṅ atu ba bôk thêlô êyê. Ba êbô Wapômbêṅ ba elam nena,

³⁸ * “Wapômbêṅ nêṅ lamavi êndêṅ kiṅ atu ba halêṅ hathak Anyô Bêṅ anêṅ athêṅ!
Kapya Yen
118:26

Avômalô malak leṅ leṅiṅmavi ma alalô nanêṅ athêṅ lôkmaṅgiṅ êndêṅ Wapômbêṅ esak leṅ ba ni.”

³⁹ Ma Palisi doho imiṅ avômalô takêṅ kapô ba enaṅ hadêṅ Yisu aêntêk, “Kêdôṅwaga, osaṅ anêṅ nêṅ ku takêntêk.”

⁴⁰ Ma Yisu hanaṅ viyaṅ nena, “Yanaṅ êndêṅ môlô nena thêlô bônôṅ ma tem valu nendam kaêk.”

⁴¹ Yisu haboba Jerusalem ma hayê vi tuvulu ba halaṅ hathak avômalô Jerusalem ⁴² ba hanaṅ, “Yalenḡhaviṅ lêk oyala nôṅ takatu ba nundum

ek Wapômbêṅ indum môlô kapôlômim êṅjêk yaô. Ma donḡtom mi, nôṅ takêṅ hamô loṅ kapô ba môlô miṅ hatôm ôṅgô ami. ⁴³ Aêṅ ba waklavôṅ hayô ma nêṅ vovak tem nêyô ba nedav badêṅ êwê embenḡ Jerusalem sapêṅ ba nêṅ mô kapô ba nindum ek nijik môlô vônô. ⁴⁴ *Thêlô tem nimbuliṅ môlônim loṅ sapêṅ ba nijik môlô takatu ba ôṅmô unim badêṅ kapô vônô. Ma valu atu ba olav unyak hathak ma tem miṅ êyômô yaṅ loṅ ami. Nôṅ malaiṅ êṅ tem êlêṅ ek malê nena môlô miṅ oyala waklavôṅ atu ba Wapômbêṅ halêṅ pik ek nêṅ môlô bulubiṅ ami.”

Yisu hêv nêṅ idum ku valu vê hêk unyak mathenḡ kapô
(*Mat 21:12-17; Mak 11:15-19; Jon 2:13-22*)

⁴⁵ Vêṅ ma Yisu habitak hayô Wapômbêṅ anêṅ unyak mathenḡ anêṅ piklêvôṅ. Ma hayê avômalô ewa nôṅkama ba êdô hamô ek avômalô vi nêṅvuli. Êṅ ma halupuninḡ i ba hêv i vê hêk unyak mathenḡ kapô ba ele yaṅ ba i. Ma hanaṅ hadêṅ thêlô aêntêk, ⁴⁶ * “Wapômbêṅ anêṅ kapya hanaṅ nena, ‘Yenaṅ unyak ma unyak netenḡ mek êndôk.’ Ma môlô lêk udum ba habitak hatôm nêṅ vani iniṅ loṅ ekopak êṅmô.”

⁴⁷ *Ma wak nôṅbêṅ intu ma yani hadôṅ avômalô halôk unyak mathenḡ. Ma nêṅ bêṅbêṅ êbôk da lôk nêṅ lôkauk hathak

* 19:38: Luk 2:14 * 19:44: Luk 21:6
Luk 21:37

* 19:46: Ais 56:7; Jer 7:11 * 19:47:

abô balabuᅇ lôk Israeł iniy ᅇ bēᅇbēᅇ, thêlô êbôlēm loᅇndê ek nijik Yisu vônô. ⁴⁸ Ma doᅇtom thêlô miᅇ hatôm nêpôm loᅇndê te ami ek malê nena avômalo sapēᅇ leᅇᅇmavi bēᅇ ek Yisu ba êmô ek nedaᅇo anēᅇ abô sapēᅇ.

20

Yisu, opalê hêv athêᅇ bēᅇ hadêᅇ o?

(*Mat 21:23-27; Mak 11:27-33*)

¹ Wak te ma Yisu hadôᅇ avômalo hamô Wapômbêᅇ anēᅇ unyak mathēᅇ anēᅇ piklêvôᅇ ba hanaᅇ Wapômbêᅇ anēᅇ Abô Mavi hadêᅇ i. Ma ᅇ bēᅇbēᅇ êbôk da lôk ᅇ lôkauk hathak abô balabuᅇ ethak doᅇtom haviᅇ ᅇ bēᅇbēᅇ ba i hadêᅇ Yisu. ² Ma thêlô enaᅇ, “Opalê hêv athêᅇ bēᅇ hadêᅇ o lôk hêv ku hadêᅇ o ba intu hudum nôᅇ takêᅇtêk?”

³ Ma Yisu hanaᅇ viyaᅇ nena, “Tem yanaᅇ injik môlô liᅇ esak abô te aēᅇ iyom. ⁴ Opalê hêv ku nisik avômalo êᅇdôk ᅇaᅇ hadêᅇ Jon? Wapômbêᅇ leᅇ? Mena anyô pik?”

⁵ Ma thêlôda enaᅇ hadêᅇ i nena, “Alalô anaᅇ nena Wapômbêᅇ hêv ku êᅇ hadêᅇ Jon ma tem yani enaᅇ, ‘Ma aisê ka môlô miᅇ ôêv haviᅇ yani ami?’ ⁶ Ma doᅇtom alalô anaᅇ nena, ‘Anyô pik te hêv ku êᅇ,’ êᅇ ma avômalo tem nijik alalô esak valu ek malê

nena thêlô êv haviᅇ nena Jon ma plopet te.”

⁷ Ma thêlô enaᅇ hadêᅇ Yisu nena, “Yêlô athôᅇ paliᅇ.”

⁸ Êᅇ ma Yisu hanaᅇ hadêᅇ thêlô, “Aēᅇ ba miᅇ hatôm yandam ôpatu ba hêv athêᅇ bēᅇ hadêᅇ ya anēᅇ athêᅇ bēᅇ êᅇdêᅇ môlô ami. Ma mi.”

Abô loᅇ kapô hathak ᅇ kambom eyabiᅇ ku yak waiᅇ

(*Mat 21:33-46; Mak 12:1-12*)

⁹ *Ma Yisu hanaᅇ abô loᅇ kapô te hadêᅇ avômalo, “Anyô te havatho anēᅇ ku yak waiᅇ ma hêv hadêᅇ ᅇ ku doho ek neyabiᅇ ba hanaᅇ nena, ‘Waklavôᅇ yak waiᅇ hik anôᅇ ma nombak vose ni ôdôᅇ ju ba nôᅇnêᅇ vi êᅇdêᅇ ya ma noja vi êᅇtôm môlônim vuli.’ Ma hi hamô loᅇ buyaᅇ sawa daim. ¹⁰ Ma waklavôᅇ yak waiᅇ hik anôᅇ hayô ma hêv anēᅇ anyô ku te ba hi hadêᅇ thêlô ek enja anēᅇ sam. Ma doᅇtom thêlô ik yani kambom ba êv yani hi oyaᅇ. ¹¹ Êᅇ ma ku anēᅇ alaᅇ hêv anyô ku yaᅇ ba hi hadêᅇ thêlô, ma doᅇtom thêlô idum kobom kambom hadêᅇ yani lôk ik yani ma êv yani vê oyaᅇ ba hi. ¹² Yôv ma hêv anyô ku te lô ba hi, ma doᅇtom ᅇ ku takêᅇ ibuliᅇ yani ma êvôᅇ yani ba ibi yani hi.

¹³ “Aēᅇ ba ku alaᅇ hanaᅇ hadêᅇ yanida nena, ‘Yandum malê? Tem yanêᅇ yenaᅇ okna atu ba yaleᅇ haviᅇ bēᅇ anôᅇ. Yahadum aēᅇ ma tem nedaᅇo anēᅇ abô.’ ¹⁴ Ma

donjom nê ku êyê namalô hayô ma enañ hadên i nena, ‘Ôpêntêk ma ku alañ anên nakaduñ ba tem eyabin lambô anên ku. Alalô ik yani vônô ma ku êñ tem imbitak alalôaniñ.’¹⁵ Ba intu evalon yani ba êvôv hale yain ma ik yani vônô.

“Aên ba ku anên alañ tem indum malê êndên thêlô?¹⁶ Tem ni injik nê ku takên vônô ma nêm ku êñ êndên anyô vi ek neyabinñ.”

Ma avômalô elañô abô loñ kapô êñ ma enañ, “Yêlô adô abô loñ kapô êñ injik anônñ!”

¹⁷ Ma donjom Yisu hatitiñ thêlô lôklokwan ma hanañ, “Ma bôk eto abô êntêk aên eka?”

“Valu atu ba nê elav unyak êpôlik hathak, ma lêk habitak landin anônñ.’ *Kapya Yen 118:22*

¹⁸ *Ma avômalô takatu ba êv yak hayôhêk valu êntêk, ma tem nipup nenanena. Mena valu êñ hêv yak hayôhêk anyôla, ma tem ipulusik ba imbitak malimmalim.”

¹⁹ Ma nê bêñbêñ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ eyala nena Yisu hanañ abô loñ kapô êñ hathak thêlô. Ba intu êbôlêm loñondê ek nebalon yani, ma donjom êkô hathak avômalô.

Nênêm takis êndên Sisa mena dô
(*Mat 22:15-22; Mak 12:13-17*)

²⁰ *Yôv ma nê bêñbêñ maleñ hadahalin Yisu ek nebalon yani esak anên abô. Ma thêlô êv nê kambom doho vuli ek nimbitak êtôm nê thêthôn ek nesau Yisu. Thêlô elav gwasilim ek nebalon Yisu anên abô êndôk ba nênêm yani êndên Lom iniñ anyô bêñ Pailat.

²¹ Êñ ma thêlô enañ hadên Yisu nena, “Kêdônwaga, yêlô ayala nena anêm abô sapên ma abô avanônñ iyom. Ma hudum kobom donjom hadên avômalô sapên lôk hódôn avômalô hathak Wapômbên anên abô ma thêthôn iyom.

²² Aên ba lemhabi aisê? Bumalô iniñ balabuñ hanañ nena yêlô hatôm nanêm valuselen êndên Sisa mena mi e?”

²³ Yisu hayala thêlônin auk ba hanañ hadên thêlô,

²⁴ “Môlô ungwik valuselen te thô ek yangê. Opalê anên dahô lôk athên hêk valuselen êntêk?” Ma thêlô enañ, “Sisa.”

²⁵ Êñ ma Yisu hanañ hadên thêlô nena, “Sisa anên nômkama ma nônêm êndên Sisa da. Ma Wapômbên anên nômkama ma nônêm êndên Wapômbên da.”

²⁶ Yisu hanañ aên ba avômalô sapên elañô. Ba intu nê êñ miñ hatôm nebalon yani esak anên abô ami. Ma eson kambom hathak anên abô ba thêlô bônônñ.

Abô hathak nê nãma tem

* 20:18: Ais 8:14-15 * 20:20: Luk 11:54

nimbiyô aisê

(*Mat 22:23-33; Mak 12:18-27*)

²⁷ Ma Sadyusi doho i hadêṅ Yisu. Thêlô ma ôdôṅ te atu ba enaṅ nena nê ṅama tem miṅ nimbiyô esak loṅbô ami. Aêṅ ba intu enaṅ hik Yisu liṅ nena, ²⁸ **“Kêdôṅwaga, Mose hato hadêṅ alalô nena, ‘Anyô te hama ba nali mi ma anêṅ yaṅ hamô, ma enja avi tôp êṅ ek imbi yaṅ atu ba hama anêṅ nakaduṅ vê.’* ²⁹ Aêṅ ba nê lôk iviyaṅ bahenṅvi ba lahavuju êmô. Ma bôp hawa avi te ba hama ma nakaduṅ mi. ³⁰ Ma nôk enja avi tôp êṅ, hawa ba hama ba nakaduṅ mi. ³¹ Ma ṅgwa aêṅ iyom. Ma iviyaṅ takatu ba êmô ma nesopa kobom doṅtom êṅ iyom. ³² Vêṅ ma avi tôp êṅ hama havinṅ. ³³ Ma waklavôṅ nê ṅama iviyô hathak loṅbô ma avi tôp atu ba nê lôk iviyaṅ bahenṅvi ba lahavuju takatu ba ewa ma alisê te anêṅ avi?”

³⁴ Ma Yisu hanaṅ viyaṅ hadêṅ thêlô nena, “Avômalô pik ethak ewa i, ³⁵ ma doṅtom avômalô takatu ba Wapômbêṅ hêv i bulubiṅ ba ewa lôkmala hathak loṅbô, thêlô êṅ miṅ hatôm neja i esak loṅbô ami. ³⁶ Thêlô ma tem nêtôm aṅela ba intu tem miṅ nema ami. Wapômbêṅ bôk hik thêlô liṅ yôv hêk ṅama ba intu hik thô nena thêlô ma yani anêṅ nali.

³⁷ **“Mose da anêṅ abô hik thô nena nê ṅama tem nimbiyô esak loṅbô. Sêbôk ba Mose hayê atum hathaṅ*

hamô alokwaṅ liṅ ma halam Anyô Bêṅ nena ‘Ablaham lo Aisak ma Jekop iniṅ Wapômbêṅ.’ ³⁸ Alalô ayala nena Wapômbêṅ ma miṅ nê ṅama iniṅ Wapômbêṅ ami. Mi, yani ma nê lôkmala iyom iniṅ Wapômbêṅ ek malê nena yani hayala nena avômalô lôkthô ma êmô lôkmala.”

³⁹ Nê lôkauk hathak abô balabuṅ doho elanô abô êṅ ma enaṅ hadêṅ Yisu aêntêk, “Êê, Kêdôṅwaga, anêṅ abô ma mavi anôṅ!” ⁴⁰ Ma avômalô sapêṅ elanô anêṅ abô ba êkô ma miṅ enaṅ hik yani liṅ ek nesau yani esak loṅbô ami.

Mesia ma opalê anêṅ lim lukmuk?

(*Mat 22:41–23:36; Mak 12:35–40; Luk 11:37–54*)

⁴¹ Yôv ma Yisu hanaṅ hadêṅ thêlô nena, “Avômalô ethak enaṅ nena Mesia ma Devit anêṅ lim lukmuk eka? ⁴² Hêk Kapyia Yeṅ kapô ma Devit da hanaṅ aêntêk,

“Anyô Bêṅ Wapômbêṅ hanaṅ hadêṅ yenaṅ Anyô Bêṅ Mesia nena,

“Ômô yabahaṅ vianôṅ

⁴³ endeba yatak nê takatu ba ik vovak hadêṅ o nêṅmô vemkapô vibinṅ am.”’
Kapyia Yeṅ 110:1

⁴⁴ Ma Devit da bôk halam Mesia nena anêṅ Anyô Bêṅ. Ma aisê ka Mesia ma yani anêṅ lim lôk anêṅ Anyô Bêṅ imbiṅ?”

⁴⁵ Avômalô elanô Yisu anêṅ abô imiṅ denaṅ ma Yisu hanaṅ hadêṅ anêṅ nê ku

aêntêk, ⁴⁶ “Môlô noyabin am ek nê lôkauk hathak abô balabuŋ. Thêlô leŋiŋhaviŋ nijik kwêv daim kêkêlô ba nembeŋ ek avômalô nebam i. Ma leŋiŋhaviŋ avômalô nenaŋ nena, ‘Waklêvôŋ anyô bêŋ’ êmô loŋ ethak doŋtom halôk. Ma leŋiŋhaviŋ nêmo êtôm nê bêŋbêŋ êmô unyak yeŋ kapô. Ma avômalô engabôm nômbêŋ ma leŋiŋhaviŋ nejaŋ nômbêŋ nê bêŋbêŋ iniŋ loŋ ethak êmô. ⁴⁷ Thêlô esau avi tốp ek neja iniŋ unyak ba eteŋ mek daim bomaŋ ek avômalô nêgê. Wapômbêŋ tem nêmbêŋ vovaŋ kambom êndêŋ i.”

21

Avi tốp te anêŋ da
(Mak 12:41-44)

¹ Yisu hamô Wapômbêŋ anêŋ unyak ba hayê nê lôk nômkama bêŋ etak iniŋ valuselen halôk alapa da. ² Ma avi tốp te atu ba nômkama mi anôŋ hayô ma hatak anêŋ da hatôm valuselen thalalen ju iyom halôk alapa da êŋ. ³ *Yisu hayê ma hanaŋ nena, “Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ môlô nena avi tốp êntêk hêv valuselen bêŋ anôŋ hamôŋ ek avômalô takêntêk sapêŋ. ⁴ Avômalô nômbêŋ êntêk iniŋ valu bêŋ anôŋ hamô ma doŋtom êv doktena iyom. Ma avi tốp êntêk ma nômkama mi anôŋ ma lêk hêv anêŋ valuselen sapêŋ ba miŋ havalon dokte loŋ ami.”

Yisu hanaŋ abô hathak unyak mathen Jerusalem

(Mat 24:1-2; Mak 13:1-2)

⁵ Nê ku doho enaŋ abô hathak valu kêkêlô lôk nômbêŋ da mavi anôŋ atu ba etak hathak unyak mathen ek anêŋ lêlêyaŋ mavi anôŋ. Êŋ ma Yisu hanaŋ, ⁶ * “Odaŋô katô. Nôm takêntêk ba lêk môlô ôyê, malaiŋ bêŋ tem imbitak ba nê vovak tem nijik nômkama mavi nômbêŋ êntêk pesa ba valu yaŋ miŋ hatôm êyômô yaŋ loŋ ami.”

Malaiŋ lomaloma tem nimbitak

(Mat 24:3-14; 10:17-22; Mak 13:3-13)

⁷ Ma thêlô enaŋ hik Yisu liŋ nena, “Kêdôŋwaga, anjê intu nômbêŋ takêŋ tem imbitak? Ma malê intu tem imbitak ek injik thô nena nômbêŋ takêŋ lêk habobo?”

⁸ Ma Yisu hanaŋ, “Noyabin am, avômalô tem nindum ek nesau môlô. Nê lomaloma tem nêlêmbêŋ esak yenaŋ athêŋ ba nenaŋ nena, ‘Ya ma Mesia atu’. Lôk nenaŋ nena, ‘Waklavôŋ pik lo leŋ anêŋ daŋ lêk habobo tem êyô.’ Ma doŋtom miŋ nômbêŋ iniŋ abô ba nosopa ami. ⁹ Môlô olaŋô vovak bêŋ ba avômalô iki vônô, êŋ ma miŋ nôkô ami. Nôm takêŋ tem imbitak êmôŋ, ma doŋtom pik lo leŋ anêŋ daŋ tem miŋ imbitak ketheŋ oyaŋ ami.”

¹⁰ Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Ma avômalô ôdôŋ yaŋ tem nijik vovak imbiŋ ôdôŋ yaŋ. Ma

* 21:3: 2Ko 8:12 * 21:6: Luk 19:44

kiŋ yaŋ lōk anêŋ avōmalō tem nijik vovak êndêŋ kiŋ yaŋ. ¹¹ Ma loŋ lomaloma ma duviaŋ lōk bōm ma lijiŋ bêŋ tem êyō injik avōmalō bêŋ anōŋ vônō. Lavōŋiŋ lōkmaŋgiŋ lomaloma tem ênjêk leŋlêvōŋ ba indum avōmalō nêkō kambom anōŋ.

¹² “Ma nôm takêŋ tem miŋ imbitak ami denaŋ ma tem nebalonŋ mōlō ba nindum kambom êndêŋ mōlō. Ma tem nenaŋ mōlō bêŋ imiŋ unyak yeŋ lōk nindum abō ek netak mōlō êndōk koladōŋ. Mōlō osopa ya ba intu tem neja mōlō ba unu numiŋ kiŋ lōk iniŋ nê bêŋbêŋ maleŋiŋ. ¹³ Ma nôm êŋ tem imbitak êtôm loŋôndê ek nonaŋ yenaŋ Abō Mavi bêŋ êndêŋ i. ¹⁴ *Ma miŋ lemimimbi nena, ‘Dokte ka yêlō nanaŋ aisê êndêŋ thêlō’ ami. ¹⁵ *Ek malê nena yada tem yanêm abō lôkauk mavi êndêŋ mōlō. Ma nê takatu ba idum abō ek mōlō ma miŋ hatôm nijik abō êŋ pesa ami. ¹⁶ *Avōmalō tem nenaŋ mōlō bêŋ ba tem nijik mōlō doho vônō ma mōlōnim lemami lōk mōlōviyaŋ lōk anêm thalaleŋ lōk anêm anyō mōlō tem nindum aêŋ iyom. ¹⁷ Mōlō ma yenaŋ avōmalō ba intu avōmalō sapêŋ tem nêpōlik esak mōlō. ¹⁸ Ma doŋtom Wapōmbêŋ tem eyabiŋ mōlō ba lemimkadōk ŋauŋ te miŋ hatôm nêm yak ami. ¹⁹ Ma mōlō numiŋ lōklokwaŋ ma tem noja lōkmala êtôm wak

nōmbêŋ intu sapêŋ.”

Tem nimbuliŋ Jelusalem

(*Mat 24:15-28; Mak 13:14-23*)

²⁰ Ma Yisu hanaŋ, “Mōlō ôyê nena nê vovak lodōŋlodōŋ êyō evenŋ Jelusalem luvî, êŋ ma mōlō noyala nena tem nimbuliŋ malak lôŋ êŋ ketheŋ. ²¹ Aêŋ ba mōlō takatu ba ômō Judia kapō, ma nōsôv ba unu dumlolê. Ma mōlō takatu ba ômō Jelusalem kapō, ma unu viyaiŋ ketheŋ. Ma mōlō takatu ba ômō Jelusalem viyaiŋ, ma miŋ unu kapō ami. ²² *Ek malê nena waklavōŋ êŋ ma Wapōmbêŋ anêŋ wakma nêm vovaŋ viyaŋ ek abō takatu ba hêk Wapōmbêŋ anêŋ kapya ma tem injik anōŋ. ²³ Ai, kikaknena. Waklavōŋ êŋ ma tem malaiŋ bêŋ ek avi takatu ba esabeŋ lōk avi takatu ba êv sôm hadêŋ nali ek malê nena malaiŋ lōk vovaŋ bêŋ tem imbitak Israeŋ iniŋ pik êntêk, ma Wapōmbêŋ anêŋ lamaniŋ tem êyō êmō avōmalō pik êŋ. ²⁴ *Nê vovak tem ini Jelusalem ma iniŋ biŋ vovak tem injik avōmalō Jelusalem pōpônō. Ma tem neja avōmalō Jelusalem vi ba ini pik lomaloma. Ma avōmalō loŋ buyaŋ tem nêyō nêmō Jelusalem ba neyabiŋ Jelusalem endeba nê loŋ buyaŋ iniŋ waklavōŋ anêŋ daŋ am.”

* 21:14: Luk 12:11-12

* 21:15: Ap 6:10

* 21:16: Mat 10:21-22

* 21:22:

Jer 5:29; 46:10; Hos 9:7

* 21:24: Sng 79:1; ALK 11:2

Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem endelêḡ
(*Mat 24:29-35; 13:24-31*)

25 * “Ma lavôḡiḡ tem êpôm wak lo ayôḡ ma vuliḡ. Ma ḡgwêk budum tem injik ba pôk lôklala bomaḡ ba avômalô pik sapêḡ tem nedaḡô ba nêkô kambom anôḡ ba iniḡ auk tem ni mayaliv. 26 Ma nôḡ takatu ba hamô leḡ tem nedowaliḡ ba avômalô tem nêkô ba nemayak esak malaiḡ bêḡ atu ba tem imbitak pik. 27 *Ma wak êḡ ma tem thêlô nêḡê Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem êyô êḡmô buliv ba êlêḡ imbiḡ anêḡ lôkliḡyak lôk anêḡ deda lôkmaḡḡiḡ. 28 Nômkaḡa takêḡ hadum ek imbitak ma numiḡ ba nôḡnêḡ malemim esak leḡ ek malê nena waklavôḡ Wapômbêḡ nêḡ mômô vê êḡḡêk unim malaiḡ lêk habobo.”

29 Ma Yisu hanaḡ abô loḡ kapô te hadêḡ thêlô aêḡtêk, “Lemimimbi esak alokwaḡ beleiḡ* lôk alokwaḡ vi imbiḡ. 30 Ôyê nena alokwaḡ takêḡtêk habi ḡauḡ belap, êḡ ma oyala nena wak mavi lêk habobo. 31 Ma aêḡ iyom, mômô ôyê nôḡ takêḡ habitak, êḡ ma noyala nena Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak tem êyô kethêḡ.

32 “Yanaḡ avanôḡ êḡḡêḡ mômô nena avômalô bôlôḡ êḡtêk tem miḡ nema ami denaḡ ma nôḡ takêḡtêk

sapêḡ tem imbitak. 33 Pik lo leḡ tem nêḡ yak ba ni, ma doḡtom yenaḡ abô bute miḡ hatôm nêḡ yak ami.

34-35 “Mômô noyabiḡ am. Anyô Anêḡ Nakaduḡ tem êlêḡ esak loḡbô ba tem êpôm avômalô pik sapêḡ. Mômô udum pik anêḡ kobom ba unum waiḡ ba olo molo lôk lemimhikam hathak nôḡkama pik, ma wak êḡ tem enja mômô kethêḡ êḡtôm gwasilim ba tem nosoḡ kambom. 36 Aêḡ ba wak nôḡmbêḡ intu ma mômô noyabiḡ am lôklokwaḡ ba notêḡ mek ek Wapômbêḡ nêḡ mômô sa ek numiḡ lôklokwaḡ ek nôḡ takêḡtêk miḡ hatôm imbuliḡ mômô ami. Êḡ ma mômô hatôm numiḡ Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu ma.”

37 Wak nôḡmbêḡ intu ma Yisu hadôḡ avômalô hamô Wapômbêḡ anêḡ unyak mathêḡ. Ma bôlôvôḡ ma yani hathak hi hamô Dum Oliv. 38 Ma lôkbôk momaḡiniḡ ma avômalô sapêḡ ethak i unyak mathêḡ ek elaiḡô Yisu anêḡ abô.

22

Judas hanaḡ Yisu bêḡ
(*Mat 26:1-5,14-16; Mak 14:1-2,10-11; Jon 11:45-53*)

1 Waklavôḡ anêḡ athêḡ nena Eyaḡ Polom Yis Mi lêk habobo ba thêlô elam waklavôḡ êḡ nena Hale Ba

* **21:25:** Ais 13:10; Ese 32:7; Jol 2:31; ALK 6:12-13 * **21:27:** Dan 7:13; Mat 26:64; ALK 1:7 * **21:29:** Abô Bômboḡ ma “fik”. Nôḡḡo Mat 24:32. * **22:1:** Sêbôk ba Wapômbêḡ hêv anêḡ aḡela atu ba idum ku injik anyô vônô ma hik ḡê lḡip iniḡ nali vônô. Ma doḡtom ḡê Israeḡ esaba thalaleḡ hathak unyak abôlêk ba intu aḡela miḡ hik iniḡ nali ami. Yani hayê thalaleḡ ma hatak ma hale ba hi.

Hi.* ² Ma nê bêḡbêḡ êbôk da lôk nê lôkawk hathak abô balabuḡ êbôlêm loḡôndê ek nijik Yisu vônô ek malê nena thêlô êkô ek avômalô. ³*Ma Saduḡ halôk Judas Iskaliot la. Yani ma nê ku laumiḡ ba lahavuju takatu te. ⁴Yani hi ba hanuḡ abô haviḡ nê bêḡbêḡ êbôk da lôk unyak mathenḡ iniḡ sôp bidonḡ nena yani tem enaḡ Yisu bêḡ aisê? ⁵Nê êḡ leḡiḡmavi ma thêlô evak abô ek nêḡnêm valuselenḡ êndêḡ yani. ⁶Êḡ ma Judas halôk hathak thêlôninḡ abô ba hadum ek nêm Yisu êndôk thêlô bahenḡ êndêḡ wak te atu ba avômalô miḡ êmô haviḡ Yisu ami.

Nê ku lokwanju êpôpêk nôm
(*Mat 26:17-25; Mak 14:12-21; Jon 13:21-30*)

⁷*Waklavônḡ anêḡ athêḡ nena Eyaḡ Polom Yis Mî hayô. Wak êḡ ma thêlô ik boksipsip nakaduḡ te vônô ek leḡiḡhabi waklavônḡ anêḡ athêḡ nena Hale ba Hi. ⁸Êḡ ma Yisu hêv Pita lo Jon ba i ma hanuḡ, “Mamu unu nôpôpêk nôm waklavônḡ Hale ba Hi ek alalô anḡanḡ.”

⁹Ma thai enaḡ hik Yisu liḡ, “Yai napôpêk nôm êmô êsê?”

¹⁰Ma Yisu hanuḡ hadêḡ thai nena, “Odanô. Mamu unu malak bêḡ kapô ma tem nôpôm anyô te hawa ḡanḡ lôk uḡ. Ma nosopa yani ba numbitak nôyô unyak atu ba yani habitak hayô ba hi. ¹¹Êḡ ma nonaḡ êndêḡ unyak anêḡ

alaḡ nena, ‘Kêdônḡwaga hanuḡ hik o liḡ nena unyak kapô atu ba yanḡanḡ nôḡ waklavônḡ Hale ba Hi imbiḡ yenaḡ nê ku hamô êsê?’ ¹²Êḡ ma tem injik unyak kapô bêḡ atu ba hêk vuliḡ thô êndêḡ mamu. Unyak kapô êḡ ma nôḡkama sapêḡ bôk hamô yôv. Ba intu nôpôpêk nôm êmô loḡ êḡ.”

¹³Êḡ ma thai i ma êpôm nôḡkama sapêḡ hatôm atu ba yani hanuḡ. Êḡ ma thai êpôpêk waklavônḡ Hale ba Hi anêḡ nôm.

Yisu hêv polom lôk waiḡ hadêḡ anêḡ nê ku

(*Mat 26:26-30; Mak 14:22-26; 1Ko 11:23-25*)

¹⁴Wakma nejanḡ nôḡ hayô ma Yisu hayaḡ nôḡ hamô haviḡ anêḡ aposel. ¹⁵Ma Yisu hanuḡ hadêḡ thêlô nena, “Ya vovaḡ ek yanḡanḡ nôḡ waklavônḡ Hale ba Hi imbiḡ môlô vêm ka yanja vovaḡ. ¹⁶Yahanaḡ avanônḡ nena tem miḡ yanḡanḡ nôḡ êntêk esak loḡbô ami endeba waklavônḡ Hale ba Hi injik anônḡ êḡjêk Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡnyak am.”

¹⁷Ma yani hawa waiḡ lôk tase ma hêv lamavi ma hanuḡ, “Noja ba nunum imbiḡ am. ¹⁸Yanaḡ êndêḡ môlô nena tem miḡ hatôm yanum waiḡ esak loḡbô ami endeba Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡnyak êlêm am.”

¹⁹Ma yani hawa polom te ma hêv lamavi ma haya ba hêv hadêḡ thêlô ma hanuḡ,

* 22:3: Jon 13:2,27 * 22:7: Kis 12:1-27

“Êntêk ma yenañ vathiap atu ba yahêv ek nê mômô sa. Nundum aêñ ek lemimimbi ya.”

20 Eyañ vêm ma hadum aêñ hathak tase lôk wain ma hanañ, “Êntêk ma tabô lukmuk atu ba yahavak hathak yenañ thalalen ba tem yangasô ek nê mômô sa. 21 *Ma donjom odanô. Ôpatu ba tem enañ ya bêñ lêk hayañ nôm haviñ ya. 22 Anyô Anêñ Nakaduñ atu tem indum êtôm atu ba Wapômbêñ bôk hanañ yôv, ma donjom alikakna. Malain bêñ ek ôpatu ba hanañ yani bêñ.” 23 Nê ku elanô abô êñ ma thêlôda enañ hik i liñ nena, “Opalê te tem indum nôm êñ?”

24 *Ma Yisu anêñ nê ku êkôki nena thêlônin opalê tem êtôm thêlônin anyô bêñ êmô loñ lôklinyak atu ba tem imbitak emben yam. 25 *Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Avômalo daluk iniñ kiñ ethak ebam i ba ibulinj nê takatu ba êmô thêlô vibin. Ma nê lôk athênj lenjnhavin avômalo nebam thêlô nena ‘Nê wapôm mavi’. 26 *Ma donjom mômô miñ nundum aêñ ami. Mômônim anyô lôk athênj indum êtôm anyô athênj mi. Ma mômônim anyô bêñ indum ku êtôm anyô ku oyañ. 27 *Opalê te ma anyô bêñ, ôpatu ba halôk hamô ba

hayañ nôm mena ôpatu ba hapôpêk nôm? Ôpatu ba halôk hamô ba hayañ nôm, aêñ e? Ma donjom yahamô haviñ mômô hatôm anyô ku te.

28 “Mômô takatu ba malain lomalama habitak ma donjom ômô haviñ ya denañ. 29-30 *Ma yahêv athênj ‘kiñ’ hadênj mômô hatôm wakamik hêv hadênj ya ek mômô tem ongwaj nôm lôk nunum njan imbinj ya êmô yenañ loñ lôklinyak. Ma mômô tem nôtom kiñ ek noyabinj avômalo Israeël ôdônj lauminj ba lahavuju takatu.”

Yisu hanañ nena Pita tem enañ nena hathônj yani paliñ
(Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Jon 13:36-38)

31 Ma Yisu hanañ, “Saimon, Saimon, ondanô. Sadañ hanañ hik Wapômbêñ liñ ek yani êyôkwijn mômô êtôm lovak hayôkwijn alokwanj te ek ênjê nena o lôklokwanj mena mi e? 32 *Ma donjom lêk yahatenj mek yôv ek anêm hôêvhavinj miñ nê yak ami. Ma hole o liliñ, êñ ma ombatho mômôvianj loñ.”

33 Ma donjom Pita hanañ, “Anyô Bêñ, ya anyô lôklokwanj ba ya hatôm yamô koladônj ba yama imbinj o.”

34 Ma donjom Yisu hanañ nena, “Pita, yanañ êndênj o nena bômôvônj êntêk ma tale miñ halañ ami denañ, ma tem onañ êtôm bômônj lô nena hôthônj ya paliñ.”

* 22:21: Sng 41:9; Jon 13:21-22 * 22:24: Luk 9:46 * 22:25: Mat 20:25-27; Mak 10:42-45 * 22:26: Mat 23:11; Mak 9:35 * 22:27: Jon 13:12-15
* 22:29-30: Mat 19:28 * 22:32: Jon 17:15

Noja valuselen lôk vak ma biñ vovak

35 *Yôv ma Yisu hanañ hadêñ thêlô aêntêk, “Bôk yahêv môlô ba u ma miñ môlô owa valuselen lôk vak lôk vemimkapô bokñgôp haviñ môlô ami. Wak êñ ma môlô nômkama mi e?”

Ma thêlô enañ, “Mi, hamô.”

36 Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Ma donjom lêk anêm valuselen lôk vak hamô ma noja. Ma o biñ vovak mi, ma nêm anêm kwêv daim ek nêñem vuli ma onja biñ vovak esak. 37 *Ek malê nena Wapômbêñ anêñ kapyã hanañ aêntêk, “Thêlô tem nêgê yani êtôm anyô kambom te.’ Abô êñ tem injik anôñ esak ya ma nômkama sapêñ atu ba hathak ya ma anêñ dañ tem êyô.”

38 Ma thêlô enañ, “Anyô Bêñ, nôñgô yêlôaniñ biñ vovak ju êntêk hamiñ.”

Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Yôv.”

Yisu hateñ mek hamô Dum Oliv
(*Mat 26:36-46; Mak 14:32-42*)

39 Yisu hatak Jelusalem ma hi Dum Oliv hatôm hathak hadum, ma nê ku esopa yani. 40 Yisu hayô loñ êñ ma hanañ hadêñ thêlô nena, “Noten mek ek miñ nônêm yak ba nundum kambom ami.” 41 Ma hatak thêlô ba hi daim dokte. Ma halek vadôn lêlô ma hateñ mek aêntêk, 42 “Wakamik, lemhaviñ nêm

tase êntêk vê êñjêk ya, ma nêm vê. Ma donjom miñ osopa yenañ yalenhaviñ ami. Mi, osopa oda anêm lemhaviñ.”

43 Ma anjela te anêñ leñ hayô ek yani ma havatho yani loñ. 44 Yisu kapô malaiñ kambom ba hateñ mek lôklokwan ba vovanik hatektek halôk pik hatôm thalalen.

45 Yani hateñ mek yôv ma haviyô hamiñ ma hi hadêñ anêñ nê ku ma hayê thêlô êk sôm ek malê nena thêlônin kapôlônin malaiñ kambom. 46 Ma hanañ hadêñ thêlô, “Môlô ôek sôm eka? Numbiyô noten mek ek miñ nônêm yak ba nundum kambom ami.”

Thêlô evalon Yisu

(*Mat 26:47-56; Mak 14:43-52; Jon 18:1-11*)

47 Yisu hanañ abô denañ ma avômalô bêñ anôñ êyô. Ôpatu ba elam nena Judas, yani ma nê ku laumiñ ba lahavuju takatu te, intu halom thêlô ba êlêm. Yani hayô ek indinju Yisu, 48 ma donjom Yisu hanañ hik ôpêñ liñ aêntêk, “Judas, hudum ek undinju Anyô Anêñ Nakadun atu ek onañ yani bêñ e?”

49 Êñ ma nê ku eyala nôm atu ba tem imbitak ba intu enañ, “Anyô Bêñ, yêlô nanjik thêlô esak biñ vovak e?” 50 Êñ ma thêlônin anyô te hale anyô bêñ habôk da anêñ anyô ku te limbuk vianônñ vê.

51 Ma Yisu hayê ma hanañ, “Dô.” Ma hatak ban hayôhêk ôpêñ limbuk ma habitak mavi hathak loñbô.

* 22:35: Luk 9:3; 10:4 * 22:37: Ais 53:12

⁵² Êñ ma Yisu hanañ hadêñ ñê bêñbêñ êbôk da lôk unyak mathen inij sôp bidonj lôk ñê bêñbêñ takatu ba êlêm ek nebalonj yani aêntêk, “Ya ma anyô kambom anôñ ba intu owa biñ vovak lôk okdiba ba ôlêm ek nobalonj ya e?” ⁵³ Aisé? Wak nômbêñ intu ma yahamô unyak mathen anêñ piklêvônj havinj môlô ma miñ ovalonj ya ami eka? Ma donjom lêk ma momañiniñ hayabinj pik ba intu môlônim waklavônj.”

Pita hanañ nena yani hathônj Yisu palinj

(*Mat 26:69-75; Mak 14:66-72; Jon 18:15-18,25-27*)

⁵⁴ *Ma evalonj Yisu ba ewa ba i êyô anyô bêñ habôk da anêñ unyak. Ma Pita hasopa havenj yam ma donjom havenj daim dokte. ⁵⁵ Anyô doho ebanj atum hamô unyak êñ anêñ badêñ kapô, ma Pita hi halôk hamô havinj thêlô. ⁵⁶ Pita hamô atum deda ma avi ku te hatitij yani ma hanañ, “Anyô êntêk ma hathak hamô havinj Yisu.”

⁵⁷ Ma donjom Pita hanañ, “Livônj, yahathônj ôpêñ palinj.”

⁵⁸ Kasana ma anyô yañ hayê yani ma hanañ, “O ma ñê takatu inij anyô te.”

Ma donjom Pita hanañ, “Mi anôñ.”

⁵⁹ Yani hamô hatôm wakma te ma anyô yañ hanañ lôklokwanj hathak lonjô nena, “Avanônj biñ, yani ma anyô Galili te. Aêñ ba yani ma Yisu anêñ anyô ku te.”

⁶⁰ Ma Pita hanañ, “Aiyañ, yahathônj anêm abô palinj!” Pita hanañ denañ ma tale halan. ⁶¹ Ma Anyô Bêñ hik i liliñ ma hatitij Pita ma Pita lahabi anêñ abô atu ba hanañ, “Tale miñ halan ami denañ ma tem onañ êtôm bôlônj lô nena hôthônj ya palinj.” ⁶² Êñ ma Pita hale yañ ma lahiki ba halan bêñ.

Ik Yisu lôk emalik hathak (Mat 26:67-68; Mak 14:65)

⁶³ Ñê takatu ba evalonj Yisu enañ abôma hathak yani ma ik yani. ⁶⁴ Thêlô ivuliv thohavloma siñ ma ik yani ba enañ nena, “O plopet te ma onañ nena opalê intu hik o?” ⁶⁵ Ma enañ abô kambom lomaloma hadêñ yani havinj.

Enañ Yisu bêñ haminj Israeļ inij ñê bêñbêñ maleñinj

(*Mat 26:59-68; Mak 14:55-65; Jon 18:19-24*)

⁶⁶ Haviyô hayañ ma avômalô Israeļ inij ñê bêñbêñ ethak donjom ek elañô abô. Ñê bêñbêñ êbôk da lôk ñê lôkauk hathak abô balabunj êmô. Ma thêlô ewa Yisu ba enañ hik yani liñ, ⁶⁷ * “Onañ êndênj yêlô nena o ma Mesia e?”

Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Yanañ abô êñ êndênj môlô, êñ ma môlô tem miñ nônêmimbiñ ami. ⁶⁸ Ma yanañ injik môlô liñ, ma tem miñ môlô nonañ viyañ ami. ⁶⁹ *Ma donjom yaô ma Anyô Anêñ Nakadunj atu tem êyô êmô Wapômbênj lôklokwanj

* 22:54: Mak 14:53-54 * 22:67: Jon 3:12 * 22:69: Ap 7:56

anêḡ baḡ vianôḡ êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ.”

⁷⁰ Ma thêlô sapêḡ enaḡ hik yani liḡ, “Aêḡ ba oda ma Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ e?”

Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Môlôda oyala ba onanḡ.”

⁷¹ Êḡ ma thêlô enaḡ, “Aisê ka alalô lenḡhaviḡ nadaḡô abô doho imbiḡ? Yani hanaḡ yanida bêḡ ba alalô lêk alaḡô yôv.”

23

Enaḡ Yisu bêḡ hamiḡ Pailat ma

(*Mat 27:11-14; Mak 15:1-5; Jon 18:28-38*)

¹ Ma ḡê bêḡbêḡ takatu iviyô ma ewa Yisu ba i ek Pailat. ² Êḡ ma enaḡ yani bêḡ aêntêk, “Ôpêntêk habuliḡ yêlôaniḡ avômalô. Yani hadô môlô Lom noyabiḡ yêlô ba hanaḡ ek miḡ nêḡnêḡ takis êndêḡ Sisa ami. Ma hanaḡ nena yani ma Mesia. Mesia anêḡ ôdôḡ nena kiḡ.”

³ Ma Pailat hanaḡ hik Yisu liḡ, “O ma avômalô Israeḡ iniḡ kiḡ e?”

Ma Yisu hanaḡ nena, “Intu êḡ, hatôm intu honanḡ.”

⁴ Êḡ ma Pailat hanaḡ hadêḡ ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk avômalô nômbêḡ atu nena, “Miḡ yahapôm yani anêḡ kambom la ami.”

⁵ Ma doḡtom enaḡ lôklokwaḡ nena, “Yani hadôḡ avômalô ba halela iniḡ auk havenḡ Judia lôkthô. Môḡ hêk Galili aleba hayô loḡ êntêk.”

⁶ Pailat halaḡô abô êḡ ma hanaḡ hik thêlô liḡ, “Ôpêḡ ma anyô Galili e?” ⁷ *Pailat halaḡô nena Yisu halêm anêḡ Galili, êḡ ma hêv yani hi hadêḡ Helot ek malê nena yani hayabiḡ loḡ êḡ. Wak êḡ ma Helot hamô Jelusalem haviḡ.

⁸ Ma Helot hayê Yisu ba lamavi bêḡ anôḡ. Yani bôk halaḡô abô hathak Yisu ba lahaviḡ êḡjê yani ma doḡtom mi aleba lêk hayê ma lahaviḡ Yisu indum lavôḡḡḡ te ek yani êḡjê. ⁹ Ba intu Helot hanaḡ hik Yisu liḡ bêḡ anôḡ, ma doḡtom yani bônôḡ iyom. ¹⁰ Ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ takatu ba imiḡ loḡ êḡ enaḡ abô lôklokwaḡ ba ibi yani liḡkupik hathak abô lomalama. ¹¹ Êḡ ma Helot lôk anêḡ ḡê vovak ewa kiḡ anêḡ kwêv thalaleḡ daim te ma ik hathak Yisu ma enaḡ abôma ba emalik hathak yani. Vêḡ ma Helot hêv yani ba hi ek Pailat hathak loḡbô. ¹² Bôk Helot lo Pailat êpôlik hathak i, ma doḡtom lêk ma thai ibitak ḡê môlô.

Pailat hanaḡ ba ik Yisu hathak a

(*Mat 27:15-26; Mak 15:6-15; Jon 18:38-19:16*)

¹³ Yôv ma Pailat halam ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê bêḡbêḡ lôk avômalô ba ethak doḡtom. ¹⁴ Ma hanaḡ, “Môlôwa anyô êntêk halêm hadêḡ ya ma môlô onanḡ nena anyô êntêk hanaḡ abôyaḡ hadêḡ avômalô

* 23:7: Luk 3:1

ek thêlô nêndô Lom eyabin thêlô. Ma môle ômô ma yahanaj hik ôpêj lij hathak nô m takêj. Yôv ma môle odañô. Miñ yahapôm ôpêntêk anêj kambom takatu ba môle onaj yani bêj hathak ami. ¹⁵ Ma Helot anêj auk aêj iyom ba intu hêv ôpêntêk halêm hadêj alalô hathak loj bô. Odañô. Anyô êntêk miñ hadum kambom te ek yanaj nena nijik yani vônô ami. ¹⁶⁻¹⁷ Aêj ba yambali yani ma yatak yani ba ni.”*

¹⁸ Ma doñtom avômalô sapêj elam kaêk lôklala aêntêk, “Nijik ôpêntu vônô ma netak Balabas ba êlêm êndêj yêlô.” ¹⁹ (Balabas ma ôpatu ba hik vovak hadêj gavman Lom hamô Jerusalem kapô ba hik anyô te vônô ba êdô yani hamô koladôj.)

²⁰ Yôv ma Pailat hadum ek etak Yisu ba ni. Êj ma yani halam hadêj avômalô hathak loj bô. ²¹ Ma doñtom thêlô elam lôbôlôj aêntêk, “Nijik vônô esak a! Nijik vônô esak a!”

²² Yôv ma Pailat hanaj bôlôj te lô hadêj thêlô nena, “Eka? Yani hadum malê kambom? Ôdôj te miñ hamô ek yangik yani vônô ami. Aêj ba tem yambali yani ma yatak yani ba ni.”

²³ Ma doñtom thêlô lôklokwanj kambom ba elam kaêk nena Pailat injik Yisu

esak a. Thêlônij kaêk êj ma bêj anôj ba Pailat halañô. ²⁴ Aêj ba Pailat hasopa thêlônij abô ²⁵ ba hatak Balabas hadêj thêlô ma hêv Yisu hadêj jê vovak hatôm iniñ leñijhaviñ.

Ik Yisu hathak a
(*Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Jon 19:17-27*)

²⁶ Thêlô ewa Yisu ba i ma êpôm anyô Sailini te halôk lojônê ba anêj athêj nena Saimon. Yani halêm anêj loj buyanj ba hadum ek ni Jelusalem. Ma jê vovak evalonj yani ba êv Yisu anêj a ba hawa ba haveñj Yisu yam.

²⁷ Ma avômalô bêj anôj evenj Yisu yam, lôk avi doho elanj asêj malêj ba evenj yani yam. ²⁸ Ma doñtom Yisu hik i liliñ ma hanaj hadêj thêlô aêntêk, “Môle avi Jelusalem, miñ nodanj ek ya ami. Mi, nodanj ek amda lôk nalumi. ²⁹ *Odañô, malaiñ bêj tem êyô ma tem avômalô nenanj aêntêk, ‘Avi yamu atu ba avômena mi lôk miñ bôk êv sum ami, thêlô nê mô mavi ek malê nena iniñ avômena miñ hatôm nêpôm vovanj ami.’ ³⁰ *Wak êj ma avômalô tem nenanj êndêj dumlolê nena, ‘Upu ba usivuj yêlô.’” ³¹ Ma Yisu hanaj abô loj kapô te aêntêk, “Lêk ma idum kambom hadêj alokwanj lôkmala ma tem nindum malê êndêj alokwanj kapok?”

* **23:16-17:** Nê lôkauk vi enanj nena abô doho atu ba Luk hatô ma hêk denanj. Abô êj ma aêntêk: Kobom te hamô Jelusalem aêntêk, “Hanaj aêj ek malê nena waklavôj nô m bêj êj anêj sondabêj tomtom ma hêv anyô koladôj te vê ba hi hadêj i”. * **23:29:** Luk 21:23 * **23:30:** Hos 10:8; ALK 6:16

32 Ma thêlô ewa anyô kambom ju haviņ ek nijik vônô imbiņ Yisu. 33 Thêlô i êyô loņ te ba anêņ athêņ nena Lenkadôk Lokwaņ. Loņ êņ ma thêlô êthôkwêņ Yisu lôk anyô kambom ju atu hathak a. Êthôkwêņ yaņ hamiņ Yisu baņ vianôņ ma yaņ hamiņ baņ vikeņ. 34*Ma Yisu hanaņ, “Wakamik, nê m thêlôniņ kambom vê ek malê nena thêlô êthôn palin ba idum.” Vê m ma nê vovak ibi valu ek nêgê nena opalêla intu tem neja anêņ kwêv lo sôp.

35 *Avômalô imiņ ba êyê iyom. Ma nê bêņbêņ ibi yani liliņ ba enaņ, “Yani bôk hêv avômalô vi bulubiņ. Yani ma Mesia, ôpatu ba Wapômbêņ bôk hatak yôv ek nê m avômalô bulubiņ, êņ ma nê m yanida bulubiņ.”

36 *Ma nê vovak êyô haviņ ba enaņ abôma ma êv waiņ maniņ hadêņ yani. 37 Ma enaņ, “O ma avômalô Israe l iniņ kiņ e? Êņ ma nê m oda bulubiņ.” 38 Ma eto abô te hamiņ Yisu vuliņ aêntêk,

AVÔMALÔ ISRAEL INIÑ KIN

39 Anyô kambom ju atu ba êthôkwêņ haviņ Yisu ma yaņ hanaņ abôma hadêņ Yisu nena, “O ma Mesia e? Êņ ma nê m oda bulubiņ lôk ya i imbiņ.”

40 Ma doņtom yaņ halaņô abô êņ ma hathaņ yaņ êņ ba hanaņ, “Alalô tem nama ba miņ hôkô ek Wapômbêņ

ami e? 41 Alai adum kambom bêņ anôņ ba intu êv vovaņ hadêņ alai, ma doņtom ôpêntêk ma miņ hadum kambom te ami.” 42 Êņ ma hanaņ, “Yisu, hôyô anê m loņ lôkliņyak ma lemimbi ya.”

43 Ma Yisu hanaņ, “Yanaņ avanôņ êndêņ o nena yaô ma tem ômô imbiņ ya êmô malak leņ.”

Yisu hama

(Mat 27:45-56; Mak 15:33-41; Jon 19:28-30)

44-45 *Habobo waktêvôn biņ ma momaņiniņ hayô pik sapêņ vôv ba hêk aleba hayô 3 kilok. Ma sôp bêņ atu ba êthôkwêņ hamiņ unyak mathêņ kapô hapup hi luvi. 46 Ma Yisu halam kaêk lôklala nena, “Wakamik, oyabiņ yadahôlôn.” Yani hanaņ aêņ ma auk habitak ba hi ma hama.

47 Anyô vovak laik hayê nô m êņ ma yani habô Wapômbêņ anêņ athêņ ba hanaņ, “Avanôņ biņ, ôpêntêk ma anyô thêthôn mavi.”

48 Ma avômalô takatu ba ethak doņtom ba imiņ ek êyê, thêlô êyê nô m êņ ba kapôlôn iņ malaiņ kambom ba ik biņ daluk ba êvôi. 49 Ma doņtom Yisu anêņ avômalô sapêņ lôk avi takatu ba everē haviņ yani hêk Galili ba êlê m imiņ daim dokte ma êyê nô m takatu ba habitak.

Elav Yisu

(Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Jon 19:38-42)

* 23:34: Sng 22:18; Ais 53:12

* 23:35: Sng 22:7-8

* 23:36: Sng 69:21

* 23:44-45: Hib 6:19-20; 10:19-20

50-51 Josep ma anyô Ali-matia te anêḡ Judia. Yani hayabiḡ waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinḡyak tem êlêm pik. Yani ma anyô thêthôḡ mavi te ma Sanhedlin iniḡ anyô bêḡ te. Ma miḡ halôk hathak Sanhedlin iniḡ auk atu ba ik Yisu vônô ami. 52 Ba intu hi hadêḡ Pailat ma hanaḡ hik liḡ ek enja Yisu anêḡ kupik. 53 Êḡ ma hawa Yisu liḡkupik vê ma havuliv siḡ hathak sôp, ma hawa ba hi hadô hêk siô lukmuk atu ba ekolop valu ba abyaḡ ek nedav ḡê ḡama êndôk. Ma miḡ bôk êdô anyô ḡama la hêk ami.

54-55 Avi takatu ba esopa Yisu hêk Galili ba êlêm, ma esopa Josep ba i êyê valu abyaḡ atu ba êdô Yisu hêk. Wak êḡ ma waklavôḡ atu ba avômalô Israêl nêpôpêk i ek nêḡê Sabat. 56 *Aêḡ ba avi takêḡ i iniḡ unyak ma êpôpêk nôḡ ôv mavi lôk nôḡ lêḡlêḡ. Sabat hayô ma ewa lovak hatôm balabuḡ hanaḡ.

24

*Yisu haviyô hathak loḡbô
(Mat 28:1-10; Mak 16:1-8;
Jon 20:1-10)*

1 Sonda êḡ anêḡ wak te môḡ anêḡ lôkbôk momaḡiniḡ ma avi ewa nôḡ ôv mavi takatu ba bôk epesaḡ yôv ba i siô. 2 Thêlô êyô ma êyê valu atu ba hamô lôv abôlêk lêk ibubi hi hamô daḡ. 3 Ma thêlô ibitak êyô kapô, ma doḡtom thêlô miḡ êpôm Anyô

Bêḡ Yisu anêḡ kupik ami. 4 Ma thêlô leḡiḡhabi bêḡ anôḡ imiḡ denaḡ ma kethêḡ oyaḡ ma anyô ju lôk kwêv thapuk hatôm damak hêv imiḡ haviḡ thêlô. 5 Êḡ ma avi takêḡ êkô ba êkôm ba êyê pik. Ma doḡtom thai enaḡ hadêḡ thêlô aêntêk, “Aisê ka môlô ôlêm ôbôlêm anyô lôkmala haveḡ ḡê ḡama iniḡ loḡ? 6 *Yani miḡ hêk loḡ êntêk ami, ma yani lêk haviyô yôv. Ma môlô lemimbi abô sêbôk ba yani hanaḡ hadêḡ môlô hêk Galili. 7 Yani hanaḡ aêntêk, ‘Tem nêḡêm Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu êndôk ḡê kambom bahêḡiḡ ba nijik yani vônô esak a ma êtôm wak lô ma tem imbiyô esak loḡbô.’” 8 Êḡ ma thêlô leḡiḡhabi abô êḡ.

9 Êḡ ma thêlô etak siô ba êvôḡ ma enaḡ abô takêḡ sapêḡ hadêḡ ḡê ku laumiḡ ba lahavute lôk avômalô vi atu ba êḡḡ haviḡ. 10 Avi takêḡ te ma Malia anêḡ Magadala, ma Joana lo Jems anêḡ talêbô Malia, lôk avi doho haviḡ. 11 Ma aposel elañô avi takêḡ iniḡ abô ba eson nena enaḡ abô molo la ba miḡ êvhaviḡ ami. 12 Ma doḡtom Pita haviyô ma halaḡviḡ ba hi siô ma hakôm ba hayê sôp iyom hamô. Yôv ma yani hale hi anêḡ unyak hathak loḡbô ma lahabi bêḡ anôḡ hathak nôḡ takatu ba lêk habitak.

*Yisu hapôm anyô lokwanju
halôk loḡḡndê
(Mak 16:12-13)*

* 23:56: Kis 20:10; Lo 5:14

* 24:6: Luk 9:22

13 Wak êḡ iyom ma anyô ku ju i malak Emeus. Loḡ êḡ hamô daim dokte hatôm 11 kilomita ek Jelusalem. 14 Thai evenḡ loḡôndê ba i ma enaḡ hathak nôḡ takatu ba habitak. 15 Thai enaḡ abô bêḡ anôḡ, ma Yisu da halêm haveḡ haveḡ thai, 16 ma doḡtom Yisu hik thai maleḡ loḡ ba miḡ eyala yani ami.

17 Ma yani hanaḡ hik thai liḡ, “Mamu onaḡ malê?”

Êḡ ma thai imiḡ ma idum hatôm thai elañ. 18 Anyô yaḡ anêḡ athêḡ nena Kelopas hanaḡ hik yani liḡ, “Êê, avômalô Jelusalem sapêḡ eyala nôḡ atu ba lêk habitak hêk loḡ êntêk, ma hoverḡ êsê ba miḡ hoyala ami?”

19 Ma Yisu hanaḡ hik thai liḡ, “Malê?”

Ma thai enaḡ hadêḡ yani nena, “Nôm takatu ba habitak hapôm Yisu anêḡ Nasalet. Yani ma plopet te ba hadum ku bêḡbêḡ ba anêḡ abô ma lôkliḡyak kambom hamiḡ Wapômbêḡ ma lôk avômalô sapêḡ maleḡniḡ. 20-21 *Ma yêlô leḡiḡhabi nena Yisu ma Mesia atu ba Wapômbêḡ hêv ek nêḡ Israeḡ vê êḡjêk iniḡ malaiḡ. Ma doḡtom alalôaniḡ ḡê bêḡbêḡ lôk ḡê bêḡbêḡ êbôk da enaḡ yani bêḡ hadêḡ Lom iniḡ anyô bêḡ ba halôk hathak iniḡ abô ba intu ik vônô hathak a. Ma lêk ma wak te lô. 22 Ma yêlôaniḡ avi doho elela yêlôaniḡ auk. Hadêḡ

lôkbôk momaḡiniḡ ma thêlô i siô 23 ma miḡ êpôm Yisu anêḡ kupik ami. Ma thêlô êvô êlêm ma enaḡ nena thêlô êyê wêḡ aḡela doho ba enaḡ nena Yisu hamô lôkmala. 24 *Ma yêlôaniḡ anyô doho i siô ma êyê nôḡ takenḡ hatôm atu ba avi enaḡ, ma doḡtom thêlô miḡ êyê Yisu ami.”

25 Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thai nena, “Mamu ḡê auk mi lôk kapôlômim pulusikna ba intu miḡ ôêvhaviḡ plopet iniḡ abô ami! 26 *Thêlô bôk enaḡ yôv nena Mesia tem enja vo-vaḡ takêḡ vêm ka tem enja anêḡ athêḡ lôkmaḡiḡniḡ êḡjêk leḡ.” 27 *Vêm ma yani hawa Wapômbêḡ anêḡ abô takatu ba bôk eto hathak yanida sa hadêḡ thai. Môḡ ma hanaḡ hathak Mose anêḡ kapyā vêm ma plopet sapêḡ iniḡ abô takatu ba bôk eto hathak yani haveḡ.

28 Ma thêlô êyô malak Emeus ma Yisu hadum ek ni thêthô. 29 Ma doḡtom thai enaḡ lôklokwaḡ, “Lêk yaḡsiḡ habôk ba tem bôlôvôḡ ba dô ma ômô imbiḡ yai.” Êḡ ma yani hi unyak kapô ek êḡjêk imbiḡ thai.

30 Yôv ma thêlô êmô ek nejaḡ nôḡ ma yani hawa polom ba hêv mek ma haya ba hêv hadêḡ thai. 31 Thai êyê ma maleḡ hakyav ba eyala yani. Ma kethêḡ oyaḡ ma yani mi. 32 Ma thai enaḡ hadêḡ i nena, “Êê, avanôḡ biḡ. Alai aveḡ loḡôndê ma

* 24:20-21: Luk 19:11; Ap 1:6

* 24:24: Jon 20:3-10

* 24:26: Luk 9:22

* 24:27: Sng 22:1-21; Ais 53

yani hik Wapômbêḅ anêḅ abô thô ba alaianiḅ kapôlônḅinḅ hatôm atum hathaḅ.”

33 Ma bôlônḅ doḅtom ma thai etak loḅ êḅ ma ele i Jelusalem hathak loḅbô. Thai êyô ma êpôm ḅê ku laumiḅ ba lahavute lôk anyô doho ethak doḅtom haviḅ ba êmô. 34 *Ma thêlô enaḅ hadêḅ thai aêntêk, “Avanônḅ biḅ nena Anyô Bêḅ haviyô hathak loḅbô ba yani hik i thô hadêḅ Saimon.” 35 Yôv ma anyô ju êḅ enaḅ nôḅ takatu ba hapôm thai halôk loḅôndê lôk polom atu ba yani haya, êḅ ma thai eyala nena Yisu.

Nê ku êyê Yisu hathak loḅbô

(*Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Jon 20:19-23*)

36 Nê ku enaḅ abô êmô denaḅ ma Yisu hamiḅ thêlô malêvônḅ ma hanaḅ, “Môlô kapôlômim êḅjêk labali!”

37 *Ma thêlô esonḅ nena ḅḅôk anyô dahô ba êkô kambom. 38 Ma doḅtom Yisu hanaḅ, “Môlô osonḅ ba unim auk hêv yak eka?”

39 Ôḅḅô yabahaḅ lo yaveḅ. Yada êḅ êntêk ba nobalonḅ yaleḅviḅkupik. Ma ḅḅôk liḅkupik mi, ma doḅtom yenaḅ ma hamô.” 40 Êḅ ma Yisu hik va lo baḅ thô hadêḅ thêlô.

41 Thêlô êyê yani ma leḅḅinḅmavi, ma doḅtom thêlônḅinḅ auk mayaliv ba miḅ êvhaviḅ ami. Êḅ ma Yisu hanaḅ, “Nôm doho hamô e?”

42 Êḅ ma êv alim êbôk kabuk te vi, 43 ma yani hawa ba hayaḅ ma thêlô êyê.

44 *Ma Yisu hanaḅ hadêḅ thêlô, “Bôk yahamô lôkmala haviḅ môlô, ma yahanaḅ nena abô takatu ba bôk eto hathak ya ba hêk Mose anêḅ Abô Balabuḅ lôk Kapya Plopet ma Kapya Yeḅ tem injik anônḅ.” 45 Ma yani hik iniḅ auk liḅ ek neyala Wapômbêḅ anêḅ kapya 46 ba hanaḅ, “Wapômbêḅ anêḅ kapya hanaḅ nena Mesia tem enja vovaḅ ba ema ma êtôm wak lô ma tem imbiyô êḅjêk ḅê ḅama iniḅ loḅ esak loḅbô. 47 Ma esak anêḅ athêḅ ma tem nenaḅ êndêḅ ḅê Jelusalem lôk Islael ma avômaloḅ loḅ buyaḅ sapêḅ nena nede kapôlônḅinḅ liliḅ ek Wapômbêḅ nêḅ iniḅ kambom vê. 48 *Môlô lêk ôyê nôḅ takêḅ yôv ba intu nonaḅ lôkthô bêḅ. 49 *Odaḅô! Tem yanêḅ nôḅ atu ba Wakamik bôk havak abô ek nêḅ êyômô môlô. Aêḅ ba nôḅô Jelusalem endeba lôklokwaḅ anêḅ leḅ êndôk êyômô môlô am.”

Yisu hathak leḅ ba hi

(*Mak 16:19-20; Ap 1:9-12*)

50 Ma Yisu halom thêlô ba hi hayô Betani iniḅ loḅ ma hêv baḅ liḅ ba hêv mek hadêḅ thêlô. 51 Hêv mek denaḅ ma hatak thêlô ma ewa yani hathak leḅ ba hi.

52 Êḅ ma thêlô êbô yani ma ele i Jelusalem lôk leḅḅinḅmavi bêḅ anônḅ. 53 Ma wak nômbêḅ

* 24:34: 1Ko 15:4-5 * 24:37: Mat 14:26 * 24:44: Luk 9:22 * 24:48: Jon

15:27; Ap 1:8 * 24:49: Jon 14:16; 15:26; Ap 1:4

intu sapêŋ ma êbô Wapômbêŋ
êmô unyak mathen.

Abô Mavi atu ba Jon hato Abô môñ

Jon hato kapyra êntêk. Yani ma anyô Israêl te. Yani ma anyô havôv alim vêm ma hasopa Yisu. Yani ma Yisu anêñ nê ku laumiñ ba lahavuju takatu te ba intu hato hathak nômm takatu ba habitak ba hayê hathak madaluk. Jon ma 'nê ku ali atu ba Yisu hathak lahaviñ bêñ anôñ' (Jon 13:23; 19:26; 20:2; 21:7, 20, 24).

Jon anêñ abô môñ hêk kapyra êntêk ma hanan hathak Yisu intu opalê. Ma hato kapyra êntêk ek avômalô nesam ba nêñemimbiñ nena Yisu ma Mesia atu lôk Wapômbêñ anêñ Nakaduñ. Ma hato ek nêñemimbiñ ek neja lôkmala esak anêñ athêñ (Jon 20:31).

Hato hadêñ 87 AD la.

Abô habitak hatôm anyô

¹ *Sêbôk atu ba môñ anôñ ma Abô hamô. Ma Abô êñ hamô haviñ Wapômbêñ ba Wapômbêñ da intu abô êñ ² ba hamô haviñ Wapômbêñ hadêñ sêbôk ba môñ anôñ.

³ *Abô êñ intu Wapômbêñ hapesañ nômkama sapêñ hathak. Nômlate atu ba miñ habitak ami, êñ ma miñ yani

hapesañ ami. ⁴ *Abô êñ hadum ba nômkama sapêñ habitak lôkmala. Ma lôkmala êñ ma avômalô iniñ deda. ⁵ *Deda êñ habi hayô hêk momañiniñ. Ma momañiniñ êñ hathôñ paliñ ba miñ hatôm êñjêk deda êñ loñ siñ ami.

⁶ *Ma Wapômbêñ hêv anyô te halêm ba anêñ athêñ nena Jon. ⁷ Yani halêm ek injik Abô deda êñ thô ek avômalô sapêñ nedañô ba nêñemimbiñ. ⁸ Yanida ma miñ deda êñ ami ma halêm ek injik thô iyom. ⁹ *Deda êñ halêm pik ba habi hayô hêk avômalô. Deda êñ ma deda anôñ.

¹⁰ Wapômbêñ bôk hapesañ avômalô hathak Abô êñ ba halêm pik. Ma donptom êthôñ paliñ denañ. ¹¹ Yani hi ek anêñ avômalô, ma miñ ewa yani thô ami. ¹² Ma avômalô takatu ba ewa yani thô lôk êvhaviñ ma hatak avômalô takêñ ek nimbatak Wapômbêñ anêñ nali. ¹³ *Avômena takêñ ma Wapômbêñ da hapesañ loñôndê ba intu ibitak yanida anêñ nali. Ma miñ ibitak hatôm avômalô pik sapêñ atu ba ibitak ami. Lôk anyô te miñ habi thêlô vê ami. Ma taluvi lo lami miñ idum ba ibitak ami lôk miñ ibitak hathak lami iniñ leñihaviñ ami. Mi.

¹⁴ *Abô êñ intu habitak anyô ba halêm hamô haviñ yêlô ba bôk ayê nena anyô

* **1:1:** Jon 17:5; 1Jon 1:1-2; ALK 19:13

* **1:4:** Jon 5:26

* **1:5:** Jon 3:19

8:12 * **1:13:** Jon 3:3-6; 1Pi 1:23

* **1:3:** 1Ko 8:6; Kol 1:16-17; Hib 1:2

* **1:6:** Mat 3:1; Luk 1:13-17,76

* **1:9:** Jon

* **1:14:** Plp 2:7

lôkmanjij anôj. Yani ma wapôm anêj ôdôj bij ba hik nômkama avanôj thô hadêj avômalô. Yani ma Lambô anêj Nakaduj donjom êj iyom ba intu Lambô hêv lôkmanjij êj hadêj yani.

15 Jon hik anyô êj thô ba halam, “Bôk yahanaj yôv hathak anyô êntêk êj nena, ‘Anyô te tem embej ya yam. Ma donjom yani hamô hadêj sêbôk ba miñ yahabitak ami. Ba intu yani ma bêj ek ya.’ ”

16 Yani ma lôkmanjij anôj ba anêj wapôm hêv lij sij ba halêm ek alalô lôbôlônj 17 *aêntêk nena sêbôk ma hêv abô balabuj hadêj Mose lôk alalô. Yôv ma Yisu Kilisi halêm ba hik Lambô lôk anêj wapôm thô. 18 *Anyô te miñ bôk hayê Wapômbêj ami. Ma donjom Wapômbêj anêj Nakaduj donjom êj iyom intu Wapômbêj ba hamô havij Lambô ma hik Lambô thô hadêj alalô.

Jon anyô hathik naj hanaj anêj ku bêj

(Mat 3:1-12; Mak 1:7-8; Luk 3:15-17)

19 Isael iniñ jê bêjbêj takatu ba êmô Jelusalem êv jê êbôk da lôk avômalô Livai doho ba i hadêj Jon ma enaj hik yani lij nena, “O ma opalê?” 20 Ma yani miñ bônônj ami ma hanaj bêj nena, “Ya ma miñ Mesia atu ba Wapômbêj hêv ek nêv avômalô bulubij ami. Mi anôj.” 21 *Êj ma enaj

hik yani lij, “Sêbôk ma enaj nena Elia tem êmôj vêm ka Mesia embej yam. O êj êntêk e?”

Ma hanaj, “Mi.”

“Sêbôk ma Mose hanaj nena plopet te tem êlêm. O êj êntêk e?” *Lo 18:15-18*

Ma hanaj viyan, “Mi.”

22 “Aêj ba o opalê? Onaj aisê esak oda? Onaj viyan ek yêlô ana nanaj êndêj jê bêjbêj.”

23 Êj ma Jon hawa plopet Aisaia anêj abô ba hanaj,

“Ya ma kaêk atu ba halam halêm anêj loj thiliv nena,

‘Nopesaj lojôndê ek Anyô Bêj êlêm.’ ”

Aisaia 40:3

Hasam Aisaia anêj abô êj yôv ma hanaj, “Ya êj êntêk.”

24 Vêm ma Palisi takatu ba êlêm havij jê bêjbêj 25 enaj hik yani lij, “O ma miñ Mesia lôk plopet ma Elia ami. Aisê ka huthik avômalô halôk naj?”

26 Ma Jon hanaj viyan, “Ya-hathik thêlô hathak naj, ma donjom anyô te hamô mólô malêvônj ba mólô ôthônj ôpêj paliñ. 27 *Yani ma ôpatu ba tem embej ya yam. Yani ma anyô lôk athêj bêj ma ya ma yaônalôk ba intu miñ hatôm yapole anêj vakapô bokjgôp anêj yak vê ami.”

28 Nôm êj habitak anêj Betani hêk Jolodaj vi, loj atu ba Jon hathak hathik avômalô halôk naj.

* 1:17: Kis 34:28; Lom 6:14 * 1:18:

Mal 4:5; Mat 11:14 * 1:27: Jon 1:15

Kis 33:20; Jon 6:46; 1Ti 6:16 * 1:21:

Yisu ma Wapômbênj anêj Boksipsip Nakaduŋ

29 *Haviyô hayaŋ ma Jon hayê Yisu halêm. Ma hanaŋ, “Ôngô, ôpênj ma Wapômbênj anêj Boksipsip Nakaduŋ atu ba hêv ek nêm avômalô pik iniŋ kambom vê. 30 *Yani ma ôpatu ba bôk yahanaja nena, ‘Anyô te tem embenj ya yam. Ma donjom yani hamô hadênj sêbôk atu ba miŋ yahabitak ami denaŋ. Ba intu yani ma bênj ek ya.’ 31 Yada ma yahathônj ôpênj anêj ku paliŋ. Ma donjom yahalêm yahathik avômalô halôk ŋaŋ ek yaŋgik ôpênj thô êndênj avômalô Is-lael.”

32-33 *Êj ma Jon hanaŋ hathak nômlate atu ba bôk yani hayê yôv. Yani hanaŋ nena, “Sêbôk ma yahathônj ôpênj anêj ku paliŋ. Ma donjom Wapômbênj hêv ya ba yahalêm ek yasik avômalô êndôk ŋaŋ. Ma yani hanaŋ hadênj ya nena, ‘Tem nôngô Lovak Matherj êlêm anêj leŋ ba êyô êmô anyô te. Ma ôpênj intu tem isik avômalô esak Lovak Matherj.’ Wapômbênj bôk hanaŋ abô êj hadênj ya. Êj ma yahayê Lovak Matherj hatak leŋ ma halôk ba halêm hatôm menak bôbô ba hayô hamô ôpênj. Yada yahayê nôm êj. 34 *Avanônj! Yada bôk yahayê nôm êj. Ma yahanaja nena anyô êntêk ma Wapômbênj anêj Nakaduŋ.”

Anyô doho ibitak Yisu anêj ñê ku

35 Haviyô hayaŋ ma Jon lôk anêj ñê ku ju êmô loŋ atu hathak loŋbô. 36 *Ma hayê Yisu halêm ma hanaŋ, “Ôngô, Wapômbênj anêj Boksipsip Nakaduŋ atu intu.”

37 Ñê ku ju êj elañô abô êj ma i esopa Yisu. 38 Êj ma yani hik i liliŋ ma hayê thai esopa yani ma hanaŋ hik thai liŋ, “Mamu lemimhaviŋ malê?”

Ma thai enaŋ, “Labai, hôêk êsê?” (“Labai” anêj ôdônj nena “Kêdônjwaga”).

39 Ma Yisu hanaŋ, “Mamu nôlêm nôngô.”

Êj ma thai i êyê loŋ atu ba yani hamô. Nôm êj habitak hadênj yaŋsiŋ hatôm 4 kilok. Ma thai êmô haviŋ yani aleba bôlôvônj.

40 *Andulu ma Saimon Pita anêj yaŋ, yani ma Jon anêj anyô ku te atu ba halaŋô Jon anêj abô ba hi hasopa Yisu. 41 Yani hayê Yisu vêm ma hi ketherj ba hapôm yaŋ Saimon ma hanaŋ, “Yêlô lêk ayê Mesia.” (Mesia anêj ôdônj nena “Kilisi, ôpatu ba Wapômbênj hêv ek nêm avômalô bulubiŋ”).* 42 *Ma Andulu hawa Saimon ba hi hadênj Yisu. Yisu hayê ma hanaŋ, “O Saimon, Jon nakaduŋ. O ma tem nendam nena Sipas.” (Athênj “Sipas” êj ma hatôm “Pita”. Ma athênj ju êj anêj ôdônj nena “valu”).

* 1:29: Ais 53:6-7; 1Pi 1:18-19 * 1:30: Jon 1:15 * 1:32-33: Mat 3:16 * 1:34: Mat 3:17 * 1:36: Jon 1:29 * 1:40: Mat 4:18-20 * 1:41: “Mesia” ma abô Hiblu. “Kilisi” ma abô Glik. * 1:42: Mat 16:18

Yisu dalam Pilip lo Nataniel

⁴³ Haviyô hayaŋ ma Yisu hadum ek ni Galili ba hapôm Pilip ma hanaŋ, “Ôlêm osopa ya.”

⁴⁴ Pilip ma anyô Betsaida. Betsaida êŋ ma Andulu lo Pita iniŋ malak ôdôŋ. ⁴⁵ *Yani hapôm Nataniel ma hanaŋ nena, “Sêbôk ma Mose hato abô te hêk kapya balabuŋ hathak anyô te. Ma plopet doho bôk eto abô hathak ôpêŋ haviŋ. Ma yêlô lêk ayê yani yôv. Ôpêŋ ma Yisu anêŋ Nasalet, Josep nakaduŋ.”

⁴⁶ Ma Nataniel hanaŋ nena, “Malê mavi te tem imbitak Nasalet?”

Ma Pilip hanaŋ, “Ôlêm nôŋgô.” Êŋ ma thai i.

⁴⁷ Ma Yisu hayê Nataniel halêm ma hanaŋ, “Avanôŋ! Ôpêntêk ma anyô Israe! mavi te. Yani ma abôyaŋ mi.”

⁴⁸ Ma Nataniel hanaŋ, “Hoyala ya aisê?”

Ma Yisu hanaŋ, “Pilip miŋ halam o ami denaŋ. Ma yahayê hômô alokwaŋ avi te ôdôŋ ba yahayala o.”

⁴⁹ *Nataniel halaŋô abô êŋ ma hanaŋ, “Kêdôŋwaga, o ma Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ ma avômalô Israe! iniŋ Kiŋ.”

⁵⁰ Ma Yisu hanaŋ, “Thatu yahayê hômô alokwaŋ ôdôŋ ba intu hôêvhaviŋ e? Ondaŋô! Nôm êŋ ma yaôna ek yaŋ atu ba tem embeŋ yam.”

⁵¹ *Ma hanaŋ abô doho haviŋ

nena, “Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ môlô. Tem môlô ôŋgô leŋ ekyav ma aŋela nesak ba nêndôk ek ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ.”

2

Yisu hadum ba ŋaŋ habitak waiŋ

¹ Wak ju hale ba hi ma anyô te hawa avi te anêŋ Kena. Malak Kena êŋ hêk Galili kapô. Ma Yisu anêŋ talêbô hi haviŋ. ² Ma elam Yisu lôk anêŋ nê ku ba i haviŋ. ³ Avômalô inum waiŋ aleba thô. Ma Yisu anêŋ talêbô hanaŋ hadêŋ Yisu nena, “Nôŋgô! Thêlônin waiŋ lêk thô.”

⁴ *Ma Yisu hanaŋ, “Avi bêŋ, honaŋ abô êŋ hadêŋ ya eka? Yenaŋ waklavôŋ mi denaŋ.”

⁵ Ma Yisu talêbô hanaŋ hadêŋ nê takatu ba eyabiŋ nôm nena, “Nodaŋô anêŋ abô ba nundum êtôm atu ba hanaŋ.”

⁶ Ma uŋ valu bahenŋvi ba lahavute hamô habobo thêlô. Uŋ te hatôm embalonŋ ŋaŋ êtôm 100 lita la. Avômalô Israe! ethak ithik halôk ek nênem leŋinmavi êndêŋ Wapômbêŋ.

⁷ Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ nê eyabiŋ nôm nena, “Nonŋgasô ŋaŋ êndôk uŋ sapêŋ.” Ma enŋgasô halôk aleba hayô abôlêk siŋ.

⁸ Yôv ma hanaŋ hadêŋ thêlô, “Noja doho ba nônem êndêŋ anyô bêŋ atu hayabiŋ

* 1:45: Lo 18:18; Ais 7:14; 9:6; Jer 23:5; Ese 34:23 * 1:49: Mat 14:33; 16:16;

Mak 3:11 * 1:51: Stt 28:12 * 2:4: Jon 7:30; 8:20

nôm.” Ma nê ku ewa ba i êv hadêy yani. ⁹ Anyô bêy êy hanum nyan atu ba Yisu hik liliy ba habitak waiy. Ma donjom miy hayala ami. Nê takatu ba ethakôv iyom intu eyala.

Yani hanum ba hason kambom ma halam anyô hawa avi ba thai i daim dokte ¹⁰ ma hanañ, “Ethak êv waiy vasiy mavi hamôy ek avômalô inum aleba maleniy hataba êy ma miy êv waiy maniy haveny yam. Ma donjom waiy êntêk anêy vasiy ma vasiy anôy ek waiy yan atu ba hamôy.”

¹¹ Yisu hadum nôm êy hamô Kena anêy Galili. Nôm êy ma lavôniy môy anôy atu ba hadum ek hik anêy lôkmaniy thô. Ma anêy nê ku êvhaviy yani. ¹² *Vêm ma Yisu lôk iviyan ma talêbô etak Kena ma êlôk ba i Kapaneam. Ma nê ku iviy thêlô ba i êmô loy êy hatôm wak doho.

Yisu halupuniy avômalô doho hêk unyak mathen kapô (Mat 21:12-13; Mak 11:15-17; Luk 19:45-46)

¹³ *Avômalô Israe el iniy waklavôy te habobo anêy athên nena Hale ba Hi. Ma Yisu hi daku Jelusalem ek ênjê waklavôy êy. ¹⁴ Yani hi unyak mathen anêy piklêvôy ma hayê avômalô etak bokmanjao lôk sipsip ma menak bôbô ek nênem vuli ek nêmbôk êtôm da lôk nê takatu ba êwê nê loy

buyan iniy valuseleny hathak Hiblu iniy valuseleny êmô. ¹⁵ Êy ma havuvi yak balawa te ba halupuniy i lôk iniy boksipsip lo bokmanjao ma hêv i vê hêk unyak mathen ba i. Ma hakayan nê êy iniy balê ba valuseleny hagililiy mayaliv. ¹⁶ Ma hanañ hadêy nê takatu ba etak menak bôbô ek nênem vuli nena, “Noja unim menak ba unu! Wakamik anêy unyak ma loy netak nômkama êmô ek nênem vuli e?”

¹⁷ Ma Yisu anêy nê ku êyê nôm êy ma leniyhabi hathak abô te hêk Wapômbên anêy kapya nena,

“Yahêv lêlê ek anêm unyak ma yalenyHAVIY unyak êy bêy anôy.” *Kapya Yey 69:9*

¹⁸ Israe el iniy nê bêybên êyê ma enañ, “Undum lavôniy te ek injik o thô nena Wapômbên halam o ba hudum nôm êy!”

¹⁹ *Ma Yisu hanañ viyan, “Nundiniy unyak mathen êntêk, ma êtôm wak lô iyom ma tem yandav esak loybô.”

²⁰ Ma nê bêybên enañ, “Avômalô idum ku hatôm sondabên 46 ek elav unyak êntêk ma donjom mi denañ! Ma hatôm ondav wak lô iyom e?” ²¹ *Unyak mathen atu

ba Yisu hanañ hathak êy ma yanida linjupik. ²² *Ba Yisu haviyô hathak loybô hêk njama ma anêy nê ku leniyhabi abô atu ba bôk hanañ. Êy

* 2:12: Mat 4:13 * 2:13: Kis 12:1-27

* 2:19: Mat 26:61; 27:40 * 2:21:

1Ko 6:19 * 2:22: Luk 24:6-8; Jon 12:16

ma êvhaviņ abô atu ba hêk Wapômbêņ anêņ kapyā lôk Yisu da hanaņ.

23 *Yani hamô Jelusalem ma hayê waklavôņ atu ba anêņ athêņ nena Hale ba Hi. Ma avômalô bêņ anôņ êyê lavôņiņ takatu ba hadum ba êvhaviņ. 24 Ma doņtom Yisu miņ hêvhaviņ i ami. Hayala anyô sapêņ inin auk. 25 Anyô te miņ hêv auk hadêņ yani hathak avômalô inin kobom ami. Mi, bôk hayala avômalô sapêņ inin kapôlôņiņ.

3

Yisu hêv auk hadêņ Nikodimus

1 *Israël inin anyô bêņ te anêņ athêņ nena Nikodimus. Yani ma Palisi te. 2 Bôlôvôņ ma hi hadêņ Yisu ma hanaņ, “Kêdôņwaga, hothak hudum lavôņiņ lomaloma ba intu yêlô ayala nena Wapômbêņ hêv o ba hólêm hatôm kêdôņwaga. Ma Wapômbêņ miņ hamô haviņ anyô te ami, êņ ma miņ hatôm indum lavôņiņ êtôm atu ba hudum ami.”

3 *Ma Yisu hanaņ viyaņ, “Yanaņ avanôņ biņ êndêņ mólô. Ôpatu ba evathu hathak loņbô iyom intu tem êyô Wapômbêņ anêņ loņ lólkiņyak kapô.”*

4 Ma ôpêņ hanaņ, “Aisê ka nembathu ôpatu ba bôk hayalôv yôv? Yani tem êndôk

talêbô kapô ba nembathu esak loņbô e? Ma mi!”

5 *Ma Yisu hanaņ viyaņ nena, “Yanaņ avanôņ biņ êndêņ mólô. Ôpatu ba Wapômbêņ hathik hathak ņaņ lôk Lovak Matherņ hatôm evathu hathak loņbô, ôpêņ iyom intu tem imbitak êyô Wapômbêņ anêņ loņ lólkiņyak kapô. 6 *Avômalô pik ibitak hathak lami ibi i vê. Ma Wapômbêņ anêņ avômalô ibitak hathak Lovak Matherņ habi i vê. 7 Ma aisê ka hoson hathak abô êntêk ba yahanaņ hadêņ o nena ‘nimbi o vê esak loņbô.’ 8 Lovak da hathak hayuv hatôm anêņ lahaviņ ma holaņô anêņ diņdiņ iyom. Ma doņtom hôthôņ nena halêm anêņ êsê ba hi êsê. Ma ņê takatu ba Lovak Matherņ havathu i ma aêņ iyom.”

9 Ma ôpêņ hanaņ hik liņ hathak loņbô, “Nôm takêņ tem imbitak aisê?”

10 Ma Yisu hanaņ, “Ai! O Israël inin kêdôņwaga bêņ ma hôthôņ nôm êntêk paliņ, e? 11-13 Ya Anyô Anêņ Nakaduņ iyom intu yahatak malak leņ ba yahalêm. Ma anyôla miņ bôk hi loņ êņ ba hale halêm hathak loņbô ami. Yanaņ avanôņ biņ êndêņ mólô. Yêlô anaņ hathak nôm takatu ba bôk ayala. Ma anaņ bêņ hathak nôm takatu ba bôk ayê. Ma mólô miņ olaņô yêlôaniņ

* 2:23: Jon 7:31 * 3:1: Jon 7:50; 19:39 * 3:3: Mat 18:3; 1Pi 1:23

* 3:3: Abô Glik “hathak loņbô” lôk “halêm anêņ vuliņ” thai luvi ma abô doņtom iyom. Yisu anêņ auk nena “halêm anêņ vuliņ” ma doņtom Nikodimus hasoņ nena “hathak loņbô”. * 3:5: Ese 36:25-27 * 3:6: Jon 1:13

abô ami. Lêk yahanaj abô doho hathak nômkama pik ek oyala Wapômbêṅ anêṅ auk. Ma môlô miṅ ôêvhaviṅ ami. Ba intu nômkama malak leṅ tem miṅ nônêmimbiṅ aêṅ ami. ¹⁴ *Sêbôk ma avômalô Israêl êmô loṅ thiliv ma umya bêṅ anôṅ ethaṅ i. Êṅ ma Mose hathôkwêṅ umya dahô te hathak kôm ba hêv liṅ hamiṅ leṅ ek avômalô nêgê ba nimbitak mavi. Wapômbêṅ anêṅ lahaviṅ ba tem nêsôkwêṅ ya Anyô Anêṅ Nakaduṅ ba nênem liṅ aêṅ iyom ¹⁵ *ek avômalô takatu ba êvhaviṅ tem neja lôkmala anôṅ atu ba nêmo êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ.

¹⁶ * “Wapômbêṅ lahaviṅ avômalô pik bêṅ anôṅ ba intu hêv Nakaduṅ doṅtom êṅ halêm ek ôpatu ba hêvhaviṅ tem enja lôkmala anôṅ atu ba êmô êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ. Ma tem miṅ ema ami. ¹⁷ *Wapômbêṅ hêv Nakaduṅ halêm pik ek nêmo avômalô bulubiṅ. Ma miṅ hêv ek indum abô ek injik avômalô vônô ami. ¹⁸ *Ôpatu ba hêvhaviṅ Nakaduṅ êṅ ma Wapômbêṅ miṅ hathak hadum abô ek injik yani vônô ami. Ma ôpatu ba miṅ hêvhaviṅ Nakaduṅ doṅtom êṅ ami ma ôpêṅ lêk hama yôv ek malê nena Wapômbêṅ bôk hadum abô hathak yani yôv. ¹⁹ *Wapômbêṅ hadum abô hathak avômalô pik

aêntêk. Deda bôk halêm pik yôv. Ma avômalô idum kambom lomaloma ba intu leṅihaviṅ momaṅiniṅ ma êdô deda êṅ. ²⁰ Deda tem injik avômalô iniṅ kambom thô ma tem thêlô mama ba intu ṅê kambom ethak êpôlik ba miṅ ibitak êyô deda kapô ami. ²¹ Ma doṅtom ôpatu ba halanjô Wapômbêṅ anêṅ abô nena avanôṅ, yani êṅ ma hatôm hamiṅ deda ba avômalô sapêṅ êyê anêṅ ku takatu ba hadum ma Wapômbêṅ da hêv yani sa.”

Jon anyô hathik ṅaṅ hik Yisu anêṅ ku thô

²² *Yôv ma Yisu lôk anêṅ ṅê ku i Judia anêṅ loṅ kamuṅ ma hamô haviṅ anêṅ ṅê ku wak doho. Ma thêlô ithik avômalô halôk ṅaṅ. ²³⁻²⁴ Aion hêk habobo Salim. Loṅ êṅ ma ṅaṅ bêṅ anôṅ hêk ba avômalô ibi thêthô i loṅ êṅ. Jon miṅ hamô koladôṅ ami denaṅ, ba intu hamô loṅ êṅ ek isik thêlô. ²⁵ Ma anêṅ ṅê ku lôk anyô Israêl te êkôki hathak auk nimbitak mabuṅ ênjêk Wapômbêṅ ma. ²⁶ Êṅ ma ṅê ku i hadêṅ Jon ma enaṅ, “Kêdôṅwaga! Ôpatu sêbôk ba hamô haviṅ o hamô Jolodaṅ vi ba honaṅ abô bêṅ anôṅ hathak yani. Ondaṅô! Ôpêṅ lêk hathik avômalô halôk ṅaṅ ba avômalô sapêṅ i hadêṅ yani!”

²⁷ Ma Jon hanaṅ, “Wapômbêṅ da anêṅ lahaviṅ ba nômlate

* **3:14:** Nam 21:9; Jon 8:28; 12:32 * **3:15:** Jon 20:31 * **3:16:** Jon 3:36; 10:28; Lom 5:8; 8:32; 1Jon 4:9-10 * **3:17:** Luk 19:10 * **3:18:** Jon 5:24 * **3:19:** Jon 1:5,9; 8:12 * **3:22:** Jon 4:1-2

habidak aêḡ hadêḡ anyô te ma yôv. ²⁸ *Môlôda bôk olaḡô abô atu ba yahananḡ. ‘Ya ma ôpatu ba Wapômbêḡ hêv hamôḡ ek yanḡ êndêḡ avômalô nena Mesia tem êlêm. Ya miḡ Mesia ami.’ ²⁹ Anyô te hawa avi te, êḡ ma tem enja êtôm yanida anêḡ. Ma dorḡtom yapmalô ma tem êtôm ôpêḡ anêḡ anyô môlô atu ba imiḡ ek embatho yani loḡ. Ba halanḡ ôpêḡ anêḡ abô ma tem lamavi iyom. Ma yada intu hatôm yapmalô êḡ. Ba intu lêk yalenḡmavi bêḡ anôḡ hamô yakapôlôḡ siḡ. ³⁰ Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ ba yani habitak anyô bêḡ, ma yada yahabitak anyô oyanḡ.”

³¹ * “Ôpêḡ bôk hamô leḡ ba halêm, yani ma bêḡ anôḡ ek avômalô pik sapêḡ. Ôpatu ba hamô pik êntêk, ôpêḡ ma anyô pik ba intu hananḡ abô hathak nômkama pik iyom. Avanôḡ! Ôpatu ba halêm anêḡ malak leḡ, ôpêḡ ma bêḡ anôḡ ek avômalô pik sapêḡ. ³² *Yani hananḡ hathak nôm takatu ba yanida bôk hayê lo halanḡ bêḡ. Ma avômalô miḡ êvhaviḡ abô êḡ ami. ³³⁻³⁴ Wapômbêḡ bôk hêv Lovak Matheḡ ba hamô ôpêḡ kapô siḡ ba halêm hananḡ Wapômbêḡ anêḡ abô. Ba intu ôpatu ba hêvhaviḡ yani ma hik thô nena Wapômbêḡ ma hananḡ abô avanôḡ iyom. ³⁵ *Lambô lahaviḡ Nakaduḡ ba hêv nômkama sapêḡ ek

eyabiḡ. ³⁶ *Ôpatu ba hêvhaviḡ Nakaduḡ lêk hawa lôkmala atu ba tem nêmo êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Ma ôpatu ba havôliḡ dôm hadêḡ Nakaduḡ ma Wapômbêḡ bôk hadum abô yôv ba ôpêḡ lêk hawa vovanḡ. Ba intu tem miḡ enja lôkmala ami.”

4

Yisu hananḡ abô haviḡ avi Samalia te

¹⁻² *Yisu da miḡ hathak hathik avômalô ami. Avômalô takatu ba leḡḡhaviḡ nesopa Yisu i hadêḡ anêḡ ḡê ku ek nisik i êndôk ḡanḡ. Ma Palisi elanḡ nena avômalô bêḡ anôḡ i hadêḡ Yisu ek isik i. Ma Jon anêḡ lêk auviḡna. ³ Yisu halanḡ abô êḡ ma hayê nena Palisi lêk ititiḡ anêḡ ku ba intu hatak Judia ma havôhi Galili.

⁴ Ma loḡôndê atu ba hi Galili ma hi Samalia haviḡ. ⁵ *Êḡ ma yani havenḡ ba hi hayô Samalia iniḡ malak lôḡ te ba elam nena Sika. Loḡ êḡ ma habobo pik sêbôk ba Jekop hêv hadêḡ nakaduḡ Josep. ⁶ Ma Jekop bôk halav ḡanḡ lôv te hamô loḡ êḡ. Yisu havenḡ aleba waklêvôḡ biḡ ma hayô ḡanḡ lôv êḡ ma yani lêk vau ba halôk hamô biḡ. ⁷⁻⁸ ḡê ku lêk i malak ek nênem vuli nôm. Ma avi Samalia te halêm ek enja ḡanḡ. Ma Yisu hananḡ hadêḡ avi êḡ, “ḡanḡ ek yanum.”

* **3:28:** Mat 11:10; Jon 1:20 * **3:31:** Jon 8:23 * **3:32:** Jon 3:11 * **3:35:** Mat 11:27; Jon 5:20 * **3:36:** Jon 3:16-18; 1Jon 5:12 * **4:1-2:** Jon 3:22 * **4:5:** Stt 33:19; Jos 24:32 * **4:9:** Esr 4:1-5

9 *Avômalô Israe! ethak êpôlik ek avômalô Samalia ba intu avi êḡ hanaḡ, “O ma Israe! ma ya ma avi Samalia. Ma aisê ka honaḡ nena ḡaḡ êlêm ek unum?”

10 *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ avi êḡ, “Hoyala nôḡ mavi atu ba Wapômbêḡ hêv lôk hoyala ôpatu ba hanaḡ, ‘Ḥaḡ ek yanum’, êḡ ma tem onaḡ injik yani liḡ ek nêḡ ḡaḡ lôkmala êndêḡ o.”

11 Ma avi êḡ hanaḡ hadêḡ yani, “Anyô Bêḡ, lôv êntêk ma daim ba anêḡ uḡ onja ḡaḡ êsê? Ma ḡaḡ lôkmala êḡ tem onja anêḡ êsê? 12 *Yêlôaniḡ bumalô Jekop hêv ḡaḡ lôv êntêk hadêḡ yêlô. Ma yanida lôk nali lôk anêḡ bokmaḡkao sapêḡ inum halôk ḡaḡ lôv êntêk. Ma anêḡ ḡaḡ ma mavi anôḡ ek ḡaḡ êntêk lôk o ma bêḡ ek Jekop e?”

13 Ma Yisu hanaḡ, “Ḥaḡ êntêk ba inum ma tem neḡakmuninḡ esak loḡbô. 14 *Ma doḡtom ôpatu ba hanum ḡaḡ atu ba yahêv ma miḡ hatôm esakmuninḡ esak loḡbô ami. Lôk ḡaḡ êḡ ma tem imbitak êtôm ḡaḡ onaḡ te êḡjêk o kapôlôm ba nêḡ lôkmala anôḡ atu ba tem êḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ.”

15 Ma avi êḡ hanaḡ hadêḡ Yisu, “Anyô bêḡ, nêḡ ḡaḡ êḡ êndêḡ ya ek miḡ yasakmuninḡ esak loḡbô ami. Lôk miḡ yalêm loḡ êntêk ek yanja ḡaḡ esak loḡbô ami.”

16 Ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani, “Nu ondam vônim êlêm.”

17 Ma avi êḡ hanaḡ, “Ya anyô mi.”

Ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani, “Lêk honaḡ avanôḡ nena o anyô mi. 18 Sêbôk ma vônim baheḡvi. Ba anyô atu ba lêk hômô haviḡ yani ma miḡ vônim ami. Lêk honaḡ abô avanôḡ!”

19 Ma avi êḡ hanaḡ hadêḡ yani, “Anyô bêḡ, lêk yahayala nena o ma plopet te. 20 *Yêlôaniḡ bumalô ethak êv yeḡ halôk dumlolê êntêk. Ma doḡtom môlô avômalô Israe! onaḡ nena Wapômbêḡ lahaviḡ alalô nanêḡ yeḡ êndôk Jelusalem.”

21 Ma Yisu hanaḡ, “Livôḡ! Ondaḡô! Wak te ma tem miḡ môlô nôḡnêḡ yeḡ ek Wakamik êndôk dumlolê êntêk lo Jelusalem ami. 22 *Môlô avômalô Samalia ma ôthôḡ ôpatu ba ôêv yeḡ hadêḡ. Ma Wapômbêḡ hêv anyô Israe! te ek nêḡ avômalô bulubiḡ ba intu yêlô avômalô Israe! ayala ôpatu ba yêlô êv yeḡ hadêḡ yani.

23-24 * “Wapômbêḡ ma lôkmala anêḡ ôdôḡ. Ba intu Wapômbêḡ habôlêm avômalô takatu ba êv yeḡ ek injiki thô nena thêlô bôk ewa Wapômbêḡ anêḡ lôkmala anôḡ yôv. Aêḡ ba avômalô takatu ba êv haviḡ Wapômbêḡ intu nêḡnêḡ yeḡ aêḡ. Ma waklavôḡ

* 4:10: Jon 7:37-38; ALK 21:6 * 4:12: Jon 8:53 * 4:14: Jon 6:35 * 4:20: Lo 12:5-14; Sng 122:1-5 * 4:22: 2Kin 17:29-41; Ais 2:3; Lom 9:4-5 * 4:23-24: Lom 12:1; 2Ko 3:17; Plp 3:3

atu ba nôm êḡ imbitak intu tem imbitak. Ma lêk hayô yôv.”

25 Ma avi êḡ hanaḡ hadêḡ Yisu, “Yahayala nena Mesia tem êlêm ma tem injik nômkama sapêḡ thô êndêḡ alalô.” (Ma “Mesia” êḡ intu elam nena “Kilisi”).

26 *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani, “Ôpatu ba hanaḡ abô hadêḡ o ma yani êḡ.”

27 Enaḡ abô denaḡ ma Yisu anêḡ ḡê ku êvô êlêm hathak loḡbô ma êyê Yisu hanaḡ abô haviḡ avi êḡ ba eson kambom. Ma doḡtom thêlô bônôḡ ma miḡ enaḡ hik yani liḡ nena, “Lemhaviḡ malê?” mena “Honaḡ abô haviḡ avi êntêk eka?”

28 Êḡ ma avi êḡ hatak anêḡ uḡ hawa ḡaḡ hamô ma havôhi malak ôdôḡ hathak loḡbô. Ma hanaḡ hadêḡ avômalô nena, 29 “Môlô nôlêm ôḡgô anyô te! Nôm takatu ba bôk yahadum yôv ma yani hayala ba hanaḡ bêḡ hadêḡ ya. Betha yani ma Mesia atu la.” 30 Avômalô elañô abô êḡ ma etak malak ba i hadêḡ Yisu.

31 Avi Samalia hamô malak denaḡ ma ḡê ku enaḡ hadêḡ Yisu nena, “Kêdôḡwaga, nonḡwaḡ nôm.”

32 Ma hanaḡ, “Yenaḡ nôm hamô ek yanḡaḡ ma môlô ôthôḡ nôm êḡ paliḡ.”

33 Êḡ ma ḡê ku enaḡ hadêḡ thêlôda nena, “Betha anyôla lêk hêv nôm hadêḡ yani la?”

34 *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Yenaḡ nôm êntêk. Tem yasopa Wapômbêḡ anêḡ la-haviḡ ba yandum anêḡ ku lôkthô atu ba hêv ya ba ya-halêm. 35 *Môlô othak onaḡ, ‘Ayôḡ ayova iyom hêk, êḡ ma tem nôm injik anôḡ ba alalô naja.’ Yanaḡ êndêḡ môlô! Malemim ekyav ba ôḡgô ku katô! Nôm lêk hik anôḡ yôv! 36 Ôpatu ba halav nôm ma hawa anêḡ vuli. Yani halav nôm anôḡ ek nôm sapêḡ êḡ neja lôkmala anôḡ atu ba tem nêmo êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ ek anyô havatho nôm lôk anyô halav nôm thai luvi leḡḡmavi. 37 Aêḡ ba abô êntêk ma abô avanôḡ. ‘Anyô yaḡ habaḡ ku ba havatho ma anyô yaḡ halav anêḡ anôḡ.’ 38 Yahêv môlô ba u ek noja nôm êmo ku atu ba miḡ bôk môlô udum ku êḡ ami. Anyô vi idum ku êḡ. Ma môlô u olav anôḡ iyom.”

39 Avômalô Samalia bêḡ anôḡ êmo malak êḡ ba elañô avi êḡ hanaḡ, “Nôm takatu ba bôk yahadum yôv ma yani hayala ba hanaḡ bêḡ hadêḡ ya!” Ba intu thêlô êvhaviḡ Yisu. 40 Êḡ ma ḡê Samalia takêḡ êlêm enaḡ hik yani liḡ, “Ômo imbiḡ yêlô wak doho!” Ma yani hamô haviḡ thêlô hatôm wak ju. 41 Ma hanaḡ abô haviḡ i ba intu bêḡ anôḡ êvhaviḡ yani.

42 *Ma thêlô enaḡ hadêḡ avi êḡ nena, “Sêbôk yêlô alañô anêm abô ba êvhaviḡ. Ma lêk

* 4:26: Mak 14:61-62 * 4:34: Jon 6:38 * 4:35: Luk 10:2 * 4:42: 1Jon 4:14

yêlôda alanô anêḡ abô ma ayala nena avanôḡ. Ôpêḡ ma ôpatu ba tem nêḡ avômalô pik bulubiḡ.”

Yisu hadum anyô bêḡ te nakaduḡ mavi

43-45 *Wak ju hale ba hi ma hatak loḡ êḡ ma hi Galili. Ma avômalô Galili doho bôk êḡmô Jelusalem hadêḡ waklavôḡ Hale ba Hi ba intu êyê nôḡm takatu ba hadum. Aêḡ ba hayô Galili ma ewa yani thô. Ma doḡtom ewa yani thô oyaḡ hathak nêḡê nôḡmbithi iyom ba intu hatôm abô atu ba Yisu hanaḡ nena plopet ma athêḡ mi hêk iniḡ malak ôdôḡ. 46 *Hamô Galili vêḡm ma havôhi Kena loḡ atu ba bôk hadum ḡaḡ ba habitak waiḡ. Kena ma hamô Galili kapô. Ma anyô bêḡ te hamô Kapaneam ba namalô hapôm lijiḡ ba hadum ek ema. 47 *Ôpêḡ halaḡô nena Yisu bôk hatak Judia ma lêk hamô Galili. Êḡ ma hi hadêḡ Yisu ba halaḡ hadêḡ yani nena ni indum namalô mavi.

48 *Aêḡ ba Yisu hathaḡ yani aêḡntêk, “Môlô lemhaḡiḡ yanḡdum lavôḡḡiḡ lôk nôḡmbithi lomalomama ek môlô nôḡnêḡmimbiḡ ya e?”

49 Êḡ ma anyô bêḡ êḡ hanaḡ hadêḡ Yisu, “Anyô bêḡ, ôlêḡm kethêḡ! Yenaḡ okna tem ema!”

50 *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani, “Ondenu! Nalummalô tem êḡmô lôkmalâ.”

Yôv ma ôpêḡ hêḡvhaviḡ Yisu anêḡ abô ba hi 51 ma anêḡ ḡê ku êpôm yani ba enaḡ nena, “Nalummalô hamô lôkmalâ.” 52 Êḡ ma yani hanaḡ hik thêlô liḡ nena wakma alê intu okna êḡ mavi. Ma enaḡ, “Wakbôk yaḡsiḡ hatôm 1 kilok ma lijiḡ êḡ hatak yani.”

53 Ma lambô lahabi nena wakbôk atu ba hatôm wakma êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani nena, “Nalummalô tem êḡmô lôkmalâ.” Ba intu yani lôk anêḡ avômalô sapêḡ êḡvhaviḡ.

54 *Yisu bôk hatak Judia ba hi Galili ma hadum lavôḡḡiḡ yaḡ êḡ ek hik thô nena Wapômbêḡ hêḡ yani ba halêḡm.

5

Anyô lijiḡ Betesda te

1 Vêḡm ma Yisu hi daku Jelusalem ek êḡḡê avômalô Is-lael iniḡ waklavôḡ te. 2 Kasuk te hêk Jelusalem ba avômalô Is-lael elam nena Betesda. Kasuk êḡ hêk habobo Jelusalem anêḡ badêḡ abôlêk atu ba elam nena Sipsip iniḡ Unyak Abôlêk. Ba kapo daḡ êyô êḡmô bahêḡvi hêk loḡ êḡ. 3-4 Ma ḡê lôk lijiḡ hatôm ḡê maleḡiḡ pusip lôk ḡê veniḡ kambom ma ḡê ivuviḡ ethak êk kapo daḡ takêḡ.* 5 Ma anyô te hawa lijiḡ havuviḡ

* 4:43-45: Mat 13:57; Jon 2:23 * 4:46: Jon 2:1-11 * 4:47: Mat 8:5-6 * 4:48:

Jon 2:18; 1Ko 1:22 * 4:50: Mat 8:13 * 4:54: Jon 2:11 * 5:3-4: ḡê lôk kau vi enaḡ nena abô doho atu ba Jon hato ma hêk denaḡ. Abô êḡ ma aêḡntêk: ḡê lijiḡ takatu ba êk balê ek eyabiḡ Anyô Bêḡ anêḡ aḡela te halôk ba hadum kasuk êḡ lijiḡ. Ma ôpatu ba halôk kasuk kapô hamôḡ tem imbitak mavi.

ba hêk kapo danj ênj te hatôm sondabênj 38. ⁶ Yisu hayê ôpênj ma hayala nena lijij bôk hamô bô ba hanañ hik yani lij, “Lemhaviñ umbitak mavi e?”

⁷ Ma ôpênj hanañ viyañ, “Anyô bênj, kasuk hathak lijalinj ma anyôla miñ hamô ek nêma sa ami. Yahadum ek yandôk êmônj ma donjom anyô vi êlôk êmônj ek ya.”

⁸ *Ênj ma Yisu hanañ hadênj yani, “Umbiyô umiñ! Ma onja anêm yêm ba nu!” ⁹ Ketheñ oyañ ma yani habitak mavi ba hawa anênj yêm ba hi.

Wak ênj ma Sabat. ¹⁰ *Ba intu Israèl iniñ njê bênjbênj enañ hadênj anyô havuviñ atu ba lêk habitak mavi nena, “Lêk ma Sabat! Abô balabuñ hatip ek miñ onja yêm ba omben ami.”

¹¹ Ma ôpênj hanañ viyañ, “Ôpatu ba hadum ya mavi hanañ nena, ‘Onja anêm yêm ba nu.’”

¹² Ma thêlô enañ hik yani lij, “Opalê intu hanañ nena onja anêm yêm ba nu?”

¹³ Avômalô bênj anônj êmô loj ênj ba Yisu hêv i vê menañna ba hi. Ba intu ôpênj hathônj nena opalê.

¹⁴ Yôv ma Yisu habitak hayô unyak mathenj anênj piklêvônj ma hayê ôpênj hamô ma hanañ, “Ondañô. O lêk mavi hathak lojbô ba otak anêm kambom. Yakô malainj bênj yañ tem êpôm o.” ¹⁵ Ênj ma ôpênj hi hanañ hadênj

Israèl iniñ njê bênjbênj, “Yisu ma ôpatu ba hadum ya mavi.”

¹⁶ Yisu hadum nôma takênj hadênj Sabat. Ba intu Israèl iniñ njê bênjbênj ethañ yani.

¹⁷ Ma Yisu hanañ, “Wakamik hathak hadum ku wak nômbênj intu sapênj ba hadum ku takênj denañ. Ba intu ya tem yandum ku aênj iyom.”

¹⁸ *Israèl iniñ njê bênjbênj elañô abô ênj ma êyê nena Yisu lêk habulinj abô balabuñ hathak Sabat ba hadum ku. Ma halam Wapômbênj nena Lambô ma yanida hadum i hatôm Wapômbênj. Ba intu leñjmanij kambom ba êbôlêm auk ek nijik yani vônô.

Yisu ma Wapômbênj Nakaduñ

¹⁹ *Ma Yisu hanañ hadênj njê bênjbênj, “Yanañ avanônj biñ êndênj môlô. Ya ma Nakaduñ. Ma malê atu ba Lambô hadum ma tem Nakaduñ indum aênj iyom. Ya miñ hatôm yandum nômlate êtôm yenañ auk ami. Aênj ba nômkama sapênj atu ba yahayê Wakamik hadum ma tem yasopa. ²⁰ Wakamik lahavinj ya anênj Nakaduñ ba hik nômkama takatu ba yani hadum thô hadênj ya. Aênj ba Nakaduñ hatôm indum nôma takatu ba Lambô hadum. Ma tem injik ku mavi bênj anônj thô êndênj Nakaduñ ba indum môlô nosonj kambom ek ku yañ sêbôk. ²¹ Wakamik hathak hik njê nana lij ba hêv lôkmala hadênj i. Ma aênj

* 5:8: Mat 9:6 * 5:10: Neh 13:19; Jer 17:21 * 5:18: Mat 26:4; Jon 7:1; 10:30

* 5:19: Jon 5:30

iyom ma ya Nakaduᅇ tem yanêm lôkmala êndêᅇ avômalô êtôm yada yalenᅇhaviᅇ. ²² *Ma wakamik hatak ku nedaᅇô avômalô iniᅇ abô halôk yabaheᅇ. Ma yanida miᅇ hadum ku êᅇ ami. Aêᅇ ba lôkmala atu ba Wakamik hêv ma tem yanêm aêᅇ iyom ²³ *ek avômalô takatu ba elovak Nakaduᅇ vibinᅇ intu elovak Lambô aêᅇ iyom. Ma ᅇê takatu ba êpôlik ek ya intu êpôlik ek Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm.

²⁴ * “Yanaᅇ avanôᅇ biᅇ êndêᅇ môlô. Ôpatu ba hanaᅇô yenaᅇ abô ba hêvᅇhaviᅇ Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm ma lêk hawa lôkmala atu ba tem êmô êtôm wak nômbêᅇ intu sapêᅇ yôv. Ma Wapômbêᅇ tem miᅇ indum abô ek yani ba ema ami. Yani bôk hatak ᅇama yôv ba lêk hamô lôkmala anôᅇ. ²⁵ Yanaᅇ avanôᅇ biᅇ êndêᅇ môlô. Avômalô ᅇama tem nedaᅇô ya Wapômbêᅇ anêᅇ Nakaduᅇ anêᅇ abô. Ma avômalô takatu ba esopa ma tem nêᅇmô lôkmala. Wak te ma nôᅇ takêᅇ tem imbitak. Ma wak êᅇ lêk hayô yôv.

²⁶ “Wakamik ida hamô lôkmala ba hadum ba ya Nakaduᅇ yahamô lôkmala aêᅇ iyom. Ba intu hatôm yanêm lôkmala êᅇ êndêᅇ avômalô. ²⁷ Ma ya ma Anyô Anêᅇ Nakaduᅇ atu. Aêᅇ ba hatak ya ek yandum ku yandaᅇô avômalô iniᅇ abô.

²⁸ “Môlô miᅇ nosonᅇ esak yenaᅇ abô êntêk ami. Wak te am ka tem ᅇê ᅇama nedaᅇô ya Nakaduᅇ yalenᅇselo ²⁹ *ba nimbiyô esak loᅇbô. Ma thêlô takatu ba bôk idum mavi ma tem nêᅇmô lôkmala. Ma vi atu ba bôk idum kambom ma tem nêᅇpôm abô ba nema. ³⁰ *Yada miᅇ hatôm yandum nôᅇmlate êtôm yada yenaᅇ auk ami. Yahasopa Wakamik anêᅇ auk atu ek yandaᅇô avômalô iniᅇ abô ek yanêm lôkmala mena ᅇama êndêᅇ i la. Yahasopa Wakamik anêᅇ lahaviᅇ, ôpatu ba hêv ya ba yahalêm. Ma yada miᅇ yahasopa yenaᅇ yalenᅇhaviᅇ ami. Ba intu yenaᅇ abô yahadum ma thêthôᅇ.

Anyô vi evatho Yisu anêᅇ abô loᅇ

³¹ “Yahavatho yenaᅇ abô loᅇ êᅇ ma tem miᅇ avômalô nêᅇnêᅇmibiᅇ ya ami. ³² Ma doᅇtom anyô yaᅇ bôk havatho yenaᅇ abô loᅇ yôv. Ma yahayala nena anêᅇ abô atu ba hanaᅇ hathak ya ma avanôᅇ.

³³ “Sêbôk ma môlô onaᅇ hik Jon liᅇ hathak ya ba yani bôk hanaᅇ abô avanôᅇ. ³⁴ Ma anyô pik te hatôm embatho yenaᅇ abô loᅇ e? Yahananᅇ hathak Jon anêᅇ abô êᅇ ek môlô noja bulubiᅇ. ³⁵ Jon ma hatôm atum lam atu ba êtôm ba hêv deda. Ma môlô othak ôlêlêk am hathak anêᅇ deda êᅇ sawa bidonᅇ iyom.

* 5:22: Jon 5:27; Ap 10:42 * 5:23: Plp 2:10-11; 1Jon 2:23 * 5:24: Jon 3:15-18

* 5:29: Dan 12:2; Mat 16:27; Ap 24:15

* 5:30: Jon 5:19; 6:38 * 5:36: Jon 3:2; 14:11

36 * “Ma doŋtom yahadum ku takatu ba Wakamik hêv hadêŋ ya ba intu hik thô nena Wakamik hêv ya ba yahalêm. Ba ku êŋ ma hamôŋ ek Jon anêŋ abô. 37-38 *Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm intu hik ya thô. Ma môlô miŋ ôêvhaviŋ ya ami. Aêŋ ba môlô miŋ bôk olaŋô Wakamik laselo lôk ôyê yani thohavloma ami ma anêŋ abô miŋ hêk haviŋ môlô ami aêŋ iyom. 39 *Môlô othak utitiŋ Wapômbêŋ anêŋ kapyu ba osoŋ nena tem nê m lôkmala atu ba nê m ô ê t ô m wak nômbêŋ intu sapêŋ êndêŋ môlô. Abô êŋ ma hik ya thô, 40 ma doŋtom môlô ôdô nosopa ya ek noja lôkmala anôŋ êŋ.

41 “Ya miŋ yahanaj abô êŋ ek avômalô nebam ya ami. 42 Ma doŋtom yahayala môlô! Môlô miŋ lemimhaviŋ Wapômbêŋ ami. 43 Wakamik hêv ya ba yahalêm ek yanaj anêŋ abô bêŋ. Ma môlô ôpôlik hathak ya. Ma doŋtom anyô te halêm ba hanaj yanida anêŋ abô, êŋ ma môlô othak owa yani thô! 44 Môlô othak ôêv athêŋ lôkmanŋiŋ hadêŋ ôpatu ba lahaviŋ môlô. Ma doŋtom miŋ môlô malemkilik hathak Wapômbêŋ doŋtom atu anêŋ lamavi ami. Êŋ ma tem nô n ê m i m b i ŋ a i s ê ?

45 “Môlô othak ôêv malem hadêŋ Mose. Ma doŋtom tem enaj môlô bêŋ. Ba intu miŋ môlô lemimimbi nena tem yanaj môlô bêŋ imiŋ Wakamik ma ami. Mî anôŋ!

46 *Mose bôk hatu abô hathak ya yôv. Aêŋ ba môlô ôêvhaviŋ Mose anêŋ abô, êŋ ma tem nô n ê m i m b i ŋ ya i m b i ŋ. 47 Ma doŋtom môlô miŋ ôêvhaviŋ abô atu ba yani hatu ami. Ba intu môlô miŋ ôêvhaviŋ yenaŋ abô haviŋ ami.”

6

Yisu havakôŋ anyô hatôm 5,000

(*Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Luk 9:10-17*)

¹ Yôv ma Yisu hi kasukthôm Galili anêŋ daŋ vi. Kasuk êŋ anêŋ athêŋ yaŋ nena Taibelias. ² Ma avômalô bêŋ anôŋ bôk êyê lavôŋiŋ takatu ba hadum hathak avômalô lijiŋ ba intu esopa yani. ³ Yisu hathak dum ba hi ma halôk hamô biŋ haviŋ anêŋ nê ku. ⁴ Avômalô Israe l i n i ŋ waklavôŋ elam nena Hale ba Hi habobo.

⁵ Ma Yisu hayê avômalô bêŋ anôŋ êlêm ma hanaj hadêŋ Pilip, “Alalô nanêm vuli polom embeŋ êsê ek nabakôŋ avômalô takêntêk?”

⁶ Yani hayala nô m atu ba tem yani indum ba intu hanaj ek eyala Pilip anêŋ auk iyom.

⁷ Ma Pilip hanaj viyaŋ, “Alalô nandum ku êtôm ayôŋ bahenvi ba lahavulô la anêŋ vuli ma miŋ hatôm nanêm polom vuli ek avômalô tomtom nejaŋ dokte dokte ami!”

⁸ Êŋ ma nê ku te anêŋ athêŋ nena Andulu, Saimon Pita anêŋ yaŋ molok, hanaj nena, ⁹ “Nôŋgô okna êntêk anêŋ

* 5:37-38: Mat 3:17; Jon 5:32; 8:18

* 5:39: Luk 24:27 * 5:46: Ap 3:22

polom bali yaônena bahen̄vi lôk alim yaôna lokwan̄ju. Ba nôm êḡ hatôm avômalô nômbêḡ êntêk e?”

10 Ma Yisu hanaḡ, “Nonan̄ êndêḡ avômalô ek nêndôk nêmō biḡ.” Kamun̄ bêḡ anôḡ hamô loḡ êḡ ba anyô sapêḡ êlôk êmô. Thêlô hatôm 5,000. 11 Êḡ ma Yisu hawa polom ma haten̄ mek ba havani hatôm thêlônin̄ len̄ḡhavin̄ vêm ma hadum aêḡ hathak alim ju atu havin̄.

12 Thêlô eyaḡ ba len̄ḡviyak ma Yisu hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku nena, “Môlô nusup nôm wata sapêḡ esak don̄tom ma miḡ nômbi ni ami.” 13 Êḡ ma isup polom wata ba etak halôk vak sam hatôm laumin̄ ba lahavuju.

14 *Ma avômalô êyê lavôḡin̄ êḡ ba enaḡ, “Avanôḡ! Sêbôk ma enaḡ nena plopet te tem êlêm. Ma êntêk lêk halêm yôv.”

15 *Êḡ ma idum ek nebalon̄ yani ek imbitak êtôm inin̄ kin̄. Ma hayala inin̄ auk êḡ, ba intu hatak loḡ êḡ ma havôhi dum atu hathak loḡbô.

Yisu haven̄ kasukthôm anêḡ dômlê

(Mat 14:22-33; Mak 6:45-52)

16 Yaḡsin̄ ma anêḡ ḡê ku i tamu kasukthôm anêḡ daḡ. 17 Bôlôvôn̄ ma miḡ Yisu hayô ek thêlô ami. Ma thêlô iyom ethak yeḡ ba i tuvulu Kapaneam. 18 Ma lovak bêḡ te hayuv ba kasuk hik bêḡ. 19 Thêlô ivusin̄ yeḡ ba i hatôm

6 kilomita la. Ma êyê Yisu haven̄ kasukthôm anêḡ dômlê ba halêm habobo yeḡ ba hadum thêlô êkô kambom. 20 Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Yada êntêk! Miḡ nôkô ami.” 21 Êḡ ma thêlô len̄ḡmavi ba êlôk ek yani ni yeḡ kapô. Ma kasana ma yeḡ hi hathak lin̄daḡ.

22 Haviyô hayaḡ ma avômalô takatu ba êmô kasukthôm anêḡ daḡ vi tuvulu eyala nena wakbôk ma yeḡ don̄tom iyom hamô ba ḡê ku iyom ethak yeḡ êḡ ba i. Ma Yisu miḡ hathak yeḡ êḡ havin̄ anêḡ ḡê ku ba hi ami ma mi. 23 Êḡ ma avômalô Taibelias inin̄ yeḡ doho êlêm ebobo loḡ atu ba Anyô Bêḡ hava polom lin̄ halôk ba thêlô eyaḡ. 24 Ma avômalô êyê nena Yisu lôk anêḡ ḡê ku miḡ êmô ami. Êḡ ma thêlô ethak yeḡ ba i Kapaneam ek nêmbôlêm Yisu.

Yisu ma polom lôkmala

25 Avômalô i êpôm Yisu hêk loḡ atu ma enaḡ, “Kêdôḡwaga, anḡê te intu hôlêm loḡ êntêk?”

26 Ma Yisu hanaḡ nena, “Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ môlô. Môlô bôk oaḡ polom aleba lemimviyak. Ba intu môlô ôbôlêm ya. Ma lavôḡin̄ ma môlô bôk ôyê ma don̄tom ôthôn̄ paliḡ denaḡ.

27 *Nundum ku ek noja nôm atu ba tem nêmō lôkmala ba nêmō êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Wakamik Wapômbêḡ bôk havak sêk hayô hêk ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ ba tem

* 6:14: Lo 18:15,18 * 6:15: Jon 18:36 * 6:27: Jon 6:48-58

nêm lôkmala êᶇ êndêᶇ môlô. Ma miᶇ malemkilik esak nôᶇm atu ba tem epalê ami!”

28 Êᶇ ma thêlô enaᶇ, “Wapômbêᶇ lahaviᶇ yêlô nandum ku malê?”

29 *Ma Yisu hanaᶇ, “Wapômbêᶇ anêᶇ ku nena nôᶇnêᶇmibiᶇ ôpatu ba yani hêᶇ ba halêᶇm.”

30-31 *Êᶇ ma thêlô enaᶇ hik yani liᶇ, “Undum lavôᶇᶇiᶇ te ek yêlô nagê ma tem nanêᶇmibiᶇ anêᶇm abô. Mose bôk hêᶇ mana hadêᶇ yêlôaniᶇ bumalô ba eyaᶇ hamô loᶇ thiliv ba eto aêᶇntêk,

‘Yani hêᶇ polom anêᶇ malak leᶇ hadêᶇ avômalô ba eyaᶇ.’ *Etak Ijip 16:4* Ma o, tem undum lavôᶇᶇiᶇ alê yaᶇ?”

32-33 Ma Yisu hanaᶇ, “Yanaᶇ avanôᶇ biᶇ êndêᶇ môlô nena Anyô Bêᶇ hêᶇ anyô te ba halêᶇm anêᶇ malak leᶇ ba hêᶇ lôkmala hadêᶇ avômalô hatôm polom anôᶇ. Ba intu Wakamik iyom hêᶇ nôᶇm anôᶇ anêᶇ malak leᶇ hadêᶇ môlô. Ma miᶇ Mose hêᶇv ami.”

34 Êᶇ ma thêlô enaᶇ, “Anyô Bêᶇ, wak nôᶇmbêᶇ intu sapêᶇ ma nêᶇm polom êᶇ êndêᶇ yêlô.”

35 *Êᶇ ma Yisu hanaᶇ, “Ya ma polom lôkmala. Ôpatu ba halêᶇm hadêᶇ ya ma tem miᶇ ema kisi ami. Ma ôpatu ba hêᶇv haviᶇ ya ma tem miᶇ esakmuniᶇ ek inum ᶇaᶇ ami. 36 Ma doᶇtom bôk yahanaᶇ

hadêᶇ môlô yôᶇ. Môlô lêk ôyê ya ma miᶇ môlô ôêᶇv haviᶇ ami. 37-40 *Lêk yahalêᶇm anêᶇ malak leᶇ ek yasopa ôpatu ba hêᶇ ya ba yahalêᶇm anêᶇ lahaviᶇ. Ma miᶇ yahalêᶇm ek yasopa yada yenaᶇ yalenᶇ haviᶇ ami. Avômalô takatu ba êyê ya Nakaduᶇ ba êᶇv haviᶇ ma tem neja lôkmala anôᶇ atu ba nêᶇmô êtôm wak nôᶇmbêᶇ intu sapêᶇ. Ma pik lo leᶇ anêᶇ daᶇ ma tem yaᶇgik thêlô liᶇ. Êᶇntêk ma Wakamik anêᶇ lahaviᶇ. Ba intu miᶇ hatôm yatak avômalô takatu ba Wakamik hêᶇv hadêᶇ ya te ami. Milôk. Pik lo leᶇ anêᶇ daᶇ ma tem yaᶇgik thêlô liᶇ. Êᶇntêk ma yani atu ba hêᶇ ya ba yahalêᶇm anêᶇ lahaviᶇ. Ba intu avômalô takatu ba Wakamik hêᶇv hadêᶇ ya ma tem nêᶇlêᶇm êndêᶇ ya. Ma opalê atu ba halêᶇm hadêᶇ ya ma tem miᶇ yandupunᶇiᶇ yani ami.”

41 Avômalô Israêl elañô Yisu anêᶇ abô êᶇ “Ya ma nôᶇm atu ba halôk anêᶇ malak leᶇ ba halêᶇm.” Êᶇ ma enaᶇ abô munuᶇmunuᶇ 42 *nena, “Anyô êᶇntêk ma Yisu, Josep anêᶇ nakaduᶇ! Ma alalô ayala talêbô lo lambô! Ma aisê ka hanaᶇ nena halôk anêᶇ malak leᶇ ba halêᶇm?”

43 Ma Yisu hanaᶇ, “Môlô bônôᶇ! 44 *Wakamik hêᶇv ya ba yahalêᶇm ba ôpatu ba halom hadêᶇ ya iyom intu tem enja lôklokwaᶇ ek êlêᶇm

* 6:29: 1Jon 3:23 * 6:30-31: Kis 16:14-15; Nam 11:7-9; Sng 78:24; Mat 16:1;

Jon 2:18 * 6:35: Jon 4:14 * 6:37-40: Jon 10:28-29; 17:12 * 6:42: Mat

13:55 * 6:44: Jon 6:65

éndêḡ ya. Ma pik lo leḡ anêḡ daḡ ma tem yaḡḡik avômalô takêḡ liḡ nimbiyô esak loḡbô. 45 Plopet te bôk hatô abô halôk kapya aêntêk,

“Wapômbêḡ tem nêḡ auk êndêḡ avômalô sapêḡ.”

Aisaia 54:13

Avômalô takatu ba elanô Wakamik anêḡ abô ba ewa auk, thêlô tem nêlêḡ ek ya. 46 *Anyô te miḡ bôk hayê Wakamik ami. Ôpatu

ba hamô haviḡ Anyô Bêḡ ba halêḡ iyom intu hayê.

47 *Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ môlô. Anyô hêvhaviḡ ya ma lêk hawa lôkmala anôḡ atu ba êḡmô êtôḡ wak nômbêḡ intu sapêḡ yôv. 48 *Ya ma polom lôkmala. 49 Môlônim bumalô takatu ba eyaḡ mana hamô loḡ thiliv bôk ema yôv.

50 Ma polom atu ba halêḡ anêḡ malak leḡ ba avômalô eyaḡ tem miḡ nema ami. 51 Yada intu polom lôkmala ba yahalêḡ anêḡ malak leḡ. Anyô te hayaḡ, êḡ ma tem êḡmô lôkmala êtôḡ wak nômbêḡ intu sapêḡ. Polom êḡ ma yenaḡ vathiap ek yanêḡ ek avômalô pik neja lôkmala.”

52 Ma avômalô Israeḡ elanô abô êḡ ma kapôlôḡḡiḡ ḡḡôḡ ba enaḡ nena, “Anyô êntêk hatôḡ nêḡ anêḡ vathiap êndêḡ alalô ba aḡḡaḡ aisê?”

53 Ma Yisu hanaḡ, “Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ môlô. Môlô miḡ oaḡ ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu anêḡ vathiap lôk unum anêḡ thalaleḡ ami,

ma tem miḡ noja lôkmala ami. 54-55 Yenaḡ vathiap ma nôḡ anôḡ biḡ ek nejaḡ, ma yenaḡ thalaleḡ ma nôḡ anôḡ biḡ ek ninum. Ba intu anyô hayaḡ yenaḡ vathiap lôk hanum yenaḡ thalaleḡ ma yani hawa lôkmala atu ba nêḡmô êtôḡ wak nômbêḡ intu sapêḡ. Ma pik lo leḡ anêḡ daḡ ma tem yaḡḡik yani liḡ. 56 Ôpatu ba hayaḡ yenaḡ vathiap lôk hanum yenaḡ thalaleḡ intu hamô haviḡ ya ma yahamô haviḡ yani. 57 *Wakamik ida hamô lôkmala ba hêv ya ba yahalêḡ ba intu yada yahamô lôkmala aêḡ iyom. Aêḡ ba ôpatu ba hayaḡ ya ma tem êḡmô lôkmala aêḡ iyom. 58 Êntêk ma polom atu ba lêk halêḡ anêḡ malak leḡ. Sêbôk ma bumalô eyaḡ mana ba bôk ema ba mi. Ma ôpatu ba hayaḡ polom êḡ, ma tem enja lôkmala anôḡ atu ba êḡmô êtôḡ wak nômbêḡ intu sapêḡ.” 59 Yisu hamô unyak yeḡ anêḡ Kapaneam ma hadôḡ avômalô hathak auk takêḡ.

Yisu anêḡ ḡê ku doho êdô yani

60 Avômalô takatu ba esopa Yisu elanô abô takêḡ ma bêḡ anôḡ êpôlik ba enaḡ, “Abô êntêk ma abôḡma ba opalê hatôḡ endanô?”

61 Yisu hayala nena thêlô enaḡ abô munuḡmunuḡ hathak abô atu. Êḡ ma hanaḡ, “Abô êntêk habuliḡ môlô e? 62 Ma môlô ôyê ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu

* 6:46: Jon 1:18 * 6:47: Jon 3:15-16

* 6:48: Jon 6:32,58 * 6:57: 1Jon 3:24

havôhi daku lonj sêbôk atu ba yani hamô, êḡ ma tem môlô lemimimbi aisê? ⁶³ Lovak Mathenḡ da hêv lôkmala hadêḡ avômalô. Ma avômalô pik miḡ êtôm ami. Abô takatu ba yahananḡ hadêḡ môlô ma ida hamô lôkmala ba halêm anêḡ Lovak Mathenḡ ba hêv lôkmala êḡ hadêḡ môlô. ⁶⁴⁻⁶⁵ *Ma donḡtom môlô doho miḡ ôêvhaviḡ ami. Ba intu bôk yahananḡ hadêḡ môlô nena ôpatu ba Wakamik halom hadêḡ ya iyom intu tem enja lôklokwanḡ ek êlêm êndêḡ ya.”

Aêḡ ba môḡ anôḡ ma Yisu hadôḡ avômalô ba hayala ḡê takatu ba miḡ êvhaviḡ ami. Ma hayala ôpatu ba tem enanḡ yani bêḡ aêḡ iyom.

⁶⁶ Êḡ ma avômalô bêḡ anôḡ elanô abô êḡ ma êpôlik hathak yani ba miḡ esopa yani hathak lonḡbô ami.

⁶⁷ Yisu hananḡ hik ḡê ku laumiḡ ba lahavuju takatu liḡ, “Ma môlô lemimhaviḡ unu imbiḡ e?”

⁶⁸ *Ma Saimon Pita hananḡ viyanḡ, “Anyô Bêḡ, yêlô ana êndêḡ opalê am? Anêm abô iyom intu hêv lôkmala atu ba tem nêḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. ⁶⁹ Ma yêlô êvhaviḡ ba ayala katô nena o ma Wapômbêḡ anêḡ Anyô Mathenḡ.”

⁷⁰ Ma Yisu hananḡ, “Bôk yahatak môlô laumiḡ ba lahavuju ek numbitak yenanḡ ḡê ku. Ma donḡtom môlônim

anyô te ma ḡḡok.” ⁷¹ Yani hananḡ hathak Judas, Saimon Iskaliot anêḡ nakaduḡ. Yani ma ḡê ku laumiḡ ba lahavuju takatu te ma donḡtom wak te am ka tem yani enanḡ Yisu bêḡ.

7

Yisu hayê waklavôḡ bêḡ halôk Jerusalem

¹ *Vêm ma Israel iniḡ ḡê bêḡbêḡ idum ek nijik Yisu vônô. Ba intu hadô ek ni Judia ma hi havenḡ Galili lôbôlôbô iyom. ² *Ma avômalô Israel iniḡ waklavôḡ te habobo ba elam nena Elav Unyak Alôkḡaunḡ. ³ Êḡ ma Yisu anêḡ iviyanḡ ibi yani liliḡ ba enanḡ, “Waklavôḡ Elav Unyak Alôkḡaunḡ lêk hayô ba otak lonḡ êntêk ma nu Judia ek anêm avômalô takatu ba esopa o tem nêḡê lavôḡniḡ takatu ba hothak hudum. ⁴ Lemhaviḡ avômalô sapêḡ neyala o, êḡ ma miḡ umbuḡ o ami. Bôk huik o thô yôv ba intu nu yaiḡ ek avômalô sapêḡ neyala o!” ⁵ *Yisu anêḡ iviyanḡ miḡ êvhaviḡ yani ami ba intu enanḡ aêḡ.

⁶ Ma Yisu hananḡ viyanḡ, “Yenanḡ waklavôḡ yana Jerusalem ma miḡ denanḡ. Ma môlô ma wak sapêḡ ma mavi. ⁷ Avômalô pik miḡ hatôm nêpôlik ek môlô ami. Ma yahik avômalô pik iniḡ kambom thô ba intu êpôlik hathak ya. ⁸ Môlô nu ôḡḡô

* 6:64-65: Jon 6:44; 13:11

* 6:68: Mat 16:16

* 7:1: Jon 5:18

* 7:2: Wkp

23:34 * 7:5: Ap 1:14

waklavôḡ atu. Ma yenaḡ waklavôḡ yana Jelusalem miḡ lêk hayô ami denaḡ ba intu tem miḡ yana daku ami.”⁹ Êḡ ma hamô Galili.

¹⁰ Aêḡ ba anêḡ iviyaḡ êmônḡ ba i ek nêḡê waklavôḡ êḡ. Ma yani havenḡ i yam ma donḡtom miḡ hik i thô ami. ¹¹ Ma Is-lael iniḡ nê bêḡbêḡ takatu ba êyê waklavôḡ êmô Jelusalem êbôlêm Yisu ba enaḡ, “Anyô êntêk hamô êsê?”

¹² Ma avômalô nômbêḡ êḡ enaḡ abô thikuthik bêḡ anônḡ hadêḡ i hathak yani. Vi enaḡ, “Yani anyô mavi anônḡ.” Ma vi enaḡ, “Mi. Yani hasau avômalô.” ¹³ Ma avômalô êkô ek iniḡ nê bêḡbêḡ ba intu miḡ imiḡ piklêvônḡ ek nenaḡ iniḡ auk bêḡ ami.

¹⁴ Waklavôḡ Elav Un-yak Alôkḡaunḡ anêḡ wak te malêvônḡ hayô. Ma Yisu hi unyak matherḡ anêḡ piklêvônḡ ba hêv auk hadêḡ avômalô. ¹⁵ *Israel iniḡ nê bêḡbêḡ elanô Yisu anêḡ abô êḡ ma esonḡ kambom ba enaḡ, “Aisê ka ôpêntêk hawa auk hathak alalôaniḡ abô balabuḡ? Kêdônḡwaga te miḡ hadônḡ yani ami.”

¹⁶ *Ma Yisu hanaḡ viyaḡ, “Auk atu ba yahêv hadêḡ môlô halêm anêḡ ôpatu ba hêv ya ba yahalêm ma miḡ yada yenaḡ auk ami. ¹⁷ Ôpatu ba hadum ek esopa Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ, yani tem eyala nena yenaḡ auk êḡ halêm

anêḡ Wapômbêḡ mena halêm anêḡ yada yenaḡ auk iyom. ¹⁸ *Ôpatu ba habam yanida hadum aêḡ ek enja athêḡ lôkmaḡḡiḡ. Ma donḡtom ôpatu ba hadum ku ek avômalô nebam anyô atu ba hêv yani ba halêm, ôpêḡ ma hanaḡ abô avanônḡ. Ma miḡ hasau avômalô ami. ¹⁹ *Mose bôk hêv abô balabuḡ hadêḡ môlô yôv. Ma donḡtom môlônim anyô te miḡ hasopa abô balabuḡ takêḡ ami! Ma môlô udum ek uḡḡwik ya vônô eka?”

²⁰ *Ma avômalô enaḡ viyaḡ, “Ngôk hamô haviḡ o. Opalê te hadum ek injik o vônô?”

²¹ Ma Yisu hanaḡ, “Bôk yahadum ku te hadêḡ Sabat nena yahadum anyô havuviḡ atu mavi. Êḡ ma hadum ba môlô osonḡ kambom! ²² *Odanô! Môlô osonḡ nena Mose hêv abô balabuḡ neḡgothe anyô kupik hadêḡ môlô. Ma donḡtom mi. Bumalô da êv. Ba intu ku êḡ habitak hadêḡ Sabat ma môlô othak osopa aêḡ iyom. ²³ *Abô balabuḡ neḡgothe kupik ma bêḡ ek abô balabuḡ Sabat. Ba intu môlô onḡgothe okna kupik hadêḡ Sabat ek môlô miḡ numbuliḡ Mose anêḡ abô balabuḡ atu ami. Ma nindum anyô mavi ma bêḡ ek neḡgothe kupik! Aêḡ ba yahatôm yandum anyô te liḡkupik lôkthô mavi êndêḡ Sabat. Ma môlô lemimmaniḡ

* 7:15: Mat 13:54; Luk 2:47

* 7:16: Jon 12:49; 14:10

* 7:18: Jon 8:50

* 7:19: Ap 7:53; Lom 2:21-24

* 7:20: Jon 8:48; 10:20

* 7:22: Stt 17:9-13;

eka? ²⁴Noja auk thêthônḡ esak kulo loḡ vêmam. Ma miḡ ôḡgô iyom ma nundum abô esak ami.”

Avômalô idum ek neyala nena Yisu ma opalê

²⁵Êḡ ma avômalô Jelusalem doho enaḡ, “Ôpêntêk intu ba ḡê bêḡbêḡ idum ek nijik vônô, e? ²⁶Ôḡgô, yani hanaḡ abô hamiḡ piklêvônḡ ma ḡê bêḡbêḡ êyê iyom. Yakô ek thêlô neyala nena ôpêḡ ma Mesia la. ²⁷*Ma doḡtom ôpêntêk ma ayala anêḡ malak ôdônḡ. Ma Mesia atu halêm ma tem miḡ nayala anêḡ malak ôdônḡ ami.”

²⁸*Yisu hamiḡ unyak mathenḡ anêḡ piklêvônḡ ma halanô thêlônḡ abô. Êḡ ma halam, “Môlô oyala ya lôk yenaḡ malak ôdônḡ e? Ôpatu ba hêv ya ba yahalêm ma Wapômbêḡ anônḡ atu ba môlô ôthônḡ yani palinḡ ba miḡ yahalêm hatôm yadanaḡ auk ami. ²⁹Yahalêm anêḡ yani atu ba hêv ya ba yahalêm. Ba intu yada yahayala yani.”

³⁰*Thêlô elanô abô êḡ ba idum ek nebalonḡ yani ma doḡtom anêḡ waklavônḡ miḡ hayô ami denaḡ. Ba intu miḡ hatôm anyôla embalonḡ yani ami. ³¹Avômalô nômbêḡ atu ba êmô ma êyê. Bêḡ anônḡ ma êvhavinḡ yani ba enaḡ thikuthik, “Anyôla tem miḡ embenḡ yam ba indum lavônḡ bêḡ anônḡ êmônḡ ek

ôpêntêk ami. Yakô yani ma Mesia atu la.” ³²Nê Palisi elanô thêlônḡ abô. Êḡ ma thêlô lôk ḡê bêḡbêḡ êbôk da êv thêlônḡ sôp bidonḡ ba i ek nebalonḡ Yisu.

³³Ma Yisu hanaḡ, “Sawa bidonḡ ma tem yamô imbinḡ môlô vêm ma tem yambôna êndêḡ ôpatu ba hêv ya ba yahalêm. ³⁴*Ma môlô tem nômbôlêm ya, ma doḡtom tem miḡ hatôm nôpôm ya ami lôk miḡ hatôm unu loḡ atu ba yahamô ami.”

³⁵Ma Israel iniḡ ḡê bêḡbêḡ enaḡ hadêḡ thêlôda, “Tem ni êsê ba miḡ hatôm alalô napôm ami? Yani ni loḡ atu ba alalôaniḡ avômalô sêbôk ba ilupunḡ i ba lêk êmô haviḡ ḡê daluk ek êndônḡ thêlô e? ³⁶Yani anêḡ auk aisê ba intu hanaḡ aêḡ, “Tem môlô nômbôlêm ya, ma doḡtom tem miḡ hatôm nôpôm ya ami lôk miḡ hatôm unu loḡ atu ba yahamô ami.”

Yisu ma ḡaḡ lôkmala

³⁷*Waklavônḡ bêḡ êḡ anêḡ danḡ ma bêḡ ek wak vi. Ma Yisu haviyô hamiḡ unyak mathenḡ kapô ma halam, “Anyô te hathakmunḡ ek inum ḡaḡ ma êlêm êndêḡ ya. ³⁸*Abô te hêk Wapômbêḡ anêḡ kapyba ba hanaḡ, ‘ḡaḡ atu ba hêv lôkmala tem endanḡvinḡ êndôk avômalô takatu ba êvhavinḡ ya iniḡ kapôlônḡ ba endanḡ endeba

* 7:27: Jon 7:41; 9:29 * 7:28: Mat 11:27; Jon 8:55 * 7:30: Jon 7:44 * 7:34:

Jon 8:21; 13:36 * 7:37: Wkp 23:36; Ais 55:1; Jon 4:14 * 7:38: Ais 58:11

* 7:39: Jon 16:7; 20:22; Ap 2:4

ni.' ” ³⁹ *Yisu hanaŋ abô êŋ hathak Lovak Matheŋ atu ba tem nêŋ êndêŋ avômalô takatu ba êvhaviŋ. Yani miŋ hama ba haviyô ami denaŋ ba intu Lovak Matheŋ miŋ halêm ami.

Avômalô evak i vose hi ôdôŋ ju

⁴⁰ *Avômalô doho elanô Yisu anêŋ abô êŋ ma enaŋ, “Avanôŋ biŋ! Alalô ayabiŋ plopet te! Ôpêŋ êntêk êŋ!”

⁴¹⁻⁴² *Ma vi enaŋ, “Yani ma Mesia!”

Ma vi enaŋ, “Mi. Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ, ‘Mesia ma tem imbitak anêŋ Devit anêŋ thalalen anêŋ malak Betlehem.’ Ma doŋtom yani ma anyô Galili te.” ⁴³ Aêŋ ba avômalô evak i vose hi ôdôŋ ju. ⁴⁴ Anyô doho leniŋ haviŋ nebalonŋ yani, ma doŋtom miŋ evalonŋ ami.

Israel iniŋ nê bêŋbêŋ miŋ êvhaviŋ Yisu ami

⁴⁵ Êŋ ma nê bêŋbêŋ iniŋ sôp bidonŋ êvôî ek nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê Palisi. Ma thêlô enaŋ, “Aisê ba môlô miŋ ovalonŋ yani ba owa ba ôlêm ami?”

⁴⁶ *Ma sôp bidonŋ takêŋ enaŋ, “Anyô êŋ hanaŋ abô atu ba miŋ anyô la bôk hanaŋ ami.”

⁴⁷ Ma Palisi ethaŋ thêlô ba enaŋ, “Ôpêŋ bôk hasau avômalô bêŋ anôŋ. Ma

lêk hasau môlô haviŋ e? ⁴⁸ *Ma alalôaniŋ nê bêŋbêŋ lôk Palisi takêntêk iniŋ anyô te hêvhaviŋ yani e? ⁴⁹ Ma mi! Avômalô alonaŋ takêŋ êthônŋ Mose anêŋ abô balabuŋ paliŋ. Ba intu Wapômbêŋ tem injiki vônô!”

⁵⁰ *Nikodimus, anyô Palisi atu sêbôk ba hi hadêŋ Yisu halaŋô abô takêŋ ma hanaŋ hadêŋ thêlô, ⁵¹ “Alalôaniŋ abô balabuŋ hanaŋ nena nijik anyô te vônô oyaŋ e? Mi. Nadaŋô anêŋ abô ba nayala nôŋ takatu ba hadum vêmam.”

⁵² *Ma thêlô enaŋ viyaŋ, “O Galili hatôm ôpêŋ e? Osam abô atu ba hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya katô ma tem oyalala nena plopet te tem miŋ êlêm anêŋ Galili ami.”

[Avi sek]*

⁵³ Yôv ma avômalô i iniŋ unyak.

8

1 Ma Yisu hi Dum Oliv.
2 Haviyô hayaŋ wak hapup ma Yisu havôhi unyak mathenŋ anêŋ piklêvônŋ. Ma avômalô êlêm êdêŋ yani, ma yani halôk hamô ma hêv auk hadêŋ thêlô. ³ Nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ êpôm avi sek te ma ewa yani ba êlêm êdô hamiŋ nê bêŋbêŋ maleŋiŋ. ⁴ Ma enaŋ hik Yisu liŋ, “Kêdônŋwaga, lêk yêlô ayê avi êntêk hêk haviŋ anyô

* **7:40:** Lo 18:15; Jon 6:14 * **7:41-42:** Jon 1:46; Sng 89:3-4; Mai 5:2 * **7:46:**

Mak 1:22 * **7:48:** Jon 12:42 * **7:50:** Jon 3:1-2 * **7:52:** Jon 7:41-42 * **7:52:**

Nê lôkauk vi leniŋhabi nena abô 7:53-8:11 ma Jon da miŋ hatô ami, ma anyôla hatô havenŋ yam. * **8:5:** Wkp 20:10; Lo 22:22-24

lôk avi te. ⁵ *Ma Mose anêḡ abô balabuḡ hanaḡ nena avi anêḡ aêḡ ma nijik vônô esak valu. Ba lemhabi aisê?" ⁶ Iniḡ auk êḡ ma hatôm gwasilim ek neja yani êmô ek nenaḡ yani bêḡ.

Ma doḡtom Yisu hakôm ba hato abô hêk pik hathak baḡwasiaḡ. ⁷ *Ma enaḡ hik liḡ mathalaleḡ aleba yani haviyô hamiḡ ma hanaḡ hadêḡ thêlô, "Môlô te hayala nena miḡ hadum kambom te ami êḡ ma enja valu ba injik avi êntêk esak êmôḡ." ⁸ Êḡ ma hakôm ba hato abô hêk pik hathak loḡbô.

⁹ Thêlô elañô abô êḡ ma thêlô tomtom etak loḡ êḡ ba i. Nê iniḡ sondabêḡ bêḡ anôḡ êmôḡ ba i. Ma anyô vi evenḡ yam aleba Yisu lo avi êḡ iyom êmô. ¹⁰ Ma Yisu haviyô hamiḡ ma hanaḡ hadêḡ yani, "Livôḡ, nê takatu ma lêk i êsê ba mi? Ma opalê lêk hadum abô ek nijik o vônô?"

¹¹ *Ma avi êḡ hanaḡ, "Anyô Bêḡ, anyô mi."

Êḡ ma Yisu hanaḡ, "Ya miḡ yahadum abô ek nijik o vônô ami. Nu! Ma otak anêḡ kambom êḡ!"]

Yisu ma pik anêḡ deda

¹² *Yisu hanaḡ abô hadêḡ avômalô hathak loḡbô nena, "Ya ma hatôm avômalô pik iniḡ deda. Ôpatu ba hasopa ya tem enja deda atu ba nêḡ lôkmala anôḡ ma tem miḡ

embenḡ loḡ momañiniḡ ami. Milôk."

¹³ Ma Palisi enaḡ, "Oda ho-vatho anêḡ abô loḡ ba abô êḡ ma miḡ abô avanôḡ ami."

¹⁴ *Ma hanaḡ viyaḡ, "Avanôḡ, lêk yahavatho yenaḡ abô loḡ. Ma yahay-ala loḡ atu ba yahamô ba yahalêm lôk loḡ atu ba tem yana. Ba intu yenaḡ abô ma avanôḡ. Ma doḡtom môlô ôthôḡ loḡ atu ba yahamô ba yahalêm lôk loḡ atu ba tem yana paliḡ. ¹⁵ *Môlô othak osopa avômalô pik iniḡ auk ba udum abô aêntêk, 'anyô êntêk ma mavi' mena 'avi êntêk ma kambom'. Ma doḡtom yada miḡ aêḡ ami.

¹⁶ *Yai lôk Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm, yai adum ku êḡ haviḡ i. Ma miḡ yahadum abô hathak yada yenaḡ auk ami ma mi. Ba intu yahadum ek yandum abô, ma yenaḡ abô ma avanôḡ iyom. ¹⁷ *Môlôda unim abô balabuḡ hanaḡ aêntêk, 'Anyô lokwanju idum abô ba enaḡ abô te iyom êḡ ma abô avanôḡ.' ¹⁸ *Ma yada yahavatho yenaḡ abô loḡ. Ma Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm intu havatho yenaḡ abô loḡ haviḡ."

¹⁹ Êḡ ma nê Palisi enaḡ hik yani liḡ, "Lemambô hamô êsê?"

Ma Yisu hanaḡ viyaḡ, "Môlô oyala ya, êḡ ma tem noyala Wakamik imbiḡ. Ma

* 8:7: Lo 17:7 * 8:11: Jon 5:14

* 8:12: Ais 49:6; Jon 1:4-9; 9:5; 12:46

* 8:14: Jon 5:31-32; 7:28

* 8:15: Jon 12:47

* 8:16: Jon 5:30; 8:29 * 8:17:

Lo 19:15 * 8:18: 1Jon 5:9

donjom môlô ôthôn̄ ya ba intu ôthôn̄ Wakamik haviñ.”
 20 *Yisu hanañ abô takên̄ lôk hadôn̄ avômalô hamô unyak mathen̄ anên̄ piklêvôn̄ hamô habobo loñ êv da halôk. Ma anên̄ waklavôn̄ miñ lêk hayô ami denañ ba intu miñ evalon̄ yani ami.

Yisu anên̄ malak ôdôn̄

21 *Yisu hanañ hathak loñbô. “Tem yana. Ma môlô tem nômbôlêm ya ba unim kambom atu ôthôn̄ ya palin̄ tem injik môlô vônô ba miñ hatôm unu loñ atu ba yaha ami.”

22 Israel inin̄ nê bêñbên̄ elañô abô êñ ma thêlôda enañ hadên̄ i nena, “Aisê ka yani hanañ, ‘Môlô miñ hatôm unu loñ atu ba yaha ami?’ Yakô yanida injik i vônô la?”

23 *Ma donjom Yisu hanañ hadên̄ thêlô, “Môlônim loñ ma pik êntêk. Ma yenañ loñ ma malak leñ. Môlô ma avômalô pik ma donjom ya ma miñ anyô pik êntêk ami. 24 Ma miñ môlô ôêvhavin̄ abô êntêk ‘Yada Yahamô’ ami, êñ ma tem noma. Ba intu bôk yahanañ hadên̄ môlô yôv nena môlô othak udum kambom lomaloma ba tem noma.”

25 Thêlô enañ hik yani lin̄, “O ma opalê?”

Ma Yisu hanañ, “Sêbôk ba môñ anôn̄ ma yahanañ hadên̄ môlô. 26 Yahatôm yanañ môlônim kambom lomaloma bêñ. Ma donjom Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm,

yani ma avanôn̄. Ba yahalanô anên̄ abô ba yahanañ hadên̄ avômalô pik.”

27 Thêlô êthôn̄ Yisu anên̄ abô atu ba hanañ hathak Lambô. 28 *Aên̄ ba yani hanañ hadên̄ thêlô, “Wak te am ka tem môlô nôsôkwên̄ ya Anyô Anên̄ Nakadun̄ atu. Êñ ma tem noyala nena Yada Yahamô ba yahanañ abô takatu ba Wakamik hik thô hadên̄ ya ma miñ yahadum nômlate hatôm yada yenañ auk ami. 29 Ma ôpatu ba hêv ya ba yahalêm intu hamô haviñ ya. Yahadum nômkama hatôm anên̄ lahavin̄. Aên̄ ba miñ hatak ya ba yahamô daluk ami.” 30 Avômalô bêñ anôn̄ elañô Yisu anên̄ abô êñ ba êvhavin̄.

Avômena ethak idum hatôm lami

31 Yisu hanañ hadên̄ avômalô Israel takatu ba êvhavin̄ yani nena, “Môlô ovalon̄ yenañ abô loñ lôklokwan̄, êñ ma môlô ma yenañ nê ku anôn̄. 32 Ma tem noyala nôm avanôn̄. Ma nôm avanôn̄ êñ tem epole yak atu ba havuvi môlô loñ vê.”

33 *Ma thêlô enañ viyan̄, “Aisê! Yêlô ma Ablaham anên̄ limi ba anyôla ma miñ yêlôaniñ alañ ami. Ma honañ aên̄ eka?”

34 *Ma Yisu hanañ viyan̄, “Yanañ avanôn̄ bin̄ êndên̄ môlô nena nê takatu ba ethak idum kambom, êñ ma hatôm yak havalon̄ i loñ ba intu

* 8:20: Jon 7:30 * 8:21: Jon 7:34; 13:33 * 8:23: Jon 3:31 * 8:28: Jon 3:14
 * 8:33: Mat 3:9 * 8:34: Lom 6:16,20

kambom habitak thêlônij alañ. ³⁵ Ma nê takatu ba ewa hêk loj buyañ ma iniñ alañ hamô. Ba intu nê êñ ma miñ unyak alañ anêñ thalalenj te ami. Nakaduñ iyom intu unyak alañ anêñ avômalô wak nômbêñ intu sapêñ. ³⁶ Aêñ ba ya Nakaduñ yahapole môlônim yak vê, ma yak êñ tem miñ embalonj môlô loj esak lojbô ami. ³⁷ Yahayala nena môlô ma Ablaham anêñ limi, ma donjom yenañ abô ma miñ hamô môlônim kapôlômim ami. Ba intu udum ek unjwik ya vônô. ³⁸ Yahathak yahanañ abô hathak nômkama takatu ba Wakamik hathak hik thô hadêñ ya. Ma môlô othak udum hatôm atu ba olanô hêk lemimambô.”

³⁹ *Thêlô enañ viyañ, “Ablaham ma yêlôaniñ wakamik.”

Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Môlô ma Ablaham anêñ limi, êñ ma tem nosopa anêñ bôk lo loj. ⁴⁰ Odañô! Wapômbêñ hanañ abô avanôñ hadêñ ya ba yahanañ abô êñ hadêñ môlô. Ma lêk môlô udum ek unjwik ya vônô! Ablaham miñ hadum aêñ ami. Ma môlô aisê? ⁴¹ *Môlô osopa lemambô iyom.”

Ma thêlô enañ, “Yêlô miñ avômena loj sawa ami. Wapômbêñ da intu yêlôaniñ wakamik. Ma o?”

⁴² Ma Yisu hanañ, “Yahalêm anêñ Wapômbêñ ba

êntêk yahamô. Yani hêv ya ba yahalêm ma miñ yada yahalêm hathak yenañ auk ami. Ba intu Wapômbêñ môlônim Lemambô, êñ ma tem môlô lemimimbiñ ya aêñ iyom. ⁴³ Môlô ôdô yenañ abô. Ba intu môlô ôthônj yenañ abô denañ. ⁴⁴ *Sêbôk ba môñ anôñ ma Sadañ anyô hik avômalô vônô mayaliv ba êntêk hadum aêñ havenj denañ. Nôm avanôñ te miñ hamô haviñ yani ami. Ba intu hadô nôm avanôñ sapêñ. Yani ma anyô abôyañ lôk abôyañ anêñ alañ. Aêñ ba abôyañ ma anêñ abô anôñ ba intu hanañ abôyañ iyom. Ma môlônim lemambô ma Sadañ êñ ba anêñ nali ma môlô ba intu osopa anêñ lahaviñ. ⁴⁵ Ma ya anyô loj buyañ ba yahanañ abô avanôñ. Ba intu môlô miñ ôêvhaviñ ya ami. ⁴⁶ *Môlô te hatôm injik yenañ kambom thô e? Yakô yenañ abô ma avanôñ ma aisê ba miñ môlô ôêvhaviñ ya ami? ⁴⁷ *Wapômbêñ anêñ nali ma ethak elañô anêñ abô. Môlô ma miñ Wapômbêñ anêñ nali ami. Ba intu miñ olanô anêñ abô ami.”

Yisu hanañ abô hathak yanida

⁴⁸ *Avômalô Israêl enañ Yisu anêñ abô viyañ, “Avanôñ! O anyô Samalia te ba ñgôk hamô haviñ o!”

⁴⁹ Ma Yisu hanañ, “Ñgôk miñ hamô haviñ ya ami. Ya-

* 8:39: Mat 3:9 * 8:41: Ais 63:16 * 8:44: 1Jon 3:8 * 8:46: 2Ko 5:21; 1Pi

2:22 * 8:47: 1Jon 4:6 * 8:48: Mak 3:21-22

halovak Wakamik vibinġ. Ma mólô miġ olovak ya vibinġ ami. ⁵⁰ Miġ yada yahadum ek avômalô nebam ya ami. Mi. Anyô te intu hamô. Ba intu hadum ek avômalô nebam ya ma tem endanġô avômalô iniġ abô. ⁵¹ *Yananġ avanôġ biġ êndênġ mólô. Ôpatu ba hasopa yenanġ abô ma tem miġ ema ami. Mi anôġ.”

⁵² Avômalô Israeġ enanġ, “Yêlô lêk ayala nena ġġôk hamô haviġ o. Ablaham lôk plopet sapênġ bôk ema yôv. Ma doġtom oda honanġ, ‘Ôpatu ba hasopa yenanġ abô ma tem miġ ema ami.’ ⁵³ O bêġ ek yêlôaniġ bumalô Ablaham, e? Yani bôk hama yôv! Ma plopet sapênġ bôk ema haviġ. Ma hosonġ nena o anyô bêġ e?”

⁵⁴ Êġ ma Yisu hananġ, “Yahabam yada, êġ ma nôġm oyanġ. Wakamik atu ba mólô olam nena unim Wapômbênġ, yani êġ intu habam ya. ⁵⁵ Ma doġtom mólô miġ oyala yani ami ma mi. Ya ma yahayala yani katô ba yahananġ nena yahathôġ yani paliġ, êġ ma tem yambitak anyô abôyanġ êtôġ mólô. Aênġ ba yahayala yani ba intu yahasopa anênġ abô. ⁵⁶ Mólônim bumalô Ablaham bôk hayala nena tem yalêġ ba lamavi anôġ. Ma hayê yenanġ waklavôġ êġ ma hadum yani lamavi anênġ dôênġ.”

⁵⁷ Avômalô Israeġ enanġ hadênġ Yisu, “Anêġm sondabênġ

miġ hatôġm 50 ami denanġ ma honanġ nena bôk hâyê Ablaham. Hosau!”

⁵⁸ *Ma Yisu hananġ, “Yananġ avanôġ biġ êndênġ mólô. Ablaham miġ habitak ami denanġ, ma yada bôk yahamô yôv.” ⁵⁹ Thêlô elanġô abô êġ ma ewa valu ek nijik yani esak. Ma doġtom Yisu hêv i vé menanġna hêk unyak mathenġ anênġ piklêvôġ ba hi.

9

Anyô madaluk pusip

¹ Yisu havenġ ba hi ma hayê anyô mapusip te. Sêbôk ba talêbô havathu ma mapusip.

² *Ma anênġ ġê ku enanġ hik yani liġ, “Kêdôġwaga, opalê intu hadum kambom ba talêbô hawa ôpêntêk ba mapusip? Ôpênġ da anênġ kambom mena lambô lo talêbô iniġ e?”

³ *Ma Yisu hananġ, “Wapômbênġ hadum ku êġ hathak ôpênġ ek avômalô pik nêġê. Ma miġ ôpênġ mena lambô lo talêbô iniġ kambom ami. Mi. ⁴ Deda hêk denanġ ba alalô nandum ôpatu ba hêv ya ba yahalêġm anênġ ku. Bôlôvôġ tem êyô ba miġ hatôġm anyô nindum ku ami. ⁵ *Yahamô pik ma ya ma avômalô pik iniġ deda.”

⁶ *Êġ ma yani hasôwapôk hathak pik ma hayelanġ aleba habitak malim. Ma hawa ba hatak hathak anyô mapusip êġ madaluk. ⁷ Ma hananġ hadênġ yani, “Nu usik o

* 8:51: Jon 5:24 * 8:58: Jon 1:1 * 9:2: Ese 18:20; Luk 13:2,4 * 9:3: Jon 11:4
* 9:5: Mat 5:14; Jon 8:12 * 9:6: Mak 8:23

êndôk kasuk Siloam.” (Athên Siloam êḡ anêḡ ôdôḡ nena, “Êv yani ba hi.”) Ma ôpêḡ hi hathik i. Ma hale halêm hathak loḡbô ma lêk hayê tak mavi.

8 Yanida anêḡ avômalô lôk avômalô takatu ba bôk eyala yani êyê ôpêḡ ma enaḡ, “Êntêk ma anyô petenak sêbôk e?” 9 Ma doho enaḡ, “Ôpêḡ intu.”

Ma vi enaḡ, “Mi, anyô yan ba hatôm ôpêḡ.”

Ma doḡtom ôpêḡda hanaḡ, “Ya êḡ êntêk.”

10 Ma thêlô enaḡ hik yani liḡ, “Aisê ba malem daluk hakyav?”

11 Ma hanaḡ, “Ôpatu ba elam nena Yisu, hayelaḡ pik haviḡ wapôk aleba hatôm pik malim ma hatak hathak yamaleḡ. Yôv ma hanaḡ nena, ‘Nu kasuk Siloam ma usik o.’ Êḡ ma yaha yahathik ma yamaleḡ hakyav.”

12 Ma thêlô enaḡ hik yani liḡ, “Ôpêḡ hamô êsê?”

Ma yani hanaḡ, “Yahathôḡ paliḡ.”

Palisi enaḡ abô hadêḡ anyô madaluk hakyav

13 Êḡ ma thêlô ewa anyô madaluk pusip atu ba lêk mavi hi ek Palisi. 14 Lêk Sabat ma Yisu hadum ku êḡ. 15 Aêḡ ba Palisi enaḡ hik yani liḡ hatôm atu ba avômalô enaḡ hik yani liḡ, “Malem hakyav aisê?” Ma yani hanaḡ, “Ôpêḡ

hatak pik malim hathak ya-maleḡ ma yahathik ma lêk yahayê tak.”

16 Ma Palisi doho enaḡ, “Anyô êḡ miḡ halêm anêḡ Wapômbêḡ ami ek malê nena habuliḡ Sabat.”

Ma doḡtom vi enaḡ, “Anyô kambom hatôm indum lavôḡniḡ anêḡ aêḡ e?” Ma thêlô evak i vose hi ôdôḡ ju.

17 *Yôv ma thêlô enaḡ hik anyô madaluk pusip êḡ liḡ hathak loḡbô, “Yani hadum anêm malem ba hakyav. Ma honaḡ aisê hathak yani?”

Ma ôpêḡ hanaḡ, “Yani ma plopet te.”

18 Ma Israel iniḡ ḡê bêḡbêḡ miḡ êvhaviḡ nena sêbôk ma yani mapusip ma doḡtom lêk habitak mavi ami. Ba intu elam lambô lo talêbô ba êlêm. 19 Ma enaḡ hik thai liḡ, “Mamunim nalum êntêk e? Talêbô bôk havathu ba mapusip e? Aisê ka lêk hayê tak?”

20 Ma talêbô lo lambô enaḡ, “Avanôḡ! Ôpêntêk ma yaianiḡ okna. Talêbô hawa ma bôk mapusip yôv. 21 Ma doḡtom madaluk hakyav lôk opalê hadum yani madaluk mavi, êḡ ma yai athôḡ paliḡ. Yani bôk anyô muk yôv ba nonaḡ injik yanida liḡ.” 22 Israel iniḡ ḡê bêḡbêḡ bôk enaḡ nena anyôla hanaḡ nena Yisu ma Mesia, êḡ ma tem nêḡnêḡ ôpêḡ vê. Aêḡ ba intu thai êkô 23 ba enaḡ, “Yani bôk anyô muk yôv ba nonaḡ injik yanida liḡ.”

* 9:17: Jon 4:19

24 Yôv ma elam ôpatu ba madaluk mavi hathak lonjbô ma enañ, “Ondam Wapômbêñ anêñ athêñ ma onañ abô avanôñ! Ôpêñ ma anyô kambom! Aêñ e?”

25 Ma yani hanañ, “Injo! Ôpêñ anyô mavi mena anyô kambom la! Nôm atu ba yahayala katô, sêbôk ma yamalen pusip ma lêk yamalen hakyav!”

26 Ma enañ hik yani liñ, “Yani hadum malê hadêñ o ba malem hakyav?”

27 Ma yani hanañ, “Lêk yahanañ yôv hadêñ môlô, ma môlô lemimôndôñ kôtôñ. Môlô udum ek nodañô esak lonjbô ek numbitak anêñ nê ku e?”

28 Êñ ma Palisi enañ abôma lôk ethañ yani nena, “Oda intu hosopa ôpêñ! Ma yêlô ma asopa Mose iyom! 29 Alalô ayala nena Wapômbêñ bôk hanañ abô hadêñ Mose. Ma donjom ôpêñ anêñ lonj ma yêlô athôñ palin.”

30 Ma ôpêñ hanañ, “Aêñ e? Môlô ôthôñ ôpêñ anêñ lonj, e? Odañô! Yani hadum yamalen mavi. 31 *Wapômbêñ hathak halañô nê idum kambom iniñ abô e? Mi. Halañô nê thêthôñ atu ba esopa anêñ abô iyom. 32 Sêbôk aleba lêk ma miñ ayê anyô te hadum ba anyô mapusip te habitak mavi ami. 33 Wapômbêñ miñ hêv ôpêñ ba halêm ami, êñ ma miñ hatôm indum nômlate ami.”

34 *Palisi elañô aêñ ba enañ, “Waklavôñ lemtambô havathu o, ma hubup lôk kambom ma aisê ka hudum ek ôndôñ yêlô? Dô!” Êñ ma ilupuninñ ôpêñ.

Palisi ma hatôm nê malenin pusip

35 Yisu halañô nena ilupuninñ ôpêñ ba intu hi ek êmbôlêm yani. Hapôm ma hanañ, “Hôêvhavinñ Anyô Anêñ Nakadunñ atu e?”

36 Ma yani hanañ, “Anyô bêñ, anyô êñ ma opalê? Onañ êndêñ ya ek yanêmimbinñ yani.”

37 Ma Yisu hanañ hadêñ yani, “Bôk hôyê yani yôv. Ondañô! Yani êñ êntêk ba hanañ abô havinñ o.”

38 Ma ôpêñ hanañ, “Anyô Bêñ, yahêvhavinñ.” Êñ ma yani halek vadôñ lêlô hadêñ Yisu.

39 Ma Yisu hanañ, “Yahalêm pik ek yanañ avômalô iniñ kambom bêñ ek nê malenin pusip tem nêgê tak ma nê éyê tak tem malenin pusip.”

40 *Ma Palisi doho êmô ba elañô abô êñ. Ma enañ hik yani liñ, “Aisê! Yêlô ma nê malenin pusip havinñ e?”

41 Ma Yisu hanañ, “Malenin pusip, êñ ma kambom mi. Ma donjom môlô othak onañ, ‘Yêlô athak ayê tak.’ Ba intu môlônim kambom havalonñ môlô lonj denañ.”

10

Yisu ma boksipsip iniñ alan

* 9:31: Sng 34:15 * 9:34: Sng 51:5

* 9:40: Mat 15:14

1 Yisu hanan, “Yanan avanôḡ biḡ êndêḡ mômô. Ôpatu ba hasôv lôk kisi ma miḡ habitak hayô kola abôlêk ek enja bôksipsip ami, yani ma anyô vani lôk anyô kambom. 2 Ma anyô hathak habitak hayô kola abôlêk ba hi, intu boksipsip iniḡ alaḡ. 3 Anyô hayabiḡ kola halate abôlêk vê ek boksipsip alaḡ enja anêḡ bok. Dalam tomtom iniḡ athêḡ ma elanô ba halom i hi yaiḡ. 4 Yani hawa anêḡ boksipsip sapêḡ ele yaiḡ yôv ma hamôḡ ma boksipsip evenḡ yam. Boksipsip eyala alaḡsi leḡselo ba intu esopa i. 5 Ma anyô yanḡ ma êthôḡ ôpêḡ laselo paliḡ ba intu êsôv ma miḡ ethak esopa ami.” 6 Yisu havuḡ abô ba miḡ eyala anêḡ ôdôḡ ami.

7 Aêḡ ba Yisu hanan hathak lonḡbô nena, “Avanôḡ! Yanan êndêḡ mômô nena yada ma hatôm kola abôlêk ek boksipsip nêyô kola kapô. 8 *Avômâlô sapêḡ atu ba êmôḡ ek ya ma ḡê vani lôk ḡê kambom. Ma donḡtom boksipsip miḡ elanô thêlô leḡḡselo ami. 9 Yada ma kola abôlêk. Anyô te halêm hadêḡ ya ba hayô kola kapô ma Wapômbêḡ tem nêḡm yani bulubiḡ. Ôpêḡ tem ni ba êlêm êmô kola kapô ma tem êpôm nôḡm mavi ek enjaḡ. 10 Anyô vani halêm ek enja boksipsip vani lôk injik i vônô lôk imbuliḡ i. Ma donḡtom

yahalêm ek neja lôkmala atu ba êmô thêlô kapôlôḡḡḡ siḡ.

11 * “Ya ma boksipsip iniḡ alaḡ mavi ba yahatak yenanḡ lôkmala ek nêḡm boksipsip sa. 12 *Alaḡ anêḡ ḡê ku ma miḡ boksipsip iniḡ alaḡ ami. Ba êyê avuḡ yatap te halêm ma tem netak boksipsip nêḡmô ma nêsoḡv ba ini. Ma avuḡ yatap tem indupuniḡ i ba nêsoḡv mayaliv. 13 Alaḡ anêḡ ḡê ku ma leḡḡḡhaviḡ vuli iyom ma miḡ leḡḡḡhiki hathak boksipsip ami. Ba intu thêlô êsoḡv ba i.

14 “Yada iyom intu boksipsip iniḡ alaḡ mavi. Yahayala yenanḡ boksipsip ma thêlô eyala ya 15 *hatôm atu ba Wakamik hayala ya ma yahayala Wakamik. Ma yahatak yenanḡ lôkmala ek nêḡm boksipsip sa. 16 *Yenanḡ boksipsip doho miḡ êmô kola êntêk kapô ami. Ma yahalam i ma tem nedaḡḡ yalenḡselo ma tem yandom i ba ni nêyô kola kapô ek nimbitak ôdôḡ donḡtom lôk alaḡ donḡtom iyom. 17 *Wakamik lahaviḡ ya ba intu yalenḡhaviḡ yani ek yatak yenanḡ lôkmala ma tem yanja esak lonḡbô. 18 Anyôla miḡ hatôm nêḡm yenanḡ lôkmala vê ami. Mi. Yada yenanḡ yalenḡhaviḡ ek yatak yenanḡ lôkmala. Yahatôm yatak ma yahatôm yanja esak lonḡbô. Wakamik hananḡ ek yandum aêḡ.”

19 Avômâlô Israeḡ elanô abô

* 10:8: Jer 23:1-2; Ese 34:2-3 * 10:11: Sng 23:1; ALK 7:17 * 10:12: Ap 20:29

* 10:15: Mat 11:27; 1Jon 3:16 * 10:16: Ais 56:8; Ese 34:23 * 10:17: Plp 2:8-9

êḡ ma evak i vose hi ôdônḡ ju hathak loḡbô. ²⁰ Ma bêḡ anônḡ enaḡ nena, “Ngôk kambom hamô haviḡ yani ba anêḡ auk molo. Aisé ka môlô olaḡô anêḡ abô?”

²¹ Ma doḡtom vi enaḡ, “Mi! Anyô lôk ḡgôk te miḡ hatôm enaḡ abô takêḡ ami. Ma ḡgôk kambom miḡ hatôm indum maleḡ pusip mavi ami. Mi.”

Nê Israel miḡ êvhaviḡ ami

²² Waklavôḡ Êv Mek Ek Unyak Mathenḡ hayô ba avômalô Israel i Jerusalem ek nêḡê.*

Lêk ma beleḡ simbak ²³ ba Yisu haveḡ unyak mathenḡ anêḡ kapo daḡ te ba elam nena Solomon Anêḡ Kapo Daḡ. ²⁴ Ma avômalô Israel ekalabu yani siḡ ma enaḡ, “Huvuḡ abô ba aḡḡê ka tem onaḡ nena o ma opalê? O ma Mesia atu e? Êḡ ma onaḡ bêḡ.”

²⁵ Ma Yisu hanaḡ vianaḡ nena, “Bôk yahananḡ yôv hadêḡ môlô lôk lavôḡḡiḡ takatu ba yahadum hathak Wakamik anêḡ athêḡ hik ya thô hadêḡ môlô. Ma miḡ ôêvhaviḡ ya ami. ²⁶ Ek malê nena môlô ma miḡ yenaḡ boksipsip ami ba intu miḡ ôêvhaviḡ ya ami. ²⁷ Yenaḡ boksipsip ma ethak elanô yaleḡselo. Yahayala thêlô ma thêlô ethak esopa ya. ²⁸ *Yahêv lôkmala atu ba tem nêmo êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ hadêḡ yenaḡ avômalô

ek miḡ nema ami lôk miḡ hatôm anyôla enja i vê êḡjêk yabahenḡ ami. ²⁹ Wakamik hêv i hadêḡ ya, ma yani ma bêḡ ek nômkama sapêḡ ba miḡ hatôm anyôla nêḡ thêlô vê êḡjêk Wakamik baḡ ami. ³⁰ Yai lôk Wakamik ma doḡtom iyom.”

³¹ Avômalô Israel ewa valu hathak loḡbô ba idum ek nijik Yisu vônô. ³² Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Môlô bôk ôyé lavôḡḡiḡ mavi bêḡ anônḡ atu ba yahadum yôv. Ku êḡ ma Wakamik hêv hadêḡ ya. Ma lavôḡḡiḡ alisé intu yenaḡ kambom ba udum ek uḡḡwik ya esak valu?”

³³ *Ma thêlô enaḡ vianaḡ, “Yêlô adum ek naḡḡik o esak valu ek malê nena honaḡ abôma hathak Wapômbêḡ nena oda ma Wapômbêḡ. Ma doḡtom o ma anyô pik iyom. Ma miḡ yêlô lenḡḡhabi lavôḡḡiḡ la ami. Mi.”

³⁴ Ma Yisu hanaḡ, “Môlô da unim abô balabuḡ te hanaḡ nena, ‘Wapômbêḡ da halam môlô nena wapômbêḡ.’
Kapya Yen 82:6

³⁵ “Odaḡô! Abô atu ba hêk Wapômbêḡ anêḡ kapya ma avanônḡ ba bôk hêv hadêḡ avômalô takatu ba halam i nena, ‘wapômbêḡ’. ³⁶ Ma hatak ya hatôm anêḡ anyô ek yalêḡ pik êntêk ba intu ya ma wapômbêḡ hatôm môlô. Ma doḡtom ya ma nakaduḡ ba intu ya ma bêḡ ek môlô.

* **10:22:** Sêbôk ba avômalô loḡ buyanḡ ibulinḡ unyak mathenḡ ma avômalô Israel ik vovak. Vêḡ ma êv mek ek unyak mathenḡ hathak loḡbô. Ba intu avômalô Israel lenḡhabi waklavôḡ êḡ. * **10:28:** Jon 3:16; 6:39 * **10:33:** Wkp 24:16

Aêḡ ba yahanaj nena, ‘Ya ma Wapômbêḡ Nakaduḡ’ ma yahanaj abôma hathak Wapômbêḡ aisê ba intu onaj ya bêḡ? ³⁷ Yahadum ku takatu ba Wakamik hadum ba intu nônêmimbiḡ ya. ³⁸ *Ma ôdô nônêmimbiḡ ya, êḡ ma nônêmimbiḡ lavôḡiḡ iyom. Nônêmimbiḡ yenan ku takatu ek êndôḡ mólô ek noyala katô nena Wakamik hamô ya kapô ma yahamô Wakamik kapô.” ³⁹ Êḡ ma idum ek nebalon yani esak lonbô. Ma donḡtom hêv i vê hêk thêlô ba hi.

⁴⁰ *Ma habup hayô ḡaj Jolodan ba hi ma hamô lon sêbôk ba Jon hathik avômalô halôk ⁴¹ ma avômalô bêḡ anôḡ i hadêḡ yani ma enaj, “Avanôḡ! Jon miḡ hadum lavôḡiḡ te ami. Ma donḡtom abô takatu ba yani hanaj hathak ôpêntêk ma avanôḡ.” ⁴² Ma avômalô lon êḡ bêḡ anôḡ êvhaviḡ yani.

11

Lasalus hama

¹ *Anyô te hapôm liḡiḡ ba anêḡ athêḡ nena Lasalus. Yani ma anyô Betani. Betani êḡ ma avi loyan Malia lo Mata iniḡ malak ôdôḡ. ² *Malia êḡ atu ba yani hanḡgasô nôḡm ôv mavi hayô hamô Anyô Bêḡ va ma haya lopali vê hathak wakadôk ḡauḡ. Anyô liḡiḡ êḡ ma Lasalus, Malia atu limalô. ³ Ma avi lo yan êv abô hadêḡ

Yisu nena, “Anyô bêḡ, anêḡ anyô mólô hapôm liḡiḡ.”

⁴ *Yani halanô abô êḡ ma hanaj nena, “Liḡiḡ êḡ anêḡ anôḡ ma miḡ ḡama ami. Liḡiḡ êḡ habitak ek injik Wapômbêḡ anêḡ lôkmanḡiḡ thô. Ma lôkmanḡiḡ êḡ tem injik ya Nakaduḡ anêḡ lôkmanḡiḡ thô aêḡ iyom.” ⁵ Yani lahaviḡ Mata lo yan Malia ma Lasalus bêḡ anôḡ. ⁶ Ma donḡtom yani halanô nena Lasalus hapôm liḡiḡ ma miḡ hi kethêḡ ami ma hamô lon êḡ hatôm wak ju.

⁷ Êḡ ma hanaj hadêḡ ḡê ku, “Alalô nabôana Judia.”

⁸ Ma thêlô enaj, “Kêdôḡwaga, lon êḡ ma waksêḡyôk ma avômalô Israeḡ idum ek nijik o vônô esak valu! Ma hudum ek ômbônu eka?”

⁹ Ma hanaj, “Wakma lau-miḡ ba lahavuju hadêḡ wak te, aêḡ e? Ma pik êntêk êḡ anêḡ deda habi ba anyô êyê tak. Ma tem miḡ nêndôk ami. ¹⁰ Ma bôlôvôḡ ma deda mi ba anyô evenḡ ma tem nêndôk.”

¹¹ Vêḡ ma hanaj, “Alalôaniḡ anyô mólô Lasalus hêk sôm ba tem yana ek yanḡik liḡ.”

¹² Ma ḡê ku enaj, “Anyô Bêḡ, dô! Hêk sôm ek liḡiḡ etak yani ba imbitak mavi.”

¹³ Thêlô eson nena hanaj hathak Lasalus hêk sôm la. Ma donḡtom mi. Hanaj hathak Lasalus anêḡ ḡama.

¹⁴ Ba intu hanaj bêḡ nena, “Lasalus lêk hama ¹⁵ ba miḡ

* 10:38: Jon 14:10-11 * 10:40: Jon 1:28 * 11:1: Luk 10:38-39 * 11:2:

yahamô haviņ ami ba intu yalenmavi. Ma tem yanêm mólô sa ek nônêmbiņ. Alôana i!”

16 *Êņ ma Tomas anêņ athêņ yaņ nena Didimus* hanaņ hadêņ nê ku vi nena, “Alôana imbiņ yani ek nijik alalô vônô imbiņ.”

Yisu ma lôkmala anêņ ôdôņ

17 Yisu thêlô êyô Betani ma yani halaņô nena Lasalus bôk hêk siô hatôm wak ayova. 18 Loņ êņ hamô habobo Jelusalem ba hatôm kilomita lô iyom. 19 Ma avômalô Israeļ bêņ anôņ êlêm ek nênem Malia lo Mata thêvô. 20 Mata halaņô nena Yisu lêk halêm êņ ma hi ek êņjê. Malia ma hamô unyak.

21 Ma Mata hanaņ, “Anyô Bêņ, hômô loņ êntêk ma yenaņ livôņ tem miņ ema ami. 22 Ma doņtom yahayala nena malêla takatu ba honaņ hik Wapômbêņ liņ, êņ ma tem yani indum.”

23 Ma Yisu hanaņ, “Livôm tem imbiyô esak loņbô.”

24 *Ma Mata hanaņ, “Avanôņ! Pik lo leņ anêņ daņ ba avômalô iviyô ma tem yani imbiyô imbiņ.”

25 Ma hanaņ, “Yada ma anyô yahik avômalô liņ lôk yahêv lôkmala hadêņ i. Ma ôpatu ba hama ma doņtom hêvhaviņ ya, ôpêņ tem êmô lôkmala. 26 Avômalô takatu ba êvhaviņ intu ewa lôkmala anôņ ma tem miņ nema ami.

Hôêvhaviņ abô êntêk mena mi e?”

27 *Ma Mata hanaņ, “Anyô Bêņ! Avanôņ! Yahêvhaviņ nena o ma Mesia lôk Wapômbêņ Nakaduņ atu ba bôk hanaņ nena tem êlêm pik êntêk.”

28 Êņ ma Mata hi hanaņ yaôna hadêņ Malia, “Kêdôņwaga hayô ba dalam o.” 29 Malia halaņô abô êņ ma haviyô kethêņ ba hi ek êņjê. 30 Yisu hamô loņ atu ba Mata hapôm yani halôk ma miņ hayô malaklêvôņ ami. 31 Avômalô Israeļ takatu ba êmô unyak haviņ Malia ek nênem yani thêvô êyê haviyô kethêņ ba hi yaiņ ma esopa ba i. Thêlô esoņ nena hi ek endañ embeņ siô la. 32 Malia hi hayô loņ atu ba Yisu hamô ma hayê yani. Ma halek vadôņ lêlô habobo Yisu valuvi ma hanaņ, “Anyô Bêņ, hômô loņ êntêk ma tem miņ livôņ ema ami.”

33 Yani halaņô Malia lôk avômalô iniņ asêņ malêņ ba lamalaiņ lôk lahiki bêņ anôņ. 34 Ma hanaņ, “Mólô ôdô yani hêk êsê?”

Ma thêlô enaņ, “Anyô Bêņ, ôlêm nôņgô.”

35 Enaņ aêņ ma halaņ.

36 Ma avômalô Israeļ takêņ enaņ, “Alikak! Yani lahaviņ ôpêntêk bêņ anôņ.”

37 *Ma doņtom doho enaņ, “Anyô êņ hadum ba nê maleņiņ pusip êyê tak. Ma tem indum aêņ iyom êndêņ

* 11:16: Mak 14:31 * 11:16: Abô Glik “Didimus” anêņ ôdôņ ‘anyô lopopek’.

* 11:24: Jon 6:40 * 11:27: Jon 6:69 * 11:37: Jon 9:6-7

ôpêntêk ba miñ hatôm ema ami.”

Yisu hik Lasalus liñ hathak loñbô

³⁸ Yisu lamalaiñ ba lahiki bêñ anôñ hathak loñbô aleba hi hayô siô. Siô êñ ma valu abyañ te ba epesañ hêk dum-lolê. Ma valu te hamô lôv abôlêk siñ. ³⁹ Ma hanañ, “Nônêm valu vê!”

Mata, anyô ñama êñ anêñ livavi, hanañ, “Anyô Bêñ, bôk hêk siô hatôm wak ayova ba kupik bôk ôvpalê.”

⁴⁰ Ma hanañ, “Lêk yahanañ hadêñ o yôv! Hôêvhaviñ, ma tem nôngô Wapômbêñ anêñ lôkmañgiñ.”

⁴¹ Êñ ma thêlô êv valu vê. Ma hayê leñ ma hanañ, “Wakamik! Hothak holañô yenañ abô ba yaleñmavi. ⁴² Yada yahayala yôv nena wak nômbêñ intu ma holañô yenañ abô. Ma donjom yahanañ abô êntêk ek nêm avômalô takêntêk sa ek nêñmimbiñ nena hôêv ya ba yahalêm.”

⁴³ Êñ ma halam lôklala nena, “Lasalus, ôlêm yain!” ⁴⁴ Ma hatak siô ba hale yain. Ivuvi va lo bañ hathak sôp seleñ ma thohavloma ma ivuliv hathak sôp. Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Nopole sôp vê ek ni.”

⁴⁵ *Ma avômalô Israeł takatu ba elañ haviñ Malia êyê nôm atu ba Yisu hadum ba bêñ anôñ êvhaviñ. ⁴⁶ *Ma donjom vi i hadêñ ñê Palisi

ma enañ hathak nôm takatu ba yani hadum. ⁴⁷ Êñ ma ñê bêñbêñ êbôk da lôk ñê Palisi takatu ba elam nena Sanhedlin* elam sa te ba enañ nena, “Ôñgô! Anyô êntêk hadum lavôñiñ bêñ anôñ. Ma alalô ayê loñ eka? ⁴⁸ Atak yani ba hadum ku êñ, ma tem avômalô sapêñ nêñmimbiñ. Êñ ma Lom tem nêlêm nimbuliñ alalôaniñ unyak matheñ lôk avômalô sapêñ.”

⁴⁹ Ma thêlôniñ anyô te anêñ athêñ nena Kaiapas. Ma sondabêñ êñ ma yani hatôm anyô bêñ habôk da ba hanañ hadêñ thêlô nena, “Môlô molo e? ⁵⁰ Odañô! Môlô ôthôñ auk êntêk paliñ e? Anyô te hama êñ ma nôm yaôna. Ma avômalô Israeł sapêñ ema êñ ma malaiñ bêñ. Aêñ ba mavi ek anyô te iyom ema ek nêm avômalô bêñ anôñ sa.”

⁵¹⁻⁵² *Sondabêñ êñ ma Kaiapas hatôm anyô bêñ habôk da. Ba intu hanañ abô loñ kapô atu ba tem injik anôñ nena Yisu tem ema ek nêm avômalô Israeł sa lôk isup Wapômbêñ anêñ nali takatu ba êmô mayaliv esak donjom ek malê nena miñ hama ek nêm avômalô Israeł iyom sa ami. Ma Kaiapas miñ hanañ abô êñ hatôm yanida anêñ auk ami. ⁵³ *Ñê bêñbêñ elañô Kaiapas anêñ abô ma êbôlêm loñôndê ek nijik Yisu vônô.

⁵⁴ Êñ ma Yisu hatak

* 11:45: Jon 7:31 * 11:46: Luk 16:31 * 11:47: Elam iniñ kaunsil nena “Sanhedlin”. * 11:51-52: Jon 10:16 * 11:53: Jon 5:18

avômalô Israèl ma hi Eplaim atu hamô habobo loŋ thiliv ek êmô imbiŋ anêŋ nê ku doho ba intu miŋ haveŋ Israèl malêvôŋ ami.

55 Avômalô Israèl iniŋ waklavôŋ Hale ba Hi habobo. Ma avômalô lomalak bêŋ anôŋ i daku Jelusalem ek nêpôpêk i ek nêgê waklavôŋ êŋ. 56 Ma thêlô imiŋ unyak mathen anêŋ piklêvôŋ ek nêmbôlêm Yisu. Ma thêlôda enaŋ hadêŋ i, “Môlô lemhabi aisê? Yani tem êlêm ênjê waklavôŋ êntêk imbiŋ mena mi e?” 57 Ma doŋtom nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê Palisi enaŋ lôklokwaŋ hadêŋ avômalô, “Anyô te hayê nena Yisu hamô êsê êŋ ma enaŋ bêŋ ek nebalonŋ yani.”

12

*Malia hathik Yisu va
(Mat 26:6-13; Mak 14:3-9)*

1 *Wak bahenŋvi ba lahavute hêk denaŋ ek êyô waklavôŋ Hale ba Hi. Ma Yisu hi Betani, Lasalus anêŋ loŋ, ôpatu ba yani hik liŋ hathak loŋbô hêk ŋama. 2 *Êŋ ma thêlô engabôm nôŋ leŋiŋmavi ek yani. Mata hathô nôŋ ma Lasalus hamô havinŋ nê takatu ba eyaŋ nôŋ havinŋ Yisu. 3 *Ma Malia hawa kolopak nôŋ ôv mavi hamô kapô ba anêŋ vuli ma bêŋ anôŋ ba hanŋasô hayô hamô Yisu va kapô luvi. Ma hathav lôthôk vê hathak yanida wakadôk ŋaunŋ. Ma

nôm ôv mavi atu anêŋ ôv haveŋ unyak kapô êŋ sapêŋ.

4 Ma Yisu da anêŋ nê ku te elam nena Judas Iskaliot ôpatu ba tem enaŋ yani bêŋ hayê ba hanaŋ, 5 “Nôm ôv mavi êŋ ma anyô hadum ku sondabêŋ daluk te ek nêm vuli! Ma lêk engasô oyaŋ iyom! Nanêm nôŋ êŋ ek anyô vi nênmêm vuli ba naja valuseleŋ ek nanêm êndêŋ avômalô siv.” 6 Judas anêŋ ku hayabiŋ avômalô êvhavinŋ iniŋ valuseleŋ ma doŋtom anyô vani te ba hathak hawa vi vani hatôm yanida anêŋ lahavinŋ. Ba intu hanaŋ aêŋ. Ma miŋ lahiki hathak avômalô siv ba hanaŋ ami.

7 Ma Yisu hanaŋ, “Notak yani. Avi êŋ hapôpêk yenaŋ ŋama. 8 *Avômalô siv tem nênmô imbiŋ môlô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Ma doŋtom tem miŋ yamô imbiŋ môlô sawa daim ami.”

9 Avômalô Israèl bêŋ anôŋ elanô nena Yisu hamô Betani. Êŋ ma i ek nêgê yani. Thêlô miŋ i ek nêgê yani iyom ami. Mi. Leŋiŋhavinŋ nêgê Lasalus imbiŋ, ôpatu ba Yisu hik liŋ hathak loŋbô hêk ŋama. 10-11 *Ba intu avômalô Israèl bêŋ anôŋ êvhavinŋ ba esopa Yisu. Ma nê bêŋbêŋ êbôk da evak abô ek nijik Lasalus vônô imbiŋ Yisu.

*Yisu habitak hayô
Jelusalem hatôm kin
(Mat 21:1-11; Mak 11:1-11;
Luk 19:29-40)*

* 12:1: Jon 11:1,43 * 12:2: Luk 10:40 * 12:3: Luk 7:37-38 * 12:8: Lo 15:11 * 12:10-11: Jon 11:45

12 Haviyô hayaŋ ma avômalô nômbêŋ atu ba bôk i Jelusalem ek nêgê waklavôn Hale ba Hi elanô nena Yisu havenŋ ba hi Jelusalem. ^{13*}Ma ewa nôkyalô thanaŋ ba i êpôm Yisu ma elam kaêk nena, “Osana!”

“Wapômbêŋ nêŋ lamavi êndêŋ ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ!” *Kapya Yen*
118:25-26

“Wapômbêŋ nêŋ lamavi êndêŋ avômalô Israeŋ ininŋ Kij!”

14 Yisu hawa bok donŋki map te ba hayô hamô hatôm atu ba bôk eto halôk Wapômbêŋ anêŋ kapya nena,

¹⁵ “Môlô avômalô Saion miŋ nôkô ami.

Ôŋgô! Unim kinŋ halêm!

Yani hayô hamô bok donŋki nakaduŋ te ba halêm!”
Sekalaia 9:9

16 *Nê ku êyê nôŋ takêŋ ma donŋtom êthônŋ anêŋ ôdônŋ paliŋ. Ma Yisu hama ba haviyô hathak lonbô ma miŋ leŋiŋhabi abô takatu ba bôk eto halôk Wapômbêŋ anêŋ kapya. Êŋ ma eyala nena abô êŋ eto hathak Yisu da lôk leŋiŋhabi nôŋ takatu ba idum hadêŋ yani.

¹⁷ Avômalô takatu ba bôk êyê Yisu halam Lasalus hêk siô ba hik liŋ hathak lonbô enaŋ havenŋ denaŋ ba abô êŋ hi mayaliv. ¹⁸Aêŋ ba avômalô bêŋ anônŋ elanô nena Yisu bôk hadum lavônŋiŋ êŋ. Ba intu

etak Jelusalem ba i ek nêpôm yani. ¹⁹Nê Palisi êyê ma thêlôda enaŋ hadêŋ i, “Ôŋgô! Avômalô sapêŋ lêk esopa yani ba alalôaniŋ ku anônŋ mi.”

Yisu anêŋ ku hayô

²⁰ Avômalô lonŋ buyaŋ doho i daku Jelusalem ek nêgê waklavônŋ Hale ba Hi ba nêŋem yeŋ imbiŋ avômalô Israeŋ. ²¹Ma i hadêŋ Pilip, anyô Betsaida anêŋ Galili. Ma enaŋ hik yani liŋ, “Anyô bêŋ, yêlô adum ek nagê Yisu.” ²²Êŋ ma Pilip hi hanaŋ hadêŋ Andulu ba thai i enaŋ hadêŋ Yisu.

²³ *Ma Yisu hanaŋ, “Wakma lêk hayô yôv ek injik Anyô Anêŋ Nakaduŋ anêŋ lôkmaŋiŋ thô. ²⁴*Yanaŋ avanônŋ biŋ êndêŋ môlô. Yaŋvêk te miŋ evatho halôk pik ami, êŋ ma tem miŋ injik anônŋ ami. Tem ida êmô aêŋ. Ma donŋtom yaŋvêk atu ba evatho halôk pik, êŋ ma hama ba tem injik anêŋ anônŋ bêŋ anônŋ. ²⁵*Anyô te lahavinŋ anêŋ lôkmala bêŋ anônŋ êŋ ma anêŋ lôkmala êŋ tem nêŋ yak ba mi. Ma anyô te hapôlik hathak anêŋ lôkmala pik êntêk êŋ ma tem embalonŋ anêŋ lôkmala êŋ lonŋ wak nômbêŋ intu sapêŋ. ²⁶Ôpatu ba hadum ek indum yenaŋ ku ma esopa ya ba lonŋ atu ba yahamô ma tem êmô imbiŋ. Ma Wakamik tem enaŋ abô mavi esak ôpêŋ.

* 12:13: Jon 1:49 * 12:16: Jon 2:22

* 12:23: Jon 13:31-32; 17:1 * 12:24:

1Ko 15:36 * 12:25: Mat 16:25

* 12:27: Sng 6:3; 42:5; Mat 26:38

27 * “Lêk yalenmalain bêt ba hatôm yanaj nena, ‘Wakamik, nêma ya bulubinj.’ Dô! Yahalêm ek yandum ku ênj. 28 Wakamik, nunjgwik anêm lôkmanjinj thô!”

Ênj ma kaêk te halam anêt malak lenj nena, “Bôk yahik yenanj lôkmanjinj thô yôv. Ma tem yandum esak lonjô.” 29 Avômalô nômbêtj atu iminj lonj ênj elanjô abô ênj ba enanj, “Kakalu!” Ma doho enanj, “Anjela te hananj abô hadênj yani!”

30 Ma Yisu hananj nena, “Kaêk ênj halêm ek nêma môlô sa. Yani minj halam ek nêma ya sa ami ma mi. 31 Ku nenanj avômalô pik bêtj lêk hayô yôv. Ba tem nimbi pik êntêk anêtj anyô bêtj kambom atu ni. 32 *Ma tem nênem ya linj êtôm sêbôk ba Mose hathôkwênj umya dahô hathak a ek endom avômalô sapênj nêlêm êndênj ya.” 33 *Yisu hananj abô ênj ek injik lonjondê atu ba tem nijik yani vônô esak alovalanjanjinj thô.

34 *Ma avômalô nômbêtj atu enanj, “Abô balabunj hananj nena Mesia atu tem êmô êtôm wak nômbêtj intu sapênj ba yêlô ayala abô ênj. Ma honanj nena nêsôkwênj o Anyô Anêtj Nakadunj esak a. Anyô Anêtj Nakadunj ênj ma opalê?” 35 *Ma Yisu hananj, “Sawa bidonj iyom ma deda tem êmô imbinj môlô. Ba ôpatu havenj momanjinj ma hathônj

nena tem ni êsê. Aêtj ba intu môlô nomberj yapinj ênja tem momanjinj êyô môlô vôn! 36 *Deda hamô havinj môlô denanj. Aêtj ba nônemimbinj yani ek môlô tem numbitak deda anêtj avômalô.” Yisu hananj abô ênj yôv ma hatak thêlô ba hi hakopak.

Avômalô bêtj anônj minj êvhavinj Yisu ami

37 Yisu bôk hadum lavônjinj lomalama hêk avômalô malenjinj. Ma donjom minj êvhavinj yani ami 38 ek plopet Aisaia anêtj abô injik anônj nena,

“Anyô Bêtj, opalê lêk hêvhavinj alalôaninj abô?

Ma opalê lêk hayê anêm lôklokwanj atu ba bôk huik thô? Mi anônj.” *Aisaia 53:1*

39 Avômalô injinj lôklokwanj mi ek nêmimbinj ba intu plopet Aisaia bôk hananj hêk Wapômbêtj anêtj kapya aêntêk,

40 “Yani habi thêlô malenjinj sinj

ma hik thêlôninj auk sinj ek minj nêgê esak malenjinj lôk neyala ênjêk injinj auk ba nêmbô nêlêm êndênj ya ek yandum thêlô mavi ami.” *Aisaia 6:10*

41 *Aisaia bôk hayê Yisu anêtj lôkmanjinj. Aêtj ba yani hananj abô ênj hathak Yisu.

42 *Ma avômalô Israêl injinj nê bêtjbêtj doho êvhavinj Yisu ma donjom minj enanj injinj

* 12:32: Jon 3:14 * 12:33: Jon 18:32

* 12:35: Jon 8:12 * 12:36: Ep 5:8

* 12:43: Jon 5:44

* 12:34: Sng 110:4; Ais 9:7; Dan 7:14

* 12:41: Ais 6:1 * 12:42: Jon 9:22

êvhaviṅ bêṅ ami. Thêlô êkô ek Palisi nênem i vê ⁴³ *ba intu leṅṅhaviṅ avômalô pik iniṅ leṅṅmavi bêṅ anôṅ hamôṅ ek Wapômbêṅ anêṅ lamavi. ⁴⁴ Ma Yisu halam kaêk nena, “Ôpatu ba hêvhaviṅ ya ma hêvhaviṅ ôpatu ba hêv ya ba yahalêm haviṅ. Miṅ hêvhaviṅ ya iyom ami. ⁴⁵ *Ôpatu ba hayé ya, êṅ ma hatôm hayé ôpatu ba hêv ya ba yahalêm. ⁴⁶ Yahalêm hatôm deda hamô pik ek opalêla takatu ba êvhaviṅ ya ma tem miṅ nêmo momaṅiniṅ esak loṅbô ami. ⁴⁷ * “Yahalêm ek yanêm avômalô pik bulubiṅ. Ma miṅ yahalêm ek yandum abô ek avômalô pik ami. Aêṅ ba opalêla takatu ba elanô yenaṅ abô ba miṅ esopa ami ma tem miṅ yandum abô ek i ami. ⁴⁸ Abô takêntêk ba yahanaṅ êṅ iyom intu tem êtôm abô nindum abô esak êndêṅ pik lo leṅ anêṅ daṅ ba opalê atu ba hadô ya ba miṅ halanô yenaṅ abô ami, êṅ ma tem yani indum abô. ⁴⁹ Ma Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm intu hêv abô êṅ ba yahanaṅ. Miṅ yada yahanaṅ yenaṅ abô ami. Ba intu tem nindum abô esak abô êṅ iyom. ⁵⁰ Ma yahayala nena Wakamik anêṅ abô tem nêm lôkmalâ atu ba nêmo êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ. Aêṅ ba yahanaṅ abô takatu ba Wakamik hêv hadêṅ ya iyom.”

13

Yisu hathik ṅê ku venṅkapô

¹ Avômalô Israeḷ iniṅ waklavôṅ Hale ba Hi habobo. Ma Yisu hayala nena anêṅ waklavôṅ etak pik ba ni ek Lambô lêk hayô. Yani hathak lahaviṅ anêṅ avômalô takatu ba êmô pik aleba hayô wakma hatak i. Ma dokte ma tem injik anêṅ lahaviṅ anêṅ anôṅ thô êndêṅ thêlô.

² *Yaṅsiṅ ma thêlô eyaṅ nôm êmô. Ma Sadaṅ bôk halôk Judas la yôv ek enaṅ Yisu bêṅ. Judas êṅ ma Saimon Iskaliot nakaduṅ. ³ *Ma Yisu hayala nena Wapômbêṅ hatak nômkama sapêṅ halôk yanida baṅ. Lôk hayala nena yanida halêm anêṅ Wapômbêṅ ba tem êmbôni êndêṅ Wapômbêṅ esak loṅbô. ⁴ Êṅ ma hatak nôm hamô. Ma habi anêṅ kwêv thô hatôm anyô athêṅ mi ma hawa sôp te ba havuvi hayô havenṅ lamalim. ⁵ Ma haṅgasô ṅaṅ halôk belev te ba hathik anêṅ ṅê ku venṅ kapô. Ma haya vê hathak sôp atu ba havak hawê havenṅ lamalim.

⁶ Yani hathik anyô vi iniṅ yôv ma hadum ek isik Saimon Pita anêṅ. Ma Pita hanaṅ, “Anyô Bêṅ, hudum ek usik yavenṅkapô e?”

⁷ Ma hanaṅ, “Hôthôṅ nôm atu ba lêk yahadum. Wak te am ka tem oyala.”

⁸ Ma Pita hanaṅ, “Dô! Miṅ usik yavenṅkapô ami. Mi anôṅ.”

* 12:45: Jon 14:9 * 12:47: Jon 3:17
Jon 3:35; 16:28

* 13:2: Luk 22:3; Jon 13:27 * 13:3:

Ma hanañ viyañ, “Miñ ya-hathik o ami ma tem miñ umbitak yenañ avômalô te ami.”

⁹ Ma Saimon Pita hanañ, “Anyô Bêñ, êñ ma usik yabaheñ lôk yalenkadôk imbiñ ma miñ usik yaveñkapô iyom ami.”

¹⁰ *Ma yani hanañ hadêñ ôpêñ nena, “Anyô bôk hathik i yôv, ma miñ isik i esak loñbô ami. Isik va iyom ek malê nena liñkupik ma mabuñ. Ma môlô ma mabuñ. Ma doñtom miñ sapêñ mabuñ ami.” ¹¹ Yisu lêk hayala ôpatu ba tem enañ yani bêñ. Ba intu hanañ, “Miñ sapêñ mabuñ ami.”

¹² Yani havôkwiñ thêlô veñiñ yôv ma hik anêñ kwêv hathak loñbô ma halôk hamô. Ma hanañ hik thêlô liñ, “Môlô oyala nôm atu ba lêk yahadum anêñ ôdôn e? ¹³ Ya môlônim Kêdônwaga lôk môlônim Anyô Bêñ ba intu môlô udum mavi ba olam ya nena ‘Kêdônwaga’ lôk ‘Anyô Bêñ’. ¹⁴ *Ôngô! Ya ma môlônim Anyô Bêñ lôk Kêdônwaga ma doñtom lêk yahathik môlô vemim hatôm anyô athêñ mi. Aêñ ba môlô sapêñ nusik môlônim avômalô vi veñiñ aêñ iyom. ¹⁵ *Yahik ku êñ thô hadêñ môlô ek nosopa yaveñgwam ba nundum êtôm atu ba lêk yahadum hadêñ môlô. ¹⁶ *Yanañ avanôn biñ êndêñ môlô. Anyô ku ma miñ bêñ

ek anêñ anyô bêñ ami. Ma anyô atu ba hi ma miñ bêñ ek ôpatu ba hêv yani ba hi ami. ¹⁷ Lêk môlô oyala auk takêñ. Ba udum aêñ ma tem Wapômbêñ lamavi esak môlô.

Yisu hayala Judas anêñ kambom

(Mat 26:20-25; Mak 14:17-21; Luk 22:21-23)

¹⁸ “Ma miñ yahanañ abô êñ hathak môlô sapêñ ami. Yahayala môlô ñê takatu ba yahalam yôv unim auk. Ma doñtom abô atu ba hêk Wapômbêñ anêñ kapy a tem injik anôn aêntêk,

‘Ôpatu ba hayañ nôm haviñ ya ma tem nê m van gwam liñ ek embak ya esak.’
Kapya Yeñ 41:9

¹⁹ * “Nôm êñ habitak ami denañ ma lêk yahanañ hadêñ môlô yôv ek waklavôn atu ba nô m êñ habitak ma môlô tem nônê m imbiñ ya nena Yada Yahamô. ²⁰ *Yanañ avanôn biñ êndêñ môlô nena ôpatu ba hawa anyô te atu ba yahêv hathôk thô, yani hawa ya thô haviñ. Ma ôpatu ba hawa ya thô, hawa Ôpatu ba hêv ya ba yahalêm thô haviñ.”

²¹ Yisu hanañ yôv ma lamalain kambom. Ma hanañ bêñ nena, “Yanañ avanôn biñ êndêñ môlô. Môlô te tem enañ ya bêñ!”

²² Ma ñê ku êthôn nena thêlô alisê intu tem indum

* **13:10:** Jon 6:64,70-71; 15:3 * **13:14:** Mat 20:28; Luk 22:27 * **13:15:** Plp 2:5; Kol 3:13; 1Pi 2:21 * **13:16:** Mat 10:24 * **13:19:** Jon 14:29; 16:4 * **13:20:** Mat 10:40

nôm êḡ ba ititiḡ i mayaliv.
 23 Nê ku ali atu ba Yisu
 hathak lahaviḡ bêḡ anôḡ
 hamô habobo yani. 24 Ma
 Saimon Pita hik thô hathak
 wakadôk nena, “Onaḡ injik
 yani liḡ nena yani hanaḡ
 hathak opalê.”

25 Êḡ ma ôpêḡ hanaḡ
 thikuthik nena, “Anyô Bêḡ,
 honaḡ hathak opalê?”

26 Ma Yisu hanaḡ, “Tem
 yatak polom te êndôk thôk
 ba yahêv hadêḡ mômô te. Êḡ
 ma ôpêḡ.” Ma hatak polom
 seleḡ êḡ halôk thôk ma hêv
 hadêḡ Judas, Saimon Iskaliot
 nakaduḡ. 27 *Judas hawa
 polom êḡ ma Sadaḡ halôk
 yani kapô.

Ma Yisu hanaḡ hadêḡ
 yani, “Nu undum anêm ku
 kethêḡ.” 28 Nê takatu ba
 eyaḡ nôḡ haviḡ Yisu elañô
 ma donḡtom êthôḡ anêḡ abô
 atu ba hanaḡ hathak Judas
 anêḡ ôdôḡ paliḡ. 29 Judas
 ma anyô hayabinḡ valuselaḡ.
 Aêḡ ba doho esaḡ nena Yisu
 hanaḡ ek ni nêḡ nôm kama
 vuli ek nêḡê waklavônḡ Hale
 ba Hi mena ni nêḡ nôm kama
 êndêḡ ḡê siv la. 30 Judas hawa
 polom êḡ yôv ma hatak thêlô
 ba hi. Ma lêk bôlvônḡ.

*Yisu hêv abô balabuḡ luk-
 muk*

31 *Judas hi yôv ma Yisu
 hanaḡ, “Dokte ma avômalô
 tem nêḡê ya Anyô Anêḡ
 Nakaduḡ atu anêḡ lôkmaḡḡiḡ
 thô. Ma lôkmaḡḡiḡ êḡ

tem injik Wapômbêḡ anêḡ
 lôkmaḡḡiḡ anôḡ thô. 32 *Ma
 kasana Wapômbêḡ tem injik
 ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu
 anêḡ lôkmaḡḡiḡ thô aêḡ iyom.

33 * “Yenaḡ avômena, tem
 yamô vauna imbiḡ mômô.
 Ma mômô tem nômbôlêḡ ya.
 Ma donḡtom mômô miḡ ôtôm
 unu loḡ atu ba tem yana
 ami. Bôk yahanaḡ abô êḡ
 hadêḡ avômalô Islael ma lêk
 yahanaḡ abô bô êḡ hathak
 loḡbô.

34 * “Ma yahêv balabuḡ
 lukmuk te hadêḡ mômô nena
 lemimimbiḡ am êtôm atu ba
 lêk yalenḡhaviḡ mômô. 35 Mômô
 lemimhaviḡ am aêḡ ma tem
 avômalô sapêḡ nêḡê mômô
 nena yenaḡ avômalô takatu
 ba esopa ya.”

*Yisu hanaḡ nena Pita tem
 enaḡ nena hathôḡ yani paliḡ
 (Mat 26:31-35; Mak 14:27-
 31; Luk 22:31-34)*

36 Saimon Pita hanaḡ hik
 Yisu liḡ, “Anyô Bêḡ, nu êsê?”

Ma Yisu hanaḡ, “Loḡ atu
 ba tem yana ma miḡ hatôm
 osopa ya ami. Ma donḡtom
 wak te am ka tem osopa ya.”

37 Ma Pita hanaḡ, “Anyô
 Bêḡ, aisê ba miḡ hatôm
 yasopa o êndêḡ yaô ami?
 Tem yatak yenaḡ lôkmala ek
 yanêḡ o sa!”

38 Ma Yisu hanaḡ, “Avanôḡ
 e? Lemhaviḡ otak anêḡ
 lôkmala ek nêḡ ya sa e? Yanaḡ
 avanôḡ biḡ êndêḡ o nena tale
 miḡ halaḡ ami denaḡ ma

* 13:27: Jon 13:2 * 13:31: Jon 12:23 * 13:32: Jon 17:5 * 13:33: Jon
 7:33-34 * 13:34: Jon 15:12,17; 1Jon 3:23; 2Jon 5

tem onañ êtôm bôlônj lô nena hôthônj ya paliñ.”

14

Yisu da ma loñôndé

1 “Môlô miñ kapôlômim malaiñ ami. Nônêmimbiñ Wapômbêñ lôk nônêmimbiñ ya. 2 Unyak lokapô lokapô hêk Wakamik anêñ unyak ba yaha ek yapôpêk môlônim loñ. Abô êñ ma abôyañ, ma tem miñ yanañ aêñ ami. 3 *Yaha ek yapôpêk môlônim loñ. Êñ ma tem yandéalêm ek yanja môlô ek nômô loñ êñ imbiñ ya. 4 Ma bôk oyala loñôndé atu ba hi loñ atu ba tem yana.”

5 Tomas hanañ, “Anyô Bêñ, yêlô athônj loñ atu ba tem nu paliñ ma tem nayala loñôndé êñ aisê?”

6 *Ma Yisu hanañ, “Yada intu loñôndé lôk abô avanônj ma lôkmala. Ma anyô te miñ hatôm esak loñôndé yañ ba ni ek Wakamik ami. Mi. Ya iyom. 7 *Môlô oyala ya katô, êñ ma tem noyala Wakamik aêñ iyom. Avanônj! Bôk ôyé lôk oyala yani yôv!”

8 Ma Pilip hanañ hadêñ Yisu, “Anyô Bêñ, nuñgwik Lemambô thô êndêñ yêlô. Êñ ma hatôm.”

9 *Ma hanañ viyañ, “Pilip, bôk yahamô haviñ môlô sawa daim ma miñ hoyala ya ami denañ e? Anyô hayê ya ma

hayê Wakamik. Ma honañ nena yangik Wakamik thô eka? 10 *Ma miñ hôêvhaviñ nena yahamô Wakamik kapô ma Wakamik hamô yakapô ami e? Abô atu ba yahanañ hadêñ môlô ma Wakamik hamô ya kapô ba hathak hadum anêñ ku. Miñ yada yahanañ hathak yenañ auk ami. 11 *Nônêmimbiñ abô êntêk! Wakamik hamô ya kapô ma yahamô yani kapô. Ma môlô ôdô nônêmimbiñ abô êntêk, êñ ma lemimimbi ku takatu ba yahadum ek nêm môlô sa ek nônêmimbiñ! 12 *Yanañ avanônj biñ êndêñ môlô. Anyô hêvhaviñ ya ma tem indum ku lomaloma êtôm yahadum. Ma yaha ek Wakamik. Aêñ ba ôpatu ba hêvhaviñ tem indum ku mavi lomaloma êmônj ek ku takatu ba yahadum. 13 *Nôm takatu ba môlô onañ hathak yenañ athêñ ek yandum ma tem yandum ek Nakaduñ injik Lambô anêñ lôkmanjiñ thô. 14 Ma nôm takatu ba môlô onañ hik liñ hathak yenañ athêñ ma tem yandum.”

Lovak Matheñ tem êlêm

15 * “Môlô lemimhaviñ ya, êñ ma tem nosopa abô takatu ba yahanañ. 16 *Ma tem yanañ injik Wakamik liñ ek nêm anyô yañ ek embatho môlô loñ. 17 *Ma anyô êñ tem êmô imbiñ môlô êtôm

* 14:3: Jon 12:26 * 14:6: Jon 11:25; Lom 5:1-2 * 14:7: Jon 8:19 * 14:9: Jon 12:45; Kol 1:15; Hib 1:3 * 14:10: Jon 12:49 * 14:11: Jon 10:38 * 14:12: Mak 16:19-20 * 14:13: Mat 7:7; Jon 15:16 * 14:15: Jon 15:10; 1Jon 5:3 * 14:16: Jon 14:26; 15:26; 16:7 * 14:17: Jon 16:13

wak nômbêḡintu sapêḡ. Ôpêḡ ma Lovak Mathêḡ ba hathak hik Wapômbêḡ thô. Ma tem êmô imbiḡ mômô ba êmô mômô kapôlômim ek noyala yani. Ma doḡtom avômalo pik miḡ êyê lo eyala ami. Ba intu tem miḡ neja ami. ¹⁸ Tem yandealêm esak loḡbô ba miḡ hatôm yatak mômô êtôm avômena bilak ami. ¹⁹ Dokte ma avômalo pik tem nêsôḡ ya paliḡ. Ma doḡtom mômô tem ôḡgô ya. Yahamô lôkmala. Ba intu tem mômô nômô lôkmala imbiḡ. ²⁰ *Wak êḡ ma tem mômô noyala nena yahamô Wakamik kapô, ma mômô ômô ya kapô, ma yahamô mômô kapôlômim. ²¹ Ma ôpatu ba halaḡô yenaḡ abô balabuḡ ba hasopa, ôpêḡ lahaviḡ ya. Ma ôpatu ba lahaviḡ ya ma Wakamik tem laimbiḡ yani. Ma aêḡ iyom tem yalenḡimbiḡ yani ma tem yaḡgik ya thô êndêḡ yani.”

²² Êḡ ma Judas yaḡ, miḡ Iskaliot ami, yani hanaḡ, “Anyô Bêḡ, aisê ba lemhaviḡ nuḡgwik oda thô êndêḡ yêlô ma avômalo pik mi?”

²³ Ma Yisu hanaḡ, “Ôpatu ba lahaviḡ ya tem esopa yenaḡ abô. Ma Wakamik tem laimbiḡ ôpêḡ, ma tem yai ana namô imbiḡ yani. ²⁴ *Ma ôpatu ba miḡ lahaviḡ ya ami tem miḡ esopa yenaḡ abô ami. Abô êntêk ba mômô olaḡô ma miḡ yenaḡ abô ami. Mi. Abô takêḡ ma Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm anêḡ

abô.

²⁵ “Yahamô denaḡ ma yahananaḡ abô takêḡ hadêḡ mômô. ²⁶ Ma Wakamik tem nêḡ anyô te ba êlêm esak yenaḡ athêḡ ek embatho mômô loḡ. Ôpêḡ ma Lovak Mathêḡ ba tem êndôḡ mômô esak nôḡm takêḡ sapêḡ. Ma tem indum ba mômô lemimimbi abô taksêbôk ba yahananaḡ. ²⁷ Yenaḡ labali yahêv lôk yahadô hamô haviḡ mômô. Êḡ ma yada yenaḡ. Miḡ avômalo pik hatôm nêḡnêḡm êndêḡ mômô ami. Lemim êndôk biḡ ma miḡ nôkô ami.

²⁸ * “Ma lêk olaḡô abô êntêk ba yahananaḡ hadêḡ mômô, ‘Yaha. Ma tem yandealêm esak loḡbô.’ Êḡ ma mômô lemimmalaiḡ. Wakamik ma bêḡ ek ya. Ma mômô lemimimbiḡ ya, ma tem mômô lemimmavi ek yaha hadêḡ Wakamik. ²⁹ *Nôm êḡ miḡ habitak ami denaḡ ma lêk yahananaḡ hadêḡ mômô ek wak êḡ hayô ma mômô nôḡnêḡmimbiḡ. ³⁰ Dokte ma pik êntêk anêḡ anyô bêḡ tem êlêm ba intu miḡ hatôm yanaḡ abô pôk bêḡ anôḡ ami. Ma miḡ hatôm indum nôḡmla esak ya ami. ³¹ Ma doḡtom yahadum ek avômalo pik neyala nena yalenḡhaviḡ Wakamik ba yahasopa nôḡm takatu ba yani hanaḡ hadêḡ ya katô. Yôv ma nôlêm ek alôana i.”

15

* 14:20: Jon 17:21-23 * 14:24: Jon 7:16 * 14:28: Jon 20:17 * 14:29: Jon 13:19

Yisu ma yak lokwan ta anôŋ

1 Yisu hanaŋ, “Ya ma yak lokwan ta anôŋ. Ma Wakamik ma ku kapô anêŋ alaŋ. 2 *Yenaŋ thaŋaŋ sapêŋ atu ba miŋ hik anôŋ ami ma Wakamik hathak halo vê. Ma thaŋaŋ sapêŋ atu ba hik anôŋ ma hêv katôŋ vê ek injik limamôk. 3 Abô atu ba yahanan hadum ba môlô ubitak mabuŋ. 4 Môlô odahaliŋ ya êŋ ma tem yandahaliŋ môlô. Yak thaŋaŋ da miŋ hatôm injik anêŋ anôŋ ami. Thaŋaŋ hadahaliŋ yak lokwan ta ek injik limamôk. Aêŋ ba môlô miŋ odahaliŋ ya ami, êŋ ma tem miŋ unŋwik anôŋ ami.

5 “Yada ma hatôm yak lokwan ta. Ma môlô ma thaŋaŋ. Ôpatu ba hadahaliŋ ya ma yahadahaliŋ yani ba intu hik limamôk. Ma miŋ yahêv môlô sa ami, ma môlô miŋ hatôm nundum nômlate ami. 6 *Ma anyô te miŋ hadahaliŋ ya ami ma hatôm thaŋaŋ atu ba ibi halôk pik ba hakapok ba isup ek nêmbôk esak atum. 7 Ma môlô odahaliŋ ya ba yenaŋ abô hêk môlô kapô ba onaŋ hik ya liŋ hathak malêla takatu ba môlô lemimhaviŋ, êŋ ma tem noja. 8 *Ma avômalô takatu ba ethak ik anôŋ limamôk intu tem nêgê i nena yenaŋ. Êŋ ma uik Wakamik anêŋ lôkmanŋiŋ thô.

9 “Yalenhaviŋ môlô hatôm atu ba Wakamik lahaviŋ ya. Nômô yenaŋ yalenhaviŋ êŋ kapô. 10 *Môlô osopa yenaŋ abô ma tem môlô nômlô yenaŋ yalenhaviŋ kapô hatôm atu ba yahasopa Wakamik anêŋ abô ba yahamô yani anêŋ lahaviŋ kapô. 11 Yahanan abô takêntêk ek yenaŋ yalenmavi êmô imbiŋ môlô lôk êmô môlô kapôlômim siŋ. 12 *Yanaŋ abô balabuŋ te êndêŋ môlô nena môlô tomtom lemimimbiŋ am êtôm atu ba bôk yalenhaviŋ môlô yôv. 13 *Ma anyô te hatak anêŋ lôkmala ek hêv anêŋ anyô môlô bulubiŋ, êŋ ma lahaviŋ êŋ hamôŋ ek leniŋhaviŋ vi. 14 *Môlô udum aêŋ êŋ ma môlô ma yenaŋ anyô môlô. 15 Sêbôk ma yahalam môlô nena anyô ku. Anyô ku ma miŋ hayala anyô bêŋ anêŋ auk ami. Ma donŋtom lêk yahik auk nômbêŋ atu ba Wakamik bôk hêv hadêŋ ya thô hadêŋ môlô ba intu yahalam môlô tomtom nena anyô môlô. Ma miŋ ŋê ku hathak lonbô ami. 16 Môlô miŋ bôk olam ya ami. Mi. Yahalam môlô lôk yahatak yabaheŋ hayô hêk môlô ba hathak yenaŋ athêŋ nonaŋ injik Wakamik liŋ esak unim lemimhaviŋ ma tem yanêm lemimhaviŋ takêŋ êndêŋ môlô ek unu unŋwik anôŋ atu ba tem êmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.

* 15:2: Mat 3:10 * 15:6: Mat 7:19; 13:42 * 15:8: Mat 5:16 * 15:10: Jon 14:15; 1Jon 2:5 * 15:12: Jon 13:34 * 15:13: Jon 10:11; 1Jon 3:16 * 15:14: Mat 12:50 * 15:17: Jon 13:34

17 *Yenan abô balabuŋ ma môle lemimimbiŋ am.”

Nê pik tem nêpôlik esak nê ku

18 Yisu hanaŋ, “Avômalô pik êpôlik ek môle, êŋ ma môle lemimimbi nena bôk êpôlik hathak ya aêŋ iyom. 19 *Môle ma pik anêŋ ma tem avômalô pik leŋiŋimbiŋ môle êtôm atu ba leŋiŋ haviŋ thêlôda iniŋ avômalô. Ma doŋtom môle ma miŋ avômalô pik êntêk ami. Bôk yahalam môle yôv ek notak avômalô takêŋ ba intu êpôlik hathak môle. 20 *Môle lemimimbi abô êntêk ba yahanaŋ hadêŋ môle katô. ‘Anyô ku miŋ bêŋ ek anêŋ anyô bêŋ ami.’ Avômalô pik êntêk bôk êv vovaŋ hadêŋ ya ba intu tem nindum aêŋ iyom êndêŋ môle. Ma aêŋ iyom doho bôk elanô yenaŋ abô ba intu tem nedaŋô môle nim abô imbiŋ. 21 Môle ma yenaŋ avômalô. Ma avômalô pik êthôn ôpatu ba hêv ya ba yahalêm paliŋ. Ba intu tem nênem vovaŋ êndêŋ môle. 22 Ma miŋ yahalêm ba yahêv abô hadêŋ avômalô takêŋ ami, êŋ ma tem miŋ neja vuli esak iniŋ kambom ami. Ma doŋtom lêk miŋ hatôm nenaŋ abô te ami. 23 *Ôpatu ba hapôlik hathak ya ma hapôlik hathak Wakamik aêŋ iyom. 24 Ma ya miŋ yahamô thêlô malêvônŋ ba yahadum ku atu ba miŋ bôk anyô te hadum ami êŋ ma thêlônin

kambom mi. Ma doŋtom bôk êyê yôv ma êdô yai lôk Wakamik. 25 *Aêŋ ba thêlôda iniŋ abô balabuŋ bute hik anônŋ aêntêk,

‘Thêlô êdô ya oyaŋ.’ *Kapya Yerj 35:19; 69:4*

26 * “Tem yanêm anyô te êlêm anêŋ Wakamik ek embatho môle lonŋ. Ôpêŋ ma Lovak Matheŋ atu ba Wakamik tem nêm ek injik Wapômbêŋ thô. Ma tem enaŋ yenaŋ abô bêŋ. 27 Ma yenaŋ ku anêŋ môŋ ma môle sapêŋ bôk ômô haviŋ ya aleba lêk. Êŋ ma môle nonaŋ yenaŋ abô bêŋ imbiŋ.

16

1 “Yahanaŋ abô takêŋ ek môle miŋ notak unim ôêvhaviŋ ami. 2-3 *Êthônŋ yai lôk Wakamik paliŋ ba intu tem nênem môle vé lôk nijik môle vônô ba nesonŋ nena êŋ ma êv yeŋ hadêŋ Wapômbêŋ. 4 Lêk yahanaŋ abô takêŋ yôv hadêŋ môle ek waklavônŋ nôm takêŋ habitak, êŋ ma tem lemimimbi nena bôk yahanaŋ yôv. Sêbôk ma yada yahamô haviŋ môle ba intu miŋ yahanaŋ abô êŋ hadêŋ môle ami.

5-6 “Ma doŋtom yaha ek yani atu ba hêv ya ba yahalêm. Ma yahanaŋ abô takêntêk hadêŋ môle ba intu hadum môle lemimalaiŋ kambom ba miŋ onaŋ hik ya liŋ nena ‘tem nu êsê’ ami e?

* 15:19: Jon 17:14 * 15:20: Jon 13:16 * 15:23: Luk 10:16 * 15:25:

Jon 13:16 * 15:26: Jon 14:26 * 16:2-3: Mat 24:9; Luk 6:22; Jon 9:22; 15:21

* 16:7: Jon 14:16

7 *Yanañ avanôñ êndênj mólô nena yaha ek Wakamik ek nê mólô sa. Yaha ami êñ ma Lovak Matherj, ôpatu ba embatho mólô loñ tem miñ êlêm ami. Ba intu tem yana ek yanêm yani ba êlêm êndênj mólô. 8 Yani tem êlêm ek enañ avômalô pik iniñ kambom lokwanjlo bêñ aêntêk: iniñ kambom atu idum bêñ lôk auk atu elela auk thêthônj ma iniñ auk lôkbañ hathak waklavônj idum abô. 9 Ku môñ ma tem enañ avômalô iniñ kambom atu ba miñ êvhavij ya ami bêñ. 10 Ma ku yan ma avômalô pik eson nena ya miñ anyô thêthônj ami. Ma donjom yaha ek Wakamik ba tem miñ mólô nôngô ya ami ba intu ya ma anyô thêthônj. Aên ba tem êlêm ek injik auk thêthônj êñ thô.* 11 *Ma ku te lô nena avômalô pik esopa anyô môñ atu ba hayabij pik êntêk ba eson nena tem miñ nindum abô ami. Ma donjom ôpênj bôk hamô loñ idum abô yôv ek ema ba intu thêlô tem nindum abô imbiñ. Aên ba Lovak Matherj tem injik auk êñ thô êndênj i imbiñ.

12 * “Yalenj havij yanêm abô bêñ anônj imbiñ êndênj mólô ma mólô miñ hatôm nobaloñ ami. 13 Ma donjom Lovak Matherj ôpatu ba hik Wapômbênj thô tem êlêm ek eyabij mólônim auk ek noyala Wapômbênj lôk enañ abô esak nô m takatu ba

tem imbitak embenj yam. Yani tem enañ abô atu ba halanô iyom ma tem miñ enañ abô êtôm yanida anênj auk ami. 14 Yani tem enja yenañ auk ba enañ bêñ êndênj mólô ma tem injik yenañ lôkmanjij thô êndênj mólô imbiñ. 15 Wakamik anênj auk ma hatôm yenañ. Ba intu yahanañ nena Lovak Matherj tem enja yenañ auk ba injik thô êndênj mólô.”

Lenjalainj tem imbitak lenjmavi anônj

16 *Yisu hanañ, “Dokte ma tem mólô nôsônj ya paliñ. Ma vêm ka tem ôngô ya esak loñbô.”

17 Ma nê ku doho enañ hadênj thêlôda, “Aisê ka yani hanañ nena dokte ma tem alalô nasônj yani paliñ? Ma vêm ka tem nagê yani esak loñbô lôk ni ek Lambô? Alalô athônj abô takênj paliñ.”

18 Ma thêlô enañ lôbôlônj, “‘Dokte’ anênj ôdônj aisê? Alalô athônj abô êñ paliñ.”

19 Yisu hayala nena idum ek nenañ injik yani lij esak abô êñ. Aên ba hanañ, “Yahanañ ‘Dokte ma tem nôsônj ya paliñ. Ma vêm ka tem ôngô ya esak loñbô.’ Ba intu mólô onañ hik mólôda lij hathak abô atu ba yahanañ anênj ôdônj e? 20 Yanañ avanônj biñ êndênj mólô. Avômalô pik tem lenjmavi. Ma donjom mólô tem nodañ asênj malênj. Mólô tem kapôlômim

* 16:10: Abô êñ anênj ôdônj ma miñ hêk yainj ami. * 16:11: Jon 12:31 * 16:12:

1Ko 3:1-2 * 16:16: Jon 14:19

malainj. Ma donjom mólô lemimmalainj êñ tem imbitak lemimmavi anônj. ²¹ Avi anêñ waklavônj embathu hayô êñ ma hawa vovanj ek embathu. Ma lêk havathu yôv ma miñ lahavi vovanj êñ hathak loñbô ami. Amena lêk habitak yôv ba intu lamavi anônj. ²² Ma mólô aêñ iyom. Lêk mólô kapôlômim malainj. Ma donjom tem yangê mólô esak loñbô ba intu tem lemim mavi. Ma miñ hatôm anyô la nêlemim mavi êñ vê êñjêk mólô ami. ²³ *Yananj avanônj biñ êndêñ mólô. Tem yana ba nômm takatu ba mólô onanj hik Wakamik liñ hathak yenanj athêñ ma tem yani nêlemim êndêñ mólô. Ma mólô tem miñ nonanj injik ya liñ esak nômlate ami. ²⁴ Ya ma Nakadunj ba intu nonanj injik yani liñ esak yenanj athêñ ek noja lemimmavi bêñ anônj êmô mólô kapôlômim siñ. Sêbôk aleba lêk ma miñ mólô onanj hik yani liñ hathak nômlate hathak yenanj athêñ ami.”

²⁵ Yisu hananj, “Bôk yahavunj abô ba yahananj abô sapêñ hatôm abô loñ kapô hadêñ mólô. Ma wak te am ka tem yananj abô avanônj êndêñ mólô esak Wakamik ba tem yananj bêñ. ²⁶ Wak êñ ma mólôda tem nodam yenanj athêñ ba nonanj injik Wakamik liñ. Ma miñ yada yanja mólônim abô ba yananj injik yani liñ ami. ²⁷ *Avanônj!

Mólô lemimhavinj ya lôk ôêvhavinj nena yahalêmm anêñ Wapômbêñ. Aêñ ba intu Wakamik da lahavinj mólô ba mólôda tem nonanj injik yani liñ esak unim lemimhavinj. ²⁸ Yahatak Wakamik ba yahalêmm pik. Ma lêk yahatak pik ba yahavôha ek Wakamik.”

²⁹ Êñ ma Yisu anêñ nê ku enanj, “Lêk honanj abô êñ bêñ ma miñ huvunj ami. ³⁰ Lêk yêlô ayala nena hoyala nômkama sapêñ. Miñ yêlô ananj hik o liñ ami denanj ma hoyala yêlôaninj abô ba honanj bêñ. Ba intu yêlô êvhavinj nena hólêmm anêñ Wapômbêñ.”

³¹ Yisu hananj, “Lêk mólô ôêvhavinj e? ³² *Odanô! Avômalô tem nidupuninj mólô tomtom ba nôsôv mayaliv ba unu unim loñ. Ma mólô tem notak ya ba yada tem yamô thiliv. Ma donjom Wakamik hamô havinj ya. Aêñ ba tem miñ yamô daluk ami. Wak te am ka nômm êñ tem imbitak. Ma wak êñ lêk habitak yôv.

³³ *“Lêk yahananj abô takêñ ek mólô nodahalinj ya ba nômmô yaô. Mólô tem nôpôm malainj êmô pik êntêk. Ma donjom numinj lôklokwanj! Ya bôk yahamô pik êntêk anêñ lôklokwanj lu yôv.”

17

Yisu hateñ mek ek yanida

¹⁻² Yisu hananj abô takêñ yôv ma hêv ma hathak leñ ma hateñ mek nena,

“Wakamik, wakma lêk hayô yôv. Bôk hotak ya yôv ek yayabinj avômalô takatu ba bôk hôêv hadêj ya ek yanêm lôkmala atu ba nêôm êtôm wak nômbêj intu sapêj êndêj i. Ba nuŋgwik Nalum anêj lôkmanjij thô ek yanjik anêm lôkmanjij thô aêj iyom.
 3 *Êntêk ma lôkmala atu ba tem nêôm êtôm wak nômbêj intu sapêj. Neyala nena O ma Wapômbêj avanôj binj doŋtom lôk ya ma Yisu Kilisi, ôpatu ba O Wapômbêj hôêv ba halêm. 4-5 *Wakamik, lêk yahik anêm lôkmanjij thô hamô pik êntêk hathak ku takatu ba hôêv hadêj ya aleba lêk anêj danj. Ma nêôm mavi lôk athêj bêj êndêj ya esak loŋbô êtôm sêbôk atu ba pik miŋ habitak ami denaj ma yahawa athêj bêj êj haviŋ o ba yahamô mavi anôj.

Yisu hatej mek ek nê ku laumiŋ ba lahavuju

6 “Bôk yahik o thô hadêj avômalô pik takatu ba hôêv hadêj ya yôv. Sêbôk atu ba thêlô ma anêm avômalô ba hôêv hadêj ya ba lêk esopa anêm abô. 7-8 Yahêv abô sapêj atu ba hôêv hadêj ya hadêj i ba esopa. Thêlô eyala katô nena yahatak o ba yahalêm pik lôk êvhaviŋ nena hôêv ya ba yahalêm. Aêj ba lêk eyala nena nôm takatu ba hôêv hadêj ya ma halêm anêj o iyom. 9 Yahatej ek avômalô takatu ba bôk hôêv

hadêj ya yôv. Thêlô ma anêm avômalô ba intu yahatej mek ek i. Ma miŋ yahatej mek ek avômalô pik ami. 10 Avômalô takatu ba yenaŋ êj ma anêm. Ma avômalô takatu ba anêm êj ma yenaŋ. Ma thêlô êj intu ik yenaŋ lôkmanjij thô. 11 Tem yatak pik ba yana ma tem miŋ yamô pik esak loŋbô ami. Ma thêlô tem nêôm pik. Wakamik, o ma mathenj! Ba oyabinj i esak anêm athêj atu ba bôk hôêv hadêj ya ek thêlô kapôlôŋij doŋtom êtôm alai kapôlôŋij doŋtom. 12 *Bôk yahamô haviŋ thêlô ba yahayabinj i hathak athêj atu ba hôêv hadêj ya. Ma kambom te miŋ habulinj i ami lôk thêlô te miŋ hatak o ami. Mi. Anyô te iyom intu tem ni loŋ atum ek abô atu ba bôk hêk anêm kapyu tem injik anôj.

13 “Ma doŋtom yahamô pik denaj ba yahanaj abô êj ek yenaŋ yalenj mavi bêj anôj êmô thêlô kapôlôŋij siŋ ek malê nena tem yasôk. 14 Bôk yahêv anêm abô yôv hadêj i. Ma ya miŋ anyô pik êntêk ami. Ma thêlô aêj iyom. Ba intu avômalô êpôlik hathak i. 15 *Wakamik yahanaj hik o linj nena umiŋ anyô kambom loŋ siŋ ek thêlô ma miŋ onja i vê ênjêk pik êntêk ami. 16 Ya miŋ anyô pik êntêk ami ma thêlô aêj iyom. 17 Otak anêm abô êndôk thêlô kapôlôŋij ba undum i ek nimbitak anêm avômalô ku mathenj. Anêm abô êj ma avanôj. 18 *Yahêv

* 17:3: 1Jon 5:20 * 17:4-5: Jon 1:1-2; 4:34 * 17:12: Jon 6:39; 13:18

* 17:15: Mat 6:13; 2Te 3:3 * 17:18: Jon 20:21

thêlô ba i pik êntêk hatôm atu ba hôêv ya ba yahalêm. ¹⁹Ma yahêv yada hadêj o ek thêlô nimbitak anêm avômalô ku mathen anôj.

Yisu hatej mek ek avômalô êvhavinj sapêj

²⁰ “Minj yahatenj mek hathak nê ku takêj iyom ami. Mi. Yahatenj mek hathak avômalô takatu ba tem nedañô nê ku takêj ininj abô ba nênemimbinj ya ²¹ek thêlô sapêj nêmo kapôlônjinj donjom êtôm atu ba hômô yakapô ma yahamô o kapô. Wakamik, thêlô tem nêmo alai kapô imbinj ek avômalô pik nênemimbinj nena hôêv ya ba yahalêm. ²²*Bôk hôêv ya hatôm anyô lôkmanjinj ba lêk yahik lôkmanjinj êj thô hadêj thêlô ek thêlô kapôlônjinj donjom êtôm alai kapôlônjinj donjom. ²³Yahamô thêlô kapôlônjinj ma hômô ya kapô. Undum ba thêlô lôkthô nimbitak kapôlônjinj donjom ek avômalô pik neyala nena hôêv ya ba yahalêm lôk neyala nena lemhavinj thêlô hatôm atu ba lemhavinj ya.

²⁴ “Wakamik, yalenjhavinj avômalô takêntêk ba hôêv hadêj ya nêmo imbinj ya êmô loj atu ba yahamô ek nêgê yenañ lôkmanjinj. Pik minj habitak ami denañ ma lemhavinj ya ba intu hôêv lôkmanjinj êj hadêj ya.

²⁵ “Wakamik, o ma thêthônj. Avômalô pik êthônj o paliñ ma donjom ya ma yahayala o. Ma yenañ avômalô takêntêk

eyala nena hôêv ya ba yahalêm. ²⁶Bôk yahik o thô hadêj thêlô. Ma tem minj yatak ku êj ami ek yada yamô thêlô kapôlônjinj ek lenjinjimbij avômalô vi êtôm atu ba lemhavinj ya.”

18

Evalonj Yisu

(Mat 26:47-56; Mak 14:43-50; Luk 22:47-53)

¹Yisu hatej mek yôv ma lôk anêj nê ku ibup êyô nañ Kidlon. Nañ êj vi ma ku alokwan oliv te hêk ba thêlô i loj êj.

²Loj êj ma thêlô ethak i lôbôlônj. Ba intu Judas, ôpatu ba tem enañ Yisu bêj, hayala loj êj. ³Êj ma Judas halom nê vovak Lom dumte lôk Palisi lôk nê bêjbêj êbôk da ma ininj nê bêjbêj ba i loj êj. Thêlô ewa atum lam lôk atum abinj kapok ma nômkama nijik vovak.

⁴Yisu hayala nôm takatu ba tem êpôm yani ba hi yainj ma hanañ, “Môlô ôbôlêm opalê?”

⁵Ma thêlô enañ, “Yisu anêj Nasalet.”

Ma yani hanañ, “Ya êj êntêk.” Judas, ôpatu ba tem enañ Yisu bêj intu haminj havinj nê êj. ⁶Thêlô elañô Yisu hanañ, “Ya êj êntêk.” Êj ma ele i ma êv yak halôk pik.

⁷Ma yani hanañ hik thêlô lij hathak lojbô, “Môlô ôbôlêm opalê?”

Ma thêlô enañ, “Yisu anêj Nasalet.”

⁸Ma hanañ, “Lêk yahanañ hadêj môlô yôv nena ya êj

* 17:22: Ap 4:32 * 18:9: Jon 6:39

êntêk. Lêk ôpôm ya yôv ba no-
tak nê êntêk ba ini.”⁹ *Hanañ
aêñ ek abô bôsêbôk tem injik
anôñ nena miñ hatôm etak
avômalô takatu ba Lambô hêv
hadêñ yani te ami.

¹⁰ Êñ ma Saimon Pita hawa
biñ vovak ma hale anyô bêñ
habôk da anêñ anyô ku te lim-
buk vianôñ vê. Anyô ku êñ
anêñ athêñ nena Maluku.

¹¹ *Ma Yisu hanañ hadêñ
Pita, “Otak anêm biñ êndôk
anêñ kupik esak loñbô! Tem
yandum ku malaiñ atu ba
Wakamik hêv hadêñ ya.”

*Ewa Yisu ba i hadêñ Anas
(Mat 26:57)*

¹² Êñ ma Lom iniñ nê
vovak lôk anyô vovak laik
lôk avômalô Israeñ iniñ sôp
bidon evalon Yisu ba ekak
hathak yak. ¹³ Thêlôniniñ
ku môñ ma ewa yani ba i
hadêñ Anas, yani ma Kaiapas
anêñ yañmalô. Kaiapas ma
anyô bêñ habôk da hadêñ
sondabêñ êñ. ¹⁴ *Yani anyô
sêbôk atu ba hik auk thô
hadêñ Israeñ iniñ nê bêñbêñ
nena, “Mavi ek anyô te iyom
ema ek nêm avômalô Israeñ
bêñ anôñ sa.”

*Pita hanañ “Yahathôn
Yisu”*

*(Mat 26:69-70; Mak 14:66-
68; Luk 22:55-57)*

¹⁵ Saimon Pita lôk anyô ku
yañ esopa Yisu ba i. Anyô
ku êñ ma anyô bêñ habôk da
anêñ anyô môlô te ba intu ha-
sopa Yisu habitak hayô badêñ
abôlêk ba hi. ¹⁶ Ma Pita

hamiñ badêñ viyaiñ. Ma
anyô ku yañ atu ba anyô bêñ
habôk da anêñ anyô môlô
havôhi ma hanañ abô hadêñ
avi atu ba hayabiñ badêñ
abôlêk ba hawa Pita hayô
badêñ kapô.

¹⁷ Avi atu ba hayabiñ unyak
abôlêk hanañ hik Pita liñ, “E!
O ma ôpatu anêñ anyô ku te
e?”

Ma Pita hanañ, “Mi.”

¹⁸ Loñ lêk thilibuñ. Ma nê
ku lôk nê êbôk da iniñ sôp
bidon eban atum ba ivuñu
imiñ. Ma Pita hamiñ haviñ.

*Anyô bêñ habôk da hanañ
hik Yisu liñ*

*(Mat 26:59-68; Mak 14:55-
65; Luk 22:66-71)*

¹⁹ Ma anyô bêñ habôk da
hanañ hik Yisu liñ hathak
anêñ nê ku lôk abô takatu ba
hanañ ba hadôn avômalô.

²⁰ Ma Yisu hanañ, “Ya-
hathak yahamiñ piklêvôn ba
yahanan abô hadêñ avômalô.
Ma yahadôn avômalô hamô
unyak yeñ lôk unyak mathen
ma loñ atu ba avômalô Israeñ
ethak donjom halôk. Ma miñ
yahavuñ abô ami. ²¹ Ma aisê
ka honan hik ya liñ? Avômalô
takatu ba elanô abô takatu
ba yahanan, thêlô eyala abô
êñ katô. Ba intu onan injik i
liñ.”

²² Hanañ aêñ ma nê êbôk
da iniñ sôp bidon atu ba
hamiñ habobo hapetav Yisu
ba hanañ, “E! Honan aêñ
hadêñ anyô bêñ habôk da
eka?”

* 18:11: Mat 26:39 * 18:14: Jon 11:49-51

23 Ma Yisu hanañ, “Yahanañ abô kambom, êñ ma onañ abô êñ bêñ. Yahanañ abô avanôn, ma aisê ka huik ya?” 24 Êñ ma Anas hêv Yisu ba hi hadêñ Kaiapas, anyô bêñ habôk da. Ma yak atu ba ekak yani hamô denañ.

Pita hanañ “Yahathôn Yisu” bôlôn yañ hathak loñbô (Mat 26:71-75; Mak 14:69-72; Luk 22:58-62)

25 Saimon Pita havuñu atum hamiñ ma enañ hik yani liñ, “O ma ôpêñ anêñ nê ku te e?”

Ma Pita hanañ, “Mi.”

26 Êñ ma anyô bêñ habôk da anêñ nê ku te hanañ, “Yahayê humiñ alokwañ oliv kapô haviñ yani.” Anyô ku êñ ma ôpatu ba Pita hangasiv limbuk vê anêñ thalalenj te.

27 *Ma Pita hanañ hathak loñbô, “Mi.” Kasana ma tale halañ.

Ewa Yisu hi hadêñ Pailat (Mat 27:11-26; Mak 15:1-15; Luk 23:1-5,13-25)

28 Ewa Yisu hêk Kaiapas anêñ unyak ba i anyô bêñ Lom atu anêñ unyak. Waklavôn Hale ba Hi anêñ lôkbôk momañiniñ lêk hayô ba Israel iniñ nê bêñbêñ lenjñhaviñ nêmo mabuñ ênjêk Wapômbêñ ma ek nêgê waklavôn êñ. Ba intu êdô nimbitak nêyô anyô loñ buyañ bêñ êñ anêñ unyak. 29 Ma Pailat hi viyaiñ ma hanañ, “Ôpêñ hadum malê ba môlô udum abô ek yani?”

30 Ma enañ, “Aisê! Yani miñ anyô kambom ami, êñ ma tem miñ yêlô naja yani êlêm êndêñ o ami!”

31 *Ma Pailat hanañ, “Yôv! Môlôda noja yani ba nundum abô esak môlôda unim abô balabuñ.”

Ma enañ, “Môlô avômalô Lom unim abô balabuñ hanañ nena yêlô avômalô Israel miñ hatôm nanjik ôpatu ba hadum kambom vônô ami.” 32 *Enañ aêñ ek abô sêbôk atu ba Yisu hanañ hathak loñôndê atu ba tem ema esak tem injik anôn.

33 Aêñ ba Pailat hi unyak kapô hathak loñbô ma halam Yisu halêm ma hanañ hik yani liñ, “O ma avômalô Israel iniñ kiñ e?”

34 Ma Yisu hanañ, “Oda anêm auk ba honañ abô êñ mena anyôla hanañ hadêñ o e?”

35 *Ma Pailat hanañ, “Hoson nena ya anyô Israel e? Hudum malê ba oda anêm avômalô lôk nê bêñbêñ êbôk da ewa o ba êlêm hadêñ ya?”

36 Ma Yisu hanañ, “Loñ lôklinyak atu ba yahayabiñ ma miñ anêñ pik êntêk ami. Yayabiñ loñ lôklinyak pik êntêk ma yenañ nê ku tem nijik vovak ek miñ anyô te etak ya êndôk Israel iniñ nê bêñbêñ bahenjiñ ami. Ba intu yenañ loñ lôklinyak ma miñ hamô pik êntêk ami.”

37 Aêñ ba Pailat hanañ, “O ma kiñ!”

* 18:27: Jon 13:38 * 18:31: Jon 19:6-7 * 18:32: Jon 3:14; 12:33 * 18:35: Jon 1:11

Ma Yisu hanaŋ “Intu êŋ, Ya ma kiŋ. Wakamik hêv ya ba yahalêm pik êntêk ma avi havathu ya ek yaŋgik abô avanôŋ thô. Ma ôpatu ba hayala abô avanôŋ êŋ intu halanô yenaŋ abô.”

³⁸ Ma Pailat hanaŋ, “Abô avanôŋ, êŋ ma malê te?” Yôv ma hale unyak viyain ba hi hadêŋ avômalô Israeġ hathak loŋbô ma hanaŋ, “Lêk yahalaŋô abô ba ôpêntêk ma anêŋ kambom mi. ³⁹ Ma yahathak yahasopa môlônim lemimhaviŋ nena sondabêŋ nômbêŋ intu anêŋ waklavôŋ Hale ba Hi ma yahatak anyô koladôŋ te ba hi hadêŋ môlô. Aêŋ ba lemimhaviŋ yatak môlô avômalô Israeġ unim kiŋ êntêk e?”

⁴⁰ Ma elam lôklala, “Yani mi. Otak Balabas!” Balabas ma anyô sêbôk atu ba hik vovak hadêŋ nê bêŋbêŋ anêŋ Lom takatu ba eyabiŋ avômalô Israeġ.

19

Pailat hanaŋ ek nijik Yisu vônô
(*Mat 27:26-31; Mak 15:15-20*)

¹ Yôv ma Pailat hanaŋ ba evali Yisu. ² *Ma nê vovak ewa yak lôkmaŋgiŋ atu ba epesaŋ hatôm kiŋ iniŋ kulun ma ik halôk wakadôk. Ma ewa kiŋ anêŋ kwêv thalaleŋ daim te ma ik hathak yani. ³ Ma i hadêŋ yani ma enaŋ mathalaleŋ, “Waklêvôŋ mavi,

avômalô Israeġ iniŋ kiŋ!” ma epetav yani.

⁴ Ma Pailat hale yain hathak loŋbô ma hanaŋ hadêŋ avômalô, “Odanô! Tem yanja yani ende yain ek yaŋgik thô êndêŋ môlô nena lêk yahalaŋô abô yôv ba ôpêntêk ma anêŋ kambom mi.” ⁵ Êŋ ma Yisu hale yain ma kulun yak lôkmaŋgiŋ hamô wakadôk ma kwêv thalaleŋ atu hamô liŋkupik. Ma Pailat hanaŋ, “Ôŋgô yani atu êntêk!”

⁶ Êŋ ma nê bêŋbêŋ êbôk da lôk iniŋ sôp bidonêŋ êyê ma elam nena, “Nijik vônô esak a! Nijik vônô esak a!”

Ma Pailat hanaŋ, “Lêk yahalaŋô abô yôv ba ôpêntêk anêŋ kambom mi! Aêŋ ba môlôda noja ba unŋwik vônô esak a!”

⁷ Ma enaŋ viyaŋ, “Anyô êntêk hanaŋ nena yani ma Wapômbêŋ anêŋ Nakadun. Ma yêlôaniŋ abô balabuŋ te hanaŋ nena naŋgik anyô anêŋ aêŋ vônô.”

⁸ Pailat halaŋô abô êŋ ba liŋhaka. ⁹ *Ma hi unyak kapô ma hanaŋ hik Yisu liŋ, “Hôlêm anêŋ êsê?” Ma donŋtom Yisu bônôŋ iyom. ¹⁰ Ma Pailat hanaŋ, “Hôdô onaŋ yenaŋ abô viyaŋ e? Ondanô! Ya ma anyô lôk athêŋ ba ya hatôm yanaŋ ek nijik o vônô esak a mena yatak o ba nu la. Lêk holaŋô e?”

* 19:2: Luk 23:11 * 19:9: Mat 27:12

* 19:11: Jon 10:18; Ap 2:23; Lom 13:1

11 *Ma hanañ, “Wapômbên miñ hêv athên bêñ êñ hadên o ami êñ ma miñ hatôm undum nômlate êndên ya ami. Ba intu ôpatu ba hatak ya halôk bahem hathak yanida anên auk intu anên kambom ma bêñ anôn ek anêm.”

12 *Pailat halañô abô êñ ma habôlêm loñôndê ek etak Yisu ba ni. Ma donjom Israel iniñ nê bêñbêñ elam lôklala, “Hotak ôpêntu ba hi, o ma miñ kiñ Lom iniñ anyô te ami! Ôpatu ba hanañ nena yani kiñ, êñ ma hapôlik hathak Lom iniñ kiñ.”

13 Pailat halañô abô êñ ma hawa Yisu hale yaiñ ma halôk hamô anên loñ idum abô. Loñ êñ elam nena Loñ Valu. Ma avômalô Hiblu elam loñ êñ nena “Gabata”. 14 Habobo waklêvôn biñ hadên wak atu ba avômalô ethak epesan i ek nêgê waklavôn Hale ba Hi.

Ma Pailat hawa Yisu hale yaiñ ma hanañ hadên avômalô Israel, “Ôngô, môlônim kiñ êntêk.”

15 Ma thêlô elam lôklala, “Nônêm yani vê ek nijik esak a!”

Ma Pailat hanañ, “Yançik môlônim kiñ esak alovalañsini e?”

Ma nê bêñbêñ êbôk da enañ, “Yêlôaniñ kiñ intu Lom iniñ kiñ!”

16 Êñ ma Pailat hatak Yisu halôk nê vovak baheniñ ek nijik vônô esak alovalañsini ma ewa ba i.

Ik Yisu hathak alovalañsini

(Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Luk 23:26-43)

17 Yisu da hawa anên alovalañsini ba hi malak viyaiñ ba hayô loñ te atu ba elam nena Lenkadôk Lokwan. Ma avômalô Hiblu elam nena Golgota. 18 Loñ êñ ma thêlô êthôkwên Yisu lôk anyô lokwanju hathak alovalañsini. Anyô yan hamiñ vi ma yan hamiñ vi ma Yisu hamiñ malêvôn.

19 Pailat hanañ ba eto abô te hathak aselen te ba ik loñ hathak alovalañsini aêntêk, YISU ANÊÑ NASALET, AVÔMALÔ ISRAEL INIÑ KIÑ

20 Eto abô êñ hathak abô Hiblu lôk abô Lom, ma abô Glik ba intu avômalô bêñ anôn êyê ba esam abô êñ. Loñ atu ba êthôkwên Yisu ma habobo malak lôñ. Ma loñôndê êñ ma avômalô bêñ anôn ethak elom ba intu esam. 21 Israel iniñ nê bêñbêñ êbôk da êyê ma enañ hadên Pailat, “Oto aêntêk, ‘Ôpêntêk hanañ nena yanida intu Israel iniñ kiñ.’ Ma miñ oto nena, ‘Israel iniñ kiñ’ ami.”

22 Ma Pailat hanañ, “Dô, abô atu ba lêk yahato yôv ma ênjêk aên.”

23 Nê vovak takatu ba ik Yisu hathak alovalañsini ewa anên kwêv lôk sôp ba ibi sam hi ôdôn ayova. Ma nê vovak ewa tomtom ma kwêv te hamô denañ. Kwêv êñ ma idu hathak sôp donjom iyom

* 19:12: Luk 23:2; Ap 17:7

ma minj idu hathak sôp doho havin ami. ²⁴ Ma nê vovak ena, “Alalô nato athên esak valu ba natak êndôk tase ma nayôkwin ek nagê nena opalê enja kwêv êntêk. Ma minj nakakavin ami.”

Thêlô idum aên ek abô atu ba hêk Wapômbên anên kapy a hik anôn nena,

“Thêlô ibi yena kwêv sam ba ewa,

ma ibi valu ek neja yena kwêv daim.”

Kapya Yey 22:18

Aên ba intu nê vovak idum aên.

²⁵ *Ma avi doho imin habobo alovalanansin atu ba êthôkwên Yisu hathak. Yisu anên talêbô lôk talêbô yaô ma Malia Kelopas yanavi, ma Malia anên Magadala. ²⁶ *Ma anyô ku atu ba Yisu lahavin bên anôn hamin habobo. Ma hayê talêbô lo anyô ku ên ma hana, “Watik, ôpêntu ma nalum.” ²⁷ Ma hana hadên anyô ku atu nena, “Avi intu ma lemtambô.” Aên ba ôpên hayabin Malia hatôm anên thalalen te hamô yanida anên unyak.

Yisu hama

(*Mat 27:45-56; Mak 15:33-41; Luk 23:44-49*)

²⁸ *Ma Yisu hayala nena lêk hadum anên ku yôv ma hana, “Yahathakmunin” ek abô atu ba hamô Wapômbên anên kapy a injik anôn. ²⁹ *Kolopak wain manin te

hamô ba ewa nômlate hatôm kapôk ba eson halôk wain aleba lôthôk. Ma etak hathak alokwan thanan te anên athên nena “isop” ba êv halôk Yisu abôlêk. ³⁰ Hanum vên ma hana, “Ku lêk yôv.” Ên ma laselo hanôli ma hatak dahô ba hi ma hama.

³¹ *Wakên ma wak nêpôpêk nômkama ek nêgê Sabat. Ma Sabat ên ma waklavôn bên te ba Israe inin nê bên bên êdô ek nê takatu inin kupik imin alovalanansin. Ba intu ena hik Pailat lin nena nijik venjlokwan lu ek nema kethen ek nê nê inin kupik vê. ³² Ên ma nê vovak i ma ik anyô yan atu ba êthôkwên havin Yisu valokwan lu. Yôv ma idum aên hadên anyô yan. ³³⁻³⁴ Ma êyô ek Yisu ma êyê nena lêk hama yôv ba intu anyô vovak te habi bayavi hathak kôm ma kethen oyan ma thalalen lôk nan han gasô. Ma minj ik valokwan lu ami.

³⁵ *Ôpatu ba hayê nôm ên hana abô avanôn ba hayala nena anên abô ma avanôn ba intu hana bên ek môlô nô nê mimbini. ³⁶ Nôm takên habitak ek abô te atu ba bôk hêk Wapômbên anên kapy a injik anôn nena,

“Tem minj nijik yani lokwan te lu ami.” *Etak Ijip 12:46; Namba 9:12; Kapya Yey 34:20*

³⁷ *Ma

“Tem thêlô nêgê anyô atu ba ibi.” *Sekalaia 12:10*

* 19:25: Mat 27:55-56 * 19:26: Jon 13:23 * 19:28: Sng 22:15 * 19:29: Sng 69:21 * 19:31: Lo 21:22-23 * 19:35: Jon 21:24 * 19:37: ALK 1:7

Elav Yisu

(*Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Luk 23:50-56*)

³⁸ Josep anêḡ Alimatia bôk halanô Yisu anêḡ abô ba hasopa. Ma donṭom hakô ek Israeḡ inin ḡê bêḡbêḡ ba intu havuḡ anêḡ hêvhaviḡ. Ik Yisu hathak alovalanḡsinḡ yôv ma hi hananḡ hik Pailat liḡ ek enja anêḡ liḡkupik. Ma Pailat halanô anêḡ abô ba halôk ma yani hi hawa. ^{39*} Nikodimus hi havinḡ Josep. Yani ma anyô sêbôk atu ba hi hayê Yisu hadêḡ bôlôvôḡ. Yani hawa kamuḡ ôv mavi ju ba hatak hathak donṭom ba anêḡ malainḡ hatôm 30 kilo la. ⁴⁰ Thai epesanḡ ḡama êḡ ba esopa avômalô Israeḡ inin kobom ba ewa Yisu liḡkupik ba etak kamuḡ ôv mavi êḡ hathak ma ivuliv sinḡ hathak sôp selenḡ. ⁴¹ Ku te hêk habobo loḡ atu ba êthôkwêḡ Yisu hathak. Ku êḡ ma valu abyanḡ lukmuk te hêk ba miḡ bôk êdô ḡama la hêk ami. ⁴² Wak êḡ ma waklavôḡ atu ba avômalô Israeḡ nêpôpêk i ek nêgê Sabat. Ma valu abyanḡ êdô ḡama hêk habobo. Aêḡ ba thai ewa Yisu anêḡ kupik ba i êdô hêk valu abyanḡ êḡ.

20

Yisu haviyô hathak lonḡbô

(*Mat 28:1-8; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12*)

¹ Sonda êḡ anêḡ wak te môn anêḡ lôkbôk momaninḡ ma Malia anêḡ Magadala hi siô ma hayê nena lêk ibubi valu

atu ba hamô lôv abôlêk vê. ² Ma halanḡvinḡ ba hi hadêḡ Saimon Pita thai lôk anyô ku atu ba Yisu lahavinḡ bêḡ anôḡ ma hananḡ, “Anyôla ewa Anyô Bêḡ anêḡ kupik vê hêk siô ba yêlô athôḡ nena êdô yani hêk êsê.”

³ Êḡ ma thai iviyô ba i siô. ⁴ Thai luvi elanḡvinḡ ba i ma anyô ku yanḡ atu hamônḡ ek Pita ba hayô siô mônḡ. ⁵ Yani hakôm ba hayê lôv kapô ma hayê sôp selenḡ takatu ba ivuliv hathak iyom intu hamô. Ma miḡ habitak hayô valu abyanḡ kapô ami. ⁶ Ma Saimon Pita havenḡ yam hayô ma habitak hayô valu abyanḡ kapô ba hi. Ma hayê sôp selenḡ takatu ba ivuliv hathak ⁷ lôk sôp ivuliv thohavloma sinḡ hathak intu hamô. Sôp ju êḡ intu lêk epesanḡ ba êdô yanḡ hamô buyanḡ ma yanḡ hamô buyanḡ. ⁸ Êḡ ma anyô ku yanḡ atu ba hayô siô mônḡ hi kapô ma hayê ba hêvhavinḡ. ^{9*} Ma donṭom thai êthônḡ abô atu ba bôk hananḡ hêk Wapômbêḡ anêḡ kapya nena tem injik Yisu liḡ imbiyô êḡjêk ḡama esak lonḡbô paliḡ. ¹⁰ Yôv ma ḡê ku ju êḡ êvôi malak.

Yisu hik i thô hadêḡ Malia anêḡ Magadala

(*Mat 28:9-10; Mak 16:9-11; Luk 24:10-11*)

¹¹ Malia halanḡ hamiḡ valu abyanḡ viyaiḡ ma hakôm ba hayê lôv kapô. ¹² Ma hayê anḡela ju ba inin kwêv thapuk. Thai êmô loḡ bu atu ba Yisu anêḡ kupik hêk. Yanḡ hamô

* 19:39: Jon 3:1-2 * 20:9: Sng 16:10; Ap 2:24-32

wakadôk ma yan̄ hamô valuvi.

¹³ Ma thai enān hik Malia līn, “Livô̄n, holān eka?”

Ma hanān, “Anyôla hawa yenān Anyô Bê̄n anê̄n kupik vê ba mīn yahayala lōn atu ba êdô hêk ami.” ¹⁴ *Hanān aê̄n ma hik i lilīn ma hayê Yisu hamīn ma don̄tom hathô̄n yani palīn.

¹⁵ Ma Yisu hanān, “Livô̄n, holān eka? Ma hôbôlêm opalê?”

Malia hasōn nena yani ma anyô hayabīn ku kapô ba hanān, “Livô̄n, howa anê̄n kupik ba hôdô hêk êsê ma onān ek yana yanja.”

¹⁶ Ma Yisu hanān, “Malia.”

Ma hasōn losauk ba hik i lilīn ma hanān hathak abô Hiblu nena, “Laboni!” Abô ê̄n anê̄n ôdô̄n nena “Kêdô̄nwaga.”

¹⁷ *Ma Yisu hanān, “Mīn yahavôha ek Wakamik ami denān ba intu otak ya ma nu êndê̄n yenān nê ku ma onān êndê̄n i, ‘Yana ek Wakamik ma môlônim Lemambô. Ma yana ek yenān Wapômbê̄n ma môlônim Wapômbê̄n.’”

¹⁸ Yôv ma Malia anê̄n Magadala hi ma hanān hadê̄n nê ku nena, “Lêk yahayê Anyô Bê̄n.” Ma abô takatu ba Yisu hanān hadê̄n yani ma hanān hadê̄n thêlô havīn.

Yisu hik i thô hadê̄n nê ku (Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Luk 24:36-49)

¹⁹ Sonda ê̄n anê̄n bôlôvô̄n ma nê ku ethak don̄tom.

Thêlô êkô ek Israēl inīn nê bê̄nbê̄n ba intu ik unyak abôlêk sīn. Ma Yisu halêm hamīn thêlô malêvô̄n ma hanān, “Môlô kapôlômim ênjêk labali!” ²⁰ *Ma hik bān kapô lôk baya thô hadê̄n thêlô. Nê ku êyê Anyô Bê̄n ba len̄inmavi anô̄n.

²¹ Ma hanān hathak lōnbô, “Môlô kapôlômim ênjêk labali! Yahêv môlô ba u hatôm atu ba Wakamik hêv ya ba yahalêm.” ²² Ê̄n ma hayuv auk hathak thêlô ma hanān, “Noja Lovak Mathēn. ²³ *Ma môlô ôêv anyô inīn kambom vê ê̄n ma inīn kambom tem nê̄m yak. Ma mīn ôêv anyô inīn kambom vê ami ê̄n ma inīn kambom tem êmô.”

Yisu hik i thô hadê̄n Tomas

²⁴ Tomas ma nê ku laumīn ba lahavuju takatu te ba anê̄n athê̄n yan̄ nena Didimus. Yisu hayô ek nê ku vi ma yani mīn hamô ami. ²⁵ Ê̄n ma nê ku vi atu enān hadê̄n yani, “Yêlô lêk ayê Anyô Bê̄n yôv!”

Ma Tomas hanān, “Mīn yahayê anê̄n pôpô atu ba hamô bān lôk yahatak yabahēngwasin̄ halôk yani baya ê̄n ami ma tem mīn yanê̄mimbīn ami ma milôk.”

²⁶ Sonda te hale ba hi ma Yisu anê̄n nê ku ethak don̄tom hathak lōnbô ba êmô unyak kapô. Ma Tomas hamô havīn. Thêlô ik unyak abôlêk sīn ma don̄tom Yisu halêm hamīn thêlô malêvô̄n ma hanān,

* **20:14:** Luk 24:16; Jon 21:4 * **20:17:** Lom 8:29; Hib 2:11-12 * **20:20:** Jon 16:22; 1Jon 1:1 * **20:23:** Mat 16:19

“Môlô kapôlômim ênjêk labali.”²⁷ Ma hanañ hadêñ Tomas, “Nôngô yabahen! Ma ôsôm pôpô êntêk! Ma otak bahemgwasin êndôk ya baya ek nôngô kôm lavôn. Otak auk thekthek lôk nôngô esak malem, ma nêmbin iyom.”

²⁸ Ma Tomas hanañ, “Yenañ Anyô Bêñ lôk Wapômbên!”

²⁹ *Ma Yisu hanañ, “Lêk hâyê ba intu hôêvhavin e? Wapômbên tem lamavi esak avômalô takatu ba miñ êyê ami ma donptom êvhavin.”

Kapya êntêk anêñ ôdôn

³⁰ Yisu hadum lavônin bêñ anôn havin ba anêñ nê ku êyê. Ma donptom miñ yahato abô takên halôk kapya êntêk ami.

³¹ *Yahato abô takêntêk ek môlô nônêmbin nena Yisu ma Mesia atu lôk Wapômbên anêñ Nakadun. Lôk yahato ek môlô nônêmbin ba noja lôkmala esak anêñ athên.

21

Nê ku evov alim bêñ anôn

¹ Yôv ma nê ku êmô kasukthôm atu anêñ athên nena Taibelias ma Yisu hik i thô hadên i hathak lonbô.*

² Saimon Pita lo Tomas, anêñ athên yan nena Didimus, ma Nataniel anêñ Kena hêk Galili, ma Sebedi anêñ nakadun luvi, ma Yisu anêñ nê ku lokwanju, thêlô sapên êmô lon êñ.³ *Ma Saimon Pita hanañ, “Yana yangik alim.”

Ma enañ, “Yêlô nasôk nambin o.” Êñ ma thêlô i ethak yen te ma bôlôvôn êñ ma êvôv alim te ami.

⁴ Wak hapup ma Yisu hamin kasukthôm anên dan. Ma anên nê ku êyê yani ma donptom miñ eyala ami.

⁵ Ma Yisu halam, “Aiyañ thêlô! Môlô alim mi, aên e?”

Ma enañ, “Intu êñ.”

⁶ Ma hanañ, “Notak yaksen êndôk yen vianôn ma tem môlô noja alim doho.” Idum aên ma ewa alim bêñ anôn ba intu miñ hatôm nêbôv yaksen esak ami.

⁷ *Anyô ku atu ba Yisu lahavin bêñ anôn hanañ hadên Pita, “Intu ma Anyô Bên!” Pita êñ intu bôk habi anên kwêv thilibun thô ek indum ku. Ma halanô ôpên anên abô êñ ma hik hathak lonbô ma hasôv kisi halôk kasukthôm ba hayam ba hi.⁸ Thêlô ebobo kasukthôm dan hatôm 90 mita la ma nê ku vi êmô yen ba êvôv yaksen haven yam ma Pita hayam hamôn.⁹ Thêlô êlêm ethak lin dan ma êyê atum te hathan hamô ma Yisu habôk alim lôk polom.

¹⁰ Ma Yisu hanañ, “Alim doho êlêm!”

¹¹ *Ma Saimon Pita hayô hathak yen ma havôv yaksen halêm hathak lin dan. Yaksen êñ putup hathak alim daim lomaloma hatôm 153. Ma yaksen miñ hatip ami.¹² Ma Yisu hanañ, “Nôlêm ongan alim!” Thêlô lêk eyala nena

* **20:29:** 1Pi 1:8 * **20:31:** Jon 3:15; Lom 1:17; 1Jon 5:13 * **21:1:** Kasuk Galili intu elam athên yan nena “Taibelias”. * **21:3:** Luk 5:4-7 * **21:7:** Mat 14:29;

Jon 13:23 * **21:11:** Luk 5:6

yani ma Anyô Bêḡ ba êkô ba te miḡ hanaḡ nena, “O ma opalê?” ami. ¹³ Ma Yisu hawa polom ba hi hêv hadêḡ thêlô ma hadum aêḡ hathak alim. ¹⁴ *Êntêk ma bôlôḡ te lô atu ba haviyô hathak loḡbô ba hik i thô hadêḡ anêḡ ḡê ku.

Yisu hapesaḡ abô haviḡ Pita

¹⁵ Eyaḡ nôḡ yôv ma Yisu hanaḡ hadêḡ Saimon Pita, “Saimon, Jon anêḡ nakaduḡ, anêḡ lemhaviḡ ya ma bêḡ hamôḡ ek ḡê ku vi mena mi e?”

Ma Pita hanaḡ, “Intu êḡ. Anyô Bêḡ, hoyala nena yalenḡhaviḡ o bêḡ anôḡ.”

Ma Yisu hanaḡ, “Ombakôḡ yenaḡ boksipsip nali sapêḡ.”

¹⁶ *Ma hanaḡ hathak loḡbô, “Saimon, Jon anêḡ nakaduḡ, lemhaviḡ ya e?”

Ma Pita hanaḡ, “Intu êḡ. Anyô Bêḡ, hoyala nena yalenḡhaviḡ o.”

Ma Yisu hanaḡ, “Oyabiḡ yenaḡ boksipsip.”

¹⁷ Ma hanaḡ bôlôḡ te lô “Saimon, Jon anêḡ nakaduḡ, lemhaviḡ ya e?”

Yisu lêk hanaḡ hik Pita liḡ hatôm bôlôḡ lô nena “Lemhaviḡ ya e?” ba Pita kapô malaiḡ ma hanaḡ, “Anyô Bêḡ, o hoyala nôḡkama sapêḡ ba hoyala nena yalenḡhaviḡ o.”

Ma Yisu hanaḡ, “Ombakôḡ yenaḡ boksipsip. ¹⁸ Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ o. Sêbôk

ba hôḡmô anyô muk denaḡ ma oda hothak huik kwêv ma hu hatôm odanêḡ lemhaviḡ. Ma donḡtom hoyalôv ma tem nêḡ bahem ek anyô yaḡ injik anêḡ kwêv ma endom o ek nu loḡ atu ba miḡ lemhaviḡ nu ami.” ¹⁹ *Yisu hanaḡ abô êḡ ek injik loḡḡndê atu ba Pita tem ema esak ek nêḡ athêḡ lôkmaḡḡḡ êndêḡ Wapômbêḡ. Yôv ma Yisu hanaḡ hadêḡ Pita, “Osopa ya!”

²⁰ *Pita hik i liliḡ ma hayê anyô ku atu ba Yisu lahaviḡ bêḡ anôḡ hasopa thai. Ôpatu ba hayaḡ nôḡ hamô ma hakithiḡ Yisu ba hanaḡ, “Anyô Bêḡ, opalê intu tem enaḡ o bêḡ?”

²¹ Ma Saimon Pita hayê ôpêḡ ma hanaḡ, “Anyô Bêḡ, anyô êntêk tem êpôm malê?”

²² Ma Yisu hanaḡ, “Yalenḡhaviḡ nena ôpêḡ tem êḡmô endeba yandealêḡ am, o Pita miḡ anêḡ nôḡmlate ami. Mi. Osopa ya iyom.”

²³ Ma abô êḡ hi mayaliv ba ḡê takatu ba esopa Yisu elanô haviḡ ba eson nena anyô ku êḡ tem miḡ ema ami. Yisu hanaḡ nena êḡmô endeba yani endelêḡ am, ma miḡ Pita anêḡ nôḡmla ami. Ma donḡtom miḡ hanaḡ hathak ôpêḡ anêḡ ḡjama ami.

²⁴ *Anyô ku atu ba hanaḡ nôḡ takêḡ bêḡ ba hato halôk kapya êntêk intu yêlô ayala nena anêḡ abô ma avanôḡ.

* 21:14: Jon 20:19,26

* 21:16: Ap 20:28

* 21:19: Mat 16:24-25; 2Pi 1:14

* 21:20: Jon 13:23-25

* 21:24: Jon 19:35

* 21:25: Jon 20:30

25 *Yisu hadum ku loma-
loma bêṅ anôṅ haviṅ. Pik
ma yaôna ba yakô miṅ hatôm
nêndô kapyá nômbêṅ atu ba
eto lôkthô êmô ami.

Aposel iniŋ ku Abô mông

Luk hato kapyã lokwanju. Hato kapyã luvi ek Anyô Bêŋ Tiapilus. Yani ma Lom iniŋ anyô bêŋ te ba lahavin nênm kapyã êŋ luvi êndêŋ avômalô ek nesam. Kapyã mông atu ba Luk hato ma elam nena Luk ma hato hathak malêla takatu ba Yisu hadum aleba hathak leŋ ba hi. Ma kapyã yaŋ haveŋ yam ma elam nena Aposel. Ma hato hathak ku takatu ba aposel lôk avômalô êvhavin idum hadêŋ waklavôŋ Yisu hatak pik êntêk ba hi leŋ.

Luk da miŋ hayê Yisu ami, ma doŋtom hawa abô hêk nê vi atu ba elanô lo êyê hathak malenŋ. Luk ma miŋ anyô Israel te ami, yani ma anyô loŋ buyan.

Hato kapyã êntêk ek enaŋ abô avanôŋ esak ku takatu ba aposel idum lôk Yisu anêŋ Abô Mavi atu ba hi luvulu. Avômalô vi enaŋ abôyaŋ hathak nê takatu ba êvhavin ba intu Luk hato kapyã êntêk ek injik thô nena nê êvhavin ma nê mavi ba esopa gavman iniŋ abô. Malaiŋ lomalama hathak hapôm nê êvhavin ba intu hato kapyã êŋ ek injik loŋondê mavi thô êndêŋ nê takatu ba esopa Yisu. Ma

kapyã êntêk hik thô nena Yisu lôk anêŋ avômalô êvhavin tem nênm nê kambom lu.

Hato kapyã êntêk hadêŋ 63 AD la.

Yisu havak abô nena tem nênm Lovak Matheŋ êlêm

1 *Tiapilus, bôk yahato kapyã te hadêŋ o hathak nômm takatu ba bôk Yisu hadum lo hadôŋ, 2 *mông anôŋ aleba hayô waklavôŋ hathak leŋ ba hi. Hamô pik denaŋ ma hathak Lovak Matheŋ anêŋ lôklokwan ma hêv abô ku hadêŋ anêŋ aposel* takatu ba bôk halam i yôv. 3 *Yani hawa vovaŋ ba hama vêmm ma haviyô hathak loŋbô ma hik i thô hadêŋ anêŋ nê takêŋ. Lôk hadum nômkama bêŋ anôŋ ek hik thô nena yani hamô lôkmala hathak loŋbô. Wak hatôm 40 ma hik i thô lôbôlôŋ hadêŋ thêlô ba hanaŋ abô hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôklinyak.

4 *Wak te ma hayaŋ nômm haviŋ thêlô ma hanaŋ, “Noyabin nômm atu ba Wakamik bôk havak abô yôv ek nêmm êndêŋ môlô hatôm atu ba bôk yahanan ba olanô yôv. Ma miŋ notak Jelusalem ami. 5 *Jon bôk hathik avômalô halôk naŋ ma kasana ma tem nisik môlô esak Lovak Matheŋ.”

* 1:1: Luk 1:3 * 1:2: Mak 16:19; Luk 24:49-51 * 1:2: Aposel anêŋ ôdôŋ nena nê takatu ba Yisu hêv ek nenaŋ anêŋ Abô Mavi bêŋ. * 1:3: Luk 24:36-49; Ap 10:41 * 1:4: Luk 24:49; Jon 14:16-17; Ap 2:33 * 1:5: Mat 3:11 * 1:6: Luk 24:21

Yisu hathak leŋ ba hi
(*Mak 16:19-20; Luk 24:50-53*)

6 *Ma aposel êmô haviŋ Yisu ma enaŋ hik yani liŋ nena, “Anyô Bêŋ, lêk êntêk ma tem undum ek alalô avômalô Israeŋ naja alalôaniŋ kiŋ esak loŋbô e?”

7 *Ma Yisu hanaŋ, “Êŋ ma miŋ môlô unim nômla ek noy-ala waklavôŋ atu ba Kamik hatak ami. Hathak anêŋ lôklokwaŋ yanida hayabiŋ wak êŋ. 8 *Ma Lovak Mathen hayô hamô môlô, ma tem noja lôklokwaŋ. Ma tem nonaŋ yenaŋ abô imiŋ Jelusalem lôk Judia sapêŋ ma Samalia lôk ni endeba êndôk pik anêŋ daŋ.”

9 Hanaŋ abô êŋ yôv, ma ewa yani hathak leŋ ba hi. Thêlô êyê imiŋ ma buliv hava yani siŋ ba êthôŋ. 10 Thêlô ititiŋ leŋ denaŋ ma ketheŋ oyaŋ ma anyô ju lôk nômkama thapuk ba imiŋ thêlô malêvôŋ. 11 *Ma enaŋ, “Nê Galili, umiŋ ba utitiŋ leŋ eka? Yisu doŋtom êntêk lêk Lambô hawa vê hêk môlô ba hi leŋ ma tem endelêm aêŋ iyom.”

Thêlô etak anyô te ek enja Judas anêŋ loŋ

12 *Vêm ma thêlô etak Dum Oliv ma ele i Jelusalem. Dum Oliv êŋ hêk habobo Jelusalem hatôm kilomita te iyom. 13 *Êyô Jelusalem ma i unyak kapô vuliŋ atu ba ethak êmô. Thêlô iniŋ athêŋ

ma Pita lo Jon ma Jems lo Andulu ma Pilip lo Tomas ma Batolomiu lo Matyu ma Jems, Alpius nakaduŋ, lôk Saimon anyô Selot te, ma Judas, Jems nakaduŋ. 14 Wak sapêŋ ma thêlô ethak doŋtom ba eteŋ mek hi ba hi. Ma avi doho lôk Malia, Yisu talêbô, lôk anêŋ iviyaŋ êmô haviŋ.

15 Ma wak te ma Pita haviyô hamiŋ nê êvhaviŋ hatôm 120 malêvôŋ ma hanaŋ, 16 * “Aiyaŋ thêlô, abô te hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya ba lêk hik anôŋ. Abô êŋ ma Lovak Mathen bôk hanaŋ hale Devit abôlêk hathak Judas, ôpatu ba hik Yisu thô hadêŋ nê takatu ba evalonŋ yani. 17 Yani ma alalô te atu ba bôk hadum ku êntêk haviŋ alalô.”

18 * (Judas hêv pik bute vuli hathak valuseleŋ atu ba hadum kambom ba hawa. Êŋ ma hêv yak halôk pik buêŋ ba lasoam hapup ba la haŋgasô hale yaiŋ. 19 Avômalô Jelusalem sapêŋ elanô abô êŋ ba intu elam pik buêŋ hathak iniŋ abô nena “Akeldama”. Anêŋ ôdôŋ nena, “Pik atu ba thalaleŋ hathaŋ.”)

20 Êŋ ma Pita hanaŋ, “Hatôm bôk eto hêk Kapya Yeŋ nena,

“ ‘Anêŋ unyak tem ŋgathiniŋ; ma miŋ notak anyôla ek êmô ami.’ *Kapya Yeŋ 69:25*

Ma buyaŋ hanaŋ nena,

* 1:7: Mak 13:32 * 1:8: Mat 28:19; Luk 24:48 * 1:11: Mat 26:64; Luk 21:27

* 1:12: Luk 24:50-53 * 1:13: Mat 10:2-4 * 1:16: Sng 41:9 * 1:18: Mat 27:3-8

“Anyô yan enja anêḡ loḡ lôk anêḡ ku.” *Kapya Yen 109:8*

²¹ Aêḡ ba alalô natak anyô te atu ba Anyô Bêḡ Yisu hamô haviḡ alalô denaḡ ma yani hamô haviḡ alalô wak nômbêḡ intu sapêḡ, ²² *môḡ ma waklavôḡ atu ba Jon hathik Yisu halôk ḡaḡ aleba hayô wakma Lambô hawa yani vê hêk alalô ba hi malak leḡ. Anyô êḡ tem imbiḡ alalô ek enaḡ Yisu anêḡ haviyô hathak loḡbô bêḡ êndêḡ avômalô.”

²³ Yôv ma etak anyô lokwanju. Yan ma Josep, elam nena Balsabas, ma athêḡ yan ma Jastas. Ma anyô yan ma Matias. ²⁴ Ma eteḡ mek nena, “Anyô Bêḡ, hoyala avômalô sapêḡ iniḡ kapôlôḡniḡ. Nuḡgwik thô nena hotak anyô ju êntêk yan sê ²⁵ ek enja ku aposel atu ba bôk Judas hatak ba hi anêḡ loḡ.” ²⁶ Yôv ma ibi valu ek nêgê nena athêḡ yan sê habitak. Êḡ ma etak Matias ek imbitak aposel imbiḡ thêlô laumiḡ ba lahavute takatu.

2

Lovak Mathêḡ halôk ba halêm

¹ *Waklavôḡ Pentikos hayô, êḡ ma avômalô êvhaviḡ ethak doḡtom ba êmô unyak te. ² Ma ketheḡ oyaḡ ma nômlate diḡdiḡ halêm anêḡ leḡ ba anêḡ pôk ma hatôm lovak bêḡ te ba hayô hamô unyak atu

ba thêlô êmô siḡ. ³ *Ma êyê nômlate hatôm atum dahalaḡ hatakalek ba hayô hamô thêlô tomtom. ⁴ *Ma Lovak Mathêḡ hayô hava thêlô sapêḡ kapôlôḡniḡ siḡ ba enaḡ abô masôm lomaloma hatôm Lovak Mathêḡ hêv hadêḡ thêlô.

⁵ Avômalô Israeḡ takatu ba êmô Wapômbêḡ vibinḡ bôk etak pik lôbôlôbô takatu ba êmô ma êlêm Jelusalem ek Pentikos. ⁶ Ma elañô diḡdiḡ ba êlêm ethak doḡtom. Ma eboloba kambom hathak elañô ḡê êḡ enaḡ abô hathak thêlô tomtom da iniḡ abô.

⁷ Ma esonḡ kambom ba enaḡ hik thêlôda liḡ, “Thêlô ma ḡê Galili iyom. Malê te aêḡ am?

⁸ Aisê ba alalô alañô thêlô enaḡ abô hathak alalôaniḡ abô tomtom? ⁹ Alalô ma anêḡ Patia lo Midia ma Ilam lo Mesopotemia ma Judia lo

Kapadosia ma Pontus lo Esia ¹⁰ ma Plijia lo Pampilia ma Ijip lôk Libia bute atu habobo

Sailini ma ḡê doho anêḡ Lom. ¹¹ (Ma vi ma avômalô Israeḡ, ma vi ma avômalô

loḡ buyaḡ takatu ba ibitak êyô Israeḡ iniḡ êvhaviḡ kapô.)

Ma doho anêḡ Klit lo Alebia. Ma doḡtom alalô alañô thêlô enaḡ abô hathak nômbêḡ atu

ba Wapômbêḡ hadum hathak alalôaniḡ abô tomtom.” ¹² Ma avômalô sapêḡ esonḡ kambom

ba itutuniḡ leḡniḡkadôk ma enaḡ hik thêlôda liḡ nena, “Nôm êḡ anêḡ ôdôḡ ma aisê?”

¹³ Ma doḡtom vi ibi thêlô

* 1:22: Mak 1:9; 16:19; Jon 15:27

* 2:1: Wkp 23:15-21; Lo 16:9-11

* 2:3:

Mat 3:11 * 2:4: Mak 16:17; Ap 4:31; 10:44-46; 19:6

lilin ba enañ, “Inum wain bêñ anôñ ba elo molo.”

Pita hanañ abô

14 Êñ ma Pita haviyô hamin aposel laumin ba lahavute malêvôn ma halam lôklokwan nena,

“Môlô avômalô Isael lôk avômalô takêntêk ba lêk ômô Jerusalem, nodañô yenañ abô katô. Tem yanañ nôñ êñ anêñ ôdôn bêñ. 15 Lêk ma lôkbôk denañ hatôm 9 kilok. Ba intu miñ noson nena nê êntêk inum wain ba elo molo ami. 16 Mi, nôñ êñ ma hatôm plopet Joel bôk hanañ,

17 “Wapômbêñ hanañ nena habobo pik lo leñ anêñ dan

ma tem yangasô yenañ Lovak Mathen êyômô avômalô sapên.

Ma nalumi anyô lo avi tem yanêm yenañ abô êndên i ba nenañ abô êtôm plopet.

Ma môlônim apenena tem netulak ba nêgê wên.

Ma môlônim anyô boñnena tem nêgê niavin.

18 Ma tem yangasô yenañ Lovak Mathen êyômô yenañ anyô lo avi ku êndên waklavôn êñ ma tem yanêm yenañ abô êndên i ba nenañ abô êtôm plopet.

19 Ma tem yandum nômbithi ênjêk leñ, ma yandum lavônjin ênjêk pik.

Thalalenj lôk atum ma atum yova bêñ tem imbitak.

20 Ma wak tem ende i liliñ ba imbitak momañiniñ, ma ayôn tem ende i liliñ ba imbitak êtôm thalalenj.

Vêm ma Anyô Bêñ anêñ waklavôn lôkmangin bêñ atu tem êlêm.

21 Ma avômalô takatu ba elam Anyô Bêñ anêñ athên, tem nêm i bulubiñ.’ *Jol 2:28-32*

22 “Avômalô Isael, nodañô abô êntêk. Wapômbêñ bôk hadum ku lôklokwan anôn lôk nômbithi ma lavônjin hathak Yisu anêñ Nasalet anêñ ban hamô môlô malêvôn ba hik thô nena yanida hêv ôpên ba halêm. Ba bôk oyala nôñ takên yôv. 23 Ma Wapômbêñ hatak yani halôk môlô bahemim hatôm bôsêbôk ba lahabi lôk anêñ auk ek nôñ takên imbitak aên. Ma môlô udum ba nê kambom ik yani lonj hathak alovalañansin ba hama. 24 Ma donjom Wapômbêñ hik yani lin ba haviyô hathak lonjbô ba hawa yani vê hêk nana anêñ vovan bêñ ek malê nena nana miñ hatôm embalon yani lonj ami. 25 Devit bôk hanañ hathak yani nena,

“Yahayê Anyô Bêñ hamô havin ya wak nômbênj intu sapên.

Yani hamô habobo ya ba intu miñ hatôm nômlate esale ya thô ami.

26 Aên ba yalenj mavi anôn

ba yahabôya.

Ma yalenjvinkupik hêv ma.

27 Ek malê nena tem miņ ondô ya êmô nê nana iniņ loņ ami,

ma tem miņ otak anêm Anyô Matherj ek epalê ênjêk siô ami.

28 Bôk huik loņondê lôkmala thô hadêņ ya yôv, ma tem yamô imbiņ o ba undum yalenmavi anêņ dôêņ.' *Kapya Yen 16:8-11*

29 * "Aiyaņ thêlô, yahanan avanônj biņ nena bumalô Devit bôk hama ba elav yôv. Ma anêņ siô êntêk hêk denaņ aleba lêk. 30 *Ma donjom Devit ma plopet te ba hayala nena Wapômbêņ bôk havak abô nena embeņ yam ma tem etak lim lukmuk te ek imbitak kiņ êtôm yanida.

31 *Devit bôk hayala nôm atu ba tem imbitak embeņ yam ba hanaņ hathak Mesia atu ba Wapômbêņ tem nêm lôkmala êndêņ yani ba imbiyô esak loņbô. Ba intu hanaņ nena tem miņ nêndô yani êmô nê nana iniņ loņ ba kupik epalê ami. 32 Ôpêņ ma Yisu atu ba Wapômbêņ bôk hik yani liņ. Ma yêlô sapêņ ayê nôm êņ haviņ ba êntêk anaņ bêņ hadêņ mólô. 33 *Ma Wapômbêņ hawa Yisu ba hatak yani hamô baņ vianônj yôv. Ma hêv Lovak Matherj atu ba bôk havak abô ek nêm êndêņ yani ma êntêk lêk

hanğasô hayô hamô yêlô ba intu lêk ôyê lo olaņô. 34 Devit da miņ hi malak leņ hatôm Yisu ami, ma donjom hanaņ, " 'Anyô Bêņ Wapômbêņ hanaņ hadêņ yenaņ Anyô Bêņ Mesia nena,

"Ômô yabaheņ vianônj

35 endeba yatak nê takatu ba ik vovak hadêņ o nêmo vemkapô vibiņ am." ' *Kapya Yen 110:1*

36 * "Aêņ ba mólô avômalô Islael sapêņ, noyala abô êntêk katô. Yisu atu ba mólô uik hathak a, Wapômbêņ hadum ba habitak Anyô Bêņ lôk Mesia."

Avômalô bêņ anônj ele i lilin ba ithik nãņ

37 Thêlô elañô Pita anêņ abô takêņ ma habi thêlô kapôlônj vose. Ma enaņ hadêņ yani lôk aposel vi nena, "Aiyaņ thêlô, yêlô nandum malê?"

38 Ma Pita hanaņ, "Mólô tomtom node kapôlômim lilin ba nusik nãņ esak Yisu Kilisi anêņ athêņ ek Wapômbêņ nêm mólônim kambom vê ma nêm Lovak Matherj êndêņ mólô êtôm anêņ wapôm. 39 *Havak abô êņ ek avômalô takatu ba alalôaniņ Wapômbêņ tem endam i, mólô lôk unim avômena ma avômalô takatu ba êmô daimbô."

40 Ma Pita hanaņ abô bêņ anônj haviņ hadêņ thêlô ba hanaņ nena, "Noyabiņ am.

* 2:29: 1Kinj 2:10 * 2:30: 2Sml 7:12; Sng 89:3-4; 132:11 * 2:31: Sng 16:10

* 2:33: Ap 5:32; 7:55-56 * 2:36: Ap 5:30-31 * 2:39: Ais 57:19

Nônêm amda sa ba nôsôv ênjêk avômalô kambom takêḅ ek miḅ nôpôm vovaḅ atu ba tem êpôm i ami.” ⁴¹ *Aêḅ ba ḅê takatu ba ewa Pita anêḅ abô intu ithik ḅaḅ. Ma wak êḅ ma avômalô hatôm 3,000 êlêm haviḅ avômalô takatu ba bôk êvhaviḅ yôv.

Nê êvhaviḅ ethak doḅtom haviḅ i

⁴² *Ma thêlô lôklokwaḅ ek nedaḅô aposel iniḅ abô lôk ethak doḅtom haviḅ i ma eyaḅ polom lo inum waiḅ mathêḅ atu ba Yisu bôk hêv lôk eteḅ mek haviḅ i. ⁴³ Ma aposel idum lavôḅniḅ lôk nômbithi bêḅ anôḅ ba avômalô sapêḅ êyê ba eson kambom. ⁴⁴ *Ma avômalô êvhaviḅ sapêḅ ethak doḅtom haviḅ i ma miḅ leḅvi iniḅ nômkama ami. Iniḅ nômkama lôkthô ma êdô hamô ek hêv thêlô sapêḅ sa. ⁴⁵ Thêlô ethak êv iniḅ pik lôk nômkama ek nêḅnêḅ vuli ma ewa vuli takêḅ ba êv avômalô takatu ba nômkama vi mi sa. ⁴⁶ Ma wak nômbêḅ intu ma thêlô ethak doḅtom êmô unyak mathêḅ anêḅ piklêvôḅ. Ma ethak eyaḅ nôḅ haviḅ i lôk leḅḅmavi ma kapôlôḅniḅ labalina. ⁴⁷ *Lôk êbô Wapômbêḅ anêḅ athêḅ. Êḅ ma avômalô sapêḅ leḅḅmavi anôḅ hathak i. Ma wak nômbêḅ intu sapêḅ ma Anyô Bêḅ hêv avômalô doho bulubiḅ ba hêv i ibitak êyô ḅê êvhaviḅ kapô haviḅ.

3

Anyô va kambom te habitak mavi

¹ Wak te ma Pita lo Jon i unyak mathêḅ hadêḅ wakma eteḅ mek. Wakma êḅ ma hatôm 3 kilok yaḅsiḅ. ² Êyô ma êyê ewa anyô va kambom te ba êlêm. Bôk evathu yani aêḅ. Ma wak nômbêḅ intu ma ewa yani ba i êdô hamô unyak mathêḅ anêḅ badêḅ abôlêk atu ba elam nena Loḅ Kêkêlô. Êdô yani hamô loḅ êḅ ek epetenak ek avômalô takatu ba i unyak mathêḅ anêḅ piklêvôḅ ek nêḅnêḅ valu êndêḅ yani. ³ Ôpêḅ hayê Pita lo Jon êlêm ek ini unyak mathêḅ kapô, êḅ ma halam ek thai nêḅnêḅ valu êndêḅ yani. ⁴ *Pita lo Jon ititiḅ yani lôklokwaḅ. Ma Pita hanaḅ, “Nôḅḅô yai!” ⁵ Êḅ ma ôpêḅ hik i liliḅ hadêḅ thai ma hason nena tem nêḅnêḅ nômla êndêḅ yani la.

⁶ *Ma Pita hanaḅ, “Ya valu mi. Ma doḅtom nôḅ atu ba yahawa ma tem yanêḅ êndêḅ o. Hathak Yisu Kilisi anêḅ Nasalet anêḅ athêḅ, umbiyô ombêḅ.” ⁷ Ma Pita havalon ôpêḅ baḅ vianôḅ ba havôv yani haviyô. Ma ketheḅ oyaḅ ôpêḅ vagigiḅ lôk vakapô habitak lôklokwaḅ. ⁸ Êḅ ma yani hasôv kisi ma haveḅ. Ma hi unyak mathêḅ anêḅ piklêvôḅ haviḅ thai. Ma haveḅ ba hasôv kisi hathak lolen lolen ba habô

* 2:41: Ap 2:47; 4:4

* 2:42: Ap 20:7

* 2:44: Ap 4:32-35

* 2:47: Ap 6:7;

11:21

* 3:4: Ap 14:9

* 3:6: Ap 4:10; 16:18

Wapômbêḡ. ⁹ Ma avômalô sapêḡ êyê yani haveḡ ba habô Wapômbêḡ. ¹⁰ Ma eyala nena ôpêḡ ma anyô petenak atu ba hathak hamô unyak mathêḡ abôlêk atu ba elam nena Loḡ Kêkêlô, êḡ ma eboloba ba dahôlôḡḡ hi.

Pita hanaḡ abô hamiḡ unyak mathêḡ kapô

¹¹ Ma anyô petenak atu havalonḡ Pita lo Jon, êḡ ma avômalô sapêḡ eson kambom ba elanḡḡvîḡ êlêm hadêḡ thêlô halôk kapo danḡ atu ba elam nena Solomon anêḡ Kapo Danḡ. ¹² Pita hayê ma hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Avômalô Israêl, oson kambom ba utitiḡ yai lôklokwaḡ eka? Oson nena yai adum ôpêntêk mavi hathak yaidaniḡ lôklokwaḡ lôk kobom mathêḡ e? Mi anôḡ! ¹³ *Ablaham lo Aisak ma Jekop lôk alalôaniḡ bumalô thêlô iniḡ Wapômbêḡ iyom intu hadum nôḡ êḡ ek nêḡ athêḡ lôkmaḡḡḡ êndêḡ anêḡ anyô ku Yisu. Môlô bôk otak ôpêḡ ek nijik vônô. Ma Pailat lahaviḡ etak yani, ma donḡtom môlô ôvôliḡ dôḡmim hadêḡ yani. ¹⁴ Avanôḡ, môlô ôvôliḡ dôḡmim hadêḡ Anyô Mathêḡ lôk Anyô Thêthôḡ atu ma onanḡ hik Pailat liḡ ek etak ôpatu ba bôk hik anyô vônô êlêm êndêḡ môlô. ¹⁵ Ôpatu ba lôkmala anêḡ ôdôḡ ma uik vônô. Ma donḡtom Wapômbêḡ hik yani liḡ hathak lonḡbô hêk ḡama. Ma yai bôk ayê nôḡ

takêḡ ba êntêk lêk ananḡ abô hathak. ¹⁶ Êvhaviḡ hathak Yisu anêḡ athêḡ iyom hadum ba ôpatu ba ôyê lo oyala lêk hawa lôklokwaḡ. Yani habitak mavi anôḡ hatôm ôyê hathak Yisu anêḡ athêḡ lôk êvhaviḡ atu ba halêm anêḡ yani.

¹⁷ * “Aiyaḡ thêlô, yahayala nena môlô lôk unim avaka miḡ oyala ôpêḡ katô ami ba intu udum kambom hadêḡ yani. ¹⁸ Ma donḡtom sêbôk ma Wapômbêḡ hanaḡ hadêḡ plopet sapêḡ ba eto nena anêḡ Mesia tem enja vovanḡ. Aêḡ ba unim kambom atu udum ma Wapômbêḡ anêḡ abô êḡ lêk hik anôḡ.

¹⁹ * “Aêḡ ba node kapôlômim liliḡ ba nosopa Wapômbêḡ ek nêḡ môlônim kambom vê lôk nêḡ lovak êndêḡ môlô. ²⁰ Ma nêḡ anêḡ Mesia atu ba bôk hatak ek nêḡ êndêḡ môlô. Mesia êḡ ma Yisu atu. ²¹ Ma lêk yani hamô malak lenḡ ba hayabiḡ waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ bôk hatak ek nôḡkama sapêḡ imbitak lukmuk esak lonḡbô êtôm sêbôk atu ba yani havak abô ba hanaḡ ba anêḡ plopet mathêḡ enanḡ bêḡ. ²² *Hatôm Mose bôk hanaḡ, Wapômbêḡ unim Anyô Bêḡ tem etak plopet te êtôm ya ba imbitak anêḡ môlô malêvôḡ. Ba intu nodanḡ anêḡ abô takatu ba hanaḡ bêḡ hadêḡ môlô katô. ²³ Ma ôpatu ba miḡ halanḡ plopet êḡ anêḡ abô ami, ma tem nêḡnêḡ yani vê êḡḡk anêḡ

* **3:13:** Kis 3:6,15; Luk 23:13-25; Ap 2:23

* **3:17:** Luk 23:34; 1Ti 1:13 * **3:19:**

Ap 2:38 * **3:22:** Lo 18:15,18-19

avômalô ba nimbuling yani vi dedaun.'

24 "Samuel lôk plopet takatu ba ibitak even yam bôk enaḡ hathak waklavônḡ atu ba lêk habitak. 25 *Môlô ma plopet takêḡ iniḡ nali. Ma abô atu ba Wapômbêḡ bôk havak haviḡ libumi yôv, abô êḡ êntêk havalonḡ môlô lonḡ denaḡ. Hatôm bôk hanaḡ hadêḡ Ablaham, 'Hathak anêḡ libumi, ma tem avômalô pik sapêḡ neja mek mavi.' 26 *Ba intu Wapômbêḡ hik anêḡ anyô ku liḡ ma hêv halêḡ hadêḡ môlô hamônḡ ek nêḡ mek mavi êndêḡ môlô lôk ende môlô tomtom liliḡ êḡjêk unim kambom takatu ba udum."

4

Evalonḡ Pita lo Jon

1 Pita lo Jon enaḡ abô hadêḡ avômalô imiḡ denaḡ, ma ḡê êbôk da lôk unyak mathenḡ anêḡ sôp bidonḡ iniḡ anyô vovak laik ma Sadyusi doho êyô ek thai. 2 Thêlô lenḡḡmaniḡ hathak thai êdônḡ avômalô nena Yisu bôk haviyô hêk ḡama ba intu avômalô ḡama sapêḡ tem nimbiryô esak lonḡbô aêḡ iyom. 3 Lêk yaḡsiḡ habôk ba intu evalonḡ thai ba êdô hamô koladônḡ aleba hayaḡ wak bêḡ. 4 *Ma donḡtom avômalô bêḡ anônḡ elanḡ thai iniḡ abô ba êvhaviḡ. Ba ḡê takatu ba êvhaviḡ lêk halumbak hi habobo 5,000.

5 Haviyô hayaḡ ma ḡê bêḡbêḡ eyabiḡ avômalô lôk ḡê bêḡbêḡ ma ḡê lôk kauk hathak abô balabuḡ ethak donḡtom êmô Jerusalem. 6 Anas, anyô bêḡ habôk da, lôk Kaiapas ma Jon lo Aleksanda lôk anyô bêḡ habôk da anêḡ thalalenḡ vi êmô haviḡ. 7 Ma ewa thai êlêḡ ma enaḡ hik thai liḡ nena, "Lôklokwaḡ lôk athêḡ alê intu udum ôpêḡ mavi hathak?"

8 Ma Lovak Mathenḡ hava Pita kapô siḡ ba hanaḡ hadêḡ thêlô nena, "ḡê bêḡbêḡ lôk ḡê eyabiḡ avômalô, nodanḡ yenaḡ abô! 9 Yai êv anyô va kambom êntêk sa ba intu udum ek nonaḡ yai bêḡ lôk lemimhaviḡ noyala nena yai adum yani mavi aisê e? 10 *Aêḡ ba môlô lôk avômalô Islael sapêḡ noyala katô nena anyô va kambom êntêk lêk habitak mavi ba hamiḡ môlô malemim hathak Yisu Kilisi anêḡ Nasalet anêḡ athêḡ. Bôk uik yani vônô hathak a, ma donḡtom Wapômbêḡ hik yani liḡ hêk ḡama. 11 Yani ma " 'valu atu ba môlô ḡê olav unyak ôpôlik hathak, ma lêk habitak valu landiḡ anônḡ.' *Kapya Yerj 118:22*

12 *Yisu da iyom anêḡ athêḡ hatôm nêḡ alalô bulubiḡ. Ma athêḡ yaḡ miḡ hêk pik lo lenḡ sapêḡ ek nêḡ alalô bulubiḡ ami. Mi."

13 Ma thêlô êyê Pita lo Jon imiḡ lôklokwaḡ ma kô mi, ma eyala nena thai ma ḡê oyaḡ

* 3:25: Stt 22:18

* 3:26: Ap 13:46

* 4:12: Mat 1:21

* 4:4: Ap 2:41

* 4:10: Ap 3:6,13-16

ba miñ bôk ethak unyak ami. Êñ ma thêlô eson kambom ba lenjñhabi nena bôk êmô haviñ Yisu. ¹⁴ Ma êyê anyô va kambom atu lêk mavi ba hamiñ haviñ thai ba intu thêlô abô mi ek nenañ. ¹⁵ Êñ ma enañ ek neja Pita lo Jon vê ênjêk Sanhedlin* anêñ unyak ma nede yaiñ ba ini. Ma ele yaiñ ba i ma thêlô êbôlêm auk. ¹⁶ Ba enañ, “Alalô nandum malê esak anyô ju êntêk? Avômalô Jerusalem sapêñ lêk eyala yôv nena thai idum lavôññ bêñ te ba miñ hatôm alalô nasi ami. ¹⁷ Ma doñtom alalô napôm loñondê te ek abô êñ miñ ni mayaliv ênjêk avômalô malêvôñ ami. Aêñ ba nanañ lôklokwan êndêñ thai nena miñ nenañ abô esak athêñ êñ êndêñ avômalô la esak loñbô ami.”

¹⁸ *Yôv ma elam thai êlêm hathak loñbô ma enañ lôklokwan nena miñ nenañ abô êñ lôk nêndôñ avômalô esak Yisu anêñ athêñ ami. ¹⁹ *Ma doñtom Pita lo Jon enañ viyan, “Malê intu ba mavi hêk Wapômbêñ ma ek yai nandum? Nasopa mólônim abô mena Wapômbêñ anêñ abô? ²⁰ Yai miñ hatôm bônôñ esak nôm takatu ba ayê lo alaño ami.”

²¹ Ma Sanhedlin enañ lôklokwan ek thai nêmo bônôñ, êñ ma etak thai ba i. Avômalô sapêñ êbô Wapômbêñ anêñ athêñ

hathak nôm atu ba lêk idum ba intu miñ hatôm nêpôm loñondê la ek nênem vovañ êndêñ thai ami. ²² Ek malê nena ôpatu ba habitak mavi ma anêñ sondabêñ hatôm 40. Ba intu eyala nena Wapômbêñ iyom hatôm indum nôm êñ.

Nê êvhaviñ iniñ mek

²³ Etak Pita lo Jon ba i hadêñ avômalô êvhaviñ. Ma enañ abô takatu ba nê bêñbêñ êbôk da lôk nê bêñbêñ enañ hadêñ thai. ²⁴ *Thêlô elañô aêñ ma lôkthô êv veññbôlêk liñ ba eteñ mek hadêñ Wapômbêñ nena, “Anyô Bêñ, nômkama sapêñ anêñ alañ, bôk hopesañ pik lo leñ ma ngwêk lôk nômkama sapêñ atu ba êmô kapô. ²⁵ Sêbôk ma honañ abô hathak Lovak Mathen hale anêm anyô ku ma yêlôaniñ bumalô Devit abôlêk. Ba hanañ aêntêk,

“Avômalô pik sapêñ lenjññañ eka?

Lôk ibutiñ abôyan ek nijik vovak êndêñ Wapômbêñ eka?

²⁶ Pik iniñ kiñ lôkthô êpôpêk i ek nijik vovak. Lôk nê bêñbêñ pik sapêñ ethak doñtom

ek nêmo Anyô Bêñ lôk anêñ Mesia lu.’ *Kapya Yer 2:1-2*

²⁷ *Avanôñ biñ, Helot Antipas lo Pontius Pailat ma nê loñ buyañ lôk avômalô Isael bôk ethak doñtom êmô malak lôn

* 4:15: Isael elam iniñ kaunsil nena ‘Sanhedlin’. * 4:18: Ap 5:28 * 4:19:

Ap 5:29 * 4:24: Kis 20:11; Neh 9:6; Sng 146:6 * 4:27: Mat 27:1-2; Luk 23:7-11; Ap 3:13

êntêk ba idum ek nêmo anêm anyô ku mathen Yisu lu, ôpatu ba bôk holam yôv ek imbitak anêm Mesia. ²⁸ *Thêlô idum nômkama sapên hatôm anêm auk lôk lôklokwan atu ba bôk lemhabi nena tem imbitak aên. ²⁹ *Anyô Bên, lemimbi abô takatu ba evak ba enan ek indum yêlô nakô ba intu nê yêlô anêm nê ku sa ek nanan anêm abô lôklokwan ma min nakô ami. ³⁰ Ma otak bahem êyônggêk avômalô lôk lijn ba undum i mavi lôk undum lavônjn lôk nômbithi lomaloma esak anêm anyô ku mathen Yisu anên athên.”

³¹ Thêlô eten mek yôv ma lon atu ba êmô halowalin. Ma Lovak Mathen hayô hava thêlô lôkthô kapôlônjn sin. Ba enan Wapômbên anên abô bên ma min êkô ami.

Nê êvhavin sapên kapôlônjn dojtom

³² *Ma nê êvhavin sapên inin auk lôk kapôlônjn dojtom iyom. Ma inin nômkama sapên ma hatôm thêlô lôkthô inin ma min evasin ami. ³³ Ma aposel ethak enan Yisu anên haviyô hathak lonbô bên ba inin abô ên anên lôklokwan ma boman. Ma Wapômbên habi anên wapôm hayô hamô thêlô lôkthô. ³⁴ *Ma thêlô vi inin pik lo unyak hamô ba ethak êv ba avômalô vi êv vuli. Ma ewa valu takên ³⁵ ba êv hadên aposel ek neyabin. Ma aposel ibi valuselej takên

sam hadên avômalô takatu ba êv yak hathak nômkama. Ba intu thêlô te min hêv yak hathak nômlôk nômkama ami.

³⁶ Ma thêlô ên te ma Josep ba anên lon ma ngavithôm Saipulus ma habitak anên ôdôn Livai. Ma aposel ethak elam yani nena Banabas, athên ên anên ôdôn nena, “Anyô hathak havatho avômalô kapôlônjn lon.” ³⁷ Yani hêv anên pik bute ek nê nê vuli. Ma hawa valu hathak pik ên ba hi hêv hadên aposel.

5

Ananias lo Sapaila

¹ Ma anyô yan hamô ba anên athên nena Ananias ma yanavi ma Sapaila. Thai êv inin pik bute ba êv vuli.

² *Ma hawa valu pik ên vi ek thaida ma hêv vi hadên aposel ma hasau i nena, “Valu lôkthô êntêk yahawa ba yahalêm.” Ma yanavi hayala nôm atu ba yamalô hadum.

³ *Ma Pita hanan nena, “Ananias, hotak Sadan ba hava kapôlôm sin ma hosau Lovak Mathen, ba huvun anêm valu pik ên vi eka? ⁴ Min bôk êv vuli pik ên ami denan, ên ma anêm pik. Ma bôk êv vuli yôv, valu ên ma anêm aên iyom. Ma dojtom howa auk kambom ên anên êsê ba honan abôyan? Hosau nê pik lôk Wapômbên havin.”

⁵ Ananias halanô abô ên ma hêv yak halôk bin ba hama. Ma avômalô takatu ba

* 4:28: Ap 2:23 * 4:29: Ep 6:19 * 4:32: Ap 2:44 * 4:34: Ap 2:45 * 5:2: Ap 4:34-35 * 5:3: Jon 13:2

elanô abô êṅ êkô ba biṅdaluk hawali kambom. ⁶ Êṅ ma apenena muk êlêm ma ivuliv anêṅ kupik ma ewa ba i elav.

⁷ Wakma lô hale ba hi ma yanavi halêm hayô ma hathônṅ nôm atu ba habitak paliṅ. ⁸ Ma Pita hanaṅ hik avi êṅ liṅ, “Valu êntêk ma hatôm vuli pik atu ba êv vuli e?”

Ma avi êṅ hanaṅ, “Intu êṅ, vuli êṅ intu hatôm.”

⁹ Êṅ ma Pita hanaṅ hadêṅ avi êṅ, “Aisê ka mamu ubutiṅ abô ek nosaê Anyô Bêṅ anêṅ Lovak Mathenṅ? Nôṅgô! Nê takatu ba lêk elav vônim yôv, êntêk lêk imiṅ unyak abôlêk ba tem neja o ba ini nedav imbiṅ.”

¹⁰ Ma ketheṅ oyaṅ ma avi êṅ hêv yak halôk hêk Pita valuvi ba hama. Ma apenena muk takatu ba ibitak êyô unyak kapô. Ma êyê avi êṅ lêk hama. Êṅ ma ewa ba i elav yani hêk yamalô vi. ¹¹ Yôv ma avômalô êvhaviṅ sapêṅ lôk avômalô takatu ba elanô abô êṅ, lôkthô êkô kambom.

Aposel idum avômalô bêṅ anônṅ ibitak mavi

¹² *Ma aposel idum lavônṅiṅ lôk nômbithi lomalama hêk avômalô malenṅiṅ. Ma ṅê êvhaviṅ sapêṅ ethak donṅtom lôbôlônṅ halôk unyak mathenṅ anêṅ kapo daṅ atu ba elam nena Solomon anêṅ Kapo Daṅ. ¹³ Ma avômalô vi atu ba miṅ êvhaviṅ ami êkô ek nesak donṅtom imbiṅ thêlô, ma donṅtom avômalô sapêṅ êyê

thêlô nena ṅê mavi. ¹⁴ Ma anyô lo avi bêṅ anônṅ ethak êvhaviṅ Anyô Bêṅ ba ibitak êyô avômalô êvhaviṅ kapô.

¹⁵ Êṅ ma avômalô ethak ewa iniṅ ṅê lôk lijiṅ hayô hêk balê lo yêm ba i ililiṅ hêk loṅôndê anêṅ daṅ ek Pita havenṅ loṅôndê, êṅ ma dahô imbi êyônṅgêk i ek nimbitak mavi esak loṅbô. ¹⁶ Ma avômalô bêṅ anônṅ êlêm anêṅ lomalak takatu ba habobo Jerusalem ba êlêm ethak donṅtom. Ma ewa iniṅ ṅê lôk lijiṅ lôk ṅê takatu ba ṅgôk lelaik habuliṅ i ma lôkthô ibitak mavi hathak loṅbô.

Êv vovaṅ hadêṅ aposel

¹⁷ Ma anyô bêṅ habôk da lôk ṅê idum ku haviṅ yani, thêlô sapêṅ ma Sadyusi ba êyê nôm takatu ba aposel idum ba lenṅdaṅ hathak i. ¹⁸ Ba evalonṅ aposel ma etak i halôk malak lôṅ anêṅ koladônṅ. ¹⁹ *Ma bôlôvônṅ êṅ ma Anyô Bêṅ anêṅ aṅela hik koladônṅ abôlêk vê ma hawa i ele yaṅi. Ma hanaṅ, ²⁰ “Unu numiṅ unyak mathenṅ anêṅ piklêvônṅ ma nonaṅ abô sapêṅ esak lôkmala lukmuk êntêk êṅ bêṅ.”

²¹ Aposel elanô abô êṅ ba lôkbôk momaṅiniṅ ma i unyak mathenṅ anêṅ piklêvônṅ. Ma êdônṅ avômalô.

Ma anyô bêṅ habôk da lôk anêṅ ṅê môlô êlêm ma elam ṅê Sanhedlin lôk Israel iniṅ ṅê bêṅbêṅ sapêṅ. Ma êv abô hadêṅ koladônṅ ek neja

* 5:12: Ap 2:43; 14:3 * 5:19: Ap 12:7-10

apospel ba nêlêm. ²² Êñ ma nê koladôn inin sôp bidon i ek neja aposel ma donjom minj êmô ami. Ma êvôi ma enañ nena, ²³ “Yêlô ayê koladôn anêñ abôlêk putup ma nê takatu ba eyabinj iminj habobo. Ma donjom yêlô ik koladôn abôlêk vê ma minj apôm anyô late hamô kapô ami.” ²⁴ Unyak mathen anêñ sôp bidon inin anyô vovak laik lôk nê bêñbêñ êbôk da elañ abô êñ ba leñinhabi bêñ anôn hathak ba enañ, “Malê te tem imbitak?”

²⁵ Ma anyô te hayô ma hanañ hadênj i, “Nodañô! Nê takatu ba otak i hamô koladôn, lêk iminj unyak mathen anêñ piklêvôn ba êdôn avômalô.” ²⁶ Êñ ma anyô vovak laik lôk anêñ sôp bidon i ewa thêlô. Êkô ek avômalô nijik i esak valu ba intu minj êpôvinj thêlô ami.

²⁷ Ewa aposel êyô ma etak i haminj Sanhedlin maleninj ek anyô bêñ habôk da enañ injik thêlô linj. ²⁸ * “Yêlô bôk anañ lôklokwanj hadênj môlô nena minj nôndôn avômalô esak ôpên anêñ athênj ami. Ma donjom lêk unim abô êñ halanvinj havenj Jelusalem mayaliv. Lôk lêk udum ek nonañ nena yêlô intu angasô ôpên anêñ thalalenj.”

²⁹ *Ma donjom Pita lôk aposel vi enañ hadênj i nena, “Yêlô nasopa Wapômbênj anêñ abô iyom ma minj anyô inin abô ami. ³⁰ Môlô bôk uik Yisu

vônô hathak a. Ma donjom bumalô thêlô inin Wapômbênj hik yani linj. ³¹ *Wapômbênj bôk hawa yani hathak ba hi daku leñ ba hadô hamô ban vianôn hatôm Anyô Môñ lôk Anyô hêv alalô bulubinj ek nêm alalô Israeël sa ek nande kapôlôninj lilinj lôk nêm alalôaninj kambom vê. ³² Yêlô ma nê takatu ba bôk ayê nôm takênj ba lêk anañ abô êñ bêñ. Ma Lovak Mathenj atu ba Wapômbênj hêv hadênj avômalô takatu ba esopa anêñ abô hik nôm takênj lonj havinj.”

Gameliel hanañ ek Sanhedlin netak aposel

³³ Sanhedlin elañ abô êñ ma leñinmaninj kambom ba leñinhavinj nijik aposel vônô. ³⁴ Ma donjom Gameliel haviyô haminj Sanhedlin malêvônj. Yani ma anyô Palisi lôk anyô lôk kauk hathak abô balabuñ ma hadum ku Sanhedlin havinj. Avômalô sapênj ethak êv athênj bêñ hadênj yani. Yani haminj ba hanañ ek netak aposel takênj ba ini yainj dokte vêmam. ³⁵ Êñ ma hanañ hadênj thêlô, “Môlô nê Israeël, lemimimbi katô nena tem nundum malê êndênj nê takêntêk vêmam. ³⁶ *Sêbôk ma Teudas habitak anyô lôk athênj ba hanañ, ‘Ya anyô bêñ’. Ma anyô hatôm 400 esopa yani. Ma donjom Lom ik yani vônô ma anêñ nê ku êsôv mayaliv. Ma anêñ abô êñ hêv yak. ³⁷ Vêm ma waklavônj ewa

* 5:28: Mat 27:25 * 5:29: Ap 4:19

12:2 * 5:36: Ap 21:38

* 5:31: Ap 2:33-34; Ep 1:20; Hib 2:10;

avômalô iniņ athêņ, êņ ma Judas anêņ Galili habitak anyô lôk athêņ ba havôv avômalô bêņ anôņ ek nijik vovak êndêņ gavman. Ma doņtom ik yani vônô, ma anêņ nê ku êsôv mayaliv aêņ iyom. ³⁸ Ba intu yahanaj hadêņ mólô Sanhedlin: Notak nê takêntêk. Miņ nundum nômla esak i ami. Ku takatu ba idum halêm anêņ nê pik iniņ hatôm Teudas lo Judas, êņ ma iniņ ku takêņ tem nêm yak. ³⁹ Ma doņtom ku takatu ba halêm anêņ Wapômbêņ, ma mólô miņ hatôm numiņ i loņ siņ ami. Yahakô tem unġwik vovak ni ba ni, êņ ma tem ôņġô nena uik vovak êņ hadêņ Wapômbêņ.”

⁴⁰ *Yôv ma thêlô êlôk hathak Gameliel anêņ abô. Ba elam aposel êlêm ma evali i. Ma enaj lôklokwanj hadêņ thêlô nena miņ nenanj abô esak Yisu anêņ athêņ ami. Êņ ma etak i ba i.

⁴¹ *Aposel etak Sanhedlin ba ele yaiņ ma thêlô leņiņmavi hathak Wapômbêņ hayê thêlô nena nê mavi ek ewa mama hathak Yisu anêņ athêņ. ⁴² Ma wak nômbêņ intu ma thêlô i unyak mathenj anêņ piklêvônj lôk lounyak lounyak ma êdônj avômalô ba enaj Abô Mavi bêņ nena Yisu ma Mesia atu.

6

Etak anyô bahenġvi ba la-havuju ek nênem aposel sa

¹ *Avômalô êvhaviņ ilumbak ba êv liņ siņ, êņ ma avômalô Israeł vi atu ba êvhaviņ ba enaj abô Glik, etatale avômalô Israeł vi atu ba êvhaviņ ba enaj abô Hiblu. Ba enaj, “Wak nômbêņ intu ba ibi nôm sam ma miņ evani yêlôaniņ avi tôp iniņ sam ami.” ² Êņ ma aposel laumiņ ba lahavuju takatu elam nê êvhaviņ sapêņ ethak doņtom ma enaj, “Miņ mavi ek yêlô natak ku nanaj Wapômbêņ anêņ abô ma nandum ku nambi nôm sam ami. ³ Aêņ ba, aiyaņ thêlô, nômbôlêm mólônim anyô lôkauk bahenġvi ba lahavuju takatu ba Lovak Mathenġ hava kapôlôņiņ siņ ek nanêm ku êņ êndêņ i. ⁴ Êņ ma tem yêlô hatôm namô tiņiņ ek natenġ mek lôk nanaj Wapômbêņ anêņ abô lôk nandônj avômalô.”

⁵ Avômalô sapêņ elanô abô êņ ma leņiņmavi. Ma etak Stiven, yani anyô hêvhaviņ lôklokwanj lôk Lovak Mathenġ hava yani kapô siņ, ma Pilip lôk Plokulus ma Nikano lo Timon ma Pamenas lo Nikolas, yani ma anyô Antiok atu bôk habitak hayô avômalô Israeł iniņ êvhaviņ kapô vêm ma hêvhaviņ Yisu. ⁶ Ewa nê êņ ba i hadêņ aposel. Ma aposel etak bahenġiņ hayô hêk i ma etenġ mek hathak i.

⁷ *Aêņ ba Wapômbêņ anêņ abô hi ba hi. Ma avômalô anêņ Jelusalem takatu ba êvhaviņ ilumbak hi ba hi. Ma nê êbôk da bêņ anôņ êvhaviņ

ba esopa Yisu haviņ.

Evaloņ Stiven

⁸ Ma Wapômbêņ habi anêņ wapôm sam ba hêv lôklokwaņ bêņ anôņ hadêņ Stiven. Ba intu Stiven hathak hadum nômbithi lôk lavôņiņ loma-loma hêk avômalô malêvôņ. ⁹ Ma doņtom nê doho êpôlik hathak yani. Nê êņ iniņ unyak yeņ ma elam nena, “Nê takatu ba bôk iniņ alaņ hêv athêņ ku vê hêk i ma êmô oyaņ haviņ i”. Thêlô sapêņ ma avômalô Israeļ, doho anêņ Sailini ma doho anêņ Aleksandlia ma doho anêņ plovins Silisia lo Esia. Ma nê takêņ êkôki hathak Stiven anêņ abô. ¹⁰ *Ma doņtom Lovak Matheņ hêv auk mavi hadêņ Stiven ba miņ hatôm nêmo anêņ abô lu ami.

¹¹ Êņ ma thêlô eyenak ba i ibi anyô doho leņiņ liņ ek nenaņ nena, “Yêlô bôk alaņô ôpêņ hanaņ abôma hathak Mose lo Wapômbêņ.”

¹² Aêņ ba thêlô ibi avômalô lôk nê bêņbêņ ma nê lôkauk hathak abô balabuņ leņiņ liņ. Ma i evaloņ Stiven ba ewa ba i êdô hamiņ Sanhedlin maleniņ. ¹³ Ma êv anyô doho ek nenaņ abôyaņ esak yani. Ba enaņ, “Wak nômbêņ intu ma ôpêntêk hathak hanaņ abô kambom hathak unyak matheniņ lôk Mose anêņ balabuņ. ¹⁴ Yêlô alaņô yani hanaņ, ‘Yisu anêņ Nasalet tem indiniņ unyak matheniņ

êntêk ma injik Mose anêņ kobom sêbôk ba hêv hadêņ alalô liliņ.’ ”

¹⁵ Ma nê nômbêņ atu ba êmô Sanhedlin ititiņ Stiven lôklokwaņ ma êyê thohavloma lêk hatôm aņela te.

7

Stiven hanaņ abô hadêņ Sanhedlin

¹ Ma anyô bêņ habôk da hanaņ, “Abô takêņ ma avanôņ e?”

² *Ma Stiven hanaņ, “Aiyaņ thêlô lo wakamik thêlô, nodanô yenaņ abô! Sêbôk atu ba alalôaniņ bumalô Abraham hamô Mesopotemia denaņ ma miņ hi Halan ami, ma Wapômbêņ lôkmaņgiņ hayô ek yani. ³ *Ma hanaņ, ‘Otak anêm pik lôk avômalô ma nu pik atu ba tem yaņgik thô êndêņ o.’

⁴ * “Êņ ma hatak Kaldia inin pik ba hi hamô Halan. Vêm ba lambô hama ma Wapômbêņ hêv yani ba halêm pik êntêk atu lêk alalô amô. ⁵ *Ma wak êņ ma Wapômbêņ miņ hêv pik bute ek yani ami, milôk. Ma doņtom havak abô nena embeņ yam ma tem yani lôk anêņ limi neja pik bêņ êņ lôkthô. Waklavôņ atu ba Wapômbêņ hanaņ abô takêņ ma Abraham nakaduņ mi denaņ. ⁶ *Ma doņtom Wapômbêņ hanaņ nena, ‘Anêm libumi tem nêmo êtôm nê masôm êmô malak yaņ

* 6:10: Luk 21:15 * 7:2: Stt 11:31; 15:7 * 7:3: Stt 12:1 * 7:4: Stt 11:31–12:5 * 7:5: Stt 12:7; 15:18; 17:8 * 7:6: Stt 15:13–14; Kis 12:40

iniņ pik. Ma nê pik êņ tem nimitak thêlôniņ alaņ ba nênem malaiņ êndêņ i êtôm sondabêņ 400. ⁷ *Vêm ma tem yanêm vovaņ êndêņ alaņ takêņ. Ma embeņ yam ma tem netak pik yaņ êņ ma nêbônêlêm pik êntêk ma nênem yeņ êndêņ ya.' ⁸ *Vêm ma Wapômbêņ havak abô haviņ Ablaham ba hêv tabô neņgothe kupik vê hadêņ yani. Ma haveņ yam ma Ablaham habitak Aisak anêņ lambô ma hatôm wak baherņvi ba lahavulô ma hanņgothe Aisak anêņ kupik vê. Vêm ma Aisak habitak Jekop anêņ lambô, ma Jekop habitak hatôm bumalô laumiņ ba lahavuju takatu iniņ lambô. Ma thêlô sapêņ esopa tabô atu ba hêv.

⁹ * "Bumalô thêlô leņiņdaņ hathak Josep ba intu êv hadêņ nê loņ buyaņ ba êv vuli ba intu anyô Ijip te habitak Josep anêņ alaņ. Ma doņtom Wapômbêņ hamô haviņ yani ba ¹⁰ *hêv yani bulubiņ hathak malaiņ lomalama. Ba hêv auk mavi hadêņ Josep ek indum Ijip iniņ kiņ Pelo lamavi esak yani. Ba intu hatak yani ek imbitak anyô bêņ ek eyabiņ Ijip lôk anêņ unyak lôkmaņgiņ sapêņ.

¹¹ * "Haveņ yam ma bôm bêņ lôk malaiņ lomalama habitak Ijip lo Kenan iniņ

loņ sapêņ ba bumalô thêlô miņ hatôm nêpôm nômi. ¹² Ma Jekop halaņô nena nômi hamô Ijip. Êņ ma hêv bumalô thêlô ba i mông anôņ. ¹³ *Ma i bôlôņ yaņ, ma Josep hanaņ yanida bêņ hadêņ iviyaņ. Ma Pelo halaņô nena Josep anêņ lambô lôk iviyaņ êmô. ¹⁴ *Êņ ma Josep hêv abô ek lambô Jekop lôk anêņ avômalo sapêņ nêlêm. Thêlô hatôm 75. ¹⁵ *Ma Jekop halôk ba hi Ijip ba hamô aleba hama ma bumalô thêlô ema haviņ. ¹⁶ *Ma ewa iniņ kupik ba i elav hêk malak Sekem. Siô êņ ma Ablaham bôk hêv vuli hêk Hamol anêņ nali.

¹⁷ * "Waklavôņ atu ba Wapômbêņ bôk havak abô haviņ Ablaham lêk habobo injik anôņ, êņ ma alalôaniņ avômalo lêk ilumbak ba êv liņsiņ êmô Ijip. ¹⁸ *Vêm ma kiņ yaņ habitak anêņ Ijip ba hathôņ Josep paliņ. ¹⁹ *Ôpêņ hasau alalôaniņ avômalo ba hêv malaiņ hadêņ bumalô thêlô lôk hanaņ lôklokwaņ nena neja avômena kasek ende yaiņ ma nimbi i ni ek nema.

²⁰ * "Êņ ma Mose talêbô havathu yani, ma yani amena mavi hêk Wapômbêņ ma. Ma hatôm ayôņ lô ma eyabiņ yani hamô lambô anêņ unyak. ²¹ *Vêm ma êdô yani hamô yaiņ ma Pelo nalavi hawa ba

* 7:7: Kis 3:12

* 7:8: Stt 17:9-14; 21:4

* 7:9: Stt 37:11,28; 39:2,21-23

* 7:10: Stt 41:37-44

* 7:11: Stt 41:54; 42:1-2

* 7:13: Stt 45:1-4,16

* 7:14:

Stt 45:9-11; 46:27

* 7:15: Stt 46:1-7; 49:33

* 7:16: Stt 23:2-20; 33:19; Jos

24:32 * 7:17: Kis 1:7

* 7:18: Kis 1:8

* 7:19: Kis 1:11-22

* 7:20: Kis

2:2 * 7:21: Kis 2:3-10

hi hayabin̄ yani hatôm anêḡ namalô. ²² Ma Mose hathak unyak ba êdôn̄ yani hathak avômalô Ijip inin̄ auk mavi sapêḡ. Anêḡ abô lôk ku ma lôklokwan̄ anôn̄.

²³ “Mose anêḡ sondabêḡ hatôm 40 ma lahavin̄ ni ek ênjê anêḡ avômalô Isael. ²⁴ *Ma hayê Ijip te habulin̄ Isael yan̄. Êḡ ma hêv̄ Isael êḡ sa ba hik anyô Ijip atu anêḡ kambom liliḡ ba hik ôpêḡ vônô. ²⁵ Ma lahabi nena tem anêḡ avômalô neyala nena Wapômbêḡ hêv̄ yani ek nêḡm thêlô bulubin̄. Ma doḡtom mi. ²⁶ Haviyô hayaḡ ma Mose hi ma hayê anyô Isael ju ik i. Ma hadum ek nêḡm thai thêvô ek leḡḡḡimbin̄ i ba hanaḡ, ‘Ai, mamu ḡê loyaḡ. Ma uik am eka?’

²⁷ “Ma doḡtom ôpatu ba habulin̄ yan̄ hathô Mose pôn̄ḡḡ ba hanaḡ, ‘Opalê hatak o hatôm yêlôaniḡ anyô bêḡ lôk anyô nindum abô esak? ²⁸ *Tem nuḡḡwik ya vônô êtôm wakbôk ba huik Ijip alaḡ vônô e?’ ²⁹ *Mose halaḡô abô êḡ ma hasôv̄ ba hi hamô Midian inin̄ pik hatôm anyô masôm. Ma hawa nakaduḡ ju.

³⁰ * “Sondabêḡ 40 hale ba hi ma aḡela te hayô ek Mose hêk loḡ thiliv habobo dum Sainai. Aḡela êḡ hamô atum atu ba hathaḡ hamô alokwan̄ thaḡaḡ yaônate kapô. ³¹ Mose hayê ma hasoḡ kambom. Ma hi

habobo ek ênjê katô, êḡ ma Anyô Bêḡ hanaḡ nena, ³² ‘Ya libumi inin̄ Wapômbêḡ, Abraham lo Aisak ma Jekop inin̄ Wapômbêḡ.’ Êḡ ma Mose hakô kambom ba halowalin̄ ba miḡ hatôm ênjê ami.

³³ “Ma Anyô Bêḡ hanaḡ hadêḡ yani, ‘Ômbi anêḡm vem bokḡḡôp thô. Loḡ êntêk ba humiḡ ma loḡ mathêḡ. ³⁴ Yahayê kambom takatu ba Ijip idum hathak yenaḡ avômalô. Ma lêk yahalaḡô inin̄ asêḡ ba êntêk yahalêḡm ek yanêḡm thêlô vê. Aêḡ ba ôlêḡm ek yanêḡm o ba ondenu Ijip esak loḡbô.’

³⁵ * “Mose intu bôk thêlô êpôlik hathak ba enaḡ nena, ‘Opalê hatak o hatôm yêlôaniḡ anyô bêḡ lôk anyô nindum abô esak?’ Ma doḡtom hathak aḡela atu ba Mose hayê hatôm atum ba hathaḡ hamô alokwan̄ thaḡaḡ, Wapômbêḡ da hatak yani ek imbitak inin̄ anyô bêḡ lôk nêḡm thêlô bulubin̄. ³⁶ *Mose hawa thêlô vê hêk Ijip ba hi ma hadum nômbithi lôk lavôn̄ḡḡ hêk Ijip lôk ḡḡwêk Thalaleḡ ma loḡ thiliv hatôm sondabêḡ 40.

³⁷ * “Êntêk ma Mose atu ba hanaḡ hadêḡ avômalô Isael nena, ‘Wapômbêḡ tem etak môlôda te ba imbitak plopet. Ma tem enaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô êtôm êntêk ba lêk yahanan̄ hadêḡ môlô.’ ³⁸ *Yani êḡ intu hamô havin̄

* **7:24:** Kis 2:11-15 * **7:28:** Kis 2:14 * **7:29:** Kis 2:21-22; 18:3-4 * **7:30:** Kis 3:1-10 * **7:35:** Kis 2:14 * **7:36:** Kis 7:3; 14:21; Nam 14:33 * **7:37:** Lo 18:15 * **7:38:** Kis 19:3

bumalô takatu ba ethak donjom êmô loj thiliv. Ma hathak ba hi dum Sainai ma anjela hanañ abô hadêñ yani. Ma hawa Wapômbêñ anêñ abô takatu ba hêv lôkmala ek nêñ êndêñ alalô.

39 “Ma donjom bumalô thêlô êpôlik hathak anêñ abô. Lôk êdô yani ma ik kapôlôñij liliñ hale hi Ijip hathak loj bô. 40 *Ma enañ hadêñ Alon nena, ‘Opesañ ngôk doho ek endom yêlô. Mose atu ba hawa yêlô vê hêk Ijip ba alêm lêk hi doho ba yêlô athôn palin.’ 41 *Aêñ ba intu epesañ bokmanjao map te anêñ dahô ba êv da hadêñ yani. Ma engabôm nôñ lôk eloyeñ bêñ ek êv athêñ bêñ hadêñ nôñ atu ba epesañ hathak bahenij. 42 Ba intu Wapômbêñ havôlinj dôñ hadêñ thêlô ba hatak thêlô ek nêñem yeñ êndêñ wak lo ayôn ma vulin. Hatôm bôk eto hêk plopet inij kapya nena,

“ ‘Sêbôk atu ba môlô Isael ômô sondabêñ 40 hamô loj thiliv, oson nena uik bokmanjao lôk boksipsip ba ôêv hatôm da hadêñ ya e? Milôk.

43 Môlô bôk owa unim ngôk Molek anêñ malak yeñ lôk ngôk Leparñ anêñ vulinj dahô, ma ngôk dahô takatu ba opesañ ek nôñem yeñ êndêñ.

Aêñ ba intu tem yanêm môlô vê ba unu Babilon vidôm doho.’ Amos 5:25-27

44 “Sêbôk atu ba bumalô thêlô êmô loj thiliv ma malak yeñ hamô haviñ thêlô hatôm tabô. Thêlô elav malak yeñ êñ hatôm Wapômbêñ hanañ hadêñ Mose nena endav aêñ, lôk hatôm dahô atu ba Mose hayê. 45 *Vêñ ma Josua halom thêlô ba ewa avômalô takatu ba Wapômbêñ haliti i ba i inij pik. Ma inij bumalô bôk êv malak yeñ êñ hadêñ i ba ewa ba i pik lukmuk êñ haviñ i. Ma êmô pik êñ aleba Devit habitak. 46 *Wapômbêñ lamavi hathak Devit. Ma Devit hateñ mek ek endav malak yeñ ek Jekop anêñ Wapômbêñ êmô. 47 *Ma donjom nakaduj Solomon halav unyak êñ.

48 “Ma Wapômbêñ Lôkmanjinj minj hathak hamô unyak atu ba anyô elav ami. Hatôm plopet te bôk hanañ:

49 “Wapômbêñ hanañ nena, ‘Leñ ma yenañ balê atu ba yahayô hamô hatôm kinj, ma pik ma yenañ balê yaôna ek yahatak yavenkapô hayô haminj. Ma môlô udum ek nodav unyak alê te ek ya? Ma tem yamô êsê ek yanja lovak?

50 Ek malê nena yada yahapesañ nômkama

* 7:40: Kis 32:1 * 7:41: Kis 32:2-6

* 7:45: Jos 3:14-17

* 7:46: 2Sml

7:1-16 * 7:47: 1Kinj 6:1-38

* 7:51: Ais 63:10

takêḅ sapêḅ. Avanôḅ e?’ *Aisaia 66:1-2*

51 * “Môlô ḅê lemimôndôḅ kôḅôḅ. Môlô kapôlômim ma thektheḅ hatôm ḅê daluk. Wak nômbêḅ intu ma môlô ôpôlik hathak Lovak Matherḅ anêḅ abô hatôm libumi taksêbôk. 52 *Môlônim libumi bôk idum kambom hadêḅ plopet sapêḅ! Ma plopet takatu ba bôk enaḅ nena Anyô Thêthôḅ atu tem êlêm ma ik i pôpônô haviḅ. Ma lêk môlô onaḅ ôpêḅda bêḅ haviḅ ba uik vônô. 53 Môlô ma ḅê takatu ba bôk owa Wapômbêḅ anêḅ abô balabuḅ takatu ba aḅela êv, ma doḅtom miḅ osopa ami.”

Ik Stiven hathak valu ba hama

54 Thêlô elarḅ abô êḅ ma leḅḅmanij kambom hadêḅ Stiven ma ethaḅ veḅḅbôlêk lokwaḅ loḅ. 55 *Ma doḅtom Lovak Matherḅ hadum ku lôklokwaḅ hamô Stiven kapô ba yani hayê leḅ lôklokwaḅ ma hayê Wapômbêḅ anêḅ deda lôkmaḅḅij lôk Yisu hamiḅ Wapômbêḅ baḅ vianôḅ. 56 *Êḅ ma hanaḅ nena, “Ôḅḅô! Yahayê leḅ abyanaḅ ba Anyô Anêḅ Nakaduḅ atu hamiḅ Wapômbêḅ baḅ vianôḅ.”

57 Êḅ ma thêlô ibi leḅḅôndôḅ siḅ ma elam kaêk lôklala bomaḅ ma elarḅḅ ba i evaloḅ Stiven. 58 Ma êvôv yani hale malak lôḅ viyaiḅ

ma ik yani hathak valu. Nê takatu ba bôk enaḅ yani bêḅ, ibi iniḅ kwêv daim thô ba êdô hamô anyô muk te anêḅ valuvi ek eyabiḅ. Ôpêḅ anêḅ athêḅ nena Sol.

59 Ik Stiven hathak valu ma yani hateḅ mek nena, “Anyô Bêḅ Yisu, onja yadahôlôḅ.”

60 *Ma yani hêv yak ba habi vadôḅ halôk pik ma halam nena, “Anyô Bêḅ, miḅ ombaloḅ iniḅ kambom êntêk viyaḅ loḅ ami.” Halam aêḅ ma hama.

8

1-2 Ma Sol hayê nena ik Stiven vônô ma hêv lamavi. Ma ḅê vi atu ba esopa Wapômbêḅ anêḅ lahaḅḅij elav yani lôk kapôlôḅij malaiḅ kambom.

Sol habuliḅ avômalô êvhaviḅ

Hadêḅ wak êḅ ba hi ma êv malaiḅ lomaloma hadêḅ avômalô êvhaviḅ anêḅ Jelusalem. Êḅ ma êsôv mayaliv ba i hadêḅ loḅ bêḅ Judia lo Samalia. Ma aposel iyom êmô Jelusalem denaḅ. 3 *Êḅ ma Sol hadum ek imbuliḅ avômalô êvhaviḅ. Yani hi lounyak lounyak ba havalon anyô lo avi ba havôv i ba hatak i hamô koladôḅ.

Pilip hi Samalia

4 Ma avômalô takatu ba êsôv mayaliv ba i ma enaḅ Wapômbêḅ anêḅ Abô Mavi haveḅ loḅ nômbêḅ atu ba êyô. 5 Ma Pilip hi hayô malak bêḅ te anêḅ Samalia ba hanaḅ

* 7:52: Mat 23:31 * 7:55: Sng 110:1

* 8:3: Ap 9:1,13; 22:4; 26:9-11

* 7:56: Kol 3:1 * 7:60: Luk 23:34

abô hathak Yisu nena yani ma Mesia atu. ⁶ Avômalô bêñ anôñ elañô Pilip anêñ abô ba êyê lavôñiñ lôk nômbithi takatu ba hadum, ba intu elañô anêñ abô takatu ba hanañ katô. ⁷ Ma Pilip hêv ngôk kambom bêñ anôñ vê hêk avômalô, ma ngôk takêñ elañ ba eñgaliak lôklokwanñ ba ele yaiñ ba i. Ma hadum nê ivuviñ lôk nê veniñ kambom bêñ anôñ mavi hathak loñbô. ⁸ Aêñ ba avômalô malak bêñ êñ leñiñmavi bêñ anôñ.

Saimon anyô lôk ngôk sonjoñ

⁹ Anyô te hamô malak bêñ êñ ba anêñ athêñ nena Saimon. Yani ma anyô lôk ngôk sonjoñ ba hadum anêñ aloyak hamô loñ êñ sondabêñ bêñ anôñ ba avômalô Samalia êyê ba esoñ kambom. Ma yani hathak habam yanida nena, “Ya anyô lôk athêñ.” ¹⁰ Ma avômalô lôk athêñ bêñ lôk athêñ yaô ethak ititiñ yani ba enañ nena, “Yani intu ma Wapômbêñ anêñ lôklokwanñ atu ba elam nena Lôklokwanñ Bêñ.” ¹¹ Wak bêñ anôñ ma yani hadum nôñ takêñ ba intu avômalô esopa yani ek êyê anêñ aloyak takatu ba hadum ba nômbithi hathak habitak lôbôlônñ. ¹² Ma doñtom Pilip hayô ba hanañ Abô Mavi hathak Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak lôk Yisu Kilisi anêñ athêñ. Êñ ma anyô lo avi bêñ anôñ êvhaviñ ba ithik ñañ. ¹³ Ma Saimon hêvhaviñ haviñ ba ithik yani

halôk ñañ. Ma hasopa Pilip haveñ loñ nômbêñ atu ba yani hi ek hayê lavôñiñ lôk nômbithi lomalomoma takatu ba Pilip hadum. Êñ ma hasoñ kambom.

¹⁴ Aposel anêñ Jelusalem elañô nena avômalô Samalia lêk êvhaviñ Wapômbêñ anêñ abô. Êñ ma êv Pita lo Jon ba i hadêñ thêlô. ¹⁵⁻¹⁶ Thai êyô ma elañô nena avômalô Samalia takatu ba bôk êvhaviñ lo ithik ñañ hathak Anyô Bêñ Yisu anêñ athêñ, ma doñtom miñ ewa Lovak Mathenñ ami. Êñ ma thai eteñ mek ek thêlô neja Lovak Mathenñ. ¹⁷ *Etak baheñ hayô hêk thêlô, ma Lovak Mathenñ hayô hamô i.

¹⁸ Saimon hayê aposel ju atu etak baheñiñ hayô hêk avômalô ma Lovak Mathenñ hayô hamô i. Êñ ma hadum ek nêñ valuselenñ êndêñ thai ba hanañ, ¹⁹ “Nônêñ lôklokwanñ intu êndêñ ya imbiñ ek yahatak yabahenñ hayô hêk anyô te, ma ôpêñ tem enja Lovak Mathenñ.”

²⁰ Ma Pita hanañ nena, “Aisê? Hosonñ nena hatôm nêñ Wapômbêñ anêñ wapôm vuli e? O nêñ yak ba nu loñ atum imbiñ anêñ valu! ²¹ O miñ hatôm undum Wapômbêñ anêñ ku êntêk imbiñ yêlô ami. Mi anôñ! Kapôlôm miñ thêthônñ hêk Wapômbêñ ma ami. ²² Aêñ ba onde kapôlôm liliñ ma otak anêñ kambom êñ. Ma oteñ mek êndêñ Anyô Bêñ ek etak anêñ kapô esak anêñ

* 8:17: Ap 19:6

kambom takatu ba havuŋi hêk kapôlôm. ²³ Yahayê nena kapôlôm putup hathak kambom lomaloma ma kambom anêŋ lôklokwan havalonŋ o lonŋ majanŋ bomanŋ.”

²⁴ Ma Saimon hananŋ nena, “Notenŋ mek êndênŋ Anyô Bêŋ esak ya ek malainŋ takatu ba honanŋ miŋ êpôm ya ami.”

²⁵ Ma Pita lo Jon enanŋ Anyô Bêŋ anêŋ abô bêŋ lôk enanŋ hathak nôm takatu ba bôk êyê. Vêm ma êvôi Jelusalem hathak lonŋbô ba enanŋ Abô Mavi bêŋ havenŋ Samalia ininŋ malak nenanena.

Pilip lo anyô Itiopia te

²⁶ Ma Anyô Bêŋ anêŋ anjela hananŋ hadêŋ Pilip, “Umbyô ma ôndôk ba nu tamu lonŋondê atu ba hatak Jelusalem ma hi Gasa, lonŋ êŋ ma lonŋ thiliv.”

²⁷ Êŋ ma Pilip haviyô ma hasopa lonŋondê êŋ ma hayê anyô Itiopia te, yani ma anyô bêŋ atu ba hayabinŋ Itiopia ininŋ kwin Kandas anêŋ valuselenŋ. Ôpêŋ bôk êvê thalôk vê ek indum anêŋ ku. Ma hi Jelusalem ek hêv yenŋ hadêŋ Wapômbêŋ. ²⁸ Vêm ma hale hi anêŋ lonŋ hathak lonŋbô. Ma hathak anêŋ kalis ba hi ma hasam kapyâ atu ba plopêt Aisaia bôk hato. ²⁹ Ma Lovak Matherŋ hananŋ hadêŋ Pilip, “Nu bidonŋ ek kalis intu ma ombenŋ imbinŋ.”

³⁰ Êŋ ma Pilip halanŋvinŋ ba hi habobo kalis ma halanŋô

ôpatu hasam plopêt Aisaia anêŋ kapyâ. Ma Pilip hananŋ hik linŋ, “Hoyalâ abô intu ba hosam anêŋ ôdônŋ e?”

³¹ Ma ôpêŋ hananŋ, “Tem yayalâ aisê? Anyôlâ miŋ hamô ek enanŋ anêŋ ôdônŋ bêŋ êndênŋ ya ami.”

Êŋ ma hananŋ nena Pilip esak anêŋ kalis ba ni êmô imbinŋ yani.

³² Ma Wapômbêŋ anêŋ abô atu ba ôpêŋ hasam ma aêntêk, “Elom yani hatôm boksipsip atu ba elom hi ek nijik vônô.

Lôk hatôm boksipsip nakaduŋ atu ba ekapinŋ vuluk vê ba bônônŋ iyom,

lôk miŋ halanŋ ba hananŋ abô te ami.

³³ Thêlô êv mama bêŋ hadêŋ yani, ma miŋ idum abô thêthônŋ hathak yani ami.

Thêlô ik yani vônô, ba intu limi mi.” *Aisaia 53:7-8*

³⁴ Ma anyô êŋ hananŋ hik Pilip linŋ, “Plopêt êŋ hananŋ hathak yanida, mena anyô yanŋ?” ³⁵ Êŋ ma Pilip hananŋ Abô Mavi bêŋ anônŋ hathak Yisu hadêŋ ôpêŋ, mônŋ ma Aisaia anêŋ abô atu ba lêk hasam vêm ma hananŋ Wapômbêŋ anêŋ abô vi havinŋ.

³⁶⁻³⁷ *Thai evenŋ lonŋondê aleba êyô nanŋ te, ma ôpêŋ hananŋ hadêŋ Pilip, “Nônŋgô,

* **8:36-37:** Ap 10:47 * **8:36-37:** Nê lôkauk vi enanŋ nena abô doho atu ba Luk hato ma hêk denanŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Êŋ ma Pilip hananŋ, ‘Hôêvhavinŋ avanônŋ hêk kapôlôm, êŋ ma o hatôm.’ Ma yani hananŋ viyanŋ, ‘Yahêvhavinŋ Yisu Kilisi Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ.’

ṅaṅ êntêk hêk. Hatôm usik ya mena mi e?*" 38 Êṅ ma ôpêṅ hanaṅ ek nebalonṅ kalis loṅ. Ma thai lôk Pilip ibup ṅaṅ ma Pilip hathik yani. 39 Etak ṅaṅ ma kethenṅ oyaṅ ma Anyô Bêṅ anêṅ Lovak Mathenṅ hawa Pilip vê. Ma ôpêṅ miṅ hayê Pilip hathak loṅbô ami. Ma hi lôk lamavi. 40 *Ma Pilip hasonṅ kambom ek lêk habitak hayô Asotas. Êṅ ma hi lomalak lomalak ba hanaṅ Abô Mavi bêṅ havenṅ aleba hayô Sisalia.

9

Sol hale kapô lilin

1 *Ma Sol hanaṅ abô lôklokwaṅ denaṅ nena tem imbulinṅ lôk injik avômalô takatu ba esopa Anyô Bêṅ Yisu vônô. Ma hi hadêṅ anyô bêṅ habôk da 2 ek eto kapyâ êndêṅ ṅê bêṅbêṅ takatu ba eyabinṅ Israeḷ iniṅ unyak yeṅ takatu hamô Damaskas. Kapyâ êṅ hanaṅ nena Sol hapôm avômalô la esopa Yisu anêṅ loṅôndê, anyô mena avi, êṅ ma embalonṅ i ba enja ba êlêm Jelusalem êtôm ṅê koladônṅ. 3 Êṅ ma hatak Jelusalem ma hi Damaskas. Ma habobo Damaskas ma kethenṅ oyaṅ ma deda bêṅ te anêṅ leṅ hatôm damak hêv ba habi hayô hêk yani. 4 Ma hêv yak halôk pik ma halanṅ abô te halam hadêṅ yani aêntêk, "Sol, Sol, hubulinṅ ya eka?"

5 Ma Sol hanaṅ, "Anyô Bêṅ, o opalê?"

Ma ôpêṅ hanaṅ, "Ya Yisu ôpatu ba hubulinṅ. 6 Umbiyô ba nu malak lôṅ kapô. Ma tem nenaṅ êndêṅ o esak nôm atu ba undum."

7 Ma ṅê takatu ba evenṅ haviṅ Sol imiṅ bônônṅ iyom. Thêlô elanṅ abô, ma donṅtom miṅ êyê anyôla ami. 8 Êṅ ma Sol haviyô ma donṅtom miṅ hatôm ênjê tak ami. Ba intu evalonṅ yani baṅ ma edadi ba i Damaskas. 9 Hatôm waḷ lô ma yani mapusip ba miṅ hayaṅ nôm lo hanum ṅaṅ ami.

10 Yisu anêṅ anyô ku te hamô Damaskas ba anêṅ athêṅ nena Ananaias. Ma hayê wêṅ te atu ba Anyô Bêṅ hanaṅ hadêṅ yani nena, "Ananaias!"

Ma yani hanaṅ, "Anyô Bêṅ, ya êntêk yahamô."

11 Ma Anyô Bêṅ hanaṅ hadêṅ yani, "Umbiyô ba nu Judas anêṅ unyak hêk loṅôndê atu anêṅ athêṅ nena Thêthônṅ. Ma onanṅ injik linṅ nena, 'Sol anêṅ Tasus hamô mena mi e?' Yani lêk hateṅ mek. 12 Ma hatulak ma hayê wêṅ te nena anyô te anêṅ athêṅ nena Ananaias halêm hatak baṅ hayô hêk yani ek ênjê tak esak loṅbô."

13 Ma Ananaias hanaṅ viyaṅ nena, "Anyô Bêṅ, yahalanṅ abô bêṅ anônṅ hathak ôpêṅ. Yani hadum nôm kambom lomalama hadêṅ anêm avômalô mathenṅ anêṅ Jelusalem. 14 Ma ṅê bêṅbêṅ êbôk da êv lôklokwaṅ hadêṅ

yani ba halêm loŋ êntêk ek embalon avômalô takatu ba êvhavinŋ anêm athênŋ.”

15 *Ma doŋtom Anyô Bêŋ hanaŋ hadêŋ Ananias nena, “Nu. Bôk yahatak ôpêŋ yôv ek imbitak yenaŋ anyô ku ba enja yenaŋ athênŋ ba ni ek avômalô loŋ buyaŋ lôk iniŋ kiŋ ma avômalô Israeŋ imbiŋ. 16 *Ma tem yaŋgik malaiŋ lomaloma takatu ba tem êpôm yani esak yenaŋ athênŋ thô êndêŋ yani.”

17 Êŋ ma Ananias hi unyak atu kapô ma hatak baŋ hayô hêk Sol ma hanaŋ, “Aiyaŋ Sol, Anyô Bêŋ Yisu atu ba hapôm o halôk loŋondê hêv ya ba yahalêm ek nôŋgô tak esak loŋbô lôk Lovak Matherŋ êmbôlô kapôlôm siŋ.” 18 Ma kethenŋ oyaŋ ma nômla hatôm alim anêŋ kalak hagililiŋ hêk Sol madaluk. Ma hayê tak hathak loŋbô. Haviyô ma Ananias hathik yani. 19 Vêŋ ma hayaŋ nôŋm doho ma hawa lôklokwaŋ hathak loŋbô.

Sol hanaŋ Abô Mavi hamô Damaskas

Sol hamô haviŋ Yisu anêŋ nê ku takatu ba êmô Damaskas hatôm wak doho. 20 Vêŋ ma hi Israeŋ iniŋ unyak yeaŋ takatu ba hamô loŋ êŋ, ma hanaŋ bêŋ nena Yisu ma Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ. 21 *Avômalô takatu ba elanô anêŋ abô esonŋ kambom ba enaŋ, “Ôpêntêk ma ôpatu ba

bôk habuliŋ avômalô takatu ba êvhaviŋ Yisu anêŋ athênŋ anêŋ Jelusalem e? Ma lêk halêm loŋ êntêk ek embalon thêlô êtôm nê koladônŋ ba enja ba ni ek nê bêŋbêŋ êbôk da, aêŋ e?” 22 *Ma doŋtom Sol anêŋ lôklokwaŋ halumbak hi ba hi. Ma anêŋ abô hik thô hadêŋ avômalô Israeŋ takatu ba êmô Damaskas nena Yisu ma Mesia atu. Ma thêlô esonŋ kambom ba miŋ hatôm nenaŋ abôla ami.

23 Wak bêŋ anôŋ hale ba hi ma avômalô Israeŋ anêŋ loŋ êŋ ethak doŋtom ba ibutiŋ abô ek nijik Sol vônô. 24 Ma doŋtom Sol halaŋô abô hathak iniŋ auk êŋ. Wak lo bôlôvônŋ ma nê takêŋ eyabiŋ malak lôŋ êŋ anêŋ badêŋ abôlêk ek nijik yani vônô. 25 *Ma doŋtom bôlôvônŋ te ma Sol anêŋ nê ku ewa yani ba etak halôk vak sam bêŋ te kapô. Ma êlêlô halôk badêŋ anêŋ loŋ lovak te ba hi tamu badêŋ viyaŋ.

Sol hi Jelusalem

26 *Vêŋ ma Sol hi Jelusalem. Hayô ma lahaviŋ êmô imbiŋ avômalô êvhaviŋ, ma doŋtom thêlô sapêŋ êkô ek yani lôk miŋ êvhaviŋ nena yani ma Yisu anêŋ anyô ku te ami. 27 *Ma doŋtom Banabas hawa Sol ba hi hayô ek aposel. Ma hanaŋ abô hathak Sol nena bôk hayê Anyô Bêŋ halôk loŋondê ma Anyô Bêŋ hanaŋ abô hadêŋ

* 9:15: Ap 26:2; 27:24; Lom 1:5

* 9:16: 2Ko 11:23-28 * 9:21: Ap 8:3

* 9:22: Ap 18:28 * 9:25: 2Ko 11:32-33 * 9:26: Gal 1:17-19 * 9:27: 1Ko

yani. Ma hanaŋ nena Sol hamô Damaskas ma hanaŋ abô lôklokwaŋ hathak Yisu anêŋ athêŋ ma miŋ hakô ami. Ma aposel êvhaviŋ anêŋ abô. ²⁸ Aêŋ ba Sol hamô haviŋ i. Ma hi ba halêm hamô Jelusalem kapô ma hanaŋ abô bêŋ hathak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ ma kô mi. ²⁹ Ma yani hi hanaŋ abô haviŋ avômalô Israeŋ takatu ba ethak enaŋ abô Glik. Ma hawa iniŋ auk vose ek nênmimbiŋ Yisu. Ma donjom thêlô leŋŋmaniŋ ba idum ek nijik yani vônô. ³⁰ Ma abô êŋ hi hapôm nê êvhaviŋ. Ba intu ewa yani ba i Sisalia ma etak halôk yeŋ te ek ni Tasus.

³¹ Êŋ ma avômalô êvhaviŋ anêŋ Judia lo Galili ma Samalia êmô labali ba miŋ anyôla hêv malaiŋ hadêŋ i ami. Ma thêlô ibitak lôklokwaŋ ma Lovak Mathêŋ havatho thêlô kapôlôŋŋ loŋ. Thêlô êmô Anyô Bêŋ viŋŋ ma êbô anêŋ athêŋ. Ma avômalô êvhaviŋ ilumbak hi ba hi.

Pita hadum anyô havuviŋ te mavi

³² Pita hi havenŋ lomalak lomalak. Ma wak te ma hi ek ênjê avômalô mathêŋ anêŋ Lida. ³³ Loŋ êŋ ma hapôm anyô te ba anêŋ athêŋ nena Ainas. Yani kupik bôk havuviŋ ma hêk biŋ iyom hatôm sondabêŋ bahenŋvi ba lahavulô. ³⁴ Ma Pita hanaŋ, “Ainas, Yisu Kilisi lêk hadum o mavi. Umbiyô ma umbuvi anêm yêm.” Ma kethêŋ oyaŋ ma haviyô. ³⁵ Êŋ ma avômalô

Lida lôk Salon sapêŋ êyê yani, ma ele i liliŋ ba esopa Anyô Bêŋ.

Pita hik avi ŋama te liŋ

³⁶ Anêŋ Jopa ma avi êvhaviŋ te ba anêŋ athêŋ nena Tabita, ma hathak abô Glik nena Dokas. Wak nômbêŋ intu ma yani hadum kobom mavi lomalomâ lôk hêv avômalô siv sa. ³⁷ Pita hamô Lida denaŋ ma Dokas hapôm liŋŋ ba hama. Ma ithik anêŋ kupik ba êdô hêk unyak kapô te atu ba hêk daku vuliŋ. ³⁸ Jopa hamô habobo Lida ba intu avômalô êvhaviŋ elaiŋ nena Pita lêk hamô Lida, êŋ ma êv anyô ju ba i hadêŋ yani ma enaŋ lôklokwaŋ nena, “Ôlêm kethêŋ!”

³⁹ Êŋ ma Pita hi haviŋ thai ba êyô Jopa. Ma ewa yani ba i unyak kapô ali atu ba hêk daku vuliŋ. Avi tôp bêŋ anôŋ êmô unyak kapô êŋ ba elaiŋ. Thêlô ekalabu Pita siŋ ma ewa iniŋ kwêv thilibuŋ lôk sôp takatu ba Dokas bôk hamô ma hadu ba hêv hadêŋ i ma ik thô hadêŋ yani.

⁴⁰ Ma Pita hanaŋ ba avômalô sapêŋ ele yaiŋ ba i. Ma halek vadôŋ lêlô ma hateŋ mek. Vêm ma hik i liliŋ hadêŋ avi ŋama êŋ ma hanaŋ, “Tabita, umbiyô.” Ma madaluk hakyav ba hayê Pita ma haviyô hamô. ⁴¹ Ma Pita havalonŋ baŋ ma hêv yani liŋ haviyô hamiŋ. Ma halam avômalô mathêŋ lôk avi tôp takatu ba êlêm. Ma hik thô nena yani lêk haviyô lôkmala hathak lonbô.

⁴² Abô hathak nô m atu ba Pita hadum halanvin haven Jopa iniñ loñ sapêñ ba avômalô bêñ anôñ êvhaveñ Anyô Bêñ Yisu. ⁴³ Ma Pita hamô Jopa sonda doho haveñ Saimon, ôpatu ba hapesañ nômkama hathak alim kupik.

10

Konilias dalam Pita

¹ Anyô Lom te hamô Sisalia ba anêñ athêñ nena Konilias. Yani ma anyô vovak laik te ba hayabinj nê vovak ôdôn te hatôm 100 takatu ba êmô Lom iniñ nê vovak kapô ba elam i nena Nê Vovak Itali. ² Yani ma anyô hêv lêlê ek esopa Wapômbêñ anêñ lahaveñ. Ba yani lôk vênji lôk nali ethak êmô Wapômbêñ vibinj. Yani hathak hêv valuselenj bêñ anôñ hadêñ Israe l iniñ avômalô siv, ma wak nômbêñ intu ma hathak hateñ mek. ³ Wak te hatôm 3 kilok yanşinj ma hayê wêñ te nena Wapômbêñ anêñ añela te halêm ma hanañ, “Konilias!”

⁴ Ma Konilias hatitinj añela êñ lôklokwanj ba hakô kambom ma hanañ, “Anyô Bêñ, aisê?”

Ma añela hanañ, “Anêm mek nômbêñ atu ba hotenj lôk wapôm takatu ba hôêv hadêñ avômalô siv, lêk habitak hatôm da mavi hêk Wapômbêñ ma. ⁵ Aêñ ba nêm anyô doho ba ini Jopa ek neja anyô te anêñ athêñ nena Saimon, ma athêñ yanj nena Pita ba nêlêm. ⁶ Ôpêñ hamô

haveñ anêñ wase Saimon, ôpatu ba hapesañ nômkama hathak alim kupik. Anêñ unyak hamô habobo ñgwêk dañ.”

⁷ Añela hanañ abô takêñ yôv ma hi. Êñ ma Konilias dalam anêñ anyô ku ju lôk anyô vovak te atu ba hêk lêlê ek esopa Wapômbêñ. Ôpêñ ma Konilias anêñ anyô hamô haveñ yani. ⁸ Ma Konilias hanañ abô takêñ sapêñ hadêñ thêlô yôv, ma hêv i ba i Jopa.

Pita hayê wêñ te

⁹ Haviyô hayañ anêñ wاكلêvônj binj ma thêlô lêk ebobo nêyô malak bêñ Jopa. Ma wakma êñ iyom ma Pita hathak unyak vov atu ba kalônj ek etenj mek. ¹⁰ Ma hama kisi ba lahaveñ enjan nô m. Ma donjom êpôpêk nô m denañ ba ma hatulak ma hayê wêñ te aêntêk. ¹¹ Lenj abyañ ma nômla hatôm sôp bêñ te ba ibutinj anêñ dañ ayova loñ ma êlêlô halôk ba halêm. ¹² Sôp êñ kapô ma alim lomalomama hamô. Alim doho evenj hathak venjinj lo bahenjinj ma vi êyêyê hathak bôbônjinj ma vi ma menak lenjêvônj. ¹³ Ma abô te halêm hadêñ yani nena, “Pita, umbiyô. Nunjgwik ba nonjgwanj.”

¹⁴ *Ma Pita hanañ, “Anyô Bêñ, ya milôk. Nôm takêñ ma balabuñ hanañ nena lelaik ba miñ bôk yahanj ami.”

¹⁵ *Ma abô êñ hanañ hathak loñbô nena, “Nôm takatu ba Wapômbêñ hadum

ba habitak mabuᅇ ma miᅇ onañ nena lelaik ami.”

16 Nôm êᅇ habitak hatôm bôlôᅇ lô ma kethēᅇ oyaᅇ ma sôᅇ lôk alim takēᅇ hathak leᅇ hathak loᅇbô ba hi.

17 Ma Pita lahabi wēᅇ êᅇ anēᅇ ôdôᅇ denañ ma ᅇ takatu ba Konilias hēᅇ i ba êlēm êyô. Thêlô êbôlēm Saimon anēᅇ unyak aleba êyô imiᅇ unyak abôlêk. 18 Ma elam nena Saimon atu ba elam nena Pita hamô mena mi e?

19 Ma Pita lahabi wēᅇ atu denañ ma Lovak Mathēᅇ hanaᅇ, “Ondaᅇ, anyô lokwanᅇlô êbôlēm o evenē. 20 Ba intu nu tamu pik. Ma miᅇ ôkô ek nu imbiᅇ thêlô ami. Mi, yahēᅇ thêlô ba êlēm ba intu nu imbiᅇ i.”

21 Ma Pita habup ma hanaᅇ, “Ya ôpatu ba môlô ôbôlēm êᅇ êntêk. Môlô ôlēm eka?”

22 Ma thêlô enañ, “Konilias hēᅇ yêlô ba alēm. Yani ma Lom iniᅇ anyô vovak laik te. Yani ma anyô thêthônᅇ ba hathak hamô Wapômbēᅇ vibinᅇ. Ma avômalô Israēl takatu ba eyala yani êyê nena yani ma anyô mavi te. Ma aᅇla mathēᅇ te hanaᅇ hadēᅇ yani ek endam o ba nu anēᅇ unyak ek endañô abô takatu ba tem onañ.” 23 Pita hanaᅇ iniᅇ abô ma hanaᅇ ek ini nēmô unyak kapô imbiᅇ yani.

Pita hayô Konilias anēᅇ unyak

Lôkbôk ma Pita hi haviᅇ thêlô ma ᅇ êvhaviᅇ doho anēᅇ Jopa i haviᅇ. 24 Thêlô evenē aleba êk loᅇôndê, ma haviyô hayaᅇ ma i ba êyô Sisalia. Ma Konilias hēᅇ ma ek thêlô. Ma halam anēᅇ avômalô lôk anēᅇ ᅇ môlô ba thêlô ethak doᅇtom êmô anēᅇ unyak kapô ba eyabinᅇ Pita. 25 Pita hayô unyak kapô ma Konilias halek vadôᅇ lêlô hamô valuvi ma habô yani. 26 *Ma doᅇtom Pita hanaᅇ nena, “Umbiyô, ya ma anyô pik hatôm o.”

27 Ma Pita hanaᅇ abô haviᅇ yani ma hi unyak kapô ma hayê nena avômalô bēᅇ anôᅇ lêk ethak doᅇtom ba êmô. 28 Ma hanaᅇ hadēᅇ thêlô, “Môlô oyala nena Israēl iniᅇ balabuᅇ hanaᅇ lôklokwanᅇ nena yêlô Israēl miᅇ hatôm namô imbiᅇ avômalô loᅇ buyañ ba nambitak nayô iniᅇ unyak kapô ami. Ma doᅇtom Wapômbēᅇ hik thô hadēᅇ ya nena miᅇ hatôm yandam anyô te nena lelaik mena kambom ami. 29 Ba intu ôêᅇ anyô ba êlēm ek neja ya, ma miᅇ yahanaᅇ abôla ami. Mi, yahalēm iyom. Aēᅇ ba hatôm onañ anēm auk atu ba holam ya ba yahalēm hathak bēᅇ êndēᅇ ya mena mi e?”

30 Ma Konilias hanaᅇ, “Wak ayova hale ba hi ma yahamô yenaᅇ unyak kapô ba yahateᅇ mek hadēᅇ wakma êntêk hatôm 3 kilok yaᅇsiᅇ. Êᅇ ma anyô te hamiᅇ yamalenᅇ ba anēᅇ kwêᅇ lôk sôᅇ ma

* 10:26: Ap 14:13-15; ALK 19:10

thapuk anôḡ oyaḡ. ³¹ Ma hanaḡ, ‘Konilias, Wapômbêḡ lêk halanaḡ anêm mek lôk wapôm takatu ba hôêv hadêḡ ḡê siv. ³² Aêḡ ba nêm abô ni Jopa ek Saimon atu ba elam nena Pita. Yani hamô haviḡ anêḡ wase Saimon ôpatu ba hapesaḡ nômkama hathak alim kupik. Anêḡ unyak hamô habobo ḡḡwêk daḡ.’ ³³ Aêḡ ba yahêv abô kethêḡ ek o, ma hudum nôḡ mavi ba lêk hôlêm yôv. Lêk yêlô sapêḡ athak doḡtom ba amô Wapômbêḡ ma ek nadaḡô abô takatu ba Anyô Bêḡ hanaḡ hadêḡ o ek onanaḡ êndêḡ yêlô.”

Nê loḡ buyaḡ elanaḡ Abô Mavi

³⁴ *Êḡ ma Pita hanaḡ abô hadêḡ thêlô nena, “Avanôḡ biḡ, lêk yahayala nena Wapômbêḡ hadum kobom doḡtom hadêḡ avômalô lodôḡlodôḡ. Ma miḡ lamavi hathak ôdôḡ te iyom ami. ³⁵ Mi, yani lamavi hathak avômalô lodôḡlodôḡ sapêḡ atu ba elovak yani vibiḡ ba idum nôḡ takatu ba thêthôḡ. ³⁶ Môlô oyala abô atu ba Wapômbêḡ hêv hadêḡ yêlô avômalô Israeḡ. Abô êḡ hanaḡ hathak Abô Mavi atu ba hadum ek avômalô nêḡmô yôhok imbiḡ yani hathak Yisu Kilisi anêḡ ku. Yani ma avômalô sapêḡ iniḡ Anyô Bêḡ. ³⁷ *Ma môlô bôk oyala nômbêḡ atu ba habitak Israeḡ

iniḡ loḡ yôv. Môḡ ma habitak anêḡ Galili ba Jon anyô hathik ḡaḡ hanaḡ ek avômalô nisik ḡaḡ. ³⁸ *Lôk oyala nena Wapômbêḡ bôk hêv Lovak Matheḡ lôk lôkliḡyak bêḡ hadêḡ Yisu anêḡ Nasalet hatôm mek ek indum ku. Ma hi lomalak lomalak ma hadum mavi. Wapômbêḡ hamô haviḡ yani ba intu hadum avômalô takatu ba êḡmô Sadaḡ anêḡ lôklokwaḡ vibiḡ ibitak mavi hathak loḡbô.

³⁹ “Ma yêlô aposel anaḡ hathak nôḡ takatu ba yêlô ayê yani hadum haveḡ Jelusalem lôk Israeḡ iniḡ loḡ sapêḡ bêḡ hadêḡ avômalô. Thêlô ik yani hathak a ba hama, ⁴⁰ ma doḡtom wak te lô ma Wapômbêḡ hik yani liḡ hathak loḡbô ek injik i thô êndêḡ avômalô. ⁴¹ *Avômalô sapêḡ miḡ êyê yani ami. Mi, yêlô ḡê takatu ba bôk halam yôv ek nanaḡ nôḡ takêntêk bêḡ intu aḡ lo anum haviḡ yani hadêḡ waklavôḡ haviyô hathak loḡbô. ⁴² *Ma yani hanaḡ hadêḡ yêlô ek yêlô nanaḡ anêḡ Abô Mavi bêḡ êndêḡ avômalô lôk nanaḡ bêḡ aêntêk, ‘Wapômbêḡ bôk hatak yani yôv ek endanaḡ avômalô lôkmala lôk ḡama iniḡ abô.’ ⁴³ *Plopet bô sapêḡ bôk enaḡ nena avômalô takatu ba êv haviḡ yani ma tem Wapômbêḡ nêḡ iniḡ kambom vê esak anêḡ athêḡ.”

* **10:34:** Lo 10:17; Lom 2:11 * **10:37:** Mat 4:12-17 * **10:38:** Mat 3:16; Luk 4:17-21 * **10:41:** Luk 24:42-43; Ap 1:8 * **10:42:** Ap 17:31; 1Pi 4:5 * **10:43:** Ais 53:5-6; Jer 31:34; Ap 2:38 * **10:44:** Ap 11:15; 15:8

44 *Pita hanaŋ abô êŋ denaŋ ma Lovak Matherŋ hayô hamô avômalô takatu ba elanô anêŋ abô. 45-46 *Ma Islael iniŋ nê êvhaviŋ takatu ba iviŋ Pita ba i, elanô thêlô enaŋ abô masôm lôk êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ. Ba intu esonŋ kambom ba enaŋ nena, “Wapômbêŋ hêv Lovak Matherŋ hadêŋ avômalô loŋ buyaŋ hatôm alalô.”

Êŋ ma Pita hanaŋ, 47 “Thêlô ewa Lovak Matherŋ hatôm alalô nê Islael. Ma opalê hatôm imiŋ thêlô loŋ siŋ ek nisik ŋaŋ?” 48 *Êŋ ma hanaŋ nena, “Môlô nusik ŋaŋ esak Yisu Kilisi anêŋ athêŋ.” Nê takêŋ ithik ŋaŋ yôv ma enaŋ ek Pita êmô wak doho imbiŋ thêlô.

11

Pita hanaŋ hathak ku takatu ba hadum haviŋ avômalô loŋ buyaŋ

1 Aposel lôk avômalô êvhaviŋ takatu ba êmô Judia elanô nena avômalô loŋ buyaŋ lêk ewa Wapômbêŋ anêŋ abô haviŋ. 2 Vêm ma Pita havôhi Jerusalem hathak loŋbô ma nê êvhaviŋ takatu ba lôklokwaŋ ek neŋgothe kupik, ethaŋ yani 3 *ba enaŋ, “Hu nê loŋ buyaŋ takatu ba miŋ eŋgothe kupik ami iniŋ unyak ma hoanŋ nôm haviŋ i eka?”

4 Êŋ ma Pita hanaŋ hathak nômkama takatu ba habitak ba hanaŋ nena, 5 * “Yahamô malak bêŋ Jopa ba yahateŋ

mek hamô, êŋ ma yahatu-lak ma yahayê wêŋ te aêntêk. Nôm late hatôm sôp bêŋ te ba ibutiŋ anêŋ daŋ ayova loŋ ma êlêlô anêŋ leŋ halôk ba halêm habup ek ya. 6 Ma sôp êŋ kapô ma yahayê alim pik loma-loma takatu ba evenŋ hathak veŋiŋ lo baheniŋ ma alim kamunŋ kambom lôk alim vi atu ba êyêyê hathak bôbôŋiŋ ma menak leŋlêvônŋ haviŋ. 7 Êŋ ma yahalanô abô te halam hadêŋ ya nena, ‘Pita, umbiyô, nunŋwik ba nonŋwaŋ.’

8 “Ma donŋtom yahanaŋ, ‘Anyô Bêŋ, ya milôk. Nôm takêŋ ma balabuŋ hanaŋ nena lelaik ba miŋ bôk yahaŋ dokte ami.’

9 “Êŋ ma abô anêŋ leŋ hanaŋ hathak loŋbô nena, ‘Nôm takatu ba Wapômbêŋ hadum ba habitak mabuŋ, ma miŋ onanŋ nena lelaik ami.’ 10 Abô êŋ habitak hatôm bôlônŋ lô. Ma nôm takêŋ hathak leŋ hathak loŋbô ba hi.

11 “Êŋ ma ketheŋ oyaŋ ma anyô lokwaŋlô êyô imiŋ unyak atu ba yahamô. Thêlô ma anyô bêŋ te anêŋ Sisalia hêv i ba êlêm ek ya. 12 Ma Lovak Matherŋ hanaŋ hadêŋ ya, ‘Nu umbiŋ thêlô ma miŋ ôkô ba lemluvi ami.’ Ma aiyaŋ bahenŋvi ba lahavute anêŋ Jopa atu ba bôk i haviŋ ya êntêk lêk êlêm. Ma yêlô lôkthô abitak ayô ôpêŋ anêŋ unyak kapô. 13 Ma ôpêŋ hanaŋ nena yani hayê aŋela hayô anêŋ unyak

* 10:45-46: Ap 2:4; 19:6

* 10:48:

Ap 19:5

* 11:3: Ap 10:28; Gal 2:12

* 11:5: Ap 10:9-48

kapô ba hanañ, ‘Nêm anyô doho ba ini Jopa ek neja Saimon, anêñ athêñ yan nena Pita ba êlêm. ¹⁴ *Yani tem enañ abô êndêñ mólô. Ma hathak abô êñ ma Wapômbêñ tem nêm o lôk anêm avômalô bulubiñ.’

¹⁵ *‘Aêñ ba yahadum ek yanañ abô êndêñ thêlô ma kethen oyañ ma Lovak Matherñ halôk ba halêm hayô hamô thêlô hatôm sêbôk ba môñ anôñ ma hayô hamô alalô. ¹⁶ *Êñ ma yalenñabi Anyô Bêñ anêñ abô atu ba bôk hanañ nena, ‘Jon hathik avômalô hathak ñañ, ma donñtom Wapômbêñ tem isik esak Lovak Matherñ.’ ¹⁷ Thêlô êvhaviñ Anyô Bêñ Yisu Kilisi hatôm alalô bôk aêvhaviñ yani. Êñ ma Wapômbêñ hêv anêñ Lovak Matherñ hatôm wapôm hadêñ thêlô hatôm bôk ba hêv hadêñ alalô. Ba intu ya opalê ba hatôm yangêk Wapômbêñ anêñ lahaviñ loñ siñ?’

¹⁸ *Thêlô elañô abô êñ ma bônôñ ba êbô Wapômbêñ anêñ athêñ ba enañ, ‘Intu êñ, avômalô takatu ba ele kapôlôñiñ liliñ ma Wapômbêñ tem enja thêlô ba nêm lôkmala êndêñ i ma alalô Israeël lôk ñê loñ buyañ imbiñ.’

Avômalô êvhaviñ anêñ Antiok

¹⁹ *Ma ik Stiven vônô ma êv malaiñ hadêñ avômalô êvhaviñ vi haviñ. Ba intu

ñê êvhaviñ bêñ anôñ anêñ Jelusalem êsôv ba i luvuluvu. Vi i Ponisia ma vi i ñgavithôm Saipulus ma vi i Antiok. Ma enañ Yisu anêñ Abô Mavi hadêñ avômalô Israeël takatu ba êmô loñ takêñ iyom, ma ñê loñ buyañ ma mi. ²⁰ Ma donñtom ñê êvhaviñ doho anêñ Saipulus lo Sailini, i Antiok ma enañ Anyô Bêñ Yisu anêñ Abô Mavi hadêñ avômalô Glik haviñ. ²¹ Ma Anyô Bêñ anêñ lôkliñyak hamô haviñ thêlô. Ba intu avômalô bêñ anôñ êvhaviñ ba ik kapôlôñiñ liliñ hadêñ Anyô Bêñ.

²² *Êñ ma avômalô êvhaviñ anêñ Jelusalem elañô abô hathak nôm takatu ba habitak Antiok ma êv Banabas ba hi loñ êñ. ²³ Ma hi hayô ma hayê Wapômbêñ hêv anêñ wapôm hadêñ thêlô, ma yani lamavi. Ma hik thêlô sapêñ iniñ auk liñ ek nesopa Anyô Bêñ êñjêk kapôlôñiñ êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. ²⁴ Banabas ma anyô mavi ba hêvhaviñ lôkliñyak. Ma Lovak Matherñ hadum ku lôklokwañ hamô yani kapô. Ma avômalô bêñ anôñ anêñ loñ êñ êvhaviñ Anyô Bêñ.

²⁵ *Vêm ma Banabas hi Tasus ek êmbôlêm Sol. ²⁶ Hapôm yani ma hawa ba hi Antiok hathak loñbô ba thai êmô hatôm sondabêñ te haviñ avômalô êvhaviñ anêñ Antiok ma êdôñ avômalô bêñ anôñ hathak Wapômbêñ anêñ abô. Antiok ma loñ môñ anôñ

* 11:14: Ap 16:31 * 11:15: Ap 2:4
14:27 * 11:19: Ap 8:1-4 * 11:22: Ap 4:36

* 11:16: Ap 1:5 * 11:18: Ap 13:48;
* 11:25: Ap 9:30

atu ba elam avômalô êvhaviņ nena Kilisi anêņ avômalô.

²⁷ Banabas lo Sol êmô Antiokdenaņ ma plopet doho etak Jelusalem ba i tamu Antiok. ²⁸ *Ma thêlô te, anêņ athêņ nena Agabas, hamiņ ba hanaņ hathak Lovak Mather anêņ lôklokwaņ nena bôm bêņ tem imbitak pik sapêņ. (Hadêņ waklavôņ Klodias hamô hatôm Lom iniņ kiņ ma abô êņ hik anôņ.) ²⁹ Aêņ ba avômalô êvhaviņ evak abô ek nênem valuselen ni ek iviyaņ takatu ba êmô Judia ek nênem thêlô sa. Nê êvhaviņ tomtom êv valuselen hatôm atu ba thêlô êpôm. ³⁰ *Thêlô isup yôv ma êv hadêņ Banabas lo Sol ek nênem êndêņ avaka takatu ba eyabiņ avômalô êvhaviņ anêņ Jelusalem.

12

Helot hik Jems vônô ma hadô Pita hamô koladôņ

¹ Waklavôņ atu ba nôm takêņ habitak ma Kiņ Helot Aglipa havalon avômalô êvhaviņ doho ek nênem vovaņ êndêņ i imbiņ. ² Ma hanaņ ba edabêņ Jon anêņ yaņ Jems laselo kisi hathak biņ vovak ba hama. ³ Ma hayê nena avômalô Israeļ leņiņmavi hathak nôm êņ, êņ ma evalon Pita haviņ. Yani hadum nôm êņ hadêņ waklavôņ Eyaņ Polom Yis Mi. ⁴ Havalon Pita, êņ ma hadô hamô koladôņ ma hatak yani halôk nê vovak ôdôn ayova baheniņ. Nê

vovak ôdôn ayova êņ iniņ nê vovak hatôm ayova ayova eyabiņ yani. Helot lahabi nena waklavôņ Hale ba Hi anêņ dan, ma tem enja Pita ende yaņ ba imiņ avômalô maleņiņ ek enaņ yani bêņ.

⁵ Pita hamô koladôņ ma avômalô êvhaviņ eteņ mek lôklokwaņ ek Wapômbêņ nêem yani sa.

⁶ Ma bôlôvôn te ma Pita hêk sôm hêk nê vovak lokwanju malêvôn. Ma ekak baņ luvi hathak seņ ju ba êthô hathak anyô vovak ju atu baheniņ. Ma sôp bidon vi eyabiņ koladôņ abôlêk. Helot bôk hanaņ yôv nena biyamôn lôkbôk ma tem neja yani ende yaņ ek indum abô. ⁷ Ma ketheņ oyaņ ma deda bêņ habi halôk koladôņ kapô ma Anyô Bêņ anêņ aņela te hayô. Ma hapetav Pita baya vi ma hik liņ ba hanaņ, “Umbiyô ketheņ!” Ma seņ ju atu hêv yak hêk Pita baņ.

⁸ Êņ ma aņela hanaņ hadêņ yani, “Umbuliv o siņ esak anêem sôp ma nuņgwik anêem bokņgôp.” Ma Pita hadum aêņ ma aņela hanaņ, “Nuņgwik anêem kwêv daim ba osopa ya.” ⁹ Êņ ma Pita hasopa aņela ba thai i, ma doņtom hason nena yani hayê wêņ ma miņ nôm avanôn ami. ¹⁰ *Thai ele ba i ma êv nê eyabiņ koladôņ abôlêk lokwanju atu liliņ ba ele ba i. Êņ ma thai i êyô badêņ abôlêk atu ba epesaņ

* 11:28: Ap 21:10 * 11:30: Ap 12:25

* 12:10: Ap 5:19

hathak aen, ma badêḅ abôlêk êḅ da hakyav ma thai ele yain ba i malak bêḅ. Ma esopa loḅondê te ba i. Ma kethen oyaḅ ma aḅela hatak Pita ba hi.

11 Yôv ma Pita anêḅ auk hathak ba hanaḅ, “Lêk yahayala avanôḅ nena Anyô Bêḅ hêv anêḅ aḅela ba halêm hawa ya vê hêk Helot baḅ lôk nômkama sapêḅ atu ba avômalô Israeḅ eson nena tem nindum aêḅ esak ya.”

12 Yani lahabi abô êḅ yôv ma hi Jon talêbô Malia anêḅ unyak. Jon anêḅ athêḅ yaḅ nena Mak. Avômalô bêḅ anôḅ lêk ethak doḅtom ba eten mek êmô. 13 Ma Pita hapididiḅ unyak abôlêk hamiḅ viyain ma avi ku te ba anêḅ athêḅ nena Loda, hi ek injik unyak abôlêk vê. 14 Ma doḅtom halanô Pita laselo katô, êḅ ma lamavi anôḅ ba halanviḅ hi unyak kapô hathak loḅbô ma miḅ hik unyak abôlêk vê ami. Ma hanaḅ hadêḅ thêlô, “Pita hamiḅ unyak abôlêk!”

15 Ma thêlô miḅ êvhaviḅ yani ami ba enaḅ, “O avi molo.” Ma doḅtom yani lôklokwaḅ ba hanaḅ, “Mi anôḅ, yanida intu hamiḅ.” Êḅ ma enaḅ nena, “Betha Pita anêḅ aḅela la.”

16 Ma doḅtom Pita hapi-didiḅ unyak abôlêk hamiḅ denaḅ. Êḅ ma thêlô ik unyak abôlêk vê ma êyê Pita ba eson kambom. 17 Ma Pita hik thô hathak baḅ nena thêlô bônôḅ ma hanaḅ hathak nômkama

takatu ba Anyô Bêḅ hadum ba hawa yani vê hêk koladôḅ. Ma hanaḅ, “Nonanḅ abô êntêk êndêḅ Jems lôk nê êvhaviḅ vi imbiḅ.” Ma hatak i ba hi buyaḅ.

18* Haviyô hayaḅ ma nê vovak takatu ba eyabiḅ koladôḅ êyê nena Pita miḅ hamô ami. Êḅ ma eboloba ba enaḅ may-aliv, “Pita hamô sê?” 19 Ma Helot hêv nê vovak ba i ek nêmbôlêm Pita, ma doḅtom miḅ êpôm ami. Êḅ ma hanaḅ hik nê takatu ba eyabiḅ Pita hamô koladôḅ liḅ lôklokwaḅ nena idum aisê? Ma doḅtom thêlô enaḅ nena injo. Êḅ ma Helot hanaḅ ek nijik sapêḅ vônô.

Vêm ma Helot hatak Judia ma halôk ba hi hamô Sisalia.

Kiḅ Helot Aglipa hama

20 Ma Helot bôk lamaniḅ hathak avômalô Taia lo Saidon. Ba hi hamô Sisalia, êḅ ma thêlô evak abô ek ini nepesaḅ abô imbiḅ yani ek malê nena thêlô ethak ewa nômkama anêḅ kiḅ anêḅ loḅ. Ba intu thêlô enaḅ abô haviḅ Blastas ôpatu ba hayabiḅ Helot anêḅ unyak kapô ma yani halôk ek nêmkama thêlô sa. Êḅ ma hatak wakma te ek thêlô nepesaḅ abô imbiḅ kiḅ.

21 Ma wakma êḅ hayô ma Helot hik kiḅ iniḅ nômkama kêkêlô ma hi hamô anêḅ loḅ kiḅ. Êḅ ma hanaḅ abô hadêḅ avômalô takêḅ. 22 Ma elam aêntêk, “Abô êntêk ma miḅ anyô lenjselo ami. Mi, wapômbêḅ te laselo.”

* 12:18: Ap 5:22-24 * 12:23: Dan 5:20

23 *Ma Helot halanô inin abô ba lamavi hathak i ma miñ habam Wapômbêñ anêñ athêñ ami. Ba intu kethen oyan ma Anyô Bêñ anêñ anjela hik yani ba matinyak yaônena eyan yani ba hama.

24 *Malain lomaloma hapôm avômalô êvhaveñ, ma donjom Wapômbêñ anêñ abô halumbak ba halanvin ba hi luvuluvu.

25 *Ma Banabas lo Sol ik inin ku atu ba êv hadênñ thai dan sin halôk Jelusalem, ma ele i Antiok hathak lonbô. Ma ewa Jon atu ba elam nena Mak ba hi haveññ thai.

13

Êv Banabas lo Sol ek ini nena Wapômbêñ anêñ abô

1 Êntêk ma plopet lôk nê êdôn Wapômbêñ anêñ abô takatu ba êmô Antiok inin athênñ: Banabas lo Simeon elam nena Niga* ma Lusius anêñ Sailini lo Sol ma Manain bôk ba thai lôk Kin Helot Antipas yaôna ma even haveññ i. 2 *Wak te ma thêlô ethak donjom ba evak balabuñ nôk ek neten mek ma êv yen hadênñ Anyô Bêñ. Êñ ma Lovak Mathen hanañ nena, “Notak Banabas lo Sol ek nindum ku takatu ba yahalam thai ek nindum.”

3 *Êñ ma thêlô evak balabuñ ek netak nôk neten mek esak lonbô. Vên ma etak bahenjin hayô hêk thai ma êv

thai ba i ek nindum ku takatu ba Lovak Mathen hanañ.

Banabas lo Sol i ngavithôm Saipulus

4 Ma Lovak Mathen hênñ thai ba i ibup tamu malak Selusia, ma ethak yen te ba i ngavithôm Saipulus. 5 *Thai ethak malak Salamis ma enan Wapômbêñ anêñ Abô Mavi hamô Israel inin unyak yen takatu ba êmô lon êñ. Ma Jon Mak haveññ haveññ thai ek nêk thai sa.

6 Thai even ngavithôm Saipulus anêñ lomalak nena nena aleba êyô Papos. Lon êñ ma thai êyê anyô Israel te atu ba hathak hadum ngôk songon. Yani ma plopet abôyan haveññ. Ba anêñ athênñ nena Ba-Yisu. 7 Yani hathak hamô haveññ Lom inin anyô bêñ atu ba hayabin lon êñ, ba anêñ athênñ nena Segius Polus. Segius Polus ma anyô lôk auk mavi. Yani lahavin endanô Wapômbêñ anêñ abô ba intu halam Banabas lo Sol ba êlêm. 8 Ma donjom Ba-Yisu hadum ek esale thai inin abô thô ma lahavin injik Lom inin anyô bêñ anêñ auk liliñ ek miñ nêmbinñ thai inin abô ami. (Ba-Yisu anêñ athênñ hathak abô Glik nena Elimas ma anêñ ôdôn ma anyô lôk ngôk songon.) 9 Êñ ma Lovak Mathen hava Sol atu ba elam nena Pol kapô sin, ma hatitin Elimas lôklokwan ma hanañ nena, 10 “O ma Sadañ anêñ nakadun ba intu hôpôlik

* 12:24: Ais 55:11 * 12:25: Ap 11:29-30; 15:37 * 13:1: Niga anêñ ôdôn nena nê kupik lonjavu. * 13:2: Ap 9:15 * 13:3: Ap 6:6 * 13:5: Ap 12:12; 15:39

hathak kobom takatu ba thêthônj! Kapôlôm hayô sinj hathak abôyanj lôk kambom lomaloma sapêj. Wak nômbêj intu ma hothavuthinj Anyô Bêj anêj abô thêthônj ba habitak hatôm abôyanj. ¹¹ *Aêj ba ondanô! Anyô Bêj anêj banj tem epetav o êndêj êntêk. Ba malem tem pusip ba miñ hatôm nôngô wak anêj deda ami ma tem ômô aêj dokte vêmam.”

Ma kethen oyanj ma Elimas hayê nômlate hatôm buliv lôk momañinij hava madaluk sinj. Ma yani havalonj nômkama yakyak ek êpôm anyô te ek embalonj yani banj ba endom yani ba ni. ¹² Anyô bêj Lom atu hayê nôm êj ma hasonj kambom hathak Anyô Bêj anêj abô atu ba thai enanj ma hêvhavinj.

Thai enanj Abô Mavi hamô Antiok anêj Pisidia

¹³ *Ma Pol thêlô etak Papos ma ewa yej ba i Pega anêj plovins Pampilia. Ma donjom Jon Mak hatak thêlô ba havôhi Jelusalem hathak lonjbô. ¹⁴ Êj ma etak Pega ma i Antiok anêj Pisidia. Ma Sabat ma thêlô i êyô avômalô Israe inij unyak yej ma êlôk êmô. ¹⁵ Esam abô balabunj lôk plopet inij abô yôv, êj ma unyak yej inij nê bêj êv abô hadêj Pol thêlô ba enanj, “Aijan thêlô, unim abôla hamij ek nobatho avômalô

inij kapôlônij lonj, êj ma nonanj.”

¹⁶ Ma Pol haviyô hamij ma hik thô hathak banj ba hananj, “Môlô avômalô Israe lôk nê lonj buyanj takatu ba ôêv yej hadêj Wapômbêj, nodanjô ya! ¹⁷ *Sêbôk ma Israe inij Wapômbêj halam alalôanij bumalô thêlô ba etak inij lonj ba i êmô Ijip ma habi anêj wapôm sam hadêj i ba ibitak lôkmanjinj. Ma havej yam ma halom thêlô vê hêk Ijip hathak anêj lôklokwanj bêj. ¹⁸ *Ma êmô lonj thiliv hatôm sondabêj 40 ba idum kambom lomaloma, ma donjom hayabinj thêlô mavi. ¹⁹ *Ma yani hêv avômalô Kenan ôdônj bahenji ba lahavuju vê ma hêv inij pik hadêj avômalô Israe ba evalonj hatôm inij pik. ²⁰ *Nôm takêj bôk habitak ba hale ba hi hatôm sondabêj 450.

“Vêma ma Wapômbêj hatak nê doho ek neyabinj avômalô Israe. Ma hatak tomtom da inij waklavônj neyabinj endeba êyô plopet Samuel anêj waklavônj. ²¹ *Vêma ma avômalô Israe enanj hik Wapômbêj linj ek nêma kinj êndêj thêlô ma Wapômbêj hatak Sol ek imbitak kinj. Yani ma Kis nakadunj ba habitak anêj Benjamin anêj ôdônj. Yani hayabinj Israe hatôm sondabêj 40. ²² *Vêma ma

* 13:11: Ap 9:8 * 13:13: Ap 15:38

* 13:17: Kis 1:7; 6:6; 12:51 * 13:18:

Nam 14:34; Lo 1:31-32 * 13:19: Lo 7:1; Jos 14:1 * 13:20: Het 2:16; 1Sml 3:20

* 13:21: 1Sml 8:5,19; 10:20-24 * 13:22: 1Sml 13:14; 16:12; Sng 89:20

Wapômbêḡ hêv yani vê ma hatak Devit habitak thêlô iniḡ kiḡ. Ma hanaḡ hathak Devit aêntêk, ‘Yahayê Jesi nakaduḡ Devit kapô ma hatôm yada yakapôlôḡ. Yani tem indum nômkama sapêḡ êtôm yenaḡ yalenḡhaviḡ.’

23 * “Ma Devit anêḡ limi ma Wapômbêḡ hêv Yisu ôpatu ba nêḡ Israeḡ bulubiḡ hatôm bôk ba habutiḡ abô haviḡ i. 24 *Yisu miḡ bôk hadum anêḡ ku ami denaḡ ma Jon hanaḡ ek avômalô Israeḡ nede kapôlôḡniḡ liliḡ ba nisik ḡaḡ. 25 *Jon anêḡ ku anêḡ daḡ lêk habobo ma hanaḡ, ‘Môlô lemimhabi aisê hathak ya? Ya ma miḡ Mesia atu ba môlô oyabiḡ ek nêḡ môlô bulubiḡ ami. Mi, yani tem embeḡ ya yam. Yani ma anyô lôk athêḡ ma ya ma yaônâlôk ba intu miḡ hatôm yakôm ba yapole anêḡ vakapô bokḡḡôp anêḡ yak vê ami.’

26 “Aiaḡ thêlô, môlô takatu ba Ablaham anêḡ limi lôk môlô takatu ba ḡê loḡ buyaḡ ba ômô Wapômbêḡ vibinḡ, odaḡô. Abô takatu ba hathak bulubiḡ, êḡ ma Wapômbêḡ hêv ek alalô sapêḡ. 27 Avômalô Jelusalem lôk iniḡ ḡê bêḡbêḡ miḡ eyala Yisu êḡ ami. Ba intu thêlô enaḡ ek nijik yani vônô, êḡ ma esopa plopet iniḡ abô takatu ba esam hadêḡ Sabat sapêḡ ba abô takêḡ intu hik anôḡ. 28 *Thêlô miḡ êpôm anêḡ kambom la ek nijik

yani vônô ami, ma donḡtom enaḡ hik Pailat liḡ ek injik yani vônô. 29 *Thêlô idum nômkama sapêḡ hatôm bôk ba plopet eto hathak yani, êḡ ma êv yani vê hêk alovalaḡaḡsiḡ ma êdô yani hêk siô. 30 Ma donḡtom Wapômbêḡ hik yani liḡ haviyô hêk ḡama hathak loḡbô, 31 *ma wak bêḡ anôḡ ma anêḡ avômalô takatu ba bôk evenḡ haviḡ yani anêḡ Galili ba i Jelusalem êyê yani. Ma ḡê takatu ba bôk êyê nôḡ takêḡ intu lêk enaḡ bêḡ hadêḡ alalôaniḡ avômalô.

32-33 “Ma lêk yêlô anaḡ Abô Mavi êntêk bêḡ hadêḡ môlô nena Wapômbêḡ lêk hik Yisu liḡ hêk ḡama ba intu abô takatu ba Wapômbêḡ bôk havak haviḡ bumalô thêlô ma lêk hik anôḡ hathak iniḡ nali alalô. Hatôm bôk eto hêk Kapya Yeḡ anêḡ abô ju nena, “ ‘O ma yenaḡ Okna, lêk yahabitak anêḡ Lemambô.’ *Kapya Yeḡ* 2:7

34 “Wapômbêḡ hik yani liḡ hêk ḡama ba miḡ hatôm ema esak loḡbô ba kupik epalê ami. Hatôm bôk eto nena, “ ‘Yahanaḡ avanôḡ biḡ nena tem yanêḡ mek mathêḡ mavi êndêḡ môlô êtôm bôk ba yahabutiḡ ek yanêḡ êndêḡ Devit.’ *Aisaia* 55:3

35 “Ma bôk ik auk êntêk thô hêk buyaḡ nena, “ ‘Ma tem miḡ ôdô anêḡ Anyô Mathêḡ anêḡ kupik

* 13:23: 2Sml 7:12-16 * 13:24: Mat 3:1-2 * 13:25: Jon 1:20,27 * 13:28: Mat 27:22-23 * 13:29: Mat 27:59-60 * 13:31: Ap 1:3,8

ênjêk siô ba epalê ami.’
Kapya Yerj 16:10

36 “Devit miñ hato abô êñ hathak yanida ami. Mi, Wapômbêñ halam yani ek indum anêñ ku êtôm anêñ waklavônñ atu ba hamô lôkmala vêm ma hama. Ma elav yani havin limi ba anêñ kupik hapalê. 37 Ma doñtom ôpatu ba Wapômbêñ hik liñ, miñ kupik hapalê ami.

38 “Aêñ ba aiyañ thêlô, nodañô katô. Lêk yêlô anañ hadêñ môlô nena hathak Yisu ma Wapômbêñ tem nêm môlônim kambom vê. 39 *Anyôla miñ hatôm esopa Mose anêñ abô balabuñ lôkthô ek Wapômbêñ endam yani nena anyô thêthônñ ami. Mi anônñ, ma doñtom lêk avômalô takatu ba êvhavin Yisu, Wapômbêñ hayê thêlô nena nê thêthônñ ba miñ lahabi iniñ kambom hathak loñbô ami. 40 Noyabinñ am ek abô takatu ba plopet bôk enañ miñ injik anônñ imiñ môlô ami. Thêlô bôk enañ aêntêk,

41 “ ‘Môlô nê obi Wapômbêñ liliñ, nodañô katô!

Tem yandum nômla bêñ te imbitak ênjêk môlô malêvônñ.

Ba anyôla hanañ nôm atu ba tem imbitak bêñ hadêñ môlô,
 ma tem miñ nôñemimbinñ ami.

Ba intu tem indum môlô nosonñ kambom lôk yambuliñ môlô ba noma.’ ” *Habakuk 1:5*

42 Pol hanañ abô yôv ma thai lôk Banabas idum ek nede yainñ ma avômalô enañ nena, “Sabat yañ endake ma mamu nonañ abô esak nôm takêntêk esak loñbô.” 43 Sa anêñ danñ ma avômalô Israel lôk nê loñ buyañ takatu ba ibitak êyô Israel iniñ êvhavin kapô esopa Pol lo Banabas. Thai enañ abô doho havin hadêñ thêlô ek injik thêlôninñ auk liñ ek nesopa Wapômbêñ anêñ lahavinñ ba nimiñ lôklokwanñ ek anêñ wapôm embatho thêlô loñ.

44 Ma Sabat atu hayô ma habobo avômalô Antiok sapêñ êyô ek nedañô Wapômbêñ anêñ abô takatu ba thai tem nenanñ. 45 Ma doñtom nê bêñbêñ Israel vi êyê avômalô nômbêñ êñ ba leninñdanñ ba enañ abôma hathak abô takatu ba Pol hanañ.

46 *Êñ ma Pol lo Banabas miñ êkô ami ma enañ hadêñ thêlô nena, “Wapômbêñ hêv yai ba alêm ek nanañ anêñ abô êndêñ môlô nê Israel êmônñ. Ma doñtom môlô ôpôlik hathak abô êñ. Môlô ôdô lôkmala atu ba tem nêmô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ e? Aêñ ba yai lêk atak môlô ba a ek avômalô loñ buyañ. 47 Hatôm atu ba Anyô Bêñ hanañ hadêñ yai nena,

“ ‘Yahatak o hatôm deda ek avômalô loñ buyañ ek onañ Abô Mavi esak bulubiñ atu ba tem yanêm êndêñ avômalô embenñ pik bêñ êntêk

* 13:39: Lom 10:4

* 13:46: Ap 3:26; 18:6

endeba êyô anêḡ
dan.’” *Aisaia 49:6*

⁴⁸ Avômalô loḡ buyaḡ elañô abô êḡ ba leḡḡmavi ba enaḡ nena Anyô Bêḡ anêḡ abô ma mavi anôḡ. Ma avômalô takatu ba Wapômbêḡ bôk hatak i yôv ek nêḡmô lôkmala êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ, lôkthô êvhaviḡ.

⁴⁹ Ma Anyô Bêḡ anêḡ abô halilup haveḡ loḡ êḡ sapêḡ. ⁵⁰ Ma doḡtom ḡê Israeḡ doho i hadêḡ malak êḡ anêḡ ḡê bêḡbêḡ lôk avi bêḡbêḡ takatu ba ethak êḡmô Wapômbêḡ vibinḡ ma ik ininḡ auk liḡ ek nimbulinḡ Pol lo Banabas. Êḡ ma thêlô evatho avômalô malak êḡ loḡ ek nêḡnêḡm vovaḡ êḡndêḡ thai. Idum aêḡ vêḡm ma êv thai vê hêk ininḡ loḡ ba i. ⁵¹ *Êḡ ma thai ik voḡḡovaḡ vê hêk veḡḡḡkapô ek injik thô nena thêlô idum kambom ma thai etak i ba i malak Aikoniam. ⁵² Ma doḡtom ḡê êvhaviḡ anêḡ Antiok leḡḡmavi anôḡ ba Lovak Matheḡ hava thêlô kapôlôḡḡḡ sinḡ.

14

Pol lo Banabas êḡmô Aikoniam

¹ Pol lo Banabas êyô malak Aikoniam ma esopa ininḡ kobom ba i Israeḡ ininḡ unyak yeḡ. Ma thai enaḡ abô mavi anôḡ ba intu avômalô Israeḡ lôk ḡê loḡ buyaḡ bêḡ anôḡ êvhaviḡ. ² Ma doḡtom ḡê Israeḡ takatu ba miḡ êvhaviḡ ami ik avômalô loḡ buyaḡ ininḡ

kapôlôḡḡḡ liḡ ba idum thêlô leḡḡḡmaniḡ kambom hadêḡ avômalô êvhaviḡ. ³ *Aêḡ ba thai êḡmô loḡ êḡ sawa daim ma enaḡ Anyô Bêḡ anêḡ abô bêḡ ma kô mi. Ma Anyô Bêḡ havatho thai loḡ ek nindum lavôḡḡḡ lôk nômbithi lomaloma. Hathak nôḡm êḡ ma hik thô hadêḡ avômalô nena anêḡ wapôm takatu ba hêv ek nêḡm avômalô bulubinḡ ma avanôḡ biḡ. ⁴ Êḡ ma avômalô malak êḡ evak i vose hi ôdôḡ ju. Ôdôḡ yaḡ iminḡ haviḡ avômalô Israeḡ takatu ba miḡ êvhaviḡ ami ma yaḡ iminḡ haviḡ aposel. ⁵ *Vêḡm ma avômalô loḡ buyaḡ lôk avômalô Israeḡ takatu ba êpôlik ek thai evak abô ek nimbulinḡ thai ba nitu thai vônô esak valu. ⁶ Ma doḡtom thai elañô abô êḡ ma êsôv ba i malak Listla lo Debi hêk Likonia kapô lôk loḡ vi atu ba hêk habobo loḡ êḡ. ⁷ Ma thai evenḡ loḡ takêḡ ba enaḡ Abô Mavi hadêḡ avômalô.

Pol lo Banabas êḡmô Listla

⁸ Malak Listla ma anyô vavuvinḡ te hamô. Sêbôk ba talêbô havathu yani ma miḡ bôk haveḡ dokte ami. ⁹ Wak te ma Pol hanaḡ Abô Mavi hadêḡ avômalô ma yani halañô anêḡ abô. Ma Pol hatitinḡ yani ma hayê nena anêḡ hêvhaviḡ hatôm indum yani mavi. ¹⁰ Êḡ ma Pol halam nena, “Umbiyô uminḡ.” Ma ketheḡ oyaḡ ma ôpêḡ haviyô hamiḡ ba haveḡḡ.

* **13:51:** Mat 10:14; Ap 18:6 * **14:3:** Mak 16:20; Hib 2:4 * **14:5:** Ap 14:19

11 *Ma avômalô takatu ba êmô loŋ êŋ êyê nô m atu ba Pol hadum. Ma elam hathak iniŋ abô Likonia nena, “Lêk wapômbêŋ lokwanju êwê i hatôm anyô ju êntêk ba êlôk ba êlêm ek alalô!” 12 Thêlô iniŋ wapômbêŋ môŋ ma Sus ba intu elam Banabas nena Sus. Ma elam Pol nena Helmes ek malê nena Helmes ma iniŋ wapômbêŋ atu ba hathak hanaŋ abô hamôŋ. 13 Wapômbêŋ Sus anêŋ malakba hamô malak bêŋ viyaiŋ. Ma anêŋ anyô habôk da lôk avômalô sapêŋ leŋiŋhaviŋ nê nê m da êndêŋ thai. Aêŋ ba Sus anêŋ anyô habôk da hawa bokmaŋkao malô doho lôk alokwaŋ vuak atu idu hathak yak ma ele malak bêŋ anêŋ badêŋ abôlêk ek nê nê m da êndêŋ thai.

14 Ma doŋtom aposel Banabas lo Pol elanô abô êŋ, ma ekakaviŋ iniŋ kwêv ma elanviŋ ba i imiŋ avômalô nômbêŋ atu malêvôŋ ma elam, 15 * “Avômalô Listla! Môlô udum aêŋ eka? Yai ma anyô pik hatôm môlô. Yai alêm ek nanaŋ Abô Mavi êndêŋ môlô ek notak nô m oyaŋ takêntêk atu ba ôêv yeŋ hadêŋ i ma unu êndêŋ Wapômbêŋ lôkmala. Yani hapesaŋ pik lo leŋ ma ŋgwêk lôk nômkama sapêŋ atu ba hamô kapô. 16 *Sêbôk ma yani hatak avômalô sapêŋ ek nesopa thêlôda iniŋ auk. 17 *Ma doŋtom hathak

lavôŋiŋ ma yani hadum ek avômalô neyala yani. Yani hathak hadum mavi hadêŋ môlô ba hêv ôthôm lôk hadum ba unim nô m ku kapô hik anôŋ. Ma hêv nô m bêŋ anôŋ hadêŋ môlô lôk hadum ba môlô lemimmavi anôŋ.” 18 Thai enaŋ abô takêŋ, ma doŋtom avômalô nômbêŋ êŋ iniŋ auk ma mayaliv ba idum lôklokwaŋ ek nê nê m da êndêŋ thai.

19 *Vê m ma ŋê Israe l doho anêŋ Antiok lo Aikoniam êyô ma enaŋ abô bêŋ anôŋ hadêŋ avômalô Listla aleba ik iniŋ auk liliŋ ba êyê Pol lo Banabas nena ŋê kambom. Êŋ ma ik Pol hathak valu ma êvôv yani hale malak bêŋ viyaiŋ ba hi ba esaŋ nena lêk hama yôv. 20 Ma doŋtom ŋê êvhaviŋ êyô ba ekalabu yani siŋ, êŋ ma yani haviyô ma havôhi malak bêŋ kapô hathak loŋbô. Haviyô hayaŋ ma thai lôk Banabas i malak Debi.

Thai êvô i Antiok anêŋ Silia

21 Thai enaŋ Abô Mavi haveŋ malak bêŋ Debi. Ma idum ba avômalô bêŋ anôŋ ibitak ŋê êvhaviŋ. Vê m ma êvô i Listla lôk Aikoniam ma Antiok hathak loŋbô

22 *ek evatho ŋê êvhaviŋ iniŋ kapôlôŋiŋ loŋ lôk enaŋ nena nebalon iniŋ êvhaviŋ loŋ lôklokwaŋ. Ma enaŋ haviŋ nena, “Alalô tem naja malaiŋ lomaloma ek nasopa Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak

* 14:11: Ap 28:6 * 14:15: Sng 146:6; Ap 10:26 * 14:16: Ap 17:30 * 14:17: Jer 5:24 * 14:19: Ap 17:13; 2Ko 11:25 * 14:22: Ap 15:32; 1Te 3:3

anêḡ loḡôndê.”²³ Ma Pol lo Banabas etak avaka hatôm lomalak lomalak ek neyabiḡ avômalo êvhaviḡ. Êv mek hathak thêlo ma etak i halôk Anyô Bêḡ atu ba thêlo êvhaviḡ baḡ. Vêm ma thêlo sapêḡ evak balabuḡ ek nôḡ ma eteḡ mek ek Anyô Bêḡ embaloḡ thêlo loḡ.

²⁴ Ma thai i plovins Pampilia ma elom hêk loḡôndê atu hêk plovins Pisidia ba i êyô Pampilia.²⁵ Êḡ ma thai enaḡ Yisu anêḡ abô hadêḡ avômalo Pega anêḡ Pampilia. Vêm ma êlôk ba i Atalia.

²⁶ *Ma anêḡ Atalia ma ethak yeḡ ba i Antiok anêḡ Silia, loḡ sêbôk atu ba ewa mek ek Wapômbêḡ nêḡ anêḡ wapôm êndêḡ thai esak ku takatu ba idum aleba lêk anêḡ daḡ.²⁷ *Êyô Antiok ma isup avômalo êvhaviḡ ethak doḡtom ma enaḡ hathak nôḡ takatu ba Wapômbêḡ hêv thai sa ba idum bêḡ. Lôk enaḡ nena, “Wapômbêḡ hakyav ḡê loḡ buyaḡ iniḡ unyak abôlêk êvhaviḡ vê ba vi dedauḡ lêk êvhaviḡ.”²⁸ Ma thai êḡ loḡ êḡ sawa daim haviḡ avômalo êvhaviḡ.

15

Sam habitak Jerusalem

¹ *Ma ḡê Judia doho êlôk ba i Antiok ma êdôḡ avômalo êvhaviḡ ba enaḡ nena, “Môlo miḡ oḡgothe kupik vê hatôm bôk ba Mose hanaḡ ami, êḡ

ma Wapômbêḡ tem miḡ nêḡ môlo bulubiḡ ami.”² *Pol lo Banabas elanô iniḡ abô takatu ba enaḡ ma miḡ êlôk hathak iniḡ auk êḡ ami. Ba intu thêlo êkôki bêḡ anôḡ. Êḡ ma ḡê êvhaviḡ elam Pol lo Banabas lôk ḡê êvhaviḡ doho ek ini Jerusalem ek nepesaḡ abô êḡ imbiḡ aposel lôk avaka vi.³ Ba intu êv i ba i. Ma evenḡ Pinisia lo Samalia malêvôḡ ba enaḡ hadêḡ avômalo êvhaviḡ anêḡ lomalak nenana hathak nôḡ takatu ba Wapômbêḡ bôk hadum ba avômalo loḡ buyaḡ ele kapôlôḡiḡ liliḡ ba êvhaviḡ Wapômbêḡ. Ma avômalo êvhaviḡ takêḡ elanô abô êḡ ma leniḡmavi anôḡ.

⁴ *Êyô Jerusalem ma avômalo êvhaviḡ lôk iniḡ avaka doho lôk aposel ewa thêlo thô. Ma Pol lo Banabas enaḡ hathak nôḡ takatu ba Wapômbêḡ hêv thai sa ba idum bêḡ.⁵ Êḡ ma Palisi vi atu ba êvhaviḡ Yisu iviyô imiḡ ma enaḡ, “Avômalo loḡ buyaḡ takatu ba êvhaviḡ, êḡ ma nêḡmô Mose anêḡ abô balabuḡ vibiiḡ lôk neḡgothe anyô iniḡ kupik vê. Ma êdô ma dô.”

⁶ Aêḡ ba aposel lôk avaka takatu ba êḡ ethak doḡtom ek nekaksa esak abô êḡ.⁷ *Thêlo enaḡ abô pôk bêḡ anôḡ aleba Pita haviyô hamiḡ ma hanaḡ, “Aiyaḡ thêlo, môlo oyala nena sêbôk ma Wapômbêḡ halam ya hêk môlo malêvôḡ ek yanaḡ

* 14:26: Ap 13:1-2 * 14:27: Ap 15:4,12 * 15:1: Gal 5:2 * 15:2: Gal 2:1

* 15:4: Ap 14:27 * 15:7: Ap 10:1-43

Abô Mavi êndêḡ avômalô loḡ buyaḡ ek nedaḡô ba nêḡnêḡmimbiḡ. ⁸ *Wapômbêḡ hayala avômalô kapôlôḡḡiḡ. Ma hêḡ anêḡ Lovak Mathêḡ hadêḡ avômalô loḡ buyaḡ hatôm hêḡ hadêḡ alalô ek hik thô nena yani lamavi ek enja thêlô imbiḡ. ⁹ Wapômbêḡ miḡ hadum nômlate hadêḡ alalô avômalô Israeḡ ma hadum nômla yaḡ hadêḡ thêlô ami. Mi, thêlô êḡhaviḡ yani ba intu yani havôkwiḡ thêlô kapôlôḡḡiḡ. ¹⁰ *Ma alalô lôk bumalô thêlô miḡ hatôm naja malaiḡ takatu ba Mose anêḡ balabuḡ hanaḡ ami. Ma aisê ka môlô udum ek nônêḡ malaiḡ êndêḡ avômalô loḡ buyaḡ takatu ba êḡhaviḡ? Môlô udum aêḡ ek nômbi Wapômbêḡ la liḡ e? ¹¹ *Ma doḡtom alalô êḡhaviḡ nena Wapômbêḡ hêḡ alalô bulubiḡ hathak Anyô Bêḡ Yisu anêḡ wapôm. Ma thêlô aêḡ iyom.”

¹² Pita hanaḡ yôḡ ma Pol lo Banabas iviyô enaḡ abô ma lôkthô elanô ba bônôḡ iyom. Thai enaḡ abô hathak lavôḡḡiḡ lôk nômbithi lomaloma takatu ba Wapômbêḡ hatak halôk thai baheniḡ ba idum haveḡ avômalô loḡ buyaḡ malêḡvôḡ.

¹³ *Thai enaḡ yôḡ ma Jems hanaḡ, “Aiyaḡ thêlô, nodanô yenaḡ abô. ¹⁴ Saimon lêk hanaḡ hadêḡ alalô yôḡ nena Wapômbêḡ hik anêḡ lahaviḡ thô hathak hawa avômalô loḡ buyaḡ vi ek nimbitak êtôm anêḡ avômalô. ¹⁵ Ma plopet

iniḡ abô bôk enaḡ aêḡ iyom. Ba te bôk hatô nena,

¹⁶ “ ‘Embeḡ yam ma tem yan-dealêḡ, ma yapesaḡ Devit anêḡ loḡ lôkliḡyaḡ atu ba bôk hapu yôḡ ek imbitak lôklokwaḡ esak loḡbô.

Ma loḡ lôkliḡyaḡ êḡ anêḡ nômkama takatu ba bôk kambom, ma tem yapesaḡ lukmuk esak loḡbô.

¹⁷ Ek avômalô takatu ba êḡmô denaḡ lôk avômalô loḡ buyaḡ takatu ba bôk yahêḡ yenaḡ athêḡ hadêḡ i hatôm nêḡpôm Anyô Bêḡ.

Ya Anyô Bêḡ atu ba tem yandum nôḡ takêḡntêk, intu yahanaḡ aêḡ.

¹⁸ Ma nôḡ takêḡ intu bôk yahik thô hadêḡ yenaḡ avômalô.’ *Amos 9:11-12*

¹⁹ “Aêḡ ba yenaḡ auk ma aêḡntêk. Avômalô loḡ buyaḡ takatu ba bôk ele kapôlôḡḡiḡ liliḡ ba i hadêḡ Wapômbêḡ ma miḡ nanêḡ malaiḡ êndêḡ i ami. ²⁰ *Mi, alalô nato kapya êndêḡ thêlô ma nanaḡ ek miḡ nejaḡ nôḡ takatu ba anyô êḡ hatôm da hadêḡ ḡgôk dahô ami, nôḡ êḡ intu lelaik hêḡ Wapômbêḡ ma. Lôk netak sek waliliḡ, ma miḡ nejaḡ alim takatu ba evak laselo siḡ ba thalaleḡ hamô kapô siḡ lôk ninum thalaleḡ ami. ²¹ Êḡ ma hatôm. Ek malê nena sêbôk aleba lêk ma enaḡ Mose anêḡ

* 15:8: Ap 10:44; 11:15

* 15:10: Mat 11:30; Gal 3:10

* 15:11: Gal 2:16; Ep

2:5-8 * 15:13: Gal 2:9

* 15:20: Kis 34:15-17; Wkp 17:10-16

abô bêñ haven̄ lomalak lo-
malak lôk esam hamô Israe-
lin̄ unyak yen̄ hadêñ Sabat
sapêñ. Ba intu nê loñ buya-
ñ hatôm neyala.”

*Eto kapyã hi ek nê êvhavin̄
anêñ loñ buyañ*

²² Êñ ma aposel lôk avaka
ma avômalô êvhavin̄ sapêñ
ibutin̄ abô nena nendam
inin̄ anyô doho ek ini Antiok
imbin̄ Pol lo Banabas. Ma
elam inin̄ anyô bêñ ju. Yañ
ma Judas, anêñ athêñ yañ
nena Balsabas, ma yañ ma
Silas. ²³ Ma eto kapyã te ba êv
hadêñ thêlô. Kapyã êñ hanañ
aêntêk.

Yêlô avaka lôk aposel,
môlônim môlôviyañ, yêlô
ato kapyã êntêk hadêñ
môlô avômalô loñ buyañ
takatu ba ôêvhavin̄ ba ômô
malak Antiok lôk plovins
Silia lôk Silisia. Aiyañ thêlô,
waktêvôn̄ mavi.

²⁴ Yêlô alañô yôv nena
yêlôaniñ avômalô doho bôk
êthôk ba ibulin̄ môlônim
auk ba êv malain̄ hadêñ
môlô hathak abô takatu ba
enañ. Yêlô min̄ êv i ba êthôk
ami. Mi, thêlôda êthôk.
²⁵ Ba intu yêlô alôk ek
nanêm anyô doho ba nêsôk
imbin̄ Pol lo Banabas, thai
atu ba yêlô len̄jhavin̄ bêñ
anôn̄. ²⁶ Thai bôk etak inin̄
lôkmala ek nindum Yisu
Kilisi anêñ ku.

²⁷ Aêñ ba yêlô êv Judas
lo Silas ek nepesañ abô
ek embatho kapyã êntêk

loñ. ²⁸ *Yêlô lôk Lovak
Mather̄ adô nanêm malain̄
êndêñ môlô. Ba intu yêlô
len̄jhavin̄ môlô nosopa
abô takêntêk iyom. ²⁹ Min̄
on̄gwañ nôm takatu ba
anyô êv hatôm da hadêñ
ngôk dahô ami. Lôk min̄
nunum thalaleñ ami ma
min̄ on̄gwañ alim takatu ba
ekak len̄selo sin̄ ba thalaleñ
hamô kapô ami, lôk notak
sek walilin̄. Môlô udum
aêñ, ma mavi.

Waktêvôn̄ mavi môlô
lôkthô.

³⁰ Eto kapyã êñ yôv ma
êv hadêñ thêlô ba ewa ba i
tamu Antiok. Êyô Antiok ma
elam avômalô êvhavin̄ ethak
don̄tom ma êv kapyã êñ hadêñ
thêlô. ³¹ Ma avômalô Antiok
esam kapyã êñ, ma kapyã êñ
havatho thêlô loñ ba thêlô
len̄jhmavi anôn̄. ³² Judas lo
Silas, thai ma plopet. Ba enañ
abô bêñ anôn̄ ek evatho nê
êvhavin̄ loñ lôk idum thêlô
nimbitak lôklokwañ. ³³⁻³⁴ Êmô
loñ êñ wak doho vêm ma
avômalô êvhavin̄ anêñ loñ
êñ êv mek labali hadêñ thai
ma êv thai ba êvôi hadêñ nê
taksêbôk ba êv thai ba êlêm.*
³⁵ Ma don̄tom Pol lo Banabas
êmô Antiok ma idum ku
havin̄ avômalô bêñ anôn̄ ek
enañ lo êdôn̄ avômalô hathak
Anyô Bêñ anêñ abô.

Pol lo Banabas evak i vose
³⁶ Wak doho hale ba hi ma
Pol hanañ hadêñ Banabas,
“Alai ana ek nagê avômalô

* **15:28:** Mat 23:4 * **15:33-34:** Nê lôkauk vi enañ nena abô doho atu ba Luk
hato ma hêk denañ. Abô êñ ma aêntêk: Ma don̄tom Silas hik auk liliñ ba hamô
Antiok ba min̄ havôhi ami.

êvhaviņ embeņ malak nena-nena taksêbôk ba alai anaņ Anyô Bêņ anêņ abô hadêņ i. Ma nagê nena thêlô êmô mavi mena mi e?” ³⁷ *Ma Banabas lahaviņ enja Jon atu ba elam nena Mak imbiņ thai, ³⁸ *ma doņtom Pol hanaņ nena, “Ôpêņ bôk hatak alai halôk plovins Pampilia ma miņ haviņ alai ba hadum ku ami. Ba intu dô.” ³⁹ Thai êkôki mathalaleņ aleba thai evaki vose. Ba Banabas hawa Mak haviņ yani ba thai ethak yeņ ba i ŋgavithôm Saiplus. ⁴⁰ Ma Pol hawa Silas haviņ yani. Êņ ma avômalô êvhaviņ anêņ Antiok êv mek ek Wapômbêņ anêņ wapôm êmô imbiņ thai. Vêm ma etak i ⁴¹ ba i plovins Silia lôk Silisia iniņ malak nenanena ba evatho avômalô êvhaviņ loņ.

16

Timoti hi haviņ Pol lo Silas

¹ *Pol hi hayô Debi lo Listla. Loņ êņ ma anyô hêvhaviņ te hamô ba anêņ athêņ nena Timoti. Talêbô ma avi Israel te atu ba hêvhaviņ. Ma lambô ma anyô Glik te. ² *Ma avômalô êvhaviņ anêņ Listla lo Aikoniam enaņ nena Timoti ma anyô mavi. ³ Aêņ ba Pol lahaviņ ôpêņ ni imbiņ yani. Ma doņtom lahabi nena avômalô Israel takatu ba êmô loņ êņ eyala nena Timoti anêņ lambô ma anyô Glik te. Ba intu hawa Timoti ba hi ek neņgothe anêņ kupik vê.

⁴ *Ma thêlô evenj ba i lomalak lomalak ma enaņ abô takatu ba aposel lôk avaka bôk evak anêņ Jelusalem ek avômalô nesopa. ⁵ Aêņ ba avômalô êvhaviņ ibitak lôklokwaņ hathak iniņ êvhaviņ ba wak nômbêņ intu ma êvôv avômalô lukmuk êyô ba ilumbak hi ba hi.

Pol hatulak ma hayê wêņ hathak anyô Masedonia te

⁶ *Ma Lovak Mathen miņ halôk ek Pol thêlô ini nenaņ Wapômbêņ anêņ abô embeņ plovins Esia ami. Ba intu i Plijia lo Galesia iniņ malak nenanena. ⁷ Ma êyô pik Misia anêņ daņ ma idum ek ini plovins Bitinia, ma doņtom Yisu anêņ Lovak Mathen miņ halôk ek ini loņ êņ ami. ⁸ Ba intu thêlô êv Misia liliņ ma i tamu Tloas. ⁹ Ma bôlôvôņ ma Pol hatulak ma hayê wêņ te nena anyô plovins Masedonia te hamiņ ma hapetena nena, “Ôlêm Masedonia ek nêm yêlô sa.” ¹⁰ Pol hayê wêņ êņ yôv ma yêlô apesaņ i ketheņ ek ana Masedonia. Yêlô ayala nena Wapômbêņ halam yêlô ek ana nanaņ Abô Mavi êņ bêņ êndêņ thêlô.

Lidia halaņô Pol anêņ abô ba hêvhaviņ Yisu

¹¹ Vêm ma yêlô athak yeņ te hêk Tloas ba a nôņnôņ hadêņ ŋgavithôm Samotles ma wak yaņ ma a Niapolis. ¹² Vêm ma yêlô a Pilipai. Malak êņ ma Masedonia iniņ malak bêņ

* 15:37: Ap 12:12,25 * 15:38: Ap 13:13; Kol 4:10 * 16:1: Ap 14:6; 2Ti 1:5

* 16:2: Plp 2:19-22 * 16:4: Ap 15:23-29 * 16:6: Ap 18:23

ma avômalô Lom takatu ba eyabin pik takêṅ ethak êmô loṅ êṅ. Ma yêlô amô wak doho hamô loṅ êṅ.

13 Ma Sabat hayô ma yêlô ale malak bêṅ anêṅ badêṅ abôlêk ba a ṅaṅ te hêk viyaiṅ. Yêlô leniṅhabi nena loṅ eteṅ mek hêk habobo ṅaṅ êṅ la. Ma ṅaṅ êṅ ma yêlô ayê avi doho ethak doṅtom ba êmô. Êṅ ma yêlô alôk amô haviṅ thêlô ma anaṅ abô hadêṅ i. 14 Ma avi Taiataila te halaṅô abô êṅ, ba anêṅ athêṅ nena Lidia. Avi êṅ hadum ku valu hathak sôp thalaleṅ ek avômalô êv vuli ma hathak hêv yeṅ hadêṅ Wapômbêṅ. Anyô Bêṅ hik avi êṅ anêṅ kapô liliṅ ek halaṅô Pol anêṅ abô ba hêvhaviṅ. 15 Vêṅ ma yani lôk avômalô takatu ba êmô anêṅ unyak sapêṅ ithik ṅaṅ. Êṅ ma yani hanaṅ hadêṅ yêlô, “Môlô lêk ôyê ya hatôm avi yahêvhaviṅ Anyô Bêṅ, êṅ ma nôlêṅ nôṅmô yenaṅ unyak.” Ma yani haṅgasi yêlô aleba yêlô a anêṅ unyak.

Etak Pol lo Silas halôk koladôn

16 Wak te ma yêlô a loṅ neteṅ mek ma avi te atu ba anêṅ alaṅsi êmô hapôm yêlô. Yani ma avi lôk ṅgôk ba anêṅ ṅgôk hathak hêv yani sa ek hayala nôṅm takatu ba tem imbitak embeṅ yam ba hanaṅ bêṅ. Yani hathak havôv valu bêṅ hathak anêṅ ku êṅ ba hêv hadêṅ anêṅ alaṅsi. 17 *Yani

hasopa yêlô lôk Pol ma halam kaêk lôbôlôṅ aêntêk, “Nê êntêk êṅ ma Wapômbêṅ Leṅ Anôṅ Biṅ anêṅ ṅê ku. Ba lêk enaṅ hathak malêla takatu ma nundum ek Wapômbêṅ nêṅm môlô bulubiṅ.” 18 Wak bêṅ anôṅ ma yani hathak halam aêṅ aleba habuliṅ Pol kapô kambom anôṅ. Ba intu hik i liliṅ ma hanaṅ hadêṅ ṅgôk êṅ nena, “Hathak Yisu Kilisi anêṅ athêṅ ma yanaṅ êndêṅ o nena otak avi intu ba nu!” Ma ketheṅ oyaṅ ma ṅgôk êṅ hatak avi êṅ.

19 Ma avi êṅ anêṅ alaṅsi êyê nena iniṅ loṅôndê nêbôv valuseleṅ lêk mi, êṅ ma evaloṅ Pol lo Silas ba êvôv thai ba i malak lôṅ êṅ anêṅ loṅ ethak doṅtom halôk ek nimiṅ ṅê idum abô hathak maleṅiṅ. 20-21 *Ewa thai ba êyô ek ṅê takatu ba idum abô hathak ba enaṅ, “Anyô ju êntêk ma ṅê Israêl. Thai enaṅ ek avômalô nesopa kobom takatu ba kambom ek alalô avômalô Lom. Ba intu ibi avômalô malak bêṅ êntêk leniṅ liṅ ba leniṅṅaṅa mayaliv.”

22 *Ma avômalô bêṅ anôṅ enaṅ abô lôk leniṅmaniṅ hathak thai haviṅ. Êṅ ma ṅê takatu ba idum abô hathak enaṅ ek nimbi iniṅ kwêv thô ma nebali thai esak yak wabeṅ. 23 Evali thai kambom anôṅ vêṅ ma ibi thai halôk koladôṅ kapô. Ma enaṅ hadêṅ ôpatu ba hayabin koladôṅ nena eyabin thai

* 16:17: Mak 1:24 * 16:20-21: Mak 13:9 * 16:22: 2Ko 11:25; 1Te 2:2

dedaun mavi. ²⁴ Ôpêḡ halanḡ abô êḡ, ma hawa thai ba halôk ba hi hadô hamô tamu koladôn kapô ali atu ba hêk vibinḡ anônḡ ma esonḡ veninḡ halôk alokwanḡ abyanḡ ba hadahalinḡ veninḡ lonḡ.

²⁵ Ma bôlôvônḡ binḡ ma Pol lo Silas etenḡ mek ba êv yenḡ hadêḡ Wapômbêḡ, ma ḡê koladônḡ vi elanḡô. ²⁶ Ma kethenḡ oyanḡ ma duvianḡ bêḡ te hayô ba hayôkwinḡ koladônḡ anêḡ landinḡ. Ma koladônḡ abôlêk sapêḡ hakyav ma seḡ takatu ba ibutinḡ thêlô veninḡ lo baheninḡ sapêḡ hêv yak. ²⁷ *Ma ôpatu ba hayabinḡ koladônḡ haviyô ma hayê koladônḡ anêḡ abôlêk sapêḡ lêk abyanḡ. Ma lahabi nena ḡê koladônḡ sapêḡ lêk êsôv ba i, ba intu hadadi anêḡ binḡ vovak ek embatho yanida vônô esak. ²⁸ Ma donḡtom Pol dalam lôklokwanḡ, “Minḡ ômbi o vônô ami! Yêlô sapêḡ êntêk amô!”

²⁹ Êḡ ma ôpêḡ dalam ek neja atum êlêm ma halanḡvinḡ ba hi koladônḡ kapô, ma hakô ba halowalinḡ ba hêv yak halôk Pol lo Silas maleḡninḡ. ³⁰ *Vêm ma hawa thai ba hi yainḡ ma hananḡ, “Anyô bêḡ luvî, yandum malê ek yanja bulubinḡ?”

³¹ Ma thai enanḡ viyanḡ, “Ônêḡmiminḡ Anyô Bêḡ Yisu ma tem Wapômbêḡ nêḡm o

lôk anêḡ avômalô bulubinḡ.” ³² Êḡ ma thai enanḡ Anyô Bêḡ anêḡ abô hadêḡ yani lôk avômalô takatu ba êmô anêḡ unyak kapô. ³³ Bôlôvônḡ denanḡ ma yani hawa thai ba hi hathik ininḡ palê. Vêm ma Pol lo Silas ithik ôpêḡ lôk anêḡ avômalô sapêḡ. ³⁴ Ma yani hawa thai ba hi anêḡ unyak ma hêv nôm hadêḡ thai. Yani lôk anêḡ avômalô sapêḡ leninḡmavi anônḡ ek lêk êvhavinḡ Wapômbêḡ.

³⁵ Haviyô hayaḡ lôkbôk ma ḡê takatu ba idum abô hathak êv ininḡ sôp bidonḡ ba i hadêḡ ôpatu ba hayabinḡ koladônḡ ma enanḡ nena, “Otak anyô ju intu ba ini.” ³⁶ Ma ôpatu ba hayabinḡ koladônḡ hi hananḡ hadêḡ Pol nena, “ḡê takatu ba idum abô hathak enanḡ nena mamu lôk Silas notak koladônḡ ba unu. Ba intu unu lôk kapôlômim labali.”

³⁷ Ma donḡtom Pol hananḡ hadêḡ sôp bidonḡ takêḡ nena, “Yai ma ḡê Israeḡ ma Lom havinḡ.* Ma donḡtom ik yai oyanḡ ma minḡ enanḡ yaianinḡ kambom bêḡ ami. Ma ibi yai halôk koladônḡ kapô. Ma Lom ininḡ balabunḡ hananḡ nena minḡ hatôm nindum aêḡ êndêḡ ḡê Lom ami. Ma lêk ekopak ba idum ek netak yai menanḡna ba ana e? Mi anônḡ! Thêlôda nêlêm ma neja yai vé

* **16:27:** Ap 12:18-19 * **16:30:** Ap 2:37 * **16:37:** Abô êḡ anêḡ ôdônḡ hathak Abô Inglis nena ‘Citizenship’. Pol hawa thai lôk Silas sa ba hananḡ nena thai ma Israeḡ citizen lôk Lom citizen havinḡ. Lom ininḡ abô majanḡ te nena minḡ hatôm nijik Lom ininḡ citizen te oyanḡ ami. Ba intu ḡê bêḡ idum abô hathak ibulinḡ Lom ininḡ abô majanḡ. Nônḡô abô êḡ vi hêk Aposel 22:25-29.

ênjêk koladôj.”

³⁸ Ma sôp bidonj ewa abô êj ba i enañ hadêj nê takatu ba idum abô hathak. Ma elañô nena thai ma nê Lom havinj, êj ma thêlô êkô kambom. ³⁹ Ma thêlô i ma ibui hadêj Pol lo Silas ma ewa thai ele yainj. Ma enañ nena, “Hatôm mamu notak loj êntêk ba unu e?” ⁴⁰ Êj ma thai etak koladôj ma ele yainj ma i Lidia anêj unyak. Ma êyê avômalô êvhavinj ma enañ abô doho ek embatho ininj kapôlônjinj loj. Vêm ma etak i ba i.

17

*Pol lo Silas êmô Tesalon-
aika*

¹ Pol lo Silas êv malak Ampipolis lo Apolonia liliñ ma i thêthô ba êyô Tesalon-
aika. Ma Islael ininj unyak yeñ te hamô loj êj. ² Sabat te lô ma Pol hasopa anêj kobom ba habitak hayô unyak yeñ êj kapô. Ma hadôj avômalô hathak Wapômbêj anêj kapya. ³ Ma hik thô nena kapya êj ma hanañ nena Mesia tem enja vovañ ba ema ma imbiyô esak lojbô. Êj ma Pol hik thô nena, “Yisu atu ba yahanañ hadêj môlô, ôpêj intu Mesia êj.” ⁴ Ma avômalô Islael doho lôk avômalô Glik bêj anôj atu ba êmô Wapômbêj vibinj lôk avi lôk athêj bêj doho elañô ma êvhavinj ba i ivinj Pol lo Silas.

⁵ Ma donjom avômalô Islael lenjandaj ba ewa nê kambom doho anêj loj

ethak donjom halôk ba isup avômalô bêj anôj ethak donjom ek nijik avômalô malak êj ininj kapôlônjinj liñ. Ma thêlô elañvinj ba i Jeson anêj unyak ek nêmbôlêm Pol lo Silas ek nebalonj thai ba neja ende yainj ba ini nênem êndêj avômalô nômbêj atu. ⁶ Ma donjom miñ êpôm thai ami, êj ma êvôv Jeson lôk nê êvhavinj doho ba ewa i hi hadêj nê bêjbêj loj êj maleñin ma elam aêntêk, “Nê êntêk êj idum nôm kambom haveñ pik lôkthô aleba lêk êyô loj êntêk. ⁷ *Ma Jeson hawa thêlô thô ba hadô i hamô anêj unyak. Nê takêj êdô nêmo Lom ininj Kinj Sisa anêj abô majañ vibinj ba enañ nena, ‘Kinj yanj hamô ba anêj athêj nena Yisu.’ ” ⁸ Nê bêjbêj lôk avômalô nômbêj atu elañô abô êj ma esonj kambom ba kapôlônjinj halinj i kambom. ⁹ Yôv ma malak êj anêj nê bêjbêj enañ hadêj Jeson thêlô nena, “Nônêm valuselej ek injik thô nena tem miñ nundum kambom êj esak lojbô ami. Ba ômô tinjinj, ma tem noja unim valu esak lojbô.” Êj ma êv valu ma etak i ba i.

*Avômalô Belia bêj anôj
êvhavinj Yisu*

¹⁰ Bôlôvônj êj iyom ma nê êvhavinj êv Pol lo Silas vê hêk Tesalonika ba i Belia. Êyô Belia ma i Islael ininj unyak yeñ. ¹¹ Avômalô Belia ininj kobom ma mavi anôj ek

* 17:7: Luk 23:2; Jon 19:12

avômalô Tesalonaika iniņ. Thêlô elanô Pol lo Silas iniņ abô lôk kapôlônij mavi ba wak nômbêņ intu ma êyê Wapômbêņ anêņ kapyā ek nêgê nena iniņ abô ma avanôņ mena mi. ¹² Êņ ma avômalô Israel bêņ anôņ êvhaviņ ma avi Glik lôk athêņ bêņ doho lôk anyô Glik bêņ anôņ êvhaviņ aêņ iyom.

¹³ Vêm ma avômalô Israel anêņ Tesalonaika elanô nena Pol hanaņ Wapômbêņ anêņ abô hadêņ avômalô Belia. Êņ ma thêlô i loņ êņ ma elela iniņ auk ek thêlô lenijmaniņ. ¹⁴ Kethen oyaņ ma nê êvhaviņ anêņ Belia êv Pol ba hi ŋgwêk daņ, ma Silas lo Timoti iyom êmô Belia. ¹⁵ Ma nê takatu ba elom Pol ba i ma iviņ yaņi ba i Atens. Ma etak Pol ek nêbôni, ma hêv abô hadêņ i ek nenaņ êndêņ Silas lo Timoti nena ini kethen.

Pol hamô Atens

¹⁶ Pol hayabiņ thai hamô Atens ma hayê nena nê lôņ êņ iniņ ŋgôk dahô bêņ anôņ êmô ba kapô malaiņ kambom. ¹⁷ *Aêņ ba yaņi hi avômalô Israel iniņ unyak yeņ kapô ma hanaņ abô haviņ avômalô Israel lôk avômalô loņ buyaņ takatu ba êmô Wapômbêņ vibij. Ma wak nômbêņ intu ma yaņi hathak hi loņ ethak doņtom halôk ek enaņ abô imbiņ avômalô takatu ba êmô loņ êņ. ¹⁸ Ma nê lôkauk ôdôņ ju êmô, yaņ iniņ athêņ nena Epikulian ma yaņ ma Stoik. Thêlô elanô Pol hanaņ Abô

Mavi hathak Yisu lôk anêņ haviyô hathak loņbô. Ba intu thêlô lôk Pol êkôki. Ma vi enaņ, “Anyô abô mayaliv êntêk hadum ek enaņ malê?” Ma vi enaņ, “Yaņi hanaņ hathak wapômbêņ masôm doho.” ¹⁹ Yôv ma thêlô ewa Pol ba i êdô hamô Aliopagas, loņ atu ba avômalô ethak doņtom ek enaņ abô hathak auk lomaloma anêņ ôdôņ. Ma thêlô enaņ, “Yêlô lenijhaviņ nayala auk lukmuk takatu ba honaņ hadêņ avômalô. ²⁰ Abô takatu ba honaņ ma hatôm abô masôm ek yêlô. Aêņ ba yêlô lenijhaviņ nayala anêņ ôdôņ.” ²¹ Wak nômbêņ intu ma avômalô Atens lôk avômalô loņ buyaņ takatu ba êmô Atens ethak doņtom ek nedaņô abô esak auk lukmuk takatu ba hayô ek nenaņ abô pôk esak. Ma miņ idum nômla yaņ haviņ ami. Ba intu lenijhaviņ nedaņô Pol anêņ abô.

²²⁻²³ Êņ ma Pol haviyô hamiņ Aliopagas maleņij ma hanaņ, “Môlô nê Atens, lêk yahaveņ môlônim loņ ba yahayê nôm takatu ba môlô ôêv yeņ hadêņ. Ma yahapôm loņ êbôk da te ba abô te hanaņ nena, ‘Loņ êntêk ma wapômbêņ te atu ba yêlô athôņ paliņ anêņ loņ êbôk da.’ Ba intu yahayala nena môlô udum nôm lomaloma ek ôêv athêņ bêņ hadêņ unim wapômbêņ lomaloma. Ma wapômbêņ atu ba môlô ôthôņ paliņ ba ôêv yeņ hathak, êntêk tem yaņaņ bêņ êndêņ

* 17:17: Ap 18:19

môlô.

24 * “Wapômbêṅ atu ba hapesaṅ pik lôk anêṅ nômkama sapêṅ, ma yani ma pik lo leṅ iniṅ alaṅ. Ma miṅ hamô unyak matherṅ atu ba elav hathak bahenṅiṅ ami. 25 *Yanida hêv lovak kapôlôṅiṅiṅ lôk lôkmala ma nômkama sapêṅ hadêṅ avômalô lôkthô. Ma yani miṅ hêv yak hathak nômlate ek anyôla nêṅ yani sa ami, ma mi. 26 Hathak anyô doṅtom iyom ma yani habi avômalô lodôṅlodôṅ sapêṅ vê ek nêṅmô pik bêṅ êntêk sapêṅ. Yanida hatak iniṅ waklavôṅiṅ lôk iniṅ loṅ takatu ba nêṅmô. 27 *Wapômbêṅ hadum nôm takêṅ ek avômalô sapêṅ nêgê ba nêṅbôlêṅm yani atu ba êthôṅ. Ma doṅtom miṅ hamô daim ek alalô tomtom ami.

28 “Mi, hatôm anyô lôkauk te bôk hatô nena, ‘Yani habibôm hayô hêk alalô vôv ba awa lôkmala lôk avenṅ ma lôkmala anêṅ ôdôṅ ma halêṅ anêṅ yani iyom.’ Ma unim ṅê lôkauk te bôk hatô nena, ‘Alalô ma yani anêṅ nali.’

29 * “Avanôṅ biṅ nena alalô ma Wapômbêṅ anêṅ nali ba intu miṅ mavi ek leṅiṅimbi nena yani ma hatôm dahô takatu ba epesaṅ hathak gol lo seleva ma valu ami. Mi, dahô takêṅ ma anyô epesaṅ hathak bahenṅiṅiṅ lôk iniṅ auk iyom. 30 Sêbôk ma avômalô êthôṅ Wapômbêṅ paliṅ ba

intu yani miṅ hêv kambom êṅ anêṅ viyaṅ hadêṅ i ami. Ma doṅtom yani lêk hanaṅ lôklokwaṅ hadêṅ avômalô pik sapêṅ nena nede kapôlôṅiṅiṅ liliṅ. 31 *Yani bôk hatak waklavôṅiṅ te yôv ek nindum abô. Ma bôk hatak anyô te ek indum ku êṅ thêthôṅ. Ôpêṅ bôk hama ma Wapômbêṅ hik liṅ hêk ṅama ek injik thô nena yani tem endanô avômalô sapêṅ iniṅ abô.”

32 Thêlô elanô Pol anêṅ abô hathak anyô haviyô hêk ṅama, êṅ ma vi ibi anêṅ abô êṅ liliṅ ma doṅtom vi enaṅ, “Yêlô leṅiṅhaviṅ nadaṅô anêṅm abô esak nôṅm êntêk esak loṅbô.”

33 Vêṅm ma Pol hatak thêlô ba hi. 34 Thêlô doho êvhaviṅ ba esopa yani. Thêlô êṅ te ma Dionisius, yani ma Aliopagas iniṅ anyô te, lôk avi te ba anêṅ athêṅ nena Damalis, ma doho haviṅ.

18

Pol hi Kolin

1 Vêṅm ma Pol hatak Atens ma hi Kolin. 2 *Ma hapôm anyô Israel te ba anêṅ athêṅ nena Akwila. Yani anêṅ malak ôdôṅ ma plovins Pontus. Bôk lovêṅ Plisila êṅmô malak Lom anêṅ Itali vêṅm ma Kiṅ Klodias hanaṅ ek avômalô Israel sapêṅ netak Lom ba ini. Aêṅ ba thai i Kolin. Ba intu Pol hi ek êṅjê thai. 3 *Thai ethak idum ku epesaṅ unyak hathak alim

* 17:24: 1Kinj 8:27; Ap 7:48

* 17:25: Sng 50:12; Ais 42:5

* 17:27: Sng

145:18; Jer 23:23

* 17:29: Ais 40:18-20; 44:10-17; Ap 19:26

* 17:31: Sng

96:13 * 18:2: Lom 16:3 * 18:3: Ap 20:34

kupik ek nênem vuli. Ku êñ ma Pol anêñ ku hathak hadum ba intu hamô havinñ thai ba hadum ku êñ havinñ. ⁴ Sabat sapêñ ma Pol hi Israeal ininñ unyak yeñ ma hananñ abô havinñ thêlô ek injik avômalô Israeal lôk Glik ininñ auk liliñ ek nênemimbiñ.

⁵ *Ma Silas lo Timoti etak Masedonia ma êlôk ba i Kolin, êñ ma Pol hatak anêñ ku epesanñ sôp ma hananñ Wapômbêñ anêñ abô iyom. Ba hananñ bêñ hadêñ avômalô Israeal nena, “Yisu ma Mesia atu.” ⁶ *Vêm ma thêlô êpôlik hathak Pol ma enanñ abôma hathak yani. Êñ ma yani hik vongovanñ vê hêk anêñ kwêv ek injik Wapômbêñ anêñ lamaninñ thô ma hananñ hadêñ thêlô, “Malainñ atu ba tem êpôm môlô, êñ ma môlôda unim kambom ma miñ yenanñ kambom ami. Ma lêk yahatak môlô avômalô Israeal ma yaha ek avômalô lonñ buyanñ.”

⁷ Êñ ma Pol hatak unyak yeñ hêk ma hi hamô Titius Jastas anêñ unyak. Ôpêñ ma anyô lonñ buyanñ atu ba hathak hêv yeñ hadêñ Wapômbêñ ba anêñ unyak hamô habobo unyak yeñ atu. ⁸ Ma Klispus, anyô bêñ atu ba hayabinñ Israeal ininñ unyak yeñ, lôk anêñ avômalô takatu ba êmô anêñ unyak êvhavinñ Anyô Bêñ. Ma avômalô Kolin bêñ anôñ elanñ Pol anêñ abô ba êvhavinñ ma ithik ñanñ.

⁹ Ma bôlôvônñ te ma Pol hayê wêñ ma Anyô Bêñ hananñ hadêñ yani nena, “Onanñ abô takêñ bêñ ma miñ ôkô ba o bônônñ ami. ¹⁰ *Yahamô havinñ o ba miñ hatôm anyô late êyô ba imbuliñ o ami. Mi, yenanñ avômalô bêñ anôñ êmô malak êntêk.” ¹¹ Aênñ ba Pol hamô Kolin ba hadônñ avômalô hathak Wapômbêñ anêñ abô hatôm sondabêñ te lôk ayônñ bahenñvi ba lahavute havinñ.

¹² Waklavônñ Galio hayabinñ plovins Akaia, êñ ma avômalô Israeal anêñ Kolin ethak donñtom ba idum leñinññanñ hathak Pol ba ewa yani ba i lonñ idum abô. ¹³ Êñ ma thêlô enanñ, “Ôpêntêk hadônñ avômalô ek nênem yeñ êndênñ Wapômbêñ hathak lonñondê yannda atu ba habuliñ abô balabunñ.”

¹⁴ Pol hadum ek enanñ abô êñ viyanñ, êñ ma Galio hananñ hadêñ avômalô Israeal takatu nena, “Môlô avômalô Israeal, môlô ôyê nena ôpêntêk hadum nômlate ba habuliñ Lom ininñ abô majanñ mena hadum kambom bêñ te, êñ ma mavi ek yandanñô môlônim abô. ¹⁵ Ma donñtom abô takatu ba môlô onanñ hathak ôpêntêk ma hathak abô lôk athêñ doho ma môlô Israeal da unim abô balabunñ. Ba intu tem miñ yandanñô abô êñ ami. Mi, môlôda nopesanñ abô êñ.” ¹⁶ Ba intu hêv thêlô vê hêk lonñ idum abô. ¹⁷ Êñ ma

* 18:5: Ap 17:14-15 * 18:6: Ap 13:46,51; 20:26 * 18:10: Jos 1:9; Ais 41:10

thêlô evalonj Israeël ininj unyak yeŋ anêŋ anyô bêŋ te anêŋ athêŋ nena Sostenes hêk ba ik yani habobo loŋ atu ba idum abô viyainj. Ma Galio hayê ma hadum hatôm hathônj palinj.

Pol havôhi Antiok

18 *Pol hamô Kolin sawa daim dokte. Vê m ma hatak ñê êvhavinj ma hi tamu Senklia ek enja yeŋ ba ni Silia. Ma Plisila lo Akwila ivinj yani ba i. Pol bôk havak abô havinj Wapômbêŋ hathak nômlate ba intu miŋ hakapinj wakadôk ñauŋ ami aleba hayô Senklia. Êŋ ma abô êŋ anêŋ daŋ ba intu hakapinj wakadôk ñauŋ vê. 19-21 Vê m ma ethak yeŋ te ba i Epesus. Ma Pol hi Israeël ininj unyak yeŋ ma hanaŋ abô havinj avômalô Israeël. Ma thêlô enaŋ ek yani êmô imbiŋ thêlô wak doho vê mam, ma doŋtom yani miŋ halôk hathak ininj abô ami. Ba hathak yeŋ ma hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Wapômbêŋ anêŋ lahavinj ma tem yambôalêm êndêŋ môlô esak loŋbô.” Êŋ ma yani hatak Epesus ba hi. Ma hadô Plisila lo Akwila êmô Epesus. 22 Ma yeŋ hi Sisalia ma Pol hatak yeŋ êŋ ma hathak ba hi Jelusalem ek ênjê avômalô êvhavinj anêŋ loŋ êŋ. Vê m ma halôk ba hi Antiok hamô Silia kapô.

23 Pol hamô wak doho hamô Antiok vê m ma hi plovins Galesia lo Plijia ininj malak nenanena ek embatho avômalô êvhavinj kapôlônjinj loŋ.

Apolo hanaŋ abô hamô Epesus lo Kolin

24 Ma anyô Israeël te anêŋ athêŋ nena Apolo hi hayô Epesus. Yani anêŋ malak ôdôn ma Aleksandlia. Yani ma anyô lôkauk bêŋ ba hayala Wapômbêŋ anêŋ abô dedaun mavi. 25 Bôk êdôn yani hathak Anyô Bêŋ anêŋ loŋondê ba intu kapô lôklokwaŋ ek êdôn avômalô esak auk thêthônj êŋ. Ma hanaŋ abô thêthônj hathak Yisu anêŋ bôk lo loŋ vi. Ma doŋtom hayala ñaŋ atu ba Jon hathik avômalô hathak iyom. 26 Yani hi avômalô Israeël ininj unyak yeŋ ma hanaŋ abô hathak Yisu ma miŋ hakô ami. Ba Plisila lo Akwila elanô anêŋ abô ma elam yani ba hi ininj unyak ma ewa Wapômbêŋ anêŋ abô atu ba miŋ hayala ami sa hadêŋ yani.

27 Vê m ma Apolo lahavinj ni plovins Akaia, ma avômalô êvhavinj anêŋ Epesus evatho yani anêŋ auk loŋ ek indum aêŋ. Ba eto kapya hadêŋ avômalô êvhavinj anêŋ Akaia ek neja yani thô. Hi hayô Akaia, êŋ ma hêv avômalô takatu ba êvhavinj Wapômbêŋ hathak anêŋ wapôm sa bêŋ anôn. 28 *Yani hamiŋ lôklokwaŋ ba hanaŋ avômalô Israeël ininj abô viyaŋ hêk avômalô sapêŋ maleŋinj. Ma hawa Wapômbêŋ anêŋ kapya sa ba hik thô nena Yisu ma Mesia atu ba Wapômbêŋ bôk havak abô yôv ek nê m êlêm.

* 18:18: Nam 6:18; Ap 21:24

* 18:28: Ap 9:22

19

Pol hi Epesus hathak loṅbô

1 *Apolo hamô Kolin denaṅ ma Pol hi haveṅ plovins Gale-sia lo Plijia kapô ba haveṅ aleba hayô Epesus. Loṅ êṅ ma hapôm avômalô êvhaviṅ doho 2 *ma hanaṅ hik thêlô liṅ, “Bôk ôêvhaviṅ ba owa Lovak Matheṅ e?”

Ma thêlô enaṅ, “Mi, yêlô miṅ bôk alaṅô abô te hathak Lovak Matheṅ ami.”

3 Êṅ ma Pol hanaṅ, “Naṅ malê intu bôk môle uthik?” Ma enaṅ, “Jon anêṅ ṅaṅ.”

4 *Ma Pol hanaṅ, “Jon bôk hathik avômalô hathak ṅaṅ nede kapôlôṅiṅ liliṅ ma hanaṅ ek avômalô nênmimbiṅ ôpatu ba haveṅ yani yam. Ôpêṅ ma Yisu.”

5 Thêlô elanô abô êṅ, ma ithik ṅaṅ hathak Anyô Bêṅ Yisu anêṅ athêṅ. 6 *Ma Pol hatak baṅ hayô hêk thêlô, êṅ ma Lovak Matheṅ hayô hamô thêlô ba enaṅ abô masôm lôk abô plopet. 7 Nê takêṅ ma hatôm laumiṅ ba lahavuju la.

8 Êṅ ma Pol hi hamô Epesus hatôm ayôṅ lô. Ma hathak hi avômalô Israeḷ iniṅ unyak yeṅ ma hanaṅ abô hathak Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak ek thêlô nênmimbiṅ ma miṅ hakô ami. 9 Ma doṅtom thêlô doho evaloṅ kapôlôṅiṅ loṅ ba miṅ êvhaviṅ ami ma enaṅ abôma hathak Anyô Bêṅ anêṅ loṅôndê bêṅ ek avômalô sapêṅ nedaṅô. Aêṅ ba Pol hatak

thêlô ma hawa ṅê êvhaviṅ ba i Tailanus anêṅ kapo ekaksa halôk. Ma wak nômbêṅ intu ma thêlô enaṅ abô hamô loṅ êṅ. 10 Pol hadum aêṅ hatôm sondabêṅ ju. Aêṅ ba intu avômalô Israeḷ lôk avômalô Glik takatu ba êmô plovins Esia elanô Anyô Bêṅ anêṅ abô.

Skeva nali

11 *Wapômbêṅ hêv lôklokwaṅ hadêṅ Pol ba hadum nômbithi yaṅda lo-maloma. 12 *Ba intu sôp seleṅ lo sôp daṅ takatu ba Pol hasôm, ewa ba i ethav hathak avômalô lôk lijiṅ ba ibitak mavi ma ṅgôk etak i ba i.

13 Ma avômalô Israeḷ doho idum ku nênmê ṅgôk vê ba ethak i lomalak lomalak. Ma thêlô doho idum ku êṅ, ma elam Anyô Bêṅ Yisu anêṅ athêṅ hayô ṅê lôk ṅgôk takêṅ vov ba enaṅ, “Hathak Yisu atu ba Pol hanaṅ abô hathak anêṅ athêṅ, yahananaṅ nena otak ôpêntêk ba nu.” 14 Ma Israeḷ iniṅ ṅê bêṅbêṅ êbôk da te anêṅ athêṅ nena Skeva namalô bahenṅvi ba lahavuju idum aêṅ haviṅ. 15 Ma wak te ma ṅgôk hawê iniṅ abô viyaṅ ba hanaṅ, “Yahayala Yisu, ma yahayala Pol, ma môle ma opalê?” 16 Êṅ ma ôpatu ba ṅgôk havalon loṅ hasôv kisi hayô hêk i ba hik i mayav bomaṅ aleba thêlô sapêṅ ewa thalalenṅ ba êsôv lenṅviṅpopam ele unyak viyaiṅ ba i.

* 19:1: 1Ko 3:6

* 19:2: Ap 8:16

* 19:4: Mat 3:11

* 19:6: Ap 8:17;

10:44,46

* 19:11: Ap 14:3

* 19:12: Ap 5:15

* 19:17: Ap 5:11

17 *Ma avômalô Islael lo Glik anêḡ Epesus elanô abô êḡ, ma êkô kambom ba êv athêḡ bêḡ hadêḡ Anyô Bêḡ Yisu. 18 Ma avômalô êvhaviḡ bêḡ anôḡ êlêm ma enaḡ iniḡ kambom lomaloma bêḡ. 19 Thêlô vi êbôk siniḡ ma vi idum aloyak, aêḡ ba isup iniḡ kapyâ aloyak sapêḡ hathak doḡtom ma êbôk hathak atum hêk avômalô maleḡniḡ. Ekatuḡ kapyâ takêḡ ba anêḡ vuli hatôm 50,000 seleva. 20 Hathak kobom êḡ ma Anyô Bêḡ anêḡ abô halanviḡ ba hi mayaliv ma anêḡ lôklokwan halumbak bêḡ.

21 *Nôm takêḡ habitak vêm ma Pol lahabi ni Jelusalem ba halom hêk loḡondê yaḡ atu hi plovins Masedonia lo Akaia. Ma hanaḡ, “Yaha Jelusalem vêm ma tem yana Lom imbiḡ.” 22 Ma yani hêv Timoti lo Elastus, anyô ju atu ba idum ku haviḡ yani, ba i Masedonia. Ma yanida hamô plovins Esia dokte vêmam.

Ngalakḡgalak bêḡ habitak Epesus

23 *Wak êḡ ma avômalô ethaḡ i hathak Yisu anêḡ loḡondê ba ḡgalakḡgalak bêḡ habitak. 24 Anyô atu ba hadum ba nôm êḡ habitak anêḡ athêḡ nena Demitlius. Ôpêḡ ma anyô hapesaḡ nômkama hathak seleva. Ba hathak hapesaḡ ḡḡkba avi Atemis anêḡ malakba anêḡ dahô ek avômalô nêndô êmô iniḡ unyak kapô. Yani lôk

anyô doho ethak êvôv valu bêḡ hathak iniḡ ku êḡ. 25 Wak te ma ôpêḡ halam ḡê ku êḡ sapêḡ ethak doḡtom ba hanaḡ, “Aiyaḡ thêlô, odaḡô. Môlô oyala nena alalô avôv valu bêḡ hathak alalôaniḡ ku êntêk. 26 Ma doḡtom lêk ôyé lo olaḡô abô hathak nôm atu ba Pol hadum. Ôpêḡ hathak hanaḡ nena ḡḡk takatu ba anyô epesaḡ hathak baheniḡ, êḡ ma miḡ wapômbêḡ anôḡ ami. Yani hanaḡ aêḡ ba avômalô bêḡ anôḡ êvhaviḡ anêḡ abô ba etak alalôaniḡ ḡḡkba Atemis. Yani hadum aêḡ hamô Epesus ma bidon oyaḡ ma tem anêḡ abô êḡ endanviḡ embeḡ plovins Esia sapêḡ. 27 Nôm êḡ tem indum ba avômalô nêḡê alalôaniḡ ku êtôm nôm kambom. Lôk nêḡê ḡḡk lôk athêḡ bêḡ ḡḡkba avi Atemis anêḡ malakba êtôm nôm oyaḡ. Ma ḡḡk avi êḡ atu ba avômalô plovins Esia lôk avômalô pik bêḡ êntêk sapêḡ ethak êv yeḡ hathak, yanida anêḡ athêḡ tem nêm yak.”

28 Thêlô elanô abô êḡ ma leniḡmaniḡ kambom ba elam kaêk lôklala nena, “Atemis anêḡ Epesus ma ḡḡkba lôkmanḡiḡ anôḡ!” 29 *Bidon oyaḡ ma ḡgalakḡgalak bêḡ êḡ haveḡ Epesus sapêḡ. Ma avômalô evaloḡ Gaius lo Alistakas, thai ma ḡê Masedonia ju atu ba ethak evenḡ haviḡ Pol, ma elanviḡ hathak doḡtom ba i iniḡ loḡ evaloḡ sa bêḡbêḡ halôk. 30 Ma

* 19:21: Ap 23:11; Lom 1:13 * 19:23: 2Ko 1:8 * 19:29: Ap 20:4; 27:2; Kol 4:10; Plm 24

Pol lahavinj ni loŋ êŋ kapô ek enaŋ abô êndêŋ avômalô nômbêŋ êŋ, ma doŋtom nê êvhavinj iminŋ yani loŋ siŋ. ³¹ Ma nê bêŋbêŋ doho anêŋ plovins Esia takatu ba êmô Epesus, thêlô ma Pol anêŋ nê môlô ba êv abô hadêŋ Pol ba enaŋ nena, “Minŋ ôyô kapô ami. Tem nijik o vônô ba dô.”

³² Ma avômalô nômbêŋ atu ba êmô loŋ êŋ kapô ininŋ auk hêv yak ba elam kaêk lomaloma. Ma bêŋ anôŋ minŋ eyala ininŋ ethak doŋtom êŋ anêŋ ôdôŋ ami. ³³ Ma avômalô Israeël isisuŋ ininŋ anyô te anêŋ athêŋ nena Aleksanda ek ni iminŋ avômalô nômbêŋ atu malenŋ ek enaŋ abô esak malainŋ êŋ. Êŋ ma Aleksanda hêv baŋ hathak leŋ ek avômalô bônôŋ ek enaŋ abô. ³⁴ Ma doŋtom avômalô nômbêŋ êŋ êyê nena yani ma anyô Israeël te, êŋ ma thêlô êvôlô venjinbôlêk hathak doŋtom ba elam lôklala nena, “Atemis anêŋ Epesus ma ŋgôkba lôkmanŋin anôŋ!” Elam aêŋ halôk ba halôk hatôm wakma lokwanju.

³⁵ Vêŋ ma Epesus ininŋ anyô bêŋ hapesaŋ kapyâ hanaŋ ek avômalô lôkthô bônôŋ. Êŋ ma hanaŋ, “Avômalô Epesus, avômalô pik sapêŋ eyala nena Epesus ma malak bêŋ atu ba hayabinŋ ŋgôkba lôkmanŋin Atemis anêŋ malakba lôk anêŋ valu mathenŋ atu ba hêv yak halôk leŋ ba habup. ³⁶ Auk êŋ ma hêk yainŋ ba avômalô pik sapêŋ eyala. Ba intu môlô bônôŋ ma noyabinŋ

am ek minŋ nundum nômlate mayaliv ami. ³⁷ Môlô ovalonŋ anyô ju êntêk ba owa ba ôlêm, ma doŋtom minŋ enaŋ abôma hathak alalôaniŋ ŋgôkba avi mena ewa malakba anêŋ nômla vani ami. Mi. ³⁸ Ma alalôaniŋ unyak nedaŋô abô lôk anêŋ nê bêŋbêŋ nindum abô esak i intu êmô. Aêŋ ba Demitlius lôk nê takatu ba epesaŋ nômkama hathak seleva ininŋ malainŋ la hêk, êŋ ma neja ba ini ek nê idum abô hathak. ³⁹ Aêŋ ba abô yaŋ haminŋ denaŋ, êŋ ma waklavôŋ atu nê idum abô hathak ethak doŋtom, ma nêŋ êndêŋ i. ⁴⁰ Noyabinŋ am mavi. Nê bêŋ Lom idum abô ek alalô hathak nôŋ ŋgalakŋgalak takatu ba lêk habitak, êŋ ma tem alalô abô mi ek malê nena nôŋ ŋgalakŋgalak êŋ anêŋ ôdôŋ mi.” ⁴¹ Yani hanaŋ abô êŋ yôv ma hêv avômalô ba i ininŋ loŋ mayaliv.

20

Pol hadum ku hamô plovins Masedonia lo Glis

¹ Ŋgalakŋgalak bêŋ êŋ lêk yôv, ma Pol halam avômalô êvhavinŋ ethak doŋtom. Ma hanaŋ abô doho ek embatho thêlô loŋ. Vêŋ ma hanaŋ waklêvôŋ hadêŋ i ma hatak Epesus ba hi Masedonia. ² Yani havenŋ loŋ êŋ anêŋ lomalak nenanena ma hanaŋ abô bêŋ anôŋ ek embatho i loŋ aleba hayô Glis. ³ Êŋ ma hamô loŋ êŋ ayôŋ lô. Ma hadum ek enja yeŋ ba ni Silia, ma doŋtom halaŋô

nena avômalô Israèl ibutin abô nena hathak yeŋ ma thêlô nesak imbiŋ ek nijik yani vônô. Aêŋ ba Pol lahabi nena êmbôni endom plovins Masedonia esak loŋbô. ⁴ Êntêk ma nê takatu ba ethak evenŋ haviŋ Pol iniŋ athêŋ: Sopata anêŋ Belia, yani ma Pailas anêŋ nakaduŋ, ma Alistakas lo Sekandas anêŋ Tesalonaika, ma Gaius anêŋ Debi, ma Tikikus lo Tlopimas anêŋ plovins Esia, ma Timoti. ⁵ Nê takêntêk êmônŋ ba i eyabiŋ yêlô êmô Tloas. ⁶ Ma yêlô a amô Pilipai aleba avômalô Israèl iniŋ waklavônŋ Eyaŋ Polom Yis Mi hale ba hi. Êŋ ma yêlô atak Pilipai ma athak yeŋ ba aveŋ hatôm wak baherŋvi ma yêlô athak Tloas ma apôm thêlô. Ma yêlô amô Tloas hatôm sonda te.

Pol hik Yutikas liŋ

⁷⁻⁹ Sonda te anêŋ wak môŋ ma yêlô lôk nê êvhaviŋ athak doŋtom ek nanŋaŋ Anyô Bêŋ anêŋ polom mathenŋ. Yêlô athak unyak daim te ba amô kapô bôlô te lô atu hêk vuliŋ ma avômalô êtôm atum lam bêŋ anônŋ ba êthôkwêŋ havenŋ. Pol lahabi etak thêlô êndênŋ lôkbôk ba intu hanaŋ abô daim aleba bôlôvônŋ biŋ. Ma anyô muk te anêŋ athêŋ nena Yutikas hamô unyak abôlêk lovak ma halarô Pol anêŋ abô aleba ma hayaŋ ma hêk sôm. Êŋ ma hêv yak ba hi tamu pik. Ma thêlô i ek neja yani, ma doŋtom lêk hama

yôv. ¹⁰ Ma Pol halôk ba hi ma hayô hêk ôpêŋ ma havalonŋ yani ma hanaŋ, “Môlô miŋ noboloba ami. Yani hêk lôkmala.” ¹¹ Vêm ma Pol thêlô êvôi unyak vuliŋ hathak loŋbô ma eyaŋ Anyô Bêŋ anêŋ polom mathenŋ. Êŋ ma Pol hanaŋ abô bêŋ anônŋ hathak loŋbô aleba hayaŋ wak bêŋ ma hi. ¹² Ma anyô muk atu ba Pol hik liŋ anêŋ avômalô ewa yani ba i unyak lôk lenŋŋmavi anônŋ.

Pol hatak Tloas ma hi Miletus

¹³ Pol lahaviŋ embenŋ pik ba ni Asos ma hanaŋ ek yêlô nasak yeŋ ba ana napôm yani êndôk loŋ êŋ. ¹⁴ Pol hapôm yêlô halôk Asos ma yêlô awa yani hathak yeŋ ba a Mitilini. ¹⁵ Ma haviyô hayaŋ ma atak Mitilini ma yêlô a ngavithôm Kios ma doŋtom miŋ athak liŋ ami. Ma hayaŋ hathak loŋbô ma yêlô a ayô apôm ngavithôm Samos. Ma hayaŋ te ma yêlô ayô Miletus. ¹⁶ Pol lahaviŋ ênjê waklavônŋ Pentikos êndôk Jelusalem ba intu lahaviŋ ni kethenŋ. Aêŋ ba hadô ni Epe-sus ek malê nena hi loŋ êŋ ma tem êmô plovins Esia sawa daim.

Pol hanaŋ waklêvônŋ hadênŋ nê bêŋbêŋ anêŋ Epesus

¹⁷ *Pol hamô Miletus ma hêv abô hadênŋ Epesus nena avômalô êvhaviŋ iniŋ avaka sapêŋ ini êndênŋ yani. ¹⁸ *Thêlô êyô ma yani hanaŋ, “Môlô oyala ku takatu ba yahayô Esia môŋ anônŋ ma

* 20:17: Ap 18:21

* 20:18: Ap 18:19–19:41

yahamô haviņ mólô ba yahadum aleba lêk. ¹⁹ Avômalô Israeł ethak êv malaiņ loma-loma hadêņ ya lôk ibutiņ abô ek nimbuliņ ya lôbôlôņ. Ma doņtom yahatauviņ ya aleba yaôna ma yahadum Anyô Bêņ anêņ ku lôk yamaleņ thôk. ²⁰ Ma oyala nena abô alêla takatu ba hêv mólô sa, êņ ma yahanaiņ abô takêņ bêņ lôk yaleņvidoiņ iyom. Ma yahadôņ mólô hamô loņ yaiņ lôk haveņ mólônim unyak nenanena haviņ. ²¹ Ma yahanaiņ abô doņtom êntêk hadêņ avômalô Israeł lôk avômalô loņ buyaiņ nena nede kapôlôņiņ liliņ êndêņ Wapômbêņ ba nênemimbiņ alalôaniņ Anyô Bêņ Yisu.

²² “Ma lêk Lovak Matheni hakak ya ek yana Jelusalem. Ma miņ yahayala nena malê intu tem êpôm ya anêņ loņ êņ ami. ²³ *Nôm doņtom intu yahayala ma aêntêk. Malak nômbêņ atu ba yahayô ma Lovak Matheni hanaņ hadêņ ya nena, “Tem malaiņ lomaloma êpôm o lôk ômô koladôņ.” ²⁴ *Ma miņ yaleņ hik ya hathak nôm takêņ ami. Lôk miņ yahayê yaleņviņkupik hatôm nômbêņ ek ya ami. Mi, yenaņ auk bêņ ma yamiņ lôklokwaņ ba yandum ku takatu ba Anyô Bêņ Yisu hêv hadêņ ya endeba êyô anêņ daņ am. Ku êņ ma aêntêk: yanaņ Abô Mavi bêņ esak Anyô Bêņ anêņ

wapôm.

²⁵ “Ma mólô takatu ba bôk yahamô haviņ ba yahanaiņ abô hathak Wapômbêņ anêņ loņ lôkliņyak, ondaņô. Lêk yahayala nena mólô te tem miņ ênjê yamaleņ esak loņbô ami. ²⁶ Aêņ ba yahanaiņ bêņ hadêņ mólô nena anyôla hadô Wapômbêņ anêņ abô ba hapôm malaiņ, êņ ma miņ yenaņ kambom ami. ²⁷ Ek malê nena yahanaiņ Wapômbêņ anêņ loņôndê sapêņ bêņ hadêņ mólô ma miņ yahakô ami. ²⁸ *Noyabiņ am lôk avômalô takatu ba bôk Lovak Matheni hêv hadêņ mólô ek noyabiņ i. Ma noyabiņ Wapômbêņ anêņ avômalô êvhaviņ takatu ba yani bôk hêv i vuli hathak yanida anêņ thalaleņ. ²⁹ *Yahayala nena yahatak mólô ba yaha, êņ ma kêdôņwaga abôyaņ tem nêlêm êtôm avuņ yatap ek nimbuliņ boksipsip. ³⁰ Ma mólôda doho tem nonaņ abôyaņ ba nunduviņ abô avanôņ ek nôbôv ñê êvhaviņ vi ek nesopa i. ³¹ *Aêņ ba noyabiņ am ma lemimimbi nena hatôm sondabêņ lô anêņ wak lo bôlôvôņ ma yahanaiņ abô hadêņ mólô lôk yamaleņ thôk ek yambatho mólô lôņ.

³² “Ma lêk yahatak mólô halôk Wapômbêņ baņ lôk anêņ abô hathak anêņ wapôm. Abô êņ ma hatôm embatho mólô loņ ba nêm

* **20:23:** Ap 9:16; 21:11 * **20:24:** Ap 21:13; 2Ti 4:7 * **20:28:** 1Ti 4:16; 1Pi 5:2-4 * **20:29:** Mat 7:15; Jon 10:12 * **20:31:** 1Te 2:11 * **20:33:** 1Ko 9:11-12

lonj ênjêk malak lonj ek môlô imbiņ nê mathenj takatu ba bôk êmô yôv. ³³ *Ma miņ yamalenjikilik hathak anyôla anêņ seleva lo gol ma sôp ami. ³⁴ *Ma môlôda oyala nena yada yahadum ku hathak yabaheņ ek yahêv yada sa lôk nê takatu ba idum ku iviņ ya. ³⁵ Ku takatu ba yahadum hik thô hadêņ môlô nena mavi ek alalô nandum ku bêņ ek nanêm avômalô siv sa. Ma lemimimbi abô takatu ba Anyô Bêņ Yisu bôk hanaņ nena, 'Anyô yaņ hêv nômlate ek hêv o sa, ma tem lemmavi. Ma donjom hôêv nômlate ek nêm anyô yaņ sa, êņ ma tem lemmavi anôņ.' "

³⁶ Pol hanaņ abô takêņ yôv, ma halek vadôņ lêlô ma hateņ mek haviņ thêlô. ³⁷ Ma thêlô sapêņ evalonj yani ba ilinju ma elañ bêņ hathak yani. ³⁸ Êņ ma thêlô ewa yani ba i etak hathak yeņ. Thêlô leņiņmalaiņ kambom hathak abô takatu ba bôk hanaņ nena tem miņ nêgê yani ma esak lonjbô ami.

21

Pol hi Jerusalem

¹ Yêlô atak thêlô lôk kapôlôņiņ malaiņ, ma yeņ hatak ngwêk daņ anêņ Mile-tus ba hi nôņnôņ hadêņ ngavithôm Kos. Haviyô hayaņ ma yêlô ayô ngavithôm Lodes vêm ma a Patala. ² Ma yêlô atak yeņ êņ ma apôm yeņ yaņ atu ba tem ni Pinisia,

êņ ma yêlô athak yeņ êņ ba a. ³ Ma yêlô a aleba ayê ngavithôm Saiplus hamô vituvulu bahenji keņ ma yêlô alom bahenji anôņ aleba ayô Taia hêk plovins Silia. Lonj êņ ma yeņ hadum ek etak anêņ nômkama êndôk biņ. ⁴ *Êņ ma yêlô apôm nê êvhaviņ anêņ lonj êņ ba amô haviņ thêlô hatôm sonda daluk te. Ma hathak Lovak Mathenj ma thêlô enañ lôklokwaņ hadêņ Pol nena miņ ni Jerusalem ami. ⁵ Ma donjom sonda daluk êņ anêņ daņ, ma yêlô a ek nasak yeņ esak lonjbô. Ma nê êvhaviņ lôk vêņi lôk nali elom yêlô ibup ngwêk daņ. Ma ngwêk daņ ma yêlô alek veņiņ lêlô ma aten mek. ⁶ Vêm ma ekam yêlô ma yêlô athak yeņ ba a ma thêlô êvôi iniņ lonj hathak lonjbô.

⁷ Ma yeņ hatak Taia ma hi aleba hayô Tolemes. Ma anêņ Tolemes ma yêlô a ek nagê nê êvhaviņ ba namô imbiņ thêlô êtôm wak te. ⁸ *Haviyô hayaņ ma yêlô athak yeņ ba a ayô Sisalia. Ma yêlô amô Pilip anêņ unyak. Yani ma anyô hanaņ Anyô Bêņ anêņ abô bêņ. Bôk etak nê bahenji ba lahavuju ek nênm aposel sa ba Pilip ma nê êņ te. ⁹ Yani anêņ nali avi muk ayova êmô. Thêlô ethak enañ abô hatôm plopet.

¹⁰ *Yêlô amô wak doho ma plopet te anêņ athêņ nena Agabas hatak Judia ma halôk ba halêm Sisalia. ¹¹ *Yani halêm hayô ek yêlô ma hawa

* **20:34:** Ap 18:3; 1Te 2:9 * **21:4:** Ap 20:23 * **21:8:** Ap 6:5; 8:40 * **21:10:**

Ap 11:28 * **21:11:** Ap 20:23; 21:33

Pol anêḡ bokḡgôp ba hakak yanida baḡ lo va loḡ hathak ma hanaḡ, “Lovak Matherḡ hanaḡ nena, ‘Avômalô Israeḡ anêḡ Jelusalem tem nekak bokḡgôp êntêk anêḡ alaḡ aêḡ iyom ba nêḡnêḡ yani êndôk avômalô loḡ buyaḡ baheḡḡiḡ.’”

12 Yêlô alaḡô abô êḡ, ma yêlô lôk avômalô loḡ êḡ alaḡ ba anaḡ hadêḡ Pol nena miḡ ni Jelusalem ami. 13 *Êḡ ma Pol hanaḡ nena, “Môlô olaḡ ba ôḡmô yabiḡdaluk lu eka? Ya lêk yahapesaḡ ya yôv ek yamô koladôḡ mena ik ya vônô halôk Jelusalem hathak Anyô Bêḡ Yisu anêḡ athêḡ la. Êḡ ma hatôm.” 14 Yêlô ayê nena yani miḡ hatôm endanaḡ yêlôaniḡ abô ami ba intu yêlô atak auk êḡ ma anaḡ, “Anyô Bêḡ anêḡ lahaḡiḡ inḡik anôḡ.”

Pol hayô Jelusalem

15 Vêḡ ma yêlô apesaḡ i ek ana Jelusalem. 16 Ma ḡê êvhaviḡ doho anêḡ Sisalia elom yêlô ba i Neson anêḡ unyak ek namô. Yani ma anyô Saiplus te atu ba bôk hêvhaviḡ môḡ anôḡ.

17 Yêlô ayô Jelusalem ma ḡê êvhaviḡ ewa yêlô thô lôk leḡḡiḡmavi anôḡ. 18 Haviyô hayaḡ ma yêlô lôk Pol a ek nagê Jems ma avômalô êvhaviḡ iniḡ avaka sapêḡ êḡmô haviḡ. 19 *Ma Pol hakam thêlô ma hanaḡ hathak nôm takatu ba Wapômbêḡ hadum

hathak yani hêk avômalô loḡ buyaḡ malêvôḡ.

20 *Thêlô elanaḡ abô êḡ, ma êbô Wapômbêḡ. Ba enaḡ hadêḡ Pol, “Aiyaḡ, onanaḡ. Avômalô Israeḡ lubuḡlubuḡ bôk êvhaviḡ Yisu yôv ba thêlô lôklokwaḡ ek nesopa Mose anêḡ balabuḡ. 21 Ma thêlô bôk elanaḡ yôv nena hôdôḡ avômalô Israeḡ takatu ba êḡmô ḡê loḡ buyaḡ malêvôḡ nena netak Mose anêḡ balabuḡ lôk miḡ neḡgothe nali iniḡ kupik vê ami lôk miḡ nebalonaḡ yêlôaniḡ kobom ami. 22 Tem nedanaḡ nena lêk hôlêḡ ba alalô nandum malê? 23 *Osopa yêlôaniḡ auk êntêk. Yêlôaniḡ anyô ayova êḡmô ba bôk ibutiḡ abô haviḡ Wapômbêḡ ek nindum nômplate ek nimbitak matherḡ. 24 Onḡa ḡê takêntêk ba nu unyak matherḡ ma umbiḡ thêlô esak loḡôndê atu ba esopa ek indum thêlô nimbitak mabuḡ êḡḡêk Wapômbêḡ ma. Ma nêḡ valu ek thêlô nêḡnêḡ êtôm iniḡ da vêḡ ma neḡgulu leḡḡiḡkadôk ḡaḡḡ sapêḡ vê. Undum aêḡ ma tem avômalô sapêḡ neyala nena abô takatu ba elanaḡ ma abôyaḡ. Ma oda hôwê balabuḡ vibiḡ haviḡ. 25 *Ma hathak avômalô loḡ buyaḡ takatu ba êvhaviḡ, yêlô bôk ato kapyā hadêḡ thêlô yôv ek nenaḡ abô takatu ba alalô bôk abutiḡ nena thêlô miḡ neḡaḡ alim takatu ba êv hatôm da hadêḡ ḡḡôk dahô ami, lôk miḡ ninum thalalenḡ

* 21:13: Ap 20:24 * 21:19: Ap 15:12
6:1-20; Ap 18:18 * 21:25: Ap 15:29

* 21:20: Ap 15:1,5 * 21:23: Nam

ami, ma miŋ nejaŋ alim takatu ba ekak leŋselo siŋ ami, ma netak sek waliliŋ.”

26 *Haviyô hayaŋ ma Pol lôk nê ayova atu i unyak mathen ba esopa loŋôndê atu ba indum thêlô nimbatak mabuŋ ênjêk Wapômbên ma. Vêm ma hi unyak mathen kapô ma hanaŋ hadên nê êbôk da nena wak bahen vi ba lahavuju hale ba hi, ma tem iniŋ waklavôn nê mabuŋ anên daŋ ba intu tem nêlêm esak loŋbô ek nêmbôk thêlôda tomtom iniŋ da.

Evalon Pol

27 Wak bahen vi ba lahavuju atu habobo anên daŋ ma avômalô Israe anên plovins Asia êyê Pol hamiŋ unyak mathen. Êŋ ma ibi avômalô nômbên atu leŋiŋ ba evalon Pol. 28 Ma elam kaêk aêntêk, “Môlô nê Israe, nônem yêlô sa! Anyô êntêk ma ôpatu ba hathak hanaŋ abô kambom hathak alalô lôk abô balabuŋ ma unyak mathen êntêk haven lomalak nenanena ba hadôn avômalô sapên hathak auk êŋ. Ma nômla yaŋ haviŋ aêntêk. Yani halom nê loŋ buyaŋ doho ba ibitak êyô unyak mathen êntêk kapô ba idum loŋ mathen habitak lelaik.” 29 *Thêlô enaŋ aên ek malê nena bôk êyê Tlopiamas anên Epesus hamô Jelusalem haviŋ Pol ba esoŋ nena bôk Pol halom yani ba hi unyak mathen kapô.

30 Êŋ ma avômalô Jelusalem sapên leŋiŋnaŋa kambom ba elanviŋ ethak doŋtom ma evalon Pol ba êvôv hale unyak mathen viyaiŋ ba hi. Ma kethen oyaŋ ma ik unyak mathen anên badên abôlêk siŋ ek miŋ ini kapô esak loŋbô ami. 31 Thêlô idum ek nijik yani vônô haven denaŋ, ma abô halanviŋ hi hayô Lom iniŋ anyô vovak laik môŋ nena avômalô Jelusalem sapên idum pôk lili bên anôn.

32 Êŋ ma yani hawa nê vovak lôk nê vovak laik doho ba elanviŋ ba i hadên avômalô nômbên atu. Avômalô êyê anyô vovak laik môŋ lôk anên nê vovak êlêm, êŋ ma etak Pol ba miŋ ik yani hathak loŋbô ami. 33 Anyô vovak laik môŋ hayô ma havalon Pol ma hanaŋ hadên nê vovak nena nekak Pol loŋ esak seŋ ju. Ma hanaŋ hik avômalô liŋ nena, “Yani ma opalê ba hadum malê te?”

34 Ma avômalô vi elam abô te ma vi elam abô yaŋ. Pôk lili bên habitak ba anyô vovak laik môŋ miŋ hatôm êpôm malaiŋ êŋ anên ôdôn ami. Ba intu hanaŋ hadên nê vovak ek neja Pol imbitak êyô iniŋ loŋ êmô. 35 Thêlô ewa Pol êyô loŋ êŋ anên alêlê ma avômalô leŋiŋnaŋa kambom ek nijik yani vônô ba intu nê vovak êv Pol liŋ hathak leŋ ek miŋ hatôm nijik yani ami. 36 *Ma avômalô nômbên atu ba even yam elam mathalalen nena, “Uŋgwik yani vônô! Uŋgwik

* 21:26: 1Ko 9:20

* 21:29: Ap 20:4

* 21:36: Luk 23:18

yani vônô!”

³⁷ Ma nê vovak ebobo inin loŋ êmô, êŋ ma Pol hanaŋ hathak abô Glik hadêŋ anyô vovak laik môŋ nena, “Hatôm yanaŋ abô te êndêŋ o e?” Ma anyô vovak laik môŋ hasoŋ ba hanaŋ, “Hoyala abô Glik, e? ³⁸ *Yahasoŋ nena o anyô Ijip sêbôk ba huik vovak hadêŋ Lom ba howa nê kambom takatu ba ik anyô vônô hatôm 4,000 ba hu loŋ thiliv la.”

³⁹ Ma Pol hanaŋ, “Mi. Ya anyô Israeël te ba yenaŋ loŋ ma Tasus hêk plovins Silisia. Yenaŋ loŋ ma loŋ lôk athêŋ. Hatôm yanaŋ abô dokte êndêŋ avômalô takêntêk e?”

⁴⁰ Ma anyô vovak laik môŋ halôk, ma Pol haminj alêlê ma hêv baŋ hathak leŋ ek avômalô bônôŋ. Thêlô bônôŋ, êŋ ma Pol hanaŋ abô hadêŋ thêlô hathak abô Hiblu.

22

¹ Ba hanaŋ nena, “Aiaŋ thêlô lo wakamik thêlô, nodanô. Tem yanaŋ nôm êŋ bêŋ êndêŋ môlô.” ² Ma elanô Pol hanaŋ abô hathak abô Hiblu, êŋ ma thêlô iminj tinj.

Êŋ ma Pol hanaŋ, ³ * “Ya anyô Israeël. Wakatik havathu ya hêk Tasus anêŋ plovins Silisia, ma donjom yahalumbak bêŋ hamô loŋ êntêk. Ma Gameliel bôk hadôŋ ya dedaŋ mavi hathak bumalô inin balabuŋ. Ma ya bôk lôklokwaŋ bomaŋ ek yasopa Wapômbêŋ hatôm môlô êntêk

lêk udum. ⁴ * Bôk yahêv vovaŋ hadêŋ nê takatu ba esopa Yisu anêŋ loŋondê ba yahatak anyô lo avi halôk koladôŋ lôk yahanaŋ ek nijik thêlô vônô. ⁵ Anyô bêŋ habôk da lôk Israeël inin nê bêŋbêŋ eyala nôm takêntêk. Thêlô eto kapya te hadêŋ inin iviyaŋ anêŋ Damaskas ek nijik ku takatu tem yandum thô êndêŋ thêlô. Ku êŋ ma yambaloŋ nê takatu ba esopa Yisu anêŋ loŋondê ba yanja i ba yalêm Jelusalem ek nêntêm vovaŋ êndêŋ i.

⁶ “Yaha ek yandum ku êŋ ba hatôm waklêvôŋ biŋ ma yahabobo Damaskas. Ma kethen oyaŋ ma deda bêŋ te anêŋ leŋ habi hayô hêk ya.

⁷ Ma yahêv yak halôk pik ma yahalaŋô abô te hanaŋ hadêŋ ya, ‘Sol, Sol, aisê ka hubulin ya?’

⁸ “Ma yahanaŋ vianaŋ, ‘Anyô Bêŋ, o ma opalê?’

“Ma hanaŋ nena, ‘Ya Yisu anêŋ Nasalet, ôpatu ba hôêv vovaŋ hadêŋ.’ ⁹ Nê takatu ba ivin ya êyê deda êŋ, ma donjom miŋ elanô ôpatu anêŋ abô atu ba hanaŋ hadêŋ ya ami.

¹⁰ “Ma yahanaŋ, ‘Anyô Bêŋ, yandum malê?’

“Ma Anyô Bêŋ hanaŋ nena, ‘Umbiyô ba nu Damaskas ma anyô te tem enaŋ êndêŋ o esak ku takatu ba bôk yahatak yôv ek undum.’

¹¹ Deda bêŋ êŋ habi yamalenj siŋ ba miŋ hatôm yangê loŋ ami. Aêŋ ba nê takatu ivin ya

* 21:38: Ap 5:36-37

* 22:3: Ap 5:34

* 22:4: Ap 8:3

evalon yabahan ba edadi ya hi Damaskas.

¹² “Ma anyô te anêḡ athêḡ nena Ananias hamô loḡ êḡ ba halêm ek êḡḡ ya. Yani hathak hasopa abô balabuḡ dedaḡ mavi, ma avômalô Israeḡ takatu ba êmô Damaskas ethak elam yani nena anyô mavi. ¹³ Yani hamiḡ habobo ya ma hanaḡ, ‘Aiyaḡ Sol, nôḡḡo tak esak loḡbô!’ Ma kethêḡ oyaḡ ma yahayê yani.

¹⁴ “Ma hanaḡ, ‘Bumalô thêlô iniḡ Wapômbêḡ hatak o ek oyala anêḡ lahaviḡ lôk nôḡḡo anêḡ Anyô Thêthônḡ Yisu lôk ondanô laselo. ¹⁵ Tem umbitak êtôm anêḡ anyô onan anêḡ abô bêḡ êndêḡ avômalô sapêḡ esak nômtakatu ba hâyê lo holanô. ¹⁶ Lêk aisê, hoyabiḡ malê? Umbiyô ma usik o êndôk ḡaḡ lôk ondam anêḡ athêḡ ek êmbôkwiḡ anêm kambom sapêḡ vê.’

¹⁷ “Vêm ma yahaleha Jelusalem ma wak te ma yahatenḡ mek hamô unyak mathêḡ kapô ma yahatulak ba yahayê wêḡ te. ¹⁸ *Ma yahayê Anyô Bêḡ hanaḡ abô hadêḡ ya ba hanaḡ, ‘O kethêḡ, otak Jelusalem ba nu. Ek malê nena avômalô loḡ êntêk tem miḡ nedanô anêm abô takatu ba honanḡ hathak ya ami.’

¹⁹ * “Ma yahananḡ, ‘Anyô Bêḡ, thêlô eyala nena bôk yahavenḡ avômalô Israeḡ iniḡ

unyak yeḡ nenanena takatu ba hamô lomalak ek yanja avômalô takatu ba êvhaviḡ o ek yambali thêlô ba yatak i êndôk koladônḡ. ²⁰ *Ma ik Stiven anêm anyô atu ba hanaḡ anêm abô bêḡ vônô ma lêk yahamiḡ loḡ êḡ haviḡ ba intu yahalôk hathak auk êḡ ba yahayabiḡ ḡê ik yani vônô iniḡ sôp.’

²¹ * “Êḡ ma Wapômbêḡ hanaḡ hadêḡ ya, ‘Nu, tem yanêm o êndêḡ avômalô loḡ buyanḡ takatu ba êmô daimbô.’”

²² Avômalô Israeḡ elanô Pol anêḡ abô aleba hanaḡ bute nena, “Wapômbêḡ hêv yani ba hi ek ḡê loḡ buyanḡ”, êḡ ma thêlô elam lôklala nena, “Uḡḡwik yani vônô! Miḡ notak yani ek êmô lôkmala ami.” ²³ Ma thêlô elam lôklala ba ibi iniḡ kwêv daim thô ma ibi voḡḡovanḡ hathak leḡ ek injik thô nena leḡḡmaniḡ hathak abô takatu ba Pol hanaḡ. ²⁴ Êḡ ma anyô vovak laik môḡ hanaḡ ek ḡê vovak neja Pol ba ini iniḡ loḡ. Ma hanaḡ nena nebali yani esak yak wabeḡ lôk nenanḡ injik yani liḡ ek neyala nena avômalô leḡḡḡaḡa hathak malê ba elam kaêk lôklala. ²⁵ *Thêlô eto Pol va lo baḡ thêthônḡ ma ekak loḡ ek nebali yani, êḡ ma Pol hanaḡ hadêḡ anyô vovak laik atu ba hamiḡ habobo yani nena, “Lom iniḡ balabuḡ hanaḡ aisê hathak avômalô Lom da? Hatôm nobali anyô Lom

* 22:18: Ap 9:29-30 * 22:19: Ap 8:3; 26:9-11 * 22:20: Ap 8:1 * 22:21:

Ap 9:15 * 22:25: Ap 16:37

te atu ba miŋ hadum abô ba êpôm anêŋ kambom ami denaŋ e?”

²⁶ Anyô vovak laik halaŋô abô êŋ ma hi hanaŋ hadêŋ anyô vovak laik môŋ nena, “Hudum malê? Ôpêntêk ma anyô Lom te.”

²⁷ Ma anyô vovak laik môŋ hi hadêŋ Pol ma hanaŋ hik yani liŋ, “O ma anyô Lom te e?” Ma Pol hanaŋ, “Intu êŋ.”

²⁸ Ma anyô vovak laik môŋ hanaŋ, “Bôk yahêv valuselen bêŋ anôŋ hadêŋ Lom ek yambitak anyô Lom te.” Ma Pol hanaŋ, “Ya mi, wakamik ma anyô Lom ba intu yahabitak anyô Lom haviŋ.”

²⁹ *Êŋ ma nê takatu ba idum ek nenaŋ injik yani liŋ, etak yani ba i ketheŋ. Ma anyô vovak laik môŋ hasoŋ kambom ek malê nena hakak Pol anyô Lom te baŋ lo va lusu hathak seŋ.

Pol hamiŋ kaunsil malêvôŋ

³⁰ Ma anyô vovak laik môŋ lahaviŋ eyala katô nena avômalô Israeŋ enaŋ Pol bêŋ hathak malê. Aêŋ ba haviyô hayaŋ ma hapole seŋ vê hêk Pol ma hêv abô hadêŋ nê bêŋbêŋ êbôk da lôk Sanhedlin ek nesak doŋtom. Êŋ ma hawa Pol ba hi hadô hamiŋ thêlô malenŋ.

23

¹ Pol hatitiŋ Sanhedlin ma hanaŋ, “Aiyaŋ thêlô, yahadum Wapômbêŋ anêŋ ku

dedauŋ mavi hêk Wapômbêŋ ma ba yakapôlôŋ miŋ hanaŋ ya bêŋ hathak nômlate ami aleba lêk.” ² *Êŋ ma anyô bêŋ habôk da Ananaias hanaŋ hadêŋ nê takatu ba imiŋ habobo yani ek nepetav yani abôlêk. ³ *Ma Pol hanaŋ, “Lemvimkupik ma thêthê mavi, ma doŋtom kapôlôm ma lôŋgôlôŋ ba Wapômbêŋ tem epetav o. Hômo loŋ êntêk ek onanŋ ya bêŋ esak balabuŋ, ma doŋtom oda huik balabuŋ pesa ba honanŋ nena nepetav ya.”

⁴ Ma nê takatu ba imiŋ habobo yani enaŋ, “Honaŋ abô kambom hathak Wapômbêŋ anêŋ anyô bêŋ habôk da eka?”

⁵ *Ma Pol hanaŋ, “Aiyaŋ thêlô, miŋ yahayala nena yani ma anyô bêŋ habôk da ami. Hatôm bôk eto nena, ‘Miŋ nonanŋ abô kambom esak anyô bêŋ atu ba hayabinŋ anêm avômalô ami.’”

⁶ *Ma Pol hayala nena avômalô Sanhedlin vi ma Sadyusi ma vi ma Palisi. Ba intu yani halam hadêŋ thêlô nena, “Aiyaŋ thêlô, wakamik ma anyô Palisi ma ya aêŋ iyom. Ba yahêvhaviŋ nena nê takatu ba bôk ema tem nimbiyô esak loŋbô, ma hathak abô êŋ ma lêk udum abô ek ya.” ⁷ Yani hanaŋ abô êŋ ma Palisi lôk Sadyusi enaŋ i aleba evak i vose hi ôdôŋ ju. ⁸ *Evak i vose ek malê nena nê Sadyusi iniŋ

* 22:29: Ap 16:38 * 23:2: Jon 18:22-23 * 23:3: Wkp 19:15; Mat 23:27

* 23:5: Kis 22:28 * 23:6: Ap 26:5 * 23:8: Mat 22:23

auk nena nê nana tem miñ nimbiyô esak loñbô ami, lôk enañ nena anjela lôk ngôk miñ êmô ami. Ma donjom Palisi êvhaviñ nena nôm takêñ ma avanôñ.

⁹ Êñ ma pôk lili bêñ habitak ma nê lôkauk hathak abô bal-abuñ doho atu ba Palisi, iviyô imiñ ma enañ lôklala nena, “Yêlô miñ lêk apôm ôpêntêk anêñ kambom la ami. Betha ngôk mena anjela te hanañ abô êñ hadêñ yani la.” ¹⁰ Ma lenjñmaniñ halumbak hi bêñ ba anyô vovak laik môñ hakô nena tem nêbôv Pol endeba itip ni loviañ. Ba intu hanañ hadêñ nê vovak nena nêbôv Pol vê ênjêk i ba neja ba ini iniñ loñ.

¹¹ *Wak êñ anêñ bôlôvôn ma Anyô Bêñ hamiñ habobo Pol ma hanañ, “Umiñ lôklokwan ma miñ ôkô ami! Bôk honañ abô hathak ya bêñ hamiñ Jelusalem ma tem onañ imiñ Lom aêñ iyom.”

Avômalô Israeal evak abô ek nijik Pol vônô

¹² Haviyô hayañ ma avômalô Israeal doho ethak donjom ma evak abô hathak Wapômbêñ anêñ athêñ nena, “Alalô miñ hatôm nanjan nôm lo nanum njan ami endeba nanjik Pol vônô am.”

¹³ Nê takatu ba evak abô êñ, ma hatôm 40 ba havôhi. ¹⁴ Ma thêlô i êyô nê bêñbêñ êbôk da lôk nê bêñbêñ Israeal ma enañ, “Yêlô avak abô hathak Wapômbêñ anêñ athêñ nena miñ hatôm anjan nôm lo

nanum njan ami endeba nanjik Pol vônô am. ¹⁵ *Aêñ ba môlô lôk Sanhedlin nônmêm abô êndêñ anyô vovak laik môñ ba nosau yani nena neja Pol êlêm êndêñ môlô ek nonañ injik yani liñ ek enañ anêñ abô doho anêñ ôdôn bêñ. Ek malê nena yêlô lêk apesañ i yôv ek nanjik yani vônô êndôk loñôndê.”

¹⁶ Ma donjom Pol livavi anêñ namalô halañô abô takatu ba thêlô ibutiñ. Ma hi nê vovak iniñ loñ kapô ma hanañ hadêñ Pol. ¹⁷ Pol halañô anêñ abô, êñ ma halam anyô vovak laik te halêm ma hanañ, “Ondom anyô muk êntêk ni anyô vovak laik môñ ek enañ anêñ abô te êndêñ yani.” ¹⁸ Êñ ma anyô vovak laik êñ hawa yani ba hi hadêñ anyô vovak laik môñ ma hanañ, “Pol anyô koladôn halam ya ek yanja anyô muk êntêk êlêm êndêñ o. Ek malê nena anêñ abô te hêk ek enañ imbiñ o.”

¹⁹ Êñ ma anyô vovak laik môñ havalon anyô muk atu ban ba halom yani hi daim dokte ma hanañ hik yani liñ, “Hudum ek onañ malê êndêñ ya?” ²⁰ Ma ôpatu hanañ, “Avômalô Israeal lêk evak abô ek nenañ injik o liñ nena yamuñ ma nêm Pol êndêñ Sanhedlin. Thêlô esau nena tem nenañ injik Pol liñ esak anêñ abô doho anêñ ôdôn. ²¹ Ma miñ ondanô iniñ abô ami. Thêlô ma

* 23:11: Ap 27:24; 28:16,23 * 23:15: Ap 25:3

hatôm 40 ba havôhi evak abô majan̄ hathak Wapômbên̄ anên̄ athên̄ nena miñ hatôm nejan̄ nô m lo ninum ñan̄ ami endeba nijik Pol vônô am. Ma lêk epesan̄ i yôv ba êmô loñôndê ek nijik yani vônô, ma don̄tom eyabiñ o ek ôndôk esak iniñ abô am.”

²² Ma anyô vovak laik môñ hatak anyô muk atu ba hi ma hanañ lôklokwan̄ nena, “Miñ onañ êndên̄ anyôla nena honañ abô êntêk hadên̄ ya ami.”

Anyô vovak laik môñ hêv Pol hadên̄ Peliks

²³ Êñ ma anyô vovak laik môñ halam ñê vovak laik ju ma hanañ, “Nusup ñê vovak êtôm 200 takatu ba even̄ pik lôk 70 takatu ba êyô êmô bokhos ma 200 takatu ba ik vovak hathak kôm jan̄ak ek nêpôpêk i ek dokte bôlôvôn̄ êtôm 9 kilok ma ini Sisalia. ²⁴ Ma nopesan̄ bokhos doho ek Pol ek noja yani dedaun̄ mavi endeba notak êndôk Peliks anyô bên̄ atu ba hayabiñ Judia ban̄.” ²⁵ Lôk hatô kapyã te aêntêk:

²⁶ Ya Klodias Lisias, ya-hato kapyã êntêk hadên̄ o Peliks,

O ma anyô bên̄ mavi atu ba hoyabiñ Judia. Wاكلêvôn̄ mavi o!

²⁷ *Ñê Israeal evalon̄ anyô êntêk ba idum ek nijik yani vônô, ma don̄tom bôk yahalan̄ô yôv nena yani ma anyô Lom te. Ba intu ya lôk yenan̄ ñê vovak

ayô aêv yani sa. ²⁸ *Ma yalen̄haviñ yandan̄ô nena avômâlô Israeal len̄jan̄ dan̄ ba enañ ôpêntêk bên̄ hathak malê. Ba intu yahawa yani hi hadên̄ iniñ Sanhedlin. ²⁹ Ma iniñ abô takatu ba enañ hathak yani ma hathak Israeal da iniñ balaban̄, ma miñ yahapôm abôla hatôm nan̄gik yani vônô mena nandô yani êmô koladôn̄ ami. ³⁰ *Ma yahalan̄ô nena ñê Israeal doho evak abô ek nijik yani vônô, ba intu yahêv yani kethen̄ oyan̄ ba hathôk ek o. Ma yahanañ hadên̄ ñê takatu ba enañ yani bên̄ nena thêlôda nenan̄ abô êñ bên̄ êndên̄ o.

³¹ Hato kapyã êñ yôv, ma hêv hadên̄ anên̄ ñê vovak. Ma thêlô esopa anên̄ abô takên̄ ma ewa Pol ba i malak Antipatlis hadên̄ bôlôvôn̄. ³² Ma haviyô hayañ ma ñê êyô êmô bokhos iyom ewa Pol ba i Sisalia. Ma ñê vovak vi êvôi iniñ loñ hathak loñbô. ³³ Ma ñê bokhos êyô Sisalia, êñ ma êv kapyã atu lôk Pol hadên̄ anyô bên̄ hayabiñ Judia. ³⁴ Ma hasam kapyã êñ ma hanañ hik Pol lin̄, “O anên̄ plovins alê?” Ma Pol hanañ, “Ya anên̄ Silisia.” ³⁵ Ma ôpên̄ hanañ, “Ñê takatu ba idum abô ek o êyô, ma tem yandan̄ô anêm abô.” Ma hanañ ek ñê vovak doho neyabiñ Pol êmô unyak bên̄ atu ba Helot bôk halav bô.

* **23:27:** Ap 21:30-33; 22:25-27 * **23:28:** Ap 22:30 * **23:30:** Ap 23:16-23; 24:1-9

24

Nê bêḡbêḡ anêḡ Israeḡ idum abô ek Pol

¹ Wak bahenḡvi hale ba hi, ma Ananias anyô bêḡ habôk da lôk Israeḡ iniḡ ḡê bêḡbêḡ doho ma Tetulus ôpatu ba ewa hatôm iniḡ anyô indum abô, thêlô sapêḡ êlôk ba i Sisalia. Ma enaḡ Pol bêḡ hadêḡ Peliks anyô bêḡ atu ba hayabiḡ avômalô Judia. ²⁻³ Ewa Pol ba êyô loḡ nedaḡô abô. Êḡ ma Tetulus hanaḡ Pol anêḡ kambom bêḡ ba hanaḡ nena, “Anyô bêḡ Peliks, o anyô mavi anôḡ. Hoyabiḡ yêlô mavi anôḡ ba intu yêlô amô labali mavi. Ma hathak anêm auk mavi hopesaḡ nôm takatu ba bôk hêv malaiḡ hadêḡ yêlô ba lêk habitak mavi hathak loḡbô. Aêḡ ba yêlô lôk avômalô lomalak nenanena sapêḡ anaḡ leḡḡmavi anôḡ hathak nôm takêḡ hatôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. ⁴ Ma kambom ek yambaloḡ o loḡ bêḡ anôḡ lôk nanêm malaiḡ êndêḡ o ba intu lem ek yêlô ba ondaḡô yêlôaniḡ abô bidona êntêk.

⁵ * “Ôpêntêk hêv malaiḡ bêḡ anôḡ hadêḡ yêlô ba hik avômalô Israeḡ kapôlôḡniḡ liḡ haveḡ pik sapêḡ. Yani ma anyô bêḡ ek ôdôḡ lukmuk te atu ba esopa anyô Nasalet atu anêḡ abô kambom. ⁶⁻⁸ * Ma yani hadum ek

imbuliḡ yêlôaniḡ unyak mathenḡ ba imbitak lelaik êḡḡek Wapômbêḡ ma. Ba intu yêlô avaloḡ yani.* Oda onaḡ injik ôpêḡ liḡ ma tem oyala nena abô takatu ba yêlô anaḡ hathak yani ma avanôḡ.”

⁹ Tetulus hanaḡ abô takêḡ yôv ma avômalô Israeḡ takatu ba iviḡ yani ik Tetulus anêḡ abô loḡ haviḡ ba enaḡ nena abô takatu ba hanaḡ ma avanôḡ.

¹⁰ Ma anyô bêḡ atu habi baḡ hadêḡ Pol nena enaḡ anêḡ abô. Êḡ ma Pol hanaḡ viyaḡ, “Yahayala nena hoyabiḡ avômalô Judia sondabêḡ bêḡ anôḡ ba holaḡô iniḡ abô ba hopesaḡ thêthônḡ. Ba intu yalenḡmavi ek yanaḡ yenaḡ abô bêḡ êndêḡ o ek opesaḡ. ¹¹ Ma onaḡ injik anyô doho liḡ ma tem ôpôm nena wak laumiḡ ba lahavuju iyom intu hale ba hi ma yaha Jelusalem ek yanêm yeḡ. ¹² Ma wak êḡ ma ḡê Israeḡ takatu ba enaḡ ya bêḡ miḡ êyê yahanaḡ abô lôk vovak hadêḡ anyôla hamô unyak mathenḡ ami, lôk miḡ yahabi avômalô leḡḡḡ hamô malak yeḡ la mena loḡ la hamô malak bêḡ Jelusalem haviḡ ami. Mi. ¹³ Abô kambom takatu ba enaḡ hathak ya, abôla miḡ hêk ek injik thô nena iniḡ abô ma avanôḡ ami. ¹⁴ Ma dorḡtom abô

* **24:5:** Ap 17:6 * **24:6-8:** Ap 21:28-30 * **24:6-8:** Nê lôkauk vi enaḡ nena abô doho atu ba Luk hatu ma hêk denaḡ. Abô êḡ ma aêntêk: Ma leḡḡḡhaviḡ nanaḡ yani bêḡ esak yêlôaniḡ abô balabuḡ. Ma dorḡtom anyô vovak laik môḡ Lisias halêm ma havôv yani vê hêk yêlô. Ma hanaḡ nena ḡê takatu ba idum ek nenaḡ yani bêḡ, nêlêm nindum abô esak o.

êntêk ma abô avanôh: Yahêv yen hadêh bumalô thêlô inih Wapômbêh ba yahasopa Yisu anêh lohondê atu ba elam nena lohondê lokban. Ma yahêvhavinh Mose anêh balabun lôk plopet inih abô takatu ba bôk eto. ¹⁵ *Ma ya hatôm nhê takêntêk ba yahêv yamaleh ek Wapômbêh injik avômalô taksêbôk ba bôk ema yôv lih, avômalô thêthôh lôk avômalô kambom. ¹⁶ Aêh ba wak nômbêh intu sapêh ma ya lôklokwan ek yakapôlôh ênjêk mabun ma kambom mi ênjêk Wapômbêh lo avômalô malehinh.

¹⁷ “Bôk yahatak Jelusalem sondabêh doho ma lêk yahavôhalêm ek yanêm wapôm êndêh yenan avômalô Israe takatu ba êv i sêkêya lôk yambôk da êndêh Wapômbêh. ¹⁸ *Yaha unyak mathen anêh piklêvôh ma yahadum nôh êh lôk yahasopa kobom yambitak mabun ênjêk Wapômbêh ma. Êh ma thêlô êpôm ya. Avômalô bêh anôh minh êmô havinh ya amilôk minh yahadum thôthô bêh ami. Mi. ¹⁹ Avômalô Israe doho anêh plovins Esia inih abôla hamin ek nenan ya bêh, êh ma mavi ek thêlô nêlêm niminh malem ma nenan ya bêh. Ma donjom nhê êh la minh halêm ami. ²⁰ Ba intu onan ek nhê takatu ba lêk êmô nenan yenan kambom takatu ba bôk êpôm hadêh waklavôh atu ba idum abô ek ya hamin Sanhedlin

malehinh bêh. ²¹ *Betha thêlô êpôm yenan kambom donjom iyom la. Kambom êh ma bôk yahalam hamin thêlô malehinh nena, ‘Yahêvhavinh nena Wapômbêh tem injik avômalô nama lih esak lohô. Ma hathak nôh êh iyom intu lêk môlô udum abô ek ya.’” Pol hanan aêh.

²² *Peliks bôk halanô abô bêh anôh hathak avômalô takatu ba esopa Yisu anêh lohondê. Ba intu hakak abô dan sih ba hanan nena, “Anyô vovak laik môh Lisias halêm hayô ma tem yanan yenan auk bêh esak anêm abô.” ²³ Ma hanan hadêh sôp bidon nena etak yani êndôk koladôh, ma donjom nepole yak sêh vê ênjêk yani ban ek êmô oyan ma anêh nhê môlô êyô ma netak i ek nênhem yani sa.

Eyabih Pol hamô Sisalia

²⁴ Wak doho hale ba hi ma Peliks lôk yanavi Dlusila, yani ma avi Israe te, i êyô inih loh ekaksa halôk. Ma Peliks halam Pol halêm ma halanô Pol hanan abô hathak anêh hêvhavinh Yisu Kilisi. ²⁵ Ma hanan abô hathak lohondê thêthôh lôk bôk lo loh nipuk i loh lôk waklavôh Wapômbêh tem indum abô, êh ma Peliks hakô ba hanan, “Lêk hatôm, ma nu. Ma wakla ya ku mi, ma tem yanêm abô ek ôlêm esak lohô.” ²⁶ Peliks lahabi nena Pol tem nêm valu doho êndêh yani ek indum yani lamavi ek nêm Pol sa. Ba

* 24:15: Jon 5:28-29 * 24:18: Ap 21:17-28 * 24:21: Ap 23:6 * 24:22: Ap 23:26

intu halam Pol lôbôlôḡ ek thai nenanḡ abô.

²⁷ Sondabêḡ ju hale ba hi ma Posias Pestas hawa Peliks anêḡ ku. Ma Peliks la-haviḡ indum avômalô Israeḡ leḡḡmavi ba intu hadô Pol hamô koladôḡ denanḡ.

25

Idum abô ek Pol hamiḡ Pestas ma

¹ Pestas hawa ku eyabiḡ Judia ba hamô Sisalia hatôm wak lô. Vêḡ ma hi Jelusalem.

² *Êḡ ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê bêḡbêḡ Israeḡ i hadêḡ yani ma enanḡ Pol bêḡ.

³ *Ba enanḡ nena, “Lemmavi hathak yêlô, êḡ ma nêḡ ôpêntêk ba êlêḡ Jelusalem ek indum abô.” Ma doḡtom iniḡ auk loḡ kapô ma bôk evak abô ek netak anyô doho ek nekopak êḡmô loḡôndê ek nijik Pol vônô. ⁴ Ma Pestas hananḡ iniḡ abô viyanḡ nena, “Pol ma eyabiḡ hamô Sisalia. Ma tem yana Sisalia esak loḡbô. ⁵ Ba intu nônêḡ unim ḡê bêḡbêḡ doho nêlêḡ imbiḡ ya ek nenanḡ kambom takatu ba onanḡ nena bôk hadum bêḡ êndôk loḡ êḡ.”

⁶ Pestas hamô haviḡ thêlô hatôm wak bahenḡvi ba la-havulô mena laumiḡ la vêḡ ma halôk ba hi Sisalia hathak loḡbô. Ma haviyô hayaḡ ma hi loḡ idum abô ma hananḡ ek neja Pol ba ini loḡ êḡ. ⁷ *Pol hayô, êḡ ma ḡê Israeḡ takatu ba êlêḡ anêḡ Jelusalem ekal-abu yani siḡ ma enanḡ yani

bêḡ hathak abô malaiḡ loma-loma, ma doḡtom iniḡ abô miḡ hatôm injik nôḡmla thô nena iniḡ abô ma avanôḡ ami. ⁸ Êḡ ma Pol hananḡ iniḡ abô viyanḡ nena, “Miḡ ya-hadum kambom la hathak Israeḡ iniḡ balabuḡ lôk iniḡ unyak matheḡ ma Sisa anêḡ abô majanḡ ami. Milôk.”

⁹ Ma doḡtom Pestas la-haviḡ indum avômalô Israeḡ leḡḡmavi ba hananḡ hadêḡ Pol, “Lemmavi ek nu Jelusalem ek yandanḡô anêḡ abô takêntêk êndôk loḡ êḡ e?”

¹⁰ Ma Pol hananḡ, “Unyak êntêk lêk yahamiḡ, êḡ ma Sisa anêḡ unyak idum abô halôk. Ya ma anyô Lom ba intu loḡ êntêk ma thêthôḡ ek yandum abô êndôk. Ma oda hoy-ala nena miḡ yahadum nôḡmla kambom hadêḡ avômalô Israeḡ ami. ¹¹ Ma yahadum nôḡmla kambom ba abô majanḡ hananḡ nena yama, êḡ ma mavi ek nijik ya vônô. Ma doḡtom abô takêntêk ba thêlô enanḡ hathak ya miḡ avanôḡ ami, êḡ ma miḡ mavi ek otak ya êndôk thêlô bahenḡḡ ami. Ba intu yalenḡhaviḡ Sisa da endanḡô yenanḡ abô êndôk Lom.”

¹² Pestas halanḡô abô êḡ ma hananḡ abô haviḡ anêḡ ḡê lôkauk vêḡ ma hananḡ bêḡ nena, “Holam Sisa ek endanḡô anêḡ abô ba intu tem nu ek Sisa endanḡô.”

Pestas hananḡ abô haviḡ Kiḡ Aglipa hathak Pol

¹³ Wak doho hale ba hi ma Kiḡ Aglipa lo livavi

* 25:2: Ap 24:1

* 25:3: Ap 23:15

* 25:7: Ap 24:5-6

Benaisi êlêm Sisalia ek nênm leñimavi êndên Pestas. ¹⁴ *Thai êmô loñ êñ wak bêñ anôñ ma wak te ma Pestas hanañ abô hathak Pol hadên kin ba hanañ nena, “Anyô te hamô loñ êntêk ba Peliks bôk hatak yani halôk koladôn. ¹⁵ Wak atu ba yaha Jerusalem ma nê bêñbêñ êbôk da lôk Israeël iniñ nê bêñbêñ enañ ôpêntêk anên kambom bêñ, ba enañ ek yandum abô ba yanañ nena hadum kambom ek batu nijik yani vônô. ¹⁶ Ma yahanañ hadên i nena, ‘Yêlô Lom iniñ abô majañ hanañ aêntêk, yêlô miñ hatôm nañgik anyô te vônô oyañ ami. Mi, môn ma imiñ nê takatu ba idum abô hathak yani malenñ ek endañô iniñ abô. Vêm ma enañ iniñ abô viyañ.’ ¹⁷ Thêlô iviñ ya ba êlêm, êñ ma miñ yahayabiñ wak doho ami. Mi, haviyô hayañ ma yaha loñ idum abô ba yahanañ ek neja Pol ba nêlêm. ¹⁸ Ma nê takatu ba idum abô ek yani iviyô imiñ ma yahason nena tem nenañ yani anên kambom anôn la bêñ, ma donjom mi. ¹⁹ Thêlô enañ hathak loñondê takatu ba nesopa iniñ Wapômbên ba enañ nena Pol miñ hasopa loñondê êñ thêthôn ami. Lôk enañ hathak anyô ñama te anên athên nena Yisu atu ba Pol hanañ nena hamô lôkmala. ²⁰ Miñ yahapôm loñondê la hatôm yapesañ malain êñ ami. Ba intu

yahanañ hik yani liñ nena, ‘Lemhaviñ nu Jerusalem ek yandañô anêm abô êñ êndôk loñ êñ e?’ ²¹ Ma donjom yani hanañ nena yani lahaviñ Sisa endañô anên abô êndôk Lom. Ba intu yahanañ hadên yenañ nê vovak nena neyabiñ yani endeba yanêm yani ni Lom ek ênjê Sisa.”

²² Êñ ma Aglipa hanañ hadên Pestas, “Yalenhaviñ yandañô ôpên da anên abô.” Ma Pestas hanañ viyañ, “Mavi, biyamôn ma tem ondañô.”

Pol hamiñ Aglipa ma

²³ Haviyô hayañ ma Aglipa lo Benaisi ik iniñ nômkama kêkêlô ba i malak bêñ atu ethak elañô abô halôk. Ma nê vovak laik môn lôk nê bêñbêñ malak êñ êlêm haviñ thai. Ma Pestas hanañ ba ewa Pol halêm.

²⁴ Ma Pestas hanañ, “Kin Aglipa lôk môlô avômalô takatu ba lêk ômô haviñ yêlô. Ôpêntêk ma avômalô Israeël sapên anên Jerusalem lôk loñ êntêk bôk elam lôklala hadên ya ek yandôk esak iniñ abô ba yanañ ek nijik ôpêntêk vônô. ²⁵ Ma donjom miñ yahapôm ôpêntêk anên kambomlate hatôm yanañ ek nijik yani vônô ami. Ma yanida lahaviñ ni ek Sisa endañô anên abô ba intu tem yanêm yani ni ek ênjê Sisa. ²⁶ Ma donjom yato malê esak yani êndôk kapya êntêk êndên anyô bêñ Sisa? Ba intu yahawa yani halêm ek o, Kin Aglipa, lôk

* 25:14: Ap 24:27

môlô sapêḡ ek alalô nadaḡo anêḡ abô katô ek apôm ôpêḡ anêḡ malaiḡ anêḡ ôdôḡ bêḡ, êḡ ma tem yato êndôk kapya êntêk. ²⁷ Yanêḡ anyô koladôḡ te oyaḡ ni êndêḡ Sisa ma miḡ yahato abô atu ba enaḡ yaḡi bêḡ hathak halôk kapya ami, êḡ ma kambom.”

26

Pol hamiḡ Kiḡ Aglipa ma

¹ Êḡ ma Aglipa hanan hadêḡ Pol, “Yahêḡ thalek ek onaḡ anêḡ abô.”

Ma Pol hêḡ baḡ liḡ ma hanan anêḡ abô nena, ² “Kiḡ Aglipa, tem yangik thô nena ḡê Israeḡ iniḡ abô takatu ba enaḡ hathak ya ma miḡ abô avanôḡ ami. Yalenḡmavi anôḡ ek yanaḡ abô êḡ imiḡ malem ³ ek malê nena o ma anyô lôkauk bêḡ hathak yêlô Israeḡ iniḡ kobom sapêḡ. Ma hoy-ala abô takatu ba yêlô avak i vose hathak. Aêḡ ba yahalaḡ hadêḡ o nena ondanô yenaḡ abô vêḡmam.

⁴ “Avômalô Israeḡ sapêḡ bôk eyala yenaḡ bôk lo loḡ takatu ba yahasopa hadêḡ sêbôk atu ba ya yaôna ba yahamô yenaḡ loḡ aleba lêk. Lôk eyala loḡôndê takatu ba yahasopa hamô Jelusalem haviḡ. ⁵ *Thêlô bôk eyala ya bô ba hatôm nenaḡ nena ya ma Palisi te. Palisi ethak esopa Wapômbêḡ lôk anêḡ balabuḡ lôklokwaḡ ba êmôḡ ek Israeḡ iniḡ ôdôḡ vi. ⁶ *Ma yahathak yahêḡ yamalenḡ ek

malêla takatu ba Wapômbêḡ bôk havak abô haviḡ bumalô thêlô ek nêḡ. Ma hathak ôdôḡ êḡ, ma lêk idum abô ek ya. ⁷ Yêlô ma lodôḡlodôḡ hatôm laumiḡ ba lahavuju, ma wak lo bôlôvôḡ ma athak aêḡ yeḡ lôklokwaḡ hadêḡ Wapômbêḡ lôk aêḡ maleḡ ek nôm takatu ba yaḡi bôk havak ek nêḡ injik anêḡ anôḡ. Kiḡ, yahêḡ yamalenḡ ek nôm takêḡ ba intu lêk avômalô Israeḡ enaḡ ya bêḡ. ⁸ Aisê ka môlô doho lemimhabi nena Wapômbêḡ miḡ hatôm injik ḡê ḡama liḡ esak loḡbô ami e?

⁹ * “Sêbôk ma yenaḡ auk thekthek ek yandum nômkaḡa bêḡ anôḡ ek yamiḡ avômalô takatu ba esopa Yisu anêḡ Nasalet loḡ siḡ ek miḡ nesopa ami. ¹⁰ Ma bôk yahadum aêḡ havenḡ Jelusalem. ḡê bêḡbêḡ êbôk da anêḡ loḡ êḡ bôk êḡ athêḡ hadêḡ ya ba intu yahavalonḡ avômalô mathenḡ bêḡ anôḡ ba yahadô i hamô koladôḡ. Ma ik i vônô ma yahalôk hathak iniḡ auk êḡ haviḡ. ¹¹ Ma wak bêḡ anôḡ ma yaha unyak yeḡ nenanena ek yanêḡ vovaḡ êndêḡ i. Lôk yahabi thêlô leniḡ liḡ ek nenaḡ abôḡa esak Yisu. Yalenḡmaniḡ kambom anôḡ hathak thêlô ba intu yaha malaklôḡ takatu ba êḡmô loḡ buyaḡ ek yanêḡ malaiḡ êndêḡ i imbiḡ.

¹² “Wak te ma yaha Damaskas ek yambuliḡ ḡê êḡhaviḡ ma ḡê bêḡbêḡ êbôk

* 26:5: Plp 3:5-6 * 26:6: Ap 23:6; 28:20 * 26:9: Ap 8:3

da êv athênj lôk lôklokwan hadênj ya ek yandum ku ênj.
 13 Kinj, hatôm waklêvônj biñ ma yahabup hathak loñôndê denañ ma deda lôkmanjginj anônj te anênj leñj habi hayô hêk ya lôk njê takatu ba evenj havinj ya. Wak anênj deda ma yaôna lôk ek deda ênj anênj.
 14 Ma yêlô lôkthô êv yak halôk pik ma yahalanjô abô te halêm hadênj ya hathak abô Hiblu nena, ‘Sol, Sol, hubulinj ya eka? O hatôm bokmanjkaô atu ba habôï ba miñ hasopa anênj alanj anênj lahavinj ami ba hapam i velevele hathak kôm damoma ba hawa vovanj.’

15 “Ma yahananj, ‘Anyô Bênj, o opalê?’

“Ma Anyô Bênj hananj, ‘Ya ma Yisu atu ba hubulinj.
 16 Umbiyô uminj. Yahik ya thô hadênj o ek yatak o ek umbitak yenanj anyô ku. Ma tem onanj abô esak nôm takatu ba lêk hôyê lôk nôm takatu ba tem yangik thô êndênj o embenj yam bênj êndênj avômalô.
 17 Ma tem yanêm o bulubinj ênjêk anêm avômalô lôk avômalô loñ buyanj baheninj. Ma yanêm o êndênj thêlô 18 *ek okyav thêlô maleninj lôk nuñgwik i liliñ ênjêk momanjininj ni êndênj deda. Ma nuñgwik thêlô liliñ ênjêk Sadañ anênj lôklokwanj ni êndênj Wapômbênj anênj lôklokwanj ek yanêm injinj kambom vê lôk neja loñ imbinj avômalô takatu ba bôk ibitak mathenj hathak injinj

êvhavinj ya.’

19 “Aênj ba, Kinj Aglipa, wênj atu ba yahayê anênj leñj ma yahawê anênj abô vibinj. 20 Ma yahananj Abô Mavi hadênj avômalô ek nede kapôlônjinj liliñ êndênj Wapômbênj ma nindum kobom thêthônj ek injik thô nena avanônj lêk ele kapôlônjinj liliñ yôv. Mônj ma yahananj abô ênj halôk Damaskas vêm ma Jelusalem lôk Judia sapênj aleba yahananj abô ênj hadênj njê loñ buyanj havinj. 21 Aênj ba intu avômalô Israeël evalonj ya hêk unyak mathenj anênj piklêvônj ma idum ek nijik ya vônô. 22 Ma donjom Wapômbênj hêv ya sa aleba lêk. Ba intu yahaminj loñ êntêk ba yahananj abô hadênj njê athênj mi lôk njê athênj bênj havinj. Ma abô takatu ba yahananj ma miñ abô yanja ami. Mi, abô ênj iyom intu plopet lo Mose bôk enanj nena tem imbitak. 23 *Ba enanj Mesia tem enja vovanj ba ema, ma tem imbiyô mônj ek avômalô njama sapênj ba enanj abô esak deda êndênj anênj avômalô Israeël lôk avômalô loñ buyanj imbinj.”

24 Pol hananj abô denanj ma Pestas halam lôklala nena, “Pol, anêm auk lêk hêv yak! Auk bênj takatu ba howa ma lêk hadum o hubitak anyô molo.”

25 Ma Pol hananj, “Anyô bênj Pestas, abô takatu ba yahananj ma thêthônj ma avanônj biñj. Ma miñj ya molo ami.

* 26:18: Ais 42:16; Ep 2:2; Kol 1:13 *

26:23: Luk 24:44-47; 1Ko 15:20

26 Ma nô m takêḅ ma hêk loḅ yaiḅ ma miḅ hêk loḅ kapô ami. Ba intu Kiḅ Aglipa miḅ hatôm êsôḅ ami. Mi, yani bôk hayala nô m takêḅ yôv ba intu yahananḅ abô takêḅ bêḅ hadêḅ yani. 27 Kiḅ Aglipa, hôêv haviḅ plopet iniḅ abô takatu ba bôk eto bô mena mi e? Yahayala nena hôêv haviḅ.”

28 Ma Aglipa hananḅ hadêḅ Pol, “Hosonḅ nena sawa bidonḅ êntêk hatôm undum ba yam-bitak Kilisi anêḅ anyô te e?”

29 Ma Pol hananḅ, “Sawa bidonḅ mena sawa daim, ma donḅtom yalenḅhabi nô m donḅtom iyom ba intu yahateḅ mek hadêḅ Wapômbêḅ nena o lôk avômalô takatu ba lêk elanḅ yenanḅ abô, môlô lôkthô numbitak êtôm ya. Ma donḅtom yahadô seḅ embalonḅ môlô loḅ êtôm êntêk lêk havalonḅ ya loḅ.”

30 Pol hananḅ abô êḅ, ma Kiḅ Aglipa lôk anyô bêḅ hayabiḅ Judia ma Benaisi lôk ḅê takatu ba êmô haviḅ thêlô, lôkthô iviyô imiḅ 31 ma etak loḅ êḅ ba i. Ma thêlôda enanḅ hadêḅ i nena, “Anyô êntêk miḅ hadum nômlate kambom ek nijik yani vônô mena nêndô êmô koladônḅ ami. Mi.” 32 Ma Aglipa hananḅ hadêḅ Pestas nena, “Ôpêntêk bôk halam Sisa yôv ek endanḅ anêḅ abô. Ma mi, ma tem nanê m yani vê ba ni.”

27

Nê vovak ewa Pol ba i Lom

1 Havenḅ yam ma thêlô epe-sanḅ abô ek Pol lôk ḅê koladônḅ doho neja yeḅ ba ini pik bêḅ Itali. Ma etak thêlô halôk anyô vovak laik te banḅ, yani anêḅ athêḅ nena Julias. Yani hayabiḅ Sisa anêḅ ḅê vovak ôdônḅ takatu ba lôkmanginḅ anônḅ. 2 *Thêlô ethak yeḅ te ma yai lôk anyô Tesalonaika te anêḅ athêḅ nena Alis-takas athak yeḅ êḅ haviḅ ba yêlô a. Tesalonaika ma hamô plovins Masedonia kapô. Yeḅ êḅ halê m anêḅ loḅ Adlamitiam ma hadum ek ni lomalak nenanena takatu ba hamô plovins Esia kapô.

3 Haviyô hayanḅ ma yêlô athak Saidon ma Julias hadum mavi hadêḅ Pol ba hatak yani ek ni êḅjê anêḅ avômalô môlô ek nê nê m yani sa esak nômkama takatu ba yani mi. 4 Yêlô atak Saidon ba a ma lovak bêḅ te hayuv yêlô vôkê ba intu yêlô asopa Ngavithôm Saipulus vidôm. 5 Ma yeḅ halom hêk ḅgwêk malêvônḅ biḅ hêk plovins Silisia lo Pampilia aleba athak Maila anêḅ plovins Lisia. 6 Loḅ êḅ ma anyô vovak laik atu hayê yeḅ te halê m anêḅ Aleksandlia ba hadum ek ni Itali. Ba hawa yêlô hathak yeḅ êḅ. 7 Ma lovak hayuv kambom ba intu yeḅ hi yaôyaô hatôm wak bêḅ anônḅ ba hêv malaiḅ bêḅ ek yeḅ ni esak Naidas. Hayô habobo Naidas, êḅ ma lovak bêḅ hayuv ba yeḅ miḅ hatôm esopa yeḅ anêḅ loḅ atu ba hathak halom ba hi Itali

* 27:2: Ap 19:29

ami. Ba intu yeŋ hik i liliŋ ba halom hêk Ngavithôm Klit anêŋ viyaiŋ ba hi habobo loŋ te anêŋ athêŋ nena Salmoni. ⁸ Yeŋ anêŋ nê ku idum ku bêŋ ba yêlô asopa ngwêk daŋ iyom aleba ayô loŋ atu elam nena Loŋ Mavi Ek Yeŋ Êmô. Loŋ êŋ hamô habobo malak Lasia.

⁹ Wak bêŋ anôŋ bôk hale ba hi yôv lôk Israeŋ ininŋ waklavôŋ Evak Balabuŋ Ek Nôm bôk hale ba hi haviŋ ba intu lêk ma waklavôŋ kambom ek yeŋ embenŋ ngwêk. Êŋ ma Pol hananŋ hadêŋ thêlô, ¹⁰ “Aiyonŋ thêlô, yahayala nena alalô a ma malaiŋ bêŋ tem êpôm alalô ba imbuliŋ yeŋ lôk nômkama takatu ba hamô yeŋ ma alalô bêŋ anôŋ tem nama imbiŋ.” ¹¹ Ma doŋtom anyô vovak laik hasopa anyô hawa yeŋ lôk yeŋ anêŋ alaŋ ininŋ abô, ma miŋ hasopa Pol anêŋ abô ami. ¹² Loŋ Mavi Ek Yeŋ Êmô êŋ ma miŋ mavi ek yeŋ êmô êndêŋ waklavôŋ ngwêk beŋenŋ lokwanŋ hik ami. Ba intu avômâlô bêŋ anôŋ leŋinŋhabi nena yêlô natak loŋ êŋ ma ana Piniks ek namô loŋ êŋ endeba ngwêk beŋenŋ lokwanŋ ende êndôk am. Piniks ma Ngavithôm Klit anêŋ loŋ te atu ba havova hêk ngwêk malêvôŋ ba intu loŋ mavi ek yeŋ êmô êndêŋ waklavôŋ ôthôm beŋenŋ lokwanŋ.

Lovak bêŋ hayuv

¹³ Yêlô amô aleba lovak yaônate hayuv ma thêlô esonŋ nena hatôm yêlô ana mavi.

Êŋ ma êvôv anŋa hathak ma idum ek nesopa Klit anêŋ ngwêk daŋ ba ini Piniks. ¹⁴ Ma miŋ yêlô a daim ami ma lovak lôklokwanŋ bêŋ te hayuv yêlô vôkê hêk liŋdaŋ ba yeŋ hi ngwêk malêvôŋ biŋ. ¹⁵ Lovak hayuv lôklokwanŋ bomaŋ ba yeŋ miŋ hatôm imbup êndôk ngwêk daŋ ami. Ba intu yêlô atak ma yeŋ hasopa lovak anêŋ lahaviŋ. ¹⁶ Lovak hayuv yêlô vôkê aleba ayô ngavithôm yaônate atu elam nena Kauda vidôm. Ma Kauda hêk lovak loŋ siŋ dokte. Ba intu yêlô avôv yêlôaniŋ yeŋ yaôna hathak ba halêm. Ma doŋtom yêlô avôv mathalalenŋ kambom ek malê nena lovak bêŋ hayuv denaŋ. ¹⁷ Thêlô êvôv yeŋ yaô ba etak halôk yeŋ bêŋ kapô ma ibutiŋ yeŋ lokwanŋ loŋ hathak yak balawa doho ek embalonŋ yeŋ loŋ. Thêlô êkô kambom nena lovak tem iyuv thêlô endeba nesak thathe atu ba hamô ngwêk malêvôŋ habobo Siltis anêŋ Aplika. Ba intu ibi anŋa halôk ngwêk ek embalonŋ yeŋ loŋ ek ni yaôyaô dokte. ¹⁸ Haviyô hayaŋ ma lovak lôk ngwêk hik yêlô kambom, ba ibi nômkama takatu ba yeŋ hawa doho halôk ngwêk ba hi. ¹⁹ Ma wak te lô ma evalonŋ yeŋ anêŋ alokwanŋ havalonŋ sôp loŋ lôk anêŋ yak ba ibi halôk ngwêk ba hi. ²⁰ Wak bêŋ anôŋ ma yêlô miŋ ayê wak lo vuliŋ ami ek malê nena lovak lôk ôthôm bêŋ hayuv denaŋ ba hadum ba yêlô sapêŋ akô kambom nena tem nama.

²¹ Wak bêŋ anôŋ ma yêlô

sapêḡ miḡ aḡ nôm ami, êḡ ma Pol halam thêlô hathak doḡtom ma hanaḡ, “Aiyaḡ thêlô, bôk yahananaḡ nena miḡ alalô natak Klit ami, ma namô vêmam. Êḡ ma tem miḡ napôm malaiḡ êntêk lôk miḡ hatôm nômkama la nêm yak ami. ²² Ma doḡtom lêk ma yanaḡ êndêḡ môle nena numiḡ lôklokwaḡ ma miḡ nôkô ami ek malê nena anyôla tem miḡ ema ami. Mi, yeḡ iyom intu tem kambom. ²³ Bôkam ma yenaḡ alaḡ Wapômbêḡ atu ba yahadum anêḡ ku anêḡ aḡela hamiḡ habobo ya ma hanaḡ, ²⁴ * ‘Pol, miḡ ôkô ami. Tem umiḡ Sisa ma ek undum abô. Aêḡ ba ondaḡô. Wapômbêḡ lêk halaḡô anêm mek ba ḡê takatu ba êmô yeḡ haviḡ o, sapêḡ tem nêmo lôkmala.’ ²⁵ Aêḡ ba numiḡ lôklokwaḡ ma miḡ nôkô ami! Yahêvhaveḡ Wapômbêḡ nena tem indum ba nômkama sapêḡ tem imbitak êtôm atu ba anêḡ aḡela hanaḡ hadêḡ ya. ²⁶ *Yeḡ tem esak ḡgavithôm te anêḡ liḡdaḡ ma alalô sapêḡ tem namô lôkmala.”

Yeḡ hathak liḡdaḡ

²⁷ Ma wak te laumiḡ ba lahavuva anêḡ bôlôvôḡ ma lovak hayuv yêlô lôklokwaḡ denaḡ ba yêlô amô ḡgwêk Adliatik.* Ma habobo bôlôvôḡ biḡ ma ḡê ku yeḡ elañô nena yeḡ lêk habobo ḡgwêk daḡ. ²⁸ Aêḡ ba thêlô ililu yeḡ anêḡ

lavôḡiḡ ma êyê nena ḡgwêk anêḡ daim ma lêk hatôm ³⁷ mita. Ma yêlô a dokte ma ililu hathak loḡbô ma êyê nena lêk hatôm ²⁷ mita. ²⁹ Êḡ ma thêlô êkô kambom nena tem yêlô nasak valu ba ibi yeḡ anêḡ aḡga ayova halôk yeḡ layuk ma eteḡ mek ek eyaḡ wak bêḡ ketheḡ. ³⁰ Ma yeḡ anêḡ ḡê ku idum ek nêsôv ba ini. Ba intu etak yeḡ yaô atu halôk ḡgwêk ma esau nena imbi aḡga doho halôk yeḡ anêḡ thohav. ³¹ Ma doḡtom Pol hanaḡ hadêḡ anyô vovak laik lôk anêḡ ḡê vovak nena, “ḡê takêntêk etak yeḡ ba i, ma tem môle sapêḡ noma.” ³² Êḡ ma ḡê vovak edabêḡ yeḡ yaô anêḡ yak kisi ba hêv yak halôk ḡgwêk.

³³ Habobo eyaḡ wak bêḡ ma Pol hasoḡ thêlô lokwaḡ ba hanaḡ ek thêlô sapêḡ nejaḡ nôm. Ma hanaḡ nena, “Wak laumiḡ ba lahavuva bôk hale ba hi yôv ma môle ômo lôk kapôlômim daluk ba miḡ oañ nôm ami. ³⁴ Ma lêk yahananaḡ hadêḡ môle nena tem miḡ malaiḡ la êpôm môle ami. Mi. Ba intu yahasoḡ môle lokwaḡ nena oḡgwaḡ nôm dokte ek embatho môle loḡ ek nômo mavi.” ³⁵ Yani hanaḡ aêḡ vêm ma hawa polom ba hêv lamavi hadêḡ Wapômbêḡ hamiḡ thêlô maleḡiḡ. Ma haḡgôli polom atu ba hayaḡ. ³⁶ Êḡ ma anyô sapêḡ leḡiḡ halôk biḡ ma ewa nôm ba eyaḡ. ³⁷ Yêlô sapêḡ

* **27:24:** Ap 23:11 * **27:26:** Ap 28:1 * **27:27:** ḡgwêk Adliatik hamô Meditelenian kapô habobo Itali.

28

atu ba amô yeŋ ma hatôm 276. ³⁸ Eyaŋ nô m takatu ba leŋiŋhaviŋ yôv, ma ibi wit halôk ŋgwêk ek yeŋ vumvum.

³⁹ Lu hayaŋ wak bêŋ hayô, ma thêlô êyê liŋdaŋ, ma doŋtom êthôŋ loŋ êŋ paliŋ. Ma êyê loŋ mavi te hêk ek yeŋ êmô ba loŋ êŋ ma loŋ thathe mavi. Ba intu leŋiŋhabi nena nimbusiŋ yeŋ ba ni nôŋnôŋ êndêŋ loŋ êŋ.

⁴⁰ Êŋ ma thêlô edabêŋ yeŋ anêŋ aŋga takatu ba havalon yeŋ loŋ kisi ba êv yak halôk ŋgwêk kapô. Ma epole yak balawa takatu ba havalon yeŋ anêŋ nô m nimbusiŋ vê. Ma thêlô êthôkwêŋ yeŋ anêŋ sôp lovak hathak ma lovak hayuv yeŋ hi ek esak liŋdaŋ. ⁴¹ Ma doŋtom yeŋ halaŋviŋ ba hi hathak thathe atu ba hamô ŋgwêk malêvôŋ ba havalon yeŋ loŋ lôklokwaŋ. Ma ŋgwêk budum bêŋ hik yeŋ layuk aleba hapup nenanena.

⁴² Ma nê vovak leŋiŋhabi nena nijik nê koladôŋ sapêŋ vônô ek miŋ neyam ba nêsôv ami. ⁴³ Ma doŋtom anyô vovak laik lahaviŋ nê m Pol sa ba intu hêk thêlô loŋ siŋ. Ma hanaŋ hadêŋ nê takatu ba eyala neyam nena nêsôv kisi êndôk ŋgwêk êmôŋ ba neyam ba ini liŋ. ⁴⁴ Ma takatu ba êthôŋ neyam, êŋ ma vi nêyô nêjêk aselen ma vi neja yeŋ anêŋ nômkama takatu hapup loselen loselen ba nêyô nêjêk selen tomtom ba neyam ba ini liŋdaŋ. Thêlô idum aêŋ ma sapêŋ ethak liŋ mavi.

Pol hamô ŋgavithôm Molta

¹ Yêlô sapêŋ athak liŋ mavi vê m ma ayala nena ŋgavithôm êŋ ma elam nena Molta.

² *Ma avômalô ŋgavithôm êŋ ewa yêlô thô ba idum kobom mavi anôŋ hadêŋ yêlô. Ôthôm hik ba loŋ lêk thilibun kambom ba intu thêlô eban atum ek yêlô nabuŋu. ³ Ma Pol hasup ayôk doho ba habaŋ hathak atum ma umya kambom te hêk ayôk kapô ba atum haliŋ ba vovaŋ. Êŋ ma hale yaŋ ma hathaŋ Pol baŋ. ⁴ Ma avômalô loŋ êŋ êyê umya hakêlô hamiŋ Pol baŋ ma enaŋ hadêŋ thêlôda nena, “Avanôŋ biŋ, ôpêntêk ma anyô hik anyô vônô la. Ma doŋtom ŋgwêk miŋ halok yani vônô ami ba intu umya hadum ek injik loŋôndê thêthôŋ thô.” ⁵ *Ma doŋtom Pol havalu baŋ ma umya êŋ hêv yak hayô hêk atum ma miŋ nômla hapôm yani ami. ⁶ *Avômalô loŋ êŋ leŋiŋhabi nena Pol liŋkupik tem isiŋ bêŋ mena nê m yak ba ema la. Ma doŋtom thêlô eyabiŋ aleba lêk sawa daim ma miŋ nômlate hapôm yani ami. Êŋ ma thêlô ik iniŋ auk liliŋ ma enaŋ, “Yani ma ŋgôk te la.”

⁷ Anyô loŋ êŋ te anêŋ athêŋ nena Publias ma yani ma ŋgavithôm êŋ iniŋ anyô bêŋ. Ma anêŋ loŋ hamô habobo loŋ atu ba yeŋ hathak. Ôpêŋ

* 28:2: 2Ko 11:27

* 28:5: Mak 16:18

* 28:6: Ap 14:11

hawa yêlô ba hi anêḡ unyak ma hayabiḡ yêlô mavi anôḡ hatôm wak lô. ⁸ Ôpêḡ anêḡ lambô bôk hapôm lijiḡ liḡkupik vovaḡ lôk habopakla ba hêk iyom. Ma Pol hi ek êḡjê yani. Hayô ma hatenḡ mek vêm ma hatak baḡ hayô hêk yani ma hadum ôpêḡ habitak mavi hathak loḡbô. ⁹ Avômalô ḡgavithôm êyê nôḡ êḡ, ma iniḡ avômalô lôk lijiḡ sapêḡ i hadêḡ Pol ma yani hadum ba thêlô sapêḡ ibitak mavi. ¹⁰ Thêlô êv athêḡ bêḡ hadêḡ yêlô hathak kobom mavi lomaloma. Aêḡ ba yêlô apôpêk i ek ana ma êv yêlô sa hathak nôḡkama takatu ba yêlô mi.

Pol hi Lom

¹¹ Yêlô amô ḡgavithôm êḡ hatôm ayôḡ lô, êḡ ma yêlô athak yeḡ te atu ba bôk hamô loḡ êḡ hadêḡ waklavôḡ ḡgwêk beḡḡ lokwaḡ. Yeḡ êḡ halêm anêḡ malak Aleksandlia. Ma yeḡ thohav ma etak ḡgôkba lopopek dahô hamô, ḡgôkba yaḡ anêḡ athêḡ nena Kasto ma yaḡ ma Polaks. Êḡ ma yêlô athak yeḡ êḡ ba a. ¹² Yêlô a aleba athak malak Silakius ma amô loḡ êḡ hatôm wak lô. ¹³ Ma yêlô atak loḡ êḡ ma a aleba athak malak Legiam. Ma haviyô hayaḡ ma yêlô a, ma lovak mavi hayuv ba wak yaḡ ma yêlô athak malak Puteoli. ¹⁴ Ma loḡ êḡ ma yêlô apôm ḡḡ êvhaviḡ doho ba ewa yêlô thô ma enaḡ ek yêlô namô imbiḡ i êtôm sonda te. Vêm ma yêlô

atak i ma avenḡ pik ba a Lom. ¹⁵ Ma avômalô êvhaviḡ anêḡ Lom elañô nena yêlô avenḡ loḡôndê ek nayô Lom, êḡ ma etak Lom ba i ek nêpôm yêlô êndôk loḡôndê. Doho i malak te anêḡ athêḡ nena “Apias Anêḡ Loḡ Êv Vuli Nômkaḡ”, ma doho i malak yaḡ ba anêḡ athêḡ nena “Unyak Lô Ek Vathi”. Pol hayê thêlô ma hêv lamavi hadêḡ Wapômbêḡ ma kapô halôk biḡ. ¹⁶ Yêlô ayô Lom ma enaḡ nena Pol êḡjêk unyak te êtôm yani da anêḡ lahaviḡ. Ma anyô vovak te eyabiḡ yani.

Pol hanaḡ Abô Mavi bêḡ hamô Lom

¹⁷ Wak lô hale ba hi ma Pol halam Islael iniḡ ḡḡ bêḡbêḡ takatu ba êḡḡ Lom ethak doḡtom ma hanaḡ, “Aiyaḡ thêlô, miḡ yahadum nôḡla kambom hadêḡ alalôaniḡ avômalô mena yahabuliḡ bumalô thêlô iniḡ kobom ami. Ma doḡtom anêḡ Jelusalem ma evaloḡ ya ba etak ya halôk Lom baheniḡ. ¹⁸ *Ma avômalô Lom elañô yenaḡ abô ma enaḡ nena miḡ yahadum nôḡlate kambom ek nijik ya vônô ami. Ba intu thêlô leḡḡhaviḡ nêḡnêḡ ya vê êḡjêk koladôḡ. ¹⁹ *Ma doḡtom avômalô Islael êdô ba imiḡ lôklokwaḡ aleba ya loḡôndê mi ba intu yahalam ek Sisa endañô yenaḡ abô. Miḡ yahadum aêḡ ek yanaḡ thêlô bêḡ êndêḡ Sisa esak kambom takatu ba idum hadêḡ ya ami.

* 28:18: Ap 26:31

* 28:19: Ap 25:11

* 28:20: Ap 26:6-7

Mi. 20 *Ba intu yahalam môlô ek nôlêm ek yanğê môlô lôk yanaŋ abô imbiŋ môlô. Miŋ yahadum kambom la ami, ma doŋtom seŋ havalonŋ ya lonŋ. Ek malê nena yahêv yamaleŋ hathak nôm doŋtom atu ba avômalô Israeal ethak êv maleŋiŋ hathak. Nôm êŋ ma Mesia.”

21 Ma enaŋ viyaŋ, “Miŋ anyô Judia la hato kapya hadêŋ yêlô ba hanaŋ abôla hathak o mena nê Israeal takatu ba êlêm lonŋ êntêk, miŋ enaŋ abô kambom la hathak o ami. Mi. 22 *Ma doŋtom yêlô ayala nena lonŋ nômbêŋ intu sapêŋ ma avômalô enaŋ abô kambom hathak lonŋondê nênimbiŋ Yisu. Ba intu yêlô leŋiŋhaviŋ nadaŋô anêm auk nena honaŋ aisê hathak lonŋondê êŋ.” 23 Êŋ ma etak wak yaŋ ek nesak doŋtom imbiŋ yani.

Wak êŋ hayô ma avômalô Israeal bêŋ anôŋ êyô unyak atu ba Pol hamô. Lôkbôk hi aleba bôlôvônŋ ma Pol hanaŋ abô hadêŋ thêlô. Ma hik Wapômbêŋ anêŋ lonŋ lôkliŋyak anêŋ ôdônŋ thô hadêŋ i. Ma hik iniŋ auk liŋ hathak Mose anêŋ balabuŋ lôk plopet iniŋ abô ek thêlô nênimbiŋ nena Yisu ma Mesia atu. 24 Ma thêlô doho êvhaviŋ abô takatu ba hanaŋ ma doho ma mi. 25 Ma thêlôda enaŋ abô lôk vovak ba evak i vose hi ôdônŋ ju. Ba idum ek ini ma Pol hanaŋ abô te haveŋ yam nena, “Lovak Matherŋ

bôk hanaŋ abô avanônŋ hadêŋ libumi halôk plopet Aisaia ba hanaŋ aêntêk,

26 “Nu êndêŋ avômalô takêntêk ba onanŋ êndêŋ i nena,

“Wak nômbêŋ intu ma tem nodanŋ abô,

ma doŋtom tem miŋ hatôm noyala anêŋ ôdônŋ ami;

Ma wak nômbêŋ intu ma tem ôŋgô nômlate,

ma doŋtom miŋ hatôm nôpôm anêŋ ôdônŋ ami.”

27 Ek malê nena avômalô takêŋ iniŋ auk ma thektheke,

ma ibi leŋiŋondônŋ siŋ, lôk ivuliv maleŋiŋ siŋ.

Ma mi, ma tem nêgê tak esak maleŋiŋ,

lôk nedaŋô êndôk leŋiŋondônŋ,

lôk neja ênjêk iniŋ auk

ma tem nede kapôlônŋiŋ liliŋ ek yandum thêlô ba nimbitak mavi.’ *Aisaia 6:9-10*

28 “Aêŋ ba noyala katô nena Wapômbêŋ hêv anêŋ abô hathak anêŋ bulubiŋ hadêŋ avômalô lonŋ buyaŋ ba tem thêlô neja thô.” 29 [Pol hanaŋ abô êŋ yôv, êŋ ma avômalô Israeal etak yani ba i. Ma êkôki hathak anêŋ abô takatu.]*

30 Hatôm sondabêŋ ju ma Pol hamô unyak atu ba yanida hêv vuli ma hawa avômalô takatu ba êlêm ek nêgê yani thô lôk lamavi.

31 Ma yani hamiŋ lôklokwaŋ ma kô mi ma hanaŋ abô

* 28:22: Ap 24:14 * 28:29: Nê lôkawk vi leŋiŋhabi nena abô 28:29, ma Luk da miŋ hato ami, ma anyôla hato haveŋ yam.

hathak Wapômbêḅ anêḅ loḅ
lôkliḅyak ma hadôḅ avômalô
hathak Anyô Bêḅ Yisu Kilisi.
Ma anyôla miḅ hamiḅ yani
loḅ siḅ ami.

Kapya atu ba Pol hato hi Lom Abô mông

Pol hamô Kolin mena Senklia la ma hato kapya êntêk hadêḡ avômalô êvhaviḡ takatu ba êmô Lom. Yani da miḡ bôk hi Lom ami. Lôk aposel la miḡ hamô haviḡ thêlô ek êndôḡ i ami. Thêlô bêḡ anôḡ ma ḡê loḡ buyaḡ, ma doho intu ḡê Israeḡ. Pol anêḡ auk nena tem ni Lom ek êḡjê thêlô, ma doḡtom mông ma enja avômalô Kolin lo Masedonia iniḡ da takatu ba êv ek nêḡ avômalô êvhaviḡ anêḡ Jelusalem takatu ba bôm bêḡ hapôm i ba ewa malaiḡ sa am. Ba intu hato ek injik thô nena tem ni ek êḡjê thêlô vêḡ ma ni Spen ek enaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi êndêḡ i. Thêlô ma ḡê daluk ba miḡ bôk elañô abô dokte hathak Yisu ami.

Ma hato kapya êntêk ek hanaḡ bêḡ halêm yaḡḡ hathak Wapômbêḡ anêḡ loḡondê atu ba hadum ba avômalô ibitak thêthôḡ hathak iniḡ êvhaviḡ. Ma hadum ek enaḡ bêḡ nena aisê ba avômalô Israeḡ bêḡ anôḡ êvôliḡ dômiḡ hadêḡ Yisu. Hato nena embeḡ yam ka tem avômalô Israeḡ bêḡ anôḡ nedaḡô Yisu anêḡ abô ba nesopa.

Hato kapya êntêk hadêḡ 57 AD la.

* 1:1: Ap 9:15 * 1:2: Lom 16:25-26
Nam 6:25-26

*Pol hato anêḡ lamavi
hadêḡ avômalô Lom*

1 *Ya Pol, Yisu Kilisi anêḡ anyô ku, yahato kapya êntêk. Wapômbêḡ bôk halam ya ek yambitak aposel ma hatak ya ek yanaḡ anêḡ Abô Mavi êḡ bêḡ. 2 *Abô Mavi êḡ ma bôk habutiḡ ek nêḡ ma anêḡ plopet bôk enaḡ bêḡ hêk kapya mathêḡ atu. 3 Abô Mavi êḡ ma hanaḡ hathak anêḡ Nakaduḡ atu ba halêm pik hatôm anyô ba habitak anêḡ Kiḡ Devit anêḡ thalaleḡ. 4 Wapômbêḡ hik yani liḡ hêk ḡama ba hathak Lovak Mathêḡ hik yani thô nena Wapômbêḡ Nakaduḡ Lôklokwaḡ. Yani ma Yisu Kilisi, alalôaniḡ Anyô Bêḡ. 5 *Hathak yani, Wapômbêḡ habi anêḡ wapôm sam hadêḡ yêlô ba hadum yêlô abitak anêḡ aposel ek nandom avômalô loḡ buyaḡ lôkthô ek nêḡnêḡmibiḡ ba nesopa yani ek nêḡnêḡ athêḡ bêḡ êndêḡ yani. 6 Ma halam môlô aêḡ iyom ek numbitak Yisu Kilisi anêḡ imbiḡ.

7 *Yahato kapya êntêk hadêḡ môlô takatu ba Wapômbêḡ lahaviḡ anêḡ Lom. Yani halam môlô ek numbitak anêḡ avômalô mathêḡ. Alalôaniḡ Kamik Wapômbêḡ lôk Anyô Bêḡ Yisu Kilisi iniḡ wapôm lôk labali êmô imbiḡ môlô.

*Pol lahaviḡ êḡjê avômalô
Lom*

* 1:5: Ap 26:16-18; Gal 2:7-9 * 1:7:

⁸ Abô takatu ba yahadum ek yanarj êmônj ma avômalô pik bênj êntêk lôkthô enarj hathak unim ôêvhavinj. Ba intu yalenjhabi môlô ba yahêv yalenjmavi hadênj yenanj Wapômbênj hathak Yisu Kilisi anênj athênj. ⁹ Yahathak yahadum Wapômbênj anênj ku lôk yakapôlônj lôkthô ba intu yahanarj Abô Mavi hathak Nakadunj bênj. Ma yanida hayala nena yahathak yahatenj mek velelevele ek môlô ¹⁰ *ma minj yalenjpalinj ami. Bôk yahatenj mek bôbô ba yahanarj hik anênj lahavinj linj hatôm êpôm lojônndê te ek yasôk yanggê môlô mena mi e? ¹¹ Yahêk lêlê ek yanggê môlô ek yanêm môlô Lovak Mathenj anênj mek mavi doho ek embatho môlônim ôêvhavinj loj. ¹² Ek batu môlônim ôêvhavinj embatho yenanj loj ma yenanj embatho môlônim loj. ¹³ *Aiyarj thêlô, noyala katô nena wak bênj anônj yalenjhabi yasôk yanggê môlô, ma dojtom nôm lomaloma habitak ba havasinj ya. Yahadum ku lomaloma havinj avômalô loj buyarj ba yahayê ku takênj anênj anônj habitak. Ba intu yalenjhavinj yasôk ek yandum ku imbinj môlô ek anênj anônj imbitak aênj iyom. ¹⁴ Wapômbênj hêv ku hadênj ya ek yanarj anênj Abô Mavi êndênj avômalô sapênj, avômalô njgwêk lôk avômalô alonarj, ma njê lôkawk lôk

njê thônjôthônj. Ba intu minj hatôm yatak ku ênj ami. ¹⁵ Aênj ba yahapôvinj ya ek yanarj Wapômbênj anênj Abô Mavi êndênj môlô avômalô Lom imbinj.

Abô Mavi ma Wapômbênj anênj lôklokwarj

¹⁶ *Abô Mavi ma Wapômbênj anênj lôklokwarj ek nêmm avômalô sapênj atu ba êvhavinj bulubinj. Ba intu ya minj mama ek yanarj abô ênj bênj ami. Mônj ma hêv avômalô Israêl bulubinj vêmm ma avômalô loj buyarj. ¹⁷ *Abô Mavi ênj intu hik Wapômbênj anênj lojônndê atu ba endam avômalô nena thêthônj thô. Lojônndê ênj ma êvhavinj iyom, ma minj lojônndê yarj hêk ek nimbitak thêthônj ênjêk Wapômbênj ma ami. Hatôm bôk eto nena,

“Avômalô takatu ba êvhavinj Wapômbênj, ma tem endam i nena avômalô thêthônj ek nêmmô lôkmala.” *Habakuk 2:4*

Avômalô sapênj êvôlinj dôminj hadênj Wapômbênj

¹⁸ Wapômbênj lenj lêk hik anênj lamaninj thô hadênj avômalô lôkthô atu ba êvôlinj dôminj hadênj yani ba idum kambom lomaloma. Ininj kambom takênj intu haluvinj abô avanônj. ¹⁹ *Bôk Wapômbênj hik auk anônj hathak yanida thô hadênj avômalô sapênj ba intu bôk

* **1:10:** Ap 19:21; Lom 15:23 * **1:13:** Ap 19:21 * **1:16:** Mak 8:38; Ap 13:46; 1Ko 1:18-24 * **1:17:** Lom 3:21-22 * **1:19:** Ap 14:15-17; 17:24-28 * **1:20:** Jop 12:7-9; Sng 19:1

eyala yôv hêk kapôlônjin.
 20 *Anyôla miñ hatôm ênjê Wapômbênj esak ma ami. Ma doñtom yani hapesañ pik lo leñ ma hathak nômtakênj, thêlô hatôm neyala nena yani ma yañda ek malê nena yani ma Wapômbênj. Ma anêj lôklokwañ bôk hamô bô ba tem êmô êtôm wak nômbênj intu sapênj. Aênj ba avômalô lôkthô bôk eyala yôv, ba miñ hatôm nesavuthin ba nenañ nena êthônj Wapômbênj ami. 21 *Avanônj, thêlô bôk eyala Wapômbênj ma doñtom miñ êbô anêj athênj lôk êv leñinmavi hadênj yani ami. Mi, iniñ auk hi mayaliv ba êtôm ñê molo ba intu momañiniñ havalonj iniñ auk molo êñ lonj denañ. 22 *Thêlô esonj nena thêlô ma ñê lôkauk bênj ma doñtom mi, thêlô lôkthô ibitak ñê molo. 23 *Ba intu miñ êv yeñ hadênj Wapômbênj lôkmanjinj atu ida hamô aênj ami. Mi, êv yeñ hadênj dahô takatu ba epesañ hatôm ñê pik takatu ba êmô vauna lôk menak ma alim lôk ulya.

24 Aênj ba Wapômbênj hatak thêlô ek nindum sek lônjônj lomaloma hatôm iniñ thethañak habi alak ba intu thêlô êv mama hadênj thêlôda leñinjkupik. 25 Thêlô êdô neja auk anônj esak Wapômbênj ba ethavuthinj hathak abôyañ. Ma êv yeñ hadênj nômtakatu ba Wapômbênj hapesañ ba idum

iniñ ku, ma nômkama lôkthô anêj alañ atu ba hapesañ ma mi. Wapômbênj êñ intu nambô wak nômbênj intu sapênj. Avanônj.

26 Aênj ba Wapômbênj hatak thêlô ek nesopa iniñ thethañak mama takênj. Ba intu iniñ avi êdô auk mavi atu nêjêk imbinj anyô ma êwê hathak auk lokbañ. 27 *Ma anyô aênj iyom êdô auk mavi nêjêk imbinj avi ba iniñ thethañak halin i ek nêndênj i. Ba intu idum nômtakatu bênj hathak anyô yañ ba ewa kambom êñ anêj vuli viyañ hathak thêlôda leñinjkupik.

28 Thêlô êdô neyala Wapômbênj ba intu hatak i ek nesopa iniñ auk ôvathek takênj ek nindum nômtakatu ba miñ mavi ami. 29 Thêlô kapôlônjinj putup hathak kambom lomaloma lôk lokbañ ma palonj lôk leñinjanj. Ma malenjkilik lôk nijik anyô vônô ma nijik vovak ma abôyañ lôk ewa auk kambom hathak anyô vi. Ma etatale avômalô 30 lôk enañ abôma hathak anyô yañ. Ma êpôlik ek Wapômbênj, ma epek hathak avômalô vi, ma leñinjabi nena thêlôda iyom intu mavi. Ma ethak ebam thêlôda, ma êbôlêm kambom lukmuk lomaloma ek nindum, ma miñ êwê taluvi lo lami iniñ abô vibiñ ami. 31 Thêlô ma ñê auk mi, lôk miñ esopa iniñ abô ami, ma leñinjhavinj mi, lôk miñ ethak êv kapôlônjinj ami. 32 Thêlô eyala abô

* 1:21: Ep 4:17-18 * 1:22: Jer 10:14; 1Ko 1:20 * 1:23: Lo 4:15-19; Sng 106:20 * 1:27: Wkp 18:22; 20:13; 1Ko 6:9

thêthôj takatu ba Wapômbêj bôk hanañ nena nê takatu ba idum nôm takêj tem nêpôm ñama. Ma doñtom idum havôhi thêthô lôk leñjñmavi ek vi atu ba idum nôm takêj haviñ.

2

Wapômbêj anêj hadum abô ma thêthôj

1* Mólô doho lêk lemimhabi nena, “Avanôj biñ, avômalô takêj ma nê kambom.” Ma doñtom yahanañ nena mólô ma nê kambom aêj iyom ba intu mólô bônôj. Otatale thêlô ma hatôm otatale amda ek malê nena mólô udum hatôm atu ba thêlô idum. 2 Wapômbêj halanô abô, êj ma hêv malaiñ hadêj avômalô takatu ba idum kambom. Ma alalô ayala nena yani hayala nômkama sapêj ba intu anêj hadum abô ma thêthôj iyom. 3 Ma tem endanô iniñ abô ba nêmalaiñ êndêj i esak iniñ kambom. Ma mólô udum kambom aêj iyom ba osoñ nena tem miñ endanô mólônim abô ba nêmalaiñ êndêj mólô imbiñ ami e? Mi. 4 *Wapômbêj hadum mavi anôj hathak alalô ba intu hamô malinÿaô ba miñ hêv kambom anêj vuli viyañ kethêj ami. Hoson nena êj ma nôm oyañ e? Miñ hoyala nena Wapômbêj hadum mavi êj ek hêv thalek hêk ek mólô node kapôlômim liliñ ba nosopa yani ami e?

5 Ma doñtom mólônim auk ma thekthek kambom ba miñ ole kapôlômim liliñ ami. Aêj ba mólô usup Wapômbêj anêj lamaninñ hathak amda ba tem êpôm mólô êndêj anêj waklavôn endanô abô. Wak êj ma anêj lamaninñ atu ba thêthôj tem êlêm yaiñ.

6* Ma tem nêmalaiñ anyô tomtom iniñ vuli êtôm nôm takatu ba bôk idum. 7 Nê takatu ba idum mavi havôhi thêthô ek neja lôkmanjñ lôk athêj bêj ma lôkmala atu ba anêj dañ mi ma Wapômbêj tem nêmalaiñ atu ba nêmalaiñ êtôm wak nômbêj intu sapêj êndêj i. 8 *Ma doñtom nê takatu ba idum palonñ lôk êpôlik hathak abô avanôj ma idum kambom thêthô ma tem nêmalaiñ Wapômbêj anêj lamaninñ lôk vovañ. 9 Avanôj biñ, avômalô lôkthô atu ba idum kambom thêthô ma Wapômbêj tem nêmalaiñ lôk vovañ êndêj i, avômalô Israêl êmôj ma avômalô lon buyañ nembeñ yam. 10 Ma doñtom avômalô lôkthô atu ba idum mavi ma tem neja lôkmanjñ lôk athêj bêj ma kapôlôninñ ênjêk yaô, avômalô Israêl êmôj ma avômalô lon buyañ nembeñ yam. 11 Ek malê nena Wapômbêj hadum kobom doñtom hadêj avômalô lôkthô, avômalô Israêl lôk avômalô lon buyañ haviñ.

12 Avômalô lon buyañ idum kambom ma tem Wapômbêj indum abô ba nêmalaiñ vovañ

* 2:1: Mat 7:1-2; Jon 8:7 * 2:4: Ep 1:7; 2Pi 3:15 * 2:6: Sng 62:12; Snd 24:12;

Mat 16:27; 2Ko 5:10 * 2:8: 2Te 1:8

êndêḡ i. Thêlô miḡ eyala Mose anêḡ balabuḡ ami ba intu Wapômbêḡ tem miḡ enja balabuḡ êḡ ba indum abô ek i ami. Aêḡ iyom ma avômalô Israeḡ idum kambom ma tem Wapômbêḡ indum abô ba nêḡ vovaḡ êndêḡ i. Thêlô eyala Mose anêḡ balabuḡ ba intu tem Wapômbêḡ enja balabuḡ êḡ ba indum abô ek i. ¹³ Ek malê nena ḡê takatu ba elañô abô balabuḡ ma miḡ êwê vibinḡ ami ma Wapômbêḡ miḡ halam i nena ḡê thêthôḡ ami. Mi, ḡê takatu ba êwê vibinḡ iyom, intu Wapômbêḡ halam i nena ḡê thêthôḡ. ¹⁴ *Avômalô loḡ buyaḡ miḡ eyala Mose anêḡ abô balabuḡ ami, ma doḡtom doho esopa abô balabuḡ êḡ vi hathak ida ininḡ leḡinḡhabi. Ba intu hik thô nena eyala malê atu ba mavi lo kambom. ¹⁵ Aêḡ ba ininḡ kobom hik thô nena eyala Wapômbêḡ anêḡ balabuḡ hêk kapôlôḡinḡ. Ma wak doho ma ininḡ auk hanaḡ thêlôda bêḡ, ma wak doho ma ininḡ auk hanaḡ nena thêlô idum mavi. ¹⁶ Nôm takêḡ tem imbitak êndêḡ waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ hatak ek Yisu Kilisi endañô abô. Ma tem indum abô esak avômalô ininḡ auk loḡ kapô. Abô Mavi atu ba yahanaḡ intu hanaḡ aêḡ.

Avômalô Israeḡ lôk abô balabuḡ

¹⁷ Môlô vi olam am nena Israeḡ. Môlô lemimhabi nena owa Mose anêḡ abô balabuḡ ba intu Wapômbêḡ

tem enja môlô thô. Lôk obam am nena, “Yêlô ma Wapômbêḡ anêḡ avômalô.” ¹⁸ Ma Wapômbêḡ anêḡ abô bôk hadôḡ môlô ba intu oyala malêla takatu ba Wapômbêḡ lahavinḡ ma malêla takatu ba mavi anôḡ. ¹⁹⁻²⁰ *Ma môlô lemimhabi nena abô balabuḡ ma môlô unim ba oyala auk lôk abô avanôḡ sapêḡ. Ba intu lemimhabi nena hatôm nondom ḡê maleḡinḡ pusip lôk nônêḡm deda êndêḡ avômalô takatu ba êmô momaḡinḡinḡ lôk uḡgwik auk thô ek avômalô auk thônôthôn lôk auk pulusik e?

²¹ *Avanôḡ, ôdôḡ avômalô vi, ma aisê ka miḡ ôdôḡ amda ami? Ma onaḡ nena avômalô miḡ neja vani ami. Ma môlôda? ²² Ma onaḡ nena miḡ nindum sek imbinḡ anyô yaḡ yanavi ami, ma môlôda udum mena mi e? Ma ôdô ḡḡôk, ma doḡtom owa ininḡ nômkama vani hayô ininḡ malak matherḡ e? ²³ Ma obam am hathak abô balabuḡ ma doḡtom ômô lu êḡ ma hatôm otauvinḡ Wapômbêḡ anêḡ athêḡ. ²⁴ Hatôm bôk eto nena,

“Môlô Israeḡ udum kambom ba intu avômalô loḡ buyaḡ enaḡ abôma hathak Wapômbêḡ anêḡ athêḡ.” *Aisaia 52:5*

²⁵ Môlô osopa balabuḡ, êḡ ma tabô nenḡothe anyô ininḡ kupik ma nôm mavi. Ma doḡtom ômô balabuḡ lu, êḡ ma ubitak hatôm

* 2:14: Ap 10:35 * 2:19-20: 2Ti 3:5

* 2:21: Mat 23:3-4 * 2:26: Gal 5:6

nê takatu ba miñ engothe iniñ kupik ami. ²⁶ *Ma aên iyom ma nê takatu ba miñ engothe iniñ kupik ami ma doñtom esopa balabuñ, êñ ma Wapômbêñ tem ênjê i êtôm nê engothe kupik havin. ²⁷ Avanôn, mólô avômalô IsraeI owa Wapômbêñ anêñ kapyá balabuñ ba ongothe unim kupik vê. Ma doñtom ômô balabuñ lu ba avômalô loñ buyañ takatu ba miñ engothe iniñ kupik vê ami ma esopa abô balabuñ tem nenañ mólônim kambom bêñ. ²⁸⁻²⁹ *Ôpatu ba habitak anêñ IsraeI ba engothe anêñ kupik vê, ma doñtom kapô lôk auk miñ hamô havin Wapômbêñ ami, miñ IsraeI anôn ami. Mi, IsraeI anôn ma ôpatu ba anêñ kapô hamô havin Wapômbêñ. Ma tabô engothe kupik anôn ma miñ kupik viyain hatôm balabuñ hanañ ami. Mi, tabô engothe kupik anôn ma Lovak Matherñ da hangothe tabô êñ hêk anyô kapô. Ôpêñ ma avômalô miñ ebam ami. Mi, Wapômbêñ da habam yani.

3

Kobom kambom miñ hatôm indum ba Wapômbêñ etak anêñ balabuñ ami

¹ Aên ba malê mavi te intu hêk ek avômalô IsraeI? Ma engothe kupik, ma malê mavi te tem êpôm i? ² Mavi loma-loma bêñ anôn hêk! Nôm môñ ma Wapômbêñ bôk hêv anêñ abô halôk thêlô bahenñ ek neyabin.

³ Ma doñtom nê IsraeI doho miñ êvhavin ami. Ba intu nôm êñ hatôm indum ba Wapômbêñ etak anêñ balabuñ e? ⁴ Mi anôn! Avômalô lôkthô ma avômalô abôyan, ma doñtom Wapômbêñ da hanañ abô avanôn ba hasopa anêñ abô iyom. Hatôm bôk eto nena,

“Abô takatu ba honañ,
ma tem nêgê nena abô
avanôn iyom.

Ma avômalô idum abô ek o,
ma tem ômô i lu.” *Kapyá*
Yen 51:4

⁵ Yêlôaniñ kambom hik Wapômbêñ anêñ thêthôn thô halêm yain. Aên ba avômalô pik doho enañ nena, “Wapômbêñ hik anêñ lamanin thô ba hêv vovañ viyañ hathak yêlôaniñ kambom, êñ ma hadum kambom.” ⁶ Êñ ma lokban! Wapômbêñ miñ thêthôn ami, ma tem indum abô thêthôn aisê esak avômalô pik sapên? ⁷ Ma anyôla tem enañ nena, “Yenañ abôyan hik thô nena Wapômbêñ anêñ abô ma avanôn ba nanêm athên lôkmanñin êndên yani. Ma doñtom, aisê ka Wapômbêñ hayê ya nena anyô kambom ba hanañ ya bêñ?” ⁸ Abô êñ ma hatôm abô kambom atu ba bôk doho enañ, “Alalô nandum kambom ek nôm mavi imbitak.” Ma avômalô doho esau nena yahanañ abô êñ. Aên ba malain takatu ba tem êpôm i ma thêthôn.

* 2:28-29: Lo 30:6; Kol 2:11

Anyô thêthônj la miņ hamô ami

⁹ *Aêņ ba alalô nanan aisê? Avômalô Israeļ iyom intu mavi hêk Wapômbêņ ma, ma avômalô loņ buyaņ ma mi e? Mi, bôk yahanan yôv nena alalô lôkthô ma amô kambom vibiņ, avômalô Israeļ lôk avômalô loņ buyaņ haviņ. ¹⁰ Hatôm bôk eto nena, "Anyô thêthônj la miņ hamô ami. Mi anônj.

¹¹ Ma anyô lôk kau mavi la miņ hamô ami.

Lôk anyôla miņ habôlêm Wapômbêņ ami.

¹² Avômalô lôkthô êvôliņ dômiņiņ hadêņ Wapômbêņ ba intu ibitak êtôm nôm oyaņ. *Kapya Yeņ 14:1-3; 53:1-3; Sav 7:20*

Ma miņ anyôla hadum mavi ami, milôk.

¹³ Abô takatu ba hale thêlô veņiņbôlêk ma ôvpalê hatôm elav anyô ŋama iņiņ lôv abôlêk vê.

Thêlô ethak enaņ abôyaņ bêņ anônj hale veņiņbôlêk. *Kapya Yeņ 5:9*

Ma iņiņ abô hatôm umya kambom anêņ siniņ. *Kapya Yeņ 140:3*

¹⁴ Wak nômbêņ intu ma thêlô enaņ abôma lôk leņiņŋaņ. *Kapya Yeņ 10:7*

¹⁵ Ma elom evenj ek nijik anyô vônô.

¹⁶ Loņ takatu ba thêlô i, ma ibuliņ avômalô ba êv malaiņ hadêņ i.

¹⁷ Ma êthônj bôk lo loņ nêmolô labali imbiņ avômalô vi paliņ. *Aisaia 59:7-8*

¹⁸ Ma miņ êkô dokte ek Wapômbêņ ami." *Kapya Yeņ 36:1*

¹⁹ Alalô bôk ayala yôv nena abô balabuņ takêņ ma hananj hathak avômalô Israeļ takatu ba êmolô balabuņ vibiņ. Ba intu avômalô Israeļ lôk avômalô pik sapêņ bônônj iyom hathak Wapômbêņ hananj iņiņ kambom bêņ. ²⁰ *Aêņ ba anyôla miņ hatôm esopa balabuņ ba imbitak thêthônj êņjêk Wapômbêņ ma ami. Mi, balabuņ hathak hik alalôaniņ kambom thô hadêņ alalôda.

Alalô abitak thêthônj hathak aêvhaviņ iyom

²¹ Ma doņtom lêk Wapômbêņ hik loņôndê yaņda thô hadêņ alalô ek nambitak thêthônj êņjêk yani ma. Ma Mose lôk plopet bôk enaņ hathak loņôndê êņ yôv. Ma loņôndê êņ miņ hananj hathak nesopa balabuņ ami. Mi. ²² *Loņôndê êņ ma aêntêk. Wapômbêņ halam avômalô takatu ba êvhaviņ Yisu Kilisi nena thêthônj. Avômalô Israeļ lôk avômalô loņ buyaņ sapêņ ma imbitak thêthônj hathak loņôndê doņtom êņ iyom. ²³ Ek malê nena lôkthô idum kambom ba êv yak ba miņ hatôm nêmolô lôkmanj iņiņ êtôm Wapômbêņ ami. ²⁴ *Aêņ ba intu Wapômbêņ habi anêņ wapôm sam ba hapesaņ

* 3:9: Lom 1:18-2:24; 3:23 * 3:20: Sng 143:2; Lom 7:7; Gal 2:16 * 3:22: Gal

2:16 * 3:24: Lom 5:1

loṅôndê ek avômalô nimbitak thêthôn. Hadum aên hathak lôkmala atu ba Yisu Kilisi hêv ek hapole nê takatu ba êvhaviṅ iniṅ kambom anêṅ malaiṅ vê. ²⁵ Wapômbêṅ hatak Yisu Kilisi hêk avômalô malenṅ ek ema ba enḡasô anêṅ thalalenṅ êtôm da ek enja alalôaniṅ kambom anêṅ vovaṅ. Ba intu alalô aêvhaviṅ, êṅ ma Wapômbêṅ tem etak anêṅ lamanṅ atu hathak alalô. Êṅ ma hik thô nena yani bôk hadum thêthôn hathak avômalô takatu ba bôk êmô hamônṅ vêm ka Kilisi hama hathak a. Thêlô idum kambom, ma miṅ hadum abô kethenṅ ek i ami. Mi, havalonṅ lôkthô iniṅ kambom loṅ aleba hatak hayô hamô Yisu iyom. ²⁶ Ma lêk hik thô nena yanida ma thêthônṅ ba hapesaṅ loṅôndê ek dalam avômalô takatu ba êvhaviṅ Yisu nena thêthônṅ.

²⁷ Aênṅ ba opalê hatôm embam yanida? Mi anônṅ, ek malê nena alalô miṅ adum ku asopa balabuṅ ek nambitak thêthônṅ ênjêk Wapômbêṅ ma ami. Mi, aêvhaviṅ iyom. ²⁸ Alalô aêvhaviṅ nena ôpatu ba hêvhaviṅ iyom intu hamô thêthônṅ hêk Wapômbêṅ ma. Ma ku esopa balabuṅ miṅ hatôm indum ôpênṅ imbitak thêthônṅ ami. Mi. ²⁹ *Wapômbêṅ ma avômalô Israeḡ iyom iniṅ Wapômbêṅ e? Mi, yani ma avômalô loṅ buyaṅ iniṅ Wapômbêṅ haviṅ. ³⁰ *Ek malê nena Wapômbêṅ

ma doṅtom iyom. Ma hik loṅôndê doṅtom iyom thô ek nambitak thêthônṅ ênjêk yani ma. Nê takatu ba enḡothe iniṅ kupik ba êvhaviṅ ma Wapômbêṅ tem endam i nena nê thêthônṅ. Ma nê takatu ba miṅ enḡothe iniṅ kupik ami ba êvhaviṅ ma Wapômbêṅ tem endam i imbiṅ nena nê thêthônṅ. ³¹ *Lêk aisê? Alalô adum êvhaviṅ hi bêṅ ma balabuṅ tem imbitak êtôm nôṅm oyaṅ e? Mi, êvhaviṅ havatho balabuṅ loṅ.

4

Wapômbêṅ dalam Abrahama nena anyô thêthônṅ hathak anêṅ hêvhaviṅ

¹ Alalô lenṅimbi bumalô Abrahama. Yani hadum aisê ba habitak thêthônṅ? ² Yani hadum ku ba habitak thêthônṅ ba intu yani hatôm êmbôi, e? Mi anônṅ, Wapômbêṅ miṅ lahaba aênṅ ami. ³ *Bôk eto aisê? Eto nena, "Abrahama hêvhaviṅ Wapômbêṅ ba intu dalam yani nena anyô thêthônṅ." *Môn Anônṅ 15:6*

⁴ Anyô te hadum ku ba anêṅ anyô bêṅ hêv yani vuli, êṅ ma nanaṅ nena hêv anêṅ anyô ku vuli ma miṅ nanaṅ nena anêṅ anyô bêṅ hêv anêṅ wapôm hadênṅ yani ami. ⁵ Ma doṅtom anyô miṅ hatôm indum ku ek imbitak thêthônṅ ami. Mi, hêvhaviṅ Wapômbêṅ iyom, ma tem Wapômbêṅ endam yani nena

anyô thêthôn. Wapômbên ma ôpatu ba halam nê kambom nena thêthôn. ⁶ Devit bôk hanañ aên iyom hathak avômalô takatu ba miñ idum ku ek nimbitak thêthôn ami, ma Wapômbên halam i nena nê thêthôn. Yani hanañ nena thêlô lêk êmô lôk leñjñmavi ba hatô hathak i nena,

⁷ “Nê takatu ba Wapômbên bôk hêv iniñ kambom vê
lôk haluviñ iniñ sek,
thêlô lêk êmô lôk
leñjñmavi.

⁸ Ma nê takatu ba bôk Wapômbên lapaliñ iniñ kambom,
lêk êmô lôk leñjñmavi.”
Karya Yerj 32:1-2

⁹ Môlônim auk aisê? Mek mavi êñ ma nê Israeł takatu ba engothe kupik iyom iniñ e? Ma nê loñ buyañ takatu ba miñ engothe kupik ami? Alalô bôk anañ nena Ablaham hêvhaviñ ba intu halam yani nena anyô thêthôn. ¹⁰ Ma engothe yani kupik vêm ka Wapômbên halam yani nena anyô thêthôn e? Mi, bôk halam yani yôv nena anyô thêthôn. ¹¹ *Miñ engothe Ablaham kupik ami denañ ma hêvhaviñ ba Wapômbên halam yani nena anyô thêthôn. Vêm ma Wapômbên havak balabuñ neñgothe kupik hatôm tabô ek injik thô nena bôk halam yani nena anyô thêthôn yôv. Aên ba Ablaham habitak hatôm Lambô ek nê êvhaviñ takatu

ba miñ engothe iniñ kupik ami ek Wapômbên endam i nena nê thêthôn. ¹² Ma aên iyom ma Ablaham ma nê takatu ba engothe kupik lôk esopa anên vawgam hathak êvhaviñ iniñ lambô. Iniñ êvhaviñ ma hatôm bumalô Ablaham anên ba hêvhaviñ vêm ka engothe anên kupik haveñ yam.

¹³ *Wapômbên habutiñ abô haviñ Ablaham lôk anên limi nena tem nêm pik sapên êndên i hathak anên thêthôn atu ba halêm anên hêvhaviñ. Ma miñ hathak anên hasopa balabuñ ami. ¹⁴ *Avômalô esopa abô balabuñ ba ewa nôm atu ba Wapômbên habutiñ abô hathak, êñ ma êvhaviñ lêk habitak hatôm nôm oyañ. Ma Wapômbên anên abô atu ba habutiñ haviñ Ablaham habitak hatôm yavoyav oyañ. ¹⁵ *Ek malê nena balabuñ hathak havôv Wapômbên anên lamaniniñ halêm hadên avômalô takatu ba miñ esopa ami. Balabuñ mi, ma tem namô balabuñ lu aisê?

¹⁶ *Aên ba avômalô ewa nôm takatu ba Wapômbên habutiñ abô hathak anên anôn hathak iniñ êvhaviñ. Ba intu hathak anên wapôm ma Wapômbên hadum nôm êñ. Ma Wapômbên hik anên abô habutiñ haviñ Ablaham loñ hathak anên limi sapên atu ba êvhaviñ, avômalô Israeł takatu ba bôk ewa anên balabuñ lôk avômalô

* 4:11: Stt 17:10-11 * 4:13: Stt 17:4-6; 22:17-18; Gal 3:29 * 4:14: Gal 3:18

* 4:15: Lom 3:20; 5:13 * 4:16: Gal 3:7

loŋ buyaŋ haviŋ. Ba intu yani ma bumalô ek alalô lôkthô. ¹⁷ Hatôm abô atu ba Wapômbêŋ bôk hanaŋ ba eto nena,

“Lêk yahatak o ek umbitak avômalô lodôŋlodôŋ iniŋ lim.” *Môŋ Anôŋ 17:5*

Abô êŋ ma avanôŋ hêk Wapômbêŋ ma. Ablaham hêvhaviŋ yani atu ba hathak hêv lôkmala hadêŋ nê ŋama ma hathak halam nômkama takatu ba miŋ hamô ami, ma lôkthô ibitak aêŋ.

¹⁸ Avômalô sapêŋ leŋiŋhabi nena nôm êŋ miŋ hatôm imbitak ami. Ma doŋtom Wapômbêŋ hik vuliŋ leŋsawa thô hadêŋ yani ba hanaŋ,

“Anêm libumi tem nimbitak aêŋ.” *Môŋ Anôŋ 15:5*

Ma Ablaham hêvhaviŋ ba hêv ma ba intu habitak lodôŋlodôŋ iniŋ lambô.

¹⁹ *Ablaham hayala nena yani anêŋ sondabêŋ hatôm 100 ba lêk liŋkupik hayalôv. Ma Sala liŋkupik bôk hayalôv aêŋ iyom. Ma doŋtom nôm êŋ miŋ hatauviŋ anêŋ hêvhaviŋ ami. Mi, havalon loŋ lôklokwaŋ.

²⁰ Ma miŋ hawa auk ju hathak abô atu ba Wapômbêŋ havak haviŋ yani ami. Mi, anêŋ hêvhaviŋ halumbak bêŋ ba hêv athêŋ lôkmaŋgiŋ hadêŋ Wapômbêŋ.

²¹ Yani hayala yôv nena Wapômbêŋ hatôm indum êtôm atu ba bôk habutiŋ.

²² Ba intu

“Wapômbêŋ halam yani nena anyô thêthôŋ.” *Môŋ*

Anôŋ 15:6

²³⁻²⁴ Ma abô atu ba eto nena “halam yani nena anyô thêthôŋ,” miŋ hathak Ablaham iyom ami. Mi, eto hathak alalô takatu ba êvhaviŋ Wapômbêŋ atu ba hik alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu liŋ hêk ŋama. Ba intu halam alalô lôkthô atu ba aêvhaviŋ nena nê thêthôŋ. ²⁵ *Yisu êŋ intu Wapômbêŋ hatak ek ema esak alalôaniŋ kambom ma hik liŋ hathak loŋbô ek êpôpêk loŋôndê ek alalô nambitak thêthôŋ.

5

Alalô lêk amô labali haviŋ Wapômbêŋ

¹ Alalô aêvhaviŋ ba Wapômbêŋ halam alalô nena avômalô thêthôŋ. Aêŋ ba lêk amô labali haviŋ Wapômbêŋ hathak alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi. ² Hathak aêvhaviŋ ma yani hawa alalô ba hadô hamô Wapômbêŋ anêŋ wapôm kapô atu ba êntêk lêk amô. Ma alalô aêv maleniŋ lôk leŋiŋmavi ek namô Wapômbêŋ anêŋ lôkmaŋgiŋ kapô. ³ *Ma aêŋ iyom ma alalô leŋiŋmavi esak malaiŋ takatu ba hapôm alalô ek malê nena alalô bôk ayala nena malaiŋ takêŋ tem indum ba alalô namiŋ lôklokwaŋ. ⁴ Ma amiŋ lôklokwaŋ, êŋ ma hik thô nena alalô amô malaiŋ takêŋ lu. Ma amô malaiŋ takêŋ lu, êŋ ma havatho alalô loŋ ek nanêm maleniŋ. ⁵ Ma aêv

* 4:19: Stt 17:17 * 4:25: Ais 53:4-5

* 5:3: Jem 1:2-3; 1Pi 1:5-7

malenij êj mij hatôm indum alalô kapôlônij malainj ami. Mi, Wapômbêj bôk hanjasô anêj lahavinj halôk alalô kapôlônij hathak anêj Lovak Mathenj atu ba hêv hadêj alalô.

⁶ Nodañô. Bôk alalô lokwanj mi ba apôlik hathak Wapômbêj ma hadêj anêj waklavônj atu ba yanida hatak ma hêv Yisu halêm ba hama hathak alalô. ⁷ Hatôm anyôla ema ek enja anyô thêthônj yan anêj lonj e? Injo, betha wakla intu anyô yan hêv anêj lôkmala ek nê m anyô mavi yan sa la. ⁸ *Ma donjom Wapômbêj hik anêj lahavinj alalô thô aêntêk. Alalô adum kambom denanj ma Kilisi hêv anêj lôkmala ba hama ek alalô. ⁹ *Ma lêk Wapômbêj halam alalô nena thêthônj hathak Yisu anêj thalalenj. Aêj ba intu nayala nena hathak yani ma tem nê m alalô vê ênjêk anêj lamanij. ¹⁰ Sêbôk ma alalô lôk Wapômbêj apôlik hathak i, êj ma hapesanj abô havinj alalô hathak Nakadunj anêj njama ek nambitak anêj njê mômô. Ma lêk alalô ma anêj njê mômô ba intu ayala katô nena tem nê m alalô bulubinj esak anêj lôkmala. ¹¹ Ma nô m mavi yan ma aêntêk. Hathak Anyô Bêj Yisu Kilisi ma alalô abitak Wapômbêj anêj njê mômô ba intu alalô athak leñinj mavi anônj hathak Wapômbêj.

Nama halêm anêj Adam ma lôkmala halêm anêj Kilisi

¹² *Kambom halêm pik hathak anyô donjom iyom ma njama halêm pik hathak kambom. Avômalo pik lôkthô idum kambom ba intu njama hapôm sapêj. ¹³ *Abô balabunj mi denanj ma kambom bôk hamô pik yôv. Ma Wapômbêj mij hakatunj avômalo inij kambom tomtom ami ek malê nena balabunj mi denanj. ¹⁴ Avômalo takatu ba evenj Adam yam ba hi hayô waklavônj Wapômbêj hêv balabunj hadêj Mose ma mij êmô balabunj lu hatôm Adam ami. Ek malê nena thêlô mij êmô balabunj kapô ami. Ma donjom njama hayabinj thêlô sapêj.

Ma Adam ma hatôm anyô yan atu ba havenj yam anêj dahô. ¹⁵ Adam ma anyô donjom, ma donjom hamô Wapômbêj anêj balabunj lu ba avômalo bêj anônj ema. Ma Yisu Kilisi, yani ma anyô donjom aêj iyom. Ma donjom hathak yani anêj wapôm ma Wapômbêj habi anêj wapôm sam ba hêv liñsinj ek hêv nô m mavi hadêj avômalo bêj anônj. Ba intu wapôm atu ba Wapômbêj hêv ma mij hatôm kambom atu ba Adam hadum ami. ¹⁶ Avanonj binj, wapôm êj lôk kambom êj inij anônj ma yanja yanja. Kambom anêj anônj ma aêntêk, Wapômbêj hadum abô ba hik kambom

* 5:8: Jon 3:16; 1Jon 4:10 * 5:9: Lom 1:18; 2:5; Ep 2:3-5 * 5:12: Stt 3:6;
Lom 6:23 * 5:13: Lom 4:15

êḅ anêḅ malaiḅ thô. Ma wapôm anêḅ anôḅ ma aêntêk, hadum ḅê takatu ba idum kambom lomaloma ibitak thêthôḅ. ¹⁷ Anyô doḅtom hadum kambom ba intu ḅama hayabiḅ avômalô pik sapêḅ hathak anêḅ kambom. Ma doḅtom Wapômbêḅ anêḅ wapôm ma hamô vuliḅ ek ḅama ba intu avômalô takatu ba ewa Wapômbêḅ anêḅ wapôm atu ba hêv liḅsiḅ tem nimbitak thêthôḅ. Thêlô tem lovak ek kambom lo ḅama ma nêḅmô lôkmala êtôm kiḅ esak anyô doḅtom, ôpêḅ ma Yisu Kilisi.

¹⁸ *Aêḅ iyom ma anyô te hadum kambom te ba intu Wapômbêḅ hadum abô hathak avômalô sapêḅ ba hik iniḅ malaiḅ thô. Ma doḅtom anyô yaḅ hadum nôḅm thêthôḅ yaḅ ba intu Wapômbêḅ halam alalô sapêḅ nena thêthôḅ ba hêv lôkmala hadêḅ alalô. ¹⁹ *Avanôḅ, anyô te anêḅ lêndôḅ kôtoḅ hadum avômalô bêḅ anôḅ ibitak ḅê idum kambom. Ma doḅtom anyô yaḅ anêḅ halaḅô abô hadum avômalô bêḅ anôḅ ibitak thêthôḅ hêk Wapômbêḅ ma.

²⁰ Wapômbêḅ hêv balabuḅ ek avômalô neyala nena thêlôniḅ kambom ma nôḅm kambom anôḅ. Ma doḅtom iniḅ kambom habitak bêḅ anôḅ, êḅ ma Wapômbêḅ anêḅ wapôm halumbak hi ba hi. ²¹ *Sêbôk ma kambom hathak hayabiḅ avômalô lôkthô ba

hêv ḅama. Ma doḅtom lêk ma Wapômbêḅ anêḅ wapôm hayabiḅ alalô ba halam alalô nena thêthôḅ ek nêḅm lôkmala atu ba tem êḅmô êtôm wak nôḅmbêḅ intu sapêḅ hathak alalôaniḅ Anyô Bêḅ Yisu Kilisi anêḅ athêḅ.

6

Kambom anêḅ lôklokwaḅ lêk hêv yak

¹ Môlônim auk aisê? Bôk yahato yôv nena avômalô idum kambom bêḅ anôḅ, êḅ ma Wapômbêḅ anêḅ wapôm tem indumbak ni ba ni. Aêḅ ba mavi ek alalô nandum kambom lomaloma ek Wapômbêḅ anêḅ wapôm indumbak ni ba ni e? ² Mi anôḅ! Alalô bôk atôm ḅê ḅama ek kambom anêḅ lôklokwaḅ miḅ êḅbôv alalô ami ba intu hatôm nandum kambom thêthô e? Mi. ³ *Alalô takatu ba athik ḅaḅ lôk athak doḅtom haviḅ Yisu Kilisi bôk athik hathak anêḅ ḅama haviḅ. Lemimpaliḅ e? ⁴ *Ba intu athik ḅaḅ, êḅ ma hatôm alalô ama ba elav haviḅ Kilisi. Ma hathak ôdôḅ êḅ ma Wapômbêḅ atu ba bôk hik Kilisi liḅ hêk ḅama hathak anêḅ lôklokwaḅ lôkmaḅḅiḅ lêk hadum aêḅ hadêḅ alalô ek namô imbiḅ lôkmala lukmuk êḅ.

⁵ Alalô bôk athak doḅtom aviḅ Kilisi lôk anêḅ ḅama yôv ba intu avanôḅ biḅ nena tem nasak doḅtom imbiḅ anêḅ haviyô aêḅ

* 5:18: 1Ko 15:22 * 5:19: Ais 53:11

* 6:4: Kol 2:12 * 6:6: Gal 5:24

* 5:21: Lom 6:23 * 6:3: Gal 3:27

iyom. ⁶ *Alalô nayala nena alalôaniņ kapôlôniņ bô bôk ik vônô hathak a haviņ yani ek kambom anêņ lôklokwaņ miņ hatôm eyabiņ alalô esak loņbô ami. Ba intu kambom ma miņ lêk alalôaniņ alaņ ami. ⁷ Ek malê nena ôpatu ba bôk hama yôv haviņ Kilisi ma miņ hamô kambom anêņ lôklokwaņ vibiniņ ami.

⁸ Avanôņ biņ nena alalô bôk ama yôv haviņ Kilisi ba intu ayala nena tem namô lôkmala imbiņ yani. ⁹ Kilisi hama vêm ma Wapômbêņ hik yani liņ ba intu alalô nayala nena yani miņ hatôm ema esak loņbô ami. Ņama anêņ lôklokwaņ ma lêk nôm oyaņ ek yani. ¹⁰ Yani hama bôlôņ te iyom ek imbuliņ kambom anêņ lôklokwaņ. Ma lêk hamô lôkmala ek nêm athêņ lôkmaņgiņ êndêņ Wapômbêņ. ¹¹ *Aêņ iyom lemimimbi nena lêk atak kambom hatôm űê űama ma amô lôkmala haviņ Kilisi ek nanêm athêņ bêņ êndêņ Wapômbêņ. ¹² *Ba intu miņ notak kambom ek eyabiņ lemvimkupik ba nosopa anêņ thethaņak ami. ¹³ *Wapômbêņ bôk hik mólô liņ hêk űama ba ômô lôkmala. Ba intu nônêm amda lôk unim kupik lôbôlôbô sapêņ êndêņ Wapômbêņ ek nindum ku takatu ba thêthôņ. Ma miņ notak lemvimkupik bula ek indum kambom anêņ ku ami. ¹⁴ *Mólô ômô Wapômbêņ anêņ wapôm kapô ma miņ ômô

balabuņ vibiniņ ami. Ba intu kambom miņ mólônim anyô bêņ hathak loņbô ami.

Thêthôņ ma alalôaniņ alaņ

¹⁵ Lemimhabi aisê? Alalô amô Wapômbêņ anêņ wapôm kapô ma miņ amô balabuņ vibiniņ ami. Ba intu hatôm nandum kambom thêthô e? Mi anôņ. ¹⁶ *Ôpatu ba olaņô anêņ abô ba osopa, êņ ma hatôm mólônim anyô bêņ. Ba osopa kambom, êņ ma kambom hatôm mólônim anyô bêņ ba tem endom mólô ni űama. Ma aêņ iyom ma olaņô Wapômbêņ anêņ abô ba osopa, êņ ma hatôm mólônim anyô bêņ ba tem indum ba mólô numbitak avômalô thêthôņ. ¹⁷ Sêbôk ma kambom ma mólônim alaņ, ma doņtom Wapômbêņ hatak mólô hamô abô avanôņ vibiniņ ba lêk mólô ôêv kapôlômim ek olaņô abô êņ ba osopa. Hathak nôm êņ ma nanêm leņiņmavi êndêņ Wapômbêņ. ¹⁸ Kilisi bôk hêv mólô vê hêk kambom, mólônim alaņ bô. Ma thêthôņ lêk habitak mólônim alaņ lukmuk. ¹⁹ Auk êņ ma malaiņ ek mólô avômalô pik noyala ba intu yahêv liliņ hathak auk pik. Sêbôk ma mólô ôêv lemvimkupik bula ek loņgólôņ imbitak mólônim alaņ ek kambom indumbak ni ba ni. Ma doņtom lêk ma nônêm lemvimkupik lôkthô ek thêthôņ imbitak mólônim alaņ ek êmbôv mólô ni êndêņ mathêņ.

* **6:11:** 2Ko 5:15; Gal 2:19 * **6:12:** Stt 4:7 * **6:13:** Lom 12:1 * **6:14:** 1Jon

3:6 * **6:16:** Jon 8:34; 2Pi 2:19

20 Sêbôk ma mólônim alañ ma kambom. Ba miñ ômô thêthôñ anêñ lôklokwañ vibin ami. 21 Ma bôk owa anôñ alêla hêk kambom anêñ? Mi, nôm takêñ anêñ anôñ ma ñama iyom ba lêk mólô mama hathak. 22 Ma doñtom lêk Kilisi hapole mólô vé hêk kambom anêñ lôklokwañ ba Wapômbêñ lêk habitak mólônim alañ. Ba ku êñ anêñ anôñ lêk hadum mólô ubitak mathen ba tem nômô lôkmala êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. 23 *Avômalô takatu ba idum kambom anêñ ku tem neja kambom anêñ vuli, êñ ma ñama. Ma doñtom avômalô takatu ba êmô havin alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu Kilisi ma Wapômbêñ tem imbi anêñ wapôm sam oyañ biñ ba nê m lôkmala atu ba nê m ô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ êndêñ i.

7

Lêk asopa loñôndê lukmuk

1 Aiyañ thêlô, mólô oyala balabuñ katô ba intu oyala nena balabuñ hayabin avômalô takatu ba êmô lôkmala iyom. Ma takatu ba bôk ema ma mi. 2 Anêñ ôdôñ ma hatôm avi atu ba hawa anyô. Thai êmô lôkmala ma balabuñ havalon thai loñ. Ma yamalô hama, êñ ma balabuñ miñ havalon yanavi loñ ami. 3 Aêñ ba yamalô hamô lôkmala denañ ma yanavi hadô ba hi hawa

anyô lukmuk, êñ ma elam yani nena avi sek. Ma doñtom yamalô hama, êñ ma balabuñ miñ havalon yani loñ ami ba intu hatôm enja anyô lukmuk ma miñ nendam yani nena avi sek ami.

4 *Aiyañ thêlô, mólô ma Kilisi anêñ liñkupik. Ba hathak ôdôñ êñ, ma oma hathak balabuñ ek miñ eyabin mólô ami ek nosak doñtom imbin anyô yañ. Ôpêñ ma Kilisi, ôpatu ba Wapômbêñ hik liñ hêk ñama. Aêñ ba mólô ma Kilisi anêñ ek urgwik anôñ mavi êtôm atu ba Wapômbêñ lahavin. 5 Sêbôk atu ba alalôaniñ kapôlôñin bô hayabin alalô ma balabuñ habisôk ek nandum kambom. Ba intu lenvinñkupik habi alak ek nandum kambom ba anêñ anôñ ma ñama. 6 *Ma doñtom lêk alalô ama ek balabuñ ba intu balabuñ anêñ lôklokwañ miñ havalon alalô loñ hathak loñbô ami. Ma nandum Wapômbêñ anêñ ku ba nasopa loñôndê lukmuk atu ba Lovak Mathen hik thô hadêñ alalô. Ma miñ nasopa balabuñ atu ba bôk eto anêñ loñôndê ami.

Balabuñ hik kambom thô

7 *Aêñ ba intu yahanan nena balabuñ ma nô m kambom e? Mi anôñ. Balabuñ mi, ma tem yayala kambom aisê? Balabuñ te hanan aêntêk, "Miñ malemkilik esak anyô yañ anêñ nômkama ami."

* 6:23: Lom 5:12,15 * 7:4: Lom 6:2,11 * 7:6: Lom 6:4; 8:2 * 7:7: Kis 20:17; Lo 5:21

Hathak abô êḡ iyom, yahay-
ala nena yamalenkilik hathak
avômalô vi iniḡ nômkama, êḡ
ma kambom. ⁸ Ma doḡtom
kambom hawa balabuḡ êḡ
ba habisôk ek yamalenkilik
esak avômalô vi iniḡ nômkama
lomaloma. Balabuḡ mi, ma
kambom anêḡ lôklokwaḡ ma
mi hatôm ḡama. ⁹ Sêbôk atu ba
yahathôḡ balabuḡ palinḡ, êḡ
ma yahasonḡ nena ya ma anyô
lôkmala. Ma doḡtom balabuḡ
halêm, êḡ ma hatôm kambom
hawa anêḡ lôkmala hathak
loḡbô ba intu yahayala nena
¹⁰ ya hatôm anyô ḡama. Aêḡ
ba yahasonḡ nena balabuḡ
tem nêm lôkmala êndêḡ ya.
Ma doḡtom mi, hêv ḡama
hadêḡ ya. ¹¹ *Kambom hawa
balabuḡ ba hasau ya hathak
ek yandum kambom ek injik
ya vônô. ¹² *Aêḡ ba nananḡ
aisê esak abô balabuḡ?
Balabuḡ ma nôm kambom e?
Mi, Wapômbêḡ anêḡ balabuḡ
ma mathenḡ lôk thêthôḡ ma
mavi.

¹³ Aêḡ ba nananḡ nena nôm
mavi êḡ hik ya vônô e? Mi
anôḡ! Kambom da hawa
nôm mavi êḡ ba hadum ek
injik ya vônô esak. Ba intu
ayê nena kambom ma nôm
ôvathek anôḡ.

¹⁴ Alalô nayala nena bal-
abuḡ halêm anêḡ Lovak
Mathenḡ, ma doḡtom yada
ma anyô pik ba kambom ma
yenaḡ alaḡ ba yahadam ku
hamô yani vibiḡ. ¹⁵ *Minḡ
yahayala nôm atu ba ya-

hadum ami. Malêla takatu
ba yalenḡhaviḡ yandum ma
miḡ yahadam ami. Ma
malêla takatu ba yahapôlik,
êḡ ma yahathak yahadam.
¹⁶ Yahadam kambom atu ba
yahapôlik hathak, êḡ ma hik
thô nena yenaḡ auk halôk
hathak balabuḡ anêḡ auk
lôk hayala nena balabuḡ ma
nôm mavi. ¹⁷ Kambom atu
ba hamô yakapôlôḡ iyom
intu havôv ya ek yandum
kambom. Ma miḡ yenaḡ auk
havôv ya ek yandum kam-
bom takêḡ ami. ¹⁸ Yalenḡhaviḡ
yandum malê atu ba mavi,
ma doḡtom miḡ yahatôm yan-
dum ami. Ba intu yahayala
nena nômla mavi te miḡ hêk
yakapôlôḡ bô ami. ¹⁹ Nôm
mavi atu ba yalenḡ hik ya
hathak ek yandum ma miḡ
yahadam ami. Ma kambom
takatu ba yahadô, êḡ ma
yahadam havôhi thêthô.
²⁰ Avanôḡ, nôm kambom
takatu ba yahadô yandum
ma yahathak yahadam, ba
intu hik thô nena yada miḡ
yahadam ami. Mi, kambom
takatu ba hamô yakapôlôḡ da
intu hadum nôm êḡ.

²¹ Aêḡ ba avanôḡ biḡ
nena wak nômbêḡ atu ba
yalenḡhaviḡ yandum mavi
ma kambom hamiḡ ya loḡ
siḡ. ²² Ya dahôlôḡ lamavi
hathak Wapômbêḡ anêḡ
balabuḡ, ²³ *ma doḡtom
lôklokwaḡ yanḡa hadum ku
hathak yalenḡvinḡkupik ba
hik vovak hadêḡ balabuḡ
atu ba yalenḡhaviḡ yasopa.

* 7:11: Stt 3:13 * 7:12: 1Ti 1:8 * 7:15: Gal 5:17 * 7:23: Gal 5:17; 1Pi 2:11

Lôklokwanj ênj ma kambom anênj ba lovak ek yalenj haviņj atu ba havalonj ya ek yandum anênj ku. ²⁴⁻²⁵ *Aênj ba yenaņ auk ma aêntêk. Yalenj haviņj Wapômbênj anênj balabuņ imbitak yenaņ alaņ, ma doņtom yakapôlônj bô hathak hadum ba kambom habitak yenaņ alaņ. Ai, malaiņ ênj habuliņ ya kambom anônj! Yalenjviņkupik hathak hadum kambom ba intu havôv ya hi loņôndê ņama. Opalê intu hatôm nêma ya sa? Wapômbênj hathak alalôaniņ Anyô Bênj Yisu Kilisi iyom intu hatôm nêma ya vê ênjêk kambom anênj lôklokwanj, ba intu yahanaņ yalenjmavi hadênj Wapômbênj.

8

Lêk asopa Lovak Mathenj anênj loņôndê lukmuk

¹ Abô takatu ba bôk yahanaņ yôv anênj ôdônj ma aêntêk. Wapômbênj tem miņ indum abô ba nêma malaiņ êndênj avômalô takatu ba êmô haviņj Yisu Kilisi ami. ² Ek malê nena hathak Yisu Kilisi anênj ku, ma Lovak Mathenj atu ba hêv lôkmala anênj lôklokwanj hêv alalô vê hêk kambom anênj lôklokwanj atu ba havôv alalô hi ek nama. ³ Alalôaniņ kapôlônj bô miņ hatôm esopa balabuņ ami ba intu balabuņ ênj miņ hatôm nêma alalô vê ênjêk kambom anênj lôklokwanj ami. Ma doņtom Wapômbênj da hadum nôma ênj hathak hêv

Nakaduņ halêm hatôm anyô pik atu ba hadum kambom. Ma hêv yani hatôm da hathak alalôaniņ kambom ba hawa anênj vovaņ. ⁴ *Yani hadum aênj ek balabuņ injik anênj anônj imiņ alalô atu ba asopa Lovak Mathenj anênj loņôndê ma miņ kapôlônj bô anênj loņôndê ami.

⁵ Avômalô takatu ba êmô kapôlônj bô vibiņ ethak leņiņhabi auk takatu ba kapôlônj bô lahaviņj. Ma doņtom avômalô takatu ba êmô Lovak Mathenj vibiņ ethak leņiņhabi auk takatu ba Lovak Mathenj lahaviņj. ⁶ Ma avômalô takatu ba iniņ auk hasopa kapôlônj bô anênj auk tem nema. Ma doņtom avômalô takatu ba iniņ auk hasopa Lovak Mathenj anênj auk tem neja lôkmala ba nêmô labali. ⁷ Avômalô takatu ba evalonj kapôlônj bô miņ hatôm nesopa Wapômbênj anênj balabuņ ami. Ba intu miņ esopa ami ba iniņ auk hapôlik hathak yani. ⁸ Ma avômalô takatu ba kapôlônj bô hayabiņ i miņ hatôm nindum Wapômbênj lamavi ami.

⁹ *Ma doņtom mólônim kapôlômim bô miņ hayabiņ mólô ami ma mi. Wapômbênj anênj Lovak Mathenj da intu hamô mólô kapôlômim ba hayabiņ mólô. Ma avômalô takatu ba Kilisi anênj Lovak Mathenj mi, thêlô ênj intu miņ yani anênj ami. ¹⁰ *Udum

kambom ba intu unim kupik tem ema. Ma donptom Kilisi hamô môlô kapôlômim ba bôk ubitak avômalô thêthôn yôv. Aêḡ ba dahôlômim lêk hawa lôkmala anôḡ yôv. ¹¹ Wapômbêḡ bôk hik Yisu Kilisi liḡ hêk ḡama. Ma anêḡ Lovak Mathêḡ hamô môlô kapôlômim, ba hathak Lovak Mathêḡ anêḡ ku ma Wapômbêḡ tem nêḡm lôkmala êndêḡ kupik atu ba tem ema aêḡ iyom.

Lovak Mathêḡ hadum ba alalô abitak Wapômbêḡ nali

¹² Aêḡ ba aiyaḡ thêlô, alalôaniḡ ku hêk ek nasopa Lovak Mathêḡ anêḡ auk ma miḡ nasopa kapôlônḡiḡ bô anêḡ auk esak loḡbô ami. ¹³ *Môlô osopa unim kapôlômim bô anêḡ auk, êḡ ma tem noma. Ma donptom uik kambom atu ba kapôlômim bô lahaviḡ vônô hathak Lovak Mathêḡ, êḡ ma tem nôḡmô lôkmala. ¹⁴ Wapômbêḡ anêḡ avômena ma avômalô takatu ba Lovak Mathêḡ halom i. ¹⁵ *Wapômbêḡ hêv anêḡ Lovak Mathêḡ hadêḡ alalô. Ma Lovak Mathêḡ hadum ek alalô nambitak Wapômbêḡ da anêḡ avômena ba intu alaḡ nena, “Aba, Wakamik!”* Ma miḡ hatak alalô hamô yani vibinḡ ek nakô esak loḡbô ami. ¹⁶ *Ma Lovak Mathêḡ hathak hik alalôaniḡ auk loḡ nena

alalô ma Wapômbêḡ anêḡ avômena anôḡ. ¹⁷ Alalô ma Wapômbêḡ anêḡ avômena ba intu tem alalô naja nôḡm mavi takatu ba yani bôk habutinḡ haviḡ anêḡ avômalô. Avanôḡ, tem naja nôḡm mavimavi takêḡ anêḡ Wapômbêḡ imbinḡ Kilisi. Ma lêk awa vovaḡ hatôm yani bôk hawa, êḡ ma tem naja athêḡ lôkmaḡḡiḡ imbinḡ yani.

Lôkmaḡḡiḡ tem imbitak embenḡyam

¹⁸ Avanôḡ, Wapômbêḡ tem injik anêḡ lôkmaḡḡiḡ thô ek namô kapô. Ba intu yalenḡhabi nena malaiḡ lomalama takatu ba lêk hapôm alalô, êḡ ma nôḡm oyaḡ lôkthô. ¹⁹ Nômkama sapêḡ atu ba Wapômbêḡ hapesaḡ ma êvsoḡ ba eyabinḡ ek nêḡê waklavônḡ atu ba tem yani injik anêḡ avômena thô. ²⁰⁻²¹ *Ek malê nena nôḡmkama pik sapêḡ lêk êḡmô mayaliv. Wapômbêḡ habulinḡ hathak Adam anêḡ kambom ba hêv malaiḡ hadêḡ nôḡm takêḡ. Ma nôḡm takêḡ miḡ lenḡḡhaviḡ aêḡ ami. Nômkama takatu ba hapesaḡ lêk epalê ba hatôm êḡmô koladônḡ. Ma donptom wak te tem nêḡm nôḡm takêḡ vê êḡḡêk koladônḡ êḡ ba nede yaḡḡ imbinḡ Wapômbêḡ anêḡ avômena takatu ba êḡmô anêḡ lôkmaḡḡiḡ kapô. Ba intu nôḡmkama lôkthô lêk êv maleḡḡiḡ.

* **8:13:** Gal 6:8; Kol 3:5 * **8:15:** 2Ti 1:7 * **8:15:** Gal 4:5-7; ALK 21:7 * **8:15:**

‘Aba’ anêḡ ôdônḡ nena ‘wakamik’ hathak Abô Alam. Nônḡô Mak 14:36. * **8:16:**

2Ko 1:22 * **8:20-21:** Stt 3:17-19

22 Alalô ayala nena nômkama sapêḡ atu ba Wapômbêḡ bôk hapesaḡ ma lôkthô lêk elañ ba elom evenḡ hatôm avi lavuvi ek embathu aleba lêk. 23 *Vovaḡ êḡ lêk hapôm alalô haviḡ ma miḡ nômkama iyom ami. Wapômbêḡ bôk hêv Lovak Matherḡ yôv hatôm nôm mavi môḡ hadêḡ alalô. Ba intu alalôaniḡ kapôlôḡniḡ halañ ba halom havenḡ ba hayabiḡ wak atu ba alalô tem nambitak êtôm Wapômbêḡ da anêḡ avômena anôḡ lôk nêḡm kupik lukmuk êndêḡ alalô. 24 Avanôḡ, Wapômbêḡ bôk hêv alalô bulubiḡ yôv, ma doḡtom miḡ alalô ayê balabuḡ anêḡ anôḡ sapêḡ hathak maleḡniḡ ami denañ. Ba intu aêv maleḡniḡ ba ayabiḡ anêḡ anôḡ. Avômalô miḡ ethak eyabiḡ nôḡm takatu ba bôk ewa yôv ami. Mi. 25 Ma aêḡ iyom ma alalô aêv maleḡniḡ hathak nôḡm takatu ba miḡ bôk ayê ami denañ. Ba intu amô maliḡyaô ba ayabiḡ.

26 Ma Lovak Matherḡ hathak hêv alalô sa haviḡ. Alalô lokwaḡ mi ba athôḡ nena nateḡ mek aisê. Êḡ ma Lovak Matherḡ da hêv alalô sa ba hateḡ mek hatôm kapô halañ iyom ma abô mi. 27 *Ma Wapômbêḡ atu ba hayala kapôlôḡniḡ sapêḡ halañô ba hayala Lovak Matherḡ anêḡ mek êḡ. Ek malê nena Lovak Matherḡ hateḡ mek

ek avômalô mathenḡ hatôm Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ.

Avômalô takatu ba Wapômbêḡ halam tem nêḡtôm Kilisi

28 *Alalô ayala nena Wapômbêḡ hathak hawa nômkama nômbêḡ atu ba habitak ba hadum ek nôḡm mavi imbitak ek avômalô takatu ba lenḡniḡ haviḡ yani. Thêlô ma yani bôk halam i yôv hatôm yanida anêḡ lahaviḡ. 29 *Sêbôk atu ba môḡ anôḡ ma Wapômbêḡ bôk hayala i yôv ba habi baḡ hayôhêk i ek nimbitak êtôm yanida Nakaduḡ Kilisi. Hadum aêḡ ek Kilisi imbitak anyô môḡ ek iviyaḡ lôk livi nômbêḡ atu ba evenḡ yam. 30 Ma avômalô takatu ba bôk habi baḡ hayô hêk i yôv intu halam i haviḡ. Ma takatu ba bôk halam i yôv ma hayê i nena ḡê thêḡhônḡ haviḡ. Ma takatu ba bôk hayê i nena thêḡhônḡ ma tem nêḡm deda lôkmaḡniḡ êndêḡ i imbiḡ.

Nômlate miḡ hatôm nêḡm alalô vé êḡḡêk Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ ami

31 *Aêḡ ba alalô nanañ aisê esak nôḡm takatu ba Wapômbêḡ hadum? Yani hamiḡ haviḡ alalô, êḡ ma opalê hatôm êḡmô alalô lu? Mi anôḡ! 32 Wapômbêḡ hatak Nakaduḡ halôk ḡê kambom baheḡniḡ ba hama hathak alalô sapêḡ ma miḡ havasiḡ ami. Aêḡ ba intu nayala nena tem injik anêḡ lawapôm

* 8:23: 2Ko 5:2-4 * 8:27: Sng 139:1

* 8:28: Ep 1:11

* 8:29: Kol 1:18;

Hib 1:6 * 8:31: Sng 118:6 * 8:33: Ais 50:8-9

sam ba nêḿ mek lomaloma êyô êḿô loṅ imbiṅ ek nêḿ alalô sa. ³³ *Wapômbêṅ da bôk habi baṅ hayôhêk alalô yôv. Ba intu opalê hatôm enaṅ alalôaniṅ kambom bêṅ? Mi anôṅ, Wapômbêṅ da bôk halam alalô yôv nena thêthôṅ! ³⁴ Ba intu opalêla tem nenaṅ nena alalô naja kambom anêṅ vovaṅ? Mi anôṅ. Ek malê nena Yisu Kilisi atu ba bôk hama ma haviyô hathak loṅbô ba lêk hamô Wapômbêṅ baṅ vianôṅ ba hathak hanaṅ hik lambô liṅ ek nêḿ alalô sa.

³⁵ Malê te hatôm êmbôv alalô vê êṅjêk Kilisi anêṅ lahaviṅ alalô? Malaiṅ lomaloma lôk vovaṅ ma avômalô ethaṅ alalô lôk bôm bêṅ lôk amô thavuthiṅ hathak nômkama ma kambom takatu idum ek nijik alalô vônô mena ele alalô vônô hathak biṅ, nôḿ takêṅ hatôm êmbôv alalô vê e? Mi anôṅ! ³⁶ Hatôm bôk eto nena,

“Yêlô ma anêḿ avômalô ba intu ethak idum ek nijik yêlô vônô wak nômbêṅ intu.

Yêlô hatôm boksipsip atu ba evaloṅ ek nijik vônô.” *Kapya Yen*
44:22

³⁷ Ma doṅtom malaiṅ takêṅ miṅ hatôm êḿô alalô lu ami. Mi, hathak Kilisi atu ba lahaviṅ alalô, alalô lovak ba ik nôḿ takêṅ sapêṅ sesoṅ. ³⁸ Yenaṅ auk thekthek nena nômlate miṅ hatôm êmbôv alalô vê êṅjêk Wapômbêṅ

anêṅ lahaviṅ ami. Mi anôṅ! Alalô ama mena amô lôkmala, mena aṅela la lôk ṅgôk la, mena nôḿ takatu ba lêk hamô mena tem nimbitak embenṅ yam, mena lôklokwaṅ la, ³⁹ mena nômkama vuliṅ lôk nômkama vibiiṅ, mena nômlate atu ba Wapômbêṅ hapesaṅ tem nêḿ alalô vê êṅjêk Wapômbêṅ anêṅ lahaviṅ atu ba halêḿ anêṅ alalôaniṅ Anyô Bêṅ Yisu Kilisi e? Mi anôṅ!

9

Pol lahiki hathak avômalô Israel

¹ Yahamô haviṅ Kilisi ba intu abô alêla takatu ba tem yanaṅ ma avanôṅ iyom. Miṅ yahasau môlô ami. Mi, yenaṅ auk ma Lovak Mathenṅ hik loṅ haviṅ. ² Wak nômbêṅ intu ma yakapôlôṅ malaiṅ kambom ba vovaṅ bêṅ halinṅ ya ³ *hathak yenaṅ avômalô, thêlô ma yêlô ôdôṅ te iyom. Yalenṅhaviṅ thêlô nêḿnimbiṅ ek Wapômbêṅ nêḿ thêlô bulubiṅ. Hêv thêlô bulubiṅ, êṅ ma hatôm nêḿ ya vê êṅjêk Kilisi ba imbi ya êḿdôk loṅ atum ek nêḿ thêlô sa. ⁴ *Yahanaṅ hathak avômalô Israel iyom. Wapômbêṅ bôk halam i yôv ek nimbitak anêṅ avômena ma hik anêṅ lôkmaṅgiṅ thô hadêṅ i. Ma havak tabô lôk habutiṅ abô haviṅ iniṅ limi. Ma hêv balabuṅ lôk hadôṅ i ek nêḿ yeaṅ êḿdêṅ yani. ⁵ Iniṅ limi bôbô ma ṅê lôk athêṅ bêṅ. Ma Kilisi halêḿ pik hatôm anyô ba habitak

* 9:3: Kis 32:32 * 9:4: Kis 4:22; Sng 147:19; Lom 15:8; Hib 9:5

anêḡ iniḡ thalaleḡ. Yanida ma Wapômbêḡ ma nôm kama lôkthô anêḡ alaḡ. Nambô anêḡ athêḡ esak leḡ êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Avanôḡ.

*Wapômbêḡ anêḡ loḡôndê
halam anêḡ avômalô*

⁶ Wapômbêḡ bôk havak abô havinḡ avômalô Israeḡ. Ma lêk Israeḡ bêḡ anôḡ êdô Kilisi, ma doḡtom Wapômbêḡ anêḡ abô miḡ hêv yak ami. Ek malê nena avômalô takatu ba ibitak anêḡ Israeḡ, vi atu ba Wapômbêḡ halam iyom intu Israeḡ anôḡ ma vi ma mi. ⁷ Ma aêḡ iyom ma limi lukmuk takatu ba ibitak anêḡ Abla- ham ma miḡ Abla- ham nali sapêḡ ami. Mi, vi atu ba ibu- tiḡ abô hathak iyom intu nali anôḡ ma vi atu ba mi ma mi. Hatôm Wapômbêḡ bôk hanaḡ hadêḡ Abla- ham nena,

“Aisak nali iyom intu libumi lukmuk tem nim- bitak.” *Môḡ Anôḡ 21:12*

⁸ * Abô êḡ anêḡ ôdôḡ nena avômena takatu ba Wapômbêḡ habutiḡ abô hathak iyom intu ba Wapômbêḡ anêḡ nali. Ma avômena takatu ba Abla- ham habi vê, thêlô ma miḡ Abla- ham nali anôḡ ami. ⁹ Abô êḡ ma hatôm abô atu ba bôk ibutiḡ ba hanaḡ,

“Sondabêḡ yaḡ endake ya- hale halêm hathak loḡbô ma Sala tem embathu okna te.” *Môḡ Anôḡ 18:10,14*

¹⁰ Okna êḡ ma bumalô Aisak. Vêm ma hawa Lebe- ka

ba havathu amena lopopek. ¹¹⁻¹² Amena ju êḡ mi denaḡ ma Wapômbêḡ hanaḡ hadêḡ Lebe- ka aêntêk,

“Amena yaḡ bêḡ tem imbitak yaḡ molok anêḡ anyô ku.” *Môḡ Anôḡ 25:23*

Odaḡô! Amena ju êḡ mi denaḡ ba miḡ idum kambom lo mavi la ami. Ma doḡtom abô êḡ habitak môḡ ba hik thô nena Wapômbêḡ hathak habi baḡ hayôhêk avômalô hatôm yanida anêḡ auk atu ba bôk lahabi. Ma miḡ hathak iniḡ ku ami. Mi, halam i hathak yanida anêḡ lahavinḡ. ¹³ Hatôm bôk eto nena,

“Yaleḡhavinḡ Jekop, ma ya- hadô yaḡ bêḡ Isau”.

Mal 1:2-3

¹⁴ Aêḡ ba nanaḡ aisê? Wapômbêḡ hadum aêḡ ma miḡ thêthôḡ ami e? Mi anôḡ!

¹⁵ Yani bôk hanaḡ hadêḡ Mose nena,

“Yakapôlôḡ hik ya hathak anyôla, êḡ ma tem yanêm yakapôlôḡ ek ôpêḡ.

Ma yaleḡhavinḡ yanêm anyôla sa, êḡ ma tem yanêm ôpêḡ sa.” *Etak Ijip 33:19*

¹⁶ * Aêḡ ba intu Wapômbêḡ habi baḡ hayôhêk avômalô hathak yanida anêḡ lahiki. Ma miḡ hathak iniḡ ku lôk leḡinḡhavinḡ ami. ¹⁷ Hatôm bôk eto Wapômbêḡ anêḡ abô hadêḡ Pelo aêntêk,

“Yahatak o hatôm kinḡ ek yaḡgik yenaḡ

lôklokwan thô esak o ek avômalô pik sapêṅ neyala yenaṅ athêṅ.”
Etak Ijip 9:16

18 Ba intu Wapômbêṅ lahaviṅ nêṃ kapô ek anyôla, êṅ ma hêv kapô ek ôpêṅ. Ma lahaviṅ indum avômalô vi leṅôndôṅ kôtôṅ, êṅ ma hadum thêlô leṅôndôṅ kôtôṅ.

19 Môlô te tem endanô abô êṅ ba enaṅ, “Aisê ka Wapômbêṅ hanaṅ avômalô leṅôndôṅ kôtôṅ iniṅ kambom bêṅ? Thêlô miṅ hatôm netak Wapômbêṅ anêṅ lahaviṅ ba nesopa iniṅ leṅiṅhaviṅ ami, aêṅ e?” 20 *Ma donṅtom o anyô alê ba hôwê Wapômbêṅ anêṅ abô viyaṅ? Hatôm nôṃ atu ba epesaṅ, enaṅ êndêṅ ôpatu ba hapesaṅ yani nena, “Hopesaṅ ya aêṅ eka?”

21 *Ôpatu ba hapesaṅ uṅ hatôm enja pik tôktôk ba epesaṅ uṅ ek indum ku mavimavi esak lôk epesaṅ uṅ ek indum ku oyaṅ esak imbiṅ e?

22 Ma aêṅ iyom ma Wapômbêṅ da hatôm esopa anêṅ lahaviṅ ba injik anêṅ lôkliṅyak lôk lamaniṅ thô ba imbuliṅ ṅê takatu ba bôk epesaṅ i yôv ek neja vovaṅ. Ma donṅtom mi, havalonṅ kapô lonṅ ba miṅ habuliṅ ṅê takêṅ kethenṅ ami. 23 Yani hadum aêṅ ek injik anêṅ lôkmaṅgiṅ anôṅ thô êndêṅ avômalô ôdôṅ yaṅ atu ba lahiki hathak. Yani bôk hapesaṅ i yôv ek nêṃ anêṅ lôkmaṅgiṅ êndêṅ i. 24 Avômalô takêṅ ma alalô

takatu ba Wapômbêṅ bôk dalam yôv, avômalô Israeḷ lôk avômalô lonṅ buyaṅ haviṅ. 25 Hathak avômalô lonṅ buyaṅ ma Wapômbêṅ bôk hanaṅ hadêṅ Hosea nena,

“Avômalô takatu ba miṅ yenaṅ ami ma tem yandam i nena ‘yenaṅ avômalô’.

Ma avômalô takatu ba miṅ yalenṅhaviṅ i ami ma tem yandam i nena ‘avômalô takatu ba yalenṅhaviṅ videdaun.’” *Hosea 2:23*

26 Lôk hanaṅ nena,

“Lonṅ atu ba bôk yahanaṅ hadêṅ thêlô nena, ‘Môlô ma miṅ yenaṅ avômalô ami’,

lonṅ êṅ ma tem nendam thêlô nena, ‘Wapômbêṅ Lôkmala anêṅ nali.’” *Hosea 1:10*

27 Ma hathak avômalô Israeḷ ma plopet Aisaia bôk halanṅ nena,

“Avômalô Israeḷ ma hatôm thathe ṅgwêk daṅ, ma donṅtom Anyô Bêṅ tem nêṃ auviṅna iyom bulubiṅ.

28 Ek malê nena Anyô Bêṅ tem esopa anêṅ indum abô esak avômalô pik sapêṅ ba injik daṅ siṅ kethenṅ oyaṅ.” *Aisaia 10:22-23*

29 Abô êṅ ma hatôm abô yaṅ atu ba Aisaia bôk hato nena, “Anyô Bêṅ Lôklokwan Lôkthô Anêṅ Ôdôṅ miṅ hadô alalô doho ek namô lôkmala ami,

* 9:20: Ais 29:16; 45:9 * 9:21: Jer 18:6

êḡ ma alalô lôkthô tem
nambitak vonḡovan
oyan êtôm Sodom lo
Gomola.” *Aisaia 1:9*

*Avômalô Israeḡ miḡ esopa
loḡôndê êvhaviḡ ami*

³⁰ Aêḡ ba alalô nanan aisé?
Avômalô loḡ buyan miḡ idum
ek nimbital thêthôn ami,
ma doḡtom ibital thêthôn
hathak iniḡ êvhaviḡ. ³¹ Ma
avômalô Israeḡ esopa balabuḡ
ek nimbital thêthôn, ma
doḡtom miḡ ibital thêthôn
ami. ³² Eka? Thêlô eson nena
tem nimbital thêthôn esak
iniḡ ku esopa balabuḡ ma
miḡ hathak iniḡ êvhaviḡ ami.
Thêlô evak valu vuviyathiḡ
atu silili ba habi i pônêḡ.

³³ Hatôm bôk eto nena,
“Odanô! Yahatak valu
yaônate hamô Saion ek
ende anyô liliḡ ba imbi
i pônêḡ

lôk valu bêḡ te ek nem-
bak silili ba nênem yak.

Ma avômalô takatu ba êvhaviḡ
yani

tem miḡ nênem mama
êndêḡ i ami.” *Aisaia*
8:14; 28:16

10

*Israeḡ miḡ eyala Wapômbêḡ
anêḡ loḡôndê ek nimbital
thêthôn ami*

¹ Aiyan thêlô, yakapôlônḡ
lahaviḡ yenan avômalô Israeḡ
nêpôm Wapômbêḡ anêḡ
bulubiḡ ba intu yahateḡ mek
ek thêlô. ² Yahanan avanônḡ
nena thêlô ethak lôklokwanḡ
ek nesopa Wapômbêḡ, ma
doḡtom miḡ eyala loḡôndê

êḡ katô ami. ³ Thêlô
miḡ eyala loḡôndê atu ba
Wapômbêḡ bôk hapôpêk ek
endam avômalô nena thêthônḡ
ami. Mi, esopa thêlôda iniḡ
loḡôndê ek nimbital thêthônḡ.
Ba intu miḡ êwê Wapômbêḡ
anêḡ lahaviḡ êḡ vibiḡ ami.

⁴ Kilisi ma balabuḡ anêḡ danḡ
ba intu avômalô takatu ba
êvhaviḡ yani ibital thêthônḡ
hêk Wapômbêḡ ma.

⁵ Mose bôk hato abô hathak
loḡôndê balabuḡ atu ba
avômalô nesopa ek nimbital
thêthônḡ ma aêntêk,

“Nê takatu ba esopa abô
balabuḡ dedauḡ mavi
ma miḡ êv yak hathak
bute ami intu tem neja
lôkmal.” *Wok Plis*
18:5

⁶ Ma doḡtom loḡôndê atu ba
avômalô nimbital thêthônḡ
esak nênemimbiḡ ma miḡ
malaiḡ hatôm loḡôndê ne-
sopa abô balabuḡ ami, ma
mi. Hatôm bôk eto nena,

“Môlô miḡ noson nena unim
ku bêḡ hêk ek nosak
leḡ ba unu ami.” *Lo*
30:12

Mi, Kilisi bôk halêm yôv ba
intu notak auk êḡ. ⁷ Ma hatôm
bôk eto nena,

“Môlô miḡ noson nena unim
ku bêḡ hêk ek unu loḡ
ḡama ami.” *Lo 30:13*

Mi, Wapômbêḡ bôk hik yani
liḡ yôv hêk loḡ ḡama ba intu
notak auk êḡ. ⁸ Loḡôndê
nanênimimbiḡ miḡ hananḡ
hathak nandum ku takêḡ
ami. Mi, hananḡ nena,

“Wapômbêḡ anêḡ abô lêk
habobo môlô ba

hamô vemimbôlêk lôk kapôlômim yôv.” *Lo 30:14*

Abô nênimimbiņ êntêk intu yêlô athak anaņ hadêņ môlô. ⁹ Aêntêk nena honaņ bêņ hale vembôlêk nena, “Yisu ma Anyô Bêņ” lôk hôêvhaviņ hêk kapôlôm nena Wapômbêņ hik yani liņ hêk ŋama, êņ ma Wapômbêņ tem nê m o bulubiņ. ¹⁰ Ek malê nena hêk kapôlônij ma avômalô ethak êvhaviņ ba Wapômbêņ halam i nena ŋê thêthôn. Ma hale veņijbôlêk ma avômalô ethak enaņ iniņ êvhaviņ bêņ ba Wapômbêņ hêv i bulubiņ.

¹¹ Hatôm Wapômbêņ anêņ kapya bôk hanaņ nena,

“Opalêla takatu ba êvhaviņ yani ma tem miņ nênim mama êndêņ i ami.” *Aisaia 28:16*

¹² *Anyô Bêņ doņtom êņ iyom intu avômalô pik sapêņ iniņ Anyô Bêņ. Ba intu abô êņ hanaņ hathak avômalô sapêņ, avômalô Israeł lôk avômalô loņ buyaņ haviņ. Ma takatu ba elam yani ma hathak hêv anêņ wapôm anôņ hadêņ i.

¹³ *Hatôm bôk eto nena,

“Lôkthô atu ba elam Anyô Bêņ anêņ athêņ ma tem neja bulubiņ.” *Joel 2:32*

¹⁴⁻¹⁵ Avômalô takatu ba miņ êvhaviņ Anyô Bêņ ami ma tem nendam yani aisê? Môn ma nanêm anyô ek enaņ Abô Mavi êņ bêņ. Ma hanaņ bêņ ba elanô, êņ ma tem nênimimbiņ ba nendam yani

ek nê m thêlô bulubiņ. Hatôm bôk eto nena,

“Avômalô takatu ba elanô Abô Mavi, thêlô êbô i hathak ŋê takatu ba ewa abô êņ ba êyô enaņ.” *Aisaia 52:7*

¹⁶⁻¹⁷ Aêņ ba avômalô ethak elanô abô hathak Kilisi vêm ka êvhaviņ Abô Mavi takatu ba elanô. Ma doņtom avômalô Israeł naju iyom ewa Abô Mavi êņ thô. Hatôm bôk Aisaia hanaņ,

“Anyô Bêņ, opalê hêvhaviņ abô takatu ba yêlô anaņ hadêņ i? Mi la.” *Aisaia 53:1*

¹⁸ Ma malê te hapôm Israeł ba thêlô bêņ anôņ miņ êvhaviņ ami? Thêlô miņ elanô Abô Mavi ami e? Mi, bôk elanô yôv. Hatôm bôk eto nena,

“Abô êņ bôk haven mayaliv ba hi hayô pik anêņ daņ.” *Kapya Yen 19:4*

¹⁹⁻²¹ Avanôn, Israeł elanô, ma doņtom êthôn anêņ ôdôn paliņ e? Mi, thêlô bôk elanô ba eyala yôv ma doņtom miņ êvhaviņ ami. Lemimimbi abô atu ba Aisaia bôk hato hathak Israeł nena,

“Wak nômbêņ intu ma yahalek yabaheņ hadêņ môlô,

ma doņtom môlô ma ŋê auk thekthe k lôk lemimôndôn kôtôn.” *Aisaia 65:2*

Ba intu Wapômbêņ hanaņ ba Mose hato aêntêk,

“Tem yanêm mek mavi êndêņ avômalô athêņ mi lôk auk mi ek

yandum mólô Is-
lael maleñin kilik lôk
leñinña.” *Lo 32:21*

Ma Aisaia miñ hakô ami ma
hاناñ auk êñ bêñ nena,

“Avômalô takatu ba miñ
êbôlêm ya ami intu bôk
êpôm ya yôv.

Ma avômalô takatu ba
miñ enañ hik ya liñ
ami ma tem yanjik ya
thô êndên i.” *Aisaia
65:1*

11

*Wapômbên miñ havôliñ
dôm ek Israel ami*

1 *Aên ba intu yahanañ
hik mólô liñ nena Wapômbên
hapôlik ek anên avômalô
Israel e? Milôk. Yada ma
anyô Israel te ma Ablaham
anên lim ba yahabitak anên
Benjamin anên ôdôn ba
intu oyala nena Wapômbên
miñ hapôlik ek Israel ami.

2 Sêbôk atu ba môñ anôn
ma Wapômbên bôk lahaviñ
thêlô yôv ba intu miñ hapôlik
hathak anên avômalô ami.
Lemimimbi Wapômbên anên
kapy bu atu ba hanañ
hathak Elia. Yani hatatale
avômalô Israel ba hanañ
hadên Wapômbên nena,

3 “Anyô Bên, thêlô ik anêm
plopet pôpônô lôk ik
anêm loñ êbôk da
pepesa. Ma yada iyom
êntêk yahamô denañ
ba thêlô idum ek nijik
ya vônô imbiñ.” *IKiñ
19:10,14*

4 Ma donjom Wapômbên
hanañ aisê hadên Elia?
Hanañ,

“Yahavalon avômalô Israel
hatôm 7,000 takatu ba
miñ êv yeñ hadên Ngôk
Baal ami loñ hatôm
yada yenañ. Ma miñ
o iyom ami.” *IKiñ
19:18*

5 Ma lêk aên iyom,
Wapômbên hik anên wapôm
sam ba halam avômalô Israel
auviña. 6 *Yani habi anên
wapôm sam ba halam thêlô.
Ma miñ hathak iniñ ku ami.
Hêv hathak iniñ ku, êñ ma
miñ wapôm anôn ami.

7 Abô êñ anên ôdôn ma
aêntêk. Avômalô Israel
idum lôklokwan ek nimbitak
thêthôn ênjêk Wapômbên ma,
ma donjom mi. Vi atu ba
Wapômbên halam iyom intu
ibitak thêthôn. Ma vi dedaun
ma hadum thêlônin auk
thekthek. 8 Hatôm Wapômbên
anên kapy hanañ,

“Wapômbên bôk hadum ba
thêlô leñvinmalain.

Ma bôk hik maleñin siñ
ek miñ nêgê ami.

Ma bôk habi leñôndôn siñ
ek miñ nedañô ami.

Ba bôk êmô aên aleba lêk.” *Lo
29:4; Aisaia 29:10*

9 Ma hatôm bôk ba Devit
hanañ hadên Wapômbên
hathak avômalô Israel nena,
“Undum nôm mavi atu ba
thêlô ethak eyañ im-
bitak êtôm adêk ek em-
balon thêlô loñ
ek nênêm yak ba neja
malain êtôm iniñ vuli.

* 11:1: 1Sml 12:22; Sng 94:14; Plp 3:5

* 11:6: Gal 3:18

10 Ômbi thêlô malenij sinj ek
 minj nêgê tak ami,
 ma wak nômbênj intu ma
 thêlô dôminj lokwanj
 da lokbanj ênjêk aênj.”
Kapya Yej 69:22-23

*Wapômbênj hawa alokwanj
 bomanj thananj ba hagêgê loj
 haviñj alokwanj yôhok*

11 *Ba intu yahananj hadênj
 môlô hathak Israeël aêntêk.
 Thêlô êv yak ba minj hatôm
 nimbiyô esak loj bô ami
 e? Mi anônj, tem nimbiyô
 esak loj bô. Ma donjom
 hathak iniñj kambom ma
 Wapômbênj hêv avômalô
 loj buyanj bulubij ek batu
 nêgê ba malenijkilik esak.
 12 Hathak iniñj kambom lôk
 etak Wapômbênj ma avômalô
 pik sapênj lôk avômalô loj
 buyanj ewa mek mavi. Vêm
 ba ele i liliñj, êñj ma oyala nena
 tem neja mek mavi bênj anônj
 êmônj ek yanj bô.

13 Yahato abô êntêk hadênj
 môlô avômalô loj buyanj.
 Wapômbênj bôk halam ya ek
 yambitak avômalô loj buyanj
 iniñj aposel ba yalenj mavi
 hathak ku êñj. Ba intu
 yahadum ku êñj dedaunj mavi
 14 ek batu yenanj avômalô
 Israeël nêgê nôm mavi takatu
 ba Wapômbênj hadum hathak
 môlô ba malenijkilik esak ek
 Wapômbênj nêv doho bulu-
 bij. 15 Lêk ma Wapômbênj
 hatak avômalô Israeël ba intu
 avômalô pik sapênj ethak
 donjom haviñj Wapômbênj. Ma
 havenj yam atu ba Wapômbênj

hawa i hathak loj bô, êñj ma
 tem êtôm iviyô hêk njama.

16 Alalô ayala nena êbôk
 polom ba êv bute hadênj
 Wapômbênj, êñj ma polom
 lôkthô habitak mathenj. Ma
 alokwanj oliv ngalôk mathenj
 ma anênj thananj sapênj ma
 mathenj haviñj. Ma aênj iyom
 ma avômalô Israeël iniñj limi
 bôbô bôk mathenj ba intu limi
 lukmuk ma tem mathenj aênj
 iyom. 17 *Avômalô Israeël ma
 hatôm alokwanj oliv yôhok
 êñj. Ma môlô avômalô lônj
 buyanj ma hatôm alokwanj
 oliv bomanj. Ma Wapômbênj
 hale oliv yôhok anênj thananj
 doho vê, ma hawa môlô
 oliv bomanj anênj thananj
 ba hagêgê loj hathak oliv
 yôhok. Ba intu môlô othak
 donjom haviñj thananj vi atu
 ba hamô denanj ba owa pik
 anênj lênglênj atu ba oliv ngalôk
 havôv. 18 Aênj ba minj nobam
 amda ba nonanj nena yêlô
 awa alokwanj yôhok thananj
 anênj loj ami. Môlô ma
 thananj oyanj ma Israeël limi
 ma ngalôk, ma ngalôk êñj intu
 havatho môlô loj ma minj
 môlô ovatho a êñj anênj ngalôk
 loj ami.

19 Ma donjom môlô doho
 tem nonanj nena, “Wapômbênj
 hale thananj doho vê ek yêlô
 naja iniñj loj.” 20 Avanônj,
 ma donjom lemimimbi nena
 Wapômbênj hadabênj i kisi
 hathak minj êvhaviñj ami ma
 hawa môlô hathak unim
 ôêvhaviñj. Ba intu nôkô ek
 Wapômbênj ba minj nobam

* 11:11: Ap 13:46 * 11:17: Ep 2:11-19

amda ami. ²¹ Wapômbêḡ bôk hadabêḡ alokwaḡ yôhok da anêḡ thaḡaḡ vi kisi yôv, ma hatôm edabêḡ môlô kisi imbiḡ. ²² *Ba intu lemimimbi nena Wapômbêḡ hathak mayôhok lôk mathêlêv haviḡ. Yani mathêlêv hadêḡ avômalô takatu ba êv yak, ma mayôhok hadêḡ môlô takatu ba ômô anêḡ mayôhok kapô ba miḡ notak ami. Ma otak, ma tem edabêḡ môlô kisi imbiḡ. ²³ Ma avômalô Israeḡ ele i liliḡ ba êvhaviḡ, êḡ ma tem Wapômbêḡ êgêgê i loḡ esak alokwaḡ atu esak loḡbô. Yani hatôm indum aêḡ. ²⁴ Ek malê nena Wapômbêḡ bôk hale môlô vê hêk oliv bomaḡ ba hagêgê loḡ hathak oliv yôhok yôv. Alokwaḡ êḡ ma miḡ unim ami. Ba intu miḡ malaiḡ ek êgêgê oliv yôhok da anêḡ thaḡaḡ esak loḡbô ami.

Wapômbêḡ lahaviḡ injik anêḡ lahiki thô êndêḡ avômalô sapêḡ

²⁵ Aiyaḡ thêlô, yalenḡhaviḡ môlô noyala abô lôk kup êntêk ek miḡ nômbôam ami. Abô lôk kup êḡ ma aêntêk. Avômalô Israeḡ vi iniḡ kapôlôḡniḡ lêk thektheḡ ba tem nêmo aêḡ endeba avômalô lôḡ buyaḡ takatu ba Wapômbêḡ halam i, nênemimbiḡ ba nêyô ek yani am. ²⁶ *Êḡ ma tem yani nêḡ Israeḡ sapêḡ bulubiḡ. Hatôm bôk eto abô atu ba Wapômbêḡ hanaḡ nena,

“Anyô hêv bulubiḡ tem êlêḡ anêḡ Saion,
ma tem injik avômalô
Israeḡ liliḡ êḡjêk iniḡ
kambom.

²⁷ *Êḡ ma tem yalenḡimbi tabô
atu ba bôk yahavak
haviḡ i nena
tem yanêḡ iniḡ kambom
vê.” *Aisaia 59:20-21*

²⁸ Avômalô Israeḡ miḡ ewa
Abô Mavi thô ami ba intu
Wapômbêḡ hapôlik hathak
i. Nôm êḡ hêv môlô avômalô
loḡ buyaḡ sa. Ma donḡtom
Wapômbêḡ bôk halam thêlô
ba havak balabuḡ haviḡ iniḡ
limi ba intu lahaviḡ thêlô
denaḡ. ²⁹ Ek malê nena
Wapômbêḡ hathak halam
avômalô ba hêv mek hadêḡ
i ma tem miḡ lapaliḡ i ba
nêḡ anêḡ mek vê esak loḡbô
ami. ³⁰ Bôk môlô avômalô
loḡ buyaḡ lemimôndôḡ kôtôḡ
hadêḡ Wapômbêḡ. Havenḡ
yam ma avômalô Israeḡ
lenḡḡndôḡ kôtôḡ haviḡ ba
intu Wapômbêḡ hêv kapô
hadêḡ môlô. ³¹ Ma aêḡ
iyom ma avômalô Israeḡ
lêk lenḡḡndôḡ kôtôḡ ba
Wapômbêḡ hêv kapô ek
môlô. Hadum aêḡ ek wak te
ma tem nêḡ kapô ek thêlô
imbiḡ. ³² Wapômbêḡ hatak
avômalô sapêḡ ek nesopa iniḡ
lenḡḡndôḡ kôtôḡ ek injik
anêḡ lahiki thô êndêḡ thêlô
sapêḡ.

*Nambô Wapômbêḡ anêḡ
athêḡ*

* 11:22: Jon 15:2,4 * 11:26: Ais 59:20-21 * 11:27: Ais 27:9; Jer 31:33-34

* 11:33: Ais 55:8-9

33 *Aiyê, yahasonj kambom
hathak Wapômbêṅ
anêṅ wapôm lôk anêṅ
auk lôk anêṅ hayala
nôm kama ma anêṅ daṅ
mi!

Opalê hatôm eyala anêṅ
auk atu ba lahabi am?
Mi anôṅ.

Anyô late miṅ hatôm
eyala anêṅ loṅôndê atu
ba hapesaṅ ami.

34 *Opalê hatôm eyala
Wapômbêṅ anêṅ
tabilôk? Mi.

Ma opalê hatôm nêṅ auk
êndêṅ yani? Mi anôṅ.
Aisaia 40:13

35 Ma opalê hatôm nêṅ
nôm late êndêṅ yani ek
êwê viyaṅ. Milôk! *Jop*
41:11

36 *Nôm kama lôkthô halêm
anêṅ yani ba imiṅ
hathak anêṅ lôklokwaṅ
lôk êmô ek nêmbô yani.

Nanêṅ athêṅ lôkmanṅiṅ
êndêṅ yani êtôm wak
nôm bêṅ intu sapêṅ.
Avanôṅ biṅ.

12

*Nanêṅ i êtôm da êndêṅ
Wapômbêṅ*

¹ *Aêṅ ba, aiyaṅ thêlô,
Wapômbêṅ lahiki lôbôlônṅ
hathak alalô. Ba intu ya-
hasonj môlô lokwaṅ nena
nônêṅ am vidoṅ êndêṅ yani
êtôm alim takatu ba ik vônô
hêk loṅ êbôk da. Da êṅ ma
lôkmala lôk mathêṅ ba hêṅ
lamavi hadêṅ Wapômbêṅ.

* 11:34: 1Ko 2:16 * 11:36: 1Ko 8:6

1Ko 12:11; Ep 4:7; Plp 2:3

4:10-11

Êṅ ma hatôm ôêṅ yeṅ anôṅ
hadêṅ Wapômbêṅ. ² Ba nôndêṅ
loṅ ênjêk kapôlômim ek
Wapômbêṅ epesaṅ môlônim
auk imbitak lukmuk ek
môlô numbitak yaṅda. Ma
miṅ nosopa avômalô pik
veṅiṅgwam ami. Êṅ ma
tem noyala ba nosopa nôm
takatu ba Wapômbêṅ lahaviṅ.
Lahaviṅ êṅ ma mavi lôk
mabuṅ anôṅ ba tem indum
Wapômbêṅ lamavi.

*Nandum ku esak wapôm
takatu ba Wapômbêṅ hêṅ
hadêṅ alalô tomtom*

³ *Wapômbêṅ habi anêṅ
wapôm sam ba hêṅ ya ku
apotel. Ba intu yahanaj
hadêṅ môlô nena lemimimbi
am ba nutitiṅ am katô esak
êvhaviṅ atu ba Wapômbêṅ
hêṅ hadêṅ môlô tomtom.
Ma miṅ nosonj nena môlô
ma ṅê bêṅbêṅ ami. ⁴ *Anyô
liṅkupik ma doṅtom iyom,
ma doṅtom anêṅ lôbôlôbô ma
bêṅ anôṅ. Ma lôbôlôbô takêṅ
ethak idum ku lomalama.
⁵ Ma alalô aêṅ iyom. Alalô ma
bêṅ anôṅ ma doṅtom athak
doṅtom haviṅ Kilisi ba abitak
kupik doṅtom. Ba intu alalô
amô hatôm ṅê ôdôṅ te iyom.

⁶ *Ma Wapômbêṅ hik anêṅ
wapôm sam ba hêṅ auk
ku lomalama hadêṅ alalô
tomtom. Ôpatu ba hawa auk
ek enaṅ Wapômbêṅ anêṅ
abô êtôm plopet, êṅ ma yani
indum ku êṅ êtôm anêṅ
hêvhaviṅ. ⁷ Ma yaṅ hawa auk

* 12:1: Lom 6:11,13; 1Pi 2:5 * 12:3:

1Ko 12:12,27

* 12:6: 1Ko 12:4-11; 1Pi

ek indum ku nê m avômalô sa, êḡ ma nê m i sa. Ma te hawa auk ek êndôḡ avômalô esak Wapômbêḡ anêḡ abô, ma êndôḡ. ⁸ Ma yaḡ hawa auk ek embatho avômalô vi loḡ, êḡ ma embatho i loḡ. Ma te hawa auk ek nê m avômalô sa esak nômkama, êḡ ma nê m lôk lavidonḡ. Ma te hawa auk ek eyabiḡ avômalô, êḡ ma eyabiḡ dedaunḡ mavi. Ma te hawa auk nê m kapô ek avômalô, êḡ ma indum lôk lamavi.

Kobom leḡhaviḡ

⁹ Lemimbiḡ avômalô lôk lemvidonḡ. Ma nôpôlik esak nô m takatu ba kambom ma nobalonḡ nô m takatu ba mavi loḡ. ¹⁰ *Lemimbiḡ avômalô takatu ba êvhaviḡ videdaunḡ êtôm lemhaviḡ mamuyaḡ. Ma nê m athêḡ bêḡ êndêḡ i êmôḡ ek o. ¹¹ Ma nô nê m am lôkthô ek nundum Anyô Bêḡ anêḡ ku ma miḡ o vau ami. Ma notak Lovak Mathêḡ ek esaḡ êtôm atum êmô môle kapôlômim. ¹² *Ma nô nê m malemim lôk lemimmavi. Ma malaiḡ hapôm o ma ômô maliḡyaô. Ma oteḡ mek thôthô. ¹³ *Ma avômalô mathêḡ takatu ba êv i sêkêya, êḡ ma nê m i sa. Ma avômalô malak yaḡ êlê m, onja i thô ba oyabiḡ i mavi.

¹⁴ *Nê m mek ek avômalô takatu ba idum kambom hadêḡ o. Nê m mek ma miḡ ondanḡ ek Wapômbêḡ nê m malaiḡ êndêḡ i ami.

¹⁵ Avômalô takatu ba leḡḡmavi ma lemmavi imbiḡ i. Ma avômalô takatu ba elanḡ asêḡ malêḡ ma ondanḡ imbiḡ i. ¹⁶ *Nômô maliḡyaô imbiḡ am. Ma miḡ osoḡ nena o anyô bêḡ ami. Mi, otauviḡ o ba ômô imbiḡ ḡê athêḡ mi. Ma miḡ osoḡ nena o anyô lôk kauk bêḡ ami. Mi.

¹⁷ *Anyô la hadum kambom hadêḡ o ma miḡ nuḡgwik kambom êḡ liliḡ êndêḡ yani ami. Undum malê la takatu ba avômalô eyala nena mavi iyom êḡjêk thê lô maleḡḡḡ. ¹⁸ Ombatho o loḡ lôklokwaḡ ek ômô labali imbiḡ avômalô sapêḡ. ¹⁹ *Aiyaḡ thê lô, miḡ nôwê kambom viyaḡ ami ma notak êndôk Wapômbêḡ anêḡ lamaniḡ kapô. Hatôm bôk eto nena,

“Ya Anyô Bêḡ yahananḡ nena ku nijik anyô leḡkadôk liḡ ma yenaḡ ku ba tem yandum.” *Lo* 32:35

²⁰ *Ma

“Ôpatu ba hapôlik hathak o hama kisi ma nê m nô m êndêḡ yani.

Ma hathakmuniḡ ma nê m ḡaḡ ek inum.

Hudum aêḡ ma tem nê m yani mama bêḡ.” *Gut-pela Sindaun 25:21-22*

²¹ Aêḡ ba undum mavi iyom ek ômô kambom lu, ma miḡ otak kambom ek êmô o lu ami.

* **12:10:** 1Pi 1:22 * **12:12:** 1Te 5:16-18 * **12:13:** Hib 13:2 * **12:14:** Mat 5:44; 1Ko 4:12 * **12:16:** Snd 3:7 * **12:17:** 1Te 5:15 * **12:19:** Mat 5:39
* **12:20:** Mat 5:44 * **13:1:** Snd 8:15; Tit 3:1

13

Alalô namô gavman vibij

1 *Gavman pik sapêḡ ma Wapômbêḡ hatak i ba hêv lôklokwaḡ hadêḡ i ek neyabiḡ avômalô. Gavman te miḡ habitak oyaḡ ami ma mi. Ba intu avômalô lôkthô nêḡmô thêlô vibij. 2 Aêḡ ba anyôla hadô êḡmô gavman vibij, êḡ ma hadô ek êḡmô Wapômbêḡ baḡ vibij. Ba intu ôpêḡ tem indum abô ba enja malaiḡ. 3 *Opalêla intu êkô ek gavman? Avômalô takatu ba idum mavi e? Mi, ḡê takatu ba idum kambom. Ba intu undum mavi ek gavman miḡ nêḡm vovaḡ êḡndêḡ o ami, ma embam o iyom. Êḡ ma tem miḡ ôkô ek gavman ami. 4 Gavman ma Wapômbêḡ anêḡ ḡê ku ek nêḡnêḡm o sa ek ôḡmô mavi. Wapômbêḡ hêv lôklokwaḡ hadêḡ i ek nêḡnêḡm anêḡ vovaḡ êḡndêḡ avômalô takatu ba idum kambom. Ma thêlô miḡ ewa lôklokwaḡ êḡ oyaḡ ami. Mi, ba intu hudum kambom, êḡ ma ôkô. 5 Aêḡ ba alalô miḡ namô gavman vibij esak akô ek naja vovaḡ iyom ami. Mi, esak nayala êḡḡkêḡ kapôlôḡḡḡ nena êḡ ma mavi.

6 *Aêḡ ba intu alalô athak êv takis. Gavman ma Wapômbêḡ anêḡ ḡê ku ba ethak idum iniḡ ku thêthôḡ. 7 Ba intu malêla takatu ba enaḡ nena nêḡm ma nêḡm. Elam takis alêla ma nêḡm. Ma anyôla hamô o vuliḡ ma ôḡmô

yani vibij. Ma opalêla takatu ba ewa athêḡ bêḡ ma nêḡm athêḡ bêḡ êḡndêḡ i.

Lemimbiḡ avômalô vi

8 *Ôwê anêḡ malêla takatu ba viyaḡ hêk denaḡ. Ma undum ku esak viyaḡ doḡtom atu hêk nena lemimbiḡ avômalô. Hudum aêḡ ma hatôm abô balabuḡ lôkthô hik anôḡ hamiḡ o. 9 *Abô balabuḡ hanaḡ aêḡntêk, “Miḡ undum sek imbiḡ anyô yaḡ yanavi ami. Miḡ nuḡgwik anyô vônô ami. Miḡ onja vani ami. Ma miḡ malemkilik esak anyô vi iniḡ nômkama ami.” Ma hanaḡ abô balabuḡ vi haviḡ. Balabuḡ nômbêḡ êḡ hamô balabuḡ ali êḡntêk kapô nena, “Lemimbiḡ anyô yaḡ êtôm lemhaviḡ oda.” 10 *Alalô leḡḡḡhaviḡ avômalô vi ma tem miḡ nandum i kambom ami. Ba intu alalô leḡḡḡhaviḡ avômalô vi, êḡ ma hatôm balabuḡ lôkthô hik anôḡ.

Waklavôḡ naja bulubiḡ lêk habobo

11 *Oyala waklavôḡ êḡntêk ba lêk alalô amô, aêḡ ba nosopa abô takatu ba lêk yahanaḡ yôv hadêḡ môlô. Sêbôk atu ba alalô aêḡhaviḡ môḡ anôḡ ma hamô daim dokte, ma doḡtom waklavôḡ naja bulubiḡ lêk habobo. Ba intu notak malemim hayaḡ ma numbiyô. 12 *Bôlôvôḡ anêḡ daḡ lêk habobo ma wak

* 13:3: 1Pi 2:13-14 * 13:6: Mat 22:21 * 13:8: Mat 22:39-40; Jem 2:8

* 13:9: Kis 20:13-15,17; Lo 5:17-19,21 * 13:10: 1Ko 13:4-7 * 13:11: Ep

5:14; 1Te 5:6-7 * 13:12: 1Jon 2:8

tem imbi. Ba intu nômbi momañiniñ anêñ ku thô ma noba deda anêñ nômkama vovak. ¹³ *Aêñ ba alalô nasopa waklavôñ êñ anêñ kobom mavi. Ba miñ nandum nômkama mayaliv lôk nanum waiñ ba nambitak molo ami. Ma miñ nandum sek waliliñ lôk nasopa thethanjak ami. Ma natak leñiññaña lôk leñindañ. ¹⁴ *Miñ nandum kobom takêñ ami, ma mi. Omba Anyô Bêñ Yisu Kilisi êtôm anêm kwêv ma miñ ômbôlêm kambom anêñ loñôndê ek undum thethanjak lamavi ami.

14

Miñ ôñgô môlôviyañ ba nonañ nena nê kambom ami

¹ *Onja nê takatu ba iniñ êvhaviñ pulusik thô. Ma hathak auk atu ba Wapômbêñ anêñ abô miñ hik thô halêm yaiñ ami ma miñ otatale i esak iniñ auk atu ba leñiñhabi nena malê intu mavi lo kambom hêk Wapômbêñ ma ami. ² *Ma anyô yañ anêñ êvhaviñ ma lôklokwañ ba hatôm enjañ nôm lomaloma sapêñ. Ma yañ anêñ hêvhaviñ ma pulusikna ba intu hayañ nôm ku kapô iyom ma hatip ek alim atu ba êv hadêñ ñgôk. ³ *Ôpatu ba hayañ nômkama sapêñ ma miñ enañ nena ôpatu ba hatip ek nôm doho ma anyô kambom ami. Ma ôpatu ba hatak nôm doho ma

miñ etatale ôpatu ba hayañ nômkama sapêñ ami. Mi, Wapômbêñ bôk hawa yañ yôv. ⁴ *Ma o opalê ba hotatale anyô yañ anêñ anyô ku? Ôpêñ da anêñ anyô bêñ tem enañ nena ôpêñ hamiñ mena hêv yak. Ma Anyô Bêñ da tem embatho ôpêñ loñ ek imiñ.

⁵ *Ma avômalô vi leñiñhabi nena wak doho ma matheñ ma doho ma mi. Ma vi leñiñhabi nena wak lôkthô ma hatôm donjom iyom. Hathak auk êñ ma anyô tomtom da leñiñjimi katô am ka nesopa iniñ êvhaviñ. ⁶ Avômalô takatu ba leñiñhabi nena wak doho ma matheñ ma ethak idum aêñ ek êv athêñ bêñ hadêñ Anyô Bêñ. Ma vi atu ba ethak eyañ alim ma êv leñiñmavi hadêñ Wapômbêñ ba eyañ ek nêñêm athêñ bêñ êndêñ Anyô Bêñ. Ma avômalô takatu ba itip ek alim ma êv leñiñmavi hadêñ Wapômbêñ ba eyañ iniñ nôm ek nêñêm athêñ bêñ êndêñ Anyô Bêñ. ⁷ Alalô nê êvhaviñ miñ adum nômlate ek alalô da iyom ami. Mi, nômkama lôkthô atu ba adum, amô lôkmala mena ama, ma adum ek Anyô Bêñ. ⁸ *Alalô amô lôkmala, ma amô ek nanêm athêñ bêñ êndêñ Anyô Bêñ. Ma ama, ma ama ek nanêm athêñ bêñ êndêñ Anyô Bêñ aêñ iyom. Ba intu alalô amô mena ama, alalô ma Anyô Bêñ da anêñ. ⁹ Kilisi bôk hama ba haviyô hathak loñbô

* 13:13: Luk 21:34; Ep 5:18 * 13:14: Ep 5:11 * 14:1: Lom 15:7 * 14:2:

Stt 9:3-4 * 14:3: Kol 2:16 * 14:4: Mat 7:1; Jem 4:11-12 * 14:5: Gal 4:10-11

* 14:8: Gal 2:20

ek imbitak nê lôkmala lôk nê nama iniņ Anyô Bêņ.

10 *Aêņ ba aisê ka môlô otatale môlôviyaņ? Ma aisê ka môlô ôyê môlôviyaņ ba onaņ nena thêlô ma nê kambom? Wapômbêņ tem indum abô ba alalô sapêņ tem namiņ yani ma êndêņ wak êņ. 11 *Hatôm bôk eto nena,

“Yada Anyô Bêņ, yahamô aêņ, ba yahanaņ avanôņ biņ nena avômalô sapêņ tem nedek veniņdôņ lêlô ma nênem athêņ bêņ êndêņ ya Wapômbêņ.”

Aisaia 45:23

12 Ba intu alalô tomtom tem namiņ Wapômbêņ ma ek nandum abô esak alalôaniņ nôm takatu ba adum.

Minj undum mamuyaņ nêmi yak ami

13 Wapômbêņ tem endañô avômalô lôkthô iniņ abô ba intu notak auk notatale avômalô êvhaviņ vi. Ma lemimimbi katô ek miņ nundum nômlate ek nosale lôk numbuliņ môlôviyaņ ami. 14 *Yahamô haviņ Anyô Bêņ Yisu ba yahayala lôk yahêvhaviņ nena nôm takatu ba êv hadêņ ngôk lôk nôm sapêņ ma mavi hêk Wapômbêņ ma ek nejaņ. Ma doņtom anyôla lahabi nena nômlate lelaik hêk Wapômbêņ ma, êņ ma nôm êņ lêk lelaik ek ôpêņ. 15 *Hoañ nômlate atu ba mamuyaņ hêvhaviņ nena lelaik ba hôêv malaiņ hadêņ

yani, êņ ma miņ hosopa leņhaviņ anêņ loņôndê ami. Kilisi hama hathak ôpêņ ba intu miņ undum ek yani nêmi yak esak nômi atu ba hoañ ami. 16 Aêņ ba hoyala nena nômi lôkthô ma mavi ek nejaņ, êņ ma auk mavi. Ma doņtom mamuyaņ atu ba hapôlik ek nômla doho hayô, êņ ma oyabiņ o ek anêmi auk mavi êņ miņ imbuliņ yani ba enañ abô kambom esak anêmi auk êņ ami. 17 Nômi eyañ lo inum, êņ ma nômi oyaņ. Nômbêņ hêk Wapômbêņ anêņ loņ lôkliņyak ma nandum nômkama thêthôņ lôk namô labali imbiņ i ma namô lôk leņiņmavi. Nômi takêņ halêmi anêņ Lovak Matherņ. 18 Ôpatu ba hadum Kilisi anêņ ku takêņ hêv lamavi hadêņ Wapômbêņ ba avômalô eban yani.

19 *Aêņ ba alalô nandum ek namô yôhok imbiņ i lôk nambatho alalôaniņ êvhaviņ loņ. 20 *Ma miņ umbuliņ Wapômbêņ anêņ ku esak nômi eyañ ami. Nômi lôkthô ma mabuņ hêk Wapômbêņ ma, ma doņtom hoañ nômla te atu ba hadum ba anyô yaņ hêv yak, êņ ma hudum kambom. 21 Aêņ ba hoañ alim mena hunum waiņ mena hudum nômla yaņ atu ba hadum mamuyaņ hêv yak, êņ ma mavi ek otak.

22 Anêmi auk hathak nômi takatu ba lêk yahanaņ, êņ ma êmô imbiņ oda lôk

* 14:10: 2Ko 5:10 * 14:11: Plp 2:10-11

1Ko 8:11-13

* 14:19: Lom 12:18; 15:2

* 14:14: Ap 10:15; Tit 1:15 * 14:15:

* 14:20: 1Ko 8:13

Wapômbêj iyom. Avômalô takatu ba esopa iniņ êvhaviņ lôk kapôlôņiņ labali lêk êmô lôk leņiņmavi. ²³ Ma doņtom avômalô takatu ba eyaņ nôm lôk auk ju, êj ma miņ esopa iniņ êvhaviņ ami ba intu idum kambom hêk Wapômbêj ma. Malêla takatu ba hudum ma miņ halêm anêj hôtevhaviņ ami, êj ma hatôm hudum kambom.

15

Nundum nômkama lôkthô ek nônêm môlôviyaņ sa

¹ Alalô takatu ba aêvhaviņ lôklokwaņ miņ nasopa alalôaniņ leņiņhaviņ iyom ami. Mi, nanêm avômalô takatu ba iniņ êvhaviņ pulusikna sa ba naja iniņ malaiņ imbiņ. ² *Ma alalô tomtom leņiņimbi alalôaniņ iviyaņ ek nanêm i sa ek iniņ êvhaviņ imbitak lôklokwaņ. ³ Êtôm Kilisi da bôk hadum ba miņ hasopa yanida anêj lahaviņ ami. Mi, bôk eto nena, "Wapômbêj, abôma atu ba enaņ hathak o ma lêk hapôm ya haviņ." *Kapya Yeņ 69:9*

⁴ *Abô lôkthô atu ba bôk eto hêk Wapômbêj anêj kapya ma eto ek êndôj alalô ek namô maliņyaô lôk nêm alalô thêvô ek alalô nanêm malenij ek Wapômbêj anêj bulubiņ.

⁵ Wapômbêj atu ba hathak havatho môlô loj ek nômô maliņyaô lôk hêv môlô thêvô

ma tem indum ba môlô kapôlômim imbitak doņtom êtôm Yisu Kilisi anêj lahaviņ. ⁶ Ek môlô sapêj kapôlômim doņtom lôk auk doņtom ba nônêm athêj lôkmaņgiņ êndêj Wapômbêj alalôaniņ Anyô Bêj Yisu Kilisi anêj Lambô.

Yisu halêm ek nêm avômalô Islael lo avômalô loj buyaņ sa

⁷ *Aêj ba onja jê êvhaviņ vi thô êtôm môlôviyaņ hatôm Kilisi bôk hawa môlô thô. Nundum aêj ek nêm athêj lôkmaņgiņ êndêj Wapômbêj. ⁸ *Yahanaņ avanôj nena Kilisi habitak hatôm jê Islael iniņ anyô ku ek hik thô nena Wapômbêj hasopa anêj abô takatu ba bôk habutiņ haviņ iniņ limi. ⁹ *Ma Kilisi hadum ku êj ek avômalô loj buyaņ hatôm nênêm athêj lôkmaņgiņ êndêj Wapômbêj hathak anêj hêv kapô hadêj thêlô. Hatôm bôk eto nena, "Tem yambam anêm athêj ênjêk jê loj buyaņ malêvôj.

Lôk yanêm yeņ êndêj o." *Kapya Yeņ 18:49*

¹⁰ Ma buyaņ hanaņ nena, "Môlô jê loj buyaņ, lemim-mavi imbiņ Wapômbêj anêj avômalô." *Lo 32:43*

¹¹ Ma bute hanaņ nena, "Môlô avômalô loj buyaņ sapêj nômbô Anyô Bêj.

Lôk avômalô pik sapêj nônêm yeņ ba nômbô

* 15:2: 1Ko 10:24,33 * 15:4: 2Ti 3:16

* 15:7: Lom 14:1 * 15:8: Mat

15:24 * 15:9: Ap 3:25

yani.” *Kapya Yen*
117:1

12 *Ma Aisaia bôk hato abô te aêntêk,
“Jesi anêḡ ôdôḡ ma su lukmuk tem ipililip.*

Yani tem imbitak kiḡ ba eyabiḡ avômalô loḡ buyaḡ sapêḡ.

Ma thêlô tem nêḡnêḡ maleḡ ek nôm atu ba yani bôk havak abô hathak.” *Aisaia 11:10*

13 Môlô ôêvhaviḡ ma Wapômbêḡ ma nôm mavi lôkthô atu ba ôêv maleḡ hathak anêḡ ôdôḡ tem êmbôlô môlô kapôlômim siḡ esak leḡḡmavi lôk labali. Ma hathak Lovak Mathêḡ anêḡ lôklokwaḡ ma tem indum ek môlô maleḡmim enda-haliḡ nôm takatu ba tem Wapômbêḡ nêḡ.

Pol anêḡ ku hawa Abô Mavi hi loḡ buyaḡ

14 Aiyaḡ thêlô, yahayala nena môlôda othak udum mavi lomaloma ba unim auk mavi ma bêḡ ba intu hatôm nôndôḡ amda. 15 Wapômbêḡ habi anêḡ wapôm sam hadêḡ ya ba hêv anêḡ ku hadêḡ ya ba intu yahato abô lôkliḡyak doho hêk kapya êntêk hadêḡ môlô ek lemimimbi esak loḡbô. 16 *Yani halam ya ek yambitak êtôm Yisu Kilisi anêḡ anyô habôk da ek môlô avômalô loḡ buyaḡ. Ba intu yahanaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi hadêḡ môlô ek yanêḡm môlô êtôm da ôv mavi êndêḡ Wapômbêḡ. Lovak

Mathêḡ hadum ba da êḡ habitak mathêḡ.

17 Aêḡ ba Yisu Kilisi hadum ku bêḡ hathak ya ek yandum Wapômbêḡ anêḡ ku ba intu hathak ku takêḡ ma yahabam yada. 18 Tem miḡ yanaḡ abô esak malêla takatu ba yada yahadum ami. Mi, tem yanaḡ esak nôm takatu ba Kilisi hadum hathak ya iyom ek batu avômalô loḡ buyaḡ nêḡnêḡmimbiḡ Wapômbêḡ esak nôm takatu ba yahadum lôk yahanaḡ. 19 Ma êyê nômbithi lôk lavôḡḡ lomaloma takatu ba yahadum hathak Lovak Mathêḡ anêḡ lôklokwaḡ. Ba intu ḡê loḡ buyaḡ esopa Wapômbêḡ anêḡ abô. Aêḡ ba bôk yahanaḡ Abô Mavi lôkthô hathak Kilisi halôk Jerusalem ba hi loḡ sapêḡ aleba hayô plovins Ililikum.

20 *Yahathak yaleḡ hik ya lôklokwaḡ ek yanaḡ Abô Mavi embeḡ loḡ takatu ba miḡ bôk elanô abô hathak Kilisi ami. Yahadô yandav unyak êyômô loḡ lavôḡ atu ba anyô yaḡ bôk halav halôk yôv. 21 Hatôm atu ba bôk eto nena,
“Avômalô takatu ba miḡ bôk enaḡ abô hathak yani hadêḡ i ami ma tem nêḡê katô.

Ma avômalô takatu ba miḡ bôk elanô ami ma tem neyala katô anôḡ.”
Aisaia 52:15

Pol hadum ek ni Lom

22 *Ku takêḡ hathak havalonḡ ya loḡ bêḡ anôḡ ba

* 15:12: ALK 5:5 * 15:12: Jesi ma Kiḡ Devit anêḡ lambô. * 15:16: Lom 1:5; 11:13 * 15:20: 2Ko 10:15-16 * 15:22: Lom 1:13

intu miŋ yahathôk ek môlô ami. ²³ Sondabêŋ lôbôlônŋ ya thôthô ek yasôk yangê môlô ma donjom mi. Ma yenaŋ ku loŋ êntêk lêk yôv ba intu tem yasôk. ²⁴ Yahadum ek yana Spen, êŋ ma yalenhabî nena tem yande yangê môlô vêmam ek alalô leŋiŋmavi imbiŋ i. Vêm ma môlô nônmêm ya sa esak loŋôndê ek yana Spen.

²⁵ *Ma donjom lêk êntêk ma tem yana Jerusalem ek yanêm i sa esak da vêmam. ²⁶ *Avômalô plovins Masedonia lôk Akaia êv da takêŋ lôk leŋiŋmavi anônŋ ek nênmêm avômalô mathenŋ takatu ba êv i sêkêya êmô Jerusalem sa. ²⁷ *Thêlô leŋiŋmavi ek nênmêm da êŋ êndêŋ avômalô Jerusalem ek malê nena avômalô Israeîl bôk êv nômkama malak leŋ hadêŋ thêlô nê loŋ buyaŋ ba intu viyaŋ hêk. Ma lêk ma mavi ek thêlô nêwê viyaŋ esak nômkama pik. ²⁸ Tem yada yanja da êŋ ba yana Jerusalem ek yanêm da êŋ solop êndêŋ i. Vêm ma yana Spen ma tem yangê môlô vêmam ka yana. ²⁹ *Yahayala nena yahathôk ek môlô ba alalô amô, êŋ ma Kilisi tem nênmêm mek bêŋ anônŋ êndêŋ alalô.

³⁰ *Aiyaŋ thêlô, Wapômbêŋ anêŋ Lovak Mathenŋ hadum ba alalô leŋiŋhaviŋ i. Aêŋ ba yahasonŋ môlô lokwanŋ

hathak Yisu Kilisi anêŋ athêŋ nena nônmêm lêlê esak mek imbiŋ ya ek Wapômbêŋ nênmêm ya sa. ³¹ Môlô notenŋ mek ek Wapômbêŋ eyabiŋ ya mavi ek nê Israeîl takatu ba leŋiŋôndônŋ kôtônŋ miŋ nimbuliŋ ya ami. Ma notenŋ mek imbiŋ ek avômalô mathenŋ anêŋ Jerusalem leŋiŋmavi esak da takatu ba yahawa ba yaha ek thêlô. ³² Ek Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ yasôk, êŋ ma tem yasôk ek alalô leŋiŋmavi lôk yambatho môlô loŋ ma môlô nobatho ya loŋ.

³³ Wapômbêŋ, labali lôkthô anêŋ alaŋ, êmô imbiŋ môlô. Avanônŋ.

16

Pol hêv anêŋ lamavi hadêŋ avômalô

¹ Yahêv abô ek môlô hathak livônŋ Pibi atu ba hathôk ek ênjê môlô. Yani ma avômalô êvhaviŋ anêŋ Senklia iniŋ avi ku te. ² Ba noja yani thô esak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ êtôm Wapômbêŋ anêŋ avi ku mathenŋ te. Yani bôk hayabiŋ ya lôk avômalô bêŋ anônŋ hathak anêŋ nômkama. Ba nônmêm yani sa esak malaiŋ malêla takatu ba hapôm yani.

³ *Nônmêm yenaŋ yalenmavi êndêŋ Plisîla lo yamalô Akwila atu ba idum Yisu Kilisi anêŋ ku haviŋ ya. ⁴ Sêbôk ma habobo tem nijik thai vônô esak ya. Ba intu yada lôk avômalô êvhaviŋ

* 15:25: 1Ko 16:1-4 * 15:26: Ap 24:17; 1Ko 16:1; 2Ko 8:1; 9:2,12 * 15:27: 1Ko 9:11 * 15:29: Lom 1:11 * 15:30: 2Ko 1:11; Kol 4:3; 2Te 3:1 * 16:3: Ap 18:2

lodôḅlodôḅ anêḅ loḅ buyaḅ sapêḅ leḅḅḅmavi hathak thai. ⁵ Ma nônêm yaleḅmavi ni êndêḅ avômalô êvhaviḅ takatu ba ethak êv yeḅ halôk thai iniḅ unyak imbiḅ.

Nônêm yaleḅmavi êndêḅ yenaḅ aiyaḅ anôḅ Epainetus. Yani anyô môḅ anêḅ ploviḅ Esia atu ba hêvhaviḅ Kilisi vêm ka vi êvhaviḅ haveḅ yam. ⁶ Ma nônêm yaleḅmavi êndêḅ Malia. Yani hathak hadum ku bêḅ ek hêv môlô sa. ⁷ Ma nônêm yaleḅmavi êndêḅ Andlonikus lo yanavi Junias. Thai ma yenaḅ avômalô Israeḅ ba bôk êvhaviḅ Kilisi hamôḅ ek ya. Ma bôk yêlô amô koladôḅ haviḅ i. Thai ma aposel lôk athêḅ bêḅ.

⁸ Nônêm yaleḅmavi êndêḅ Ampliatuḅ atu ba yaleḅhaviḅ hathak Anyô Bêḅ anêḅ athêḅ. ⁹ Nônêm yaleḅmavi êndêḅ Ulbanuḅ, yani hadum Kilisi anêḅ ku haviḅ alalô. Lôk nônêm yaleḅmavi êndêḅ yenaḅ aiyaḅ Stakiḅ. ¹⁰ Nônêm yaleḅmavi êndêḅ Apeleḅ, yani hawa malaiḅ lomaloma ma doḅtom hamiḅ lôklokwaḅ hathak Kilisi. Ma nônêm yaleḅmavi êndêḅ avômalô sapêḅ atu ba êmô haviḅ Alistobuluḅ. ¹¹ Ma nônêm yaleḅmavi êndêḅ Helodion, yani ma yenaḅ avômalô Israeḅ te. Ma nônêm yaleḅmavi êndêḅ Anyô Bêḅ anêḅ avômalô sapêḅ atu ba êmô haviḅ Nalsisuḅ.

¹² Nônêm yaleḅmavi êndêḅ

Tlipina lo Tliposa, avi ju atu ba idum Anyô Bêḅ anêḅ ku. Nônêm yaleḅmavi êndêḅ livôḅ Pelsis, yani hadum Anyô Bêḅ anêḅ ku lôklokwaḅ haviḅ. ¹³ *Ma nônêm yaleḅmavi êndêḅ Lupuḅ atu ba Anyô Bêḅ bôk habi baḅ hayô hêk yôv lo talêbô atu ba habitak hatôm yenaḅ wakatik. ¹⁴ Ma nônêm yaleḅmavi êndêḅ Asinklituḅ lo Plegon ma Helmeḅ lo Patlobaḅ ma Helmaḅ lôk avômalô êvhaviḅ takatu ba ethak êmô haviḅ thêlô. ¹⁵ Ma nônêm yaleḅmavi êndêḅ Pilologuḅ lôk Julia, ma Neleuḅ lo livavi ma Olinpaḅ lôk avômalô mathêḅ lôkthô atu ba êmô haviḅ thêlô.

¹⁶ *Ma nokam môlôviyaḅ esak kobom yôhok mathêḅ.

Kilisi anêḅ avômalô êvhaviḅ lodôḅlodôḅ sapêḅ êv iniḅ leḅḅḅmavi hadêḅ môlô.

Noyabiḅ am

¹⁷ *Aiyaḅ thêlô, yahathô môlô loḅ lôklokwaḅ nena noyabiḅ am esak ḅê takatu ba idum ek nembak môlô vose. Thêlô iniḅ abô ma yaḅda ek abô avanôḅ atu ba bôk olaḅô ba ôêvhaviḅ. Ba intu imiḅ môlô loḅ siḅḅ hathak ôêvhaviḅ. Aêḅ ba nômô daim ek i. ¹⁸ *Thêlô lôk avômalô takatu ba esopa iniḅ kobom idum ku hathak thêlôda iniḅ leḅḅḅhaviḅ ma miḅ idum alalôaniḅ Anyô Bêḅ Kilisi anêḅ ku ami. Enaḅ abô vasiḅ mavi lôk abô lôk thok ek nesau avômalô takatu ba iniḅ auk voloḅ. ¹⁹ *Avômalô

* 16:13: Mak 15:21 * 16:16: 1Ko 16:20; 1Pi 5:14 * 16:17: Mat 7:15; Tit 3:10

* 16:18: Plp 3:19; 2Pi 2:3 * 16:19: Lom 1:8; 1Ko 14:20

êvhaviņ lôkthô bôk elañô yôv nena môlô ma avômalô olaņô abô ba osopa. Ba intu yalenmavi anôņ hathak môlô. Ma donjom yalenhaviņ môlô nômô lôk auk esak malêla takatu ba mavi ma nômô mabuņ ek malêla takatu ba kambom. ²⁰ *Ma Wapômbêņ ma labali anêņ alaņ ba kasana ma tem etak Sadaņ êmô vemimkapô vibiņ ek nombak pesa.

Anyô Bêņ Yisu anêņ wapôm êmô imbiņ môlô.

Avômalô doho êv iniņ leņiņmavi hadêņ avômalô Lom

²¹ *Timoti atu ba hadum ku haviņ ya hêv anêņ lamavi hadêņ môlô. Ma Lusius lo Jeson ma Sosipatel, thêlô ma yenaņ avômalô Israeļ ba êv iniņ leņiņmavi haviņ.

²² Ma ya Teltius atu ba yahato Pol anêņ abô halôk kapya êntêk, yahanaņ yenaņ yalenmavi hathak Anyô Bêņ anêņ athêņ hadêņ môlô haviņ.

²³⁻²⁴ *Gaius hêv anêņ lamavi hadêņ môlô. Yani hathak hayabiņ ya lôk avômalô êvhaviņ sapêņ atu ba êlêm êmô anêņ unyak. Ma Elastus atu ba hayabiņ malak bêņ êntêk iniņ valu lôk yêlôaniņ aiyaņ Kwaltus êv iniņ leņiņmavi hadêņ môlô haviņ.*

Nanêm athêņ bêņ êndêņ Wapômbêņ

²⁵ *Alalô nambô Wapômbêņ anêņ athêņ. Yani hatôm embatho unim ôêvhaviņ loņ esak Abô Mavi takatu ba yahanaņ hathak Yisu Kilisi. Abô Mavi êņ intu hik auk loņ kapô takatu ba bôk havuņ i bô halêm yaiņ. ²⁶ Plopet bôk eto hathak auk loņ kapô êņ ma Wapômbêņ atu ba hamô lôkmala hatôm wak nômbêņ intu sapêņ hanaņ ek auk loņ kapô êņ lêk halêm yaiņ ek avômalô pik lôkthô hatôm nênemimbiņ ba nesopa. ²⁷ Aêņ ba alalô nanêm athêņ lôkmaņgiņ êndêņ Wapômbêņ, yanida iyom intu Wapômbêņ lôkauk lôkthô anêņ ôdôņ hatôm wak nômbêņ intu sapêņ esak Yisu Kilisi. Avanôņ.

* **16:20:** Stt 3:15 * **16:21:** Ap 16:1-2; 19:22; 20:4 * **16:23-24:** Ap 19:22; 1Ko 1:14 * **16:23-24:** Nêlôkauk vi enaņ nena abô doho atu ba Pol hato ma hêk denaņ. Abô êņ ma aêntêk: Yisu Kilisi anêņ wapôm êmô imbiņ môlô. Avanôņ. * **16:25:** Lom 1:5; Ep 1:9; 3:5,9; Kol 1:26

Kapya môḡ atu ba Pol hato hi Kolin Abô môḡ

Pol hato kapya êntêk hadêḡ avômalô êvhaviḡ anêḡ Kolin. Kolin ma malak bêḡ ba anêḡ avômalô ma hatôm 600,000. Avômalô Kolin ethak idum sek waliliḡ bêḡ anôḡ ba intu hathak abô Glik ma abô aêntêk, 'Yahadum Kolin', êḡ ma abô loḡ kapô te. Ma anêḡ ôdôḡ nena, 'Yahadum sek waliliḡ'.

Pol hamô Epesus ma halanô nena avômalô êvhaviḡ anêḡ Kolin ethak esopa kobom kambom takêḡ lôk evaki vose ba intu hato kapya êntêk hadêḡ thêlô. Ma Pol bôk hato kapya te hadêḡ thêlô ba thêlô vi miḡ eyala katô ami ba intu hato kapya êntêk hadêḡ thêlô ek injik anêḡ abô êḡ anêḡ ôdôḡ thô êndêḡ i. Ma avômalô Kolin doho bôk enaḡ hik Pol liḡ hathak abô doho halôk kapya te atu ba bôk eto hadêḡ yani ba intu hato iniḡ kapya êḡ viyaḡ. Ma hato ek embatho iniḡ êvhaviḡ loḡ lôk hêv takatu ba bôk êv yak sa.

Hato kapya êntêk hadêḡ 55 AD la.

Abô môḡ

1 Ya Pol ma Wapômbêḡ dalam ya ba hadum ba ya habitak Yisu Kilisi anêḡ aposel hatôm anêḡ lahaviḡ. Yai lôk ² alalôaniḡ aiyaḡ

Sostenes ato kapya êntêk ek môlô avômalô ôdôḡ takatu ba êêvhaviḡ Wapômbêḡ anêḡ Kolin. Kilisi hadum ba thêlô ibitak matherḡ ma dalam i nena Wapômbêḡ anêḡ avômalô haviḡ avômalô luvu-luvu takatu ba elam alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ athêḡ. Yani ma alalôaniḡ Anyô Bêḡ ma thêlôniḡ haviḡ.

³ Wakamik Wapômbêḡ lôk Anyô Bêḡ Yisu Kilisi nêḡnêḡ iniḡ wapôm lôk labali êndêḡ môlô.

Pol hanaḡ lamavi hadêḡ Wapômbêḡ

⁴ Wapômbêḡ hêv anêḡ wapôm hadêḡ môlô hathak Yisu Kilisi. Ba intu yahananḡ yalenḡmavi lôbôlôḡ hadêḡ yani hathak môlô. ⁵⁻⁶ Yani lêk havatho Yisu anêḡ abô loḡ lôklokwanḡ hamiḡ môlô ba môlô ôêvhaviḡ ba Wapômbêḡ lêk hanḡasô nôḡm mavi halôk môlô kapôlômim ba hayô siḡ hatôm auk mavi lôk abô mavi. ⁷ Aêḡ ba môlô ma avômalô ôpôviḡ alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ waklavôḡ endelêḡ ek injiki thô ba intu môlô miḡ ôêv yak hathak wapôm la ami.

⁸⁻⁹ *Yani dalam môlô ek numbitak Nakaduḡ Yisu Kilisi, alalôaniḡ Anyô Bêḡ anêḡ avômalô môlô lôk malêla takatu ba hanaḡ ma hatôm indum. Ba intu yani tem embatho môlô loḡ endeba anêḡ danḡ ek miḡ môlônim abô la ênjêk êndêḡ alalôaniḡ Anyô

* 1:8-9: 1Te 3:13; 5:23; 5:24; 1Jon 1:3

Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ waklavôn ami.

Avômalô êvhaviḡ êkôki

10-12 *Aiyaḡ thêlô, Kaloe anêḡ avômalô doho enaḡ hadêḡ ya nena môlô intu ôkôkam ba tomtom onaḡ nena, “Yêlô ma Pol anêḡ” ma vi enaḡ nena, “Apolo anêḡ” ma vi enaḡ nena, “Sipas anêḡ” ma vi ma “Kilisi anêḡ”. Ba intu aiyaḡ thêlô, hathak Yisu Kilisi anêḡ athêḡ ma yaleḡ hik ya nena miḡ nombak am vose ami ek nobaloḡ auk lôk kapôlômim doḡtom iyom.

13 Aisê. Hatôm nombak Kilisi vose ni nenanena e? Mena ik ya Pol hathak alovalaḡaḡsiḡ ek môlô e? Mena môlô uthik ḡaḡ hathak Pol anêḡ athêḡ e? 14 *Yahathik Klispus lo Gaius iyom ma miḡ yahathik anyôla haviḡ ami ba intu yaleḡmavi anôn hadêḡ Wapômbêḡ 15 ek môlô te miḡ hatôm enaḡ nena yahathik môlô hathak yenaḡ athêḡ ami. 16 *Bôk yahathik Stepanas anêḡ avômalô doho. Ma injo betha bôk yahathik avômalô vi haviḡ la. 17 Odaḡô! Kilisi hêv ya ba yahalêm ek yanaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi ma miḡ hêv ya ek yasik avômalô ami. Yahadô yambuliḡ Kilisi anêḡ alovalaḡaḡsiḡ imbitak êtôm nôḡ oyaḡ. Ba intu miḡ yahanaḡ anêḡ Abô Mavi êḡ ek yandôk thêlô leḡiḡ

êtôm ḡê lôk auk bêḡ ethak idum ami.

Nê lôk auk bêḡ miḡ hêv ya sa ami

18 *Ma avômalô takatu ba esopa loḡôndê ḡama elaḡô abô hathak alovalaḡaḡsiḡ êḡ ba eson nena abô molo. Ma doḡtom alalô takatu ba Wapômbêḡ hêv bulubiḡ ayala nena nôḡ êḡ ma Wapômbêḡ anêḡ lôklokwaḡ. 19 *Hatôm bôk eto nena,

“Tem yambuliḡ ḡê lôk auk bêḡ iniḡ auk

ma tem yambak iniḡ auk takêḡ pesa ba imbitak êtôm nôḡ oyaḡ.” *Ai-saia 29:14*

20 *Ma ḡê lôk auk bêḡ lôk ḡê ethak lôḡ bêḡ lôk kêdônḡwaga takatu ba evalon kapyia auk bêḡ bôlôn êntêk, thêlô aisê? Wapômbêḡ hik thô nena auk bêḡ takêḡ habitak auk molo. 21 *Wapômbêḡ ma anyô auk mavi ba hadô ek avômalô neyala yani esak auk luvônḡiḡ. Aêḡ ba hawa abô molo ek nêḡ vi atu ba êvhaviḡ bulubiḡ. 22 Ma avômalô Israêl leḡiḡhaviḡ nêḡê lavônḡiḡ ek nêḡnêḡmibiḡ. Ma Glik êbôlêm auk lôḡ bêḡ ek nêḡnêḡmibiḡ.

23 *Ma doḡtom yêlô anaḡ bêḡ nena Kilisi hama hathak alovalaḡaḡsiḡ. Auk êḡ habuliḡ avômalô Israêl ba intu êpôlik. Ma ḡê loḡ buyaḡ elaḡô nena auk êḡ ma auk molo. 24-25 *Wapômbêḡ anêḡ auk

* 1:10-12: Ap 18:24-28; 1Ko 3:4; Plp 2:2

1Ko 16:15 * 1:18: Lom 1:16 * 1:19: Ais 29:14

33:18; 44:25 * 1:21: Mat 11:25 * 1:23: Lom 9:32; 1Ko 2:14

2:3; 2Ko 13:4

* 1:14: Ap 18:8; Lom 16:23 * 1:16:

* 1:20: Jop 12:17; Ais 19:12;

* 1:24-25: Kol

molo êṅ ma auk bêṅ ek ṅê pik iniṅ auk. Ma Wapômbêṅ anêṅ pulusik ma lôklokwaṅ bêṅ ek ṅê pik iniṅ. Ba intu avômalô Israeḷ lo Glik ma avômalô loṅ buyaṅ takatu ba Wapômbêṅ halam i ma eyala nena Kilisi ma Wapômbêṅ anêṅ lôklokwaṅ lôk anêṅ auk bêṅ.

²⁶ *Aiyaṅ thêlô, môlô lemimimbi esak sêbôk atu ba elam môlô. Avômalô lôkthô miṅ êyê môlô bêṅ anôṅ nena ṅê lôk auk bêṅ mena anyô lôkmaṅgiṅ mena anyô lôk athêṅ bêṅ te ami. Mi. ²⁷ Wapômbêṅ hawa auk molo anêṅ pik ek nêṃ mama êndêṅ ṅê lôk auk bêṅ ma hawa nômkama pik takatu ba pulusikna ek nêṃ mama êndêṅ ṅê lôklokwaṅ. ²⁸ ṅê takatu ba avômalô êyê hatôm yavoyav lôk nôṃ ôvathek lôk nôṃ oyaṅ lomaloma pik êntêk intu yani halam ek nêṃ auk bôlôṅ êntêk vê esak, ²⁹ *ek anyô late miṅ hatôm êmbôi imiṅ Wapômbêṅ ma ami. ³⁰ *Ma môlô ma Wapômbêṅ da hadum ba lêk ômô haviṅ Yisu Kilisi. Yani habitak hatôm Wapômbêṅ anêṅ auk atu ba hêv ek nêṃ alalô sa ek nêṃ kambom vuli lôk hapole alalô vê hêk kambom anêṅ ba lêk abitak thêthôṅ lôk mathêṅ hamiṅ Wapômbêṅ ma. ³¹ Ba intu eto nena, “Opalêla takatu ba êbôi ma nêṃbôi esak Wapômbêṅ iyom.”
Jelemaia 9:24

2

Pol hêv auk hadêṅ avômalô Kolin

¹ Aiyaṅ thêlô, sêbôk atu ba yahayô ek môlô ma yahanāṅ Wapômbêṅ anêṅ abô takatu ba hik thô hadêṅ ya ma miṅ yahanāṅ abô mavi mena auk mavi hatôm ṅê lôk auk iniṅ ami. ² Mi anôṅ. Yahadum ek yanaṅ abô esak Yisu Kilisi atu ba hama hathak alovalaṅaṅsiṅ iyom. ³ *Yahamô haviṅ môlô ma ya anyô vau lôk bômko ma yahalowaliṅ bêṅ anôṅ. ⁴ *Ma donṭom Lovak Matheṅ da hik anêṅ lôklokwaṅ thô ba yahanāṅ abô ba miṅ yahanāṅ hatôm ṅê lôk auk iniṅ abô ek yandôk môlô lemim ami ⁵ ek môlô nônêṃimibiṅ Wapômbêṅ anêṅ lôkliṅyak ma miṅ ṅê lôk auk iniṅ abô ami.

Lovak Matheṅ hêv auk

⁶⁻⁷ ṅê talaṅ elañô yêlôaniṅ abô hatôm auk bêṅ. Sêbôk bôlada ma Wapômbêṅ havuṅ auk nêṃ alalô bulubiṅ ek indum ba alalô nambitak avômalô lôkmaṅgiṅ. Ma yêlôaniṅ auk êṅ ma miṅ hatôm ṅê bêṅbêṅ iniṅ auk bôlôṅ êntêk ami. Thêlô takêṅ tem nêṃnêṃ yak. ⁸⁻⁹ *Hatôm bôk eto hathak auk êṅ nena, “Wapômbêṅ bôk hapesaṅ nômkama yôv ek nêṃ ek avômalô takatu ba leṅiṅhaviṅ yani.
Ma donṭom maleniṅ miṅ êyê nôṃ takêṅ

* 1:26: Mat 11:25; Jem 2:5 * 1:29: Ep 2:9 * 1:30: Jer 23:5-6 * 2:3: Ap 18:9; 2Ko 10:1 * 2:4: 1Te 1:5 * 2:8-9: Ais 64:4

lôk lenôndôḡ miḡ elanḡ
abô takêḡ ami.

Ba intu avômalô êthôḡ nôm
takêḡ paliḡ.” *Aisaia*
64:4

Nê bēḡbēḡ bôlôḡ êntêk miḡ
eyala auk êḡ ami. Bôk neyala
ma tem miḡ nijik Anyô Bēḡ
Lôkmanḡḡiḡ êḡ vônô esak a
ami. ¹⁰⁻¹¹ Alalôaniḡ dahôlôḡniḡ
da hayala alalôaniḡ auk. Ma
Wapômbēḡ da anêḡ dahô
hayala anêḡ aēḡ iyom. Ba
intu Lovak Mathēḡ hayala
nômkama lôkthô lôk hayê
Wapômbēḡ anêḡ auk anôḡ
biḡ ba lêk hik nômkama lôkthô
thô hadêḡ alalô.

¹² Wapômbēḡ hêv anêḡ Lo-
vak Mathēḡ êḡ hadêḡ alalô
ek neyala anêḡ wapôm takatu
ba hêv hadêḡ alalô. Ma miḡ
hêv auk pik ami. ¹³ Auk takêḡ
ma Lovak Mathēḡ intu hêv
hadêḡ yêlô ba ananḡ bēḡ lôk
adôḡ avômalô takatu ba êmô
haviḡ Lovak Mathēḡ hathak
anêḡ auk. Anyôla miḡ hadôḡ
yêlô ba ananḡ abô êḡ ami.
¹⁴ Lovak Mathēḡ hêv avômalô
sa ek neyala Wapômbēḡ anêḡ
auk. Ba opalê atu ba miḡ
hawa Lovak Mathēḡ ami ha-
sonḡ nena auk êḡ ma auk molo
ba intu miḡ hatôm ititiḡ ba
eyala auk takatu ba halêm
anêḡ Wapômbēḡ anêḡ Lovak
Mathēḡ ami.

15-16 * “Ba opalê intu hayala
Anyô Bēḡ anêḡ auk ba
tem êndôḡ yani? Mi.”
Aisaia 40:13

Ma ôpatu ba hawa Lovak
Mathēḡ anêḡ auk tem ititiḡ
nômkama lôkthô. Ma ôpatu ba
miḡ hayala Anyô Bēḡ anêḡ
auk ami tem miḡ ititiniḡ alalô
takatu ba awa Lovak Mathēḡ
anêḡ auk ami. Aēḡ ba alalô
ma awa Kilisi da anêḡ auk.

3

Avômalô Kolin evak i vose

¹⁻² * Aiyanḡ thêlô, sêbôk ma
môlô osopa avômalô pik êntêk
venḡḡwam ba osopa Kilisi
hatôm amena kasek ba miḡ
oanḡ nôm thekthek ami. Ba
intu yahêv sum hadêḡ môlô
ba miḡ yahananḡ abô hatôm
ḡê bôk ilumbak yôv iniḡ abô
ami. Ba êntêk unum sum
denanḡ e? ³ * Môlô othak
udum hatôm ḡê pik ba môlô
lemimdanḡ lôk lemimḡanḡa
⁴ * ma ôdôḡ yanḡ enanḡ nena,
“Yêlô ma Pol anêḡ” ma vi
enanḡ, “Yêlô ma Apolo anêḡ.”
Êḡ ma hathak uik unim auk
thô nena môlô ma ḡê pik.

⁵ * Aēḡ ba ya Pol ma opalê?
Ma Apolo ma opalê? Yai
ma Anyô Bēḡ anêḡ ḡê ku
iyom! Yani hêv anyô tom-
tom da iniḡ ku ba hêv yaianiḡ
ba intu môlô bôk ôêvhaviḡ
yôv. ⁶ * Yahavatho yanḡvêk
ma Apolo hathak hêv ḡanḡ
ma Wapômbēḡ da hadum ba
yanḡvêk êḡ halumbak. ⁷ Ba
ôpatu ba havatho mena hêv
ḡanḡ thai luvi ma nôm oyanḡ.
Ma Wapômbēḡ iyom intu ba
nôm avanôḡ. ⁸ * Opalê atu ba

* 2:15-16: Ais 40:13 * 3:1-2: Hib 5:12-13; 1Pi 2:2 * 3:3: 1Ko 1:10-11 * 3:4:
1Ko 1:12 * 3:5: Ap 18:24 * 3:6: Ap 18:4-11,27-28 * 3:8: Mat 16:27

havatho mena opalê atu ba hêv ñaŋ, thai idum ku donjom ba tem neja vuli êtôm ida iniŋ ku atu idum.

⁹ *Yai adum Wapômbêŋ anêŋ ku iyom haviŋ i ma môlô ma anêŋ unyak lôk anêŋ ku kapô. ¹⁰⁻¹¹ *Wapômbêŋ hêv wapôm hadêŋ ya ba yahabidak anyô lôkmanŋiŋ ek yandav unyak. Ba yahalav landiŋ. Ma anyô vi etak pam thalôk lôk unyak vôv hayô hamô. Ma miŋ anyôla endav landiŋ yaŋda imbiŋ ami. Yisu Kilisi da intu landiŋ êŋ ba bôk hamiŋ yôv. Ba môlô ñê ku tomtom noyabiŋ am katô ek nodav Wapômbêŋ anêŋ unyak êŋ. ¹²⁻¹³ *Waklavôŋ Idum Abô hayô ma tem injik ñê ku takêŋ iniŋ ku sapêŋ élêm yaiŋ. Ma atum tem esaŋ anyô tomtom iniŋ ku ek ênjê nena elav unyak êŋ mavi mena kambom. Ba intu uik siŋ hathak gol mena seleva mena valu mavi mena alokwaŋ kapi mena kamuŋ kondaŋ mena sesalik la, ma hêk môlôda. ¹⁴ Ma opalêla takatu ba iniŋ ku elav unyak êŋ mavi ma tem neja vuli. ¹⁵ Ma ôpatu ba atum hathaŋ anêŋ ku ma tem miŋ enja vuli ami. Ma donjom bulubiŋ hamô ba tem nêŋm ôpêŋ vé ênjêk atum.

Môlôda ma Wapômbêŋ anêŋ unyak

¹⁶ *Môlô ma Wapômbêŋ anêŋ unyak mathen atu ba yanida hamô kapô.

Oyala nôŋm êŋ mena mi? Ma Wapômbêŋ anêŋ Lovak Mathen hamô môlô kapôlômim. ¹⁷ Môlô ma Wapômbêŋ anêŋ unyak mathen atu ba yanida hamô kapô ba intu loŋ êŋ ma mathen! Ma ôpatu ba habuliŋ unyak mathen êŋ ma tem Wapômbêŋ imbuliŋ ôpêŋ aêŋ iyom.

Miŋ nobam anyô vi ami

¹⁸ Miŋ môlô nosau am ami! Môlô lemimhabi nena môlô ma ñê lôkauk bêŋ hatôm ñê lôk luvôŋiŋ bôlôŋ êntêk, êŋ ma notak. Ma noja alovalaŋaŋsiŋ anêŋ auk molo ek numbitak anyô lôk auk mavi. ¹⁹ Auk pik êntêk ma auk molo hêk Wapômbêŋ ma hatôm eto neŋa,

“Yani havalon ñê lôk auk bêŋ hathak thêlôda iniŋ auk ba êv yak.” *Jop 5:13*

²⁰ Ma abô yaŋ hanaŋ nena, “Anyô Bêŋ hayala nena ñê lôk auk bêŋ iniŋ auk ma anôŋ mi.” *Kapya Yen 94:11*

²¹ Aêŋ ba miŋ nobam anyô te êmôŋ ek vi ami. Thêlô sapêŋ ma ñê ku ek nêŋem môlô sa iyom. ²² Pol lo Apolo ma Sipas lôk pik êntêk ma lôkmala lo ñama ma lêk lo embeŋ yam ma nômkama lôk avômalô ma nôŋm takêŋ ma môlônim iyom. ²³ Ma môlô ma Kilisi anêŋ ma Kilisi ma Wapômbêŋ anêŋ.

* **3:9:** Ep 2:20-22
1Ko 6:19; 2Ko 6:16

* **3:10-11:** Ais 28:16; 1Pi 2:4-6

* **3:12-13:** 1Ko 4:5

* **3:16:**

4

Kilisi anêḡ aposel

1 Aêḡ ba avômalô sapêḡ nêḡê yêlô nena Yisu Kilisi anêḡ ḡê ku oyaḡ iyom ek ayabiḡ Wapômbêḡ anêḡ abô loḡ kapô atu ba hik thô hadêḡ anêḡ avômalô. 2 *Aêḡ ba intu nayabiḡ ku êḡ mavi êtôm anyô hamôḡ ek ku. 3-4 Yakapôlôḡ miḡ hanaḡ ya bêḡ nena yahadum Wapômbêḡ anêḡ ku tombeḡ ami. Aêḡ ba môlô otha ya mena owa ya hi loḡ idum abô êḡ ma nôḡ oyaḡ. Ma yenaḡ auk miḡ hatôm ami. Aêḡ ba miḡ yahathô yada ba yahaya ami. Anyô Bêḡ da intu tem ititiniḡ ya. 5 *Waklavôḡ Anyô Bêḡ endelêm ma tem imbi anêḡ deda êyô êḡjêk nôḡkama takatu ba havuḡi hêk loḡ momaḡiniḡ kapô ba injik avômalô iniḡ auk takatu ba hêk kapôlôḡiḡ thô. Ma wak êḡ ma tomtom tem neja iniḡ leḡiḡmavi êḡjêk Wapômbêḡ. Aêḡ ba miḡ nosa avômalô vi iniḡ ku ami.

Avômalô Kolin thêlôda ebam i

6 *Aiyaḡ thêlô, bôk ya-hanaḡ hathak yai lôk Apolo ek nêḡ môlô sa ek lemimimbi abô êntêk “Nosopa abô balabuḡ atu ba eto,” nena miḡ nobam anyôla êḡmôḡ ek vi ami. 7 *Ma opalê hatak môlô ba ubitak anyô bêḡ? Môlôda unim lôklokwaḡ ba owa auk e? Mi! Wapôm takêḡ intu hêv

hadêḡ môlô. Ma aisê ka obam amda?

8 Môlô lêk ubitak ôyô unḡlôv yôv e? Ma môlô lêk ḡê lôkmaḡiḡ e? Mena môlô lêk hatôm kiḡ e? Kikaknena! Alalô ḡê lôk iviyaḡ ba lêk môlô ubitak kiḡ ma tem yêlô aêḡ iyom! 9 Nôḡḡô! Wapômbêḡ hatak yêlô aposel hatôm ḡê oyaḡ ba amiḡ piklêvôḡ ma avômalô lôk aḡela ititiḡ yêlô hatôm ḡê kambom takatu ba enaḡ nena, “Unḡwik thêlô vônô.” 10 Yêlô ma ḡê auk molo hathak Kilisi e? Ma môlô ḡê lôk auk bêḡ hathak Kilisi e? Ma yêlô ḡê vau ma môlô ḡê lôkliḡyak e? Môlô ḡê lôk athêḡ bêḡ ma yêlô ḡê athêḡ mi e? 11 *Sêbôk aleba lêk ma yêlô ama kisi lôk athakmuniḡ ma ik nôḡkama titip lôk ik yêlô ba epam mayaliv ba yêlôaniḡ malak namô mi. 12 *Ma adum ku hathak baheniḡ aleba yêlô lêk vau. Enaḡ ek nimbuliḡ yêlô, êḡ ma yêlô êv leḡiḡmavi iyom. Iḡiti yêlô ba êv vovaḡ, êḡ ma yêlô amiḡ leḡividôḡ. 13 Enaḡ abômapopak hathak yêlô ma yêlô anaḡ viyaḡ lôk labali mavi. Wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ ma yêlô hatôm matiḡyak pik lôk nôḡ ôvpalê.

Pol lahaviḡ avômalô Kolin nesopa yani

14 Môlô ma yenaḡ avômena takatu ba yaleḡhaviḡ ba intu yahadôḡ môlô. Ma miḡ yahato nôḡ takêntêk

* 4:2: Luk 12:42

* 4:5: 1Ko 3:8

* 4:6: Lom 12:3

* 4:7: Lom 12:6

* 4:11: 2Ko 11:23-27

* 4:12: Mat 5:44; 2Te 3:8

* 4:15: Gal 4:19

ek indum mólô mama ami. ¹⁵ *Nê êvhaviņ bêņ anôņ ethak eyabiņ mólô, ma doņtom lemambô doņtom iyom. Yada bôk yahanaņ Wapômbêņ anêņ Abô Mavi hadêņ mólô hatôm yahavathu mólô ba mólô ubitak Yisu Kilisi anêņ avômalô. ¹⁶ *Aêņ ba yaleņ hik ya nena nosopa yaveņgwam. ¹⁷ *Ba intu yahêv Timoti hathôk ek nê mólô sa. Yani ma anyô ku anôņ lôk yenaņ okna atu ba hasopa Anyô Bêņ ba yaleņhaviņ yani. Ma tem injik mólônim auk liņ esak yenaņ bôk lo loņ atu ba hathak Yisu Kilisi ma yahadôņ avômalô êvhaviņ takatu ba êmô luvuluvu hathak. ¹⁸ Mólô doho osoņ nena tem miņ yasôk esak loņbô ami ba intu mólô lemimôndôņ kôtôņ. ¹⁹⁻²⁰ *Nodaņô katô! Wapômbêņ anêņ avômalô miņ enaņ hathak abô oyaņ ami. Mi. Lovak Mathen hêv lôkliņyak ba idum Wapômbêņ anêņ lahaviņ. Anyô Bêņ lahaviņ ma tem yasôk kethen ek yanġê nena avômalô takêņ bôk ewa lôklokwaņ êņ mena mi e? ²¹ Lemimhabi aisê? Yasôk ek yambali mólô ek noja auk mena yasôk êtôm anyô yaô ek yanaņ abô labalina?

5

Nutiņ nê sek êndôk kamuņ

* 4:16: Plp 3:17 * 4:17: Ap 19:22 * 4:19-20: 1Ko 2:4 * 5:1: Wkp 18:7-8; Lo 22:30 * 5:3: Kol 2:5 * 5:5: 1Ti 1:20 * 5:6: Gal 5:9 * 5:7: Ais 53:7; 1Pi 1:19 * 5:8: Lo 16:3

¹ *Yahalaņô nena mólô avômalô ôêvhaviņ te hadum sek haviņ lambô yanavi lukmuk lôbôlôņ. Ma doņtom nê daluk miņ ethak idum aêņ ami. ² Aisê ka mólô ôbô am? Lemiminjikam ba nutiņ ôpêņ êndôk kamuņ! ³ *Ya miņ yahamô haviņ mólô ami. Mi. Ma doņtom yakapôlôņ hamô haviņ mólô hatôm lêk yahamô haviņ mólô. Ma lêk yahanaņ ôpatu ba bôk hadum kambom êņ bêņ yôv hathak Yisu Kilisi anêņ athêņ. ⁴ Aêņ ba othak doņtom, êņ ma yakapôlôņ lêk hamô haviņ mólô. Ma alalôaniņ Anyô Bêņ Yisu anêņ lôkliņyak lêk hamô haviņ. ⁵ *Ba nônê m ôpêņ êndêņ Ngôk Bêņ ek imbuliņ ôpêņ anêņ auk ek Anyô Bêņ anêņ Waklavôņ Nindum Abô ma tem yani enja bulubiņ.

⁶ *Mólô ôbô am ma miņ mavi ami. Lôk miņ oyala nena yis doktena iyom hatôm êndôk polom bêņ anôņ kapô ba isiņ bêņ ami e? ⁷ *Sêbôk ma avômalô Israel ethak ik boksipsip nakaduņ te ek leņiņhabi Waklavôņ Hale ba Hi. Ma alalôaniņ boksipsip nakaduņ Waklavôņ Hale ba Hi intu Yisu. Kilisi hama ek mólô ba intu lêk ubitak ôtôm polom lukmuk atu ba yis mi. Aêņ ba nômbi unim kambom ni êtôm avômalô Israel ethak ibi yis bô hi ek leņiņhabi Waklavôņ Hale ba Hi. ⁸ *Ba intu alalô leņiņimbi Waklavôņ

Hale ba Hi wak nômbêḡ intu sapêḡ ma nambitak êtôm polom atu ba anêḡ yis mi. Polom êḡ ma nôḡ anôḡ ba anêḡ lelaik mi. Ma yis bô atu êḡ ma adum kambom lo miḡ asopa Wapômbêḡ ami. Ba intu nabi ni.

⁹ Bôk yahato yenaḡ kapya hadêḡ môlô ek miḡ nôḡ imbiḡ ḡê takatu ba idum sek lomaloma ami. ¹⁰ Ma doḡtom miḡ yahananaḡ hathak avômalô pik êntêk ba idum sek lomaloma lo ḡê esau avômalô ba ewa iniḡ nôḡkama vani lôk ḡê palonḡ ma ḡê esopa ḡḡok ami. Mi. Nê takêḡ ma êḡmô pik haviḡ alalô ba natak i aisê? ¹¹ *Yenaḡ abô anêḡ ôdôḡ ma aêntêk. Ôpatu ba hanaḡ nena, “Yahêvhaviḡ Wapômbêḡ” ma doḡtom hadum sek lomaloma mena hadum palonḡ mena hêv yeḡ hadêḡ ḡḡok mena hanaḡ abôḡ mena hanum waiḡ ba molo mena hawa vani. Anyô anêḡ aêḡ miḡ noḡgwaḡ nôḡ lo ôḡmô imbiḡ yani ami. Dôlôk!

¹² Nosa ḡê takatu ba êḡmô avômalô êvhaviḡ kapô iyom. Ma miḡ nosa ôpatu ba miḡ alalôaniḡ te ami. Ku êḡ ma miḡ bôk êv hadêḡ alalô ami. ¹³ *Aêḡ ba Wapômbêḡ tem indum abô ek ḡê daluk. Ba intu ḡê takatu ba indum kambom ma

“Nônêḡ i vê êḡḡêk môlô.” *Lo 17:7*

6

Kobom nepesaḡ malaiḡ

¹ Aisê ka môlô doho lemimaniḡ hathak môlô doho ma othak u ḡê daluk iniḡ lonḡ idum abô? Yahasonḡ kambom hathak môlô uik kobom êḡ liliḡ! ² *Môlô oyala nena Waklavôḡ Idum Abô ma ḡê mathenḡ tem nedaḡô ḡê daluk iniḡ abô. Môlô ḡê auk pulusik ba miḡ hatôm nopesaḡ malaiḡ pik lomaloma ami e? ³ Nodaḡô! Tem alalô nadaḡô aḡela iniḡ idum abô. Aêḡ ba malaiḡ pik lôkthô ma yaôna ek alalô napesaḡ. ⁴⁻⁶ Môlô te miḡ anyô lôk auk bêḡ hatôm epesaḡ abô imbiḡ avômalô êvhaviḡ vi ami e? Ma ḡê êvhaviḡ yanḡ lamaniḡ hathak yanḡ ma môlô olam ḡê daluk ek nepesaḡ abô êḡ eka? Nê daluk elanô ma môlô miḡ mama ami e? Aêḡ ba môlônim malaiḡ lomaloma hamô ma môlônim anyô bêḡ la miḡ hamô ami, ma nodam môlônim anyô hêvhaviḡ takatu ba athêḡ mi ek nedaḡô abô êḡ. Ma miḡ nodam ḡê daluk ami.

⁷ Dô! Hu ek undum abô, êḡ ma hik thô nena lêk hôêv yak yôv. Ma anyôla habuliḡ o mena hasau o la ma ôḡmô yaô. ⁸ Ma doḡtom môlôda intu udum tombeḡ êḡ ba osau môlôvianḡ ba ubuliḡ i hamô ḡê daluk iniḡ lonḡ idum abô.

⁹ *Avômalô takatu ba idum kambom tem nêḡmô imbiḡ Wapômbêḡ êḡmô lonḡ atu ba yani hayabiḡ, e? Mi anôḡ. Noyabiḡ am. Avômalô takatu

* 5:11: 2Te 3:6; Tit 3:10 * 5:13: Lo 13:5; 17:7 * 6:2: ALK 20:4 * 6:9: Gal 5:19-21; Ep 5:5; ALK 22:15

ba idum sek lomaloma lôk êv yeŋ hadêŋ ŋgôk ma idum sek havinŋ anyô yaŋ yanavi lôk anyô da idum i lôk avi da idum i ma ¹⁰vani lo palonŋ ma inum wainŋ ba elo molo lôk enaŋ abôma ma esau avômalô ba ewa ininŋ nômkama vani. Nê takêŋ minŋ hatôm nêmo Wapômbêŋ anêŋ lonŋ lôklinyak ami. ¹¹*Sêbôk ma môlô vi udum kambom takêŋ havinŋ. Ma doŋtom Wapômbêŋ hathik môlô ba ubitak matheŋ lôk thêthônŋ hathak Anyô Bêŋ Yisu Kîlisi anêŋ athêŋ lôk alalôaniŋ Wapômbêŋ anêŋ Lovak Matheŋ.

Alalôaniŋ leŋvinŋkupik ma Lovak Matheŋ anêŋ unyak

¹²*Môlô onaŋ nena, “Bal-abunŋ te minŋ havalonŋ ya lonŋ ami. Ba malêla takatu ba yalenŋhavinŋ yandum ma ya hatôm.” Ma doŋtom ya Pol yahanaŋ nena auk takêŋ tem minŋ nêma ya sa ami ba yahadô nômlate eyabinŋ ya. ¹³*Môlô onaŋ nena, “Nôm eyaŋ hêv leŋsoam sa ma leŋsoam hêv nôma eyaŋ sa. Ma thai luvi ma nôma pik iyom ba Wapômbêŋ tem nêma vê.” Ma môlô osonŋ nena sek walilinŋ ma nôma oyaŋ hatôm nôma eyaŋ lôk leŋsoam e? Ma yahanaŋ nena kupik ma Anyô Bêŋ anêŋ ek indum anêŋ ku. Aêŋ ba kupik lôk sek minŋ ethak doŋtom ami. ¹⁴*Wapômbêŋ da anêŋ lôklinyak hik Anyô Bêŋ linŋ ba tem injik alalô

linŋ aêŋ iyom. ¹⁵⁻¹⁷*Môlônim lemvimkupik sapêŋ ma hatôm Kîlisi da anêŋ linŋkupik bute. Môlô ôthônŋ auk êŋ e? Ma ôpatu ba hathak doŋtom havinŋ Anyô Bêŋ thai ininŋ dahôlônŋŋ habitak doŋtom. Ma Wapômbêŋ anêŋ abô bute hanaŋ nena,

“Thai tem nimbitak êtôm kupik doŋtom.” *Môŋ Anônŋ 2:24*

Aêŋ ba anyô te hathak doŋtom havinŋ avi sek te, êŋ ma thai lêk ibitak kupik doŋtom. Ma naja Kîlisi anêŋ linŋkupik bute ba nanêma êndêŋ avi sek e? Mi anônŋ!

¹⁸Nôsôv ek sek walilinŋ. Kambom takatu ba avômalô ethak idum ba vi ma hêk kupik viyaŋ. Ma opalê atu ba hadum sek walilinŋ êŋ ma yanida habulinŋ anêŋ linŋkupik ba hadum sek hathak. ¹⁹⁻²⁰*Môlô lemvimkupik ma Lovak Matheŋ anêŋ unyak matheŋ atu ba hamô kapô ba Wapômbêŋ da hêv hadêŋ alalô. Avanônŋ e? Ma hêv alalô vuli ba minŋ o anyô bêŋ ek oyabinŋ oda ami. Ba intu ômbô Wapômbêŋ esak lemvimkupik.

7

Abô hathak ewa i

¹Yahato môlônim abô viyaŋ nena mavi ek nômo daluk ma minŋ noja avi ami. ²Ma doŋtom avômalô ethak idum sek walilinŋ. Aêŋ ba mavi ek nê ewa i, anyô ênjêk imbinŋ

* **6:11:** Tit 3:3-7 * **6:12:** 1Ko 10:23 * **6:13:** 1Te 4:3-5 * **6:14:** Lom

8:11; 1Ko 15:20; 2Ko 4:14 * **6:15-17:** Mat 19:5; Jon 17:21-23; Lom 8:9-11; Ep 5:30

* **6:19-20:** 1Ko 7:23; 1Pi 1:18-19

yanavi ma avi ênjêk imbiņ yamalô. ³ Ma anyô lahaviņ ênjêk imbiņ yanavi êņ ma yanavi miņ embasiņ i ami. Ma yanavi lahaviņ ênjêk imbiņ yamalô ma yamalô indum aêņ iyom ek malê nena nê lôk vêņi iniņ viyaņ hêk. ⁴ Avi miņ hayabiņ yanida liņkupik ami. Mi. Anyô hayabiņ. Ma anyô miņ hayabiņ yanida liņkupik ami. Mi. Avi hayabiņ. ⁵ Ba intu ovasiņ am, êņ ma hatôm udum vani! Anyô hadum ek eteņ mek ma miņ bônôņ ami. Enaņ êndêņ yanavi. Ma avi hadum ek eteņ mek ma miņ bônôņ ami. Enaņ bêņ êndêņ yamalô ba thai nêndôk am. Êņ ma netak iniņ êk haviņ i êtôm wak vithê. Ma mek anêņ daņ ma nêjêk esaklonjô ek Sadaņ miņ hatôm enja iniņ thethaņak ek êndôk thai leņiņ ami. ⁶ Miņ yahavak balabuņ te ek avi lo anyô miņ nêjêk imbiņ i wak la ami. Mi. Yahanaņ ek yanêm mólônim auk sa iyom. ⁷ Yada ma anyô muk ba yalenhaviņ anyô lôkthô nimbitak êtôm yada. Ma doņtom anyô tomtom da ewa iniņ wapôm lomaloma halêm anêņ Wapômbêņ. Aêņ ba nôm takatu ba Wapômbêņ habi sam ma yaņda yaņda.

⁸ Abô êntêk ba tem yanaņ ma hathak aluņ lo avi tôp. Mavi ek thêlô nêmô daluk êtôm ya. ⁹ *Thethaņak miņ êmbôk mólô êtôm atum hathaņ ami, êņ ma mavi anôņ. Aêņ ba anyô te miņ

hatôm ipuki loņ ami, êņ ma enja avi.

¹⁰ *Yahanaņ abô êntêk ek avômalô ewa i. Avi te miņ hatôm êndô yamalô ami. Abô êntêk ma Anyô Bêņ anêņ abô balabuņ ma miņ yenaņ abô ami. ¹¹ Avi hadô yamalô êņ ma epesaņ abô imbiņ yamalô ma miņ enja anyô yaņ ami. Ma anyô aêņ iyom.

¹²⁻¹³ Yahanaņ abô êntêk ek avômalô takatu ba ewa i ba yaņ miņ hêvhaviņ Wapômbêņ ami. Ba anyô te hawa avi te ba miņ hêvhaviņ Wapômbêņ ami ma doņtom lahaviņ êmô imbiņ yani, ma miņ êndô avi êņ ami. Ma avi te hawa anyô te ba miņ hêvhaviņ Wapômbêņ ami ma doņtom lahaviņ êmô imbiņ yani, ma miņ êndô ôpêņ ami. Êntêk ma yenaņ auk iyom. Ma miņ Anyô Bêņ anêņ abô balabuņ te ami. ¹⁴ Anyô te hawa avi atu miņ hêvhaviņ ami, êņ ma anyô anêņ hêvhaviņ hatôm nêm avi êņ lôk nali sa ba nimbitak êtôm nôm mabuņ hêk Wapômbêņ ma. Ma avi hawa anyô atu ba miņ hêvhaviņ ami ma aêņ iyom. Ma mi, êņ ma tem Wapômbêņ ênjê nali takêņ nena lelaik. Aêņ ba miņ ôndô vônim atu ba anêņ hêvhaviņ mi ami.

¹⁵ *Ma howa avi atu ba miņ hêvhaviņ Wapômbêņ ami ba hadum ek êndô o, êņ ma otak yani ek ni. Ma howa anyô atu ba miņ hêvhaviņ Wapômbêņ ami ba hadum ek êndô o, êņ ma otak yani ek ni aêņ

* 7:9: 1Ti 5:14

* 7:10: Mat 5:32

* 7:15: Lom 14:19

iyom. Tem miñ undum abô esak nôm êñ ami. Wapômbêñ halam alalô hathak kobom namô malinyaô imbiñ i.
 16 *Ba injo. Yanavi tem nêñ yamalô sa ek imbitak anyô hêvhaviñ mena yamalô nêñ yanavi sa ek imbitak avi hêvhaviñ la.

Alalô namô êtôm lôkmala atu ba Wapômbêñ lahaviñ alalô namô

17 Hômo aisê ba Wapômbêñ halam o ma ômô aêñ. Êñ ma hatôm Anyô Bêñ anêñ wapôm atu ba hik sam hadêñ môlô tomtom. Abô balabuñ êntêk ma yahêv hadêñ nê êvhaviñ lodôñlodôñ lôkthô.
 18 Ôpatu ba bôk engothe anêñ kupik ba Wapômbêñ halam yani ma êmô aêñ. Ma miñ nepesañ anêñ kupik esak lojbo ami. Ma ôpatu ba miñ engothe anêñ kupik ami ba Wapômbêñ halam yani ma êmô aêñ iyom. Ma miñ engothe anêñ kupik vê ami.
 19 *Engothe kupik lôk miñ engothe kupik ami, nôñ ju êñ ma nôñ oyañ. Ma nôñ bêñ ma nesopa Wapômbêñ anêñ abô.
 20 Engothe anêñ kupik mena engothe ami mena ewa avi mena miñ ewa avi ami ba Wapômbêñ halam o, ma ômô aêñ.
 21 Ma o atu ba anêñ alañ hamô ba Wapômbêñ halam o ma miñ lemmalañ andô. Ma doñtom lojondê la hêk ek otak anêñ alañ anêñ ku, êñ ma undum aêñ.
 22 *Ba nê takatu ba iniñ alañ hamô

aleba Anyô Bêñ halam i ma hatôm Anyô Bêñ hapole iniñ yak vê. Ma aêñ iyom nê takatu ba miñ êmô alañ la viññ ami aleba Anyô Bêñ halam i ma Kilisi lêk habitak iniñ alañ.
 23 Wapômbêñ bôk hêv môlô vuli hathak vuli bêñ ba miñ anyôla habitak môlônim alañ ami ba intu lemiminjikam esak auk pik takêñ ami.
 24 Aiyañ thêlô, môlô tomtom nôñ êtôm aêsêbôk ba Wapômbêñ halam môlô. Môlô owa am mena miñ owa am ami mena engothe kupik mena miñ engothe kupik ami lôk nê iniñ alañ hamô mena iniñ alañ mi, nôñ aêñ iyom ba nosopa Wapômbêñ.

Pol hêv abô hadêñ avômalô muk

25 Anyô Bêñ lahiki hathak ya ba intu yenañ abô ma avanôñ ek môlô nôñnêmbiñ. Êntêk ma yenañ auk hathak avômalô muk ma miñ Anyô Bêñ anêñ abô balabuñ ami.
 26 Lêk ma malaiñ lomalama habitak. Aêñ ba nôñ êtôm avômalô muk ma tem nôñ mavi.
 27 Ôpatu ba lêk epesañ anêñ abô ek enja avi ma miñ êndô ami. Ma môlô takatu ba avi mi miñ nômbôlêñ avi ami.
 28 Ma howa avi, ma miñ hudum kambom ami. Ma avi muk te hawa anyô, ma miñ hadum kambom ami. Ma doñtom môlô takatu ba owa am tem nôpôm malaiñ lomalama êmô pik êntêk ba intu yahavatho môlô loj ek miñ malaiñ takêñ êpôm môlô ami.

* 7:16: 1Pi 3:1

* 7:19: Lom 2:25; Gal 5:6; 6:15

* 7:22: Plm 16; 1Pi 2:16

29-31 *Yenañ abô anêñ ôdôn nena pik êntêk tem êmô sawa bidon iyom ba anêñ auk lôk anêñ nômkama lôkthô lêk idum ek nema. Ba opalê atu ba hawa avi, êñ ma nôm mavi. Ma donjom lemimbi nena ewa i tem miñ êmô wak nômbênj intu sapênj ami. Ma opalê atu ba lamalaiñ miñ undum ba malaiñ êñ eyabiñ anêm auk ami. Ma nôm mavi miñ eyabiñ anêm auk ami. O atu ba hôêv vuli nômkama lomaloma miñ nôñgwêk lêlé esak nôm takênj ami. Nômkama pik nômbênj êñ ma nôm mavi anônj. Ma donjom miñ nôñgô êtôm nômbênj êñjêk anêm auk ami.

32 Yalenj haviñ nena leñhiki lomaloma miñ embalon môlô loñ ami. Anyô muk lahiki hathak Anyô Bêñ anêñ ku ek indum Anyô Bêñ lamavi. 33 Ma donjom anyô lôk avi lahiki hathak nômkama pik ek batu indum yanavi lamavi. 34 Ba intu yani lahiki hathak yanavi ma Anyô Bêñ haviñ. Ma avi tôp lôk avi muk ethak leñhiki hathak Anyô Bêñ anêñ ku. Iniñ auk nena nêñêm dahôlônjñ lôk leñvinj kupik êndênj Anyô Bêñ. Ma donjom avi lôk anyô lahiki hathak nômkama pik ek indum yamalô lamavi. 35 Yahanaj abô takêntêk ek nêm môlô sa ma miñ nêm malaiñ êndênj môlô

ami ek môlô nômô thêthônj ma miñ nômla embalonj môlô loñ ami ek môlô nôñêm kapôlômim lôkthô êndênj Anyô Bêñ. Ma miñ yahanaj ek êtôm yak embalonj môlô loñ ami.

36 Ma ôpatu ba hapesanj abô yôv ek enja avi muk te ba anêñ thethanjak hadum ek imbuliñ avi êñ ma ôpênj enja avi êñ. Yani miñ hadum kambom ami. 37 Ma ôpatu ba hapesanj yanida anêñ auk ma miñ hasopa anyôla anêñ auk ami ba hasopa anêñ la haviñ iyom nena hadô enja avi muk, ôpênj hadum nôm mavi haviñ. 38 Aênj ba ôpatu ba hawa avi muk hadum nôm mavi. Ma ôpatu ba hadô enja avi êñ ma anêñ malaiñ ma yaô ba intu hadum nôm mavi anônj.

39 *Avi atu ba hawa anyô ba yamalô hamô lôkmala denanj ma hatôm ibutiñ thai loñ ende ba anyô ema am. Êñ ma hatôm enja anyô yanj atu ba hasopa Anyô Bêñ esak loñbô êtôm yanida anêñ la haviñ. 40 Yenañ auk nena yani êmô daluk ma tem yani lamavi bêñ anônj. Ma Wapômbênj anêñ Lovak Matherj hamô haviñ ya ba intu ya anyô lôk auk hatôm môlô.

8

Ngôkba anêñ nôm lôk ya

* 7:29-31: 1Jon 2:17 * 7:39: Lom 7:2-3 * 8:1: Ap 15:29 * 8:1: Avômalô Kolin ethak êbôk nôm ek êv da hadênj ngôk. Ma ñê êvhaviñ leñhaviñ nejanj nôm takênj. Thêlônjñ auk aêntêk nena êñ ma miñ wapômbênj anônj ami ba intu thêlô hatôm nejanj. Aênj ba thêlô eto kapyã hadênj Pol ek nedañô anêñ auk.

1 *Yahanaŋ abô êntêk hathak ŋôkba anêŋ nôm lôk ya.* Môlô onaŋ nena, “Alalô lôkthô ma ŋê lôkauk.” Môlônim auk êŋ hadum ba môlô ôyê am daŋ ba ubuliŋ avômalô êvhaviŋ vi. Ma môlô lemimhaviŋ avômalô takêŋ, êŋ ma tem nônêm i sa. 2 *Môlô oson nena môlô oyala nômkama lôkthô e? Mi. Môlô ôthôn auk anôn palin! 3 Opalê atu ba lahaviŋ Wapômbêŋ ma Wapômbêŋ hayala yani.

4 *Yenaŋ auk hathak eyaŋ ŋôkba iniŋ nôm ma aêntêk. Alalô ayala nena Wapômbêŋ ma doŋtom iyom. Ma ŋôkba takatu avômalô êv yeŋ hathak miŋ Wapômbêŋ anôn ami. 5 Avômalô elam nôm lomaloma nena iniŋ ŋôkba lo iniŋ anyô bêŋ. Aêŋ ba nôm takêŋ hatôm iniŋ wapômbêŋ lo anyô bêŋ. 6 *Ma doŋtom alalô ayala nena Wakamik Wapômbêŋ yani iyom intu Wapômbêŋ ba hapesaŋ nômkama lôkthô ba alalô abitak ek nandum anêŋ ku. Ma Yisu Kilisi yani iyom intu Anyô Bêŋ anôn ba Wapômbêŋ hapesaŋ nômkama lôkthô hathak yani. Ma Yisu êŋ hadum ba alalô abitak Wapômbêŋ anêŋ avômalô.

7 Ma avômalô doho miŋ leŋŋhabi auk takêŋ hêk kapôlônŋ ami. Sêbôk ma thêlô enjabôm ŋôkba anêŋ nôm ma lêk êdô ba esopa Wapômbêŋ. Ma doŋtom eyaŋ ŋôkba anêŋ nôm ma

hatôm esopa ŋôkba hathak loŋbô. Thêlônŋ auk ma pulusikna ba intu leŋŋmalain. 8 Avômalô takatu ba leŋŋ malain hathak nôm êŋ ba miŋ eyaŋ ami ma Wapômbêŋ miŋ hatatale i ami. Ma môlô avômalô takatu ba oŋ nôm lomalomama ma Wapômbêŋ miŋ habam môlô ami. Aêŋ ba oŋ mena ôdô ma nôm oyaŋ hêk Wapômbêŋ ma.

9 *Aêŋ ba o anyô hôêvhaviŋ lôklokwaŋ, oyabiŋ o! Anêm malain mi ek noŋgwaŋ ŋôkba anêŋ nôm ba hoanêŋ ma miŋ onaŋ êndêŋ avômalô takatu ba auk pulusik ek nindum aêŋ ami êŋa tem indum thêlô nêntêm yak. 10 Hu malakba ba hoanêŋ ŋôkba anêŋ nôm ma anyôla lamalain hathak nôm êŋ te hayê hoanêŋ, hosonêŋ nena hôêv yani sa ba tem eyala nena nôm êŋ ma nôm oyaŋ e? 11 *Êŋ ma hubuliŋ yani ek endeni anêŋ kobom bô esak loŋbô ba anêm auk êŋ habuliŋ anyô hêvhaviŋ pulusik atu ba Yisu hama ek nêm yani sa. 12 Anyô te anêŋ auk pulusik ba hubuliŋ yani êŋ ma hudum kambom hathak Kilisi. 13 *Ba intu yahaŋ nôm êŋ ba habuliŋ yenaŋ aiyaŋ ba hadum kambom êŋ ma tem miŋ yanŋaŋ alim esak loŋbô ami. Yakô yandum ba yenaŋ aiyaŋ nêm yak.

9

Pol hadô vuli

* 8:2: Gal 6:3 * 8:4: Lo 4:39; 6:4; Gal 4:8 * 8:6: Ep 4:5,6 * 8:9: Lom 14:13-15; Gal 5:13 * 8:11: Lom 14:15,20 * 8:13: Lom 14:21 * 9:1: Ap 9:1-9; 26:16; 1Ko 15:8-9

1 *Odaŋô! Abô balabuŋ lomaloma miŋ havalonŋ ya loŋ ami! Ma bôk yahayê Yisu alalôaniŋ Anyô Bêŋ yôv! Ya ma aposel ba yada yenaŋ ku lôk Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ hadum ba intu môlô ubitak! 2 *Avômalô doho êpôlik nena ya Pol ma miŋ aposel ami. Ma doŋtom môlônim ôêvhabiŋ hik ya thô nena ya ma Anyô Bêŋ anêŋ aposel. Aêŋ ba môlônim aposel ma ya.

3 Avômalô doho ibi yalen nena yahabuliŋ yenaŋ ku aposel ba yahêv yada kisi aêntêk. 4 *Avômalô ethak êv nôm hadêŋ yêlô hatôm nê lôk athêŋ bêŋ takatu ba idum Wapômbêŋ anêŋ ku. 5 Ma Anyô Bêŋ anêŋ iviyaŋ lôk Sipas ma aposel vi ethak ewa avi takatu ba êvhabiŋ hatôm vêŋi. Ma yêlô hatôm nandum aêŋ imbiŋ. 6 Ma yai hatôm natak ku baheniŋ ek nandum Wapômbêŋ anêŋ ku êtôm aposel vi. Ma môlô osoŋ nena yai lôk Banabas iyom intu nê athêŋ mi e? Mi. Yêlô lôkthô ma aposel iyom.* 7 Nê vovak da miŋ êv vuli iniŋ nôm ami. Ma avômalô takatu ba idum iniŋ ku ethak eyaŋ anêŋ anôŋ. Ma nê takatu ba eyabiŋ bok ethak eyaŋ bok takêŋ. 8 Abô takêŋ ma auk pik e? Mi. Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ bôk hananŋ 9 *ba Mose bôk hato nena,

“Bok oks hadum ku ma miŋ nokak abôlêk siŋ ami.”

Lo 25:4

Ma Wapômbêŋ lahiki hathak bok oks mena? 10 *Mi. Abô êŋ ma hathak yêlô. Avanôŋ! Abô êŋ hathak yêlô opalêla takatu ba adum Wapômbêŋ anêŋ ku. Nê takatu ba ele ku lôk evatho ku, lôkthô êv maleniŋ ek nejaŋ nôm. 11-12 *Môlô othak ôêv avômalô ku vi sa. Ma yêlô avatho Wapômbêŋ anêŋ abô halôk môlô. Aêŋ ba awa nôm anêŋ môlô ma ôyê nena malaiŋ e? Mi! Yêlôaniŋ athêŋ hêk ba intu yêlô amôŋ ek naja môlônim nôm!

Ma doŋtom miŋ yêlô asopa loŋôndê êŋ ami. Ba awa malaiŋ lomaloma ek miŋ embasiŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi ami. 13 *Môlô oyala nena nê takatu ba idum ku hamô unyak matheniŋ ma eyaŋ nôm takatu ba êv hadêŋ unyak êŋ. Ma nê takatu ba idum ku hamô loŋ êbôk da ma eyaŋ nôm takatu ba êv hatôm da. 14 *Anyô Bêŋ bôk hananŋ aêŋ iyom nena nê takatu ba enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ma neja iniŋ nôm êlêm anêŋ iniŋ ku takatu ba idum. 15 Ma doŋtom yada miŋ bôk yahasopa loŋôndê takêŋ ami. Ma miŋ yahato abô êntêk ek môlô nobakôŋ ya ami. Mi! Yahama ma mavi ek miŋ yanêm malaiŋ êndêŋ môlô ami ek anyôla

* 9:2: 2Ko 3:2-3 * 9:4: Luk 10:8 * 9:6: Pol hayala Kolin iniŋ auk lôkbaŋ ba intu havuŋ abô ba hadô ek enja Kolin iniŋ da. Aêŋ ba hadum thêlô lenjiŋmaniŋ.

* 9:9: Lo 25:4; 1Ti 5:18 * 9:10: 2Ti 2:6 * 9:11-12: Lom 15:27; Ap 20:34; 2Ko 11:9 * 9:13: Lo 18:1-3 * 9:14: Mat 10:10; Gal 6:6

miñ enja nôm takatu ba yahabam ya hathak vê ami. ¹⁶ *Miñ yahabam ya hathak yahanaj Wapômbêñ anêñ abô ami. Mi. Wapômbêñ hêv ku êñ hadêñ ya. Ba miñ yahanaj Wapômbêñ anêñ abô ami, êñ ma malaiñ bêñ ek ya. ¹⁷ Yahapetenak ek yandum ku êntêk êñ ma tem yanja vuli. Ma doñtom miñ yada yenañ auk ami. Ba intu yahadum oyañ hatôm yenañ ku atu ba Wapômbêñ hêv ek yayabiñ. ¹⁸ Vuli alête intu tem yanja? Yenañ vuli ma aêntêk. Yahanaj Wapômbêñ anêñ Abô Mavi ma miñ avômalô nêñem vuli ami. Êñ ma hatôm yenañ vuli atu ba yahabam ya hathak.

¹⁹ Aêñ ba yabahen miñ ekak loñ lôk anyôla miñ hayabiñ ya ami. Ma doñtom yenañ auk nena avômalô lôkthô nimbitak yenañ alañ ek yanjik loñondê thô ek bêñ anôñ ini nesopa Kilisi. ²⁰ *Yahamô haviñ avômalô Israeël ma yahabitak hatôm thêlô. Ma yahamô haviñ avômalô esopa abô balabuñ takatu êñ ma yahabitak hatôm thêlô ek yandom i ini ek Kilisi. Ma doñtom abô balabuñ miñ hayabiñ ya ami. ²¹ Yahamô haviñ nê daluk takatu ba iniñ abô balabuñ mi, êñ ma yahabitak hatôm thêlô ba miñ yahasopa alalô avômalô Israeël iniñ abô balabuñ lomaloma ami ek yandom thêlô ini êndêñ Kilisi.

Ma yahasopa Wapômbêñ lôk Kilisi iniñ abô ba intu eyabiñ ya. ²² *Ma yahamô haviñ nê takatu ba iniñ auk pulusik ma yahabitak pulusik hatôm thêlô ek yandom thêlô ini ek Kilisi. Yahasopa avômalô lôkthô iniñ auk lomaloma ek auk anêñ aêñ ma hatôm yanêm vi dedaun sa. ²³ Yahadum aêñ ek avômalô lôkthô nedañô Wapômbêñ anêñ abô ba nesopa ek alalô lôkthô naja bulubiñ.

Nadañviñ lôklokwan ek nayô unjlôv

²⁴ Avômalô takatu ba elañviñ sapêñ ewa vuli e? Mi. Ôpatu ba hamôñ iyom. Aêñ ba ondañviñ ek onja anêm vuli aêñ iyom. ²⁵ *Avômalô takatu ba ik mambêñ ma ethak êdôñ i wak nômbêñ intu ek neja kulun atu ba tem ekapok kethen. Ma doñtom alalô adum ek naja kulun atu ba tem êmô wak nômbêñ intu sapêñ. ²⁶ Ba intu ya miñ yaha-lañviñ hatôm anyô halañviñ mayaliv ami. Ma miñ yahik vovak hatôm anyô hathak hik loñ oyañ ami. ²⁷ *Mi! Yahik yalenñkupik ek batu yenañ auk pik etauviñ. Yakô yanañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi êndêñ avômalô ba nêñemimbiñ ma yada mi.

10

Yakô ek alalô nanêm yak esak saê

* 9:16: Jer 20:9

* 9:20: Ap 21:20-26

* 9:22: 2Ko 11:29

* 9:25: Plp 3:14;

2Ti 2:4-5; 4:7-8

* 9:27: Lom 8:13; 13:14

1 *Aiyaŋ thêlô miŋ môlô lemimpaliŋ ami! Sêbôk ma alalôaniŋ bumalô esopa buliv lôk evenŋ ɲgwêk malêvôŋ. 2 Ma buliv lo ɲgwêk ithik thêlô ek injik thô nena thêlô esopa Mose. 3 *Thêlô sapêŋ eyaŋ nôŋ mathenŋ atu 4 *ma sapêŋ inum ɲaŋ valu mathenŋ atu ba havenŋ haviŋ i. Valu êŋ ma Yisu da. 5 *Ma doŋtom Wapômbêŋ miŋ lamavi hathak thêlô ami ba intu ema ba kupik hêk mayaliv hêk loŋ thiliv.

6 *Nôm takêŋ habitak ek alalô leŋiŋimbi esak ma miŋ imbisôk imiŋ alalô ek nandum kambom ami. 7 Bôk eto hathak thêlô nena,

“Avômalô êŋ esopa ɲgôk ba eloyeŋ hathak lôk eyaŋ ba inum ba idum sek lomaloma.” *Etak Ijip 32:6*

Aêŋ ba miŋ môlô nundum aêŋ ami. 8 *Miŋ alalô nandum sek waliliŋ êtôm bôk ba alalôaniŋ bumalô idum ba avômalô hatôm 23,000 ema wak doŋtom iyom ami. 9 *Alalô miŋ natatale Anyô Bêŋ êtôm avômalô vi atu ba bôk idum ba umya hathaŋ i pôpônô ami. 10 *Ma miŋ nanaŋ abô munuŋmunuŋ êtôm bôk ba doho idum ba aŋela vovak hiki pôpônô ami.

11 Nôm takatu ba bôk habitak hathak avômalô bôsêbôk ma eto ek alalô

avômalô bôlôŋ êntêk atu ba lêk amô habobo pik lo leŋ anêŋ daŋ leŋiŋimbi katô ba nayabiŋ i. 12 Aêŋ ba o atu ba hosonŋ nena humiŋ lôklokwaŋ êŋ ma oyabiŋ o ek miŋ nêŋ yak ami. 13 Kambom hathak halôk avômalô leŋiŋ ek nindum kambom. Ma hudum ek undum kambom ma Wapômbêŋ tem miŋ imbuliŋ dôŋ ek o ami. Tem yani êmbôlêŋ loŋôndê ek otak auk êŋ ek umiŋ lôklokwaŋ. Ma tem miŋ etak o ek nêŋ yak ami.

Miŋ nôŋnêŋ yeŋ êndêŋ Wapômbêŋ ma ɲgôkba imbiŋ ami

14 Aêŋ ba aiyaŋ thêlô, nôŋnêŋ am vê ênjêk ɲgôkba anêŋ ku lo loŋ. 15 Môlô avômalô lôkauk ba intu nutitiŋ abô êntêk nena thêthônŋ mena mi e? 16 *Kilisi anêŋ thalaleŋ hadum ba alalô abitak doŋtom lôk anum ba leŋiŋhabi hathak nôŋ mavi takatu ba yani hadum ek hêv alalô sa. Ma polom doŋtom êŋ ma hatôm Kilisi liŋ kupik ba intu alalô aŋgôli ba aŋ. 17 *Ma alalô avômalô bêŋ anôŋ aŋ ek injik thô nena alalô sapêŋ lêk athak doŋtom haviŋ Kilisi ba abitak ôdônŋ te iyom.

18 *Ma lemimimbi esak avômalô Israe. Thêlô êv iniŋ da hadêŋ ɲê êbôk da ba êbôk ma sapêŋ eyaŋ nôŋ da êŋ ma hatôm ethak doŋtom haviŋ

* 10:1: Kis 13:21-22; 14:22-29

20:11 * 10:5: Nam 14:29-30

Nam 25:1-9 * 10:9: Nam 21:5-6

* 10:17: Lom 12:5

* 10:3: Kis 16:35

* 10:6: Nam 11:4,34; 1Ko 10:11

* 10:10: Nam 16:41-49

* 10:18: Wkp 7:6

* 10:4: Kis 17:6; Nam

* 10:8:

* 10:16: Mat

* 10:19: 1Ko 8:4

Kilisi ba ibitak ôdôñ te iyom.
 19 *Ma yahanañ nena ñgôk
 iniñ nôñ lôk alokwanñ ma
 valu iniñ athênñ hêk e? 20 *Mi.
 Nê daluk êv da hadênñ ñgôk.
 Ma ñgôk takênñ ma Wapômbênñ
 e? Miñ yalenñhaviñ mólô
 nosak donñtom imbiñ ñgôk
 ami. 21 *Miñ hatôm nunum
 êndôk Anyô Bênñ anênñ tase lôk
 ñgôk anênñ imbiñ ami. Ma miñ
 hatôm nonñwanñ ñgôk anênñ
 nôñ lôk Anyô Bênñ anênñ imbiñ
 ami. 22 *Hatôm alalô nadôk
 Anyô Bênñ la ek ladanñ e? Ma
 hêv vovanñ hadênñ alalô êñ ma
 tem namô lôklokwanñ ma miñ
 nanênñ yak ami e?

*Nambô Wapômbênñ anênñ
 athênñ*

23 *Mólô onañ nena, “Bal-
 abunñ te miñ havalonñ alalô
 lonñ ami. Ba malêla takatu
 alalô lenññhaviñ nandum
 ma hatôm.” Ma donñtom ya
 Pol yahanañ nena nômkama
 sapênñ tem miñ nêm mólô sa
 lôk embatho mólô lonñ ami.
 24 *Ba miñ lemimimbi oda
 anênñ mavi iyom ami ma
 lemimimbi anyô vi iniñ mavi
 imbiñ.

25-30 *Ma
 “Nômkama pik lôkthô ma
 Anyô Bênñ anênñ.”
Kapya Yey 24:1

Yahabô Wapômbênñ ba yahanñ
 lôk yalenñmavi êñ ma anyôla
 miñ hatôm esañ ya ami.
 Yenanñ auk nena yanñganñ ma
 tem yanñganñ. Ma yahadô ma

dô. Anyô vi iniñ auk miñ
 havalonñ ya lonñ ami. Aênñ ba
 noja alim vathiap lôkthô atu
 ba ôêv vuli ba onñwanñ. Miñ
 lemim malainñ ami.

Ma ñê daluk doho elam o
 ek nu nonñwanñ nôñ imbiñ
 i ba hudum ek nu ma miñ
 onañ injik i linñ ami. Nonñwanñ
 iyom. Ma donñtom anyôla
 hanañ hadênñ o nena nôñ
 êntêk ma nôñ ñgôkba, êñ ma
 miñ nonñwanñ ami ek nêm
 anyô daluk êñ sa ek miñ
 lamalainñ esak o ami. Ma miñ
 yahanañ hathak ñê êvhaviñ
 ami. Mi. Yahanañ hathak ñê
 daluk.

31 *Aênñ ba oanñ mena
 unum mena udum aisê,
 nundum lôkthô aênñ iyom
 ek nobam Wapômbênñ anênñ
 athênñ. 32 *Avômalô Israêl
 lo Glik lôk Wapômbênñ anênñ
 avômalô êvhaviñ takatu, ma
 miñ nundum nômla ek nosale
 i thô ami. 33 *Nômkama
 lôkthô atu ba yahadum ma
 yahadum ek yanênñ avômalô
 vi sa ek neja bulubiñ. Miñ
 yahabôlêm nôñ lenññmavi ek
 yada ami.

11

1 *Yahasopa Kilisi ba intu
 nosopa yavenñgwam.

*Pol hanañ hathak nendam
 lenñkadôk sinñ*

2 Yahayê nena mólô miñ
 lemimpalinñ yenanñ abô ami
 ba yahanañ abô mavi hathak
 mólô. Mólô ovalonñ yenanñ auk

* 10:20: Lo 32:17; ALK 9:20 * 10:21: 2Ko 6:15-16 * 10:22: Lo 32:21

* 10:23: 1Ko 6:12 * 10:24: Lom 15:1-2 * 10:25-30: Sng 24:1; 1Ko 8:7; 1Ti

4:4 * 10:31: Kol 3:17 * 10:32: Lom 14:13 * 10:33: 1Ko 9:20-22 * 11:1:

1Ko 4:16

taksêbôk atu ba êdônj ya ba yahadônj môlô hathak.

3 *Yalenj haviñj môlô noyala nena Kilisi ma hamô vuliñj ek anyô ma anyô hamô vuliñj ek avi ma Wapômbêñj hamô vuliñj ek Kilisi.* 4 Ba ôpatu ba hadum ek etej mek mena hanañj Wapômbêñj anêñj auk bêñj ek embatho avômalô loñj ba hakôk kuluj, êñj ma hêv mama hadêñj Kilisi atu ba hamô vuliñj ek yani. 5 Avi takatu ba enañj Wapômbêñj anêñj auk bêñj ek embatho avômalô loñj lôk etej mek nendam lenj kadôk siñj ma miñj nekapiñj lenj kadôk ñauñj ba popam ami. Edam lenj kadôk siñj ami lôk ekapiñj lenj kadôk ñauñj ba popam, êñj ma hatôm êv mama hadêñj ôpatu ba hamô vuliñj eki. 6 Avi atu ba miñj lahaviñj endam wakadôk ami êñj ma nekapiñj wakadôk ñauñj. Ma doñtom nôm êñj ma nôm mama. Ba intu avi nesak nendam lenj kadôk siñj. 7-9 *Anyô ma hatôm Wapômbêñj da ba hik Wapômbêñj anêñj lôkmanjiñj thô. Ba intu yani êkôk nômla êmô wakadôk ami. Anyô ma miñj epesañj hathak avi lokwañj ami ma mi. Avi ma epesañj hathak anyô lokwañj. Miñj epesañj anyô ek nêma avi sa ami, mi, avi ek nêma anyô sa. Ba intu avi hik anyô anêñj lôkmanjiñj thô. 10 Aêñj ba avi

nendam lenj kadôk siñj êtôm lavôñij te ek añela nêgê.

11-12 Avi ibitak anêñj anyô. Ma avi evathu anyô ba intu anyô êlêm anêñj avi aêñj iyom. Ma doñtom nômkama sapêñj halêm anêñj Wapômbêñj. Ba intu avi takatu ba esopa Anyô Bêñj miñj hatôm nenañj nena, “Yêlô avi iyom ba yôv” mena anyô nenañj nena, “Yêlô anyô iyom ba yôv”. Mi. 13 Lemimhabi aisê? Avi miñj edam lenj kadôk siñj ami ba etej mek hadêñj Wapômbêñj êñj ma mavi e? 14-15 Alalô lôkthô ayala alalôaniñj auk. Avi iniñj lenj kadôk ñauñj hamô ek imbuliv lenj kadôk siñj. Ma alalô anañj nena yani ma avi mavi. Ma doñtom anyô atu ba wakadôk ñauñj daim yani tem mama. 16 Avômalô takatu ba êpôlik hathak abô êntêk nodañô! Yêlôaniñj avi lôk avi takatu ba êvhaviñj Anyô Bêñj ba êmô luvuluvu ethak edam lenj kadôk siñj ba intu môlô nundum aêñj iyom.

Kolin ibuliñj Wapômbêñj anêñj nôma mathêñj

17 Môlô othak doñtom ma miñj udum mavi hadêñj avômalô vi ami. Môlô ubuliñj i ba intu ya miñj hatôm yanañj abô mavi esak môlô ami. 18 *Yahalañj môlô ñê êvhaviñj othak doñtom ma ovak am vose hi lodôñlodôñj. Yakô abô êñj bute ma avanôñj.

* 11:3: Stt 3:16; Ep 5:23 * 11:3: Abô Glik hathak “vuliñj” anêñj ôdônj yanj nena “lokwañj ta”. Aêñj ba abô 11:3 havenj aêntêk. “Kilisi ma hatôm a anêñj lokwañj ta ma anyô sapêñj ma epesañj hathak Kilisi ba êtôm thañaj. Ma anyô hatôm a anêñj lokwañj ta ma avi halêm anêñj anyô ba êtôm thañaj. Ma Anyô Bêñj hatôm a anêñj lokwañj ta ma hêv Kilisi ba halêm ba hatôm thañaj.” * 11:7-9: Stt 1:26-27;

19 Yakô mólô osoŋ nena lodôŋlodôŋ êŋ ma mavi ek nêgê nena opalêla esopa Wapômbêŋ mavi ba hanaŋ mavi ma opalêla mi. Aisê? 20 Mólô othak doŋtom hatôm ŋê êvhaviŋ ma osoŋ nena oasŋ Anyô Bêŋ anêŋ nôm e? Mi! 21 Mólô doho ômôŋ ba ovasiŋ nôm ba oasŋ palonŋ. Ma doho ema kisi ma doho eyaŋ ba inum aleba leŋsoam bok. 22 Mólô unyak oŋgwaŋ lo nunum êmô mi e? Yakô mólô nôpôlik ek Wapômbêŋ anêŋ avômalô êvhaviŋ takatu ba nômkama mi ba ôŋgô i nena avômalô ôvathek. Ba yanaŋ aisê êndêŋ mólô? Yambam mólô e? Mi anôŋ!

23 Anyô Bêŋ hadôŋ ya ba intu yandôŋ mólô aêntêk. Bôlôvônŋ atu ba tem nenaŋ Anyô Bêŋ Yisu bêŋ ma hawa polom 24 ma hêv lamavi ma haya ba hanaŋ, “Êntêk ma yenaŋ yalenŋviŋkupik ba yahêv ek nêŋ mólô sa. Nundum aêŋ ek lemimimbi ya.” 25 *Eyaŋ vêŋ ma hawa tase te aêŋ iyom ma hanaŋ, “Êntêk ma tabô lukmuk atu ba yahavak hathak yenaŋ thalalenŋ. Waklavônŋ atu ba unum ma nundum aêŋ ek lemimimbi ya.” 26 Waklavônŋ mólô oasŋ polom êntêk lôk unum halôk tase êntêk ma hanaŋ hathak Anyô Bêŋ anêŋ ŋama lôk endelêŋ.

27 *Aêŋ ba anyôla hayaŋ lo hanum palonŋ êŋ ma habuliŋ polom lôk tase êŋ ba Anyô Bêŋ anêŋ liŋkupik lo thalalenŋ lôk ŋama habitak hatôm nôm oyaŋ ba ôpêŋ tem indum abô. 28 Avômalô idum ek nejaŋ polom lôk ninum êndôk tase êŋ ma nêsô i ba neya vêŋmam ka nejaŋ. 29 Anyôla hayaŋ lo hanum nôm mathenŋ êntêk ma miŋ lahabi Yisu Kilisi liŋkupik lôk anêŋ avômalô ami, ôpêŋda hadum ba tem Wapômbêŋ nêŋ malaiŋ êndêŋ ôpêŋ. 30 Aêŋ ba intu mólô doho lokwaŋ mi lôk ôpôm lijiŋ ma bêŋ anôŋ ema. 31 Ma doŋtom alalôda nasô i ba naya êŋa Wapômbêŋ miŋ hatôm indum abô ek alalô ami. 32 *Anyô Bêŋ hanaŋ alalô bêŋ ba hêv malaiŋ hadêŋ alalô ek êndôŋ alalô ek pik lo leŋ anêŋ daŋ atu ba Wapômbêŋ hêv avômalô pik vê ma tem miŋ nêŋ alalô vê imbiŋ ami.

33 Aêŋ ba aiyaŋ thêlô, waklavônŋ atu ba mólô ôlêŋ othak doŋtom ek oŋgwaŋ, êŋ ma noyabiŋ mólôviyaŋ. 34 Ma mólô doho oma kisi ma oŋgwaŋ nôm êmô unim unyak vêŋ ka nôlêŋ nosak doŋtom ek miŋ abô la êpôm o ami.

Wak alê atu ba yahathôk ma tem yanêŋ auk doho imbiŋ.

12

Alalô nasô i ba naya vêŋmam ka naja Anyô Bêŋ anêŋ nôm

Lovak Mathenŋ anêŋ wapôm lomaloma

* 11:25: Kis 24:6-8; Hib 8:8-13 * 11:27: Hib 10:29 * 11:32: Hib 12:5-6

1 Aiyañ thêlô yahadum ek yapesañ mólônim auk lokbañ takatu ba hathak wapôm lomaloma atu ba Lovak Mathen hêv hadên avômalô. 2 *Sêbôk ba mólô avômalô daluk ma elom mólô hi mayaliv ek ôêv yen hadên nôm takatu ba miñ hatôm enañ abô ami. 3 *Aên ba yanañ êndên mólô nena Anyô Bên anên Lovak Mathen hayabiñ anyôla, êñ ma tem miñ yani esañ Yisu ba enañ abôma ami. Ma Lovak Mathen iyom intu hatôm indum ôpên ba enañ nena Yisu ma Anyô Bên.

4 *Wapôm ma lomaloma ma Lovak Mathen ma doñtom iyom intu hêv. 5 Ma kobom nênem avômalô sa ma lomaloma ma Anyô Bên ma doñtom iyom. 6 Ma ku lomaloma hêk ma doñtom Wapômbên ma doñtom iyom intu hêv lôklokwañ hadên avômalô lôkthô ek nindum.

7 Lovak Mathen hadum ku hamô anyô tomtom ek hêv alalô sa ek namô mavi imbiñi. 8 Anyô yañ ma hêv Wapômbên anên abô auk lôkmañgiñ ek enañ bên. Ma yañ ma Lovak Mathen êñ hêv auk eyala Wapômbên anên auk lomaloma. 9 Ma te ma hêv auk hêvhañiñ lôklokwañ. Ma te ma hêv lôklokwañ ek nindum anyô lijiñ mavi. 10 Ma te ma hêv ek indum nômbithi lôklokwañ ma yañ ma enañ Wapômbên anên auk bên ek embatho avômalô loñ ma te

ma hatitiñ nê evatho avômalô loñ hathak iniñ ku ma te ma hêv abô masôm hadên avômalô ma te ma hêv auk ek enañ abô masôm takên anên ôdôn bên. 11 *Ku takên lôkthô ma halêm anên Lovak Mathen doñtom êñ iyom ba hêv hadên anyô tomtom hatôm yanida anên lahaviñ.

Alalô lôkthô ma kupik doñtom êñ anên lôbôlôbô

12 *Kupik ma doñtom iyom, ma doñtom anên lôbôlôbô hamô. Anên lôbôlôbô takên ma bên anôn, ma doñtom kupik doñtom hayabiñ. Ma Kilisi da anên aên iyom. 13 *Alalô lôkthô athik athak Lovak Mathen doñtom ba abitak kupik doñtom, avômalô Israeël lôk avômalô Glik ma nê lôk alañsi lôk nê alañsi mi, alalô sapên abitak hatôm kupik doñtom iyom. Ma Lovak Mathen doñtom intu hamô alalô lôkthô kapôlôñiñ.

14 Ma kupik ma miñ epesañ hathak nômla doñtom ami. Mi. Bên anôn. 15 Ven kapô hanañ nena, “Bahañ ma yañda ma ven kapô ma yañda. Ba intu ya miñ kupik bute ami.” Êñ ma abô avanôn e? Mi. Ven kapô ma kupik êñ bute. 16 Lenôndôn hanañ nena, “Malañdaluk ma yañda ma lenôndôn ma yañda. Ba intu ya miñ kupik bute ami.” Êñ ma abô avanôn e? Mi. Lenôndôn ma kupik êñ bute.

* 12:2: Hab 2:18-19 * 12:3: 1Jon 4:2-3 * 12:4: Lom 12:6 * 12:11: 1Ko

7:7 * 12:12: 1Ko 10:17 * 12:13: Gal 3:28

17 Aêḡ ba kupik lôkthô ma maleḡdaluk iyom ma tem alalô nadaḡô aisê? Ma kupik lôkthô ma leḡḡndôḡ iyom, ma tem alalô nadiḡu ôv aisê? 18 Odaḡô! Wapômbêḡ hapesaḡ kupik êḡ bu tomtom halôk ida iniḡ loḡ hatôm yanida anêḡ lahaviḡ. 19 Ba intu kupik êḡ bute iyom ma kupik lôkthô tem aisê? 20 Aêḡ ba kupik êḡ anêḡ lôbôlôbô hamô ma doḡtom anêḡ kupik ma doḡtom.

21 Maleḡdaluk miḡ hatôm êpôlik esak baheḡ ba enaḡ, "O dô!" Ma leḡkadôk miḡ hatôm êpôlik esak veḡkapô ba enaḡ, "O dô!" 22 Mi! Kupik lôkthô ma anêḡ loḡ pulusik hamô ba loḡ pulusik takêḡ ma bêḡ ek eyabiḡ o mavi. 23 Kupik anêḡ loḡ mama alalô athak apesaḡ lôk aluviḡ mavi ba adô hêk loḡ kapô. 24 Ma kupik anêḡ loḡ mama mi ma miḡ alalô athak ik kup ami. Ma Wapômbêḡ hapesaḡ kupik anêḡ lôbôlôbô atu ba ethak doḡtom ma hêv athêḡ bêḡ hadêḡ loḡ mama 25 ek batu miḡ nabaki vose ni lodôḡlodôḡ ami ma nanêm i sa ni ba êlêm. 26 Bute hawa vovaḡ, lôkthô ewa vovaḡ. Ma bute hawa athêḡ bêḡ, êḡ ma lôkthô êbôi.

27 *Môlô ma Kilisi liḡkupik ba môlô tomtom ma hatôm yani anêḡ kupik lôbôlôbô atu. 28 *Nê êvhaviḡ Anyô Bêḡ ma hêv ku lomaloma hadêḡ i. Môḡ anôḡ ma aposel, hayô

hêk ma plopet, ma haveḡ yam ma kêdôḡwaga, vêm ma ḡê ku idum nômbithi lôk ḡê takatu ba idum avômalô mavi lôk ḡê takatu ba êv avômalô sa lôk avaka ku lôkthô ma ḡê enaḡ abô masôm. 29 Aêḡ ba môlô doho lêk aposel ma doho plopet ma doho kêdôḡwaga lôk doho idum nômbithi 30 ma doho idum avômalô mavi lôk doho enaḡ abô masôm ma doho ik abô masôm liliḡ êḡ ma mavi. 31 *Wapôm lomaloma takatu ba hamôḡ ek vi, êḡ ma ôpôviḡ o ek onja.

Êntêk ma loḡḡndê mavi anôḡ te intu tem yaḡḡik thô êndêḡ môlô.

13

Loḡḡndê leḡḡhaviḡ

1 Ôpatu ba hanaḡ abô masôm lôk aḡela iniḡ abô lomaloma ma doḡtom lahaviḡ avômalô ami, yani êḡ hatôm subim atu ba ik ba halaḡ mayaliv lôk yeḡ beḡḡ atu ba ibi ba pôk lili oyaḡ. 2 *Ma ôpatu ba hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ auk bêḡ mena hawa auk hathak auk loḡ kapô ba hanaḡ auk lôkmaḡḡiḡ mena anyô hêvhaviḡ ba hanaḡ ba dumlolê haviyô ba hi, ma doḡtom lahaviḡ mi hêk ôpêḡ ma anêḡ ku ma nôm oyaḡ. 3 Ma anyôla hêv anêḡ nômkama ek hêv ḡê siv sa lôk hêv ida hatôm da atum ma doḡtom miḡ lahaviḡ avômalô ami, nôm êḡ miḡ hêv yanida sa ami.

⁴ Ôpatu ba lahaviņ avômalô, yani ma yôhok mavi ba nêma la êndêņ avômalô. Yani miņ ladaņ lôk ebam yanida ba êmbôi ami. ⁵ Ma miņ indum nôma mama lôk êtôm anyô palonj lôk miņ laņaņa kethen oyaņ lôk embalonj auk esak kambom bôsêbôk ami. ⁶ *Lenjhaviņ ma miņ habôi hathak kambom ami, mi, habôi hathak abô avanônj iyom. ⁷ *Ôpatu ba lahaviņ avômalô hathak hamô maliņayaô ma anêņ hêvhaviņ hamiņ lôklokwaņ. Ma hathak hêv ma ek Wapômbêņ ba hamiņ majaņ.

⁸ Kobom lenjhaviņ i ma anêņ daņ mi. Ma opalêla takatu ba enaņ abô plopet ma thêlônin ku tem anêņ daņ. Lôk abô masôm lomaloma, jinã takêņ tem ênjêk tinin. Lôk auk lôkmaņginj tem ende ba ni. ⁹ Ma alalô ayala Wapômbêņ anêņ auk dokte iyom lôk anaņ anêņ auk dokte iyom. ¹⁰ Ma waklavônj atu ba Yisu endelêm ma ku sapêņ tem êyô anêņ daņ ba injik anônj ma tem enja lonj ek ku takêņ lôkthô. ¹¹ Sêbôk ma ya amena ma yahanaņ abô inaņ amena lôk yalenjhabi inaņ amena ma yenaņ auk inaņ amena. Ma yahabitak anyô ma yahatak auk amena. ¹² Lêk ma alalô ayê lôk anônj ami. Mi. Ayê dahô oyaņ. Ma embenj yam ma tem nagê lôk anônj. Lêk ayala dokte iyom ma embenj yam ma tem nayala anônj binj hatôm

Wapômbêņ lêk hayala alalô lôkthô katô anônj.

¹³ *Ma nôma lô êntêk iyom hêk. Êvhaviņ lôk êv maleņ ek Wapômbêņ ma lenjhaviņ. Ma donjtom lenjhaviņ iyom intu bêņ ek nôma lô êntêk.

14

Alalô lenjnmavi anônj ek nanaņ Wapômbêņ anêņ abô

¹ *Nosopa lonjondê lenjhaviņ iyom ba non-daņvinj ek nonaņ Lovak Mathen anêņ abô lomaloma. Lôk nômbêņ ba nôpôvinj am lôklokwaņ ek nonaņ Wapômbêņ anêņ auk bêņ ek embatho avômalô lonj. ² Ma opalê atu ba hanaņ hathak abô masôm miņ hanaņ hadêņ avômalô pik ami. Mi. Hanaņ hadêņ Wapômbêņ ba hanaņ abô lonj kapô atu ba Lovak Mathen hêv hadêņ yani. Ba anyôla miņ hatôm eyala anêņ ôdônj ami. ³ Ma opalêla takatu ba idum ek nembatho avômalô lonj ma nenaņ Wapômbêņ anêņ abô esak avômalô pik inin abô, ôpêņ havatho thêlô lonj lôk hathô thêlô ba haya lôk hêv abô labali hadêņ i. ⁴ Ma ôpatu ba hanaņ abô masôm havatho yanida lonj. Ma donjtom ôpatu ba hanaņ Wapômbêņ anêņ auk hathak avômalô pik inin abô, yani havatho avômalô êvhaviņ lonj. ⁵ Yalenjhaviņ mômô lôkthô nonaņ abô masôm. Ma donjtom yenaņ auk lôklokwaņ nena nonaņ

* 13:6: Lom 12:9
14:39

* 13:7: 1Pi 4:8

* 13:13: 1Te 1:3

* 14:1: 1Ko 12:31;

Wapômbêḡ anêḡ auk bêḡ ek embatho avômalô loḡ. Ôpatu ba havatho avômalô êvhaviḡ loḡ ma bêḡ anôḡ ek ôpatu ba hanaḡ hathak abô masôm. Ma doḡtom anyôla hik abô êḡ liliḡ ba havatho avômalô êvhaviḡ lôkthô loḡ, êḡ ma mavi anôḡ aêḡ iyom.

6 Aêḡ ba aiyaḡ thêlô, nodanô! Yahathôk ek môlô ba yahanaḡ abô lôk auk mena yahik Wapômbêḡ anêḡ auk loḡ kapô thô mena yahadôḡ avômalô mena yahanaḡ Wapômbêḡ anêḡ auk bêḡ, êḡ ma hatôm yahavatho môlô loḡ. Ma doḡtom yahanaḡ abô masôm ba miḡ môlô oyala ami, êḡ ma yahavatho môlô loḡ aisê? 7 Ma môlô lemimimbi esak abiḡ lôk gita. Thêlô ma miḡ nôḡm lôkmala ami. Ma doḡtom iniḡ asêḡ hamô. Ma thêlôniḡ pôk halaḡ mayaliv êḡ ma tem miḡ alalô nadaḡô iniḡ asêḡ mavi ami. 8 Ma lavuak miḡ halaḡ mavi ami ma avômalô tem nêpôpêk i ek nijik vovak aisê am? 9 Ma môlô vemimbôlêk ma aêḡ iyom. Môlô onarḡ abô masôm ma avômalô tem neyala aisê? Abô êḡ ma hatôm lovak ba miḡ eyala ami. 10 Yakô ek abô lomaloma takatu ba hêk pik bêḡ êntêk lôkthô iniḡ ôdôḡ hamô. 11 Aêḡ ba miḡ yahayala abô atu ba anyô yaḡ hanaḡ anêḡ ôdôḡ ami, êḡ ma hatôm ya anyô loḡ buyarḡ ma yani anyô loḡ buyarḡ. 12 Ma môlô aêḡ iyom. Môlô othak ôpôviḡ ek nundum Lovak

Matherḡ anêḡ ku lomaloma. Aêḡ ba nundilup esak ku yaḡ atu ba tem embatho avômalô êvhaviḡ lôkthô loḡ.

13 Ba intu opalêla takatu ba enarḡ abô hathak abô masôm ma neterḡ mek ek nijik iniḡ abô êḡ liliḡ ek avômalô lôkthô neyala. 14 Ma yahaterḡ mek hathak abô masôm, êḡ ma yadahôlôḡ haterḡ mek êḡ. Ma doḡtom yenaḡ auk miḡ havalorḡ ami. 15 Aêḡ ba yandum aisê? Mek atu ba yadahôlôḡ haterḡ ma yenaḡ auk eterḡ imbiḡ. Lôk yeḡ atu ba yadahôlôḡ hêv ma yenaḡ auk nêḡm imbiḡ. 16 Hôêv lemmavi hadêḡ Wapômbêḡ hathak abô masôm ma ôpatu ba miḡ halaḡô ami tem miḡ hatôm eyala abô atu ba honarḡ ami. Ba tem miḡ enarḡ nena “avanôḡ” esak anêḡm mek êḡ ami. 17 Odanêḡm mek êḡ mavi ma doḡtom miḡ havatho ôpêḡ loḡ ami.

18 Yahamôḡ ek môlô lôkthô hathak yahanaḡ abô masôm ba intu yahanaḡ yalerḡmavi hadêḡ Wapômbêḡ. 19 Ma yahamô ḡê êvhaviḡ malêvôḡ ba yahanaḡ abô bidonḡna hathak avômalô da iniḡ abô ek yanêḡm auk êndêḡ i, êḡ ma mavi. Ma abô daim hatôm 10,000 hathak abô masôm êḡ ma tem thêlô neja auk aisê?

20 *Aiyaḡ thêlô, notak auk hathak nundum kambom êtôm avômena kasek takatu ba miḡ eyala nôḡmla ami ma noja ḡê bôk talarḡ yôv iniḡ auk. 21 *Eto hêk abô

balabuŋ nena Wapômbêŋ hanaŋ avômalô Islel bêŋ ba hanaŋ,

“ Tem yaŋgik vovak ba yanaŋ abô masôm lôk nê pik yaŋ inin abô êndêŋ avômalô, ma doŋtom thêlô tem miŋ nedaŋô ya ami.’

Anyô Bêŋ hanaŋ aêŋ.” *Aisaia 28:11-12*

²² Ba intu abô masôm ma hatôm lavôŋin ba êv hadêŋ nê daluk ek injik i thô. Ma abô takatu ba enaŋ ek havatho avômalô loŋ ma hatôm lavôŋin ba êv hadêŋ nê êvhaviŋ. ²³ *Avômalô êvhaviŋ lôkthô ethak doŋtom ba enaŋ abô masôm lôk vi atu ba miŋ êvhaviŋ ami ba miŋ êdôŋ i ami, elanô abô êŋ, ma tem nenaŋ nena môlô ma avômalô molo. ²⁴ *Ma doŋtom môlô onan Wapômbêŋ anêŋ auk bêŋ ek embatho avômalô vi loŋ, ma auk êŋ intu tem indum abô esak anyô vi ek nede i liliŋ. ²⁵ Malêla takatu ba havuŋi hamiŋ yani kapô tem imbitak yaiŋ. Êŋ ma tem yani endek vadôŋ lêlô ba nêma yeŋ êndêŋ Wapômbêŋ ba enaŋ bêŋ nena, “Avanôŋ biŋ! Wapômbêŋ lêk hamô haviŋ môlô!”

Ku nênem yeŋ lôkthô imbitak thêthôŋ

²⁶ *Aêŋ ba aiaŋ thêlô, alalô nanaŋ aisê? Alalô ayô athak doŋtom ma doho nênem yeŋ ma doho nêndôŋ avômalô ma doho nenaŋ Wapômbêŋ anêŋ

abô loŋ kapô ma doho nenaŋ abô masôm ma doho nenaŋ abô êŋ anêŋ ôdôŋ bêŋ. Nômbêŋ êŋ imbitak aêŋ ek embatho avômalô êvhaviŋ loŋ. ²⁷ Ba intu anyô ju mena lô la nenaŋ abô masôm ma te êmôŋ ma yaŋ embeŋ yam ma te embeŋ yam anôŋ ek anyô lôkauk la hamô ma enaŋ abô êŋ anêŋ ôdôŋ bêŋ. ²⁸ Aêŋ ba ôpatu ba hanaŋ abô masôm anêŋ ôdôŋ bêŋ te miŋ hamô avômalô malêvôŋ ami, êŋ ma ôpatu ba hanaŋ abô masôm bônôŋ ba imiŋ. Yani enaŋ thikuthik êndôk yanida ni ek Wapômbêŋ.

²⁹ *Lokwanju mena lô la takatu ba Wapômbêŋ hêv abô hadêŋ i ek nenaŋ ma takatu ba êmô ek elanô nititiŋ abô takêŋ katô. ³⁰ Anyôla hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô hamiŋ ba Wapômbêŋ hêv abô halôk anyô yaŋ kapô ek enaŋ, ma ôpêŋ êndôk êmô biŋ ma yaŋ atu imbiyô enaŋ ³¹ ek môlô sapêŋ tomtom nonaŋ abô ek avômalô sapêŋ nedaŋô ba neja auk ek embatho i loŋ.

³²⁻³⁴ *Wapômbêŋ hathak hasup avômalô sapêŋ ethak doŋtom lôk kapôlôŋin doŋtom. Ma miŋ hadum nômla mayaliv ami. Aêŋ ba avômalô enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô bêŋ, thêlô ethak eyabiŋ veŋinbôlêk.

Avômalô êvhaviŋ ethak doŋtom êŋ ma avi nêmô bônôŋ. Avômalô ôdôŋ êvhaviŋ takatu ba êmô luvuluvu

* **14:23:** Ap 2:13 * **14:24:** Jon 16:8

* **14:26:** 1Ko 12:8-10 * **14:29:** 1Te

5:21 * **14:32-34:** 1Ko 11:3; 1Ti 2:12

ethak idum aêḡ. Thêlô miḡ hatôm nenanḡ abô ami. Ma thêlôda nêḡ anyô vibiriḡ êtôm atu ba abô balabuḡ hanaḡ. ³⁵ Avômalô êvhaviḡ lêk ethak doḡtom ek nêḡnêḡ yeḡ, ma avi la hamiḡ ba hanaḡ abô, êḡ ma nôḡ mama. Aêḡ ba avi idum ek neḡa auk ma ini unyak am ka miḡ nenanḡ injik vêḡri liḡ.

³⁶ Ma môlô osoḡ nena môlôda intu Wapômbêḡ anêḡ abô anêḡ alaḡ e? ³⁷ *Anyô la hasoḡ nena yani anyô hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô hadêḡ avômalô vi mena hadum Lovak Mathenḡ anêḡ ku lomaloma, êḡ ma enaḡ bêḡ nena abô êntêk yahato ma Wapômbêḡ anêḡ balabuḡ mena mi e? ³⁸ Opalêla takatu ba êpôlik hathak abô êntêk ma nôpôlik esak i aêḡ iyom.

³⁹ Aêḡ ba aiyaḡ thêlô, nôpôviḡ am ek nonaḡ Wapômbêḡ anêḡ auk bêḡ ek embatho avômalô loḡ ma miḡ nôḡgwêk abô masôm loḡ siḡ ami. ⁴⁰ Ma nundum ku lôkthô thêthôḡ ma miḡ mayaliv ami.

15

Kilisi bôk hama ba haviyô hathak loḡbô

¹ Aiyaḡ thêlô, yahadum ek yaḡgik môlônim auk liḡ esak Abô Mavi takatu ba bôk yahanaḡ hadêḡ môlô yôv. Môlô bôk olaḡô ba lêk umiḡ lôklokwaḡ. ² Ma doḡtom yakô môlônim ôêvhaviḡ êḡ anêḡ anôḡ mi. Môlô ovaloḡ abô

takatu ba bôk yahanaḡ bêḡ hadêḡ môlô lôklokwaḡ êḡ ma tem nêḡ môlô bulubiḡ.

³ *Abô bôk êdôḡ ya hathak ma yahadôḡ môlô aêntêk. Abô êntêk ma auk lôkthô anêḡ ôdôḡ. Kilisi hama ek hêv alalôaniḡ kambom lôkthô vê hatôm atu ba bôk eto yôv.

⁴ *Ba elav yani ma wak te lô ma haviyô hatôm atu ba bôk eto yôv. ⁵ *Pita hayê yani vêḡ ma aposel laumiḡ ba lahavuḡu êyê yani.

⁶ Vêḡ ma avômalô êvhaviḡ hatôm 500 ethak doḡtom êḡmô ba êyê yani. Bêḡ anôḡ êḡmô lôkmala ma vi bôk ema. ⁷ *Ma yani hik i thô hadêḡ Jems vêḡ ma aposel lôkthô. ⁸ *Ma ya hatôm amena atu ba evolonḡ ba intu yani hiki thô hadêḡ ya havenḡ yam anôḡ.

⁹ *Yahabuliḡ Wapômbêḡ anêḡ avômalô êvhaviḡ ba intu yahatôm aposel yaônalôk ba ya miḡ anyô mavi ek nendam ya nena aposel ami. ¹⁰ *Ma Wapômbêḡ hêv anêḡ wapôm hadêḡ ya ba hik anôḡ ek yambitak aposel. Yahadum ku bêḡ anôḡ hamôḡ ek aposel vi. Ma doḡtom yada miḡ yahadum ku takêḡ ami ma Wapômbêḡ anêḡ wapôm atu ba hamô haviḡ ya. ¹¹ Yêlô lôk aposel sapêḡ athak anaḡ abô doḡtom hadêḡ môlô ba abô takêḡ intu bôk ôêvhaviḡ yôv.

Avômalô ḡama tem nimbiyô

* **14:37:** 1Jon 4:6 * **15:3:** Ais 53:5-12 * **15:4:** Mat 12:40; Ap 2:24-32 * **15:5:** Mat 28:16-17; Luk 24:34 * **15:7:** Ap 1:3-4 * **15:8:** Ap 9:3-6 * **15:9:** Ep 3:8; 1Ti 1:15 * **15:10:** 2Ko 11:23

12 Yêlô athak anañ nena Yisu haviyô anêḡ ḡama ma aisê ka mômô vi onañ nena miḡ hatôm imbiyô ami? 13 Aêḡ ba ḡê ḡama miḡ iviyô ami, êḡ ma Kilisi miḡ bôk haviyô anêḡ ḡama ami. 14 Ma Kilisi miḡ bôk haviyô hathak loḡbô ami, êḡ ma yêlôaniḡ abô takatu ba anañ ma anêḡ anôḡ mi hatôm mômônim ôêvhaviḡ anêḡ anôḡ mi aêḡ iyom. 15 Yêlô anañ nena Wapômbêḡ bôk hik Kilisi liḡ. Ma ḡê ḡama miḡ iviyô hathak loḡbô ami, êḡ ma Wapômbêḡ miḡ bôk hik Kilisi liḡ ami ba yêlô êv Wapômbêḡ anêḡ abô lelaliliḡ ba adum hatôm abôyaḡ. Êḡ ma malaiḡ bêḡ. 16 Ma ḡê ḡama miḡ iviyô ami, êḡ ma Kilisi miḡ bôk haviyô haviḡ ami. 17 Ma Kilisi miḡ haviyô ami, êḡ ma mômônim kambom hamô denañ ba mômônim ôêvhaviḡ miḡ hatôm nêḡ mômô sa ami. 18 Ba avômalo takatu ba bôk êmô haviḡ Yisu Kilisi ba ema ma thêlô êḡ bôk êv yak haviḡ. 19 Ma alalô asoḡ nena alalôaniḡ êvhaviḡ hêv alalô sa hamô pik êntêk iyom, êḡ ma alalô kambom anôḡ ma ḡê puliḡ takatu ba avômalo vi enañ nena “Alikaknena!” êmô mavi ek alalô.

Yisu haviyô anêḡ ḡama

20 Ma doḡtom Kilisi bôk haviyô yôv anêḡ ḡama. Yani hatôm vuḡ mômô atu ba halôk mômô ba hayôk. Ba alalô ayê vuḡ mômô êḡ ma ayala nena

bêḡ anôḡ tem êyôk embeḡ yam. Ma Yisu haviyô mômô ba ḡê ḡama lôkthô tem nimbiyô esak loḡbô aêḡ iyom. 21 *Ma anyô yaḡ hadum ba ḡama habitak. Ma yaḡ hadum ba ḡê ḡama iviyô hathak loḡbô. 22 Aêḡ ba alalô ma Adam anêḡ avômalo ba intu tem nama. Ma doḡtom vi atu ba êvhaviḡ Kilisi tem neja lôkmala esak loḡbô. 23 *Ba ôdôḡ ju êḡ iniḡ wakma da hamô. Kilisi ma hatôm vuḡ yôk mômô atu ba bôk haviyô ba tem endelêḡ ek anêḡ avômalo nimbiyô aêḡ iyom. 24-25 *Kilisi tem eyabiḡ anêḡ nômkama lôkthô endeba etak ḡê takatu ba ik vovak hadêḡ yani nêḡmô vakapô vibiḡ am. Êḡ ma pik lo leḡ anêḡ daḡ tem êyô ma tem imbuliḡ kiḡ lo ḡê bêḡbêḡ ma ḡgôk lomaloma. Ma nêḡm loḡ lôkliḡyak êmbôni êndêḡ Lambô Wapômbêḡ. 26 *Ma nôḡ kambom anôḡ atu ba yani imbuliḡ embeḡ yam, êḡ ma ḡama 27 *hatôm bôk enañ nena,

“Bôk etak nômkama lôkthô hamô yani vakapô vibiḡ.” *Kapya Yeḡ 8:6*

Aêḡ ba Wapômbêḡ da hatak nômkama lôkthô hamô Kilisi vakapô vibiḡ. Ba intu alalô lôkthô ayala nena nômkama lôkthô tem êmô Kilisi vakapô vibiḡ ma doḡtom Wapômbêḡ da hamô vuliḡ. 28 Wapômbêḡ hadum anêḡ ku hatak nômkama sapêḡ hamô Kilisi vakapô vibiḡ endeba anêḡ

* 15:21: Lom 5:12

* 15:23: 1Te 4:16; ALK 20:5

* 15:24-25: Mat 22:44

* 15:26: ALK 20:14

* 15:27: Sng 8:6

daŋ ma tem etak Nakaduŋ êmô yani vibinŋ, Lambô atu ba hatak nômkama lôkthô hamô Nakaduŋ vibinŋ ek Wapômbêŋ êmô nômkama sapêŋ vulinŋ.

²⁹ Ma nê ŋama miŋ ewa lôkmala hathak loŋbô ami ma aisê hathak nê takatu ba ithik ŋaŋ ek nê nê nê nê nê ŋama sa? Aêŋ ba nê ŋama miŋ iviyô ami ma idum aêŋ eka?

³⁰ *Ma aisê ka yêlô ana loŋ takatu ba yêlô apôm malaiŋ lomaloma? ³¹ Wak nômbêŋ intu ma yahama! Aiyaŋ thêlô, yahabôya hathak môlô ek môlônim ôêvhaviŋ Yisu Kilisi alalôaniŋ Anyô Bêŋ atu ba hadum ku hamiŋ môlô ba yahanaŋ abô avanôŋ. ³² *Bôk yaha Epesus yôv ek yangik vovak imbiŋ alim kambom atu. Ma abô hathak nê ŋama iviyô hathak loŋbô ma abô êŋ abôyaŋ, êŋ ma tem miŋ yandum aêŋ ami. Mi. Tem yasopa avômalô iniŋ abô nena,

“Alalô nanŋaŋ ba nanum yapiŋ ek yamuŋ ma tem alalô nama.”
Aisaia 22:13

³³ Abô bute hanaŋ nena, “Avômalô kambom ethak ibuliŋ avômalô mavi.” Ba intu miŋ nosopa avômalô takatu ba esau môlô ami. ³⁴ Môlô doho miŋ oyala Wapômbêŋ ami. Ba intu yahanaŋ ek nê mama êndêŋ môlô. Aêŋ ba môlô nubiyô nombeŋ thêthôŋ ba notak unim kambom.

Kupik atu ba haviyô

hathak loŋbô ma tem yaŋda

³⁵ Ma doho enaŋ, “Avômalô ŋama tem nimbiyô aisê? Ma tem neja kupik alê?” ³⁶ *Môlô avômalô auk mi! Miŋ hovatho yaŋvêk ami êŋ ma tem enja lôkmala esak loŋbô aisê? ³⁷ Hovatho ku te ma hovatho anêŋ anôŋ e? Mi. Hovatho anêŋ vêk iyom. ³⁸ Wapômbêŋ da hêv yaŋvêk takêŋ iniŋ liŋkupik hatôm yanida anêŋ lahaviŋ. Yani hêv yaŋvêk takêŋ da leŋviŋkupik tomtom. ³⁹ Vathiap lôkthô miŋ hatôm doŋtom ami. Anyô iniŋ vathiap yaŋda, ma alim iniŋ te da, menak iniŋ te da, ma alim ŋgwêk iniŋ te da. ⁴⁰ Ma nômkama leŋ hamô ma nômkama pik hamô. Ma nômkama leŋ da anêŋ lêlêyaŋ hamô ma nômkama pik anêŋ lêlêyaŋ da hamô aêŋ iyom. ⁴¹ Ma wak anêŋ lêlêyaŋ yaŋda ek ayôŋ anêŋ ma vuliŋ anêŋ te da. Ma vuliŋ lomaloma da iniŋ lêlêyaŋ hamô aêŋ iyom.

⁴² Ma kupik takatu ba iviyô hathak loŋbô iniŋ lêlêyaŋ hamô aêŋ iyom. Ma kupik atu ba elav halôk lôv ma hapalê. Ma kupik atu ba haviyô êŋ ma yaŋda ba tem miŋ epalê ami. ⁴³ *Kupik atu ba elav êŋ ma anêŋ athêŋ mi. Ma kupik atu ba haviyô hathak loŋbô êŋ ma lôkmaŋgiŋ. Ma kupik atu ba elav, êŋ ma vauna. Ma kupik atu ba haviyô hathak loŋbô ma anêŋ lôklokwaŋ bomaŋ. ⁴⁴ Kupik atu ba elav ma kupik pik. Ma kupik atu

ba haviyô hathak loᅇbô ma kupik dahô lôkmala. Avanôᅇ, Kupik pik hamô ba intu kupik leᅇ hamô aêᅇ iyom.

45 *Bôk eto nena,

“Adam môᅇ habitak hatôm
nôm lôkmala.” *Môᅇ
Anôᅇ 2:7*

Ma donᅇtom Adam yaᅇ atu ba havenᅇ yam ma kupik dahô lôkmala anêᅇ ôdôᅇ ba tem nêᅇm lôkmala. 46 Aêᅇ ba dahô êᅇ miᅇ habitak môᅇ ami. Ma kupik pik atu ba hamôᅇ vêᅇmam ka miᅇ dahô lôkmala êᅇ havenᅇ yam. 47 Ma anyô môᅇ habitak anêᅇ pik ma anyô yaᅇ havenᅇ yam halêᅇm anêᅇ malak leᅇ aêᅇ iyom. 48 Aêᅇ ba avômalô takatu ba êᅇmô pik, êᅇ ma anyô pik atu anêᅇ. Ma avômalô malak leᅇ ma êᅇtôm anyô malak leᅇ atu anêᅇ. 49 Alalô lêᅇk awa leᅇviᅇkupik anyô pik anêᅇ ma embenᅇ yam ka tem naja anyô malak leᅇ anêᅇ liᅇkupik aêᅇ iyom.

50 Aiyaᅇ thêlô, yahanan nena kupik lôᅇk thalalenᅇ atu ba hapalêᅇ tem miᅇ êᅇmô Wapômbêᅇ anêᅇ loᅇ lôkliᅇyak ami. Ma nôᅇm atu ba hapalêᅇ tem miᅇ enja nôᅇm atu ba tem miᅇ epalêᅇ anêᅇ loᅇ ami. 51 *Nodaᅇᅇ! Ya tem yanaᅇ abô loᅇ kapô te êᅇndêᅇ mômô. Alalô sapêᅇᅇ tem miᅇ nama ami ma leᅇviᅇkupik sapêᅇᅇ tem imbitak yaᅇda. 52 Alalô tem nadaᅇᅇ abiy ali atu ba anêᅇ daᅇ anêᅇ asêᅇ ma kasana

ma tem ᅇê ᅇama nimbiyô ma kupik palêᅇ mi ma alalô tem nambitak yaᅇda. 53 *Ma kupik palêᅇ êᅇ imbuliv i esak kwêᅇv yaᅇ atu ba tem miᅇ epalêᅇ ami. Ma kupik ᅇama êᅇ imbuliv i esak kwêᅇv yaᅇ atu ba tem miᅇ ema ami.

54 *Ma kupik palêᅇ êᅇ havuliv i hathak kwêᅇv yaᅇ atu ba tem miᅇ epalêᅇ ami lôᅇk kupik ᅇama havuliv i hathak kwêᅇv yaᅇ atu ba tem miᅇ ema ami aêᅇ iyom, êᅇ ma abô atu ba bôᅇk eto tem imbitak avanôᅇ nena,

“Lôᅇklokwaᅇ loᅇvak ba
hatôᅇkwêᅇ ᅇama.” *Ai-
saia 25:8*

55 **“ᅇama ma anêᅇm lôᅇklokwaᅇ
o loᅇvak êᅇsêᅇ?*

*ᅇama ma anêᅇm siniᅇ
nuᅇᅇgwik anyô vônô
êᅇsêᅇ?” Hosea 13:14*

56 *ᅇama anêᅇ siniᅇ ma kam-
bom lomaloma. Ma kam-
bom hawa lôᅇklokwaᅇ hêᅇk bal-
abuᅇ. 57 Ba nanêᅇm leᅇᅇᅇmavi
êᅇndêᅇ Wapômbêᅇ! Yani hêᅇv
alalôaniᅇ Anyô Bêᅇ ᅇisu Kilisi
atu ba hadum ba alalô athak
loᅇvak.

58 Yenaᅇ aiyaᅇ lôᅇkma anôᅇ,
mômô oyala nena udum Anyô
Bêᅇ anêᅇ ku ba ku êᅇ tem
miᅇ anôᅇ mi ami. Mi. Ba
intu numiᅇ lôᅇklokwaᅇ ma miᅇ
notak nôᅇmla ek êᅇyôᅇkwiᅇ mômô
ami. Ma nôᅇnêᅇm am dedaᅇᅇ
ek nundum Wapômbêᅇ anêᅇ
ku êᅇ.

16

Pol hanaᅇᅇ hathak da atu ni

* 15:45: Stt 2:7 * 15:51: Mat 24:31; 1Te 4:15-17 * 15:53: 2Ko 5:4 * 15:54:

Ais 25:8 * 15:55: Hos 13:14 * 15:56: Lom 7:13

Jelusalem

1 *Yahanaŋ abô êntêk hathak da takatu ba tem môlô nônnêm êndêŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô mathenŋ. Nundum êtôm atu ba yahanaŋ hadêŋ avômalô êvhaviŋ takatu ba êmô Galesia. 2 Sonda lôkthô anêŋ wak te môŋ ma vithêla atu ba ôpôm ma nômbi sam ni lodôŋlodôŋ ba notak valuseleŋ da êndôk kolopak te ek imbitak bêŋ anôŋ ek yahayô ma da takêŋ bôk usup yôv. 3 Ma nodam anyô doho ek yato kapyâ te imbiŋ ek injik i thô ek neja môlônim wapôm takêŋ ba ini Jelusalem. 4 Injo. Tem yana mena mi la. Yaha ma tem nê êŋ nimbiŋ ya ek yêlô ana.

Pol lahaviŋ ni Kolin

5 *Tem yana Masedonia ba yamô wak doho vêm ka tem yasôk ek môlô. 6-7 *Yahathôŋ. Miŋ yalenŋhaviŋ yanġê môlô ma yatak môlô kethenŋ ami. Yalenŋhaviŋ nena yamô imbiŋ môlô êtôm wak doho vêmam êtôm Anyô Bêŋ anêŋ lahaviŋ. Ba intu beleŋ simbak haviŋ ba tem yamô imbiŋ môlô wak doho mena injo ek batu môlô nônnêm ya sa ek loŋ alêla takatu ba tem yana. 8-9 *Avômalô Epesus bêŋ anôŋ ethak êdô yenaŋ ku. Ma doŋtom loŋôndê nindum ku ek nênnêm i sa lêk abyanaŋ ba intu tem yamô loŋ êŋ endeba Pentikos.

10 *Timoti hadum Anyô Bêŋ anêŋ ku hatôm ya. Ba intu yani hathôk ma môlô noyabiŋ am ek yani miŋ êk esak môlô ami. Ma wak takatu ba hamô haviŋ môlô ma noyabiŋ yani mavi. 11 *Ma miŋ nôndô ek noja yani thô ami. Ma hatak môlô ma nônnêm yani ni lôk lamavi ek batu endelêm êndêŋ ya. Tem yayabiŋ yani lôk iviyaŋ takatu ba tem nêlêm nimbiŋ yani.

12 *Yahanaŋ hathak alalôaniŋ aiaŋ Apolo. Yahanaŋ abô lôklokwaŋ ek yani êsôk imbiŋ iviyaŋ doho ek nêġê môlô. Yani popabuk ek êsôk ma tem yani êsôk êndêŋ wak alê atu ba yanida lahaviŋ.

13 Nômô lêlê lôk nobalon êvhaviŋ loŋ. Numiŋ lôklokwaŋ êtôm anyô nê. 14 Ma nundum nômkama lôkthô esak leniŋhaviŋ iyom.

15 *Môlô oyala nena Stepanas lôk anêŋ avômalô, thêlô ma avômalô êvhaviŋ môŋ hamô Akaia. Ma thêlô êv i dedaun ek êv avômalô mathenŋ sa. Aiaŋ thêlô, yahêv abô lôklokwaŋ hadêŋ môlô 16 ek nômmô avômalô takêŋ lôk avômalô takatu ba ethak idum Wapômbêŋ anêŋ ku vibiŋ. 17 Ya miŋ yahamô haviŋ môlô ami ba yalenŋ hik ya bêŋ anôŋ. Ma doŋtom Stepanas lo Potunatus ma Akaikus lêk êlêm ba intu yalenŋ halôk biŋ 18 lôk yalenŋ mavi. Ma môlô aêŋ iyom. Aêŋ

* 16:1: Lom 15:25-26; 2Ko 8:1-9

* 16:5: Ap 19:21

* 16:6-7: Lom 15:24

* 16:8-9: Ap 19:8-10; 2Ko 2:12

* 16:10: 1Ko 4:17

* 16:11: 1Ti 4:12

* 16:12: 1Ko 3:6

* 16:15: 1Ko 1:16

ba noja nê anêḡ aêḡ thô êtôm
nê athêḡ bêḡ.

Abô anêḡ daḡ

¹⁹ *Avômalô êvhaviḡ anêḡ
plovins Esia êv iniḡ leḡiḡmavi
hadêḡ môlô. Akwila lo Plisila
enaḡ iniḡ leḡiḡhaviḡ anôḡ
hathak Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ
lôk avômalô vi atu ba êv yeḡ
êmô thai iniḡ unyak. ²⁰ Nê
êvhaviḡ lôkthô anêḡ loḡ êntêk
êv iniḡ leḡiḡmavi hadêḡ môlô.
Ma nokam am esak kobom
yôhok mathêḡ.

²¹ Ya Pol da yahato
yaleḡmavi êntêk hathak ya da
yabaheḡ.

²² *Anyôla miḡ lahaviḡ
Anyô Bêḡ ami, vovaḡ tem
êpôm yani. Ôlêm, Anyô Bêḡ.

²³ Anyô Bêḡ Yisu anêḡ
wapôm êmô imbiḡ môlô.

²⁴ Yenaḡ yaleḡhaviḡ êmô
imbiḡ môlô lôkthô esak Yisu
Kilisi anêḡ athêḡ.

* **16:19:** Ap 18:2,18,26 * **16:22:** Gal 1:8-9; ALK 22:20

Kapyã yaŋ atu ba Pol hato hi Kolin Abô môŋ

Kêdônwaga abôyaŋ êmô Kolin ba enaŋ nena Pol miŋ aposel anôn ami. Lôk enaŋ nena Pol ma anyô abôyaŋ. Pol halaŋô abô takêŋ ba intu hato kapyã êntêk ek injik thô nena nê takêŋ iniŋ abô ma abôyaŋ. Ma hanaŋ haviŋ nena da takatu ba thêlô bôk enaŋ nena tem nênem ma nênem ni.

Pol hamô Masedonia ba hato kapyã êntêk hadêŋ 55 AD la.

¹ Ya Pol atu ba Wapômbêŋ lahaviŋ yambitak êtôm Yisu Kilisi anêŋ aposel yai lôk aiyaŋ Timoti ato kapyã êntêk hadêŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô anêŋ Kolin lôk avômalô mathêŋ takatu ba êmô plovins Akaia.

² Wapôm lôk labali êlêm anêŋ Kamik Wapômbêŋ lôk Anyô Bêŋ Yisu Kilisi.

Wapômbêŋ atu hêv alalô thêvô

³ *Nambô Wapômbêŋ. Yani ma alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ lambô ma lahiki anêŋ alaŋ ba hêv alalô thêvô lôk hêv alalô sa. ⁴⁻⁵ *Alalô athak apôm Kilisi anêŋ malaiŋ lomaloma ba hayô siŋ ba halelope. Ma donjom yani hathak hêv alalô thêvô

aêŋ iyom. Aêŋ ba alalô apôm malaiŋ ma hêv alalô thêvô ek nanêm avômalô takatu ba ewa malaiŋ thêvô esak thêvô atu ba bôk Wapômbêŋ hêv hadêŋ alalô. ⁶ Ma yêlô apôm malaiŋ ek môlô noja bulubiŋ lôk thêvô. Ma Kilisi hêv yêlô thêvô êŋ ek môlô noja aêŋ iyom. Aêŋ ba ôpôm malaiŋ hatôm yêlô êŋ ma thêvô êŋ hadum ba tem numiŋ lôklokwaŋ lôk maliŋyaô. ⁷ Môlô unim malaiŋ hatôm yêlôaniŋ ma yêlô aêv maleŋiŋ nena môlô tem numiŋ lôklokwaŋ ba noja thêvô êtôm intu yêlô awa.

⁸ *Aiyaŋ thêlô, nodanô! Yêlô bôk amô plovins Esia ma awa malaiŋ lôk vovaŋ bêŋ aleba hamô yêlô lu ba malimmalim ba ason nena tem nama. ⁹ Avanôn! Yêlô kapôlônŋiŋ hanaŋ nena tem yêlô nama êtôm enaŋ hathak anyô kambom hamiŋ loŋ idum abô. Malaiŋ êŋ hadum ba yêlô anaŋ nena, “Wapômbêŋ da iyom hatôm ma yêlô mi. Yani iyom intu hik nê ŋama liŋ.” ¹⁰⁻¹¹ *Yani hêv yêlô vê hêk malaiŋ takatu ba hadum ek injik yêlô vônô ma hawa yêlô hathak loŋbô. Môlônim ku hêk ek notêŋ mek ma yêlô aêv maleŋiŋ nena tem yani nênem yêlô bulubiŋ. Avanôn! Avômalô bêŋ anôn netêŋ mek êndêŋ Wapômbêŋ ma tem nênem wapôm êndêŋ yêlô. Ma tem avômalô bêŋ anôn nêgê

* 1:3: Lom 15:5 * 1:4-5: Sng 34:19
2Ti 4:18

* 1:8: Ap 19:23; 1Ko 15:32 * 1:10-11:

lôk nenanj lenjnmavi êndênj Wapômbênj.

Pol miñ hasau avômalô Kolin ami

12-14 *Yêlô miñ asopa auk pik ami. Mi. Wapômbênj hêv wapôm ba intu yêlô lêk atitij yêlôaniñ ku ba ayê nena avalonj Wapômbênj anênj auk ba ananj abô anônj ma miñ avôv môle nim auk ek yêlô aêv yêlôda lij ami. Yêlô adum aênj hadênj avômalô lôkthô. Ma sêbôk atu ba amô havinj môle ma yêlô ayabinj i dedaunj mavi ek nandum aênj iyom. Ma abô takatu ba bôk yêlô ato hadênj môle ênj ma yêlôaniñ auk anônj ba môle lêk osam ba oyala yôv. Aênj ba yêlô ayê yêlôaniñ ku nena mavi. Ma lêk môle oyala yêlôaniñ auk dokte. Yakô vêmam ka tem môle noyala yêlôaniñ auk lôkthô ma tem alalô napesanj abô imbinj i. Ma waklavônj Anyô Bênj Yisu anênj endelêm ma tem môle nobam yêlô êtôm atu ba tem yêlô nabam môle aênj iyom.

15-16 *Ma yahayala nena môle nim auk ma hatôm yenanj. Ba intu yalenjhavinj yasôk ek môle vêm ka yana plovins Masedonia ma yambôalêm esak lonjbô ek môle nônem ya sa ek nôpôpêk nômkama ek yana Judia. Ba intu yalenjhavinj yasôk ek môle bôlônj ju ma yanêm yalenjmavi bôlônj ju êndênj môle. 17 Ma donjom yahik yenanj auk lilinj. Ba lêk

môle onanj nena ya anyô auk pik ba yahasau môle ba miñ yahathôk ami. Ba môle onanj nena ya hathak yahananj abô luvi nena “avanônj” lo “mi”, aênj e?

18 Wapômbênj hathak hanaanj abô avanônj iyom. Ba intu yêlôaniñ abô takatu ba ananj ma avanônj aênj iyom ba miñ ananj abô takênj lôk lenj luvi ami. 19 *Yisu Kilisi ma Wapômbênj nakadunj ôpatu ba ya lôk Silas ma Timoti ananj anênj abô bênj hadênj môle ba Wapômbênj hanaanj abôla hathak yani ma miñ hasau ami. Mi! Yisu Kilisi ma Wapômbênj anênj “avanônj!” 20 *Wapômbênj habutinj abô lomalama ba hanaanj, “Avanônj! Yisu Kilisi tem injik yenanj abô sapênj thô.” Ba intu alalô aêvhavinj Kilisi ba ananj nena “avanônj” ek Wapômbênj enja athênj lôkmanjinj. 21 Ma Wapômbênj da hanaanj nena alalô ma Kilisi anênj avômalô ba habi banj hayô hêk yani lôk alalô aênj iyom ek embatho alalô lonj ek nambitak anênj avômalô. 22 *Ma hakak sêk hayô hêk alalô ek injik thô nena alalô ma anênj avômalô ma hatak anênj dahô halôk alalô kapôlônjinj ek nayala nena anênj abô tem injik anônj.

23-24 *Yêlô miñ anyô bênj ek nasanj môle ba nananj nena, “Nônemimbinj.” Mi! Môle da bôk ôêvhavinj ba uminj

* 1:12-14: 2Ko 5:12; Plp 2:16 * 1:15-16: 1Ko 16:5-6 * 1:19: Ap 18:5 * 1:20:

ALK 3:14 * 1:22: 2Ko 5:5; Ep 1:13-14

* 1:23-24: 1Pi 5:3

lôklokwaŋ yôv. Ba intu alalô ñê lôk iviyaŋ ek nandum ku imbiŋ i ma nanêm leŋŋmavi ni ba êlêm. Aêŋ ba yahamiŋ Wapômbêŋ ma ba yahanan abô êntêk. Yakô yasôk Kolin ma tem yanêm malaiŋ êndêŋ môlô ba intu miŋ yahathôk ami.

2

1 *Ba yenaŋ auk thektheke nena tem miŋ yasôk lôk malaiŋ bôlôŋ te imbiŋ ami.

2 Yahêv malaiŋ hadêŋ môlô ma opalê te tem indum yalenmavi? Môlô takatu ba yahêv malaiŋ e? Yakô mi.

3 Môlô ma avômalô takatu ba othak udum yalenmavi.

Aêŋ ba bôk yahato kapya ek alalô miŋ naja malaiŋ ami. Yenaŋ auk ma thektheke nena alalô lôkthô lêk athak doŋtom lôk leŋŋmavi iyom.

4 *Yalenmalaiŋ lôk yalen hik ya ma yahalaŋ ma bôk yahato kapya bôsêbôk lôk yamalen thôk. Miŋ yahato kapya êŋ ek nêm môlô malaiŋ ami. Mi. Yahato ek injik thô nena yalenhaviŋ môlô bêŋ anêŋ.

Nodate kapôlômim ek ñê idum kambom

5 Malaiŋ takatu ba ôpatu hêv hadêŋ ya Pol ma hatôm hêv malaiŋ êŋ hadêŋ alalô lôkthô. Betha ya iyom mena alalô lôkthô la. 6 Malaiŋ takatu ba bôk avômalô êvhaviŋ êv hadêŋ yani ma hatôm. 7 Ma ôpatu ba kapô malaiŋ kambom ma nodate kapôlômim ek yani ma noja

yani itup siŋ ek miŋ la injiki ami. 8 Ba intu yahanan lôklokwaŋ nena môlô nopesaŋ abô ba lemimmavi esak yani.

9 Bôk yahato hathak malaiŋ takatu ek injik môlô thô ek yangê nena môlô ôtôm avômalô osopa abô mena mi e? 10 Injo. Betha ôpêŋ hadum kambom ami la. Ba intu nodate kapôlômim ek ôpêŋ ek yandate yenaŋ aêŋ iyom. Yahamiŋ Kilisi ma, ma tem ênjê nena lêk yahalate yakapôlôŋ ek yani ek yanêm môlô sa 11 *ek alalô miŋ natak sawa bute ênjêk ek Sadaŋ esau alalô ami. Alalô ayala anêŋ auk êŋ.

Aposel ma tabô lukmuk anêŋ ñê ku

12 *Anyô Bêŋ da hadum ba yaha Tloas ek yanaŋ anêŋ Abô Mavi atu ba hathak Kilisi bêŋ. 13 *Ma doŋtom miŋ yahapôm Titi ami denaŋ ba yakapôlôŋ malaiŋ ba yahanan yaŋsiŋ ma yaha plovins Masedonia.

14 Aêŋ ba nanêm leŋŋmavi êndêŋ Wapômbêŋ. Yani lovak ba halom alalô takatu ba Yisu Kilisi anêŋ avômalô ba aloyeŋ lôk leŋŋmavi. Wapômbêŋ hadum ku hamô alalô kapôlôŋiŋ ba intu avômalô tem neja anêŋ auk êtôm nômla ôv mavi emben luvuluvu. 15 Alalô ma Kilisi anêŋ da atu ba ôv mavi ba êv hadêŋ Wapômbêŋ ba avômalô lôkthô iliŋu ôv êŋ. Avômalô takatu ba ewa bulubiŋ lôk

* 2:1: 1Ko 4:21 * 2:4: Ap 20:31 * 2:11: Luk 22:31 * 2:12: Ap 14:27; 1Ko 16:9 * 2:13: Ap 20:1

takatu ba i loŋ nimbulin i. ¹⁶ *Avômalô vi ilinju alalô hatôm nô m ôvpalê takatu ba hadum ek ema ba havôv thêlô i ek nema. Ma vi ilinju alalô hatôm nô m ôv lôkmala takatu ba havôv i ek nê m lôkmala. Aêŋ ba anyôla miŋ lôkmaŋgiŋ anôŋ ek indum Wapômbêŋ anêŋ ku ami. ¹⁷ Avômalô doho iluviŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ek neja valuseleŋ. Yêlô ma Kilisi anêŋ avômalô takatu ba Wapômbêŋ hêv ba amiŋ thohavloma. Aêŋ ba anaŋ abô te ma avanôŋ iyom.

3

¹ *Môlô oson nena yêlô aêv i liŋ e? Mi. Yêlô miŋ anaŋ hadêŋ môlô nena noto kapy a lôk abô mavi ek avômalô vi neja yêlô thô ami. Mi. Avômalô vi idum aêŋ. Ma yêlô ma mi. ² *Môlôda intu yêlôaniŋ kapy a atu eto hêk yêlô kapôlôŋiŋ. Ba avômalô lôkthô esam ba eyala. ³ *Môlô uik thô nena môlô ma kapy a halê m anêŋ Yisu. Ba yêlôaniŋ ku anêŋ anôŋ ma miŋ eto hathak kêlêpê ami ma hathak Wapômbêŋ lôkmala anêŋ Lovak Mathêŋ. Miŋ eto hathak valu petap ami ma halôk anyô kapôlôŋiŋ.

⁴ Yêlô ma Kilisi anêŋ avômalô takatu ba amiŋ Wapômbêŋ ma. Aêŋ ba intu alalô ayala avanôŋ biŋ nena abô takêŋ ma avanôŋ iyom. ⁵ Yêlô da ma lôkmaŋgiŋ ba

hatôm nanaŋ, “Yêlô hatôm.” e? Mi. Wapômbêŋ da hadum ba ku takatu ba yêlô adum ma habitak mavi. ⁶ *Tabô bô takatu ba eto hathak hik avômalô vônô. Ma doŋtom Lovak Mathêŋ hêv lôkmala. Wapômbêŋ hadum yêlô abitak lôklokwaŋ ek nandum tabô lukmuk anêŋ ku atu ba miŋ eto ami. Mi. Lovak Mathêŋ da hayabiŋ.

Tabô lukmuk anêŋ lôkmaŋgiŋ

⁷ *Tabô bô ma edabêŋ valu ba eto hathak. Ma deda bêŋ habi hayô hêk Mose ba habi avômalô Israe l maleŋiŋ loŋ ba miŋ hatôm nêgê Mose thohavloma ami. Vê m ma deda hale hi yaôna ma doŋtom thêlô miŋ hatôm nêgê ami denaŋ. Odaŋô! Tabô halê m lôk deda bêŋ ma doŋtom anêŋ ku ma havôv ŋama halê m haviŋ. ⁸ Ma Lovak Mathêŋ anêŋ ku hamôŋ lôk anêŋ deda ma lôkmaŋgiŋ anôŋ ek tabô bô anêŋ. ⁹ *Odaŋô! Tabô bô anêŋ ku ma halê m lôk deda. Ma doŋtom avômalô miŋ esopa ami ba intu Wapômbêŋ hanaŋ, “Môlô noma.” Ma tabô lukmuk anêŋ ku ma hapesaŋ loŋôndê ek indum avômalô nimbitak thêthôŋ. Ba intu anêŋ deda ma mabuŋ anôŋ hamôŋ ek tabô bô anêŋ. ¹⁰ Deda haveŋ yam hamôŋ ek yaŋ bô ba deda bô lêk hi ba mi. ¹¹ Ma yaŋ halê m lôk deda ma doŋtom lêk hale

* **2:16:** Luk 2:34; 2Ko 3:5-6 * **3:1:** Ap 18:27; 2Ko 5:12 * **3:2:** 1Ko 9:2 * **3:3:** Kis 24:12; Jer 31:33; Ese 36:26-27 * **3:6:** Jer 31:31; Jon 6:63; 1Ko 11:25 * **3:7:** Kis 34:29 * **3:9:** Lo 27:26; Lom 1:17

hi mabô. Ma yaŋ ma tem ida imbi deda wak nômbênj intu. Ba intu anêŋ deda ma lôkmaŋgiŋ anôŋ ek yaŋ.

12 Aêŋ ba yêlô aêv maleŋiŋ hadêŋ tabô lukmuk. Ba intu miŋ akô ami ma anañ Wapômbêŋ anêŋ abô bêŋ. 13 *Yêlô miŋ avuliv maleŋiŋ siŋ hatôm Mose ami. Deda thohavloma hale hi yaôna ma doŋtom yani havuliv ma siŋ ba miŋ hatôm avômalô Israeël nêgê ami. 14 Thêlô esam balabuŋ tabô takêŋ ma doŋtom iniŋ auk thekthek hatôm ivuliv i siŋ ba intu miŋ eyala abô takêŋ ami aleba lêk êntêk. Anyôla miŋ hatôm nêv sôp êŋ vé ênjêk anêŋ auk ek eyala abô takêŋ ami. Mi. Kilisi iyom. 15 Avanôŋ! Lêk êntêk nê bêŋbêŋ esam Mose anêŋ balabuŋ ma doŋtom sôp êŋ havuliv kapôlôŋiŋ siŋ denañ. 16 *Ma anyôla hale i liliŋ ba hasopa Anyô Bêŋ êŋ ma hatôm hêv sôp êŋ vé. 17 *Anyô Bêŋ ma hatôm Lovak Mathen. Ma loŋ atu ba Lovak Mathen haven, êŋ ma hatôm hapole alalôaniŋ yak vé. 18 Alalô maleŋiŋ ma miŋ avuliv siŋ ami ba lêk ayê Anyô Bêŋ anêŋ deda lôkmaŋgiŋ hatôm alalô ayê thonaniŋ lo maleŋiŋ halôk liyali. Yanida intu Lovak Mathen êŋ ba hêv deda lôkmaŋgiŋ anôŋ halêm ba halêm aleba abitak yaŋda hatôm yanida. Alalô ma

hatôm liyali ba ik deda êŋ thô ek avômalô vi nêgê.

4

Aposel ma êtôm uŋ anôŋ

1 Ma Wapômbêŋ lahiki hathak yêlô ba hêv ku êntêk hadêŋ yêlô. Ba intu yêlô namiŋ lôklokwaŋ ma miŋ natak ami. 2 *Yêlô avôliŋ dômiŋ ek nôv mama takatu ba hêk loŋ kapô ba miŋ avuŋ abô ba asau avômalô lôk aluviŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ami. Wapômbêŋ hayê yêlô. Aêŋ ba yêlô ik abô avanôŋ thô ma avômalô ititiŋ yêlôaniŋ ku ba eyala nena yêlô adum thêthôn. 3-4 *Ma doŋtom anyô bêŋ bôlôn êntêk Sadaŋ bôk havuliv avômalô maleŋiŋ siŋ ba miŋ êvhaviŋ ami. Ba intu yêlôaniŋ Abô Mavi hêk loŋ kapô ma avômalô takêŋ lêk idum ek nema ba miŋ hatôm nêgê Abô Mavi anêŋ deda atu ba enañ hathak anyô lôkmaŋgiŋ Yisu Kilisi ami. Yanida ma Wapômbêŋ. 5 Yêlô anañ bêŋ nena Yisu Kilisi ma Anyô Bêŋ. Ma yêlôda atôm môlônim nê ku ek nandum Yisu anêŋ ku. Ma yêlô miŋ aêv yêlôda liŋ ami. 6 *Wapômbêŋ bôk hanaŋ, “Deda tem imbi êyô ênjêk momaŋiniŋ ba imbitak deda”. *Môŋ Anôŋ 1:3* Ba Wapômbêŋ êŋ iyom intu habi deda êŋ halôk alalô kapôlôŋiŋ ek nagê Kilisi thohavloma. Êŋ ma hatôm alalô

* 3:13: Kis 34:33

* 3:16: Kis 34:34

* 3:17: Jon 8:36; Lom 8:2

* 4:2: 2Ko

2:17; 1Te 2:5

* 4:3-4: Ep 2:2; Kol 1:15; Hib 1:3

* 4:6: Ais 9:2; 2Ko 3:18

ayê Wapômbêṅ lôkmaṅgiṅ aêṅ iyom.

7 *Ma deda lôk Abô Mavi êṅ ma hatôm payeṅ atu ba halôk uṅ anôṅ kapô ek injik thô nena anêṅ lôklokwaṅ lôkmaṅgiṅ ma Wapômbêṅ anêṅ ma miṅ halêm anêṅ alalô ami. 8 *Vovaṅ loma-loma hapôm yêlô ma doṅtom miṅ hakapiṅ yêlô loṅ ami. Hadum ek injik yêlô sesoṅ aleba nanaṅ aisê. Ma doṅtom miṅ hadum yêlô popabuk ami. 9 Maleṅ thêlêv hathak yêlô ma doṅtom ayala nena Anyô Bêṅ miṅ hatak yêlô ami. Êpêṅ yêlô ba ama yak ma doṅtom miṅ ama ami. 10-11 *Wak nômbêṅ intu yêlô takatu ba asopa Yisu ba amô lôkmala ma avômalô idum ek nijik yêlô vônô êṅ ma hatôm ik Yisu anêṅ lôkmala atu ba hamô yêlôaniṅ kupik pik thô. Aêṅ ba Yisu anêṅ ṅama lêk hamô yêlô leṅviṅkupik kapô ek injik Yisu anêṅ ṅama lôk lôkmala thô. Luvî êntêk lêk hamô. 12 Aêṅ ba ṅama hadum ku hamô yêlô ma doṅtom lôkmala hadum ku hamô môlô.

13 Bôk eto hêk Wapômbêṅ anêṅ kapyā nena,

“Yahêvhaviṅ ba intu yahananṅ.” *Kapyā Yeṅ 116:10*

Ma yêlô aêvhaviṅ aêṅ iyom. Ba intu yêlô anaṅ Anyô Bêṅ anêṅ abô mavi. 14 *Ma yêlô ayala nena ôpatu ba hik Anyô Bêṅ Yisu liṅ hêk ṅama ma

tem indum aêṅ êndêṅ yêlô ba endom alalô lôkthô ba ana namô imbiṅ Yisu. Aêṅ ba intu yêlô anaṅ Wapômbêṅ anêṅ abô bêṅ. 15 Yahawa malaiṅ takêntêk ek nêm môlô sa ek Wapômbêṅ imbi anêṅ wapôm sam êndêṅ avômalô bêṅ anôṅ endeba leṅṅmavi indumbak ni ba ni ek nebam anêṅ athêṅ lôkmaṅgiṅ esak leṅ.

16 *Aêṅ ba miṅ hadum yêlô apôlik ba atak ku takêṅ ami. Mi. Alalô leṅviṅkupik lêk hapalê ma doṅtom dahôlôṅgiṅ halumbak ba habitak lukmuk hi ba hi. 17 *Ma alalôaniṅ malaiṅ ma vumvum ba hamô vauna. Ma doṅtom tem injik anêṅ anôṅ lôkmaṅgiṅ atu ba êmô êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ ba êmô vuliṅ ek nômkama lôkthô. 18 *Ma nôm takatu ba hôyê ma tem nêm yak ba ni. Ma nôm takatu ba miṅ hôyê ami ma tem êmô êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ. Ba intu miṅ maleṅṅkilik hathak nôm takatu ba ayê iyom ami. Mi. Alalô athak atitiṅ nôm takatu ba miṅ hatôm nagê ami.

5

Leṅviṅkupik lukmuk

1 *Alalôaniṅ leṅviṅkupik ma hatôm unyak kudum. Ma ayala nena ibuliṅ unyak êṅ ma tem naja leṅviṅkupik yaṅ atu ba hatôm unyak anôṅ atu ba Wapômbêṅ hapesaṅ ba hamô malak leṅ ba tem

* 4:7: 2Ko 5:1 * 4:8: 2Ko 1:8; 7:5 * 4:10-11: 1Ko 15:31; Lom 8:36 * 4:14: 1Ko 6:14 * 4:16: Ep 3:16 * 4:17: Lom 8:17-18 * 4:18: Kol 1:16 * 5:1: 2Ko 4:7

êmô êtôm wak nômbênj intu sapênj. Unyak ênj ma minj nê pik epesanj hathak bahenjinj ami. ² *Ma alalô alanj ba adum ek nanjik lenjinjkupik malak lenj atu êtôm kwêv ba aêv lêlê ³ ek imbi êyô alalô vov ek minj namberj kôlôlônj ami. ⁴ Alalô amô pik hatôm avômalô lenj popam ba intu alanj lôk lenjinjmalainj ek naja kupik malak lenj ek lôkmala êtôkwênj kupik pik. ⁵ Wapômbênj hapesanj alalô ek nambitak aênj ma hatak anênj dahô halôk alalô kapôlônjinj ek nayala nena anênj abô ma tem injik anônj.

⁶⁻⁷ *Aêvhavinj hayabinj alalô. Ma minj aêv alalôaninj auk ek nôm atu ba ayê hathak malenjdaluk ami. Aênj ba alalô ayala avanônj nena alalô amô lôk kupik pik ba intu minj amô havinj Anyô Bênj ami. ⁸ *Avanônj! Alalô ayala auk ênj ba apôvinj ek natak kupik êntêk ba ana namô imbinj Anyô Bênj. ⁹⁻¹⁰ *Ma alalô lôkthô tem naminj Kilisi ma ek nandum abô esak malêla takatu ba adum mavi mena kambom ek alalô tomtom naja alalôaninj vuli. Ba intu amô pik mena amô havinj Anyô Bênj ma nanêm i videdauj ek nandum yani lamavi.

Avômalô kapôlônjinj esak donjom imbinj Wapômbênj

¹¹ Yêlô ayala nena amô Anyô Bênj vibinj ba tem

nandum abô. Aênj ba yêlô alôk avômalô lenjinj ek nesopa yani. Wapômbênj hayala yêlôaninj kapôlônjinj. Ma yahêvhavinj nena môlô kapôlômim hayala yêlô aênj iyom. ¹² Yêlô adum ek môlô nobam am esak yêlôaninj ku lôk nonanj bênj êndênj avômalô takatu ba êv thêlôda linj hathak nômkama viyainj ma lenjinjpalinj nômkama kapôlônjinj. Ma minj yêlô aêv yêlôda linj ami. ¹³ Ma avômalô doho enanj nena yêlô adum molo. Yôv lôk. Hêk Wapômbênj da. Ma vi enanj nena yêlô awa auk mavi. Yôv lôk. Ênj ma hêv môlô sa. ¹⁴ Alalô ayala nena anyô te iyom intu bôk hama ek hêv avômalô lôkthô sa ba intu lôkthô bôk ema yôv. Aênj ba Kilisi anênj lahavinj hayabinj alalô. ¹⁵ *Avanônj! Yani hama ek avômalô lôkthô. Ba alalô nê lôkmala takatu ba asopa yani nasônj alalôda palinj ma leminjimbi ôpatu ba bôk hama ba haviyô hathak lonjbô ek hêv alalô sa.

¹⁶ Aênj ba minj alalô nabalonj avômalô esak auk pik ami. Sêbôk ma adum aênj hathak Kilisi. Ma donjom lêk ayala yani thêthônj. ¹⁷ *Aênj ba anyôla havenj havinj Kilisi ênj ma ku lukmuk lêk hayô ma nômkama bô lôkthô lêk hale ba hi ma nômkama lukmuk lêk habitak hayô ba halêm. ¹⁸ *Ma Wapômbênj hadum nôm takênj lôkthô. Yani hêv

* 5:2: Lom 8:23 * 5:6-7: Hib 11:13-16
1Te 4:1; Sav 12:14 * 5:15: Lom 14:7-8
Lom 5:10

* 5:8: Plp 1:23 * 5:9-10: Kol 1:10;
* 5:17: Lom 8:1; Gal 6:15 * 5:18:

Kilisi ek embak tabô. Ma hêv ku hadêḡ yêlô ek nanêm avômalô sa ek neyala ku êḡ. ¹⁹ *Ku êḡ ma aêntêk. Wapômbêḡ hêv Kilisi hatôm tabô ek yani lapaliḡ alalôaniḡ kambom ek alalô namô labali mavi imbiḡ yani. Ma hêv ku ek nanaḡ abô êḡ êndêḡ avômalô. ²⁰ Yêlô ma Kilisi anêḡ ḡê ku. Ba intu alaḡ ba awa Wapômbêḡ abôlêk lôk alôk môlô lemim hathak Kilisi anêḡ athêḡ nena môlô nôlêm noja Wapômbêḡ anêḡ tabô. ²¹ *Kilisi ma kambom mi. Ma doḡtom Wapômbêḡ hêv alalô sa ba hêv alalôaniḡ kambom hayô hamô yani hatôm vuli ek nambitak thêthôḡ êḡjêk Wapômbêḡ ma esak Kilisi anêḡ ku êḡ.

6

¹⁻² Yêlô lôk Wapômbêḡ adum ku haviḡ i. Yani hanaḡ, “Bôk yahatak wak te yôv ek yanêm môlô sa.

Ba môlô olaḡ ma yahalaḡô ba yahêv môlô bulubiḡ yôv.” *Aisaia 49:8*

Môlô bôk owa Wapômbêḡ anêḡ wapôm yôv. Ba intu yêlô asoḡ môlô lokwaḡ, “Lêk êntêk hêv môlô sa. Lêk êntêk hêv môlô bulubiḡ.”

Ba intu miḡ nundum ku êḡ imbitak êtôm nôm oyaḡ ami.

Aposel ewa malaiḡ bêḡ hathak iniḡ ku

³ Yêlô adô ek anyôla enaḡ abôma esak Wapômbêḡ anêḡ ku. Ba intu adum ku êḡ ek miḡ nambuliḡ avômalô

iniḡ auk ami. ⁴⁻⁵ *Yêlô ma Wapômbêḡ anêḡ ḡê ku. Ba intu yêlô awa iniḡ ku mavi takatu sa hadêḡ môlô. Yêlô awa vovaḡ lôk malaiḡ hathak ku êntêk ba hakakô yêlô kambom. Epetav yêlô lôk etak yêlô halôk koladôḡ ma êkôki hathak abô. Yêlô adum ku lôk vovanik bêḡ ba aêv lêlê lôk nôm mi ba ama kisi. Malaiḡ nômbêḡ êntêk hapôm yêlô ma doḡtom amiḡ lôklokwaḡ. ⁶ *Lovak Mathêḡ hamô haviḡ yêlô ba ayala Wapômbêḡ anêḡ auk ba kapôlôḡniḡ ida hêk mabuḡ ma yêlô ḡê malin̄yaô lôk yôhok ma wapôm. Ma yêlô leḡḡhaviḡ avômalô ba miḡ asau thêlô ami. ⁷ Yêlô anaḡ abô avanôḡ iyom haviḡ Wapômbêḡ anêḡ lôklokwaḡ lôk avaloḡ anêḡ thêthôḡ hatôm nômkama vovak hamô baheḡ luvi. ⁸ Avômalô vi ebam yêlô ma vi etatale yêlô. Doho enaḡ abô mavi hathak yêlô ma doho enaḡ abôma. Yêlô ḡê abô anôḡ iyom ma doḡtom avômalô vi elam yêlô nena ḡê abôyaḡ. ⁹ *Avômalô pik êthôḡ yêlô paliḡ ma doḡtom Wapômbêḡ hayala yêlô. Yêlô adum ek nama ma doḡtom nôḡgô, lêk amô lôkmala. Ik yêlô kambom ma doḡtom miḡ ama ami. ¹⁰ Leḡḡmalaiḡ ma doḡtom leḡḡmavi wak nômbêḡ intu. Yêlô ma ḡê nômkama mi ma doḡtom adum ba avômalô bêḡ anôḡ ibitak ḡê lôk nômkama bêḡ. Yêlô nômkama mi ma

* 5:19: Lom 3:23-25

* 5:21: Hib 4:15

* 6:4-5: 2Ko 11:23-27

* 6:6: 1Ti

doŋtom nômkama sapêŋ ma yêlôaniŋ.

¹¹ O yenaŋ avômalô Kolin! Yêlô anaŋ abô lôkthô hi yaiŋ ek môlô ma yêlô kapôlôŋiŋ hik i ek môlô nôlêm. ¹² Yêlô miŋ avasiŋ kapôlôŋiŋ ek môlô ami. Mi. Môlô da. ¹³ *Aêŋ ba yahanaŋ hadêŋ môlô hatôm lambô hanaŋ hathak nakaduŋ. Malêla takatu ba yêlô adum hathak môlô ma nundum aêŋ iyom lôk nodate kapôlômim ek yêlô.

Nê daluk lôk nê êvhaviŋ miŋ nesak doŋtom ami

¹⁴ *Môlô miŋ nômô imbiŋ nê daluk ami. Thêthôŋ lôk lokbaŋ hatôm doŋtom e? Deda lo momaŋiniŋ hatôm doŋtom e? ¹⁵ Sadaŋ Belial lo Kilisi hatôm leŋiŋmavi imbiŋ i e? Mena nê êvhaviŋ lo nê daluk hatôm nesak doŋtom e? ¹⁶ *Ma Wapômbêŋ anêŋ unyak mathen lôk ŋgôkba hatôm nê môtô imbiŋ i e? Milôk. Alalô ma Wapômbêŋ lôkmala anêŋ unyak mathen hatôm anêŋ abô hanaŋ,

“Tem yamô lôk yambeŋ imbiŋ i

ma ya tem êtôm thêlôniŋ Wapômbêŋ

ma thêlô tem nimbitak yenaŋ avômalô. *Wok Plis 26:12*

¹⁷ *Aêŋ ba notak avômalô takêŋ ma nômô daim.

Ma miŋ nobaloŋ lelaik takêŋ ami ek batu yanja môlô thô. *Aisaia 52:11; Esekiel 20:34,41*

Ya Anyô Bêŋ yahanaŋ aêŋ.

¹⁸ *Ya tem yambitak môlônim lemambô
ma môlô tem numbitak êtôm yenaŋ okna lo avena. *2 Samuel 7:8, 14*

Ya Anyô Bêŋ Lôklokwaŋ yahanaŋ aêŋ.”

7

¹ Aiyaŋ thêlô, Wapômbêŋ bôk habutiŋ abô haviŋ alalô ba amô yani vibinŋ. Ba intu natip ek nôm takatu ba hadum alalô leŋviŋkupik lôk dahôlôŋiŋ habitak lelaik ek nayô unlôv ba nambitak mabuŋ lôk mathen anôŋ.

Avômalô Kolin ele kapôlôŋiŋ liliŋ ba Pol lamavi

² Nodate kapôlômim ek yêlô. Yêlô miŋ adum kambom lôk abuliŋ anyôla lôk asau i ami. ³ Miŋ yahanaŋ abô êŋ ek yasaŋ môlô ami. Mi. Bôk yahanaŋ nena môlô ma yenaŋ avômalô môlô. Ba intu môlô ômô ma yahamô. Môlô oma ma yahama aêŋ iyom. ⁴ Yahayala avanôŋ nena môlô avômalô mavi ba yahabam môlô. Alalôaniŋ malaiŋ lomaloma hamô ma doŋtom yalenmavi hamô yakapôlôŋ siŋ aleba yalen halôk biŋ.

⁵ *Yêlô ayô Masedonia ma malaiŋ lomaloma hapôm yêlô aleba hik yêlô sesoŋ. Ibuliŋ yêlô lôbôlôŋ lôk ik vovak hadêŋ yêlô ma yêlô leŋiŋhiki hathak malaiŋ lomaloma vi haviŋ. ⁶ Ma

* **6:13:** 1Ko 4:14 * **6:14:** Ep 5:11

* **6:18:** Jer 31:9 * **7:5:** 2Ko 2:13

* **6:16:** 1Ko 3:16 * **6:17:** ALK 18:4

doŋtom Wapômbêŋ atu ba hêv avômalô leŋiŋmalaiŋ thêvô, hêv Titi ba hayô. ⁷ Yani hanaŋ hadêŋ ya nena môlô lemhikam bêŋ anôŋ hathak malaiŋ lomaloma ba môlô vovaŋ ek alalô napesaŋ malaiŋ takêŋ imbiŋ i. Titi halaŋô môlônim abô êŋ ma hêv yani thêvô. Ba intu Wapômbêŋ hêv yani hayô ek ya ba hêv ya thêvô aêŋ iyom ba yaleŋmavi anêŋ dôêŋ.

⁸ *Bôk yahato kapya ba hêv malaiŋ hadêŋ môlô. Ma doŋtom yada ma malaiŋ mi. Alikaknena. Yahêv malaiŋ atu ba hamô vauna ma yaleŋmalaiŋ aêŋ iyom. ⁹ Ma doŋtom lêk yaleŋmavi anôŋ. Ma yenaŋ kapya hêv malaiŋ hadêŋ môlô ba intu hadum yaleŋmavi e? Mi. Wapômbêŋ intu hadum ba hêv malaiŋ takêŋ hadêŋ môlô ba intu ole kapôlômim liliŋ. Aêŋ ba abô takatu ba yêlô anan miŋ habuliŋ môlô ami. Ba intu hadum yaleŋmavi. ¹⁰ *Wapômbêŋ hêv malaiŋ hadêŋ avômalô ek nede kapôlôŋiŋ liliŋ ek neja bulubiŋ. Êŋ ma miŋ malaiŋ bêŋ ami. Ma doŋtom malaiŋ pik hathak hadum anêŋ ku nena hik avômalô vônô. ¹¹ Odaŋô! Môlônim malaiŋ halêm anêŋ Wapômbêŋ ba hik môlô thô nena môlô vovaŋ ek notak auk kambom lôk udum ek uŋgwik môlôda thô nena môlô ma kambom mi. Môlô lemimmaniŋ lôk ôkô ma vovaŋ ek ôŋgô ya

ek napesaŋ malaiŋ êŋ ek nanêm malaiŋ êndêŋ ôpatu ba hadum kambom êŋ. Avanôŋ! Môlô udum aêŋ ba intu hik thô nena môlô kambom mi. ¹² Aêŋ ba kapya atu ba bôk yahato ma miŋ yahato ek imbuliŋ ôpatu ba hamiŋ yenaŋ ku loŋ siŋ lôk nêm yada liŋ ami. Mi. Yahato ek môlô numiŋ Wapômbêŋ ma ek injik môlôda thô nena môlô lemimhaviŋ yêlô bêŋ anôŋ. ¹³ Ma nôm takêŋ hadum ba havatho yêlô kapôlôŋiŋ loŋ.

Ba môlô ôêv Titi thêvô ba yani lamavi bêŋ anôŋ ba intu yêlô leŋiŋmavi bêŋ anôŋ aêŋ iyom. ¹⁴ Yahabam môlô ba yahanaŋ hadêŋ yani nena môlô ma avômalô mavi. Ba lêk udum mavi ba miŋ ôêv mama hadêŋ ya ami. Mi. Abô nômbêŋ atu ba yêlô anan hadêŋ môlô, êŋ ma avanôŋ ba yêlôaniŋ abô mavi atu ba anan hathak môlô hadêŋ Titi, ma abô êŋ hik anôŋ mavi aêŋ iyom. ¹⁵ Môlô ôkô ba olowaliŋ ma owa yani thô lôk olaŋô anêŋ abô. Hayê aêŋ ba lahaviŋ môlô bêŋ anôŋ. ¹⁶ Lêk yahayala avanôŋ nena môlô ma avômalô mavi ba intu yaleŋmavi anôŋ.

8

Numbitak avômalô wapôm

¹ *Aiyaŋ thêlô, yêlô leŋiŋhaviŋ môlô noyala wapôm atu ba Wapômbêŋ hêv hadêŋ avômalô êvhaviŋ takatu ba êmô plovins Masedonia. ² Thêlô ewa malaiŋ bêŋ anôŋ

* 7:8: 2Ko 2:4

* 7:10: Mat 27:3-5; Hib 12:16-17

* 8:1: Lom 15:26; 2Ko 9:1-2

ba êv i sêkêya. Ma doŋtom leŋiŋmavi bêŋ anôŋ ba hayô siŋ ba halelope ma iniŋ malaiŋ êv i sêkêya anêŋ anôŋ ma wapôm ba êv bêŋ anôŋ hatôm da. ³ Yahanaiŋ avanôŋ biŋ nena êv iniŋ nômkama aleba miŋ hatôm ami. Êŋ ma thêlô êv doho haviŋ. Thêlôda iniŋ auk ma miŋ anyôla hanaŋ hadêŋ i ami. ⁴ Thêlô elaiŋ hadêŋ yêlô nena, “Yêlô vovaŋ ek nandum ku imbiŋ avômalô vi ek nanêm Wapômbêŋ anêŋ avômalô mathêŋ sa. Ba intu nundum mavi êndêŋ yêlô ba notak yêlô ek nandum ku êŋ.” ⁵ Ma yêlô asoŋ kambom! Avômalô takêŋ iniŋ ku môŋ ma êv i hadêŋ Wapômbêŋ vêm ma esopa Wapômbêŋ anêŋ auk ba êv i hadêŋ yêlô haviŋ. ⁶ Aêŋ ba yêlô apôviŋ Titi nena, “Nu Kolin ma undum anêm ku wapôm atu ba lêk habitak yôv endeba anêŋ daŋ am.” ⁷ *Môlô avômalô vuliŋ biŋ ba udum unim ku mavi ba hêv liŋsiŋ. Ôêvhaviŋ ba onaiŋ abô batôŋ oyaŋ lôk oyala auk ma ôpôviŋ ek nundum ku lôk lemimhaviŋ yêlô. Aêŋ ba intu nônêm lêlê esak ku wapôm atu ba hêv liŋsiŋ aêŋ iyom.

⁸ Ya miŋ hatôm anyô bêŋ te ek yanaŋ nena, “Undum aêŋ” ami. Mi. Ma doŋtom yahayê avômalô takatu ba êv i sêkêya leŋiŋhiki ek nênêm avômalô vi sa. Ba intu yalenhaviŋ yanŋê nena môlônim lemimhaviŋ êŋ ma avanôŋ hatôm thêlô

iniŋ mena mi e? ⁹ *Ma môlô oyala Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ wapôm. Yani lôkmaŋgiŋ. Ma doŋtom yani habitak hatôm anyô hêv i sêkêya ek nêm môlô sa ek batu numbitak lôkmaŋgiŋ.

¹⁰ Môlô ma avômalô mavi ba yenaŋ auk ma aêntêk. Sondabêŋ yaŋ wakbôk ma môlô ômôŋ ek ôêv unim da. Ma miŋ ôêv oyaŋ ami. Mi. Kapôlômim hik am ba ôêv. ¹¹ Aêŋ ba valuselenŋ vithê la takatu ba ôpôm ma nônêm vi ek nundum ku esak ek môlônim kapôlômim lôk unim ku imbitak doŋtom iyom.

¹² *Nônêm lôk kapôlômim, êŋ ma mavi. Ba miŋ lemimbi nena nônêm nômkama sapêŋ êtôm da êndêŋ Wapômbêŋ ami. Nônêm êtôm vithêla takatu ba ôpôm ma tem indum Wapômbêŋ lamavi.

¹³ Yêlôaniŋ auk nena miŋ nôdêlêk am ba nônêm nômkama lôkthô ek nêm avômalô vi sa ma môlô mi ami. Mi. Nômbi sam esopa avômalô iniŋ bôk lo loŋ êmô.

¹⁴ Ma lêk môlônim bêŋ anôŋ hamô ba intu nônêm thêlô sa. Yakô embenŋ yam ma tem iniŋ bêŋ anôŋ ma tem nênêm môlô sa aêŋ iyom. Êŋ ma lôkthô tem êtôm doŋtom. ¹⁵ Hatôm bôk eto nena,

“Opalê atu ba hawa bêŋ anôŋ ma tem miŋ êpôm bêŋ anôŋ ami,

ma opalê atu ba hawa auviŋna ma tem miŋ nêm yak ami.” *Etak Ijip 16:18*

* 8:7: 1Ko 16:1-2

* 8:9: Mat 8:20; Plp 2:6-7

* 8:12: Mak 12:43-44

Pol hêv Titi lôk anyô doho ba i Kolin

16-17 Yêlô anan hik Titi liņ ek êsôk ek môlô ba yani lamavi ba halôk ek êsôk. Ma miņ yêlô alôk yani la ek êsôk ami. Mi. Yanida lahaviņ ba hapôviņ ek êsôk. Wapômbêņ hêv yenaņ auk hadêņ Titi ba lahiki hathak môlô. Aêņ ba yahêv yalenmavi hadêņ Wapômbêņ. 18 Tem yêlô nanêm anyô yaņ imbiņ yani. Ôpêņ ma avômalô êvhaviņ êyê nena anyô hadum Wapômbêņ anêņ ku mavi ba ebam yani. 19 Ba intu avômalô êvhaviņ elam ôpêņ ek ni imbiņ yêlô ek nêm da wapôm atu ek Wapômbêņ enja athêņ lôkmanņiņ lôk injik thô nena yêlô leniņhaviņ nanêm thêlô sa. 20 Yêlô akô ek avômalô netatale yêlô esak da wapôm atu ba yêlô ayabiņ. Ba intu yêlô apesaņ ku êņ mavi 21 ek Anyô Bêņ lôk avômalô sapêņ nêgê nena yêlô adum ku êņ thêthôn.

22 Ba intu yêlô êv anyô te haviņ ba hathôk. Yani hik i thô nena lamavi ek nêm ku lomalama sa lôbôlôn. Bôk hayê nena môlô ma avômalô mavi ba intu hapôviņ ek êsôk. 23 Titi ma yenaņ anyô môlô atu ba hadum ku haviņ ya hamô môlô malêvôn. Ma aiyaņ takêņ ma avômalô êvhaviņ iniņ nê ku takatu ba êv athêņ lôkmanņiņ hadêņ Kilisi. 24 *Aêņ ba uņgwik am thô êndêņ nê êntêk nena môlô ma avômalô lemimhaviņ avômalô vi. Ba intu yêlô

abam môlô. Ma tem avômalô êvhaviņ lodôn lodôn lôkthô nêgê nena yêlôaniņ abô ma avanôn.

9

Kolin êv da ek nêm Wapômbêņ anêņ avômalô sa

1 *Môlô bôk ovaloņ ku da takatu ba ôêv ek nêm Wapômbêņ anêņ avômalô mather sa. Ma donjom yalenhaviņ yanaņ abô doho imbiņ. 2 Yahayala nena môlô lemimhaviņ nônêm i sa. Ba yahabam môlô hadêņ avômalô Masedonia nena sondabêņ yaņ wakbôk atu ma môlô avômalô Akaia kapôlômim hakak am ek nônêm da. Ba intu avômalô Masedonia doho elarô ba elom even ek nindum aêņ. 3 Aêņ ba yahêv aiyaņ doho ba êthôk êtôm atu ba yêlô abam môlô ek miņ imbitak êtôm abôyaņ ami ma êtôm ku ek môlô nopesaņ am êtôm atu ba yahanaņ. 4 Sêbôk ma yahabam môlô ba yakô nê Masedonia doho nêlêm imbiņ yêlô ba nêgê nena miņ ôpôpêk am ami êņ ma tem ya mama ma môlô ma tem noja mama bêņ anôn lôk. 5 Aêņ ba yahanaņ hik aiyaņ takatu liņ ek nêmon nêsôk nêgê môlô ek nêpôpêk da takatu ba bôk môlô ubutiņ abô ek nônêm ek batu da êņ imbitak êtôm da wapôm ma miņ da paloņ ami.

6 *Lemimbi nôm êntêk. Opalê atu ba havatho yaņvêk auviņna ma tem enja dokte.

* 8:24: 2Ko 7:13-14

* 9:1: 2Ko 8:1-7

* 9:6: Snd 11:24-25

Ma opalê atu ba havatho bêḡ anôḡ ma tem enja limamôk. ⁷ Wapômbêḡ lamavi hathak ôpatu ba hêv i lôk lavidonḡ. Ba intu avômalô tomtom nêḡnêḡ malêla êtôm iniḡ leḡḡḡhaviḡ. Ma miḡ nêpôlik ami. Ma anyô yaḡ miḡ êḡḡôk anyô yaḡ la ek nêḡ ami. ⁸ Wapômbêḡ anêḡ wapôm tem indum ba anêḡ nômkaḡ ma tem imbitak bêḡ anôḡ êtôm wak nômbeḡḡ intu ek anêḡ ku lomaloma indilup mavi. ⁹ Hatôm bôk eto nena,

“Yani hathak hapaliv anêḡ wapôm hadêḡ ḡê nômkaḡ mi takatu ba êḡḡ lôbôlôbô,

ma anêḡ thêthôḡ hêk wak nômbeḡḡ intu sapêḡ.”
Kapya Yêḡ 112:9

¹⁰ *Wapômbêḡ hêv yaḡvêk ek nembatho ma polom ek nejaḡ. Ma tem nêḡ yaḡvêk bêḡ anôḡ ek indum môlô numbitak thêthôḡ êtôm yaḡvêk atu ba hêv liḡsiḡ. ¹¹ *Yani tem indum ba môlô numbitak lôkmaḡḡḡ ek nundum wapôm lôbôlôḡ ek yêlô nanêḡ da êḡḡêk êḡḡêḡ avômalô ma tem nêḡnêḡ iniḡ leḡḡḡmavi êḡḡêḡ Wapômbêḡ.

¹² Ku takatu ba môlô udum ma miḡ ôêv Wapômbêḡ anêḡ avômalô mathenḡ iyom sa ami. Mi. Thêlô enaḡ iniḡ leḡḡḡmavi bêḡ hadêḡ Wapômbêḡ aleba leḡḡḡmavi takêḡ hayô siḡ ba halelope. ¹³ Ma da êḡ hik môlônim wapôm thô ek avômalô nêḡê nena ôêvhaviḡ Kilisi ba osopa anêḡ Abô

Mavi ba udum wapôm hadêḡ thêlô lôk avômalô vi haviḡ. Êḡ ma tem nêḡmbô Wapômbêḡ. ¹⁴ Ma thêlô tem nêḡê Wapômbêḡ anêḡ wapôm takatu ba hêv hadêḡ môlô ba hayô siḡ ba halelope ma tem leḡḡḡjiki ba netenḡ mek ek môlô. ¹⁵ Nanêḡ leḡḡḡmavi êḡḡêḡ Wapômbêḡ esak anêḡ wapôm takatu ba hêv hadêḡ alalô aleba hik alalôaniḡ auk vônô.

10

Pol hêv yanida kisi

¹ *Ya Pol yahasopa Kilisi ôpatu ba hatauviḡ i ba hamô maliḡyaô. Ma yalenḡ hik ya ek môlô ba yahananḡ nena avômalô enaḡ nena yahamô haviḡ môlô ma ya anyô kupik. Ma doḡtom enaḡ nena yahamô daim ma yahakôk haveḡ ek yambitak anyô bêḡ. ² *Ma doho enaḡ nena yêlô asopa auk pik. Yakô tem yasôk êtôm anyô bêḡ ba yasaḡ i la. Ba intu yahananḡ hik môlô liḡ lôklokwaḡ ek nopesaḡ abô êḡ vêḡmam ka yasôk nena mi ma tem yasôk êtôm anyô bêḡ. ³ Yêlô amô pik ma doḡtom miḡ ik vovak hatôm avômalô ethak idum ami. ⁴ *Ma yêlô awa Wapômbêḡ anêḡ lôklokwaḡ ek abuliḡ nômkaḡ pik takatu ba lôklokwaḡ ba nômkaḡ vovak takatu ba yêlô ik vovak hathak ma miḡ nômkaḡ pik êḡḡêk ami. ⁵ Abô ebaḡ i lôk êkôki takatu ba hamiḡ

* 9:10: Ais 55:10 * 9:11: 2Ko 1:11; 4:15 * 10:1: 1Ko 2:3 * 10:2: 1Ko

4:21 * 10:4: Ep 6:13-17

Wapômbêḅ anêḅ auk loḅ sin
intu yêlô avak pesa. Ma
yêlô ato auk lokbaḅ takêḅ
ek imbitak thêthôḅ êḅjêk
Wapômbêḅ ma. ⁶ Ba intu node
kapôlômim liliḅ yapiḅ ek yêlô
athôk ma nanêm vovaḅ êḅdêḅ
ḅê takatu ba leḅôndôḅ kôtôḅ
iyom. Ma miḅ ole kapôlômim
liliḅ ami ma ku êḅ tem mi.

⁷ Môlô othak ôyê nômkama
hêk viyaiḅ iyom. Ma ôpatu
ba habam yani nena Kilisi
anêḅ, nodanô! Yêlô ma Kil-
isi anêḅ haviḅ. ⁸ *Yahabam
yada bêḅ anôḅ nena Anyô Bêḅ
hêv athêḅ bêḅ hadêḅ yêlô ek
nambatho môlô loḅ lôklokwaḅ
ma miḅ nambuliḅ môlô ami.
Ba intu miḅ ya mama ami.
⁹⁻¹⁰ Avômalô enaḅ nena ya-
hato kapya hatôm anyô bêḅ
lôk yamaleḅ thêlêv ba ya-
hathaḅ avômalô. Lôk enaḅ
nena yahalêm ma thêlô êyê ya
hatôm anyô kupik lôk yenaḅ
abô ma voloḅna. Nodaḅô!
Môlô miḅ nosoḅ nena yahato
kapya yaḅ atu ek indum môlô
nôkô ami. Mi. ¹¹ Môlô opalêla
takatu ba osoḅ nena ya anyô
kupik, ma nodek lemôndôḅ
ba nodanô! Malêla takatu
ba môlô osam hêk yêlôaniḅ
kapya, nôḅ takêḅ iyom intu
tem yêlô nasopa.

¹² Hatôm yambam yada
êtôm ḅê mavi takatu ba
ebam thêlôda? Yanaḅ nena
ya anyô lôkauk hatôm thêlô
e? Alikaknena! Ya mi. ḅê
molo ethak idum aêḅ! Thêlô
ethak êyê iniḅ ku ba ebam

nena thêlôniḅ ku lêk habitak
mavi. ¹³ *Yêlô abam yêlôaniḅ
athêḅ hathak ku takatu ba
Wapômbêḅ hêv hadêḅ yêlô
iyom. Ba môlô ma ômô ku êḅ
kapô. Ma vi atu ba miḅ hêv
ami ma miḅ abam yêlôda ba
anaḅ abô mayaliv ami. ¹⁴ Ma
avômalô doho enaḅ nena yêlô
abam i hathak ku takatu ba
miḅ yêlôaniḅ ami. Mi. Yêlô
ma ḅê môḅ anôḅ ek ayô ek
môlô haviḅ Kilisi anêḅ Abô
Mavi. ¹⁵ Ba intu yêlô miḅ
abam yêlôaniḅ athêḅ hathak
ku takatu ba anyô vi idum
ami. Yakô môlônim ôêvhaviḅ
tem indumbak ma yêlôaniḅ
ku tem ni embeḅ môlônim
loḅ sapêḅ ¹⁶ ek yêlô nanaḅ
Wapômbêḅ anêḅ Abô Mavi
embeḅ luvuluvu. Aêḅ ba tem
yêlô nabam yêlôaniḅ athêḅ
esak ku kapô takatu ba anyô
yaḅ hadum ami. ¹⁷⁻¹⁸ *Ôpatu
ba Anyô Bêḅ habam yani intu
tem Anyô Bêḅ imbi binôḅ
esak. Ma ôpatu ba habam
yanida intu tem athêḅ mi.
Hatôm bôk eto nena,
“Opalêla takatu ba êbôi ma
nêmbôi esak Anyô Bêḅ
iyom.” *Jelemaia 9:24*

11

*Pol miḅ kêdôḅwaga abôyaḅ
ami*

¹ Yahanaḅ abô molo ma
doḅtom nôḅmô maliḅyaô
vêḅmam. ² *Yaleḅdaḅ
hathak môlô hatôm atu ba
Wapômbêḅ ladaḅ hathak
alalô. Yahapesaḅ abô ek

* 10:8: 2Ko 13:10 * 10:13: Lom 12:3

* 10:17-18: 1Ko 1:31; 4:4 * 11:2:

noja anyô donptom iyom intu Kilisi ba yahadum ek môlô kapôlômim ênjêk mabuņ êtôm avi muk atu ba lêk êlôk la yôv ma donptom miņ elom ami denaņ. ³ *Ma yakô avômalô doho nimbuliņ môlônim auk endeba nôndô abô takatu ba ovak haviņ Kilisi hatôm sêbôk atu ba umya havuņ abô ba hasau Ewa. ⁴ *Nê takêņ êlêm enaņ ba môlô osopa Yisu yaņda ma miņ Yisu atu ba yêlô bôk anaņ hathak ami. Ma owa dahô yaņda ma miņ yaņ atu ba sêbôk ba môlô owa ami. Ma osopa abô yaņda ma miņ abô mavi sêbôk ba môlô osopa ami. Aisê ka owa nê êņ thô? ⁵ *Môlô osoņ nena kêdônwaga takatu ba olam nena “apotel lôkmaņgiņ” êmô vuliņ ek ya e? Mî. Miņ yahamô thêlô vibiņ ami. ⁶ *Ya anyô yaveņbôlêk malaiņ ba yahanaņ abô thôthô. Ma donptom yenaņ auk hamô ba bôk yahik lôkthô thô hadêņ môlô ba oyala yôv.

⁷ *Yahanaņ Wapômbêņ anêņ Abô Mavi hadêņ môlô ma donptom yahadô vuli ek yatauviņ ya ma yanêm môlô liņ. Êņ ma kambom e? ⁸ *Nodaņô! Ya ma hatôm anyô vani ba yahawa nê êvhaviņ vi iniņ valuselen ek batu yandum ku yanêm môlô sa esak. ⁹ *Yahamô haviņ môlô ba yahêv yak hathak nômkama ma donptom miņ yahêv malaiņ hadêņ môlô

ami. Aiyaņ doho êlêm anêņ Masedonia ba êv ya sa. Wak takêņ ma yahadô yanêm malaiņ lomalomâ êndêņ môlô ba tem miņ yatak auk êņ ami. ¹⁰ Kilisi anêņ abô ma avanôņ. Ma yenaņ abô aêņ iyom ba intu yahabam ya hathak nôm takêņ. Môlô avômalô plovins Akaia miņ hatôm numiņ ya loņ siņ ami. ¹¹ Miņ yalenhaviņ môlô ami ba intu yahadum aêņ e? Wapômbêņ intu hayala.

¹²⁻¹⁵ Sadaņ hêv i liliņ hatôm aņela lôk deda. Ma anêņ nê ku ele i liliņ hatôm nê thêthôn aêņ iyom ba ibitak apotel oyaņ ma esau môlô nena thêlô ma Kilisi anêņ apotel. Êņ ma Sadaņ da anêņ kobom ba hathak hadum aêņ ba intu miņ nosoņ kakapuk ami. Aêņ ba tem yandum êtôm aêsêbôk ba yahadum ek miņ yanja vuli esak Wapômbêņ anêņ abô takatu ba yahanaņ ami ek yadabêņ nê takêņ iniņ auk kisi. Thêlô idum ek nena nena, “Yêlô ma apotel hatôm Pol” ba intu idum ek yanaņ injik môlô liņ esak vuli. Êņ ma tem thêlô nênem iniņ athêņ liņ esak iniņ ku. Nê takêņ iniņ lôkmala anêņ daņ tem êtôm iniņ ku kambom takatu ba idum.

Pol hadum ku apotel ba hawa malaiņ lomalomâ

¹⁶ Bôk yahanaņ yôv nena miņ lemimimbi nena ya ma anyô molo te ami. Ma

* 11:3: Stt 3:4,13 * 11:4: Gal 1:8-9

* 11:5: 1Ko 15:10; 2Ko 12:11 * 11:6:

1Ko 2:1,13 * 11:7: 1Ko 9:18 * 11:8: Plp 4:15,18 * 11:9: 2Ko 12:13; Plp 4:15,18

doŋtom tem yanaŋ abô molo ba yambam ya êtôm kédôŋwaga abôyaŋ takêŋ ba intu nodanô bônônê êtôm atu ba othak udum hadêŋ nê molo vi. ¹⁷ Yahasopa auk molo ba yahabam ya ma miŋ yahasopa Anyô Bêŋ anêŋ abô ami. ¹⁸ Ma kédôŋwaga abôyaŋ ethak ebam i hatôm avômalô pik ethak idum. Aêŋ ba intu tem yambam ya. ¹⁹ Môlô othak ômô labalina haviŋ nê auk molo. Êŋ ma môlô nê lôkauk e? ²⁰ Odaŋô! Nê êŋ êyê môlô nena ôvathek lôk ibuliŋ môlô ma êv vovaŋ lôk êv thêlôda liŋ ma epetav môlô malemim daŋ. Ma doŋtom môlô miŋ ôpôlik ami! ²¹ *Betha ya anyô vau lôk miŋ yahadum hatôm thêlô ami ba intu ôpôlik hathak ya? Ai! Lêk ya mama.

Nê takêŋ miŋ êkô ami ma êv iniŋ athêŋ liŋ ba intu tem yandum êtôm anyô auk molo ek yambam yada aêŋ iyom. ²²⁻²³ *Thêlô ma Hiblu e? Mena Israeël e? Mena Ablaham anêŋ limi e? Ma thêlô ma Kilisi anêŋ nê ku e? Ma ya? Ya ma bêŋ anônê lôk ek thêlô. Aêŋ ba ya hatôm anyô molo ba tem yambam ya da. Bôk yahadum ku bêŋ anônê lôk yahamô koladônê ma ik ya hathak yak lôkmanŋiŋ lôk idum ek nijik ya vônô lôbôlônê hamônê ek i. ²⁴ *Avômalô Israeël bôk ik ya bôlônê bahenvi

hathak yak lôkmanŋiŋ hatôm ³⁹.^{*} ²⁵ *Ik ya hathak okdiba hatôm bôlônê lô ma ik ya hathak valu bôlônê te. Ma yahathak yeŋ ba yaha ma kakalu lôk damak ba yeŋ kambom hatôm bôlônê lô. Ma yahamô ŋgwêk malêvônê hatôm bôlôvônê yaŋ ma wak daluk yaŋ. ²⁶ *Yaha ba yahalêm lôbôlônê ba ŋaŋbô lôk nê vani ma yada yenaŋ avômalô lôk nê loŋ buyaŋ ma avômalô malak bêŋbêŋ lôk loŋ oyaŋ ma ŋgwêk kambom lôk nê esau nena yenaŋ aiaŋ lôkthô idum ek nimbuliŋ ya. ²⁷ Yahadum ku malaiŋ lôk vovanik bêŋ ba miŋ yahêk ami. Yahathakmuniŋ lôk yahama kisi ma yaha yalenê oyaŋ. Ya nômkama mi ba yahasimbak. ²⁸ Ma malaiŋ te haviŋ nena yalenê hik ya wak nômbêŋ intu hathak avômalô êvhaviŋ lôkthô. ²⁹ Nê takatu ba lêk vau, êŋ ma ya lêk vau aêŋ iyom. Ma anyôla havôv anyô yaŋ ek indum kambom, êŋ ma yakapôlônê hathaŋ hatôm atum.

³⁰ Lemimhaviŋ yambam ya aêŋ ba intu tem yambam ya esak yenaŋ ku vaunena takatu ba bôk yahadum iyom. ³¹ Wapômbêŋ alalôaniŋ Anyô Bêŋ Ýisu anêŋ lambô atu ba nêmbô wak nômbêŋ intu sapêŋ hayala nena miŋ yahaŋ abôyaŋ ami.

* **11:21:** Plp 3:4 * **11:22-23:** Ap 16:23; Plp 3:5 * **11:24:** Lo 25:3 * **11:24:** Israeël iniŋ abô balabun hanaŋ nena nijik anyô esak yak lôkmanŋiŋ êŋ êtôm bôlônê 40 êŋ ma tem anyô ema. Ma 39 ma tem anyô êmô lôkmala. Ba intu evali Pol hatôm 39 iyom. * **11:25:** Ap 16:22; 14:19 * **11:26:** Ap 9:23; 14:5 * **11:32:** Ap 9:23-25

32 *Aletas hatôm kinj ma yahamô Damaskas. Ma kinj anêñ anyô bêñ te hanan hadêñ nê vovak takatu ba eyabinj loñ êñ ek nebalonj ya. 33 Ma donjom etak ya halôk vak sam bêñ te ba êlêlô ya halôk unyak lôk abyanj ba yahasôv ma minj evalonj ya ami.

12

Pol hayê wêñ

1 Abô êntêk minj hatôm nêñ avômalô sa mavi ami. Ma donjom tem yambam ya esak loñbô esak wêñ lôk auk takatu ba Anyô Bêñ hik thô hadêñ ya. 2 Yahayala anyô atu ba hêvHAVINj Kilisi. Sondabêñ 14 hale ba hi ma ewa yani ba i malak leñ te lô. Ewa ôpêñ lôk linjKUPIK mena injo, êñ ma yahathôñ. Wapômbêñ da hayala. 3 Yahayala nena anyô êñ ewa lôk linjKUPIK mena mi, êñ ma yahathôñ ma Wapômbêñ iyom intu hayala 4 ba ewa yani ba i malak leñ elam nena "Paladais". Yani halanô abô loñ kapô lomalomama ba ik yani kisi ek minj enañ bêñ ami. 5 Anyô anêñ aêñ ma tem yambam yani. Ma donjom yada ma tem yambam yenanj ku vaunena takatu.

Nômla hatôm yak lôkmanjinj havatho Pol

6-7 *Wapômbêñ bôk hêv ku lôk abô ma auk lôkmanjinj hadêñ ya yôv. Aêñ ba yahadum ek yambam yada esak auk êñ, êñ ma yananj

abô avanôñ iyom ba minj ya anyô auk volonj ami. Ma yakô avômalô nesonj nena ya anyô lôkmanjinj ba minj ya anyô oyanj hatôm nê vi ami. Aêñ ba hêv Sadanj anêñ nê ku ba i ibi yalenjVINjKUPIK hathak yak lôkmanjinj ba hêv malainj hadêñ ya ek minj yangê ya danj ami. 8 Yahalanj hadêñ Wapômbêñ hatôm bôlônj lô ek nêñ vê êñjêk ya. 9 *Ma donjom hananj hadêñ ya, "Yenanj lôklokwanj hik i thô hadêñ waklavônj o vau lôk yenanj wapôm ma hatôm ek o." Aêñ ba yalenjMAVI ek yambam yenanj ku vaunena takatu ek injik Kilisi anêñ lôklokwanj thô. 10 Ya anyô vau ma donjom lêk ya anyô lôklokwanj. Ba intu yahasopa Kilisi vanjgwam ma yalenjMAVI nena ya anyô vau lôk enañ abôma hathak ya ma yahadum ku lôk vovanik lôk êv vovanj lôk malainj lomalomama hadêñ ya.

Pol hathô avômalô Kolin ba haya

11 *Môlôda udum ba yahabam yada ba intu lêk yahabitak anyô molo. Ya anyô oyanj ma donjom minj ya anyô oyanj anôñ ek aposel lôkmanjinj takatu ami. Thêlô êlêm ek môlô ma môlô ôêv yak ba minj onanj yenanj ku anêñ lavônj mavi hadêñ i ami. 12 *Wapômbêñ haminj lôklokwanj havinj ya ba intu hik yenanj ku thô nena ya ma aposel te. Ma hêv avômalô

* 12:6-7: Jop 2:6 * 12:9: Plp 4:11-13

* 12:11: 2Ko 11:5 * 12:12: Lom

sa ek neyala yanida mavi hathak lavôñiñ lôk nômbithi ma ku lôklokwan lomalama ma miñ ya popabuk ami. Ma môlô bôk ôyê nôm takên yôv. ¹³ *Aisê ba môlô onañ nena yakapôlôñ hagiap hathak môlô ma yalenhaviñ avômalô êvhaviñ vi? Sêbôk ba yahamô haviñ môlô ma yahadô yanêm malaiñ êndên môlô ba intu miñ yahawa môlônim da hatôm yahadum hadên avômalô êvhaviñ vi ami. Ma môlô lemmaniñ eka? Kikaknena! Notak kapôlômim ek ya.

¹⁴ Odañô! Lêk bôlôñ te lô ba tem yasôk ek môlô. Miñ yalenhaviñ môlô nônem nômkama êndên ya ami. Yalenhaviñ môlôda. Avômena miñ isup valuselen ek nênem lami sa ami. Mi. Lami isup valuselen ek nênem nali sa. Ba intu tem miñ yanêm môlô malaiñ ek yasup môlônim da ek nêm ya sa ami. ¹⁵ Aên ba yalenmavi anôñ ek yanêm yenañ nômkama lôkthô êndên môlô ma yanêm yada imbiñ aên iyom. Yalenhaviñ môlô bêñ anôñ ma yakô ek môlô nôndô ya. ¹⁶ Avômalô enañ nena yahamô haviñ i ba miñ yahêv malaiñ ami. Ma doñtom elam ya nena anyô yahasau avômalô lôk yahanañ abô yan. ¹⁷ Aisê! Nê ku takatu ba yahêv hathôk ma doho ibuliñ môlô e? ¹⁸ *Yahapôviñ Titi ek êsôk ek môlô ma yahêv alalôaniñ

aiyan te haviñ. Ma Titi habuliñ môlô e? Mi. Titi hathak hasopa yavenngwam iyom ma yaianin auk ma doñtom.

¹⁹ Môlô olañô abô takatu ba oson nena yêlôda êv i kisi e? Mi. Yêlô ma Kilisi anên avômalô ba amiñ Wapômbên ma ba anañ abô êntêk. Aiyañ thêlô, nômkama lôkthô atu ba yêlô adum ek embatho môlô loñ. ²⁰ Yahakô ek yasôk ma tem miñ yalenmavi ek môlô ami ma môlô tem miñ lemimmavi ek ya aên ami. Yahakô ek abô lôkthanjo ma lenañ lôk lenñaña, lôk ovak am vose hi lodôñlodôñ, abôma lôk onañ abôyan hathak anyô yan ma otatale am lôk ôyê am dañ lôk ôthô avômalô ba i mayaliv. ²¹ *Yahakô ek yasôk esak loñbô ma yenañ Wapômbên tem indum ba ya mama esak môlônim kambom takatu. Ma tem yakapôlôñ malaiñ bêñ anôñ esak nê takatu ba miñ ele kapôlôñiñ liliñ hathak iniñ lelaik lôk thethanjak ma sek waliliñ takatu ba idum ami.

13

Kolin neyabin inin êvhaviñ

¹ *Bôk yahathôk bôlôñ ju yôv ma êntêk yahathôk ma tem bôlôñ te lô. Lemimimbi esak abô êntêk, "Ju mena lô la enañ anyô te anên kambom bêñ, êñ ma abô avanôñ." *Lo 19:15*

2-3 Sêbôk atu ba yahathôk bôlôn yaj ma yahêv abô lôklinjak hadêj mômô. Ma lêk yahamô havin mômô ami, ma dojtom yahanaj hathak lojbo nena mômô lemimhavin ôngô nena yada yena abô mena Kilisi anêj abô. Ba intu tem yasok esak lojbo ek yangê nena avômalô takatu ba idum kambom lôk avômalô kambom vi ma tem min yatak i ek nêsôv ami. Kilisi ma min anyô vau ami. Mi. Anyô lôklokwan kambom ba tem eyabin mômô dedauj mavi.

4 *Avanôn, yani hatôm anyô vauna te ba ik yani hathak a. Ma dojtom hamô lôkmala hathak Wapômbêj anêj lôklinjak. Yêlô ma vaunena aêj iyom ma dojtom hathak Wapômbêj anêj lôklokwan ba intu yêlô amô lôkmala havin yani ek nanêm mômô sa.

5 *Nôsôam ba noya ek ôngô nena unim ôêvhavin hamô mena mi e? Nutitin amda ek noyala nena intu omô havin Yisu Kilisi mena bôk ôêv yak yôv. Injo. Yakô mi la. 6 Yalenhavin mômô nutitin yêlô ma tem ôngô nena min bôk aêv yak ami. 7 Ba yêlô min aêv yak ami ba avômalô êyê yêlô hatôm aposel, êj ma nôm oyan. Mena enaj nena yêlô aêv yak ba yêlô nê vau ba min aposel ami, êj ma nôm oyan aêj iyom. Ma dojtom nômbêj ma nundum nômkama lôkthô thêthôn iyom. Ma yahanaj hik

Wapômbêj lin ek min mômô nundum kambom la ami. 8 Yêlô min hatôm nandum nômla eso abô avanôn ami. Mi. Nambatho abô avanôn loj iyom. 9 Mômô lôklokwan ma yêlô vau, êj ma yêlô lejinmavi. Yêlô atej mek ek mômô nopesan unim kambom takêj ba numbitak mavi esak lojbo. 10 *Anyô Bêj hêv ku lôk athêj êj hadêj ya ek yato mômô ek numbitak thêthôn ma min yambi mômô ni ami. Aêj ba min yahamô havin mômô ami ba intu yahato abô takêntêk ek waklavôn atu ba yahathôk ma tem yanja yena lôklokwan ek yapesan mômônim auk. Ma min yanêm vovan êndêj mômô ami.

Pol hanaj anêj lamavi

11 Aijan thêlô, lêk yôv. Ba lemimmavi ma nopesan malain sapêj. Nobatho am loj esak abô ni ba êlêm ma noja auk dojtom lôk nômô yôhok ma Wapômbêj anêj lahavin lôk anêj labali êmô imbin mômô.

12 Ma nokam mômôvian esak kobom yôhok mathen.

Nê mathen lôkthô êv inin lejinmavi havin.

13 Alalôanij Anyô Bêj Yisu Kilisi anêj wapôm lôk Wapômbêj anêj lahavin ma Lovak Mathen anêj lamavi êmô imbin mômô lôkthô.

* 13:4: Plp 2:7-8 * 13:5: 1Ko 11:28

* 13:10: 2Ko 10:8

Kapya atu ba Pol hato hi Galesia Abô môñ

Pol hato abô êntêk hi hadêñ avômalô êvhavij takatu ba êmô plovins Galesia. Bôk hamô havij thêlô ba hanañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi bêñ hadêñ thêlô ba intu êvhavij Yisu (Ap 16:6; 18:23). Thêlô bêñ anôñ ma miñ nê Israe ami ma nê loñ buyañ.

Haveñ yam ma nê Israe doho êlêm ma enañ hadêñ thêlô ek nebalon Mose anêñ abô balabuñ loñ lôk nengothe inij kupik êtôm nê Israe ek nimbitak thêthônj ênjêk Wapômbêñ ma. Pol halañô abô êñ, ma hato kapya êntêk nena nê takatu ba êvhavij Yisu Kilisi ma Wapômbêñ halam i nena nê thêthônj. Ma nê takatu ba esopa balabuñ iyom miñ hatôm nimbitak thêthônj ami.

Hato hadêñ 53 AD la.

Pol hêv lamavi

¹Ya ma aposel Pol. Avômalô la miñ elam ya ek yandum ku êntêk ami lôk miñ anyôla hêv ku êntêk hadêñ ya ami. Yisu Kilisi lo Kamik Wapômbêñ thai da êv ku êntêk hadêñ ya, ôpatu ba hik Yisu Kilisi liñ hêk ñama. ²Ya lôk aiyañ thêlô aêv kapya êntêk hadêñ môlô avômalô ôdônj takatu ba ôêvhavij ômô malak

lônj nenanena anêñ plovins Galesia.

³Alalôaniñ Kamik Wapômbêñ lôk Anyô Bêñ Yisu Kilisi nêñem inij wapôm lôk labali êndêñ môlô. ⁴*Alalôaniñ Kamik Wapômbêñ anêñ la-havij ba Kilisi hêv yanida ek nêñ alalô sa ek nêñ kambom vê lôk epole kambom bôlônj êntêk anêñ yak takatu ba havalonj alalô loñ vê. ⁵Aêñ ba nambô Kamik Wapômbêñ anêñ athêñ lôkmanjij êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Avanônj!

Abô Mavi ma donjom iyom

⁶Ya kapôlônj hasonj kambom nena kethêñ oyañ ma môlô ôvôlinj dômim hadêñ ôpatu ba bôk halam môlô hathak Yisu Kilisi anêñ wapôm ma lêk môlô osopa abô yañda. ⁷*Ma donjom abô êñ ma miñ Wapômbêñ anêñ abô ami. Yakô anyô doho lêk nendela môlônim auk ba nindum ek ninduvij Kilisi anêñ Abô Mavi. ⁸*Odañô! Yêlôda anañ abô yañda mena añela la anêñ malak leñ hanañ abô yañda hadêñ môlô ba miñ hatôm Abô Mavi sêbôk ba yêlô anañ hadêñ môlô ami, êñ ma tem yandam Wapômbêñ ek imbulij ôpêñ. ⁹Bôk yêlô anañ hadêñ môlô yôv ma lêk yahanañ hathak loñbô. Anyô late hanañ Abô Mavi hadêñ môlô ba miñ hatôm atu ba bôk owa anêñ yêlô ami, êñ ma tem yandam Wapômbêñ ek imbulij ôpêñ.

* 1:4: Gal 2:20

* 1:7: Ap 15:1,24

* 1:8: 1Ko 16:22

* 1:10: 1Te 2:4

10 *Ba yahanaj abô êṅ ek yandôk avômalô leniṅ lôk Wapômbêṅ la e? Mena yahadum ek avômalô nêgê ya nena mavi e? Yahanaj abô êṅ ba hatôm sêbôk atu ba yahadum ku ek avômalô nêgê ba nebam ya, êṅ ma ya miṅ Kilisi anêṅ anyô ku te ami.

Pol hanaṅ anêṅ ku lavôṅ

11-12 *Aiyaṅ thêlô, yalenṅhaviṅ môlô noyala nena Abô Mavi atu ba yahanaj hadêṅ môlô, êṅ ma Yisu Kilisi da hik thô hadêṅ ya. Ma miṅ anyôla hanaṅ mena yahawa hêk anyôla anêṅ auk lôk miṅ anyôla hadôṅ ya hathak abô êṅ ami. Milôk.

13 *Môlô bôk olanô hathak yenaṅ bôk lo loṅ sêbôk ba yahasopa Israeḷ iniṅ abô balabuṅ, ba yahêv vovaṅ bêṅ hadêṅ Wapômbêṅ anêṅ avômalô êvhaviṅ ba yahabuliṅ i. 14 *Ma ya lôklokwaṅ ek yasopa bumalô iniṅ bôk lo loṅ ba yahatitiṅ Mose anêṅ balabuṅ aleba yenaṅ auk hamôṅ ek apenena muk Israeḷ vi iniṅ. 15-17 *Ma doṅtom Wapômbêṅ da hadum ba hik nakaduṅ thô hadêṅ ya ek yanaṅ Abô Mavi esak nakaduṅ bêṅ êndêṅ avômalô loṅ buyaṅ. Sêbôk ba yahamiṅ wakatik kapô denaṅ, ma bôk habi baṅ hayô hêk ya lôk halam ya yôv hathak anêṅ wapôm. Ba intu yaha Alebia vêm ma yahavôhalêm Damaskas hathak loṅbô. Miṅ

yahanaj hik anyôla liṅ lôk yaha Jelusalem ek yanṅê aposel takatu ba ibitak êmôṅ ek ya ami.

18 *Sondabêṅ lokwaṅlô hale ba hi, êṅ ma yaha daku Jelusalem ek yanaṅ abô imbiṅ Pita. Ma yahamô haviṅ yani hatôm wak laumiṅ ba labahenṅvi. 19 Ma doṅtom miṅ yahayê aposel vi ami ma yahayê Jems iyom, Yisu yaṅ molok. 20 Ba intu abô êntêk ba yahato hadêṅ môlô, ma yahanaj abô avanôṅ hamiṅ Wapômbêṅ ma. Ma miṅ abôyaṅ ami. 21 *Vêm ma yaha plovins Silia lo Silisia. 22 Ma avômalô ôdôṅ takatu ba êvhaviṅ Yisu Kilisi êmô Judia êthôṅ ya paliṅ. 23 Thêlô elanô abô takatu ba avômalô vi enaṅ hathak ya iyom nena, “Sêbôk ma ôpêṅ hêv vovaṅ hadêṅ alalô ba habuliṅ abô êvhaviṅ. Ma doṅtom lêk hanaṅ abô êṅ bêṅ.” 24 Ma avômalô takêṅ êyê yenaṅ ku ba êbô Wapômbêṅ anêṅ athêṅ.

2

Aposel êlôk hathak Pol anêṅ ku

1-2 *Sondabêṅ hatôm 14 hale ba hi yôv ma Wapômbêṅ miṅ hik anêṅ lahaviṅ thô ek yana Jelusalem. Aêṅ ba yahavôha daku hathak loṅbô. Ma Banabas hi haviṅ ya ma yahawa Titi haviṅ. Ma yahalam avômalô êvhaviṅ iniṅ nê bêṅbêṅ ba yêlô amô unyak

* 1:11-12: Mat 16:17 * 1:13: Ap 8:3 * 1:14: Ap 22:3 * 1:15-17: Ais 49:1; Gal 2:7 * 1:18: Ap 9:26-27 * 1:21: Ap 9:30 * 2:1-2: Ap 15:2

kapô ma yahanaj yenan ku lavônj hathak Wapômbên anênj Abô Mavi atu ba yahêv hadênj avômalô loj buyanj ek yêlô sapênj kapôlônjinj donjom ek ku ênj injik anônj. ³ Nê bênjbênj takênj elanjô yenan abô ba lenjinmavi hathak ma minj enanj nena yêlô nanjothe Titi anyô Glik atu anênj kupik ami. ⁴ *Ku ênj anênj ôdônj nena sêbôk ba aijan doho atu ba esopa abô yandaj ivunjinj auk ma ibitak êyô yêlô kapô ba êlêm ek neyala yêlôaninj auk esak Yisu Kilisi lôk aisê ba balabunj nenjothe kupik minj havalonj alalô loj hathak lojbô ami. Yakô injinj auk ênj embalonj alalô loj ba namô balabunj vibinj esak lojbô. ⁵ Ma yêlô minj alôk hathak nê ênj injinj auk nenjothe Titi anênj kupik ami, ma milôk ek Abô Mavi ênj anênj anônj injik iminj môlô.

⁶ Ma donjom nê bênjbênj takênj minj eyabinj yenan auk ami. Môlôda obam thêlô nena nê bênjbênj ma donjom Wapômbênj minj hayê nômkama takatu ba hêk loj yainj ami. Aênj ba yada yenan auk nena thêlô ma nê bênjbênj, ênj ma nôm oyanj. ⁷ *Nê bênjbênj takênj êyê nena Wapômbênj bôk hêv ku yanaj anênj Abô Mavi bênj êndênj avômalô loj buyanj hatôm hêv ku hadênj Pita ek enanj êndênj avômalô Israe. ⁸ Wapômbênj hêv lôklokwanj ênj hadênj Pita ek indum ku aposel êmô avômalô Israe malêvônj. Ma

hêv lôklokwanj hadênj ya aênj iyom ek yandum ku aposel êmô avômalô loj buyanj malêvônj. ⁹ Jems lo Pita ma Jon nê takatu ba môlô ôyê hatôm nê bênjbênj, thêlô takênj êyê nena Wapômbênj hêv anênj wapôm ek yandum ku ênj imbinj. Ba intu ekam yai lôk Banabas ma ewa yai hatôm injinj ivijan ek nandum ku êmô avômalô loj buyanj malêvônj ma thêlôda nindum ku nê mô avômalô Israe malêvônj. ¹⁰ *Ma thêlô êv abô donjom iyom hadênj yai ek nanêm avômalô sawa takatu ba êvhavinj sa. Ku ênj bôk halinj ya bô ba hapôvinj ya ek yandum.

Pol hananj Pita anênj kambom bênj

¹¹ Sêbôk atu ba yahamô Antiok ma Pita hayô ba yai amô vêm ma hadum kambom te. Yahayê ma yahathanj yani nena, ¹² **“O ma anyô hothak hoanj nôm havinj avômalô loj buyanj takatu ba minj enjothe injinj kupik ami ma êvhavinj Yisu Kilisi. Ma donjom Jems anênj nê ku takatu ba evalonj auk nenjothe kupik loj êyô, ma hôkô ba hôpôlik lôk hôvôlinj dômim ek avômalô loj buyanj takênj. ¹³ Ma anêm auk lôkbanj ênj havôv avômalô êvhavinj vi anênj Israe aleba havôv Banabas havinj.”*

¹⁴ Yahayê nena lêk etak Abô Mavi anênj lojôndê ba even mayaliv, ênj ma yahaminj

* 2:4: Gal 1:7; 5:1,13 * 2:7: Ap 22:21

* 2:10: Ap 11:29-30

* 2:12: Ap 11:3

piklêvônḡ ma yahananḡ Pita bêḡ nena, “O ma anyô Israeḡ te ma doḡtom lêk hôyô loḡ êntêk mônḡ ma hotak avômalô Israeḡ iniḡ kobom ba hoanḡ nôḡm mayaliv haviḡ avômalô loḡ buyanḡ. Ma doḡtom lêk huik auk êḡ liliḡ ba hudum ek osopa Mose anêḡ balabuḡ esak loḡbô ba hôpôlik hathak avômalô loḡ buyanḡ takêḡ. Aisê, hudum ek ôpôviḡ avômalô loḡ buyanḡ ek nesopa Mose anêḡ abô balabuḡ e?”

Ôpatu ba hêvhaviḡ Yisu ma anyô thêthônḡ

¹⁵ Yêlôaniḡ wakatik lo wakamik ma avômalô Israeḡ ba yêlô ma miḡ abitak anêḡ avômalô loḡ buyanḡ takatu ba elam nena ḡê daluk ami. ¹⁶ *Ma yêlô ayala nena ôpatu ba hêvhaviḡ Yisu Kilisi, ma Wapômbêḡ halam yani nena anyô thêthônḡ. Ma ôpatu ba hasopa Mose anêḡ abô balabuḡ, yani ma mi. Ma yêlô bôk abitak thêthônḡ hatôm avômalô loḡ buyanḡ hathak ale kapôlônḡ liliḡ ba aêvhaviḡ Yisu Kilisi. Ma miḡ hathak abô balabuḡ ami ek malê nena abô balabuḡ miḡ hatôm indum ba anyôla imbitak thêthônḡ ami.

¹⁷ Ma doḡtom anyôla hananḡ nena balabuḡ ma nôḡm oyanḡ ma êvhaviḡ iyom intu nôḡm anônḡ ba hadum mayaliv, êḡ ma avômalô tem nêḡê Kilisi êtôm kambom anêḡ alanḡ. Êḡ ma auk lokbanḡ anônḡ! ¹⁸ Yahavôliḡ yadômḡ ek abô

balabuḡ ma doḡtom havenḡ yam ma yahik auk êḡ liliḡ ba yahayê nena balabuḡ ma lêk nômbêḡ ba yahasopa. Êḡ ma hik thô nena ya ma anyô yahabuliḡ abô balabuḡ. ¹⁹ Lôk abô balabuḡ êḡ hik ya vônô ek batu yamô lôkmala imbiḡ Wapômbêḡ. ²⁰ *Bôk ik yai lôk Kilisi vônô hathak alovalanḡsiḡ. Yada ma miḡ yahamô lôkmala hathak loḡbô ami. Ma doḡtom Kilisi da lêk hamô lôkmala hamô yakapôlônḡ. Lôkmala êḡ intu hamô yalenḡviḡkupik hatôm yahêvhaviḡ Wapômbêḡ Nakaduḡ, ôpatu ba lahaviḡ ya ba hêv i ek nêḡm ya sa. ²¹ Avômalô doho enanḡ nena yahananḡ abôma hathak abô balabuḡ lôk yahavôliḡ yadômḡ hadêḡ Wapômbêḡ anêḡ wapôm. Ma doḡtom miḡ yahadum aêḡ ami. Abô balabuḡ hadum ba alalô abitak thêthônḡ hêk Wapômbêḡ ma, êḡ ma Kilisi anêḡ ḡama lêk habitak hatôm nôḡm oyanḡ.

3

Kobom nasopa balabuḡ lôk êvhaviḡ

¹ Galesia môlô avômalô molo. Ya bôk yahik Yisu Kilisi thô hadêḡ môlô yôv hatôm lêk môlô ôyê êthôkwêḡ hamiḡ alovalanḡsiḡ ba opalê intu halela môlônim auk? ² Yalenḡhaviḡ yandanô môlônim auk. Môlô bôk osopa balabuḡ ba owa Lovak Mathenḡ? Mena olanô Abô Mavi lôk ôêvhaviḡ ba intu owa

* **2:16:** Ap 15:10-11; Lom 3:20-28; Gal 3:11 * **2:20:** Gal 1:4

Lovak Matherj êj? ³ Mólô molo e? Lovak Matherj bôk hadum ku ba bôk ôêvhaviñ yôv. Ma donjom mólô oson nena miñ ôyô unjlov ami denañ ba intu owa lôklokwan hêk balabuñ ek unjwik ku êj dañ siñ e? ⁴ Aêj ba malaiñ takatu ba bôk ôpôm hêk ôêvhaviñ êj ma nôm oyañ e? Yakô anôj êj la. ⁵ Mólô othak osopa abô balabuñ ba intu Wapômbêj hêv Lovak Matherj lôk hadum nômbithi hêk mólô malêvôj e? Mi. Hêv hathak olañô Abô Mavi ba ôêvhaviñ. ⁶ Mólô lemimimbi esak Ablaham. Bôk eto nena,

“Ablaham hêvhaviñ Wapômbêj anêj abô ba intu halam yani nena anyô thêthôj.” *Môj Anôj 15:6*

⁷ Ba intu noyala nena nê takatu ba êvhaviñ iyom intu Wapômbêj hayê thêlô hatôm Ablaham nali. ⁸ *Wapômbêj anêj kapyâ hanañ nena avômalô loj buyañ tem nêñemimbiñ ba Wapômbêj endam i nena nê thêthôj hatôm bôk hanañ Abô Mavi êj bêj hadêj Ablaham nena,

“Esak o iyom ma avômalô lodôjlodôj anêj loj buyañ tem neja mek mavi.” *Môj Anôj 12:3*

⁹ Ablaham ma ôpatu ba bôk hêvhaviñ ba intu Wapômbêj hadum mavi hadêj yani. Ma avômalô takatu ba êvhaviñ ma tem indum mavi êndêj i êtôm bôk hadum hadêj Ablaham.

¹⁰ *Avômalô takatu ba eson nena esopa balabuñ ma tem nimbitak thêthôj ênjêk Wapômbêj ma lêk êmô malaiñ bêj kapô yôv. Hatôm bôk eto nena,

“Avômalô takatu ba êv yak hathak abô balabuñ bute lôk miñ esopa balabuñ takatu ba bôk eto hêk kapyâ balabuñ dedauñ mavi ami ma lêk êmô malaiñ bêj kapô yôv.” *Lo 27:26*

¹¹ *Ma buyañ hanañ nena, “Avômalô takatu ba êvhaviñ intu ibitak thêthôj ba tem neja lôkmala.” *Habakuk 2:4*

Aêj ba auk êntêk lêk habitak yaiñ yôv nena abô balabuñ miñ hatôm indum ba avômalô nimbitak thêthôj ami. Milôk. ¹² Ma bôk eto hathak abô balabuñ nena,

“Anyô hasopa abô balabuñ sapêj, êj ma balabuñ hadum ba ôpêj tem enja lôkmala.” *Wok Plis 18:5*

Aêj ba êvhaviñ miñ hamô balabuñ êj kapô ami. ¹³ *Lôk eto abô buyañ nena,

“Wapômbêj tem imbuliñ nê takatu ba êthôkwêj hamiñ alovalaŋaŋsiñ.” *Lo 21:23*

Ma Wapômbêj habuliñ Kilisi ba intu hêv alalô vuli hêk balabuñ anêj vovañ ¹⁴ ek avômalô loj buyañ tem nêñemimbiñ Yisu Kilisi imbiñ ba neja Lovak Matherj atu ba bôk habutiñ abô hathak ek

* **3:8:** Stt 18:18; 22:18; Lom 4:3,16

* **3:13:** Lo 27:26; Lom 8:3

* **3:10:** Lo 27:26

* **3:11:** Gal 2:16

thêlô neja mek mavi takatu ba Wapômbêḡ bôk hêv hadêḡ Ablaham lôk anêḡ nali.

Wapômbêḡ anêḡ tabô lôk balabuḡ

¹⁵ Aiyarḡ thêlô, môlô lêk oyala alalôaniḡ kobom katô. Avak tabô ma hatôm nanêm vê, e? Mena hatôm nambak tabô yarḡ imbiḡ e? ¹⁶ *Wapômbêḡ bôk havak abô haviḡ Ablaham lôk anêḡ su lukmuk yôv. Ma miḡ hanaḡ hathak su lukmuk lôkthô ami. Hanaḡ hathak doḡtom iyom. Su lukmuk êḡ intu Kilisi.

¹⁷ *Aêḡ ba Wapômbêḡ havak tabô haviḡ Ablaham. Ma sondabêḡ hatôm 430 hale ba hi ma abô balabuḡ hayô. Ba intu balabuḡ atu ba haveḡ yam miḡ hatôm edabêḡ Wapômbêḡ anêḡ abô atu vê ami. Bôk havak yôv haviḡ Ablaham ba lôklokwarḡ ba miḡ hatôm nêm vê ami.

¹⁸ *Wapômbêḡ hêv anêḡ wapôm ba havak tabô ba hêv anêḡ lamavi hadêḡ Ablaham ma miḡ hêv hathak balabuḡ ami. Ba intu balabuḡ havatho lamavi êḡ loḡ, êḡ ma tem nêm tabô êḡ vê.

¹⁹ *Ma hêv balabuḡ eka? Avômalô idum kambom ba intu hêv balabuḡ halêm ek injik iniḡ kambom thô endeba Kilisi imbitak am, Ablaham anêḡ su lukmuk atu ba Wapômbêḡ havak abô hathak ek êlêm. Anjela êv hadêḡ Mose ma Mose hi hêv hadêḡ

avômalô. ²⁰ Mose hamiḡ malêvôḡ ek avômalô Israêl ma Wapômbêḡ. Ma doḡtom Wapômbêḡ ma doḡtom iyom ma yanida intu havak abô haviḡ Ablaham, ma miḡ hêv hadêḡ anyôla yarḡ ba hi hêv ami.

²¹ *Abô balabuḡ lôk evak tabô evaki vose e? Mi. Balabuḡ hatôm nêm lôkmala, êḡ ma tem nambitak thêthôḡ esak balabuḡ. ²² Ma doḡtom mi. Wapômbêḡ anêḡ abô hanaḡ nena avômalô pik sapêḡ idum kambom ba hatôm êmô koladôḡ te ek injik iniḡ kambom thô endeba nede kapôlôḡniḡ liliḡ ba nênemimbiḡ Yisu Kilisi ek neja leḡniḡmavi sêbôk ba Wapômbêḡ havak abô hathak.

²³ *Sêbôk ma alalô miḡ aêvhaviḡ ami ba intu abô balabuḡ hatôm alaḡ ek injik Kilisi thô êndêḡ alalô endeba nanênimbiḡ yani am. ²⁴ *Abô balabuḡ ma hatôm kamik atu ba hayabiḡ alalô ek nanênimbiḡ Kilisi endeba nambitak thêthôḡ am. ²⁵ Ma loḡondê êvhaviḡ lêk hayô yôv ba intu abô balabuḡ miḡ hayabiḡ alalô hathak loḡbô ami.

Nê êvhaviḡ intu Wapômbêḡ nali

²⁶⁻²⁷ *Môlô ôêvhaviḡ Yisu Kilisi ba intu ithik môlô ma Kilisi ma hatôm kwêv atu ba ik hathak môlô ba môlô lôk Kilisi lêk ubitak doḡtom.

* **3:16:** Stt 12:7; 13:15; 24:7 * **3:17:** Kis 12:40 * **3:18:** Lom 4:14 * **3:19:**

Ap 7:38; Lom 5:20 * **3:21:** Lom 8:2-4 * **3:23:** Gal 4:3 * **3:24:** Lom 10:4

* **3:26-27:** Jon 1:12; Lom 6:3

Ba intu l  k ubitak Wap  mb  n nali. ²⁸ *A  n ba m  l   ma l  k   d  n te iyom. Ma mi  n nos  n nena m  l   ma n   Israel mena n   Glik la ami. L  k mi  n nos  n nena m  l   ma n   udum ku ham   ala  n vi  bi  n mena m  l   n   l  k ala  nsi mi ami. Ma mi  n nos  n nena m  l   any   mena avi ami. Mil  k. ²⁹ *M  l   ma Kilisi an  n ba intu m  l   ma Ablaham an  n limi takatu ba tem noja le  n  mavi takatu ba Wap  mb  n b  k havak ab   y  v ek n  m   nd  n yani.

4

¹ Yena  n ab   ma a  nt  k. Okna te lamb   an  n n  mkama ma nakadu  n an  n ma do  ntom tem mi  n enja keth  n ami. Yani ma ala  n ma do  ntom okna dena  n ba intu tem   m     t  m   patu ba hadum ku ham   ala  n vi  bi  n v  mam. ² Yani ham   n   takatu ba eyabi  n yani vi  bi  n ma mi  n hat  m enja an  n n  mkama sap  n ami ende  ba   y   waklav  n atu ba lamb   hatak am. ³ *Ma y  l   Israel ma a  n iyom. Y  l   ma hat  m okna atu ba balabu  n havalon  n lon dena  n ⁴ *ende  ba Wap  mb  n etak an  n waklav  n atu ba n  m Nakadu  n   l  m am. Avi havathu yani ba habitak any   ba ham   balabu  n vi  bi  n ⁵ ek n  m y  l   av  mena seka takatu ba am   balabu  n vi  bi  n v   ek nambitak Wap  mb  n an  n nali an  n.

⁶ *Ma m  l   av  mal   lon buya  n l  k ubitak Wap  mb  n an  n nali havi  n. Ba intu Wap  mb  n h  v Nakadu  n an  n Lovak Math  n hal  m ham   alal  ani  n kap  l  n  n l  k Lovak Math  n   n hadum ba alal   alam ka  k nena, “Aba wakamik.”* ⁷ A  n ba m  l   ma nali ma mi  n hat  m n   idum ku ham   ala  nsi vi  bi  n hathak lonb   ami. Ba intu Wap  mb  n hadum ba tem noja n  mkama mavi   t  m nali ethak ewa.

Pol lamalai  n ek av  mal   Galesia

⁸ S  b  k atu ba mi  n oyala Wap  mb  n ami,   n ma n  g  kba ham   hat  m m  l  nim ala  n. N  g  kba tak  n ma mi  n wap  mb  n an  n ami. ⁹⁻¹⁰ *Ma l  k m  l   osopa Wap  mb  n. Ma do  ntom Wap  mb  n da an  n ku nena b  k hav  v m  l   v   ba l  k ubitak yani an  n ma mi  n m  l  da unim auk ami. Ma ais   ka m  l   osopa Mose an  n balabu  n hathak lonb  ? Ay  n lukmuk l  k ku kap   l  k sondab  n ini  n balabu  n ma   nt  k osopa dena  n. Ku tak  n ma pulusikna l  k vaunena ma do  ntom hav  v m  l   halehi bumal   ini  n auk pik hathak lonb  . Ba lemimhavi  n n  m tak  n imbitak m  l  nim ala  n esak lonb   e? M  l  da. ¹¹ Yalen  n hik ya hathak m  l  . Yak   ku taks  b  k ba yahadum ma l  k hıv yak ba mi  n hik anın ami.

* **3:28:** Lom 10:12 * **3:29:** Lom 4:13 * **4:3:** Kol 2:20 * **4:4:** Jon 1:12-14;
Lom 1:3 * **4:6:** Lom 8:15-17 * **4:6:** “Aba”   n ma ab   Alam ba anın ödün
nena ‘kamik’. * **4:9-10:** Lom 14:5; Kol 2:16

¹² Aiyañ thêlô, bôk ya-habitak hatôm môlô ma yahatak avômalô Israêl iniñ balabuñ. Ba intu yahalañ hadêñ môlô ek numbitak êtôm ya. Sêbôk ma miñ ôdô ya ami. ¹³ Môlô oyala nena yahapôm lijiñ ma yahathôk ba yahanañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi môñ anôñ hadêñ môlô. ¹⁴ Lijiñ êñ hêv malaiñ hadêñ môlô ma donjom owa ya thô hatôm owa Wapômbêñ anêñ añela te mena Yisu Kilisi da la thô. Ma miñ ôvôliñ dômim lôk ôpôlik hathak ya ami. ¹⁵ Yahayala katô nena môlô hatôm nômbi malemim daluk vê ba nônem êndêñ ya. Lemimmavi êñ lêk hasôv ba hi êsê? ¹⁶ Yahanañ abô avanôñ hadêñ môlô ma ôpôlik hathak ya eka?

¹⁷ Nê takêñ maleññkilik ek môlô nôpôlik esak ya ma lemimibiñ i. Ma miñ idum aêñ ek môlô nôpôm nômla mavi êñjêk i ami. ¹⁸ Avômalô ethak êv leññmavi hadêñ nê loñ buyañ, êñ ma mavi. Ma donjom miñ yahamô haviñ môlô ami, ma aisê ka môlô uluviñ ku êñ ma ôêv lemimmavi hadêñ nê auk kambom takêñ? ¹⁹ Yenañ avômena anôñ, ya hatôm avi atu ba hawa vovañ hathak loñbô ek embathu endeba Kilisi êmô môlô kapôlômim am. ²⁰ Môlônim auk haliñ ya ba intu yalenhaviñ yasôk yamô imbiñ môlô ek yatak abô lôklokwañ ma yanañ abô labali iyom.

Abô loñ kapô hathak Sela lo Haga

²¹ Môlô takatu ba udum ek nômô Mose anêñ abô balabuñ vibin ma yahadum ek yanañ injik môlô liñ nena, “Môlô oyala abô balabuñ anêñ loñôndê anêñ dañ sapêñ e?” ²² *Eto nena Ablaham habi okna ju vê. Ma yanavi Sala da havathu yañ, yani ma alañ mi. Ma avi ku Haga havathu yañ, yani ma avi lôk alañ. ²³ *Ma Haga havathu nakaduñ hathak nê pik iniñ loñôndê. Ma Sala ma havathu hathak Wapômbêñ bôk havak abô haviñ Ablaham yôv.

²⁴⁻²⁵ Avi ju êntêk ma abô loñ kapô hathak ik tabô lokwanju thô. Tabô yañ ma evak hêk dum Sainai hamô loñ Alebia kapô. Haga ma hatôm tabô atu ba havathu nali ba idum ku êmô alañsi vibin. Ma avômalô Israêl takatu ba êmô Jelusalem, thêlô êmô balabuñ vibin hatôm nê lôk alañsi takêñ. Aêñ ba tabô êñ ma Haga ma Haga êñ ma malak Jelusalem bôlôn êntêk.

²⁶ *Ma tabô yañ ma avi atu ba alañ mi, êñ ma Jelusalem atu ba hamô malak leñ ma yani miñ hadum ku hamô alañ vibin ami. Yani ma alalôaniñ wakatik. ²⁷ Hatôm bôk eto nena, “O avi yamu, miñ howa avômena ami, ômô lôk lemmavi. Ma o avi atu ba miñ howa vovañ ek ombathu avômena ami,

* 4:22: Stt 16:15; 21:2 * 4:23: Lom 9:7-9 * 4:26: Hib 12:22; ALK 21:2,10

nêm yeŋ lôk lemmavi lôk
lêlô,
ek malê nena o avi yamu, na-
lumi lêk bêŋ anôŋ
hamôŋ ek avi lôk anyô
atu.” *Aisaia 54:1*

28 *Aiyaŋ thêlô, Wapômbêŋ
havak abô ba Aisak habitak.
Ma môlô lêk ubitak aêŋ iyom.

29 *Ma okna yaŋ atu ba
habitak hathak nê pik iniŋ
loŋôndê hêv vovaŋ hadêŋ yaŋ
atu ba evathu hathak Lovak
Mathêŋ. Lêk êntêk aêŋ iyom.

30 Ma doŋtom Wapômbêŋ
anêŋ kapyâ hanaŋ aisê?

“Nakaduŋ yaŋ atu ba talêbô
ma alaŋ mi tem enja
lambô anêŋ nômkama.

Ma yaŋ atu ba talêbô hamô
alaŋ vibiŋ ma mi.

Ba intu nêŋ avi êŋ lôk anêŋ
nakaduŋ vê.” *Môŋ
Anôŋ 21:10*

31 Aêŋ ba aiyaŋ thêlô, alalô
ma avi alaŋ atu anêŋ nali. Ma
miŋ avi lôk alaŋsi anêŋ nali
ami.

5

*Kilisi hêv alalô vê hêk bal-
abuŋ*

1 Kilisi hêv alalô vê hêk
balabuŋ ek balabuŋ miŋ
eyabiŋ alalô ami. Aêŋ ba
numiŋ lôklokwaŋ ek balabuŋ
miŋ imbitak alalôaniŋ alaŋ
esak loŋbô ami.

2 Nodaŋô! Ya Pol yahanaŋ
hadêŋ môlô nena noŋgothe
unim kupik, êŋ ma Kilisi
anêŋ ku tem imbitak êtôm
nôm oyaŋ. 3 Ma yahanaŋ
hathak loŋbô nena opalêla

takatu ba eŋgothe iniŋ kupik,
ma balabuŋ anêŋ ku miŋ
hama ami ma lôkmala denaŋ
ek nesopa lôkthô. 4 Aêŋ ba
ôpatu ba hasopa balabuŋ
ek imbitak thêthôŋ, êŋ ma
hatôm hadabêŋ yanida kisi
hêk Kilisi anêŋ wapôm. Lôk
hêv yanida vê hêk Kilisi.
5 Ma doŋtom Lovak Mathêŋ
hadum ba alalô aêvhaviŋ
ba apôviŋ thêthôŋ atu ba
aêv maleŋiŋ hathak ek êlêm.

6 *Eŋgothe kupik mena miŋ
eŋgothe kupik ami ma alalô
takatu ba aêvhaviŋ Yisu Kilisi
ayê nena nôŋ oyaŋ. Êvhaviŋ
ma nômbêŋ ba hik anêŋ anôŋ
ma leŋiŋhaviŋ avômalô vi.

7 Sêbôk ma môlô olaŋviŋ
mavi. Ma opalê intu lêk
hathale môlô thô ba ôêv yak
hathak abô avanôŋ? 8 Auk
êŋ miŋ halêm anêŋ ôpatu ba
halam môlô ami. 9 *Yis dokte
iyom hatôm idum polom isiŋ
bêŋ. 10 *Ma doŋtom yahayala
nena môlô ma Anyô Bêŋ anêŋ
avômalô ba tem miŋ nobaloŋ
auk yaŋ ami. Ma opalê atu
ba habuliŋ môlônim auk tem
enja anêŋ vuli.

11 Aiyaŋ thêlô, avômalô
doho esoŋ nena yahavatho
auk neŋgothe kupik loŋ
hatôm sêbôk ba yahasopa abô
balabuŋ. Ma doŋtom yaha-
vatho auk neŋgothe kupik
loŋ, êŋ ma tem miŋ avômalô
takêŋ nesaŋ ya ami. Lôk
yahalôk ek neŋgothe kupik,
êŋ ma yahêv alovalaŋaŋsiŋ
atu ba avômalô êpôlik hathak

* 4:28: Stt 15:4-5; Lom 9:7 * 4:29: Stt 21:9 * 5:6: 1Ko 7:19; Gal 6:15 * 5:9:

1Ko 5:6 * 5:10: 2Ko 11:15; Gal 1:7

vê. ¹² Ma nê takatu ba ibulin mólônim auk, êḡ ma mavi ek nenḡothe inin kupik lôk nimbi thalôk vê imbinḡ!

¹³ *Yenanḡ aiyanḡ thêlô, Wapômbêḡ halam mólô ba hapole mólô vê hêk abô balabuḡ anêḡ ku. Balabuḡ miḡ hayabinḡ mólô hathak loḡbô ami ba intu miḡ nodenu kapôlômim bô esak loḡbô ami. Mî. Lemimimbinḡ avômalô vi ba nônêm i sa. ¹⁴ *Balabuḡ sapêḡ anêḡ ôdôḡ ma doḡtom iyom nena,

“Lemimbinḡ anyô yanḡ êtôm lemhavinḡ oda.” *Wok Plis 19:18*

¹⁵ Mólô hatôm avuḡ yatap ba othanḡ am mayaliv ba intu noyabinḡ am. Yakô mólôda numbulinḡ am.

Lovak Matherḡ anêḡ loḡôndê

¹⁶ Yahananḡ nena nosopa Lovak Matherḡ ek lemvimkupik anêḡ thethanḡak miḡ imbi alak iminḡ mólô ami. ¹⁷ *Kapôlônḡinḡ bô hapôlik ek Lovak Matherḡ anêḡ auk ma Lovak Matherḡ hapôlik ek kapôlônḡinḡ bô anêḡ thethanḡak. Nôm ju êḡ ethak ik i aleba mólô miḡ hatôm nundum ku mavi takatu ba mólô lemimhavinḡ ek nundum ami. ¹⁸ Ma doḡtom mólô lêk osopa Lovak Matherḡ anêḡ abô ba intu miḡ ômô abô balabuḡ vibinḡ ami.

¹⁹ *Kapôlônḡinḡ bô anêḡ bôk lo loḡ atu ba havôv avômalô ma aêntêk. Sek walilinḡ lôk

anyô lo avi maleḡinḡkilik ek i ma kobom mama lomaloma ²⁰ lôk êv yenḡ hadêḡ ḡḡôkba lôk êbôk sininḡ ma ik vovak ba leḡinḡmaninḡ lôk kapôlônḡinḡ kambom ba ethanḡ i ma leḡinḡdanḡ ba idum palonḡ lôk enanḡ abô lôk vovak ek nembak i vose. ²¹ Ma maleḡinḡkilik hathak nômka ma lôk inum wainḡ ba molo ma êbôi ba elam kaêk mayaliv lôk idum kambom lomaloma havinḡ. Nôm takêḡ bôk yahananḡ hadêḡ mólô yôv, ma lêk yahananḡ hathak loḡbô nena avômalô takatu ba idum aêḡ tem miḡ hatôm nimbitak nêyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinḡyak kapô ami. Mi anôḡ.

²² Ma doḡtom Lovak Matherḡ anêḡ bôk lo loḡ atu ba hik anôḡ ma aêntêk. Leḡinḡhavinḡ i lôk leḡinḡmavi havinḡ i ma êmô yôhokna lôk êmô malinḡyaô ma êv avômalô vi sa lôk idum mavi hadêḡ i ma êmô batônḡ oyanḡ ²³ lôk etauvinḡ i ma ipuki loḡ. Ma balabuḡ la miḡ hêk kobom takêntêk êḡ loḡ sinḡ ami. ²⁴ *Ma Yisu Kilisi anêḡ avômalô bôk ik kapôlônḡinḡ bô lôk thethanḡak takatu ba habi alak haminḡ i vônô hathak alovalanḡanḡsinḡ. ²⁵ Lovak Matherḡ lêk hayabinḡ alalô ba intu nasopa vanḡgwam. ²⁶ *Ma miḡ alalô nambôi lôk nambi anyô yanḡ la ek injik vovak ma leḡinḡdanḡ ami.

6

* 5:13: 1Pi 2:16 * 5:14: Lom 13:9
6:9-10 * 5:24: Lom 6:6; Kol 3:5

* 5:17: Lom 7:15-23 * 5:19: 1Ko

* 5:26: Plp 2:3

Kobom mavi anêḡ ôdôḡ

1 *Aiyaḡ thêlô, môlônim anyô hêvḡhaviḡ te hadum kambom, êḡ ma môlô takatu ba osopa Lovak Matheḡ nonaḡ abô yaô ek nôbôv yani êmbôlêm esak loḡbô. Ma oyabiḡ o ek miḡ êmbôv o ami. 2 *Nônêm avômalô takatu ba ewa malaiḡ sa. Êḡ ma hatôm hosopa Kilisi anêḡ balabuḡ. 3 Alalô lôkthô ma ḡê athêḡ mi. Ba intu anyô te hasoḡ nena yani anyô lôk athêḡ bêḡ, êḡ ma hasau yanida. 4 Anyô tomtom nêsoi ba neya ek leḡiḡmavi esak iniḡ kobom ma miḡ netatale anyô vi ami. 5 *Aêḡ ba môlôda tomtom noja unim vak atu ba Wapômbêḡ hêv hadêḡ o.

6 *Ma nuḡgwik anêm nômkama mavi sam êndêḡ kêdôḡwaga takatu ba êdôḡ môlô hathak Wapômbêḡ anêḡ abô.

7 *Nôm alêla takatu ba ovatho halôk unim ku intu tem nodav. Ba intu miḡ nosoḡ nena hatôm nosau Wapômbêḡ esak nômla ami. Mi anôḡ. 8 Ma ôpatu ba hapaliv kapôlôḡiḡ bô anêḡ vêk ma tem enja anêḡ anôḡ ma ḡama. Ma ôpatu ba hapaliv Lovak Matheḡ anêḡ vêk ma tem enja anêḡ anôḡ ma lôkmaḡa atu ba êmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. 9 Alalô nandum ku lôklokwaḡ ma miḡ natak ku takêḡ ami ek naja anêḡ anôḡ mavi êndêḡ anêḡ waklavôḡ. Ba intu alalô

miḡ kapôlôḡiḡ egiap ek nandum mavi lomaloma ami. 10 Aêḡ ba alalô napôpêk i ek nandum kobom mavi êndêḡ avômalô sapêḡ. Ma nandum kobom êḡ mathalaleḡ êndêḡ ôdôḡ takatu ba êvḡhaviḡ.

Abô anêḡ dan

11 Môlô ôyê abô anêḡ dan êntêk ba eto bêḡbêḡ ma yahato hathak yada yabaheḡ.

12 Nê takêḡ êkô ek neja vovaḡ esak Kilisi anêḡ alovalaḡaḡsiḡ. Ba intu eyanda môlô ek noḡgothe unim kupik ek thêlô nêmbô i esak nômkama takatu ba hamô yaiḡ iyom. 13 Nê takatu ba êlôk hathak auk neḡgothe kupik, ma thêlôda miḡ esopa balabuḡ lôkthô ami. Ma donḡtom idum ek môlô noḡgothe kupik ek avômalô vi nêḡê ba nêḡnêm athêḡ lôkmaḡiḡ êndêḡ i. 14 Ma Yisu Kilisi hama hathak alovalaḡaḡsiḡ. Ba intu hik auk pik vônô aleba yahathôḡ auk êḡ paliḡ. Ma hik ya vônô aleba auk pik hathôḡ ya paliḡ aêḡ iyom. Aêḡ ba yada tem yambôya esak alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ alovalaḡaḡsiḡ iyom. 15 *Enḡgothe kupik mena miḡ enḡgothe kupik ami, êḡ ma nôḡm oyaḡ. Nômbêḡ ma alalô lêk abitak avômalô lukmuk. 16 Yôhok lôk nanêm kapôlôḡiḡ ni êndêḡ avômalô takatu ba esopa abô êḡ, thêlô ma Wapômbêḡ anêḡ avômalô Israeḡ anôḡ.

* 6:1: Mat 18:15

* 6:2: Lom 15:1

* 6:5: Lom 14:12

* 6:6: 1Ko 9:11,14

* 6:7: Lom 8:13

* 6:15: Gal 5:6; 2Ko 5:17

* 6:17: 2Ko 4:10

17 *Ma yôv. Pôpô takatu ba yahawa hathak Yisu hêk yalen̄viŋkupik ma hatôm. Ba intu notak nô̄m takêŋ ek miŋ nê̄m malaiŋ êndêŋ ya esak loŋbô ami.

18 Aiyay thêlô, Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ wapôm eyabiŋ môlônim dahôlômim. Avanôŋ.

Kapya atu ba Pol hato hi Epesus Abô môn

Pol hato kapya êntêk hadêḡ avômalô Epesus. Epesus ma malak lôk athêḡ bêḡ. Pol lo Silas bôk i lomalak lomalak ek enaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi bêḡ hadêḡ avômalô aleba êyô Epesus haviḡ (Ap 18:18-21; 19:1-41). Havenḡ yam ma Pol hi hamô Epesus hathak loḡbô ba hamô hatôm sondabêḡ lô. Vêm ma hatak Epesus ba hi ma hato kapya êntêk.

Hato ek embatho iniḡ êvhaviḡ loḡ. Ma miḡ hato ek enaḡ iniḡ kambom bêḡ ami. Hadôḡ thêlô hathak Wapômbêḡ anêḡ wapôm lomaloma. Ma hik êvhaviḡ anêḡ loḡôndê mavi thô hadêḡ i.

Pol hamô koladôḡ ma hato kapya êntêk hadêḡ 60 AD la.

Pol hêv lamavi

¹ *Ya Pol, Yisu Kilisi anêḡ aposel hathak Wapômbêḡ da anêḡ lahaviḡ. Yahato kapya êntêk hadêḡ avômalô mathenḡ anêḡ Epesus takatu ba êvhaviḡ ba esopa Yisu Kilisi. ² Alalôaniḡ Kamik Wapômbêḡ lôk Anyô Bêḡ Yisu Kilisi nêḡnêm iniḡ wapôm lôk labali êndêḡ mólô.

Wapômbêḡ hêv nôḡ mavi lomaloma hadêḡ alalô hathak Kilisi

³ *Alalô nambô Wapômbêḡ, alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ Lambô. Yani bôk hêv Lovak Mathenḡ anêḡ mek mavi hathak nôḡkama lomaloma anêḡ malak lenḡ yôv hadêḡ alalô takatu ba amiḡ haviḡ Kilisi. ⁴ *Sêbôk atu ba miḡ hapesanḡ pik ami denaḡ ma halam alalô takatu ba amô haviḡ Kilisi ek nambitak mathenḡ lôk kambom mi ênjêk yani ma. ⁵ *Ma lahaviḡ alalô ba intu hathak anêḡ lamavi lôk anêḡ auk ma bôk habi sêk yôv ek nambitak anêḡ nali esak Yisu Kilisi. Hadum aêḡ ⁶ ek avômalô nêḡmbô anêḡ wapôm lôkmarḡḡ. Yani hanḡasô anêḡ wapôm êḡ oyaḡ biḡ ek alalô takatu ba amiḡ haviḡ Nakaduḡ, anêḡ biḡdaluk anôḡ.

⁷ *Yani hawa alalô vê hathak Kilisi anêḡ thalalenḡ ba hale alalôaniḡ kambom liliḡ hathak anêḡ wapôm anêḡ sam valaluk. ⁸ Ma hanḡasô anêḡ wapôm takatu ba hayô abôlêk siḡ ba halelope hayô hamô alalô lôk hêv auk bêḡ ek nayala nôḡkama lomaloma sapêḡ. ⁹ *Sêbôk ma yani kapô mavi ba havak auk loḡ kapô hathak Kilisi. Ma lêk hik anêḡ auk êḡ thô hadêḡ alalô. ¹⁰ *Auk êḡ ma auk isup nôḡkama takatu ba

* 1:1: Ap 18:19-21; 19:1 * 1:3: Ep 2:6 * 1:4: Jon 15:16 * 1:5: Jon 1:12

* 1:7: Ep 2:7; Kol 1:14 * 1:9: Lom 16:25 * 1:10: Kol 1:16,20

hamô pik lo leŋ esak donjom ba nêmo Kilisi vibiŋ. Nôm êŋ tem imbitak êndêŋ anêŋ waklavôŋ.

11 *Nôm kama takatu ba Wapômbêŋ lahabi nimbitak ma lôkthô tem nimbitak aêŋ. Ma bôsêbôk ma lahabi nena tem enja yêlô nê Israêl ba habutiŋ anêŋ sêk hayô hêk yêlô. Ba intu hathak Kilisi yani hawa yêlô hatôm anêŋ sam. 12 Yani hadum aêŋ ek yêlô nê môŋ takatu ba aêv maleŋiŋ ek Kilisi nabam anêŋ athêŋ lôkmaŋgiŋ. 13 Ma havenŋ yam ma môlô olaŋô abô avanôŋ aêŋ iyom. Abô êŋ ma Abô Mavi atu ba nêmo môlô bulubiŋ. Môlô olaŋô ba ôêvhaviŋ, êŋ ma Wapômbêŋ habutiŋ anêŋ sêk hayô hêk môlô. Sêk êŋ ma Lovak Matheŋ atu ba Wapômbêŋ bôk havak abô yôv ek nêmo êlêm. 14 *Wapômbêŋ hêv Lovak Matheŋ hadêŋ alalô hatôm nôm mavi atu ba havak abô ek nêmo anêŋ dahô, ek waklavôŋ êŋ ma tem nêmo anêŋ avômalô vê ênjêk kambom lomaloma. Ba intu nabam anêŋ athêŋ lôkmaŋgiŋ esak leŋ.

*Pol hateŋ mek ek avômalô
Epesus*

15 Yahalaŋô abô takêŋ hathak môlô ôêvhaviŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi lôklokwaŋ lôk lemimhaviŋ avômalô mathêŋ lôkthô. Aêŋ ba
16 yahananŋ yalenmavi

velele hadêŋ Wapômbêŋ hathak môlô halôk yenanŋ mek. 17 *Yahateŋ mek lôbôlôŋ ek Wapômbêŋ nêmo anêŋ Lovak Matheŋ êndêŋ môlô ek nêmo auk mavi lôk injik abô lôk kup thô êndêŋ môlô ek noyala yani katô anôŋ. Yani ma alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ Lambô lôkmaŋgiŋ. 18 Ma yahateŋ mek ek Wapômbêŋ nêmo deda mavi êndôk môlô kapôlômim ek noyala nômbêŋ atu ba halam môlô ek nônêmo malemim esak. Nôm takêŋ ma wapôm lôkmaŋgiŋ anôŋ ek anêŋ avômalô mathêŋ neja embeŋ yam. 19 *Ma yahateŋ ek môlô noyala anêŋ lôklokwaŋ anôŋ biŋ atu ba hathak hadum ku ek hêv alalô takatu ba aêvhaviŋ yani sa. Lôklokwaŋ êŋ iyom intu 20 *bôk hik Kilisi liŋ hêk ŋama hathak ba hadô yani hamô Wapômbêŋ baŋ vianôŋ anêŋ leŋ. 21 *Loŋ êŋ ma Kilisi hamô vuliŋ anôŋ ek ŋgôkba lôk ŋgôk bêŋ lomaloma ma aŋela bêŋ lôk lôklokwaŋ sapêŋ ma nê lôk athêŋ bêŋ lôkthô takatu ba tem nêmo êndêŋ lêk ma embeŋ yam imbiŋ. 22 *Wapômbêŋ hatak nômkama lôkthô hamô Kilisi anêŋ lôklokwaŋ vibiŋ ma hêv yani ek imbitak nômkama sapêŋ anêŋ alaŋ ek nêmo anêŋ avômalô ôdôŋ takatu ba êvhaviŋ yani sa. 23 *Avômalô êvhaviŋ ma hatôm yanida

* 1:11: Lom 8:28-29 * 1:14: 2Ko 1:22 * 1:17: Kol 1:9 * 1:19: Kol 1:11
* 1:20: Sng 110:1; 2Ko 13:4; Kol 2:12 * 1:21: Kol 1:16; 2:10 * 1:22: Sng 8:6
* 1:23: Lom 12:5; Ep 4:10,15; Kol 1:18

liņkupik. Yani hamô thêlô kapô lôk nômkama sapêņ kapô ba hayô abôlêk siņ.

2

Wapômbêņ hêv lôkmala hadêņ alalô ñê ñama

¹*Sêbôk ma mólô ovalaki abô balabuņ ba udum kambom lomaloma ba intu mólô kapôlômim bôk hama yôv.

²*Bôk olaņô pik anêņ auk ba osopa ñgôk Sadaņ anêņ abô. Yani ma anyô bêņ ek ñgôk takatu ba êmô pik vuliņ. Ma lêk hadum ku haviņ avômalô takatu ba ibi leņôndôņ siņ ek nedaņô Wapômbêņ anêņ abô.

³*Bôk alalô lôkthô amô hatôm thêlô ba asopa kapôlôņiņ bô anêņ thethaņak lôk anêņ auk. Alalô lôk avômalô takatu ba evathu hamô pik ayabiņ Wapômbêņ anêņ lamaniņ iyom.

⁴⁻⁵*Ba intu kambom takatu ba bôk adum ma bôk hik alalôaniņ kapôlôņiņ vônô yôv. Ma doņtom Wapômbêņ anyô hêv kapô lôk lahaviņ alalô bêņ anôņ ba hêv lôkmala hadêņ alalô haviņ Kilisi. Avanôņ biņ nena Wapômbêņ hêv alalô bulubiņ hathak anêņ wapôm. ⁶*Ma hik alalô liņ haviņ Kilisi ba hadô alalô amô malak leņ haviņ yani. Alalô amô haviņ Yisu Kilisi ba intu hadum nôm takêņ aêņ. ⁷Yani hadum nôm mavi takêņ ek alalô hathak Yisu Kilisi ek wak nômbêņ atu ba

tem imbitak embeņ yam ma yani hatôm injik anêņ wapôm anôņ biņ atu thô. ⁸Avanôņ, Wapômbêņ anêņ wapôm hêv mólô bulubiņ hathak unim ôêvhaviņ. Hêv oyaņ biņ ba miņ udum nômlate ek owa bulubiņ êņ ami. ⁹*Ma miņ hayê mólô unim ku ba hêv ami. Ba intu miņ hatôm anyôla embam yanida ami. ¹⁰*Mi, alalô takatu ba amô haviņ Yisu Kilisi ma Wapômbêņ da baņ hapesaņ lukmuk ek nandum ku mavi takatu ba bôk hapôpêk yôv ek nandum.

Kilisi hadum avômalô Israeł lôk avômalô loņ buyaņ ibitak doņtom

¹¹Aêņ ba mólô ñê loņ buyaņ lemimimbi nena bôk ômô viyaiņ ek avômalô Israeł. Thêlô ethak elam mólô nena, "Ñê miņ engothe kupik ami". Ma elam thêlôda nena, "Ñê engothe kupik". Ku êņ ma ku baheniņ iyom. ¹²*Mólô bôk ômô daimbô ek Kilisi ma mólô miņ Wapômbêņ anêņ avômalô hatôm Israeł ami. Ma tabô takatu ba Wapômbêņ bôk havak haviņ Israeł ma miņ hathak mólô ami. Ma mólô miņ ôêv malemim ek nôm mavi la ami lôk ômô pik oyaņ ma Wapômbêņ mi. ¹³*Sêbôk ma mólô ômô daimbô ek Wapômbêņ, ma doņtom lêk ômô haviņ Yisu Kilisi ba intu Wapômbêņ hawa mólô halêm bidon oyaņ

* 2:1: Kol 1:21; 2:13 * 2:2: Kol 3:7; Tit 3:3 * 2:3: Kol 3:6 * 2:4-5: Lom

6:11-13 * 2:6: Kol 2:12 * 2:9: 1Ko 1:29-31; 2Ti 1:9 * 2:10: Tit 2:14

* 2:12: Lom 9:4; Kol 1:21 * 2:13: Kol 1:20 * 2:14: 1Ko 12:13

ek yani hathak Kilisi anêḡ thalalenḡ.

14 *Kilisi da ma alalôaniḡ yôhok ba hadum ek yêlô Israeḡ lôk môlô avômalô loḡ buyaḡ nambitak ôdôḡ doḡtom. Sêbok ma alalô apôlik hathak i ba hatôm badêḡ hayaḡ thêlô lôk alalô kisi, ma doḡtom lêk Kilisi hamô badêḡ êḡ lu. 15 *Badêḡ êḡ ma Israeḡ iniḡ abô balabuḡ lomaloma. Ma Kilisi hama ba hapole abô takêḡ vê ek indum ôdôḡ ju êḡ nimbitak ôdôḡ lukmuk doḡtom nêḡmô yani kapô. Hadum aêḡ ba intu yôhok habitak. 16 *Ma ôdôḡ ju êḡ ma yani hakapo i hathak doḡtom ek nimbitak kupik doḡtom hathak ik yani vônô hathak a ek indum yôhok imbiḡ ôdôḡ lukmuk êḡ ma Wapômbêḡ. Aêḡ ba intu Yisu hik alalôaniḡ apôlik êḡ vônô hathak a. 17 *Yani halêm ba hanaḡ abô yôhok hadêḡ môlô takatu ba ôḡmô daimbô lôk yêlô takatu ba amô bidonḡ. 18 Aêḡ ba hathak Kilisi anêḡ ku ma Lovak Mathenḡ doḡtom iyom hapesaḡ loḡondê ek môlô lôk yêlô ana bidonḡ ek Kamikbêḡ.

Alalô ma Anyô Bêḡ anêḡ unyak mathenḡ

19 *Aêḡ ba sêbok ma môlô ôtôm avômalô takatu ba etak iniḡ loḡ ba i buyaḡ ma pik mi. Ma doḡtom lêk môlô ma Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡnyak anêḡ avômalô haviḡ avômalô

mathenḡ sapêḡ. Ma môlô ôḡmô Wapômbêḡ anêḡ unyak lo loḡ.

20 *Alalô ḡê aêvhaiḡ hatôm unyak atu ba Wapômbêḡ halav. Aposel lo plopet êtôm unyak êḡ anêḡ bum ma Yisu Kilisi da ma hatôm landiḡ. 21 *Anyô Bêḡ Kilisi hagêgê unyak êḡ lôkthô loḡ ba hadum ba halumbak bêḡ ba habitak unyak mathenḡ ek yanida. 22 *Ma Kilisi halav unyak êḡ hathak môlô avômalô loḡ buyaḡ haviḡ. Halav môlô hathak doḡtom haviḡ anêḡ avômalô lôkthô hatôm unyak mathenḡ ek Wapômbêḡ êḡmô esak anêḡ Lovak Mathenḡ.

3

Pol hik Wapômbêḡ anêḡ auk loḡ kapô thô hadêḡ ḡê loḡ buyaḡ

1 *Wapômbêḡ hadum nôḡm mavi takêḡ ba intu ya Pol yahathak yahalek yavenḡdôḡ lêlô hadêḡ Kamikbêḡ. Ma yahamô koladôḡ ek malê nena yahadum Yisu Kilisi anêḡ ku ek yahêv môlô ḡê loḡ buyaḡ sa. 2 *Môlô bôk olanô yôv nena Wapômbêḡ hêv anêḡ wapôm hadêḡ ya ba hêv ku yanêḡm môlô sa. 3 *Ma hik anêḡ auk loḡ kapô êḡ thô hadêḡ ya hatôm atu ba bôk yahato abô dokte hathak yôv hêk kapya êntêk. 4 Osam abô êḡ, ma tem noyala yenaḡ auk esak auk loḡ kapô takatu ba

* 2:15: Kol 2:14 * 2:16: Sek 9:10; Kol 1:20,22 * 2:17: Ais 57:19 * 2:19: Ep 3:6 * 2:20: 1Ko 3:11 * 2:21: 1Ko 3:16 * 2:22: 1Pi 2:5 * 3:1: Plp 1:7,13 * 3:2: Kol 1:25 * 3:3: Ep 1:9-10; Kol 1:26

hathak Kilisi. ⁵ Wapômbêḅ miḅ bôk hik auk loḅ kapô takêḅ thô hadêḅ avômalô bôsêbôk ami. Ma doḅtom lêk Wapômbêḅ hik nôḅ takêḅ thô hadêḅ anêḅ plopet lôk aposel mathêḅ hathak Lovak Mathêḅ. ⁶ *Ma auk loḅ kapô êḅ ma aêntêk. Hathak Abô Mavi ma môlô avômalô loḅ buyaḅ takatu ba ôḅḅ haviḅ Yisu Kilisi ma tem Wapômbêḅ imbi sam doḅtom êndêḅ môlô êtôḅ sam atu ba habi hadêḅ yêlô avômalô Israeḅ. Ma môlô lêk ubitak kupik doḅtom haviḅ yêlô Israeḅ. Ma môlô lôk yêlô Israeḅ tem naja nôḅ takatu ba Wapômbêḅ bôk havak abô hathak imbiḅ i.

⁷ *Hathak anêḅ lôklokwaḅ ma Wapômbêḅ hêv anêḅ wapôḅ hadêḅ ya ek yambitak Abô Mavi êḅ anêḅ anyô ku. ⁸ *Ya ma yaôna lôk ek Wapômbêḅ anêḅ avômalô mathêḅ lôkthô, ma doḅtom hêv anêḅ wapôḅ hadêḅ ya ek yanaḅ anêḅ Abô Mavi esak Kilisi anêḅ nôḅkama kêkêlô êndêḅ môlô ḅê loḅ buyaḅ. Nôḅkama takêḅ halôk ba hi bomaḅ ba miḅ hatôḅ anyôla eyala anêḅ ôdôḅ ami. ⁹ Ma yani hêv ya ek yaḅgik auk loḅ kapô êḅ thô êlêḅ yaiḅ ek avômalô sapêḅ nêgê. Wapômbêḅ atu ba hapesaḅ pik lo leḅ bôk havuḅ auk loḅ kapô êḅ hadêḅ môḅ anôḅ aleba lêk ma hik thô. ¹⁰ Yani hadum aêḅ ek ḅgôk bêḅ ma aḅjela lôk athêḅ anêḅ leḅ sapêḅ

nêgê nena yani lêk hakapo avômalô loḅ buyaḅ lôk Israeḅ ba ibitak avômalô êvhaviḅ doḅtom. Ek batu neyala anêḅ auk kêkêlô lôkmaḅgiḅ takêḅ. ¹¹ Wapômbêḅ hadum aêḅ ek hasopa anêḅ auk atu ba bôk lahabi hadêḅ môḅ anôḅ. Ma hathak alalôaniḅ Anyô Bêḅ Yisu Kilisi ma nôḅ takêḅ lêk hik anôḅ.

¹² *Alalô aêvhaviḅ Kilisi ba amô haviḅ yani ba intu miḅ akô ek ana bidôḅ ek Wapômbêḅ ami. Mi, ayala avanôḅ biḅ nena yani lamavi ek alalô. ¹³ Aêḅ ba môlô miḅ kapôlôḅmim malaiḅ esak vovaḅ takatu ba yahawa hathak môlô ami. Mi, môlô ma nôḅbêḅ hêk Wapômbêḅ ma ba intu yahawa vovaḅ takêḅ.

Pol hateḅ mek

¹⁴ Yalenhabi nôḅ takatu ba Wapômbêḅ hadum ba yahathak yahalek yaveḅdôḅ lêlô hadêḅ Kamikbêḅ. ¹⁵ Yani bôk hapesaḅ avômalô pik lo leḅ ba hêv athêḅ hadêḅ thêlô lôkthô. ¹⁶ Yahateḅ mek ek nôḅkama lôkthô anêḅ alaḅ lôkmaḅgiḅ nena nêḅ Lovak Mathêḅ êndôk môlô kapôlôḅmim ek embatho môlô loḅ esak yanida anêḅ lôklokwaḅ bêḅ ¹⁷ *ek Kilisi enja loḅ êḅḅ môlô kapôlôḅmim esak unim ôêvhaviḅ. Ma yahateḅ mek nena Wapômbêḅ anêḅ lahaviḅ ma indum ba numiḅ lôklokwaḅ êtôḅ a anêḅ

* 3:6: Ep 2:13,16-19

* 3:7: Kol 1:25

* 3:8: 1Ko 15:9-10

* 3:12: Jon 14:6;

Lom 5:2 * 3:17: Jon 14:23; Kol 1:23; 2:7

ngalôk halôk pik ba havalon
 lon¹⁸ ek môlô lôk nê mathen
 lôkthô hatôm noyala nena
 Kilisi anêñ lahaviñ ma bêñ
 anôñ ba anêñ daim hathak
 bomañ ma halôk bomañ ba
 hi ma anêñ vova ma hi ba hi
 iyom. ¹⁹ Kilisi anêñ lahaviñ
 ma hi bomañ ba miñ hatôm
 anyôla eyala anêñ dañ ami.
 Ma doñtom yahaten mek
 ek Wapômbêñ injik lahaviñ
 êñ thô êndên môlô ek anêñ
 nômkama mavi lôkthô atu
 ba hamô yanida kapô ma
 êmbôlô môlô kapôlômim siñ.

²⁰ Wapômbêñ anêñ
 lôklokwañ hathak hadum
 ku hamô alalô kapôlôñij.
 Ma hathak lôklokwañ êñ ma
 yani hatôm indum nômkama
 takatu ba alalô anañ lo
 leññhabi hathak. Ma malêla
 takatu ba alalô miñ hatôm
 leññjimbî ami ma yani hatôm
 indum nôm takêñ imbiñ.
²¹ Aêñ ba alalô takatu ba
 aêhvaviñ nabam Wapômbêñ
 lôkmañgij esak Yisu Kilisi
 anêñ athên ni ba ni êtôm wak
 nômbêñ intu sapêñ. Avanôñ.

4

*Avômalô êhvaviñ ma Kilisi
 anêñ liñkupik*

¹ *Aêñ ba ya Pol, ôpatu ba
 hamô koladôn hathak Anyô
 Bêñ anêñ athên, yahason
 môlô lokwañ ek nômô êtôm
 atu ba Wapômbêñ halam
 môlô ek nômô aêñ. ² *Ba
 intu notauviñ am anôñ biñ
 ma nômô labalina imbiñ

* 4:1: Kol 1:10 * 4:2: Kol 3:12-13

* 4:7: Lom 12:3,6 * 4:9: Jon 3:13

avômalô. Nômô malinjaô ma
 malaiñ takatu ba môlôviyañ
 êv hadên môlô ma noja
 lôk lemimmavi iyom esak
 unim lemimhaviñ. ³ *Lovak
 Mathen hatak kapôlôñij
 doñtom halôk alalô ba nubuvi
 am esak yak nômô yôhok
 êñ. ⁴ Kilisi anêñ liñkupik ma
 doñtom, ma Lovak Mathen
 ma doñtom aêñ iyom. Ma
 Wapômbêñ halam alalô sapêñ
 ek nanêm maleñ ek nôm
 doñtom iyom. ⁵ Ma Anyô Bêñ
 ma doñtom, ma êhvaviñ ma
 doñtom aêñ iyom, ma ithik
 ñañ ma doñtom aêñ haviñ.
⁶ *Ma Wapômbêñ doñtom ma
 Kamikbêñ doñtom aêñ iyom.
 Yani habibôm hayô hêk alalô
 lôkthô vov ma hadum ku
 hathak alalô lôkthô ma hamô
 alalô lôkthô kapôlôñij.

⁷ *Ma Kilisi habi anêñ
 wapôm sam hadên alalô
 tomtom hatôm yanida anêñ
 lahaviñ. ⁸ Hatôm Wapômbêñ
 anêñ kapyâ bôk hanañ nena,

“Yani hamô anêñ nê vovak lu,
 ma halom i hatôm nê ku
 koladôn ba ethak vuliñ
 ba i,
 ma hik anêñ wapôm sam
 hadên anêñ avômalô.”
Kapyâ Yeñ 68:18

⁹ *Ma abô atu ba enañ nena,
 “ethak vuliñ ba i” hik thô
 nena yani bôk halôk ba halêm
 pik. ¹⁰ Ma ôpatu ba halôk ba
 halêm, yanida intu hathak
 ba hi leñ lôkthô anêñ vuliñ
 ek êmbôlô nômkama sapêñ

* 4:3: Kol 3:14-15 * 4:6: 1Ko 12:6

* 4:11: 1Ko 12:28

ba êyô sinj. ¹¹ *Ma yanida intu habi anêḡ wapôm sam ba doho ibitak aposel, ma doho plopet, ma doho ḡe enaḡ Abô Mavi hadêḡ ḡe daluk, ma doho ḡasakinj, ma doho kêdônḡwaga êdôn avômalô hathak Wapômbêḡ anêḡ abô. ¹² Yani habi anêḡ wapôm sam hadêḡ avômalô takêḡ ek nêpôpêk Wapômbêḡ anêḡ avômalô mathêḡ sapêḡ ek nindum ku nênenê avômalô sa ek embatho Kilisi anêḡ liḡkupik loḡ ek imbitak lôklokwaḡ. ¹³ *Ku takêḡ lôkthô tem ni ba ni endeba alalôaniḡ aêvhaviḡ lôk auk esak Wapômbêḡ Nakaduḡ imbitak bêḡ lôk indum ek alalô sapêḡ nambitak kapôlônḡiḡ doḡtom. Êḡ ma tem alalô nambitak êtôm anyô talaḡ te atu ba halumbak ba anêḡ daim êtôm Kilisi da.

¹⁴ Êḡ ma tem miḡ namô êtôm avômena esak loḡbô ami. Ma ḡe takatu ba êdôn abôyaḡ lôk êbôlêm loḡondê ek nesau alalô ek nimbuliḡ alalôaniḡ aêvhaviḡ ma tem miḡ hatôm nêyôkwiḡ alalôaniḡ aêvhaviḡ ni ba êlêm êtôm lovak hayuv baselak vuak lôk ḡḡwêk hik ami. ¹⁵ *Mi, alalô leḡḡimbiḡ avômalô ba nanaḡ abô avanônḡ iyom êndêḡ i. Adum aêḡ ma tem nandumbak ba nambitak êtôm Kilisi da. Yani ma avômalô êvhaviḡ sapêḡ iniḡ wakadôk. ¹⁶ Yani havalonḡ leḡḡikupik lôbôlôbô sapêḡ ba hagêḡe loḡ hathak

doḡtom. Bu tomtom da idum iniḡ ku ba idum leḡḡikupik takêḡ halumbak bêḡ lôk lôklokwaḡ ma leḡḡihaviḡ i.

Nosopa loḡondê lukmuk

¹⁷ *Aêḡ ba yenaḡ abô te hêk ek yanaḡ imbiḡ môlô. Ma yahananaḡ hathak Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ nena miḡ nômô êtôm ḡe daluk ethak êmô aêḡ esak loḡbô ami. Mi, iniḡ auk ma nôm oyaḡ. ¹⁸ Lôk iniḡ eyala nômkama ma hatôm êmô momaḡiniḡ bêḡ kapô denaḡ. Thêlônḡiḡ auk ma thekthek lôk iniḡ auk mavi mi ba intu êmô daimbô ek Wapômbêḡ anêḡ lôkmala. ¹⁹ Thêlô kapôlônḡiḡ halôk biḡ hathak kambom ba intu êv i vidoḡ ek nesopa iniḡ thethanaḡ ma miḡ mama ami. Lôk malenḡkilik ek nindum nôm lôḡḡôlôḡ lomaloma ni ba ni.

²⁰ Ma doḡtom sêbôk atu ba ôêvhaviḡ Kilisi ma êdôn môlô hathak loḡondê yaḡda. ²¹ Ma olaḡô abô hathak yani ba ôêvhaviḡ yani ma êdôn môlô hathak abô avanônḡ takatu ba hêk Yisu kapô. ²² *Ba êdôn aêntêk. Kapôlômim bô hathak havôv môlô ek osopa thethanaḡ lomaloma takatu ba hasau môlô ek imbuliḡ môlô. Ba intu notak kapôlômim bô takatu ba osopa ²³ *ek Wapômbêḡ indum môlônim auk imbitak lukmuk anônḡ. ²⁴ *Ma noja kapôlômim lukmuk takatu ba Wapômbêḡ hapesaḡ ek

* 4:13: Kol 1:28

* 4:15: Kol 1:18; 2:19

* 4:17: Lom 1:21; 1Pi 1:14

* 4:22:

Lom 8:13; Kol 3:9

* 4:23: Lom 12:2

* 4:24: Stt 1:26; Kol 3:10

numbitak êtôm yanida esak anêḡ mathenḡ lôk thêthônḡ anônḡ.

25 *Aêḡ ba notak abôyaḡ. Alalô tomtom bôk abitak hatôm leḡviḡkupik doḡtom yôv ba intu nonaḡ abô avanônḡ imbiḡam. 26 *Môlô lemimmaniḡ ma noyabiḡ am ek miḡ nundum kambom ami. Wak hamiḡ denaḡ ma nopesaḡ unim lemmaniḡ êḡ ma miḡ noyabiḡ endeba wak êndôk jalôm ami 27 ek batu miḡ node loḡ ek Sadaḡ imbitak êyô ba êlêm ami.

28 Môlô te anyô vani ma etak anêḡ vani. Ma indum ku mavi esak baḡ ek êpôm nôḡ. Êḡ ma yani hatôm nêḡ avômalô vi atu ba nôḡkama mi sa.

29 *Oyabiḡ vembôlêk esak abô kambom. Onaḡ abô mavi iyom ek embatho môlôviyaḡ loḡ ek nêḡ i sa lôk nêḡ Wapômbêḡ anêḡ wapôm êndêḡ avômalô takatu ba elañô.

30 *Miḡ undum Wapômbêḡ anêḡ Lovak Mathenḡ kapô malaiḡ ami. Lemimimbi nena Lovak Mathenḡ ma Wapômbêḡ anêḡ sêk atu ba bôk habutiḡ haviḡ o endeba yani enja o lôk avômalô takatu ba hêv i vuli hêk kambom anêḡ ku êndêḡ waklavônḡ pik lo leḡ anêḡ daḡ.

31 *Môlô notak kobom ôḡmô lôkthaḡgo lôk lemimmaniḡ kethenḡ lôk lemimḡaḡa ba

olam kaêk lôklala ma othaḡ anyô vi hathak abô kambom. Avanônḡ biḡ, notak kapôlômim kambom lomaloma takatu ba lemimhabi hathak anyô yaḡ. 32 *Ma miḡ nundum aêḡ ami. Mi, nundum mavi êndêḡ môlôviyaḡ lôk nônêḡ kapôlômim êndêḡ i. Ma otak kapôlôm ek ôpatu ba hadum kambom hadêḡ o êtôm Wapômbêḡ bôk hatak kapô hathak môlônim kambom hathak Kilisi anêḡ athêḡ.

5

Nômô êtôm deda anêḡ avômena

1 *Môlô ma Wapômbêḡ anêḡ avômena ba lahaḡviḡ môlô bêḡ anônḡ ba intu nosopa vaḡgwam. 2 *Ma nôḡmô lôk lemimimbiḡ avômalô vi êtôm Kilisi bôk lahaḡviḡ alalô ba hêv ida ek hêv alalô sa. Yani hêv anêḡ lôkmala hadêḡ Wapômbêḡ hatôm da atu ba ôv vasiḡ mavi anônḡ.

3 Môlô nôḡmô daimbô ek sek waliliḡ lôk kobom lelaik lomaloma ma notak malemimkilik. Môlô ma Wapômbêḡ anêḡ avômalô mathenḡ ba kobom takêḡ ma miḡ mavi ek môlô ami. 4 Ma miḡ nonaḡ abô kambom mena abô lokbaḡ lôk abô sop esak nôḡ mama ami. Abô takêḡ ma kambom ek môlô ba notak ma nonaḡ lemim-mavi iyom êndêḡ Wapômbêḡ.

5 *Odaḡô, abô avanônḡ ma

* 4:25: Sek 8:16; Kol 3:8-9

* 4:26:

Sng 4:4; Jem 1:19-20

* 4:29: Kol 4:6

* 4:30: Ais 63:10; Ep 1:13-14; 1Te 5:19

* 4:31: Kol 3:8

* 4:32: Mat 6:14;

18:22-35; Kol 3:12-13

*

5:1: Mat 5:48

* 5:2: Kis 29:18; Hib 10:10

* 5:5:

1Ko 6:9-10; Kol 3:5

aéntêk. Wapômbêḡ tem miḡ enja ḡê takatu ba ethak idum sek waliliḡ lôk idum kobom lelaik lomaloma ma malenḡkilik thô ami. Malenḡkilik ma hatôm êv yey hadêḡ ḡgôk. Nê takêḡ tem miḡ nêmo Wapômbêḡ lo Kilisi iniḡ loḡ lôkliḡyak kapô ami. ⁶ *Wapômbêḡ anêḡ lamaniḡ hathak hapôm ḡê leḡondôḡ kôtôḡ takatu ba idum nôm takêḡ. Ba intu oyabiḡ o ek anyôla miḡ esau o esak abô oyaḡ oyaḡ ami. ⁷ Aêḡ ba oyabiḡ o ek miḡ ombenḡ imbiḡ i ami.

⁸ *Sêbôk ma môlô hatôm momaḡiniḡ, ma doḡtom lêk ma Anyô Bêḡ hadum ba môlô hatôm deda. Ba intu nômô êtôm deda anêḡ avômena. ⁹ Deda anêḡ anôḡ ma aéntêk. Alalô nandum mavi lomaloma ba nasopa loḡondê thêthôḡ ma nabaloḡ nôm avanôḡ loḡ ¹⁰ lôk nambôlêm malêla takatu ba Anyô Bêḡ lamavi hathak. ¹¹ Ma avômalô takatu ba idum momaḡiniḡ anêḡ ku, ma miḡ undum ku êḡ dokte imbiḡ i ami. Ku êḡ ma anêḡ anôḡ mi ba miḡ undum ami. Mi, nuḡgwik kambom êḡ thô ni yaḡ ek avômalô lôkthô nêgê. ¹² Nôm mama bêḡ ek nenaḡ abô esak ḡê leḡondôḡ kôtôḡ iniḡ kambom takatu ba idum hamô loḡ kapô. ¹³ *Ma doḡtom deda habi hayô hêk nôm takêḡ, êḡ ma hik thô

nena nôm takêḡ ma kambom anôḡ ¹⁴ *ek malê nena deda habi hayô hêk ma nômkama sapêḡ habitak yaḡ. Ba intu nôm takêḡ tem imbitak deda imbiḡ hatôm abô atu ba hanaḡ nena,

“Môlô takatu ba ôêk sôm,
numbiyô êḡjêk ḡama.

Ma Kilisi tem imbi êyôḡgêk môlô êtôm deda.”

¹⁵ *Aêḡ ba noyabiḡ am ek nômô êtôm ḡê lôkauk ma miḡ êtôm ḡê auk mi ami. ¹⁶ Kambom lomaloma lêk habitak lôklokwaḡ ba intu nobatho am loḡ lôklokwaḡ esak mavi lomaloma. Yakô wakma êḡ ni oyaḡ. ¹⁷ Ba intu numiḡ lôklokwaḡ ek nômôm Anyô Bêḡ anêḡ lahaviḡ. Ma miḡ nômô êtôm ḡê auk thôḡthôḡ ami. ¹⁸ *Lôk miḡ nondo molo esak waḡ atu ba tem imbuliḡ môlô ami. Mi, notak Lovak Mathenḡ ek êmô môlô kapôlômim siḡ. ¹⁹ *Êḡ ma tem nômêm yey imbiḡam wak nômbeḡ intu, yey takatu ba hêk kapyā yey lôk ebam Wapômbêḡ anêḡ athêḡ ma yey atu ba mathenḡ. Nômêm yey takêḡ lôk kapôlômim ni êndêḡ Anyô Bêḡ. ²⁰ *Wak nômbeḡ intu sapêḡ ma nômêm lemimmavi êndêḡ Kamik Wapômbêḡ esak nômkama sapêḡ esak alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ athêḡ.

Anyô lo avi ewa i iniḡ abô

* 5:6: Lom 1:18; Kol 2:4,8 * 5:8: Jon 12:36; Ep 2:13; Kol 1:13; 1Pi 2:9 * 5:13: Jon 3:20-21 * 5:14: Ais 26:19; Lom 13:11 * 5:15: Kol 4:5 * 5:18: Luk 21:34 * 5:19: Kol 3:16 * 5:20: Kol 3:17 * 5:21: 1Pi 5:5

21 *Môlô othak ôyê Kilisi anêḡ athêḡ nena mathenḡ ba intu nômô môlôvianḡ vibinḡ.

22 *Môlô avi takatu ba bôk owa anyô yôv ma nômô vônimi vibinḡ êtôm atu ba ômô Anyô Bêḡ vibinḡ 23 *ek malê nena yamalô hamô vulinḡ ek yanavi hatôm atu ba Kilisi hamô vulinḡ ek avômalô êvhavinḡ lôkthô. Kilisi ma avômalô ôdôḡ êvhavinḡ ininḡ wakadôk ma avômalô ôdôḡ êvhavinḡ ma Kilisi anêḡ linḡkupik. Yanida intu hêv i bulubinḡ. 24 Avômalô êvhavinḡ ethak êmô Kilisi vibinḡ ma aêḡ iyom ma yanavi êmô yamalô vibinḡ esak nômkama lôkthô.

25 *Ma môlô anyô, lemim-imbiniḡ vônimi êtôm Kilisi lahavinḡ avômalô ôdôḡ êvhavinḡ ba hêv anêḡ lôkmala ek hêv i sa. 26 *Yani hadum aêḡ ek êmbôkwiniḡ anêḡ avômalô ôdôḡ êvhavinḡ ininḡ kambom esak ḡanḡ lôk abô avanôḡ ek nimbitak mathenḡ. 27 *Yani hadum aêḡ ek avômalô ôdôḡ êvhavinḡ nimbitak êtôm avi muk te atu ba palumbak mavi lôk linḡsinḡ mavi ma lelaik lo pôpô mi ma êmô mathenḡ ma kambom mi. Êḡ ma Kilisi tem endom avi êḡ êndêḡ yanida. 28 Aêḡ iyom môlô anyô lemimbinḡ vônimi êtôm atu ba lemimhavinḡ lemvimkupik. Ôpatu ba lahavinḡ yanavi ma hatôm lahavinḡ yanida. 29 Anyô

late minḡ hapôlik hathak yanida linḡkupik ami. Mi anôḡ, havakôḡ ba hayabinḡ mavi hatôm Kilisi hadum hadêḡ avômalô êvhavinḡ 30 ek malê nena alalô tomtom ma hatôm anêḡ linḡkupik anêḡ lôbôlôbô.

31 *Hatôm Wapômbêḡ anêḡ kapya hanaḡ nena, “Anyô tem etak lambô lo talêbô ma esak donḡtom imbinḡ yanavi ek thai nimbitak êtôm kupik donḡtom iyom.” *Môḡ Anôḡ 2:24*

32 *Abô êḡ ma abô lôk kup anôḡ binḡ. Ma donḡtom ya-hayala nena hanaḡ hathak Kilisi lôk avômalô êvhavinḡ.

33 Ba intu môlô anyô tomtom lemimbinḡ vônimi êtôm oda lemhavinḡ oda. Ma môlô avi nônêm athêḡ bêḡ êndêḡ vônimi.

6

Avômena lôk lami ininḡ abô

1 *Avômena, môlô ma Anyô Bêḡ anêḡ ba intu nosopa lemami lo lemtami ininḡ abô. Êḡ ma mavi. 2 *Wapômbêḡ anêḡ tabô balabuḡ lauminḡ takatu bute hanaḡ nena, “Nodovak lemami lo lemtami.” Abô balabuḡ êntêk êḡ ma balabuḡ môḡ atu ba Wapômbêḡ habutinḡ abô hathak ba hanaḡ, 3 “Udum aêḡ ma tem nômô mavi êmô pik sawa daim.”

* 5:22: Kol 3:18; 1Pi 3:1 * 5:23: 1Ko 11:3; Ep 1:22 * 5:25: Kol 3:19; 1Pi 3:7

* 5:26: Tit 3:5 * 5:27: 2Ko 11:2; Kol 1:22 * 5:31: Mat 19:5 * 5:32: ALK

19:7 * 6:1: Kol 3:20 * 6:2: Lo 5:16 * 6:4: Sng 78:4; Snd 22:6; Kol 3:21

4 *Ma yahanaj hadêj mólô avômena iniñ lami nena noy-abin nalumi mavi lôk noto i ma nôndôñ i êtôm Anyô Bêñ anêñ lahaviñ. Ma miñ non-dela iniñ auk ba nundum i leñiñña ami.

Alañsi lôk iniñ ñê ku iniñ abô

5 *Mólô ñê takatu ba unim alañ êmô* nosopa unim alañ takatu ba êmô pik iniñ abô. Nônêm athêñ bêñ êndêñ i ma nômô thêlô vibin. Nundum aêñ lôk kapôlômim êtôm udum Kilisi da anêñ ku. 6 Ma miñ nundum unim alañ anêñ ku mavi êndêñ wak takatu ba êmô haviñ mólô iyom ami. Mi, nundum unim ku mavi wak nômbêñ intu sapêñ, êndêñ wakma atu ba êmô mena miñ êmô ami. Wapômbêñ lahaviñ nundum ku êñ lôk kapôlômim êtôm udum Kilisi mólônim alañ anêñ ku. 7 Nundum unim ku lôk lemimimbin êtôm udum Anyô Bêñ anêñ ku ma miñ anyô iniñ ku ami. 8 *Lemimimbi nena Anyô Bêñ tem nêm vuli êndêñ avômalô tomtom esak iniñ ku mavi takatu ba idum, ñê êmô alañsi vibin lôk ñê takatu ba idum ida iniñ ku haviñ.

9 *Ma mólô alañ takatu ba oyabin unim ñê ku, noyabin i

mavi. Miñ onañ abô takatu ba indum thêlô nêkô ami. Lemimimbi nena mólô lôk thêlô unim Alañ ma donjom iyom hamô malak leñ. Yani tem indum abô ma miñ hathak lahabi avômalô iniñ athêñ lôk ku ami. Mi, hathak hadum kobom donjom hadêñ avômalô lôkthô ba intu noy-abin am.

Noba Wapômbêñ anêñ nômkama vovak

10 Êntêk ma yenañ abô anêñ dañ ba nodañô katô. Numiñ lôklokwañ esak Anyô Bêñ anêñ lôkliñyak bêñ. 11 *Sadañ anêñ auk loñ kapô hadum ek esau mólô ba intu noba Wapômbêñ anêñ nômkama vovak sapêñ êndôk am ma numbiyô numiñ ek uñgwik vovak. 12 *Alalô ik vovak hadêñ ñgôkba lôk ñgôk lôk athêñ ma ñgôk takatu ba eyabin pik anêñ momañiniñ lôk ñgôk bomañ takatu ba êmô leñ. Ma miñ alalô ik vovak hadêñ ñê pik ami.

13 Aêñ ba noba Wapômbêñ anêñ nômkama vovak sapêñ ek waklavôñ kambom êñ hayô, ma tem numiñ lôklokwañ ba uñgwik vovak mavi endeba anêñ dañ ma tem numiñ denañ. 14 *Numiñ lôklokwañ ba nobaloñ abô avanôñ loñ êtôm bokñgôp vovak atu ba ovak hayô hêk

* 6:5: Kol 3:22-23; Tit 2:9-10; 1Pi 2:18 anêñ ôdôñ aêntêk. Gavman anêñ abô majañ hanañ nena thêlô miñ hatôm netak iniñ ku lôk alañsi ami. Doho ma bôk ik vovak ba êv yak ba ñê lovak hathak vovak ewa i hatôm iniñ ñê ku. Ma doho ma êv vuli. Ma doho miñ êwê iniñ viyañ ami. Ma doho ma lami ma iniñ alañsi êmô ba intu nali ibitak aêñ.

* 6:9: Lom 2:11; Kol 4:1

* 6:14: Ais 11:5; 59:17; 1Te 5:8

* 6:5: Ñê takatu ba iniñ alañ êmô ma anêñ hatôm netak iniñ ku lôk alañsi ami. Doho ma bôk ik vovak ba êv yak ba ñê lovak hathak vovak ewa i hatôm iniñ ñê ku. Ma doho ma êv vuli. Ma doho miñ êwê iniñ viyañ ami. Ma doho ma lami ma iniñ alañsi êmô ba intu nali ibitak aêñ.

* 6:8: 2Ko 5:10; Kol 3:24-25

* 6:11: Lom 13:12; 2Ko 10:4

* 6:12: 1Pi

lemimmalim. Ma nobanġin kobom thêthônġ êtôm moko bôbônġin. ¹⁵ *Ma nôpôpêk am ek nonaġ Wapômbêġ anêġ Abô Mavi takatu ba hêv labali. Udum aêġ, ma hatôm uik vemimkapô bokġgôp ek vovak. ¹⁶ Lôk nobaloġ unim ôêvhaviġ loġ êtôm moko ek unġwik ġġôk kambom atu anêġ kôm lôk atum sapêġ vôkê. ¹⁷ *Ma noja bulubiġ atu ba Wapômbêġ hêv hadêġ môlô êtôm kulunġ thekthek. Lôk noja Lovak Matherġ anêġ biġ vovak, êġ ma Wapômbêġ anêġ Abô. ¹⁸ *Ma notenġ mek ek nômkama lôkthô êtôm wak sapêġ esak Lovak Matherġ anêġ lôklokwaġ ba nonaġ injik yani liġ ek nêġ môlô sa. Lôk nômô lêlê ma notenġ mek lôk lemimvidonġ ek avômalô mathenġ lôkthô.

¹⁹ *Ma notenġ mek ek ya imbiġ ek Wapômbêġ nêġ abô êndêġ ya ek yanġik Abô Mavi anêġ auk loġ kapô thô ma miġ yakô ami. ²⁰ *Lêk ma yahamô koladônġ hathak yahawa Wapômbêġ anêġ abôlêk ba yahananġ Abô Mavi êġ. Aêġ ba notenġ mek ek yandum yenaġ ku dedaunġ mavi ba yanaġ abô êġ bêġ ma miġ yakô ami.

Abô anêġ daġ lôk mek

²¹ *Tikikus tem enaġ êndêġ môlô esak malêla takatu ba hapôm ya ek noyala nena yahamô aisê. Yani ma aiaġ

anônġ te ba hadum Anyô Bêġ anêġ ku dedaunġ mavi. ²² Ma yahêv yani ba hathôk ek ênjê môlô ba enaġ esak malêla takatu ba hapôm yêlô ek indum môlô lemimmavi.

²³ Alalôaniġ Kamik Wapômbêġ lo Anyô Bêġ Yisu Kilisi nêġnêġm yôhok êndêġ môlô yenaġ aiaġ sapêġ ma nindum ek môlô lemimimbiġ am lôk unim ôêvhaviġ imbitak lôklokwaġ. ²⁴ Wapômbêġ anêġ wapôm êmô imbiġ môlô lôk avômalô nômbêġ atu ba lemimhaviġ alalôaniġ Anyô Bêġ Yisu Kilisi êtôm wak nômbêġ intu sapêġ.

* **6:15:** Lom 10:15 * **6:17:** Hib 4:12 * **6:18:** Luk 18:1; Kol 4:2; 1Te 5:17

* **6:19:** Kol 4:3-4; 2Te 3:1 * **6:20:** 2Ko 5:20; Plm 9 * **6:21:** Ap 20:4; Kol 4:7-8; 2Ti 4:12

Kapya atu ba Pol hato hi Pilipai Abô môn

Pol bôk hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi hadêŋ avômalô Pilipai (Ap 16:11-40). Ba intu ethak êv yani sa ek indum anêŋ ku enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô bêŋ embenŋ loŋ luvuluvu. Ma havenŋ yam ma Pol hamô koladôŋ anêŋ Lom. Ma avômalô êvhaviŋ anêŋ Pilipai elanô nena yani hamô koladôŋ ma êv yani sa hathak loŋbô. Ba intu Pol hato kapya êntêk ek hanaŋ anêŋ lamavi bêŋ hadêŋ i. Lôk hanaŋ hathak lêk yani aisê lôk hanaŋ ek embatho iniŋ êvhaviŋ loŋ ek nimiŋ lôklokwaŋ. Yani hanaŋ haviŋ ek thêlô nesopa Yisu vaŋgwam lôk nebalon auk doŋtom. Ma hanaŋ nena Timoti lo Epaploditus ma nê mavi luvi. Ma hanaŋ lôklokwaŋ ek thêlô neyabiŋ i esak kêdôŋwaga abôyaŋ.

Pilipai ma malak lôk athêŋ bêŋ ba hamô plovins Masedonia kapô.

Hato kapya êntêk hadêŋ 61 AD la.

¹ *Pol lo Timoti, yai ma Yisu Kilisi anêŋ nê ku ba ato kapya êntêk hadêŋ avômalô mathenŋ takatu ba êvhaviŋ Yisu Kilisi anêŋ Pilipai lôk nê takatu ba eyabiŋ i lôk nê

takatu ba idum ku êv avômalô êvhaviŋ sa. ² Alalôaniŋ Kamik Wapômbêŋ lôk Anyô Bêŋ Yisu Kilisi iniŋ wapôm lôk labali êmô imbiŋ môlô.

Pol hêv lamavi hadêŋ Wapômbêŋ

³ Wak nômbêŋ intu ma yalenŋhabi môlô ba yahanaŋ yalenŋmavi hadêŋ Wapômbêŋ hathak môlô. ⁴⁻⁵ Sêbôk ba môlônim ôêvhaviŋ hadêŋ môŋ aleba lêk, ma môlô ovatho ya loŋ hathak ku yanaŋ Abô Mavi bêŋ ba intu yalenŋmavi ba yahatenŋ mek hathak môlô wak nômbêŋ intu sapêŋ.

⁶ *Ma yahayala nena sêbôk ma Wapômbêŋ hadum anêŋ ku mavi ba hatak halôk môlô kapôlômim ma tem indum ku êŋ endeba êyô Yisu Kilisi anêŋ waklavôŋ ma tem injik ku êŋ anêŋ daŋ siŋ. ⁷ Yahamô koladôŋ mena yahamô yaiŋ ma yahêv Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi bulubiŋ lôk yahik Abô Mavi êŋ thô, ma môlô sapêŋ owa Wapômbêŋ anêŋ wapôm haviŋ ya. Ba intu môlô ma hatôm yenaŋ avômalô vuliŋ biŋ. Aêŋ ba yenaŋ auk atu ba yalenŋhabi hathak môlô ma thêthôŋ hatôm mek atu ba yahatenŋ ek môlô. ⁸ Ma Wapômbêŋ hayala nena Yisu Kilisi lahiki bêŋ anôŋ hathak môlô ma lêk yalenŋ hik ya hathak môlô bêŋ anôŋ aêŋ iyom.

⁹ Yahatenŋ mek aêntêk nena môlônim lemimhaviŋ indumbak ni ba ni ek noyala auk anôŋ ba nutitiŋ mavi

* 1:1: Ap 16:12-40

* 1:6: 1Ko 1:8

* 1:10: 1Te 5:23

lo kambom ¹⁰ *ek noyala lojôndê atu ba mavi anôj ek Kilisi anêj waklavôj ma tem nômo mabuñ anôj ek miñ êpôm môlônim kambom la ami. ¹¹ Yisu da tem indum ba thêthôj injik anôj êmô môlô kapôlômim siñ ek avômalô nêgê ba nebam Wapômbêj anêj athêj lôkmanjij.

Pol anêj malaij havatho Abô Mavi loj

¹² Aiyañ thêlô, yalenj haviñ môlô noyala katô nena malaij takatu ba hapôm ya intu hadum ba Wapômbêj anêj Abô Mavi habitak bêj hêk avômalô loj êntêk malêvôj. ¹³ *Aêj ba jê vovak takatu ba eyabiñ anyô bêj môj anêj unyak lôk avômalô takatu ba êmô loj êntêk intu eyala nena etak ya halôk koladôj ek malê nena yahasopa Kilisi. ¹⁴ Ma Anyô Bêj anêj avômalô êvhaviñ bêj anôj imiñ lôklokwañ ek enañ Wapômbêj anêj abô ma miñ êkô ami.

¹⁵ Avômalô doho lenjidanj hathak ya ba enañ Kilisi anêj abô ek nebam thêlôda ek nembak i vose ni lodôj lodôj. Ma donjom avômalô vi enañ Kilisi anêj abô lôk lenjij mavi haviñ ya. ¹⁶ Thêlô eyala nena Wapômbêj hatak ya ek yanêm anêj Abô Mavi bulubiñ ba intu yahamô koladôj. Aêj ba thêlô evatho yenañ ku loj hathak lenjij haviñ ya. ¹⁷ Ma avômalô ôdôj yañ enañ Yisu anêj

abô ma donjom ivuñ iniñ auk nembak avômalô vose ni lodôj lodôj hêk kapôlôjij. Yahamô koladôj ba intu thêlô esonj nena tem nênem malaij bêj êndêj ya. ¹⁸ Hatôm. Avômalô ivuñ iniñ auk ba enañ abô hathak Kilisi mena enañ abô avanôj, êj ma nôm oyañ. Ku bêj hamôj ma enañ abô hathak Kilisi. Ba intu yalenj mavi anôj. Avanôj! Yalenj mavi! ¹⁹ *Yahayala nena môlô oteñ mek ek ya ma Yisu Kilisi anêj Lovak Mathenj tem nêm ya sa, aêj ba tem injik ya thô lôk yanja bulubiñ. ²⁰ Yahamô lôkmala mena yahama ma ya vovañ ba yahêvhaviñ nena tem yamiñ êtôm anyô jê ek avômalô nêgê ya lôk nêmbô Kilisi êtôm sêbôk atu ba yahadum aleba lêk. ²¹ *Yahamô lôkmala, êj ma yahamô haviñ Yisu. Ma yahama, êj ma tem yamô mavi aêj iyom. ²² Yahamô lôkmala, êj ma tem yandav ku êj anêj anôj la. Ba intu yasopa lojôndê yañ sê? Injo. ²³ *Aêj ba auk ju êj havôv ya. Yahamô haviñ Kilisi, êj ma mavi anôj hamôj ek nômkama sapêj ba intu yahapôviñ ek yana. ²⁴ Ma donjom yahamô lôkmala, êj ma mavi anôj ek môlô. ²⁵ Aêj ba yahayala katô nena tem yamô imbiñ môlô ma miñ yana ami ek môlô nundumbak ba lemim mavi esak unim ôêvhaviñ ²⁶ ek môlô nômbôam esak Yisu

* 1:13: Ap 28:30 * 1:19: 2Ko 1:11

* 1:27: Ep 4:1; 1Te 2:12

* 1:21: Gal 2:20 * 1:23: 2Ko 5:8

Kilisi ek malê nena yahamô havin môle hathak lonbô.

27 *Yenañ auk bêñ donjom iyom nena môle nômo batôn oyañ êtôm nê esopa Yisu Kilisi anêñ Abô Mavi. Aêñ ba yahathôk mena yahamô daim ek môle ma tem yandañô nena môle umin lôklokwañ hathak kapôlômim donjom lôk uik vovak hathak dahôlômim donjom iyom ek nobatho Wapômbêñ anêñ Abô Mavi lon ek avômalô nêñemimbin 28 lôk miñ oka hathak nê takatu ba êpôlik ek môle ami. Êñ ma hik thô nena Wapômbêñ tem nêñ môle bulubin ma imbulin nê takêñ. 29 *Wapômbêñ hêv anêñ wapôm hadêñ môle ba ôêvhavin. Ma hêv wapôm noja vovañ esak Kilisi aêñ iyom. Ba intu malain takêñ lêk hapôm môle. 30 Ma yada yahik vovak hathak malain aêñ iyom hatôm atu ba môle ôyê lo olañô.

2

Avômalô êvhavin netauvin i

1 Aêñ ba nodañô. Kilisi havatho môle nim kapôlômim lon lôk lahavin môle ba hêv thêvô hadêñ môle. Ma môle ômo havin Lovak Mathen ma Wapômbêñ hêv kapô lôk lahiki hathak môle. 2 Ba intu môle sapêñ noja auk donjom iyom lôk lemimimbin am ma nômo kapôlômim donjom ek nundum ku donjom iyom ek

yalenmavi êmbôlô yakapôlôn sin. 3 *Ma môle tomtom notauvin am ba ôngô anyô vi nena bêñ ek môle. Ma miñ nundum palon ba nobam amda ami. 4 *Ma miñ lemimimbi môle da iyom ami. Mi. Lemimimbin avômalô vi imbin.

Yisu Kilisi hatauvin i ma Wapômbêñ hêv yani lin

5 Ma môle nobalon auk donjom atu ba Yisu Kilisi havalon aêntêk.

6-7 *Yanida ma Wapômbêñ ma donjom yani hatauvin i aleba yaôna lôk ba hatôm ôpatu ba hamô alañ vibiñ ma habitak hatôm anyô pik. Ma miñ lahabi lôklokwañ ek embalon anêñ lon atu ba êtôm Wapômbêñ ami.

8 *Avômalô êyê yani hatôm anyô anôn, ma hatauvin i ba hasopa Wapômbêñ anêñ abô aleba hama hathak a hatôm anyô kambom anôn.

9 *Ba intu Wapômbêñ hadô yani hamô vulin anôn ek nômkama sapêñ lôk hêv athêñ te atu ba hamôn ek athêñ lôkthô hadêñ yani

10 *ek avômalô takatu ba êmô leñ lo pik ma pik kapô lôkthô

* 1:29: Ap 16:19-40 * 2:3: Gal 5:26 * 2:4: 1Ko 10:24 * 2:6-7: Jon

1:1-2,14; 17:5; 2Ko 8:9 * 2:8: Hib 5:8; 12:2 * 2:9: Ap 2:33; Ep 1:20-21; Hib

1:3-4 * 2:10: Lom 14:11

tem nedañô anêñ athêñ
ma nedek venjñdôn
lêlô êndêñ yani.

11 *Ma thêlô sapêñ tem nenañ
ende venjñbôlêk nena,
“Yisu Kilisi ma Anyô
Bêñ”

ba lôkmañgiñ ni êndêñ
Kamik Wapômbêñ.

Namô êtôm pik anêñ deda

12-13 Aêñ ba yenañ aiyañ
lôkma anôn thêlô, môlô nôkô
ba nodowaliñ ba nundum ku
ek môlônim bulubiñ ni êyô
anêñ dañ. Wapômbêñ da
hik môlô kapôlômim liñ ba
hêv lôklokwañ hadêñ môlô ek
nundum ku takatu ba yani
lahaviñ. Sêbôk ba yahamô
haviñ môlô ma môlô osopa
yenañ abô. Ma lêk yahatak
môlô ma nosopa yenañ abô
takêñ dedañ mavi aêñ iyom.

14 Ma nôm takatu ba môlô
udum ma miñ kapôlômim
diñdiñ lôk nôkôkam esak ami
15 *ek numbitak mabuñ lôk
anyôla miñ hatôm enañ môlô
bêñ ami. Ma tem môlô nômô
êtôm Wapômbêñ anêñ nali
mavi êmô avômalô lokbañ
takatu ba idum kambom
lomaloma malêvôn êtôm
vuliñ hêv deda hadêñ leñ.

16 *Ma môlô nobaloñ abô
lôkmala loñ ek waklavôn
Kilisi hale halêm hathak
loñbô ma tem yambôya esak
môlô ek injik thô nena lêk
yenañ ku hik anôn ma miñ
yahalañviñ oyañ ami. 17 Môlô
ma avômalô ôêvhaviñ ba
ôêv môlôda hatôm da hadêñ

Wapômbêñ. Betha ik ya vônô
ma tem yambitak êtôm wain
atu ba engasô halôk da. Êñ ma
tem yambôya ba yalenmavi
imbiñ môlô sapêñ. 18 *Ma
môlô aêñ iyom tem nôbôm
ba lemimmavi imbiñ ya.

Timoti lo Epaploditus

19 Anyô Bêñ Yisu anêñ
lahaviñ, êñ ma tem yanêm
Timoti ba êsôk ek môlô
kethêñ. Ma halehalêm ma
tem enañ êndêñ ya esak
môlô ek nêm thêvô êndêñ ya.
20 Anyô late miñ hamô haviñ
ya ba anêñ auk hatôm Timoti
ami ma Timoti iyom. Yani
lahiki hathak môlô ba hadum
ku lomaloma ek eyabiñ môlô
mavi anôn. 21 *Ma donjom
avômalô vi ethak leññhiki
hathak iniñ leññhaviñ ma
miñ leññhabi hathak Yisu Kilisi
anêñ lahaviñ ami. 22 Ma
môlôda oyala nena Timoti
bôk hik yanida thô ba hêv ya
sa hathak ku hanañ Abô Mavi
bêñ hatôm amena hathak hêv
lambô sa. 23 Aêñ ba yahêv
yamalen ek yanğê nena malê
intu tem êpôm ya vêm ka
yanêm yani ba êsôk kethêñ
ek êñjê môlô. 24 Ma donjom
yahêvhaviñ nena yada tem
yasôk kethêñ ek yanğê môlô
imbiñ.

25-26 *Môlô bôk ôêv
Epaploditus halêm hadêñ ya
ek nêm ya sa. Yani hatôm
yenañ aiyañ atu ba yai adum
ku vovak haviñ i. Ma donjom
yani lamalaiñ lôk lahiki

* 2:11: Lom 10:9 * 2:15: Dan 12:3

* 2:16: Plp 1:10; 1Te 2:19

* 2:18:

Plp 3:1; 4:4

* 2:21: 2Ti 4:10

* 2:25-26: Plp 4:18

hathak mólô ek malê nena mólô bôk olañô abô hathak yani hapôm lijij. Ba intu tem yanêm ôpêñ imbiñ ba êsôk ek mólô. ²⁷Avanôn, yani bôk hapôm lijij ba hadum ek ema, ma donjom Wapômbên hêv la ek yani. Ma miñ hêv la ek yani iyom ami. Mi. Hêv la ek ya haviñ ek malê nena hadô malaiñ bêñ anôn êpôm ya. ²⁸Aên ba yahapôviñ ek yanêm yani ba êsôk ek mólô ôngô yani esak loñbô ek lemimmavi ma tem yakapôlôn êndôk biñ. ²⁹⁻³⁰Ba intu noja yani thô esak Anyô Bêñ anêñ athên lôk lemimmavi anôn. Yani habobo ema esak Kilisi anêñ ku ma miñ havalon anêñ lôkmala loñ ami ek hêv ya sa ek malê nena mólô ômô loñ buyañ ba miñ hatôm ami. Aên ba nônêm athên bêñ êndên ñê takatu ba êtôm yani.

3

Yisu ma thêthôn anêñ ôdôn

¹Aiyañ thêlô, yenañ abô lèk habobo êyô anêñ dañ. Ma alalô ma Anyô Bêñ anêñ avômalô ba intu yahanan nena lemimmavi. Yahato abô takêñ hadên mólô hathak loñbô ma miñ yakapôlôn hagiap ami ek yanêm mólô sa.

²Mólô noyabiñ am ek ñê takatu ba idum kambom hatôm avuñ yatap ba engothe anyô leñviñkupik mayaliv ek nimbitak êtôm Wapômbên anêñ nali. ³*Alalô ma ñê

takatu ba Wapômbên anêñ Lovak Matherñ hêv lôklokwañ ek nanêm yeñ. Alalô ma ñê takatu ba abôï hathak Yisu Kilisi iyom ma miñ aêvhaviñ leñviñkupik iniñ nômkama ami. Ba intu alalô ma hatôm ñê takatu ba bôk angothe kupik anôn.

⁴*Odanô, yahamôn ek ñê takatu ba êbôï hathak nômkama leñviñkupik. Ba intu nômkama leñviñkupik hatôm nêm alalô sa, êñ ma tem yada yamô mavi anôn. ⁵*Wak bahenvi ba lahavulô ma engothe yenañ kupik. Ya ma anyô Israël ba yahabitak anêñ Benjamin anêñ lukmuk. Yahanan abô Hiblu palapa hatôm wakatik lo wakamik. Ya ma Palisi te ba yahasopa Palisi iniñ abô majañ mavi anôn. ⁶*Ma ya vovañ ek yasopa Wapômbên aleba yahabuliñ yanida anêñ avômalô êvhaviñ bêñ anôn. Ma ya anyô thêthôn anôn ba miñ yahabuliñ balabuñ la ami.

⁷*Ma donjom yahayê nôm mavi takên nena nôm oyañ ek yahasopa Kilisi. ⁸Avanôn! Yahayê nômkama mavimavi takatu ba hamô pik nena nôm oyañ haviñ. Nôm mavi anêñ dôên ma yambitak yenañ Anyô Bêñ Yisu Kilisi anêñ anyô. Ba intu yahavôliñ yadômiñ hadên nômkama pik mavi takên ba yahayê hatôm siñusik ek yanja Yisu Kilisi ⁹*ba yamô imbiñ yani.

* 3:3: Lom 2:29 * 3:4: 2Ko 11:21

* 3:6: Ap 8:3 * 3:7: Mat 13:44-46

* 3:5: Luk 1:59; Ap 23:6; 2Ko 11:22

* 3:9: Lom 3:21-22

YahêvHAVINĶ Kilisi iyom ba intu WapômbêĶ hadum ba yahabitak anyô thêthônĶ. Ma miĶ yada yenaĶ ku yahasopa balabuĶ ba yahabitak anyô thêthônĶ ami. ¹⁰ *YalenĶhavinĶ yayala Kilisi avanônĶ lôk WapômbêĶ anêĶ lôklokwanĶ atu ba hadum ba Yisu haviyô hathak loĶbô. Ma yalenĶhavinĶ yanja anêĶ malainĶ lomaloma ek yama imbiĶ yani ¹¹ ek yapôm loĶôndê atu ba tem yambiyô esak loĶbô êĶĶêĶ Ķama.

NadanĶvinĶ lôklokwanĶ

¹² *MiĶ nosonĶ nena lêĶ yahayala Kilisi katô anônĶ ba yenaĶ ku lêĶ hayô anêĶ danĶ ami. Mi. Kilisi bôĶ havalonĶ ya loĶ ba yahalanĶvinĶ ek yambalonĶ nôĶ takatu ba Kilisi havalonĶ loĶ ek nêĶ êndêĶ ya. ¹³ AiyânĶ thêlô, miĶ yahavalonĶ nôĶ êĶ ami denaĶ. AêĶ ba yahapôvinĶ ba yahathônĶ nôĶkama bô paliĶ ma yahato yabahaĶ ek yanja nôĶkama takatu ba hamô unĶlôv. ¹⁴ *YahalanĶvinĶ lôklokwanĶ ek yayô unĶlôv ek yanja vuli atu ba WapômbêĶ tem endam ya ek yamô imbiĶ yani êĶô malak leĶ wak nôĶbêĶ intu sapêĶ ek malê nena yahêvHAVINĶ Yisu Kilisi.

¹⁵ *AêĶ ba alalô vi ma Ķê talaĶ ba nabalonĶ auk êĶ loĶ. Ma donĶtom môlô doho owa auk yanĶa, êĶ ma tem WapômbêĶ injik auk thêthônĶ

thô êndêĶ môlô. ¹⁶ AêĶ ba alalô nasopa auk takatu ba bôĶ avalonĶ yôv. ÊĶ ma nôĶbêĶ.

¹⁷ *AiyânĶ thêlô, môlô kapôlômim donĶtom ba nosopa yavenĶgwanĶ. Ma avômalô vi atu ba esopa yêlô venĶĶgwanĶ, nutitiĶ Ķê takêĶ iniĶ bôĶ lo loĶ ba nosopa. ¹⁸ BôĶ yahanaĶ lôbôlônĶ ma lêĶ yahanaĶ hathak loĶbô lôk yamalenĶ thôĶ nena avômalô bêĶ anônĶ lêĶ ik vovak hathak Kilisi anêĶ a. ¹⁹ *ThêlônĶinĶ Anyô BêĶ ma thethaĶĶak. Thêlô ethak idum kambom lomaloma takatu ba hêv mama, ma donĶtom êbôi hathak. Ma thêlô ethak leĶĶĶhabi nôĶ pik iyom. Ku takêĶ anêĶ anônĶ tem imbuliĶ i. ²⁰ *Ma donĶtom alalôaniĶ malak ôdônĶ ma hamô malak leĶ ba intu alalô ayabiĶ ek Anyô BêĶ Yisu Kilisi endelêĶ ek nêĶ alalô bulubiĶ. ²¹ *ÔpêĶ tem enja anêĶ lôklokwanĶ ek injik alalôaniĶ kupik pulusikna liliĶ ba nambitak êtôm yanida anêĶ kupik lôkmanĶĶiĶ. Hathak lôklokwanĶ êĶ ma yani tem êndô nôĶkama sapêĶ êĶô yani vibiĶ.

4

¹ *AêĶ ba yenaĶ aiyânĶ lôkma anônĶ, nosopa yenaĶ abô takêĶ ba numiĶ lôklokwanĶ esak Anyô BêĶ anêĶ athêĶ. Môlô ma hatôm yenaĶ

* **3:10:** Lom 6:3-5; 8:17 * **3:12:** 1Ti 6:12,19 * **3:14:** 1Ko 9:24 * **3:15:** 1Ko 2:6 * **3:17:** 1Ko 4:16 * **3:19:** Lom 16:18 * **3:20:** Ep 2:6,19 * **3:21:** 1Ko 15:28,42-53 * **4:1:** 1Te 2:19-20

kuluj kékêlô atu ba yahawa hatôm ku anêḡ vuli. Ba yahêk lêlê ek yanḡê môlô yenaḡ avômalô takatu ba yalenḡmavi hathak.

Pol hik loḡôndê auk mavi thô

² Yuodia lo Sintike, mamu ma avi ôêvhaviḡ Anyô Bêḡ. Ba intu yahananḡ hik mamu liḡ nena notak auk ôkôkam ma nobalonḡ kapôlômim doḡtom iyom. ³ *Aêḡ ba yenaḡ aiyanḡ atu ba humiḡ lôklokwanḡ hathak ku êntêk êḡ haviḡ ya, yahananḡ hadêḡ o nena nêḡ avi ju êntêk êḡ sa. Thai ethak idum ku lôklokwanḡ haviḡ ya ek enanḡ Abô Mavi haviḡ Klemen lôk yenaḡ ḡê ku vi atu ba yêlô adum ku haviḡ i. ḡê takêḡ iniḡ athêḡ hêk kapya lôkmala.

⁴ Môlô ma Anyô Bêḡ anêḡ avômalô ba lemimmavi wak nômbêḡ intu sapêḡ. Aêḡ ba yanḡ esak loḡbô nena lemimmavi. ⁵ *Yalenḡhaviḡ avômalô lôkthô nêḡê môlô nena avômalô ômô malinḡyaô. Anyô Bêḡ anêḡ endelêḡ lêk habobo. ⁶ *Ma wak nômbêḡ intu notenḡ mek ba nonanḡ lemimmavi êndêḡ Wapômbêḡ lôk nonanḡ injik yani liḡ esak môlônim lemimhaviḡ. Ma miḡ kapôlômim daluk ami. ⁷ *Môlô ma avômalô ôêvhaviḡ Yisu Kilisi ba intu Wapômbêḡ anêḡ labali atu ba hayô siḡ ba halelope tem eyabiḡ môlônim auk lôk kapôlômim.

⁸ Aiyanḡ thêlô, yenaḡ abô lêk habobo anêḡ danḡ. Aêḡ ba nobalonḡ kobom takêntêk êḡ loḡ. Kobom avanôḡ lôk nôḡmô batôḡ oyanḡ ma nôḡmô thêthôḡ lôk nôḡmô mabuḡ lôk bôk lo loḡ nundum avômalô kapôlôḡniḡ mavi esak lôk malemimkilik esak nosopa auk mavi. Kobom takêntêk intu hadum ba avômalô sapêḡ êyê nena mavi ba lenḡḡmavi anôḡ. ⁹ *Nôḡm takatu ba yahik thô lôk yahananḡ ba môlô olanô lôk ôyê yahadum intu nosopa. Ma Wapômbêḡ anyô yôhôk anêḡ ôdôḡ da tem êḡmô imbiḡ môlô.

Pol hêv lamavi hadêḡ avômalô Pilipai

¹⁰ Yalenḡmavi anôḡ hathak Anyô Bêḡ. Lêk ma môlôda uik unim auk liḡ ba ôêv ya sa. Yahayala nena sêbôk ma môlô lemimhabi ya, ma doḡtom loḡôndê atu ba nôḡnêḡ ya sa ma mi. ¹¹ Malêla takatu ba hapôm ya, êḡ ma yalenḡmavi iyom. Auk êḡ intu yahayala ba miḡ nosonḡ nena ya nôḡmkama mi ba intu yahananḡ abô êntêk ami. ¹² Ya anyô lôkmanḡḡniḡ mena ya anyô thavuthiḡ, yalenḡviyak mena yahama kisi, ya anyô nôḡmkama bêḡ mena ya anyô nôḡmkama mi, auk takêḡ bôk hapôm ya lôbôlôḡ ba yahayala katô anôḡ ba intu miḡ nômbêḡ ami. ¹³ *Kilisi anêḡ lôklokwanḡ iyom intu havalonḡ ya loḡ ba

* 4:3: Luk 10:20 * 4:5: Hib 10:25; Jem 5:8-9 * 4:6: Mat 6:25-34; Kol 4:2

* 4:7: Ais 26:3; Jon 14:27; Kol 3:15 * 4:9: Lom 16:20 * 4:13: 2Ko 12:10

hêv malaiņ takêntêk vê hêk ya.

¹⁴ Ma doņtom malaiņ takatu ba hapôm ya ma mólô lêk udum kobom mavi ba lemimhikam hathak ya ba ôêv ya sa. ¹⁵ *Yalenĥabi môn anônĥ sêbôk atu ba yahananĥ Abô Mavi bêņ hadêņ mólô avômalô Pilipai. Vêm ma yahatak mólônim plovins Masedonia ba yaha ma mólô Pilipai iyom ôêv da ek hêv ya sa ma nê êvhaviņ ôdônĥ yan miņ idum aêņ ami. Mólôda intu oyala ku êņ. ¹⁶ Ma yahamô Tesalonaika ma mólô ôêv ya sa vêm ma mólô ôêv ya sa hathak loņbô. ¹⁷ Ma doņtom miņ yamalenĥilik hathak mólônim da loma-loma ami. Mi. Yamalenĥilik hathak ku atu ba halumbak ba hadum Wapômbêņ lamavi anônĥ hadêņ mólô. ¹⁸ Mólônim da takatu ba Epaploditus hêv hadêņ ya ma lêk hayô abólêk siņ ba halelope ba intu miņ lemimmalainĥ ami. Da takêņ ma hatôm da ôv mavi ba Wapômbêņ hawa lôk lamavi. ¹⁹ Ma yenaņ Wapômbêņ tem eyabinĥ mólô esak anêņ lôkmaņĥiņ atu ba hamô Yisu Kilisi kapô. ²⁰ Aêņ ba nanêm alalôaniņ Kamik Wapômbêņ anêņ athêņ lôkmaņĥiņ esak leņ êtôm wak nômbêņ intu sapêņ. Avanônĥ.

Pol hanaņ wاكلêvônĥ hadêņ avômalô Pilipai

²¹ Nônêm yalenĥmavi êndêņ avômalô mathenĥ lôkthô esak Yisu Kilisi anêņ athêņ. Ma

nê êvhaviņ takatu ba êmô haviņ ya êv iniņ lenĥiņmavi hadêņ mólô haviņ. ²² Avômalô mathenĥ lôkthô êv iniņ lenĥiņmavi hadêņ mólô. Ma nê takatu ba idum ku hamô Sisa anêņ unyak êpôviņ ek nênem lenĥiņmavi êndêņ mólô imbiņ.

²³ Anyô Bêņ Yisu Kilisi anêņ wapôm eyabinĥ mólô dahôlômim.

* 4:15: 2Ko 11:9

Kapya atu ba Pol hato hi Kolosi Abô môn

Pol hato kapya êntêk hadêḅ avômalô êvhaviḅ anêḅ Kolosi. Pol miḅ bôk hi Kolosi ami. Ma donḅtom Epaplas bôk hamô Epesus ba halanô Pol anêḅ abô ba hêvhaviḅ. Êḅ ma hawa Abô Mavi êḅ ba hi hananḅ bêḅ hadêḅ avômalô Kolosi.

Kêdônḅwaga abôyanḅ êv auk lokbanḅ hadêḅ avômalô êvhaviḅ anêḅ Kolosi. Ba intu Pol hato ek epesanḅ iniḅ auk lôk embatho iniḅ êvhaviḅ loḅ.

Hamô koladônḅ ma hato kapya êntêk hadêḅ 60 AD la.

Pol hananḅ anêḅ lamavi

¹ Ya Pol, Yisu Kilisi anêḅ aposel hathak Wapômbêḅ da anêḅ lahaviḅ lôk alalôaniḅ aiyanḅ Timoti, yai ato kapya êntêk ² hadêḅ avômalô mathenḅ takatu ba êmô majanḅ anêḅ Kolosi. Môlô ma yêlôaniḅ aiyanḅ takatu ba ômô haviḅ Kilisi.

Alalôaniḅ Kamik Wapômbêḅ anêḅ wapôm lôk labali êmô imbiḅ môlô.

Mek leniḅmavi hathak avômalô Kolosi

³ *Yêlô atenḅ mek ma athak ananḅ leniḅmavi wak nômbêḅ intu hathak môlô hadêḅ Wapômbêḅ, alalôaniḅ Anyô Bêḅ Yisu Kilisi anêḅ Lambô

4-5 *ek malê nena bôk alanô nena môlô ôêv malemim ek nôḅ mavi takatu ba Wapômbêḅ bôk hapôpêk yôv ek môlô hêk malak lenḅ. Môlô bôk olanô abô hathak nôḅ mavi takêḅ yôv halôk Wapômbêḅ anêḅ Abô Mavi atu ba avanônḅ. Aêḅ ba yêlô alanô nena môlô ôêvhaviḅ Yisu Kilisi lôklokwanḅ ba lemimhaviḅ avômalô mathenḅ lôkthô. ⁶ Abô Mavi êḅ bôk halêm ek môlô ma lêk hik anônḅ ba hêv liḅsiḅ haveḅ pik lôkthô. Hatôm atu ba bôk hadum hadêḅ môlô hadêḅ wak atu ba olanô lôk oyala abô avanônḅ hathak Wapômbêḅ anêḅ wapôm aleba lêk. ⁷ *Epaplas bôk hadônḅ môlô hathak abô êḅ yôv. Yani ma yêlôaniḅ aiyanḅ ba hadum ku haviḅ yêlô ma yêlô leniḅhaviḅ yani. Yani ma Kilisi anêḅ anyô ku majanḅ te ek hêv môlô sa. ⁸ Ma bôk hananḅ hadêḅ yêlô hathak môlônim lemimhaviḅ takatu ba Lovak Mathenḅ hêv.

⁹ *Waklavônḅ abô êḅ hayô ek yêlô ma miḅ atak mek ek môlô ami. Ma athak atenḅ mek ek Wapômbêḅ anêḅ Lovak Mathenḅ nêḅ auk lomaloma êndêḅ môlô ek noyala Wapômbêḅ anêḅ lahaviḅ katô. ¹⁰ Yêlô atenḅ mek êḅ ek môlô nôḅmô êtôm Anyô Bêḅ anêḅ lahaviḅ ek indum yani lamavi esak nômbêḅ atu ba môlô udum. Êḅ ma tem unim ku mavi lomaloma injik anônḅ lôk auk hathak

* 1:3: Ep 1:15-16

* 1:4-5: Ep 1:15; 1Pi 1:4

* 1:7: Kol 4:12; Plm 23

* 1:9:

Wapômbêḅ tem indumbak bêḅ. ¹¹ *Ma embatho môlô loḅ esak lôklokwaḅ lôkthô atu ba halêm anêḅ yanida anêḅ lôklokwaḅ lôkmaḅḅḅ ek malaiḅ la hapôm môlô, ma numiḅ lôklokwaḅ lôk nômô maliḅyaô. ¹² *Ma nômbôam ba nônem lemimmavi êndêḅ Kamikbêḅ. Yani hêv athêḅ hadêḅ môlô ek noja unim sam imbiḅ avômalô mathêḅ takatu ba êmô anêḅ loḅ deda. ¹³ *Yani hawa alalô vê hêk momaḅiniḅ anêḅ lôklokwaḅ ba hadô alalô hamô Namalô anêḅ loḅ lôkliḅyak kapô. Yani lahaviḅ Namalô êḅ ba ¹⁴ *Namalô êḅ iyom intu hêv alalôaniḅ kambom vê ba halate alalô hale yaiḅ.

Kilisi hamô nômkama lôkthô vuliḅ

¹⁵ *Kilisi hawa Wapômbêḅ atu ba anyôla miḅ hatôm ênjê ami anêḅ dahô. Yani ma Wapômbêḅ nakaduḅ môḅ ba hamô vuliḅ ek nômkama lôkthô atu ba Wapômbêḅ hapesaḅ. ¹⁶ Hathak Kilisi ma Wapômbêḅ hapesaḅ nômkama lôkthô anêḅ leḅ lo pik, vi ma hatôm nagê ma vi ma miḅ hatôm nagê ami hatôm aḅela lôk iniḅ avaka ma iniḅ ḅê bêḅbêḅ lôk lôklokwaḅ takatu ba hêk kapô. Hapesaḅ nômkama lôkthô hathak Kilisi ek nêḅ athêḅ bêḅ êndêḅ yani. ¹⁷ *Kilisi hamô hamôḅ vêm ka nômkama lôkthô habitak.

Ma havalonḅ nômkama lôkthô loḅ ba intu êmô tiḅiḅ. ¹⁸ *Yani bôk hadum ba avômalô ôdôḅ êvhaviḅ lôkthô ibitak ba intu hamô hatôm avômalô êvhaviḅ lôkthô iniḅ wakadôk. Ma thêlô ma yani liḅkupik. Yani ma anyô môḅ atu ba haviyô anêḅ ḅama ek avômalô ḅama lôkthô ba intu hamô vuliḅ ek nômkama lôkthô. ¹⁹ *Wapômbêḅ lamavi ek anêḅ auk lôkmala lôkthô hamô Namalô kapô. ²⁰ *Hathak Kilisi Wapômbêḅ hapôpêk loḅôndê ek etauviḅ nômkama sapêḅ anêḅ leḅ lo pik ek nêḅmô labali imbiḅ yani. Hadum nôḅm êḅ hathak Kilisi anêḅ thalaleḅ atu ba hangasô hathak a.

²¹ *Sêbôk ma môlô ômô daimbô ek Wapômbêḅ. Ba udum kambom lomaloma ba intu unim auk hapôlik hathak yani. ²² *Ma donḅtom lêk hathak Kilisi anêḅ ḅama liḅkupik, hatauviḅ môlô ek nôḅmô labali imbiḅ yani lôk mathêḅ ma mabuḅ lôk kambom mi ênjêk yani ma. ²³ Aêḅ ba nobalonḅ unim ôêvhaviḅ loḅ ba numiḅ lôklokwaḅ ek miḅ nupu ami. Ma nônem malemim ek nôḅm mavi takatu ba Abô Mavi hik thô ma miḅ notak ami, êḅ ma tem nôpôm mek mavi takêḅ. Môlô bôk olaḅô Abô Mavi êḅ yôv. Ma bôk enaḅ bêḅ hadêḅ avômalô pik luvuluvu. Ya Pol intu, Abô Mavi êḅ anêḅ anyô

* **1:11:** Ep 1:19; 3:16 * **1:12:** Ep 1:11,18 * **1:13:** Luk 22:53; Ep 2:2 * **1:14:** Ep 1:7 * **1:15:** Jon 1:18; 2Ko 4:4 * **1:17:** Jon 1:1; 8:58 * **1:18:** Ap 26:23; Ep 1:22-23; ALK 1:5 * **1:19:** Kol 2:9 * **1:20:** Ep 1:10 * **1:21:** Lom 5:10; Ep 2:12 * **1:22:** Lom 5:10; Ep 5:27

ku.

Pol hêv avômalô matheŋ sa

24 Ma lêk yalen^{mavi} hathak vovaŋ takatu ba hapôm ya ek nê mômô sa. Kilisi bôk hawa vovaŋ vi, aêŋ ba anêŋ avômalô êvhaviŋ tem neja vovaŋ êŋ vi imbiŋ. Thêlô ma yani liŋkupik ma vovaŋ êntêk ba yahawa hêv Kilisi anêŋ liŋkupik sa ek vovaŋ sapêŋ atu ba Kilisi hawa ni êyô anêŋ dan. 25 *Wapômbêŋ hêv ku hadêŋ ya ba yahabitak avômalô êvhaviŋ iniŋ anyô ku ek yanaŋ anêŋ abô lôkthô bêŋ êndêŋ mômô avômalô loŋ buyaŋ. 26 *Abô êŋ ma abô lôk kup ba bôk havuŋi hêk loŋ kapô ek avômalô bôsêbôk bôlada halêm ba halêm. Ma doŋtom lêk hik thô halêm ya iŋ ek anêŋ avômalô matheŋ. 27 Wapômbêŋ la-haviŋ thêlô neyala abô lôk kup êŋ. Ma abô lôk kup êŋ ma abô lôkmanŋiŋ anôŋ atu ba habitak ek nê mômô avômalô loŋ buyaŋ sa hatôm hêv avômalô Israeŋ sa. Ma abô lôk kup êŋ ma aêntêk. Kilisi hamô mômô nê loŋ buyaŋ kapô ba intu ôêv malemim ek nô mômô Kilisi anêŋ lôkmanŋiŋ kapô. 28 Aêŋ ba intu yêlô anaŋ Kilisi bêŋ hadêŋ avômalô sapêŋ. Yêlô adôŋ lôk anaŋ abô lôklokwaŋ hathak auk mavi sapêŋ ek thêlô lôkthô nimbitak nê mabuŋ anôŋ imbiŋ Kilisi ek ini nê mômô Wapômbêŋ ma. 29 *Ba intu yahadum ku bêŋ lôk vovanik

hathak Kilisi anêŋ lôklokwaŋ atu ba hadum ku bêŋ hamô yakapôlôŋ.

2

1 Yalen^{haviŋ} mômô noy-ala nena yahadum ku lôk vovanik bêŋ ek mômô lôk avômalô Laodisia lôk avômalô êvhaviŋ lôkthô atu ba miŋ bôk êyê ya ami. 2 Yahadum ku êŋ ek yambatho mômô lôkthô kapôlômim loŋ ek nosak doŋtom lôk lemimbiŋ am ek noja auk lôkmanŋiŋ sapêŋ ek noyala Wapômbêŋ anêŋ auk atu ba havuŋi katô. Auk êŋ ma Kilisi da. 3 *Ma auk lôkmanŋiŋ lôk auk bêŋ sapêŋ havuŋi hamô yani kapô hatôm payeŋ mavi ek nê mômô sa.

4 *Yahanaŋ abô takêŋ ek anyôla miŋ êmbôv mômônim auk esak abô lêlêyaŋ mavi la ba esau mômô ami. 5 *Miŋ yahamô haviŋ mômô ami, ma doŋtom yadahôlôŋ hamô haviŋ mômô. Ma yahayê mômô ô mômô thêthôŋ mavi ba ôêvhaviŋ Kilisi lôklokwaŋ ba intu yalen^{mavi} anôŋ.

Lôkmala lukmuŋ

6 Bôk owa Yisu Kilisi hatôm unim Anyô Bêŋ yôv. Ba intu nô mômô imbiŋ yani aêŋ iyom. 7 *Numiŋ lôklokwaŋ êtôm alokwaŋ lôk ŋgalôk ma nodav unim ôêvhaviŋ êyômô yani ek unim ôêvhaviŋ imbitak lôklokwaŋ êtôm atu ba bôk êdôŋ mômô. Ma nô nê mômô

* 1:25: Ep 3:2,7-8 * 1:26: Lom 16:25-26; Ep 3:5,9 * 1:29: Ep 3:7,20; Plp 4:13
 * 2:3: 1Ko 1:24,30 * 2:4: Lom 16:18 * 2:5: 1Ko 5:3 * 2:7: Ep 3:17

lemimmavi êndêḡ Wapômbêḡ êtôm ḡaḡ hasôv halôk bôḡ.

⁸ Noyabiḡ am dedauḡ mavi ek avômalô vi miḡ nesau môlô esak auk pik lôk abô takatu ba hayovak oyaḡ ami. Ôêvhaviḡ iniḡ abô ma hatôm etak o halôk kola kapô. Thêlô ewa auk takêḡ halêm anêḡ auk bô lôk ḡgôk takatu ba eyabiḡ pik ma miḡ Kilisi ami ⁹ *ek malê nena Wapômbêḡ anêḡ auk lôkmala sapêḡ hamô Kilisi liḡkupik kapô. ¹⁰ *Yani hamô vuliḡ ek lôklokwaḡ lôk athêḡ bêḡ lôkthô. Môlô ômô haviḡ yani ba intu Wapômbêḡ hêv anêḡ lôkmala hadêḡ môlô ba lôkmala êḡ intu haḡgasô hayô môlô vôv.

¹¹ *Ma tabô eḡgothe kupik hik anôḡ hamiḡ môlô takatu ba ôêvhaviḡ Kilisi. Miḡ eḡgothe kupik hathak baheniḡ ami. Mi, Kilisi da hadum ku hêk môlô kapôlômim ba hadabêḡ môlônim kapôlômim bô vê. ¹² *Ba uthik ḡaḡ ma Wapômbêḡ halav môlô haviḡ Kilisi. Ma hathak unim ôêvhaviḡ Wapômbêḡ anêḡ lôklokwaḡ atu ba hik Kilisi liḡ ma hik môlô liḡ haviḡ.

¹³ *Sêbôk atu ba Kilisi miḡ haḡgothe kapôlômim bô vê ami denaḡ, ma kapôlômim bô êḡ havalonḡ môlô lonḡ ba udum kambom lomalama lôk ômô hatôm ḡê ḡama. Êḡ ma Wapômbêḡ hêv unim kambom sapêḡ vê ba hadum

ba ômô lôkmala haviḡ Kilisi. ¹⁴ *Sêbôk ma alalô leḡḡḡndônḡ kôtônḡ ba abuliḡ abô balabuḡ ba intu tem injik i liliḡ ba nêḡm vovaḡ êndêḡ alalô. Ma donḡtom Wapômbêḡ hamiḡ abô balabuḡ anêḡ vovaḡ takêḡ lonḡ siḡ ba hik lonḡ hathak a haviḡ Kilisi. ¹⁵ Ma hathak Kilisi anêḡ ḡama hathak a, ma Wapômbêḡ hamô ḡgôk bêḡbêḡ lôk ḡgôk lôk athêḡ lu ba hêv iniḡ nômkama vovak vê. Vêḡm ma halom thêlô ba hi hadô hamiḡ avômalô maleḡḡ ma hêv mama bêḡ hadêḡ thêlô.

Abô hathak ḡê pik iniḡ balabuḡ

¹⁶ *Aêḡ ba ḡê doho etatale môlô hathak nôḡm takatu ba oaḡ lo unum ma waklavônḡ ôêv yeḡ lo waklavônḡ ayônḡ lukmuk ma waklavônḡ Sabat, êḡ ma miḡ nodarô iniḡ abô ami.* ¹⁷ *Nôm takêḡ lôkthô ma yaôna ma hatôm dahô atu ba halêm hamônḡ ek alalô nagê vêḡmam ka miḡ nôḡm anônḡ embeḡ yam. Ma nôḡm anônḡ êḡ ma Kilisi da. ¹⁸ Avômalô doho esopa iniḡ auk bô ba ebam i oyaḡ hathak iniḡ kobom êv yeḡ. Thêlô enaḡ nena thêlô etauiḡ i ba esopa iniḡ niaviḡ takatu ba êyê ba intu êv yeḡ hathak aḡela. Miḡ notak i ek netatale môlô ba nêḡnêḡm unim vuli mavi vê ami. ¹⁹ *Nê êḡ miḡ evalonḡ Kilisi atu ba hatôm

* 2:9: Jon 1:14,16 * 2:10: Ep 1:21-22 * 2:11: Lom 2:29 * 2:12: Lom 6:4

* 2:13: Ep 2:1,4-5 * 2:14: Ep 2:14-16; 1Pi 2:24 * 2:16: Lom 14:1-13 * 2:16:

'Sabat' ma abô Hiblu ma anêḡ ôdônḡ nena, 'Waklavônḡ neja lovak.' * 2:17: Hib

lenṽiṽkupik anêṽ wakadôk loṽ ami. Lenṽiṽkupik êṽ ma ṽê êvhaviṽ Kilisi. Ma hathak hayabiṽ lenṽiṽkupik êṽ lôkthô dedauṽ mavi ek nimbitak lôklokwaṽ ba nedahaliṽ i mavi ma nindumbak esak lôklokwaṽ atu ba Wapômbêṽ hêv.

20 *Môlô bôk oma yôv haviṽ Kilisi ba intu ṽgôk takatu ba eyabiṽ pik êntêk ma miṽ eyabiṽ môlô ami. Ma osopa pik anêṽ balabuṽ hatôm pik hayabiṽ môlô denaṽ eka? 21 Pik anêṽ balabuṽ hanaṽ nena, “Miṽ ombaloṽ ami! Miṽ nonṽwaṽ ami! Miṽ ôsôm ami!” 22 *Balabuṽ takêṽ halêm anêṽ avômalô pik iniṽ auk lôk iniṽ abô takatu ba êdôṽ ba enaṽ hathak nôm takatu ba aṽ lo anum iyom vêm ma mi. 23 Nê takatu ba êdôṽ balabuṽ takêṽ esonṽ nena balabuṽ êṽ ma auk mavi ek nêm avômalô sa ek nêṽnêm yeṽ lôk nêṽnêm vovaṽ êndêṽ lenṽiṽkupik ek indum Wapômbêṽ lamavi. Ma doṽtom mi, balabuṽ takêṽ miṽ hatôm nêm avômalô sa ek netak iniṽ thethaṽak ami.

3

Alalô aviyoṽ ba awa lôkmala haviṽ Kilisi

1 *Aêṽ ba Wapômbêṽ bôk hik môlô liṽ haviṽ Kilisi ba ômô lôkmala. Ma lêk Kilisi hamô Wapômbêṽ baṽ vianôṽ hamô malak lenṽ. Ba intu

nômô lêlê esak nômkama malak lenṽ iyom. 2 *Ma nônêm auk esak nômkama vuliṽ, ma miṽ nômkama pik ami. 3 Môlô bôk oma yôv ba unim lôkmala hakopak hamô haviṽ Kilisi atu ba hadahaliṽ haviṽ Wapômbêṽ. 4 Kilisi ma môlônim lôkmala ba anêṽ waklavôṽ endelêm ma tem nôlêm yaṽ imbiṽ yaṽi lôk anêṽ lôkmaṽgiṽ.

5 *Aêṽ ba uṽgwik kambom pik sapêṽ atu ba hamô môlô kapôlômim vônô: sek waliliṽ lôk auk lôṽgôlôṽ ma thethaṽak lôk lenṽihaviṽ kambom lôk maleṽiṽkiliki hathak nômkama. Maleṽkiliki ma hatôm êv yeṽ hathak ṽgôk. 6 Avômalô lenṽondôṽ kôṽtôṽ intu ethak idum nôm takêṽ ba intu tem nêpôm Wapômbêṽ anêṽ lamaniṽ. 7 Sêbôk ma môlô ômô aêṽ ba osopa loṽondê kambom takêṽntêk haviṽ. 8 *Ma doṽtom lêk ma notak kambom sapêṽ atu ba hamiṽ môlô kapôlômim aêṽntêk: lemimmaniṽ lôk lemimṽaṽa ma kapôlômim kambom lôk onaṽ abôma hathak avômalô vi lôk onaṽ abô kambom. 9 *Môlô bôk otak kapôlômim bô lôk anêṽ kambom lomaloma yôv. Ba intu miṽ nonaṽ abôyaṽ êndêṽ môlôviyaṽ ami. 10 *Ma lêk owa kapôlômim lukmuk. Ma wak nômbêṽ intu ma Wapômbêṽ atu ba hapesaṽ kapôlômim lukmuk êṽ hadum

* 2:20: Gal 4:3,9; 1Ti 4:3 * 2:22: Mat 15:9 * 3:1: Mak 12:36; 16:19; Ep 1:20

* 3:2: Mat 6:33 * 3:5: Lom 6:6,11; Ep 4:19; 5:3-6 * 3:8: Ep 4:25-29; 5:4

* 3:9: Ep 4:22,25 * 3:10: Ep 4:24

ek imbitak êtôm yanida anêḡ dahô ek noyala yani mavi anôḡ. ¹¹ *Ba intu avômalô takatu ba bôk ewa kapôlôḡḡḡ lukmuk yôv, lôkthô ma êtôm doḡtom iyom. Avômalô Israeal lôk avômalô loḡ buyaḡ, ma vi atu ba eḡgothe kupik lôk vi atu ba miḡ eḡgothe ami, ma vi atu ba ḡê kamuḡ lôk vi atu ba alonaḡ anôḡ, ma vi atu ba êmô alaḡsi vibiḡ lôk vi atu ba idum ida iniḡ ku, lôkthô êtôm doḡtom iyom. Kilisi intu bêḡ ek nômbêḡ takêḡ lôkthô ba hamô haviḡ alalô sapêḡ.

¹² *Wapômbêḡ lahaviḡ môlô ba bôk habi baḡ hayô hêk môlô ek numbitak anêḡ avômalô mathêḡ. Ba intu numbuliv am siḡ esak kobom leḡḡḡhiki hatôm vovaḡ halin anyô lôk nundum mavi êndêḡ anyô yaḡ ma notauiḡ am ba nômô labalina lôk maliḡyaô. ¹³ *Ma anyô te hawa auk lokbaḡ hathak yaḡ ma em-baloḡ kapô loḡ. Ma malem thêlêv hathak anyô yaḡ ma otak anêm kapôlôm kambom êḡ. Anyô Bêḡ bôk hêv anêm kambom vê yôv, ba intu undum aêḡ iyom. ¹⁴ *Ma ôkôk leḡḡḡhaviḡ êyôḡḡêk nôm takêḡ vôv. Leḡḡḡhaviḡ havalon lôkthô loḡ majaḡ anôḡ.

¹⁵ *Môlô lôkthô bôk othak doḡtom ba ubitak Kilisi anêḡ liḡkupik doḡtom ba halam môlô ek nômô yôhok imbiḡam. Ba intu notak

Kilisi anêḡ yôhok ek eyabin môlô kapôlômim. Ma nônêm lemimmavi êndêḡ Wapômbêḡ wak nômbêḡ intu sapêḡ. ¹⁶ *Nômbôlô Kilisi anêḡ abô êmô kapôlômim siḡ ek nôndôḡ lôk uḡḡwik auk mavi sapêḡ thô imbiḡ am. Nônêm yeḡ atu ba hêk Wapômbêḡ anêḡ kapya yeḡ lôk yeḡ mathêḡ lôk yeḡ atu ba Lovak Mathêḡ hêv ek nônêm lemimmavi êndêḡ Wapômbêḡ êndok kapôlômim. ¹⁷ *Nôm kama lôkthô atu ba môlô udum ba onaḡ ma nundum lôkthô esak Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ athêḡ. Ma hathak yani ma nônêm lemimmavi êndêḡ Kamik Wapômbêḡ.

Pol anêḡ abô hadêḡ ḡê mathêḡ lodôḡlodôḡ

¹⁸ *Môlô avi lôk anyô, nômô unim anyô vibiḡ. Êḡ ma mavi ek avi atu ba hasopa Anyô Bêḡ.

¹⁹ *Ma môlô anyô, lemim-imbiḡ vônimi ma miḡ nosaḡ i ami.

²⁰ *Ma môlô avômena, nôwê lemami lo lemtami iniḡ abô sapêḡ vibiḡ. Nôm êḡ hadum Anyô Bêḡ lamavi.

²¹ *Ma môlô lami miḡ nosaḡ i kakapuk ami, êḡ ma tem undum nalumi malenḡ tiyamtiyam.

Pol anêḡ abô hanaḡ hadêḡ ḡê ku lôk anêḡ alaḡsi

* **3:11:** Gal 3:28 * **3:12:** 1Pi 2:9 * **3:13:** Ep 4:2,32 * **3:14:** Lom 13:8-10
 * **3:15:** 1Ko 12:27; Ep 4:4; Plp 4:7 * **3:16:** Ep 5:19 * **3:17:** 1Ko 10:31; Ep 5:20 * **3:18:** Ep 5:22 * **3:19:** Ep 5:25 * **3:20:** Ep 6:1 * **3:21:** Ep 6:4
 * **3:22:** Ep 6:5-8

22 *Ma môlô vi atu ba lôk alaŋsi, nôwê unim alaŋ iniŋ abô sapêŋ vibiŋ. Ma unim alaŋ hamô mena mi la, ma nundum iniŋ ku dedauŋ mavi. Ma miŋ nundum unim ku mavi êndêŋ wak takatu ba yani hamô ek nêŋ lamavi êndêŋ yani iyom ami. Mi, nôkô ek Anyô Bêŋ ba nundum unim ku sapêŋ lôk kapôlômim. 23 Ba intu ku alêla takatu ba udum ma nundum lôk kapôlômim êtôm udum Anyô Bêŋ anêŋ ku ma miŋ nê pik iniŋ ami. 24 Êŋ ma oyala nena ku takatu ba udum ek unim anyô bêŋ, êŋ ma Anyô Bêŋ Kilisi anêŋ ku ba lemimimbi nena tem injik ku anêŋ vuli sam êndêŋ môlô. 25 *Ma doŋtom opalêla takatu ba idum kambom ma tem neja kambom êŋ anêŋ vuli viyaŋ. Wapômbêŋ hathak hadum aêŋ hadêŋ avômalô lôkthô ba miŋ lahabi iniŋ athêŋ ami.

4

1 *Ma môlô alaŋsi takatu ba unim nê ku êmô, noyala nena unim Anyô Bêŋ doŋtom aêŋ iyom hamô malak leŋ. Ba intu nundum kobom thêthôŋ lôk mavi êndêŋ i.

Pol hapôviŋ thêlô ek neteŋ mek

2 *Môlô nônêŋ lêlê ba noteŋ mek lemimvidonŋ lôk nônêŋ lemimmavi êndêŋ Wapômbêŋ. 3 *Ma noteŋ mek

ek yêlô imbiŋ ek Wapômbêŋ nêŋ balaŋ vê ek yêlô nanaŋ anêŋ abô hathak Kilisi atu ba havuŋi êlêŋ yaiŋ. Abô êŋ intu lêk yahamô koladônŋ hathak. 4 Ba intu noteŋ mek ek yanaŋ abô êŋ ni yaiŋ êtôm Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ek avômalô sapêŋ neyala.

5 *Ômô haviŋ nê takatu ba miŋ êvhaviŋ ami, ma nombeŋ lôk auk mavi wak nômbêŋ intu ma nômbôlêŋ loŋôndê atu ba nuŋgwik Kilisi thô êndêŋ i. 6 *Undum ek anêŋ abô sapêŋ ida yôhokna êtôm nôŋ lôk ŋgwêk ek oyala loŋôndê ôwê avômalô tomtom iniŋ abô viyaŋ mavi.

Pol hêŋ Tikikus lo Onesimiba i Kolosi

7 *Alalôaniŋ aiyaŋ anônŋ Tikikus tem enaŋ êndêŋ môlô esak malêla takatu ba hapôm ya. Yani ma anyô ku majaŋ te ba hathak hadum Anyô Bêŋ anêŋ ku haviŋ ya. 8 *Yahêŋ yani hathôk hathak ôdônŋ êntêk ek enaŋ nena lêk yêlô amô aisê ek indum môlô kapôlômim mavi. 9 *Ma yahêŋ alalôaniŋ aiyaŋ anônŋ Onesimi hathôk haviŋ Tikikus. Yani ma môlôda te atu ba hamiŋ majaŋ. Thai tem nenaŋ esak nôŋ takatu ba habitak loŋ êntêk.

Pol hêŋ thêlônŋ leŋiŋmavi hadêŋ avômalô Kolosi

10 *Alistakas atu ba hamô koladônŋ haviŋ ya hêŋ anêŋ

* 3:25: Lom 2:11 * 4:1: Ep 6:9 * 4:2: Ep 6:18; Plp 4:6 * 4:3: Lom 15:30; Ep 6:19 * 4:5: Ep 5:15-16 * 4:6: Ep 4:29; 1Pi 3:15 * 4:7: Ep 6:21 * 4:8: Ep 6:22 * 4:9: Plm 10-12 * 4:10: Ap 12:12; 13:13; 15:37-39; 2Ti 4:11

lamavi hadêḡ mólô. Ma Mak, Balabas anêḡ naha hêv anêḡ lamavi hadêḡ mólô havinḡ. Mak hathôk ek mólô ma nosopa abô takatu ba bôk yahananḡ ba noja yani thô.
¹¹ Ma Yisu ôpatu ba elam nena Jastas hêv anêḡ lamavi havinḡ. Anyô lô êntêk êv ya thêvô bêḡ anôḡ. Thêlô êḡ ma ḡê Israeḡ ba idum ku enanḡ abô hathak Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinḡyak havinḡ ya. Israeḡ miḡ bêḡ anôḡ êmô havinḡ ya ami. Mi, thêlô lô êntêk iyom.

¹² *Eaplas, ma mólôda te, hêv anêḡ lamavi hadêḡ mólô. Yani ma Yisu Kilisi anêḡ anyô ku ba hathak havalonḡ mólô loḡ lôklokwanḡ hathak mek ek mólô numinḡ êtôm ḡê talaḡ ek noyala Wapômbêḡ anêḡ lahavinḡ katô.
¹³ Yahananḡ avanôḡ biḡ nena yani hathak hadum ku bêḡ hathak mólô lôk avômalô Laodisia lo Hielapolis.
¹⁴ *Alalôaniḡ aiyān anôḡ dokta Luk lôk Dimas êv iniḡ lenḡmavi hadêḡ mólô havinḡ.

¹⁵ Nônêm yenanḡ yalenḡmavi êndêḡ aiyān thêlô anêḡ Laodisia lôk Nimpa ma ḡê êvhavinḡ takatu ba êv yeḡ êmô anêḡ unyak.

¹⁶ Mólô te hasam kapya êntêk hadêḡ mólô yôv, ma nônêm ni êndêḡ avômalô êvhavinḡ anêḡ Laodisia ek nesam imbiḡ. Ma kapya atu ba yahato ek Laodisia, thêlô nindum aêḡ iyom ek mólô

nosam. ¹⁷ *Ma nonanḡ êndêḡ Alkipus nena, “Ku atu ba Wapômbêḡ hêv hadêḡ o, ma undum ku êḡ dedauḡ mavi.”

¹⁸ *Ya Pol, hathak yada yabaheḡ ma yahato yalenḡmavi êntêk hadêḡ mólô.* Yahamô koladôḡ ba intu lemimimbi ya. Wapômbêḡ anêḡ wapôm êmô imbiḡ mólô.

* 4:12: Kol 1:7; Plm 23 * 4:14: Plm 24 * 4:17: Plm 2 * 4:18: 1Ko 16:21

* 4:18: Anyô yanḡ hêv Pol sa ba hatô anêḡ abô halôk kapya. Ma Pol da hatô anêḡ lamavi iyom hathak yanida banḡ. Nôḡgô Lom 16:22.

Kapya môḡ atu ba Pol hatô hi Tesalonaika Abô môḡ

Tesalonaika ma malak bêḡ hamô ḡgwêk danḡ. Avômalô loḡ êḡ ma hatôm 200,000. Plovins Masedonia iniḡ gavman êmô Tesalonaika ba eyabiḡ plovins.

Pol bôk hawa Abô Mavi ba hi Tesalonaika, ma doḡtom ḡê Israeḡ doho leḡḡmaniḡ. Ba intu hasôv ba hi Belia vêm ma hi Atens vêm ma hi Kolin (Ap 17-18). Yani hayô loḡ êḡ ma hatô kapya êntêk hadêḡ avômalô Tesalonaika. Yani bôk hamô haviḡ avômalô Tesalonaika sawa bidonḡ ma hatak i kethenḡ ba hi ba intu hatô ek embatho iniḡ êvhaviḡ loḡ ek nimiḡ lôklokwanḡ esak malaiḡ. Ma hatô abô hathak Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ takatu ba nêḡmô lo nemberḡ esak lôk malêla takatu ba tem êpôm ḡê êvhaviḡ takatu ba bôk ema hadêḡ waklavôḡ atu ba Yisu miḡ halêm pik ami denaḡ.

Êntêk ma Pol anêḡ kapya môḡ atu ba hatô hi ek thêlô hadêḡ 51 AD la.

Pol hêv lamavi

¹ *Ya Pol ma Silas lo Timoti ato kapya êntêk hadêḡ môlô avômalô ôêvhaviḡ takatu ba ômô haviḡ Kamik Wapômbêḡ lo Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ Tesalonaika.

Wapôm lôk labali êmô im-biḡ môlô.

Pol lamavi hathak avômalô Tesalonaika iniḡ êvhaviḡ

² Wak nômbêḡ intu sapêḡ ma yêlô aêv leḡḡmavi hadêḡ Wapômbêḡ hathak môlô sapêḡ ba atenḡ mek ek môlô ma miḡ atak ami. ³ *Yêlô amô alalôaniḡ Kamik Wapômbêḡ thohavloma ba leḡḡhabi môlônim ôêvhaviḡ anêḡ ku lôk lemimhaviḡ avômalô ba ôêv i sa lôk ôêv malemim ek alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ waklavôḡ endelêm ba umiḡ lôklokwanḡ.

⁴ Aiyanḡ thêlô, Wapômbêḡ lahaviḡ môlô ba yêlô ayala nena bôk halam môlô yôv ek numbitak yani anêḡ ⁵ *ek malê nena môḡ anôḡ ma yêlô aêv Abô Mavi hadêḡ môlô ma miḡ halêm hatôm abô oyanḡ ami. Mi, halêm haviḡ lôkliḡyak lôk Lovak Matherḡ ma kapôlôḡḡniḡ anôḡ. Ma môlô oyala kobom takatu ba yêlô bôk adum amô môlô malêvôḡ ek hêv môlô sa. ⁶ *Wak êḡ ma môlô ôpôm malaiḡ lomaloma, ma doḡtom owa abô takatu thô lôk kapôlôḡmim mavi atu ba halêm anêḡ Lovak Matherḡ. Udum aêḡ ba intu osopa yêlô lôk Anyô Bêḡ venḡḡgwam. ⁷ Êḡ ma hatôm môlô uik loḡḡndê mavi thô hadêḡ avômalô êvhaviḡ sapêḡ anêḡ plovins Masedonia lo Akaia. ⁸ Ma anêḡ môlô ma Anyô Bêḡ anêḡ abô hi yaiḡ ba halanḡ hatôm lavuak hêk

* 1:1: Ap 17:1-9

* 1:3: 1Ko 13:13; Kol 1:4-6

* 1:5: 1Ko 2:4-5

* 1:6: Ap 17:5-9

Masedonia lo Akaia. Ma donptom miñ hamô loñ êñ iyom ami. Mi, avômalô pik sapêñ elañô abô hathak môlônim ôêvhaviñ Wapômbêñ. Aêñ ba yêlô a loñ buyañ ma thêlô bôk elañô yôv. ⁹ Ma enañ nena môlô owa yêlô thô mavi anôñ ba otak unim ñgôk ma ole am liliñ ek udum Wapômbêñ avanôñ atu ba hamô lôkmala anêñ ku. ¹⁰ Lôk oyabiñ anêñ Nakaduñ atu ba bôk hik liñ hêk ñama. Yisu tem êlêm anêñ leñ ek nê m alalô vê êñjêk waklavôñ lamaniñ atu ba tem imbitak emben yam.

2

Pol anêñ ku takatu ba bôk hadum hêk Tesalonaika

¹ Aiyañ thêlô, môlô oyala nena yêlô bôk ayô amô haviñ môlô ma miñ aêv yak ami. Mi, ku êñ hik anôñ. ² *Ma môlô oyala nena yêlô bôk awa vovañ lôk mama hêk Pilipai. Vêm ma yêlô atak Pilipai ba a môlônim loñ ma Wapômbêñ havatho yêlô loñ ba hêv yêlô sa ek miñ nakô esak ñê lôklokwañ takatu ba imiñ yêlô loñ siñ ami. Aêñ ba intu anañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi hadêñ môlô. ³ Abô takatu ba yêlô asoñ môlô lokwañ miñ halêm anêñ auk lokbañ lôk auk lôñgôlôñ ma adum ek nasau môlô ami. ⁴ *Mi anôñ. Wapômbêñ bôk hayê yêlô nena hatôm ba intu hatak ku nanañ anêñ Abô Mavi bêñ halôk yêlô baheniñ. Aêñ ba yêlô miñ

anañ abô ek indum avômalô leñiñmavi ami. Mi, yêlô adum ek indum Wapômbêñ atu ba hatitiñ yêlô kapô mavi. ⁵ Môlô oyala nena yêlô miñ anañ abô ek nadôk môlô lemim mena nasau môlô ek naja môlônim nômlate ami. Mi anôñ, Wapômbêñ da hamô ba hayê yêlô. ⁶ Ba intu miñ adum ek môlô mena avômalô la nebam yêlô ami.

⁷ Yêlô ma Kilisi anêñ aposel ba intu hatôm nateñ môlô ek nô nê m yêlô sa. Ma donptom dô, yêlô bôk amô labali mavi haviñ môlô hatôm avi te hayabiñ anêñ nali. ⁸ Sêbôk ma yêlô leñiñhaviñ môlô bêñ anôñ ba intu yêlô leñiñmavi ba aêv Wapômbêñ anêñ Abô Mavi hadêñ môlô lôk yêlô aêv yêlôda haviñ ek malê nena yêlô leñiñhaviñ môlô bêñ anôñ. ⁹ *Aiyañ thêlô, lemimimbi ku takatu ba yêlô bôk adum amô haviñ môlô. Yêlô amô ek anañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi, ma donptom wak lo bôlôvôñ ma adum ku bêñ haviñ ek napôm nô m nañgañ ek nê m leñviñkupik sa. Yêlô adum aêñ ek miñ nanê m malaiñ te êndêñ môlô ami. ¹⁰ Môlô lôk Wapômbêñ oyala nena yêlô bôk adum kobom matheniñ lôk thêthôñ ma kambom mi hêk avômalô maleñiñ hadêñ môlô avômalô takatu ba ôêvhaviñ. ¹¹ *Ma môlô oyala nena yêlô bôk adum hadêñ môlô tomtom hatôm lambô hayabiñ nali. ¹² Ba asoñ môlô lokwañ lôk

* 2:2: Ap 16:19-24; 17:1-9

* 2:4: Gal 1:10

* 2:9: Ap 20:34

* 2:11: Ap 20:31

athô mólô ba aya ma aêv auk mavi ek nômô êtôm Wapômbêḅ anêḅ lahaviḅ. Yani ma ôpatu ba halam mólô ek nômô anêḅ loḅ lôkliḅyak lôk lôkmaḅḅiḅ kapô.

13 *Ma yêlô athak anañ leḅiḅmavi hadêḅ Wapômbêḅ hatôm wak nômbêḅ intu hathak yêlô bôk anañ Wapômbêḅ anêḅ abô hadêḅ mólô ba olaḅô ba ôêvhaviḅ nena abô êḅ ma Wapômbêḅ da anêḅ abô, ma miḅ nosoḅ nena anyô late anêḅ abô ami. Mi, abô êḅ ma halêm anêḅ Wapômbêḅ ba hadum ku hamô mólô ḅê ôêvhaviḅ kapôlômim. 14 *Aiyaḅ thêlô, mólô bôk owa vovaḅ hatôm Wapômbêḅ anêḅ avômalô anêḅ Israeḅ takatu ba êvhaviḅ Yisu Kilisi. Mólô da unim avômalô bôk êv vovaḅ hadêḅ mólô hatôm avômalô Israeḅ bôk êv hadêḅ iniḅ avômalô takatu ba êvhaviḅ Yisu.

15 *Avômalô Israeḅ êḅ bôk ik Anyô Bêḅ Yisu lôk plopet pôpônô ma êv yêlô vê haviḅ. Wapômbêḅ miḅ lamavi hathak thêlô ami, ma thêlô ethak êpôlik ek avômalô pik sapêḅ 16 ba idum ek nimiḅ yêlô loḅ siḅ ek miḅ nanaḅ Wapômbêḅ anêḅ abô êndêḅ ḅê loḅ buyaḅ ek Wapômbêḅ nêḅ thêlô bulubiḅ ami. Ba intu thêlôniḅ kambom hathak halumbak ba Wapômbêḅ anêḅ lamaniḅ lêk hayô hamô i yôv.

Pol lahiki ek êḅḅê avômalô Tesalonaika

17 Aiyaḅ thêlô, bôk êv yêlô vê hêk mólô vauna ba abitak hatôm avômalô baloḅ, ma doḅtom yêlô kapôlôḅiḅ hamô haviḅ mólô denaḅ. Ba intu yêlô leḅiḅhiki bêḅ anôḅ ek nagê mólô, lôk adum lôklokwaḅ ek nasôk esak loḅbô. 18 Yêlôaniḅ auk lôklokwaḅ ek nasôk nagê mólô ma ya Pol yahadum lôbôlôḅ ek yasôk, ma doḅtom Sadaḅ hamiḅ yêlô loḅ siḅ. 19 *Malê te intu tem indum yêlô maleḅiḅ mavi lôk leḅiḅmavi lôk êtôm kulunḅ kêkêlô atu ba nêḅ athêḅ bêḅ êndêḅ yêlô êḅḅêk Anyô Bêḅ Yisu thohavloma êndêḅ waklavôḅ endelêm? Mólô iyom! 20 Avanôḅ, mólô ma yêlôaniḅ lôkmaḅḅiḅ lôk leḅiḅmavi anôḅ.

3

Pol hêv Timoti hi Tesalonaika

1 *Bôk yêlô leḅiḅmalaiḅ hathak mólô ba miḅ hatôm nayabiḅ sawa daim ami. Ba intu yêlô leḅiḅhabi nena yai iyom namô Atens 2 *ma nanêḅ Timoti êsôk. Yani ma yêlôaniḅ aiyaḅ ba yêlô lôkthô ma Wapômbêḅ anêḅ ḅê ku haviḅ i ek anañ Kilisi anêḅ Abô Mavi bêḅ. Yêlô êv yani ek embatho mólô loḅ lôk êsô mólô liḅ esak unim ôêvhaviḅ 3 *ek malaiḅ lomalama miḅ imbuliḅ mólô

* 2:13: 2Te 2:13 * 2:14: Ap 17:5

* 2:15: Ap 9:23,29; 13:45,50; 14:2,5,19

* 2:19: Plp 2:15-16; 4:1; 2Te 1:4

* 3:1: Ap 17:15

* 3:2: Ap 16:1-3

* 3:3:

ami. Mólô bôk oyala yôv nena Wapômbêḡ bôk hatak malaiḡ takêḡ ek êpôm alalô takatu ba aêvhaviḡ. ⁴ Sêbôk atu ba yêlô amô haviḡ mólô ma anaiḡ lôbôlôḡ nena tem alalô naja malaiḡ lomaloma. Ma mólô oyala nena nôḡ takêḡ lêk habitak yôv. ⁵ Ba intu miḡ hatôm yêlô namô sawa daim ami ba yahêv Timoti hathôk ek êḡjê mólônim ôêvhaviḡ. Yakô ek anyô halôk avômalô leḡḡ atu* esau mólô ba yêlôaniḡ ku takatu ba adum hathak mólô tem imbitak êtôm nôḡ oyaḡ.

Timoti hêv Pol thêvô hathak Tesalonaika iniḡ êvhaviḡ

⁶ *Ma lêk Timoti hatak mólô ba halêm hathak loḡbô ma hawa abô mavi hathak mólônim ôêvhaviḡ lôk lemimhaviḡ. Yani hanaḡ nena mólô othak lemimhabi yêlô lôk lemimmavi. Ma lemimhaviḡ lôklokwaḡ ek ôḡḡô yêlô ma yêlô aêḡ iyom. ⁷ *Ba intu aiyaḡ thêlô, mólônim ôêvhaviḡ hêv yêlô thêvô hathak malaiḡ lôk vovaḡ lomaloma takatu ba hapôm yêlô. ⁸ Êḡ ma yêlô ayala nena mólô umiḡ lôklokwaḡ hathak Wapômbêḡ ba intu hadum yêlô amô lôkmala hathak loḡbô. ⁹ Ma yêlô abô ba leḡḡmavi anêḡ dôêḡ hathak mólô hêk Wapômbêḡ ma ba intu miḡ hatôm nabam leḡḡmavi êḡ katô êḡḡêḡ Wapômbêḡ ami.

¹⁰ Wak lo bôlôvôḡ ma yêlô ateaḡ mek lôklokwaḡ ek nasôk nagê mólô lôk nanêm mólô sa esak nôḡ takatu ba mi denaḡ ek unim ôêvhaviḡ injik lôkanôḡ.

Pol hateaḡ mek hathak avômalô Tesalonaika

¹¹ *Alalôaniḡ Kamik Wapômbêḡ da lôk alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu tem nepesaḡ loḡôḡndê thêthôḡ te ek yêlô nasôk nagê mólô. ¹² Ma Anyô Bêḡ indum ek mólô lemimibiḡ avômalô êvhaviḡ lôk avômalô sapêḡ bêḡ anôḡ êtôm yêlô adum hadêḡ mólô. ¹³ Ma yani embatho mólô kapôlômim loḡ ek mólô nôḡ mathêḡ ma kambom mi êḡjêk alalôaniḡ Kamik Wapômbêḡ ma êḡḡêḡ wak atu ba alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu endelêm imbiḡ anêḡ ḡê mathêḡ.

4

Nasopa Wapômbêḡ anêḡ la-haviḡ

¹ Yôv, aiyaḡ thêlô, yêlô bôk adôḡ mólô hathak Wapômbêḡ anêḡ loḡôḡndê nôḡ lo nombeḡ ek nundum yani lamavi ma lêk osopa yôv. Ma yêlô asoaḡ mólô lokwaḡ hathak Anyô Bêḡ Yisu anêḡ athêḡ nena nosopa loḡôḡndê êḡ mathalaleḡ. ² Mólô oyala abô takatu ba yêlô bôk aêv hadêḡ mólô hathak Anyô Bêḡ Yisu anêḡ lôklokwaḡ yôv.

³ *Êḡḡêk ma Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ nena mólô

* 3:5: Anyô êḡ ma Sadaḡ. * 3:6: Ap 18:5 * 3:7: 2Te 1:4 * 3:11: 2Te 2:16-17 * 4:3: 1Te 5:23; 1Pi 1:16

numbitak matherj ba notak sek walilin. ⁴ *Yani la-havinj mólô tomtom noyabinj unim kupik êtôm Wapômbênj anêj ek avômalô lôkthô nebam. ⁵ Minj thethanjak êmbôv o inanj nê daluk ami. Thêlô minj eyala Wapômbênj ami. ⁶ Ma minj mólô nosau mólôvianj ba nundum sek esak vênj ami. Yêlô bôk ananj lôklokwanj hadêj mólô yôv nena Wapômbênj tem nêmvovanj vianj esak nômv takêj lôkthô. ⁷ *Wapômbênj minj halam alalô ek namô lelaik ami. Mi, halam alalô ek namô matherj. ⁸ *Aêj ba ôpatu ba hadô abô êntêk ma hadô Wapômbênj atu ba hêv anêj Lovak Matherj hadêj mólô. Ma minj hadô anyô iyom ininj abô ami.

Alalô leñjimbinj avômalô

⁹ *Wapômbênj bôk hadôj mólô yôv hathak kobom leñjimbinj mólôvianj ba intu yêlô minj hatôm nato abô esak kobom êj ami. ¹⁰ Mólô bôk udum aêj hadêj mólôvianj takatu ba êmô malak nena-nena anêj plovins Masedonia kapô. Ma donjom aianj thêlô, yêlô asonj mólô lokwanj ek nundum aêj mathalalenj. ¹¹ *Ma nundum ek nômvô labalina lôk noyabinj amda unim ku. Ma nundum ku ek nônvêm am sa êtôm atu ba yêlô bôk ananj hadêj mólô yôv. ¹² Nundum aêj ek minj nônvêm malainj êndêj anyô yanj ek eyabinj mólô ami, lôk

nê takatu ba minj êvhavinj ami tem nêgê mólônim kobom nena mavi anôj.

Waklavôj Yisu endelêm

¹³ Aianj thêlô, yêlô leñjinhavinj mólô noyala katô esak malêla takatu ba tem êpôm nê êvhavinj takatu ba bôk ema yôv. Yakô mólô kapôlômim malainj êtôm nê daluk takatu ba minj êv maleñinj ek nimbiyô esak loñbô ami. ¹⁴ *Alalô êvhavinj nena Yisu hama ba haviyô hathak loñbô. Ba intu alalô aêvhavinj nena nê êvhavinj Yisu takatu ba bôk ema yôv ma tem Wapômbênj injik i linj êtôm hik Yisu linj ba nimbiyô esak loñbô ba nêlêm imbinj Yisu. ¹⁵ *Êntêk ma Anyô Bêj Yisu da anêj abô takatu ba lêk yêlô ananj. Alalô takatu ba amô lôkmala denanj ma Anyô Bêj anêj waklavôj endelêm hayô ma tem minj ana namôj ek avômalô takatu ba bôk ema yôv ami. ¹⁶ Mi, Anyô Bêj da tem êndôk anêj leñj lôk kaêk ma anjela bêj atu tem endam ma Wapômbênj anêj lavuak tem niyuv. Êj ma nê njama takatu ba bôk êvhavinj Kilisi tem nimbiyô môj. ¹⁷ Êj ma Wapômbênj tem isup alalô takatu ba amô lôkmala denanj lôk nê njama takatu ba êvhavinj ek napôm Anyô Bêj êndôk buliv. Ma tem namô imbinj yani wak nôvbênj intu sapêj. ¹⁸ Aêj ba nônvêm am da thêvô esak abô êntêk.

* 4:4: 1Ko 6:13 * 4:7: Hib 12:14; 1Pi 1:15-16 * 4:8: Luk 10:16; 2Ko 1:22

* 4:9: Jon 13:34 * 4:11: Ep 4:28 * 4:14: Lom 14:9; 1Ko 15:3-4,12 * 4:15: 1Ko 15:51-52

5

Nôpôpêk am ek Anyô Bêḡ anêḡ endelêm

¹ Aiyañ thêlô, yêlô miḡ hatôm nato abô êndêḡ môlô esak wak lo ayôḡ alê intu ba Anyô Bêḡ tem endelêm esak loḡbô ami. ² *Mi. Môlô bôk oyala yôv nena Anyô Bêḡ anêḡ waklavôḡ ma tem êlêm êtôm anyô vani halêm hadêḡ bôlôvôḡ. ³ *Avômalô tem nenan nena, “Alalô lêk amô mavi ma malaiḡ mi.” Êḡ ma ketheḡ oyaḡ ma malaiḡ bêḡ tem imbuiḡ thêlô êtôm vovaḡ hapôm avi lôk lasabeḡ ek embathu. Ba tem miḡ nêsvôv ami.

⁴ Ma doḡtom, aiyañ thêlô, môlô miḡ ômô momaḡiniḡ ek waklavôḡ êḡ indum môlô noboloba êtôm anyô vani te ami. ⁵ *Mi, alalô sapêḡ ma wak lo deda iniḡ avômena ma miḡ bôlôvôḡ lo momaḡiniḡ iniḡ ami. ⁶ Ba intu napuki loḡ ba namô lêlê ma miḡ naḡgêk êtôm avômalô vi ami. ⁷ Ma vi atu ba êk sôm, ma êk hadêḡ bôlôvôḡ. Ma vi atu ba inum waiḡ ba elo molo, ma elo molo hadêḡ bôlôvôḡ. ⁸ *Ma doḡtom alalô ma wak anêḡ ba intu napuki loḡ. Ma alalôaniḡ aêvhaviḡ lôk leḡiḡhaviḡ tem êtôm moko biḡdaluk. Ma nanêm maleḡ ek waklavôḡ Wapômbêḡ nêm alalô bulubiḡ tem êtôm akôk kuluj vovak.

⁹ Wapômbêḡ hatak alalô ek nêm alalô bulubiḡ esak alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi ma miḡ hatak alalô ek naja anêḡ lamaniḡ ami. Mi. ¹⁰ *Yani hama ek alalô ba intu alalô amô lôkmala mena ama ma hatôm amô lôkmala haviḡ yani. ¹¹ Aêḡ ba nônêm amda thêvô lôk nobatho am loḡ êtôm intu othak udum.

Nê êvhaviḡ iniḡ loḡôndê ne-sopa

¹² Aiyañ thêlô, yêlô anañ ek môlô nodovak nê takatu ba idum ku bêḡ hathak môlô lôk eyabiḡ môlô hathak Anyô Bêḡ anêḡ ku lôk ik auk mavi thô hadêḡ môlô ek notak kobom kambom. ¹³ Ma lemimimbiḡ i ba nônêm athêḡ bêḡ êndêḡ nê takêḡ esak iniḡ ku. Ma nômô yôhok mavi imbiḡ am.

¹⁴ *Aêḡ ba aiyañ thêlô, yêlô asoḡ môlô lokwaḡ ek nonañ lôklokwaḡ êndêḡ nê ku mi ek nindum ku lôk nônêm nê takatu ba êkô thêvô ma nônêm nê vau hathak êvhaviḡ sa. Ma nômô malinḡyaô imbiḡ avômalô sapêḡ. ¹⁵ *Noyabiḡ am ek wak nômbêḡ intu ma nundum mavi imbiḡ am lôk avômalô sapêḡ. Ma môlô te miḡ injik anyô yaḡ anêḡ kambom liliḡ ami. Mi.

¹⁶ *Wak nômbêḡ intu sapêḡ ma lemimmavi. ¹⁷ Lôk noteḡ mek ma miḡ notak ami. ¹⁸ *Ma nônêm lemimmavi êndêḡ Wapômbêḡ esak

* 5:2: Mat 24:42-43; 2Pi 3:10; ALK 3:3

Lom 13:12 * 5:8: Ais 59:17; Ep 6:14,17

2Te 3:6,11 * 5:15: Lom 12:17; 1Pi 3:9

* 5:3: Mat 24:39; Luk 21:34-35 * 5:5:

* 5:10: Lom 14:8-9; 1Te 4:14 * 5:14:

* 5:16: Plp 4:4 * 5:18: Ep 5:20

malêla takatu ba habitak.
Wapômbêḅ anêḅ lahaviḅ
nena môlô takatu ba ômô
haviḅ Yisu Kilisi nundum
aêḅ. ¹⁹ *Ma miḅ numiḅ

Lovak Mathêḅ anêḅ ku loḅ
siḅ ami. ²⁰ Lôk miḅ nôndô
abô plopet takatu ba Lovak
Mathêḅ hêv hadêḅ môlô ami.

²¹ *Noyawê nômkama sapêḅ
ma nobaloḅ nôḅ takatu ba
mavi loḅ. ²² Ma nobasiḅ am
ek kambom lomaloma sapêḅ.

²³ *Wapômbêḅ da ma yôhok
anêḅ ôdôḅ ba tem indum
môlô numbitak mathêḅ anôḅ
lôk eyabiḅ unim dahôlômim
lôk auk ma kupik dedauḅ
mavi ek kambom mi êndêḅ
waklavôḅ atu ba alalôaniḅ
Anyô Bêḅ Yisu Kilisi endelêm.

²⁴ Ôpatu ba halam môlô
hathak hasopa anêḅ abô ba
tem indum aêḅ ek abô takêḅ
injik anôḅ.

²⁵ *Aiyaḅ thêlô, notêḅ
mek ek yêlô. ²⁶ Ma nokam
môlôviyaḅ esak kobom
yôhok mathêḅ. ²⁷ Yahanay
lôklokwayḅ hathak Anyô Bêḅ
anêḅ athêḅ nena nosam
kapyâ êntêk êndêḅ môlôviyaḅ
lôkthô.

²⁸ Alalôaniḅ Anyô Bêḅ Yisu
Kilisi anêḅ wapôm êmô imbiḅ
môlô sapêḅ.

* 5:19: Ep 4:30 * 5:21: 1Jon 4:1 * 5:23: 2Te 3:13 * 5:25: Kol 4:3; 2Te 3:1

Kapya yaŋ atu ba Pol hato hi Tesalonaika Abô môn

Hatôm ayôn baheŋvi ba lahavute la atu ba Pol hamô Kolin ma hato kapya yaŋ haveŋ yam êntêk hadêŋ avômalô Tesalonaika. Pol hato ek embatho iniŋ êvhaviŋ loŋ ma hanaŋ abô doho haveŋ ek epesaŋ iniŋ auk esak waklavôn atu ba tem Yisu endelêm.

Hato hadêŋ 51 mena 52 AD la.

Pol hêv lamavi

¹ Ya Pol ma Silas lo Timoti, yêlô ato kapya êntêk hadêŋ môlô avômalô ôêvhaviŋ takatu ba ômô haveŋ alalôaniŋ Kamik Wapômbêŋ lo Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ Tesalonaika.

² *Kamik Wapômbêŋ lo Anyô Bêŋ Yisu Kilisi iniŋ wapôm lôk labali êmô imbiŋ môlô.

Avômalô Tesalonaika miŋ êv yak hathak malaiŋ ami

³ Aiyaŋ thêlô, yêlô athak aêv leŋiŋmavi hadêŋ Wapômbêŋ hathak môlô hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Êŋ ma mavi ek malê nena môlônim ôêvhaviŋ halumbak hi ba hi ma môlô tomtom unim lemimhaveŋ môlôviyaŋ habitak bêŋ.

⁴ *Ba intu yêlô abam môlô

hadêŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ luvuluvu. Ba anaŋ nena avômalô ibuliŋ môlô ba owa malaiŋ lomalama, ma doŋtom ôêvhaviŋ Yisu ba umiŋ lôklokwaŋ denaŋ.

Wapômbêŋ tem indum abô

⁵ Nôm takêŋ hik thô nena Wapômbêŋ anêŋ hadum abô ma thêthôn iyom ba tem enaŋ nena môlô hatôm nômô yani anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô atu ba lêk owa malaiŋ hathak.

⁶ *Avanôn, Wapômbêŋ tem indum abô thêthôn ba nêmalaiŋ êndêŋ nê takatu ba êv malaiŋ hadêŋ môlô. ⁷ *Ma nêmalovak êndêŋ môlô takatu ba owa malaiŋ lôk yêlô imbiŋ êndêŋ waklavôn atu ba Anyô Bêŋ Yisu lôk anêŋ aŋela lôklokwaŋ netak leŋ ba nêlêmalaiŋ yaiŋ lôk atum dahalaŋ. ⁸ *Ma nêmalovovaŋ viyaŋ êndêŋ nê takatu ba êthôn Wapômbêŋ lôk nê takatu ba miŋ esopa alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu anêŋ Abô Mavi ami. ⁹ *Vovaŋ bêŋ tem imbuliŋ nê takêŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ ba tem nêmalodaimbô ênjêk Anyô Bêŋ ma lôk anêŋ lôklokwaŋ lôkmaŋgiŋ. ¹⁰ *Nôm takêŋ tem imbitak êndêŋ waklavôn yani endelêm ek anêŋ avômalô mathêŋ takatu ba êvhaviŋ nêmbô anêŋ athêŋ lôk nebam yani. Ma môlô aêŋ iyom ek malê nena môlô ôêvhaviŋ yêlôaniŋ abô haveŋ.

* 1:2: Lom 1:7

* 1:4: 2Ko 7:4; 1Te 2:19

* 1:6: Lom 12:19

* 1:7: 1Te

3:13

* 1:8: Ais 66:15

* 1:9: Ais 2:10

* 1:10: Kol 3:4

Eteŋ mek ek avômalô Tesalonaika

¹¹ *Ba intu yêlô atenŋ mek wak nômbênŋ intu ek môlô nena alalôaniŋ Wapômbênŋ indum ek môlô nômô êtôm atu ba yani bôk halam môlô ek nômô aênŋ, lôk nê m lôklokwaŋ êndênŋ môlô ek nundum nô m mavi takatu ba leminhaviŋ nundum lôk nundum ôêvhaviŋ anênŋ ku sapênŋ. ¹² Ma yahatenŋ mek takênŋ ek Anyô Bênŋ Yisu enja athênŋ bênŋ esak môlô ma môlô noja athênŋ bênŋ esak yani esak alalôaniŋ Wapômbênŋ lôk Anyô Bênŋ Yisu Kilisi iniŋ wapôm.

2

Anyô lêndônŋ kôtônŋ atu tem êyô

¹ Aiyaŋ thêlô, yêlôaniŋ abô te hêk ek nanaŋ êndênŋ môlô esak alalôaniŋ Anyô Bênŋ Yisu Kilisi anênŋ endelêm ba isup alalô esak doŋtom ek napôm yani. ² Anyô late hasau nena Anyô Bênŋ anênŋ waklavônŋ lêk halêm yôv, êŋ ma miŋ nosonŋ kakapuk ba unim auk endowaliŋ kethenŋ ami. Anyô late hanaŋ nena Lovak Mathenŋ hêv abô êŋ mena yêlô ato abô êŋ halôk kapya ma miŋ nô nê mimiŋ thêlô ami. ³ *Lôk miŋ notak thêlô ek nesau môlô ami. Mi, waklavônŋ êŋ tem imbitak embenŋ yam ek waklavônŋ êvôliŋ dômiŋ hadênŋ Wapômbênŋ lôk anyô lêndônŋ kôtônŋ anênŋ waklavônŋ êlêm yaŋ. Yani ma anyô

pik atu ba tem Wapômbênŋ imbuliŋ. ⁴ *Yani tem nê m ida liŋ ba êpôlik ek Wapômbênŋ lôk nômkama sapênŋ takatu ba avômalô elam nena mathenŋ. Ma tem ni êyô êmô Wapômbênŋ anênŋ unyak mathenŋ kapô ba enaŋ nena yanida ma Wapômbênŋ.

⁵ Bôk yahamô haviŋ môlô ma yahananŋ nô m takênŋ yôv. Lemim hêv siŋ e? ⁶ Ma lêk oyala nô m atu ba havalonŋ yani lonŋ ba hayabiŋ waklavônŋ atu ba Wapômbênŋ hatak ek ende yaŋ. ⁷ Kobom leŋôndônŋ kôtônŋ lêk hadum anênŋ ku menaŋna hamô kapô. Tem indum aênŋ endeba Wapômbênŋ nê m anyô atu ba hamiŋ lonŋ siŋ vê am. ⁸ *Êŋ ma anyô lêndônŋ kôtônŋ êŋ tem ende yaŋ. Vê m ma tem Anyô Bênŋ Yisu endelêm ma anênŋ abôlêk auk tem injik ôpênŋ vônô lôk anênŋ deda lôkmangiŋ injik ôpênŋ anênŋ lôklokwaŋ pesa. ⁹ *Anyô lêndônŋ kôtônŋ êŋ tem êlêm lôk lôklokwaŋ bênŋ ek indum Sadaŋ anênŋ ku lôk lavônŋiŋ ma nô mbithi oyaŋ lomaloma. ¹⁰ Tem indum kambom lomaloma ek esau avômalô takatu ba evenŋ lonŋôndê ŋama ek malê nena thêlô miŋ êvhaiŋ abô avanônŋ takatu ba hatôm nê m i bulubiŋ ami. ¹¹ Ba intu Wapômbênŋ tem nê m auk lokbaŋ lôkliŋyak ek esau thêlô ek nê nê mimiŋ abôyaŋ takatu. ¹² Aênŋ ba avômalô takatu ba miŋ êvhaiŋ abô

* 1:11: Kol 1:9; 1Te 1:2-3 * 2:3: 1Ti 4:1; 1Jon 2:18; 4:3 * 2:4: Ese 28:2; Dan 11:36 * 2:8: Ais 11:4; ALK 19:15 * 2:9: ALK 13:11-13

avanôḡ ami ma leḡiḡmavi hathak iniḡ kambom ma Wapômbêḡ tem enaḡ iniḡ kambom bêḡ.

Numiḡ lôklokwaḡ

13 *Aiyaḡ thêlô takatu ba Anyô Bêḡ lahaviḡ, yêlô athak aêv leḡiḡmavi wak nômbêḡ intu hadêḡ Wapômbêḡ hathak môlô. Êḡ ma mavi ek malê nena môḡ anôḡ ma yani hatak môlô ek nêḡ môlô bulubiḡ. Ma hêv môlô bulubiḡ hathak môlônim ôêvhaviḡ abô avanôḡ lôk Lovak Matherḡ anêḡ ku takatu ba hadum ek môlô numbitak mathêḡ. 14 Yani halam môlô hathak Abô Mavi atu ba yêlô anaḡ ek alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu anêḡ lôkmaḡiḡ imbi êyô môlô vôv.

15 Ba intu aiyaḡ thêlô, numiḡ lôklokwaḡ ba nobaloḡ abô avanôḡ takatu ba yêlô ato lo anaḡ hadêḡ môlô loḡ.

Pol anêḡ mek

16-17 Alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu da lo Kamik Wapômbêḡ nêḡnêḡ môlô thêvô ma nembatho môlô loḡ esak nômkama mavi nômbêḡ atu ba môlô udum lo onaḡ. Wapômbêḡ lahaviḡ alalô ba hathak anêḡ wapôm ma hêv alalô thêvô atu ba tem miḡ nêḡ yak ami lôk havak abô hathak nôḡ mavi takatu ba nanêḡ maleḡ esak.

3

Notêḡ mek êndêḡ Wapômbêḡ ek nêḡ yêlô sa

1 Ma aiyaḡ thêlô, notêḡ mek ek Wapômbêḡ nêḡ yêlô sa ek Anyô Bêḡ anêḡ abô ni pik sapêḡ ketherḡ ek enja athêḡ bêḡ êtôm atu ba bôk udum. 2 Ma notêḡ mek ek Wapômbêḡ nêḡ yêlô vê êḡjêk ḡê sek lôk ḡê kambom ek malê nena avômalô vi miḡ êvhaviḡ ami denaḡ.

3 Ma doḡtom Anyô Bêḡ hasopa anêḡ abô iyom ba tem embatho môlô loḡ ma eyabiḡ môlô ek ḡḡok kambom atu.

4 *Hathak Anyô Bêḡ anêḡ lôklokwaḡ ma yêlô ayala avanôḡ nena abô takatu ba anaḡ, ma môlô lêk udum ba tem nundum ni thêthô. 5 Anyô Bêḡ injik môlônim kapôlômim liḡ ek noyala Wapômbêḡ anêḡ kobom lahaviḡ lôk Kilisi anêḡ kobom hamiḡ lôklokwaḡ hathak malaiḡ lomaloma.

Avômalô lôkthô nindum iniḡ ku

6 *Aiyaḡ thêlô, yêlô anaḡ lôklokwaḡ hadêḡ môlô hathak alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ athêḡ nena nôḡ daim ek môlôviyaḡ takatu ba êḡmô ku mi ba miḡ esopa abô takatu ba yêlô êv hadêḡ môlô ami. 7 *Môlô oyalala nena mavi ek nosopa yêlô veḡḡiḡgwam. Ma sêbôk atu ba yêlô amô haviḡ môlô, ma miḡ amô ku mi ami. 8 *Mi, yêlô adum ku lôklokwaḡ bôlôvôḡ ba wak ek miḡ nanêḡ malaiḡ êndêḡ môlô ek noyabiḡ yêlô ami.

* 2:13: Ep 1:4; 2Te 1:3

* 3:4: 2Ko 7:16; Gal 5:10

* 3:6: Lom 16:17

* 3:7:

Plp 3:17

* 3:8: 1Te 2:9

* 3:9: 1Ko 9:4; 1Te 1:6

Lôk yêlô miñ añ anyôla anêñ nôm oyañ ami. ⁹ *Yêlô hatôm nanañ ek môlô nônêm yêlô sa esak nôm. Ma donjom yêlô miñ bôk adum aêñ ami ek añgik loñondê thô êndêñ môlô. ¹⁰ Sêbôk ba yêlô amô haviñ môlô ma aêv abô êntêk hadêñ môlô nena, “Anyô te miñ hadum ku ami ma miñ enjañ nôm ami.” ¹¹ *Ma donjom yêlô alaño nena môlô vi ôêk vau ma ku mi ma olom oveñ lounyak ba ôêv vemimbôlêk yakyak hathak avômalô vi. ¹² *Ma hathak Anyô Bêñ Yisu Kilisi anêñ athêñ, yêlô anañ lôklokwañ hadêñ avômalô anêñ aêñ ek nêmo malinyaô ba nindum ida iniñ ku ek nejañ nôm. ¹³ *Ma aiyañ thêlô, miñ môlô vau ek nundum nôm takatu ba mavi ami.

¹⁴ Anyô late miñ hasopa yêlôaniñ abô takatu ba ato ami, êñ ma ôngô ôpêñ katô. Ma nômo daim ek yani ek yani mama esak kobom êñ.

¹⁵ *Ma donjom miñ nôngô yani êtôm anyô atu ba hik vovak haviñ o ami. Mi, onañ abô imbiñ yani êtôm mamuyañ ek nêmo auk mavi êndêñ yani.

Abô anêñ dañ

¹⁶ Anyô Bêñ ma yôhok anêñ ôdôñ ba tem nêmo yôhok êndêñ môlô esak nômkama sapêñ êtôm wak nômbêñ intu. Anyô Bêñ êmo imbiñ môlô sapêñ.

¹⁷ Ya Pol yahathak yahato abô dañ êntêk iyom hathak

yada yabahañ hêk kapya takatu ba yahanañ ba eto ek hik thô nena kapya takêñ halêm anêñ ya.

¹⁸ Alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu Kilisi anêñ wapôm êmo imbiñ môlô lôkthô.

Kapya môṅ atu ba Pol hatô hadêṅ Timoti Abô môṅ

Pol hatô kapya êntêk hadêṅ Timoti. Timoti ma anyô Listla te (Ap 16:1). Lambô ma anyô Glik te ma talêbô ma avi Israel. Pol lo Silas bôk i enaṅ Wapômbêṅ anêṅ Abô Mavi evenṅ ma ewa Timoti havinṅ (Ap 16:1-4). Vêṃ ma Pol hi hamô Epesus hatôm sond-abêṅ lô ba hanaṅ Wapômbêṅ anêṅ Abô Mavi ma Timoti hamô ba hadum ku êṅ havinṅ (Ap 19:1-22). Havenṅ yam ma Pol hatak Timoti ek eyabinṅ avômalô êvhavinṅ anêṅ Epesus ma hi plovins Masedonia. Ma Pol hayê nena tem êmô loṅ êṅ sawa daim ba intu hatô kapya êntêk ek nêṃ Timoti sa. Hato hathak loṅôndê eyabinṅ nê êvhavinṅ lôk kobom nêṃ yenṅ êndêṅ Wapômbêṅ lôk eyabinṅ i esak kêdôṅwaga abôyaṅ.

Hato hadêṅ 64 AD la.

¹ Ya Pol, Yisu Kilisi anêṅ aposel yahato kapya êntêk. Wapômbêṅ anyô hêv alalô bulubinṅ lôk Yisu Kilisi ôpatu ba alalô aêv malenṅ, thai enaṅ abô ba yahabitak Yisu Kilisi anêṅ aposel.

² *Hadêṅ o Timoti yenaṅ okna anôṅ atu ba hôêvhavinṅ.

Kamik Wapômbêṅ lôk Yisu Kilisi alalôaniṅ Anyô Bêṅ ininṅ

wapôm lôk kapôlôṅinṅ ma labali êmô imbinṅ o.

Nanṅik abôyaṅ pesa

³ Sêbôk atu ba yaha plovins Masedonia ma yahasonṅ o lokwaṅ nena ôṃô Epesus ek onanṅ êndêṅ nê takatu ba êdôṅ avômalô hathak êvhavinṅ anêṅ ôdôṅ yanṅ nena netak ininṅ ku êṅ. ⁴ *Ma miṅ thêlô nimbi kukuthinṅ abôyaṅ bô lôk nekatunṅ limi bôbô takatu ba êthônṅ palinṅ ami. Nôm takêṅ hadum ba avômalô leninṅhabui ma miṅ hêv thêlô sa ek nêṃimbinṅ Wapômbêṅ anêṅ auk ami. ⁵ Yahananṅ abô takêṅ ek alalôaniṅ kapôlôṅinṅ ênjêk mabuṅ lôk nasô i ba naya lôk nanêṃimbinṅ avanôṅ ek leninṅimbinṅ avômalô vi. ⁶ Avômalô doho lêk etak auk takêṅ ba idum mayaliv hatôm abô anêṅ ôdôṅ mi. ⁷ Thêlô miṅ eyala abô takatu ba enaṅ hathak ami ba leninṅhavinṅ nimbitak êtôm anyô êv auk hathak abô balabuṅ ba idum hatôm thêlôda nê lôk auk.

⁸ *Ma donṅtom alalô ayala nena anyôla miṅ halela abô balabuṅ ami, êṅ ma nôm mavi anôṅ. ⁹ Ma bôk ayala yôv nena balabuṅ ma miṅ eto ek nê thêthônṅ ami. Mi. Eto ek nê takatu ba miṅ esopa Wapômbêṅ anêṅ abô ami lôk nê lenôndôṅ kôtônṅ lôk nê miṅ êvhavinṅ ami lôk nê kambom lomaloma lôk nê miṅ mathenṅ ami lôk nê ibulinṅ Wapômbêṅ lôk nê ik lami lo taluvi vônô lôk nê ik anyô vônô. ¹⁰ Ma eto

* **1:2:** Ap 16:1-3; Tit 1:4 * **1:4:** 1Ti 4:7; Tit 1:14 * **1:8:** Lom 7:12,16

ek nê idum sek haviņ anyô yaņ yanavi lôk anyô da idum i ma avi da idum i, lôk nê ewa anyô vi vani hatôm iniņ nê ku lôk nê enaņ abôyaņ êmô loņ idum abô. Eto balabuņ êņ ek kambom takêņ lôk nôm lada takatu ba miņ esopa auk thêthôn ami. ¹¹ Auk thêthôn êņ ma abô mavi atu ba hik Wapômbêņ atu ba ida hamô mavi anêņ lôkmaņgiņ thô ma bôk hêv hadêņ ya ek yayabiņ.

Pol hêv lamavi hadêņ Wapômbêņ

¹² *Yisu Kilisi hêv lôklokwaņ hadêņ ya ba hayala yenaņ ku mavi. Ba intu hêv ya ek yandum anêņ ku. Aêņ ba intu yahêv yalenmavi hadêņ Yisu Kilisi alalôaniņ Anyô Bêņ. ¹³ *Sêbôk atu ba miņ yahêvhaviņ ami ba yahasoņ nena yahadum mavi ba yahanañ abôma hathak Wapômbêņ lôk yahêv vovaņ hadêņ anêņ avômalô ma ya anyô yalenņaņa. Ma doņtom Wapômbêņ hêv kapô ek ya. ¹⁴ Anyô Bêņ ma anyô wapôm ba haņgasô êvhaviņ lôk leņiņmavi atu ba yahapôm hêk Yisu Kilisi aleba anêņ daņ mi.

¹⁵ *Êntêk ma abô avanôn biņ ba avômalô sapêņ nênimimbiņ. Yisu Kilisi halôk pik ba halêm ek nênim avômalô kambom bulubiņ. Ma yada ma anyô ôvathek anôn. ¹⁶ Ba intu Wapômbêņ hêv kapô ek ya anyô ôvathek kambom êņ

ek yani injik Yisu Kilisi anêņ maliņyaô atu ba anêņ daņ mi thô ek avômalô nêgê ba nênimimbiņ ma neja lôkmala atu ba nênim wak nômbêņ intu sapêņ. ¹⁷ Wapômbêņ ma kiņ hatôm wak nômbêņ intu sapêņ ba ida hamô lôkmala. Ma avômalô miņ hatôm nêgê ami. Yanida ma Wapômbêņ. Aêņ ba nanênim athêņ lôkmaņgiņ êndêņ Wapômbêņ wak nômbêņ intu sapêņ. Avanôn.

Timoti injik vovak lôklokwaņ esak kobom kambom

¹⁸ Timoti yenaņ okna, sêbôk ma plopet enaņ abô hathak o. Yahavatho thêlôniniņ abô loņ hathak ku takatu ba bôk yahêv hadêņ o yôv. Lemimbi abô takêņ ek nuņgwik vovak mavi atu. ¹⁹ Ombaloņ hôêvhaviņ loņ lôk ôsô o ba oya. Doho bôk êpôlik hathak auk êņ ba iniņ êvhaviņ hatôm yeņ hamô ôthôm lôk lovak bêņ ba hamô yeņ vose. ²⁰ *Himeneus lo Aleksanda bôk idum aêņ ba yahêv i hadêņ Sadaņ ek thai neja auk ek miņ thai nenaņ abôma esak Wapômbêņ ami.

2

Nateņ mek ek nênim avômalô vi sa

¹ Aêņ ba nodañô! Môlô noteņ mek bêņ anôn ba nonañ môlônim lemimhaviņ bêņ lôk nênim lemim mavi esak avômalô sapêņ. Ma

* **1:12:** Ap 9:15; 1Ko 15:9-10; Gal 1:15-16
* **1:20:** 1Ko 5:5; 2Ti 4:14-15

* **1:13:** Ap 8:3; 9:1-5 * **1:15:** Luk

nonaŋ injik Wapômbêŋ liŋ ek nêŋ avômalô takatu ba leŋiŋmalaiŋ sa. Ma noteŋ mek ek ² kiŋ lôk nê bêtêŋ takatu imbiŋ ek alalô namô labali mavi lôk namô malinyaô ek alalô nasopa Wapômbêŋ ba namô yani vibiŋ. ³ Mek takêntêk ma mavi ba tem indum alalôaniŋ Wapômbêŋ anyô hêv alalô bulubiŋ lamavi. ⁴ Yani lahaviiŋ avômalô lôkthô neyala abô avanôŋ ek nêŋ thêlô bulubiŋ aêntêk nena ⁵ Wapômbêŋ ma doŋtom. Ma Yisu Kilisi iyom intu anyô yôhok ek embak avômalô loŋ imbiŋ Wapômbêŋ. ⁶ *Ma Wapômbêŋ bôk hatak anêŋ waklavôŋ te yôv ba intu hêv Yisu Kilisi êŋ ek nêŋ avômalô vuli lôk injik thô nena Wapômbêŋ lahaviiŋ nêŋ avômalô sapêŋ bulubiŋ. ⁷ *Yisu habi baŋ hayô hêk ya ek yandum ku aposel ek yanaŋ abô mavi êntêk bêtêŋ. Ya anyô yahêv auk hathak êvhaviiŋ anôŋ hadêŋ nê daluk. Yahanaiŋ avanôŋ biŋ. Ma miŋ yahanaiŋ abôyaŋ ami.

⁸ Ba yalenŋhaviiŋ anyô sapêŋ netak leŋiŋŋaŋa lôk abô êkôki lôk nimbitak mathenŋ ma nêŋnêŋ bahenŋiŋ liŋ ba neteŋ mek.

Avi iniŋ kobom nindum

⁹ *Ma yalenŋhaviiŋ avi nijik kwêv mavi lôk nipuk sôp mavi lôk nepesaŋ i mavi êtôm atu ba miŋ êbôi ami. Ma miŋ nibutiŋ leŋiŋkadok

detaim lôk nebanu kômkom gol lôk kômkom kêkêlô esak leŋiŋkupik ma nijik kwêv lo sôp lôkmaŋgiŋ ami. ¹⁰ *Thêlô leŋiŋimbi auk ek nindum mavi lomalama. Êŋ ma iniŋ kwêv lo sôp. Avi takatu ba elaiŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ba esopa ethak idum aêŋ.

¹¹ Môlô othak doŋtom ek nêŋnêŋ yeŋ, êŋ ma avi nêŋnêŋ anyô vibiŋ iyom ba nêŋnêŋ bônôŋ ek neja auk. ¹²⁻¹³ *Wapômbêŋ hapesaŋ Adam hamôŋ ma Ewa havenŋ yam. Ba intu miŋ yahatak avi ek nêŋnêŋ auk mena nêŋnêŋ ek anyô ami. Thêlô nêŋnêŋ bônôŋ iyom. ¹⁴ *Ma Sadaŋ miŋ hasau Adam ami. Yani hasau Ewa ba habitak avi lëndôŋ kôtôŋ. ¹⁵ Ma doŋtom avi te tem embathu amena ba avi takatu ba êvhaviiŋ ba êmô mathenŋ ma leŋiŋhaviiŋ lôk eyabiŋ i mavi ma tem neja bulubiŋ.

3

Avaka iniŋ abô

¹ *Êntêk ma abô avanôŋ. Anyôla anêŋ auk nena imbitak avaka, êŋ ma mavi. ² *Ma avômalô nêgê ôpêŋ nena anyô thêthôŋ vêmam ka nendam ek imbitak anyô bêtêŋ. Ma êmô tiŋiŋ imbiŋ yanavi. Yani anyô auk mavi lôk hapuki loŋ ma hamô batôŋ oyaŋ lôk hawa avômalô thô ma hadôŋ avômalô mavi. ³ Yani miŋ inum waiŋ ba endo molo

* **2:6:** Gal 1:4 * **2:7:** Ap 9:15; Gal 2:7-8; 2Ti 1:11 * **2:9:** 1Pi 3:3-5 * **2:10:** 1Ti 5:10 * **2:12-13:** 1Ko 14:34; Stt 2:7,21-22; 1Ko 11:8-9 * **2:14:** Stt 3:1-6; 2Ko 11:3 * **3:1:** Ap 20:28 * **3:2:** Tit 1:6-9

lôk lamanij ba injik vovak ami. Yani êmô yôhók ma mij laimbij valuselej ami. ⁴Yani eyabij yanavi lôk nali mavi ma êndôn nali ek nesopa anêj abô ba nêmo yani vibij. ⁵Anyô mij hayabij yanavi lo nali mavi ami ma mij hatôm eyabij Wapômbêj anêj avômalô ôdôn takatu ba êvhavij mavi ami. ⁶⁻⁷*Anyô kambom te hiki lilij ba habitak mavi ma mij enja athêj bêj ba indum ku te kethêj ami endeba nê daluk nêgê imbij nena yani anyô mavi am. Yakô tem yani êmbôi ba enja mama ba êndôk Sadar anêj lek ba nê yak imbij Sadar êndêj waklavôn indum abô.

Nê êv avômalô sa inij abô

⁸Ma nê takatu ba idum ku ba êv avômalô êvhavij sa ma nêmo thêthôn êtôm avaka. Thêlô nenan abô avanôn iyom. Ma mij ninum waij bêj anôn lôk netantari esak avômalô vi inij valuselej ami. ⁹Thêlô nêsôi ba neya ma nênimbij nômka nômbej atu ba Wapômbêj hik thô ma nebalon lon lôklokwan. ¹⁰Nutitij inij ku nena thêthôn vêmam ka nônêm ku nênem avômalô sa êndêj i.

¹¹*Ma vêji ma thêthôn êtôm thêlôda. Ma mij nenan abô kambom esak avômalô vi ami. Ma nipuki lon esak auk mayaliv. Ma mij nenan abôyanj lôk neja vani ami.

¹²Ma nêmo tijij imbij vêji ba neyabij vêji lôk nali ma inij nômka sapêj mavi. ¹³Ma idum ku mavi ma avômalô tem nebam i ma mij hatôm nêkô ek nenan inij abô bêj esak inij êvhavij Yisu Kilisi ami.

Wapômbêj hik anêj thêthôn thô

¹⁴⁻¹⁵Yalenjavij yangê o kethêj oyan. Ma donjom yahakô ek nômla embalon yan. Ba intu yahato abô êntêk ek oyala Wapômbêj anêj auk esak yani anêj avômalô inij kobom. Yani ma Wapômbêj lôkmala. Wapômbêj anêj thalalen ma avômalô takatu ba êvhavij. Avômalô takêj ma hatôm unyak landij lôk bum vumak takatu ba havalon Wapômbêj anêj abô avanôn lon. ¹⁶*Avanôn! Êntêk êj ma nômbêj. Wapômbêj hik anêj thêthôn thô aêntêk.

Yani hawa lijkupik pik ba halêm pik,
ma Lovak Mathêj hik
yani thô,

ba anjela êyê yani,
ma anyô enan yani bêj
hadêj nê pik lôkthô,
ba nê pik elanj ba êvhavij
yani,

ma Wapômbêj hawa
yani ba hi hadô hamô
anêj lon lôkmanjin
anôn.

4

Kêdônwaga abôyanj

1 Lovak Mathen hanan avanôn biñ nena habobo pik lo leñ anên dan ma avômalô doho tem nêmbôlin dômin esak inin êvhavin Wapômbên ba nesopa ngôk takatu ba even ek esau avômalô lôk elanô auk takatu ba halêm anên ngôk. 2 Ma avômalô takatu ba ethak esopa ngôk inin abô lôk êv auk hadên avômalô ba enan abô mavi aleba avômalô eson nena thêlô ma avômalô thêthôn. Ma doñtom thêlô ma nê abôyan. Thêlô êthô ba eya ma doñtom idum kambom thêthô aleba inin auk mavi bôk habitak hatôm atum la. Thêlô hatôm bok mathanô ba miñ leñmalain ami. 3 *Thêlô itip ek avômalô miñ neja i lôk nejan nôm lomaloma ami. Ma doñtom Wapômbên hapesan nôm takên ek avômalô takatu ba êvhavin lôk eyala abô avanôn ma neja ek nêmbôlin leñmavi êndên Wapômbên. 4-5 Howa Wapômbên anên nôm takên ba hoten mek lôk lemmavi êñ ma nôm takên tem imbitak mavi. Anêm lemmavi lôk Wapômbên anên abô hadum nôm êñ habitak mavi. Aên ba nôm kama sapên atu ba Wapômbên hapesan ma mavi. Ba intu miñ utip ek nômlate ami.

Yisu anên anyô ku mavi

6 Onan abô takên katô êndên Wapômbên anên avômalô. Ma nonnwan Wapômbên anên abô avanôn

lôk osopa anên auk mavi takatu ba bôk holanô yôv. Êñ ma avômalô tem nêgê nena o ma Yisu Kilisi anên anyô ku mavi. 7-8 *Miñ onja kukuthin abôyan ba onan lôk miñ ondanô avôdôn nena inin auk thônôthôn ami. Ôpatu ba hadum ku lomaloma ek nêm lôklokwan êndên lin kupik tem êmô mavi dokte. Ma doñtom ôpatu ba hadum ku hasopa Wapômbên, yani tem êmô mavi anôn. Wapômbên habutin abô ek nêm avômalô sa êmô pik êntêk. Ba ema ma tem nêm i sa aên iyom. Aên ba nundum Wapômbên anên ku ek nosopa yani.

9 Êntêk ma abô lôklokwan anôn ba avômalô sapên nêmbôlin. 10 *Alalô lêk aên maleñin hadên Wapômbên. Yani ma Wapômbên atu ba hamô lôk mala ba hêv avômalô sapên bulubin. Ba intu yêlô adum ku lôk vovanik ek nanêm avômalô sapên sa ek ôpatu ba hêvhavin ma tem enja bulubin êñ.

11 Timoti yahanan hadên o nena ôndôn avômalô esak nôm takêntêk lôk oson i lokwan ek nesopa. 12 *O ma anyô muk. Ba onan abô mavi iyom lôk undum thêthôn ma lemmavin avômalô lôk ômbôlin Wapômbên ma ômô mabun ek avômalô nêgê o ba nesopa vemngwan. Êñ ma avômalô miñ hatôm nêpôlik esak o ami. 13 Osam Wapômbên anên abô êndên

* 4:3: Stt 9:3; Lom 14:6; 1Ko 10:30-31

* 4:12: Tit 2:15

* 4:7-8: 1Ti 1:4 * 4:10: 1Ti 2:3-4

avômalô wak nômbêḅḅ intu sapêḅḅ lôk onañ anêḅḅ abô bêḅḅ lôk nêḅḅ auk êndêḅḅ thêlô endeḅḅa êtôm wakma atu ba yahayô. ¹⁴ *Plopet enañ abô hathak wapôm takatu ba Wapômbêḅḅ hêḅḅ ma avaka etak bahenḅḅḅ hayô hêk o ma miḅḅ ômbi wapôm êḅḅ thô ami.

¹⁵ Osopa abô êntêk katô oyaḅḅ ba nêḅḅ anêḅḅ auk lôkthô ek undum ku êntêk ek avômalô lôkthô nêḅḅ nena anêḅḅ hôêḅḅhaviḅḅ halumbak. ¹⁶ Oyabiḅḅ nôḅḅ takatu ba hudum lôk auk takatu ba hôêḅḅ hadêḅḅ avômalô katô. Ma osopa Wapômbêḅḅ lôk onañ anêḅḅ abô wak nômbêḅḅ intu sapêḅḅ. Êḅḅ ma tem odanêḅḅ o bulubiḅḅ lôk avômalô takatu ba elañô anêḅḅ abô.

5

Noyabiḅḅ ḅḅ êḅḅhaviḅḅ mavi

¹ Onañ abô yaô êndêḅḅ anyô bêḅḅ atu ba hadum kambom inaḅḅ honañ hadêḅḅ lemambô. Ma miḅḅ osaḅḅ yani ami. Undum mavi êndêḅḅ ḅḅ muk inaḅḅ hudum hadêḅḅ mamuyaḅḅ molok. ² Ma avi bêḅḅbêḅḅ ma undum aêḅḅ iyom êtôm hudum hadêḅḅ lemtambô. Ma onja auk mabuḅḅ esak avi muk inaḅḅ hudum hadêḅḅ livômi.

Opalê eyabiḅḅ avi tôḅḅ

³ Avi tôḅḅ takatu ba iniḅḅ avômalô mi ma oyabiḅḅ thêlô mavi. ⁴ Ma doḅḅtom avi tôḅḅ te anêḅḅ nali lôk limi êḅḅ, êḅḅ ma iniḅḅ ku môḅḅ anôḅḅ ma nindum thêthôḅḅ ek neyabiḅḅ

yani êtôm lami lôk limi bôk idum hadêḅḅ i ek nêḅḅ mavi taksêḅḅk viyainḅḅ. Êḅḅ ma tem indum Wapômbêḅḅ lamavi. Ba intu nundum aêḅḅ ma miḅḅ nonañ esak abô iyom ami. ⁵ Avi tôḅḅ takatu ba iniḅḅ thalaleḅḅ mi ethak êḅḅ maleḅḅḅ hadêḅḅ Wapômbêḅḅ bôlôḅḅvôḅḅ ba wak ma enañ hik yani liḅḅ ek nêḅḅ thêlô sa. ⁶ Ma avi tôḅḅ takatu ba êbôlêḅḅ nôḅḅ pik mavimavi lôk idum sek mayaliv, êḅḅ ma iniḅḅ leḅḅḅḅkupik ma lôkmala ma doḅḅtom iniḅḅ dahô bôk hama yôḅḅ. ⁷ Ma ôndôḅḅ avômalô esak auk takêḅḅ ek anyô te miḅḅ hatôm enañ nena thêlô ma avômalô kambom ami. ⁸ Ôpatu ba miḅḅ hayabiḅḅ anêḅḅ ôdôḅḅ katô ami êḅḅ ma anyô kambom. Ma ôpatu ba miḅḅ hayabiḅḅ anêḅḅ thalaleḅḅ katô ami, êḅḅ ma hatôm havôliḅḅ dôḅḅ ek anêḅḅ hêḅḅhaviḅḅ. Yani ma kambom anôḅḅ ek ḅḅ daluk.

⁹⁻¹⁰ Avi tôḅḅ takatu ba iniḅḅ sondabêḅḅ bôk hatôm 60 ba havôhi ma sêḅḅk ma êk haviḅḅ vêḅḅ iyom ba eyabiḅḅ iniḅḅ avômena lôk ewa avômalô loḅḅ buyañ thô ba ithik avômalô mathenḅḅ venḅḅḅ lôk êḅḅ avômalô ewa malaiḅḅ sa lôk idum ku mavi lomaloma wak nômbêḅḅ intu sapêḅḅ, êḅḅ ma oto iniḅḅ athêḅḅ êndôk kapya.

¹¹ Ma miḅḅ oto avi tôḅḅ muk iniḅḅ athêḅḅ êndôk kapya êntêk ami. Thêlôniḅḅ thethaḅḅak tem imbitak bêḅḅ ba leḅḅḅḅimbiḅḅ neja anyô ¹² ma tem nêḅḅbôliḅḅ

* 4:14: 2Ti 1:6

dômiņ êndêņ Kilisi ba nepole abô takatu ba bôk ekak yôv. Êņ ma tem nindum abô. ¹³ *Ba avi tôp muk takêņ ida ethak êmô oyaņ ba elom even lomalak. Nôm êņ ma kambom. Lôk enaņ abô kambom hathak avômalô lôk êv veņiņbôlêk yakyak hathak avômalô lôk enaņ avômalô iniņ abô loņ kapô bêņ. Êņ ma kambom anôņ. ¹⁴⁻¹⁵ Doho bôk êvôliņ dômiņ hadêņ Yisu ba esopa Sadaņ. Aêņ ba yahanaņ hadêņ avi tôp muk ek neja anyô ba nembathu avômena ba neyabiņ unyak ek nê takatu ba êpôlik hathak alalô tem miņ nenaņ abô kambom esak alalô ami ma mi.

¹⁶ Aêņ ba ôdôņ la iniņ avi tôp te hamô, ma iniņ avi nênem yani sa ek miņ nênem malaiņ êndêņ avômalô êvhaviņ vi ami. Ma avi tôp takatu ba iniņ avômalô mi ma avômalô êvhaviņ nênem i sa.

Nê bêņbêņ iniņ abô

¹⁷⁻¹⁸ *Wapômbêņ anêņ abô hanaņ nena,

“Bokmaņkao atu ba hêv môlô sa ma miņ numiņ yani loņ siņ ek enjaņ nôm ami.” *Lo 25:4*

Ma abô yaņ haviņ nena, “Anyô ku enja anêņ vuli.” Ba intu nônem vuli mavi êndêņ avaka takatu ba eyabiņ avômalô êvhaviņ mavi. Ma avaka takatu ba enaņ Wapômbêņ anêņ abô lôk êv

auk mavi, ma nônem iniņ vuli êmôņ.

¹⁹⁻²¹ *Timoti, Wapômbêņ lo Yisu Kilisi lôk aņela mathêņ lêk êyê o. Aêņ ba yahanaņ abô lôklokwaņ hadêņ o nena anyô te iyom hanaņ avaka te anêņ kambom ma miņ ondaņô ami. Ju mena lô la enaņ ma ondaņô nena abô êņ avanôņ mena abôyaņ. Ma onaņ ôpêņ anêņ kambom bêņ êndêņ avômalô ek lôkthô atu ba elañô ma nêkô. Undum aêņ êndêņ avaka takatu ba idum kambom. Ma anêņ anyô môlô te hatôm anyô bêņ ba hadum kambom ma osopa abô êņ iyom.

²² Ma miņ ômbi bahem êyômô anyô te kethêņ ek imbitak nê êvhaviņ iniņ anyô bêņ ami. Nôņgô am. Yakô anêņ malaiņ imbitak ba nênem malaiņ êndêņ o. Ba dô. Ma ômô mabuņ.

²³ Timoti, o ma anyô lemhaviņ unum ŋaņ iyom. Ma donjom lemvovaņ ba hôpôm lijiņ bêņ anôņ. Ba intu unum waiņ dokte imbiņ.

²⁴ Anyô doho idum kambom ba iniņ kambom hik i thô hamôņ ba avômalô êyê nena tem neja vovaņ êndêņ waklavôņ idum abô. Ma doho idum kambom ba iniņ kambom hamiņ kapô ba avômalô êthôņ aleba waklavôņ idum abô hayô ma iniņ kambom takêņ tem injik i thô. ²⁵ Kobom mavi ma aêņ iyom. Kobom mavi vi hamiņ yaiņ ma vi hêk loņ kapô. Ma

donjom waklavôñ idum abô ma kobom mavi takêñ tem miñ imbuñi ami.

6

Njê ku nêmo alañsi vibin

¹ *Avômalô takatu ba inin alañ hamô ma nindum mavi êndêñ i ek miñ avômalô nenan abô kambom esak yêlôaniñ abô lôk Wapômbêñ anêñ athêñ ami. ² *Ma anyô ku te lôk anêñ alañ thai esopa Wapômbêñ, ma ôpêñ miñ indum kambom êndêñ anêñ alañ ba enañ nena, “Alai ma njê loyañ. Ba miñ yamô o vibin ami.” Miñ onañ aêñ ami. Anyô ku êñ laimbin anêñ alañ êtôm anyô loyañ ba nêma yani sa êtôm Wapômbêñ anêñ avômalô te. Aêñ ba indum ku mavi êmôn ek ku mavi sapêñ. Nunçwik auk êñ thô êndêñ avômalô ba onañ lôklokwañ ek nesopa.

Avômalô takatu ba leñinçhavin valuselen

³ *Anyô te hik auk lokbañ thô ma miñ hanañ abô hathak Anyô Bêñ Yisu Kilisi anêñ abô avanônñ lôk auk thêthônñ ami, ⁴ ôpêñ habôñ ba hasonñ nena yani anyô lôk auk bêñ. Njê êñ ma kédônçwaga abôyañ ba êthônñ inin kambom paliñ. Lelaik hamô inin auk aleba enañ abô lôk voyak hathak auk lomahoma ba leñinçdanñ lôk êpêñ voyak ma enañ abô kambom. Thêlô esonñ nena

anyô yañ hawa auk êñ ek indum kambom êndêñ i la. ⁵ *Wak nômbêñ intu ma thêlôda idum ba êpôlik hathak thêlôda. Ma Sadañ hawa Wapômbêñ anêñ abô vani hêk i lôk habulin inin auk. Thêlô esonñ nena thêlô êmô thêthônñ ba tem thêlô neja valuselen bêñ anônñ.

⁶ *Ôpatu ba hasopa Wapômbêñ ma miñ makilik lôk la hiki hathak nômkama pik ami, yani tem êmô mavi.

⁷ *Alalô alêm pik êntêk oyañ. Ba ama ma tem ana oyañ aêñ iyom. ⁸ Ba intu alalô miñ maleñinçkilik esak nômkama pik andô. Ma alalôaniñ nôma lôk sôp iyom hamô êñ ma hatôm ek alalô. ⁹ Ma avômalô leñinç hiki ek neja valu lôk nômkama bêñ anônñ, ma tem auk êñ êndôk thêlô leñinç lôk êmbôv thêlô ek ini nesak gwasilim. Inin auk thethaçak êñ habulin i aleba hamô leñvinçkupik lôk dahôlônñinç sesonñ ba mi. ¹⁰ *Avanônñ! Leñinçhavin valuselen ma kambom sapêñ anêñ vêk. Avômalô doho inin auk hathak valuselen habi thethaçak ba hadum thêlô etak Wapômbêñ. Êñ ma hatôm binç havatho thêlôda binç daluk lu ba malainç bêñ.

Loñôndê nasopa

¹¹ *Ma donjom o ma Wapômbêñ anêñ anyô.

* 6:1: Ep 6:5 * 6:2: Plm 16 * 6:3: Gal 1:6-9 * 6:5: 2Ti 3:8; 4:4; Tit 1:14

* 6:6: Plp 4:11-12; 1Ti 4:8; Hib 13:5 * 6:7: Jop 1:21 * 6:10: Ep 5:5 * 6:11:

Ôsôv ba nu ek nô m kam-bom takêḡ. Undum nô m takatu ba Wapômbêḡ lamavi hathak. Ômô thêthôḡ. Osopa Wapômbêḡ anêḡ abô ba nê mimbij yani. Lemimbij avômalô. Ombatho o loḡ lôk ômô labali. Ma ondanviḡ embeḡ abô nô mbêḡ êḡ yam.

12 *Ma vovak êvhaviḡ êntêk ma nô m mavi. Êḡ ma nuḡgwik vovak endeba onja lôkmala atu ba Wapômbêḡ halam o yôv hathak. Honan anê m hôêvhaviḡ ba avômalô bêḡ anôḡ bôk êyê o yôv. 13 *Timoti, Wapômbêḡ atu ba hêv lôkmala hadêḡ nô mkama nô mbêḡ êntêk thai lôk Yisu Kilisi atu ba hadum abô ba hanan avanôḡ hadêḡ Pontius Pailat ma lêk thai êyê o. Aêḡ ba yahanan abô lôklokwan hadêḡ o nena 14 osopa abô êḡ ma miḡ undum tombeḡ ek anyôla etatale o ami. Undum ku êḡ endeba Yisu Kilisi alalôaniḡ Anyô Bêḡ endelê m. 15 *Wapômbêḡ hadum ba waklavôḡ atu ba Yisu endelê m tem imbitak. Yanida ma alaḡ ba yanida hamô mavi. Yani ma Kiḡ iniḡ Kiḡ ma ḡê bêḡbêḡ iniḡ Anyô Bêḡ. 16 Yanida tem miḡ ema ami. Yani hamô deda atu ba miḡ hatôm anyô te ni ebobo ami. Anyô te miḡ bôk hayê yani ami. Nê pik iniḡ lôklokwan mi ba intu miḡ hatôm nêḡê Wapômbêḡ ami. Nê nê m athêḡ bêḡ êndêḡ yani iyom. Anêḡ lôklokwan

da hamô ba tem ê m ô aêḡ. Avanôḡ.

Nê lôk valuseleḡ bêḡ iniḡ abô

17 *Nonan êndêḡ ḡê valuseleḡ bêḡ takatu ba ê m ô pik nena, “Nônê m malemim êndêḡ Wapômbêḡ. Yani anyô wapôm mavi ba intu hêv nô mkama nô mbêḡ êntêk ek alalô leḡniḡmavi. Ma miḡ nô mbôam esak lôk miḡ nô nê m malemim êndêḡ valuseleḡ lôk nô mkama takatu ba tem nê m yak ami.” 18-19 *Ma onan êndêḡ i ek nisup nô mkama mavi lôkthô esak doḡtom. Lôk nindum mavi lomaloma bêḡ anôḡ ba nê m liḡ siḡ. Lôk nindum wapôm lôk nêpôpêk iniḡ nô mkama ek nimbi sam. Nôm takêḡ ma lôkmala anêḡ ôdôḡ atu ba tem imbitak embeḡ yam ek neja lôkmala anôḡ.

Timoti eyabiḡ anêḡ ku

20 Timoti oyabiḡ o ek ku takatu ba êv hadêḡ o. Ômbôliḡ dô m im esak abô mayaliv lôk auk lokban takatu ba elam nena “auk thêthôḡ”. Êḡ ma abôyaḡ. 21 *Ma avômalô doho esopa auk lokban êḡ ba even mayaliv aleba iniḡ êvhaviḡ mi.

Wapômbêḡ anêḡ wapôm ê m ô imbiḡ o.

* 6:12: 1Ko 9:25-26; 2Ti 4:7 * 6:13: Jon 18:36-37 * 6:15: ALK 17:14

* 6:17: Luk 12:20-21 * 6:18-19: Mat 6:20 * 6:21: 1Ti 1:6; 2Ti 2:18

Kapya yaŋ atu ba Pol hato hadêŋ Timoti Abô môn

Pol hamô koladôn anêŋ Lom ma hato kapya êntêk hadêŋ Timoti. Pol lahabi nena tem yani ema. Ma anêŋ nê molo bêŋ anôn etak yani ba i. Luk iyom intu hamô haviŋ Pol ba intu yani kapô malaiŋ ba lahaviŋ Timoti ni Lom ek thêlô nêômô. Ba intu hato kapya êntêk. Malaiŋ lomaloma hapôm nê êvhaviŋ ba intu hanaŋ abô ek embatho Timoti loŋ ek imiŋ lôklokwaŋ. Ma hanaŋ ek Timoti eyabiŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi ba enaŋ abô êŋ thêthôn iyom.

Hato kapya êntêk hadêŋ 66 AD la.

¹ Ya Pol yahato kapya êntêk. Wapômbêŋ lahaviŋ yambitak Yisu Kilisi anêŋ aposel ek yanaŋ abô êntêk bêŋ ek alalô nasopa Yisu Kilisi ba naja lôkmala atu ba Anyô Bêŋ bôk hakak abô hathak yôv.

² *Hadêŋ o Timoti yenaŋ okna anôn. Wapôm lôk lahiki ma labali anêŋ Kamik Wapômbêŋ lo Yisu Kilisi alalôaniŋ Anyô Bêŋ.

Alalô miŋ mama ek Wapômbêŋ anêŋ abô ami

³ *Yahayala hêk yakapôlôn nena miŋ yahadum

Wapômbêŋ anêŋ ku tomber ami. Wapômbêŋ êŋ ma bumalô thêlô iniŋ Wapômbêŋ atu ba esopa. Bôlôvôn lo wak ma yahanan yalenmavi lôk yahateŋ mek hadêŋ yani hathak o. ⁴ Sêbôk ba yahatak o ma malem thôk hêv yak ba lêk yalenhabi malem thôk êŋ. Ma lêk yalen hik ya kambom ek yaŋgê o ek itu auk êŋ vônô ek yalenmavi.

⁵ *Yalenhabi anêm hôêvhaviŋ anôn. Êvhaviŋ êŋ intu hamô haviŋ lemtambô Yunis lo libum Lois. Ba lêk yahayê êvhaviŋ êŋ intu hamô haviŋ o aêŋ iyom. ⁶ *Ba intu yahanan hathak loŋbô ek undum wapôm takatu ba Wapômbêŋ hêv hadêŋ o êtôm huyuv atum ek esaŋ bêŋ. Sêbôk ba yahatak yabaheŋ hayô hêk o ma Wapômbêŋ hêv lôkliŋyak ek undum ku êŋ. ⁷ *Ma Wapômbêŋ hêv dahô lôkliŋyak lôk dahô leŋiŋhaviŋ avômalô lôk dahô hapôviŋ anyô ek nindum mavi. Ma miŋ hêv dahô atu ba indum anyô ba nêkô ami.

⁸ Yahanan Anyô Bêŋ anêŋ abô bêŋ ba intu yahamô koladôn. Ma Wapômbêŋ bôk hik malaiŋ sam ba hêv anêm ek onja ma anêŋ lôklokwaŋ tem nêv o sa. Aêŋ ba miŋ o mama ek onaŋ Anyô Bêŋ anêŋ abô bêŋ ami. Lôk miŋ o mama ek ya ami. ⁹ *Yani ma anyô wapôm ba lahaviŋ nêv avômalô sa. Ma hêv alalô bulubiŋ ba halam nena

* 1:2: Ap 16:1; 1Ti 1:2 * 1:3: Ap 23:1 * 1:5: Ap 16:1 * 1:6: 1Ti 4:14

* 1:7: Lom 8:15 * 1:9: Ep 2:8-9; Tit 3:5

mathen. Miñ alalô adum nômlate mavi ami. Mi anôñ. Anêñ wapôm êñ hamô haviñ Yisu Kilisi hadêñ sêbôk atu ba môñ anôñ ba hêv hadêñ alalô. ¹⁰ *Ma lêk hik anêñ wapôm êñ thô hathak hêv Yisu Kilisi, ôpatu ba hêv alalô bulubiñ. Ôpêñ intu habuliñ ñama ma hatak deda hayô hamô Wapômbêñ anêñ Abô Mavi ek alalô naja lôkmala atu ba hamô wak nômbêñ intu sapêñ. ¹¹ *Ma habi bañ hayô hêk ya ba hêv ya hatôm aposel ek yanañ Abô Mavi êntêk lôk yanêm auk esak Abô Mavi êñ. ¹² Aêñ ba yahawa malaiñ takêntêk ma donjom ya miñ mama ami ek malê nena yahayala ôpatu ba yahêvhuviñ. Yahayala katô nena tem eyabiñ ya lôk yenañ ku mavi endeba êyô waklavôñ nindum abô.

¹³ Abô takatu ba bôk holañô anêñ ya ma osopa. Êñ ma auk thêthôñ. Ba hosopa abô êntêk ma Yisu Kilisi tem nê m o sa ek ônêmbiñ Wapômbêñ lôk lemimbiñ avômalô. ¹⁴ *Ma oyabiñ nô m mavi takatu ba Wapômbêñ hêv hadêñ o hathak Lovak Mathen ôpatu ba hamô haviñ alalô.

¹⁵ Hoyala nena Pigelus lo Helmogenes lôk avômalô nômbêñ atu ba êmô plovins Esia bôk êdô ya.

¹⁶⁻¹⁷ Yahamô koladôñ ma Onesipolus miñ mama hathak yenañ malaiñ êñ ami.

Yani hayô Lom ma habôlêm ya lôklokwañ haveñ aleba hapôm ya ma hêv ya thêvô. Aêñ ba Anyô Bêñ nê m kapô ek Onesipolus lôk anêñ thalalen. ¹⁸ Ma Anyô Bêñ nê m lahiki êndêñ yani êndêñ waklavôñ nindum abô. Hoyala lonjôndê mavi bêñ anôñ atu ba yani hêv ya sa hamô Epesus.

2

Timoti ma Yisu anêñ anyô vovak

¹ Aêñ ba Timoti yenañ okna umiñ lôklokwañ esak wapôm takatu ba halêm anêñ Yisu Kilisi. ² O lôk avômalô doho bôk olañô abô nômbêñ atu ba bôk yahanañ yôv. Aêñ ba nômbôlêm anyô mavi doho ek neyabiñ abô êntêk lôk nêndôñ anyô vi ek miñ abô êntêk nê m yak ami. ³ *Ma umiñ lôklokwañ imbiñ yêlô êtôm Yisu Kilisi anêñ anyô vovak mavi. ⁴ Anyô vovak miñ hatak anêñ auk ek indum ku malaklêvôñ ami. Yani hapesañ i ek injik vovak ek indum ñê vovak laik môñ leñimavi. ⁵ *Ôpatu ba hayabiñ i mavi ba halañviñ tem lovak ba enja anêñ vuli êmôñ aêñ iyom. ⁶ Ma ôpatu ba hadum ku kapô lôk vovanik tem êmôñ ek enja anêñ anôñ. ⁷ Aêñ ba lemimbi abô takatu ek batu Anyô Bêñ nê m auk êndêñ o.

⁸ *Lemimbi Yisu Kilisi Devit anêñ lim atu ba bôk hik liñ haviyô hathak lonjô.

* 1:10: Hib 2:14 * 1:11: 1Ti 2:7 *

2Ti 4:8 * 2:8: Lom 1:3; 1Ko 15:4

1:14: 1Ti 6:20 * 2:3: 2Ti 1:8 * 2:5:

Abô êḡ ma Wapômbêḡ anêḡ
 Abô Mavi atu ba yahananḡ
 bêḡ. ⁹ *Aêḡ ba intu yahawa
 malaiḡ. Avanôḡ! Ekak ya
 loḡ hatôm ḡê vani. Ma
 doḡtom anyô te hatôm ekak
 Wapômbêḡ anêḡ abô loḡ ami.
¹⁰ Ba intu yahamiḡ lôklokwanḡ
 ba yahawa malaiḡ lomalama
 ek yanêḡ avômalô takatu ba
 Wapômbêḡ bôk habi banḡ hayô
 hêk i yôḡ sa ek Yisu Kilisi nêḡ
 alalô bulubiḡ ek naja lôkmala
 lôk namô Wapômbêḡ anêḡ
 lôkmanḡḡḡ kapô wak nômbêḡ
 intu sapêḡ.

¹¹ *Êntêk ma abô avanôḡ.

Alalô bôk ama haviḡ yani
 ba tem alalô namô aêḡ
 iyom imbiḡ yani.

¹² *Alalô awa malaiḡ lôk vo-
 vanḡ ba amiḡ lôklokwanḡ
 êḡ ma tem nayabiḡ ku
 imbiḡ yani.

Ma alalô athôḡ yani paliḡ ma
 tem êsôḡ alalô paliḡ
 aêḡ iyom.

¹³ *Ma anêḡ abô miḡ hatôm
 yani etak ami. Ba intu
 alalô avak abô ek na-
 sopa yani ma doḡtom
 aêḡ yak, êḡ ma yani
 tem esopa anêḡ abô
 takatu ba habutiḡ.

*Timoti imbitak Wapômbêḡ
 anêḡ anyô ku anôḡ*

¹⁴ *Wapômbêḡ lêk hayê o ba
 onanḡ lôbôlôḡ ek avômalô miḡ
 nêkôki esak auk lomalama
 ami. Dô. Tem imbuliḡ thêlô
 ma nêḡ i sa ami. ¹⁵ *Undum

ku lôklokwanḡ lôk ôndôḡ
 Wapômbêḡ anêḡ abô avanôḡ
 thêthôḡ. Ma Wapômbêḡ tem
 êḡḡ anêḡ ku êḡ ma enanḡ
 nena hudum ku mavi. Ba tem
 miḡ o mama ami. ¹⁶ *Avômalô
 takatu ba esopa abô mayaliv
 evenḡ lokbanḡ aleba ibitak
 kambom anôḡ. Êḡ ma otak
 abô lôk auk mayaliv takatu
 ba miḡ hasopa Wapômbêḡ
 anêḡ abô ami. ¹⁷ *Auk

êḡ ma hatôm palê hatêto
 anyô liḡkupik sapêḡ. Nôḡḡô
 Himeneus lo Piletus. ¹⁸ Thai
 bôk evenḡ daim ek Wapômbêḡ
 anêḡ abô avanôḡ ma êdôḡ
 avômalô ba esau nena alalô
 lenḡḡkupik tem miḡ imbiyô
 esak loḡbô ami ba intu ibuliḡ
 avômalô doho iniḡ êvhaviḡ.

¹⁹ *Ma doḡtom Wapômbêḡ
 anêḡ unyak landiḡ lôklokwanḡ
 kambom ba miḡ hatôm
 êḡḡoli ami. Ma habutiḡ sêk
 nena, “Anyô Bêḡ hayala anêḡ
 avômalô” ma “ḡê takatu ba
 elam Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ
 ba esopa ma nêmbôliḡ dômiḡ
 esak kambom.”

²⁰ Ma unyak bêḡ te ma
 anêḡ uḡ gol doho lôk seleva
 doho lôk uḡ adaluk doho
 lôk uḡ anôḡ doho hamô
 unyak kapô. Doho ma etak
 nôḡ mavi halôk ma doho
 ma etak yavoyav halôk.

²¹ Aêḡ ba anyô te habi lelaik
 thô ba hathik i ba habitak
 mabuḡ ma hatôm uḡ mavi
 atu ba Wapômbêḡ hadum
 ba habitak mathenḡ ba hamô

* 2:9: Ep 3:1,13; Plp 1:12-14 * 2:11: 2Ko 4:11 * 2:12: Mat 10:33 * 2:13:

Lom 3:3-4; Tit 1:2 * 2:14: 1Ti 6:4; Tit 3:9 * 2:15: 1Ti 4:6 * 2:16: 1Ti 4:7

* 2:17: 1Ti 1:20 * 2:19: Nam 16:5; Ais 52:11; Jon 10:14; 1Ko 8:3

ek Wapômbêj nê m ku mavi lomaloma êndêj yani.

22 *Ba intu ôsôv ênjêk ngôk anêj thethanak takatu ba hamô anyô muk kapôlônij. Ma ondanvin endom lonjondê thêthônj lôk ônê mimbij Wapômbêj lôk lemimbij avômalô lôk osopa auk yôhok. Mólô takatu ba olam Anyô Bêj anêj athêj ba osopa yani ma yani bôk hathik mólônim kapôlômim yôv ba nosopa kobom thêthônj takêntêk.

23 *Oyala nena abô mayaliv lomaloma hadum ba avômalô ik vovak ba ômbôlij dômiñ ek abô thônjôthônj takêj. 24 Anyô Bêj anêj anyô ku ma êmô labali imbij avômalô lôkthô lôk anêj auk ma thêthônj ek êndônj avômalô katô. Lôk êmô malinjaô ma miñ injik vovak ami. 25 Ma yani miñ lamanij kethêj esak avômalô takatu ba miñ elanjô anêj abô ami ma êndônj thêlô esak abô labali. Injo Wapômbêj tem nê m i sa ek nede kapôlônij liliñ ek nesopa auk avanônj mena mi la. 26 Ma ewa auk mavi hathak lonjô ma tem nê sôv ênjêk Sadan anêj gwasilim, ôpatu ba havôv thêlô ek nindum anêj ku.

3

Pik lo lej anêj dan

1 *Odanjô! Waklavônj pik lo lej anêj dan ma tem malainj lomaloma imbitak. 2 Avômalô tem leñjimbij thêlôda lôk leñjimbij valuselen ma

nêmbôi lôk nêgê i dan ma nenanj abôma lôk leñjondônj kôtônj êndêj taluvi lo lami. Ma tem miñ leñjmavi esak nôm takatu ba anyô vi êv hadêj i ami lôk êpôlik hathak kobom mathêj 3 ma leñjhavinj mi lôk miñ etak kapôlônij kambom ami. Ma tem nenanj abô kambom esak avômalô vi lôk nipuki lonj ami ma nimbitak nê maleñj thêlêv lôk nêpôlik esak kobom mavi. 4 Ma tem thêlô nimbulij iniñ nê mólô ma nindum nôm kama mayaliv ma thêlôda tem nê nê m iniñ athêj lij ba nindum nôm kama takatu ba indum thêlô leñjmavi ma kobom leñjhavinj Wapômbêj ma êdô. 5 *Avômalô takêj tem nindum thêthônj êtôm nê esopa Wapômbêj ma donjom thêlô bôk etak Wapômbêj anêj lôklokwanj ba intu nômbôlij dômiñ êndêj i.

6 Ma anyô takêj ethak êyêyê hathak bôbônij ba êyô unyak ma êyê avi takatu ba iniñ auk mayaliv ma ewa iniñ auk. Avi takêj bôk idum kambom bêj anônj ba êmô lôk kapôlônij malainj. Ma thêlônij thethanak lomaloma hayabinj i ba êbôlê m auk lukmuk wak nômbêj intu sapêj. 7 Avi takêj elanjô nê êj iniñ abô lôbôlônj ba miñ êpôm Wapômbêj anêj abô avanônj ek nê m thêlô sa ami. 8 *Nê êj bôk êvôlij dômiñ hathak Wapômbêj anêj abô avanônj

* 2:22: 1Ti 6:11 * 2:23: 1Ti 4:7 * 3:1: 1Ti 4:1 * 3:5: Mat 7:15,21; Tit

1:16 * 3:8: Kis 7:11

hatôm Janes lo Jambles bôk êvôliņ dômiņ hadêņ Mose. Sadarj habuliņ thêlô iniņ auk aleba ibitak kambom anôņ ba êvhaviņ ami ba intu Wapômbêņ hadô thêlô. ⁹ Ma nê êņ iniņ kambom takêņ tem imbitak yaiņ ba avômalô tem nêgê êtôm bôk êyê Janes lo Jambles iniņ auk kambom. Ba intu auk êņ tem miņ imbitak bêņ ami.

Timoti ombaloņ Wapômbêņ anêņ abô loņ lôklokwarj

¹⁰ Ma doņtom o Timoti hoyala yenaņ auk lôk yenaņ bôk lo loņ takatu ba yahadôņ lôkthô katô ma auk takatu ba hamô haviņ ya lôk yalenj haviņ avômalô ma yahêvhaviņ ba yahamiņ lôklokwarj lôk miņ yahasôv ami. ¹¹ *Ma vovaņ lomaloma lôk malaiņ hapôm ya halôk Antiok lo Aikoniam ma Listla. Ma Anyô Bêņ hêv ya bulubiņ ek nôm kambom takêņ. ¹² *Avanôņ! Avômalô lôkthô atu ba lenjinhaviņ nênemimbiņ Yisu Kilisi ba esopa Wapômbêņ tem nêpôm vovaņ takêņ imbiņ. ¹³ Ma nê lôk ngôk lôk nê takatu ba esau avômalô tem nindum iniņ auk kambom takêņ endeba imbitak kambom anôņ. Bôk esau thêlôda yôv ba tem nesau avômalô vi imbiņ. ¹⁴⁻¹⁵ Ma doņtom Timoti hoyala kêdôņwaga takatu ba bôk êv o auk ba hoyala nena o ma okna ba Wapômbêņ anêņ abô mathêņ hik auk thô hadêņ o aleba

lêk. Abô êņ hik avômalô liņ ek neja auk mavi ek nênemimbiņ Yisu Kilisi ma tem yani nê thêlô bulubiņ. Bôk howa auk hathak nôm takêņ ba intu hoyala katô nena abô avanôņ. Ba ombaloņ auk êņ loņ. ¹⁶ *Wapômbêņ anêņ abô lôkthô ma hayuv halêm yaiņ ba bôk eto halôk kapya ek êndôņ avômalô lôk hêv avômalô sa hathak auk lokbarj. Ma hik loņôndê nepesaņ i thô ek nimbitak thêthôņ ¹⁷ ek Wapômbêņ anêņ avômalô neja nôm kama ek nindum ku mavi.

4

Timoti enaņ Wapômbêņ anêņ abô

¹ Timoti, Wapômbêņ lo Yisu Kilisi elañ yenaņ abô. Yani tem indum abô esak avômalô lôkmala lôk nê ŋama. Yani tem êlêm ek eyabiņ alalô. Aêņ ba yahanañ lôklokwarj hadêņ o nena ² onañ Wapômbêņ anêņ abô. Miņ oyabiņ waklavôņ mavi iyom ami. Onañ iyom. Nuņgwik avômalô iniņ kambom thô ma onañ ek netak. Osaņ thêlô ek nesopa Wapômbêņ anêņ abô. Ombatho avômalô loņ ma ômô malinjaô lôk ôndôņ avômalô katô oyaņ. ³ *Yakô wak te ma avômalô tem nimbi lenjôndôņ siņ ek nedañô Wapômbêņ anêņ auk thêthôņ. Thêlô tem venjij thethanjak ba nêmbôlêm kêdôņwaga vi ek nenaņ abô takatu ba indum

* **3:11:** Ap 13:14-52; 14:5,8-20 * **3:12:** Mat 16:24; Jon 15:20; Ap 14:22 * **3:16:** Lom 15:4 * **4:3:** 1Ti 4:1

thêlô leŋiŋmavi. ⁴ Thêlô tem nede dômiŋ liliŋ êndêŋ abô avanôŋ ma nemberŋ mayaliv ba nesopa kukuthiŋ oyaŋ. ⁵ Ma doŋtom o Timoti ma onja auk katô esak ku nômbêŋ atu ba hudum. Tem malaiŋ lôk vovaŋ êpôm o. Êŋ ma umiŋ lôklokwaŋ. Onaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi lôk undum Wapômbêŋ anêŋ ku lôkthô atu ba hêv hadêŋ o.

Pol hadum ek ema

⁶ *Timoti, yenaŋ thalalen lêk haŋgasô hatôm waiŋ atu ba haŋgasô halôk da. Ma wakma êŋ lêk hayô ek yana. Ba intu undum ku nômbêŋ êŋ. ⁷ *Lêk yahik vovak mavi yôv ba yahalaŋviŋ aleba hayô anêŋ daŋ. Ma yahavalon yenaŋ yahêvhaveŋ loŋ denaŋ. ⁸ *Ba intu Wapômbêŋ lêk havalon vuli mavi te loŋ ek ya aêntêk. Waklavôŋ nindum abô ma Anyô Bêŋ atu ba hanaŋ abô avanôŋ hathak avômalô tem enaŋ nena ya anyô thêthônŋ. Ba tem enaŋ êndêŋ ya iyom ami. Mi. Avômalô lôkthô atu ba êpôviŋ waklavôŋ yani endelêm ma tem enaŋ aêŋ êndêŋ i imbiŋ.

Timoti êlêm ketheŋ ek Pol

⁹⁻¹⁰ *Dima lahaveŋ nômkama pik êntêk. Êŋ ma yani bôk hatak ya ba hi Tesalonaika. Ma Klesens bôk hi plovins Galesia ma Titi bôk hi Dalmesia. Ba intu ôpôpêk o ba ôlêm ketheŋ êndêŋ ya. ¹¹ Luk iyom hamô

haveŋ ya. Ma Mak hathak hêv ya sa hathak yenaŋ ku ba intu ondom yani êlêm êndêŋ ya. ¹² Ma Tikikus ma yahêv yani hi Epesus. ¹³ *Yahatak yenaŋ kwêv hamô Tloas ba hamô Kapus anêŋ unyak ba onja ba êlêm. Ma onja yenaŋ kapya lôkthô. Ma ya vovaŋ ek kapya ali atu ba epesaŋ hathak boksipsip kupik. ¹⁴ *Aleksanda ma anyô hadum ku hapesaŋ nômkama hathak aenŋ thekthek ba bôk hadum kambom bêŋ hadêŋ ya. Anyô Bêŋ tem indum aêŋ êndêŋ yani esak nôm atu ba hadum. ¹⁵ Yani hik vovak lôklokwaŋ hathak yêlôaniŋ abô. Ba intu oda oyabiŋ o mavi esak yani imbiŋ.

¹⁶ Yahadam abô môŋ ma doho miŋ êv ya sa ami. Thêlô sapêŋ etak ya. Ma yalenŋhaveŋ nena thêlô miŋ nindum abô esak nôm êŋ ami. ¹⁷ Ma doŋtom Anyô Bêŋ hamiŋ ya dômiŋ ba hêv ya lôklokwaŋ ek yanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô takêŋ bêŋ êndêŋ nê daluk ek thêlô nedaŋô. Yalenŋhabi nena ya lêk yahamô alim kambom te abôlêk. Ma doŋtom Anyô Bêŋ hêv ya sa. ¹⁸ Anyô Bêŋ tem nêŋ ya bulubiŋ ênjêk ŋgôk iniŋ vovak lomalama. Nômplate miŋ hatôm imbuliŋ ya ami endeba enja ya vé ni anêŋ loŋ lôklinyak atu ba hamô malak leŋ am. Nêŋnêŋ athêŋ lôkmaŋiŋ êndêŋ yani iyom wak nômbêŋ intu sapêŋ. Avanôŋ.

* 4:6: Plp 2:17 * 4:7: 1Ti 6:12 * 4:8: 1Ko 9:24-25 * 4:9-10: Ap 15:37-39; 2Ko 8:23; Kol 4:14 * 4:13: Ap 20:6 * 4:14: Lom 2:6

19 *Nêm yaŋsiŋ mavi lôk lôkbôk mavi êndêŋ Plisila lo Akwila ma Onesipolus lôk anêŋ avômalô. 20 *Elastus hamô Kolin. Tlopimas hapôm lijiŋ ma yahadô yani hêk Miletus. 21 Ômbôlêm anêm loŋôndê ek ôlêm loŋ êntêk êmôŋ vêmam ka beleş simbak. Yubulus, Pudens, Linus, Klodia lôk iviyaŋ sapêŋ enaŋ yaŋsiŋ mavi lôk lôkbôk mavi hadêŋ o.

22 Anyô Bêŋ eyabiŋ o dahôlôm lôk anêŋ wapôm êmô imbiŋ o.

* 4:19: Ap 18:2; 2Ti 1:16-17

* 4:20: Ap 19:22; 20:4; Lom 16:23

Kapya atu ba Pol hato hadêḡ Titi Abô môm

Lom êv Pol vê hêk koladônḡ (Ap 28), êḡ ma thai lôk Titi i ḡgavithôm Klit lôbôlôbô ba enaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi bêḡ hadêḡ thêlô. Vêm ma Pol hanaḡ ek Titi indum ku êḡ endeba anêḡ daḡ lôk etak avaka êtôm malak lôkthô ma hatak Klit ba hi loḡ buyaḡ. Titi hadum ku êḡ denaḡ, ma Pol hato kapya êntêk hadêḡ yani. Hato ek embatho Titi loḡ esak anêḡ ku lôk nêḡ auk ek êmbôv ḡê takatu ba êvôliḡ dômiḡ hathak abô anôḡ ek nêbônêlêm ma nêḡ auk esak êvhaviḡ lôk iniḡ ku ma eyabiḡ i esak kêdônḡwaga abôyaḡ.

Hato kapya êḡ hadêḡ 64 AD la.

Pol hêv lamavi

¹ Ya Pol, Wapômbêḡ anêḡ anyô ku ma Yisu Kilisi anêḡ aposel, yahato kapya êntêk. Yisu Kilisi hêv ya ek yanaḡ anêḡ abô bêḡ ma yambatho ḡê takatu ba bôk habi baḡ hayô hêk i iniḡ êvhaviḡ loḡ. Lôk yanêḡ auk ek neyala abô avanônḡ atu ba halom avômalô ek nêḡmô êtôm Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ ² *ek nêḡnêḡ maleniḡ esak neja lôkmala atu ba tem nêḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Môm anôḡ ma Wapômbêḡ bôk

havaḡ abô yôv nena tem nêḡmô êndêḡ i ba miḡ hatôm esau ami. ³ Alalôaniḡ bulubiḡ Wapômbêḡ bôk hatak waklavônḡ te yôv ba hatak ku halôk yabaheḡ lôk hanaḡ lôklokwaḡ ek yanaḡ anêḡ Abô Mavi bêḡ êndêḡ avômalô ek batu Abô Mavi êḡ êlêm yaiḡ.

⁴ *Yahato hadêḡ o Titi, yenaḡ okna anôḡ hathak alaianiḡ aêvhaviḡ.

Kamik Wapômbêḡ lo alalôaniḡ Bulubiḡ Yisu Kilisi iniḡ wapôm lôk labali êḡmô imbiḡ o.

Titi endam avaka ek neyabiḡ avômalô êvhaviḡ lodônḡlodônḡ

⁵ Bôk yahatak o hamô Klit ek undum ku takatu ba hêk denaḡ lôk otak avaka doho anêḡ lomalak êtôm atu ba bôk yahanaḡ hadêḡ o. ⁶ *Otak i êtôm aêntêk. Anyô atu ba abô mi hêk avômalô maleḡniḡ ma hamô tiḡniḡ haviḡ yanavi. Ma anêḡ nali êvhaviḡ ba avômalô miḡ enaḡ abô hathak iniḡ maleḡ thaḡô lôk leḡônḡdônḡ kôtônḡ ami. ⁷ ḡê takatu ba eyabiḡ avômalô êvhaviḡ idum Wapômbêḡ da anêḡ ku ba intu thêlô abô mi êḡḡêk avômalô maleḡniḡ. Ma miḡ thêlô nesonḡ nena thêlô ma ḡê bêḡ ek avômalô vi ami, lôk miḡ leḡniḡmaniḡ ketheniḡ ami, ma miḡ ninum waiḡ ba molo ami, lôk miḡ maleḡniḡ thêlêv ami, ma miḡ netanḡtaḡi esak avômalô vi iniḡ valuselenḡ ami. ⁸ Mi. Neja avômalô

* 1:2: Kol 1:27 * 1:4: Lom 1:7; 2Ko 8:23; Gal 2:3 * 1:6: 1Ti 3:2-7; 2Ti 2:24-26

thô lôk leñjimbij kobom atu ba mavi ma nipuk i loj lôk nêmo thêthônj lôk mathen ma neyabij i mavi. ⁹Ma nebalon abô avanônj bij atu ba bôk êdônj loj lôklokwanj ek nêndônj avômalô esak auk thêthônj ek nembatho inij êvhavij loj lôk nijik avômalô leñjondônj kôtônj inij auk lokbanj thô ek netak.

Nê leñjondônj kôtônj bêñ anônj êmô Klit

¹⁰* Otak avaka anêñ aêñ ek neyabij avômalô êvhavij ek nimij loj sij ek nê nômbênj atu ba ibi leñjondônj sij anêñ Klit. Thêlô ma nê enañ abô mayaliv ba esau avômalô. Nê Israel takatu ba evalonj kobom neñgothe kupik vê ethak êmônj ek kobom êñ. ¹¹* Nê takênj ma onañ ek nêmo bônônj ba mij otak i ek nêndônj avômalô ami. Thêlô leñjhavij valuselenj ba intu êdônj avômalô hathak auk lokbanj ba ibulinj nê êvhavij lodônjlodônj inij auk. ¹² Thêlô inij anyô lôkauk te hananj hathak thêlôda aêntêk, “Avômalô Klit sapênj ma nê abôyanj lôk êtôm bok ñgalewanj ba êk ku mi ma eyañ nôm hatôm bok iyom.” ¹³* Abô êñ ma avanônj. Ba intu osañ i lôklokwanj ek inij êvhavij imbitak mavi ¹⁴* ma netak Israel inij kukuthij oyanj oyanj lôk mij nesopa nê takatu ba êvôlij dômiñ hathak abô avanônj inij abô

majanj ami. ¹⁵ Avômalô takatu ba inij kapôlônjij mabunj hêk Wapômbênj ma, ma nôm eyañ lôk nômkama lôkthô ma mabunj aêñ iyom. Ma donjom avômalô takatu ba mij êvhavij ami lôk inij kapôlônjij lelaik ma nômlate mij mabunj ami. Aêñ ba inij auk lôk kapôlônjij lelaik kambom. ¹⁶* Thêlô enañ nena eyala Wapômbênj, ma donjom inij bôk lo loj hik thô nena êthônj yani palij. Thêlô leñjondônj kôtônj ba mij hatôm nindum nômla mavi te ami lôk êtôm nôm ôvathek hêk Wapômbênj ma.

2

Ôndônj kobom mavi êndênj avômalô êvhavij lodônjlodônj

¹ Oda mij ôtôm thêlô ami. Ma ôndônj avômalô ek nesopa Wapômbênj anêñ auk thêthônj. ² Ôndônj anyô boñnena ek nipuki loj esak auk mayaliv ma nêmo batônj oyanj lôk neyabij i dedaunj mavi. Ma inij êvhavij lôk leñjhavij avômalô embothonj mavi. Ma nimij lôklokwanj esak malainj.

³* Ma aêñ iyom ma ôndônj avôdônjnena imbij ek nêmo mathenj êtôm Wapômbênj anêñ lahavij. Ma mij nenanj abôma esak avômalô vi ami ma mij netak wainj ek eyabij inij auk ami. Mi, ôndônj thêlô ek neja auk mavi ⁴ ek nêndônj avi muk ek leñjimbij vênj lôk nali, ⁵* ma nipuk i loj

* **1:10:** 1Ti 4:7 * **1:11:** 2Ti 3:5-6; 1Pi 5:2 * **1:13:** 2Ti 4:2 * **1:14:** 1Ti 4:7
* **1:16:** 1Jon 1:6; 2:4 * **2:3:** 1Ti 3:11 * **2:5:** Ep 5:22

lôk nêômô mabuņ, ma nindum iniņ ku neyabiņ iniņ avômalô mavi lôk nêôm leņiņhaviņ êndêņ avômalô ma nedovak vêņi iniņ abô vibin. Idum aêņ ma tem miņ hatôm anyôla enaņ abôma esak Wapômbêņ anêņ abô ami.

6 Ma anyô muk ma osoņ i lokwaņ aêņ iyom ek nipuki loņ. 7 *Ma oda ôtôm lavôņiņ mavi esak nômkama sapêņ ek apenena nêgê ba nesopa vemgwam. Ôndôņ avômalô lôk malemdôņ esak abô takatu ba halêm anêņ o kapôlôm. 8 *Ma onañ abô thêthôņ mavi iyom ek avômalô miņ hatôm nêpôm anêm abô anêņ kambom te ami. Undum aêņ ek avômalô takatu ba êpôlik hathak anêm abô ma tem mama ba miņ hatôm nenaņ abô kambom te esak alalô ami.

9 *Ma nê takatu ba êmô alaņsi vibin* ma osoņ i lokwaņ ek nêômô iniņ alaņ vibin esak nômkama sapêņ ek nindum thêlô leņiņmavi. Ma miņ nêwê abô viyaņ ami. 10 Lôk miņ neja iniņ nômla vani ami. Mi, nindum nômkama sapêņ thêthôņ ek injik thô nena iniņ ku ma mavi ek iniņ alaņsi nêômimbin thêlô. Idum aêņ ma tem alalôaniņ Wapômbêņ atu ba hêv alalô bulubiņ anêņ abô imbitak lêlêyaņ mavi ênjêk avômalô maleņiņ.

Wapômbêņ anêņ wapôm hik alalô liņ ek nasopa anêņ loņôndê ek nayabiņ Kilisi

11 Alalô nasopa kobom mavi takêņ ek malê nena Wapômbêņ anêņ wapôm bôk halêm yaiņ yôv ba hawa bulubiņ halêm ek avômalô sapêņ nêômimbin. 12 *Ma wapôm êņ hadôņ alalô ek natak kobom avôliņ dômiņ ek Wapômbêņ lôk pik anêņ thethajak ma napuki loņ lôk namô thêthôņ ba nasopa Wapômbêņ anêņ lahaviņ êndêņ waklavôņ êntêk. 13 Ma alalô nasopa loņôndê êņ ba nanêm maleņiņ ek mek mavi atu ba tem êlêm. Mek mavi êņ ma waklavôņ atu ba Yisu Kilisi anêņ deda lôkmaņiņ êlêm yaiņ. Yani ma Anyô Bêņ Wapômbêņ, alalôaniņ bulubiņ. 14 *Yani hêv yanida halêm ba hama hathak alalô ek nêm alalô vê ênjêk kambom lomaloma lôk havôkwiņ alalô ek nambitak yanida anêņ avômalô takatu ba êk lêlê ek nandum ku mavi.

15 *Ba intu onja abô takêntêk anêņ ôdôņ sa êndêņ avômalô êvhaviņ. Lôk osoņ i lokwaņ ek nesopa ma avômalô leņiņôndôņ kôtôņ ma osaņ i. Onañ abô takêņ esak Wapômbêņ anêņ lôklokwaņ. Ma miņ otak anyôla atu ba hoyabiņ i ek enaņ nena anêm abô ma nôm oyaņ ami.

* 2:7: 1Ti 4:12 * 2:8: 1Pi 2:15 * 2:9: 1Ti 6:1 * 2:9: 'Nê takatu ba êmô alaņsi vibin' ma hathak abô Inglis ma 'slave'. Nôņgô Epesus 6:5. * 2:12: 1Jon 2:16 * 2:14: Kis 19:5; Lo 7:6; Ese 37:23; Gal 1:4; 1Pi 2:9 * 2:15: 1Ti 4:12

3

Nundum malêla takatu ba mavi

¹ *Nuŋgwik avômalô iniŋ auk liŋ esak loŋbô ek nedovak gavman lôk iniŋ nê bêŋbêŋ ba nesopa iniŋ abô. Lôk nêpôpêk i ek nindum ku mavi lomaloma. ² Ma miŋ nenaŋ abô kambom esak anyô vi lôk miŋ nêkôki ami. Mi, netauviŋ i dedaun ba nêmo yôhônka imbiŋ avômalô sapêŋ.

³ *Ek malê nena sêbôk ma alalô thônôthôn hatôm thêlô. Alalô leŋôndôn kôtôn lôk êvhaviŋ abôyaŋ ba atak Wapômbêŋ anêŋ loŋôndê ma amô thethaŋak lôk alak lomaloma vibinŋ. Ma amô lôk leŋinŋdaŋ ba awa auk kambom hathak anyô vi. Alalô apôlik ek i ma thêlô êpôlik ek alalô. ⁴ Ma donŋtom lêk ma Wapômbêŋ, ôpatu ba hêv alalô bulubiŋ, hik anêŋ kobom mavi lôk anêŋ lahaviŋ thô hadêŋ alalô. ⁵ *Yani hêv alalô bulubiŋ hathak yanida anêŋ lahiki. Ma miŋ hathak alalôaniŋ ku thêthôn ami. Mi, havôkwiŋ alalôaniŋ kambom ma hadum ba alalô abitak lukmuk hathak Lovak Mathen ba hêv lôkmala lukmuk hadêŋ alalô. ⁶ *Hathak ôpatu ba hêv alalô bulubiŋ, Yisu Kilisi, ma Wapômbêŋ haŋgasô anêŋ Lovak Mathen bêŋ anônŋ hayô hamô alalô. ⁷ Yani habi anêŋ wapôm sam

ba dalam alalô nena avômalô thêthôn. Ba intu alalô awa athêŋ ek naja lôkmala atu ba tem namô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Ma lêk aêv maleŋiŋ ek nôm êŋ.

⁸ Abô takêŋ ma avanônŋ binŋ. Ba intu yalenŋhaviŋ ombatho i loŋ lôklokwaŋ ek nesopa abô takêŋ sapêŋ ek vi atu ba bôk êvhaviŋ Wapômbêŋ yôv ma neyabiŋ i ek nindum ku mavi thêthô. Abô takêŋ ma mavi anônŋ ba tem nêmo avômalô lôkthô sa.

⁹ *Nômô daim ek auk molo takatu ba avômalô êkôki hathak lôk ekatuŋ Israeŋ iniŋ limi bôbô iniŋ athêŋ ma abô lôkthaŋgo ma ethaŋ i hathak Mose anêŋ balabuŋ. Nôm takêŋ ma nômo oyaŋ ba miŋ hatôm nêmo anyôla sa ami. ¹⁰ *Anyôla havak avômalô vose hi lodônŋlodônŋ ma onaŋ bôlônŋ ju êndêŋ ôpêŋ nena etak auk êŋ. Ma mi ma otak yani ba nu. ¹¹ Alalô ayala nena avômalô anêŋ aêŋ iniŋ auk ma lokbaŋ ba idum kambom thêthô. Ba intu iniŋ bôk lo loŋ takêŋ da hik thêlô thô nena nê idum kambom.

Abô anêŋ daŋ

¹² *Tem yanêmo Altema mena Tikikus la ba êsôk, êŋ ma o lôklokwaŋ ek nu Nikopolis ek ôpôm ya. Yenaŋ auk nena tem yana yamô Nikopolis êndêŋ waklavônŋ belenŋ simbak. ¹³ *Sena, anyô lôkauk hathak abô majaŋ, lo

* 3:1: Lom 13:1-7; 1Pi 2:13-14

* 3:3: 1Ko 6:9-11; Ep 2:1-2; 5:8

* 3:5: 2Ti

1:9; Hib 10:22

* 3:6: Ap 2:17-18

* 3:9: 2Ti 2:14,16

* 3:10: Mat 18:15-17

* 3:12: Ep 6:21-22; Kol 4:7-8

* 3:13: Ap 18:24; 1Ko 3:5-6

Apolo etak mólô ba i buyañ,
 ma noyabinj i esak nômkama
 takatu ba thai mi ek nê
 thai sa. ¹⁴ *Ôndôñ alaianiñ
 avômalô ek nindum ku mavi
 ni thêthô lôk nêñêm avômalô
 vi atu ba êv yak hathak
 nômkama sa ek iniñ êvhavinj
 injik anôñ.

¹⁵ Avômalô takatu ba êmô
 havinj ya êv iniñ leñinmavi
 hadêñ o. Ma nêñ yenañ aêñ
 êndêñ ñê êvhavinj takatu ba
 leñinjavinj yêlô.

Wapômbêñ anêñ wapôm
 êmô imbinj mólô lôkthô.

* **3:14:** Ep 4:28

Kapya atu ba Pol hato hadêᶇ Pilemon Abô mômᶇ

Pilemon ma anyô hêvhaviᶇ te anêᶇ Kolosi. Yani ma alaᶇ ek ᶇê doho atu ba êmô yani vibinᶇ ba idum anêᶇ ku. Ma anêᶇ anyô ku êᶇ te ma Onesimi. Yani hawa Pilemon anêᶇ nômla doho vani ba hasôv ba hi. Lom iniᶇ balabuᶇ hanaᶇ nena ôpatu ba hamô alaᶇ vibinᶇ hatak anêᶇ ku ba hasôv ba hi, êᶇ ma anêᶇ alaᶇ hatôm injik yani vônô. Haveᶇ yam ma Onesimi hapôm Pol hamô koladôᶇ ma halaᶇô Abô Mavi ba hêvhaviᶇ. Ba intu Pol hato abô hadêᶇ Pilemon nena Onesimi ma lêk anyô hêvhaviᶇ ba nêᶇ anêᶇ kambom vê.

Hatôm 60 AD la ma Pol hamô koladôᶇ ba hato kapya ju êntêk, yaᶇ ma Pilemon ma yaᶇ hi Kolosi.

Pol hêv lamavi

¹ Ya Pol, yahamô koladôᶇ hathak Yisu Kilisi. Yai lôk alalôaniᶇ aiyaᶇ Timoti ato kapya êntêk hadêᶇ o, Pilemon. O ma yaianiᶇ aiyaᶇ anôᶇ atu ba alalô adum ku doᶇtom êntêk haviᶇ i.

² *Lôk ato hadêᶇ livôᶇ Apia lo Alkipus haviᶇ. Yani ma Wapômbêᶇ anêᶇ anyô vovak te atu ba hamiᶇ haviᶇ yai. Ma yai ato hadêᶇ avômalo évhaviᶇ

takatu ba ethak êv yeᶇ hamô anêᶇ unyak kapô haviᶇ.

³ Alalôaniᶇ Kamik Wapômbêᶇ lôk Anyô Bêᶇ Yisu Kilisi iniᶇ wapôm lôk labali êmô imbiᶇ mômlo sapêᶇ.

Pol hanaᶇ lamavi hathak Pilemon anêᶇ ku

⁴⁻⁵ Yahalaᶇô hathak anêᶇ lemhaviᶇ avômalo mathêᶇ sapêᶇ lôk anêᶇ hêvhaviᶇ hathak Anyô Bêᶇ Yisu. Ba intu mek sapêᶇ atu ba yahateᶇ ma yalenᶇhabi o ba yahanaᶇ yalenᶇmavi hadêᶇ yenaᶇ Wapômbêᶇ. ⁶ Hêvhaviᶇ Wapômbêᶇ ba intu o anyô wapôm. Ma yahateᶇ mek ek anêᶇ wapôm êᶇ injik anôᶇ ba Wapômbêᶇ nêᶇ auk mavi êndêᶇ o ek oyala nômkama mavi lôkthô atu ba alalô awa halêᶇ anêᶇ Kilisi. ⁷ *Aiyaᶇ, abô hathak hôthô avômalo mathêᶇ iniᶇ kapôlôᶇiᶇ liᶇ hayô ek ya. Ba intu anêᶇ kobom lemhaviᶇ êᶇ hêv ya thêvô lôk yalenᶇmavi bêᶇ anôᶇ.

Pol hanaᶇ ek Pilemon êᶇᶇ Onesimi êtôm yaᶇ anôᶇ

⁸ Aêᶇ ba yahadum ek yanaᶇ injik anêᶇ lemhaviᶇ liᶇ ek undum nômlate êtôm atu ba oda lemhaviᶇ undum. Nôm êᶇ ma thêthôᶇ mavi ba intu ya hatôm yanaᶇ lôklokwaᶇ ek undum aêᶇ esak Kilisi anêᶇ athêᶇ. ⁹ Ma doᶇtom hathak lenᶇhaviᶇ êᶇ iyom intu yahanaᶇ hik o liᶇ. Ya ma anyô boᶇ Pol atu ba lêk yahamô koladôᶇ hathak Yisu

* 1:2: Kol 4:17; 2Ti 2:3 * 1:7: 2Ko 7:4 * 1:10: 1Ko 4:15; Kol 4:9

Kilisi, ¹⁰ *yahanaj hik o lij hathak yenaḡ okna Onesimi ek nuḡgwik anêm lemhaviḡ tho êndêḡ yani. Yahamô koladôḡ ma yani hêvhaviḡ ba intu habitak yenaḡ okna. ¹¹ Sêbôk ma yani miḡ hatôm nêm o sa ami. Ma doḡtom lêk habitak anyô mavi ek nêm alai luvi sa.*

¹² Lêk yahêv yani hatôm yabiḡdaluk anôḡ hathôk ek o hathak loḡbô. ¹³ Yahamô koladôḡ hathak Abô Mavi ba intu yalenḡmavi ek yani enja anêm loḡ ba êmô imbiḡ ya ek nêm ya sa. ¹⁴ Ma doḡtom yahadô yapôviḡ o ek undum malêla takatu ba mavi. Ba intu miḡ hatôm yandum nômlate atu ba miḡ honaḡ ami ek undum ku mavi êtôm atu oda lemhaviḡ undum. ¹⁵ Betha Onesimi hatak o vauna ek nêmbiḡ Yisu Kilisi vêm ba havôhathôk hathak loḡbô ma tem êmô imbiḡ o wak nômbêḡ intu sapêḡ la. ¹⁶ *Yani hathôk ek o ma onja yani êtôm mamuyaḡ anôḡ ma miḡ êtôm o alaḡ ek yani esak loḡbô ami. Yalenḡhaviḡ yani bêḡ anôḡ. Ma doḡtom yani ma anêm mamuyaḡ lôk o ma alaḡ ek yani haviḡ ba intu tem lemimbiḡ yani bêḡ anôḡ êmôḡ ek ya.

¹⁷ Aêḡ ba lemhabi nena alai ma ḡê ku te iyom, êḡ ma onja Onesimi tho êtôm intu howa ya tho. ¹⁸ Yani hadum nômla kambom hadêḡ o mena hawa anêm nômla, êḡ ma otak êndôk yabaheḡ. ¹⁹ Ya Pol yada

yahato hathak yabaheḡ nena tem yanêm vuli êḡ viyaḡ êndêḡ o. Ma doḡtom lemimbi nena bôk yahik loḡondê nêmô lôkmala tho hadêḡ o ba anêm vuli viyaḡ hêk haviḡ ya denaḡ.

²⁰ Avanôḡ, aiyaḡ, yalenḡhaviḡ onja Onesimi tho esak Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ. Êḡ ma hatôm hôthô yakapôlôḡ lij hathak Kilisi. ²¹ Yahato kapya êntêk hadêḡ o ba yahêvhaviḡ nena tem ondovak yenaḡ abô viḡbiḡ ma onja Onesimi lôk lemmavi bêḡ anôḡ êmôḡ ek abô nômbêḡ atu ba lêk yahato.

²² *Nômla yaḡ nena opesaḡ loḡ êmô anêm unyak kapô ek ya. Yalenḡhabi nena tem Wapômbêḡ endanô môleḡnim mek ma nêm ya vê êḡjêk koladôḡ ba yambô yasôk esak loḡbô.

Pol anêḡ kapya anêḡ daḡ

²³ *Eaplas ôpatu ba hamô koladôḡ haviḡ ya hathak Yisu Kilisi, yani hêv anêḡ lamavi hadêḡ o. ²⁴ *Ma Mak, Alistakas, Dima lo Luk, yêlô ḡê ku te iyom, thêlô êv iniḡ leḡḡmavi haviḡ.

²⁵ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ wapôm embalonḡ môleḡ sapêḡ kapôlômim loḡ.

* 1:11: Onesimi anêḡ athêḡ anêḡ ôdôḡ nena, "Hêv sa" * 1:16: 1Ti 6:2 * 1:22:

Plp 1:25; 2:24 * 1:23: Kol 1:7 * 1:24: Kol 4:10-14

Kapyia hi hadêḡ avômalô Hiblu Abô môḡ

Ôpatu ba hatu kapyia êntêk miḡ hatu anêḡ athêḡ ami. Ma hadêḡ 200 AD ma avômalô ḡaḡ iniḡ avaka te anêḡ athêḡ nena Teetulian hatu nena Banabas hatu kapyia êntêk. Ma lêk doho enaḡ nena Apolo hatu ma doho enaḡ nena Silas hatu. Ma thêlô lôkthô enaḡ nena ôpatu ba hatu kapyia êntêk ma hatu hasopa Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ.

Ôpatu ba hatu ma anyô Israeḡ te atu ba hêvhaviḡ Yisu. Hatu hadêḡ avômalô Israeḡ takatu ba êvhaviḡ Yisu. Kapyia êntêk hik thô nena Yisu ma bêḡ ek Israeḡ iniḡ plopet lôk aḡela ma Mose lôk ḡê êbôk da. Ma hik thô haviḡ nena Yisu ma anyô malêvôḡ ek Wapômbêḡ lôk alalô ma anêḡ athêḡ ma bêḡ ek Alon anêḡ lôk Israeḡ iniḡ ḡê êbôk da sapêḡ. Lôk hanaḡ ek ḡê bôk êvhaviḡ nimiḡ lôklokwaḡ ma miḡ nendeni nesopa Israeḡ iniḡ kobom bô ami. Yakô vovaḡ êpôm i êtôm sêbôk ba hapôm avômalô Israeḡ halôk loḡ thiliv.

Hatu kapyia êntêk hadêḡ 68 AD la.

*Wapômbêḡ
hamôḡ ek aḡela*

Nakaduḡ

* 1:2: Jon 1:3 * 1:3: Jon 14:9; Kol 1:20; Hib 8:1 * 1:4: Plp 2:9 * 1:5: 1Sto 17:13; Ap 13:33 * 1:6: Lom 8:29

¹ Sêbôk bôlada ma Wapômbêḡ hanaḡ abô hadêḡ alalôaniḡ bumalô lôbôlôḡ hathak lavôḡiḡ lomaloma hale plopet veḡiḡbôlêk. ²*Ma lêk êntêk ma pik lo leḡ anêḡ daḡ lêk habobo ba yani hawa Nakaduḡ abôlêk ba hanaḡ abô hadêḡ alalô. Wapômbêḡ habi baḡ hayô hêk yani ma hêv nômkama sapêḡ lôk hapesaḡ nômkama sapêḡ hathak yani iyom. ³*Yani hik Lambô anêḡ deda lôkmaḡiḡ thô ma alalô ayê yani hatôm ayê Lambô da. Ma yani havatho avômalô lôk nômkama sapêḡ loḡ aleba ilumbak mavi hathak anêḡ abô anêḡ lôklokwaḡ. Yani havôkwiḡ alalôaniḡ lelaik lôkthô vê ma halôk hamô Wapômbêḡ Lôkmaḡiḡ anêḡ baḡ vianôḡ hamô malak leḡ. ⁴*Aêḡ ba yani hamô vuliḡ ek aḡela ma athêḡ atu ba êv hadêḡ yani ma bêḡ aêḡ iyom.

⁵*Ma abô atu ba Anyô Bêḡ bôk hanaḡ hadêḡ Yisu ma miḡ hanaḡ hadêḡ aḡela te ami. Mi. Hanaḡ hadêḡ Yisu iyom nena,

“O ma yenaḡ okna,
ma lêk êntêk ma ya-
habitak lemambô.”
Kapyia Yeḡ 2:7

Lôk hanaḡ nena,
“Ya anêm lemambô,
ma o ma yenaḡ okna.” 2
Samuel 7:14

⁶*Ma Wapômbêḡ hêv namalô bôp halôk ba halêm pik ma hanaḡ abô bute haviḡ nena,

“Wapômbêḡ anêḡ aḡela lôkthô
nênêm yeḡ êndêḡ
yani.” *Lo 32:43*

7 Ma hananḡ hathak aḡela
nena,

“Anyô Bêḡ hapesaḡ anêḡ
aḡela hatôm lovak
ma anêḡ ḡê ku takêḡ ma
hatôm atum dahalaḡ.”
Kapya Yeḡ 104:4

8 Ma donḡtom hananḡ hathak
Nakaduḡ nena,

“Wapômbêḡ, oda tem ômô
anêm loḡ lôkliḡyak wak
nômbêḡ intu sapêḡ,
ma tem oyabiḡ avômalô
esak kobom thêthôḡ
iyom.

9 Lemhaviḡ auk thêthôḡ ma
hôpôlik ek auk lokbaḡ.

Ba intu Wapômbêḡ anêm
Anyô Bêḡ halam o
ba haḡgasô anêḡ nôm
lêḡlêḡ hayô hamô o
ek onja athêḡ bêḡ ek
indum lemmavi.

Ma aḡela lôk avômalô miḡ
êmôḡ ek o ami.” *Kapya
Yeḡ 45:6-7*

10 Ma abô yaḡ hananḡ nena,

“Sêbôk ba môḡ anôḡ ma O
Anyô Bêḡ da holav pik
anêḡ landiḡ,

ma leḡlêvôḡ ma oda
anêm ku hopesaḡ
hathak bahem.

11 Lôkthô tem ititip êtôm sôp
ba mi.

Ma o iyom intu tem ômô
thêthô.

12 Tem unduḡunduḡ pik êtôm
kwêv daim,

ma tem ômbi sôp bô atu
thô ma nuḡgwik luk-
muk.

Ma oda tem ômô aêḡ,
ma anêm sondabêḡ anêḡ
daḡ ma mi.” *Kapya
Yeḡ 102:25-27*

13 Ma Wapômbêḡ bôk hananḡ
hadêḡ Nakaduḡ nena,

“Ômô yabaheḡ vianôḡ en-
deba yatak ḡê takatu
ba ik vovak hadêḡ o
nêmô vemkapô vibinḡ
am.” *Kapya Yeḡ 110:1*

Ma miḡ bôk hananḡ abô êḡ
hadêḡ aḡela te ami ma mi.

14 *Aḡela ma êtôm ḡḡôk
yôhok ek nindum Wapômbêḡ
anêḡ ku ek nênêm ḡê takatu
ba tem neja bulubiḡ sa.

2

Nodaḡô katô ba nosopa!

1 Aêḡ ba alalô nadaḡô nôm
takatu ba bôk alaḡô yôv ek
miḡ natôm yeḡ atu ba lovak
hayuv vôkê ami. 2 *Ma abô

takatu ba hale anêḡ aḡela
veḡḡbôlêk ba enaḡ intu bôk
hik anôḡ yôv. Sêbôk ma
avômalô miḡ elañô abô êḡ
ami ba leḡôndôḡ kôtôḡ ba bôk
ewa iniḡ vuli kambom êḡ yôv.

3 *Ma lêk Anyô Bêḡ da halôk
ba halêm pik ba hananḡ bêḡ
nena tem alalô naja bulubiḡ.
Ma avômalô bôk elañô ba
esopa ma alalô ayê nena
abô avanôḡ. Aêḡ ba anyô te
havôliḡ dôm hadêḡ alalôaniḡ
bulubiḡ bêḡ atu ma ôpêḡ miḡ
hatôm êsôv êḡjêk vovaḡ êḡ
ami ma mi. 4 *Ma Wapômbêḡ

* 1:14: Sng 34:7; 91:11
Mak 16:20; 1Ko 12:4,11

* 2:2: Gal 3:19

* 2:3: Hib 10:29; 12:25

* 2:4:

da hadum lavôñiñ lo nômbithi ma ku lôkmanñiñ lomalomama. Ma hêv Lovak Mathen ek injik nômkama mavi lomalomama sam êndên avômalô hatôm Anyô Bên anên lahavin ek injik thô nena abô avanôn.

Yisu hatôm alalô nê pik

⁵ Yêlô anañ hathak pik lukmuk atu ba tem êlêm. Ma Wapômbên miñ hatak anjela ek neyabin pik lukmuk êñ ami. ⁶ Bôk hanañ hêk kapya nena,

“Yêlô avômalô pik ma nômkama oyan.

Ma donjom O Wapômbên ma hothak lemhabi yêlô

lôk lemhavin ba hoyabin anyô anên nakadun mavi.

⁷ Ma hotak yani hamô anjela vibiñ vauna,

ma hopesañ yani hatôm anyô bên ba hôêv athên bên lôk deda lôkmanñiñ hadên yani,

⁸ ma hotak nômkama lôkthô hamô yani vakapô vibiñ.” *Kapya Yen 8:4-6*

Wapômbên hatak nômkama lôkthô hamô yani vakapô vibiñ. Ba nômlate miñ hamô vuliñ ek yani ami. Ma donjom miñ hayabin nômkama sapên ami denañ. ⁹ *Ma hadum ba Yisu intu yaona lôk ek anjela vauna ek Wapômbên nêm anên wapôm êndên alalô esak yani anên ñama. Yani hawa vovan ba hama ek nêm avômalô lôkthô sa. Ma lêk

hawa athên bên lôk deda lôkmanñiñ.

¹⁰ Ma Wapômbên hapesan nômkama lôkthô ba hêv lôkmala hadên sapên. Yani hadum anên ku thêthôn ba Yisu habitak anyô vovak laik môn anôn ek enja vovan ek nêm avômalô lôkthô bulubiñ ek endom avômalô ba ini ek neja lôkmala lôkmanñiñ. Aên ba Yisu anên ku êñ bôk hayô unlôv yôv. ¹¹ *Ba intu Yisu atu ba hadum ba avômalô ibitak mathen ma yani lôk avômalô takên lêk ibitak ôdôn donjom. Aên ba yani miñ mama ek endam i nena iviyañ lo livi ami ¹² ma hanañ nena,

“Tem yandam anêm athên êndên yenañ aiyañ thêlô,

ma tem yambô anêm athên êmô avômalô êvhavin malêvôn.”

Kapya Yen 22:22

¹³ Ma abô yañ hanañ nena, “Tem yanêmiñ Wapômbên.”

Aisaia 8:17

Ma abô te hanañ nena,

“Yêlô lôk avômena takatu ba Wapômbên bôk hêv yôv hadên ya êntêk.” *Aisaia 8:18*

¹⁴⁻¹⁵ *Avômena takên ma iniñ leñvinkupik lôk thalalen hamô. Ba thêlô êk ek nema ba êmô hatôm nê ekak veniñ lo baheniñ lusu wak nômbên intu sapên. Aên ba Yisu êntêk habitak hatôm thêlôda ek ema ek imbuliñ Sadan, ôpatu ba havalon ñama anên lôklokwañ lôk epole yak êñ vê ênjêk avômalô. ¹⁶ Ma miñ

* 2:9: Plp 2:8-9

* 2:11: Mat 25:40

* 2:14-15: 1Jon 3:8; ALK 12:10

hêv aŋela sa ami. Mi. Hêv Ablaham anêŋ limi sa. ¹⁷ Ba intu Wapômbêŋ hapesaŋ Yisu êntêk êŋ hatôm iviyaŋ anôŋ ek imbitak êtôm avômalô iniŋ anyô bêŋ habôk da. Yani lahiki ba havalonŋ anêŋ ku lonŋ ek indum Wapômbêŋ anêŋ ku ek nêŋ avômalô iniŋ kambom vê. ¹⁸ Ma Sadaŋ êŋ bôk halôk yani la ba hawa vovaŋ. Aêŋ ba tem nêŋ avômalô takatu ba Sadaŋ halôk leniŋ sa aêŋ iyom.

3

Yisu ma bêŋ ek Mose

¹ *Aêŋ ba aiyaŋ thêlô, môlô ma avômalô takatu ba Wapômbêŋ bôk halam yôv ek nôŋô imbiŋ yani êmô malak leŋ ba intu môlô ma mathenŋ. Ma môlô lemimimbi Yisu atu ba Wapômbêŋ hêv hatôm alalôaniŋ aposel lôk anyô bêŋ habôk da, ôpatu ba alalô anaŋ iniŋ êvhaviŋ bêŋ hathak. ² *Yani ma anyô ku anôŋ ba hadum ku takatu ba êv hadêŋ yani ek indum êtôm atu ba Mose bôk hadum ku hathak Wapômbêŋ anêŋ avômalô. ³⁻⁴ Unyak atu ba anyô halav. Ma anyô ma bêŋ ek unyak êŋ. Ma Wapômbêŋ da hapesaŋ nômkama sapêŋ. Aêŋ ba Wapômbêŋ ma bêŋ ek nômkama sapêŋ. Ma Yisu êntêk intu bêŋ ek Mose aêŋ iyom. ⁵ *Mose thai lôk Yisu ma nê ku anôŋ. Ma Mose ma hatôm anyô ku

ba hayabiŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô ba hanaŋ anêŋ abô atu ba tem imbitak embenŋ yam. ⁶ Ma donŋtom Yisu êntêk intu nakaduŋ ba hayabiŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô hatôm unyak alaŋ. Aêŋ ba alalô nabalonŋ iniŋ aêvhaviŋ lonŋ lôklokwaŋ. Ma alalô namiŋ êtôm anyô nê ba nanêŋ maleŋiŋ, êŋ ma tem nambitak êtôm Wapômbêŋ anêŋ avômalô.

Abô lôklokwaŋ hathak nê takatu ba miŋ êvhaviŋ ami

⁷ *Ba intu Lovak Mathenŋ hanaŋ,

“Lêk êntêk holaŋô Wapômbêŋ abôlêk,

⁸ *ma miŋ ôpôlik êtôm sêbôk ba libumi êmô lonŋ thiliv ba êvôliŋ dômiŋ ek yani ma elanŋ mathalalenŋ

⁹ lôk ethaŋ yani aleba hanaŋ nena,

“Sondabêŋ 40 ma bôk yahadum ku lomaloma ba thêlô êyê yôv.

¹⁰ Ba intu yalenmaniŋ hathak thêlô nê bôlôŋ yaŋ sêbôk atu.

Ba yahanaŋ, “Thêlô kapôlôŋ hi mayaliv wak nômbêŋ intu sapêŋ

ba miŋ eyala yenaŋ lonŋondê ami.”

¹¹ *Êŋ ma yalenmaniŋ ba yahavak balabuŋ nena,

“Thêlô miŋ hatôm nimbitak nêyô yenaŋ

* 3:1: Hib 4:14; 7:26 * 3:2: Nam 12:7; Hib 3:5 * 3:5: Hib 3:2; Nam 12:7;

Lo 18:15-19 * 3:7: Sng 95:7-11 * 3:8: Kis 17:7; Nam 20:2-5 * 3:11: Nam 14:21-23

bamtu ami.” ’ ’ *Kapya*
Yeŋ 95:7-11

12 Aiyaŋ thêlô, ôŋgô katô.
Môlô miŋ nobaloŋ kambom
loŋ ba notak unim ôêvhaŋ
ba nômbôliŋ dômim êndêŋ
Wapômbêŋ lôkmala ami.

13 Lovak Matherŋ bôk hanaŋ
yôv nena “lêk êntêk”. Ma lêk
êntêk ma lêk êntêk êŋ ba wak
êŋ miŋ bôk hale ba hi ami
denaŋ. Ba intu môlô nôsôam
ba noya wak nômbêŋ intu
ek kambom miŋ esau môlô
ek lemimôndôŋ kôtôŋ ami.

14 Ma alalô nabaloŋ alalôaniŋ
aêvhaŋ môŋ loŋ endeba pik
lo leŋ anêŋ daŋ, êŋ ma tem
injik thô nena alalô abitak
Kilisi anêŋ avômalô. 15 *Lêk
yahananŋ Lovak Matherŋ anêŋ
abô atu,

“Lêk êntêk holaŋô Wapômbêŋ
abôlêk,
ma miŋ ôpôlik êtôm sêbôk
ba libumi êvôliŋ dômiŋ
ek yani ami.” *Kapya*
Yeŋ 95:7-8

16 *Nê alêla takatu ba bôk
elaŋô ba êvôliŋ dômiŋ? Nê
takatu ba Mose hawa i vê
hêk Ijip! 17 *Nê alêla takatu
ba Wapômbêŋ lamaninŋ ek
i hatôm sondabêŋ 40? Nê
takatu ba idum kambom ba
ininŋ kupik hêv yak hêk loŋ
thiliv! 18 Nê alêla takatu ba
Wapômbêŋ havak balabuŋ
ek thêlô miŋ nimbitak nêyô
anêŋ bamtu ami? Nê takatu
ba miŋ elaŋô abô ami!
19 Ba intu alalô ayê nena nê
takêŋ ma thêlôninŋ êvhaŋ

mi. Êŋ ma miŋ hatôm nêyô
Wapômbêŋ anêŋ bamtu ami.

4

Wapômbêŋ anêŋ bamtu

1 Wapômbêŋ bôk habutinŋ
abô ek avômalô nimbitak
nêyô anêŋ bamtu kapô ba
ini. Ma miŋ bôk hapole vê
ami. Aêŋ ba alalô nayabiŋ i
ek Wapômbêŋ miŋ ênjê nena
alalô te intu hamiŋ yaiŋ ami.

2 Ma avômalô doho bôk enaŋ
Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi
hadêŋ alalô hatôm atu ba bôk
enaŋ hadêŋ avômalô bôsêbôk.
Ma donŋtom thêlô miŋ êvhaŋ
ami. Ba intu abô takatu
ba thêlô elaŋô ma miŋ hêv
thêlô sa ami. 3-4 *Wapômbêŋ

hapesaŋ pik lo leŋ aleba anêŋ
daŋ ma hawa lovak aleba
lêk êntêk. Ma hêk Wapômbêŋ
anêŋ kapya bute ma hanaŋ
hathak wak te bahenŋvi ba
lahavuju nena,

“Wak te bahenŋvi ba lahavuju
êŋ ma Wapômbêŋ
hawa lovak hathak
anêŋ ku takatu ba
hadum.” *Môŋ Anôŋ*
2:2

Ba alalô takatu ba aêvhaŋ
lêk ayô bamtu êŋ haviŋ hatôm
Wapômbêŋ bôk hanaŋ yôv
nena,

“Yalenŋmaniŋ ba yahavak bal-
abuŋ nena,
“Thêlô miŋ hatôm nim-
bitak nêyô yenaŋ
bamtu ami.” ’ ’ *Kapya*
Yeŋ 95:11

5 *Avanôŋ! Wapômbêŋ bôk
hanaŋ abô atu yôv nena,

* 3:15: Hib 3:7-8 * 3:16: Nam 14:1-35 * 3:17: 1Ko 10:10 * 4:3-4: Hib
3:11 * 4:5: Sng 95:11

“Thêlô miŋ hatôm nimbitak
nêyô yenaŋ bamtu
ami.”

⁶ Avômalô takêŋ bôk elañô
Abô Mavi ma donjom miŋ
esopa ami. Ba intu miŋ
bôk ibitak êyô bamtu êŋ ami.
Ma donjom avômalô doho tem
nimbitak nêyô loŋ lovak êŋ.

⁷ Aêŋ ba Wapômbêŋ hatak
wak yaŋ ba halam nena “Lêk
êntêk”. Josua bôk hama bô
ma Wapômbêŋ hêv abô hadêŋ
Devit ba hanaŋ,

“Lêk Êntêk holaŋô Wapômbêŋ
abôlêk,
ma miŋ ôpôlik ami.”
Kapya Yey 95:7-8

⁸ *Josua miŋ bôk hêv lovak
hadêŋ avômalô takêŋ ami
ba intu Wapômbêŋ hanaŋ
hathak wak yaŋ ek nê
lovak êndêŋ alalô. ⁹ Aêŋ ba
sonda leŋiŋmavi lêk hayô
yôv ek Wapômbêŋ anêŋ
avômalô nêmo anêŋ bamtu.

¹⁰ *Ma opalê atu ba habitak
hayô Wapômbêŋ anêŋ bamtu
êŋ ma yani hawa lovak
hathak anêŋ ku hatôm atu ba
Wapômbêŋ hadum aêŋ iyom.

¹¹ Aêŋ ba alalô mathalaleŋ ek
nambitak nayô bamtu êŋ ek
miŋ anyôla esopa limi iniŋ
veŋiŋgwam leŋôndôŋ kôtoŋ ba
nênêŋ yak ami.

¹² *Wapômbêŋ anêŋ abô ma
lôkmala ba lôklokwaŋ bomaŋ.
Ba anêŋ ma, ma ma bomaŋ
hamôŋ ek biŋ vovak atu ba
ma hêk luvi ek edabêŋ dahô
lôk lôkmala ma lokwaŋ lôk

tabilôk kisi. Ma hatitiŋ anêŋ
auk lôk kapôlôm ba hayala
katô anôŋ. ¹³ Nômlate hamô
pik êntêk êŋ miŋ hatôm im-
buŋ i ênjêk Wapômbêŋ ma
ami. Nôm takatu ba havuŋ i,
lôkthô tem nimbitak yaŋ ba
nimiŋ oyaŋ ek nindum abô
esak yani.

Yisu ma anyô bêŋ habôk da

¹⁴ *Alalôaniŋ anyô bêŋ
habôk da bôk hathak ba hi
malak leŋ. Yani êŋ intu Yisu,
Wapômbêŋ anêŋ namalô. Ba
intu êvhaviŋ atu ba alalô
anaŋ bêŋ ma nabalonaŋ loŋ
lôklokwaŋ. ¹⁵ Alalôaniŋ anyô
bêŋ habôk da bôk êlôk la
lôbôlôŋ ek indum kambom
lomaloma hatôm êntêk ba
alalô. Yani ma kambom mi.
Ma donjom lahiki hathak
alalôaniŋ kambom. ¹⁶ *Ba
intu alalô ana bidonaŋ ek
Wapômbêŋ ma miŋ nakô
ami. Ma awa malaiŋ ma tem
nêŋ kapô ek alalô ba napôm
wapôm atu ba hêv ek nêŋ
alalô sa.

5

¹ Sêbôk aleba lêk ma
Wapômbêŋ da hathak halam
anyô pik te ek imbitak anyô
bêŋ habôk da. Hatak yani ek
imiŋ malêvôŋ ek avômalô pik
lôk Wapômbêŋ. Ba intu habôk
avômalô iniŋ da êv leŋiŋmavi
hadêŋ Wapômbêŋ lôk da êv
iniŋ kambom vê. ² Thêlô ma
ŋê pik ba eyala nena alalô
sapêŋ ma hatôm donjom iyom
ba vau hakalabu alalô siŋ.

* 4:8: Lo 31:7; Jos 22:4 * 4:10: Hib 4:4 * 4:12: Ep 6:17; ALK 1:16; 19:13-15

* 4:14: Hib 3:1; 10:23 * 4:16: Hib 10:19 * 5:3: Wkp 9:7; 16:6

Aêḡ ba intu thêlô leḡḡhiki hathak alalô atu ba auk mi lôk avenḡ mayaliv. ³ *Yanida ma anyô hadum kambom hatôm alalô sapêḡ. Ba intu yani hathak habôk da ek yanida anêḡ kambom lôk habôk da hathak avômalô lôkthô iniḡ kambom.

⁴ *Ma anyô te miḡ hawa ku lôk athêḡ êḡ hatôm yanida anêḡ lahaviḡ ami. Mi. Wapômbêḡ da endam êtôm atu ba dalam Alon am. ⁵ Ma Kilisi aêḡ iyom. Yani miḡ hawa athêḡ anyô bêḡ habôk da hathak yanida anêḡ lahaviḡ ami. Mi. Wapômbêḡ hanaḡ hadêḡ yani nena,

“O ma yenaḡ okna,
lêk êntêk ma yahabitak
lemambô.” *Kapya Yêḡ*
2:7

⁶ *Ma hanaḡ hêk buyaḡ aêntêk,
“O ma anyô ômbôk da
êtôm wak nômbêḡ
intu sapêḡ êtôm
Melkisedek.” *Kapya*
Yêḡ 110:4

⁷ *Yisu hamô pik ma hateḡ mek hadêḡ Wapômbêḡ atu ba hatôm enja yani vê êḡḡêk ḡama ba hanaḡ hik ôpêḡ liḡ lôklala lôk mathôk bêḡ. Yani hamô Wapômbêḡ viḡiḡ ba intu halanô anêḡ abô. ⁸ *Ondaḡô! Yani ma Wapômbêḡ nakaduḡ. Ma donḡtom hawa vovaḡ ek êndôḡ yani ek esopa lambô. ⁹ Ôpêḡ hadôḡ yani ba hadum anêḡ ku aleba hayô unḡlôv ba intu hadum ba avômalô

takatu ba esopa yani ewa bulubiḡ. ¹⁰ Ma Wapômbêḡ dalam yani ek imbitak êtôm anyô bêḡ habôk da êtôm Melkisedek.

Miḡ notak unim ôêvhaviḡ
ami

¹¹ Abô bêḡ anôḡ hêk ek nanaḡ. Ma donḡtom môlô lêk vau ba unim auk ma thônôthôn. Aêḡ ba malaiḡ ek nanaḡ abô êḡ anêḡ ôdôḡ bêḡ. ¹² *Môlô bôk oyalôv yôv ma donḡtom miḡ ubitak kêdôḡwaga ami denaḡ! Ba anyô yaḡ êlêm ek êndôḡ môlô esak lonḡbô êtôm ḡê daluk esak Wapômbêḡ anêḡ abô. Môlô unum sum denaḡ ba miḡ hatôm onḡwaḡ nôḡ atu ba thekthek ami. ¹³ Ôpatu ba hanum sum denaḡ, ôpêḡ hatôm amena ba hathôḡ nôḡ thêthôḡ paliḡ. ¹⁴ Ma donḡtom nôḡ thekthek êḡ ma avômalô bêḡ iniḡ nôḡ. Wak nômbêḡ intu ma thêlôda nêndôḡ i ek neyala mavi lo kambom.

6

¹⁻² Abô takêntêk hathak nêḡnêḡmimbiḡ ma avômena iniḡ auk ba môlô bôk oyala auk takêḡ yôv. Yahananaḡ hathak nede kapôlôḡḡiḡ liliḡ ek nôḡ takatu ba injik alalô vônô, nisik ḡaḡ, lôk netak baheḡ êyô êḡḡêk avômalô, ma ḡê ḡama tem nimbiyô lôk waklavôḡ nedaḡô abô. Alalô natak auk avômena takêntêk ma naja avômalô bêḡ iniḡ auk. ³ Ma Wapômbêḡ hêv

* 5:4: Kis 28:1 * 5:6: Hib 6:20; 7:1

* 5:12: 1Ko 3:1-3

* 5:7: Mat 26:36-46 * 5:8: Plp 2:6-8

alalô sa ek nambitak avômalô bêt, êḡ ma tem nambitak aêt.

4-6 *Ba ḡê takatu ba bôk êyê deda lôk eyaḡ nôm mavi anêt malak leḡ ma ewa Lovak Matherḡ lôk ewa Wapômbêt anêt Abô Mavi lôk lôklokwaḡ atu ba tem êlêm êndêt waklavôḡ êḡ, thêlô êḡ te hawa nôm takêt lôkthô vêm ma hatak anêt hêvhaviḡ. Alikakna! Ôpêt habulin yanida ba hamiḡ piklêvôḡ ma hanaḡ abôma hathak Yisu ek nijik yani vônô esak a esak loḡbô. Ba intu miḡ hatôm êmbôv yani ek ende kapô liliḡ esak loḡbô ami. Mi anôḡ!

7 Ma pik takatu ba ôthôm hik halôk anêt nôm lôk ya ma halumbak mavi ek ḡê takatu ba idum ku êḡ, pik êḡ tem enja Wapômbêt anêt mek mavi. 8 *Ma doḡtom pik atu ba kapaḡgik lôk sôkôsôk ibitak ma tem miḡ nêm avômalô sa ami. Ma pik êḡ ma Wapômbêt tem esaḡ ba embeḡ yam ma tem êmbôk esak atum.

9 Aiyaḡ thêlô, yêlô athaḡ môlô. Ma doḡtom yêlô ayala nena nôm mavi lomaloma tem êpôm môlô. Avanôḡ! Tem noja nôm yaḡ atu ba mavi anôḡ, êḡ ma bulubiḡ. 10 *Ma môlô bôk ôêv anêt avômalô matherḡ sa ba êntêk udum aêt ômô. Êḡ ma hik thô nena môlô lemimhaviḡ yani. Wapômbêt ma thêthôḡ ba tem miḡ lapaliḡ môlônim ku takêt ami. 11 Ma yêlô

leḡiḡhaviḡ môlô nundum ku lôklokwaḡ aêt endeba anêt daḡ ek lôkmala atu ba ôêv malemim êḡ ma tem noja. 12 Miḡ nôḡgwêk vau ami. Malemkilik esak avômalô vi atu ba êvhaviḡ ba imiḡ lôklokwaḡ. Thêlô tem neja nômkama takatu ba Wapômbêt habutiḡ abô hathak.

Abô atu ba havak ma miḡ hatôm epole vê ami

13 Ma Wapômbêt halam anêt athêt ba habutiḡ abô haviḡ Ablaham. Athêt la miḡ bêt ek yani ami. Aêt ba iḡtu havak abô hathak 14 ba hanaḡ,

“Avanôḡ! Tem yanêm mek mavi êndêt o ek anêm libumi nimbitak bêt anôḡ.” *Môḡ Anôḡ 22:17*

15 Ablaham hayabiḡ ba hamô maliḡyaô sawa daim vêm ka miḡ hapôm anêt abô atu ba habutiḡ anêt anôḡ.

16 Anyô te havak abô hathak anyô yaḡ atu ba anêt athêt bêt ek yani ma injik abô êḡ loḡ lôklokwaḡ. Ma miḡ anyôla imbulav nena abô êḡ ma abôyaḡ ami. 17 Wapômbêt bôk habutiḡ abô haviḡ anêt avômalô yôv. Ma lahaviḡ thêlô neyala katô nena tem miḡ injik anêt auk liliḡ ami. Ba intu havak abô ek injik abô êḡ anêt anôḡ thô. 18 *Ma bôk havak abô ba habutiḡ yôv ba tem miḡ enaḡ abôyaḡ ami. Ma nôm ju êḡ havatho

* 6:4-6: Mat 10:22; 12:31; Hib 10:26-27; 1Jon 5:16

* 6:8: Stt 3:17-18; Mat

13:7,22 * 6:10: Hib 10:32-34 * 6:18: Nam 23:19

alalô loŋ ba hik thô nena tem miŋ injik anêŋ auk liliŋ lôk epole abô êŋ vê ami ek alalô takatu ba alanviŋ hadêŋ yani ek naja bulubiŋ ma tem naja nôk takatu ba aêv malenŋiŋ hathak. ¹⁹*Alalôaniŋ bulubiŋ êŋ hatôm yeŋ anêŋ anŋa ek alalô dahôlôŋ imiŋ lôklokwanŋ ba miŋ hatôm endowaliŋ ami. Ma bulubiŋ êŋ iyom intu habitak hayô loŋ mathenŋ atu ba sôp hamiŋ loŋ siŋ. ²⁰Yisu intu ba hamôŋ ek alalô ba habitak hayô unyak kapô êŋ ba hi ek nêk alalô sa. Yani lêk habitak hatôm anyô bêŋ habôk da wak nômbêŋ intu sapêŋ hatôm Melkisedek.

7

Melkisedek ma bêŋ ek nê Livai

¹*Melkisedek êŋ ma Selem iniŋ kiŋ ma Wapômbêŋ Lôkmanŋiŋ anêŋ anyô habôk da. Ablaham hik vovak hadêŋ kiŋ doho ba hamô i lu ma havôhi. Ma Melkisedek hapôm ba hêv mek hadêŋ yani. ²Ablaham hawa nôk kama vovak ba habi sam hi ôdôŋ laumiŋ ba hêv ôdôŋ te hadêŋ yani. Yani anêŋ athêŋ anêŋ ôdôŋ nena “Anyô Thêthôŋ”. Anêŋ athêŋ yaŋ nena “Selem iniŋ Kiŋ” ba anêŋ ôdôŋ nena “Kiŋ Yôhôk”. ³Yani anêŋ lambô lo talêbô mi ma miŋ ekatuŋ anêŋ limi ami. Miŋ eyala anêŋ waklavôŋ evathu lôk hama ami. Yani hatôm Wapômbêŋ

nakaduŋ atu ba habôk da wak nômbêŋ intu sapêŋ.

⁴Odanô! Melkisedek êŋ ma anyô lôk athêŋ bêŋ. Ablaham ma avômalô Isael iniŋ lim, anyô lôk athêŋ bêŋ aêŋ iyom. Ma havak nôk kama takatu ba hik vovak ba hawa vose hi ôdôŋ laumiŋ ba hêv ôdôŋ te hadêŋ Melkisedek. ⁵*Ma abô balabuŋ hanaŋ nena avômalô Isael nêkêk iniŋ nôk kama takatu ba evak vose hi ôdôŋ laumiŋ ba nêkêk ôdôŋ te êndêŋ nê êbôk da. Nê êbôk da takêŋ ma Livai anêŋ limi. Thêlô lôkthô ma avômalô Isael ba nê lôk iviyaŋ. Thêlô ma Ablaham anêŋ limi. ⁶Yani ma miŋ Livai anêŋ thalalenŋ te ami. Ma doŋtom hawa nôk kama ôdôŋ laumiŋ takatu te ba hêv mek hadêŋ Ablaham atu ba Wapômbêŋ habutiŋ abô haviŋ yani. ⁷Alalô lôkthô ayala nena anyô lôk athêŋ bêŋ hêv mek hadêŋ anyô lôk athêŋ yaô. ⁸Nê ôdôŋ ju atu ba ewa nôk kama ôdôŋ laumiŋ anêŋ ôdôŋ te. Nê êbôk da takêŋ ma ôdôŋ yaŋ êlêm anêŋ Livai anêŋ ba bôk ema. Ma yaŋ ma Melkisedek ba Wapômbêŋ anêŋ abô hanaŋ nena yani miŋ hama ami. ⁹⁻¹⁰Auk yaŋ ma aêntêk. Yani hapôm Ablaham ma hayê nena Livai hamiŋ Ablaham kapô denaŋ. Ba intu Ablaham lo Livai êŋ ewa nôk kama ôdôŋ ali êŋ ba êv hadêŋ yani. Aêŋ ba ôpatu ba hathak hawa nôk kama ôdôŋ êŋ, lêk

* 6:19: Wkp 16:2-3 * 7:1: Stt 14:17-20 * 7:5: Nam 18:21

yani hêv hadêḡ anyô yaḡ.

*Da lukmuk anêḡ lôklokwaḡ
ma bêḡ ek da bô*

¹¹ Wapômbêḡ hêv abô balabuḡ hadêḡ avômalô. Ma hanaḡ hadêḡ Livai anêḡ thalaleḡ nena thêlô nimbitak ḡê êbôk da. Ma doḡtom thêlô miḡ idum Wapômbêḡ anêḡ ku ba êyô anêḡ uḡlôv ami. Aêḡ ba Wapômbêḡ hêv anyô habôk da lukmuk. Anyô lukmuk atu ba habôk da ma hatôm Melkisedek. Yani miḡ hatôm Alon lôk ḡê Livai ami.

¹² Ma ôpatu ba habôk da lukmuk ma yaḡda ek ḡê êbôk da vi. Ba intu abô balabuḡ lukmuk habitak. ¹³ Abô balabuḡ hanaḡ nena ḡê êbôk da takêḡ ibitak anêḡ ôdôḡ te iyom iniḡ thalaleḡ. Ma anyô habôk da lukmuk êntêk ma miḡ habitak anêḡ ḡê êbôk da bô takatu iniḡ thalaleḡ te ami. Mi. Ôpêḡ anêḡ thalaleḡ miḡ ethak idum ku êmô loḡ êbôk da êḡ ami.

¹⁴ *Alalô lôkthô ayala nena alalôaniḡ Anyô Bêḡ ma habitak anêḡ Juda anêḡ thalaleḡ. Ma Mose bôk hanaḡ nena Livai anêḡ thalaleḡ ma tem nimbitak ḡê êbôk da ma Juda ma mi.

¹⁵⁻¹⁷ *Avanôḡ! Alalô ayê katô nena anyô êntêk êḡ habôk da ma yaḡda. Wapômbêḡ hanaḡ, “O ma anyô hôbôk da hatôm wak nômbêḡ intu sapêḡ hatôm Melkisedek.” *Kapya Yêḡ 110:4*

Ôpêḡ habôk da hatôm Melkisedek ma doḡtom miḡ habitak anêḡ ḡê êbôk da iniḡ thalaleḡ hatôm abô balabuḡ hanaḡ ami. Mi. Anêḡ lôklokwaḡ ma bêḡ ba anyôla miḡ hatôm imbuliḡ yani ami. Aêḡ ba ôpêḡ ma anyô lukmuk ek habôk da.

¹⁸⁻¹⁹ *Abô balabuḡ môḡ ma anêḡ lôkliḡyak mi ba miḡ hatôm injik ku anêḡ daḡ siḡ ami. Ba intu Wapômbêḡ hêv abô balabuḡ êḡ vê. Ma hêv nôḡ mavi anôḡ yaḡ ba hawa balabuḡ bô êḡ anêḡ loḡ. Ma alalô aêv maleḡniḡ hadêḡ nôḡ lukmuk êḡ ek ana bidonḡ ek Wapômbêḡ.

²⁰ Ma Wapômbêḡ hêv ku nêmbôk da hadêḡ Livai anêḡ thalaleḡ. Ma doḡtom havak abô hathak anyô yaḡ. ²¹ *Avanôḡ! Wapômbêḡ havak abô haviḡ ôpêḡ ek imbitak anyô habôk da ba hanaḡ,

“Anyô Bêḡ bôk havak abô ma miḡ hatôm injik anêḡ auk liliḡ ami,

‘O ma anyô hôbôk da wak nômbêḡ intu sapêḡ.’”
Kapya Yêḡ 110:4

²² *Ba intu Yisu ma hatôm Wapômbêḡ anêḡ tabô lukmuk atu ba mavi anôḡ ba hamôḡ ek tabô bô.

²³ Sêbôk ma ḡê êbôk da ema ma yaḡ habitak hawa loḡ ek indum ku ba intu ḡê êbôk da bêḡ anôḡ. ²⁴⁻²⁵ *Ma doḡtom Yisu hamô hatôm

* 7:14: Ais 11:1; Mat 2:6; ALK 5:5

* 7:15-17: Hib 5:6

* 7:18-19: Lom

3:30; 7:7-8; 8:3; Gal 3:21; Hib 10:1

* 7:21: Hib 5:6

* 7:22: Hib 8:6; 12:24

* 7:24-25: Lom 8:34

wak nômbêḡ intu sapêḡ ek enaḡ injik Wapômbêḡ liḡ ek nêḡ avômalô sa ba hik ku anêḡ daḡ siḡ. Aêḡ ba hêḡ bulubiḡ hadêḡ avômalô takatu ba êḡvaviḡ yani ek ini êndêḡ Wapômbêḡ. Ma anêḡ ku êḡbôk da intu anêḡ daḡ mi.

²⁶Avanôḡ. Anyô bêḡ habôk da atu tem nêḡ alalô sa. Yani ma mathenḡ ma kambom lo lelaik mi ma hamô seka ek ḡê kambom lôk hamô vuliḡ anôḡ ek nôḡkama nômbêḡ intu sapêḡ. ²⁷*Yisu hêḡ i hatôm da ek nêḡ kambom vê. Da êḡ ma da lôkthô anêḡ daḡ. Nê bêḡ êḡbôk da vi ma wak nômbêḡ intu ma êḡbôk da ek nêḡ thêlôda iniḡ kambom vê vêḡ ka nêḡmbôk avômalô iniḡ da nêḡnêḡ iniḡ kambom vê embenḡ yam. Ma Yisu êḡ ma miḡ hatôm ḡê êḡbôk da takêḡ ami. ²⁸Abô balabuḡ halam ḡê volonḡ ek nimbitak ḡê bêḡ êḡbôk da. Ma donḡtom abô atu ba havak haveḡ yam ma halam nakaduḡ ba hadum ku êḡ aleba hayô unḡlôv ek êḡmô êḡtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ.

8

Yisu ma tabô lukmuk

¹Abô takatu ba lêk yêlô anaḡ yôḡ anêḡ ôdônḡ ma aêḡntêk. Alalôaniḡ anyô bêḡ habôk da te hamô. Yani bôk hamô Wapômbêḡ Lôkmaḡḡiḡ anêḡ lonḡ yôḡ hamô baḡ vianônḡ anêḡ malak leḡ. ²Yani hadum ku hamô unyak

mathenḡ, êḡ ma malak yeḡ anônḡ atu ba Anyô Bêḡ da halav ma miḡ anyô elav ami.

³Anyô bêḡ habôk da tomtom ma elam thêlô ek nêḡnêḡ da leḡḡiḡmavi lôk da atu ba ik alim ba êḡbôk. Ba intu yani hadum aêḡ iyom.

⁴Nê êḡbôk da êḡmô pik ma êḡbôk hatôm balabuḡ hanaḡ. Ma Yisu êḡntêk atu ba hamô pik ma habitak anêḡ ḡê ôdônḡ yaḡda ba intu miḡ hatôm indum ku êḡmbôk da êḡ ami.

⁵*Ma ḡê êḡbôk da takêḡ idum iniḡ ku êḡmô malak yeḡ. Ma unyak êḡ hik malak leḡ anêḡ dahô thô. Ba intu Mose halav malak yeḡ ma Anyô Bêḡ hanaḡ abô lôkliḡyak hadêḡ yani nena, “Ondav katô. Opesaḡ nôḡkama lôkthô êḡtôm dahô atu ba yahik thô hadêḡ o halôk dumlolê.” ⁶*Ma donḡtom hêḡ ku hadêḡ Yisu ek imbitak tabô lukmuk ba hamô vuliḡ ek ḡê êḡbôk da iniḡ ku. Ma havak tabô lukmuk êḡ ba anêḡ abô hamô vuliḡ ek tabô bô. Aêḡ ba tabô bô anêḡ lôklokwaḡ yaônâ lôk ek tabô lukmuk ma Yisu êḡ anêḡ ku anêḡ lôklokwaḡ ma hamônḡ ek ḡê êḡbôk da iniḡ ku.

Tabô lukmuk ma bêḡ ek tabô bô

Tabô lukmuk ma bêḡ ek tabô bô

⁷Abô tabô bô anêḡ kambom mi, êḡ ma tem Wapômbêḡ nêḡ tabô lukmuk ami. ⁸Ma Wapômbêḡ hapôm kambom hêḡ tabô bô ba intu hanaḡ,

* 7:27: Hib 5:3 * 8:5: Kis 25:40; Kol 2:17; Hib 9:23 * 8:6: Hib 7:22 * 8:8: Israel lo Juda thai ma ôdônḡ te iyom. Ma donḡtom evak i vose hi ôdônḡ ju ba intu elam nena “Israel lo Juda”.

“Anyô Bêḡ hanaḡ, ‘Wak te tem êlêm ek yambak tabô lukmuk imbiḡ avômalô Israello Juda.*

9 Sêbôk ma yahavak tabô haviḡ thêlônḡ limi ma yahavalonḡ thêlô bahenḡ ba yahadadi thêlô vê hêk Iḡip.

Thêlô miḡ êwê yenaḡ abô tabô vibḡ ami ba yahavôliḡ yadômiḡ hadêḡ thêlô.

Aêḡ ba intu tabô lukmuk êntêk ma tem miḡ êtôm tabô bô ami.

Ya Anyô Bêḡ yahanaḡ aêḡ.

10 Wak êḡ ma tem yambak tabô imbiḡ avômalô Is-lael aêntêk.

Tem yato yenaḡ abô balabuḡ ênjêk thêlônḡ auk lôk yato ênjêk thêlô kapôlônḡ.

Ma tem yambitak thêlônḡ Wapômbêḡ ma thêlô tem nimbitak yenaḡ avômalô.

Ya Anyô Bêḡ yahanaḡ aêḡ.

11-12 Yahêv thêlônḡ kambom vê ma tem miḡ yalenḡimbi thêlônḡ kambom esak loḡbô ami.

Aêḡ ba ku mi ek anyô yaḡ êndônḡ yaḡ mena iviyaḡ la ba enaḡ, “Oyala Anyô Bêḡ”

ek malê nena lôkthô tem neyala ya, ḡê athêḡ mi lôk ḡê athêḡ bêḡ.’”
Jelemaia 31:31-34

13 Wapômbêḡ dalam abô tabô êntêk êḡ nena “lukmuk”. Aêḡ ba tabô bô lêk pulusikna ba mi. Ma nôḡm atu ba lêk hayalôv ba hatak anêḡ lôkliḡyak, nôḡm êḡ tem nêḡm yak ba ni.

9

Malak yeḡ atu ba hamô pik

1 *Tabô bô atu lôk anêḡ abô majaḡ hathak nêḡnêḡm yeḡ lôk anêḡ unyak mathenḡ bôk hamô pik êntêk yôv. 2 Ma elav malak yeḡ te. Anêḡ kapô môḡ ma êdô atum lam lôk balê polom mathenḡ hamô. Loḡ êḡ ma elam nena Loḡ Matherḡ.

3 *Ma kapô yaḡ atu ba sôp hayaḡ kisi ma elam nena Loḡ Matherḡ Anôḡ Biḡ. 4 *Ma kapô mathenḡ anôḡ êḡ ma alapa êmbôk kamuḡ ôv mavi lôk alapa evak tabô atu ba ik siḡ hathak gol êdô hamô loḡ êḡ. Ma alapa tabô êḡ anêḡ kapô ma êdô tase gol atu ba mana hamô kapô lôk Alon anêḡ kôm atu ba havuak ma valu abô tabô. 5 *Alapa anêḡ vôv ma aḡela ju imiḡ ba Wapômbêḡ anêḡ deda lôkmaḡḡiḡ habi hayô hêk i. Ma anêḡ ḡgabôm ma loḡ thalalenḡ hamô ek nêḡm avômalô iniḡ kambom vuli. Wakma lêk mi ba miḡ hatôm yanaḡ limamôk ami.

6 *Nôm kama sapêḡ lêk hape-saḡ i yôv, ma ḡê êbôk da ibitak êyô unyak kapô mathenḡ ek nindum iniḡ ku wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ. 7 *Ma Loḡ Matherḡ

* 9:1: Kis 25:23-26:30 * 9:3: Kis 26:31-33 * 9:4: Kis 16:33; 25:10-16; 30:1-6; Nam 17:8-11; Lo 10:3-5 * 9:5: Kis 25:18-22 * 9:6: Nam 18:2-6 * 9:7: Wkp 16:2-34

Anôḡ Bij êḡ ma sonda bêḡ tomtom anêḡ wak te iyom ma anyô bêḡ habôk da hawa alim thalaleḡ ba hi hayô ma hêv da êḡ ek nêḡ avômalô takatu ba idum kambom ba leḡḡḡpaliḡ lôk yanida anêḡ kambom vê. Ma thalaleḡ mi ma ku êḡ mi. ⁸ Ma Lovak Mathenḡ hadôḡ alalô nena kapô mathenḡ êḡ êntêk hamô denaḡ ba avômalô miḡ hatôm nimbatak nêyô Loḡ Mathenḡ Anôḡ Bij êḡ ba ini ami. ⁹ *Êntêk ma abô dahô ek êdôḡ avômalô bôlôḡ êntêk. Nê êbôk da ethak êv da lôk nômkama leḡḡḡmavi. Ma da takêḡ miḡ hêv alalô thêvô hathak kambom takatu ba adum ami. ¹⁰ Da takêntêk ma nôḡ leḡḡḡkupik iyom, eyaḡ nôḡ mena inum ḡaḡ mena ithik i ek nêḡ lelaik vê. Ma doḡtom loḡôndê lukmuk tem êlêm ek êsô loḡôndê bô êḡ pôḡêḡ.

Kilisi anêḡ thalaleḡ hatôm da

¹¹ Ma doḡtom Kilisi halêm ba hadum anyô bêḡ habôk da anêḡ ku ba hadum nôḡ mavi habitak. Yani habitak hayô malak yeḡ atu ba thêthôḡ anôḡ ba hamô vuliḡ ek malak yeḡ takatu ba hamô pik êntêk lôkthô. Unyak êḡ miḡ ḡê pik elav lôk miḡ nôḡ pik ami. ¹² Yani miḡ hawa bokmeme lôk bokmaḡkao nakaduḡ iniḡ thalaleḡ ba habitak hayô Loḡ Mathenḡ Anôḡ Bij êḡ ami. Mi anôḡ. Yanida hawa anêḡ thalaleḡ ba habitak hayô Loḡ Mathenḡ

Anôḡ Bij êḡ bôlôḡ doḡtom iyom ek epole kambom takatu ba havaloneḡ alalô loḡ vê ek miḡ embaloneḡ alalô loḡ esak loḡbô wak nômbêḡ intu ami. ¹³ *Ma ewa bokmeme lôk bokmaḡkao malô iniḡ thalaleḡ ma bokmaḡkao tiḡ atu ba êbôk ba kabukla ma epaliv hayô hamô ḡê lôḡḡôlôḡ ek nimbatak mathenḡ ek nêḡ mabuḡ anôḡ. Ma doḡtom nôḡ êḡ ma hapesaḡ avômalô leḡḡḡkupik iyom ek nêḡ yeḡ. ¹⁴ *Ma Kilisi anêḡ thalaleḡ ma hamôḡ ek alim iniḡ thalaleḡ ba hik ku êḡ anêḡ daḡ siḡ. Lovak Mathenḡ atu ba hamô hatôm wak nômbêḡ intu sapêḡ havatho yani loḡ ba intu hêv ida hatôm da atu ba kambom mi ek Wapômbêḡ. Yani havôkwiniḡ alalôaniḡ kapôlôḡiḡ ma hawa nôḡ takatu ba tem injik alalô vônô vê ek alalô nanêm yeḡ êndêḡ Wapômbêḡ atu ba hamô lôkmala.

Thalaleḡ havatho tabô lukmuk loḡ

¹⁵ Tabô bô bôk hayabiḡ avômalô takatu ba idum kambom ma Kilisi hama ek hapole thêlôniḡ kambom takêḡ vê. Aêḡ ba yani hatôm alalôaniḡ anyô môlô atu ba havak tabô lukmuk ek avômalô pik takatu ba Wapômbêḡ halam ma tem neja lôkmala atu ba tem nêḡ êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ êtôm atu ba Wapômbêḡ bôk havak abô hathak. ¹⁶ Avômalô ethak ik

* 9:9: Hib 10:1-2 * 9:13: Wkp 16:15-16; Nam 19:9,17-19; Hib 10:4 * 9:14: 1Pi 1:18-19

alim ek hik thô nena thêlô evak tabô ek miñ nema ami. ¹⁷ Alim hama êñ ma tabô hamiñ lôklokwañ. Ma alim hama ami, êñ ma tabô êñ anêñ lôklokwañ mi. ¹⁸ Aêñ ba thalalen hanğasô ek nêñm lôklokwañ ek embatho tabô lukmuk lôk tabô bô loñ. ¹⁹ *Mose hasam abô balabuñ lôkthô hadêñ avômalô vêm ma hawa bokmanğkao map iniñ thalalen haviñ ñañ lôk boksipsip kasa anêñ vuluk haviñ alokwañ isop thanañ ma hasoñ halôk thalalen ma hapaliv hathak kapya tabô lôk avômalô. ²⁰ Ma hanañ, “Wapômbêñ havak tabô ba thalalen êñ hêv lôklokwañ ba hanañ nena nosopa.” ²¹ *Ma Mose hapaliv alim thalalen hayô hamô malak yeñ lôk anêñ nômkama êv yeñ sapêñ. ²² *Ma abô balabuñ hanañ nena thalalen tem isik nômkama sapêñ ba nimbitak mabuñ. Ma thalalen mi, ma miñ hatôm nêñem kambom vê ami.

Kilisi hêv da bôlôn te iyom

²³ *Nômkama pik hik nôñ malak leñ thô ba intu ñê êbôk da êv da takêñ ek nômkama malak yeñ lôkthô imbitak mabuñ. Ma nômkama malak leñ ma nêñem da ek imbitak mabuñ aêñ iyom. Da êñ hamôn ek da yañ êntêk ek êmbôkwiñ nômkama malak leñ. ²⁴ Aêñ ba Kilisi habitak hayô malak leñ ba hi hamiñ

Wapômbêñ ma ek nêñ alalô sa. Ma miñ habitak hayô unyak mathenñ atu ba epesan hathak bahenññ atu ba loñ anôn anêñ dahô oyañ iyom ami. ²⁵ Ma ôpêñ miñ hatôm anyô bêñ habôk da ba habitak hayô Loñ Mathenñ Anôn Biñ lôbôlôn hadêñ sondabêñ lôkthô haviñ thalalenñ atu ba miñ yanida anêñ ami. ²⁶ *Mi! Sêbôk atu ba pik habitak aleba lêk ma Kilisi hawa vovañ lôbôlôn e? Ai! Mi! Wak lêk ma hatôm wak lôkthô anêñ dañ ma pik lo leñ anêñ dañ ba yani halêm hêv yanida hatôm da ek imbuliñ kambom lôkthô. ²⁷ Alalô avômalô pik ama bôlôn doñtom iyom vêm ma tem alalô nandum abô. ²⁸ Ma Wapômbêñ hêv Kilisi êntêk êñ hatôm da bôlôn te aêñ iyom ek nêñ avômalô lôkthô iniñ kambom vê. Ma avômalô takatu ba eyabiñ yani ma tem endelêm esak loñbô ek nêñ i bulubiñ. Ma hêv avômalô iniñ kambom vê, ku êñ bôk yôv ba ôpêñ tem miñ indum ku êñ esak loñbô ami.

10

Kilisi da hêv i hatôm da

¹ Aêñ ba abô balabuñ ma abô dahô hathak nôñ mavi lomaloma takatu ba tem imbitak. Nômkama takatu ba tem imbitak embenñ yam ma nôñ anôn. Ma balabuñ tem miñ injik ku anêñ dañ siñ ba isik avômalô takatu ba êlêm ek nêñem yeñ iniñ kambom lôkthô vê ami. Avanôn. Da

* 9:19: Kis 24:6-8 * 9:21: Wkp 8:15,19 * 9:22: Wkp 17:11 * 9:23: Hib 8:5; 10:1 * 9:26: Hib 10:10

êv lôbôlôḡ hadêḡ sondabêḡ
lôkthô miḡ hatôm indum ku
êḡ ami. ² Ma da takêḡ hik
ku daḡ siḡ, êḡ ma ḡê êbôk da
tem netak iniḡ ku êv da. Ma
hathik avômalô takatu ba êv
yeḡ ba ibitak mabuḡ, êḡ ma
tem thêlô leḡḡmalaiḡ esak
iniḡ kambom esak loḡbô ami.
³⁻⁴ *Ma bokmaḡkao malô lôk
bokmeme iniḡ thalaleḡ êntêk
êḡ miḡ hathak hêv kambom
vê ami. Mi anôḡ. Aêḡ ba
sondabêḡ nômbêḡ intu ma
ethak êv da takêḡ ek avômalô
leḡjimbiniḡ kambom.

⁵ Aêḡ ba Kilisi halôk ba
halêm pik ma hanaḡ,
“Alim lôk ya lomaloma atu ba
êbôk hatôm da ma miḡ
hatôm anêm lemhaviḡ
ami,
aêḡ ba bôk hopesaḡ
yaleḡviḡkupik yôv.

⁶ Da êbôk hathak atum lôk
kambom anêḡ da
miḡ lemmavi ami.

⁷ Êḡ ma yahanaḡ, ‘Ya êntêk.
Bôk eto hêk kapya
hathak ya nena
yahalêm ek yandum
O Wapômbêḡ anêm
lemhaviḡ.’” *Kapya*
Yeḡ 40:6-8

⁸ Abô balabuḡ hanaḡ nena
nênêm da, ma doḡtom Yisu
hanaḡ, “Alim lôk ya loma-
loma takatu ba êbôk hatôm
da lôk da êbôk hathak atum
lôk kambom anêḡ da ma miḡ
lemhaviḡ lôk lemmavi ami.”
⁹ Vêm ma yaḡ hanaḡ, “Ya
êntêk. Yahalêm ek yandum
anêm lemhaviḡ.” Yaḡ hatak

nôm lukmuk ek enja yaḡ bô
anêḡ loḡ. ¹⁰ *Ma hasopa
Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ ba
hêv anêḡ liḡkupik hatôm da
ek indum alalô nambitak
mathêḡ ba hik ku êḡ anêḡ daḡ
siḡ.

¹¹ *ḡê êbôk da imiḡ wak
nômbêḡ intu ek nindum iniḡ
ku nêmbôk da. Thêlô êbôk
da êḡ lôbôlôḡ. Ma doḡtom
iniḡ da êḡ miḡ hathak hêv
kambom vê ami. Mi anôḡ.
¹² Ma anyô yaḡ atu ba hadum
anêḡ ku habôk da ma habôk
bôlôḡ doḡtom iyom ma da êḡ
hadum ku hamô hatôm wak
nômbêḡ intu sapêḡ ek hêv
kambom vê. Vêm ma hi hamô
Wapômbêḡ baḡ vianôḡ ¹³ *ma
hayabiḡ waklavôḡ atu ba ne-
tak ḡê ik vovak hadêḡ yaḡ
nêmô yaḡ vakapô vibiniḡ am.
¹⁴ Yaḡ hêv da bôlôḡ doḡtom
iyom. Ba intu hadum ba
avômalô ibitak mathêḡ ba lêk
êyô uḡlôv atu ba nêmô êtôm
wak nômbêḡ intu sapêḡ.

¹⁵ Ma Lovak Mathêḡ
hathak hanaḡ hadêḡ alalô
hathak nôm êḡ nena,

¹⁶ * “Anyô Bêḡ hanaḡ nena,
‘Wak êḡ ma tem yambak tabô
imbiḡ thêlô nena,

“Tem yatak yenaḡ abô
balabuḡ êndôk thêlô
kapôlôḡḡniḡ lôk yato
êḡḡêk iniḡ auk.” ’”
Jelemiaia 31:33

¹⁷ Êḡ ma hanaḡ,
“Thêlôḡniḡ kambom lôk ibuliḡ
abô balabuḡ

* **10:3-4:** Hib 9:13 * **10:10:** Hib 9:12

* **10:11:** Kis 29:38 * **10:13:** Sng

110:1 * **10:16:** Hib 8:10

ma tem miŋ yalenjmbi
esak loŋbô ami.” *Jele-
maia 31:34*

18 Aêŋ ba nôŋ takatu ba bôk
êv vê, êŋ ma tem miŋ nêmbôk
kambom anêŋ da esak loŋbô
ami.

Alôana bidon ek Wapômbêŋ

19 *Aiyaŋ thêlô, avanôŋ!
Nômla miŋ havalon alalô loŋ
ek nayô Loŋ Mathen Anôŋ
Biŋ kapô ba ana ami. Ma Yisu
anêŋ thalalen 20 *hadabêŋ
sôp êŋ kisi ba habitak hatôm
alalôaniŋ loŋondê lôkmala
lukmuk atu ba hêv liŋkupik
hatôm da ek ku êŋ. 21 Ba yani
ma alalôaniŋ anyô habôk da
mavi anôŋ atu ba hayabiŋ
Wapômbêŋ anêŋ avômalô.
22 *Ma yani hapaliv thalalen
halôk alalô kapôlôŋiŋ ba hêv
alalôaniŋ leŋiŋmalaiŋ vê. Ma
alalôaniŋ leŋviŋkupik ma bôk
ithik hathak ŋaŋ mabuŋ. Aêŋ
ba alalô nanêm kapôlôŋiŋ lôk
nabalon alalôaniŋ aêvhaviŋ
loŋ lôklokwaŋ ek alalô ana
bidon ek Wapômbêŋ. 23 Ôpatu
ba havak abô êŋ ma miŋ
hanaŋ abôyaŋ ami. Ba intu
bôk alalô aêv maleniŋ hadêŋ
aêvhaviŋ atu ba anan hi yaiŋ
lôklokwaŋ. Ma alalô nabalon
aêvhaviŋ êŋ loŋ ma miŋ
nande lelaliŋ ami. 24 Lôk
naŋgik alalôaniŋ auk liŋ ma
nambatho i loŋ esak kobom
leŋiŋmbiŋ i ma nandum
mavi lomaloma. 25 *Avômalô
vi êdô anêŋ nesak donjom.

Ma alalô ma miŋ nandum
aêŋ ami ma nasôi ba naya
ek malê nena waklavôŋ lêk
habobo.

*Alalô miŋ nandô Wapômbêŋ
ami*

26 *Ôpatu ba hayala
Wapômbêŋ anêŋ abô anôŋ
ma donjom hêv anêŋ auk ek
indum kambom lôbôlôŋ, êŋ
ma kambom anêŋ da bôk
hale ba hi yôv. 27 *Ba intu
ôpêŋ hakô ba hayabiŋ ek
indum abô lôk êndôk atum
dahalaŋ atu ba tem imbuliŋ
ŋê takatu ba leŋiŋmaniŋ
hathak Wapômbêŋ. 28 *Sêbôk
ba anyô te havôliŋ dôŋ ek
Mose anêŋ abô balabuŋ ba
anyô ju la êpôm ba enaŋ
yani bêŋ, ôpêŋ ma ik vônô
ba avômalô la miŋ kapôlôŋ
malaiŋ hathak ôpêŋ ami.
29-30 *Aêŋ ba lemhabi aisê?
Alalô bôk ayala yani atu ba
hanaŋ,
“Nijik anyô leŋkadôk liŋ, êŋ
ma yenaŋ ku ba tem
yandum.” *Lo 32:35*
Ma abô yaŋ hanaŋ nena,
“Anyô Bêŋ tem indum abô ek
anêŋ avômalô.” *Lo
32:36*

Ba intu ôpatu ba havak
Wapômbêŋ Nakaduŋ pesa ma
hayê thalalen tabô atu ba
hadum yani habitak mathen
hatôm nôŋ oyaŋ ba hanaŋ
abôma hathak Lovak Mathen
anêŋ wapôm, êŋ ma tem enja
anêŋ vuli atu ba kambom
anôŋ ek ŋê takatu ba evak

* 10:19: Hib 4:16 * 10:20: Mat 27:51 * 10:22: Wkp 8:30; Ese 36:25; Ep
5:26 * 10:25: Hib 3:13 * 10:26: Hib 6:4-8 * 10:27: Ais 26:11 * 10:28:
Lo 17:6; 19:15 * 10:29-30: Mat 12:30-32; 1Ko 11:27-29; Sng 135:14

Mose anêj balabuņ pesa.
³¹ Alikakna. Hôêv yak halôk
 Wapômbêj Lôkmala baņ ba
 havalonj o, êj ma malaiņ
 bomaņ.

*Alalôaniņ êvhaviņ imiņ
 lôklokwaņ*

³² Lemimimbi sêbôk ba
 owa deda. Ma uik vovak bêj
 ba owa vovaņ ma doņtom
 umiņ lôklokwaņ. ³³ Wak
 doho ma etak mólô umiņ
 piklêvôj ba ethaņ mólô ma
 ik mólô. Ma wak doho ma
 othak umiņ yani loņ siņ ek
 hôêv yani thêvô. ³⁴ *Ma mólô
 lemimhikaņ hathak thêlô
 takatu ba êmô koladôj. O
 kambom mi ma sôp bidonj
 ewa anêm nômkama oyaņ. Ma
 hoyala nena anêm nômkama
 mavi takatu ba anêj daņ mi
 êntêk hovalonj loņ denaņ. Aêj
 ba lemimmavi.

³⁵ Anêm payeņ mavi tem
 êpôm o. Ba intu miņ ôkô
 ba ômbi anêm hôêvhaviņ ni
 ami. ³⁶ Ma umiņ lôklokwaņ ba
 undum Wapômbêj anêj la-
 haviņ ek onja nôm takatu ba
 yani bôk havak abô yôv haviņ
 avômalô takatu ba êvhaviņ.
³⁷ Kasana iyom,

“Yani atu ba halêm ma tem
 êlêm ma tem miņ esau
 ami.

³⁸ Ma jê thêthônj ida êvhaviņ
 wak nômbêj intu
 sapêj.

Ma ôpatu ba havôliņ dôm
 ma tem miņ yalenmavi
 esak yani ami.”
Habakuk 2:3-4

³⁹ Yôv. Alalô miņ hatôm jê
 takatu ba êdô Wapômbêj ba
 tem nêpôm malaiņ ami. Mi.
 Alalô ma avômalô aêvhaviņ ba
 tem Wapômbêj nêm alalô bu-
 lubiņ.

11

Êvhaviņ anêj vuli

¹ *Anyô hêv ma ek nômlate
 ba miņ hayê ami ma doņtom
 hayala katô nena tem enja,
 ôpêj ma anyô hêvhaviņ.
² Bumalô thêlô idum aêj ba
 intu Wapômbêj hanaņ abô
 mavi hathak thêlô.

³ *Alalô êvhaviņ ba intu ay-
 ala nena sêbôk ma Wapômbêj
 hanaņ abô ba hapesaņ
 nômkama lôkthô. Ma miņ
 hawa nômla ba hapesaņ
 nômkama hathak ami. Mi,
 hanaņ hathak abôlêk iyom
 ma nômbêj êj habitak.

⁴ *Abel hêvhaviņ ba hêv
 da mavi hadêj Wapômbêj
 ba hamôj ek Kain anêj da.
 Yani hêvhaviņ ba Wapômbêj
 hanaņ abô mavi hathak anêj
 da ba hanaņ, “O anyô thêthônj
 anôj.” Yani hama ma doņtom
 anêj hêvhaviņ êntêk hanaņ
 abô hadêj alalô denaņ.

⁵ *Ma Inok, yani hêvhaviņ
 ba Wapômbêj hawa yani lôk
 liņkupik ba miņ hama ami. Ba
 intu miņ êpôm yani ami ek
 malê nena Wapômbêj hawa
 yani vê. Avanônj. Enaņ nena
 Anyô Bêj lamavi bêj anôj
 hathak yani ba intu hawa
 vê. ⁶ Ôpatu ba miņ hêvhaviņ

* 10:34: Mat 5:11-12; 6:20 * 11:1: 2Ko 5:7 * 11:3: Stt 1:1; Sng 33:6; Jon 1:3

* 11:4: Stt 4:3-10 * 11:5: Stt 5:21-24

ami tem miŋ nê m lamavi êndêŋ Wapômbêŋ ami. Ma opalê atu ba halêm ek yani ma nê mibiŋ nôm lokwanju êntêk. Wapômbêŋ da hamô aêŋ ma ôpatu ba habôlêm Wapômbêŋ tem êpôm vuli mavi anôŋ.

7 *Ma Noa hêvhaviŋ. Ba Wapômbêŋ hanaŋ hathak nôm takatu ba miŋ bôk habitak ami denaŋ. Ma hakô ba halanô Wapômbêŋ ba hapesaŋ yeŋ te ek nê m anêŋ thalaleŋ sa. Ma anêŋ hêvhaviŋ hik avômalô iniŋ kambom thô ma hadum ba yani habitak thêthôŋ anôŋ.

8 *Ma Ablaham hêvhaviŋ ba Wapômbêŋ halam yani, “Nu loŋ atu ba tem yanê m êndêŋ o ek oyabiŋ.” Ma halanô Wapômbêŋ anêŋ abô ba hi ma doŋtom miŋ hayala loŋ êŋ ami. 9-10 *Ablaham hapôviŋ ek ni pik atu ba Wapômbêŋ halav unyak lôk landiŋ lôklokwan hatôm anêŋ auk. Ma Wapômbêŋ bôk havak abô nena Ablaham lôk limi takatu ba tem neja loŋ mavi êŋ. Ba intu ôpêŋ hêvhaviŋ ba hi hatôm anyô loŋ buyaŋ ma halav unyak kudum halôk hatôm bôk ba Aisak lo Jekop elav.

11 *Yani hêvhaviŋ ba Sala avi yamu atu ba bôk hayalôv. Ma doŋtom hayala nena Wapômbêŋ tem indum nôm atu ba yani havak. Aêŋ ba hawa lôklokwan ba hêv

amena hadêŋ Sala. 12 *Ma yani ma anyô doŋtom iyom ba bôk anyô boŋ lôk hatôm anyô ŋama. Ma doŋtom limi ibitak bêŋ anôŋ hatôm vuliŋ leŋsawa lôk thathe ŋgwêk dan.

13 *Ma avômalô takêntêk êvhaviŋ ba êmô aleba ema. Ma miŋ thêlô êyê nôm takatu ba Wapômbêŋ bôk havak haviŋ i ami. Mi. Thêlô leŋiŋmavi iyom ba eyabiŋ nôm takatu ba lêk êyê ma doŋtom hêk daimbô denaŋ. Ma thêlô eyala katô nena thêlô hatôm ŋê loŋ buyaŋ ba pik êntêk ma miŋ thêlôniniŋ ami. 14 Ma avômalô takatu ba enaŋ aêŋ hik thô nena êbôlêm pik buyaŋ ek êtôm thêlôda iniŋ loŋ. 15 Ma avômalô takêntêk miŋ leŋiŋhiki hathak pik takatu ba thêlô etak lôk leŋiŋhiki ek nendeni esak loŋbô ami. Mi. 16 Thêlô leŋiŋhiki hathak loŋ lukmuk mavi êŋ, malak leŋ atu ba Wapômbêŋ hapesaŋ malak lôŋ êŋ ek thêlô. Ba intu miŋ mama ek endam i nena anêŋ avômalô ami.

17-18 *Avanôŋ biŋ! Ablaham ma ôpatu ba Wapômbêŋ bôk habutiŋ abô haviŋ yani ba hanaŋ nena,

“Aisak nali iyom intu libumi lukmuk tem nimbitak.” *Môŋ Anôŋ*
21:12

Ma doŋtom saê hayô ma Ablaham hêvhaviŋ ba hadum ek nê m nakaduŋ doŋtom

* 11:7: Stt 6:13–7:1 * 11:8: Stt 12:1-5 * 11:9-10: Stt 35:12 * 11:11:

Stt 18:11-14; 21:2; Lom 4:19 * 11:12: Stt 15:5; 22:17 * 11:13: Stt 23:4; 1Sto

29:15; Sng 39:12; 1Pi 2:11 * 11:17-18: Stt 22:1-14 * 11:19: Lom 4:17

atu êtôm da. ¹⁹ *Yani anêḡ auk nena, “Wapômbêḡ hatôm injik yani liḡ imbiyô ênjêk ḡama.” Ba intu havayunḡ nakaduḡ laselo hathak biḡ ba hatôm hama ma doḡtom Wapômbêḡ hik yani liḡ ba hêv hadêḡ lambô hathak loḡbô.

²⁰ *Ma Aisak hêvhaviḡ aêḡ iyom ba intu yani hêv mek hadêḡ Jekop lo Isau hathak nôḡ takatu tem imbitak embenḡ yam.

²¹ *Ma Jekop hêvhaviḡ ba hadum ek ema ma habi i loḡ hathak anêḡ kôm ba hamiḡ ma hêv mek hathak Josep nali lôk hêv yeḡ.

²² *Ma Josep hêvhaviḡ ba habobo ema ma hanaḡ hadêḡ avômalô Israeḡ ek waklavôḡ atu ba etak Ijip ma neja anêḡ lokwaḡ imbiḡ.

²³ *Ma Mose talêbô lo lambô êvhaviḡ ba talêbô havathu yani ma êyê nena okna vuliḡ biḡ ba ivuḡ yani hatôm ayôḡ lô ma miḡ êkô ek kiḡ anêḡ abô balabuḡ ami.

²⁴ Yani halumbak ma hêvhaviḡ ba hadô nendam yani nena Pelo nalavi anêḡ nakaduḡ ba hanaḡ, ²⁵ “Yaleḡhaviḡ yamô imbiḡ Wapômbêḡ anêḡ avômalô ek yanja malaiḡ. Ma yahapôlik hathak leḡmavi atu ba halêm anêḡ kambom anêḡ ba hamô wak doho iyom.” ²⁶ Avanôḡ. Yani ma hadahaliḡ vuli mavi atu ba tem enja embenḡ yam.

Ba anêḡ auk nena, “Ya ma Mesia anêḡ avômalô te ba avômalô enaḡ abô kambom hathak ya, êḡ ma nôḡ mavi anôḡ hamô vuliḡ ek Ijip iniḡ nôḡkama mavi lôkthô.”

²⁷ Yani hêvhaviḡ ba hatak Ijip ma miḡ hakô ek kiḡ anêḡ laḡaḡa ami. Ma hawa malaiḡ ma doḡtom hayê ôpatu ba hamô loḡ kapô ba hamiḡ lôklokwaḡ. ²⁸ *Yani hêvhaviḡ ba hayabiḡ waklavôḡ Hale ba Hi ma hapaliv thalaleḡ ek aḡela atu ba hik amena môḡ vônô miḡ injik avômalô Israeḡ iniḡ bôḡ vônô ami.

²⁹ *Ma avômalô êvhaviḡ ba ibup êyô ḡgwêk elam nena “Thalaleḡ” hatôm pik moma. Ma doḡtom Ijip êlêm ek nindum aêḡ, ma ḡgwêk hayô i vôv ba halok i vônô.

³⁰ *Thêlô êvhaviḡ ba êwê lawê malak lôḡ Jeliko hatôm wak baherḡvi ba lahavuju ma badêḡ haḡgôli.

³¹ *Ma avi sek waliliḡ Lahap hêvhaviḡ ba hawa ḡê êyê loḡ vani thô ba intu miḡ hama haviḡ ḡê leḡôndôḡ kôtôḡ ami.

³² *Bêḡ anôḡ hêk ek yanaḡ ma doḡtom wakma halaiḡviḡ. Ba tem miḡ yanaḡ esak Gidion lo Balak ma Samson lo Jepta ma Devit lo Samuel ma plopet lôkthô ami. ³³ *Thêlô bôk êvhaviḡ ba ik vovak ba ewa kiḡ vi iniḡ loḡ lôk idum thêthôḡ ba ewa nôḡ

* **11:20:** Stt 27:27-29,39-40 * **11:21:** Stt 47:31-48:20 * **11:22:** Stt 50:24-25;

Kis 13:19 * **11:23:** Kis 1:22; 2:2 * **11:28:** Kis 12:21-30 * **11:29:** Kis 14:21-31

* **11:30:** Jos 6:12-21 * **11:31:** Jos 2:1-21; 6:21-25; Jem 2:25 * **11:32:** Het

4:6-5:31; 6:11-8:32 * **11:33:** Dan 6:1-27

takatu ba bôk havak abô hathak yôv. Ma thêlô ik avuḡ laion abôlêk siḡ ³⁴ *ma ik atum dahalaḡ vônô. Ma idum ek nembatho thêlô esak biḡ vovak ma doḡtom êv yak. Thêlô ma vaunena ma doḡtom ibitak lôklokwaḡ ma ik vovak lôklokwaḡ ba ilupunij ḡê loḡ buyaḡ ba i. ³⁵ *Ma avi vi atu ba nali ema ma iviyô hêk ḡama ba êmô havij taluvi hathak loḡbô. Ma avômalô vi ma ibuliḡ i kambom anôḡ ma doḡtom evaloḡ iniḡ êvhavij loḡ ek tem nijik i liḡ esak loḡbô ba nêmolô mavi. ³⁶ *Doho ma enaḡ abôma lôk ik hathak yak wabeḡ maḡḡij. Ma vi ma ekak loḡ ba êdô i hamô koladôḡ. ³⁷ *Ma doho ma ik hathak valu ma doho ma enḡothe hathak sege hi buju ma doho ma ik vônô hathak biḡ vovak. Ma thêlônij kwêv lo sôp ma boksipsip kupik lôk bokmeme kupik ba miḡ mavi ek nipuk lo nijik ami. Thêlô unyak lo nômkama mi ma ewa vovaḡ bêḡ lôk idum kambom lomaloma hadêḡ i. ³⁸ Thêlô takêḡ ewa athêḡ bêḡ ek avômalô pik. Thêlônij loḡ nêmolô mi ba intu even mayaliv haveḡ loḡ thiliv lo dumlolê ma valu abyanaḡ lo pik abyanaḡ.

³⁹ Thêlô miḡ bôk ewa nômolô atu ba Wapômbêḡ havak abô hathak ami. Ma doḡtom avômalô takêḡ êvhavij ba intu Wapômbêḡ hanaḡ abô

mavi hathak iniḡ ku. ⁴⁰ Ma alalô avômalô bôlôḡ êntêk ma Wapômbêḡ bôk hêv nômolô mavi êḡ hadêḡ alalô ek endom alalô lôk avômalô bôsêbôk lôkthô ba ana nayoḡ loḡ mavi atu.

12

Wapômbêḡ hêv malaiḡ ek êndôḡ alalô

¹ *Môlô olaḡô e? Avômalô bôsêbôk takatu ma ekalabu alalô siḡ ba evatho alalô loḡ. Ba intu nambi nômkama kambom takatu ba hatôm gwasilim havalonaḡ alalô loḡ ni. Ma nadaḡvij ni êyô anêḡ daḡ ma miḡ natak ami. ² Alalô nagê Yisu iyom. Yani miḡ makilik ek nômolô mavi lôk hakô ek alovalaḡaḡsiḡ ma miḡ lahiki hathak mama ami. Ma yani hamôḡ ek alalô ba intu hik anêḡ ku lôkthô anêḡ daḡ siḡ ek nanêmbiḡ. Ma hi hamô Wapômbêḡ baḡ vianôḡ hamô anêḡ loḡ hayabiḡ pik lo leḡ. ³ Nê kambom ibuliḡ yani bêḡ anôḡ. Aêḡ ba alalô leḡḡimbi yani ek miḡ nambitak vau lôk kapôlôḡnij malaiḡ ba natak yani ami.

⁴ Môlô uik vovak hathak nômolô kambom, ma doḡtom môlônim thalaleḡ miḡ haḡgasô ami. ⁵⁻⁶ *Wapômbêḡ havatho nali loḡ hathak abô êntêk nena,

“Yenaḡ okna, ya Wapômbêḡ yahêv malaiḡ hadêḡ avômalô takatu ba yalenḡhaviḡ

* **11:34:** Dan 3:23-27 * **11:35:** 1Kinḡ 17:17-24; 2Kinḡ 4:25-37 * **11:36:** 1Kinḡ

22:26-27; Jer 20:2; 37:15; 38:6 * **11:37:** 2Sto 24:21 * **12:1:** 1Ko 9:24-25

* **12:5-6:** Jop 5:17; ALK 3:19

lôk yahavali avômalô takatu
ba yahawa i hatôm
yenarj avômena.

Ma wakma atu ba hik o thô
ba hêv malaij, ma miñ
lemimbi nena nôm
yaôna ami.

Ma hudum kambom ba yani
hatharj o, ma miñ lem-
malaij ami.” *Gutpela*
Sindaun 3:11-12

Bôk lempaliñ abô êñ e?

7 *Lami ethak êv malaij
hadêñ nali ek êndôñi. Ma
Wapômbêñ hadum aêñ iyom
hathak alalô hatôm nali ek
namij lôklokwarj esak auk
thêthôñ.

8 Ma aêñ iyom
ma avômena neja malaij ek
nindumbak lôk auk. Malaij
êñ miñ hapôm o ami, êñ ma
o hatôm amena loñ sawa.

9 Alalôaniñ wakamik pik
hathak hêv malaij ek êdôñ
alalô ba alarjô anêñ abô. Ma
Wapômbêñ ma dahôlôñij
anêñ alarj. Ba intu namô
yani vibij ek naja lôkmala.

10 Ma alalôaniñ wakamik
hêv malaij lomaloma ek
êndôñ alalô bidoñna hatôm
iniñ auk takatu ba êyê nena
mavi. Ma doñtom Wapômbêñ
hêv malaij ek imbi anêñ
mathen anôñ sam êndêñ
alalô.

11 *Howa malaij
lôk vovarj bêñ ba intu miñ
lemmavi ami. Ma doñtom
malaij takêñ tem injik anêñ
anôñ mavi êtôm aêntêk,
thêthôñ lôk malinjyaô.

12 *Aêñ ba noto bahemim

lo vemim takatu ba havu-
vij ba thotho. 13 *Omberj
loñôndê thêthôñ ek avômalô
venjvuvij nimbitak mavi ma
miñ nêñêm yak ami.

Alalô miñ nambôlij dôminj
ek Wapômbêñ ami

14 Môlô lôkthô nundum
ku lôklokwarj ek numbitak
yôhok lôk mathen. Mathen
mi, ma miñ hatôm anyôla êñjê
Anyô Bêñ ami. 15 Noyabinj
am ek anyôla miñ êmbôlij
dôm ek Wapômbêñ anêñ
wapôm ami. Ma nôñgô katô
ek livuk manij kambom te
miñ indumbak ek imbulij
avômalô ba nimbitak lelaik
ami. 16 *Nôñgô ek anyôla miñ
indum sek walilij ami mena
lapalij Wapômbêñ êtôm Isau
ami. Yani ma okna môñ ek
eyabinj lambô anêñ nômkama
lôkthô ma doñtom hêv nôñ
takêñ vuli hathak nôñ belev
te. 17 *Hoyala nena malê
habitak. Yani lahavinj lambô
enarj abô mavi lôk nêñ anêñ
nômkama êndêñ yani, ma
doñtom hadô ba hêv yani vê.
Ma halarj ek enja nôñ takêñ
ma doñtom miñ hatôm injik
anêñ kambom lilij ami.

18 *Lemimimbi dum
Sainai. Môlô ôlêm ek
Wapômbêñ hatôm sêbok ba
môlô ôyô dum Sainai e?
Mi. Sainai ma hamô pik ba
avômalô bôsêbok êyê dumlolê
êñ hatôm atum hatharj ba
momanij hatôm bôlôvôñ,
maputup bomarj lôk kakalu

* 12:7: Lo 8:5 * 12:11: Jem 3:17-18 * 12:12: Ais 35:3 * 12:13: Snd
4:26 * 12:16: Stt 25:29-34 * 12:17: Stt 27:30-40 * 12:18: Kis 19:16-20;
Lo 4:11-12 * 12:19-20: Kis 19:12-13; 20:18-21; Lo 5:22-27

lôk damak. ¹⁹⁻²⁰ *Thêlô elañô lavuak halañ lôk abô habitak. Ba êkô kambom ba enañ, “Ai! Sêbôk atu ba enañ nena, ‘Malêla takatu ba hasôm dumlolê êntêk, alim yaônena mena anyô, ma tem nitu vônô esak valu.’” Êñ ma enañ hadêñ Mose nena miñ enañ abô êndêñ i ami. ²¹ *Thêlô êyê nôm takêñ ba êkô kambom ma Mose hanañ, “Ya lêk yahakô kambom ba yahalowaliñ haviñ.” Lêk ôlêm ek Wapômbêñ ma miñ hatôm aêsêbôk ami. Sêbôk ma yanña ma lêk ma yanña.

²² Lêk môlô ôlêm ôyô dumlolê Saion ba ubitak ôyô Wapômbêñ lôkmala anêñ malak lôñ, Jelusalem atu ba hamô malak leñ. Ma lêk môlô ôlêm ôyô haviñ añela lubunlubun takatu ba ethak doñtom ba ekaksa lôk leñiñmavi. ²³ Ma môlô lêk ôyô ek avômalô êvhaviñ takatu ba ibitak hatôm avômalô ôdôn môn ba iniñ athêñ bôk eto yôv hêk malak leñ. Ma lêk ôyô ek Wapômbêñ atu ba avômalô idum abô hathak lôk nê thêthôn iniñ dahô atu ba Wapômbêñ bôk hapesañ yôv aleba êyô unlôv. ²⁴ *Môlô ôyô ek Yisu, anyô môlô atu ba hapesañ abô tabô lukmuk lôk môlô ôlêm ek thalaleñ atu ba epaliv ba hanañ abô mavi anôn ba hamô vuliñ ek Abel anêñ thalaleñ.

²⁵ *Noyabiñ am! Miñ

lemôndôn kôtôn ek nodañô Wapômbêñ atu ba hanañ abô ami. Sêbôk ma hanañ abô hamô pik. Ma avômalô êdô anêñ nedañô ba miñ hatôm nêsôv ami. Ma doñtom lêk ma hanañ abô hadêñ alalô hamô leñ, loñ mavi anôn atu ba hamô vuliñ ek pik êntêk. Ba intu alalô adô, êñ ma miñ hatôm nasôv ami. ²⁶ Sêbôk atu ma anêñ abô bôk hayôkwiniñ pik yôv halôk dum Sainai. Ma lêk habutiñ abô ba hanañ nena,

“Tem êyôkwiniñ pik esak loñbô lôk leñ imbiñ.” *Hagai* 2:6

²⁷ Ba hanañ, “Tem yayôkwiniñ pik esak loñbô.” Abô êñ anêñ ôdôn nena tem nê môm kama takatu ba yani hapesañ vê. Nôm takêñ tem êyôkwiniñ lôkthô ek nômkama vi atu ba miñ hatôm yani êyôkwiniñ ami, êñ ma tem nê môm.

²⁸⁻²⁹ *Ba alalô tem naja loñ êñ, loñ atu ba miñ hatôm nêyôkwiniñ ami. Ma alalôaniñ Wapômbêñ ma hatôm atum ek esañ nômkama sapêñ. Ba intu nanêm leñiñmavi êndêñ yani lôk nanêm yeñ ma nakô lôk nanêm i ni namô yani vibin.

13

Abô anêñ dan

¹ Môlô nobaloñ auk lemimimbiñ môlôvian loñ lôklokwan. ² *Ma noja avômalô loñ buyañ thô. Avômalô doho bôk idum aêñ

* 12:21: Lo 9:19 * 12:24: Stt 4:10; Hib 8:6 * 12:25: Hib 2:1-3; 10:26-29

* 12:28-29: Lo 4:24; 9:3 * 13:2: Stt 18:1-8; 19:1-3; Lom 12:13

ba ewa aņela thô ma doņtom êthônj paliņ. ³ Ma lemimimbi nê takatu ba êmô koladônj ba nônêm i sa. Onja iniņ malaiņ êtôm atu ba oda hômô haviņ i. Ma lemimimbi vi atu ba ewa vovaņ. Onja iniņ vovaņ êtôm atu ba thêlô ewa.

⁴ *Avômalô takatu ba ewa i ma avômalô lôkthô miņ nêgê nena nôm oyaņ ami. Ma Wapômbêņ tem indum abô esak nê takatu ba idum sek haviņ anyô yaņ yanavi lôk nê takatu ba idum sek waliliņ. Ba intu nê takatu ba ewa i miņ nimbuliņ iniņ loņ êk ami. ⁵ *Miņ malemkilik li-mamôk esak valuselaņ ami. Wapômbêņ bôk hanaņ,

“Tem miņ yatak o
lôk yambi o ni ami.” *Lo*
31:6

Ba intu onaņ, “Yenaņ nôm kama sapêņ ma hatôm ba yalaņmavi”. ⁶ Aêņ ba alalô abitak avômalô nê ba anaņ nena,

“Anyô Bêņ hêv yêlô sa
ba tem miņ nakô ami.
Ma opalê hatôm indum malê
esak yêlô?” *Kapya Yeņ*
118:6-7

⁷ *Lemimimbi nê bêņ takatu ba eyabiņ mólô lôk enaņ Wapômbêņ anêņ abô hadêņ mólô. Ma ôņgô iniņ bôk lo loņ lôk iniņ êv haviņ ba nosopa veņiņgwam. ⁸ Yisu Kilisi da hatôm wakbôk ma lêk êntêk ma wak nômbêņ intu sapêņ.

⁹ *Ba intu miņ nosopa auk thônjôthônj lomaloma ami. Nê doho enaņ auk mavi nena Wapômbêņ anêņ wapôm tem embatho alalôaniņ kapôlôņiņ loņ. Ma doņtom esau nena nôm takatu ba êbôk hatôm da ma hêv nê eyaņ sa, ma doņtom miņ hêv thêlô sa dokte ami. ¹⁰ Avômalô takatu ba idum ku êmô malak yeņ bô iniņ athêņ mi ek nindum ku nêmbô alalôaniņ loņ êbôk da.

¹¹ *Alim anêņ thalaleņ ma anyô bêņ habôk da hawa ba habitak hayô Loņ Matheņ Anônj Biņ hatôm kambom lomaloma iniņ da. Ma doņtom iniņ leņviņkupik êbôk hêk malak lôņ viyaiņ atu. Ma miņ eyaņ ami. ¹² *Aêņ ba Yisu hawa vovaņ hêk malak lôņ viyaiņ ek indum avômalô nimbitak matheņ hathak yanida anêņ thalaleņ. ¹³ *Aêņ ba alôana ek yani êndôk malak lôņ êņ viyaiņ ek naja anêņ mama atu ba bôk yani hawa. ¹⁴ *Pik êntêk ma tem êmô vauna. Ma doņtom alalô ayabiņ malak lôņ atu ba tem êlêm ba êmô êtôm wak nômbêņ intu sapêņ.

¹⁵ *Yisu hêv i hatôm da. Ba intu alalô nandam anêņ athêņ ba nanêm yeņ êndêņ Wapômbêņ wak nômbêņ intu sapêņ. Ba alalôaniņ ku nanêm yeņ hêk alalô veņiņbôlêk ek nanêm êtôm alalôaniņ da ni êndêņ Wapômbêņ. ¹⁶ *Ba alalô ma avômalô wapôm ba

* 13:4: Ep 5:5 * 13:5: Lo 31:6,8; Jos 1:5 * 13:7: 1Ko 4:16 * 13:9: Lom 14:17 * 13:11: Wkp 16:27 * 13:12: Jon 19:17 * 13:13: Hib 12:2 * 13:14: Hib 11:10,16; 12:22 * 13:15: Sng 50:14,23 * 13:16: Plp 4:18

nandum mavi êndêḡ avômalô vi, êḡ ma Wapômbêḡ lamavi hathak da mavi êḡ. Ba intu alalô miḡ leḡḡpalinḡ wapôm êḡ ami.

17 *Môlônim ḡê bêḡbêḡ idum ku eyabinḡ môlô dahôlômim ma ḡê êḡ tem nenaḡ iniḡ ku lavôḡ êndêḡ Wapômbêḡ. Ba intu nodanô iniḡ abô ba nodovak vibiḡ ek thêlô nindum iniḡ ku lôk leḡḡmavi ma miḡ leḡḡmalainḡ ami. Malainḡ êḡ tem miḡ nêḡ môlô sa ami.

18 *Yêlô kapôlôḡḡḡ miḡ hanaḡ yêlô bêḡ ami ba intu yêlô ayala nena yêlô leḡḡhavinḡ namô batôḡ oyaḡ. 19 Yahanaḡ lôklokwaḡ ek môlô notenḡ mek ek yasôk kethenḡ.

20 *Wapômbêḡ bôk hawa alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu, bok-sipsip anêḡ alaḡ anôḡ vê hêk ḡama hathak thalalenḡ tabô atu ba anêḡ daḡ mi. Ma Wapômbêḡ labali anêḡ ôdôḡ 21 nêḡ môlô auk mavi lôk lôklokwaḡ ek nundum malêla takatu ba yani lahavinḡ ma indum ku êḡ alalô esak Yisu Kilisi ek indum yani lamavi. Athêḡ lôkmaḡḡḡ êndêḡ yani êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Avanôḡ.

22 Aiyaḡ thêlô, yahato kapya bidonḡna iyom. Aêḡ ba yahanaḡ lôklokwaḡ ek môlô nodanô yenaḡ abô katô ek yambatho môlô loḡ.

23 Odaḡô! Alalôaniḡ aiyaḡ Timoti bôk hale yaḡḡ yôv. Ba

yani hayô kethenḡ ma tem yambinḡ yani ba yasôk.

24 Nônêḡ yêlôaniḡ leḡḡmavi êndêḡ môlônim ḡê bêḡbêḡ lôk Wapômbêḡ anêḡ avômalô mathenḡ sapêḡ. Avômalô Itali êv iniḡ leḡḡmavi havinḡ.

25 Wapômbêḡ anêḡ wapôm êḡ imbinḡ môlô lôkthô.

* 13:17: 1Te 5:12 * 13:18: Ap 24:16; 2Ko 1:12 * 13:20: Jer 32:40; Ese 37:26; 1Pi 2:25

Jems anêᶇ kapyā Abô môn

Jems ma Yisu anêᶇ yaᶇ molok. Yani hatō hadêᶇ avômalô Israēl takatu ba êvhaviᶇ Yisu ba êmô pik luvuluvu. Yani lahaviᶇ iniᶇ êvhaviᶇ imbitak lôklokwaᶇ ba hadôᶇ thêlô ek neyabiᶇ i esak malêla takatu ba enaᶇ. Ma hik thô nena êvhaviᶇ anôᶇ ma anêᶇ ku hêk haviᶇ. Ma hanaᶇ nena miᶇ onaᶇ abôma esak avômalô vi ami. Ma hadôᶇ i nena mek ma nôm lôklokwaᶇ anôᶇ.

Hato kapyā êntêk hadêᶇ 50 mena 61 AD la. Ma 62 AD ma ik yani vônô.

Jems anêᶇ lamavi

¹ *Ya Jems, Wapômbêᶇ lo Anyô Bêᶇ Yisu Kilisi iniᶇ anyô ku. Yahato kapyā êntêk hi ek avômalô Israēl ôdôᶇ laumiᶇ ba lahavuju takatu ba êsôv mayaliv ba i êmô luvuluvu anêᶇ pik bêᶇ êntêk lôkthô. Wاكلêvôᶇ mavi!

Malaiᶇ havatho ôêvhaviᶇ loᶇ

² *Aiyaᶇ thêlô, malaiᶇ lomaloma hapôm môlô, êᶇ ma lemimimbi nena nôm takêᶇ ma nôm leᶇiᶇmavi iyom. ³ *Môlô oyala nena malaiᶇ takêᶇ hasôm môlônim ôêvhaviᶇ ba hadum ek numiᶇ lôklokwaᶇ. ⁴ Ma numiᶇ

lôklokwaᶇ endeba ku êᶇ injik anôᶇ ba numbitak êtôm ᶇê talaᶇ ba nundum nômkama sapêᶇ thêthôᶇ iyom ek nômla yaᶇ miᶇ êᶇjêk ami. ⁵ *Môlô te hêv yak hathak auk, êᶇ ma eteᶇ Wapômbêᶇ ma tem nêᶇ. Yani hathak habi anêᶇ wapôm sam hadêᶇ avômalô lôkthô ma miᶇ hatatale i ami. ⁶ Yani atu ba hateᶇ ma nêᶇmimbiᶇ iyom ma miᶇ anêᶇ auk mayaliv ami. Anyô auk mayaliv ma hatôm ᶇᶇwêk budum ba lovak hayuv hi ba halêᶇ. ⁷ Anyô anêᶇ aêᶇ miᶇ laimbi nena tem enja nômlate êlêᶇ anêᶇ Anyô Bêᶇ anêᶇ ami. ⁸ Yani ma anyô auk ju ba hadum nômkama sapêᶇ mayaliv.

ᶇê valu mi lôk ᶇê valu bêᶇ

⁹ Aiyaᶇ mena livôᶇ la atu ba athêᶇ mi hathak nômkama pik ma êmô lôk lamavi. Wapômbêᶇ hayê thêlô hatôm ᶇê lôk athêᶇ bêᶇ. ¹⁰ *Ma ᶇê lôk athêᶇ bêᶇ hathak nômkama pik ma nêᶇmô lôk leᶇiᶇmavi. Wapômbêᶇ hayê thêlô hatôm ᶇê athêᶇ mi ba tem nêᶇnêᶇ yak êtôm kamuᶇ anêᶇ vuak hêv yak. ¹¹ Wak hapup ba habi lôklokwaᶇ ba habôk kamuᶇ ba iniᶇ vuak lôk lêlêyaᶇ mavi hakapok. Ma aêᶇ iyom ᶇê lôk valu bêᶇ idum iniᶇ ku denaᶇ ba ema ma iniᶇ nômkama tem egeleloᶇ.

Wapômbêᶇ miᶇ halôk anyô leᶇ ek nindum kambom ami

* 1:1: Mat 13:55; Ap 15:13; Gal 1:19; 1Pi 1:1 * 1:2: Lom 5:3-5 * 1:3: 1Pi 1:7

* 1:5: Snd 2:3-6 * 1:10: Ais 40:6-7

12 Nê takatu ba imin lôklokwan hathak malain ma Wapômbên lêk lamavi hathak i. Thêlô lovak ba tem neja lôkmala atu ba nêôm êtôm wak nômbên intu sapên êtôm inin vuli. Wapômbên bôk habutin abô ek nêôm êndên nê takatu ba lejin havin yani. 13 Kambomlate min hatôm êndôk Wapômbên la ek indum kambom ami. Ma yani min halôk anyôla la ek indum kambom ami. Ba intu nômlate halôk lem ek undum kambom ma min onan nena, "Wapômbên halôk yalen ami." 14 Mi. Alalôanin thethak ma hatôm etak alim halôk lôm ek nêbôv alim esak ba hakôk alalô lejin ek nandum kambom. 15 Ma thethak ên halumbak bên ba anên anên ma kambom. Ma kambom ên anên palumbak lôkthô ma nâma.

16 Yenan aiyen lôkma anên, noyabin am ek anyôla min esau môlô ami. 17 Wapôm lôk nôm mavi anên sapên ma halôk ba halêm anên le. Kamik Bên atu ba hapesan deda le sapên hêv wapôm mavi takên. Wak lo bôlôvôn inin deda hathak habitak yan da yan da, ma don tom Wapômbên da hamô aên iyom hatôm wak nômbên intu sapên. 18 *Yani anên lahavin ba intu alalô abitak anên nali hathak abô avanên. Hadum aên ek alalô nambitak êtôm anên nôm môn anên ek nômkama vi atu ba hapesan

havin.

Nodanô ba nosopa

19 Yenan aiyen lôkma anên, môlô nodanô katô. Anyôla hanen nômla ma nôôm tinin ba nodanô bônôn ma min lemimmanin ba nonan viyan kethen ami. 20 *Avômalô inin lejinmanin min hatôm eto avômalô ba nimbatak thêthôn êtôm Wapômbên anên lahavin ami. 21 *Aên ba notak nôm lôngôlôn lôk kambom nômbên ên. Ma nôôm yaô ba nobalon Wapômbên anên abô atu ba havatho halôk môlô lon. Abô ên ma hatôm nêôm môlô bulubin.

22 *Ma môlô nodanô abô ên ba nundum anên ku imbin. Olanô oyan, ên ma hatôm osau amda. 23 Anyôla te halanô Wapômbên anên abô ba min hasopa ami ma hatôm ôpatu ba hayê thohavloma halôk liyali. 24 Ma hatak liyali ba hi ma kethen oyan ma lapalin nena yanida ma aisê. 25 *Ma don tom ôpatu ba hatitin balabun mabun ên ma min lapalin ami ma indum êtôm atu ba hanen, ên ma Wapômbên tem nêôm mek ek anên ku sapên. Balabun mabun ên hêv alalô vê hêk kambom anên lôklokwan.

26 *Anyôla hanen nena hasopa Wapômbên ma don tom min hayabin abôlêk ami, ên ma hasau yanida ba nômkama sapên atu ba hadum ek esopa Wapômbên ma nôôm oyan.

* 1:18: Jon 1:13 * 1:20: Sav 7:9 * 1:21: Kol 3:8; 1Pi 2:1 * 1:22: Mat 7:26; Lom 2:13 * 1:25: Lom 8:2; Jem 2:12 * 1:26: Sng 141:3

27 Lemhaviņ osopa Kamik Wapômbêņ ek êņjê mólô êtôm nô mabuņ thêthê mavi, êņ ma nundum aêntêk. Noyabiņ avômena bilak lôk avi tôp esak iniņ malaiņ. Ma noyabiņ amda ek pik malim miņ esak mólô ami.

2

Noyabiņ avômalô sapêņ esak auk doņtom

1 *Yenaņ aiyaņ thêlô, alalô aêvhaviņ alalôaniņ Anyô Bêņ Yisu Kilisi, yani ma deda lôkmaņgiņ anôņ. Ba intu noyabiņ avômalô sapêņ esak auk doņtom ma miņ nônêm ñê lôk athêņ bêņ liņ ma nosale ñê lôk athêņ mi thô ami.

2 Odaņô. Anyôla halêm hêv yeņ haviņ mólô ba hik kwêv mabuņ anôņ lôk mote gol. Ma anyô siv lôk nômkama mabô habitak hayô haviņ.

3 Êņ ma mólô ôêv athêņ bêņ hadêņ anyô lôk kwêv mabuņ ba onaņ, “Ôlêm ômô loņ mavi êntêk.” Ma onaņ hadêņ anyô siv nena, “Umiņ loņ intu” mena “Ôndôk ômô biņ.”

4 Mólô udum aêņ ma hatôm ovak avômalô vose hi ôdôņ ju ba udum abô lokbaņ hathak i.

5 *Yenaņ aiyaņ lôkma anôņ, nodañô katô. Avômalô takatu ba avômalô pik êyê nena ñê siv ma Wapômbêņ bôk hatak i yôv ek nimbitak ñê lôkmaņgiņ hathak iniņ êvhaviņ ba tem

nêm athêņ bêņ êndêņ i ek nêmô anêņ loņ lôkliņyak êtôm bôk habutiņ abô ek nêm êndêņ ñê takatu ba leņiņhaviņ yani. Aêņ e? 6 Ma doņtom ôpôlik ek ñê siv. Ma opalê hathak hêv malaiņ hadêņ mólô ba havôv mólô hi loņ idum abô? Ñê siv e? Mi, ñê valu bêņ iyom. 7 Ma thêlô êņ iyom intu enaņ abôma hathak unim alaņ Kilisi ba ibuliņ anêņ athêņ mavi.

8 *Ma alalôaniņ kiņ Wapômbêņ anêņ abô balabuņ te hanaņ hêk anêņ kapya nena, “Lemimbiņ avômalô êtôm atu ba lemhaviņ oda”. Udum aêņ ma mavi. 9 *Ma doņtom ôêv ñê lôk athêņ bêņ liņ ma ôpôlik hathak ñê athêņ mi, êņ ma udum kambom ba balabuņ hik thô nena mólô ma ñê ômô abô balabuņ lu. 10 *Ma ôpatu ba hayabiņ balabuņ sapêņ ma doņtom hêv yak hathak bute, êņ ma habuliņ abô balabuņ lôkthô. 11 *Ôpatu ba hanaņ nena, “Miņ undum sek imbiņ anyô yaņ yanavi ami” lôk hanaņ haviņ nena “Miņ nuņgwik anyô vônô ami.” Ba intu miņ hudum sek haviņ anyô yaņ yanavi ami ma doņtom huik anyô vônô, êņ ma hômô abô balabuņ lu.

12 *Aêņ ba malêla takatu ba udum lo onaņ ma lemimimbi nena Wapômbêņ tem indum abô esak balabuņ takatu ba

* 2:1: Ap 10:34; Jem 2:9 * 2:5: 1Ko 1:26-28 * 2:8: Mat 19:19; Gal 5:14

* 2:9: Lo 1:17 * 2:10: Wkp 19:37; Nam 20:7-12,24; Mat 5:19 * 2:11: Kis

20:13-14; Lom 13:9 * 2:12: Gal 6:2; Jem 1:25; 1Pi 2:16 * 2:13: Mat 5:7; 18:32-35

hêv alalô vê hêk kambom anêᶇ lôklokwaᶇ. ¹³ *Ma miᶇ hôêv kapôlôm ek avômalô vi ami, êᶇ ma waklavônᶇ nindum abô ma Wapômbêᶇ tem miᶇ nêᶇ kapô ek o ami. Ma doᶇtom hôêv kapôlôm ek avômalô vi, êᶇ ma tem Wapômbêᶇ nêᶇ kapô ba nêᶇ môlô vê êᶇjêk loᶇ nindum abô.

Êvhaviᶇ anêᶇ ku mi, êᶇ ma ᶇama

¹⁴ Yenaᶇ aiyaᶇ thêlô, anyô te hanaᶇ nena yani ma anyô hêvhaviᶇ ma doᶇtom miᶇ hadum mavi ami, êᶇ ma mavi e? Mi. Êvhaviᶇ anêᶇ aêᶇ tem nêᶇ yani bulubiᶇ e? Mi. ¹⁵ *Aiyaᶇ te mena livônᶇ late nôᶇm lôk sôp mi ba hêv i sêkêya. ¹⁶ Ma môlô te hanaᶇ hadêᶇ yani nena, “Nu lôk lemmavi, upuk sôp lôk noᶇgwaᶇ nôᶇm.” Ma doᶇtom miᶇ hôêv yani sa ami, êᶇ ma mavi aisê? ¹⁷ Ma aêᶇ iyom ma êvhaviᶇ atu ba hêk wavo ma ku mi, êᶇ ma ᶇama.

¹⁸ *Ma doᶇtom anyô late hanaᶇ nena, “Avômalô vi idum ku ma vi êvhaviᶇ iyom, ma luv i ma hatôm.” Ma doᶇtom yahananaᶇ nena, “Ya miᶇ hatôm yaᶇgê êvhaviᶇ atu ba ku mi ami. Ba intu tem yaᶇgik yenaᶇ yahêvhaviᶇ thô esak yenaᶇ ku.”

¹⁹ Môlô ôêvhaviᶇ nena Wapômbêᶇ doᶇtom iyom hamô ba intu osoᶇ nena unim ôêvhaviᶇ ma anêᶇ ku mi ma hatôm e? Auk êᶇ ma auk

mavi, ma doᶇtom miᶇ osoᶇ nena auk êᶇ intu mavi ek o ami. Mi, ᶇgôk eyala auk êᶇ haviᶇ, ma doᶇtom thêlô ma Wapômbêᶇ anêᶇ ᶇê kambom ba intu êkô ba elowaliᶇ.

²⁰ Môlô ᶇê auk thôᶇôthôᶇ, lemimhaviᶇ noyala nena êvhaviᶇ atu ba hêk wavo ma anêᶇ ku mi, êᶇ ma nôᶇ oyaᶇ e? ²¹ *Lemimimbi alalôaniᶇ bumalô Ablaham. Yani bôk hêv nakaduᶇ Aisak hatôm da hayô hêk loᶇ êbôk da. Yani hadum ku êᶇ ba intu Wapômbêᶇ hanaᶇ nena yani ma anyô thêthôᶇ, aêᶇ e?

²² *Intu êᶇ, Ablaham anêᶇ hêvhaviᶇ lôk anêᶇ ku idum ku haviᶇ i. Ma anêᶇ ku hadum ba anêᶇ hêvhaviᶇ hik anôᶇ. ²³ *Êᶇ ma habitak hatôm Wapômbêᶇ anêᶇ kapya hanaᶇ, “Ablaham hêvhaviᶇ Wapômbêᶇ ba intu hayê yani nena anyô thêthôᶇ.” Ma halam yani nena anêᶇ anyô môlô. ²⁴ Aêᶇ ba oyala nena ôpatu ba hêvhaviᶇ lôk hadum anêᶇ ku haviᶇ ma Wapômbêᶇ halam yani nena anyô thêthôᶇ. Ma miᶇ hanaᶇ abô êᶇ hathak ôpatu ba hêvhaviᶇ iyom ma anêᶇ ku mi ami.

²⁵ *Ma lemimimbi avi sek waliliᶇ Lahap imbiᶇ. Yani ma aêᶇ iyom. Hawa Israeᶇ iniᶇ ᶇê êyê loᶇ vani ba hêv i sa ek elom buyaᶇ ba i. Yani hadum ku êᶇ ba intu Wapômbêᶇ halam yani nena avi thêthôᶇ. ²⁶ Kupik atu ba

* 2:15: 1Jon 3:17 * 2:18: Gal 5:6 *

* 2:23: Stt 15:6; 2Sto 20:7; Ais 41:8 *

* 2:21: Stt 22:9-12 * 2:22: Hib 11:17-18

* 2:25: Jos 2:1-21; Hib 11:31

auk lôkmala miŋ hamô ami, êŋ ma ŋama. Ma êvhaviŋ atu ba anêŋ ku mi ma ŋama aêŋ iyom.

3

Oyabiŋ vembôlêk mavi

¹ Aiyaŋ thêlô, alalô nay-ala nena Wapômbêŋ tem indum abô lôklokwaŋ ek yêlô atu ba adôŋ avômalô hathak êvhaviŋ. Ba intu miŋ môlô bêŋ anôŋ nundum ek numbitak ŋê êdôŋ avômalô ami.

² Alalô lôkthô athak avak i silili ba adum kambom lomaloma. Anyôla miŋ havak i silili hathak anêŋ abô ami, êŋ ma yani mabuŋ anôŋ ba hatôm eyabiŋ liŋkupik sapêŋ.

³ Odaŋô. Avômalô ethak etak nôŋm yaônate hapalaŋaniŋ hêk bokhos abôlêk ek êvôv hamô yak ma bok bêŋ êŋ hasopa iniŋ leŋiŋhaviŋ. ⁴ Ma nômla yaŋ ma yeŋ ŋgwêk. Yeŋ ŋgwêk ma nômbêŋ ma lovak bêŋ hayuv ma hathak hasisuŋ yeŋ êŋ ba hi. Ma doŋtom nôŋm yaôna anôŋ te hêk dômlokwaŋ ek havusiŋ hi loŋ atu ba alaŋ lahaviŋ ni.

⁵ Ma aêŋ iyom veŋbôlêk ma nôŋm yaôna ek leŋviŋkupik. Ma doŋtom hatôm indum ku bêŋ lomaloma.

Lemimimbi nena atum yaôna hatôm esaŋ ba êmbôk kamuŋ bêŋ anôŋ. ⁶ *Ma veŋbôlêk ma hatôm atum. Veŋbôlêk êŋ ma hayô siŋ hathak kambom lomaloma ba halumbak bêŋ ba hadum leŋviŋkupik sapêŋ habitak lelaik. Atum êŋ halêm anêŋ

loŋ atum da hamô ba intu hatôm esaŋ alalôaniŋ lôkmala sapêŋ, lêk êntêk êŋ endeba êyô anêŋ daŋ.

⁷ Avômalô ethak ewa menak lo umya ma alim ŋgwêk lôk alim lomaloma ba eyabiŋ ba êmô tiŋiŋ. ⁸ *Ma doŋtom anyô late miŋ hatôm eyabiŋ abôlêk ek ênjêk tiŋiŋ ami. Mi, kambom hapipiyap hêk abôlêk ba hatôm siniŋ habôk avômalô vônô.

⁹ Alalô êv yeŋ hathak veŋiŋbôlêk hadêŋ alalôaniŋ Kamik Anyô Bêŋ. Ma veŋiŋbôlêk doŋtom êŋ iyom intu hanan ek Wapômbêŋ imbuliŋ avômalô takatu ba yani hapesan i hatôm yanida.

¹⁰ Veŋiŋbôlêk doŋtom êŋ iyom intu habô Wapômbêŋ lôk hanan abôma haviŋ. Aiyaŋ thêlô, êŋ ma kambom anôŋ.

¹¹ Naŋ lôk ŋgwêk hatôm nede valu abyana te e? Mi anôŋ.

¹² Aiyaŋ thêlô, ŋgwêk miŋ hatôm nêŋm naŋ mavi êndêŋ alalô ami. Ma ŋgôbêŋ miŋ hatôm injik êtôm sabo ami. Ma yak te miŋ hatôm injik êtôm ŋgôbêŋ ami. Mi anôŋ.

Auk mavi halêm anêŋ Wapômbêŋ

¹³ Môlô opalê atu ba lôkauk bêŋ ba hayala Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ? Injik anêŋ auk mavi êŋ thô esak anêŋ kobom thêthôŋ lôk ku takatu ba hadum ba hamô malinŋyaô.

¹⁴ Ma doŋtom lemdaŋ hathak athêŋ bêŋ hêk kapôlôm ba hudum ek osale anyô vi

* 3:6: Mat 12:36-37; 15:11,18-19 * 3:8: Lom 3:13

thô ba ômôn, ên ma min
ômbô o ba onan nena hosopa
abô avanôn ami. Ên ma
hona abôyan ba hubulin
abô avanôn. ¹⁵ Auk ên ma
auk pik lôk kapôlôn bô ba
halêm anên Sadan. Ma min
halêm anên leŋ ami. ¹⁶ Lon
atu ba kobom ethale anyô
vi thô lôk leŋdan hathak
athên bêŋ hêk, ên ma tem
ôpôm nena nômkama sapên
hamô mayaliv ma kambom
lomaloma hêk haviŋ.

¹⁷ Ma doŋtom auk atu ba
halêm anên leŋ ma mabuŋ
anôn. Auk ên hadum ek
avômalô nêmo yôhok imbiŋ
i lôk netauvin i ma nêwê abô
vibiŋ, ma nênem kapôlônŋiŋ
lôk nindum ku mavi loma-
loma, ma nindum kobom
doŋtom êndên avômalô lôkthô
ma nesopa thêlôda iniŋ abô
sapên. ¹⁸ *Avômalô yôhok
takatu ba ethak idum ek
avômalô nêmo yôhok imbiŋ i
ma hatôm evatho iniŋ yanvêk
ba hik anôn, ên ma kobom
thêthôn mavi lomaloma.

4

*Anyô lahaviŋ nômkama pik
ma hatôm hik vovak hadên
Wapômbên*

¹ *Malê te hadum ba môlô
lemimŋaŋa ba uik vovak
haviŋ am? Nôm takên halêm
anên unim thethaŋak takatu
ba ibisok ek nundum kam-
bom lomaloma e? Intu ên.
² Môlô lemimhaviŋ nômlate
atu ba mi hêk môlô. Ba intu

môlô malemimkik hathak
nôm ên ba uik anyô vônô ma
doŋtom min owa ami. Ên
ma hadum môlô lemimŋaŋa
ba uik vovak hathak. Môlô
min onan hik Wapômbên liŋ
ami ba intu min owa ami.
³ Ma onan hik yani liŋ hathak
nômlate ma min othak owa
ami eka? Unim auk ma
lokban ba lemimhaviŋ noja
ek injik unim thethaŋak vônô
iyom. Ba intu yani havasiŋ
nôm ên ek môlô.

⁴ *Môlô ma hatôm avômalô
takatu ba idum sek waliliŋ
ba êpôlik ek Wapômbên ma
evalon nômkama pik majaŋ.
Odanô! Opalêla takatu ba
leŋiŋhaviŋ nômkama pik ma
pik anên nê môlô ba hatôm
ik vovak hadên Wapômbên.
⁵ Wapômbên anên abô te bôk
hanaŋ nena, “Wapômbên
madaluk ladaŋ hathak auk
lôkmala atu ba hêv hadên
alalô.” Hoson nena abô ên ma
nôm oyan e? Mi anôn! ⁶ *Ma
Wapômbên lahaviŋ nê alalô
sa ba intu habi anên wapôm
sam bêŋ anôn hadên alalô.
Hatôm anên kapy a hanaŋ
nena,

“Wapômbên havasiŋ ek nê
êbôi ma hêv wapôm ek
nê etauvin i.” *Gutpela
Sindaun 3:34*

⁷ *Aên ba nodovak
Wapômbên. Ma nobasiŋ am
ek Sadan, ên ma tem yani
etak môlô ba êsôv. ⁸ *Ma
unu bidon ek Wapômbên
ma tem yani êlêm bidon ek

* 3:18: Mat 5:9; Hib 12:11 * 4:1: Lom 7:23 * 4:4: Lom 8:7; 1Jon 2:15

* 4:6: 1Pi 5:5 * 4:7: Ep 6:12 * 4:8: Ais 1:16; Sek 1:3; Mal 3:7

môlô. Ma môlô nê takatu ba udum kambom, nusik bahemim ek nundum mavi. Ma môlô nê auk ju, notak auk yaŋ ek unim kapôlômim imbitak mabuŋ mavi. ⁹ Ma lemimimbi môlônim kambom ba nodan lôk lemim-malaiŋ. Ma miŋ nomalik lôk lemmavi ami. Mi, kapôlômim malaiŋ ba nodan asêŋ malêŋ. ¹⁰ *Notauiŋ am ênjêk Anyô Bêŋ ma, ma tem êsô môlô liŋ.

Miŋ nonan abôma esak anyô vi ami

¹¹ Aiyaŋ thêlô, miŋ nonan abôma esak môlôviyaŋ ami. Môlô takatu ba onan abôma hathak môlôviyaŋ mena otatale môlôviyaŋ, êŋ ma hatôm onan abôma lo otatale abô balabuŋ. Ma otatale abô balabuŋ, êŋ ma miŋ osopa abô balabuŋ êŋ ami. Mi, ubitak hatôm abô balabuŋ anêŋ alaŋ. ¹² *Ma doŋtom abô balabuŋ anêŋ alaŋ ma doŋtom iyom. Yani êŋ iyom hatôm indum abô ek anêŋ mavi nêôm ma anêŋ kambom nêmbini. O opalê ba honan avômalô iniŋ kambom bêŋ?

Miŋ nobam amda ami

¹³ *Odanô katô! Môlô takatu ba onan, “Yaô mena yamuŋ la ma tem yêlô ana malak bêŋ te ek nandum ku valu êtôm sondabêŋ te êmô loŋ êŋ ek napôm valuselen bêŋ.” ¹⁴ *Aisê ka onan aêŋ? Oyala nôm atu ba tem

imbitak e? Mi, ôthôŋ nôm atu ba tem imbitak êndêŋ yamuŋ! Ma môlônim lôkmala ma hatôm atum yova atu ba hamô dokte iyom ma tem mi. ¹⁵ Aêŋ ba mavi ek môlô nonan aêntêk, “Anyô Bêŋ anêŋ lahaviŋ, êŋ ma tem yêlô namô lôkmala ba nandum nôm takatu ba leŋŋhabi ek nandum.” ¹⁶ Ma doŋtom môlô othak ôbôam ba obam am. Êŋ ma kambom. ¹⁷ *Aêŋ ba opalê atu ba hayala kobom mavi ma doŋtom miŋ hadum ami, êŋ ma hadum kambom.

5

Nê lôk nômkama bêŋ nôkô ek am

¹ Môlô avômalô lôk nômkama bêŋ, odanô katô! Malaiŋ lomalomama tem êpôm môlô ba intu nodan asêŋ malêŋ. ² *Môlônim nômkama sapêŋ lêk hapalê ma didu lêk edabêŋ unim kwêv lo sôp ba hatitip ³ ma da lêk hathan unim gol lo seleva. Ma da êŋ tem imbitak êtôm atum ek esaŋ môlô lemvimkupik lôk injik môlônim kambom thô. Waklavôŋ pik lo leŋ anêŋ dan lêk habobo, ma doŋtom ôvôlô nômkama denan. ⁴ *Lemimimbi esak unim nê ku takatu ba idum ku êmô unim ku kapô. Miŋ ôêv i vuli hatôm iniŋ ku ami ba iniŋ asêŋ hi hapôm Anyô Bêŋ Lôklokwan Lôkthô Anêŋ Ôdôŋ ba lêk halaŋô

* 4:10: Jop 5:11; 1Pi 5:6 * 4:12: Lom 2:1; 14:4 * 4:13: Luk 12:18-20

* 4:14: Sng 39:5,11; Snd 27:1 * 4:17: Luk 12:47 * 5:2: Mat 6:19 * 5:4:

Lo 24:14-15 * 5:5: Luk 16:25

yôv. ⁵ *Môlô ômô pik ma osopa unim lemimhaviņ lôk thethanak ba oañ nôm bêņ hatôm etak bok halôk balam lukmuk ba êthôņ iniņ waklavôņ nijik i vônô lêk habobo. ⁶ Môlô othak udum abô ek nijik ñê thêthôņ vônô ma miņ êwê kambom êņ viyaņ ami.

Ôpôm malaiņ ma nômô maliņyaô

⁷ *Aêņ ba aiyaņ thêlô, nômô maliņyaô ma noyabiņ Anyô Bêņ anêņ endelêm. Lemimimbi ñê takatu ba evatho nômkama halôk ku kapô. Thêlô êmô maliņyaô ba eyabiņ ôthôm lo wak ek nindum iniņ ku vêmam. Êņ ma tem nôm indumbak ba injik anôņ mavi. ⁸ *Ma nômô maliņyaô aêņ iyom ma nobatho kapôlômim loņ. Anyô Bêņ anêņ waklavôņ endelêm lêk habobo.

⁹ Aiyaņ thêlô, miņ kapôlôņ diņdiņ esak am ami ek Anyô Bêņ miņ indum abô esak môlô ami. Odaņô, balabuņ anêņ alaņ lêk hamiņ unyak abôlêk yôv ek nundum abô!

¹⁰ Aiyaņ thêlô, lemimimbi plopet taksêbôk ba enaņ abô hathak Anyô Bêņ anêņ athêņ. Ewa vovaņ ma doņtom êmô maliņyaô. ¹¹ *Ma avômalô takatu ba ewa malaiņ ba imiņ lôklokwaņ ma ayala nena thêlô ewa Wapômbêņ anêņ mek mavi. Ma bôk olaņô Jop anêņ kukuthiņ

e? Hawa malaiņ bêņ ma doņtom hamiņ lôklokwaņ. Anyô Bêņ ma anyô lahiki lôk kapô malaiņ hathak anêņ avômalô ba intu haveņ yam ma hadum mavi hadêņ yani.

Miņ alalô nanaņ avanôņ biņ dake ami

¹² *Aiyaņ thêlô, nômbêņ ma aêntêk. Miņ nonaņ nena avanôņ biņ dake esak leņ lo pik mena nômla ek embatho unim abô loņ ami. Mi, hudum aêņ, êņ ma yakô osau ba tem Anyô Bêņ nêm vovaņ êndêņ o. Ba intu honaņ nena tem undum nômlate, êņ ma undum êtôm atu ba honaņ. Ma hôdô ek undum, êņ ma onaņ nena mi ek miņ undum ami.

Ñê êvhaviņ iniņ mek ma lôklokwaņ

¹³ Malaiņ la hapôm môlô te, êņ ma eteņ mek. Ma môlô te lamavi, êņ ma nêm yeņ ek êmbô Wapômbêņ. ¹⁴ *Ma môlô te hapôm lijiņ, êņ ma endam avômalô êvhaviņ iniņ avaka ek neteņ mek êyô yani vôv lôk nisik esak nôm lêņlêņ esak Anyô Bêņ anêņ athêņ.

¹⁵ *Ma iniņ mek atu ba eteņ lôk êvhaviņ ma tem indum ôpêņ mavi ma Anyô Bêņ tem êsô yani liņ. Ma bôk hadum kambom la, êņ ma tem Anyô Bêņ nêm anêņ kambom êņ vê. ¹⁶ Ba intu môlô tomtom nonaņ unim kambom bêņ imbiņ am ma noteņ mek esak am ek numbitak mavi.

* 5:7: Lo 11:14; Jer 5:24

* 5:8: Lom 13:11-12; 1Pi 4:7

* 5:11: Kis 34:6; Jop

1:21-22; 2:10; Sng 103:8

* 5:12: Mat 5:34-37

* 5:14: Mak 6:13

* 5:15:

Mat 17:18-20

Anyô thêthôᶇ anêᶇ mek ma lôklokwaᶇ ba tem injik anôᶇ.

¹⁷ *Lemimbi plopet Elia. Yani ma anyô hatôm alalô. Lavidonᶇ ba hateᶇ mek ek miᶇ ôthôm injik ami, êᶇ ma ôthôm miᶇ hik ami hatôm sondabêᶇ lô ma wata te. ¹⁸ *Vêᶇ ma hateᶇ mek hathak loᶇbô ma ôthôm hik ba nômkama pik hik anôᶇ mavi.

Ôpatu ba hêv yak ma noja yani esak loᶇbô

¹⁹ *Yenaᶇ aiyaᶇ thêlô, môlô te hêv yak hathak abô avanôᶇ ba môlô te hawa ôpêᶇ hatup, ²⁰ *êᶇ ma lemimimbi nena, “Ôpatu ba hêv anyô hadum kambom te anêᶇ auk sa ek hatak anêᶇ kambom, êᶇ ma hêv ôpêᶇ vê hêk ᶇama ma haluviᶇ anêᶇ kambom bêᶇ anôᶇ.”

* 5:17: 1Kinᶇ 17:1; 18:1
Snd 10:12; 1Pi 4:8

* 5:18: 1Kinᶇ 18:42-45

* 5:19: Gal 6:1

* 5:20:

Pita anêṅ kapyā mōṅ Abô mōṅ

Pita ma Yisu anêṅ aposel lauminṅ ba lahavuju takatu te. Hato kapyā êntêk ek embatho nê êvhavinṅ takatu ba avômalô vi êv malainṅ lomaloma hadêṅ i loṅ. Ma hato ek injik loṅôndê atu ba Wapômbêṅ lahavinṅ nê êvhavinṅ nesopa. Hato ek avômalô Israeḷ lôk avômalô loṅ buyanṅ havinṅ.

Hato kapyā êntêk hadêṅ 64 AD la.

Pita anêṅ lamavi

¹ Ya Pita, Yisu Kilisi anêṅ aposel, yahato kapyā êntêk hadêṅ Wapômbêṅ anêṅ avômalô takatu ba bôk ḥalam i yôv ba êsôv mayaliv ba i êmô loṅ luvuluvu anêṅ Pontus lo Galesia ma Kapadosia lo Esia ma Bitinia. ² *Wakamik Wapômbêṅ bôk hayala môle lôkthô ba bôk ḥalam môle yôv. Ma Lovak Mathenṅ hadum ba ubitak mathenṅ ma bôk hapaliv Yisu anêṅ thalalenṅ ek nosopa Wapômbêṅ. Ma wapôm lôk labali êmbôlô môle kapôlômim sinṅ.

Alalô aêv maleṅinṅ ek naja bulubinṅ

³ Nambô Wapômbêṅ alalôaniṅ Anyô Bêṅ Yisu Kilisi anêṅ Lambô Wapômbêṅ. Yani hêv kapô ek alalô bêṅ anôṅ ba hik Yisu Kilisi liṅ hêk ṅama

ek embathu alalô esak loṅbô ek naminṅ lôklokwanṅ ba nanêm maleṅinṅ ⁴ *ek naja lôkmala atu ba ṅama lôk lelaik mi ba miṅ hatôm ekapok ami. Ma yani hayabinṅ lôkmala êṅ hamô malak leṅ. ⁵ *Alalô aêvhavinṅ ba intu anêṅ lôklokwanṅ hakalabu alalô sinṅ ek nêm alalô bulubinṅ endeba pik lo leṅ anêṅ daṅ ma avômalô sapêṅ tem nêgê. ⁶⁻⁷ *Aêṅ ba môle lemimmavi anêṅ dôêṅ. Gol ma pulusikna ba tem mi. Ma atum hathanṅ gol êṅ ek injik anôṅ thô. Ba êvhavinṅ anêṅ mavi hamôṅ ek gol. Ba intu malainṅ lomaloma hamô vauna ba hadum ek injik unim ôêvhavinṅ anêṅ anôṅ thô ek Yisu endelêm ma tem nêm môle athêṅ bêṅ lôk deda lôkmanṅinṅ ma nêm môle liṅ. ⁸⁻⁹ *Môle lemimhavinṅ Yisu ba ôêvhavinṅ yani ma donṅtom miṅ bôk ôyê yani ami. Ma lêk owa êvhavinṅ anêṅ anôṅ ma bulubinṅ atu ba Wapômbêṅ tem nêm êndêṅ môle. Ba intu lêk môle lemimmavi anôṅ ba ôbôam.

¹⁰ *Sêbôk ma plopet enanṅ abô hathak wapôm atu ba tem êlêm êndêṅ môle. Ma bulubinṅ êṅ, ma thêlô leṅinṅhabi lôklokwanṅ lôk êbôlêm auk hathak. ¹¹ *Ma Kilisi anêṅ Lovak Mathenṅ atu ba hamô thêlôninṅ kapôlôninṅ hik auk thô hadêṅ i ba hananṅ hathak vovanṅ takatu ba tem Kilisi

* **1:2:** Lom 8:29; 2Te 2:13 * **1:4:** Kol 1:12 * **1:5:** Jon 10:28; 17:11 * **1:6-7:**

Snd 17:3; Sek 13:9; Mal 3:3; Jem 1:2-3; 1Pi 5:10 * **1:8-9:** Jon 20:29; 2Ko 5:7

* **1:10:** Mat 13:16-17 * **1:11:** Sng 22; Ais 53; Luk 24:26-27

enja vēm ka enja athêṅ lōkmanḡiṅ embeṅ yam. Ma plopet êbōlēm auk hathak wak alēte intu nôm êṅ tem imbitak ba imbitak aisê? ¹²Ma hik abō takêṅ thō hadêṅ plopet nena ku taksêbōk bōlada idum ma miṅ idum ek nēm thêlōda iyom sa ami. Mi. Nēm alalō lōkthō sa. Ma doṅtom lêk hêv Lovak Matherṅ anêṅ leṅ ba halēm ek enaṅ Wapōmbêṅ anêṅ Abō Mavi takêṅ lōkthō bêṅ êndêṅ mōlō. Ma aṅela vovaṅ ek neja auk takêntêk imbiṅ.

Nômô mathenṅ

¹³Ba intu nōpōpêk am lōk nupuk am loṅ ma malem endahaliṅ Yisu Kilisi anêṅ waklavōṅ atu ba tem endelēm ek noja wapōm atu ba tem nēm êndêṅ mōlō. ¹⁴⁻¹⁶*Mōlō nômô êtōm avōmena takatu ba ethak esopa abō hatōm bōk eto nena,

“Ya mathenṅ. Ba intu nômô mathenṅ.” *Wok Plis 11:44-45*

Yani ma mathenṅ. Aêṅ ba mōlō nômô mathenṅ êtōm yani atu ba dalam mōlō. Ma miṅ nosopa thethaṅak êtōm sêbōk atu ba mōlō ṅê auk mi ami.

¹⁷*Pik êntêk ma hatōm unyak kudum iyom ba unim unyak anōṅ ma hamō buyaṅ. Aêṅ ba ôpatu ba olam nena Wakamik intu nômô tiṅiṅ êmō yani vibinṅ ek malê nena yani hathak hatitiṅ avōmalō lōkthō iniṅ ku ba

miṅ hathale ṅê loṅ buyaṅ thō ma hêv anêṅ avōmalō liṅ ami. Mi. ¹⁸⁻¹⁹*Libumi iniṅ bōk lo loṅ sêbōk ba esopa ma miṅ hik anōṅ mavi ami. Ma doṅtom lêk oyala nena Wapōmbêṅ hapole mōlō vê hathak Kilisi anêṅ thalalenṅ atu ba anêṅ vuli bêṅ ba hatōm boksipsip atu ba anêṅ kambom lo palê mi lōk miṅ hapole mōlō hathak nôm pulusikna hatōm seleva lo gol ami. ²⁰*Sêbōk atu ba epesaṅ pik ma Wapōmbêṅ dalam Kilisi. Ma doṅtom lêk pik lo leṅ anêṅ daṅ ba Wapōmbêṅ bōk hik yani thō yōv ek nēm mōlō sa. ²¹*Yani iyom intu hik Kilisi liṅ hêk ṅama ba hêv athêṅ lōkmanḡiṅ hadêṅ yani ek mōlō nōnêmbinṅ lōk nōnêmbimim êndêṅ Wapōmbêṅ. Aêṅ ba Kilisi intu hadum ba mōlō ôêvhavinṅ Wapōmbêṅ.

²²⁻²⁵*Mōlō bōk osopa Wapōmbêṅ anêṅ abō avanōṅ lōk ôvōkwiṅ am yōv. Ma lêk mōlō lemimhavinṅ mōlōviyaṅ katō anōṅ. Ma Wapōmbêṅ anêṅ abō anêṅ lōkmala hamō ba tem êmō wak nōmbêṅ intu sapêṅ. Ma hadum ku ba havathu mōlō hathak loṅbō. Ma anêṅ vêk atu ba mōlō upup habitak miṅ vêk ṅama ami ma mi anōṅ. Yaṅ vêk êṅ intu ida hamō lōkmala wak nōmbêṅ intu sapêṅ hatōm bōk eto nena,

“Anyō lōkthō ma hatōm kavik

* **1:14-16:** Wkp 19:2; 20:7; Mat 5:48; Lom 12:2; Ep 2:3; 4:17-18 * **1:17:** Lom

2:11; ALK 2:23 * **1:18-19:** Ap 20:28; Hib 9:12-14 * **1:20:** Ep 1:4; 2Ti 1:9-10

* **1:21:** Jon 14:6; Lom 5:1-2 * **1:22-25:** Ais 40:6-8; Jon 13:34; Lom 12:10

dahô,
 ma iniñ lôkmañgiñ ma
 hatôm thiliñ vuak;
 kavik dahô hakapok
 ma thiliñ vuak êv yak
 ma doñtom Anyô Bêñ anêñ
 abô tem ida êmô aêñ
 wak nômbêñ intu
 sapêñ.” *Aisaia 40:6-8*
 Aêñ ba lemimimbiñ am lôk
 nôñêm kapôlômim êndêñ am.
 Ma abô êñ iyom intu bôk anañ
 hadêñ môlô yôv.

2

1 *Ba intu nôñêm nôñêm
 lomaloma takêntêk vê. Siniñ,
 abôyañ, iluviñ auk kam-
 bom hathak auk thêthôn,
 leñdañ, lôk etatale anyô yañ.
 2-3 *Môlô bôk osaê Anyô Bêñ
 anêñ va nena vasiñ. Aêñ
 ba nupipiyap ek nunum
 sum atu ba mabuñ anôñ
 halêm anêñ Wapômbêñ hatôm
 amena lukmuk atu ba evathu
 ek môlô nundumbak esak
 bulubiñ.

*Alalô ma hatôm valu
 lôkmala ek nedav unyak
 mathen*

4-5 *Yani ma valu lôkmala
 atu ba avômalô êpôlik
 hathak. Ma doñtom yani
 ma Wapômbêñ anêñ payeñ
 anôñ atu ba halam. Ma môlô
 hatôm valu lôkmala êñ haviñ
 ba nôlêm êndêñ yani ek endav
 anêñ unyak mathen êñ esak
 môlô. Ba lêk ubitak anêñ
 nê êbôk da mathen ek nôbôk
 anêñ da. Da takêñ ma Yisu
 Kilisi anêñ ku ba Wapômbêñ

hawa lôk lamavi. 6 *Hatôm
 bôk eto halôk Wapômbêñ
 anêñ kapy aêntêk,

“Ôngô. Bôk yahadô valu
 lôklokwañ te hamô
 Saion
 ba tem embalon unyak
 lonj.

Yada yahatak hatôm payeñ
 anôñ.

Ma ôpatu ba hêvhaviñ yani
 ma tem miñ nêñêm
 mama êndêñ yani ami.
 Mi anôñ.” *Aisaia 28:16*

7 *Aêñ ba môlô vi lêk ôêvhaviñ
 ba ôyê valu êñ hatôm payeñ
 anôñ. Ma vi miñ êvhaviñ ami
 ba intu Wapômbêñ anêñ abô
 hanañ nena,

“Valu atu ba nê elav unyak
 êpôlik hathak,
 ma lêk habitak landiñ anôñ.”
Kapy Yey 118:22

8 *Ma abô yañ hanañ nena,
 “Valu yaôna te ek ende anyô
 liliñ ba imbi i pônêñ
 lôk valu bêñ te ek nembak
 sisilimbiñ ba nêñêm
 yak.” *Aisaia 8:14*

Nê takatu ba êdô Wapômbêñ
 anêñ abô ma tem indum ba
 thêlô nêñêm yak.

9 *Ma doñtom môlô ma
 avômalô takatu ba bôk
 Wapômbêñ halam yôv. Môlô
 ma kiñ anêñ nê êbôk da lôk
 avômalô ôdôn mathen. Yani
 bôk halam môlô ba otak mo-
 mañiniñ ba ôlêm umiñ anêñ
 deda lôkmañgiñ anôñ kapô.
 Aêñ ba môlô ma Wapômbêñ
 anêñ avômalô takatu ek

* 2:1: Ep 4:22; Jem 1:21

* 2:2-3: Sng 34:8

* 2:4-5: Ep 2:21-22; ALK 1:6

* 2:6: Ais 28:16; Ep 2:20

* 2:7: Sng 118:22

* 2:8: Ais 8:14

* 2:9: Lo

7:6; 14:2; Ais 9:2; Ap 26:18; Ep 5:8

nonaŋ anêŋ nômka ma mavi takatu ba hadum lôkthô bêŋ.
 10 *Sêbôk ma môlô avômalô paliŋ. Ma doŋtom lêk ma môlô ma Wapômbêŋ anêŋ avômalô. Sêbôk ma miŋ hêv kapô hadêŋ môlô ami. Ma doŋtom lêk hêv kapô.

Alalô namô thêthôŋ

11 *Aiyaŋ thêlô, môlô ma hatôm nê loŋ buyaŋ lôk nê takatu ba etak iniŋ loŋ. Ba intu yahalaŋ ek notak thethaŋak takatu ba hik vovak hadêŋ dahôlômim.
 12 *Nômô batôŋ oyaŋ ek nê daluk esoŋ nena môlô nê lemimmaniŋ ba ethaŋ môlô, êŋ ma tem nêgê môlônim ku mavi atu ba udum ma nebam Wapômbêŋ anêŋ athêŋ êndêŋ anêŋ waklavôŋ endelêm.

Nômô nê bêŋbêŋ vibiy

13-15 *Wapômbêŋ lahaŋviŋ môlô nundum mavi êndêŋ avômalô takatu ba miŋ ewa auk mavi ami ek thêlô nesaŋ veŋiŋbôlêk siŋ. Aêŋ ba nômô gavman iniŋ nê bêŋbêŋ sapêŋ vibiy êtôm atu ba Anyô Bêŋ anêŋ lahaŋviŋ. Nômô kiŋ vibiy. Yani hamôŋ ek eyabiŋ avômalô lôkthô. Ma nômô kiŋ anêŋ nê ku takatu ba hêv ek nêndêm malaiŋ êndêŋ avômalô takatu ba idum kambom ma nêmbô avômalô takatu ba idum mavi. 16 Môlô ma hatôm avômalô takatu ba bôk epole yôv. Ma doŋtom môlô ma Wapômbêŋ anêŋ nê ku.

Ba intu miŋ nunduviŋ am esak auk nundum kambom ami. 17 *Nômô tiŋiŋ imbiŋ avômalô sapêŋ. Lemimbiŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô. Thêlô ma môlôviyaŋ. Ma nôkô ek Wapômbêŋ ba nômêm athêŋ bêŋ êndêŋ kiŋ.

18 *Ma môlô nê takatu ba udum ku hamô anyô yaŋ vibiy nosopa unim nê bêŋbêŋ iniŋ abô. Vi ma yôhôk ma vi ma leŋiŋŋaŋa ma doŋtom nômô thêlô vibiy. 19 Ba intu ôyê nena êv vovaŋ oyaŋ hadêŋ môlô takatu ba osopa Wapômbêŋ, êŋ ma numiŋ lôklokwaŋ ma tem Wapômbêŋ lamavi esak môlô. 20 *Ma môlô udum kambom ba ik môlô ba umiŋ lôklokwaŋ ma tem nebam môlô e? Mi. Udum mavi ba owa vovaŋ oyaŋ, êŋ ma tem Wapômbêŋ lamavi êndêŋ môlô. 21 *Kilisi hawa vovaŋ ek nêm môlô sa. Ma aêŋ iyom ma Wapômbêŋ halam môlô ba hapesaŋ loŋôndê ek nosopa Kilisi vaŋgwam.

22 *"Yani miŋ hadum kambom lôk miŋ hanaŋ abôyaŋ te ami." *Aisaia 53:9*

23 *Ma thêlô enaŋ abôma hathak yani ma doŋtom yani miŋ hanaŋ viyaŋ ami. Êv vovaŋ hadêŋ yani ma doŋtom miŋ hadum nômla ek hawê kambom êŋ viyaŋ ami. Mi. Yani hêv ida hi hadêŋ ôpatu ba hadum abô

* 2:10: Hos 2:23 * 2:11: Gal 5:17,24

1Pi 3:16 * 2:17: Lom 12:10 * 2:18:

Mat 16:24; Jon 13:15 * 2:22: Ais 53:9

53:5-6; Lom 6:11

* 2:12: Mat 5:16 * 2:13-15: Tit 3:1;

Ep 6:5 * 2:20: 1Pi 3:14,17 * 2:21:

* 2:23: Ais 53:7; 1Pi 3:9 * 2:24: Ais

thêthôn anôn iyom ek indum anêñ abô. ²⁴*Yanida lin̄kupik hawa alalôaniñ kambom hathak alovalañsiniñ ek alalô nambôlin̄ dômiñ esak kambom ma namô thêthôn iyom. Ma anêñ bêlêma hadum o mavi. ²⁵*Sêbôk ma môlô hatôm boksipsip mathañô ma lêk ôvô ôlêm unim alañ lôk ôpatu ba hayabiñ môlô.

3

Nê ewa i iniñ abô

¹⁻²*Ma môlô avi nômô mayaô ba nômô unim anyô vibin̄ ek yani ênjê nena hosopa Wapômbên̄ ba hômô mathen̄. Ku êñ tem êmbôv yamalô atu ba hapôlik hathak Wapômbên̄ endelêm esopa yani. ³*Min̄ nubutin̄ lemkadôk ñauñ lôk notak mote gol lomaloma lôk noba sôp kêkêlô lomaloma ek numbitak êtôm vulin̄ bin̄ ami. ⁴Mi. Môlô kapôlômim indum môlô êtôm vulin̄ bin̄. Avi yôhok labalinena iniñ sôp takên̄ tem miñ nema ami ma Wapômbên̄ hayê hatôm nômlate anêñ vuli bêñ. ⁵Sêbôk ma avi mathen̄ takên̄ êv maleñin̄ hadên̄ Wapômbên̄ ba êmô iniñ anyô vibin̄. Êñ ma loñôndê êñ hadum thêlô ibitak vulin̄ bin̄ ⁶*hatôm Sala. Yani halañô yamalô ba halam yani nena anyô bêñ. Aên̄ ba nômô batôn̄ oyañ lôk

miñ nôkô ek malain̄ ami, êñ ma tem numbitak Sala nali.

⁷*Ma anyô aên̄ iyom. Avi iniñ lôklokwañ ma vauna ek anêm ba intu onja auk mavi ba ômô mavi imbin̄ vônim ek Wapômbên̄ endañô anêm mek. Mamu luvi tem noja Wapômbên̄ anêñ wapôm doñtom atu ba nômô lôkmala. Ba intu undum mavi êndên̄ vônim.

Nômô yôhok imbin̄ am

⁸Yôv. Môlô lôkthô nômô esak auk doñtom imbin̄ am. Ma môlô te hawa malain̄ ma nônêm yani thêvô. Ma lemimimbin̄ am êtôm môlôvian̄. Lôk lemim injik am esak ñê takatu ba ewa malain̄ ma nômô malin̄yaô. ⁹Wapômbên̄ bôk halam o. Ba intu anyôla habulin̄ o mena hanañ abôma hathak o ma miñ nun̄gwik kambom êñ liliñ ami ek onja nôm mavi emben̄ yam. ¹⁰⁻¹²*Wapômbên̄ hanañ, “Anyô Bên̄ ma hayê ñê thêthôn̄

ma lëndôn̄ hakyav ek endañô thêlônin̄ mek.

Ma doñtom mathêlêv hathak ôpatu ba hadum kambom.

Aên̄ ba opalê atu ba lahavin̄ anêñ lôkmala êmô mavi,

ma eyabin̄ dahalañ esak abô kambom

ma abôlêk kupik esak abôyan̄. Ma nêm i liliñ esak kambom ma indum mavi.

* 2:25: Ese 34:5-6; Mat 9:36; Jon 10:14; Hib 13:20-21 * 3:1-2: Ep 5:22 * 3:3: 1Ti 2:9 * 3:6: Stt 18:12 * 3:7: Ep 5:25 * 3:10-12: Sng 34:12-16

Ma endanvin esak êmbôlêm
 auk êmô yôhok.”
Kapya Yen 34:12-16

Avômalô mavi atu ba ewa vovan

¹³ Nôpôvin am ek nundum mavi, êj ma opalê hatôm imbulin môle? Mi. ¹⁴ *Ma donjom howa malain hathak mavi takatu ba hudum ma Wapômbênj tem lamavi esak o. Ba intu

“minj ôkô lôk lemmalain esak nê kambom takênj ami.” *Aisai 8:12*

¹⁵ Ma undum ek kapôlôm êmô Anyô Bêj Kilisi vibinj. Ma ôpôpêk oda wak nômbênj intu ek anyôla hanañ hik o linj ma onañ bênj esak nôm takatu ba hôêv malem hathak. ¹⁶ *Ma ômô malinjaô ba onañ abô êj ma minj otatale avômalô vi ami. Ma ôsô o ba oya ek anyôla hanañ abôma hathak o mena hathañ o hathak hosopa Kilisi, êj ma tem yanida mama. ¹⁷ Wapômbênj lahavinj onja vovanj ba intu hudum mavi ba howa vovanj, êj ma mavi anôj. Ma donjom hudum kambom ba howa vovanj, êj ma minj mavi ami. ¹⁸ Kilisi hawa vovanj bôlônj te iyom ek injik kambom anênj ku vônô. Anyô thêthônj hêv avômalô kambom sa ek endom i ba ini êndênj Wapômbênj. Ik yani vônô hamô pik ma Lovak Matheñ hêv lôkmala hadênj yani. ¹⁹ Vêm ma hi hanañ Wapômbênj anênj abô hadênj ngok takatu ba êmô

koladônj. ²⁰ *Sêbôk ma minj thêlô elañô Wapômbênj anênj abô ami. Yani hanañ hadênj Noa ek epesanj yenj. Ma hamô malinjaô ba hayabinj ek thêlô nedanjo anênj abô. Ma donjom naju hatôm bahenji ba lahavulô iyom elañô ba intu nãñ hêv i bulubinj. ²¹ Ma nãñ êj ma hatôm lavônjinj ek ôpatu hathik nãñ tem enja bulubinj aênj iyom. Ma nãñ êj minj hathik lenvinj kupik anênj lelaik vê ami. Mi. Ôpênj hathô ida ba haya ek havak abô havinj Wapômbênj. Êj ma hatôm Yisu anênj haviyô hêv ôpênj bulubinj. ²² Yisu intu bôk hi malak lenj ba hamô Wapômbênj banj vi anônj. Ma añela lôk nôm lôklokwanj ma injinj lôklinyak sapênj êmô yani vibinj.

4

Ôpôpêk o ek osopa Wapômbênj

¹ *Kilisi hawa vovanj hamô pik. Ba intu ôpôpêk oda ma onja auk êj iyom. Ôpatu ba hawa vovanj bôk hatak kambom yôv ba ² hathak hasopa Wapômbênj anênj lahavinj iyom. Ma minj hathak hasopa avômalô pik injinj thethañak lomalama aleba hama ami. ³ *Sêbôk ma osopa nê daluk injinj auk takêntêk, thethañak lomalama lôk inum wainj ba molo ma sek walilinj lôk ibi anyô lenjinj hathak auk mayaliv ma kobom mama

* **3:14:** Ais 8:12-13; Mat 5:10; 1Pi 2:20; 4:14 * **3:16:** 1Pi 2:12 * **3:20:** Stt 6:1-7:24 * **4:1:** Lom 6:2,7 * **4:3:** Ep 2:2-3

takatu ba êv yeŋ hadêŋ ŋgôkba. Bôk udum lôbôlôn ba hatôm. ⁴ Ma miŋ hôpôviŋ o ba hôsôv halôk lôv daim bomaŋ atu havinŋ thêlô ami ba intu thêlô eson kambom ba etatale o. ⁵ Ma doŋtom tem nindum abô esak yani atu ba lêk hapôpêk i yôv ek endanô nê lôkmala lôk nê ŋama iniŋ abô. ⁶ Aêŋ ba intu bôk enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô hadêŋ nê takatu ba bôk ema yôv. Thêlô bôk ema hatôm avômalô pik lôkthô ma doŋtom Lovak Matherŋ hatôm nêŋm lôkmala êndêŋ i ek thêlô nêŋmô lôkmala imbiŋ Wapômbêŋ.

⁷ *Nômkaŋma lôkthô anêŋ daŋ lêk habobo. Aêŋ ba ôpôpêk o esak auk mavi lomaloma lôk upuk o loŋ ek oterŋ mek. ⁸ *Lenjinhavinŋ i hathak havuliv kambom bêŋ anôŋ siŋ. Ba intu ôpôviŋ o esak kobom lenjhavinŋ i. Êŋ ma nômbêŋ. ⁹ *Ma noja avômalô êvhavinŋ thô ma miŋ nosa i ami. ¹⁰ *Wapômbêŋ habi anêŋ wapôm sam hadêŋ avômalô tomtom. Ba noyabiŋ wapôm takêŋ ek nundum ku esak ek nêŋm avômalô vi sa. ¹¹ Ma anyôla hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ma enaŋ katô ma miŋ endela ami. Ma anyôla hêv avômalô sa ma indum esak Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ takatu ba hêv hadêŋ yani ek nebam Wapômbêŋ anêŋ athêŋ esak Yisu Kilisi anêŋ ku. Athêŋ

bêŋ lôk lôkmaŋgiŋ ma yanida anêŋ wak nômbêŋ intu sapêŋ. Avanôŋ.

Avômalô êvhavinŋ takatu ba ewa vovaŋ

¹² Aiyaŋ thêlô miŋ noson kambom ba nonaŋ nena, “Aisê ba malaiŋ hapôm ya?” Môlô owa vovaŋ hatôm atum hathaŋ môlô ek injik am thô. ¹³ *Howa vovaŋ hatôm Kilisi ma ômbô o ek waklavônŋ atu ba Wapômbêŋ hik anêŋ deda lôkmaŋgiŋ thô ma tem môlô nômbô am bêŋ anôŋ. ¹⁴ *Môlô ma Kilisi anêŋ avômalô ba Wapômbêŋ anêŋ Lovak Matherŋ lôkmaŋgiŋ lêk hayô hamô môlô. Ba intu anyôla hatatale am, ma Wapômbêŋ lêk lamavi hathak môlô. ¹⁵ Ma huik anyô vônô mena howa vani mena hudum kambom lomaloma mena howa ku anêŋ ôv oyaŋ hathak o ba howa vovaŋ bêŋ, êŋ ma miŋ mavi ami. ¹⁶ Ma o anyô hêv haviŋ Kilisi ba howa vovaŋ miŋ o mama ami. Ômbô Wapômbêŋ esak athêŋ mavi atu ba howa. ¹⁷ Ma lêk waklavônŋ hayô ek Wapômbêŋ anêŋ avômalô nindum abô. Alalô atu ba aêvhavinŋ tem ana êmônŋ ek nandum abô. Ma vi atu ba miŋ esopa Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi ami, kikaknena. Vuli alê intu tem neja?

¹⁸ “Aêntu malaiŋ ek nê thêthônŋ neja bulubiŋ, ma malê te tem êpôm nê daluk lôk nê idum

* 4:7: Lom 13:11-12 * 4:8: 1Pi 1:22

* 4:13: Ap 5:41; Jem 1:2; 1Pi 1:6-7 *

* 4:9: Hib 13:2 * 4:10: Lom 12:6-8

* 4:14: 1Pi 2:20

kambom?" *Gutpela Sindaun 11:31*

19 Ba intu Wapômbêḅ hadum ek anyôla hawa malaiḅ ma ôpêḅ nêḅ ida êndêḅ Wapômbêḅ ba indum mavi iyom. Yani hapesan nôḅkama lôkthô ba intu tem eyabiḅ alalô dedaun mavi.

5

Abô ek avaka

1 Ya Pita avaka hatôm môlô vi atu ba alalô anaiḅ Kilisi anêḅ vovaḅ bêḅ. Kasana ma Wapômbêḅ tem injik anêḅ deda lôkmaḅḅḅ thô ma alalô lôkthô tem naja iniḅ sam wapôm tomtom. Ba intu yahanaiḅ hadêḅ avaka takatu ba êḅḅ haviḅ môlô 2 *nena noyabiḅ Wapômbêḅ anêḅ avômalô takatu ba bôk êv hadêḅ môlô hatôm boksipsip anêḅ alaḅ hayabiḅ anêḅ bok. Wapômbêḅ lahaviḅ nena nôḅnêḅ lêlê esak anêḅ ku takatu ba lahaviḅ nundum. Miḅ môlô popabuk ami. Ma nôpôviḅ am esak ku êḅ. Ma miḅ nôkôkam esak valuselaḅ ami. Mi. 3 *Ôḅḅ malinḅyaô ek avômalô nêḅê ba nesopa vemḅwam. Ma miḅ ombam o esak ḅê atu ba êḅḅ o vibiḅ ami. 4 Ma Alaḅ Bêḅ hayô ma tem onja kuluaḅ lôkmaḅḅḅ atu ba tem miḅ imbitak yaôna ami.

Noba kwêv nôḅḅ malinḅyaô

5 *Ma anyô muk nôḅḅ ḅê bêḅbêḅ vibiḅ aiḅ iyom. Ma

avômalô lôkthô neba kwêv nêḅḅ malinḅyaô.

"Wapômbêḅ havôliḅ dôḅ ek ḅê ebam i, ma doḅtom hêv anêḅ wapôm hadêḅ ḅê êḅḅ malinḅyaô." *Gutpela Sindaun 3:34*

6 *Aêḅ ba nôḅḅ malinḅyaô êḅḅ yani baḅ lôklokwaḅ vibiḅ ek anêḅ waklavôḅ ma tem nêḅ môlô liḅ. 7 *Wapômbêḅ lahiki hathak môlô ba intu nôḅnêḅ unim malaiḅ lôkthô ni êndêḅ yani.

Unḅwik vovak lôklokwaḅ

8 *Nupuk am loḅ ba nôḅḅgwêk lêlê. Ôpatu ba lamaiḅ ek môlô ma Sadaḅ atu ba kapôḅḅḅ inaiḅ avuaḅ laion ba habôlêḅ môlô haveḅ ek esaḅ ba enjaiḅ lêvôkê. 9 *Hoyala nena vovaḅ êḅ intu lêk hapôm môlôviyaiḅ anêḅ pik êntêk ba intu nobaloḅ unim ôêvhaiḅ loḅ ma unḅwik vovak lôklokwaḅ esak yani.

10 Ma tem noja vovaḅ bidonḅ oyaḅ. Ma Wapômbêḅ ôpatu ba hêv môlô wapôm ba halam môlô hathak Kilisi ek nôḅḅ anêḅ lôkmaḅḅḅ atu ba tem êḅḅ wak nôḅbêḅ intu sapêḅ, yani tem epesaḅ môlô esak loḅbô ba nêḅ lôklokwaḅ ma embatho môlô loḅ lôk indum môlô numiḅ majaiḅ êtôm landiḅ havalonḅ unyak loḅ.

11 Wapômbêḅ ma lôkmaḅḅḅ hatôm wak nôḅbêḅ intu êḅ sapêḅ. Avanoḅ.

* 5:2: Jon 21:15-17; Ap 20:28 * 5:3: 2Ko 1:24; Plp 3:17; Tit 2:7 * 5:5: Snd 3:34; Ep 5:21; Jem 4:6 * 5:6: Mat 23:12; Luk 14:11; Jem 4:10 * 5:7: Mat 6:25-30 * 5:8: 1Te 5:6 * 5:9: Ep 6:11-13; Jem 4:7 * 5:12: Ap 12:2,25; 13:13; 15:22,37-40

Abô anêᶇ dan

¹² *Silas, ôpatu ba hêv ya sa bêᶇ anôᶇ ba yahayê hatôm yenaᶇ aiyaᶇ hato yenaᶇ auk lôkthô halôk kapyâ bidon êntêk. Yahananᶇ lôklokwanᶇ hadêᶇ môlô nena auk nômbêᶇ êntêk ma Wapômbêᶇ anêᶇ wapôm avanôᶇ ek yambatho môlô loᶇ. Ba intu numinᶇ lôklokwanᶇ. ¹³ *Avi atu ba hamô Babilon ma bôk elam yani yôv haviᶇ môlô, yani lôk yenaᶇ okna Mak êv iniᶇ lenᶇmavi hadêᶇ môlô. ¹⁴ Nokam am tomtom esak kobom lenᶇhaviᶇ i. Yôhok êmô imbiᶇ môlô atu ba ômô haviᶇ Kilisi.

* **5:13:** Ap 12:2; 2Ti 4:11

Pita anêḡ kapya yan Abô môḡ

Aposel Pita hato kapya êntêk. Yani havatho ḡê êvhaviḡ loḡ ek nêḡmô mathêḡ. Ma hananḡ ek nindum ku ek neyala Kilisi mavi. Hato ek neyabiḡ i esak kêdônḡwaga abôyanḡ takatu ba êḡmô avômalô êvhaviḡ kapô. Lôk hato nena Kilisi tem endelêḡm ba lenḡḡimbi nôm êḡ ba nêḡmô thêthôḡ.

Hato kapya êntêk hadêḡ 67 AD la.

Pita hêv lamavi

¹ Ya Saimon Pita, Yisu Kilisi anêḡ anyô ku ma aposel atu yahato kapya êntêk hadêḡ avômalô takatu ba bôk êvhaviḡ yôv. Ma alalôaniḡ Wapômbêḡ da lôk Yisu Kilisi atu ba êv môlô bulubiḡ intu thêthôḡ. Ba yêlôaniḡ êvhaviḡ ma anêḡ vuli bêḡ hatôm môlônim ôêvhaviḡ. ² Bôk oyala Wapômbêḡ lo alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi ba wapôm lo labali êmbôlô môlô kapôlômim siḡ.

Loḡondê nindumbak mavi

³ Yani ma lôkmaḡḡiḡ anêḡ ôdônḡ ba hamô batônḡ oyanḡ ba halam alalô. Anêḡ lôklokwanḡ ma halêḡm anêḡ Wapômbêḡ ba hêv nôm kama lôkthô hadêḡ alalô ek nasopa anêḡ lahaviḡ ba namô lôkmala. ⁴ Ba intu habutiḡ abô ba abô êḡ ma lôkmaḡḡiḡ ba anêḡ vuli ma

bêḡ ek epole alalô vê êḡḡêk pik anêḡ palê ôvathek atu ba halêḡm anêḡ thethanḡak ek nambitak êtôm Wapômbêḡ da.

⁵ Ba intu ôpôviḡ o esak êvhaviḡ ek ômbôlô nôm takêntêk, ôḡmô batônḡ oyanḡ lôk onja auk katô ⁶ *ma upuk o loḡ lôk umiḡ lôklokwanḡ lôk osopa Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ ⁷ lôk undum mavi êndêḡ mamuyanḡ ma lemimbiḡ avômalô ⁸ ek nôm takêntêk indumbak ni ba ni ek indum ku endeba injik anônḡ ek onja auk katô esak alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi. ⁹ Anyôla hêv yak hathak nôm takêntêk ma hatôm anyô mabapu lôk mapusip ba bôk êvôkwiḡ anêḡ kambom yôv ma donḡtom lapaliḡ.

¹⁰ Aêḡ ba aiyanḡ thêlô nôpôviḡ am ek nundum nôm takêḡ ek injik thô nena Wapômbêḡ bôk halam môlô ba habi banḡ hayô hêk môlô ba tem miḡ nônêḡm yak ami. Milôk. ¹¹ Ma Anyô Bêḡ Yisu Kilisi alalôaniḡ bulubiḡ tem êmbôlô môlô esak anêḡ wapôm ba enja môlô thô ek numbitak nôyô anêḡ loḡ lôkliḡyak atu ba anêḡ danḡ mi.

Nodanḡ Wapômbêḡ anêḡ abô avanônḡ

¹² Môlô bôk oyala nôm takêḡ sapêḡ ba bôk olanḡ Wapômbêḡ anêḡ abô avanônḡ ba ôêv haviḡ lôklokwanḡ. Ma donḡtom yahavatho môlô loḡ lôbôlônḡ hathak abô êḡ

* 1:6: Gal 5:22-23 * 1:13-14: Jon 21:18-19; 2Ko 5:1

ek miñ mólô lemimpalin ami. 13-14 *Kasana ma yenañ unyak kudum tem neja vê hatôm alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu Kilisi hik thô hadên ya. Ba intu yahamô unyak kudum êntêk ek yandum yenañ ku katô ek yangik mólônim auk liñ iyom. 15 Ma yalenvidonj ek waklavônj atu ba yaha ma tem mólô lemimimbi esak abô nômbênj atu ba bôk yahanañ.

16 *Yêlô bôk ayê anêñ lôkmanjij hathak yêlô malenij ba intu anañ hadên mólô nena alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu anêñ lôklokwanj ma bêñ anônj ba tem endelêm esak loñbô. Ba yêlô miñ abi mólô lemim hathak kukuthij êntêk ami. 17 *Yani hawa deda lôk athênj lôkmanjij halêm anêñ Kamik Wapômbênj. Ma kaêk te halam yani hêk Deda Lôkmanjij ba hanañ nena, “Ôpêntêk ma yenañ okna atu ba yalenhavinj videdaunj. Ma ya kapôlônj mavi hathak yani.”

18 Yêlô amô dumlolê mathenj havinj yani ma alaño abô êñ halêm anêñ leñ.

19 Ma yêlô ayala nena plopet iniñ abô ma avanônj ba intu nodañ abô êñ katô ba nosopa endeba wak ipup lôk vulij lôkbôk imbi êndôk mólô kapôlômim. Abô êñ ma hatôm wak hapup ba habi deda halôk loñ momanjiniñ ek nômô mavi. 20-21 *Ba auk

bêñ atu ba noyala ma aêntêk. Miñ anyô da iniñ auk ba enañ abô plopet ami. Mi. Lovak Mathenj hadum ku ba hêv Wapômbênj anêñ abô ba enañ bêñ. Ba plopet iniñ abô ma miñ thêlôda iniñ auk ami. Mi.

2

Wapômbênj tem imbulij kédôñwaga abôyanj

1 *Ma donjom kédôñwaga abôyanj doho tem nêmo mólô malêvônj êtôm plopet abôyanj doho bôk êmô avômalô bôsêbôk malêvônj. Ma tem nimbi mólô lemim liñ esak auk lokbanj ba nimbulinj mólônim ôêvhavinj. Ma iniñ auk êñ tem indumbak endeba nêpôlik esak alañ atu ba bôk hêv i vuli yôv. Aênj ba kasana ma Wapômbênj tem imbulij i. 2 Ma avômalô bêñ anônj tem nesopa iniñ auk ba nindum sek lôk mama lomalama endeba avômalô daluk nêgê ba nenañ abôma esak Wapômbênj anêñ abô avanônj. 3 Thêlô malenjikilik ek neja nômkama bêñ anônj. Ba tem nenañ abôyanj lôk nimbi mólô lemim ek neja mólônim valuselej. Sêbôk ma Wapômbênj hanañ nena tem thêlô nema ba yani miñ hêk sôm ami. Ba intu tem imbulij thêlô. Avanônj.

4 *Ma anêñ añela idum kambom ba hatak i halôk loñ atum ba havalonj i loñ hamô lôv momanjiniñ endeba nindum abô am. Ma miñ hêv

* 1:16: Mat 17:1-5 * 1:17: Mat 17:5; Mak 9:7; Luk 9:35 * 1:20-21: 2Ti 3:16;

1Pi 1:11-12 * 2:1: Mat 24:11; Jut 4

* 2:4: Jut 6

* 2:5: Stt 6:5-8:19; 2Pi

3:6; Hib 11:7; 1Pi 3:20

thêlô vê ba i oyaŋ ami. ⁵ *Ma avômalô bôsêbôk takatu ba bôk êdô Wapômbêŋ ma hêv ŋaŋbô ba habuliŋ i ma miŋ hêv thêlô vê ba i oyaŋ ami. Mi. Hêv Noa ôpatu ba hanaŋ abô thêthônŋ lôk avômalô baherŋvi ba lahavulô iyom bulubiŋ. ⁶ *Ma hanaŋ ba atum hathaŋ Sodom lo Gomola ba kabukla ba ema ek avômalô nêgê nena avômalô takatu ba miŋ esopa Wapômbêŋ ami tem neja malaiŋ. ⁷⁻⁸ *Ma Lot anyô thêthônŋ atu ba hamô haviŋ avômalô takatu ba êvôliŋ dômiŋ ek Wapômbêŋ anêŋ abô ma hayê lôk halanô thêlônŋiŋ thethaŋak lo kambom lomalama. Ba yani lamalaiŋ lôk lahiki bêŋ ba Wapômbêŋ hêv yani iyom bulubiŋ. ⁹ Anyô Bêŋ bôk hadum nôŋ takêŋ yôv. Ba intu tem nêŋ avômalô takatu ba esopa yani bulubiŋ esak malaiŋ lomalama. Ma embalonŋ nê leŋôndônŋ kôtônŋ sapêŋ lonŋ ba neja vovaŋ êmô endeba waklavônŋ nindum abô. ¹⁰ *Avanônŋ biŋ. Nê êŋ esopa leŋviŋkupik anêŋ thethaŋak lelaik lomalama ba êpôlik hathak nê bêŋbêŋ iniŋ abô ma tem neja vovaŋ bêŋ ek avômalô vi. Nê takêŋ êv ida liŋ lôk leŋôndônŋ kôtônŋ. Ma miŋ êkô ek nenaŋ abôma esak aŋela lôk athêŋ takatu ba êmô malak leŋ ami. ¹¹ *Aŋela ma iniŋ lôklokwaŋ bêŋ ba hamônŋ. Ma doŋtom miŋ

êmô Wapômbêŋ anêŋ lon hadum abô ba etatale nê lôkmaŋgiŋ takêŋ ami. Mi. ¹² *Ma doŋtom kêdônŋwaga abôyaŋ takêŋ ethak enaŋ abôma hathak auk takatu ba miŋ eyala ami. Thêlô hatôm alim lomalama takatu ba iniŋ auk mi ba evalonŋ i lonŋ ek nijik i vônô ma thêlô intu tem mi aêŋ iyom.

¹³ Thêlô êv vovaŋ hadêŋ avômalô vi ma Anyô Bêŋ tem injik vovaŋ êŋ liliŋ. Waklêvônŋ biŋ ma thêlô miŋ mama ami ma leŋiŋmavi hathak nindum iniŋ thethaŋak lomalama. Thêlô eyaŋ nôŋ haviŋ môlô ba leŋiŋmavi hathak iniŋ kambom ma doŋtom thêlô ma hatôm nôŋ palê lôk lelaik. ¹⁴ Ma thêlô malenŋkilik ba idum sek haviŋ avi wak nômbêŋ intu ma miŋ etak ami. Ma êvônŋ avômalô takatu ba iniŋ êvhaviŋ pulusikna ek nesopa i. Thêlô bôk êdônŋ i yôv hathak auk nêbôv valuseleŋ lôk nôŋkama mavi ênjêk avômalô vi. Wapômbêŋ bôk hanaŋ yôv nena tem imbuliŋ i. ¹⁵ *Ma thêlô bôk etak lonŋôndê thêthônŋ ba evenŋ mayaliv ba esopa Beo nakaduŋ Balam, ôpatu ba lahaviŋ kambom anêŋ vuli. ¹⁶ *Ma bok doŋki abôlêk putup ma doŋtom hanaŋ abô hatôm anyô ba hayanda plopet Balam êŋ ek nêŋ anêŋ auk molo atu vê.

¹⁷ *Thêlô ma hatôm ŋaŋma, ma doŋtom hamoma. Wak

* 2:6: Stt 19:24; Jut 7 * 2:7-8: Stt 19:1-16 * 2:10: Jut 7-8,16 * 2:11: Jut 9

* 2:12: Jut 10 * 2:15: Nam 22:7; Jut 11; ALK 2:14 * 2:16: Nam 22:28-35

* 2:17: Jut 12-13

hêk sawa daim ba thêlô ma hatôm buliv lelaik ba avômalô leñinj mavi. Ma donjom lovak hayuv vôkê. Aênj ba Wapômbênj bôk hapesan loj momanjiniñ kambom anôj ek thêlô. ¹⁸ Thêlô ebam i hathak abô takatu ba anênj anôj mi. Ma avômalô êvhavinj lukmuk takatu ba bôk etak nê daluk iniñ auk ba ik kapôlônjinj liliñ, ma donjom ibi thêlô leñinj hathak pik anênj thethanjak lomaloma ba êvôv i hatup. ¹⁹ Thêlô ibutinj abô ba enan nena, “Yêlô tem napole môlônim yak vê.” Ma donjom bumalô bôbô bôk eto abô hathak nê takênj nena, “Thêlôda iniñ alañ hamô ba alañ êj ma kambom takatu ba havalonj i loj ek imbulinj i.”

²⁰ *Opalêla takatu ba bôk eyala Anyô Bêj Yisu Kilisi alalôaniñ bulubinj ba êsôv hêk lelaik pik êntêk ba i vêm ma idum hathak loj bô aleba evalonj i, êj ma tem nê mômô kambom anôj ek bôsêbôk. ²¹ *Avômalô takatu ba êthônj lojôndê thêthônj paliñ tem nê mômô mavi ek avômalô takatu ba eyala Wapômbênj anênj abô mathen takatu ba hêv hadênj i ma donjom êvôlinj dôminj. ²² Abô bute bôk hanan avanônj hathak i nena,

“Avunj te hamotenj ma havôhi hayan anênj motenj hathak loj bô.” *Gut-pela Sindaun 26:11*

Ma buyanj hananj nena,

“Bok te hathik i ba mabun mavi ma hathak havôhi hik tumutum hathak loj bô.”

3

Kapya êntêk anênj ôdônj

¹ Aiyanj thêlô, yenanj kapya yanj sêbôk lôk yanj êntêk ma yahato luvi hathôk ek môlô ek yangik môlônim auk liñ esak auk mabun. ² *Yalenj havinj nena abô mônj taksêbôk ba plopet mathen enanj lôk abô majanj takatu ba Anyô Bêj Yisu Kilisi alalôaniñ bulubinj bôk hêv ba yêlô môlônim aposel ananj hadênj môlô ma nobalonj loj.

Anyô Bêj anênj waklavônj

³ *Odanj katô. Pik lo leñ anênj danj ma nê abôma tem nêlêm nêyô ek môlô ba nesopa ida iniñ thethanjak ba nenan abôma lomaloma nena, ⁴ * “Bôk ibutinj abô yôv nena Kilisi tem endelêm. Ma alalôaniñ kamik aposel bôk ema yôv. Ma anênj anôj êsê? Ôngô. Mônj anôj sêbôk ba Wapômbênj hapesan pik êntêk aleba lêk ma nôm êj miñ habitak ami.” ⁵ *Thêlô bôk etak abô taksêbôk ba Wapômbênj hananj ba leñ habitak. Ma hawa njanj ba hapesan pik ma hasun njanj ba pik moma habitak hêk. ⁶ *Vêm ma hawa njanj êj ba hasun hayô pik vôv ba habulinj nômkama sapênj. ⁷ Ma abô êj ma Wapômbênj da

* 2:20: Mat 12:45 * 2:21: Luk 12:47-48 * 3:2: Jut 17 * 3:3: 1Ti 4:1; Jut 18
* 3:4: Mat 24:48 * 3:5: Stt 1:6-9 * 3:6: Stt 7:11; 2Pi 2:5

hanaŋ ba bôk hatak wak te yôv ek êmbôk pik lo leŋ êntêk. Ma hayabiŋ waklavôŋ nindum abô ek imbuliŋ avômalô takatu ba miŋ esopa yani ami.

8 *Aêŋ ba aiaŋ thêlô, miŋ lemimpaliŋ abô êntêk ba tem yanaŋ ami. Anyô Bêŋ hayê sondabêŋ 1,000 ma hatôm wak te iyom ma wak te iyom ma hatôm sondabêŋ 1,000. 9 *Ba intu Anyô Bêŋ hamô maliŋyaô ek alalô nande kapôlôŋiŋ liliŋ ek miŋ nanêm yak ami. Lôk miŋ hapôviŋ abô takatu ba habutiŋ ami haleba avômalô eson nena yani hasau la.

10 *Ma waklavôŋ atu ba Yisu endelêm ma tem êtôm anyô vani. Ma diŋdiŋ bêŋ tem indili leŋ ba nômkama takatu ba hamô leŋ tem imbuliŋ ba atum esaŋ. Ma pik lôk anêŋ nômkama sapêŋ tem ende liliŋ ba êmô oyaŋ.

11-12 Ma nômkama lôkthô tem imbuliŋ aêŋ iyom. Aêŋ ba tem umbitak anyô aisê? Ba intu oyabiŋ Wapômbêŋ anêŋ waklavôŋ endelêm ba ômô matheŋ ma osopa Wapômbêŋ anêŋ abô ek waklavôŋ êŋ êlêm ketheŋ. Wak êŋ ma tem atum esaŋ leŋ ba nôm takêŋ tem vovaŋ indiŋ i ba nipulusik. 13 *Ma doŋtom Wapômbêŋ bôk habutiŋ abô yôv ba intu alalô nayabiŋ leŋ lo pik lukmuk

atu ba tem imbitak êtôm nê thêthôŋ iniŋ loŋ.

Abô anêŋ daŋ

14 Aiaŋ thêlô, môlô lêk oyabiŋ nôm takêŋ ba intu nôpôviŋ am ek Wapômbêŋ ênjê nena môlô nê mabuŋ lôk lelaik mi ek nômô labali imbiŋ yani. 15 *Lemimbi abô êntêk. Anyô Bêŋ hamô maliŋyaô ek avômalô nedaŋô anêŋ abô ek nêm i bulubiŋ. Wapômbêŋ bôk hêv auk êŋ hadêŋ alalôaniŋ aiaŋ anôŋ Pol ba intu hato abô hadêŋ alalô. 16 Yani hato hathak nôm takêŋ lôkthô halôk anêŋ kapya. Vi ma auk lôkmaŋgiŋ ba malaiŋ ek avômalô neyala. Ma avômalô doho iniŋ auk ma pulusikna lôk mayaliv ba iluviŋ Pol anêŋ abô hatôm bôk iluviŋ Wapômbêŋ anêŋ abô takatu ba eto ba intu tem neja malaiŋ.

17 *Aiaŋ thêlô, môlôda bôk oyala auk takêntêk. Aêŋ ba noyabiŋ am ek nê kambom takatu ba iniŋ auk ma lokbaŋ ek miŋ nêbôv môlô vê ênjêk pik thekthek êntêk ba lêk umiŋ ami. 18 Ma nundumbak esak wapôm lôk auk mavi hathak Anyô Bêŋ Yisu Kilisi alalôaniŋ bulubiŋ. Nanêm yani liŋ êndêŋ êntêk ma wak nômbêŋ intu sapêŋ. Avanôŋ.

* 3:8: Sng 90:4 * 3:9: Hab 2:3; 1Ti 2:4 * 3:10: Mat 24:29,35; Luk 12:39; 1Te 5:2 * 3:13: Ais 65:17; 66:22; ALK 21:1,27 * 3:15: Lom 2:4 * 3:17: Mak 13:33; 1Ko 10:12

Jon anêṅ kapyā mōṅ Abô mōṅ

Sebedi namalô aposel Jon hato kapyā êntêk hadêṅ avômalô êvhaviṅ. Kêdônṅwaga abôyaṅ bôk êlêm ba enaṅ nena dahôlôṅ ma nôṃ mavi ma kupik ma kambom ba thai ma nôṃ lokwanju. Ba enaṅ nena Kilisi anêṅ dahô iyom intu halêm anêṅ leṅ ma anêṅ kupik ma miṅ Kilisi ami. Ma enaṅ nena kupik hatôm idum kambom ma dahô ma mabuṅ mavi denaṅ. Jon halaṅ abôyaṅ êṅ ba intu hato kapyā êntêk ek thêlô neyabiṅ i esak abôyaṅ takêṅ.

Hato kapyā êntêk hadêṅ 85 lo 95 AD malêvôṅ doho la.

Abô lôkmala halêm yaiṅ

¹ *Yêlô ato hathak Abô atu ba hêv lôkmala ba hêk hadêṅ sêbôk atu ba mōṅ anôṅ. Yêlô bôk alaṅô lôk ayê hathak malenṅ lôk atitiṅ ba bahenṅ hasôm haviṅ. ² *Lôkmala êṅ bôk habitak yaiṅ ba yêlô ayê ba ik loṅ ba intu anaṅ abô hathak lôkmala atu ba nêṃ wak nômbêṅ intu sapêṅ bêṅ hadêṅ môlô. Bôk hamô haviṅ Lambô vêm ma hik i thô hadêṅ yêlô. ³ Nôm kama takatu ba yêlô bôk ayê lôk alaṅô yôv ma lêk anaṅ bêṅ hadêṅ môlô ek nôṃ esak doṅtom imbiṅ yêlô. Avanôṅ biṅ nena alalô lêk amô hathak doṅtom

haviṅ Lambô lo Namalô Yisu Kilisi. ⁴ *Yêlô ato abô takêntêk ek alalô lôkthô lenṅmavi bêṅ anôṅ êṃô kapôlôṅiṅ siṅ.

Alalô nambenṅ Wapômbêṅ anêṅ deda kapô

⁵ *Abô takatu ba bôk alaṅô anêṅ yani, êntêk yêlô anaṅ bêṅ hadêṅ môlô nena Wapômbêṅ ma deda ba momaṅiniṅ la miṅ hamô haviṅ yani ami. Mi. ⁶ *Alalô anaṅ nena amô hathak doṅtom haviṅ yani ma doṅtom aveṅ momaṅiniṅ denaṅ, êṅ ma anaṅ abôyaṅ ba miṅ asopa abô avanôṅ ami. ⁷ Ma doṅtom alalô aveṅ deda kapô hatôm yani hamô deda kapô, êṅ ma alalô amô hathak doṅtom haviṅ i. Ma Namalô Yisu anêṅ thalalenṅ hathak havôkwiṅ alalôaniṅ kambom lôkthô vê.

⁸ *Alalô anaṅ nena kambom miṅ hamô alalô kapôlôṅiṅ ami, êṅ ma asau alalôda ba abô avanôṅ miṅ hamiṅ alalô kapôlôṅiṅ ami. ⁹ Alalô anaṅ alalôaniṅ kambom bêṅ ma yani ma anyô thêthôṅ ba abô takatu ba hanaṅ ma tem indum ba injik anôṅ ba intu tem nêṃ kambom takêṅ vê ma êmbôkwiṅ alalôaniṅ lelaik lôkthô. ¹⁰ Aêṅ ba alalô anaṅ nena miṅ bôk adum kambom te ami, êṅ ma adum yani hatôm anyô abôyaṅ ba anêṅ abô miṅ hamiṅ alalô kapôlôṅiṅ ami.

* 1:1: Jon 1:1 * 1:2: Jon 1:14 * 1:4: Jon 16:24 * 1:5: 1Ti 6:16; Jem 1:17

* 1:6: 1Jon 2:4 * 1:8: Sng 32:5; Snd 28:13

2

Yisu, anyô hêv alalô thêvô

1 *Yenañ avômena, yahato abô takêntêk hadêñ mólô ek miñ nundum kambom ami. Ma anyôla hadum kambom, êñ ma alalôaniñ anyô hêv alalô thêvô hamô ba hathak hanañ abô haviñ Lambô ek hêv alalô bulubiñ. Yani ma Yisu Kilisi ôpatu ba thêthônñ anôn. 2 *Yani hêv i hatôm da ek alalôaniñ kambom anêñ malaiñ miñ êpôm alalô ami. Ma yani miñ hadum ku êñ ek nêma alalô iyom sa ami. Mi, hadum ek nêma avômalô pik sapêñ sa.

3 Alalô asopa anêñ abô balabuñ, êñ ma hik thô nena ayala yani. 4 Anyôla hanañ nena, “Yahayala Wapômbêñ” ma doñtom miñ hasopa anêñ abô balabuñ ami, êñ ma anyô abôyañ ba abô avanônñ miñ hamiñ ôpêñ kapô ami. 5 *Ma doñtom anyôla hasopa Wapômbêñ anêñ abô, êñ ma avanônñ biñ nena Wapômbêñ anêñ lahaviñ hik anôn hamiñ yani kapô. Aêñ ba intu ayala nena alalô amô haviñ yani. 6 Anyôla hanañ nena, “Yahamô haviñ Wapômbêñ”, êñ ma esopa Yisu vañgwam.

Balabuñ leñimbiñ iviyañ

7 *Aiyañ thêlô, balabuñ atu ba yahato hadêñ mólô ma miñ balabuñ lukmuk ami. Mi, balabuñ bô ba bôk hamô

haviñ mólô môn anôn. Balabuñ bô êñ ma abô atu ba bôk olañô yôv. 8 *Ma doñtom balabuñ bô êñ ma hatôm balabuñ lukmuk haviñ ek malê nena hik anôn hamiñ yani lôk mólô ba momañiniñ lêk hale ba hi ma deda anôn lêk habi hayô yôv.

9 *Opalê atu ba hanañ nena hamô deda kapô ma doñtom hapôlik ek iviyañ, êñ ma hamô momañiniñ denañ. 10 *Ma opalê atu ba lahaviñ iviyañ hamô deda kapô ba nômlate miñ hamô yani kapô ek indum yani nêma yak ami. 11 *Ma doñtom opalê atu ba hapôlik ek iviyañ ma yani hamô momañiniñ kapô ba momañiniñ habuliñ yani madaluk ba intu hasimô haveñ ba miñ hayala loñ atu ba hi ami.

12 Avômena, hathak yani anêñ athêñ bôk hêv mólônim kambom vê yôv ba intu yahato hadêñ mólô.

13 Kamik thêlô, bôk oyala ôpatu ba hamô hadêñ môn anôn yôv ba intu yahato hadêñ mólô.

Anyô muk, mólô bôk lovak ba ômô Sadañ atu lu yôv ba intu yahato hadêñ mólô.

Avômena, bôk oyala Lemambô yôv ba intu yahato hadêñ mólô.

14 Kamik thêlô, bôk oyala ôpatu ba hamô hadêñ

* 2:1: Hib 7:25-26 * 2:2: Jon 1:29; Kol 1:20; 1Jon 4:10 * 2:5: Jon 14:21,23

* 2:7: Jon 13:34; 2Jon 5-6 * 2:8: Jon 1:9; Lom 13:12 * 2:9: 1Jon 4:20

* 2:10: Lom 14:13 * 2:11: Jon 12:35

mônḡ anônḡ yôv ba intu yahato hadêḡ mólô.

Anyô muk, mólô othak umiḡ lóklokwanḡ lók ovalonḡ Wapômbêḡ anêḡ abô lonḡ ba intu lovak ba ômô Sadaḡ atu lu yôv. Aêḡ ba intu yahato hadêḡ mólô.

Minḡ lemimbiḡ nôm̄kama pik ami

¹⁵ *Minḡ lemimbiḡ kobom pik lôk anêḡ nôm̄kama ami. Ôpatu ba lahaviḡ kobom pik ma miḡ lahaviḡ Lambô ami. ¹⁶ *Pik anêḡ nôm̄kama sapêḡ lôk anêḡ alak lôk malenḡkilik lôk habôî hathak anêḡ nôm̄kama miḡ halêm anêḡ Lambô ami. Mi, pik anêḡ. ¹⁷ *Pik lôk anêḡ alak lêk hadum ek nêm yak, ma doḡtom ôpatu ba hasopa Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ tem êmô wak nôm̄bêḡ intu sapêḡ.

Anyô hapôlik ek Kilisi

¹⁸ *Yenaḡ avômena, waklavônḡ pik lo leḡ anêḡ daḡ lêk habobo. Ma mólô bôk olaḡô nena anyô hapôlik ek Kilisi atu tem êlêm. Ma lêk bêḡ anônḡ êlêm yôv. Ba intu ayala nena waklavônḡ pik lo leḡ anêḡ daḡ lêk habobo. ¹⁹ *Bôk thêlô êmô haviḡ alalô ma doḡtom lêk etak ba i. Thêlô miḡ alalôaniḡ te ami. Thêlô ma alalôaniḡ ma tem miḡ netak alalô ami. Ma doḡtom etak alalô ma hik thô

nena thêlô ma miḡ alalôaniḡ te ami.

²⁰ *Ma doḡtom Anyô Mathenḡ Yisu bôk hêv Lovak Mathenḡ hadêḡ mólô yôv ba intu mólô lókthô oyala abô avanônḡ. ²¹ Miḡ yahakô nena mólô ôthônḡ abô avanônḡ paliḡ ba yahato abô takêntêk hadêḡ mólô ami. Mi, mólô bôk oyala yôv ma abôyaḡ miḡ hamô abô avanônḡ kapô ami. Ba intu yahato hadêḡ mólô. ²² *Opalê intu anyô abôyaḡ? Ôpatu ba hanaḡ nena Yisu ma miḡ Mesaya ami. Yani êḡ intu anyô hapôlik ek Kilisi ma havôliḡ dôm hadêḡ Lambô lo Nakaduḡ. ²³ *Ôpatu ba havôliḡ dôm hadêḡ Nakaduḡ miḡ hamô haviḡ Lambô ami. Ma doḡtom ôpatu ba hanaḡ anêḡ hêvhaviḡ Nakaduḡ bêḡ, êḡ ma hamô haviḡ Lambô aêḡ iyom.

²⁴ Noyabiḡ am ek abô takatu ba bôk olaḡô hadêḡ mônḡ anônḡ ma nobalonḡ lonḡ lóklokwanḡ. Abô êḡ hamô haviḡ mólô, êḡ ma tem nômô imbiḡ Nakaduḡ lo Lambô aêḡ iyom. ²⁵ Ma yani bôk havak abô yôv haviḡ alalô nena tem nêm lôkmala atu ba nêmô wak nôm̄bêḡ intu sapêḡ êndêḡ alalô.

²⁶ Yahato abô takêntêk hadêḡ mólô hathak ḡê takatu ba idum ek nesau mólô. ²⁷ *Kilisi bôk hêv Lovak Mathenḡ hadêḡ mólô ba hamô haviḡ mólô denaḡ. Ma Lovak

* 2:15: Lom 8:7 * 2:16: Lom 13:14 * 2:17: Mat 7:21 * 2:18: Mat 24:5,24; 2Jon 7 * 2:19: Ap 20:30 * 2:20: 1Ko 2:15; 2Ko 1:21; 2Jon 2 * 2:22: 1Jon 4:3; 2Jon 7 * 2:23: Jon 5:23; 1Jon 4:15; 5:1 * 2:27: Jon 16:13

Matherj êj hathak hadôj mólô hathak nôm kama lókthô ma anêj abô ma avanôj iyom ma abôyanj mi. Aêj ba miñ notak anyôla ek êndôj mólô esak loj bô ami. Mi, nosopa auk takatu ba Lovak Matherj hadôj mólô nena nômô Yisu kapô.

²⁸ Yenanj avômena, nômô imbiñ yani thêthô ek waklavôj yani hale halêm ma tem numiñ lóklokwanj ma mama mi ênjêk yani ma. ²⁹ *Mólô bôk oyala yôv nena yani ma anyô thêthôj lók oyala haviñ nena opalêla takatu ba êmô thêthôj ma bôk ibitak Wapômbêj nali yôv.

3

Alalô ma Wapômbêj nali

¹ *Kamik Bêj lahaviñ alalô bomañ anôj ba intu dalam alalô nena anêj nali. Avanôj biñ nena alalô ma anêj nali. Ma avômalô pik miñ bôk eyala yani ami ba intu miñ eyala alalô ami. ² *Aiyanj thêlô, alalô ma lêk Wapômbêj anêj nali. Ma embenj yam ka tem alalô nambitak aisê? Injo, Wapômbêj miñ hik thô ami denanj ba intu athôj paliñ. Ma donjom waklavôj yani endelêm ma tem alalô nagê anêj lókmanjgij thô êtôm atu ba yani hamô. Ba intu nayala nena alalô tem nambitak êtôm yanida. ³ Avômalô sapêj atu ba êv malenij ek yani ethak epesanj kapôlôñij ek nimbatak mabuñ mavi

êtôm yani atu ba mabuñ mavi.

⁴ Nê takatu ba idum kambom thêthô ma êvôliñ dômiñ ek abô balabuñ. Avanôj, kambom anêj ôdôj nena êvôliñ dômiñ hathak abô balabuñ. ⁵ *Mólô oyala nena Kilisi halêm pik ek nê m alalôaniñ kambom vê, ma yanida ma kambom mi. ⁶ Ôpatu ba hamô haviñ yani miñ hadum kambom thêthô ami. Ma ôpatu ba hadum kambom thêthô miñ bôk hayê lo hayala yani ami.

⁷ Yenanj avômena, noyabin am ek anyôla miñ esau mólô ami. Ôpatu ba hadum kobom thêthôj, yani ma thêthôj hatôm Kilisi atu ba thêthôj. ⁸ *Sadañ bôk hadum kambom hadêj môj anôj ba halêm. Ba intu ôpatu ba hadum kambom thêthô, êj ma Sadañ anêj. Ba intu Wapômbêj Nakaduñ halêm pik ek imbulij Sadañ anêj ku. ⁹ *Ôpatu ba bôk habitak Wapômbêj nakaduñ yôv miñ hadum kambom thêthô ami ek malê nena Wapômbêj anêj yanjvêk hamiñ yani kapô. Yani bôk habitak Wapômbêj nakaduñ yôv ba intu miñ hatôm indum kambom thêthô ami. ¹⁰ Ba intu yêlô ayala nena Wapômbêj anêj nali ma opalêla ma Sadañ anêj ma opalêla. Nê takatu ba miñ idum kobom thêthôj ami lók miñ lenijhaviñ iviyanj ami,

* 2:29: 1Jon 3:10 * 3:1: Jon 1:12-13; 16:3 * 3:2: 2Ko 3:18 * 3:5: Jon 1:29; 1Pi 2:22-24; 1Jon 2:2 * 3:8: Jon 8:44 * 3:9: 1Jon 5:18

thêlô ma miñ Wapômbêñ
anêñ nali ami.

Lemimbiñ môleviyañ

¹¹ *Abô atu ba bôk môle
olañô mông anông yôv nena
môle lemimimbiñ môleviyañ.

¹² *Ma miñ nosopa Kain ami.
Yani ma ngôk kambom atu
anêñ ba hik yañ molok vônô.
Ma hik eka? Ek malê nena
hathak hadum kambom ma
yañ molok hathak hadum
mavi. ¹³ *Aêñ ba aiyañ thêlô,
avômalô pik êpôlik ek môle
ma miñ noson ami. ¹⁴ *Alalô
leñihavin iviyañ, êñ ma hik
thô nena bôk atak ñama ma
lêk awa lôkmala yôv. Ma
donjom ôpatu ba miñ lahavin
iviyañ ami ma ñama havalon
yani lon dena. ¹⁵ *Ñê takatu
ba êpôlik hathak iviyañ ma
hatôm ñê ik anyô vônô. Ma
môle oyala nena ñê ik anyô
vônô tem miñ nêmo lôkmala
êtôm wak nômbêñ intu sapêñ
ami.

¹⁶ *Yisu hêv anêñ lôkmala ek
alalô ba intu ayala leñihavin
anêñ ôdôn. Ma natak
alalôaniñ lôkmala aêñ iyom
ek nanêm alalôaniñ iviyañ
sa. ¹⁷ *Ma opalêla takatu ba
iniñ nômkama hamô ba êyê
iviyañ nômkama mi ba êv i
sêkêya ma miñ leñhiki hathak
i ami, êñ ma Wapômbêñ anêñ
lahavin miñ hamô havin i
ami. ¹⁸ *Yenañ avômena,
miñ lemimbiñ avômalô esak

abô lôk venbôlek iyom ami.
Mi, nuñgwik thô esak kobom
avanông nena nônem i sa.

¹⁹⁻²⁰ Kobom êñ hik thô
nena abô avanông hamô
havin alalô. Ma donjom
kapôlôngin malain hathak
alalôaniñ kambom, êñ ma
leñimbi nena Wapômbêñ
hayala nômkama sapêñ ba
anêñ lahiki hamông ek alalô
kapôlôngin. Ba intu umiñ
thohavloma ma kapôlômim
ênjêk yaô. ²¹ *Aêñ ba aiyañ
thêlô, alalô kapôlôngin miñ
hanañ alalô bêñ ami, êñ ma
hatôm amin lôklokwan ma
kô mi hêk Wapômbêñ ma.
²² Ma malêla takatu ba alalô
aten yañ ek nêmo, ma tem
nêmo iyom ek malê nena alalô
asopa anêñ abô balabuñ lôk
adum nômo takatu ba hadum
yani lamavi. ²³ *Ma anêñ
abô balabuñ hanañ nena
nônemimbiñ anêñ Nakaduñ
Yisu Kilisi anêñ athêñ lôk
lemimimbiñ môleviyañ êtôm
atu ba hanañ. ²⁴ *Ôpatu ba
hasopa Wapômbêñ anêñ abô
balabuñ ma hamô havin yañ
ma yañ hamô havin ôpêñ.
Ma Lovak Matheru atu ba
Wapômbêñ hêv hadêñ alalô
intu hik thô nena Wapômbêñ
hamô havin alalô.

4

*Noyawê ba ôngô nena
halêm anêñ êsê*

* 3:11: Jon 13:34 * 3:12: Stt 4:8 * 3:13: Jon 5:18-19 * 3:14: Jon 5:24

* 3:15: ALK 21:8 * 3:16: Jon 13:1; Gal 1:4 * 3:17: Lo 15:7 * 3:18: Jem

2:15-16 * 3:21: Hib 4:16 * 3:23: Jon 6:29; 13:34 * 3:24: 1Jon 4:13 * 4:1:
Mat 7:15; 1Te 5:21; 1Jon 2:18; 2Jon 7

1 *Aiyañ thêlô, ñê plopet abôyañ bêñ anôñ bôk i pik mayaliv. Ba intu miñ nônêmbiñ ñê takatu ba enañ nena Lovak Mathen hêv abô hadêñ i ami. Mi, noyawê katô ba ôñgô nena iniñ abô halêm anêñ Wapômbêñ anêñ Lovak Mathen mena mi e?

2 *Ma tem noyala abô takatu ba halêm anêñ Wapômbêñ anêñ Lovak Mathen ma aêntêk. Ôpatu ba hanañ anêñ hêvhavin bêñ nena, “Yisu Kilisi bôk habitak anyô anôñ” ma Lovak Mathen hêv abô êñ hadêñ ôpêñ. 3 *Ma donjom ôpatu ba miñ hanañ anêñ hêvhavin Yisu bêñ aêñ ami, ôpêñ anêñ abô miñ halêm anêñ Wapômbêñ ami. Mi, halêm anêñ ôpatu ba hapôlik hathak Kilisi atu. Mólô bôk olañô nena anyô hapôlik ek Kilisi êñ tem êlêm ma lêk anêñ auk hamô pik yôv.

4 *Ma donjom yenañ avômena, mólô ma Wapômbêñ anêñ ba ôpatu ba hamô haviñ mólô ma bêñ ek ôpatu ba hamô pik. Ba intu mólô bôk ômô ñê takêñ lu yôv. 5 *Thêlô ma pik anêñ ba intu enañ pik anêñ abô ba avômalô pik elañô. 6 Ma donjom alalô ma Wapômbêñ anêñ ba avômalô takatu ba eyala Wapômbêñ elañô alalôaniñ abô. Ma donjom avômalô takatu ba miñ Wapômbêñ anêñ ami miñ elañô alalôaniñ abô ami. Ma aêñ iyom, alalô

tem noyala Lovak Mathen anêñ abô avanôñ lôk auk pik anêñ abôyañ.

Wapômbêñ ma lenhavin anêñ ôdôñ

7 Aiyañ thêlô, lenhavin halêm anêñ Wapômbêñ ba intu mólô lemimimbiñ am. Avômalô takatu ba lenjinhavin hamô haviñ i, thêlô ma Wapômbêñ anêñ nali ba eyala yani. 8 Wapômbêñ ma lenjinhavin anêñ ôdôñ ba intu opalêla takatu ba lenjinhavin mi hêk i ma miñ eyala Wapômbêñ ami. 9 *Wapômbêñ anêñ Nakaduñ donjom iyom ba hêv halêm pik ek alalô namô lôkmala esak yani. Kobom êñ hik thô nena yani lahavin alalô bêñ anôñ. 10 *Miñ oson nena lenjinhavin anôñ ma alalôaniñ lenjinhavin Wapômbêñ. Mi, lenjinhavin anôñ ma aêntêk. Wapômbêñ lahavin alalô ba hêv Nakaduñ ba hama ek alalôaniñ kambom anêñ malaiñ miñ êpôm alalô ami.

11 Aêñ ba aiyañ thêlô, Wapômbêñ bôk lahavin alalô bêñ anôñ ba intu mavi ek mólô lemimimbiñ mólôviyan aêñ iyom. 12 *Anyô te miñ bôk hayê Wapômbêñ ami. Ma donjom alalô lenjinhavin i ma Wapômbêñ hamô haviñ alalô ma anêñ lahavin êñ hik anôñ hamiñ alalô.

13 *Wapômbêñ bôk hêv anêñ Lovak Mathen yôv hadêñ

* 4:2: 1Ko 12:3 * 4:3: 1Jon 2:18 * 4:4: Mat 12:29; 1Jon 5:4-5 * 4:5: Jon 8:47; 15:19 * 4:9: Jon 3:16 * 4:10: Lom 5:8-10; 1Jon 2:2 * 4:12: Jon 1:18 * 4:13: 2Ko 1:22; 1Jon 3:24

alalô ba intu nayala nena lèk amô havin̄ yani ma yani hamô havin̄ alalô. ¹⁴ Ma yêlô bôk ayê hathak malen̄in̄ ba lèk anan̄ bèn̄ nena Lambô bôk hêv Nakaduñ halêm ek nêm avômalô pik bulubin̄. ¹⁵ Opalêla takatu ba enan̄ inin̄ êvhavin̄ bèn̄ nena, “Yisu ma Wapômbên̄ anên̄ Nakaduñ”, êñ ma Wapômbên̄ hamô havin̄ thêlô ma thêlô êmô havin̄ Wapômbên̄. ¹⁶ Ba intu alalô ayala lôk aêvhavin̄ nena Wapômbên̄ lahavin̄ alalô.

Wapômbên̄ ma len̄in̄havin̄ anên̄ ôdôn̄ ba intu opalêla takatu ba len̄in̄havin̄ hamô havin̄ i ma êmô havin̄ Wapômbên̄ ma Wapômbên̄ hamô havin̄ i. ¹⁷ Alalô amô aên̄, êñ ma len̄in̄havin̄ hik anôn̄ hamin̄ alalô ba intu tem alalô namin̄ lôklokwan̄ ma kô mi êndên̄ waklavôn̄ Wapômbên̄ indum abô. Pik êntêk ma asopa lon̄ondê thêthôn̄ hatôm yani bôk hasopa yôv ba intu tem min̄ nakô ami. ¹⁸ Wapômbên̄ lahavin̄ alalô ba intu min̄ nakô ami. Anên̄ lahavin̄ ma mabuñ anôn̄ ba intu hêv kô vê. Ma opalê atu hakô ek waklavôn̄ nindum abô hik thô nena len̄in̄havin̄ min̄ hik anôn̄ hamin̄ yani ami.

¹⁹ Wapômbên̄ lahavin̄ alalô hamôn̄ ba intu len̄in̄havin̄ hamô havin̄ alalô. ²⁰ Anyôla atu ba min̄ lahavin̄ iviyañ atu ba hayê i ami, êñ ma min̄ hatôm laimbîn̄ Wapômbên̄

atu ba min̄ hayê ami. Ba intu anyôla hanan̄ nena, “Yalen̄havin̄ Wapômbên̄” ma don̄tom hapôlik ek iviyañ, ôpên̄ ma anyô abôyan̄. ²¹ *Wapômbên̄ bôk hêv abô balabuñ yôv hadên̄ alalô nena, “Opalêla takatu ba len̄in̄havin̄ Wapômbên̄ ma len̄in̄imbîn̄ iviyañ imbîn̄.”

5

Êvhavin̄ *Wapômbên̄*
Nakaduñ

¹ *Avômalô takatu ba êvhavin̄ nena Yisu ma Mesaya bôk ibitak Wapômbên̄ nali yôv. Ma avômalô takatu ba len̄in̄havin̄ Lambô ma ethak len̄in̄havin̄ anên̄ nali aên̄ iyom. ² Alalô len̄in̄havin̄ Wapômbên̄ lôk asopa anên̄ balabuñ, êñ ma hik thô nena alalô len̄in̄havin̄ Wapômbên̄ nali havin̄. ³*Alalô len̄in̄havin̄ Wapômbên̄, êñ ma athak asopa anên̄ abô balabuñ. Ma anên̄ balabuñ min̄ malain̄ ek nasopa ami ⁴ ek malê nena Wapômbên̄ anên̄ nali sapên̄ ik vovak ba êmô pik anên̄ lôklokwan̄ lu hathak êvhavin̄. ⁵ Ma avômalô takatu ba ik vovak havin̄ pik anên̄ lôklokwan̄ ba êmô lu ma opalêla? Thêlô ma avômalô takatu ba êvhavin̄ nena Yisu ma Wapômbên̄ Nakaduñ.

Lavôn̄in̄ atu ba hik Yisu thô

⁶ *Ma Yisu Kilisi halêm pik ba anên̄ hathik ñan̄ lo anên̄ thalalen̄ han̄gasô hik yani

* 4:21: Mak 12:29-31 * 5:1: 1Jon 4:15

* 5:3: Jon 14:15,23-24 * 5:6: Jon

thô. Miñ ñaᅇ iyom ami. Mi, ñaᅇ lo thalaleᅇ. Ma Lovak Matherᅇ atu ba hanaᅇ abô avanôᅇ iyom hik yani thô havinᅇ. ⁷ Aêᅇ ba intu nôᅇ lokwanᅇlô hik yani thô aêntêk, ⁸ *Lovak Matherᅇ lo ñaᅇ ma thalaleᅇ. Ma thêlô lô êᅇ êlôk hathak auk doᅇtom iyom.*

⁹ *Alalô athak êvhavinᅇ ᅇ pik takatu ba ik nôᅇmla thô ininᅇ abô. Ma Wapômbêᅇ anêᅇ abô ma hamô vulinᅇ ek malê nena halêᅇm anêᅇ Wapômbêᅇ da. Ma yani hik Nakaduᅇ thô hathak nôᅇm lô êntêk. ¹⁰ *Opalêla takatu ba êvhavinᅇ Wapômbêᅇ Nakaduᅇ eyala hêk kapôlôᅇᅇᅇ nena abô takêᅇ ma avanôᅇ. Ma doᅇtom avômalô takatu ba miᅇ ᅇvhavinᅇ Wapômbêᅇ ami ma idum ba yani habitak hatôm anyô abôyaᅇ ek malê nena miᅇ êvhavinᅇ abô takatu ba hanaᅇ hathak Nakaduᅇ ami.

¹¹ Ma abô takatu ba Wapômbêᅇ hêv hadêᅇ alalô ma aêntêk. Hêv alalô lôkmala namô wak nôᅇmbêᅇ intu sapêᅇ. Ma lôkmala êᅇ anêᅇ ôdôᅇ ma Nakaduᅇ. ¹² *Ôpatu ba hamô havinᅇ Nakaduᅇ ma hawa lôkmala êᅇ. Ma doᅇtom opalêla takatu ba miᅇ êᅇmô havinᅇ Wapômbêᅇ Nakaduᅇ ami ma miᅇ ewa lôkmala êᅇ ami.

Lêk awa lôkmala yôv

* **5:8:** Jon 15:26 * **5:8:** Mose anêᅇ balabuᅇ hanaᅇ nena anyô ju mena lô la enaᅇ abô te ma avanôᅇ (Lo 19:15). * **5:9:** Jon 5:32-37 * **5:10:** Jon 5:36-40

* **5:12:** Jon 3:36 * **5:13:** Jon 20:31 * **5:14:** Jon 14:13-14; 1Jon 3:21-22

* **5:16-17:** Nôᅇᅇô Mak 3:29 ma Matyu 12:31 lôk Hiblu 6:4-6 lo 10:29-31. * **5:18:**

1Jon 3:9

¹³ *Yahato abô takêntêk hadêᅇ môlô takatu ba ôêvhavinᅇ Wapômbêᅇ Nakaduᅇ anêᅇ athêᅇ ek noyala nena lêk owa lôkmala atu ba nôᅇmô wak nôᅇmbêᅇ intu sapêᅇ yôv.

¹⁴ *Ma alalô aterᅇ yani hathak nôᅇmlate hatôm yani anêᅇ lahavinᅇ, êᅇ ma tem endanᅇ. Ba intu miᅇ nakô nena tem miᅇ endanᅇ alalôaniᅇ abô ami. Mi, tem endanᅇ. ¹⁵ Alalô ayala nena yani hathak halanᅇ alalôaniᅇ apetenak. Ba malêla takatu ba anaᅇ hik yani linᅇ ma nayala katô nena yani tem nêᅇ.

¹⁶⁻¹⁷ Ma kobom lokbaᅇ sapêᅇ ma kambom iyom. Kambom vi tem miᅇ endom anyô ni loᅇ atum ami. Ba hôyê môlôvianᅇ idum kambom êᅇ, ma notêᅇ mek ma Wapômbêᅇ tem nêᅇm thêlô lôkmala. Ma doᅇtom kambom vi halom anyô hi loᅇ atum ba miᅇ yahananᅇ ek notêᅇ mek esak thêlô êᅇ ami.*

Abô anêᅇ dan

¹⁸ *Alalô ayala nena avômalô takatu ba bôk ibitak Wapômbêᅇ nali miᅇ idum kambom thêthô ami. Mi, Wapômbêᅇ Nakaduᅇ hayabinᅇ thêlô ba ᅇᅇôk kambom atu miᅇ hatôm êsôm thêlô ami. ¹⁹ Alalô ayala nena alalô ma Wapômbêᅇ anêᅇ, ma doᅇtom pik sapêᅇ ma êᅇmô ᅇᅇôk kambom atu anêᅇ lôklinᅇyak kapô. ²⁰ Alalô ayala nena

Wapômbêḅ Nakaduḅ bôk halêm yôv ba hêv auk hadêḅ alalô ek alalô hatôm nayala Wapômbêḅ ôpatu ba avanôḅ. Ma alalô amô haviḅ yani atu ba avanôḅ lôk Nakaduḅ Yisu Kilisi. Yani ma Wapômbêḅ anôḅ biḅ lôk lôkmala atu ba nêmo wak nômbeḅ intu sapêḅ.

²¹ Yenaḅ avômena, nômo daim ek malêla takatu ba hawa Wapômbêḅ anêḅ loḅ.

Jon anêᶇ kapya yaᶇ Abô mônᶇ

Aposel Jon hato kapya êntêk. Nê lôkauk enaᶇ nena hato hadêᶇ avômalô êvhaviᶇ anêᶇ malak te. Waklavônᶇ êᶇ ma kêdônᶇwaga ewa Yisu anêᶇ Abô Mavi ba i luvuluvu ma avômalô êvhaviᶇ eyabiᶇ thêlô. Ma donᶇtom kêdônᶇwaga abôyaᶇ evenᶇ haviᶇ ba intu Jon hato ek thêlô neyabiᶇ nê takatu ba esopa Yisu anêᶇ abô avanônᶇ iyom.

Hato kapya êntêk hadêᶇ 85 lo 95 AD malêvônᶇ doho la.

Jon hêv lamavi

¹ Ya Biᶇsu Jon ba yahato abô êntêk hadêᶇ o avi atu ba Wapômbêᶇ bôk halam yôv lôk nalumi.* Yalenᶇhaviᶇ môlô hathak abô avanônᶇ ba miᶇ ya iyom ami. Mi, avômalô takatu ba eyala abô avanônᶇ êᶇ haviᶇ. ² Abô avanônᶇ êᶇ hamô alalô kapôlônᶇiᶇ ba tem êmô êtôm wak nômbêᶇ intu sapêᶇ ba intu yêlô lenᶇihaviᶇ môlô.

³ Kamik Wapômbêᶇ lo Namalô Yisu Kilisi iniᶇ wapôm lôk lenᶇihiki ma labali êmô imbiᶇ alalô takatu ba amô abô avanônᶇ lôk lenᶇihaviᶇ kapô.

Nobalonᶇ abô avanônᶇ lonᶇ

⁴ *Yahapôm nalumi doho atu ba esopa abô avanônᶇ hatôm atu ba Wakamik bôk havak haviᶇ alalô ba intu yalenᶇmavi anônᶇ. ⁵ *Livônᶇ, lêk yahathô o lokwaᶇ nena alalô lenᶇimbiᶇ i. Balabuᶇ êntêk ba yahato ma miᶇ lukmuk ami. Mi, mônᶇ anônᶇ ma bôk alalô awa yôv. ⁶ Ma lenᶇihaviᶇ anêᶇ ôdônᶇ ma aêntêk nena alalô nasopa Wapômbêᶇ anêᶇ abô balabuᶇ. Ma abô balabuᶇ êᶇ ma môlô bôk olanᶇ hadêᶇ mônᶇ anônᶇ nena nombenᶇ imbiᶇ lenᶇihaviᶇ.

⁷ *Kêdônᶇwaga abôyaᶇ bêᶇ anônᶇ bôk i pik mayaliv ek nesau avômalô. Thêlô miᶇ êvhaviᶇ nena Yisu bôk habitak anyô ba halêm pik ami. Anyô anêᶇ aêᶇ ma anyô abôyaᶇ lôk anyô hapôlik ek Kilisi. ⁸ Noyabiᶇ am ek miᶇ nônêm yak esak vuli takatu ba alalô adum ku hathak ek naja ami. Êᶇ ma tem noja unim vuli mavi lôkthô. ⁹ Ôpatu ba hawa auk yaᶇda ba miᶇ havalonᶇ Kilisi anêᶇ abô lonᶇ ami ma miᶇ hamô haviᶇ Lambô ami. Ma donᶇtom ôpatu ba havalonᶇ Kilisi anêᶇ abô lonᶇ hamô haviᶇ Lambô lo Namalô. ¹⁰ Anyôla hayô ek môlô ba miᶇ hawa abô êᶇ ami, êᶇ ma miᶇ nônêm lemimmavi lôk noja yani thô ba unu unim unyak ami. ¹¹ Hôêv lemmavi hadêᶇ yani, êᶇ ma hudum ku kambom êᶇ haviᶇ yani.

* **1:1:** Nê lôkauk doho enaᶇ nena, “Avi lôk nali êᶇ ma abô lôk kup ma anêᶇ ôdônᶇ nena avômalô êvhaviᶇ anêᶇ unyak mathenᶇ te. Ma yaᶇ lôk nali (2 Jon 13) ma hatôm unyak mathenᶇ yaᶇ.” * **1:4:** 3Jon 3 * **1:5:** 1Jon 2:7 * **1:7:** 1Jon 4:1-3

12 Abô bêᶇ anôᶇ hêk ek
yanaᶇ êndêᶇ môlô, ma
doᶇtom yahadô ek yato êndôk
kapyâ. Yalenᶇhabi yasôk ek
alalô nanaᶇ abô imbiᶇ i ek
alalô lenᶇmavi bêᶇ anôᶇ.

13 Mamuyaᶇ atu ba
Wapômbêᶇ bôk halam yôv
anêᶇ nali* êv lenᶇmavi hadêᶇ
môlô.

* **1:13:** Hatôm unyak mathenᶇ yanᶇ anêᶇ avômalô êvhavinᶇ. Nôᶇgô 2 Jon 1.

Jon anêṅ kapya te lô Abô môn

Aposel Jon hato kapya êntêk hadêṅ Gaius. Diotlepes ma avômalô êvhaviṅ anêṅ malak te iniṅ avaka. Ma yani hadô ek enja kêdôṅwaga takatu ba Jon hêv i ba i loṅ êṅ thô. Ma doṅtom Gaius hawa i thô ba intu Jon hato hadêṅ yani ek indum yani lamavi.

Hato kapya êntêk hadêṅ 85 lo 95 AD malêvônṅ doho la.

Jon hêv lamavi hadêṅ Gaius

¹ *Ya Biṅsu Jon ba yahato kapya êntêk hadêṅ o yenaṅ aiyaṅ Gaius. Yalenṅhaviṅ o hathak abô avanônṅ.

² Aiyaṅ, yahatenṅ mek ek lemvimkupik lôk anêṅ ku lôkthô imbitak mavi êtôm anêṅ hôêvhaviṅ hamô mavi. ³ *Aiyaṅ doho êvô êlêm ba enaṅ nena hosopa abô avanônṅ dedauṅ mavi hathak nômkama sapêṅ atu ba hudum ba intu yalenṅmavi anônṅ. ⁴ Yahalaṅô nena yenaṅ avômena esopa abô avanônṅ atu, êṅ ma hadum yalenṅmavi anêṅ dôêṅ.

Gaius hadum kobom mavi

⁵ Aiyaṅ, hoyabiṅ kêdôṅwaga abô avanônṅ takatu ba êlêm anêṅ loṅ buyaṅ ma thêlô ma ṅê masôm ek o, êṅ ma hudum nôṅ mavi anônṅ.

⁶ *Thêlô bôk enaṅ hathak anêṅ lemhaviṅ atu bêṅ hadêṅ avômalô êvhaviṅ anêṅ loṅ êṅ yôv. Ba êthôk hathak loṅbô ma mavi ek undum aêṅ ba nêṅ thêlô sa êtôm Wapômbêṅ da anêṅ lahaviṅ ek ini buyaṅ. ⁷ *Hathak athêṅ êṅ, ma thêlô i ma miṅ ewa nômlate anêṅ ṅê daluk ami. ⁸ Ba intu mavi ek nanêṅ ṅê takêṅ sa ek alalô nambitak ṅê ku imbiṅ thêlô esak abô avanônṅ.

Diotlepes hadum kambom

⁹ Bôk yahato kapya hi avômalô ôdônṅ êvhaviṅ yôv hathak nôṅ takatu, ma doṅtom Diotlepes miṅ hathak halaṅô yêlôaniṅ abô ami. Mi, lahaviṅ imbitak anyô bêṅ. ¹⁰ Aêṅ ba yahathôk ma tem yanaṅ anêṅ kambom êṅ bêṅ. Yani hathak hanaṅ abô kambom takatu ba ôdônṅ mi hathak yêlô. Ma hadum kambom bêṅ yaṅ haviṅ nena hadô ek enja kêdôṅwaga abô avanônṅ takatu ba êlêm thô. Ma hamiṅ loṅ siṅ ek avômalô takatu ba lenṅhaviṅ neja i thô lôk hadum ek nêṅ i vé êṅjêk avômalô ôdônṅ êvhaviṅ.

Demitlius hadum mavi

¹¹ *Aiyaṅ, miṅ undum ek osopa ṅê kambom veṅṅgwam ami. Mi, osopa mavi iyom. Ôpatu ba hadum mavi ma Wapômbêṅ anêṅ. Ma ôpatu ba hadum kambom ma miṅ bôk hayê Wapômbêṅ ami.

* 1:1: Ap 19:29; Lom 16:23

* 1:3: 2Jon 4

* 1:6: Tit 3:13

* 1:7: 1Ko

9:11-12 * 1:11: 1Jon 3:6-10

¹² Avômalô lôkthô enañ abô mavi hathak Demitlius ma abô avanôñ hik loñ haviñ. Ma yêlô anañ aêñ iyom ma hoyala nena yêlôaniñ abô ma avanôñ.

Abô anêñ dañ

¹³ *Abô bêñ anôñ hêk ek yato êndêñ o, ma doñtom yahadô ek yato. ¹⁴ Yalenñhaviñ yasôk yanğê o kethen oyañ ek alai nanañ abô imbiñ i.

¹⁵ Yôhok êmô imbiñ o. Anêm avômalô môlô êv iniñ leñiñmavi hathok ek o. Ma nêm yalenñmavi êndêñ yenañ avômalô môlô tomtom atu ba êmô haviñ o.

* 1:13: 2Jon 12

Jut anêᶇ kapyā Abô môn

Yisu yaᶇ molok Jut hato kapyā êntêk. Abô Glik ma elam nena Judas (Matyu 13:55; Mak 6:3). Hato ek ᶇê êvhaviᶇ neyabiᶇ i esak kêdônᶇwaga abôyaᶇ takatu ba ekopak êmô thêlô malêvônᶇ. Kêdônᶇwaga abôyaᶇ enaᶇ nena avômalô êvhaviᶇ hatôm nindum kambom ek malê nena Wapômbêᶇ anêᶇ lahiki ma bêᶇ anônᶇ ba intu avômalô êvhaviᶇ idum kambom ma tem miᶇ nêᶇ vovaᶇ êndêᶇ i ami.

Hato kapyā êᶇ hadêᶇ 65 AD la.

Jut hêv lamavi

¹ *Ya Jut, Yisu Kilisi anêᶇ anyô ku ma Jems anêᶇ yaᶇ molok. Yahato kapyā êntêk ek môlô takatu ba bôk halam yôv ek nôᶇmô Kamik Wapômbêᶇ anêᶇ lahaviᶇ kapô lôk Kilisi eyabiᶇ môlô.

² Wapômbêᶇ anêᶇ kapô lôk labali ma lahaviᶇ êmô imbiᶇ môlô bêᶇ anônᶇ.

Noyabiᶇ am ek kêdônᶇwaga abôyaᶇ

³ Aiyaᶇ thêlô, ya vovaᶇ ek yato abô esak Wapômbêᶇ anêᶇ bulubiᶇ atu ba bôk hapôm alalô yôv. Ma doᶇtom lêk malaiᶇ bêᶇ te habitak. Ba intu yahato ek yasoᶇ môlô

lokwaᶇ ek numiᶇ lôklokwaᶇ ba nobaloᶇ abô avanônᶇ takatu ba alalô aêvhaviᶇ loᶇ. Wapômbêᶇ bôk hêv abô avanônᶇ êᶇ yôv hadêᶇ anêᶇ avômalô mathenᶇ ek neyabiᶇ katô. ⁴ *Malaiᶇ êᶇ ma aêntêk. ᶇê abôyaᶇ doho lêk eyenak ba ekopak êmô môlô kapô. Thêlô êpôlik ek alalôaniᶇ Wapômbêᶇ. Ma ethalamuniᶇ anêᶇ wapôm ek nindum sek waliliᶇ lomaloma esak. Ma êvôliᶇ dômiᶇ ek alalôaniᶇ Avaka atu Anyô Bêᶇ, Yisu Kilisi. Bôsêbôk ma eto abô hathak vovaᶇ takatu ba tem êpôm thêlô.

⁵ *Abô takêntêk ba tem yanaᶇ ma bôk olaᶇô yôv. Ma doᶇtom tem yanaᶇ esak loᶇbô ek lemimimbi katô. Sêbôk ma Anyô Bêᶇ hêv anêᶇ avômalô bulubiᶇ ba hawa i vê hêk Ijip. Ma doᶇtom vêᶇ ma hik takatu ba miᶇ êvhaviᶇ ami pôpônô. ⁶ *Ma lemimimbi aᶇela taksêbôk atu ba etak iniᶇ loᶇ ba i mayaliv ma miᶇ êmô iniᶇ loᶇ lôklinᶇyak tiᶇiᶇ ami. Ba intu Wapômbêᶇ bôk hakak i loᶇ hathak yak atu ba miᶇ hatôm itip ami. Ma hadô i hamô loᶇ momaᶇiniᶇ bêᶇ kapô ek neyabiᶇ waklavônᶇ bêᶇ nindum abô. ⁷ *Ma aêᶇ iyom, bôk Sodom lo Gomola ma malak vi takatu ba êmô habobo êv i ek idum sek waliliᶇ lôk ethak i mayaliv. Êᶇ ma Wapômbêᶇ habôk malak takêᶇ hathak atum ba hik vovaᶇ atum atu ba

* 1:1: Mat 13:55

* 1:4: Gal 2:4; 2Pi 2:1

* 1:5: Kis 12:51; Nam 14:29-30

* 1:6: 2Pi 2:4

* 1:7: Stt 19:1-25; 2Pi 2:6,10

tem êpôm nê kambom thô hadêḅ alalô ek miḅ nasopa venḅḅḅḅḅḅ ami. Atum êḅ tem esaḅ êtôm wak nômbêḅ intu sapêḅ.

8 Ma doḅtom lêk ma nê abôyaḅ takêḅ idum kambom takêḅ aêḅ iyom. Thêlô esopa iniḅ niaviḅ ba idum iniḅ leḅviḅkupik habitak lônḅḅlônḅ lôk êdô nêwê Anyô Bêḅ lôk nê bêḅbêḅ vibinḅ ma esokwaḅ aḅela lôk athêḅ anêḅ leḅ.
9 *Ma doḅtom Maikel, aḅela lôk athêḅ bêḅ atu, miḅ hadum aêḅ ami. Mi, sêbôk ba thai lôk Sadaḅ êkôki hathak Mose liḅkupik ma Maikel miḅ hasokwaḅ Sadaḅ ba hanaḅ anêḅ kambom bêḅ ami. Mi. Yani hanaḅ nena, “Anyô Bêḅ da tem esaḅ o.”
10 *Ma doḅtom lêk nê abôyaḅ takêḅ esokwaḅ nômkama takatu ba miḅ eyala ami. Hatôm alim bomaḅ, thêlô eyala leḅviḅkupik anêḅ thethaḅak iyom ba nôḅ takêḅ habulinḅ thêlô.

11 *Kikaknena, malainḅ bêḅ tem êpôm i! Thêlô esopa Kain atu ba hik yaḅ molok vônô vaḅḅḅḅḅḅ lôk esopa Balam anêḅ kambom lahaviḅ vuli ba havôv avômalô ek nindum kambom. Lôk êtôm Kola atu ba kapô hagiap ek Wapômbêḅ ba intu tem nema êtôm yani.

12 *Môlô othak doḅtom ek oḅḅḅḅḅḅ nôḅ lemimhaviḅ am, êḅ ma nê takêḅ lêk êtôm nôḅ lelaik hamô môlô malêvôḅ.

Esoḅ nena nôḅ êḅ ma nôḅ oyaḅ ba miḅ leḅḅḅḅḅḅ Wapômbêḅ ami. Ma leḅḅḅḅḅḅ thêlôda iyom ba eyaḅ ma leḅḅḅḅḅḅ avômalô vi. Thêlô miḅ ik anôḅ ami hatôm buliv atu ba lovak hayuv vôkê ba miḅ ôthôm hik ami. Thêlô êtôm alokwaḅ takatu ba miḅ hik anôḅ hadêḅ anêḅ waklavôḅ ami ba intu elav ôdôḅ thô, êḅ ma hatôm ḅama hapôm i bôlônḅ ju.
13 Thêlô hatôm ḅḅḅḅḅḅ belēḅ lokwaḅ ba iniḅ kambom hatôm ḅḅḅḅḅḅ budum haḅḅḅḅḅḅ ba anêḅ wapôk thapuk hik iniḅ mama thô. Ma êtôm vulinḅ atu ba i mayaliv. Wapômbêḅ bôk hapesaḅ bôlôvôḅ momaḅiniḅ kambom bomaḅ bêḅ te ek thêlô nêḅ aêḅ êtôm wak nômbêḅ intu sapêḅ.

14 *Inok ma Adam anêḅ lim ôdôḅ te baheḅvi ba lahavuju. Bôk hanaḅ abô plopet hathak nê abôyaḅ takatu ba lêk ibitak nena, “Odaḅô! Anyô Bêḅ tem êlêḅ imbinḅ anêḅ aḅela mathēḅ lubuḅḅḅḅḅḅ
15 ek endaḅô avômalô sapêḅ iniḅ abô. Ma avômalô takatu ba miḅ esopa Wapômbêḅ ami ma tem nêḅ iniḅ vuli viyaḅ êndêḅ i esak iniḅ kambom takatu ba idum lôk êpôlik hathak yani ba enaḅ abô lôklala.”
16 Thêlô ethak kapôlônḅḅḅḅḅḅ diḅḅḅḅḅḅ lôk etha avômalô vi. Ma esopa iniḅ auk thethaḅak. Ma êv ida liḅ lôk ebam avômalô vi ek thêlô leḅḅḅḅḅḅ mavi esak i ma

* 1:9: Dan 10:13,21; 12:1; Sek 3:2; 2Pi 2:11; ALK12:7 * 1:10: 2Pi 2:12 * 1:11: Stt 4:7-8; Nam 16:1-35; 2Pi 2:15; 1Jon 3:12 * 1:12: 2Pi 2:13,17 * 1:14: Stt 5:18,21-24

nênêm nômkama êndêḡ i.

Numiḡ lôklokwaḡ

¹⁷O aiyaḡ thêlô, lemimimbi abô takatu ba alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ aposel bôk enaḡ ¹⁸*hadêḡ môlô nena, “Waklavôḡ lôkthô anêḡ daḡ ma tem avômalô vi nimbi Wapômbêḡ lôk anêḡ avômalô liliḡ lôk nesopa iniḡ thethaḡak ma nêpôlik ek Wapômbêḡ.” ¹⁹Abô êḡ hanaḡ hathak ḡê abôyaḡ takatu ba evak môlô vose hi lodôḡlodôḡ. Lovak Matherḡ miḡ hamô haviḡ i ami ba intu esopa auk pik iyom.

²⁰*O aiyaḡ thêlô, nodav unim lôkmala esak unim ôêvhaviḡ atu ba mathêḡ anôḡ. Lôk noterḡ mek esak Lovak Matherḡ anêḡ lôklokwaḡ. ²¹Nômô Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ kapô lôk noyabiḡ alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ lahiki atu ba tem nêḡ lôkmala atu ba tem êmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ êndêḡ môlô.

²²Lemim injik am esak avômalô vi atu kapôlôḡniḡ ju. ²³*Ma vi atu ba ebobo loḡ atum ma nôbôv i vê ketherḡ ek nêḡ i bulubiḡ. Ma vi atu ba lelaik hathak iniḡ kambom, kapôlômim ek i lôk nôkô esak iniḡ lelaik ek miḡ esale môlô thô ami.

Alalô nambô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ

²⁴⁻²⁵*Hathak alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi ma nambô Wapômbêḡ doḡtom

atu ba hêv alalô bulubiḡ. Yani hatôm eyabiḡ o mavi ek miḡ nêḡ yak ami. Ma tem enja môlô takatu ba kambom mi ba etak môlô numiḡ Wapômbêḡ thohavloma anêḡ deda lôkmaḡḡiḡ kapô lôk lemimmavi bêḡ anôḡ. Alalô nanêḡ deda lôkmaḡḡiḡ lôk athêḡ lôkmaḡḡiḡ ma lôklokwaḡ lôk lôkliḡyak ni êndêḡ yani. Yanida intu hamô aêḡ hadêḡ sêbôk ma lêk ma wak nômbêḡ intu sapêḡ! Avanôḡ.

* **1:18:** 2Pi 3:3 * **1:20:** Kol 2:7 * **1:23:** Sek 3:2; ALK 3:4 * **1:24-25:** Lom 16:27; 2Pi 3:18

Yisu hik Auk Loŋ Kapô thô hadêŋ Jon Abô môn

Aposel Jon hato kapyã êntêk hadêŋ avômalô êvhaviŋ takatu ba Lom iniŋ gavman lôk avômalô vi êv malaiŋ hadêŋ i. Hato hathak wêŋ takatu ba Wapômbêŋ hik thô hadêŋ yani ek injik malêla takatu ba tem imbitak ketheŋ thô. Kapyã êntêk ma auk loŋ kapô bêŋ anêŋ hêk kapô.

Hato ek embatho avômalô êvhaviŋ loŋ ek nimiŋ lôklokwaŋ endeba êyô waklavôŋ Yisu endelêm. Yisu halehalêm, êŋ ma Sadaŋ lôk anêŋ avômalô takatu ba esopa yani tem nêpôm malaiŋ bêŋ. Ma avômalô êvhaviŋ tem nêmo mavi imbiŋ Yisu êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.

Hato kapyã êntêk hadêŋ 95 AD la.

Abô môn

¹ *Auk loŋ kapô êntêk ma Wapômbêŋ hêv hadêŋ Yisu Kilisi ek injik thô êndêŋ anêŋ avômalô ku esak nôm takatu ba tem imbitak ketheŋ. Yisu hêv anêŋ aŋela ba hi hanaŋ ba hik thô hadêŋ anêŋ anyô ku Jon. ² Ma Jon hayê Wapômbêŋ anêŋ abô lôk abô avanôŋ takatu ba Yisu hanaŋ ma hanaŋ lôkthô bêŋ. ³ *Ma

ôpatu ba hasam abô plopet êntêk ma êmô lôk lamavi. Ma ôpatu ba hanaŋô ba hasopa ma êmô lôk lamavi ek malê nena waklavôŋ lêk habobo.

*Jon hato abô hadêŋ
avômalô êvhaviŋ ôdônŋ bahenŋvi
ba lahavuju*

⁴ *Ya Jon yahato kapyã êntêk hi hadêŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ malak bahenŋvi ba lahavuju takatu ba êmô plovins Esia. Anyô Bêŋ atu ba lêk hamô ma bôk hamô ba tem êlêm, yani anêŋ wapôm lôk labali êmô imbiŋ môlô. Ma lovak matheŋ bahenŋvi ba lahavuju atu ba êmô Anyô Bêŋ atu anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô anêŋ wapôm lôk yôhok êmô imbiŋ môlô. ⁵ *Ma Yisu Kilisi atu ba hamiŋ lôklokwaŋ hathak Wapômbêŋ anêŋ abô anêŋ wapôm lôk labali êmô imbiŋ môlô aêŋ iyom. Yani anyô haviyô môŋ hêk ŋama lôk hayabiŋ kiŋ pik sapêŋ.

Yani lahaviŋ alalô ba anêŋ thalaleŋ hapole alalô vê hêk alalôaniŋ kambom.

⁶ *Ma yani hatak alalô ek nambitak ŋê nambok da êmô Kamik Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô. Nanêm athêŋ lôkmaŋgiŋ lôk lôklokwaŋ êndêŋ yani êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Avanôŋ.

⁷ *Ôŋgô! Yani hamô bu-liv kapô ba halêm ba tem avômalô sapêŋ nêgê yani. Avômalô takatu ba bôk ibi

* 1:1: ALK 22:6 * 1:3: ALK 22:7,10

* 1:4: Kis 3:14-15; ALK 3:1; 4:5 * 1:5:

Sng 89:27; Kol 1:18 * 1:6: 1Pi 2:9; ALK 5:10; 20:6 * 1:7: Dan 7:13; Sek 12:10; Mat 24:30; Jon 19:34-37; 1Te 4:17

yani lôk avômalô pik sapêŋ tem nêgê yani ba nedaŋ asêŋ malêŋ. Avanôŋ, tem imbitak aêŋ.

⁸ *Anyô Bêŋ Wapômbêŋ hanaŋ nena, “Ya anyô môŋ anôŋ lôk haveŋ yam haviŋ. Bôk yahamô ma lêk yahamô ma tem yasôk. Lôkliŋyak sapêŋ ma ya iyom yenaŋ.”

Jon hayê Yisu

⁹ Ya Jon môlônim aiyaŋ. Wapômbêŋ hayabiŋ alalô sapêŋ hamô anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô ba alalô athak awa malaiŋ lomaloma ba amiŋ lôklokwaŋ hathak Yisu. Yahamô ŋgavithôm anêŋ Patmos hathak yahanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô lôk yahanaŋ abô hathak Yisu.

¹⁰ Hadêŋ Anyô Bêŋ anêŋ waklavôŋ ma Lovak Matherŋ anêŋ lôklokwaŋ hawa ya. Ma yahalaŋô kaêk bêŋ hatôm lavuak halaŋ haveŋ ya yam ¹¹ba hanaŋ, “Oto nôŋ takatu ba hôyê êndôk kapyba ba nêŋ êndêŋ avômalô êvhaviŋ ôdôŋ bahenŋvi ba lahavuju takatu. Oto ni Epesus lo Smelna ma Pelgamum lo Taiataila ma Saldis lo Piladelpia ma Laodisia.”

¹² Ma yahik ya liliŋ ek yangê kaêk atu ba elam hadêŋ ya, êŋ ma yahayê atum lam gol bahenŋvi ba lahavuju hamiŋ. ¹³ *Ma yahayê anyô hamô atum lam takêŋ malêvôŋ ba hatôm anyô te nakaduŋ. Yani hik kwêv

daim ba hayô va luvi ma havaŋgiŋ sôp gol te hawê haveŋ bôm kabum. ¹⁴ *Ma anêŋ wakadôk ŋauŋ ma thapuk anôŋ hatôm boksipsip vuluk lôk hatôm buliv thapuk anôŋ. Ma anêŋ madaluk ma hatôm atum dahalaŋ. ¹⁵ Ma anêŋ vakapô ma hatôm aenŋ mayav mabuŋ mavi atu ba êbôk hamô atum ba habi kêdêkêdê. Ma anêŋ abô anêŋ pôk ma diŋdiŋ hatôm ŋaŋ bêŋ halaŋ. ¹⁶ *Yani havalonŋ vuliŋ bahenŋvi ba lahavuju hamô yani baŋ vianôŋ. Ma biŋ vovak daim te ba ma hêk luvi hale yani abôlêk. Ma yani thoŋavloma ma hatôm wak habi mathalalenŋ kambom.

¹⁷ *Yahayê yani ma yahêv yak halôk hêk yani va hatôm anyô ŋama. Ma yani hatak baŋ vianôŋ hayô hêk ya ma hanaŋ, “Miŋ ôkô ami. Ya anyô môŋ ba haveŋ yam haviŋ. ¹⁸ Ya ma ôpatu ba hamô lôkmala. Bôk yahama ma doŋtom lêk yahamô lôkmala hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Ma yahavalonŋ ŋama lôk anêŋ loŋ iniŋ vovalenŋ. ¹⁹ Oto nôŋ takatu ba hôyê. Nôm takatu vi lêk hamô ma vi tem imbitak embenŋ yam. ²⁰ Êntêk ma abô loŋ kapô hathak vuliŋ bahenŋvi ba lahavuju takatu ba hôyê hamô yabaheŋ vianôŋ lôk atum lam gol bahenŋvi ba lahavuju. Anêŋ ôdôŋ ma aêntêk: vuliŋ bahenŋvi ba lahavuju takêŋ ma aŋela

* **1:8:** ALK 21:6; 22:13 * **1:13:** Dan 7:13; 10:5 * **1:14:** Ese 43:2; Dan 7:9; 10:6; ALK 2:18; 19:12 * **1:16:** Hib 4:12; ALK 2:12; 19:15 * **1:17:** Ais 44:6; 48:12; ALK 2:8; 22:13

bahen̄vi ba lahavuju takatu ba eyabiŋ avômalô êvhaviŋ ôdôn̄ bahen̄vi ba lahavuju takatu. Ma atum lam gol bahen̄vi ba lahavuju takatu ma avômalô êvhaviŋ ôdôn̄ bahen̄vi ba lahavuju.”

2

Abô hi Epesus

¹ *Ma ôpên̄ hanaŋ hadên̄ ya nena, “Oto abô ni êndên̄ aŋela atu ba hayabiŋ avômalô êvhaviŋ anên̄ Epesus aêntêk:

Abô êntêk halêm anên̄ ôpatu ba havalon̄ vuliŋ bahen̄vi ba lahavuju hamô baŋ vianôn̄ ma haven̄ atum lam gol bahen̄vi ba lahavuju malêvôn̄. Ba hanaŋ nena: ² *Yahayala môle nim bôk lo loŋ lôk unim ku takatu ba udum ba umiŋ lôklokwaŋ. Ma ôpôlik hathak nê kambom. Ma bôk olaŋô nê takatu ba esau nena thêlô ma aposel ba oyala nena thêlô ma nê abôyaŋ. ³ Ma ovalon̄ yenaŋ athên̄ loŋ ba malaiŋ lomaloma hapôm môle ma doŋtom umiŋ lôklokwaŋ lôk lemimvidon̄ ma miŋ vau ami.

⁴ Ma doŋtom môle nim kambom te hamô ba yahadô. Môle miŋ lemimhaviŋ ya hatôm môn̄ sêbôk ami. ⁵ *Aên̄ ba lemimimbi kobom mavi sêbôk ma tem ôngô nena môle lêk ôêv yak bêŋ anôn̄. Aên̄ ba node kapôlômim

liliŋ ek nosopa loŋôndê mavi sêbôk atu. Ma mi ma tem yasôk ek yanêm môle nim atum lam vê. ⁶ Ma doŋtom môle othak udum nôm mavi te nena môle ôpôlik hathak avômalô takatu ba esopa Nikolas anên̄ kobom hatôm atu ba yahapôlik aên̄ iyom.

⁷ *Opalê atu ba lôk lëndôn̄ ma endan̄ô abô takatu ba Lovak Mathen̄ hanaŋ hadên̄ avômalô ôdôn̄ takatu ba êvhaviŋ. Nê takatu ba len̄iŋvidon̄ ba miŋ êv yak ami ma tem yatak thêlô ek nejaŋ alokwaŋ va atu ba hêv lôkmala hamô Wapômbên̄ anên̄ loŋ mavi anôn̄ kapô.”

Abô hi Smelna

⁸ Ma ôpên̄ hanaŋ hathak loŋbô nena, “Oto abô ni êndên̄ aŋela atu ba hayabiŋ avômalô êvhaviŋ anên̄ Smelna aêntêk:

Abô êntêk halêm anên̄ ôpatu ba hamôn̄ ba haven̄ yam ma bôk hama ba haviyô hathak loŋbô. Ma yani hanaŋ aêntêk: ⁹ *Yahayala malaiŋ lomaloma hapôm môle ba ômô thavuthiŋ, ma doŋtom môle ma nê lôk nômkama bêŋ hêk Wapômbên̄ ma. Ma yahayala abô kambom takatu ba avômalô vi enaŋ hathak môle. Thêlô esau nena thêlô ma Wapômbên̄ anên̄ avômalô Israeŋ ma doŋtom mi. Thêlô ma Sadaŋ anên̄ avômalô.

* 2:1: ALK 1:16 * 2:2: 1Jon 4:1

22:2,19 * 2:9: 2Ko 11:14-15; ALK 3:9

* 2:5: ALK 3:3 * 2:7: Stt 2:9; ALK

* 2:10: 2Ti 4:8; Jem 1:12

10 *Minj mólô nôkô esak malaiŋ takatu ba tem êpôm mólô kethen ami. Odaŋô! Sadaŋ tem indum ek avômalô netak mólô doho êndôk koladôŋ ek nesaê mólô. Ma mólô noja malaiŋ êtôm wak laumiŋ. Numiŋ lôklokwaŋ endeba noma ma tem yanêm lôkmala atu ba nêôm êtôm wak nômbênj intu sapênj anêŋ kuluj gol êndênj mólô.

11 *Opalê atu ba lôk lëndôŋ ma endanô abô takatu ba Lovak Matherŋ hanaŋ hadênj avômalô ôdôŋ takatu ba êvhaviŋ. Nê takatu ba leŋiŋvidonj ba miŋ êv yak ami ma tem miŋ neja malaiŋ esak ŋama atu ba havenj yam ami.”

Abô hi Pelgamum

12 Ma ôpênj hanaŋ hathak loŋbô nena, “Oto abô ni êndênj anjela atu ba hayabiŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ Pelgamum aêntêk:

Abô êntêk halêm anêŋ ôpatu ba havalonj biŋ vovak ba ma hêk luvi. Hanaŋ aêntêk: 13 Yahayala loŋ atu ba mólô ômô. Loŋ êŋ ma Sadaŋ da hamô ba hayabiŋ, ma doŋtom mólô ômô loŋ êŋ ba ovalonj yenaŋ athênj loŋ lôklokwaŋ. Ma hadênj waklavônj atu ba ik Antipas vônô hêk mólônim malak ma mólô miŋ otak unim ôêvhaviŋ ya ami. Yani hêvhaviŋ ya bênj anôŋ ba

hanaŋ yenaŋ abô bênj hêk Sadaŋ anêŋ loŋ.

14 *Ma doŋtom mólônim kambom doho hêk ba yahadô. Mólô doho osopa plopet bô Balam anêŋ abô. Sêbôk ma yani hêv auk hadênj Moap iniŋ kiŋ Balak ek êndôk avômalô Israeŋ leŋiŋ ek nindum kambom ba nejaŋ nôm takatu ba bôk hêv hadênj ngôk lôk nindum sek waliliŋ. 15 Aênj iyom ma mólô doho osopa Nikolas anêŋ abô. 16 Aênj ba node kapôlômim liliŋ. Mi ma tem yasôk kethenj oyaŋ ba yangik vovak esak yenaŋ biŋ vovak atu ba hale yavenjbôlêk êndênj mólô takatu ba miŋ ole am liliŋ ami.

17 *Opalê atu ba lôk lëndôŋ ma endanô abô takatu ba Lovak Matherŋ hanaŋ hadênj avômalô ôdôŋ takatu ba êvhaviŋ. Nê takatu ba leŋiŋvidonj ba miŋ êv yak ami ma tem yanêm nôm ‘mana’ êndênj thêlô hatôm bôk yahêv hadênj Israeŋ êmô loŋ thiliv. Mana êŋ ma lêk hamô loŋ kapô. Ma tem yanêm thêlô valu thapuk te lôk athênj lukmuk atu ba eto hathak. Anyôla miŋ hayala athênj lukmuk êŋ ami ma ôpatu ba hawa iyom intu hayala.”

Abô hi Taiataila

18 *Ma ôpênj hanaŋ hathak loŋbô nena, “Oto abô ni êndênj

* 2:11: ALK 20:14; 21:8 * 2:14: Nam 22:1-25:2; 31:16; 2Pi 2:15 * 2:17: Kis 16:4,14-15,33-34; Ais 62:2; Jon 6:48-50 * 2:18: ALK 1:14-15

aŋela atu ba hayabiŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ Taiataila aêntêk:

Abô êntêk halêm anêŋ Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ atu ba madaluk hatôm atum dahalaŋ ma vakapô hatôm aeŋ mayav atu ba habi kêdêkêdê. Hanaŋ aêntêk: ¹⁹ Yahayala môle nim kobom. Yahayala môle nim lemimhaviŋ lôk ôêvhaviŋ ma ôêv avômalô sa ba umiŋ lôklokwaŋ iyom. Hadêŋ môŋ ma môle udum ku dokte, ma doŋtom lêk môle udum ku bêŋ.

²⁰ *Ma doŋtom môle nim kambom te hêk ba yahadô. Avi te hatôm Jesebel hamô haviŋ môle. Yani hasau nena yani ma avi plopet te, ma doŋtom yani anêŋ abô halom yenaŋ nê ku ek nindum sek waliliŋ lôk nejaŋ nôm takatu ba êv da hadêŋ ŋgôk. Yani hadum kambom takêŋ, ma doŋtom môle miŋ ôêv yani vê ami! ²¹ Yahêv waklavôŋ ek yani ende kapô liliŋ ba etak anêŋ sek waliliŋ, ma doŋtom mi. Yani hadô. ²² Odaŋô! Tem yanêm lijiŋ bêŋ êndêŋ yani lôk yanêm malaiŋ bêŋ êndêŋ nê takatu ba idum sek haviŋ yani ba miŋ ele kapôleŋiŋ liliŋ ami. ²³ *Ma tem yaŋgik yani anêŋ avômena pôle nê. Aêŋ ba avômalô ôdôŋ êvhaviŋ lôkthô tem neyala nena ya ôpatu ba yahayê avômalô kapôleŋiŋ

lôk iniŋ auk. Ba tem yanêm vuli êndêŋ môle tomtom êtôm nôm takatu ba udum. ²⁴ Ma doŋtom lêk yahêv ku doŋtom iyom hadêŋ môle vi anêŋ Taiataila atu ba miŋ osopa yani anêŋ abô ami. Lôk miŋ oyala nôm atu ba elam nena, ‘Sadaŋ anêŋ auk loŋ kapô’ ami. Ku êŋ ma ²⁵ *nobaloŋ unim auk loŋ endeba yatup am.

²⁶ Nê takatu ba leŋiŋvidonŋ ba miŋ êv yak ami ma idum yenaŋ yaleŋhaviŋ aleba hayô anêŋ daŋ, ma tem yanêm athêŋ bêŋ êndêŋ thêlô ek neyabiŋ avômalô pik lôkthô. ²⁷ *Thêlô tem neja kôm aeŋ ek neyabiŋ avômalô pik lôklokwaŋ ba nimbi thêlô ba nipup nenanena êtôm uŋ anôŋ. Wakamik bôk hêv athêŋ bêŋ hadêŋ ya ba tem yandum aêŋ iyom êndêŋ thêlô. ²⁸ *Ma tem yanêm vuliŋ lôkbôk êndêŋ thêlô imbiŋ. ²⁹ Opalê atu ba lôk lêndôŋ ma endanô abô takatu ba Lovak Mathenŋ hanaŋ hadêŋ avômalô ôdôŋ takatu ba êvhaviŋ.”

3

Abô hi Saldis

¹ *Ma ôpêŋ hanaŋ hathak loŋbô nena, “Oto abô ni êndêŋ aŋela atu ba hayabiŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ Saldis aêntêk:

Abô êntêk halêm anêŋ ôpatu ba hayabiŋ

* 2:20: 1Kiŋ 16:31; 2Kiŋ 9:22 * 2:23: Sng 7:9; Jer 17:10; ALK 20:12-13 * 2:25:

ALK 3:11 * 2:27: Sng 2:9 * 2:28: ALK 22:16 * 3:1: ALK 1:4,16

Wapômbêŋ anêŋ lovak mathenŋ bahenŋvi ba lahavuju ma havalonŋ vulinŋ bahenŋvi ba lahavuju. Ma yani hananŋ aêntêk: Yahayala môlônim kobom. Avômalô esonŋ nena môlô ômô lôkmala. Ma donŋtom mi, môlô bôk oma yôv.
² Numbiyô! Môlônim ôêvhaviŋ lêk habobo ema ba intu nobatho am loŋ ek malê nena môlônim ku ma volonŋ oyanŋ hêk yenanŋ Wapômbêŋ ma.
³ *Lemimimbi abô takatu ba bôk olanŋô ba ovalonŋ. Ma node kapôlômim lilinŋ ba nodovak abô êŋ vibinŋ. Môlô miŋ oviyô ami, ma tem yasôk êtôm anyô vani ba môlô noboloba.

⁴ *Ma donŋtom môlô naju iyom anêŋ Saldis intu unim sôp mabuŋ denanŋ. Unim kobom ma mavi ba intu embenŋ yam ma hatôm noba sôp thapuk ba nombenŋ imbinŋ ya. ⁵ *Nê takatu ba leninŋvidonŋ ba miŋ êv yak ami tem nipuk sôp thapuk êtôm thêlô. Tem miŋ yanêm thêlôninŋ athênŋ vê ênjêk kapya lôkmala ami ma mi. Tem yananŋ êndênŋ Wapômbêŋ lôk anêŋ anjela nena, 'Thêlô êŋ ma yenanŋ.'
⁶ Opalê atu ba lôk lëndônŋ ma endanŋô abô takatu ba Lovak Mathenŋ hananŋ hadênŋ avômalô ôdônŋ takatu ba êvhaviŋ."

Abô hi Piladelpia

⁷ *Ma ôpênŋ hananŋ hathak lonbô nena, "Oto abô ni êndênŋ anjela atu ba hayabinŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ Piladelpia aêntêk:

Abô êntêk halêm anêŋ ôpatu ba mathenŋ ma hananŋ abô avanônŋ iyom. Yani hayabinŋ Jelusalem lukmuk anêŋ badênŋ abôlêk anêŋ vovaleŋ hatôm Devit bôk hayabinŋ Jelusalem bô anêŋ. Yani hik vê ma miŋ hatôm anyôla injik siŋ ami. Ma yani hik siŋ ma miŋ hatôm anyôla injik vê ami. Yani hananŋ aêntêk: ⁸ *Yahayala môlônim kobom. Odanŋô. Yahik unyak abôlêk te vê ek môlô ma miŋ hatôm anyôla injik siŋ ami. Yahayala nena anêm lôklokwanŋ ma yaôna, ma donŋtom môlô osopa yenanŋ abô ba miŋ ôvôlinŋ dômim hathak yenanŋ athênŋ ami. ⁹ *Sadanŋ anêŋ avômalô takatu ba enanŋ nena thêlô ma Wapômbêŋ anêŋ avômalô Israeël, ma donŋtom mi, thêlô enanŋ abôyanŋ iyom. Tem yandom thêlô ba nêlêm ek nede veninŋdônŋ lêlô êndênŋ môlô ma neyala nena yalenŋhaviŋ môlô. ¹⁰ *Môlô othak osopa yenanŋ abô balabuŋ lôk uminŋ lôklokwanŋ. Ba intu tem yayabinŋ môlô mavi êndênŋ waklavônŋ malainŋ atu ba tem esaê avômalô pik bênŋ êntêk lôkthô. ¹¹ Tem

* 3:3: Mat 24:43-44; 1Te 5:2; ALK 2:5; 16:15

* 3:4: Jut 23

* 3:5: Kis 32:32-33;

Mat 10:32; Luk 12:8

* 3:7: Ais 22:22

* 3:8: 1Ko 16:9

* 3:9: Ais 45:14;

49:23; 60:14; ALK 2:9

* 3:10: Luk 21:19; 2Ti 2:12

yasôk kethen. Nobalon unim nômkama anôj lonj lôklokwanj ek anyô yanj miñ enja môle nim vuli ami.

12 *Nê takatu ba lenjvidonj ba miñ êv yak ami tem yatak thêlô ek nimbitak êtôm yenanj Wapômbênj anênj unyak mathenj anênj landinj. Thêlô tem miñ netak ami. Ma tem yato yenanj Wapômbênj anênj athênj lôk Wapômbênj anênj malak lônj anênj athênj nena Jerusalem lukmuk êyônggêk thêlô. Malak êj tem yenanj Wapômbênj nê m anênj lenj ba êndôk ba êlêm. Ma tem yato yenanj athênj lukmuk êyônggêk thêlô imbinj. 13 Opalê atu ba lôk lêndônj ma endanô abô takatu ba Lovak Mathenj hanañ hadênj avômalô ôdônj takatu ba êvhavinj.”

Abô hi Laodisia

14 Ma ôpênj hanañ hathak lonjbô nena, “Oto abô ni êndênj anjela atu ba hayabinj avômalô êvhavinj anênj Laodisia aêntêk:

Abô êntêk ma halêm anênj ôpatu ba anênj athênj nena Avanônj Binj. Yani ma anyô haminj lôklokwanj ek hik Wapômbênj anênj nô m avanônj thô. Ma yani pik lo lenj sapênj anênj alanj. Ba hanañ nena: 15 *Yahayala nô m takatu ba môle othak udum ba môle miñ vovanj mena thilibunj la ami. Yalenjhavinj môle

vovanj mena thilibunj la ma donjom mi. 16 Môle vovanj dokte ma thilibunj dokte iyom ba yahadô. Ba intu tem yambululup môle vê ende yavenjbôlek.

17 *Môle othak onanj nena, ‘Ya anyô valuselenj bêj ma ya anyô lôkmanjinj ba yada hatôm.’ Ma donjom môle ôthônj paliñ nena môle kapôle mim daluk kambom! Alikaknena, môle avômalô thavuthinj ma malemim pusip ba ômô kôlelônj.

18 *Yahanañ ek môle nô nê m vuli yenanj gol atu ba êbôk hamô atum ba mavi ek numbitak lôkmanjinj. Ma nô nê m vuli sôp thapuk ek nupuk ek miñ mama esak lem vimpopam ami. Ma nô nê m vuli yak thôk ek êndôk malemim daluk ek ôngô tak. 19 *Takatu ba yalenjhavinj i ma yahayanda thêlô ma yahêv vovanj hadênj i ek nedanô abô. Aênj ba môle nô ngwêk lêlê ek node kapôle mim liliñ.

20 *Odanô. Yahaminj unyak abôlek ba yahapididinj. Ma ôpatu ba halanjô ya ba hik unyak abôlek vê, ma tem yayô kapô ba yana ek yanjanj nô m imbinj yani ma enjanj nô m imbinj ya. 21 Nê takatu ba lenjvidonj ba miñ êv yak ami tem yatak i nê m yenanj lonj yahayabinj avômalô imbinj ya, hatôm ya bôk lovak yôv ma

* 3:12: Ais 62:2; 65:15; ALK 14:1; 21:2 * 3:15: Lom 12:11 * 3:17: Luk 12:21; 1Ko 4:8 * 3:18: Ais 55:1 * 3:19: 1Ko 11:32; Hib 12:6; ALK 2:5 * 3:20: Jon 14:23

yahamô haviŋ Wakamik hamô anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô. ²² Opalê atu ba lôk lëndôn ma endanô abô takatu ba Lovak Mathen hanaŋ hadêŋ avômalô ôdôn takatu ba êvhaviŋ.”

4

Anyô Bêŋ lôk anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô

¹ *Vêm ma yahayê hathak loŋbô ma unyak abôlêk anêŋ malak leŋ ida bôk hakyav ba hamiŋ. Ma venbôlêk atu ba bôk yahalaŋô hatôm lavuak hanaŋ hadêŋ ya, “Osak ba ôlêm ek yangik nôŋ takatu ba tem imbitak embenŋ yam thô êndêŋ o.”

² *Kethenŋ oyaŋ ma Lovak Mathenŋ anêŋ lôklokwaŋ hawa ya ba yahayê Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô hamô malak leŋ ba anyô te hayô hamô. ³ *Ma ôpêŋ anêŋ kupik habi kédêkêdê hatôm valu te anêŋ athêŋ nena jaspâ lôk valu thalalenŋ te anêŋ athêŋ nena konilian. Ma okthenjuliŋ te hawê havenŋ Anyô Bêŋ êŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô ba habi deda hatôm valu sanjek atu ba elam nena emelal. ⁴ *Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô hamô ma avaka hatôm 24 iniŋ loŋ êmô eyabiŋ avômalô hawê havenŋ ba hathaŋ siŋ. Ma iniŋ sôp ma thapuk ma kiŋ iniŋ kulunŋ epesaŋ hathak gol hamô leŋiŋkadôk. ⁵ *Damak

hêv ma kakalu hik ba pôk lôklala halêm anêŋ Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô. Ma Anyô Bêŋ anêŋ loŋ vima ma atum lam bahenŋvi ba lahavuju hathaŋ hamô. Ma atum takêŋ ma Wapômbênŋ anêŋ lovak mathenŋ bahenŋvi ba lahavuju. ⁶ *Ma Anyô Bêŋ anêŋ loŋ êŋ vima ma nômlate hatôm ŋgwêk hêk ma mabuŋ mavi anônŋ hatôm liyali.

Ma yahayê nôŋ lôkmala ayova êmô malêvônŋ ba êwê evenŋ Anyô Bêŋ anêŋ loŋ. Nôm lôkmala ayova atu ba êmô ma malenjaluk hêk leŋviŋkupik lôkthô, hêk malenŋ ba dômiŋ haviŋ. ⁷ *Nôm lôkmala môŋ ma hatôm avunŋ laion, ma yaŋ havenŋ yam hatôm bokmanŋkao malô. Ma te lu thohavloma hatôm anyô. Ma te ayova hatôm menak jeŋ hayovak havenŋ.

⁸ *Nôm lôkmala ayova takêŋ tomtom iniŋ banik bahenŋvi ba lahavute ma malenŋ hêk leŋviŋkupik lôkthô viyaiŋ ba vikapô. Wak lo bôlôvônŋ sapêŋ ma enaŋ nena,

“Mathenŋ, mathenŋ, mathenŋ.

Wapômbênŋ Lôklokwaŋ Anônŋ ma anyô mathenŋ.

Yani bôk hamô, ma lêk hamô, ma tem êsôk.”

⁹ Nôm lôkmala takêŋ ethak êv athêŋ lôkmanŋiŋ hadêŋ yani lôk enaŋ nena yani ma Anyô Bêŋ lôk êv leŋiŋmavi hadêŋ ôpatu ba hamô Anyô Bêŋ anêŋ loŋ

* 4:1: ALK 1:1,10 * 4:2: Ais 6:1 * 4:3: Ese 1:28 * 4:4: ALK 3:18 * 4:5: Ese 1:13; Sek 4:2; ALK 1:4; 8:5; 11:19; 16:18 * 4:6: Ese 1:5-10,22; 10:14 * 4:7: Ese 1:10; 10:14 * 4:8: Ais 6:2,3; Ese 1:18; 10:12

hayabiŋ avômalô ba hamô lôkmala hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Thêlô idum aêŋ, 10 *êŋ ma avaka 24 takatu êv yak êlôk êk Anyô Bêŋ atu ba hamô anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô ma, ma êv yeŋ hadêŋ ôpatu ba hamô hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Thêlô etak iniŋ kuluŋ gol halôk hamô Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô ma enaŋ,

11 “Anyô Bêŋ iyom intu yêlôaniŋ Wapômbêŋ.

O iyom hatôm onja deda lôkmaŋgiŋ lôk athêŋ bêŋ ma lôklokwaŋ ek malê nena o iyom hopesaŋ nômkama lôkthô.

Ma nômkama lôkthô habitak ba hamô ek malê nena oda lemhaŋiŋ.”

5

Boksipsip Nakaduŋ hawa kapy

1 *Ma yahayê ôpatu ba hamô anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô. Ma havalonŋ kapy

lôku bêŋ te hêk baŋ vianôŋ. Ba eto abô hêk vi ba vi. Ma ik siŋ hathak nôm tôktôk bahenŋvi ba lahavuju. 2 Ma yahayê aŋela lôklokwaŋ te halam kaêk bêŋ, “Opalê te hatôm nêŋ nôm tôktôk vê ba ekak kapy

êntêk?” 3 Ma donŋtom anyôla te anêŋ leŋ mena pik mena pik kapô la miŋ hatôm ekak kapy êŋ ba ênjê kapô ami.

4 Ba intu yahalaŋ ba yahalaŋ ek malê nena miŋ êpôm anyô late ek ekak kapy êŋ ba ênjê kapô ami. 5 *Ma donŋtom avaka takatu te hanaŋ hadêŋ ya, “Asêŋ dô. Nôŋgô avuŋ laion atu ba habitak anêŋ ôdôŋ Juda. Êŋ ma su lukmuk atu ba habiluk anêŋ Devit. Bôk hik vovak ba hamô lu ba intu hatôm nêŋ nôm tôktôk bahenŋvi ba lahavuju takêŋ vê ma ekak kapy êŋ.”

6 *Ma yahayê Boksip-sip Nakaduŋ te hamiŋ ba anêŋ pôpô hêk inaŋ bôk ik vônô. Yani hamiŋ Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô ba hamiŋ malêvônŋ ek nôm lôkmala ayova atu lôk avaka takatu. Anêŋ yakik bahenŋvi ba lahavuju* ma madaluk bahenŋvi ba lahavuju. Madaluk takêŋ ma Wapômbêŋ anêŋ lovak mathenŋ bahenŋvi ba lahavuju atu ba bôk hêv hi pik lôkthô.

7 Ma Boksipsip Nakaduŋ hi hawa kapy hêk ôpatu ba hamô anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô baŋ vianôŋ. 8 *Yani hawa kapy yôv ma nôm lôkmala ayova atu lôk avaka 24 takatu êv yak halôk biŋ hêk Boksipsip Nakaduŋ ma. Tomtom ewa yeŋ gita ma uŋ gol yaôna lôk kamuŋ êbôk ba ôv mavi hamô kapô ba hayô abôlêk siŋ. Atum yova lôk ôv mavi êŋ ma avômalô mathenŋ iniŋ mek. 9 *Ma thêlô êv yeŋ

* 4:10: ALK 19:4 * 5:1: Ais 29:11; Ese 2:9-10 * 5:5: Stt 49:9; Ais 11:1,10;

ALK 22:16 * 5:6: Sek 4:10; Jon 1:36; ALK 13:8 * 5:6: Yakik bahenŋvi ba

lahavuju êŋ hik thô nena yani ma anyô lôklokwaŋ kambom. * 5:8: Sng 141:2;

ALK 8:3-4 * 5:9: Sng 33:3; 40:3; 96:1; 98:1

lukmuk te aëntêk,

“O iyom hatôm onja kapyba okak ma nê m nôm tôtek vê ek malê nena bôk ik o vônô ba hathak anêm thalalen ma hôêv avômalô vuli.

Oda hôêv avômalô ôdôn lomaloma lôk abô lomaloma ma lenjvinkupik lomaloma lôk pik lomaloma sapêj vuli ek hôêv hadêj Wapômbêj.

¹⁰ *Hudum thêlô ibitak alalôaniŋ Wapômbêj anêj avômalô takatu ba nê m anêj loŋ lôkliŋyak kapô lôk nindum anêj ku nê mbôk da. Ma tem nê tôm kiŋ ba neyabiŋ avômalô pik.”

Thêlô êv yeŋ hadêj Boksipsip Nakaduŋ

¹¹ *Ma yahayê hathak loŋbô ma yahalaŋô anjela lubuŋlubuŋ ba dumsêlê mi. Thêlô êwê lawê Anyô Bêj anêj loŋ hayabiŋ avômalô lôk nôm lôkmala ayova atu ma avaka takatu. ¹² Ma elam lôklala bêj aëntêk,

“Boksipsip Nakaduŋ atu ba ik vônô ma yani hatôm enja lôklokwaŋ bêj lôk nômkama bêj lôk auk bêj lôk lôkliŋyak bêj lôk athêj bêj lôk deda lôkmaŋgiŋ lôk lenjviniŋ mavi bêj.”

¹³ Ma yahalaŋô nôm lôkmala lôkthô anêj malak lenj lo lenjêlvôn ma pik lo pik

kapô ma ŋgwêk lo ŋgwêk kapô sapêj êv yeŋ aëntêk,

“Anyô Bêj atu ba hamô anêj loŋ hayabiŋ avômalô lôk Boksipsip Nakaduŋ thai neja lenjviniŋ mavi bêj lôk athêj bêj lôk deda lôkmaŋgiŋ lôk lôklokwaŋ bêj êtôm wak nômbêj intu sapêj.”

¹⁴ Ma nôm lôkmala ayova atu enaŋ, “Avanôn biŋ”. Ma avaka takatu êv yak halôk biŋ ma êv yeŋ.

6

Boksipsip Nakaduŋ hakyav kapyba anêj nôm tôtek vê

¹ *Ma yahayê Boksipsip Nakaduŋ hakyav nôm tôtek te môj vê. Ma yahalaŋô nôm lôkmala ayova takatu te halam kaêk hatôm kakalu ba hanaŋ, “Ôlêm yaiŋ ek nu pik.” ² *Êj ma yahayê bokhos thapuk te ma anyô te hayô hamô ba havalon lunak lokwaŋ. Ma êv kiŋ iniŋ kulon hadêj yani. Ma hawa anêj bok ma hi pik hatôm anyô vovak laik te ek injik vovak ba êmô vovak sapêj lu.

³ Yôv ma Boksipsip Nakaduŋ hakyav nôm tôtek te ju ma nôm lôkmala te ju hanaŋ, “Ôlêm yaiŋ ek nu pik.”

⁴ Ma bokhos thalalen te hale yaiŋ. Ma êv athêj hadêj ôpatu ba hayô hamô ek ni pik ba nê m avômalô pik sapêj iniŋ kapôlônjiŋ mavi vê ek nijik

* 5:10: Kis 19:6; Ais 61:6; ALK 1:6; 20:6
ALK 4:6; 5:1 * 6:2: Sek 1:8; 6:1-6

* 5:11: Dan 7:10; Hib 12:22 * 6:1:

i vônô mayaliv. Ma êv biñ vovak bêñ te hadêñ yani.

5 Vêm ma hakyav nôm tôktôk te lô vê ma yahalañô nôm lôkmala te lô hanañ, “Ôlêm yaiñ ek nu pik.” Ma yahayê bokhos loñgavu te ma ôpatu ba hayô hamô ma havalonj skel ek enja nôm anêñ malaiñ. 6 Ma yahalañô abô te halêm anêñ nôm lôkmala ayova atu malêvônj ba hanañ, “Nu undum ba bôm bêñ imbitak pik. Anyô hadum ku wak daluk te ma anêñ vuli dokte aêntêk: wit êtôm kilo donjom mena bali êtôm kilo lokwanjlo. Ma donjom miñ umbulinj alokwanj lênglêng lôk yak waiñ ami.”

7 Yani hakyav nôm tôktôk te ayova vê ma yahalañô nôm lôkmala te ayova hanañ, “Ôlêm yaiñ ek nu pik.” 8 *Ma yahayê bokhos mayav hatôm nê ñama iniñ kupik. Ma ôpatu ba hayô hamô ma anêñ athêñ nena, “Ñama” ma “Nê Ñama Iniñ Loj” havenj yani yam. Ma êv athêñ hadêñ thai ek ini pik ba nijik nê pik ôdônj te ayova vônô esak biñ vovak lôk bôm bêñ ma lijinj bêñ lôk alim kamuñ kambom lomaloma.

9 Boksipsip hakyav nôm tôktôk te bahenji vê ma yahayê nê ñama dahôlônjinj hamô loj êbôk da vibinj anêñ malak leñ. Thêlô ma nê takatu ba bôk êvhavinj

Wapômbêñ ba enañ anêñ abô bêñ ba ik i pôpônô. 10 Ma elam lôklala nena, “Pik anêñ alañ Wapômbêñ, o ma anyô mathenj ma honañ abô avanônj iyom. Anjê am ka tem nêm vuli viyañ êndênj avômalô pik takatu ba ik yêlô vônô?” 11 *Êñ ma hêv sôp thapuk daim tomtom hadêñ i ma hanañ nena, “Nômô yaô dokte vêmam endeba nijik môlôvianj takatu ba idum yenañ ku vônô imbinj am. Thêlô ik sapênj atu ba yahatak, êñ ma tem yandum abô.”

12 *Ma yahayê ma Boksipsip Nakaduñ hakyav nôm tôktôk te bahenji ba lahavute vê. Ma duvianj bêñ te hêv ma wak habitak loñgavu hatôm sôp êkôk ek nê ñama. Ma ayônj anêñ lêlêyanj habitak thalalenj. 13 *Ma vulinj leñ êv yak halôk pik hatôm yavinj hayuv ba alokwanj va hagelelonj halôk pik. 14 *Ma leñ havuvi i kethenj oyañ hatôm ivuvi yêm. Ma dumlolê lôk ngavithôm sapênj etak iniñ loj.

15 *Ma pik iniñ kinj lôk iniñ nê bêñbêñ lôk nê vovak laik lôk nê lôk nômkama bêñ lôk nê lôklokwanj lôk nê idum ku êmô alañsi vibinj lôk nê takatu ba alañsi mi, thêlô sapênj ekopak êmô loj abyanj lôk valu abyanj anêñ dumlolê. 16 *Ma thêlô enañ hadêñ dumlolê lôk

* 6:8: Jer 15:1-3; Ese 5:12,17; 14:21

24:29; Ap 2:20; ALK 8:12; 11:13; 16:18

* 6:15: Ais 2:10,19,21

* 6:16: Luk 23:30

* 6:11: ALK 7:9,13; 19:14

* 6:12: Mat

* 6:13: Ais 34:4

* 6:14: ALK 16:20

valu nena, “Nôsô êyômô yêlô ba nubun yêlô ênjêk Anyô Bêj atu ba hamô anêj loj hayabin avômalô malen lôk Boksipsip Nakadun anêj lamanij. ¹⁷ *Thai inij waklavôj lenjmanij bêj atu lêk halêm ba opalê te hatôm iminj loj sij am? Milôk.”

7

Ekavu Wapômbêj anêj lêlêyan hayô hêk Israêl hatôm 144,000

¹ *Vêm ma yahayê aŋela ayova iminj pik êntêk êj anêj sajanêj ôdôj dan ayova. Thêlô iminj pik ayova atu ininj lovak sij ek lovak minj iyuv embenj pik mena ŋgwêk mena alokwanj ami. ² Ma yahayê aŋela yan haviyô anêj loj wak hathak ma hawa Wapômbêj Lôkmala anêj tinde nekavu lêlêyan esak ba halêm. Ma halâm kaêk lôklokwanj hi ek aŋela ayova atu ba ewa athêj ek nimbulinj pik lo ŋgwêk. Ba hanan nena, ³ * “Minj numbulinj pik lo ŋgwêk ma alokwanj ami endeba yêlô nakavu lêlêyan êyôngêk alalôanij Wapômbêj anêj nê ku luvônjij am.” ⁴ *Ma yahalanô ekatunj nê takatu ba ekavu lêlêyan hayôhêk i ma hatôm 144,000 anêj Israêl anêj ôdôj lauminj ba lahavuju takatu. ⁵ Aêj ba Juda anêj ôdôj hatôm 12,000. Ma Luben anêj 12,000. Ma Gat anêj 12,000. ⁶ Ma Asel

anêj 12,000. Ma Naptali anêj 12,000. Ma Manasa anêj 12,000. ⁷ Ma Simeon anêj 12,000. Ma Livai anêj 12,000. Ma Isaka anêj 12,000. ⁸ Ma Sebulun anêj 12,000. Ma Josep anêj 12,000. Ma Benjamin anêj 12,000. Thêlô lôkthô ma ekavu lêlêyan êj iyom.

Avômalô lubunlubun lôk kwêv thapuk

⁹ Vêm ma yahayê hathak lojbô ma avômalô lubunlubun anêj pik lomalomalô lôk ôdôj lomalomalô lôk lenjvinjkipik lomalomalô lôk abô lomalomalô sapêj iminj Anyô Bêj anêj loj hayabin avômalô lôk Boksipsip Nakadun ma. Minj hatôm nekatonj i ami. Thêlô ik kwêv daim thapuk lôk evalonj nôkyalô thanan hamô bahenij. ¹⁰ *Ma elam kaêk lôklokwanj ba enanj, “Wapômbêj intu hamô Anyô Bêj anêj loj hayabin avômalô lôk Boksipsip Nakadun iyom intu êv avômalô bulubinj.”

¹¹ Ma aŋela takêj lôkthô iminj êwê evenj Anyô Bêj anêj loj hayabin avômalô lôk avaka takatu lôk nôm lôkmala ayova atu. Ma thêlô êv yak halôk malenij hêk Anyô Bêj anêj loj hayabin avômalô ma êv yenj hadêj Wapômbêj. ¹² *Ba enanj, “Avanôj. Lenjmavi bêj lôk deda lôkmanjij lôk auk bêj

* 6:17: Jol 2:11; Mal 3:2 * 7:1: Jer 49:36; Dan 7:2 * 7:3: Ese 9:4,6; ALK 9:4

* 7:4: ALK 14:1,3 * 7:10: ALK 5:6-7 * 7:12: ALK 5:12

lôk mavi anêŋ lôk athêŋ bêŋ
lôk lôklokwanj lôk lôklinyâk ni
êndêŋ alalôaniŋ Wapômbêŋ
êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.
Avanôŋ.”

13 Ma avaka takatu te
hananĵ hik ya liŋ nena, “Nê
lôk sôp thapuk takêntêk
ma nê alêla ba êlêm anêŋ
êsê?” 14 *Ma yahananĵ hadêŋ
yani, “Yenanĵ anyô bêŋ, oda
hoyala.” Ma yani hananĵ
hadêŋ ya, “Thêlô ma nê
takatu ba bôk etak Malainĵ
Bêŋ ba ithik iniŋ kwêv halôk
Boksipsip Nakaduŋ anêŋ
thalalenĵ ba intu iniŋ kwêv
ma habitak thapuk. 15 Aêŋ
ba thêlô imiŋ Anyô Bêŋ anêŋ
loŋ hayabiŋ avômalô ba idum
anêŋ ku wak ba bôlôvôŋ imiŋ
anêŋ unyak mathenĵ. Ma
ôpatu ba hamô Anyô Bêŋ anêŋ
loŋ êŋ tem imbi anêŋ unyak
êyôŋgêk thêlô vôv 16 *ek thêlô
miŋ nema kisi ami ma miŋ
nesakmuninĵ amilôk wak miŋ
esanĵ i ami ma vovanĵ la miŋ
êmbôk i ami. 17 *Boksipsip
Nakaduŋ atu ba hamiŋ Anyô
Bêŋ anêŋ loŋ malêvôŋ tem
imbitak thêlôninĵ alanĵ ma tem
endom thêlô ba ni njanĵ lôkmala
anêŋ loŋ. Ma tem Wapômbêŋ
esav thêlô malenĵinĵ thôk vê.”

8

*Nôm tôktôk bahenĵi ba la-
havuju*

1 Yôv ma Boksipsip
Nakaduŋ hakyav nôm tôktôk
bahenĵi ba lahavuju takatu

te vê ma malak lenĵ lêk taktin
hatôm wakma te vi. 2 Vêm
ma yahayê aŋela bahenĵi
ba lahavuju takatu ba imiŋ
Wapômbêŋ ma. Ma êv lavuak
bahenĵi ba lahavuju hadêŋ
thêlô.

3 *Ma aŋela yanĵ halêm
hamiŋ loŋ êbôk da ba
havalonĵ unĵ yaônate atu ba
epesanĵ hathak gol ek nêmbôk
nôm ôv mavi êndôk. Ma nôm
ôv mavi bêŋ anêŋ êv hadêŋ
yani ek yani etak êyômô
avômalô mathenĵ iniŋ mek
takatu ba hamô loŋ êbôk da
epesanĵ hathak gol ba hamô
habobo Anyô Bêŋ anêŋ loŋ
hayabiŋ avômalô. 4 Ma nôm
ôv mavi takatu anêŋ yova
haviŋ avômalô mathenĵ iniŋ
mek hatak aŋela êŋ banĵ ba
hi daku ek Wapômbêŋ. 5 *Ma
aŋela havalonĵ unĵ yaô êŋ ba
hawa atum êbôk da halôk
kapô ma habi halôk pik. Êŋ
ma kakalu lôk damak bêŋ
hik mayaliv ma duvianĵ bêŋ
hayôkwîn.

*Lavuak bahenĵi ba la-
havuju*

6 Ma aŋela bahenĵi ba
lahavuju takatu ewa iniŋ
lavuak bahenĵi ba lahavuju
ba epesanĵ i ek niyuv.

7 *Aŋela môŋ hayuv anêŋ
ba halanĵ. Êŋ ma ôthôm
valokwanĵ hatôm ais lôk
atum hathak donĵtom haviŋ
thalalenĵ ba ibi halôk pik ma
atum hathanĵ pik ôdônĵ te lô

* 7:14: Dan 12:1; Mat 24:21 * 7:16: Ais 49:10 * 7:17: Sng 23:2; Ais 25:8;
ALK 21:4 * 8:3: Kis 30:1-3; ALK 5:8 * 8:5: Kis 19:16-19; Wkp 16:12; ALK
11:19; 16:18 * 8:7: Kis 9:23-26; Ese 38:22; Jol 2:30

ma alokwan lôk kamun buên lôkthô.

⁸Ma anjela te ju hayuv anêŋ ba halan ma nômlate hatôm atum hathan dumlolê bêŋ te ba ibi halôk ŋgwêk. Ma ŋgwêk ôdôn te lô habitak thalalen. ⁹Ma nômkama lôkmala takatu ba êmô ŋgwêk buên lôkthô ema, ma yeŋ loŋ êŋ lôkthô kambom.

¹⁰⁻¹¹*Ma anjela te lô hayuv anêŋ ba halan ma vuliŋ bêŋ te hêv yak anêŋ leŋ ba hathan inan atum abiŋ. Ma hêv yak halôk ŋan lôk kasukthôm ôdôn te lô. Vuliŋ êŋ anêŋ athêŋ nena ‘Maniŋ’ ba intu ŋan sapêŋ anêŋ ôdôn te lô habitak maniŋ kambom anôn. Ma avômalô bêŋ anôn inum ŋan êŋ ba ema ek malê nena ŋan lêk habitak maniŋ kambom.

¹²*Ma anjela te ayova hayuv anêŋ ba halan ma wak anêŋ deda ôdôn te lô lôk ayôn anêŋ deda ôdôn te lô lôk vuliŋ ôdôn te lô miŋ ibi deda ami. Wak lo bôlôvôn anêŋ ôdôn te lô moŋaniŋ bêŋ hêk.

¹³*Ma yahayê hamiŋ ma yahalanô menak jeŋ hayovak haven leŋlêvôn ma halam kaêk, “Malaiŋ, malaiŋ, malaiŋ tem êpôm avômalô pik ek malê nena anjela lokwanlô eyabiŋ denan ba tem niyuv iniŋ lavuak ketheŋ.”

9

Anjela te bahenvi hayuv

* **8:10-11:** Jer 9:15 * **8:12:** Ese 32:7; ALK 6:12-13 * **8:13:** ALK 9:12; 11:14

* **9:1:** ALK 20:1 * **9:2:** Stt 19:28; Kis 10:12-15; Jol 2:2,10 * **9:4:** ALK 7:3

* **9:6:** Jop 3:21; Jer 8:3 * **9:7:** Jol 2:4 * **9:8:** Jol 1:6

lavuak

¹*Ma anjela te bahenvi hayuv anêŋ lavuak. Ma yahayê vuliŋ te hêv yak anêŋ leŋ ba habup pik. Ma êv ku neyabiŋ Viv atu anêŋ abôlêk anêŋ vovaleŋ hadêŋ vuliŋ êŋ. ²*Ma hakyav Viv abôlêk vê ma atum yova bêŋ habitak anêŋ Viv abyan êŋ ba hatôm atum dahaya bêŋ te. Ma Viv anêŋ yova hava wak lo leŋ loŋ siŋ ba habitak momaniŋ kambom. ³Ma atum yova êŋ habitak lôk kôm sopek ba halôk pik. Ba êv lôklokwan hadêŋ thêlô hatôm dangaviŋ pik anêŋ lôklokwan. ⁴*Ma enan hadêŋ thêlô nena, “Miŋ numbuliŋ kamun lomaloma lo alokwan ami. Ma numbuliŋ nê takatu ba Wapômbêŋ anêŋ lêlêyan miŋ hayôhêk thêlô luvônin ami.” ⁵Miŋ êv thêlô ek nijik anyô vônô ami, ma nênem vovan bêŋ iyom êtôm ayôn bahenvi. Ba iniŋ vovan êŋ hatôm dangaviŋ layuk habi anyô ba vovan kambom.

⁶*Wak takêŋ ma avômalô idum ek nema ma donjom ŋama hêv i vê hêk thêlô. Ba miŋ ema ami.

⁷*Ma kôm takêŋ êpôpêk i hatôm bokhos ba epesan i ek nijik vovak. Thêlônin maleŋin hatôm anyô ma leŋin kadôk ma êkôk nômlate hatôm kulun kin ba epesan hathak gol. ⁸*Ma thêlônin

⁸*Ma thêlônin

leŋiŋkadôk ŋauŋ hatôm avi iniŋ ma veŋiŋbôlêk yakik hatôm avuŋ laion abôlêk yakik. ⁹*Ma thêlôniniŋ bôbôniniŋ hatôm moko epesaŋ hathak aeŋ. Ma thêlôniniŋ banik pôk ba diŋdiŋ bêŋ hatôm yeŋ vovak takatu ba bokhos êvôv. ¹⁰Ma iniŋ leŋyuk ma hatôm daŋgaviŋ ba iniŋ lôklokwaŋ hamô leŋyuk takêŋ ba ibi anyô hathak ma tem nênenem vovaŋ bêŋ êndêŋ i êtôm ayôn bahenŋvi. ¹¹Ma iniŋ kiŋ te hayabiŋ thêlô ba yani ma Viv anêŋ aŋela. Anêŋ athêŋ hathak abô Hiblu nena, “Abadon” ma hathak abô Glik nena, “Apolon”. Ma athêŋ êŋ anêŋ ôdôn nena “Anyô Habuliŋ Nôm kama Sapêŋ”.

¹²Malaiŋ môŋ hale ba hi, ma doŋtom malaiŋ ju tem embeŋ yam.

Aŋela te bahenŋvi ba lahavute hayuv lavuak

¹³Ma aŋela ali bahenŋvi ba lahavute hayuv anêŋ lavuak ba halaŋ ma yahalaŋô abô te halêm anêŋ loŋ êbôk da anêŋ saŋanêŋ daŋ ayova. Loŋ êbôk da êŋ epesaŋ hathak gol ba hamiŋ Wapômbêŋ ma. ¹⁴Abô êŋ hanaŋ hadêŋ aŋela ali bahenŋvi ba lahavute atu ba hawa lavuak nena, “Opole aŋela ayova takatu ba bôk ekak i loŋ ba êmô ŋaŋ bêŋ Yupletis vê ek ini.” ¹⁵Êŋ ma epole aŋela ayova êŋ ek nijik avômalô pik ôdôn te lô pôpônô. Wapômbêŋ bôk

hakak i loŋ ek neyabiŋ sondabêŋ lôk ayôn ma wakma atu ba lêk habitak ek nindum iniŋ ku êŋ. ¹⁶Yahalaŋô ŋê vovak takatu ba êyô êmô bokhos ma lubuŋlubuŋ hatôm 200 milion.

¹⁷Êntêk ma nôm takatu ba yahatulak ba yahayê nena bokhos lôk ŋê takatu ba êyô êmô bokhos takêŋ. Thêlôniniŋ moko bôbôniniŋ anêŋ lêlêyaŋ hatôm atum ba bôsôk lôk mayav hatôm solpa. Ma bokhos takêŋ iniŋ leŋiŋkadôk hatôm avuŋ laion iniŋ leŋiŋkadôk. Ma atum lôk atum yova ma valu vovaŋ solpa hale veŋiŋbôlêk kapô ba hi. ¹⁸Nôm malaiŋ lô êŋ hale veŋiŋbôlêk ba hik avômalô ôdôn te lô lôkthô vônô. ¹⁹Bokhos iniŋ lôklokwaŋ ma hamô veŋiŋbôlêk lôk leŋyuk. Thêlôniniŋ leŋyuk ma hatôm umya ma umya takêŋ iniŋ leŋiŋkadôk ethak êv vovaŋ hadêŋ avômalô.

²⁰*Ma avômalô nômbêŋ atu ba malaiŋ lô êŋ miŋ hik i vônô ami ma evaloŋ iniŋ kambom lomaloma takatu loŋ. Thêlô êv yeŋ hadêŋ ŋgôk takatu ba epesaŋ hathak gol lo seleva ma aeŋ mayav lôk valu ma alokwaŋ. Ŋgôk takêŋ ma miŋ hatôm nêgê tak lo nedanô abô ma nemberŋ ami. ²¹Lôk miŋ etak iniŋ kobom ik anyô vônô lôk êbôk siniŋ ma idum sek waliliŋ lôk iniŋ vani ami.

10

* 9:9: Jol 2:5 * 9:20: Sng 115:4-7; 135:15-18; Dan 5:23; ALK 16:9,11

Aŋela lôk kapya yaônate

1 Ma yahayê aŋela lôklokwaŋ yaŋ halôk ba halêm anêŋ leŋ. Ba havuliv i hathak buliv lôk okthenjuliŋ hêk wakadôk. Ma thohav'loma hatôm wak. Ma va luvi hatôm atum hathaŋ hamô alokwaŋ daim. 2 Ma yani havalon kapya yaônate ba hakak hêk baŋ. Ma havakselap ba va vianônŋ hayô hamiŋ ngwêk ma vikeŋ hamiŋ pik. 3 Ma yani hałam kaêk hatôm laion te halaŋ. Yani hałam, êŋ ma kakalu bahen'vi ba lahavuju enaŋ abô. 4 *Yahalaŋô kakalu bahen'vi ba lahavuju enaŋ abô, êŋ ma yahadum ek yato. Ma doŋtom yahalaŋô abô halêm anêŋ leŋ nena, "Miŋ oto kakalu iniŋ abô êŋ ami ma ênjêk oda anêm auk iyom."

5 *Êŋ ma aŋela atu ba hamiŋ ngwêk lo pik hêv baŋ vianônŋ hathak leŋ. 6 Ma havak bal-abuŋ hathak ôpatu ba hamô lôkmala hatôm wak nômbênŋ intu sapêŋ ba hapesaŋ pik lo leŋ ma ngwêk lôk nômkama sapêŋ anêŋ athêŋ. Ba hanaŋ nena, "Wakma lêk habobo anêŋ dan. 7 *Aŋela te bahen'vi ba lahavuju hayuv anêŋ lavuak, êŋ ma Wapômbênŋ anêŋ abô lôk kup tem anêŋ dan êtôm bôk ba hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku plopet."

8 Ma yahalaŋô abô atu ba halêm anêŋ leŋ hathak loŋbô nena, "Nu ek aŋela atu ba hayô hamiŋ ngwêk lo pik ek

ona kapya atu ba bôk ekak hêk baŋ."

9 *Êŋ ma yaha hadêŋ aŋela êŋ ma yahanan ek nêm kapya yaôna êŋ êlêm. Ma hanaŋ hadêŋ ya nena, "Onja ba nonŋwaŋ. Tem vasiŋ mavi êtôm bio thôk êmô vembôlêk, ma doŋtom tem eyelaŋ lemsoam ba maniŋ kambom." 10 Êŋ ma yahawa kapya yaôna êŋ ba yahaŋ ba hamô yavenbôlêk ma vasiŋ mavi hatôm bio thôk. Ma doŋtom yahatôkwênŋ ma yalensoam maniŋ kambom. 11 Vêm ma yani hanaŋ hadêŋ ya, "Nu onaŋ abô plopet esak nômkama takatu ba tem êpôm avômalô kupik lomaloma lôk pik lomaloma lôk abô lomaloma lôk iniŋ kiŋ sapêŋ esak loŋbô."

11

Wapômbênŋ anêŋ anyô ju atu ba enaŋ anêŋ abô

1 *Ma aŋela te hêv kôm êv dôŋ nômkama hathak hadêŋ ya. Ma hanaŋ, "Nu otak ênjêk Wapômbênŋ anêŋ unyak mathen lôk loŋ êbôk da lôk avômalô takatu ba êmô kapô ek nôŋgô nena anêŋ daim vithê. 2 *Ma doŋtom miŋ otak ênjêk unyak mathen anêŋ piklêvônŋ ami ek malê nena loŋ êŋ ma Wapômbênŋ hêv hadêŋ nê loŋ buyaŋ. Thêlô tem nembak unyak mathen Jelusalem pesa êtôm ayônŋ 42. 3 Ma tem yanêm yenaŋ

* 10:4: Dan 12:4,9 * 10:5: Lo 32:40; Dan 12:7 * 10:7: Amo 3:7 * 10:9: Ese 2:8-3:3 * 11:1: Ese 40:3; Sek 2:1-2 * 11:2: Luk 21:24; ALK 13:5

anyô ju ba thai neba kwêv kapôlôŋiŋ malaiŋ ma neja yenaŋ abô ba ini nenaŋ bêŋ êtôm wak 1,260.”

4 *Anyô ju êŋ êtôm alokwan oliv ju atu lôk atum lam ju atu ba imiŋ pik anêŋ alaŋ thohavloma.

5 *Ma anyôla hadum ek injik thai, êŋ ma tem atum ende thaiveniŋbôlêk ba esaŋ ôpêŋ vônô. Avanôŋ biŋ, avômalô takatu ba idum ek nimbuliŋ thai tem nema aêŋ iyom.

6 *Anyô ju êŋ enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô, êŋ ma thai iniŋ lôklokwan hêk ek nenaŋ ba ôthôm mi lôk ŋaŋ imbitak thalaleŋ ma malaiŋ lomalama imbitak pik êtôm thai iniŋ leniŋhaviŋ.

7 *Thai idum ku enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô yôv ma alim bomaŋ atu ba hathak halêm anêŋ Viv atu kapô tem êyô ba injik vovak êndêŋ thai ba embak thai pesa ba nema.

8 *Ma thai iniŋ kupik tem ênjêk malak bêŋ anêŋ loŋôndê bêŋ. Malak lôŋ êŋ anêŋ athêŋ kapô ma Sodom lo Ijip, loŋ êŋ bôk ik iniŋ Anyô Bêŋ vônô hathak alovalaŋaŋsiŋ.

9 Ma avômalô leniŋkupik lomalama lôk ôdôŋ lomalama lôk abô lomalama lôk pik lomalama sapêŋ tem nêlêm nêgê anyô ju êŋ iniŋ kupik hêk loŋôndê êtôm wak daluk lô ma wata te imbiŋ. Êtôm

bôk enaŋ nena miŋ hatôm nedav i ami. 10 Ma avômalô pik tem leniŋmavi lôk lêlô ma nênem nômkama êndêŋ i ek malê nena plopet ju atu ba êv malaiŋ hadêŋ thêlô lêk ema.

11 *Ma doŋtom wak lô lôk wak te viyaŋ haviŋ hale ba hi, ma Wapômbêŋ hayuv auk lôkmala halôk thai ba thai iviyô imiŋ. Ma avômalô êyê thai ba êkô kambom.

12 *Ma kaêk lôklokwan anêŋ leniŋ hanaŋ hadêŋ thai, “Nosak ba nôlêm.” Êŋ ma thai ethak ba i leniŋ ma buliv hava thai siŋ ba ŋê takatu ba bôk ik vovak hadêŋ thai imiŋ ba êyê. 13 *Kethêŋ oyaŋ ma duviaŋ bêŋ te hayô ba habuliŋ malak lôŋ ôdôŋ te laumiŋ ba hik avômalô hatôm 7,000 vônô. Ma avômalô vi atu ba êmô lôkmala êkô kambom ba êv athêŋ lôkmaŋgiŋ hadêŋ Wapômbêŋ anêŋ leniŋ.

14 *Malaiŋ te ju hale ba hi yôv. Ma malaiŋ te lô tem êyô kethêŋ.

Aŋela te bahêŋvi ba la-havuju hayuv lavuak

15 *Ma aŋela te bahêŋvi ba lahavuju hayuv anêŋ lavuak ba halaŋ ma kaêk bêŋ anôŋ halêm anêŋ leniŋ ba elam aêntêk, “Pik lêk hamô Anyô Bêŋ lôk anêŋ Kilisi bahêŋiŋ ma Anyô Bêŋ tem eyabiŋ wak nômbêŋ intu sapêŋ.”

16 Ma avaka 24 takatu ba êmô iniŋ loŋ eyabiŋ

* 11:4: Sek 4:3,11-14

* 11:5: 2Sml 22:9; Sng 97:3

* 11:6: Kis 7:17-20;

1Sml 4:8; 1Kiŋ 17:1

* 11:7: Dan 7:21; ALK 12:17; 13:7; 17:8

* 11:8: Luk

13:34 * 11:11: Ese 37:5,10

* 11:12: 2Kiŋ 2:11

* 11:13: ALK 6:12; 16:18

* 11:14: ALK 9:12

* 11:15: Kis 15:18; Sng 10:16; Dan 2:44; 7:14

avômalô hamô Wapômbêŋ
thohavloma êkôm ba maleŋ
halôk ma êv yeŋ hadêŋ
Wapômbêŋ. ¹⁷Ma enaŋ,
“Anyô Bêŋ Wapômbêŋ
Lôklokwaŋ Anôŋ,
lêk hômô ma sêbôk oda hômô
aêŋ.

Mavi anôŋ ek lêk hoyabiŋ
nôm kama sapêŋ hathak
anêm lôklokwaŋ.

¹⁸*Avômalô daluk leŋiŋmaniŋ
ek o,
ma doŋtom anêm lem-
maniŋ lêk hayô.

Anêm waklavôŋ hayô ek un-
dum abô ek avômalô
ŋama.

Êŋ ma tem nêm iniŋ
vuli mavi êndêŋ anêm
ŋê ku plopet lôk
anêm avômalô mathêŋ
takatu ba elanô anêm
abô, avômalô bêŋ lôk
avômalô yaô.

Wakma hayô ek nimbu-
liŋ avômalô takatu ba
ibuliŋ pik.”

¹⁹*Ma Wapômbêŋ anêŋ un-
yak mathêŋ atu ba hamô leŋ
anêŋ abôlêk hakyav ba ya-
hayê alapa tabô hamô unyak
mathêŋ êŋ kapô. Ma damak
hêv lôk pôk lôk kakalu bêŋ lôk
duviaŋ lôk ôthôm valokwaŋ
hatôm ais hêv yak halôk.

12

Avi lo Wa bomaŋ

¹Ma lavôŋiŋ bêŋ te havova
hêk leŋ: avi te hamô ma

wak hawê havenŋ yani hatôm
sôp ma hatak vakapô luvi
hayô hamiŋ ayôŋ. Ma vuliŋ
laumiŋ ba lahavuju hamiŋ
wakadôk hatôm kiŋ iniŋ ku-
luŋ. ²*Yani hasabenŋ ba halaŋ
ek embathu.

³*Ma lavôŋiŋ yaŋ habitak
leŋ: Wa thalaleŋ bomaŋ bêŋ
te ba anêŋ wakadôk bahenŋvi
ba lahavuju ma wakadôk
lôkthô ma kiŋ iniŋ kulunŋ
hamô. Ma wakadôk yakik
hatôm laumiŋ hamô. ⁴*Ma
layuk haveli vuliŋ ôdôŋ te
lô ba havalonŋ ba habi halêm
pik. Ma Wa bomaŋ bêŋ atu
hamiŋ avi atu ba hapesaŋ i ek
embathu anêŋ thohavloma
ek havathu ma enjaŋ amena
êŋ kethêŋ oyaŋ. ⁵*Êŋ ma
avi êŋ havathu namalô atu
ba tem eyabiŋ avômalô pik
sapêŋ lôklokwaŋ esak yani
baŋ malaiŋ. Aêŋ ba kethêŋ
oyaŋ ma ewa yani ba i daku
Wapômbêŋ atu ba hamô anêŋ
loŋ hayabiŋ avômalô. ⁶Ma avi
êŋ hasôv ba hi loŋ thiliv atu
ba Wapômbêŋ bôk hapesaŋ
yôv ek eyabiŋ yani êtôm wak
1,260.

⁷*Ma vovak bêŋ hêk malak
leŋ ba Maikel lôk anêŋ aŋela
ik vovak hadêŋ Wa bomaŋ
bêŋ atu. Ma Wa atu lôk
anêŋ aŋela imiŋ viyaŋ ba
ik vovak êŋ. ⁸Ma Wa anêŋ
lôklokwaŋ miŋ hatôm ami. Ba
intu miŋ hatôm êmô malak
leŋ esak loŋbô ami. ⁹*Aêŋ

* **11:18:** Sng 110:5; 115:13; Lom 2:5; ALK 20:11-13 * **11:19:** Hib 9:4; ALK 8:5;
15:5; 16:21 * **12:2:** Mai 4:10 * **12:3:** Dan 7:7 * **12:4:** Dan 8:10 * **12:5:**
Sng 2:9; Ais 7:14; 66:7; ALK 19:15 * **12:7:** Jut 9 * **12:9:** Stt 3:1,14; Luk 10:18;
22:31; ALK 20:2

ba êv Wa bomaŋ bêŋ êŋ lôk anêŋ aŋela vê hêk malak leŋ ba ekaliv i êlêm pik. Yani ma umya bôsêbôk ba elam nena Nğôk Bêŋ ma Sadaŋ. Yani hathak hasau avômalô pik sapêŋ. ¹⁰ *Ma yahalaŋô kaêk te anêŋ leŋ ba hanaŋ, “Lêk ma alalôaniŋ Wapômbêŋ hêv alalô bulubiŋ ma anêŋ lôklokwaŋ habitak yaiŋ ba yani hamô hatôm kiŋ. Ma anêŋ Kilisi hadum ku athêŋ bêŋ ek malê nena aŋela lêk ibi ôpatu ba hanaŋ aiaŋ thêlô bêŋ hamô Wapômbêŋ thohavloma bôlôvôŋ lo wak halôk pik. ¹¹ Thêlô êmô yani lu hathak Boksipsip Nakaduŋ anêŋ thalaleŋ lôk Wapômbêŋ anêŋ abô takatu ba thêlô enaŋ. Thêlô imiŋ lôklokwaŋ ba miŋ êkô ek avômalô nijik thêlô vônô ami. ¹² *Aêŋ ba mômô avômalô leŋ lemimmavi. Ma doŋtom malaiŋ ek pik lo ŋgwêk ek malê nena Sadaŋ lêk halôk ba hathôk ek mômô. Yani lamaniŋ kambom ek malê nena yani hayala nena anêŋ waklavôŋ lêk bidonŋ.”

¹³ Wa bomaŋ bêŋ atu hayala nena lêk ibi yani halêm pik ba halupunij avi atu ba havathu okna atu. ¹⁴ *Ma doŋtom Wapômbêŋ hêv menak jeŋ bok anêŋ banik luvi hadêŋ avi êŋ ek yani eyovak ba ni loŋ atu ba bôk epesaŋ yôv ek neyabiŋ yani êtôm sondabêŋ lô ma wata te imbiŋ ek miŋ Wa

imbuliŋ yani ami. ¹⁵ Ma Wa havululup ŋaŋ ba hatôm ŋaŋ bêŋ te habitak yani abôlêk ba haveŋ avi êŋ yam ek enja yani ba ni. ¹⁶ Ma doŋtom pik hêv avi êŋ sa ba hakyav abôlêk ba hanum ŋaŋ êŋ sapêŋ. ¹⁷ *Êŋ ma Wa lamaniŋ kambom hathak avi êŋ ba hi ek injik vovak êndêŋ avi êŋ anêŋ avômena vi. Thêlô ma ŋê takatu ba esopa Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ lôk enaŋ iniŋ êvhaviŋ atu hathak Yisu bêŋ. ¹⁸ Ma Wa hamiŋ ŋgwêk anêŋ thathe daŋ.

13

Alim bomaŋ anêŋ ŋgwêk

¹ *Ma yahayê alim bomaŋ te habitak ŋgwêk. Yani wakadôk bahenŋvi ba lahavuju ba anêŋ yakik laumiŋ hamiŋ wakadôk. Ma kiŋ iniŋ kuluŋ laumiŋ hamô anêŋ yakik. Ma wakadôk takatu ma eto abôma hathak Wapômbêŋ nena, “Yada ma Wapômbêŋ”. ² *Ma alim bomaŋ atu ba yahayê hatôm avuŋ nyau bomaŋ bêŋ te ma va hatôm avuŋ bea va ma abôlêk ma hatôm avuŋ laion te abôlêk. Ma Wa bomaŋ bêŋ atu hêv anêŋ lôklokwaŋ lôk anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô lôk athêŋ bêŋ hadêŋ alim bomaŋ êŋ. ³ *Ma yahayê wakadôk te inaŋ bôk ik vônô ba pôpô bêŋ te hêk ma doŋtom bôk hayôv. Ba intu avômalô pik sapêŋ eson kambom

* 12:10: Jop 1:9-11; Sek 3:1 * 12:12: Ais 44:23; 49:13 * 12:14: Dan 7:25;

12:7 * 12:17: ALK 11:7 * 13:1: ALK 12:3; 17:3,7-12 * 13:2: Dan 7:4-6

* 13:3: ALK 17:8

ba esopa yani. ⁴ Ma thêlô êv yeŋ hadêŋ Wa bomaŋ bêŋ atu ek malê nena yani hêv anêŋ athêŋ bêŋ hadêŋ alim bomaŋ êŋ. Ma thêlô êv yeŋ hadêŋ alim bomaŋ êŋ ba enaŋ, “Opalê hatôm alim bomaŋ êntêk ma hatôm injik vovak êndêŋ yani? Mi anôŋ.” ⁵ *Wapômbêŋ hatak alim bomaŋ êŋ ek êmbôî ba enaŋ abômapopak esak yani lôk eyabiŋ avômalô êtôm ayôŋ 42.*

⁶ Ma alim bomaŋ êŋ hanaŋ abô kambom hathak Wapômbêŋ da lôk anêŋ athêŋ lôk anêŋ unyak mathêŋ lôk ŋê takatu ba êmô malak leŋ. ⁷ *Ma Wapômbêŋ hatak yani ek injik vovak êndêŋ anêŋ avômalô mathêŋ ba nênem yak. Ma enja athêŋ ek eyabiŋ avômalô ôdôŋ lomaloma lôk leŋviŋkupik lomaloma lôk abô lomaloma ma pik lomaloma sapêŋ. ⁸ *Ma avômalô pik lôkthô atu ba iniŋ athêŋ miŋ hêk kapyâ lôkmala ami hadêŋ sêbôk ba miŋ Wapômbêŋ hapesaŋ pik lo leŋ ami denaŋ ma tem nênem yeŋ êndêŋ alim bomaŋ êŋ. Kapyâ lôkmala êŋ ma Boksipsip Nakaduŋ atu ba bôk ik vônô anêŋ kapyâ.

⁹ Opalê atu ba lôk lêndôŋ ma endanô abô êntêk. ¹⁰ *Wapômbêŋ hatak anyô te ek ni koladôŋ ma tem

yani ni koladôŋ. Wapômbêŋ hatak anyô te ek nijik yani vônô esak biŋ vovak ma tem nijik yani vônô esak biŋ vovak. Ba nôm êŋ habitak ma avômalô mathêŋ lôkthô nimiŋ lôklokwaŋ ma nebalonŋ iniŋ êvhaviŋ loŋ majaŋ.

Alim bomaŋ anêŋ pik

¹¹ Ma yahayê alim bomaŋ yaŋ habitak anêŋ pik kapô ba halêm yaŋ. Ma anêŋ yakik lokwaŋju hatôm boksipsip nakaduŋ. Ma doŋtom hanaŋ abô hatôm Wa bomaŋ bêŋ atu. ¹² Yani hawa alim bomaŋ môŋ anêŋ lôklokwaŋ ek indum anêŋ ku. Yani hadum ba avômalô pik sapêŋ êv yeŋ hadêŋ alim bomaŋ môŋ atu ba bôk ik vônô ma doŋtom anêŋ palê bôk hayôv. ¹³ *Ma yani hadum lavôŋiŋ lôkmaŋgiŋ lomaloma ba bêŋ te ma atum hathaŋ ba hêv yak anêŋ leŋ ba halêm pik ba avômalô sapêŋ êyê. ¹⁴ Ma etak yani ek indum lavôŋiŋ takêŋ esak alim bomaŋ yaŋ môŋ anêŋ athêŋ ba esau avômalô pik. Yani hanaŋ ek avômalô nepesaŋ alim bomaŋ môŋ anêŋ dahô te ek nênem athêŋ bêŋ êndêŋ ôpatu ba bôk ik vônô hathak biŋ vovak ma doŋtom hamô lôkmala denaŋ. ¹⁵ Ma etak yani ek iyuv auk êndôk alim bomaŋ môŋ anêŋ dahô ek dahô êŋ enaŋ abô. Ma avômalô takatu ba miŋ êv yeŋ hadêŋ dahô êŋ ami, ma

* 13:5: Dan 7:8,25; 11:36; ALK 11:2

* 13:5: Ayôŋ 42 ma hatôm wak 1,260 (12:6)

ma hatôm sondabêŋ lô ma wata te (12:14).

* 13:7: ALK 11:7

* 13:8: Sng

69:28; ALK 17:8; 20:12,15; 21:27

* 13:10: Jer 15:2; 43:11; ALK 14:12

* 13:13:

1Kiŋ 18:24-39; Mat 24:24; ALK 19:20

* 13:16: ALK 14:9-11; 16:2; 20:4

tem nijik thêlô vônô. ¹⁶ *Ma yani hapôviņ avômalô lôkthô ek neja lêlêyaņ ênjêk bahenį vianôņ mena ênjêk luvôņį. Avômalô athên bêņ lôk athên mi ma nê valu bêņ lôk nê valu mi ma nê takatu ba êmô alaņsi viбіņ lôk nê takatu ba alaņsi mi lôkthô neja lêlêyaņ êņ. ¹⁷ Avômalô takatu ba lêlêyaņ mi miņ hatôm nênem vuli nômkama lôk nênem iniņ nômkama ek anyô vi nênem vuli ami. Lêlêyaņ êņ ma alim bomaņ anên athên ma anên athên anên lavôņ. ¹⁸ Lêlêyaņ êņ anên ôdôņ ma hamô kapô anôņ. O anyô lôkauk bêņ, êņ ma undum ku ek oyala alim bomaņ atu anên lêlêyaņ êņ anên ôdôņ. Lêlêyaņ êņ ma anyô te anên lêlêyaņ. Ma ôpên anên lêlêyaņ êņ ma hatôm 666.

14

Boksipsip Nakaduņ lôk anên avômalô

¹ Ma yahayê hathak lojbo ma Boksipsip Nakaduņ atu hamiņ dum Saion ma avômalô hatôm 144,000 imiņ haviņ yani. Ma anên athên lôk Lambô anên athên bôk eto yôv hêk thêlôniņ luvôņį. ² *Ma yahalaņô thêlôniņ kaêk halêm anên leņ hatôm nambô diņdiņ ma hatôm kakalu bêņ hêv yak. Kaêk êņ ma hatôm avômalô êv yeņ gita. ³ *Thêlô êv yeņ lukmuk te hêk Anyô Bêņ anên loj hayabiņ avômalô lôk hêk

nôm lôkmala ayova lôk avaka takatu malenį. Anyôla miņ hatôm eyala yeņ êņ ami, ma avômalô 144,000 takatu ba bôk Anyô Bêņ hêv vuli i yôv hêk pik iyom intu eyala. ⁴ Thêlô ma nê takatu ba miņ bôk eyov avi ami ek malê nena thêlô itip majaņ. Thêlô esopa Boksipsip Nakaduņ haveņ loj nômbên atu ba yani hi. Wapômbên hêv thêlô vuli hêk avômalô pik malêvôņ ma thêlô ibitak hatôm da môņ ek Wapômbên lôk Boksipsip Nakaduņ. ⁵ Abôyaņ te miņ hale thêlô veņiņbôlêk ami lôk kambom mi hêk Wapômbên ma.

Aņela lokwanlô iniņ abô

⁶ Ma yahayê aņela yaņ hayovak haveņ leņlêvôņ. Yani havaloņ Abô Mavi atu ba hamô hatôm wak nômbên intu sapên ek enaņ êndên avômalô anên pik lomaloma lôk ôdôņ lomaloma ma abô lomaloma lôk leņviņkupik lomaloma sapên. ⁷ Ma yani halam kaêk nena, “Nôkô Wapômbên ma nônem athên lôkmaņgiņ êndên yani ek malê nena waklavôņ nindum abô lêk hayô. Nônem yeņ êndên yani atu ba hapesaņ pik lo leņ ma ŋgwêk lo ŋaņ sapên.”

⁸ *Yôv ma aņela te ju hayô ma hanaņ, “Hêv yak, hêv yak. Malak lôk athên bêņ Babilon hêv yak. Yani bôk hadum ba avômalô pik lôkthô inum anên waiņ lôklokwaņ ba elo molo ba idum sek lomaloma.”

* 14:2: ALK 1:15; 19:6
51:7-8; ALK 17:2; 18:2,3

* 14:3: Ais 42:10; ALK 5:9; 7:4
* 14:9: ALK 13:12-17

* 14:8: Ais 21:9; Jer

9 *Ma aņela te lô haveņ thai yam hayô ma halam lôklala aêntêk, “Anyô late hêv yeņ hathak alim bomaņ atu lôk anêņ dahô atu ba epesaņ ma hawa anêņ lêlêyaņ hêk uvôv mena baņ, 10 *êņ ma tem yani inum Wapômbêņ anêņ lamaniņ êtôm waiņ. Waiņ êņ ma daluk ba maniņ bomaņ. Ôpatu ba hanum ma tem enja vovaņ bêņ êņjêk aņela lôk Bok-sipsip Nakaduņ maleniņ ba atum valu solpa tem esaņ yani. 11 *Ma atum atu ba hêv vovaņ hadêņ thêlô anêņ yova tem esak ba ni wak nômbêņ intu sapêņ. Thêlô takatu ba êv yeņ hadêņ alim bomaņ lôk anêņ dahô atu ba epesaņ ba ewa anêņ athêņ anêņ lêlêyaņ tem miņ neja lovak dokte ami.” 12 *Aêņ ba avômalô matheniņ takatu ba esopa Wapômbêņ anêņ abô balabuņ lôk êvhaviņ Yisu ma nebalon iniņ êvhaviņ loņ ba nimiņ lôklokwaņ.

13 Ma yahalaņô abô te anêņ leņ hanaņ, “Oto aêntêk, ‘Lêk ba hi ma ñê takatu ba esopa Yisu ba ema tem nêmo mavi.’” Ma Lovak Matheniņ hik abô êņ loņ haviņ nena, “Avanôņ, thêlôniņ kobom mavi tem ni imbiņ thêlô ba intu tem neja lovak esak iniņ ku malaiņ.”

Ewa pik anêņ nôm anôņ

14 *Yahamô ma yahayê anyô te hayô hamô buliv

thapuk. Yani hatôm anyô te nakaduņ. Yani hakôk kulun gol ma havalon biņ kamuņ te ba ma kambom. 15 Ma aņela yaņ hale yaiņ anêņ unyak matheniņ atu ma halam kaêk hadêņ ôpatu ba hamô buliv ba hanaņ, “Onja anêm biņ kamuņ ba onde nôm esak ek malê nena waklavôņ neja nôm anêņ anôņ lêk hayô.” 16 Êņ ma ôpatu ba hamô buliv haveli anêņ biņ halôk pik ba hadabêņ pik anêņ nôm anôņ lôkthô ba hasup hathak doņtom ba hawa.

17 Ma aņela yaņ hale unyak matheniņ atu ba hamô malak leņ ba hawa biņ kamuņ ba ma kambom hatôm anyô hamôņ hawa. 18 *Ma aņela yaņ atu ba hayabiņ atum êbôk da hale yaiņ ba halam kaêk bêņ hadêņ aņela havalon biņ lôk ma atu nena, “Onja anêm biņ ba odabêņ yak waiņ anêņ maņgayak takatu ba hamô pik ek malê nena anêņ anôņ bôk hayôk yôv ba usup esak doņtom.” 19 Êņ ma yani haveli anêņ biņ hayô pik ma hasup yak waiņ anôņ hathak doņtom ba hatak halôk loņ evak waiņ anôņ pesa ek neja anêņ thôk. Loņ êņ ma Wapômbêņ anêņ loņ lamaniņ. 20 *Hamô malak bêņ viyaiņ ma evak yak waiņ anôņ pesa hamô loņ evak pesa ba halom ba hale abyaiņ. Ma avômalô iniņ thalalen haņgasô halôk pik ba hasuņ aleba hayô

* 14:10: Stt 19:24; Sng 75:8; Ais 51:17,22; Jer 25:15-16; Ese 38:22; ALK 16:19; 20:10

* 14:11: Ais 34:10 * 14:12: ALK 13:10 * 14:14: Dan 7:13 * 14:18: Jol

3:13 * 14:20: Ais 63:3; ALK 19:15

bokhos abôlêk ma anêŋ bêŋ
ma hatôm 300 kilomita.

15

Malaiŋ anêŋ daŋ

¹ Ma yahayê nômbithi bêŋ
yaŋ hêk leŋ ba yahason
kambom. Nôm êŋ ma aêntêk:
aŋela bahenŋvi ba lahavuju
evaloŋ nômbithi anêŋ
daŋ bahenŋvi ba lahavuju ek
malê nena Wapômbênŋ anêŋ
lamanij lêk anêŋ daŋ. ² Ma
yahayê nômlate hatôm ŋgwêk
ba thêthê mavi hatôm liyali
ba eyelaŋ haviŋ atum. Ma
ŋê takatu ba leŋiŋvidonŋ ba
miŋ etak iniŋ êvhaviŋ ami
ba intu êmô alim bomaŋ lôk
anêŋ dahô atu ba epesaŋ lôk
anêŋ athênŋ anêŋ lêlêyaŋ lu,
thêlô imiŋ ŋgwêk daŋ ba ewa
yeŋ gita atu ba Wapômbênŋ
hêv hadênŋ thêlô. ³ *Ma êv
Wapômbênŋ anêŋ anyô ku
Mose lôk Boksipsip Nakaduŋ
iniŋ yeŋ ba êv nena,

“Anyô Bêŋ Wapômbênŋ
Lôklokwaŋ Lôkthô anêŋ
Ôdônŋ,

hudum ku bêŋ ba intu
yêlô ason kambom.

Anêm kobom ma thêthônŋ ma
avanônŋ.

O ma kiŋ atu ba hoyabiŋ
nôm kama sapênŋ hadênŋ
mônŋ anônŋ ba hi hayô
wak nômbênŋ intu
sapênŋ.

⁴ *O iyom ma mathenŋ, aênŋ ba
avômalô lôkthô nêmbô
anêm athênŋ ba nêkô ek
o.

Avômalô sapênŋ êyê anêm ku
ma thêthônŋ ba intu
thêlô tem nêlêm ek
nênêm yeŋ êndênŋ o.”

⁵ *Vêm ma yahayê hathak
loŋbô ma malak yeŋ anêŋ
loŋ mathenŋ anônŋ anêŋ leŋ
hakyav. Wapômbênŋ anêŋ abô
balabuŋ atu ba hêv hadênŋ
Mose hêk loŋ êŋ. ⁶ Ma aŋela
bahenŋvi ba lahavuju takatu
ba ewa malaiŋ bahenŋvi ba
lahavuju takatu êlêm anêŋ
unyak mathenŋ kapô ba ele
yaiŋ. Thêlô iniŋ sôp ma
thapuk ba mabuŋ mavi ba
habi kêdêkêdê ma evanŋiŋ
bokŋgôp gol hawê lawê
iniŋ bôm kabum. ⁷ Ma
nôm lôkmala ayova takatu
te hêv kabum gol bahenŋvi
ba lahavuju hadênŋ aŋela
bahenŋvi ba lahavuju takatu.
Kabum takênŋ ma Wapômbênŋ
atu ba hamô lôkmala hatôm
wak nômbênŋ intu sapênŋ
anêŋ lamanij halôk ba hayô
abôlêk siŋ. ⁸ *Ma Wapômbênŋ
anêŋ lôkmanŋiŋ lôk anêŋ
lôklokwaŋ anêŋ yova hava
unyak mathenŋ kapô siŋ ba
anyô late miŋ hatôm imbitak
êyô unyak mathenŋ êŋ kapô
ami endeba aŋela bahenŋvi ba
lahavuju takatu iniŋ malaiŋ
bahenŋvi ba lahavuju takatu
ende êndôk am.

16

*Aŋela engasô malaiŋ hatôm
bahenŋvi ba lahavuju halôk pik*

¹ Ma yahalaŋô kaêk halêm
anêŋ unyak mathenŋ ba

* 15:3: Kis 15:1; Sng 111:2; 139:14; 145:17

* 15:4: Sng 86:9; Jer 10:6-7

* 15:5:

Kis 38:21 * 15:8: 1Kiŋ 8:10-11; 2Sto 5:13-14; Ais 6:4

hanaj hadêŋ aŋela bahenŋi
ba lahavuju takatu aêntêk,
“Unu nonŋasô Wapômbênŋ
anêŋ lamaniŋ atu ba hamô
kabum bahenŋi ba lahavuju
êndôk pik.”

² *Aŋela môŋ hi ma hanŋasô
anêŋ kabum halôk pik ba
habitak palê bêŋ ba vovaŋ
kambom ba hatêtô avômalô
takatu ba ewa alim bomaŋ
anêŋ lêlêyaŋ lôk êv yeŋ hadêŋ
anêŋ dahô atu ba epesaŋ.

³ *Ma aŋela te ju hi hanŋasô
anêŋ kabum halôk ŋgwêk ba
habitak hatôm anyô ŋama
iniŋ thôk mandaliŋ. Ma
nômkama takatu ba êmô
ŋgwêk lôkthô ema.

⁴ Ma aŋela te lô hanŋasô
anêŋ kabum halôk ŋaŋ
bêŋbêŋ lôk ŋaŋ yaônena sapêŋ
ba lôkthô ibitak thalaleŋ.

⁵ Ma yahalaŋô aŋela atu ba
hayabiŋ ŋaŋ sapêŋ hanaŋ,

“O Anyô Matheŋ, lêk hômô
ba bôk hômô. O ma
anyô thêthôŋ ba intu
anêm hudum abô ma
thêthôŋ.

⁶ Thêlô bôk enŋasô avômalô
matheŋ lôk plopet iniŋ
thalaleŋ,

ba intu hôêv thalaleŋ ek thêlô
ninum êtôm iniŋ kam-
bom anêŋ viyaŋ.”

⁷ *Ma yahalaŋô abô te
halêm anêŋ loŋ êbôk da ba
hanaŋ nena,

“Intu êŋ, O Anyô Bêŋ
Wapômbênŋ Lôklokwaŋ
Lôkthô anêŋ Ôdôŋ,

ba holaŋô abô ba hôêv
vovaŋ viyaŋ, êŋ ma
thêthôŋ anôŋ.”

⁸ Ma aŋela te ayova hanŋasô
anêŋ kabum halôk wak ma
Wapômbênŋ hatak wak ek
imbi lôklokwaŋ ba êmbôk
avômalô êtôm atum hathaŋ i.

⁹ *Êŋ ma wak hathaŋ avômalô
ba êyôk bubulik ba esokwaŋ
Wapômbênŋ ek malê nena yani
ma malaiŋ nômbênŋ êŋ anêŋ
ôdôŋ. Ma doŋtom thêlô miŋ
ele kapôlôŋiŋ liliŋ ba êv athêŋ
lôkmaŋiŋ hadêŋ yani ami.

¹⁰ *Ma aŋela te bahenŋi
hanŋasô anêŋ kabum halôk
alim bomaŋ anêŋ loŋ
hayabiŋ avômalô ba mo-
maŋiniŋ bêŋ hayô anêŋ loŋ
lôkliŋyak. Êŋ ma avômalô
ethaŋ dahalaŋiŋ ek malê
nena vovaŋ kambom. ¹¹ Ma
thêlô esokwaŋ Wapômbênŋ leŋ
hathak vovaŋ lo palê, ma
doŋtom miŋ ele kapôlôŋiŋ
liliŋ ba esopa Wapômbênŋ ami.

¹² *Ma aŋela te bahenŋi
ba lahavute hanŋasô anêŋ
kabum halôk ŋaŋ bêŋ Yu-
pletis ba ŋaŋ êŋ hamoma
ek epesaŋ loŋôndê ek kiŋ
takatu ba tem nêlêm anêŋ
loŋ wak hathak. ¹³ Êŋ ma
yahayê ŋgôk lelaik lokwaŋlô
hatôm kôkwêk êlêm ele Wa
bomaŋ bêŋ atu abôlêk lôk
alim bomaŋ atu abôlêk ma
plopet abôyaŋ atu abôlêk.

¹⁴ *Thêlô ma ŋgôk ba idum
lavôŋiŋ lomaloma. Thêlô
i ek nisup kiŋ sapêŋ esak

* **16:2:** Kis 9:10; ALK 13:12-17 * **16:3:** Kis 7:17-21 * **16:7:** Sng 19:9; ALK
15:3 * **16:9:** ALK 9:20-21 * **16:10:** Kis 10:22; Ais 8:21-22 * **16:12:** Ais
11:15 * **16:14:** ALK 19:19

doŋtom ek nijik vovak. Vovak êŋ tem imbitak êndêŋ Wapômbêŋ Lôklokwaŋ Anôŋ anêŋ waklavôŋ bêŋ.

15 **“Odaŋô! Tem yasôk ketheŋ êtôm anyô vani. Ôpatu ba hêv lêlê ba anêŋ sôp hamô havinŋ yani ma tem êmô mavi ek malê nena tem yani miŋ embenŋ kôlôlôŋ ba mama ami.”*

16 **Êŋ ma ngôk lô atu isup kinŋ sapêŋ ethak doŋtom halôk loŋ te atu ba elam hathak abô Hiblu nena Amagedoŋ.*

17 Ma aŋela te bahenŋvi ba lahavuju haŋgasô anêŋ kabum halôk lenlêvôŋ ba kaêk bêŋ te halêm hale unyak mathenŋ anêŋ loŋ hayabinŋ avômalô nena, *“Lêk yôv!”*

18 **Êŋ ma damak hêv ma kakalu hik ba pôk lôklala hayô hamô ba hayô hamô. Ma duvianŋ bêŋ te hayô ba miŋ bôk aêŋ habitak pik ami ek malê nena duvianŋ êŋ ma hayôkwiŋ lôklokwaŋ kambom anôŋ.* 19 **Ma malak bêŋ Babilon hapup hi ôdôŋ lô ma avômalô lodôŋlodôŋ iniŋ malak bêŋbêŋ êv yak. Wapômbêŋ lahabi malak bêŋ Babilon anêŋ sek ba intu hêv wainŋ lanjaŋa kambom hadêŋ yani.* 20 **Ma ngavithôm lôk dumlolê sapêŋ i ba mi.* 21 **Ma ôthôm valokwaŋ hatôm ais halôk anêŋ lenŋ ba hik avômalô. Ôthôm ais*

êŋ anêŋ malainŋ ma hatôm 50 kilo. Ba intu avômalô esokwaŋ Wapômbêŋ hathak nôŋ malainŋ êŋ ek malê nena nôŋ êŋ ma malainŋ bomaŋ.

17

Avi lôk athêŋ hathak sek walilinŋ hawa vuli kambom

1 **Ma aŋela bahenŋvi ba lahavuju takatu ba ewa kabum malainŋ bahenŋvi ba lahavuju te halêm hadêŋ ya ma hanaŋ, “Ôlêm, tem yangik avi lôk athêŋ hathak sek walilinŋ anêŋ vovaŋ atu ba tem enja anêŋ vuli thô êndêŋ o. Yani hayô hamô ŋaŋ bêŋ anôŋ vôv.* 2 **Kinŋ pik ethak idum sek havinŋ yani ma avômalô pik inum anêŋ yak wainŋ sek havinŋ ba ibitak molo.”*

3 **Vêm ma Lovak Mathenŋ hakôk ya linŋ ba aŋela êŋ hawa ya ba hi loŋ thiliv. Ma yahayê avi te hayô hamô alim bomaŋ thalalenŋ te. Abôma lomalama hathak Wapômbêŋ hatêto alim êŋ linŋkupik sapêŋ ma anêŋ wakadôk ma bahenŋvi ba lahavuju ma yakik laumiŋ.*

4 **Ma avi êŋ hapuk sôp bôsôk lôk thalalenŋ hatôm nê valu bêŋ ma evaŋginŋ nôŋ kêdêkêdê epesaŋ hathak gol lôk valu kêkêlô lôk kômkom. Yani havalonŋ tase gol ma nôŋ ôvathek lomalama lôk anêŋ sek walilinŋ anêŋ lônŋgôlônŋ*

* 16:15: Mat 24:43-44; ALK 3:3 * 16:16: Sek 12:11 * 16:18: ALK 4:5; 8:5

* 16:19: ALK 14:10 * 16:20: ALK 6:14 * 16:21: Kis 9:23-24; ALK 11:19

* 17:1: Jer 51:12-13 * 17:2: Ais 23:17; Jer 51:7; ALK 14:8 * 17:3: ALK 13:1

* 17:4: Jer 51:7; ALK 18:16

halôk ba hayô siŋ. ⁵ Athêŋ loŋ kapô te ma eto hêk uvôv nena, “Malak lôk athêŋ bêŋ Babilon, avi sek waliliŋ iniŋ talêbô, ma kobom ôvathek pik sapêŋ iniŋ talêbô.”

⁶ *Ma yahayê avi êŋ hanum nê mathenŋ lôk nê takatu ba enaŋ abô avanôŋ hathak Yisu iniŋ thalalenŋ ba intu halo molo hatôm hanum waiŋ bêŋ anôŋ.

Yahayê yani ba yahason kambom. ⁷ *Êŋ ma aŋela hanaŋ hadêŋ ya aêntêk, “Aisé ka hoson kambom? Tem yanaŋ avi êŋ lôk alim bomaŋ lôk wakadôk bahenŋvi ba lahavuju lôk yakik laumiŋ takatu ba hawa yani anêŋ ôdôŋ bêŋ êndênŋ o. ⁸ *Alim bomaŋ atu ba hâyê ma bôk hamô ma lêk miŋ hamô ami ma tem etak Viv atu ba ni ek nimbuliŋ yani. Avômalô pik takatu ba iniŋ athêŋ miŋ hamô kapyâ lôkmala hadêŋ sêbôk atu ba Wapômbêŋ miŋ hapesaŋ pik ami denaŋ, thêlô tem nêgê alim bomaŋ êŋ ba neson kambom ek malê nena yani bôk hama yôv.

⁹ “Nê lôkauk ma tem neyala nôm êŋ anêŋ ôdôŋ ma aêntêk: Wakadôk bahenŋvi ba lahavuju êŋ ma hatôm dum bahenŋvi ba lahavuju atu ba avi êŋ hayô hamô loŋ. ¹⁰ Ma anêŋ ôdôŋ yaŋ nena kiŋ bahenŋvi ba lahavuju, ba bahenŋvi bôk êv yak yôv, ma te êntêk hamô, ma te ma miŋ

habitak ami denaŋ. Yani habitak ma tem êmô bidonŋa iyom. ¹¹ Ma alim bomaŋ atu ba bôk hamô ma lêk mi, yanida hatôm kiŋ te bahenŋvi ba lahavulô. Yani habitak anêŋ kiŋ bahenŋvi ba lahavuju takatu iniŋ. Ba tem ni ek nimbuliŋ yani.

¹² * “Yakik laumiŋ takatu ba hâyê ma kiŋ laumiŋ. Thêlô miŋ bôk ewa iniŋ athêŋ ami denaŋ, ma donŋtom thêlô tem neja athêŋ êtôm kiŋ imbiŋ alim bomaŋ êtôm wak te iyom. ¹³ Thêlô tem iniŋ auk donŋtom ma nênem iniŋ lôklokwaŋ lôk iniŋ athêŋ êndênŋ alim bomaŋ. ¹⁴ Thêlô tem nijik vovak êndênŋ Boksipsip Nakaduŋ, ma Boksipsip Nakaduŋ tem êmô thêlô lu ek malê nena yani ma nê bêŋbêŋ iniŋ Anyô Bêŋ ma kiŋ iniŋ Kiŋ. Ma nê takatu ba bôk halam lôk hatak i yôv ba êvhaiŋ yani dedaŋ tem nêmo imbiŋ yani.”

¹⁵ Ma aŋela atu hanaŋ hadêŋ ya aêntêk, “Naŋ atu ba hâyê ma avi sek waliliŋ hayô hamô ma hatôm avômalô lodôŋlodôŋ lôk avômalô lubuŋlubuŋ lôk pik sapêŋ lôk abô sapêŋ. ¹⁶ *Yakik laumiŋ lôk alim bomaŋ atu ba hâyê, thêlô tem leniŋŋaŋa esak avi sek atu ma tem nimbuliŋ yani ba imiŋ kôlôlôŋ. Thêlô tem nejaŋ anêŋ vathiap ma nêmbôk yani esak atum. ¹⁷ Nôm êŋ habitak ek malê nena Wapômbêŋ da hatak

* 17:6: ALK 18:24; 19:2 * 17:7: ALK 13:1 * 17:8: Dan 12:1; ALK 11:7; 13:7

* 17:12: Dan 7:7,24 * 17:16: ALK 18:8

anêŋ auk êŋ halôk thêlô kapôlôŋiŋ ek thêlô iniŋ auk doŋtom ba nênem iniŋ loŋ lôkliŋyak êndêŋ alim bomaŋ ek nindum anêŋ ku atu ba yani lahaviŋ endeba Wapômbêŋ anêŋ abô sapêŋ injik anôŋ am. ¹⁸ Ma avi atu ba hôyê ma malak lôk athêŋ bêŋ atu ba hayabiŋ kiŋ pik lôkthô.”

18

Babilon hêv yak

¹ Yôv ma yahayê aŋela yaŋ halôk ba halêm anêŋ malak leŋ ba anêŋ lôklokwaŋ bêŋ anôŋ ma anêŋ deda habi hayôhêk pik lôkthô. ² *Ma yani halam kaêk lôklala ba hanaŋ,

“Hêv yak, hêv yak, malak lôk athêŋ bêŋ Babilon hêv yak.

Loŋ êŋ lêk ŋgathiniŋ ba avômalô lêk mi ba ŋgôk lelaik lôk menak kambom lomalama iyom êmô loŋ êŋ.

³ Ek malê nena Babilon ma hatôm avi sek te ba avômalô pik lôkthô inum anêŋ waiŋ lôklokwaŋ ba elo molo ba idum sek lomalama.

Ma kiŋ pik lôkthô ethak idum sek haviŋ yani.

Avi êŋ hathak hêv iniŋ nômkama mavi bêŋ anôŋ vuli wak nômbêŋ intu sapêŋ ba intu pik iniŋ ŋê eyabiŋ

nômkama ibitak ŋê lôk athêŋ bêŋ hathak valuseleŋ.”

⁴ *Ma yahalaŋô kaêk yaŋ halêm anêŋ leŋ ba hanaŋ,

“Yenaŋ avômalô, notak loŋ intu ma nôlêm yaiŋ ek miŋ nosopa anêŋ kobom kambom lôk noja anêŋ malaiŋ ami.

⁵ *Ek malê nena anêŋ sek lêk hatôm dumlolê daim te ba hi leŋ ba Wapômbêŋ miŋ lapaliŋ anêŋ kambom êŋ ami.

⁶ *Nônêm malaiŋ êndêŋ yani êtôm atu ba bôk hêv hadêŋ avômalô vi, lôk nokapo vi êyômô loŋ imbiŋ.

Ma waiŋ lôklokwaŋ atu ba bôk haŋgasô ek avômalô inum, ma nokapo vi êyômô loŋ imbiŋ ek inum.

⁷ *Yani bôk habam i ba hamô lôk lamavi hathak anêŋ nômkama bêŋ anôŋ,

êŋ ma nônem vovaŋ lôk malaiŋ êtôm sêbôk atu ba yani habam i.

Hatôm intu hanaŋ halôk yanida kapô nena,

‘Ya kwiniŋ ba yahamô loŋ neyabiŋ avômalô. Ya miŋ avi tôp ami ma miŋ hatôm yandaŋ asêŋ malêŋ êtôm avi tôp ami ma mi.’

* **18:2:** Ais 13:21; 34:11-14; Jer 50:39; ALK 14:8

51:6,45; 2Ko 6:17 * **18:5:** Stt 18:20-21; Jer 51:9

2Te 1:6 * **18:7:** Ais 47:7-9 * **18:8:** ALK 17:16

* **18:4:** Ais 48:20; Jer 50:8;

* **18:6:** Sng 137:8; Jer 50:15,29;

8 * Aêŋ ba malaiŋ bêŋ loma-loma tem êpôm yani ketheŋ oyaŋ.

Anyô Bêŋ Wapômbeŋ atu ba hadum abô ek yani ma lôklokwaŋ. Ba intu ŋama lôk asêŋ ma bôm bêŋ tem êpôm yani ma atum tem esaŋ yani ba kabukla.”

9 * “Ma kiŋ pik takatu ba bôk idum sek haviŋ yani lôk êyô êmô anêŋ nômkama bêŋ anôŋ loŋ tem nêgê anêŋ atum yova ba nedaŋ asêŋ malêŋ esak yani. ¹⁰ Thêlô êkô hathak yani anêŋ vovaŋ ba imiŋ daim ba elaŋ,

“ ‘Ai, ai, malak lôk athêŋ bêŋ Babilon, o ma malak lôklokwaŋ.

Ma ketheŋ oyaŋ ma anêm sek anêŋ vovaŋ lêk hapôm o.’

11 * “Ma pik anêŋ ŋê eyabiŋ nômkama nênem vuli elaŋ asêŋ malêŋ bêŋ hathak yani ek malê nena anyô late miŋ hêv vuli thêlôniŋ nômkama hathak loŋbô ami.

12 * Thêlôniŋ nômkama ma gol lo seleva ma valu vuli bêŋ lôk gwasuŋ ŋgwêk ma sôp kêkêlô lôk sôp bôsôk ma sôp thalaleŋ lôk sôp mavi anôŋ haviŋ lôk alokwaŋ ôv mavi lomaloma lôk nômkama lomaloma epesaŋ hathak bok elepaŋ yakik lo alokwaŋ valuseleŋ bêŋ lôk aeŋ ma aeŋ mayav lôk valu kêdêkêdê bêŋbêŋ atu ba ethak elav unyak mavi hathak ¹³ lôk

kamuŋ vasiŋ mavi ma nôm ôv mavi ma nôm êbôk ba ôv mavi lôk nôm ôv mavi epesaŋ hathak alokwaŋ thôk lôk yak waiŋ lôk nôm lêŋlêŋ lo plawa êbôk polom lôk wit eyaŋ ma bokmaŋkao ma boksipsip ma bokhos lôk iniŋ yeŋ pik takatu ba êvôv lôk ŋê takatu ba êdô hamô ek nênem i vuli, thêlô ma ŋê lôk dahôlôŋiŋ.

14 “Ma ŋê eyabiŋ nômkama nênem vuli takêŋ tem nenaŋ nena, ‘Babilon, nômkama takatu ba lemhaviŋ lêk êv i vê hêk o. Anêm nômkama mavi mavi lôk nômkama kêkêlô lôkthô lêk mi ba miŋ hatôm ôpôm i esak loŋbô ami.’

15 * “Ma ŋê takatu ba ewa valu bêŋ hathak nômkama takatu ba Babilon êv vuli ma tem nêkô ek anêŋ vovaŋ ba nimiŋ daim ¹⁶ * ma nedaŋ asêŋ malêŋ nena,

“ ‘Ai, ai, malak lôk athêŋ bêŋ, bôk ik kwêv kêkêlô mavi, bôsôk lo thalaleŋ, ma ik lêlêyaŋ gol lôk valu mavi ma kômkom hathak o,

¹⁷ * ma donjom nômkama kêkêlô bêŋ êŋ lêk mi ketheŋ oyaŋ!’

“Ma ŋê bêŋ yeŋ ŋgwêk sapêŋ lôk ŋê ethak yeŋ lôk ŋê idum ku hamô yeŋ lôk ŋê sapêŋ atu ba idum ku valuseleŋ hamô ŋgwêk tem nimiŋ daim. ¹⁸ * Ma nêgê anêŋ atum yova ba nedaŋ nena, ‘Malak alê yaŋ hatôm Babilon? Ma mi.’ ¹⁹ Thêlô

* 18:9: Ese 26:17; 27:30-35 * 18:11: Ese 27:36 * 18:12: Ese 27:12-13,22

* 18:15: Ese 27:31,36 * 18:16: ALK 17:4 * 18:17: Ais 23:14; Ese 27:27-29

* 18:18: Ese 27:32

ibi pik anêŋ voŋgovaŋ hayô hamô leŋiŋkadôk ba elañ asêŋ malêŋ nena,

“Ai, ai malak lôk athêŋ bêŋ. Yêlô atu ba awa yeŋ ŋgwêk bôk avôv valu bêŋ hêk yani hathak anêŋ nômkama.

Ai, ketheŋ oyaŋ ma lêk ŋgathiniŋ.’

20 *Nê leŋ, lemmimavi esak malaiŋ atu ba hapôm yani!

Avômalô mathenŋ lôk aposel ma plopet, lemmimavi anôŋ.

Yani bôk habuliŋ môlô ba intu

Wapômbêŋ hêv vovaŋ êŋ viyaŋ hadêŋ yani.”

21 *Ma aŋela lôklokwaŋ te hêv valu lôŋgôlôŋ bomaŋ te liŋ ba habi halôk ŋgwêk ba hanaŋ,

“Malak lôk athêŋ bêŋ Babilon, tem nimbi o lôk leŋiŋmaniŋ aêŋ iyom ba miŋ hatôm nêpôm o esak loŋbô ami.

22 *Yeŋ beleŋ lôk yeŋ gita lo abiŋ ma lavuak tem miŋ hatôm nedaŋ esak loŋbô êmô o ami.

Lôk nê takatu ba epesaŋ nômkama hatôm nêmô esak loŋbô ami.

Ma valu êpôpêk nôm ma tem miŋ pôk esak loŋbô ami.

23* Atum lam te tem miŋ esaŋ deda esak loŋbô ami.

Anyô lo avi tem miŋ neja i esak loŋbô ami.

Anêm nê ewa nômkama ek êv vuli bôk ewa athêŋ bêŋ hêk avômalô pik maleniŋ.

Oda hosau avômalô pik sapêŋ hathak anêm aloyak.

24 *Plopet lôk avômalô mathenŋ ma avômalô pik nômbêŋ atu ba bôk ik vônô,

êŋ ma oda hoŋgasô iniŋ thalalenŋ. Ba intu malaiŋ êŋ hapôm o.”

19

Avômalô leŋ êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ

1 Yôv ma yahalaŋô kaêk te hatôm avômalô bêŋ anôŋ voŋvoŋ anêŋ leŋ ba enaŋ, “Aleluya!

Alalôaniŋ Wapômbêŋ iyom hatôm nêv avômalô bulubiŋ,

ma yani ma lôklokwaŋ lôk athêŋ lôkmaŋgiŋ anêŋ alaŋ.

2 *Ek malê nena yani halanô abô ba anêŋ abô ma avanôŋ ma thêthôŋ.

Yani hêv vovaŋ hadêŋ avi sek waliliŋ atu ba hasau avômalô pik ek nindum kambom lomalama,

ma hik anêŋ nê ku leŋkadôk liŋ.”

3 Hathak loŋbô ma thêlô enaŋ, “Aleluya!

* 18:20: Lo 32:43; Ais 44:23; Jer 51:48

* 18:21: Jer 51:63-64; Ese 26:21

* 18:22: Ais 24:8; Ese 26:13

* 18:23: Jer 7:34; 16:9; 25:10

* 18:24: Jer

51:49; ALK 17:6

* 19:2: Lo 32:43; ALK 6:10

Anêj atum yova hathak ba hi wak nômbêj intu sapêj.”

4 Ma avaka 24 takatu lôk nômlôkmala ayova atu êv yak halôk biñ ma êv yeñ hadêj Wapômbêj atu ba hamô anêj lonj hayabiñ avômalô. Ba enañ,

“Avanôj. Aleluya!”

5 Ma abô halêm anêj lonj hayabiñ avômalô ba hanañ,

“Môlô atu ba Wapômbêj anêj ñê ku

lôk ñê takatu ba ôkô ek yani,

ma ñê athêj yaô lôk athêj bêj,

môlô lôkthô nômbô alalôaniñ Wapômbêj.”

6 *Ma yahalañô vonjvonj bêj hatôm avômalô lubunlubun hatôm ñañ bêj halañ ba pôk ma hatôm kakalu lôklokwan hik hamiñ ba halam,

“Aleluya,

lêk alalôaniñ Anyô Bêj Wapômbêj Lôklokwan

hayabiñ nômkama lôkthô!

7 *Boksipsip Nakaduñ anêj waklavônj enja avi lêk halêm

ba yanavi lêk hapôpêk i yôv.

Ba intu alalô nambôi ba leñjñmavi ma nanêm athêj lôkmanjñ êndêj yani.

8 Sôp kêkêlô thapuk mabuñ mavi bôk êv yôv hadêj avi êj ek ipuk.”

Sôp kêkêlô thapuk anêj ôdôn nena avômalô mathenj iniñ ku mavi.

9 *Ma anjela hanañ hadêj ya nena, “Oto aêntêk: Nê takatu ba bôk elam i yôv ek nêyô nejañ Boksipsip Nakaduñ anêj waklavônj enja avi anêj nômlôk leñjñmavi.” Vêm ma hanañ hadêj ya nena, “Êntêk ma Wapômbêj anêj abô avanôj.”

10 *Ma yahêv yak hêk yani valuvi ek yanêm yeñ êndêj yani. Ma donjom yani hanañ hadêj ya, “Dô! Ya anyô ku hatôm o lôk môlôviyañ takatu ba ovalonj abô atu ba Yisu hanañ bêj. Wapômbêj hathak hêv abô hadêj plopet ek nenañ abô avanôj esak Yisu. Ba intu nêmlô yeñ êndêj Wapômbêj iyom.”

Anyô hayô hamô bokhos thapuk

11 *Ma yahayê leñ hakyav ba bokhos thapuk te hamiñ. Ma ôpatu ba hayô hamô ba elam nena “Anyô Hasopa Anêj Abô” ma “Anyô Abô Avanôj”. Yani hathak hadum abô ba hik vovak thêthônj iyom.

12 *Yani madaluk hatôm atum dahalañ, ma anêj wakadôk ma kiñ iniñ kulunj bêj anônj hamô. Athêj te eto hêk yani ba anyô te miñ hayala ami, ma yanida iyom hayala.

13 *Yani hik kwêv daim te atu ba esonj halôk thalalenj. Yani anêj athêj

* 19:6: ALK 14:2 * 19:7: Ais 61:10; ALK 21:2 * 19:9: Mat 22:2 * 19:10:

Ap 10:25-26; ALK 22:8-9 * 19:11: Sng 96:13; Ais 11:4; ALK 1:5; 6:2 * 19:12:

Dan 10:6; ALK 1:14; 2:17 * 19:13: Ais 63:1-3; Jon 1:1,14

nena, “Wapômbêŋ Anêŋ Abô”.¹⁴ Ma nê vovak anêŋ leŋ ipuk sôp thapuk mabuŋ mavi kêkêlô ba ethak bokhos thapuk ba esopa yani evenyam.¹⁵ *Ma biŋ vovak ma te hale yani abôlêk ek injik vovak êndêŋ avômalô pik. Yani tem eyabiŋ thêlô esak anêŋ lôklokwaŋ lôk anêŋ kôm aenŋ. Yani tem embak avômalô êtôm evak waiŋ anôŋ pesa ek malê nena Wapômbêŋ Lôklokwaŋ laŋaŋa kambom.¹⁶ *Ma anêŋ kwêv daim anêŋ vavuŋ ma eto athêŋ hayôhêk aêntêk, “Kiŋ iniŋ Kiŋ ma nê bêŋbêŋ iniŋ Anyô Bêŋ.”

¹⁷ *Ma yahayê aŋela te hamiŋ wak ba halam kaêk lôklala ba hanaŋ hadêŋ menak nômbêŋ atu ba eyovak evenŋ leŋlêvôŋ nena, “Wapômbêŋ hapôpêk nômbêŋ ba nôlêm nosak donjom¹⁸ ek ongwariŋ kiŋ lôk nê vovak laik ma nê lôklokwaŋ lo bokhos lôk nê takatu ba êyômô lôk avômalô lôkthô iniŋ vathiap. Ma ongwariŋ nê takatu ba êmô alaŋsi vibiniŋ lôk nê takatu ba alaŋsi mi ma nê bêŋbêŋ lôk nê yaônena iniŋ vathiap.”

¹⁹ Ma yahayê alim bomaŋ atu lôk pik iniŋ kiŋ lôk iniŋ nê vovak ethak donjom ek nijik vovak êndêŋ bokhos anêŋ alaŋ lôk anêŋ nê vovak.²⁰ *Ma evaloniŋ alim bomaŋ lôk plopet abôyaŋ. Plopet abôyaŋ bôk hadum lavôŋiŋ hathak alim bomaŋ anêŋ lahaviŋ ba

hasau avômalô takatu ba ewa alim bomaŋ anêŋ lêlêyaŋ ba êv yeŋ hathak anêŋ dahô atu ba epesaŋ. Êŋ ma ibi plopet abôyaŋ lôk alim bomaŋ halôk atum kasukthôm atu ba hathariŋ hathak atum valu solpa.²¹ Ma ik nê vovak vi atu ba êmô denariŋ vônô hathak biŋ vovak atu ba hale ôpatu ba hayô hamô bokhos abôlêk. Ma menak sapêŋ eyariŋ iniŋ vathiap ba leŋiŋvivyak.

20

Sadaŋ hamô koladôŋ hatôm sondabêŋ 1,000

¹ *Ma yahayê aŋela te halôk anêŋ malak leŋ ba halêm. Yani hawa Viv abôlêk atu anêŋ vovaleŋ lôk havaloniŋ yak seŋ bêŋ te hêk yani baŋ.

²⁻³ *Ma havaloniŋ Wa bomaŋ bêŋ atu loŋ. Wa êŋ ma umya bôsêbôk atu ba anêŋ athêŋ nena Sadaŋ, yani ma ŋgôk iniŋ anyô bêŋ. Ba hakak va lo baŋ loŋ ba habi halôk Viv atu ma hik abôlêk siŋ ma hakak loŋ ba hamô hatôm sondabêŋ 1,000 ek miŋ yani esau avômalô pik esak loŋbô ami endeba êtôm sondabêŋ 1,000 atu anêŋ daŋ am. Vêm ma Wapômbêŋ tem nêm yani ende yaiŋ ba êmô bidoniŋa iyom.

⁴ *Ma yahayê nê bêŋbêŋ iniŋ loŋ eyabiŋ avômalô lôk nê takatu ba êmô loŋ êŋ ba Wapômbêŋ hêv lôklokwaŋ hadêŋ thêlô ek nedaniŋô

* 19:15: Sng 2:9; ALK 1:16; 14:20 * 19:16: ALK 17:14 * 19:17: Ese 39:17-20

* 19:20: ALK 13:12-17; 20:10 * 20:1: ALK 9:1 * 20:2-3: Stt 3:1; ALK 12:9

* 20:4: Dan 7:9,22,27; 1Ko 6:2; ALK 13:17

abô. Ma yahayê avômalô dahôlônŋŋ takatu bôk enaŋ abô hathak Yisu lôk evaloŋ Wapômbêŋ anêŋ abô loŋ ba intu edabêŋ leŋselo kisi. Thêlô miŋ êv yeŋ hathak alim bomaŋ lôk anêŋ dahô atu ba epesaŋ lôk miŋ ewa anêŋ lêlêyaŋ hêk luvônŋŋ lôk bahenŋŋ ami. Ma thêlô iviyô ba ewa lôkmala hathak loŋbô ba eyabiŋ pik haviŋ Kilisi hatôm sondabêŋ 1,000.

⁵ Waklavônŋ êŋ ma avômalô iviyô ba ewa lôkmala anêŋ môŋ. Ma nê ŋama vi ma tem miŋ nimbiyô ami denaŋ endeba sondabêŋ 1,000 atu anêŋ daŋ am. ⁶ *Nê takatu ba iviyô ba ewa lôkmala hamônŋ tem nêmo mavi lôk nêmo mathenŋ. Ŋama havenŋ yam miŋ hatôm imbuliŋ thêlô dokte ami, milôk. Ma tem nimbitak Wapômbêŋ lo Kilisi iniŋ nê êbôk da ba neyabiŋ pik imbiŋ Kilisi êtôm sondabêŋ 1,000.

Sadaŋ hêv yak

⁷ Sondabêŋ 1,000 anêŋ daŋ, ma tem nedate koladôn abôlêk vê ek Sadaŋ ende yaŋŋ. ⁸ *Ma yani tem ni pik sapêŋ ek esau avômalô lodônŋlodôn ek isup i esak doŋtom ek nijik vovak. Thêlô hatôm thathe ŋgwêk ba thêlônŋŋ athêŋ nena Gok lo Magok.

⁹ *Ma Sadaŋ lôk anêŋ nê vovak i pik sapêŋ ba ekalabu avômalô mathenŋ hêk malak

atu ba Wapômbêŋ lahaviŋ siŋ. Ma doŋtom atum halôk anêŋ leŋ ba hathaŋ i thô. ¹⁰ *Êŋ ma ibi Sadaŋ atu ba bôk hasau avômalô halôk kasukthôm atu ba hathaŋ hathak atum valu solpa. Loŋ êŋ bôk ibi alim bomaŋ lôk plopet abôyaŋ halôk yôv. Thêlô tem neja vovaŋ êtôm wak lo bôlôvônŋ nômbêŋ intu sapêŋ.

Anyô Bêŋ hadum abô

¹¹ Ma yahayê Anyô Bêŋ hayô hamô anêŋ balê kiŋ thapuk mavi atu ba hathak hamô ek hayabiŋ avômalô pik sapêŋ. Ma pik lo leŋ êsôv ek yani ba i. Ba iniŋ loŋ mi. ¹² *Ma yahayê nê ŋama sapêŋ, nê lôk athêŋ bêŋ lôk nê athêŋ mi, imiŋ habobo Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô. Ma ekyav kapya doho vê. Ma ewa kapya yaŋda ba ekyav haviŋ ba kapya êŋ ma kapya lôkmala. Ma Anyô Bêŋ hadum abô hathak nê ŋama hathak iniŋ kobom takatu ba bôk eto hêk kapya doho atu lêk ekyav hamônŋ. ¹³ *Ma ŋgwêk hêv nê ŋama takatu ba êmo yani kapô ba i. Ma Ŋama lôk Ŋama iniŋ loŋ thai êv nê ŋama takatu ba êmo thai kapô ba i. Ma sapêŋ i ek Anyô Bêŋ indum abô esak thêlônŋŋ kobom takatu ba bôk idum. ¹⁴ Ma Wapômbêŋ habi kobom Ŋama lôk Ŋama iniŋ loŋ halôk atum atu ba hathaŋ hêk hatôm kasukthôm. Atum

* **20:6:** ALK 1:6 * **20:8:** Ese 38:2,9,15-16 * **20:9:** 2Kiŋ 1:10 * **20:10:** Sng 11:6; ALK 19:20; 21:8 * **20:12:** Dan 7:9-10; Mat 25:31-46; Ap 17:31; 2Ko 5:10; ALK 13:8 * **20:13:** Lom 2:6; 1Pi 1:17; ALK 2:23; 22:12

kasukthôm êŋ ma ŋama haveŋ yam. ¹⁵ Avômalô takatu ba miŋ êpôm iniŋ athêŋ hêk kapyra lôkmala atu ami ma ibi thêlô halôk atum kasukthôm êŋ.

21

Jelusalem lukmuk

¹ *Ma yahayê pik lo leŋ bô ele i liliŋ ma pik lo leŋ lukmuk ibitak êk. Ma ŋgwêk mi haviŋ. ² *Ma yahayê unyak mathen Jelusalem lukmuk halêm anêŋ Wapômbêŋ anêŋ leŋ ba epesaŋ yani hatôm avi hik nômkama mavi ek enja anyô. ³ *Ma yahalaŋô abô bêŋ halêm anêŋ Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô ba hanaŋ nena, “Lêk Wapômbêŋ hamô haviŋ avômalô ba tem yani êmô imbiŋ thêlô. Tem thêlô nimbitak yani anêŋ avômalô ma Wapômbêŋ da tem êmô imbiŋ thêlô ba imbitak thêlônin Wapômbêŋ. ⁴ *Yani tem esav thêlô malenŋiŋ thôk sapêŋ vê. Ba ŋama lo asêŋ malêŋ ma kapôlôŋin malaiŋ lôk vovaŋ tem miŋ êmô ami ma mi ek malê nena kobom bô takêŋ lêk hi ba mi.”

⁵ *Ma ôpatu ba hamô loŋ hayabiŋ avômalô hanaŋ nena, “Ondaŋô! Yahapesaŋ nômkama sapêŋ habitak lukmuk!” Êŋ ma yani hanaŋ nena, “Abô êntêk

ma abô avanôŋ ek avômalô nênmimbiŋ ba intu oto êndôk kapyra.”

⁶ *Ma yani hanaŋ hadêŋ ya, “Lêk yôv! Ya anyô môŋ lôk haveŋ yam haviŋ. Môŋ anôŋ ma yahamô ma nômkama sapêŋ anêŋ daŋ ma tem yamô aêŋ iyom. Avômalô lôkthô atu ba ethakmuniŋ ma tem yanêm ŋaŋ atu ba hêv lôkmala anêŋ onaŋ ek ninum ma anêŋ vuli mi. ⁷ *Ôpatu ba lavidonŋ ba miŋ hêv yak ami ma tem enja nômkama takêntêk. Lôk tem yambitak anêŋ Wapômbêŋ ma yani imbitak yenaŋ okna. ⁸ *Ma donŋtom ŋê êkô ba etak iniŋ êvhaviŋ lôk ŋê êvhaviŋ ami ma ŋê idum sek ôvathek anôŋ lôk ŋê ik anyô vônô lôk ŋê idum sek waliliŋ ma ŋê siniŋ ma ŋê êvhaviŋ ŋgôk lôk ŋê abôyaŋ, thêlô sapêŋ tem ini atum kasukthôm atu ba hathaŋ hathak valu vovaŋ solpa. Êŋ ma ŋama yaŋ haveŋ yam.”

⁹ Ma aŋela baheŋvi ba lahavuju takatu ba bôk ewa kabum malaiŋ bêŋ anêŋ daŋ baheŋvi ba lahavuju takatu te halêm hanaŋ hadêŋ ya nena, “Ôlêm ek yaŋgik avi lukmuk atu ba Boksipsip Nakaduŋ tem enja thô êndêŋ o.” ¹⁰ *Êŋ ma Lovak Mathen hakôk ya liŋ ba aŋela atu hawa ya ba hi dumlolê daim bêŋ te ma hik unyak mathen Jelusalem atu

* **21:1:** Ais 65:17; 2Pi 3:13 * **21:2:** Ais 52:1; 61:10; Hib 11:16; 12:22; ALK 3:12

* **21:3:** Wkp 26:11-12; Ese 37:27; Sek 2:10; 2Ko 6:16 * **21:4:** Ais 35:10; 65:19;

ALK 7:17 * **21:5:** 2Ko 5:17 * **21:6:** Ais 55:1; Jer 2:13; Jon 7:37; ALK 1:8,17;

22:17 * **21:7:** 2Sml 7:14; 1Sto 17:13; Sng 89:26-27 * **21:8:** Mat 25:41; ALK

20:15; 22:15 * **21:10:** Ese 40:2

ba hamô haviņ Wapômbên halôk ba halêm thô hadên ya.
 11 *Malak êņ habi Wapômbên anên deda lôkmaņiņ loj. Ma habi kêdêkêdê hatôm valu mavi anôn te anên athên nena jasper ba mabuņ anôn hatôm liyali. 12 *Ma anên badên ma lôklokwan ba daim kambom lôk abôlêk laumiņ ba lahavuju. Ma aņela laumiņ ba lahavuju eyabiņ badên abôlêk tomtom. Ma Israel iniņ ôdôn laumiņ ba lahavuju iniņ athên eto hêk badên abôlêk takên tomtom. 13 Badên abôlêk lokwanlô hêk loj wak hathak, ma lô hêk loj wak halôk ma lô hêk vi ba vi. 14 Ma badên anên landiņ ma valu laumiņ ba lahavuju hamiņ ba Boksipsip Nakaduņ anên aposel laumiņ ba lahavuju iniņ athên hayôhêk.

15 *Ma aņela atu ba hanan abô haviņ ya hawa kôm êv dôn epesaņ hathak goleknêm dôn ek malak anên daim lôk anên badên lôk anên abôlêk. 16 Ma malak êņ anên daim lôk bidon hatôm donțtom iyom. Ma aņela hawa anên kôm ba hêv dôn hathak malak anên daim ba bidon ba tibum sapên ma lôkthô hatôm 12,000 stadia.* 17 Ma aņela hêv dôn hathak malak anên badên ba anên valaluk ma hatôm 144 kubit. Dôn êņ ma aņela anên ma donțtom anyô iniņ dôn ma aên iyom.* 18 *Malak anên

badên epesaņ hathak valu anên athên jasper, ma malak lôkthô epesaņ hathak gol atu ba mabuņ anôn hatôm liyali. 19 Ma malak anên badên landiņ ma valu bêngbên ba epesaņ hathak valu lêlêyaņ mavi mavi. Valu môn ma thalaleņ mabômabô ba anên athên nena jasper, ma valu haveņ yam ma bôsok ba anên athên nena sapaia, ma valu te lô ma lêlêyaņ thapuk ba anên athên nena aget, ma valu te ayova ma sanjek ba anên athên nena emel, 20 ma valu te bahenvi anên lêlêyaņ ma thalaleņ ba anên athên nena sadonikis, ma valu bahenvi ba lahavute ma thalaleņ ba anên athên nena konilian, ma valu bahenvi ba lahavuju ma mayav ba anên athên nena klisolait, ma valu bahenvi ba lahavulô ma bôsok ba anên athên nena belil, ma valu bahenvi ba lahavuva ma thalaleņ hayavônô ba anên athên nena topas, ma valu laumiņ ma thapuk ba anên athên nena klisoples, ma valu laumiņ ba lahavute ma bôsok ba anên athên nena haiasin ma valu laumiņ ba lahavuju ma bôsok mabô ba anên athên nena ametis. Thêlô epesaņ badên anên landiņ hathak valu mavi takên. 21 Ma badên abôlêk laumiņ ba lahavuju tomtom ma epesaņ hathak gwasuņ thapuk dônđôn mavi

* 21:11: Ais 60:1-2,19 * 21:12: Ese 48:30-35 * 21:15: Ese 40:3; ALK 11:1

* 21:16: 12,000 stadia ma hatôm 2,200 kilomita. * 21:17: 144 kubit ma hatôm

65 mita. * 21:18: Ais 54:11-12

te anêŋ ŋgwêk. Ma malak anêŋ loŋôndê ma epesaŋ hathak gol mabuŋ hatôm liyali thapuk anôŋ.

²² Ma Anyô Bêŋ Wapômbêŋ Lôklokwaŋ Lôkthô anêŋ Ôdônŋ lôk Boksipsip Nakaduŋ thaida intu loŋ êŋ anêŋ unyak mathenŋ ba intu miŋ yahayê unyak mathenŋ yaŋ ami. ²³ *Ma malak êŋ ma Wapômbêŋ anêŋ deda lôkmaŋgiŋ habi hayô hêk ma Boksipsip Nakaduŋ hatôm anêŋ atum lam. Aêŋ ba intu wak lo ayônŋ miŋ ibi ami. ²⁴ *Avômalô pik sapêŋ tem nemberŋ malak êŋ anêŋ deda. Ma pik iniŋ kiŋ lôkthô tem neja iniŋ athêŋ lôkmaŋgiŋ ba ini loŋ êŋ. ²⁵ *Bôlôvônŋ tem ênjêk loŋ êŋ ami ba intu badêŋ abôlêk tem abyanŋ iyom. ²⁶ Ma avômalô sapêŋ iniŋ nômkama lôkmaŋgiŋ lomaloma lôk athêŋ bêŋ tem neja ba ini loŋ êŋ. ²⁷ *Ma donŋtom nôm lelaik lôk nê idum kobom ôvathek lôk nê enaŋ abôyaŋ miŋ hatôm nêyô malak êŋ kapô ami. Mi, nê takatu ba iniŋ athêŋ hêk Boksipsip Nakaduŋ anêŋ kapyâ lôkmala iyom hatôm nêyô malak êŋ.

22

Nyaŋ lôk alokwaŋ atu êv lôkmala

* **21:23:** Ais 60:19-20; ALK 22:5

* **21:27:** Ais 52:1; Ese 44:9; 1Ko 6:9-10

47:12; Jol 3:18; Sek 14:8

5:10; 20:6; 21:23,25

* **22:4:** Mat 5:8; ALK 3:12

* **22:6:** ALK 1:1

¹ *Êŋ ma aŋela hik ŋaŋ atu ba hêv lôkmala thô hadêŋ ya. Nyaŋ êŋ ma mabuŋ hatôm liyali ma anêŋ onanŋ hêk Wapômbêŋ lo Boksipsip Nakaduŋ iniŋ loŋ eyabinŋ avômalô. ² *Ma ŋaŋ êŋ halanŋ hasopa malak êŋ anêŋ loŋôndê bêŋ malêvônŋ. Nyaŋ êŋ anêŋ daŋ luvi ma alokwaŋ atu ba hêv lôkmala hamiŋ ba hik anêŋ va hatôm ayônŋ lôkthô. Sondabêŋ te ma hik anônŋ hatôm bôlônŋ laumiŋ ba lahavuju. Ma anêŋ ŋauŋ hathak hadum avômalô lodôŋlodôŋ sapêŋ iniŋ lijiŋ mavi. ³ Ma malaiŋ atu ba bôk hapôm pik sapêŋ hadêŋ bôsêbôk ba Adam lo Ewa idum kambom ba êv yak ma tem miŋ imbitak esak lonbô ami.

Wapômbêŋ lôk Boksipsip Nakaduŋ iniŋ loŋ eyabinŋ avômalô hamô loŋ êŋ ba anêŋ nê ku tem nênem yen êndêŋ yani. ⁴ *Tem thêlô nêgê yani thohavloma lôk anêŋ athêŋ ênjêk thêlô luvônŋiŋ. ⁵ *Bôlôvônŋ mi hêk loŋ êŋ ek malê nena Anyô Bêŋ Wapômbêŋ da hamô hatôm thêlônŋiŋ deda. Aêŋ ba atum lam lôk wak iniŋ ku mi. Ma wak nômbêŋ intu sapêŋ ma avômalô loŋ êŋ tem nêôm êtôm kiŋ ba neyabinŋ loŋ êŋ.

Yisu tem êlêm kethen

⁶ *Ma aŋela hanaŋ hadêŋ ya, “Abô takêntêk ma abô

* **21:25:** Ais 60:11

* **22:2:** Stt 2:9; Ese

* **22:5:** Dan 7:18,27; ALK

avanôŋ ek nênemimbiŋ. Ma Anyô Bêŋ Wapômbêŋ atu ba hêv anêŋ Lovak Matherŋ hadêŋ anêŋ plopet, yani hêv anêŋ aŋela ek injik nôŋ atu ba tem imbitak kethenŋ thô êndêŋ anêŋ avômalô ku.”

7 *Ma Yisu hanaŋ nena, “Odanô! Tem yasôk kethenŋ. Ba ôpatu ba hêvhaviŋ abô plopet takatu ba hêk kapya êntêk êŋ, yani êŋ êmô mavi.”

8 *Ya ma Jon atu ba yaha-
lanô lôk yahayê nôŋ takêntêk. Ma yahalanô lôk yahayê yôv, ma yahêv yak halôk hêk aŋela atu ba hik nôŋ takêŋ thô hadêŋ ya valuvi ek yanêŋ yeŋ êndêŋ yani. 9 Ma donŋtom yani hanaŋ hadêŋ ya, “Dô! Ya anyô ku haviŋ o lôk môlôvianŋ plopet lôk avômalô lôkthô atu ba esopa kapya êntêk anêŋ abô. Nêŋ yeŋ êndêŋ Wapômbêŋ iyom.”

10 Ma yani hanaŋ hadêŋ ya nena, “Waklavôŋ lêk habobo ba miŋ umbuŋ abô plopet takatu ba hêk kapya êntêk ênjêk loŋ kapô ami. 11 *Ôpatu ba hadum kambom, yani tem indum kambom thêthô. Ma ôpatu ba hadum kobom lelaik, yani tem indum kobom lelaik thêthô. Ma ôpatu ba hadum kobom thêthôŋ, yani tem indum kobom thêthôŋ thêthô. Ma ôpatu ba hamô mathenŋ, yani tem êmô mathenŋ thêthô.”

12 *Ma Yisu hanaŋ nena,

“Odanô! Tem yasôk kethenŋ ba yanêŋ vuli viyanŋ êndêŋ avômalô sapêŋ êtôm nôŋ takatu ba idum. 13 *Ya anyô môŋ ba anyô haveŋ yam haviŋ. Môŋ anôŋ ma yahamô ma nôŋkama sapêŋ anêŋ danŋ ma tem yamô aêŋ iyom. Ya ma nôŋkama sapêŋ anêŋ ôdôŋ lôk nôŋkama sapêŋ anêŋ danŋ. 14 *Nê takatu ba ithik iniŋ sôp ma nêŋmô mavi ek malê nena thêlô hatôm nejanŋ alokwanŋ atu ba hêv lôkmala anêŋ va ma nimbitak nêyô malak anêŋ badêŋ abôlêk ba ini kapô. 15 Ma donŋtom nê takatu ba iniŋ kobom hatôm avuŋ lôk nê siniŋ lôk nê sek lôk nê ik anyô vônô lôk nê êvhaviŋ ŋgôk lôk nê leŋiŋhaviŋ nenanŋ abôyanŋ ba idum hi thêthô, thêlô sapêŋ tem nêŋmô malak êŋ anêŋ badêŋ viyaiŋ.

16 * “Ya ma Yisu. Yahêv yenanŋ aŋela ek nêŋ abô êntêk êndêŋ môlô ek avômalô ôdôŋ takatu ba êvhaviŋ. Ya ma Devit anêŋ ôdôŋ anêŋ su lukmuk lôk anêŋ lim. Ya ma vuliŋ damiŋ atu ba habi deda bêŋ.”

17 *Ma Lovak Matherŋ lôk Boksipsip Nakaduŋ anêŋ avi lukmuk atu ba tem thai neja i enaŋ nena, “Ôlêŋ.”

Ma avômalô takatu ba elanô abô êntêk ma lôkthô enaŋ nena, “Ôlêŋ.”

Opalêla takatu ba ethak-muniŋ ma nêlêŋ. Ma thêlô leŋiŋhaviŋ ninum ŋaŋ atu ba

* 22:7: ALK 1:3 * 22:8: ALK 19:10 * 22:11: Dan 12:10 * 22:12: Ais 40:10; Jer 17:10; ALK 2:23 * 22:13: Ais 44:6; ALK 1:8,17; 21:6 * 22:14: Stt 2:9; 3:22 * 22:16: Nam 24:17; Ais 11:1,10; Lom 1:3; ALK 2:28; 5:5 * 22:17: Ais 55:1; ALK 21:6

hêv lôkmala ma nêlêm ninum
ŋaŋ lôkmala atu ba anêŋ vuli
mi.

Jon hanaŋ abô balabuŋ

¹⁸ *Yahanaŋ lôklokwaŋ
hadêŋ avômalô lôkthô atu ba
elaŋô abô plopet takatu ba
hêk kapya êntêk nena anyô
te hatak abô yaŋda hayôhêk
kapya êntêk loŋ, ma tem
Wapômbêŋ nêŋ malaiŋ atu
ba hêk kapya êntêk viyaŋ
êndêŋ yani. ¹⁹ Ma aêŋ iyom
ma anyôla hêv abô plopet

bute vê hêk kapya êntêk, ma
Wapômbêŋ tem nêŋ yani vê
ênjêk alokwaŋ atu ba hêv
lôkmala anêŋ va lôk unyak
mathenŋ atu ba enaŋ hêk
kapya êntêk.

²⁰ *Yisu da hik abô takêŋ
loŋ nena, “Avanôŋ biŋ, tem
yasôk kethenŋ.”

Anyô Bêŋ Yisu ôlêm!
Avanôŋ.

²¹ Anyô Bêŋ Yisu anêŋ
wapôm êmô imbiŋ avômalô
mathenŋ lôkthô. Avanôŋ.